वज्रच्छेदिका नाम त्रिशतिका प्रज्ञापारमिता।

༄། །འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ།

金剛經梵藏漢經論寶鑒

वज्रच्छेदिकाप्रज्ञापारमिता

༄༅། །འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ། །

金剛經梵藏漢經論寶鬘

二零一三年 元月

南無本師釋迦牟尼佛

南無觀音文殊金剛手菩薩摩訶薩

金剛經梵藏漢經論寶鬘

目　录

天竺篇

金剛經梵文注解 ……………………………………………………………………1

無著菩薩《金剛般若波羅蜜多經論》漢藏三譯對照 ………………251

世親菩薩《金剛般若波羅蜜多經論釋》二譯對照 …………………325

金剛般若波羅蜜經破取著不壞假名論（功德施菩薩）…………………367

震旦篇

金剛般若波羅蜜經注（僧肇法師）………………………………………397

金剛般若經疏（智者大師）………………………………………………413

金剛般若疏（吉藏法師）…………………………………………………439

金剛經禪海探真 …………………………………………………………513

金剛般若經贊述（窺基法師）……………………………………………541

金剛般若經疏論纂要（宗密法師）………………………………………591

金剛決疑（憨山大師）……………………………………………………619

雪域篇

藏文《金剛經釋》漢譯（紮巴西珠尊者）…………………………………639

金剛經梵藏漢經論寶鬘

編 序

金剛般若，空生啟問，祇樹園中，世尊暢演，極盡無住之妙旨，深徹般若之幽玄。蕩凡小之迷情，斷大士之理執。然佛智甚深，此經玄約，在聖猶滯。故無著菩薩，上升兜率，親謁彌勒，稟受金剛八十偈，造釋金剛般若論，複授此偈於世親，得旨亦造金剛經論釋。一十八住密示般若隱行次第，二十七疑潛通血脈盡斷群疑。此之二論，猶若日月，洞燭幽冥，金剛寶珠，始得流傳。複有功德施，深契空假，造破取著不壞假名論。大法東來，六家競譯，唯什公妙譯，最為上品，千古唱頌，其功卓著。肇公始注，天臺複疏，華嚴性相教下諸宗，由是多依二論，或注或解，一經注疏竟達八百之餘。黃梅印心，曹溪唱悟，五葉盛開，一燈相續，機鋒交接，喝醒多少夢中客。

今撮金剛經梵藏漢經論於一集，名之經論寶鬘，分為三篇：一、天竺篇者，有金剛經梵文注解，以窺梵文原貌，及無著昆仲二論、功德施菩薩不壞假名論。大藏經中雖有金剛仙論師之金剛仙論，分經十二分，然古大德，多斥之而不用，故亦不錄。二、震旦篇者，選教下臺宗、賢宗、空宗、相宗祖師注解，並集宗下祖師公案機鋒為一篇。三、雪域篇者，為格魯大德紮巴西珠大師《金剛經釋》。

三心不可得，無住即為住，諸法無所有，亦不壞假名。
願以此功德，普及於一切，恩師久住世，正法常恒轉。
無始數劫來，一切恩親眾，願具菩提心，趣入薩婆若！

瀋陽北塔翻譯組 善慧光 蓮花藏
二零一三年元月 編集

金剛經梵文注解

序

《金剛經》漢譯本有六種：1、《金剛般若波羅蜜經》（*大藏經，T08/N235*）)，姚秦鳩摩羅什法師譯；2、《金剛般若波羅蜜經》（*大藏經，T08/N236*）元魏菩提流支法師譯；3、《金剛般若波羅蜜經》（*大藏經，T08/N237*），陳真諦法師譯；4、《金剛能斷般若波羅蜜經》（*大藏經，T08/N238*），隋達磨笈多法師譯；5、《大般若波羅蜜多經*（卷577）*·第九能斷金剛分》（*大藏經，T08/N220*），唐玄奘法師譯；6、《佛說能斷金剛般若波羅蜜多經》（*大藏經，T08/N239*），唐義淨法師譯。

六家翻譯各有特色，流傳最廣者為鳩摩羅什法師譯本，與梵文本最能對應者，乃達磨笈多法師譯本與玄奘法師譯本。笈多法師譯本，與梵文逐字對譯，幾乎是完全對應，雖語句無法通讀，但無疑是學習金剛經梵文最原始資料。

《金剛經》梵文，目前主要有三種版本：1、馬氏版本，即馬克斯·繆勒（Müller Friedrich Max）1881年於英國牛津大學校對刊印本；2、中亞版本，由斯坦因（Sir Awrel Stein）1900年於中亞發現，由帕吉特（P.E.Pargiter）1916年校勘轉寫；3、吉爾吉特版本（Gilgit），1931年於吉爾吉特發現。

三梵文版中，馬氏版本最為完整，與笈多法師漢譯本基本一一對應。後二版本相對簡潔得多。

恩師夏壩仁波切，零九年創建北塔翻譯組，余有幸成為首批學員。恩師非但要求學習藏文，亦須學習梵文，專門請了當時正讀博的云丹師、巴丹師教授梵文。兩位老師授課非常認真精進，兩年之間，多用假期或法會期間授課，竭盡心力為吾等學員教授《梵文基礎讀本》及《梵文入門》，此外，還教授一些佛教經典，如《心經》、《五蘊論》、《真實名經》、《俱舍論》等等。

余雖學未有成，然一直想做點梵文的東西，以謝兩位老師授課之恩，由於種種因緣，最終選擇這部《金剛經梵文注解》。其中，注的部分，對全部詞彙進行語法注釋，及漢、藏、英譯釋；解的部分，則解析笈多法師漢譯本，並在盡量不改變原譯詞彙的情況下，將其譯本調整為基本能讀通的漢文語序。

其中：1、梵文天城體，為維底亞（Vaidya P.L）1961年依馬氏版本之校勘本：**वज्रच्छेदिका नाम त्रिशतिका प्रज्ञापारमिता।**(vajracchedikā nāma triśatikā prajñāpāramitā)。2、梵文拉丁轉寫，為孔茲（Conze Edward）1957依馬氏版本之校勘本：Vajracchedikā Prajñāpāramitā，注解主要依此版本；同時參考Harrison Paul & Watanabe Shōgō(2006)依吉爾吉特版本之校勘本：Vajracchedikā Prajñāpāramitā。3、漢譯本選擇三個譯本：[什譯]，即是鳩摩羅什法師譯本，[奘譯] ，即是玄奘法師譯本，[淨譯]，即是義淨法師譯本。4、[藏譯]，即是藏譯本：འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ། །

梵文變化，極為複雜，吾等方始入門，個中難免錯謬之處，敬請鑒諒，歡迎指正。

瀋陽北塔翻譯組 善慧光 蓮花藏
二零一三年元月

वज्रच्छेदिका प्रज्ञापारमिता ।

vajracchedikā prajñāpāramitā |

金刚般若波罗蜜经

༄༅། །འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།།

॥नमो भगवत्या आर्यप्रज्ञापारमितायै॥

namo bhagavatyā āryaprajñāpāramitāyai||

南無薄伽梵母聖般若波羅蜜多 ！

སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །

1-1.एवं मया श्रुतम् एकस्मिन् समये ।

1-1. evaṃ mayā śrutam ekasmin samaye |

[什譯] 如是我聞：一時，

[奘譯] 如是我聞：一時，

[淨譯] 如是我聞：一時，

[藏譯] འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པ་དུས་གཅིག་ན།

【注】

1、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད། thus.

2、**mayā(aham)**：代詞、單數、具格。我，བདག་གིས། I.

3、**śrutam**（√śru-5）：過去分詞，中性、單數、體格。聞，ཐོས་པ། heard.

4、**ekasmin(eka)**：數詞、陽性、單數、依格。一，གཅིག(ན)། one.

5、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。時，དུས། time.

【解】

此句多師亦譯為「如是我聞：一時」。

同於他譯。其中「śrutam(聞)」為過去分詞，為體格，能聞者「我（mayā）」則為具格，按梵文直譯即為：「被我所聞者（是）如是。」動詞「是」(as)省略。

1-2.भगवान् श्रावस्त्यां विहरति स्म जेतवनेऽनाथपिण्डदस्यारामे महता भिक्षुसंघेन सार्धं त्रयोदशभिर्भिक्षुशतैः संबहुलैश्च बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैः।

1-2.Bhagavāñ Śrāvastyāṃ viharati sma Jetavane 'nāthapiṇḍadasya-ārāme mahatā bhikṣu-saṁghena sārdham ardhatrayodaśabhir bhikṣu-śataiḥ sambahulaiś ca bodhisattvair mahāsattvaiḥ |

[什譯]佛在舍衛國祇樹給孤獨園，與大比丘眾千二百五十人俱。

[奘譯]薄伽梵在室羅筏，住誓多林給孤獨園，與大苾芻眾千二百五十人俱。

[淨譯]薄伽梵在名稱大城戰勝林施孤獨園，與大苾芻眾千二百五十人俱，及大菩

薩眾。

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་མཉན་ཡོད་ན་རྒྱལ་བུ་རྒྱལ་བྱེད་ཀྱི་ཚལ་མགོན་མེད་ཟས་སྦྱིན་གྱི་ཀུན་དགའ་ར་བ་ན། དགེ་སློང་སྟོང་ཉིས་བརྒྱ་ལྔ་བཅུའི་དགེ་སློང་གི་དགེ་འདུན་ཆེན་པོ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རབ་ཏུ་མང་པོ་དང་ཐབས་གཅིག་ཏུ་བཞུགས་སོ། །

【注】

1、**Bhagavān(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**Śrāvastyāṁ(Śrāvastī)**：名詞、陰性、單數、依格。舍衛國、室羅筏，མཉན་ཡོད(ན)། Śrāvastī.

3、**viharati (vi-√hṛ-1)**：動詞、第三人稱、單數、主動陳述。住，བཞུགས། dwelt.

4、**sma**：不變詞。加在動詞現在時後表過去。

5、**Jetavane(Jetavana)**：名詞、中性、單數、依格。祇樹、誓多林，རྒྱལ་བུ་རྒྱལ་བྱེད་ཀྱི་ཚལ། Jeta Grove.

6、**'nāthapiṇḍadasya (anātha-piṇḍa-da)**：名詞、陽性、單數、屬格。給孤獨，མགོན་མེད་ཟས་སྦྱིན། Anāthapiṇḍada.

7、**ārāme(ārāma)**：名詞、陽性、單數、依格。園，ཀུན་དགའ་ར་བ། garden.

8、**mahatā(mahat)**：形容詞、陽性、單數、具格。大，ཆེན་པོ། large.

9、**bhikṣusaṁghena(bhikṣusaṁgha)**：名詞、陽性、單數、具格。比丘，དགེ་འདུན། monks.

10、**sārdhaṁ**：不變詞。俱、與……在一起（用具格），ཐབས་གཅིག་ཏུ། gathering,together.

11、**ardha**：不變詞。一半，half.

12、**trayodaśabhir(trayodaśa)**：數詞、中性、複數、具格。十三。

13、**bhikṣu-śataiḥ(bhikṣu-śata)**：名詞、中性、複數、具格。一百比丘，hundred monks.

14、**sambahulaiś**：數詞、陽性、複數、具格。眾多，རབ་ཏུ་མང་པོ། many.

15、**ca**：不變詞。和、與，དང, and.

16、**bodhisattvair(bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattvas.

17、**mahāsattvaiḥ(mahāsattva)**：名詞、陽性、複數、具格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། noble-minded.

【解】

此句多師譯為：「**世尊聞者遊行勝林中，無親摶施與園中，大比丘眾共，半三十比丘百。**」

「遊行」，对应 viharati (vi-√hṛ)：詞根√hṛ，「移動」。加前綴「vi」，即「住」。

「聞者」、「勝林」、「無親摶施與園」，對應梵文：Śrāvastyāṁ(Śrāvastī) Jetavane(Jetavana)、Anāthapiṇḍadasyaārāme((anātha-piṇḍa-da-ārāma)，皆是依格，表動詞 viharati 所住之處。

Śrāvastī，本意為「聞者」，是印度一國都大城之名，盛產名人或寶物，故名「有聞、聞者、聞物」。古印度十六大國之一，因與南邊一國國名相同，故取都城之名代國名。奘師音譯為「室羅筏」，什師音譯為「舍衛」，並加「國」字，音譯+意譯合為「舍衛國」。全音譯應為「室羅筏悉底」。藏文譯為「མཉན་ཡོད」，「有聞」。

Jetavane(Jetavana)，Jeta，本意為「戰勝」，是波斯匿王太子「祇陀」或「誓多」（音譯）之名；vana，即是「園林」。合譯即為「勝林」，什師譯為「祇樹林」，奘師譯為「誓多林」。

Anāthapiṇḍadasyaārāme(anātha-piṇḍa-da-ārāma)，a-nātha，「無依怙」，也就是「无亲」。piṇḍa，「摶食」；da(√dā)，「給與、施與」，這是人們對舍衛城中蘇達多(sudatta)长者的尊稱，因為喜歡佈施撫恤孤苦，故得此名；ārām，即是園林。

多師前半句可調為：「世尊遊行（住）'聞者'（城）'勝林''無親摶施與園'中。」

「共」，對應梵文 sārdhaṁ，要求所共的對象為具格，即是「大比丘眾」。

「半三十比丘百」，對應梵文 ardhatrayodaśabhir bhikṣu-śataiḥ ，也是具格，表示「大比丘眾」的數目。

ardha（繆勒梵文版中無此詞,），「一半」；trayodaśa，「十三」（譯文中為「三十」，可能是筆誤），這是印度表示數字的一種特殊方法，這有兩種解法：1）表示再加半個就是十三個，那實際就是十二個半，bhikṣu-śata，意為「一百個比丘」，「十二個半」的「一百個比丘」，那就是「一千二百五十」個比丘。2）表示第十三個是一半，前面十二個是完整的。前面十二個每個都是完整的一百個比丘，而第十三個是半個「一百個比丘」，即五十個比丘，加起來總共就是「一千二百五十」個比丘。bodhisattvair mahāsattvaiḥ，即是「菩薩摩訶薩」，漢譯中除淨師譯出外，其它皆未譯出，藏譯中有之。

多師後半句可調為：「（與）大比丘眾一千二百五十人共。」

1-3. अथ खलु भगवान् पूर्वाह्णकालसमये निवास्य पात्रचीवरमादाय श्रावस्तीं महानगरीं पिण्डाय प्राविक्षत्।

1-3. atha khalu Bhagavān pūrvāhṇa-kāla-samaye nivāsya pātracīvaram ādāya Śrāvastīṃ mahā-nagarīṃ piṇḍāya prāvikṣat |

[什譯] 爾時，世尊食時，著衣持鉢，入舍衛大城乞食。

[奘譯] 爾時，世尊於日初分，整理裳服，執持衣鉢，入室羅筏大城乞食。

[淨譯] 爾時，世尊於日初分時，著衣持鉢，入城乞食。

[藏譯] དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་སྔ་དྲོའི་དུས་ཀྱི་ཚེ། ཤམ་ཐབས་དང་ཆོས་གོས་སྐུ་ལ་གསོལ་ཏེ། ལྷུང་བཟེད་བསྣམས་ནས་མཉན་ཡོད་ཀྱི་གྲོང་ཁྱེར་ཆེན་པོར་བསོད་སྙོམས་ཀྱི་ཕྱིར་ཞུགས་སོ། །

【注】

1、**atha**：副詞，不變詞。爾時，དེ་ནས། then.

2、**khalu**：副詞，加強語氣。

3、**Bhagavān(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

4、**pūrvāhṇa-kāla-samaye**：名詞、陽性、單數、依格。於日初分，སྔ་དྲོའི་དུས་ཀྱི་ཚེ། forenoon.

5、**nivāsya(ni-√vas-2)**：動詞，獨立式。穿著，ཤམ་ཐབས་གསོལ། dress,put on.

6、**pātracīvaram(pātra-cīvara)**：名詞，中性，單數，業格。鉢、衣，ལྷུང་བཟེད།ཆོས་གོས། bowl,cloka.

7、**ādāya(ā-√dā-3)**：動詞，獨立式。執持，བསྣམས(ནས)། take.

8、**Śrāvastīṃ(Śrāvastī)** ：名詞、陰性、單數、業格。舍衛國、室羅筏，མཉན་ཡོད། Śrāvastī.

9、**mahā-nagarīṃ**：名詞、陰性、單數、業格。大城，གྲོང་ཁྱེར་ཆེན་པོ། great city.

10、**piṇḍāya(piṇḍa)**：名詞、陽性、單數、為格。乞食物，བསོད་སྙོམས་(ཀྱི་ཕྱིར)། alms.

11、**prāvikṣat(pra-√viś-6)**：動詞，不定過去式。入，ཞུགས། enter.

【解】

此句多師譯為「**爾時，世尊前分時，上裙著已，器上絡衣持，聞者大城搏為入。**」

前半句基本同於奘師所譯：「爾時，世尊於日初分，整理裳服。」 nivāsya，是獨立式，譯為「著已」。「前分時」，對應梵文 pūrvāhṇa-kāla-samaye， pūrvāhṇa，早；kāla，「時間」；samaya，「時間」。奘師譯為「初日分」。佛制過午不食，午前行乞，故什師譯為「食時」。

「器上絡衣持」，對應梵文 pātracīvaram ādāya：pātra，「鉢」，音譯簡稱，全稱為「鉢多羅」，比丘十三資具之一；cīvaram，「法衣」，即三衣（trīṇi cīvarāṇi），所謂「三衣一鉢」；ādāya，是動詞「執持」，「衣鉢」是業格，是所「執持」對象。

「聞者大城搏為入」，對應梵文 śrāvastīṃ mahā-nagarīṃ piṇḍāya：prāvikṣat ，動詞，「進入」。所入之處是 śrāvastīṃ mahā-nagarīṃ，即「舍衛城」，為業格。進入目的是「為乞食」，對應梵文 piṇḍāya，是為格，「搏」即「乞食」之意。多師譯為格時，多譯為「……為」。

多師此句可調為：「**爾時，世尊前分時，上裙著已，持[鉢]器、上絡衣，為[乞]搏[食]入‘聞者’大城。**」

1-4.**अथ खलु भगवान् श्रावस्तीं महानगरीं पिण्डाय चरित्वा कृतभक्तकृत्यः पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्रतिक्रान्तः पात्रचीवरं प्रतिशाम्य पादौ प्रक्षाल्य न्यषीदत्प्रज्ञप्त एवासने पर्यङ्कमाभुज्य ऋजुं कायं प्रणिधाय प्रतिमुखीं स्मृतिमुपस्थाप्य।**

1-4.atha khalu Bhagavāñ Śrāvastīṃ mahā-nagarīṃ piṇḍāya caritvā kṛta-bhakta-kṛtyaḥ paścādbhakta-piṇḍapāta-pratikrāntaḥ pātra-cīvaraṃ pratiśāmya pādau prakṣalya nyaṣīdat prajñapta eva-āsane paryaṅkam ābhujya ṛjuṃ kāyaṃ praṇidhāya pratimukhīṃ smṛtim upasthāpya |

[什譯]於其城中，次第乞已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，敷座而坐。

[奘譯]時薄伽梵，於其城中，行乞食已，出還本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，於食後時，敷如常座，結跏趺坐，端身正願，住對面念。

[淨譯]次第乞已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，於先設座，跏趺端坐，正念而住。

[藏譯] དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་མཉན་ཡོད་ཀྱི་གྲོང་ཁྱེར་ཆེན་པོར་བསོད་སྙོམས་ཀྱི་ཕྱིར་གཤེགས་ནས་བསོད་སྙོམས་ཀྱི་ཞལ་ཟས་མཇུག་ཏུ་གསོལ་ཏེ། ཟས་ཀྱི་བྱ་བ་མཛད་ནས། ཟས་ཕྱི་མའི་བསོད་སྙོམས་སྤངས་པས།ལྷུང་བཟེད་དང་ཆོས་གོས་བཞག་ནས།

【注】

1、**atha**：副詞、不變詞。**爾時**，དེ་ནས།then.

2、**khalu**：副詞、加強語氣。

3、**Bhagavān(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、主格。**薄伽梵、世尊**，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

4、**Śrāvastīṃ(Śrāvastī)**：名詞、陰性、單數、業格。**舍衛國、室羅筏**，མཉན་ཡོད། Śrāvastī.

5、**mahā-nagarīṃ(mahā-nagarī)**：名詞、陰性、單數、業格。大城，གྲོང་ཁྱེར་ཆེན་པོ། great city.

6、**piṇḍāya(piṇḍa)**：名詞、陽性、單數、為格。乞食物，བསོད་སྙོམས་(ཀྱི་ཕྱིར)། collect alms.

7、**caritvā(√car)**：動詞、獨立式。步行，གཤེགས། go to.

8、**kṛta-bhakta-kṛtyaḥ(√kṛ-8)**：必要分詞、單數、體格。飯食訖，ཞལ་ཟས་མཇུག་ཏུ་གསོལ། having eaten.

9、**paścādbhakta-piṇḍapāta-pratikrāntaḥ(paścādbhakta-piṇḍapāta-prati-√kram)**：過去分詞。還至本處，ཟས་ཕྱི་མའི་བསོད་སྙོམས་སྤངས་པ། returned from his round.

10、**pratiśāmya(prati-√śam-4)**：獨立式。收，སྤངས། put away.

11、**pādau(pāda)**：名詞、陽性、雙數、業格。雙足，ཞབས། feet.

12、**prakṣalya(pra-√kṣal-10)**：動詞獨立式。洗，བསིལ། wash.

13、**nyaṣīdat(ni-sad-1)**：動詞、不定過去式。坐，sit down.

14、**prajñapta(pra-√jñā-9)**：過去分詞、單數、體格。敷設、施設，བཤམས་པ། arrange.

15、**eva**：副詞。如是。

16、**āsane(āsana)**：名詞、中性、單數、依格。座，གདན། seat.

17、**paryaṅkam(paryaṅka)**：名詞、陽性、單數、業格。跏趺，སྐྱིལ་མོ།

18、**ābhujya(ā-√bhuj-6)**：獨立式。彎轉、彎曲，crossing.

19、**ṛjuṃ(ṛju)**：形容詞、陽性、單數、業格。端正、正直，དྲང་པོར་བསྲང་། upright.

20、**kāyaṃ(kāya)**：名詞、陽性、單數、業格。身，སྐུ། body.

21、**praṇidhāya(paa-ṇi-√dhā-3)**：動詞、獨立式。作，intent.

22、**pratimukhīṃ(prati-mukhī)**：形容詞、陰性、單數、業格。對面，མངོན་དུ། himself.

23、**smṛtim(smṛti)**：名詞、陰性、單數、業格。念，དྲན་པ། mindfulness.

24、**upasthāpya(upa-√sthā-1)**：動詞、獨立式、致使。住，བཞུགས། fix.

【解】

此句多師譯為：「**爾時，世尊聞者大城摶為行已，作已食作已，後食摶墮過，器上絡衣收攝，兩足洗，坐具世尊施設，如是座中跏趺結，直身作，現前念近住。**」

「爾時，世尊聞者大城摶為行已」，同上句。

「作已食作已，後食摶墮過」，對應梵文 kṛta-bhakta-kṛtyaḥ paścād bhakta-piṇḍapāta-pratikrāntaḥ，kṛta、bhakta 過去分詞，表示「已食」，kṛtyaḥ，必要分詞，表所應食者，即指「飯」，合在一起即「飯食訖」。

「後」，對應梵文 paścād，副詞。「食摶」，對應梵文 bhakta-piṇḍapāta，即「飯食、摶食」。「墮」，對應梵文 pāta，「倒入」，即 piṇḍapāta 的本意為「摶食倒入（鉢中）」，引申為名詞「乞食」。「過」，對應梵文 pratikrāntaḥ，詞根為 kram，本意為「步行」，也可引申為「返回」、「舍棄」。這句有點費解，其他漢譯中都是「還至本處」。但藏譯中譯為「ཕྱི་མའི་བསོད་སྙོམས་སྤངས་ནས」，顯然 bhakta-piṇḍapāta，譯為「飯食、摶食」，pratikrāntaḥ 譯為「棄」。全句就是「放棄後面的乞食。」也就是不再次第向後行乞了，隱含之義就是「折回本處了」。故推測，什譯、奘師等皆是意譯為「還至本處。」

「器上絡衣收攝，兩足洗」，對應梵文 pātra-cīvaraṃ pratiśāmya pādau

prakṣalya，prakṣalya 是獨立式，多師譯獨立式，一般會加上「已」。

「坐具世尊施設，如是座中跏趺結」，對應梵文 nyaṣīdat prajñapta eva-āsane paryaṅkam ābhujya，「世尊」梵文中未見。prajñapte，過去分詞，「所施設」，與 eva-āsane（如是座），同為依格。nyaṣīdat（坐），不定過去式，意即「坐於所施設如是座中」。

「直身作，現前念近住」，對應梵文 ṛjuṃ kāyaṃ praṇidhāya pratimukhīṃ smṛtim upasthāpya：ṛjuṃ kāyaṃ ，即「直身」，業格。praṇidhāya，即「作」，奘師譯為「正願」。藏譯為「བསྲང」，有「保持」之意。

pratimukhīṃ，即「現前」，smṛtim，即「念」，業格。 upasthāpya，即「近住」，詞綴 upa 有「近」之義，詞根是「住」。

多師此句可調整為：「爾時，世尊[於]‘聞者’大城，為[乞]摶[食]而行已。吃已已作[之]食，放棄後之乞食，[返回本處]。收攝[鉢]器、上絡衣，兩足洗[已]，[世尊]坐[於所]施設如是座中，結跏趺，端直[其]身，近住現前念。」

1-5.अथ खलु संबहुला भिक्षवो येन भगवांस्तेनोपसंक्रामन्। उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरोभिरभिवन्द्य भगवन्तं त्रिष्प्रदक्षिणीकृत्य एकान्ते न्यषीदन्॥ १ ॥

1-5.atha khalu sambahulā bhikṣavo yena Bhagavāṃs tenopasaṃkraman upa saṃkramya Bhagavataḥ pādau śirobhir abhivandya Bhagavantaṃ trispr adakṣiṇīkṛtya ekānte nyaṣīdan||1||

[什譯] （缺譯）

[奘譯] 時，諸苾芻來詣佛所。到已，頂禮世尊雙足，右遶三匝，退坐一面。

[淨譯] 時，諸苾芻來詣佛所，頂禮雙足，右繞三匝，退坐一面。

[藏譯]དེ་ནས་དགེ་སློང་མང་པོས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ག་ལ་བ་དེར་དོང་སྟེ་ལྷགས་ནས། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་ཞབས་ལ་མགོ་བོས་ཕྱག་འཚལ་ཏེ་ལན་གསུམ་བསྐོར་བ་བྱས་ནས་ཕྱོགས་གཅིག་ཏུ་འཁོད་དོ། །

【注】

1、**atha**：副詞、不變詞。爾時，དེ་ནས། then.

2、**khalu**：副詞、加強語氣。

3、**sambahulā(sambahula)** ：名詞、中性、複數、體格。眾多，མང་པོ། many.

4、**bhikṣavo(bhikṣu)** ：名詞、中性、複數、體格。比丘，དགེ་སློང་། monk.

5、**yena(yad)** ：代詞、中性、單數、具格。某處，ག་ལ་བ།

6、**Bhagavāṃs(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

7、**tena(tad)**：代詞、中性、單數、具格。彼，དེ།

8、**upasaṁkraman(upa-sam-√kram-1)** ：現在分詞、陽性、單數、體格。去、往，དོང་།

9、**upasaṁkramya(upa-sam-√kram-1)** ：動詞、獨立式。去、到，ལྷགས། approach.

10、**Bhagavataḥ(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、屬格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

11、**pādau(pāda)**：名詞、陽性、雙數、業格。雙足，ཞབས། feet.

12、**śirobhir(śiras)**：名詞、中性、單數、具格。頭，མགོ་བོ། head.

13、**abhivandya(abhi-√vand-1)**：動詞、獨立式。頂禮，ཕྱག་འཚལ། salute.

14、**Bhagavantaṃ(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

15、**trişpradakṣiṇīkṛtya(triṣ-pradakṣiṇī-√kṛ-8)**：複合動詞、獨立式。右繞三匝，ལན་གསུམ་བསྐོར་བ་བྱས། thrice walked round him to the right.

16、**ekānte(eka-anta)**：名詞、陽性、單數、依格。一旁、一面，ཕྱོགས་གཅིག་ཏུ། one side.

17、**nyaṣīdan(ni-√sad-1)**：現在分詞、陽性、單數、體格。退坐，འཁོད། sit down.

【解】

此句多師譯為：「爾時，多比丘，若世尊彼詣到已，世尊兩足頂禮，世尊邊三右繞作已，一邊坐。」

「爾時，多比丘若世尊彼詣到已。」對應梵文：「atha khalu sambahulā bhikṣavo yena Bhagavāṃs tenopasamkraman upasaṁkramya。」bhikṣavo（比丘）、Bhagavāṃs（世尊），都是第一格，yena、tena，都是具格，前者是關係代詞，表「某處，」後者是代詞，即「彼處」。upasamkraman、upasaṁkramya，是「去、到」之意，前者用現在分詞，後者用獨立式。直譯即為：「世尊所到之處，眾比丘亦到彼處。」

「世尊兩足頂禮，世尊邊三右繞作已，一邊坐。」對應梵文：「Bhagavataḥ pādau śirobhir abhivandya Bhagavantaṃ trişpradakṣiṇīkṛtya ekānte nyaṣīdan。」此中「世尊邊」，即梵文 Bhagavantaṃ，業格。多師譯業格時，常會在名詞後加上「邊」字。

多師此句可調為：「爾時，若世尊[所]詣[處]，[眾]多比丘到彼已。頂禮世尊兩足，[於]世尊右繞三[匝]已，坐[於]一邊。」

2-1. तेन खलु पुनः समयेनायुष्मान् सुभुतिस्तस्यामेव पर्षदि संनिपतितोऽभूत्संनिषण्णः।

2-1. tena khalu punaḥ samayena āyuṣmān subhūtis tasyām eva parṣadi saṃnipatito 'bhūt saṃniṣaṇṇaḥ |

[什譯]（缺譯）

[奘譯] 具壽善現亦於如是眾會中坐。

[淨譯]（缺譯）

[藏譯] ཡང་དེའི་ཚེ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་འཁོར་དེ་ཉིད་དུ་འདུས་པར་གྱུར་ཏེ་འདུག་གོ།།

【注】

1、**tena(tad)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། that.

2、**khalu**：副詞、加強語氣。

3、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，ཡང་། again.

4、**samayena(samaya)**：名詞、陽性、單數、具格。时，ཚེ། time.

5、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

6、**subhūtis(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། subhūti.

7、**tasyām(sā)**：代詞、陰性、單數、依格。彼，དེ་དུ། that.

8、**eva**：副詞。即，就。ཉིད།

9、**parṣadi(parṣad)**：名詞、陰性、單數、依格。會，འཁོར། assembly.

10、**saṃnipatito(saṃ-ni-√pat-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。集，འདུས་པར་གྱུར། came to.

11、**'bhūt(√bhū)**：動詞、不定過去式、主動、單數、第三人稱。有、是。

12、**saṃniṣaṇṇaḥ(saṃ-ni-√sad-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。坐，འདུག། sit down.

【解】

此句多師譯為：「彼復時，命者善實，彼所如是眾聚集會坐。」

其中 saṃnipatito （集）、saṃniṣaṇṇaḥ(坐)，梵文皆為過去分詞，與動作者「善現（subhūtis）」，同為體格。直譯即為「善現亦是聚集而坐於彼會者」。

多師此句可調為：「命者善實，復[於]彼時，聚集彼所，[於]如是眾會[中]坐。」

2-2. अथ खल्वायुष्मान् सुभूतिरुत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवन्तमेतदवोचत्।

2-2. atha khalv āyuṣmān subhūtir utthāya-āsanād ekāṃsam uttarāsaṅgaṃ kṛtvā dakṣiṇaṃ jānu-maṇḍalaṃ pṛthivyāṃ pratiṣṭhāpya yena bhagavāṃs tena añjaliṃ praṇamya bhagavantam etad avocat |

[什譯] 時長老須菩提，在大眾中，即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬，而白佛言：

[奘譯] 爾時眾中，具壽善現，從座而起，偏袒一肩，右膝著地，合掌恭敬，而白佛言：

[淨譯] 爾時，具壽妙生在大眾中，承佛神力，即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬，白佛言：

[藏譯]དེ་ནས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་སྟན་ལས་ལངས་ཏེ་བླ་གོས་ཕྲག་པ་གཅིག་ཏུ་གཟར་ནས་པུས་མོ་གཡས་པའི་ལྷ་ང་ས་ལ་བཙུགས་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་གང་ལ་བ་དེར་ཐལ་མོ་སྦྱར་བ་བཏུད་ནས། བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །

【注】

1、**atha**：副詞、不變詞。爾時，དེ་ནས། then.

2、**khalv(khalu)**：副詞、加強語氣。

3、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽、長老，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

4、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། subhūti.

5、**utthāya(ut-sthā)**：動詞、獨立式。起，ལངས། rise.

6、**āsanād(āsana)**：名詞、中性、單數、從格。座，སྟན་ལས། seat.

7、**ekāṃsam(eka-aṃsa)**：名詞、陽性、單數、業格。一肩，ཕྲག་པ་གཅིག་ཏུ། one shoulder.

8、**uttarāsaṅgaṃ(uttarāsaṅga)**：名詞、陽性、單數、業格。上衣，བླ་གོས། upper robe.

9、**kṛtvā (√kṛ)**：動詞、獨立式。作（偏袒），གཟར། over.

10、**dakṣiṇaṃ(dakṣiṇa)**：形容詞、中性、單數、體格。右邊，གཡས། right.

11、**jānu-maṇḍalaṃ(jānu-maṇḍala)**：名詞、中性、單數、體格。膝蓋，པུས་མོ་ལྷ་ང་། knee.

12、**pṛthivyāṃ(pṛthiv)**：名詞、陰性、單數、依格。地，ས། ground.

13、**pratiṣṭhāpya(prati-√sthā-1)**：動詞、獨立式、致使。著（地）、觸，བཙུགས། placed.

14、**yena(yad)**：代詞、中性、單數、具格。某。ག་ལ་ག།

15、**bhagavāṃs(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

16、**tena(tad)**：代詞、中性、單數、具格。彼，དེ།

17、**añjaliṃ(añjali)**：名詞、陽性、單數、業格。合掌，ཐལ་མོ་སྦྱར། fold hands.

18、**praṇamya(pra-√nam-1)**：動詞、獨立式。恭敬，བཏུད། respectfully.

19、**bhagavantam(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

20、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，this.

21、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། say.

【解】

此句多師譯為：「爾時，命者善實起坐。一肩上著作已，右膝輪地著已，若世尊，彼合掌，向世尊邊如是言。」

「若世尊彼合掌」，對應梵文「yena bhagavāṃs tena añjaliṃ praṇamya」，同上，關係代詞 yena 和代詞 tena 都用具格，表示向世尊所在處恭敬合掌。「世尊邊」，同上，即 bhagavantam，業格。前四個動詞，皆用獨立式，表動作次第。

多師此句可調為：「爾時，命者善實[從]坐[而]起。作[露]一肩上著[衣]已，右膝輪著地已，若世尊[處]，[於]彼合掌，向世尊如是言。」

2-3. आश्चर्यं भगवन्, परमाश्चर्यं सुगत, यावदेव तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन बोधिसत्त्वा महासत्त्वा अनुपरिगृहीताः परमेणानुग्रहेण। आश्चर्यं भगवन् यावदेव तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः परीन्दिताः परमया परीन्दनया।

2-3. āścaryaṃ bhagavan parama-āścaryaṃ sugata yāvad eva tathāgatena-arhatā samyaksaṃbuddhena bodhisattvā mahāsattvā anuparigṛhītāḥ parameṇa anugraheṇa | āścaryaṃ bhagavan yāvad eva tathāgatenārhatā samyaksaṃbuddhena bodhisattvā mahāsattvāḥ parīnditāḥ paramayā parīndanayā |

[什譯] 希有，世尊！如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。

[奘譯] 希有，世尊，乃至如來、應、正等覺，能以最勝攝受，攝受諸菩薩摩訶薩；乃至如來、應、正等覺，能以最勝付囑，付囑諸菩薩摩訶薩。

[淨譯] 希有，世尊！希有，善逝！如來、應、正等覺，能以最勝利益，益諸菩薩；能以最勝付囑，囑諸菩薩。

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་ཕན་གདགས་པའི་དམ་པ་ཇི་སྙེད་པས་ཕན་གདགས་པ་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་ཡོངས་སུ་གཏད་པའི་དམ་པ་ཇི་སྙེད་པས་ཡོངས་སུ་གཏད་པ་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས་ངོ་མཚར་ལགས་སོ། ། བདེ་བར་གཤེགས་པ་ངོ་མཚར་ལགས་སོ། །

【注】

1、**āścaryaṃ(āścarya)**：形容詞、陽性、單數、呼格。希有，ངོ་མཚར། wonderful.

2、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

3、**parama-āścaryaṃ(parama-āścarya)**：形容詞、陽性、單數、呼格。**最勝希有**，ངོ་མཚར་ལགས་སོ། exceedingly wonderful.

4、**sugata(sugata)**：名詞、陽性、單數、呼格。**善逝**，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone.

5、**yāvad**：不變詞。**乃至、以至於**。

6、**eva**：副詞。**即**，དེ་ཉིད་དུ། thus.

7、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。**如來**，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**arhatā(arhat)**：名詞、陽性、單數、具格。**應供**，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

9、**samyaksaṃbuddhena(samyak-saṃbuddha)**：形容詞、陽性、單數、具格。**正等正覺**，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། Fully Enlightened One.

10、**bodhisattvā(bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、體格。**菩薩**，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattvas.

11、**mahāsattvā(mahā-sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。**摩訶薩**，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

12、**anuparigṛhītāḥ(anu-pari-√grah)**：過去分詞、陽性、複數、體格。**攝受**，ཕན་བཏགས་པ། favour.

13、**parameṇa(parama)**：形容詞、陽性、單數、具格。**最勝**，དམ་པ། highest.

14、**anugraheṇa(anugraha)**：名詞、陽性、單數、具格。**攝受**，ཕན་བཏགས་པ། favour.

15、**āścaryaṃ(āścarya)**：形容詞、陽性、單數、呼格。**希有**，ངོ་མཚར། wonderful.

16、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。**薄伽梵、世尊**，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

17、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。**如來**，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

18、**ārhatā(arhat)**：名詞、陽性、單數、具格。**應供、阿羅漢**，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

19、**samyaksaṃbuddhena(samyaksaṃbuddha)**：形容詞、陽性、單數、具格。**正等正覺**，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། Fully Enlightened One.

20、**bodhisattvā(bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、體格。**菩薩**，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattvas.

21、**mahāsattvāḥ(mahāsattva)**：名詞、陽性、複數、體格。**摩訶薩**，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

22、**parīnditāḥ(√parīn)**：過去分詞、陽性、複數、體格。**付囑**，གཏད་པ། favour [instruction].

23、**paramayā(parama)**：名詞、陰性、單數、具格。**最勝**ཡོངས་སུ། highest.

24、**parīndanayā(parīndanā)**：名詞、陰性、單數、具格。**付囑**，གཏད་པ། favour [instruction].

【解】

此句多師譯為：「**希有，世尊！乃至所有如來、應、正遍知，菩薩摩訶薩順攝，最勝順攝；乃至所有如來、應、正遍知，菩薩摩訶薩付囑，最勝付囑。**」

其中「順攝，最勝順攝」、「付囑，最勝付囑」，對應梵文「anuparigṛhītāḥ parameṇa anugraheṇa」、「parīnditāḥ paramayā parīndanayā」，anuparigṛhītāḥ 和 parīnditāḥ，都是過去分詞，修飾「bodhisattvā mahāsattvāḥ（菩薩摩訶薩）」，與之同性、同數、同格，表示「所攝受、所付囑之菩薩」；parameṇa anugraheṇa 和 paramayā parīndanayā，都是名詞具格，表示攝受、付囑方式，是以「最勝攝受、最勝付囑」而攝受、付囑。tathāgatena（如來），具格，邏輯主語，表能攝之人。

多師此句可調為：「希有，世尊！乃至所有如來、應、正遍知，[以]最勝順攝，順攝菩薩摩訶薩；乃至所有如來、應、正遍知，[以]最勝付囑，付囑菩薩摩訶薩，。」

2-4. तत्कथं भगवन् बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेन कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्रा वा स्थातव्यं कथं प्रतिपत्तव्यं कथं चित्तं प्रग्रहीतव्यम् ।

2-4. tat kathaṃ bhagavan bodhisattvayāna saṃprasthitena kulaputreṇa vā kuladuhitrā vā sthātavyaṃ | kathaṃ pratipattavyaṃ | kathaṃ cittaṃ pragrahītavyam |

[什譯] 世尊！善男子、善女人發阿耨多羅三藐三菩提心，應云何住？云何降伏其心？

[奘譯] 世尊！諸有發趣菩薩乘者，應云何住？云何修行？云何攝伏其心？

[淨譯] 世尊！若有發趣菩薩乘者，云何應住？云何修行？云何攝伏其心？

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་སེམས་རབ་ཏུ་བཟུང་བར་བགྱི།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼。

2、**kathaṃ(katha)**：疑問代詞、中性、單數、體格。云何，ཇི་ལྟར། how.

3、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

4、**bodhisattvayāna-saṃprasthitena(bodhisattva-yāna-saṃ-pra-√stha-1)**：過去分詞、陽性、單數、具格。發趣菩薩乘，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ཞུགས་པ། Bodhisattva-vehicle set out.

5、**kulaputreṇa(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、具格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

6、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

7、**kuladuhitrā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、具格善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

8、**sthātavyaṃ(√sthā-1)**：必要分詞（未來被動分詞）、中性、單數、體格。安住，གནས་པ། abide.

9、**pratipattavya ṃ (prati-√pad-4)**：必要分詞（未來被動分詞）、中性、單數、體格。修行，སྒྲུབ་པ། progress.

10、**cittaṃ(citta)**：名詞、中性、單數、體格。心，སེམས། thought.

11、**pragrahītavya m (pra-√grah-9)**：必要分詞（未來被動分詞）、中性、單數、體格。降伏，རབ་ཏུ་གཟུང་བ། exert.

【解】

此句多師譯為：「彼云何，世尊！菩薩乘發行，住應？云何修行應？云何心降伏應？」

其中「住應」、「修行應」、「降伏應」，對應梵文「sthātavyaṃ」、「pratipattavyaṃ」、「pragrahītavyam」，這三個都是必要分詞，即未來被動分詞，表示「應……」，多師譯必要分詞時，都在其後加上「應」。「kulaputreṇa vā kuladuhitrā vā」（善男子、善女人），除什師譯外，其他漢譯中均未譯出，吉爾吉特梵文版中無此。「bodhisattvayāna-saṃprasthitena」，過去分詞，具格，義為「發趣菩薩乘者」，被動句中作邏輯主語。

多師此句可調為：「世尊！發行菩薩乘[者]，應云何住？應云何修行？應云何降伏彼心？」

2-5. एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं सुभूतिमेतदवोचत् साधु साधु सुभूते।एवमेतत्सुभूते एवमेतद्यथा वदसि।

2-5. evam ukte bhagavān āyuṣmantaṃ subhūtim etad avocat | sādhu sādhu subhūte evam etad yathā vadasi |

[什譯] 佛言：善哉、善哉！須菩提，如汝所說，

[奘譯] 作是語已，爾時，世尊告具壽善現曰：善哉、善哉！善現，如是、如是，如汝所說，

[淨譯] 佛告妙生：善哉、善哉！如是、如是！如汝所說，

[藏譯]དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་བ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར་ལེགས་སོ་ལེགས་སོ། །རབ་འབྱོར་དེ་དེ་བཞིན་ནོ། །དེ་དེ་བཞིན་ཏེ།

【注】

1、**evam**：副詞。如是，དེ་སྐད། this.

2、**ukte(ukta，√vac)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，གསོལ་བ། ask.

3、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

4、**āyuṣmantaṃ(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、業格。具壽、長老，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

5、**subhūtim(subhūti)**：名詞、陽性、單數、業格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། say.

8、**sādhu**：副詞。善哉，ལེགས་སོ། well.

9、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

10、**evam**：副詞。如是，དེ་བཞིན། so it is.

11、**yathā**：小品詞。如同，as.

12、**vadasi(√vad)**：動詞、單數、第二人稱。言、說。ཅེས། say.

【解】

此句多師譯為：「如是語已。世尊，命者善實邊如是言：善，善！善實！如是，如是！善實！如是，如是。」

其中「命者善實邊」，對應梵文「āyuṣmantaṃ subhūtim」，業格，多師其後加「邊」。「yathā vadasi(如汝所說)」，吉爾吉特梵文版中無此，多師亦未譯出。

多師此句可調為：「如是語已。世尊[向]命者善實如是言：善[哉]！善[哉]！善實！如是，如是！善實！如是，如是。」

2-6. अनुपरिगृहीतास्तथागतेन बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः परमेणानुग्रहेण। परीन्दितास्तथागतेन बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः परमया परीन्दनया।

2-6. anuparigṛhītās tathāgatena bodhisattvā mahāsattvāḥ parameṇa anugraheṇa | parīnditās tathāgatena bodhisattvā mahasattvāḥ paramayā parīndanayā |

[什譯] 如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。

[奘譯] 乃至如來、應、正等覺，能以最勝攝受，攝受諸菩薩摩訶薩；乃至如來、應、正等覺，能以最勝付囑，付囑諸菩薩摩訶薩。

[淨譯] 如來以勝利益，益諸菩薩；以勝付囑，囑諸菩薩。

[藏譯]དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་ཕན་གདགས་པའི་དམ་པས་ཕན་གདགས་སོ། ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་ཡོངས་སུ་གཏད་པའི་དམ་པས་ཡོངས་སུ་གཏད་དོ། །

【注】

1、**anuparigṛhītās(anu-pari-√grah)**: 過去分詞、陽性、複數、體格。攝受，ཕན་བཏགས་པ། halped.

2、**tathāgatena(tathāgata)**: 名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

3、**bodhisattvā(bodhisattva)** : 名詞、陽性、複數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattvas.

4、**mahāsattvāḥ(mahāsattva)** : 名詞、陽性、複數、體格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

5、**parameṇa(parama)**: 形容詞、陽性、單數、具格。最勝，དམ་པ། highest.

6、**anugraheṇa(anugraha)** : 名詞、陽性、單數、具格。摄受，ཕན་བཏགས་པ། halped.

7、**parīnditās(√parīn)**: 過去分詞、陽性、複數、體格。付囑，གཏད་པ། favour [instruction].

8、**tathāgatena(tathāgata)**: 名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bodhisattvā(bodhisattva)** : 名詞、陽性、複數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattvas.

10、**mahāsattvāḥ(mahāsattva)** : 名詞、陽性、複數、體格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

11、**paramayā(parama)**: 名詞、陰性、單數、具格。最勝ཡོངས་སུ། highest.

12、**parīndanayā(parīndanā)**: 名詞、陰性、單數、具格。付囑，གཏད་པ། favour [instruction].

【解】

此句多師譯為：「順攝，如來，菩薩摩訶薩最勝順攝；付囑，如來，菩薩摩訶薩最勝付囑。」

此同 2-3。

多師此句可調為：「如來[以]最勝順攝，順攝菩薩摩訶薩；如來[以]最勝付囑，付囑菩薩摩訶薩。」

2-8. तेन हि सुभूते शृणु, साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु, भाषिष्येऽहं ते। यथा बोधिसत्त्वया नसंप्रस्थितेन स्थातव्यं यथा प्रतिपत्तव्यं यथा चित्तं प्रग्रहीतव्यम्।

2-8. tena hi subhūte śṛṇu sādhu ca suṣṭhu ca manasikuru | bhāṣiṣye 'haṃ te | yathā bodhisattva-yāna-saṃprasthitena sthātavyaṃ | yathā pratipattavyaṃ | yathā cittaṃ pragrahītavyam |

[什譯] 汝今諦聽，當為汝說！善男子、善女人發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住、如是降伏其心。」

[奘譯] 是故，善現，汝應諦聽，極善作意，吾當為汝分別解說！諸有發趣菩薩乘者，應如是住、如是修行、如是攝伏其心。」

[淨譯] 妙生，汝應諦聽，極善作意，吾當為汝分別解說！若有發趣菩薩乘者，應如是住、如是修行、如是攝伏其心。」

[藏譯]རབ་འབྱོར་དེའི་ཕྱིར་ཉོན་ལ་ལེགས་པར་རབ་ཏུ་ཡིད་ལ་ཟུངས་ཤིག་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བྱ་བ་དང་། ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་དང་། ཇི་ལྟར་སེམས་རབ་ཏུ་བཟུང་བར་བྱ་བ་ངས་ཁྱོད་ལ་བཤད་དོ། །

【注】

1、**tena(tad)**：代詞、中性、單數、具格。彼，དེ།

2、**hi**：小品詞。因為，ཕྱིར། therefore.

3、**subhūte(subūti)**名詞、陽性、單數、呼格善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**śṛṇu(√śru-5)**：動詞、命令、單數、第二人稱。聽，ཉོན། listen.

5、**sādhu**：副詞。善、好，ལེགས་པ། well.

6、**ca**：連詞。和、與，དང་། and.

7、**suṣṭhu**：副詞。極善，རབ་ཏུ། well.

8、**manasikuru(√manasikṛ-8)**：複合動詞、命令、單數、第二人稱。作意，ཡིད་ལ་ཟུངས། attention.

9、**bhāṣiṣye(√bhāṣ-1)**：動詞、未來時、單數、第一人稱宣說、解說，བཤད། teach.

10、**'haṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，ང་། I.

11、**te(tvam)**：代詞、陽性、單數、為格。汝，ཁྱོད། you.

12、**yathā**：副詞。如是。

13、**bodhisattvayāna-saṃprasthitena(bodhisattva-yāna-saṃ-pra-√stha-1)**：過去分詞、陽性、單數、具格。發趣菩薩乘，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཞུགས་པ། Bodhisanva-vehicle set out.

14、**sthātavyaṃ(√sthā-1)**：必要分詞（未來被動分詞）。安住，གནས་པར་བྱ་བ། stand.

15、**pratipattavya ṃ (prati-√pad-4)**：必要分詞（未來被動分詞）。修行，བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ། progress.

16、**cittaṃ(citta)**：名詞、中性、單數、體格。心，སེམས། thought.

17、**pragrahītavya m (pra-√grah-9)**：必要分詞（未來被動分詞）。降伏，རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བྱ་བ། exert.

【解】

此句多師譯為：「彼，善實！聽善，善意念作，說當。如菩薩乘發行住應，如修行應，如心降伏應。」

此同 2-4。

多師此句可調為：「（由）彼[之故]，善實！[汝應]善聽，善作意念，[我]當[為汝解]說。發行菩薩乘[者]，應如[是]住，應如[是]修行，應如[是]降伏心。」」

2-9. एवं भगवन् इत्यायुष्मान् सुभूतिर्भगवतः प्रत्यश्रौषीत्॥२॥

2-9. evaṃ bhagavan ity āyuṣmān subhūtir bhagavataḥ pratyaśrauṣīt ||2||

[什譯] 「唯然，世尊！」願樂欲聞。

[奘譯] 具壽善現白佛言：「如是 ，世尊！」願樂欲聞。

[淨譯] 妙生言：「唯然，世尊！」願樂欲聞。

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དེ་བཞིན་ནོ་ཞེས་གསོལ་ནས། ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་ལྟར་མཉན་པ་དང་།

【注】

1、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

2、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

3、**ity(iti)**：引號。所謂，ཞེས། reply.

4、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽，長老，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

5、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**bhagavataḥ(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、依格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

7、**praty-aśrauṣīt(prati-√śru-5)**：動詞、不定過去、單數、第三人稱。聽，མཉན་པ། listen.

【解】

此句多師譯為：「'如是，世尊！'命者善實，世尊邊願欲聞。」其中「命者善實，世尊邊願欲聞。」對應梵文：「āyuṣmān subhūtir bhagavataḥ pratyaśrauṣīt」。pratyaśrauṣīt，是不定過去式，單數，第三人稱。漢譯中皆譯為「願樂欲聞」，似成善現所說，若是善現所說，則不應是第三人稱，而是第二人稱。bhagavataḥ，依格，譯為「世尊邊」，多師譯第七格時，亦於其後加「邊」字。

多師此句可調為：「'如是，世尊！'命者善實[即於]世尊[前聽]聞。」

3-1. भगवानस्यैतदवोचत् ।इह सुभूते बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेनैव चित्तमुत्पादयितव्यम्।

3-1. bhagavān etad avocat | iha subhūte bodhisattva-yāna-saṃprasthitena evaṃ cittam utpādayitavyaṃ |

[什譯] 佛告須菩提：諸菩薩摩訶薩，應如是降伏其心，

[奘譯] 佛言：善現，諸有發趣菩薩乘者，應當發趣如是之心，

[淨譯] 佛告妙生：若有發趣菩薩乘者，當生如是心，

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར་འདི་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི། this.

3、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，བཀའ་སྩལ། say.

4、**iha**：不變詞。於此。འདི་ལ། here.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**bodhisattva-yāna-saṃprasthitena(bodhisattva-yāna-saṃprasthita)**：過去分詞、陽性、單數、具格。發趣菩萨乘，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ ཞུགས་པ། set out the vehicle of a Bodhisattva.

7、**evaṃ**：不變詞。如是，སྨས་དུ། this (manner).

8、**cittam(citta)**：名詞、中性、單數、體格。心，སེམས། thought.

9、**utpādayitavya ṃ (ut-√pad-4)**：必要分詞、中性、單數、體格。生，བསྐྱེད་པར་བྱ། produce.

【解】

此句多師譯為：「世尊於此言：「此，善實！菩薩乘發行，如是心發生應。」同 2-8。utpādayitavya，必要分詞，「生應」，即是「應生」。

多師此句可調為：「‘世尊[如]此言：‘於此，善實！發行菩薩乘[者]，應生發如是心。’」

3-2. यावन्तः सुभूते सत्त्वाः सत्त्वधातौ सत्त्वसंग्रहेण संगृहीता अण्डजा वा जरायुजा वा संस्वेदजा वा औपपादुका वा रूपिणो वा अरूपिणो वा संज्ञिनो वा असंज्ञिनो वा नैवसंज्ञिनो नासंज्ञिनो वा, यावान् कश्चित्सत्त्वधातुः प्रज्ञाप्यमानः प्रज्ञाप्यते, ते च मया सर्वेऽनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वापयितव्याः।

3-2. yāvantaḥ subhūte sattvāḥ sattvadhātau sattva-saṃgraheṇa saṃgṛhītā aṇḍajā vā jarāyujā vā saṃsvedajā vā aupapādukā vā rūpiṇo vā arūpiṇo vā saṃjñino vā asaṃjñino vā naiva aṃjñino nāsaṃjñino vā yāvān kaścit sattvadhātuḥ prajñapya-mānaḥ prajñapyate te ca mayā sarve 'nupadhiśeṣe nirvāṇadhātau parinirvāpayitavyāḥ |

[什譯] 所有一切眾生之類，若卵生、若胎生、若濕生、若化生、若有色、若無色、若有想、若無想、若非有想非無想，我皆令入無餘涅槃而滅度之；

[奘譯] 所有諸有情，有情攝所攝，若卵生、若胎生、若濕生、若化生、若有色、若無色、若有想、若無想、若非有想非無想，乃至有情界施設所施設，如是一切，我當皆令於無餘依妙涅槃界而般涅槃；

[淨譯] 所有一切眾生之類，若卵生、胎生、濕生、化生、若有色、無色、有想、無想、非有想非無想，盡諸世界所有眾生，如是一切，我皆令入無餘涅槃而滅度之；

[藏譯]འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་སེམས་ཅན་ཇི་ཙམ་སེམས་ཅན་དུ་བསྡུ་བས་བསྡུས་པ། སྒོ་ང་ལས་སྐྱེས་པའམ། མངལ་ལས་སྐྱེས་པའམ། དྲོད་གཤེར་ལས་སྐྱེས་པའམ། རྫུས་ཏེ་སྐྱེས་པའམ། གཟུགས་ཅན་ནམ། གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པའམ། འདུ་ཤེས་ཅན་ནམ། འདུ་ཤེས་མེད་འདུ་ཤེས་མེད་མིན་ནམ། སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས་ཇི་ཙམ་སེམས་ཅན་དུ་གདགས་པས་བཏགས་པ་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཕུང་པོ་ལྷག་མ་མེད་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དབྱིངས་སུ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླའོ། །

【注】

1、**yāvantaḥ(yāvat)**：形容詞、陽性、單數、屬格。所有，ཇི་ཙམ། as many as.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**sattvāḥ(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། being.

4、**sattvadhātau(sattva-dhātu)**：名詞、陽性、單數、依格。有情界，སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས། the universe of beings.

5、**sattva-saṃgraheṇa(sattva-saṃgraha)**：名詞、陽性、單數、具格。有情攝，སེམས་ཅན་དུ་བསྡུ་བ།

6、**saṃgṛhītā(saṃ-√gṛha-9)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所攝，བསྡུས་པ། comprehended under.

7、**aṇḍajā(aṇḍa-ja)**：形容詞、陽性、複數、體格。卵生，སྒོ་ང་ལས་སྐྱེས་པ། egg-born.

8、**vā**：不變詞。若、或者，འམ། or.

9、**jarāyujā(jarāyu-ja)**：形容詞、陽性、複數、體格。胎生，མངལ་ནས་སྐྱེས་པ། born from the womb.

10、**saṃsvedajā(saṃsveda-ja)**：形容詞、陽性、複數、體格。濕生，དྲོད་གཤེར་ལས་སྐྱེས་པ། moisture-born.

11、**aupapādukā(aupapāduka)**：形容詞、陽性、複數、體格。化生，བརྫུས་ཏེ་སྐྱེས་པ། miraculously born.

12、**rūpiṇo(rūpin)**：形容詞、陽性、複數、體格。有色，གཟུགས་ཅན། with form.

13、**arūpiṇo(a-rūpin)**：形容詞、陽性、複數、體格。無色，གཟུགས་མེད། without form.

14、**saṃjñino(saṃjñin)**：形容詞、陽性、複數、體格。有想，འདུ་ཤེས་ཅན། with perception.

15、**asaṃjñino(a-saṃ-jñin)**：形容詞、陽性、複數、體格。無想，འདུ་ཤེས་མེད་པ། without perception.

16、**naivasaṃjñino(na-eva-saṃjñina)**：形容詞、陽性、複數、體格。非有想，འདུ་ཤེས་མེད། with neither perception.

17、**nāsaṃjñino(na-asaṃjñina)**：形容詞、陽性、複數、體格。非無想，འདུ་ཤེས་མེད་མིན། nor no-perception.

18、**yāvān(yāvat)**：形容詞、陽性、單數、體格。所有，ཇི་ཙམ། all.

19、**kaścit**：不變詞。任何。

20、**sattvadhātuḥ(sattvadhātu)**：名詞、陽性、單數、體格。有情界，སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས། living being.

21、**prajñapyamānaḥ (pra-jñapya-māna)**：被動分詞、陽性、單數、體格。施設，གདགས་པ། conceive.

22、**prajñapyate(pra-jñā-9)**：動詞、致使、被動、單數、第三人稱。施設，བཏགས་པ། conceivable.

23、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，དེ། these.

24、**ca**：不變詞。及、與，དང་། and.

25、**mayā(aham)**：名詞，陽性，單數，具格我，བདག་གིས། me.

26、**sarve(sarva)**：形容詞、陽性、單數、依格。一切，དེ་དག all.

27、**'nupadhiśeṣ e(an-upadhi-śeṣa)**：形容詞、陽性、單數、依格。無餘依，ཐམས་ཅད་ཕུང་པོ་ལྷག་མ་མེད་པ། nothing behind.

28、**nirvāṇadhātau(nir-vāṇa-dhātu)**：名詞、陽性、單數、依格。涅槃界，མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དབྱིངས། Realm of Nirvāṇa.

29、**parinirvāpayitavyāḥ (pari-nir-√vā-2)**：動詞、致使、必要分詞、陽性、複數、體格。滅度、般涅槃，ཡོངས་སུ་མྱ་ངན། Nirvāṇa.

【解】

此句多師譯為：「**所有，善實！眾生，眾生攝攝已，卵生、若胎生、若濕生、若化生，若色、若無色，若想、若無想、若非想非無想，所有眾生界施設已，彼我一切無受餘涅槃界滅度應。**」

其中「眾生攝攝已」，對應梵文：「sattva saṃgraheṇa saṃgṛhītā 」，前者為名詞具格，表方式；後者為過去分詞，修飾主語「眾生（sattvāḥ）」，直譯即為「以眾生攝所攝諸眾生」。「卵生」乃至「非無想」，皆是形容詞，修飾主語「眾生（sattvāḥ）」。「眾生界施設已」，對應梵文：「sattvadhātuḥ prajñapya-mānaḥ prajñapyate」，前一「施設」是過去分詞，修飾「sattvadhātuḥ」，即「所施設眾生界」，後一「施設」是動詞，被動形式，直譯即為「所施設眾生界被施設。」「滅度應」，對應梵文「parinirvāpayitavyāḥ」，必要分詞，即「應滅度」。

多師此句可調為：「善實！[以]眾生攝[所]攝所有眾生，[若]卵生、若胎生、若濕生、若化生，若[有]色、若無色，若[有]想、若無想、若非想非無想，所有[所施設]眾生界施設已，我應[於]無受餘涅槃界，滅度彼[等]一切。」

3-3. एवमपरिमाणानपि सत्त्वान् परिनिर्वाप्य न कश्चित्सत्त्वः परिनिर्वापितो भवति।

3-3. evam aparimāṇān api sattvān parinirvāpya na kaścit sattvaḥ parinirvāpito bhavati |

[什譯]如是滅度無量無數無邊眾生，實無眾生得滅度者。

[奘譯]雖度如是無量有情，令滅度已，而無有情得滅度者。

[淨譯]雖令如是無量眾生證圓寂已，而無有一眾生入圓寂者。

[藏譯]དེ་ལྟར་སེམས་ཅན་ཚད་མེད་པ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་ཀྱང་། སེམས་ཅན་གང་ཡང་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་འགྱུར་བ་མེད་དོ་སྙམ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**evam**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། thus.

2、**aparimāṇān(a-pari-māṇa)**：形容詞、陽性、複數，業格。無量，ཚད་མེད་པ། innumerable.

3、**api**：不變詞。雖然，ཀྱང་། although.

4、**sattvān(sattva)**：名詞、陽性、複數、業格。有情，སེམས་ཅན། beings.

5、**parinirvāpya(pari-nir-√vā-2)**：動詞、獨立式、致使。滅度，ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས། Nirvāṇa.

6、**na**：否定詞。不、非，མེད། no.

7、**kaścit**：不變詞。任何，གང་། all.

8、**sattvaḥ(sattva)**：名詞、陽性、單數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

9、**parinirvāpito（pari-nir-√vā-2）**：過去分詞、陽性、單數、體格。得滅度者，ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར། have been led to Nirvāṇa.

10、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，གྱུར་པ། was.

【解】

此句多師譯為：「如是無量雖眾生滅度，無有一眾生滅度有。」

此中，前一「滅度（parinirvāpya）」，是動詞獨立式，「眾生（sattvān）」，是業格，為其賓語，而吉爾吉特梵文本中，則仍為必要分詞「parinirvāpayitavyāḥ」，然與「眾生（sattvān）」格不一致；後一「滅度（parinirvāpito）」，是過去分詞，修飾主語「眾生（sattvaḥ）」，皆為單數、體格，表示「被滅度之眾生」。

多師此句可調為：「如是雖滅度無量眾生，[而]無有一眾生，[是得]滅度[者]。」

3-4. तत्कस्य हेतोः। सचेत्सुभूते बोधिसत्त्वस्य सत्त्वसंज्ञा प्रवर्तेत, न स बोधिसत्त्व इति वक्तव्यः।

3-4. tat kasya hetoḥ | sacet subhūte bodhisattvasya sattva-saṃjñā pravarteta na sa bodhisattva iti vaktavyaḥ |

[什譯] （缺譯）

[奘譯] 何以故？善現，若諸菩薩摩訶薩有情想轉，不應說名菩薩摩訶薩。

[淨譯] 何以故？妙生，若菩薩有眾生想者，則不名菩薩。

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན། དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。什么、何，ཅི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**sacet**：不變詞。若，གལ་ཏེ། if.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**bodhisattvasya(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、屬格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattva.

7、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。眾生想，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས། perception of a being.

8、**pravarteta(pra-√vṛt-1)**：動詞、單數、第三人稱。轉，འཇུག take place.

9、**na**：不變詞。不，མི། not.

10、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

11、**bodhisattva**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattva.

12、**iti**：引號。所謂，ཞེས།

13、**vaktavyaḥ(√vac-2)**：動詞、必要分詞、單數、體格。說，ཞེས་བྱ་བ། call.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若，善實！菩薩摩訶薩眾生想轉，不彼菩薩摩訶薩名說應。」

此中，「不（na）」，修飾必要分詞「應說（vaktavyaḥ）」。什師將此句與下句合譯。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！若菩薩摩訶薩眾生想轉，彼不應說名'菩薩摩訶薩'。」

3-5. तत्कस्य हेतोः । न स सुभूते बोधिसत्त्वो वक्तव्यो यस्य सत्त्वसंज्ञा प्रवर्तेत, जीवसंज्ञा वा पुद्गलसंज्ञा व प्रवर्तेत॥ ३॥

3-5. tat kasya hetoḥ | na sa subhūte bodhisattvo vaktavyo yasya ātma-saṃjñā pravarteta sattva-saṃjñā vā jīva-saṃjñā vā pudgala-saṃjñā vā pravarteta ||3||

[什譯] 何以故？須菩提，若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，即非菩薩。

[奘譯] 所以者何？善現，若諸菩薩摩訶薩，不應說言有情想轉，如是命者想、士夫想、補特伽羅想、意生想、摩納婆想、作者想、受者想轉，當知亦爾。何以故？ 善現，無有少法，名為發趣菩薩乘者 。

[淨譯] 所以者何？由有我想、眾生想、壽者想，更求趣想故。

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་གང་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་གམ། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་གམ། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན། དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。什麼、何，ཅི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར།. so.

4、**na**：否定詞。不、非མི། not.

5、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**bodhisattvo(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattvas.

8、**vaktavyo(√vac-2)**：必要分詞、陽性、單數、體格。說，ཞེས་བྱ་བ། call.

9、**yasya(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、屬格。誰，གང་། anyone.

10、**ātma-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。我想，བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས།

11、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。有情想、众生想，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས། perception of a being.

12、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

13、**jīva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。命者想、壽者想，སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས། perception of a living soul.

14、**pudgala-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。补特伽罗想、人想，གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས། perception of a person.

15、**pravarteta(pra-√vṛt-1)**：動詞、祈願 、單數、第三人稱。轉，འཇུག take place.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？不彼，善實！菩薩名說應，若眾生想轉，壽想若、人想若轉。」

其中，缺「我想（ātma-saṃjñā）」，吉爾吉特梵文本中亦無。什師譯成「我相」等，取「相」（viṣayanimittodgrahaṇam）為「想」，或是意譯。而奘師譯有八種「想」，或許所依梵文版本不同故。此句「yasya…sa」組成關係從句，意為「若誰有我想等，彼不應說為菩薩。」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！若眾生想轉、若壽想[轉]、若人想轉，彼不應說名‘菩薩’。」

4-1. अपि तु खलु पुनः सुभुते न बोधिसत्त्वेन वस्तुप्रतिष्ठितेन दानं दातव्यम्। न क्वचित्प्रतिष्ठितेन दानं दातव्यम्।

4-1. api tu khalu punaḥ subhūte na bodhisattvena vastupratiṣṭhitena dānaṃ dātavyaṃ | na kvacit pratiṣṭhitena dānaṃ dātavyaṃ |

[什譯] 復次，須菩提，菩薩於法，應無所住行於布施。

[奘譯] 復次，善現，若菩薩摩訶薩，不住於事應行布施，都無所住應行布施；

[淨譯] 復次，妙生，菩薩不住於事應行布施，不住隨處應行布施；

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དངོས་པོ་ལ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ། །ཅི་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**api**：副詞。然。

2、**tu**：不變詞。卻 、而。

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ**：副詞。再，又ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**na**：否定詞。不、非，མི། not.

7、**bodhisattvena(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

8、**vastupratiṣṭhitena(vastu-prati-√sthā)**：過去分詞、陽性、單數、具格。住於事，དངོས་པོ་ལ་གནས་པ། supported by a thing.

9、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、體格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

10、**dātavyaṃ(√dā-3)**：動詞、必要分詞、單數、體格。行、施予，སྦྱིན་པར་བྱ། give.

11、**kvacit**：不變詞。無論什麼，ཅི་ལ་ཡང་། any.

12、**pratiṣṭhitena(prati-√ṣṭhā)**：過去分詞、陽性、單數、具格。住，གནས་པ། supported.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！不菩薩摩訶薩事住施與應，無所住施與應。」

其中，「dātavyaṃ（奉施）」，是必要分詞，即未來被動分詞，與「dānaṃ（布施）」同格，而動作者「bodhisattvena（菩薩）」，則為具格，「vastupratiṣṭhitena（住事）」，是過去分詞，與「菩薩」同格，表「不住於事之菩薩」，作邏輯主語。

多師此句可調為：「復次，善實！菩薩摩訶薩不應住事與施，應無所住與施。」

4-2. न रूपप्रतिष्ठितेन दानं दातव्यम्। न शब्दगन्धरसस्प्रष्टव्यधर्मेषु प्रतिष्ठितेन दानं दातव्यम्।

4-2. na rūpa-pratiṣṭhitena dānaṃ dātavyaṃ | na śabda-gandha-rasa-spraṣṭavya-dharmeṣu pratiṣṭhitena dānaṃ dātavyam |

[什譯] 所謂不住色布施，不住聲、香、味、觸、法布施。

[奘譯] 不住於色應行布施，不住聲、香、味、觸、法應行布施。

[淨譯] 不住色、聲、香、味、觸、法，應行布施。

[藏譯]གཟུགས་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ། །དེ་བཞིན་དུ་སྒྲ་དང་། དྲི་དང་། རོ་དང་། རེག་བྱ་དང་། ཆོས་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**na**：否定詞。不、非，མི། not.

2、**rūpa-pratiṣṭhitena(rūpa-prati-√ṣṭhā)**過去分詞、陽性、單數、具格。住色，གཟུགས་ལ་གནས་པ། supported by form.

3、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、體格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

4、**dātavyaṃ(√dā-3)**：動詞、必要分詞、單數、體格。行、施予，སྦྱིན་པར་བྱ། give.

5、**śabda-gandha-rasa-spraṣṭavya-dharmeṣu** 複合名詞、陽性、複數、依格。聲、香、味、觸、法，སྒྲ། དྲི། རོ། རེག་བྱ། ཆོས། sound,smell,taste,touch,mind-objects

6、**pratiṣṭhitena(prati-√ṣṭhā)**：過去分詞、陽性、單數、具格。住，གནས་པ། supported.

【解】

此句多師譯為：「不色住施與應，不聲、香、味、觸、法中住施與應。」

此同 4-1。吉爾吉特梵本稍有不同：「śabda-gandha-rasa-sprastavyeṣu na dharmapratiṣṭhitena」。

多師此句可調為：「不應住色與施，不應住聲、香、味、觸、法中與施。」

4-3. एवं हि सूभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन दानं दातव्यं यथा न निमित्तसंज्ञायामपि प्रतितिष्ठेत्।

4-3. evaṃ hi subhūte bodhisattvena mahāsattvena dānaṃ dātavyaṃ | yathā na nimitta-saṃjñāyām api pratitiṣṭhet |

[什譯] 須菩提，菩薩應如是布施，不住於相。

[奘譯] 善現，如是菩薩摩訶薩，如不住相想應行布施。

[淨譯] 妙生，菩薩如是布施，乃至相想亦不應住。

[藏譯]རབ་འབྱོར་ཅི་ནས་ཀྱང་མཚན་མར་འདུ་ཤེས་པ་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་དེ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ། །

【注】

1、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད། thus.

2、**hi**：不變詞。因為。

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**bodhisattvena(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

5、**mahāsattvena(mahāsattva)**：名詞、陽性、單數、具格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

6、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、體格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

7、**dātavyaṃ(√dā-3)** ：動詞、必要分詞、單數、體格。行、施予，སྦྱིན་པར་བྱ། give.

8、**yathā**：不變詞。如是、乃至，དེ་ལྟར།

9、**na**：不變詞。不，མི། not.

10、**nimitta-saṃjñāyām(nimitta-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、依格。相想，མཚན་མར་འདུ་ཤེས། perception of a sign.

11、**api**：副詞。然、亦，ཡང་། although.

12、**pratitiṣṭhet(prati-√ṣṭhā-1)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。住，གནས་པ། supported.

【解】

此句多師譯為：「如是，此，善實！菩薩摩訶薩施與應，如不相想亦住。」

此同 4-1。

多師此句可調為：「如是，善實！菩薩摩訶薩，如[是]相想，亦應不住[而]與[布]施。」

4-4. तत्कस्य हेतोः । यः सुभूते बोधिसत्त्वोऽप्रतिष्ठितो दानं ददाति, तस्य सुभूते पुण्यस्कन्धस्य न सुकरं प्रमाणामुद्ग्रहीतुम्।

4-4. tat kasya hetoḥ | yaḥ subhūte bodhisattvo 'pratiṣṭhito dānaṃ dadāti tasya subhūte puṇya-skandhasya na sukaraṃ pramāṇam udgrahītum |

[什譯] 何以故？若菩薩不住相布施，其福德不可思量。

[奘譯] 何以故？善現，若菩薩摩訶薩都無所住而行布施，其福德聚不可取量。
[淨譯] 何以故？由不住施，福聚難量。
[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པ་དེའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ནི། རབ་འབྱོར་ཚད་གཟུང་བར་སླ་བ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། any.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**bodhisattvo(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

7、**'pratiṣṭhito(a-prati-√ṣṭhā-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。不住，མི་གནས་པ། unsupported.

8、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。布施，སྦྱིན་པ། a gift.

9、**dadāti(√dā-3)**：動詞、單數、第三人稱。行、施，སྦྱིན་པ། give.

10、**tasya(saḥ)**：代詞、陽性、單數、屬格。彼，他，དེའི།

11、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

12、**puṇya-skandhasya(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、屬格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

13、**na**：否定詞。不，མ། not.

14、**sukaraṃ(sukara)**：形容詞、中性、單數、業格。可，སླ་བ། easy.

15、**pramāṇam(pramāṇa)**：名詞、中性、單數、業格。量，ཚད། measure.

16、**udgrahītum(ud-grah-9)**：動詞、不定式。取，གཟུང་བ།

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若，善實！菩薩摩訶薩不住與施，彼所，善實！福聚不可量受取。」

此中動詞「布施（dadāti）」，為主動語態，故動作者「菩薩（bodhisattvo）」，為體格，修飾彼之過去分詞「不住 （apratiṣṭhito）」，與之同格，而動作對象「施物（dānaṃ）」，則為業格。此句以「yaḥ…tasya…」構成關係從句，意為「若菩薩無住佈施，則彼福聚不可取量。」 na sukaraṃ pramāṇam udgrahītum，奘師直譯為「不可取量」，什師意譯為「不可思量」，淨師譯為「難量」。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！若菩薩摩訶薩不住與施，善實！彼所福聚，不可受取量。」

4-5. तत्किं मन्यसे सुभूते सुकरं पूर्वस्यां दिशि आकाशस्य प्रमाणमुद्ग्रहीतुम् ।

4-5. tat kiṃ manyase subhūte sukaraṃ pūrvasyāṃ diśy ākāśasya pramāṇamudgrahītum |

[什譯] 須菩提！於意云何，東方虛空，可思量不?

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，東方虛空，可取量不?

[淨譯] 妙生！於汝意云何，東方虛空，可知量不?

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ཤར་ཕྱོགས་ཀྱི་ནམ་མཁའི་ཚད་གཟུང་བར་སླ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**sukaraṃ(sukara)**：形容詞、中性、單數、業格。可，སླ། easy.

6、**pūrvasyāṃ(pūrvā)**：名詞、陰性、單數、依格。東，ཤར། east.

7、**diśy(diś)**：名詞、陰性、單數、依格。方、方向，ཕྱོགས།

8、**ākāśasya(ākāśa)**：名詞、陽性、單數、屬格。虛空，ནམ་མཁའ། space.

9、**pramāṇam(pramāṇa)**：名詞、中性、單數、業格。量，ཚད། measure.

10、**udgrahītum(ud-grah-9)**：動詞、不定式。取，གཟུང་བ།

【解】

此句多師譯為：「彼何意念？善實！可前方虛空，量受取？」

此同 4-4。「意念（manyase）」，是單數第二人稱，「汝」字，多師未譯出。「pūrvasyāṃ diśy」，多師譯為「前方」，此處指「東方」。

多師此句可調為：「善實！[汝於]彼[作]何意念？前[東]方虛空，可受取量[否]？」

4-6. सुभूतिराह-नो हीदं भगवन्।

4-6. subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan |

[什譯] 不也，世尊！

[奘譯] 善現答言：不也，世尊！

[淨譯] 妙生言：不爾，世尊！

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་བ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་བ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

【解】

此句多師譯為：「善實言：‘不如此，世尊！’」

4-7. भगवानाह। एवं दक्षिणपश्चिमोत्तरासु अध ऊर्ध्वं दिग्विदिक्षु समन्ताद्दशासु दिक्षु सुकरमाकाशस्य प्रमाणमुद्ग्रहीतुम् ।

4-7. bhagavān āha |evaṃ dakṣiṇa-paścima-uttarāsvadha-ūrdhvaṃ digvidikṣu samantād daśasu dikṣu sukaram ākāśasya pramāṇam udgrahītum |

[什譯] 須菩提！南西北方、四維上下虛空，可思量不？

[奘譯] 善現！如是南西北方、四維上下、周遍十方一切世界虛空，可取量不？

[淨譯] 南西北方、四維上下、十方虛空，可知量不？

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་དུ་ལྷོ་དང་། ནུབ་དང་། བྱང་དང་། སྟེང་དང་། འོག་གི་ཕྱོགས་དང་། ཕྱོགས་མཚམས་དང་། ཕྱོགས་བཅུའི་ནམ་མཁའི་ཚད་བཟུང་བར་སླ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། just so.

4、**dakṣiṇa-paścima-uttarāsv(dakṣiṇa-paścima-uttara)**：形容詞、陰性、複數、依格。南、西、北，ལྷོ། ནུབ། བྱང། South, West, North.

5、**adha-ūrdhvaṃ(adhas-ūrdhva)**：副词。上、下，སྟེང། འོག down,up.

6、**digvidikṣu(dig-vidiś)**：名詞、陰性、複數、依格。四維，ཕྱོགས་མཚམས།

7、**samantād(samanta)**：形容詞、陽性、單數、從格。周遍，all round.

8、**daśasu(daśa)**：名詞、陰性、複數、依格。中间，intermediate.

9、**dikṣu(diś)**：名詞、陰性、複數、依格。方，direction.

10、**sukaraṃ(sukara)**：形容詞、中性、單數、業格可，སླ། easy.

11、**ākāśasya(ākāśa)**：名詞、陽性、單數、屬格。虛空，ནམ་མཁའ།

12、**pramāṇam(pramāṇa)**：名詞、中性、單數、業格。量，ཚད། measure.

13、**udgrahītum(ud-grah-9)**：動詞、不定式.。取，གཟུང་བ།

此句多師譯為：「世尊言：‘如是右、後、高、下、上方，順不正方，普十方，可虛空量受取？’」

此同 4-5。其中「右、後、高」，對應梵文「dakṣiṇa-paścima-uttarāsv」，即「南、西、北」。「順不正方」，梵文為「digvidikṣu」，即指東南、西南等四隅。

多師此句可調為：「世尊言：‘如是右(南)、後(西)、高(北)、下、上方，順不正方，普十方虛空，可受取量[否]？’」

4-8. सुभूतिराह। नो हीदं भगवन्।

4-8. subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan |

[什譯] 不也，世尊！

[奘譯] 善現答言：不也，世尊！

[淨譯] 妙生言：不爾，世尊！

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

2、**āha(√ah)**: 動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**no**: 副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**: 小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**: 代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)** : 名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

【解】

此句多師譯為:「善實言:‘不如此，世尊！’」

4-9. भगवानाह। एवमेव सुभूते यो बोधिसत्त्वोऽप्रतिष्ठितो दानं ददाति, तस्य सुभूते पुण्यस्कन्धस्य न सुकरं प्रमाणमुद्ग्रहीतुम्।

4-9. bhagavān āha | evam eva subhūte yo bodhisattvo 'pratiṣṭhito dānaṃ dadāti tasya subhūte puṇyaskandhasya na sukaraṃ pramāṇam udgrahītum |

[什譯] 須菩提！菩薩無住相布施，福德亦復如是不可思量。

[奘譯] 佛言：善現，如是、如是！若菩薩摩訶薩都無所住而行布施，其福德聚不可取量，亦復如是。

[淨譯] 妙生！菩薩行不住施所得福聚，不可知量，亦復如是。

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པ་དེའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ནི། རབ་འབྱོར་ཚད་བཟུང་བར་སླ་བ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)** : 名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)** : 動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ།

3、**evam eva** : 不變詞。即如是，དེ་བཞིན་དུ། so.

4、**subhūte(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

5、**yo(yaḥ)** : 代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། any.

6、**bodhisattvo(bodhisattva)**: 名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

7、**'pratiṣṭhito(a-prati-√ṣṭhā-1)**: 過去分詞、陽性、單數、體格。不住མི་གནས་པ། unsupported.

8、**dānaṃ(dāna)**: 名詞、中性、單數、業格。布施，སྦྱིན་པ། a gift.

9、**dadāti(√dā-3)**: 動詞、單數、第三人稱。行、施，སྦྱིན་པ། give.

10、**tasya(saḥ)**: 代詞、陽性、單數、屬格。彼，他དེའི།

11、**subhūte(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

12、**puṇya-skandhasya(puṇya-skandha)**: 名詞、陽性、單數、屬格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

13、**na**: 否定詞。不，མ། not.

14、**sukaraṃ(sukara)**: 形容詞、中性、單數、業格。可，སླ་བ། easy.

15、**pramāṇam(pramāṇa)**：名詞、中性、單數、業格。量，ཚད། measure.

16、**udgrahītum(ud-grah-9)**：動詞、不定式。取གཟུང་བ།

【解】

此句多師譯為：「世尊言：‘如是，如是！善實！如是，如是！若菩薩摩訶薩不住施與，彼所，善實！福聚不可量受取。’」

此同 4-4。

多師此句可調為：「世尊言：‘如是，如是！善實！如是，如是！若菩薩摩訶薩不住與施，善實！彼所福聚，不可受取量。’」

4-10. एवं हि सुभूते बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेन दानं दातव्यं यथा न निमित्तसंज्ञायामपि प्रतितिष्ठेत्॥ ४॥

4-10. evaṃ hi subhūte bodhisattva-yāna-saṃprasthitena dānaṃ dātavyaṃ yathā na nimitta-saṃjñāyām api pratitiṣṭhet ||4||

[什譯] 須菩提，菩薩但應如所教住。

[奘譯] 善現，菩薩如是如不住相想應行布施。

[淨譯] （缺譯）

[藏譯] （缺譯）

【注】

1、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད། thus.

2、**hi**：不變詞，加強語氣。誠然。

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**bodhisattvayāna-saṃprasthitena(bodhisattva-yāna-saṃ-pra-√stha-1)**：過去分詞、陽性、單數、具格。發趣菩薩乘，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཞུགས་པ། Bodhisanva-vehicle set out.

5、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、體格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

6、**dātavyaṃ(√dā-3)**：動詞、必要分詞、單數、體格。行、施予，སྦྱིན་པར་བྱ། give.

7、**yathā**：不變詞。如是、乃至，དེ་ལྟར།

8、**na**：不變詞。不，མི། not.

9、**nimitta-saṃjñāyām(nimitta-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、依格。相想，མཚན་མར་འདུ་ཤེས། perception of a sign.

10、**api**：副詞。然、亦，ཡང་། although.

11、**pratitiṣṭhet(prati-√ṣṭhā-1)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。住，གནས་པ། supported.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！如是菩薩乘發行施與應，如不相想亦住。」

此同 4-3。此句淨師缺譯，藏文亦缺譯。什師略譯為「但應如所教住」，「所教」，即前所言「不住相想而行布施」。

多師此句可調為：「雖然復次時，善實！如是發行菩薩乘[者]，如[是]相想，亦應不住，[而]與[布]施。」

5-1. तत्किं मन्यसे सुभूते लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्यः ।

5-1. tat kiṃ manyase subhūte lakṣaṇa-sampadā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 須菩提！於意云何，可以身相見如來不?

[奘譯] 佛告善現：於汝意云何，可以諸相具足觀如來不?

[淨譯] 妙生！於汝意云何，可以具足勝相觀如來不?

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**lakṣaṇa-sampadā(lakṣaṇa-sampad)**：名詞、陰性、單數、具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

6、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

7、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「彼何意念？善實！相具足如來見應？」

「相具足(lakṣaṇa-sampadā)」,具格,表示動作之方式,動作「見(draṣṭavyaḥ)」為未來被動分詞，「如來（tathāgato）」，是所見對象，在被動句中為邏輯主語，故是體格。

多師此句可調為：「善實！[汝於]彼[作]何意念：應[以]具足相見如來？」

5-2. सुभूतिराह-नो हीदं भगवन्। न लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्यः।

5-2. subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan na lakṣaṇa-saṃpadā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 不也，世尊，不可以身相得見如來！

[奘譯] 善現答言：不也，世尊，不應以諸相具足觀於如來！

[淨譯] 妙生言：不爾，世尊，不應以勝相觀於如來！

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བགྱི་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**na**：否定詞。不，མ། not.

8、**lakṣaṇa-sampadā(lakṣaṇa-sampad)**：名詞、陰性、單數、具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

9、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

10、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「善實言：‘不，世尊！相具足如來見應。’」

此中有兩個否定詞：「no」、「na」，多師僅譯出一個。其他同 5-1。

多師此句可調為：「善實言：‘不，世尊！[不]應[以]具足相見如來。’」

5-3. तत्कस्य हेतोः । या सा भगवन् लक्षणसंपत्तथागतेन भाषिता सैवालक्षणसंपत् ।
5-3. tat kasya hetoḥ | yā sā bhagavan lakṣaṇa-saṃpat tathāgatena bhāṣitā saiva alakṣaṇa-saṃpat |

[什譯] 何以故？如來所說身相，即非身相。

[奘譯] 何以故？如來說諸相具足，即非諸相具足。

[淨譯] 何以故？如來說勝相，即非勝相。

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ་ཉིད། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，སླད་དུ། so .

4、**yā(yā)**：關係代詞、陰性、單數、體格。凡、諸，གང་། who.

5、**sā(sā)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། that.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**lakṣaṇa-sampat(lakṣaṇa-sampad)**：名詞、陰性、單數、體格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣitā(√bhās)**：過去分詞、陰性、單數、體格。說，ཅེས། teach.

10、**sā(sā)**：代词、陰性、單數、体格。彼，དེ། that.

11、**eva**：副詞。即、就，ཉིད། truly.

12、**alakṣaṇa-saṃpat(lakṣaṇa-sampad)**：名詞、陰性、單數、體格。非诸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མ་མཆིས་པ། no-possession of no-marks.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若彼，如來相具足說；彼如是非相具足。」

此中，「說（bhāṣitā）」，是過去被動分詞，故說者「如來（tathāgatena），為具格，作邏輯主語，所說「相具足（lakṣaṇa-saṃpat）」，為體格，作邏輯賓語。」「yā」為關係代詞，與「sā」成對，表「凡是……，即是……」。

多師此句可調為：「彼何所因？[凡]若如來[所]說具足相；如是彼[即]非具足相。」

5-4. एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं सुभूतिमेतदवोचत् ।
5-4. evam ukte bhagavān āyuṣmantaṃ subhūtim etad avocat |
[什譯] 佛告須菩提：
[奘譯] 說是語已，佛復告具壽善現言：
[淨譯] （缺譯）
[藏譯]དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

【注】
1、**evam**：副詞。如是，དེ་སྐད། this.
2、**ukte(ukta，√vac)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，གསོལ་པ། spoke.
3、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.
4、**āyuṣmantaṃ(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、業格。具壽、長老，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.
5、**subhūtim(subhūti)**：名詞、陽性、單數、業格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.
6、**etad**：代詞，中性，單數，業格。此，འདི་སྐད། this.
7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時，主動，單數，第三人稱。說、言，ཅེས་བཀའ་སྩལ། say.

【解】
此句多師譯為：「如是語已。世尊，命者善實邊如是言：」
此句同 2-5。
多師此句可調為：「如是語已。世尊(對)命者善實如是言：」

5-5. यावत्सुभूते लक्षणसंपत् तावन्मृषा। यावदलक्षणसंपत् तावन्न मृषेति हि लक्षणालक्षणतस्तथागतो द्रष्टव्यः ॥५॥
5-5. yāvat subhūte lakṣaṇa-saṃpat tāvan mṛṣā | yāvad alakṣaṇa-saṃpat tāvan na mṛṣeti | hi lakṣaṇa-alakṣaṇatas tathāgato draṣṭavyaḥ ||5||
[什譯] 凡所有相，皆是虛妄！若見諸相、非相，則見如來！
[奘譯] 善現！乃至諸相具足，皆是虛妄！乃至非相具足，皆非虛妄！如是以相、非相應觀如來！
[淨譯] 妙生！所有勝相，皆是虛妄！若無勝相，即非虛妄！是故應以勝相、無相觀於如來！
[藏譯]རབ་འབྱོར་ཇི་སྙམ་དུ་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་ཙམ་དུ་བརྫུན་ནོ། ། ཇི་ཙམ་དུ་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མེད་པ་དེ་ཙམ་དུ་མི་བརྫུན་ཏེ། དེ་ལྟར་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་མཚན་དང་མཚན་མ་མེད་པར་བལྟའོ། །

【注】
1、**yāvat**：關係副詞。凡是，ཇི་སྙམ་དུ། wherever.
2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**lakṣaṇa-sampat(lakṣaṇa-sampad)**：名詞、陰性、單數、體格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

4、**tāvan**：副詞。彼，དེ་ཙམ་དུ། there.

5、**mṛṣā(mṛṣā)**：名詞、陰性、單數、體格。虛妄，བརྫུན། fraud.

6、**yāvad**：關係副詞。凡是，ཇི་ཙམ་དུ། wherever.

7、**alakṣaṇa-saṃpat(lakṣaṇa-sampad)**：名詞、陰性、單數、體格。非诸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མ་མཆིས་པ། no-possession of no-marks.

8、**tāvan**：副詞。彼，དེ་ཙམ་དུ། there.

9、**na**：否定詞。非，མི། no.

10、**mṛṣā (mṛṣā)**：名詞、陰性、單數、體格。虛妄，བརྫུན། fraud.

11、**iti**：不變詞。名為。

12、**hi**：小品詞。表強調，དེ་ལྟར་ན། hence.

13、**lakṣaṇa-alakṣaṇa-tas(lakṣaṇa-alakṣaṇat)**：名詞、中性、單數、從格。相非相，མཚན་དང་མཚན་མ་མེད་པ། no-marks as marks.

14、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

15、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ། see.

【解】

此句多師譯為：「所有，善實！相具足，所有妄，所有不相具足，所有不妄，名此相不相如來見應。」

此中，用兩個「yāvat…tāvat」表達兩個關係從句「凡是…，彼即是…」。意謂「凡是具足相，彼即是妄；凡是非具足相，彼即非妄。」

「觀、見（draṣṭavyaḥ）」，是未來被動分詞，故所觀對象「如來（tathāgato），為體格，作邏輯賓語。從何處觀？從「相非相（lakṣaṇa-alakṣaṇa-tas，從格）」中觀。

多師此句可調為：「善實！[凡]所有具足相，所有[彼是]妄，[凡]所有不具足相，此所有名不妄，應[從]相不相見如來。」

6-1. एवमुक्ते आयुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत्।

6-1. evam ukta āyuṣmān subhūtir bhagavantam etad avocat |

[什譯] 須菩提白佛言：

[奘譯] 說是語已，具壽善現復白佛言：

[淨譯] 妙生言：

[藏譯]དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །

【注】

1、**evam**：副詞。如是，དེ་སྐད། this.

2、**ukte(ukta，√vac)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，གསོལ་བ། ask.

3、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞，陽性，單數，體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

4、**subhūtir(subhūti)**：名詞，陽性，單數，體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། subhūti.

5、**bhagavantam(bhagavant)** ：名詞，陽性，單數，業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། say.

【解】

此句多師譯為：「如是語已。命者善實，世尊邊如是言：」

此句同 2-5。「世尊邊（bhagavantam）」，業格，故多師加上「邊」字。

多師此句可調為：「如是語已，命者善實（對）世尊如是言：」

6-2. अस्ति भगवन्। केचित्सत्त्वा भविष्यन्त्यनागतेऽध्वनि पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां सद्धर्मविप्रलोपकाले वर्तमाने, ये इमेष्वेवंरूपेषु सूत्रान्तपदेषु भाष्यमाणेषु भूतसंज्ञामुत्पादयिष्यन्ति।

6-2. asti bhagavan kecit sattvā bhaviṣyanty anāgate 'dhvani paścime kāle paścime samaye paścimāyāṃ pañca-śatyāṃ saddharma-vipralopa-kāle vartamāne ya imeṣv evaṃrūpeṣu sūtrānta-padeṣu bhāṣyamāṇeṣu bhūta-saṃjñām utpādayiṣyanti |

[什譯] 世尊！頗有眾生，得聞如是言說章句，生實信不 ？

[奘譯] 世尊！頗有有情於當來世，後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，聞說如是色經典句，生實想不?

[淨譯] 世尊！頗有眾生，於當來世，後五百歲，正法滅時，聞說是經，生實信不?

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་འོངས་པའི་དུས་ལྔ་བརྒྱའི་ཐ་མ་ལ། དམ་པའི་ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འཇིག་པར་འགྱུར་བ་ན། སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་དག་འདི་ལྟ་བུའི་མདོ་སྡེའི་ཚིག་བཤད་པ་དག་ལ་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་བ་འབྱུང་བ་ལྟ་མཆིས་ལགས་སམ།

【注】

1、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是。

2、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

3、**kecit**：疑問代詞。否，འམ།

4、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། being.

5、**bhaviṣyanty(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，མཆིས།

6、**anāgate(anāgata)**：形容詞、陽性、單數、依格。當來、未来，མ་འོངས་པ། future period.

7、**'dhvani(adhvan)**：名詞、陽性、單數、依格。世，時，དུས། at the time.

8、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

9、**kāle(kāla)**：名詞、陽性、單數、依格。分，時，དུས། time.

10、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。時，དུས། epoch.

11、**paścimāyāṃ(paścima)**：形容詞、陰性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

12、**pañca-śatyāṃ(pañca-śati)**：名詞、陰性、單數、依格。五百歲，ལྔ་བརྒྱ། 500 years.

13、**saddharma- vipralopa-kāle(sad-dharma- vipralopa-kāla)**：複合名詞、陽性、單數、依格。**正法滅時，** དམ་པའི་ཆོས་རྣམ་པར་འཇིག་པ། collapse the good doctrine.

14、**vartamāne(√vṛt-1)**：現在分詞、陽性、單數、依格。**轉，** འགྱུར་བ།

15、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。**彼，** གང་ལ་ལ། who.

16、**imeṣv(idam)**：代詞、中性、複數、依格。**此，** འདི།

17、**evaṃrūpeṣu(evaṃrūpa)**：名詞、中性、複數、依格。**如是色，** འདི་ལྟ་བུ།

18、**sūtrānta-padeṣu(sūtrānta-pada)**：名詞、陽性、複數、依格。**經句，** མདོ་སྡེའི་ཚིག words of the sūtra.

19、**bhāṣyamāṇeṣu(bhāṣyamāṇa，√bhāṣ-1)**：現在被動分詞、陽性、複數、依格。**說，** བཤད་པ། taught.

20、**bhūta-saṃjñām(bhūta-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、業格。**實想，** ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས། a true perception.

21、**utpādayiṣyanti (ut-√pad-4)**：動詞、致使、未來、複數、第三人稱。生，བསྐྱེད་པ། produce.

【解】

此句多師譯為：「**雖然，世尊！頗有眾生當有，未來世，後時、後長時、後分五百，正法破壞時中，轉時中，若此中，如是色類經中說中，實想發生當有？**」

此中未來世（anāgate 'dhvani）、後時（paścime kāle）、後長時（paścime samaye）、後分五百（paścimāyāṃ pañca-śatyāṃ）、正法破壞時中（saddharma-vipralopa-kāle）、轉時中（vartamāne），皆為依格，作時間狀語。「bhāṣyamāṇeṣu（所說）」，是現在分詞，依格，修飾「evaṃrūpeṣu sūtrānta-padeṣu（如是色類經）」，作地點狀語。「utpādayiṣyanti（生）」，作謂語，未來時，即「當生」之意，「bhūta-saṃjñām（實想）」，業格，作賓語。「ye（彼等）」，代詞，指代「sattvā（諸有情）」，作主語。「bhaviṣyanty（當有）」，未來時，即「當有如是有情否？」何等有情？即「ye」所引從句中，於某時某中「當生實想」之有情。

其中，「bhūta-saṃjñām」，奘師亦譯為「實想」，什師、淨師譯為「實信」。「bhūta」，是「真實」之意，如「真如（bhūta-tathatā）」、「真智（bhūta-jñāna）」、「實相（bhūta-naya）」，皆用之。「實想」，雖有「真實想」之意，亦有「諦實想」之誤；若譯「實信」，雖是意譯，然不易引起歧義。

什師省略其中時間狀語，僅譯為「得聞如是章句」。或其意為正法未滅前，應有得聞者，似亦無有不可。

多師此句可調為：「**雖然，世尊！頗有眾生，[於]未來世，後時、後長時、後分五百正法破壞時中、轉時中，[於]此[所]說如是色類經中，當生實想[否]?**」

6-3. भगवानाह। मात्वं सुभूते एवंवोचत्। अस्ति केचित्सत्त्वा भविष्यंत्यनागतेऽध्वनि पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां सद्धर्मविप्रलोपकाले वर्तमाने,ये इमेष्वेवंरूपेषु सूत्रान्तपदेषु भाष्यमाणेषु भूतसंज्ञामुत्पादयिष्यन्ति।

6-3.bhagavān āha | mā subhūte tvam evaṃ vocaḥ | asti kecit sattvā bhaviṣyanty anāgate 'dhvani paścime kāle paścime samaye paścimāyāṃ pañcaśatyāṃ

saddharma-vipralope vartamāne ya imeṣv evaṃrūpeṣu sūtrāntapadeṣu bhāṣyamāṇeṣu bhūta-saṃjñām utpādayiṣyanti |

[什譯] 佛告須菩提：莫作是說。

[奘譯] 佛告善現：勿作是說：『頗有有情於當來世，後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，聞說如是色經典句，生實想不？』

[淨譯] 佛告妙生：莫作是說：『頗有眾生，於當來世，後五百歲，正法滅時，聞說是經，生實信不？』

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་གང་ཁྱོད་འདི་སྐད་དུ་མ་འོངས་པའི་དུས་ལྔ་བརྒྱའི་ཐ་མ་ལ། དམ་པའི་ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འཇིག་པར་འགྱུར་བ་ན། སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་དག་འདི་ལྟ་བུའི་མདོ་སྡེའི་ཚིག་བཤད་པ་དག་ལ་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་བ་འབྱུང་བ་ལྟ་མཆིས་ལགས་སམ་ཞེས་ཁྱོད་དེ་སྐད་མ་ཟེར་ཅིག །

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**mā**：否定詞。不，མ། not.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

5、**tvam**：名詞、陽性、單數、體格。汝，ཁྱོད། you.

6、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་སྐད། thus.

7、**vocaḥ(√vac)**：動詞、命令、單數、第二人稱。說，ཟེར་ཅིག ། speak.

8、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是。

9、**kecit**：疑問代詞。否，འམ།

10、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། being.

11、**bhaviṣyanty(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，མཆིས།

12、**anāgate(anāgata)**：形容詞、陽性、單數、依格。當來、未来，མ་འོངས་པ། future period.

13、**'dhvani(adhvan)**：名詞、陽性、單數、依格。世，時，དུས། at the time.

14、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

15、**kāle(kāla)**：名詞、陽性、單數、依格。分，時，དུས། time.

16、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

17、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。時，དུས། epoch.

18、**paścimāyāṃ(paścima)**：形容詞、陰性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

19、**pañca-śatyāṃ(pañca-śati)**：名詞、陰性、單數、依格。五百歲，ལྔ་བརྒྱ། 500 years.

20、**saddharma- vipralope(sad-dharma- vipralopa)**：複合名詞、陽性、單數、依格。正法滅時，དམ་པའི་ཆོས་རྣམ་པར་འཇིག་པ། collapse the good doctrine.

21、**vartamāne(√vṛt-1)**：現在分詞、陽性、單數、依格。轉，འགྱུར་བ།

22、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，གང་ལ་ལ། who.

23、**imeṣv(idam)**：代詞、中性、複數、依格。此，འདི།

24、**evaṃrūpeṣu(evaṃrūpa)**：名詞、中性、複數、依格。如是色，འདི་ལྟ་བུ།

25、**sūtrānta-padeṣu(sūtrānta-pada)**：名詞、陽性、複數、依格。經句，མདོ་སྡེའི་ཚིག words of the sūtra.

26、**bhāṣyamāṇeṣu(bhāṣyamāṇa，√bhāṣ-1)**：現在被動分詞、陽性、複數、依格。說，བཤད་པ། taught.

27、**bhūta-saṃjñām(bhūta-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、業格。實想，ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས། a true perception.

28、**utpādayiṣyanti (ut-√pad-4)**：動詞、致使、未來、複數、第三人稱。生，བསྐྱེད་པ། produce.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：莫，善實！汝如是語：‘雖然，世尊！頗有眾生，當有未來世，後時、後長時、後分五百，正法破壞時中，轉時中，若此中，如是色類經中說中，實想發生當有？’」

此同 6-2。佛引善現之問，完全相同，故什師略譯為「莫作是說」，不再重引善現所問。

多師此句可調為：「世尊言：善實！汝莫[作]如是語：‘雖然，世尊！頗有眾生，[於]未來世，後時、後長時、後分五百正法破壞時中、轉時中，[於]此[所]說如是色類經中，當生實想[否]？’」

6-4. अपि तु खलु पुनः सुभूते भविष्यन्त्यनागतेऽध्वनि बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां सद्धर्मविप्रलोपे वर्तमाने गुणवन्तः शीलवन्तः प्रज्ञावन्तश्च भविष्यन्ति,

6-4.api tu khalu punaḥ subhūte bhaviṣyanty anāgate 'dhvani bodhisattvā mahāsattvāḥ paścime kāle paścime samaye paścimāyāṃ pañca-śatyāṃ saddharma-vipralope vartamāne guṇavantaḥ śīlavantaḥ prajñāvantaś ca bhaviṣyanti

[什譯] 如來滅後，後五百歲，有持戒修福者，

[奘譯] 然復，善現，有菩薩摩訶薩於當來世，後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，具足尸羅、具德、具慧；

[淨譯] 妙生！當來之世有諸菩薩具戒、具德、具慧；

[藏譯]རབ་འབྱོར་མ་འོངས་པའི་དུས་ལྔ་བརྒྱའི་ཐ་མ་ལ། དམ་པའི་ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འཇིག་པར་འགྱུར་བ་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་ལྡན་པ། ཡོན་ཏན་དང་ལྡན་པ། ཤེས་རབ་དང་ལྡན་པ་དག་འབྱུང་སྟེ།

【注】

1、**api**：副詞。然。

2、**tu**：不變詞。卻 、而。

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ**：副詞。再，又，ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**bhaviṣyanty(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，མཆིས།

7、**anāgate(anāgata)**：形容詞、陽性、單數、依格。當來、未来，མ་འོངས་པ། future period.

8、**'dhvani(adhvan)**：名詞、陽性、單數、依格。世，時，དུས། at the time.

9、**bodhisattvā(bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattvas.

10、**mahāsattvā(mahā-sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

11、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

12、**kāle(kāla)**：名詞、陽性、單數、依格。分，時，དུས། time.

13、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

14、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。時，དུས། epoch.

15、**paścimāyāṃ(paścima)**：形容詞、陰性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

16、**pañca-śatyāṃ(pañca-śati)**：名詞、陰性、單數、依格。五百歲，ལྔ་བརྒྱ། 500 years.

17、**saddharma- vipralope(sad-dharma- vipralopa)**：複合名詞、陽性、單數、依格。正法滅時，དམ་པའི་ཆོས་རྣམ་པར་འཇིག་པ། collapse the good doctrine.

18、**vartamāne(√vṛt-1)**：現在分詞、陽性、單數、依格。轉，འགྱུར་བ།

19、**guṇavantaḥ(guṇavant)**：形容詞、陽性、單數、屬格。具德，ཡོན་ཏན་དང་ལྡན་པ། gifted with virtuous qualities.

20、**śīlavantaḥ(śīlavant)**：形容詞、陽性、單數、屬格。具戒，ཚུལ་ཁྲིམས་དང་ལྡན་པ། gifted with good conduct.

21、**prajñāvantaś(prajñāvant)**：形容詞、陽性、單數、屬格。具慧，ཤེས་རབ་དང་ལྡན་པ། gifted with wisdom.

22、**bhaviṣyanti(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，འབྱུང་། will come.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！當有未來世，菩薩摩訶薩，後分五百，正法破壞時中，轉時中，戒究竟、功德究竟、智慧究竟。」

此同 6-2。「戒究竟（śīlavantaḥ）、功德究竟（guṇavantaḥ）、智慧究竟（prajñāvantaś）」，皆為形容詞，修飾「菩薩摩訶薩（bodhisattvā mahāsattvāḥ）」，意為「於當來世（anāgate 'dhvani），具此智慧德能之菩薩是有的（bhaviṣyanti）」。

多師此句可調為：「雖然復次時，善實！[於]未來世，後分五百、正法破壞時中、轉時中，當有戒究竟、功德究竟、智慧究竟菩薩摩訶薩。」

6-5. ये इमेष्वेवंरूपेषु सूत्रान्तपदेषु भाष्यमाणेषु भूतसंज्ञामुत्पादयिष्यन्ति।

6-5.ya imeṣv evaṃrūpeṣu sūtrānta-padeṣu bhāṣyamāṇeṣu bhūtasaṃjñām utpādayiṣyanti |

[什譯] 於此章句能生信心，以此為實。

[奘譯] （缺譯）

[淨譯] （缺譯）

[藏譯] （缺譯）

【注】

1、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，གང་ལ་ལ། who.

2、**imeṣv(idam)**：代詞、中性、複數、依格。此，འདི།

3、**evaṃrūpeṣu(evaṃrūpa)**：名詞、中性、複數、依格。如是色，འདི་ལྟ་བུ།

4、**sūtrānta-padeṣu(sūtrānta-pada)**：名詞、陽性、複數、依格。經句，མདོ་སྡེའི་ཚིག། words of the sūtra.

5、**bhāṣyamāṇeṣu(bhāṣyamāṇa，√bhāṣ-1)**：現在被動分詞、陽性、複數、依格。說，བཤད་པ། taught.

6、**bhūta-saṃjñām(bhūta-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、業格。實想，ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས། a true perception.

7、**utpādayiṣyanti (ut-√pad-4)**：動詞、致使、未來、複數、第三人稱。生，བསྐྱེད་པ། produce.

【解】

此句什師有譯，奘師、淨師、多師皆缺譯，藏譯亦無。此句同 6-2。

6-6. न खलु पुनस्ते सुभूते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा एकबुद्धपर्युपासिता भविष्यन्ति। नैकबुद्धावरोपितकुशलमूला भविष्यन्ति।

6-6. na khalu punas te subhūte bodhisattvā mahāsattvā eka-buddha-paryupāsitā bhaviṣyanti | na eka-buddha-avaropita-kuśala-mūlā bhaviṣyanti |

[什譯] 當知是人，不於一佛、二佛、三四五佛而種善根，

[奘譯] 復次，善現，彼菩薩摩訶薩非於一佛所承事供養、非於一佛所種諸善根，

[淨譯] 而彼菩薩，非於一佛承事供養、植諸善根，

[藏譯]རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་དག་ཀྱང་། སངས་རྒྱས་གཅིག་ལ་བསྙེན་བཀུར་བྱས་པ་མ་ཡིན། སངས་རྒྱས་གཅིག་ལ་དགེ་བའི་རྩ་བ་བསྐྱེད་པ་མ་ཡིན་གྱི།

【注】

1、**na**：副詞。不、非，མ། not.

2、**khalu**：副詞、加強語氣。

3、**punas**：副詞。再、又，ཡང་། again.

4、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**bodhisattvā(bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattvas.

7、**mahāsattvā(mahā-sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

8、**eka-buddha-paryupāsitā(eka-buddha-paryupāsita)**：過去分詞、陽性、複數、體格。承事供养一佛，སངས་རྒྱས་གཅིག་བསྙེན་བཀུར་བྱས་པ། have honoured only one single Buddha.

9、**bhaviṣyanti(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。是，ཡིན། be.

10、**avaropita-kuśala-mūlā(avaropita-kuśala- mūla)**：複合名詞、陽性、複數、體格。種善根，དགེ་བའི་རྩ་བ་བསྐྱེད་པ། planted their roots of merit under.

11、**bhaviṣyanti(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。是，ཡིན། be.

【解】

此句多師譯為：「不，復次時，彼，善實！菩薩摩訶薩一佛親近供養當有，不一佛種植善根。」

「eka-buddha-paryupāsitā（於一佛親近供養）」、「ekabuddha avaropita kuśalamūlā（於一佛種植善根）」，皆是過去分詞，修飾「菩薩摩訶薩（bodhisattvā mahāsattvāḥ）」，意為「他們非僅是於一佛親近供養、於一佛種植善根之菩薩」。

「bhaviṣyanti」，多師譯為「有」，此處似應譯為「是」。什師所譯「二佛、三四五佛」，似是意譯。

多師此句可調為：「復次，善實！彼[等]菩薩摩訶薩，不[是於]一佛親近供養，不[是於]一佛種植善根。」

6-7. अपि तु खलु पुनः सुभूते अनेकबुद्धशतसहस्रपर्युपासिता अनेकबुद्धशतसहस्रावरोपितकुशलमूलास्ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भविष्यन्ति।

6-7. api tu khalu punaḥ subhūte aneka-buddha-śatasahasra-paryupāsitā aneka-buddha-śatasahasra-avaropita-kuśala-mūlās te bodhisattvā mahāsattvā bhaviṣyanti |

[什譯] 已於無量千萬佛所種諸善根，

[奘譯] 然復，善現，彼菩薩摩訶薩於其非一百千佛所承事供養、於其非一百千佛所種諸善根。

[淨譯] 已於無量百千佛所而行奉事，植諸善根。

[藏譯]རབ་འབྱོར་སངས་རྒྱས་འབུམ་ཕྲག་དུ་མ་ལ་བསྙེན་བཀུར་བྱས་ཤིང་སངས་རྒྱས་འབུམ་ཕྲག་དུ་མ་ལ་དགེ་བའི་རྩ་བ་དག་བསྐྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དག་འབྱུང་ངོ། །

【注】

1、**api**：副詞。然，

2、**tu**：不變詞。卻 、而，

3、**khalu**：副詞、加強語氣

4、**punaḥ**：副詞。再，又ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**aneka-buddha- śatasahasra-paryupāsitā(an-eka-buddha- śatasahasra-paryupāsita)**：過去分詞、陽性、複數、體格。非承事供养百千佛，སངས་རྒྱས་བརྒྱ་སྟོང་མང་པོ་ལ་བསྙེན་བཀུར་བྱས། have honoured many hundreds of thousands of Buddhas.

7、**aneka-buddha- śatasahasra-avaropita-kuśala-mūlās(an-eka-buddha-śatasahasra-avaropita-kuśala- mūla)**：複合名詞、陽性、複數、體格。非於百千佛所種植善根，སངས་རྒྱས་བརྒྱ་སྟོང་དུ་མ་ལ་དགེ་བའི་རྩ་བ་དག་བསྐྱེད་པ། have planted their roots of merit under many hundreds of thousands of Buddhas.

8、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག ། they.

9、**bodhisattvā(bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattvas.

10、**mahāsattvā(mahā-sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

11、**bhaviṣyanti(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。是，ཡིན། be.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！不一佛百千親近供養，不一佛百千種植善根，彼菩薩摩訶薩當有，」

此同 6-6。什師、淨師意譯為「已於無量千萬佛所種諸善根」，藏譯亦複如是。

多師此句可調為：「復次，善實！彼[等]菩薩摩訶薩，不[是於]一百千佛親近供養，不[是於]一百千佛種植善根。」

6-8. ये इमेष्वेवंरूपेषु सूत्रान्तपदेषु भाष्यमाणेषु एकचित्तप्रसादमपि प्रतिलप्स्यन्ते।

6-8. ya imeṣv evaṃrūpeṣu sūtrānta-padeṣu bhāṣyamāṇeṣv ekacitta-prasādam api pratilapsyante |

[什譯] 聞是章句，乃至一念，生淨信者，

[奘譯] 乃能聞說如是色經典句，當得一淨信心。

[淨譯] 是人乃能於此經典，生一信心。

[藏譯]རབ་འབྱོར་གང་དག་འདི་ལྟ་བུའི་མདོ་སྡེའི་བཤད་པ་དག་ལ་སེམས་དད་པ་གཅིག་ཙམ་རྙེད་པར་འགྱུར་བ་དེ་དག་ནི།

【注】

1、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，དེ་དག who.

2、**imeṣv(idam)**：代詞、中性、複數、依格。此，འདི། this.

3、**evaṃrūpeṣu(evaṃrūpa)**：名詞、中性、複數、依格。如是色，འདི་ལྟ་བུ། such as.

4、**sūtrānta-padeṣu(sūtrānta-pada)**：名詞、陽性、複數、依格。經句，མདོ་སྡེའི་ཚིག words of the sūtra.

5、**bhāṣyamāṇeṣv(bhāṣyamāṇa，√bhāṣ-1)**：現在被動分詞、陽性、複數、依格。說，བཤད་པ། taught.

6、**ekacitta-prasādam(eka-citta-prasāda)**：名詞、陽性、單數、業格。一心淨信，སེམས་དད་པ་གཅིག one single thought of serene faith.

7、**api**：副詞。然、亦，ཙམ།

8、**pratilapsyante(prati-√labh)**：動詞、未來、複數、第三人稱。當得，རྙེད་པར་འགྱུར་བ། will find even.

【解】

此句多師譯為：「若此中，如是色類中，經句中說中，一心淨信亦得當。」此中，前半句同 6-2。「ye」，多師譯為「若」，此處似應譯為「彼等」。

多師此句可調為：「[彼等]，[於]此[所]說如是色類經句中，亦當得一心淨信。」

6-9. ज्ञातास्ते सुभूते तथागतेन बुद्धज्ञानेन, दृष्टास्ते सुभूते तथागतेन बुद्धचक्षुषा, बुद्धास्ते सुभूते तथागतेन। सर्वे ते सुभूते अप्रमेयमसंख्येयं पुण्यस्कन्धं प्रसविष्यन्ति प्रतिग्रहीष्यन्ति।

6-9. jñātās te subhūte tathāgatena buddha-jñānena dṛṣṭās te subhūte tathāgatena buddha-cakṣuṣā buddhās te subhūte tathāgatena | sarve te subhūte 'prameyam asaṃkhyeyaṃ puṇyaskandhaṃ prasaviṣyanti pratigrahīṣyanti |

[什譯] 須菩提，如來悉知、悉見，是諸眾生得如是無量福德。

[奘譯] 善現！如來以其佛智，悉已知彼；如來以其佛眼，悉已見彼。善現！如來悉已覺彼一切有情當生無量無數福聚、當攝無量無數福聚。

[淨譯] 妙生！如來悉知是人、悉見是人。彼諸菩薩當生、當攝無量福聚。

[藏譯]དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཁྱེན་ཏོ། རབ་འབྱོར་དེ་དག་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས་ཏེ། རབ་འབྱོར་སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་ཅིང་ཡོངས་སུ་སྡུད་པར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**jñātās(√jñā-9)**：過去分詞、陽性、複數、體格。知，མཁྱེན། known.

2、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག ། they.

3、**subhūte(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**tathāgatena(tathāgata)**: 名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

5、**buddha-jñāne na (buddha-jñāna)**: 名詞、中性、單數、具格。佛智，Buddha-cognition.

6、**dṛṣṭās(√dṛś-1)**: 過去分詞、陽性、複數、體格。見，གཟིགས། seen.

7、**buddha-cakṣuṣā(buddha-cakṣus)**: 名詞、中性、單數、具格。佛眼，དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས། Buddha-eye.

8、**sarve(sarva)**：代詞、陽性、複數、體格。一切，ཐམས་ཅད། fully.

9、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

10、**'prameyam(aprameya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

11、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**: 形容詞、陽性、單數、業格。無数，incalculable.

12、**puṇyaskandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

13、**prasaviṣyanti(pra-√sū)**: 動詞、未來、複數、第三人稱。生，བསྐྱེད། beget.

14、**pratigrahīṣyanti(prati-√grah-9)**: 動詞、未來、複數、第三人稱。取、攝，ཡོངས་སུ་སྡུད་པ། acquire.

【解】

此句多師譯為：「知彼，善實！如來佛智；見彼，善實！如來佛眼。一切彼，善實！無量福聚生當取當。」

此中，「jñātās（知）」、「dṛṣṭās（見）」，皆為過去分詞，修飾「te（彼等）」，同為體格，動作者「tathāgatena（如來）」，則為具格，作邏輯主語，「buddha-jñānena（佛智）」、「buddha-cakṣuṣā（佛眼）」，亦為具格，表動作之方式。「prasaviṣyanti」、「pratigrahīṣyanti」，皆為未來時，表「當生、當取」。

多師此句可調為：「善實！如來[以]佛智[已]知彼[等]；善實！如來[以]佛眼[已]見彼[等]。善實！彼[等]一切，當生、當取無量福聚。」

6-10. तत्कस्य हेतोः । न हि सुभूते तेषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानामात्मसंज्ञा प्रवर्तते । न सत्त्वसंज्ञा । न जीवसंज्ञा । न पुद्गलसंज्ञा प्रवर्तते।

6-10. tat kasya hetoḥ | na hi subhūte teṣāṃ bodhisattvānāṃ mahāsattvānām ātmasaṃjñā pravartate na sattvasaṃjñā na jīvasaṃjñā na pudgalasaṃjñā pravartate |

[什譯] 何以故？是諸眾生無復我相、人相、眾生相、壽者相，

[奘譯] 何以故？善現！彼菩薩摩訶薩無我想轉、無有情想、無命者想、無士夫想、無補特伽羅想、無意生想、無摩納婆想、無作者想、無受者想轉；

[淨譯] 何以故？由彼菩薩無我想、眾生想、壽者想、更求趣想；

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་དག་ནི། བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་ཞིང་། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་མ་ཡིན། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་མ་ཡིན། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，རྒྱུར། so.

4、**na** 副詞。不、非，མ། not.

5、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**teṣāṃ(saḥ)**：代詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་དག these.

8、**bodhisattvānām (bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、屬格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattvas.

9、**mahāsattvānām(mahā-sattva)**：名詞、陽性、複數、屬格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

10、**ātma-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。我想，བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a self.

11、**pravarteta(pra-√vṛt-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。轉，འཇུག take place.

12、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。有情想、众生想，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས། perception of a being.

13、**jīva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。命者想、壽者想，སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས། perception of a living soul.

14、**pudgala-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。补特伽罗想、人想，གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས། perception of a person.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？不，善實！彼等菩薩摩訶薩我想轉，不眾生想、不壽想、不人想轉。」

此中，「teṣāṃ bodhisattvānāṃ mahāsattvānām（彼等菩薩摩訶薩）」，為屬格。「pravartate」，「轉」，即「趣入」之意，祈願語氣，即「不願趣入我想」等。什師意譯為「無複我相」等。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！彼等菩薩摩訶薩不轉我想，不[轉]眾生想、不[轉]壽想、不[轉]人想。」

6-11. नापि तेषां सुभूते बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां धर्मसंज्ञा प्रवर्तते। एवं नाधर्मसंज्ञा। नापि तेषां सुभूते संज्ञा नासंज्ञा प्रवर्तते।

6-11. nāpi teṣāṃ subhūte bodhisattvānāṃ mahāsattvānāṃ dharmasaṃjñā pravartate | evaṃ nādharmasaṃjñā | nāpi teṣāṃ subhūte saṃjñā nāsaṃjñā pravartate |

[什譯] 無法相，亦無非法相。

[奘譯] 善現！彼菩薩摩訶薩無法想轉、無非法想轉、無想轉亦無非想轉。

[淨譯] 彼諸菩薩非法想、非非法想、非想非無想。

[藏譯]རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་དག་ཀུན་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། ཆོས་མེད་པར་ཡང་འདུ་ཤེས་མི་འཇུག་སྟེ། དེ་དག་ནི་འདུ་ཤེས་མེད་པར་ཡང་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**na**：副詞。不、非，མ། not.

2、**api**：副詞。然、亦，ཀྱང་།

3、**teṣāṃ(saḥ)**：代詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་དག these.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**bodhisattvānām (bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、屬格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattvas.

6、**mahāsattvānām(mahā-sattva)**：名詞、陽性、複數、屬格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

7、**dharmasaṃjñā(dharma-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、體格。法想，ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས། a perception of a dharma.

8、**evaṃ**：不變詞。如是，likewise.

9、**adharmasaṃjñā(a-dharma-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、體格。非法想，ཆོས་མེད་པར་འདུ་ཤེས། no perception of a nodharma.

10、**saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。想，འདུ་ཤེས། perception.

11、**asaṃjñā** ：名詞、陰性、單數、體格。非想，འདུ་ཤེས་མེད་པ། no- perception.

12、**pravarteta(pra-√vṛt-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。轉，འཇུག take place..

【解】

此句多師譯為：「不亦彼等，善實！菩薩摩訶薩，法想轉，無法想轉；不亦彼等，想、無想轉不。」

此句句型同於6-10。什師僅譯出「法相、非法相」，未譯「相、非相」。

多師此句可調為：「善實！彼等菩薩摩訶薩，亦不轉法想，[如是亦不]轉無法想；彼等亦不轉想，[亦]不[轉]無想。」

6-12. तत्कस्य हेतोः । सचेत्सुभूते तेषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां धर्मसंज्ञा प्रवर्तेत, स एव तेषामात्मग्राहो भवेत्, सत्त्वग्राहो जीवग्राहः पुद्गलग्राहो भवेत्।

6-12. tatkasya hetoḥ | sacet subhūte teṣāṃ bodhisattvānāṃ mahāsattvānāṃ dharmasaṃjñā pravarteta sa eva teṣām ātmagrāho bhavet sattvagrāho jīvagrāhaḥ pudgalagrāho bhavet |

[什譯] 何以故？是諸眾生若心取相，則為著我、人、眾生、壽者。若取法相，即著我、人、眾生、壽者；

[奘譯] 所以者何？善現！若菩薩摩訶薩有法想轉，彼即應有我執、有情執、命者執、補特伽羅等執；

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་དག་ནི། ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་ཡང་དེ་ཉིད་དེ་དག་གིས་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ཞིང་། སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**sacet** 關係副詞。若，གལ་ཏེ། if.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོརSubhūti.

6、**teṣāṃ(saḥ)**：代詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་དག these.

7、**bodhisattvānām (bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、屬格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattvas.

8、**mahāsattvānām(mahā-sattva)**：名詞、陽性、複數、屬格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

9、**dharmasaṃjñā(dharma-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、體格。法想，ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས། a perception of a dharma.

10、**pravarteta(pra-√vṛt-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。轉，འཇུག take place.

11、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

12、**eva**：副詞即、就，ཉིད།

13、**ātmagrāho(ātma-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。我執，བདག་ཏུ་འཛིན་པ། a seizing on a self.

14、**bhavet(√bhū)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。有，འགྱུར། be.

15、**sattvagrāho(sattva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。有情执、众生执，སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ། seizing on a being.

16、**jīvagrāhaḥ(jīva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。命者执、壽者执，སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a soul.

17、**pudgalagrāho(pudgala-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。初特伽罗执、人执，གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a person.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若，善實！彼等菩薩摩訶薩法想轉，彼如是，彼等我取有，眾生取、壽取、人取有。」

此句，用「sacet…sa」表達條件語句，即「若…，則…」。句型同於6-10。「grāha」，奘師、淨師譯為「執」，什師譯為「著」，多師譯為「取」，即執著、執取。

什師上句未譯「相、非相」，此句多譯「若心取相，即著我、人、眾生、壽者」。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！若彼等菩薩摩訶薩轉法想，如是彼等有我取，有眾生取、壽取、人取。」

6-13. सचेदधर्मसंज्ञा प्रवर्तेत, स एव तेषामात्मग्राहो भवेत्, सत्त्वग्राहो जीवग्राहः पुद्गलग्राह इति।

6-13. saced adharmasaṃjñā pravarteta sa eva teṣām ātmagrāho bhavet sattvagrāho jīvagrāhaḥ pudgalagrāha iti |

[什譯] 何以故？若取非法相，即著我、人、眾生、壽者。

[奘譯] 若有非法想轉，彼亦應有我執、有情執、命者執、補特伽羅等執。

[淨譯] 若有非法想，彼亦有我執、有情執、壽者執、更求趣執。

[藏譯]གལ་ཏེ་ཆོས་བདག་མེད་པར་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་ཡང་དེ་ཉིད་དེ་དག་གིས་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ཞིང་། སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**sacet**：關係副詞。若，གལ་ཏེ། if.

2、**adharmasaṃjñā(a-dharma-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、體格。非法想，ཆོས་མེད་པར་འདུ་ཤེས། no perception of a dharma.

3、**pravarteta(pra-√vṛt-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。轉，འཇུག take place.

4、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

5、**eva**：副詞即、就，ཉིད།

6、**teṣāṃ(saḥ)**：代詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་དག these.

7、**ātmagrāho(ātma-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。我執，བདག་ཏུ་འཛིན་པ། a seizing on a self.

8、**bhavet(√bhū)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。有，འགྱུར། be.

9、**sattvagrāho(sattva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。有情执、众生执，སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ། seizing on a being.

10、**jīvagrāhaḥ(jīva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。命者执、壽者执，སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a soul.

11、**pudgalagrāha(pudgala-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。初特伽罗执、人执，གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a person.

12、**iti**：不變詞。名為。

【解】

此句多師譯為：「若無法想轉，彼如是，彼等我取有，眾生取、壽取、人取有。」

此句同 6-12。

多師此句可調為：「若轉無法想，如是彼等有我取，有眾生取、壽取、人取。」

6-14. तत्कस्य हेतोः। न खलु पुनः सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन धर्म उद्ग्रहीतव्यो नाधर्मः।

6-14. tatkasya hetoḥ | na khalu punaḥ subhūte bodhisattvena mahāsattvena dharma udgrahītavyo nādharmaḥ |

[什譯] 是故，不應取法、不應取非法！

[奘譯] 何以故？善現！不應取法、不應取非法！

[淨譯] 妙生！是故，菩薩不應取法、不應取非法！

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆོས་ཀྱང་ལོག་པར་བཟུང་བར་མི་བྱ་སྟེ། ཆོས་མ་ཡིན་པ་ཡང་མི་བཟུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**na** ：副詞。不、非，མ། not.

5、**khalu**：副詞，加強語氣。

6、**punaḥ(punar)**：副詞。也、再，ཡང་། again.

7、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

8、**bodhisattvena(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattvas.

9、**mahāsattvena(mahā-sattva)**：名詞、陽性、單數、具格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

10、**dharma(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

11、**udgrahītavyo(ud-√grah-9)**：必要分詞、陽性，單數，體格。取，གཟུང་བ། seize upon.

12、**adharmaḥ(a-dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。非法，ཆོས་མ་ཡིན་པ། no-dharma.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？不，復次時，善實！菩薩摩訶薩法取應，不非法取應。」

此中「udgrahītavyo（取）」，為未來被動分詞，修飾「dharmaḥ（法）」、「adharmaḥ（非法）」，同為體格，動作者「bodhisattvena mahāsattvena（菩薩摩訶薩）」，則為具格，作邏輯主語。

多師此句可調為：「彼何所因？復次，善實！菩薩摩訶薩不應取法，不應取非法。」

6-15. तस्मादियं तथागतेन संधाय वाग्भाषिता-कोलोपमं धर्मपर्यायमाजानद्भिर्धर्मा एव प्रहातव्याः प्रागेवाधर्मा इति॥ ६ ॥

6-15. tasmād iyaṃ tathāgatena saṃdhāya vāg bhāṣitā | kolopamaṃ dharma-paryāyam ājānadbhir dharmā eva prahātavyāḥ prāg evādharmā iti ||6||

[什譯] 以是義故，如來常說，汝等比丘知我說法如筏喻者。法尚應捨，何況非法！

[奘譯] 是故，如來密意而說筏喻法門。諸有智者，法尚應斷，何況非法！

[淨譯] 以是義故，如來密意宣說筏喻法門。諸有智者，法尚應捨，何況非法！

[藏譯]དེ་བས་ན་དེ་ལས་དགོངས་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་གཟིངས་ལྟ་བུར་ཤེས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་རྣམས་ཀྱང་སྤང་བར་བྱ་ན། ཆོས་མ་ཡིན་པ་རྣམས་ལྟ་ཅི་སྨོས་ཞེས་གསུངས་སོ། །

【注】

1、**tasmād**：副詞。是故，དེ་བས་ན།

2、**iyaṃ(iyam)**：代詞、陰性、單數、體格。此，འདི། this.

3、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

4、**saṃdhāya(saṃ-√dhā-3)**：動詞、獨立式。密意，དགོངས། a hidden meaning.

5、**vāg(vāc)**：名、陰性、單數、體格。言語，ཞེས། saying.

6、**bhāṣitā (√bhāṣ-1)**：過去分詞、陰性、單數、體格。說，གསུངས། taught.

7、**kolopamaṃ(kola-upama)**：形容詞、陽性、單數、業格。筏喻，གཟིངས་ལྟ་བུ། like unto a raft.

8、**dharma-paryāyam(dharma-pary-āya)**：名詞、陽性、單數、業格。法異門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། the discourse on dharma.

9、**ājānadbhir(ā-√jñā-9)**：現在分詞、陽性、複數、具格。智者，ཤེས་པ། who know.

10、**dharmā(dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。法，ཆོས། dharma.

11、**eva**：副詞。就、更，འདི་སྐད། thus.

12、**prahātavyāḥ(pra-√hā)**：必要分詞、陽性、複數、體格。斷、舍，སྤང་བར་བྱ། be forsaken.

13、**prāg**：不變詞。何況，ཅི་སྨོས། much more so.

14、**adharmā(a-dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。非法，ཆོས་མ་ཡིན་པ། no-dharmas

15、**iti**：不變詞。引號。

【解】

此句多師譯為：「彼故，此義意，如來說，筏喻法本，解法如是捨應，何況非法。」

此中「saṃdhāya（密意）」，為獨立式。「bhāṣitā（所說）」，為過去分詞，修飾「vāg（言）」，同為陰性、複數、體格，說者「tathāgatena（如來）」，為具格，作邏輯主語。「prahātavyāḥ（應捨）」，未來被動分詞，修飾「dharmaḥ（法）」、「adharmaḥ（非法）」，同為體格，動作者「ājānadbhir（諸智者）」，則為具格，作邏輯主語。多師把「ājānadbhir（諸智者）」，譯為「解」。

多師此句可調為：「彼故，如來[密]意此義說筏喻法本[門]，[諸]解[智者]，如是法應捨，何況非法。」

7-1. पुनरपरं भगवानायुष्मन्तं सुभूतिमेतदवोचत्।
7-1. punar aparaṃ bhagavān āyuṣmantaṃ subhūtim etad avocat |
[什譯] （缺譯）
[奘譯] 佛復告具壽善現言：
[淨譯] （缺譯）
[藏譯]གཞན་ཡང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

【注】

1、**punar**：副詞。又，again.
2、**aparam**：副詞。又，གཞན་ཡང་། again.
3、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.
4、**āyuṣmantaṃ(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、業格。具壽、長老，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.
5、**subhūtim(subhūti)**：名詞、陽性、單數、業格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.
6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.
7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། say.

【解】

此句多師譯為：「復次，世尊，命者善實邊如是言：」

多師此句可調為：「復次，世尊[向]命者善實如是言：」

7-2. तत्किं मन्यसे सुभूते, अस्ति स कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेनानुत्तरा सम्यक्संबोधिरित्यभिसंबुद्धः, कश्चिद्वा धर्मस्तथागतेन देशितः।
7-2. tat kiṃ manyase subhūte asti sa kaśćid dharmo yas tathāgatena anuttarā samyaksaṃbodhir ity abhisaṃbuddhaḥ kaśćid vā dharmas tathāgatena deśitaḥ |
[什譯] 須菩提，於意云何，如來得阿耨多羅三藐三菩提耶，如來有所說法耶？
[奘譯] 善現，於汝意云何，頗有少法，如來、應、正等覺證得阿耨多羅三藐三菩提耶，頗有少法，如來、應、正等覺是所說耶？
[淨譯] 妙生，於汝意云何，如來於無上菩提有所證不，復有少法是所說不？

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་མམ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་དེ་གང་ཡང་བསྟན་སྙམ་མམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**asti(√as)**: 動詞、現在主動、單數、第三人稱。有、是，ཡོད། is.

6、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

7、**kaścid**: 代詞。任何，གང་ཡང་། any.

8、**dharmo(dharm)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

9、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。何者，གང་། who.

10、**tathāgatena(tathāgata)**；名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པས། Tathāgata.

11、**anuttarā(an-uttara)**: 形容詞、陰性、單數、體格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the ultmost.

12、**samyaksaṃbodhir(samyaksaṃbodhi)**：名詞、陰性、單數、體格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.

13、**ity(iti)**：不變詞。所謂、名為。

14、**abhisaṃbuddhaḥ(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས། fully known.

15、**kaścid**: 代詞。任何，གང་ཡང་། any.

16、**vā**：不變詞。或者，དམ། or.

17、**dharmas(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

18、**tathāgatena(tathāgata)**: 名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པས། Tathāgata.

19、**deśitaḥ(√diś-6)**过去分词、陽性、單數、體格。演说、示，བསྟན། demonstrated.

【解】

此句多師譯為：「彼何意念？善實！有如來、應、正遍知，無上正遍知證覺？有復法如來說？」

此中「abhisaṃbuddhaḥ（現證、得）」、「deśitaḥ（說）」，皆為過去分詞，動作者「tathāgatena（如來）」，為具格，作邏輯主語；動作對象「dharmas（法）」，為體格，作邏輯賓語。「anuttarā samyaksaṃbodhir（無上正等菩提）」，後加上「iti(所謂)」，特指如是之法。

多師此句可調為：「善實！[汝於]彼[作]何意念：有[法是]如來、應、正遍知，證覺無上正遍知？復有法[是]如來[所]說？」

7-3. एवमुक्ते आयुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत्। यथाहं भगवन् भगवतो भाषितस्यार्थमाजानामि, नास्ति स कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेन अनुत्तरा सम्यक्संबोधिरित्यभिसंबुद्धः, नास्ति धर्मो यस्तथागतेन देशितः।

7-3. evam ukta āyuṣmān subhūtir bhagavantam etad avocat | yathā ahaṃ bhagavan bhagavato bhāṣitasya artham ājānāmi nāsti sa kaścid dharmo yas tathāgatena anuttarā samyaksaṃbodhir ity abhisaṃbuddhaḥ nāsti dharmo yas tathāgatena deśitaḥ |

[什譯] 須菩提言：如我解佛所說義，無有定法名阿耨多羅三藐三菩提，亦無有定法如來可說。

[奘譯] 善現答言：世尊，如我解佛所說義者，無有少法，如來、應、正等覺證得阿耨多羅三藐三菩提，亦無有少法，是如來應正等覺所說。

[淨譯] 妙生言：如我解佛所說義，如來於無上菩提實無所證，亦無所說。

[藏譯]དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། ། བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་གིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པའི་དོན་འཚལ་བ་ལྟར་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་ལགས་སོ། ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསྟན་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་ལགས་སོ། །

【注】

1、**evam**：副詞。如是，དེ་སྐད། this.

2、**ukte(ukta，√vac)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，གསོལ་བ། ask.

3、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞，陽性，單數，體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

4、**subhūtir(subhūti)**：名詞，陽性，單數，體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། subhūti.

5、**bhagavantam(bhagavant)**：名詞，陽性，單數，業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། say.

8、**yathā**：副詞。如，ལྟར། as.

9、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，བདག I.

10、**bhagavan(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

11、**bhagavato(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、屬格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

12、**bhāṣitasya(√bhāṣ)**：過去分詞，單數，屬格。所說的，གསུངས་པ། teaching.

13、**artham(artha)**：名詞、陽性、單數、業格。義，དོན། meaning.

14、**ājānāmi(ā-√jñā)**：動詞、單數、第一人稱。我解，བདག་གིས་འཚལ་བ། understand.

15、**na**：否定詞。無、非，མ། not.

16、**asti(√as)**：動詞、現在主動、單數、第三人稱。有、是，ཡོད། is.

17、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

18、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

19、**dharmo(dharm)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

20、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。何者，གང་། which.

21、**tathāgatena(tathāgata)**；名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

22、**anuttarā(an-uttara)**：形容詞、陰性、單數、體格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the ultmost.

23、**samyaksaṃbodhir(samyaksaṃbodhi)**：名詞、陰性、單數、體格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.

24、**ity(iti)**：不變詞。所謂、名為，name.

25、**abhisaṃbuddhaḥ(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས། fully known.

26、**dharmas(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

27、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

28、**deśitaḥ(√diś-6)**过去分词、陽性、單數、體格。演说、示，བསྟན། demonstrated.

【解】

此句多師譯為：「善實言：'如我，世尊！世尊說義解我，無有一法若如來無上正遍知證覺；無有一法若如來說。'」

此中「ājānāmi（解）」，第一人稱，「我解」，所解對象即是「bhagavato bhāṣitasya artham（如來所說之義）」。後半句同 7-2。

多師此句可調為：「善實言：'世尊！如我解世尊[所]說義：無有一法若如來證覺無上正遍知；無有一法若如來[所]說。'」

7-4. तत्कस्य हेतोः । योऽसौ तथागतेन धर्मोऽभिसंबुद्धो देशितो वा, अग्राह्यः सोऽनभिलप्यः। न स धर्मो नाधर्मः।

7-4. tat kasya hetoḥ | yo 'sau tathāgatena dharmo 'bhisaṃbuddho deśito vā agrāhyaḥ so 'nabhilapyaḥ | na sa dharmo nādharmaḥ |

[什譯] 何以故？如來所說法皆不可取、不可說，非法、非非法。

[奘譯] 何以故？世尊，如來、應、正等覺所證、所說、所思惟法，皆不可取、不可宣說，非法、非非法。

[淨譯] 何以故？佛所說法不可取、不可說，彼非法、非非法。

[藏譯]དེ་ཅིའི་སྐད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའམ། བསྟན་པ་དེ་ནི་གཟུང་དུ་མ་མཆིས། བརྗོད་དུ་མ་མཆིས་ཏེ། དེ་ནི་ཆོས་ཀྱང་མ་ལགས། ཆོས་མ་མཆིས་པ་ཡང་མ་ལགས་པའི་སྐད་དོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，སྐད་དུ། so.

4、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། which.

5、**asau(asau)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། this.

6、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞，陽性，單數，具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

7、**dharmo(dharma)**：名詞，陽性，單數，體格。法，ཆོས། dharma.

8、**abhisaṃbuddho(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས། fully known.

9、**deśito(√diś-6)**：過去分詞。為……所說。བསྟན་པ། demonstrated.

10、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

11、**agrāhyaḥ(a-√grah-9)**：必要分詞、陽性、單數、體格。不可取，གཟུང་དུ་མ་མཆིས། not to be seized.

12、**so(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། it.

13、**anabhilapyaḥ(an-abhi-√lap-1)**：必要分詞、陽性、單數、體格。不可說，བརྗོད་དུ་མ་མཆིས། not to be talked about.

14、**na**：否定詞。不、無，མ། no.

15、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། it.

16、**dharmo(dharma)**：名詞，陽性，單數，體格。法，ཆོས། dharma.

17、**adharmaḥ(a-dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。非法，ཆོས་མ་ལགས། no-dharma.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若彼，如來法說，不可取，彼不可說，不彼法，非不法。」

此中「'bhisaṃbuddho （所證）、deśito（所說）」，過去分詞，修飾「dharmo（法）」，意即「凡是如來所證、所說之法」。如何？彼皆是「不可取（agrāhyaḥ）」「不可說（'nabhilapyaḥ）」，二者皆為必要分詞，表是「非所應取之法、非所應說之法」。彼非是「法（dharmo）」，亦非「非法（adharmo）」。

多師此句可調為：「彼何所因？若如來[所]說法，彼不可取，彼不可說，彼不[是]法，[亦]不[是]非法。」

7-5. तत्कस्य हेतोः । असंस्कृतप्रभाविता ह्यार्यपुद्गलाः ॥७॥

7-5.tatkasya hetoḥ |asaṃskṛta-prabhāvitā hy āryapudgalāḥ ||7||

[什譯] 所以者何？一切賢聖皆以無為法而有差別。

[奘譯] 何以故？以諸賢聖補特伽羅皆是無為之所顯故。

[淨譯] 何以故？以諸聖者皆是無為所顯現故。

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། འཕགས་པའི་གང་ཟག་རྣམས་ནི་འདུས་མ་བྱས་ཀྱིས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བའི་སླད་དུ་ལགས། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，སྐྱེད། so.

4、**asaṃskṛta-prabhāvitā(asaṃskṛta-√bhū-1)**：過去主動分詞致使式、陽性、複數、體格。無為所顯，འདུས་མ་བྱས་ཀྱིས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བ། exalts.

5、**hy(hi)**：小品詞、表強調。誠然。

6、**āryapudgalāḥ(ārya-pudgala)**：名詞、陽性、複數、體格。聖補特伽羅，འཕགས་པའི་གང་ཟག་རྣམས། the Holy persons.

【解】

此句多師譯為：「彼何因？無為法顯明聖人。」

此中「asaṃskṛta-prabhāvitā（無為所顯）」，過去分詞，即「諸聖補特伽羅（āryapudgalāḥ）」皆是「無為法所顯者」「prabhāvitā」，詞根為「√bhū」，存在、有之意。奘師、淨師譯為「顯現」，多師譯為「顯明」，什師譯為「差別」，藏譯亦是「所差別（རབ་ཏུ་ཕྱེ་བ།）」。

多師此句可調為：「彼何因？聖人[皆]無為法[所]顯明。」

8-1. भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते यः कश्चित्कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा इमं त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुं सप्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तथागतेभ्योऽर्हद्भ्यः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्यात्, अपि नु स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततोनिदानं बहु पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयात्।

8-1. bhagavān āha | tat kiṃ manyase subhūte yaḥ kaścit kulaputro vā kuladuhitā vemaṃ trisāhasramahāsāhasraṃ lokadhātuṃ sapta-ratnaparipūrṇaṃ kṛtvā tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo dānaṃ dadyāt api nu sa kulaputro vā kuladuhitā vā tato nidānaṃ bahutaraṃ puṇya-skandhaṃ prasunuyāt |

[什譯] 須菩提，於意云何，若人滿三千大千世界七寶以用布施 ，是人所得福德寧為多不?

[奘譯] 佛告善現：於汝意云何，若善男子或善女人，以此三千大千世界盛滿七寶，持用布施，是善男子或善女人，由此因緣所生福聚寧為多不?

[淨譯] 妙生，於汝意云何，若善男子善女人，以滿三千大千世界七寶持用布施，得福多不?

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན། རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་མང་དུ་བསྐྱེད་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。何者，གང་ལ་ལ། who.

8、**kaścit**：代詞。任何，ཞིག any.

9、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

10、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

11、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

12、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

13、**imaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、業格。此，འདི། this.

14、**trisāhasra mahāsāhasraṃ(trisāhasra-mahāsāhasra)**：名詞、陽性、單數、業格。三千大千,སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོ། 1,000 millions.

15、**lokadhātuṃ(lokadhātu)**：名詞、陽性、單數、業格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world.

16、**sapta-ratnaparipūrṇaṃ(sapta-ratna-paripūrṇa)**：名詞、陽性、單數、業格。遍滿七寶，རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བ། filled with the seven treasures.

17、**kṛtvā(√kṛ-8)**獨立式。盛、作，བྱས། filled.

18、**tathāgatebhyo(tathāgata)**：名詞、陽性、複數、為格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

19、**'rhadbhyaḥ(arhat)**：名詞、陽性、複數、為格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

20、**samyaksaṃbuddhebhyo(samyaksaṃbuddhebhya)**：名詞、陽性、複數、為格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། Fully Enlightened One.

21、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。佈施，སྦྱིན་པ། a gift.

22、**dadyāt(√dā-3)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。奉施，བྱིན། give.

23、**api**：副詞。泛指。

24、**nu**：副詞。泛指、加強語氣。

25、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

26、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

27、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

28、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

29、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

30、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།

31、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣，དེ་གཞི། .

32、**bahutaraṃ(bahutara)**：形容詞、陽性、單數、業格。甚多，མང་། large.

33、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། a great heap of merit.

34、**prasunuyāt(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。所生，བསྐྱེད། beget.

【解】

此句多師譯為：「**世尊言：‘彼何意念？善實！若有善家子，若善家女，若此三千大千世界七寶滿作已，如來等，應等，正遍知等施與。彼何意念？善實！雖然，彼善家子，若善家女，若彼緣，多福聚生？’**」

此中「kṛtvā（作、盛）」，獨立式，對象為「imaṃ trisāhasramahāsāhasraṃ lokadhātuṃ sapta-ratnaparipūrṇaṃ(滿此三千大行世界之七寶)」，然後「奉施（dadyāt）」「供物（dānaṃ）」，施與誰？即「tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo（如來應供正遍知）」，此是為格，複數，多師於複數名詞後加「等」。 其果報是：「應生（prasunuyāt）」「無量福聚（bahutaraṃ puṇya-skandhaṃ）」。

多師此句可調為：「**世尊言：‘善實！[汝於]彼[作]何意念？若有善家子、善家女，若作滿此三千大千世界七寶已，與施如來、應[供]、正遍知。善實！[汝於]彼[作]何意念？彼善家子、善家女，若[以]彼緣，生福聚多[否]？’**」

8-2. सुभूतिराह। बहु भगवन्, बहु सुगत स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततोनिदानं पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयात्।

8-2. subhūtir āha | bahu bhagavan bahu sugata sa kulaputro vā kuladuhitā vā tato nidānaṃ puṇya-skandhaṃ prasunuyāt |

[什譯] 須菩提言：甚多，世尊！

[奘譯] 善現答言：甚多，世尊！甚多，善逝！是善男子或善女人，由此因緣所生福聚其量甚多！

[淨譯] 妙生言：甚多，世尊！

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་མང་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ་མང་ལགས་སོ། །རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེའི་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་མང་དུ་བསྐྱེད་དོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言，告གསོལ་བ། reply.

3、**bahu**：形容詞。甚多，མང་ལགས། great.

4、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

5、**sugata**：名詞、陽性、單數、呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone.

6、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

7、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

8、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

9、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

10、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

11、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།

12、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣，དེ་གཞི།

13、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

14、**prasunuyāt(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。所生，བསྐྱེད། beget.

【解】

此句多師譯為：「善實言：‘多，世尊！多，善逝！彼善家子，若善家女，若彼緣，多福聚生！’」

此同 8-1。

多師此句可調為：「善實言：‘[甚]多，世尊！[甚]多，善逝！彼善家子、善家女，若[以]彼緣，生多福聚！’」

8-3. तत्कस्य हेतोः ।योऽसौ भगवन् पुण्यस्कन्धस्तथागतेन भाषितः, अस्कन्धः स तथागतेन भाषितः। तस्मात्तथागतो भाषते- पुण्यस्कन्धः पुण्यस्कन्ध इति।

8-3. tat kasya hetoḥ | yo 'sau bhagavan puṇya-skandhas tathāgatena bhāṣito 'skandhaḥ sa tathāgatena bhāṣitaḥ | tasmāt tathāgato bhāṣate puṇya-skandhaḥ puṇya-skandha iti |

[什譯] 何以故？是福德即非福德性，是故如來說福德多。

[奘譯] 何以故？世尊！福德聚福德聚者，如來說為非福德聚，是故如來說名福德聚福德聚。

[淨譯] 何以故？此福聚者則非是聚，是故如來說為福聚福聚。

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་ཉིད་ཕུང་པོ་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེ་བས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，སླད་དུ། so.

4、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

5、**'sau(asau)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། this.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**puṇya-skandhas(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、體格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པས། Tathāgata.

9、**bhāṣito(√bhās-1)** ：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

10、**'skandhaḥ(askandha)**：名詞、陽性、單數、體格。非聚，ཕུང་པོ་མ་མཆིས་པ། no-heap.

11、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

12、**bhāṣitaḥ(√bhās-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。說，གསུངས་པ། taught.

13、**tasmāt**：副詞。是故，དེས་ན། therefore.

14、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如来，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

15、**bhāṣate(√bhās-1)**：動詞、單數、第三人稱。宣說，གསུངས། teaches.

16、**puṇya-skandhaḥ(puṇya-skandha)**：名詞，陽性，單數，業格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

17、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若彼，世尊！福聚如來說，非聚彼。世尊！如來說福聚、福聚者。」

此為《金剛經》中典型句型：「凡如來所說…，彼即非…，是故如來說為…。」以「yo…sa…」構成關係從句。「bhāṣito（所說）」，過去分詞，修飾「puṇya-skandhas（福聚）」，說者「tathāgatena（如來）」，為具格，直譯即為「凡是由如來所說之福聚」，「彼（sa）」即「如來（tathāgatena）所說（bhāṣitaḥ）非聚（'skandhaḥ）。」末句中是主動語句，故「tathāgato（如來）」為體格，動詞「bhāṣate（說）」，為單數第三人稱。

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！若如來[所]說福聚，彼[即如來所說]非聚；[是故]，如來說[為]福聚、福聚者。」

8-4. भगवानाह। यश्च खलु पुनः सुभूते कुलपुत्रो वा कुलदुहिता व इमं त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुं सप्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तथागतेभ्योऽर्हद्भ्यः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्यात्।

8-4. bhagavān āha | yaś ca khalu punaḥ subhūte kulaputro vā kuladuhitā vemaṃ trisāhasramahāsāhasraṃ lokadhātuṃ sapta-ratna-paripūrṇaṃ kṛtvā tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo dānaṃ dadyāt |

[什譯] （缺譯）

[奘譯] 佛復告善現言：善現，若善男子或善女人以此三千大千世界盛滿七寶持用布施；

[淨譯] 妙生，若有善男子善女人以滿三千大千世界七寶持用布施；

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། teach.

3、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

4、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

5、**khalu**：副詞，加強語氣。

6、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，ཡང་། again.

7、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

8、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

9、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

10、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

11、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

12、**imaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、業格。此，འདི། this.

13、**trisāhasra mahāsāhasraṃ(trisāhasra-mahāsāhasra)**：名詞、陽性、單數、業格。三千大千,སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོ། 1,000 millions.

14、**lokadhātuṃ(lokadhātu)**：名詞、陽性、單數、業格。世界,འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world.

15、**sapta-ratnaparipūrṇaṃ(sapta-ratna-paripūrṇa)**：名詞、陽性、單數、業格。遍滿七寶,རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བ། filled with the seven treasures.

16、**kṛtvā(√kṛ-8)**獨立式。盛、作,བྱས། filled.

17、**tathāgatebhyo(tathāgata)**：名詞、陽性、複數、為格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

18、**'rhadbhyaḥ(arhat)**：名詞、陽性、複數、為格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

19、**samyaksaṃbuddhebhyo(samyaksaṃbuddhebhya)**：名詞、陽性、複數、為格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། Fully Enlightened One.

20、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。佈施，སྦྱིན་པ། a gift.

21、**dadyāt(√dā-3)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。奉施，སྦྱིན། give.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：若復，善實！善家子，若善家女，若此三千大千世界七寶滿作已，如來等、應等、正遍知等施與。」

此同 8-1。

多師此句可調為：「世尊言：善實！若復善家子，若善家女，若作滿此三千大千世界七寶已，施與如來、應[供]、正遍知。」

8-5. यश्च इतो धर्मपर्यायादन्तशश्चतुष्पादिकामपि गाथामुद्गृह्य परेभ्यो विस्तरेण देशयेत् संप्रकाशयेत्, अयमेव ततोनिदानं बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयादप्रमेयसंख्येयम्।

8-5. yaśceto dharm-aparyāyād antaśaś catuṣpādikām api gāthām udgṛhya parebhyo vistareṇa deśayet saṃprakāśayed ayam eva tato nidānaṃ bahutaraṃ puṇya-skandhaṃ prasunuyād aprameyam asaṃkhyeyam |

[什譯] 若復有人，於此經中受持乃至四句偈等，為他人說，其福勝彼。

[奘譯] 若善男子或善女人，於此法門乃至四句伽陀，受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說開示、如理作意，由是因緣所生福聚甚多於前，無量無數。

[淨譯] 若復有人，能於此經乃至一四句頌，若自受持、為他演說，以是因緣所生福聚極多於彼無量無數。

[藏譯]གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བཟུང་ནས་གཞན་དག་ལ་འཆད་ཅིང་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་ན། གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། །

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

2、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

3、**ito(itas)**：副詞。從此，འདི་ལས། from this.

4、**dharm-aparyāyād(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、從格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། dharma.

5、**antaśaś**：副詞。乃至，ཐ་ན། else.

6、**catuṣpādikām(catuṣ-pādika)**：形容詞、陰性、複數、業格。四句，ཚིག་བཞི་པ། four lines.

7、**api**：副詞。僅僅，ཙམ། only.

8、**gāthām(gāthā)**：名詞、陰性、複數、業格。伽陀、偈頌，ཚིགས་སུ་བཅད་པ། the Law one Gatha.

9、**udgṛhya(ud-√grah-9)**：動詞、獨立式。受持，བཟུང་། taking.

10、**parebhyo(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。他人，གཞན་དག། to others.

11、**vistareṇa (vistara)**：名詞、陽性、單數、為格。廣，རབ་ཏུ། in full detail.

12、**deśayet(√diś-6)**：動詞、致使、單數、第三人稱。為……宣說，འཆད། teach.

13、**saṃprakāśayed(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、致使、單數、第三人稱。為……開示，སྟོན། explain.

14、**ayam**：代詞、陽性、單數、體格。此，it.

15、**eva**：副詞。即、就。

16、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།

17、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣，གཞི།

18、**bahutaraṃ(bahutara)**：形容詞比較級、陽性、單數、業格。更多，ཆེས་མང་པོ། larger.

19、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། a great heap of merit.

20、**prasunuyād(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。所生，བསྐྱེད། beget.

21、**'prameyam(aprameya)**形容詞、陽性、單數、業格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

22、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**: 形容詞、陽性、單數、業格。無数，གྲངས་མེད་པ། incalculable.

【解】

此句多師譯為：「若此法本，乃至四句等偈，受已，為他等分別廣說，此，彼緣，多過福聚生，無量、不可數。」

此中，以「yaś…ayam 」從句表示，「若……彼則…」。動詞除「udgṛhya（受持）」為獨立式外，餘皆用祈願語氣。

多師此句可調為：「若[人於]此法本，乃至受[持]四句偈已，為他等分別、廣說，[由]此[因]緣，[所]生福聚，多過彼無量、不可數。」

8-6. तत्कस्य हेतोः । अतोनिर्जाता हि सुभूते तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामनुत्तरा सम्यक्संबोधिः । अतोनिर्जाताश्च बुद्धा भगवन्तः।

8-6. tat kasya hetoḥ | ato nirjātā hi subhūte tathāgatānām arhatāṃ samyaksaṃbuddhānām anuttarā samyaksaṃbodhir | ato nirjātāś ca buddhā bhagavantaḥ |

[什譯] 何以故？須菩提，一切諸佛，及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出。

[奘譯] 何以故？一切如來、應、正等覺阿耨多羅三藐三菩提皆從此經出，諸佛世尊皆從此經生。

[淨譯] 何以故？妙生，由諸如來無上等覺從此經出，諸佛世尊從此經生。

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱི་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ནི་འདི་ལས་བྱུང་སྟེ། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ཀྱང་འདི་ལས་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**: 代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**: 疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། so.

3、**hetoḥ(hetu)**: 名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

4、**ato(atas)**：副詞。從此，འདི་ལས། from it.

5、**nirjātā(nis-√jan-1)**: 過去分詞，陽性，複數，體格。出，བྱུང་། issued.

6、**hi**: 小品詞、表強調。誠然。

7、**subhūte(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

8、**tathāgatānām(tathāgata)**: 名詞、陽性、複數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**arhatāṃ(arhat)**：名詞、陽性、複數、屬格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

10、**samyaksaṃbuddhānām(samyaksaṃbodhi)**：名詞、陽性、複數、屬格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། Fully Enlightened One.

11、**anuttarā(anuttara)**：形容詞、陰性、單數、體格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

12、**samyaksaṃbodhir(samyaksaṃbodhi)**：形容詞、陽性、單數、體格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.

13、**nirjātāś(nis-√jan-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。出，སྐྱེས། issued.

14、**buddhā(buddha)**：名詞、陽性、複數、體格。佛，སངས་རྒྱས། Buddhas.

15、**bhagavantaḥ(bhagavant)**：名詞、陽性、複數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？此出，善實！如來、應、正遍知，無上正遍知；此生佛、世尊。」

此中，「ato(從此)」，相當於代詞從格，「此」指上文「此法門」，即「此經」。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！如來、應、正遍知[之]無上正遍知，[從]此[經]出；佛、世尊[從]此[經]生。」

8-7. तत्कस्य हेतोः। बुद्धधर्मा बुद्धधर्मा इति सुभूते अबुद्धधर्माश्चैव ते तथागतेन भाषिताः। तेनोच्यन्ते बुद्धधर्मा इति॥८॥

8-7. tat kasya hetoḥ | buddhadharmā buddhadharmā iti subhūte 'buddhadharmāś caiva te tathāgatena bhāṣitāḥ | tenocyante buddhadharmā iti ||8||

[什譯] 須菩提，所謂佛法者，即非佛法！

[奘譯] 所以者何？善現，諸佛法諸佛法者，如來說為非諸佛法，是故如來說名諸佛法諸佛法。

[淨譯] 是故，妙生，佛法者，如來說非佛法，是名佛法。

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་དེ་དག་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། so.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

4、**buddhadharmā(buddhadharma)**：名詞、陽性、複數、體格。佛法，སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས། the Buddha's own and special dharmas.

5、**iti**：不變詞。所謂，ཞེས་བྱ་བ།

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**'buddhadharmāś(a-buddhadharma)**：名詞、陽性、複數、體格。非佛法，སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་མེད་པ། not the Buddha's own and special dharmas.

8、**eva**：副詞。即，就。just.

9、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

10、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

11、**bhāṣitā(√bhās-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

12、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

13、**ucyante(√vac)**動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

14、**buddhadharmā(buddhadharma)**：名詞、陽性、複數、體格。佛法，སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས། the Buddha's own and special dharmas.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？佛法、佛法者，善實！非佛法，如是彼；彼故說名佛法者。」

此中，「ucyanteate(說)」，被動形式，故所說「佛法（buddhadharmā）」為體格，「tena（彼）」，為具格，可指代說者如來，也可表示原因——「是故」。「tathāgatena(如來)」、bhāṣitāḥ（說），多師未譯出。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！佛法、佛法者，彼[即]是(如來所說)非佛法，彼故說名佛法者。」

9-1. तत्किं मन्यसे सुभूते अपि नु स्रोतआपन्नस्यैवं भवति-मया स्रोतआपत्तिफलं प्राप्तमिति।

9-1. tat kiṃ manyase subhūte api nu srotāpannasyaivaṃ bhavati mayā srotāpatti-phalaṃ prāptam iti |

[什譯] 須菩提，於意云何，須陀洹能作是念『我得須陀洹果』不？

[奘譯] 佛告善現：於汝意云何，諸預流者頗作是念『我能證得預流果』不？

[淨譯] 妙生，於汝意云何，諸預流者頗作是念『我得預流果』不？

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་སྙམ་མམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**api**：副詞。

6、**nu**：副詞。泛指、加強語氣。

7、**srotāpannasya(srota-āpanna)**：名詞、陽性、單數、屬格。預流，རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ། the streamwinner.

8、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ།

9、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

10、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格我，བདག་གིས། me.

11、**srotāpatti-phalaṃ(srota-āpatti-phala)**：名詞、中性、單數、體格。預流果，རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་

འབྲས་བུ། the fruit of a Streamwinner.

12、**prāptam(pra-√āp-5)**過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：彼何意念？善實！雖然，流入如是念：『我流入果得到。』？」

此中，「prāptam (證、得) 」，為過去分詞，與所證「srotāpatti-phalaṃ（預流果）」同為體格，證者「mayā（我）」為具格。

多師此句可調為：「世尊言：善實！[汝於]彼[作]何意念？入流[者有]如是念——『我得到入流果』[否]？」

9-2. सुभूतिराह। नो हीदं भगवन्। न स्रोतआपन्नस्यैवं भवति-मया स्रोतआपत्तिफलं प्राप्तमिति। तत्कस्य हेतोः । न हि स भगवन् कंचिद्धर्ममापन्नः। तेनोच्यते स्रोतआपन्न इति। न रूपमापन्नो न शब्दान् न गन्धान् न रसान् न स्प्रष्टव्यान् धर्मानापन्नः। तेनोच्यते स्रोतआपन्न इति।

9-2. subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan | na srotāpannasyaivaṃ bhavati mayā srotāpatti-phalaṃ prāptam iti | tat kasya hetoḥ | na hi sa bhagavan kaṃcid dharmam āpannaḥ | tenocyate srotāpanna iti | na rūpam āpanno na śabdān na gandhān na rasān na spraṣṭavyān dharmān āpannaḥ | tenocyate srotāpanna iti |

[什譯] 須菩提言：不也，世尊！何以故？須陀洹，名為入流，而無所入；不入色、聲、香、味、觸、法，是名須陀洹。

[奘譯] 善現答言：不也，世尊！諸預流者不作是念『我能證得預流之果』！何以故？世尊，諸預流者無少所預，故名預流；不預色、聲、香、味、觸、法，故名預流。

[淨譯] 妙生言：不爾，世尊！何以故？諸預流者無法可預，故名預流；不預色、聲、香、味、觸、法，故名預流。

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། ། དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་ཅི་ལའང་ཞུགས་པ་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་ཞེས་བགྱིའོ། ། གཟུགས་ལའང་མ་ཞུགས། སྒྲ་ལ་ཡང་མ་ལགས། དྲི་ལ་ཡང་མ་ལགས། རོ་ལ་ཡང་མ་ལགས། རེག་བྱ་ལ་ཡང་མ་ལགས། ཆོས་རྣམས་ལ་ཡང་མ་ཞུགས་ཏེ། དེས་ན་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་བ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**na**：副詞。不、非，མ། not.

7、**srotāpannasya(srota-āpanna)**：名詞、陽性、單數、屬格。預流，རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ། the streamwinner.

8、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད་དུ།

9、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་སམ། has.

10、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格。我，བདག་གིས། me.

11、**srotāpatti-phalaṃ(srota-āpatti-phala)**：名詞、中性、單數、體格。預流果，རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ། the fruit of a Streamwinner.

12、**prāptam(pra-√āp-5)**過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

13、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

14、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། so.

15、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

16、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

17、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

18、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

19、**kaścit**：代詞。任何，ཞིག any.

20、**dharmam(dharma)**：名詞、陽性、單數、業格。法，ཆོས། dharma.

21、**āpannaḥ(ā-√pad-4)**：過去分詞、陽性、單數、體格。預入，ཞུགས་པ། has been won.

22、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

23、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

24、**srotāpanna(srota-āpanna)**：名詞，陽性，單數，體格。預流，རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ། the streamwinner.

25、**rūpam(rūpa)**：名詞、中性、單數、業格。色，གཟུགས། sound.

26、**āpanno(ā-√pad-4)**過去分詞、陽性、單數、體格。預入，ཞུགས་པ། has been won.

27、**śabdān(śabda)**：名詞、陽性、複數、業格。聲，སྒྲ། smell.

28、**gandhān(gandha)**：名詞、陽性、複數、業格。香，དྲི། taste.

29、**rasān(rasa)**：名詞、陽性、複數、業格。味，རོ། touchable.

30、**spraṣṭavyān(spraṣṭavya)**：名詞、陽性、複數、業格。觸，རེག་བྱ། object of mind.

31、**dharmān(dharma)**：名詞、陽性、複數、業格。法，ཆོས། dharma.

32、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

33、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

34、**srotāpanna(srota-āpanna)**名詞、陽性、單數、體格。預流，རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ། the Streamwinner.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！彼何所因？不彼，世尊！一入，彼故說名流入。不色入，不聲、不香、不味、不觸、不法入，彼故說名流入者。」

此同 9-1。「na srotāpannasyaivaṃ bhavati mayā srotāpatti-phalaṃ prāptam iti」，此句奘師譯出，其他未譯出。「kaṃcid dharmam āpannaḥ」，多師譯為「一入」，直譯應為「入任何一法。」

多師此句可調為：「善實言：‘不如此，世尊！彼何所因？世尊！彼不入[任]一[法]，彼故說名入流。不入色、聲、香、味、觸、法，彼故說名入流者。’」

9-3. सचेद्भगवन् स्रोतआपन्नस्यैवं भवेत्- मया स्रोतआपत्तिफलं प्राप्तमिति, स एव तस्यात्मग्राहो भवेत्, सत्त्वग्राहो जीवग्राहः पुद्गलग्राहो भवेदिति ॥

9-3. saced bhagavan srotāpannasyaivaṃ bhaven mayā srotāpatti-phalaṃ prāptam iti sa eva tasya ātmagrāho bhavet sattvagrāho jīvagrāhaḥ pudgalagrāho bhaved iti |

[什譯]（缺譯）

[奘譯] 世尊，若預流者作如是念『我能證得預流之果』，即為執我、有情、命者、士夫、補特伽羅等。

[淨譯] 世尊，若預流者作是念『我得預流果』者，則有我執、有情、壽者、更求趣執。

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་གལ་ཏེ་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་པར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་དེའི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །

【注】

1、**sacet**：關係副詞。若，གལ་ཏེ། if.

2、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

3、**srotāpannasya(srota-āpanna)**：名詞、陽性、單數、屬格。預流，རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ། the streamwinner.

4、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ།

5、**bhaven(√bhū)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

6、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格我，བདག་གིས། me.

7、**srotāpatti-phalaṃ(srota-āpatti-phala)**：名詞、中性、單數、體格。預流果，རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ། the fruit of a Streamwinner.

8、**prāptam(pra-√āp-5)**過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

9、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

10、**eva**：副詞即、就，ཉིད།

11、**tasya(saḥ)**：代詞、陽性、單數、屬格彼，他，him.

12、**ātmagrāho(ātma-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。我執，བདག་ཏུ་འཛིན་པ། a seizing on a self.

13、**bhavet(√bhū)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

14、**sattvagrāho(sattva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。有情执、众生执，སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ། seizing on a being.

15、**jīvagrāhaḥ(jīva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。命者执、壽者执，སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a soul.

16、**pudgalagrāho(pudgala-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。初特伽罗执、人执，གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a person.

【解】

此句多師譯為：「彼若，世尊！流入如是念：『我流入果得到。』彼如是，彼所我取有，眾生取、壽取、人取有。」

此句同前等。唯什師缺譯。

多師此句可調為：「世尊！若彼入流[者]如是念：『我得到入流果。』如是，彼有我取，有眾生取、壽取、人取。」

9-4. भगवानाह। तकिं मन्यसे सुभूते अपि नु सकृदागामिन एवं भवति-मया सकृदागामिफलं प्राप्तमिति।

9-4. bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte api nu sakṛdāgāmina evaṃ bhavati mayā sakṛdāgāmiphalaṃ prāptam iti |

[什譯] 須菩提，於意云何，斯陀含能作是念『我得斯陀含果』不?

[奘譯] 佛告善現：於汝意云何，諸一來者頗作是念『我能證得一來果』不?

[淨譯] 妙生，於汝意云何，諸一來者頗作是念『我得一來果』不?

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ལན་ཅིག་ཕྱིར་འོང་བ་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་ལན་ཅིག་ཕྱིར་འོང་བའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། teach.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**api**：副詞。

8、**nu**：副詞。泛指、加強語氣。

9、**sakṛdāgāmina(sakṛd-āgāmina)**：名詞、陽性、單數、體格。一來，ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བ། the Once-returner.

10、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ།

11、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

12、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格我，བདག་གིས། me.

13、**sakṛdāgāmiphalaṃ(sakṛd-āgāmi-phala)**：名詞、中性、單數、體格。一來果，ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བའི་འབྲས་བུ། the fruit of a Once-returner.

14、**prāptam(pra-√āp-5)**：過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：彼何意念？善實！雖然，一來如是念：『我一來果得到』？」

此句同 9-1。

多師此句可調為：「世尊言：善實！[汝於]彼[作]何意念？一來[者有]如是念——『我得到一來果』[否]？」

9-5. सुभूतिराह-नो हीदं भगवन्। स सकृदागामिन एवं भवति-मया सकृदागामिफलं प्राप्तमिति। तत्कस्य हेतोः । न हि स कश्चिद्धर्मो यः सकृदागामित्वमापन्नः। तेनोच्यते सकृदागामीति।

9-5. subhūtirāha | no hīdaṃ bhagavan na sakṛdāgāmina evaṃ bhavati mayā sakṛdāgāmiphalaṃ prāptam iti | tatkasya hetoḥ | na hi sa kaścid dharmo yaḥ sakṛdāgāmitvam āpannaḥ | tenocyate sakṛdāgāmīti |

[什譯] 須菩提言：「不也，世尊！何以故？斯陀含，名一往來，而實無往來，是名斯陀含。」

[奘譯] 善現答言：「不也，世尊！諸一來者不作是念『我能證得一來之果』！何以故？世尊！以無少法證一來性，故名一來。」

[淨譯] 妙生言：「不爾，世尊！何以故？由彼無有少法證一來性，故名一來。」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། གང་ལན་ཅིག་ཕྱིར་འོང་བ་ཉིད་དུ་ཞུགས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་ལན་ཅིག་ཕྱིར་འོང་བ་ཞེས་བགྱིའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་གལ་ཏེ་ལན་ཅིག་ཕྱིར་འོང་བ་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་ལན་ཅིག་ཕྱིར་འོང་བའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་པར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་དེའི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་བ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**na**：副詞。不、非，མ། not.

8、**sakṛdāgāmina(sakṛd-āgāmina)**：名詞、陽性、單數、體格。一來，ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བ། the Once-returner.

9、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ།

10、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

11、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格我，བདག་གིས། me.

12、**sakṛdāgāmiphalaṃ(sakṛd-āgāmi-phala)**：名詞、中性、單數、體格。一來果，ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བའི་འབྲས་བུ། the fruit of a Once-returner.

13、**prāptam(pra-√āp-5)**過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

14、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

15、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། so.

16、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

17、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

18、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

19、**kaścit**：代詞。任何，ཞིག any.

20、**dharmo (dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

21、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

22、**sakṛdāgāmitvam(sakṛd-āgāmi-tva)**：名詞、中性、單數、體格。一來性。ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བ་ཉིད། Once-returnership.

23、**āpannaḥ(ā-√pad-4)**：過去分詞、陽性、單數、體格。預入，ཞུགས་པ། has been won.

24、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

25、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

26、**sakṛdāgāmi(sakṛd-āgāmi)**：名詞、中性、單數、體格。一來。ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བ། a Once-returner.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！彼何所因？不一來如是念：『我一來果得到。』彼何所因？彼有法若不入一來，彼故說名一來者。」

此同 9-2。「na srotāpannasyaivaṃ bhavati mayā srotāpatti-phalaṃ prāptam iti」，此句奘師譯出，其他未譯出。「kaṃcid dharmam āpannaḥ」，多師譯為「一入」，直譯應為「入任何一法。」

多師此句可調為：「善實言：‘不如此，世尊！彼何所因？一來不[作]如是念：『我得到一來果。』彼何所因？彼不有[何]法入一來[性]，彼故說名一來者。’」

9-6. भगवानाह । तत्किं मन्यसे सुभूते अपि नु अनागामिन एवं भवति-मयानागामिफलं प्राप्तमिति ।

9-6. bhagavān āha | tat kiṃ manyase subhūte api nv anāgāmina evaṃ bhavati mayā anāgāmiphalaṃ prāptam iti |

[什譯] 「須菩提，於意云何，阿那含能作是念『我得阿那含果』不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，諸不還者頗作是念『我能證得不還果』不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，諸不還者頗作是念『我得不還果』不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ཕྱིར་མི་འོང་བ་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་ཕྱིར་མི་འོང་བའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། teach.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**api**：副詞。

8、**nv(nu)**：副詞。泛指、加強語氣。

9、**anāgāmina(an-āgāmina)**：名詞、陽性、單數、體格。不還，ཕྱིར་མི་འོང་བ། a Never-returner.

10、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ།

11、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

12、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格。我，བདག་གིས། me.

13、**anāgāmiphalaṃ(an-āgāmi-phala)**：名詞、中性、單數、體格。不還果，ཕྱིར་མི་འོང་བའི་འབྲས་བུ། a Never-returnership

14、**prāptam(pra-√āp-5)**：過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！雖然，不來如是念：『我不來果得到。』？」

此句同 9-1。

多師此句可調為：「世尊言：善實！[汝於]彼[作]何意念？不來[者有]如是念——『我得到不來果』[否]？」

9-7. सुभूतिराह।नो हीदं भगवन्। न अनागामिन एवं भवति-मया अनागामिफलं प्राप्तमिति तत्कस्य हेतोः । न हि स भगवन् कश्चिद्धर्मो योऽनागामित्वमापन्नः। तेनोच्यते अनागामीति।

9-7. subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan na anāgāmina evaṃ bhavati mayā anāgāmi-phalaṃ prāptamiti | tatkasya hetoḥ | na hi sa bhagavan kaścid dharmo yo 'nāgāmitvam āpannaḥ | tenocyate 'nāgāmīti |

[什譯] 須菩提言：「不也，世尊！何以故？阿那含，名為不來，而實無來，是故名阿那含。」

[奘譯] 善現答言：「不也，世尊！諸不還者不作是念『我能證得不還之果』！何以故？世尊！以無少法證不還性，故名不還。」

[淨譯] 妙生言：「不爾，世尊！何以故？由彼無有少法證不還性，故名不還。」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། གང་ཕྱིར་མི་འོང་བ་ཉིད་དུ་ཞུགས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེའི་ཕྱིར་ཕྱིར་མི་འོང་བ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，གསོལ་བ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**na**：副詞。不、非，མ། not.

8、**anāgāmina(an-āgāmina)**：名詞、陽性、單數、體格。不還，ཕྱིར་མི་འོང་བ། a Never-returner.

9、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ།

10、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

11、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格我，བདག་གིས། me.

12、**anāgāmina(an-āgāmina)**：名詞、陽性、單數、體格。不還，ཕྱིར་མི་འོང་བ། a Never-returner.

13、**prāptam(pra-√āp-5)**過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

14、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

15、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། so.

16、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

17、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

18、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

19、**kaścit**：代詞。任何，ཞིག any.

20、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

21、**dharmo (dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

22、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

23、**'nāgāmiphalaṃ(an-āgāmi-phala)**：名詞、中性、單數、體格。不還果，ཕྱིར་མི་འོང་བའི་འབྲས་བུ། the Never-returnership.

24、**āpannaḥ(ā-√pad-4)**：過去分詞、陽性、單數、體格。預入，ཞུགས་པ། has been won.

25、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

26、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

27、**'nāgāmi(anāgāmi**： **)**：名詞、中性、單數、體格。不還，ཕྱིར་མི་འོང་བ། a Never-returner.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！彼何所因？不彼有法若不來入，彼故說名不來者。」」

此同 9-2。

多師此句可調為：「善實言：‘不如此，世尊！彼何所因？彼不有[何]法入不來[性]，彼故說名不來者。’」

9-8. भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते अपि नु अर्हत एवं भवति-मया अर्हत्त्वं प्राप्तमिति ।

9-8. bhagavān āha | tat kiṃ manyase subhūte api nvarhata evaṃ bhavati mayā arhattvaṃ prāptam iti |

[什譯] 「須菩提，於意云何，阿羅漢能作是念『我得阿羅漢道』不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，諸阿羅漢頗作是念『我能證得阿羅漢』不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，諸阿羅漢頗作是念『我得阿羅漢果』不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དགྲ་བཅོམ་པ་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་དགྲ་བཅོམ་པ་ཉིད་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། teach.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**api**：副詞。

8、**nv(nu)**：副詞。泛指、加強語氣。

9、**arhata(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

10、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད་དུ།

11、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

12、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格我，བདག་གིས། me.

13、**arhattvaṃ(arhattva)**：名詞、中性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

14、**prāptam(pra-√āp-5)**：過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！雖然，應如是念：『我應得到。』」？」

此句同 9-1。多師把「arhata（阿羅漢）」、「arhattvaṃ（阿羅漢果）」，全譯成「應（供）」，一般指佛是用「應供」，專指「阿羅漢」時，用音譯。

多師此句可調為：「世尊言：善實！[汝於]彼[作]何意念？[阿羅漢有]如是念——『我得到[阿羅漢果]』[否]」？」

9-9. सुभूतिराह।नो हीदं भगवन्। नार्हत एवं भवति-मया अर्हत्त्वं प्राप्तमिति। तत्कस्य हेतोः। न हि स भगवन् कश्चिद्धर्मो योऽर्हन्नाम। तेनोच्यते-अर्हन्निति। सचेद्भगवन् अर्हत एवं भवेत् मया अर्हत्त्वं प्राप्तमिति, स एव तस्यात्मग्राहो भवेत्, सत्त्वग्राहो जीवग्राहः पुद्गलग्राहो भवेत्।

9-9. subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan na arhata evaṃ bhavati mayā arhattvaṃ prāptam iti | tatkasya hetoḥ | na hi sa bhagavan kaścid dharmo yo 'rhan nāma | tenocyate 'rhann iti | saced bhagavann arhata evaṃ bhaven mayā arhattvaṃ prāptam iti sa eva tasya ātmagrāho bhavet sattvagrāho jīvagrāhaḥ pudgalagrāho bhavet |

[什譯] 須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名阿羅漢！世尊，若阿羅漢作是念『我得阿羅漢道』，即為著我、人、眾生、壽者。

[奘譯] 善現答言：「不也，世尊！諸阿羅漢不作是念『我能證得阿羅漢性』。何以故？世尊，以無少法名阿羅漢，由是因緣名阿羅漢。世尊，若阿羅漢作如是念『我能證得阿羅漢性』，即為執我、有情、命者、士夫、補特伽羅等。

[淨譯] 妙生言：「不爾，世尊！由彼無有少法名阿羅漢。世尊，若阿羅漢作是念『我得阿羅漢果』者，則有我執、有情、壽者、更求趣執。

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། གང་དག་དགྲ་བཅོམ་པ་ཞེས་བགྱི་བའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་གལ་ཏེ་དགྲ་བཅོམ་པ་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་དགྲ་བཅོམ་པ་ཉིད་ཐོབ་པོ་སྙམ་དུ་སེམས་པར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་དེའི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**na**：副詞。不、非，མ། not.

8、**arhata(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

9、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ།

10、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

11、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格。我，བདག་གིས། me.

12、**arhattvaṃ(arhattva)**：名詞、中性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

13、**prāptam(pra-√āp-5)**過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

14、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

15、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། so.

16、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

17、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

18、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

19、**kaścit**：代詞。任何，ཞིག any.

20、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

21、**dharmo (dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma

22、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

23、**'rhan(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

24、**nāma**：副詞。名為，ཞེས།

25、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

26、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

27、**'rhann(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

28、**sacet** 關係副詞。若，གལ་ཏེ། if

29、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

30、**arhata(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

31、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ།

32、**bhaven(√bhū)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

33、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格。我，བདག་གིས། me.

34、**arhattvaṃ(arhattva)**：名詞、中性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

35、**prāptam(pra-√āp-5)**過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། attained.

36、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

37、**eva**：副詞即、就，ཉིད།

38、**tasya(saḥ)**：代詞、陽性、單數、屬格彼，他，him.

39、**ātmagrāho(ātma-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。我執，བདག་ཏུ་འཛིན་པ། a seizing on a self.

40、**bhavet(√bhū)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。有、是，མཆིས་པ། has.

41、**sattvagrāho(sattva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。有情执、众生执，སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ། seizing on a being.

42、**jīvagrāhaḥ(jīva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。命者执、壽者执，སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a soul.

43、**pudgalagrāho(pudgala-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。初特伽罗执、人执，གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a person.

【解】

此句多師譯為：「善實言：‘不如此，世尊！彼何所因？不彼，世尊！有法若應名，彼故說名應者。彼若，世尊！應如是念：『我應得到。』如是彼所我取有，眾生取、壽取、人取有。’」

前半句，同 9-8，只是加以否定。何以故（tatkasya hetoḥ）呢？以關係代詞 yo 與代詞 sa 回答，即「無有任何法（na kaścid dharmo）」「名為阿羅漢（'rhan nāma）」，「故名阿羅漢（tenocyate 'rhann iti）」。若非如此（saced），則彼即（sa eva）有（bhavet）「我取（ātmagrāho）」等。此為條件語句，故動詞（bhavet）用祈願語氣。

多師此句可調為：「善實言：「不如此，世尊！彼何所因？世尊！不有法彼若名[阿羅漢]，彼故說名[阿羅漢]。世尊！若彼[阿羅漢]如是念：『我得到[阿羅漢果]。』如是，彼有我取，有眾生取、壽取、人取。」

9-10. तत्कस्य हेतोः । अहमस्मि भगवंस्तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन अरणाविहारिणामग्र्यो निर्दिष्टः। अहमस्मि भगवन् अर्हन् वीतरागः। न च मे भगवन्नेवं भवति- अर्हन्नस्म्यहं वीतराग इति।

9-10. tat kasya hetoḥ | aham asmi bhagavaṃs tathāgatena arhatā samyaksaṃbuddhena araṇā-vihāriṇām agryo nirdiṣṭaḥ | aham asmi bhagavann arhan vītarāgaḥ | na ca me bhagavann evaṃ bhavati arhann asmy ahaṃ vītarāga iti |

[什譯] 世尊！佛說我得無諍三昧，人中最為第一，是第一離欲阿羅漢。我不作是念：『我是離欲阿羅漢』。

[奘譯] 所以者何？世尊！如來、應、正等覺說我得無諍住，最為第一。世尊！我雖是阿羅漢永離貪欲，而我未曾作如是念：『我得阿羅漢永離貪欲』。

[淨譯] 世尊！如來說我得無諍住中最為第一。世尊！我是阿羅漢離於欲染，而實未曾作如是念：『我是阿羅漢』。

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ་རྣམས་ཀྱི་མཆོག་ཏུ་བསྟན་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་དགྲ་བཅོམ་པ་ལགས་ཀྱང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་འདི་སྙམ་དུ་བདག་ནི་དགྲ་བཅོམ་པའོ་སྙམ་དུ་མི་སེམས་ལགས་སོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། so.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

4、**aham(aham)**：名詞、陽性、單數、體格我，བདག I.

5、**asmi(√as)**：动词、单数、第一人称。是，ལགས། am.

6、**bhagavaṃs(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**arhatā(arhat)**：名詞、陽性、單數、具格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

9、**samyaksaṃbuddhena(samyaksaṃbuddha)**：形容詞、陽性、單數、具格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། the Fully Enlightened One.

10、**araṇā-vihāriṇām(a-raṇā-vihārin)**形容詞、陽性、複數、屬格。無諍住，ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ། dwell in Peace.

11、**agryo(agrya)**：形容詞、陽性、單數、體格。最為第一，མཆོག the foremost.

12、**nirdiṣṭaḥ(nir-√diś-6)**：過去分詞、陽性、單數、體格。說，བསྟན། pointed out.

13、**bhagavann(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས་'O Lord.

14、**arhan(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

15、**vītarāgaḥ(vīta-rāga)**：形容詞、陽性、單數、體格。永離貪欲，འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ། free from greed.

16、**na**：否定詞。不，非，མེད། not.

17、**ca**：連詞。然而、但是，ཀྱང་། and yet.

18、**me(aham)**代詞、陽性、單數、屬格。我，བདག me.

19、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ།

20、**bhavati(√bhū)**：动词、单数、第三人称。有，ལགས།

21、**arhann(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

22、**asmy(asmi-√as)**动词、单数、第一人称。是，ལགས། am.

23、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，བདག I.

24、**vītarāga(vīta-rāga)**：形容詞、陽性、單數、體格。永離貪欲，འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ། free from greed.

【解】

此句多師譯為：「**彼何所因？我是，世尊！如來、應、正遍知，無諍行最勝說，我此，世尊！應離欲。不我，世尊！如是念：『我此應者。』**」

此中，「nirdiṣṭaḥ（說）」，是過去分詞，與所說「araṇā-vihāriṇām agryo（無諍住最為第一）」，同為體格，能說者「tathāgatena arhatā samyaksaṃbuddhena（如來、應供、正遍知）」，則為具格。直譯即為「我是如來所說無諍住最為第一者。」

「ca（然而）」，此中為轉折詞。「me（我的）」與「bhavati（有）」連用，用屬格，表所屬。意即「我無有如是之念」。此中「阿羅漢（arhan）」，多師皆譯為「應」。「是（asmi）」，譯為「此」，應是誤「是」為「此」。

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！如來、應、正遍知說我是無諍行最勝，世尊！我[雖]是離欲[阿羅漢]，世尊！然我不[作]如是念：『我是[離欲阿羅漢』。」

9-11. सचेन्मम भगवन्नेवं भवेत्-मया अर्हत्त्वं प्राप्तमिति, न मां तथागतो व्याकरिष्यदरणाविहारिणामग्र्यः सुभूतिः कुलपुत्रो न क्वचिद्विहरति, तेनोच्यते अरणाविहारी अरणाविहारीति॥९॥

9-11. sacen mama bhagavann evaṃ bhaven mayā arhattvaṃ prāptam iti na māṃ tathāgato vyākariṣyad araṇā-vihāriṇām agryaḥ subhūtiḥ kulaputro na kvacid viharati tenocyate 'raṇā-vihāry araṇā-vihārīti ||9||

[什譯] 世尊，我若作是念『我得阿羅漢道』，世尊則不說『須菩提是樂阿蘭那行』者！以須菩提實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行！」

[奘譯] 世尊，我若作如是念『我得阿羅漢永離貪欲』者，如來不應記說我言，『善現善男子得無諍住，最為第一！』以都無所住，是故如來說名無諍住無諍住！」

[淨譯] 世尊，若作是念『我得阿羅漢』者，如來即不說我妙生『得無諍住最為第一』。以都無所住，是故說我得無諍住得無諍住！」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་གལ་ཏེ་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་དགྲ་བཅོམ་པ་ཉིད་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་པར་གྱུར་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ལ་རིགས་ཀྱི་བུ་རབ་འབྱོར་ནི་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ་རྣམས་ཀྱི་མཆོག་ཡིན་ཏེ། ཅི་ལ་ཡང་མི་གནས་པས་ན་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ་ཞེས་ལུང་མི་སྟོན་ལགས་སོ། །

【注】

1、**sacen(sacet)**：副詞。若，གལ་ཏེ། if.

2、**mama(aham)**：代詞、陽性、單數、屬格。我，བདག I.

3、**bhagavann(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

4、**evaṃ**：副詞。如是，འདི་སྙམ་དུ། thus.

5、**bhaven(√bhū)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。有。

6、**mayā(aham)**代詞、陽性、單數、具格。我，བདག་གིས། me.

7、**arhattvaṃ(arhat)**：名詞、中性、單數、體格。阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

8、**prāptam(pra-√āp-5)**過去分詞、中性、單數、體格。證得，ཐོབ། been attained.

9、**iti**：不變詞、引號。

10、**na**：否定詞。不，非，མི། not.

11、**māṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、業格。我，བདག me.

12、**tathāgato(tathāgata)**名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

13、**vyākariṣyad(vy-ā-√kṛ-8)**動詞、祈願、單數、第三人稱。授記，ལུང་སྟོན། declared.

14、**araṇā-vihāriṇām(a-raṇā-vihārin)**形容詞、陽性、複數、屬格。無諍住，ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ། dwell in Peace.

15、**agryaḥ(agrya)**：形容詞、陽性、單數、體格。最為第一，མཆོག the foremost.

16、**subhūtiḥ(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

17、**kulaputro(kulaputra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

18、**na**：否定詞。不，非，མི། not.

19、**kvacid**：疑問副詞。任何情況。

20、**viharati (vi-√hṛ)**：動詞、第三人稱、單數、主動陳述。住，བཞུགས། dwelt.

21、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

22、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

23、**'raṇā-vihāry(a-raṇā-vihārin)**形容詞、陽性、單數、體格。無諍住，ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ། a dweller in Peace.

【解】

此句多師譯為：「若我，世尊！如是念：『我應得到。』不我如來記說：『無諍行最勝』，善實善家子無所行，彼故說名無諍行、無諍行者。」

此中，「sacen（如若）」引出條件語句：「若…則…」，「mama（我）」與「bhaven（有）」成對，前者為屬格，後者為祈願語氣，意為「若我有如是念」——「我得阿羅漢（mayā arhattvaṃ prāptam）」，prāptam 是過去分詞，被動語句，故得者「我（mayā）」為具格。則「如來不應記我無諍第一（a māṃ tathāgato vyākariṣyad araṇā-vihāriṇām agryaḥ）」，此為主動語態。

「與所說「araṇā-vihāriṇām agryo（無諍住最為第一）」，同為體格，能說者「tathāgatena arhatā samyaksaṃbuddhena（如來、應供、正遍知）」，則為具格。直譯即為「我是如來所說無諍住最為第一者。」

「kvacid」是疑問副詞，與否定詞「na」連用，表示「悉不、皆無」，修飾動詞「viharati（住）」，即「悉無所住」。「是故（tena）」名為「離欲者（araṇā-vihārī）」。

多師此句可調為：「世尊！若我[有]如是念：『我得[阿羅漢]』。[則]如來不[應]記我說『無諍行最勝』。善實善家子[悉]無所行，彼故說名無諍行、無諍行。」

10-1. भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते-अस्ति स कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेन दीपंकरस्य तथागतस्यार्हत-सम्यक्संबुद्धस्यान्तिकादुद्गृहीतः।

10-1. bhagavān āha | tat kiṃ manyase subhūte asti sa kaścid dharmo yas tathāgatena dīpaṃkarasya tathāgatasya arhataḥ samyaksaṃbuddhasya antikād udgṛhītaḥ |

[什譯] 佛告須菩提：「於意云何，如來昔在然燈佛所，於法有所得不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，如來昔在然燈如來、應、正等覺所，頗於少法有所取不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，如來昔在然燈佛所，頗有少法是可取不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། teach.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有，ཡོད། has.

8、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**kaścit**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

10、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

11、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་།which.

12、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་། Tathāgata.

13、**dīpaṃkarasya(dīpaṃ-kara)**：名詞、陽性、單數、屬格。燃燈，མར་མེ་མཛད། Dīpankara.

14、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

15、**arhataḥ(arh)**：現在分詞、陽性、單數、屬格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

16、**samyaksaṃbu ddhasya(samyaksaṃbu ddha)**：形容詞、陽性、單數、屬格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། the Fully Enlightened One.

17、**antikād(antika)**：名詞、中性、單數、從格。所，ལས། in the presence.

18、**udgṛhītaḥ(ud-√grah-9)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所取，བླངས་པ། adopted.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！有一法若，如來燈作如來、應、正遍知受取？」。」

此中，「udgṛhītaḥ（取）」，是過去分詞，所取是「dharmo（法）」，能取者是「tathāgatena (如來)」，被動句中為具格。「arhataḥ（住所）」為從格，「dīpaṃkarasya tathāgatasya（燃燈如來）」，為屬格，修飾「arhataḥ（住所）」。直譯即為「頗有一法，彼是如來從燃燈佛所所取者乎？」「dīpaṃkara（燃燈）」，多師直譯為「燈作」。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！[汝於]彼[作]何意念？善實！若有一法，如來[從] 燈作（然燈）如來、應、正遍知受取？」」

10-2. सुभूतिराह। नो हीदं भगवन्। नास्ति स कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेन दीपंकरस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यान्तिकादुद्गृहीतः।

10-2. subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan nāsti sa kaścid dharmo yas tathāgatena dīpaṃkarasya tathāgatasya arhataḥ samyaksaṃbuddhasya antikād udgṛhītaḥ |

[什譯] 「世尊，如來在然燈佛所，於法實無所得。」

[奘譯] 善現答言：「不也，世尊！如來昔在然燈如來、應、正等覺所，都無少法而有所取。」

[淨譯] 妙生言：「不爾，世尊！如來於然燈佛所，實無可取。」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་ཡེ་མ་མཆིས་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་བ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ །it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有，ཡོད། has.

8、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**kaścit**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

10、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

11、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། which.

12、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་། Tathāgata.

13、**dīpaṃkarasya(dīpaṃ-kara)**：名詞、陽性、單數、屬格。燃燈，མར་མེ་མཛད། Dīpankara.

14、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

15、**arhataḥ(arh)**：現在分詞、陽性、單數、屬格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

16、**samyaksaṃbu ddhasya(samyaksaṃbu ddha)**：形容詞、陽性、單數、屬格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། the Fully Enlightened One.

17、**antikād(antika)**：名詞、中性、單數、從格。所，ལས། in the presence.

18、**udgṛhītaḥ(ud-√grah-9)**過去分詞、陽性、單數、體格。所取，བླངས་པ། adopted.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！無一法，若如來燈作如來、應、正遍知受取。」」

此同 10-1。

多師此句可調為：「善實言：「不如此，世尊！無若一法，如來[從]燈作（然燈）如來、應、正遍知受取。」。」

10-3. भगवानाह-यः कश्चित्सुभूते बोधिसत्त्व एवं वदेत्-अहं क्षेत्रव्यूहान् निष्पादयिष्यामीति, स वितथं वदेत्।

10-3. bhagavān āha | yaḥ kaścit subhūte bodhisattva evaṃ vaded ahaṃ kṣetra-vyūhān niṣpādayiṣyāmi iti sa vitathaṃ vadet |

[什譯] 「須菩提，於意云何，菩薩莊嚴佛土不？」

[奘譯] 佛告善現：「若有菩薩作如是言，『我當成辦佛土功德莊嚴。』如是菩薩非真實語！

[淨譯] 「妙生，若有菩薩作如是語『我當成就莊嚴國土』者，此為妄語！

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་བདག་གིས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་བསྒྲུབ་བོ་ཞེས་ཟེར་ན་དེ་ནི་མི་བདེན་པར་སྨྲའོ། །

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。**世尊，**བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。**說、言、告，**བཀའ་སྩལ་པ། teach.

3、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。**誰，**གང་ལ་ལ། what.

4、**kaścit**：代詞。**任何，**ཞིག any.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。**善現、須菩提，**རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**bodhisattva**：名詞、陽性、單數、體格。**菩薩，**བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattva.

7、**evaṃ**：副詞。**如是，**འདི་སྐད་དུ། thus.

8、**vaded(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。**說、語，**ཟེར། speak.

9、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。**我，我所，**བདག I.

10、**kṣetra-vyūhān(kṣetra-vyūha)**：名詞、陽性、複數、業格。**佛土莊嚴，**ཞིང་བཀོད་པ། harmonious Buddhafields.

11、**niṣpādayiṣyāmi(niṣ-√pad-4)**動詞、未來、致使、單數、第一人稱。**我當成辦，**བདག་གིས་བསྒྲུབ་པར་བྱ། I will create.

12、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。**彼，**དེ། that.

13、**vitathaṃ(vi-tatha)**：形容詞、陽性、單數、業格。**非真實，**མི་བདེན་པར། falsely.

14、**vadet(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。**說、語，**སྨྲ་བ། speak.

【解】

此句多師譯為：「**世尊言：「若有，善實！菩薩摩訶薩如是語：『我國土莊嚴成就我者。』彼不如語**」

此句為「yaḥ…sa…」所表達關係從句，即「若…則…」。「niṣpādayiṣyāmi」，為未來時，單數第一人稱，即「我當成就」。若言我當成就「佛土莊嚴（kṣetra-vyūhān）」，則「彼（sa）」，「說（vadet）」「非真實語（vitathaṃ）」。

多師此句可調為：「**世尊言：「善實！若有菩薩摩訶薩如是語：『我[當]成就國土莊嚴。』彼語不如[實]。**」

10-4. तत्कस्य हेतोः । क्षेत्रव्यूहाः क्षेत्रव्यूहा इति सुभूते अव्यूहास्ते तथागतेन भाषिताः। तेनोच्यन्ते क्षेत्रव्यूहा इति।

10-4. tatkasya hetoḥ | kṣetra-vyūhāḥ kṣetra-vyūhā iti subhūte 'vyūhās te tathāgatena bhāṣitāḥ | tenocyante kṣetra-vyūhā iti |

[什譯] 不也，世尊！何以故？莊嚴佛土者，則非莊嚴，是名莊嚴。

[奘譯] 何以故？善現，佛土功德莊嚴佛土功德莊嚴者，如來說非莊嚴，是故如來說名佛土功德莊嚴佛土功德莊嚴。

[淨譯] 何以故？莊嚴佛土者，如來說非莊嚴，由此說為國土莊嚴。

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། བཀོད་པ་དེ་དག་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**kṣetra-vyūhāḥ (kṣetra-vyūha)**：名詞、陽性、複數、體業格。佛土莊嚴，ཞིང་བཀོད་པ། harmonious Buddhafields.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**'vyūhās(a-vyūha)**：名詞、陽性、複數、體格。莊嚴，བཀོད་པ། harmonies.

7、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，དེ་དག these.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣitā(√bhās)**：過去分詞說，ཞེས། taught.

10、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

11、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

12、**kṣetra-vyūhā(kṣetra-vyūha)**：名詞、陽性、複數、體格。佛土莊嚴，ཞིང་བཀོད་པ། harmonious Buddhafields.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？國土莊嚴者，善實！不莊嚴彼如來說；彼故說名國土莊嚴者。」

此句同 8-3，直譯即為「所謂佛土莊嚴（kṣetra-vyūhāḥ）者，彼（te）即如來（tathāgatena）所說（bhāṣitāḥ）非莊嚴（avyūhās），是故（tenocyante）說名佛土莊嚴（kṣetra-vyūhā）。」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！國土莊嚴者，如來說彼不[非]莊嚴，彼故說名國土莊嚴。」

10-5. तस्मात्तर्हि सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन एवमप्रतिष्ठितं चित्तमुत्पादयितव्यं यन्न क्वचित्प्रतिष्ठितं चित्तमुत्पादयितव्यम्। न रूपप्रतिष्ठितं चित्तमुत्पादयितव्यं न शब्दगन्धरसस्प्रष्टव्यधर्मप्रतिष्ठितं चित्तमुत्पादयितव्यम्।

10-5. tasmāt tarhi subhūte bodhisattvena mahāsattvenaivam apratiṣṭhitaṃ cittam utpādayitavyaṃ yanna kvacit pratiṣṭhitaṃ cittam utpādayitavyaṃ na rūpa-pratiṣṭhitaṃ cittam utpādayitavyaṃ na śabda-gandha-rasa-spraṣṭavya-dharma-pratiṣṭhitaṃ cittam utpādayitavyam |

[什譯] 是故，須菩提，諸菩薩摩訶薩應如是生清淨心，不應住色生心，不應住聲、香、味、觸、法生心，應無所住而生其心。

[奘譯] 是故，善現，菩薩如是都無所住應生其心，不住於色應生其心，不住非色應生其心，不住聲、香、味、觸、法應生其心，不住非聲、香、味、觸、法應生其心，都無所住應生其心。

[淨譯] 是故，妙生，菩薩不住於事、不住隨處、不住色、聲、香、味、觸、法應生其心；應生不住事心，應生不住隨處心，應生不住色、聲、香、味、觸、法心。

[藏譯]རབ་འབྱོར་དེ་ལྟ་བས་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོས་འདི་ལྟར་མི་གནས་པར་སེམས་པ་བསྐྱེད་པར་བྱ་སྟེ། ཅི་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། ། གཟུགས་ལ་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། ། སྒྲ་དང་དྲི་དང་རོ་དང་རེག་བྱ་དང་ཆོས་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**tasmāt**：副詞。是故，དེ་ལྟ་བས་ན། therefore.

2、**tarhi**：副詞。彼時。

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

4、**bodhisattvena(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ།Bodhisattvas.

5、**mahāsattvena(mahā-sattva)**：名詞、陽性、單數、具格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ།great beings.

6、**evam**：副詞。如是，འདི་ལྟར། thus.

7、**apratiṣṭhitaṃ(a-pra-√sthā)**：過去分詞、中性、單數、體格。無所住，མི་གནས་པ། unsupported.

8、**cittam(citta)**：名詞、中性、單數、體格、心，སེམས། thought.

9、**utpādayitavyaṃ(ut-√pad-4)**：致使、必要分詞、中性、單數、體格。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། should produce.

10、**yan(yad)**：代詞、中性、單數、體格。誰，who.

11、**na**：否定詞。不、非，མི། not.

12、**kvacit**：代詞。任何，ཅི་ལའང་།

13、**pratiṣṭhitaṃ(pra-√sthā)**：過去分詞、中性、單數、體格。所住，གནས་པ། supported.

14、**cittam(citta)**：名詞、中性、單數、體格。心，སེམས། thought.

15、**utpādayitavyaṃ(ut-√pad-4)**：致使、必要分詞、中性、單數、體格。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། should produce.

16、**rūpa-pratiṣṭhitaṃ**：過去分詞、中性、單數、體格。住色，གཟུགས་ལ་གནས་པ། supported by form.

17、**cittam(citta)**：名詞、中性、單數、體格心，སེམས། thought.

18、**utpādayitavyaṃ(ut-√pad-4)**：致使、必要分詞、中性、單數、體格。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། should produce.

19、**śabda-gandha-rasa-spraṣṭavya-dharma-pratiṣṭhitaṃ**：過去分詞、中性、單數、體格。住聲、香、味、觸、法，སྒྲ་དང་། དྲི་དང་། རོ་དང་། རེག་བྱ་དང་། ཆོས་ལ་གནས་པ། supported by sounds,smells,tastes,touchables,or mind-objects.

20、**cittam(citta)**：名詞、中性、單數、體格。心，སེམས། thought.

21、**utpādayitavyaṃ(ut-√pad-4)**：致使、必要分詞、中性、單數、體格。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། should produce.

【解】

此句多師譯為：「彼故此，善實！菩薩摩訶薩如是不住心發生應，不色住心發生應，不聲、香、味、觸、法住心發生應，無所住心發生應！」

utpādayitavyaṃ（生），是未來被動分詞，動作者「菩薩（bodhisattvena）」為具格，直譯即為「菩薩如是應生無住心，應生悉無所住心，不應生住色心，不應生住聲、香、味、觸、法心。」

多師此句可調為：「彼故，善實！菩薩摩訶薩如是應發生不住心，應發生不住色心，應發生不住聲、香、味、觸、法心，應發生無所住心！」

10-6. तद्यथापि नाम सुभूते पुरुषो भवेदुपेतकायो महाकायो यत्तस्यैवं रूप आत्मभावः स्यात् तद्यथापि नाम सुमेरुः पर्वतराजः। तत्किं मन्यसे सुभूते अपि नु महान् स आत्मभावो भवेत् ।

10-6. tad yathāpi nāma subhūte puruṣo bhaved upeta-kāyo mahā-kāyo yat tasyaivaṃrūpa ātma-bhāvaḥ syāt tad yathāpi nāma sumeruḥ parvata-rājaḥ tat kiṃ manyase subhūte api nu mahān sa ātmabhāvo bhavet |

[什譯] 「須菩提！譬如有人，身如須彌山王。於意云何，是身為大不？」

[奘譯] 佛告善現：「如有士夫，具身大身，其色自體，假使譬如妙高山王。善現！於汝意云何，彼之自體為廣大不？」

[淨譯] 「妙生！譬如有人，身如妙高山王。於意云何，是身為大不？」

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན། སྐྱེས་བུ་ཞིག་ལུས་འདི་ལྟ་བུར་གྱུར་ཏེ། འདི་ལྟ་སྟེ་རིའི་རྒྱལ་པོ་རི་རབ་ཙམ་དུ་གྱུར་ན། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ལུས་དེ་ཆེ་བ་ཡིན་སྙམ་མམ།

【注】

1、**tad**：副詞。在此，འདི་ལྟ། now.

2、**yathāpi nāma**：副詞。譬如，དཔེར་ན། for example.

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**puruṣo(puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，སྐྱེས་བུ། man.

5、**bhaved(√bhū)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。有，གྱུར། have.

6、**upeta-kāyo(upeta-kāya)**：形容詞、陽性、單數、體格。具身，ལུས། endowed with a body

7、**mahā-kāyo(mahā-kāya)**：形容詞、陽性、單數、體格。大身，ལུས་ཆེ་བ། a huge body

8、**yat**：關係代詞。

9、**tasya(tad)**：代詞、陽性、單數、屬格。彼，his.

10、**evamrūpa**：名詞、中性、單數、依格。如是色，

11、**ātma-bhāvaḥ(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、體格。自體，ལུས། personal existence.

12、**syāt(√as)**：動詞、為他、命令、單數、第三人稱。有。

13、**tad**：代詞、陽性、單數、體格。彼，འདི། that.

14、**yathāpi nāma**：副詞。譬如，ཙམ་དུ། as.

15、**sumeruḥ(su-meru)**：名詞、陽性、單數、體格。妙高山、須彌山，རི་རབ། Sumeru.

16、**parvata-rājaḥ(parvata-rāja)**：名詞、陽性、單數、體格。山王，རིའི་རྒྱལ་པོ། king of mountains.

17、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

18、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ།what.

19、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས།think.

20、**subhūte(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

21、**mahān(mahant)**：形容詞、陽性、單數、體格。大，ཆེ་བ། a huge.

22、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

23、**ātma-bhāvo(ātma-bhāva)**: 名詞、陽性、單數、體格。自體，ལུས། personal existence.

24、**bhavet(√bhū)**: 動詞、祈願、單數、第三人稱。有、是，ཡིན། have.

【解】

此句多師譯為：「譬如，善實！丈夫有，此如是色我身有，譬如善高山王。彼何意念？善實！雖然，彼大我身有？！」

「ātma-bhāvaḥ（自體）」，多師直譯為「我身」。「yat…tad…」組成關係從句，「tasya（彼）」，為屬格，與「syāt（有）」連用。「upeta-kāyo （具身）mahā-kāyo（大身）」，什師、淨師、多師皆未譯出，唯奘師譯師。

多師此句可調為：「善實！譬如丈夫有[具身、大身]，[凡] 有如是色我身（自體），此如善高山王。善實！[汝於]彼[作]何意念？雖然，彼我身（自體）有（是）大[否]？」

10-7. सुभूतिराह। महान् स भगवान्, महान् सुगत स आत्मभावो भवेत्। तत्कस्य हेतोः । आत्मभाव आत्मभाव इति भगवन् न भावः स तथागतेन भाषितः। तेनोच्यत आत्मभाव इति। न हि भगवन् स भावो नाभावः। तेनोच्यते आत्मभाव इति॥ १०॥

10-7. subhūtir āha | mahān sa bhagavan mahān sugata sa ātmabhāvo bhavet | tatkasya hetoḥ | ātmabhāva ātmabhāva iti bhagavann abhāvaḥ sa tathāgatena bhāṣitaḥ |tenocyata ātmabhāva iti | na hi bhagavan sa bhāvo nābhāvaḥ | tenocyata ātmabhāva iti |

[什譯] 須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身，是名大身。」

[奘譯] 善現答言：「彼之自體廣大，世尊！廣大，善逝！ 何以故？世尊，彼之自體，如來說非彼體，故名自體；非以彼體，故名自體。 」

[淨譯] 妙生言：「甚大，世尊！何以故？彼之大身，如來說為非身，以彼非有，說名為身。」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ལུས་དེ་ཆེ་བ་ལགས་སོ། ། བདེ་བར་གཤེགས་པ་ལུས་དེ་ཆེ་བ་ལགས་སོ། ། དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་དངོས་པོ་མ་མཆིས་པར་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་ལུས་དེ་ཆེ་བ་ཞེས་བགྱིའོ། ། དེ་དངོས་པོ་མ་མཆིས་བས་དེས་ན་ལུས་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**: 動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་བ། reply.

3、**mahān(mahant)**：形容詞、陽性、單數、體格。大，ཆེ་བ། a huge.

4、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

5、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**sugata**: 名詞、陽性、單數、呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone.

7、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

8、**ātma-bhāvo(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、體格。自體，ལུས། personal existence.

9、**bhavet(√bhū)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。有、是，ཡིན། have.

10、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

11、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། why.

12、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

13、**ātma-bhāva(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、體格。自體、身，ལུས། personal existence.

14、**abhāvaḥ(a-bhāva)**：名詞、陽性、單數、體格。非有、非身，དངོས་པོ་མ་མཆིས་པ །no-existence.

15、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པས། Tathāgata.

16、**bhāṣitaḥ(√bhās-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

17、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

18、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

19、**ātma-bhāva(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、體格。自體、身，ལུས། personal existence.

20、**na**：副詞。不、非，མ། not.

21、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

22、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

23、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

24、**bhāvo(bhāva)**：名詞、陽性、單數、體格。彼體，དངོས་པོ། that existence.

25、**na**：副詞。不、非，མ། not.

26、**abhāvaḥ**：名詞、陽性、單數、體格。非體，དངོས་པོ་མ་མཆིས་པ།

27、**ātma-bhāva(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、體格。自體，ལུས། personal existence.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「大，世尊！大，善逝！彼我身有。彼何所因？我身、我身者，世尊！不有，彼，如來說；彼故，說名我身者。不彼，世尊！有；彼故，說名我身者。」」

此句句型同前。「na hi bhagavan sa bhāvo nābhāvaḥ」，吉爾吉特梵文版中為「na hi sa bhāvaḥ」，奘師、淨師、多師似乎均是依吉爾吉特版而譯，若依此版，直譯應為「世尊！彼非有、非不有。」

多師此句可調為：「善實言：「大，世尊！大，善逝！彼有我身(自體)。彼何所因？世尊！我身、我身者，如來說彼不有[非有]；彼故說名我身者。世尊！彼不有[、非不有]；彼故說名我身者。」」

11-1. भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते-यावत्यो गङ्गायां महानद्यां वालुकास्तावत्य एव गङ्गानद्यो भवेयुः ।तासु या वालुकाः, अपि नु ता बह्व्यो भवेयुः ।

11-1. bhagavān āha | tat kiṃ manyase subhūte yāvatyo gaṅgāyāṃ mahānadyāṃ vālukās tāvatya eva gaṅgā-nadyo bhaveyuḥ tāsu yā vālukā api nu tā bahvyo bhaveyuḥ |

[什譯] 「須菩提，如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何，是諸恒河沙寧為多不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，乃至殑伽河中所有沙數，假使有如是沙等殑伽河，是諸殑伽河沙寧為多不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，如弶伽河中所有沙數，復有如是沙等弶伽河，此諸河沙寧為多不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་ གངྒཱའི་ཀླུང་ཡང་དེ་སྙེད་ཁོ་ནར་གྱུར་ལ། དེ་དག་གི་བྱེ་མ་གང་ཡིན་པ་དེ་དག་མང་བ་ཡིན་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། reply.

3、**tat**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、現在中間、單數、第二人稱。認為、作意，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**yāvatyo(yāvatī)**：關係形容詞、陰性、複數、體格。如其，ཇི་སྙམ་དུ། wherever.

8、**gaṅgāyāṃ(gaṅgā)**：名詞、陰性、單數、依格。殑伽，གངྒཱ། Gangā.

9、**mahānadyāṃ(mahā-nadī)**：名詞、陰性、單數、依格。大河，ཀླུང་། the large river.

10、**vālukās(vālukā)**：名詞、陰性、複數、體格。沙，བྱེ་མ། grains.

11、**tāvatya(tāvatī)**：形容詞、陰性、複數、體格。即是，དེ་སྙེད། and then.

12、**eva**：副詞。即，就。ཁོ་ནར། this.

13、**gaṅgā-nadyo(gaṅgā-nadī)**：名詞、陰性、複數、體格。殑伽河，གངྒཱ་ཀླུང་། Gangā rivers.

14、**bhaveyuḥ(√bhū)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。有，གྱུར།

15、**tāsu(sā)**：代詞、陰性、複數、依格。彼，དེ་དག

16、**yā(yā)**：關係代詞、陰性、複數、體格。凡、諸，གང་། who.

17、**vālukā(vālukā)**：名詞、陰性、複數、體格。沙，བྱེ་མ། grains.

18、**api**：副詞。然；泛指，

19、**nu**：副詞。泛指、加強語氣，

20、**tā(tad)**：代詞、陰性、複數、體格。彼，དེ། that.

21、**bahvyo(bahu)**：形容詞、陰性、複數、體格。多，མང་བ། many.

22、**bhaveyuḥ(√bhū)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。有、是，ཡིན། would be.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！所有恒伽大河沙，彼所有，如是恒伽大河有，彼中若沙，雖然，彼多沙有？」」

此中，「yāvatyo…tāvatya…」構成關系從句，表示「是多少 …，就是多少…」，直譯即為「恒河中（gaṅgāyāṃ mahānadyāṃ）諸沙（vālukās）有多少（yāvatyo），如是恒河（gaṅgā-nadyo）就有多少（tāvatya）」。動詞除「udgṛhya（受持）」

為獨立式外，餘皆用祈願語氣。「yā…tā…」亦構成關係從句，表示「若…彼則…」，直譯即為「若（yā）有如是恒河（tāsu）沙（vālukā），則彼等（tā）是（bhaveyuḥ）為多（bahvyo）否？」

多師此句可調為：「世尊言：「善實！[汝於]彼[作]何意念？ [如] 恒伽大河所有沙，彼[即]有如是恒伽大河，若[有]彼中所有沙，[則]彼沙有(是為)多[否]？」」

11-2. सुभूतिराह। ता एव तावद्भगवन् बह्व्यो गङ्गानद्यो भवेयुः, प्रागेव यास्तासु गङ्गानदीषु वालुकाः।

11-2. subhūtir āha | tā eva tāvad bhagavan bahvyo gaṅgā-nadyo bhaveyuḥ prāg eva yās tāsu gaṅgā-nadīṣu vālukāḥ |

[什譯] 須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河尚多無數，何況其沙！」

[奘譯] 善現答言：「甚多，世尊！甚多，善逝！諸殑伽河尚多無數，何況其沙！」

[淨譯] 妙生言：「甚多，世尊！河尚無數，況復其沙！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་གང་གཱའི་ཀླུང་དེ་དག་ཉིད་ཀྱང་མང་ལགས་ན། དེ་དག་གི་བྱེ་མ་ལྟ་སྨོས་ཀྱང་ཅི་འཚལ།

【注】

1、**subhūtir**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，གསོལ་བ། reply.

3、**tā(tad)**：代詞、陰性、複數、體格。彼，དེ་དག

4、**eva**：副詞。即、就，ཉིད།

5、**tāvad**：副詞。如是。

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**bahvyo(bahu)**：形容詞、陰性、複數、體格。多，མང་བ། many.

8、**gaṅgā-nadyo(gaṅgā-nadī)**：名詞、陰性、複數、體格。殑伽河，གང་གཱ་ཀླུང་། Gangā rivers.

9、**bhaveyuḥ(√bhū)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。有、是，ཡིན། would be.

10、**prāg**：不變詞。何況，ཅི་འཚལ། much more so.

11、**eva**：副詞。即，就。

12、**yās(yā)**：關係代詞、陰性、單數、體格。凡、諸，གང་། who.

13、**tāsu(sā)**：代詞、陰性、複數、依格。彼，དེ་དག

14、**gaṅgā-nadīṣu(gaṅgā-nadī)**：名詞、陰性、複數、依格。殑伽河，གང་གཱ་ཀླུང་། (དེ་དག)Gangā rivers.

15、**vālukāḥ(vālukā)**：名詞、陰性、複數、體格。沙，བྱེ་མ། grains.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「彼如是所有，世尊！多，恒伽大河有，何況若彼中沙。」」

此句同上。

多師此句可調為：「善實言：「世尊！彼[等]所有恒伽大河有如是多，何況若彼中沙。」」

11-3. भगवानाह। आरोचयामि ते सुभूते, प्रतिवेदयामि ते। यावत्यस्तासु गङ्गानदीषु वालुका भवेयुस्तावतो लोकधातून् कश्चिदेव स्त्री वा पुरुषो वा सप्तरत्नपरिपुर्णं कृत्वा तथागतेभ्योऽर्हद्भ्यः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्यात्, तत् किं मन्यसे सुभूते- अपि नु सा स्त्री वा पुरुषो वा ततोनिदानं बहु पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयात् ।

11-3. bhagavān āha | ārocayāmi te subhūte prativedayāmi yāvatyas tāsu gaṅgā-nadīṣu vālukā bhaveyus tāvato lokadhātūn kaścid eva strī vā puruṣo vā sapta-ratna-paripūrṇaṃ kṛtvā tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo dānaṃ dadyāt tatkiṃ manyase subhūte api nu sā strī vā puruṣo vā tato nidānaṃ bahu puṇya-skandhaṃ prasunuyāt |

[什譯] 「須菩提，我今實言告汝，若有善男子善女人，以七寶滿爾所恒河沙數三千大千世界，以用布施，得福多不？」

[奘譯] 佛言：「善現，吾今告汝、開覺於汝，假使若善男子或善女人，以妙七寶盛滿爾所殑伽河沙等世界，奉施如來、應、正等覺。善現，於汝意云何，是善男子或善女人，由此因緣所生福聚寧為多不？」

[淨譯] 「妙生，我今實言告汝，若復有人以寶滿此河沙數量世界，奉施如來，得福多不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་ཁྱོད་མོས་པར་བྱའོ། ། ཁྱོད་ཀྱི་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ། །གངྒཱའི་ཀླུང་དེ་དག་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་དེ་སྙེད་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སྐྱེས་པའམ། བུད་མེད་ལ་ལ་ཞིག་གིས་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ལ་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད་དེ་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་མང་དུ་བསྐྱེད་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord..

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，བཀའ་སྩལ་པ། reply.

3、**ārocayāmi(ā-√ruc-1)**：動詞、致使、單數、第一人稱。告訴，མོས་པར་བྱ། announce.

4、**te(tvam)**：代詞、陽性、單數、為格。汝，ཁྱོད། you.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**prativedayāmi(prati-√vid-2)**：動詞、致使、單數、第一人稱。開示、開覺，ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱ། make known.

7、**yāvatyas(yāvatī)**：關係形容詞、陰性、複數、體格。凡是，ཇི་སྙམ་དུ། wherever.

8、**tāsu(sā)**：代詞、陰性、複數、依格。彼，དེ་དག

9、**gaṅgā-nadīṣu(gaṅgā-nadī)**：名詞、陰性、複數、依格。殑伽河，གངྒཱ་ཀླུང་། Gangā rivers.

10、**vālukā(vālukā)**：名詞、陰性、複數、體格。沙，བྱེ་མ། grains of sand.

11、**bhaveyus(√bhū)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。有、是，ཡིན། would be.

12、**tāvato(tāvat)**：形容詞、陽性、單數、體格。彼，དེ་སྙེད།

13、**lokadhātūn (lokadhātu)**：名詞、陽性、複數、業格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world.

14、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། many.

15、**eva**：副詞。即，就，ཉིད།
16、**strī(strī)**：名詞、陰性、單數、體格。女人，བུད་མེད། woman.
17、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.
18、**puruṣo(puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，སྐྱེས་བུ། man.
19、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.
20、**sapta-ratna-paripūrṇaṃ(sapta-ratna-paripūrṇa)**：名詞、陽性、單數、業格。遍滿七寶，རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བ། filled with the seven treasures.
21、**kṛtvā (√kṛ-8)**：動詞、獨立式。施，作，བྱས། do.
22、**tathāgatebhyo(tathāgata)**：名詞、陽性、複數、為格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.
23、**'rhadbhyaḥ(arhat)**：名詞、陽性、複數、為格。應供，阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhats.
24、**samyaksaṃbuddhebhyo(samyaksaṃbuddhebhya)**：名詞、陽性、複數、為格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། Fully Enlightened One.
25、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。布施，སྦྱིན་པ། a gift.
26、**dadyāt(√dā-3)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。奉施，བྱིན། give.
27、**tat(tad)**：疑問代詞、中性、單數、體格。彼，འདི། it.
28、**kiṃ**：疑問代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.
29、**manyase(√man-4)**：動詞、現在中間、單數、第二人稱。認為，作意，སེམས། think.
30、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.
31、**api**：副詞。泛指、加強語氣。
32、**nu**：副詞。泛指、加強語氣。
33、**sā(sā)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། that.
34、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།
35、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣，གཞི། the strength.
36、**bahu**：形容詞。甚多，མང་ལགས། great.
37、**puṇya-skandhaṃ**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས(ཀྱི་ཕུང་པོ)། heap of merit.
38、**prasunuyāt(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。生，བསྐྱེད། beget.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「欲我汝，善實！知我汝。所有彼中恒伽大河中沙有，彼所有世界有，如是婦女，若丈夫，若七寶滿作已，如來等、應等、正遍知等施與。彼何意念？善實！雖然，彼婦女，若丈夫，若彼緣，多福聚生？」」

ārocayāmi，詞根為 ruc，「欲、愛、喜」，prativedayāmi，詞根為 vid，「知、解」，用致使式，即是「令喜」、「令知」。

「yāvatyas…tāvato…」從句同 11-1。七寶布施同前。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！我[令]汝欲（喜），我[令]汝知。如所有恒伽大河中沙，有[如是沙數]世界，若丈夫婦女，[以]七寶作滿已，施與如來、應[供]、正遍知。善實！[汝於]彼[作]何意念？彼丈夫婦女，若彼緣，生多福聚[否]？」」

11-4. सुभूतिराह। बहु भगवन्, बहु सुगत स्त्री वा पुरुषो वा ततोनिदानं पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयादप्रमेयमसंख्येयम्।

11-4. subhūtir āha | bahu bhagavan bahu sugata strī vā puruṣo vā tato nidānaṃ puṇya-skandhaṃ prasunuyād aprameyam asaṃkhyeyam |

[什譯] 須菩提言：「甚多，世尊！」

[奘譯] 善現答言：「甚多，世尊！甚多，善逝！是善男子或善女人，由此因緣所生福聚其量甚多！」

[淨譯] 妙生言：「甚多，世尊！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་མང་ལགས་སོ། ། བདེ་བར་གཤེགས་པ་མང་ལགས་སོ། །སྐྱེས་པ་འམ་བུད་མེད་དེ་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་མང་དུ་བསྐྱེད་པ་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，གསོལ་བ། reply.

3、**bahu**：形容詞。甚多，མང་ལགས། great.

4、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

5、**sugata(sugata)**：名詞、陽性、單數、呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone.

6、**strī(strī)**：名詞、陰性、單數、體格。女人，བུད་མེད། woman.

7、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

8、**puruṣo(puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，སྐྱེས་པ། man.

9、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།

10、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣，གཞི། strength.

11、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས(ཀྱི་ཕུང་པོ)། heap of merit.

12、**prasunuyād(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。所生，བསྐྱེད། beget.

13、**aprameyam(aprameya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

14、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無數，གྲངས་མེད། incalculable.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「多，世尊！多，善逝！彼婦女，若丈夫，若彼緣，多福聚生，無量、不可數。」」

此同 8-4。

多師此句可調為：「善實言：「多，世尊！多，善逝！若彼丈夫婦女，若彼緣，生多福聚，無量、不可數。」」

11-5. भगवानाह- यश्च खलु पुनः सुभूते स्त्री वा पुरुषो वा तावतो लोकधातून् सप्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तथागतेभ्योऽर्हद्भ्यः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्यात्, यश्च कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा इतो धर्मपर्यायादन्तशश्चतुष्पादिकामपि गाथामुद्गृह्य परेभ्यो देशयेत् संप्रकाशयेत्, अयमेव ततोनिदानं बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयादप्रमेयमसंख्येयम्॥ ११ ॥

11-5. bhagavān āha |yaś ca khalu punaḥ subhūte strī vā puruṣo vā tāvato loka-dhātūn sapta-ratna-paripūrṇaṃ kṛtvā tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo dānaṃ dadyāt yaś ca kulaputro vā kuladuhitā veto dharm-aparyāyād antaśaś catuṣpādikām api gāthām udgṛhya parebhyo deśayet saṃprakāśayed ayam eva tato nidānaṃ bahutaraṃ puṇya-skandhaṃ prasunuyād aprameyam asaṃkhyeyam ||11||

[什譯] 佛告須菩提：「若善男子善女人，於此經中乃至受持四句偈等，為他人說，而此福德勝前福德。

[奘譯] 佛復告善現：「若以七寶盛滿爾所沙等世界，奉施如來、應、正等覺；若善男子或善女人，於此法門乃至四句伽他，受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說開示、如理作意。由此因緣所生福聚，甚多於前無量無數。

[淨譯] 「妙生，若復有人，於此經中受持一頌，并為他說，而此福聚勝前福聚無量無邊。

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་གང་གིས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་སྙེད་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ལ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས། གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བཟུང་ནས། གཞན་དག་ལ་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་བཤད་དེ་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་བསྟན་ན། དེ་ཉིད་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། །

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，བཀའ་སྩལ་པ། reply.

3、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

4、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

5、**khalu**：副詞、加強語氣。

6、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，and.

7、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

8、**strī(strī)**：名詞、陰性、單數、體格。女人，བུད་མེད། woman.

9、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

10、**puruṣo(puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，སྐྱེས་པ། man.

11、**tāvato(tāvat)**：形容詞、陽性、單數、體格。彼，དེ་སྙེད།

12、**loka-dhātūn(lokadhātu)**：名詞、陽性、复數、業格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world systems.

13、**sapta-ratnaparipūrṇaṃ(sapta-ratna-paripūrṇa)**：名詞、陽性、單數、業格遍滿七寶，རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བ། filled with the seven treasures.

14、**kṛtvā (√kṛ-8)**：動詞、獨立式。施，作，བྱས།

15、**tathāgatebhyo(tathāgata)**：名詞、陽性、複數、為格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgatas.

16、**'rhadbhyaḥ(arhat)**：名詞、陽性、複數、為格。應供，阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhats.

17、**samyaksaṃbuddhebhyo(samyaksaṃbuddhebhya)**：名詞、陽性、複數、為格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། Fully Enlightened Ones.

18、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。布施，སྦྱིན་པ། gift.
19、**dadyāt(√dā-3)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。奉施，སྦྱིན། give.
20、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.
21、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.
22、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.
23、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.
24、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.
25、**ito(itas)**：副詞。從此，འདི་ལས། from this.
26、**dharm-aparyāyād(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、從格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། dharma.
27、**antaśaś**：副詞。乃至，ཐ་ན། but one.
28、**catuṣpādikām(catuṣ-pādika)**：形容詞、陰性、複數、業格。四句，ཚིག་བཞི་པ། four lines.
29、**api**：副詞。然，僅僅；泛指，ཙམ། only.
30、**gāthām(gāthā)**：名詞、陰性、複數、業格。伽陀、偈頌，ཚིགས་སུ་བཅད་པ། stanza.
31、**udgṛhya(ud-√grah-9)**：動詞、獨立式。受持，བཟུང་། taken up.
32、**parebhyo(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。他人，གཞན་དག others.
33、**deśayet(√diś-6)**：動詞、致使、單數、第三人稱。為……宣說，འཆད། teach.
34、**saṃprakāśayed(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、致使、單數、第三人稱。為……開示，སྟོན། explain.
35、**ayam**：代詞、陽性、單數、體格。此，it.
36、**eva**：副詞。即，就，ཉིད།
37、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།
38、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣གཞི། the strength.
39、**bahutaraṃ(bahutara)**：形容詞比較級、陽性、單數、業格。甚多，ཆེས་མང་། so many.
40、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས(ཀྱི་ཕུང་པོ)། heap of merit.
41、**prasunuyād(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。所生，བསྐྱེད། beget.
42、**aprameyam(aprameya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.
43、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無數，གྲངས་མེད། incalculable.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「若復時，善實！善家子，若善家女，若彼所有世界七寶滿作已，如來等、應等、正遍知等施與。若此法本乃至四句等偈，受已，為他等分別廣說，此如是，彼緣，多過福聚生，無量、不可數！」

此同 8-5。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！若男人若女人，若彼所有世界作滿七寶已，施與[諸]如來、應[供]、正遍知。若善家子，若善家女，[於]此法本，乃至受[持]四句偈等，為他等分別、廣說，此如是緣，[所] 生福聚，多過彼無量、不可數！

12-1. अपि तु खलु पुनः सुभुते यस्मिन् पृथिवीप्रदेशे इतो धर्मपर्यायादन्तशश्चतुष्पादिकामपि गाथामुद्गृह्य भाष्येत वा संप्रकाश्येत वा, स पृथिवीप्रदेशश्चैत्यभूतो भवेत् सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य,

12-1.api tu khalu punaḥ subhūte yasmin pṛthivī-pradeśa ito dharma-paryāyād antaśaś catuṣpādikām api gāthām udgṛhya bhāṣyeta vā saṃprakāśyeta vā sa pṛthivī-pradeśaś caitya-bhūto bhavet sadeva mānuṣa-asurasya lokasya

[什譯] 復次，須菩提，隨說是經乃至四句偈等，當知此處，一切世間天、人、阿修羅皆應供養，如佛塔廟。

[奘譯] 復次，善現，若地方所，於此法門乃至為他宣說開示四句伽他，此地方所，尚為世間諸天、及人、阿素洛等之所供養，如佛靈廟。

[淨譯] 妙生！若國土中，有此法門，為他解說，乃至四句伽他，當知此地，即是制底，一切天、人、阿蘇羅等皆應右繞而為敬禮。

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་ས་ཕྱོགས་གང་ན་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་འདོན་ཏམ་སྟོན་པའི་ས་ཕྱོགས་དེ་ནི་ལྷ་དང་མི་དང་ལྷ་མ་ཡིན་དུ་བཅས་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་མཆོད་རྟེན་དུ་གྱུར་པ་ཡིན་ན།

【注】

1、**api**：副詞。然、僅僅、泛指。

2、**tu**：不變詞。卻 、而。

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也、再，ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**yasmin(yaḥ)**：名詞、陽性、單數、依格。什麼、何，གང་། any.

7、**pṛthivī-pradeśa**：名詞、陽性、單數、體體。地方、處所，ས་ཕྱོགས། spot of earth.

8、**ito(itas)**：副詞。從此，འདི་ལས། from this.

9、**dharm-aparyāyād(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、從格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། this discourse on dharma.

10、**antaśaś**：副詞。乃至，ཐ་ན། but one.

11、**catuṣpādikām(catuṣ-pādika)**：形容詞、陰性、複數、業格。四句，ཚིག་བཞི་པ། four lines.

12、**api**：副詞。然、僅僅、泛指，ཙམ། only.

13、**gāthām(gāthā)**：名詞、陰性、複數、業格。伽陀、偈頌，ཚིགས་སུ་བཅད་པ། stanza.

14、**udgṛhya(ud-√grah-9)**：動詞、獨立式。受持，བཟུང་། taken up.

15、**bhāṣyeta(√bhāṣ-1)**：動詞、致使、單數、第三人稱。宣說，བཏོན་པ། taught.

16、**vā**：不變詞。或者，ཏམ། or.

17、**saṃprakāśyeta(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、致使、單數、第三人稱。開示，སྟོན། illuminated.

18、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

19、**pṛthivī-pradeśaś(pṛthivī-pradeśa)**：名詞、陽性、單數、體體。地方、處所，ས་ཕྱོགས། spot of earth.

20、**caitya-bhūto(caitya-bhūta)**：形容詞、陽性、單數、體體。如佛廟、佛塔，མཆོད་རྟེན། like a shrine.

21、**bhavet(√bhū)** ：動詞、祈願、單數、第三人稱。有、是，བཅས་པ། has.

22、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

23、**deva-mānuṣa-asurasya(deva-mānuṣa-asura)**：名詞、陽性、單數、屬格。天、人、阿修羅，ལྷ་དང་མི་དང་ལྷ་མ་ཡིན། gods and men and Asuras.

24、**lokasya(loka)**：名詞、陽性、單數、屬格。世間，འཇིག་རྟེན། world.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！此中地分，此法本乃至四句等偈，為他等說，若分別，若廣說，若彼地分支帝有天、人、阿脩羅世。」

此句「yasmin…sa…」構成關係從句。sa 為主句，直譯即是「彼處（sa pṛthivī-pradeśaś）即成（bhavet）世間（lokasya）天人、阿修羅（deva mānuṣa-asurasya）之佛塔（caitya-bhūto）。」彼處是何處？由 yasmin 從句表達，直譯即是「於此（ito）法本（dharma-paryāyād）乃至（antaśaś）四句偈等（catuṣpādikām gāthām）受持（udgṛhya）宣說（bhāṣyeta vā saṃprakāśyeta）之某地（yasmin pṛthivī-pradeśa）。」

多師此句可調為：「雖然復次時，善實！[若]此中地分，[於]此法本乃至四句等偈，為他等說，若分別、若廣說，[則]彼地分，[即] 有（成）世[間]天、人、阿脩羅[之]支帝（佛塔）。」

12-2. कः पुनर्वादो ये इमं धर्मपर्यायं सकलसमाप्तं धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति पर्यवाप्स्यन्ति, परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यन्ति।

12-2. kaḥ punar vādo ya imaṃ dharmaparyāyaṃ sakala-samāptaṃ dhārayiṣyanti vācayiṣyanti paryavāpsyanti parebhyaś ca vistareṇa saṃprakāśayiṣyanti |

[什譯] 何況有人，盡能受持、讀誦！

[奘譯] 何況有能於此法門，具足究竟書寫、受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說開示，如理作意！

[淨譯] 何況盡能受持、讀誦！

[藏譯] སུ་ཞིག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། འཆང་བ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དང་། ཚུལ་བཞིན་དུ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ །

【注】

1、**kaḥ**：名詞、陽性、單數、體格。何，what then.

2、**punarvādo**：何況，ལྟ་ཅི་སྨོས། no need to say.

3、**ya(yaḥ)**：名詞、陽性、單數、體格。何，སུ་ཞིག who.

4、**imaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、業格。此，འདི། this.

5、**dharm-aparyāyaṃ(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、業格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། discourse on dharma.

6、**sakala-samāptaṃ(sakala-samāpta)**：形容詞、陽性、單數、業格。具足究竟，entirely.

7、**dhārayiṣyanti(√dhṛ-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。受持、荷擔，འཛིན་པ། bear in mind.

8、**vācayiṣyanti(√vac-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。讀誦，ཀློག་པ། recite.

9、**paryavāpsyanti(pari-ava-√āp-5)**：動詞、未來、複數、第三人稱。究竟通利，ཀུན་ཆུབ་པ་བྱེད་པ། study.

10、**parebhyaś(para)**：名詞、陽性、複數、為格。他等，གཞན་དག others.

11、**ca**：連詞。和、與，དང་། and.

12、**vistareṇa (vistara)**：名詞、陽性、單數、為格。廣，རབ་ཏུ in full detail.

13、**saṃprakāśayiṣyanti(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、致使、未來、複數、第三人稱。開示，སྟོན། illuminate.

【解】

此句多師譯為：「何復言，善實！若此法本，持當、讀當、誦當，他等及分別廣說當。」

dhārayiṣyanti、vācayiṣyanti、paryavāpsyanti、aṃprakāśayiṣyanti，皆是動詞未來時，多師譯為「…當」，以「當」字表未來。什師、淨師所譯缺「究竟通利（paryavāpsyanti）」「為他廣說（parebhyaś ca vistareṇa saṃprakāśayiṣyanti）」。奘師所譯多「如理作意」，但藏譯本中亦有之（ཚུལ་བཞིན་དུ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ།）。

多師此句可調為：「善實！何[用]復言，若[有人於]此法本，持、讀、誦，及[為]他等分別廣說。」

12-3. परमेण ते सुभूते आश्चर्येण समन्वागता भविष्यन्ति। तस्मिंश्च सुभूते पृथिवीप्रदेशे शास्ता विहरत्यन्यतरान्यतरो वा विज्ञगुरुस्थानीयः॥१२॥

12-3. parameṇa te subhūte āścaryeṇa samanvāgatā bhaviṣyanti | tasmiṃś ca subhūte pṛthivī-pradeśe śāstā viharaty anyatara-anyataro vā vijñaguru-sthānīyaḥ ||12||

[什譯] 須菩提！當知是人成就最上第一希有之法！若是經典所在之處，則為有佛，若尊重弟子。」

[奘譯] 如是有情成就最勝希有功德！此地方所大師所住，或隨一一尊重處所若諸有智、同梵行者。」

[淨譯] 當知是人，則為最上第一希有！又此方所即為有佛，及尊重弟子。」

[藏譯] དེ་དོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས། ས་ཕྱོགས་དེ་ན་སྟོན་པ་འཁྲུགས། བླ་མ་ལྟ་བུ་གང་ཡང་རུང་བར་གནས་སོ། །

【注】

1、**parameṇa(parama)**：形容詞、陽性、單數、具格。最勝，རབ། most.

2、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，དེ།

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**āścary eṇa(āścarya)**：形容詞、陽性、單數、具格。希有，ངོ་མཚར། wonder.

5、**samanvāgatā(sam-anu-ā-√gam)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所成就，ལྡན་པ།with.

6、**bhaviṣyanti(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，གྱུར། well be.

7、**tasmiṃś(saḥ)**：代詞、陽性、單數、依格。彼，དེ། that.

8、**ca**：連詞。和、與，དང་། and.

9、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

10、**pṛthivī-pradeśe(pṛthivī-pradśa)**：名詞、陽性、單數、依格。地方所，ས་ཕྱོགས། spot of earth.

11、**śāstā(śāstṛ)**：名詞、陽性、單數、體格。大師，སྟོན་པ། the Teacher.

12、**viharaty(vi-√hṛ-1)**：動詞、單數、第三人稱。主動陳述。住，བཞུགས། dwells.

13、**anyatara-anyataro(anyatara-anyatara):** 形容詞、陽性、單數、體格。隨其一一，སུ་ཞིག either.

14、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

15、**vijñaguru-sthānīyaḥ(vijña-guru-√sthā-1)**：必要分詞、陽性、單數、體格。有智尊重處所，བླ་མའི་གནས། sage representing.

【解】

此句多師譯為：「最勝彼希有具足當有。此中，善實！地分教師遊行，別異尊重處相似，共梵行。」」

śāstā，多師譯為「教師」，即指「佛」。viharaty，多師如前譯為「遊行」，應是「住」。tasmiṃś pṛthivī-pradeś，為依格，直譯即「大師住於彼處」。anyatara-anyataro，多師譯為「別異」，即是「一一」之意，直譯即「或一一是諸智尊重所住之處（vijñaguru-sthānīyaḥ）。」「梵行」，多師、奘師有譯，未見對應梵文。

多師此句可調為：「彼當具足最勝希有。善實！教師（大師）遊行（住於）此地分中，別異（一一）[皆]尊重處，相似共梵行。」」

13-1. एवमुक्ते आयुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत्। को नाम अयं भगवन् धर्मपर्यायः, कथं चैनं धारयामि ।

13-1. evam ukta āyuṣmān subhūtir bhagavantam etad avocat | ko nāma ayaṃ bhagavan dharmaparyāyaḥ kathaṃ cainaṃ dhārayāmi |

[什譯] 爾時，須菩提白佛言：「世尊，當何名此經，我等云何奉持？」

[奘譯] 說是語已，具壽善現復白佛言：「世尊，當何名此法門，我當云何奉持？」

[淨譯] （缺譯）

[藏譯]དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདིའི་མིང་ཅི་ལགས། འདི་ཇི་ལྟར་བཟུང་བར་བགྱི།

【注】

1、**evam**：不變詞。如是，དེ་སྐད། then.

2、**ukta(√vac-2)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，བཀའ་སྩལ། speak.

3、**āyuṣmān(āyuṣmat)**形容詞、陽性、單數、體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

4、**subhūtir**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**bhagavantam(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，གསོལ་བ། say.

8、**ko(kaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格何，ཅི། what.

9、**nāma**：不變詞，名為，མིང་། discourse.

10、**ayaṃ**：代詞、陽性、單數、體格。此，འདི། this.

11、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

12、**dharm-aparyāyah(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、體格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། discourse on dharma.

13、**kathaṃ**：疑問副詞。如何，ཇི་ལྟར། how.

14、**enaṃ(ena)**：代詞、陽性、單數、業格。彼，དེ། it.

15、**dhārayāmi(√dhṛ-2)**：動詞、致使、單數、第一人稱。奉持，གཟུང་། bear it in mind.

【解】

此句多師譯為：「如是語已。命者善實，世尊邊如是言：「何名此，世尊！法本？云何及如此持我？」」

ukte 為獨立依格。bhagavantam，多師譯為「世尊邊」，「邊」字表是業格。cainaṃ，即 ca enaṃ，多師譯為「及如此」，enaṃ，在此為代詞，指代「法本（dharmaparyāya）」。

多師此句可調為：「如是語已。命者善實世尊邊（对世尊）如是言：「世尊！[当]何名此法本？及我云何[奉]持此？」」

13-2. एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं सुभूतिमेतदवोचत्- प्रज्ञापारमिता नामायं सुभूते धर्मपर्यायः। एवं चैनं धारय। तत्कस्य हेतोः । यैव सुभूते प्रज्ञापारमिता तथागतेन भाषिता, सैव अपारमिता तथागतेन भाषिता। तेनोच्यते प्रज्ञापारमितेति॥

13-2. evam ukte bhagavān āyuṣmantaṃ subhūtim etad avocat | prajñāpāramitā nāma ayaṃ subhūte dharmaparyāyaḥ | evaṃ cainaṃ dhāraya | tatkasya hetoḥ | yaiva subhūte prajñāpāramitā tathāgatena bhāṣitā saiva-a-pāramitā tathāgatena bhāṣitā | tenocyate prajñāpāramiteti |

[什譯] 佛告須菩提：「是經名為『金剛般若波羅』。以是名字，汝當奉持。所以者何？須菩提，佛說般若波羅蜜，則非般若波羅蜜。」

[奘譯] 作是語已，佛告善現言：「具壽，今此法門名為『能斷金剛般若波羅蜜多』。如是名字，汝當奉持。何以故？善現，如是般若波羅蜜多，如來說為非般若波羅蜜多，是故如來說名般若波羅蜜多。」

[淨譯] （缺譯）

[藏譯]དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། ། རབ་འབྱོར་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདིའི་མིང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ་འདི་དེ་ལྟར་བཟུང་ཤིག ། དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གང་གསུངས་པ་དེ་ཉིད་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**evam**：不變詞。如是，འདི་སྐད། this.

2、**ukte(ukta，√vac-2)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，གསོལ་བ། said.

3、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord..

4、**āyuṣmantaṃ(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、業格。具壽、長老，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

5、**subhūtim**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，བཀའ་སྩལ། taught.

8、**prajñāpāramitā**：名詞、陰性、單數、體格。般若，智慧，ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་དུ་ཕྱིན་པ། wisdom.

9、**nāma**：不變詞。名為，ཞེས་བྱ། call.

10、**ayaṃ**：代詞、陽性、單數、體格。此，འདི། this.

11、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

12、**dharm-aparyāyah(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、體格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། dharma.

13、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། so.

14、**enaṃ(ena)**：代詞、陽性、單數、業格。彼，དེ། it.

15、**dhāraya(√dhṛ-2)**：動詞、獨立式。奉持，ཟུངས། bear it in mind.

16、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，དེ། it.

17、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། so.

18、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

19、**ya(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。何，གང་། who.

20、**iva(eva)**：副詞。如是，དེ་ཉིད། the same.

21、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

22、**prajñāpāramitā**：名詞、陰性、單數、體格。般若，智慧，ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། wisdom.

23、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

24、**bhāṣitā(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

25、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

26、**iva(eva)**：副詞。即，就，དེ་ཉིད། just.

27、**a-pāramitā**：名詞、陰性、單數、體格。非波羅蜜多，ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད་པ། not gone beyond.

28、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

29、**bhāṣitā(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། called.

30、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

31、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

32、**prajñāpāramitā**：名詞、陰性、單數、體格。般若，智慧，ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། wisdom.

33、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

【解】

此句多師譯為：「如是語已。世尊，命者善實邊如是言：「‘智慧彼岸到’名此，善實！法本，如是此持。彼何所因？若如是，善實！智慧彼岸到；如來說，彼如是非彼岸到；彼故，說名智慧彼岸到者」

此同前等。prajñāpāramitā，多師直譯為「智慧波岸到」，音譯即是「般若波羅蜜」。

多師此句可調為：「如是語已。世尊[向]命者善實如是言：「善實！，此法本名為‘智慧彼岸到’（般若波羅蜜），此[應]如是[奉]持。彼何所因？善實！若如來[所]說如是‘智慧彼岸到’（般若波羅蜜）；彼[即]是非彼岸到（非波羅蜜）；彼故說名‘智慧彼岸到’者（般若波羅蜜）。」

13-3. तत्किं मन्यसे सुभूते-अपि नु अस्ति स कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेन भाषितः ।

13-3. tatkiṃ manyase subhūte api nvasti sa kaścid dharmo yastathāgatena bhāṣitaḥ|

[什譯] 「須菩提，於意云何，如來有所說法不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，頗有少法如來可說不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，頗有少法是如來所說不？」

[藏譯] རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་མམ།

【注】

1、**tat**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、現在中間、單數、第二人稱。認為，作意，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**api**：副詞。然，ཡང་།

6、**nv**：副詞。泛指、加強語氣。

7、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，ཡོད། is.

8、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

10、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

11、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。何者，གང་། who.

12、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

13、**bhāṣitaḥ(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

【解】

此句多師譯為：「彼何意念？善實！雖然，有法若如來說？」

此中以「yas…sa…」構成關係從句，直譯即為「若有一法，彼是如來所說」。

多師此句可調為：「善實！[汝於]彼[作]何意念？[若]有[一]法，若如來[所]說[否]？」」

13-4.सुभूतिराह।नो हीदं भगवन्। नास्ति स कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेन भाषितः।

13-4. subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan nāsti sa kaścid dharmo yas tathāgatena bhāṣitaḥ |

[什譯] 須菩提白佛言：「世尊！如來無所說。」

[奘譯] 善現答言：「不也，世尊！無有少法如來可說。」
[淨譯] 妙生言：「不爾，世尊！無有少法是如來所說。」
[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་གསུངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་ལགས་སོ། །

【注】
1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.
2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，གསོལ་པ། reply.
3、**no**：副詞。不、非，མ། not.
4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。
5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.
6、**na** 副詞。不、非，མ། not.
7、**asti(na-√as)**：動詞、單數、第三人稱。無有、非，མཆིས།
8、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.
9、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.
10、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.
11、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.
12、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པས། Tathāgata.
13、**bhāṣitaḥ(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

【解】
此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！不有，世尊！法，若如來說。」」
此同 13-3，只是加以否定。
多師此句可調為：「善實言：「不如此，世尊！世尊！不有[一]法，若如來[所]說。」」

13-5. भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते-यावत् त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ पृथिवीरजः कच्चित्, तद्बहु भवेत्।

13-5. bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte yāvat trisāhasramahāsāhasre lokadhātau pṛthivīrajaḥ kaccit tad bahu bhavet |

[什譯] 「須菩提，於意云何，三千大千世界所有微塵，是為多不？」
[奘譯] 佛告善現：「乃至三千大千世界大地微塵，寧為多不？」
[淨譯] 「妙生，三千大千世界所有地塵，是為多不？」
[藏譯] བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་མང་བ་ཡིན་སྙམ་མམ།

【注】
1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.
2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། reply.
3、**tat**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.
4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、現在中間、單數、第二人稱。認為、作意，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**yāvat**：關係副詞。凡是，ཇི་སྙེད་ཡོད་པ། wherever.

8、**trisāhasramahāsāhasre(tri-sāhasra-mahāsāhasra)**：名詞、陽性、單數、依格。三千大千，སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོ། 1000 million.

9、**lokadhātau(lokadhātu)**：名詞、陽性、單數、業格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། worlds.

10、**pṛthivīrajaḥ(pṛthivī-rajas)**：名詞、中性、單數、體格。大地微塵，སའི་རྡུལ་ཕྲ་རབ། particles of dust in this world system.

11、**kaccit(kad-cit)**：副詞。

12、**tad**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

13、**bahu** ：形容詞。甚多，མང་ལགས། many.

14、**bhavet(√bhū)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。有，ཡོད། be.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「所有，善實！三千大千世界地塵有多有？」」

此以「yāvat…tad…」構成關係從句。。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！所有三千大千世界地塵，[彼]有（為）多[否]？」」

13-6. सुभूतिराह-बहु भगवन्, बहु सुगत पृथिवीरजो भवेत्।

13-6. subhūtir āha | bahu bhagavan bahu sugata pṛthivīrajo bhavet |

[什譯] 須菩提言：「甚多，世尊！」

[奘譯] 善現答言：「此地微塵甚多，世尊，甚多，善逝！」

[淨譯] 妙生言：「甚多，世尊！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་སའི་རྡུལ་དེ་མང་ལགས་སོ། ། བདེ་བར་གཤེགས་པ་མང་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告གསོལ་པ། reply.

3、**bahu**：形容詞。甚多，མང་ལགས། great.

4、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

5、**sugata(sugata)**：名詞、陽性、單數、呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone.

6、**pṛthivīrajo(pṛthivī-rajas)**：名詞、中性、單數、體格。大地微塵，སའི་རྡུལ། particles of dust in this world system.

7、**bhavet(√bhū)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。有，འགྱུར། be.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「多，世尊！多，善逝！彼地塵。」」

多師此句可調為：「善實言：「彼地塵多，世尊！多，善逝！」」

13-7. तत्कस्य हेतोः । यत्तद्भगवन् पृथिवीरजस्तथागतेन भाषितम्, अरजस्तद्भगवंस्तथागतेन भाषितम्। तेनोच्यते पृथिवीरज इति। योऽप्यसौ लोकधातुस्तथागतेन भाषितः, अधातुः स तथागतेन भाषितः। तेनोच्यते लोकधातुरिति॥

13-7. tatkasya hetoḥ | yat tad bhagavan pṛthivīrajas tathāgatena bhāṣitam a-rajas tad bhagavaṃs tathāgatena bhāṣitam | tenocyate pṛthivīraja iti | yo 'py asau lokadhātus tathāgatena bhāṣito 'dhātuḥ sa tathāgatena bhāṣitaḥ | tenocyate lokadhātur iti |

[什譯] 「須菩提，諸微塵如來說非微塵，是名微塵；如來說世界非世界，是名世界。」

[奘譯] 佛言：「善現，大地微塵如來說非微塵，是故如來說名大地微塵；諸世界如來說非世界，是故如來說名世界。」

[淨譯] 「何以故？諸地塵佛說非塵，故名地塵；此諸世界佛說非界，故名世界。」

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་སའི་རྡུལ་གང་ལགས་པ་དེ་རྡུལ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་སའི་རྡུལ་ཞེས་བགྱིའོ། །འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གང་ལགས་པ་དེ་དག་ཁམས་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། so.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

4、**yat(yad)**：代詞、中性、單數、體格。何、什麼，གང་། what.

5、**tad**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**pṛthivīrajas(pṛthivī-rajas)**：名詞、中性、單數、體格。大地微塵，སའི་རྡུལ། particles of dust in this world system.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣitam(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。說，གསུངས་པ། taught.

10、**a-rajas**：名詞、中性、單數、體格。非微塵，རྡུལ་མ་མཆིས་པ། no-particles.

11、**tad**：代詞、中性、單數、業格。彼，དེ། that.

12、**bhagavaṃs(bhagavan)**名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord

13、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

14、**bhāṣitam(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。說，གསུངས་པ། called.

15、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

16、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

17、**pṛthivīraja(pṛthivī-rajas)**：名詞、中性、單數、體格。大地微塵，སའི་རྡུལ། particles of dust in this world system.

18、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

19、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。何，གང་། who.

20、**'py(api)**：副詞。然，僅僅；泛指，ཙམ། only.

21、**asau**：代詞、陽性、單數、體格。彼，that.
22、**lokadhātus(lokadhātu)**：名詞、陽性、單數、體格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world.
23、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.
24、**bhāṣito(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。說，གསུངས་པ། taught.
25、**'dhātuḥ(a-dhātu)**：名詞、陽性、單數、體格。非界，ཁམས་མ་མཆིས་པ། no-system.
26、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.
27、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.
28、**bhāṣitaḥ(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.
29、**lokadhātur(lokadhātu)**：名詞、陽性、單數、體格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world system.
30、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若彼，世尊！地塵如來說；非塵彼如來說；彼故，說名地塵者。若彼世界如來說；非界如來說；彼故說名世界者。」

此句型同前「非…即…」。直譯即為「凡（yat）如來（tathāgatena）所說（bhāṣitam）微塵（pṛthivīrajas），彼（tad）即如來（tathāgatena）所說（bhāṣitam）非塵（a-rajas），是故（tena）說名（ucyate）微塵(pṛthivīraja)。」

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！若彼如來[所]說地塵；彼[即] 如來[所]說非塵；彼故說名地塵者。若彼如來[所]說世界；彼[即]如來[所]說非界；彼故說名世界者。」

13-8. भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणैस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो द्रष्टव्यः ।

13-8. bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte dvātriṃśan mahāpuruṣa-lakṣaṇais tathāgato 'rhan samyaksaṃbuddho draṣṭavyaḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，可以三十二相見如來不？」
[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，應以三十二大士夫相觀於如來應正等覺不？」
[淨譯] 「妙生，於汝意云何，可以三十二大丈夫相觀如來不？」
[藏譯] བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་པོ་དེ་དག་གིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་སུ་བལྟ་བར་བྱ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས，The Lord.
2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，བཀའ་སྩལ་པ། reply.
3、**tat**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.
4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.
5、**manyase(√man-4)**：動詞、現在中間、單數、第二人稱。認為，作意，སེམས། think.
6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**dvātriṃśan(dvātriṃśat)**：三十二，སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་པོ། the thirty-two.

8、**mahāpuruṣa-lakṣaṇais(mahā-puruṣa-lakṣaṇa)**：名詞、陽性、複數、具格。大士夫相，སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན། marks of the Superman.

9、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

10、**'rhan(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

11、**samyaksaṃbuddho(samyak-saṃbuddha)**：形容詞、陽性、單數、體格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། Fully Enlightened One.

12、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！三十二大丈夫相，如來、應、正遍知見應？」」

draṣṭavyaḥ（見），未來被動分詞，與所見「如來應正等覺（tathāgato 'rhan samyaksaṃbuddho）」同格，以何方式見？即以「三十二相（dvātriṃśan mahāpuruṣa-lakṣaṇais）」，為具格。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！[汝於]彼[作]何意念？應[以]三十二大丈夫相，見如來、應、正遍知？」

13-9. सुभूतिराह। नो हीदं भगवन्। द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणैस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो द्रष्टव्यः। तत्कस्य हेतोः। यानि हि तानि भगवन् द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणानि तथागतेन भाषितानि, अलक्षणानि तानि भगवंस्तथागतेन भाषितानि। तेनोच्यन्ते द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणानीति॥

13-9. subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan na dvātriṃśan-mahāpuruṣa-lakṣaṇais tathāgato 'rhan samyaksaṃbuddho draṣṭavyaḥ | tatkasya hetoḥ | yāni hi tāni bhagavan dvātriṃśan mahāpuruṣa-lakṣaṇāni tathāgatena bhāṣitāny a-lakṣaṇāni tāni bhagavaṃs tathāgatena bhāṣitāni | tenocyante dvātriṃśan-mahāpuruṣa-lakṣaṇānīti |

[什譯] 「不也，世尊，不可以三十二相得見如來！何以故？如來說三十二相即是非相，是名三十二相。」

[奘譯] 善現答言：「不也，世尊，不應以三十二大士夫相觀於如來應正等覺！何以故？世尊三十二大士夫相，如來說為非相，是故如來說名三十二大士夫相。」

[淨譯] 妙生言：「不爾，世尊，不應以三十二相觀於如來！何以故？三十二相，佛說非相，是故說為大丈夫相。」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། ། དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་གང་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པ་དེ་དག་མཚན་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་རྣམས་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**subhūtir**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，གསོལ་བ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

8、**dvātriṃśan-mahāpuruṣa-lakṣaṇais**：名詞、陽性、複數、具格。三十二大士夫相，སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་པོ། the thirty-two marks of the Superman.

9、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

10、**'rhan(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། (དེ་དག)Arhat.

11、**samyaksaṃbuddho(samyaksaṃbuddha)**：形容詞、陽性、單數、體格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། (དེ་དག) Fully Enlightened One.

12、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ། be seen.

13、**tat**：代詞、中性、單數、業格。彼，དེ།

14、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། why.

15、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། because.

16、**yāni(yad)**：代詞、中性、複數、體格。何，གང་། who.

17、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

18、**tāni(tad)**：代詞、中性、複數、體格。彼，དེ། it.

19、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

20、**dvātriṃśan mahāpuruṣa-la kṣaṇāni(dvātriṃśan mahāpuruṣa-la kṣaṇa)**：名詞、中性、複數、體格。三十二大士夫相，སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་པོ། 32 marks of the Superman.

21、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

22、**bhāṣitāny (bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、中性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

23、**a-lakṣaṇāni(a-lakṣaṇa)**：名詞、中性、複數、體格。非相，མཚན་མ་མཆིས་པ། no-marks.

24、**tāni(tad)**：代詞、中性、複數、體格。彼，དེ།

25、**bhagavaṃs(bhagavan)**名詞、陽性、單數、依格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

26、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

27、**bhāṣitāni (bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、中性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

28、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ།they.

29、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ།called.

30、**dvātriṃśan mahāpuruṣa-la kṣaṇāni(dvātriṃśan mahāpuruṣa-la kṣaṇa)**：名詞、中性、複數、體格。三十二大士夫相，སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་པོ། 32 marks of the Superman.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！不三十二大丈夫相，如來、應、正遍知見應。彼何所因？所有，世尊！三十二大丈夫相，如來說；非相所有，如來說；彼故說名三十二大丈夫相者。」」

前半句，同 13-8，是對其之否定。後半句即是「非…即…」句型。

多師此句可調為：「善實言：「世尊！不如此！不應[以]三十二大丈夫相，見如來、應、正遍知。彼何所因？世尊！如來[所]說所有三十二大丈夫相；[即] 如來[所]說所有非相；彼故說名三十二大丈夫相者。」」

13-10. भगवानाह। यश्च खलु पुनः सुभूते स्त्री वा पुरुषो वा दिने दिने
गङ्गानदीवालुकासमानात्मभावान् परित्यजेत्, एवं परित्यजन् गङ्गानदीवालुकासमान्
कल्पांस्तानात्मभावान् परित्यजेत्, यश्च इतो धर्मपर्यायदन्तशश्चतुष्पादिकामपि
गाथामुद्गृह्यपरेभ्यो देशयेत् संप्रकाशयेत्, अयमेव ततोनिदानं बहुतरं पुण्यस्कन्धं
प्रसुनुयादप्रमेयमसंख्येयम्॥ १३॥

13-10. bhagavān āha | yaś ca khalu punaḥ subhūte strī vā puruṣo vā dine dine gaṅgā-nadī-vālukā-samān ātma-bhāvān parityajet evaṃ parityajan gaṅgā-nadī-vālukā-samān kalpāṃs tān ātma-bhāvān parityajet yaś ceto dharmaparyāyād antaśaś catuṣpādikām api gāthām udgṛhya parebhyo deśayet saṃprakāśayed ayam eva tato nidānaṃ bahutaraṃ puṇya-skandhaṃ prasunuyād aprameyam asaṃkhyeyam |

[什譯] 「須菩提，若有善男子善女人，以恒河沙等身命布施；若復有人，於此經中乃至受持四句偈等，為他人說，其福甚多。」

[奘譯] 佛復告善現言：「假使若有善男子或善女人，於日日分，捨施殑伽河沙等自體，如是經殑伽河沙等劫數捨施自體；復有善男子或善女人，於此法門乃至四句伽他受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說開示、如理作意。由是因緣所生福聚，甚多於前，無量無數。」

[淨譯] 「妙生，若有男子女人，以殑伽河沙等身命布施；若復有人，於此經中受持一頌，并為他說。其福勝彼，無量無數。」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་སྐྱེས་བའམ། བུད་མེད་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས་ལུས་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཡོངས་སུ་བཏང་བ་བས། གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བཟུང་སྟེ་གཞན་དག་ལ་ཡང་དག་པར་བསྟན་ན། དེ་ཉིད་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། །

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告བཀའ་སྩལ་པ། reply.

3、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

4、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

5、**khalu**：副詞、加強語氣。

6、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，ཡང་། again.

7、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

8、**strī(strī)**：名詞、陰性、單數、體格。女人，བུད་མེད། woman.

9、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

10、**puruṣo(puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད། a woman or man.

11、**dine dine(dina)**：名詞、中性、單數、依格。日日，day by day.

12、**gaṅgā-nadī-vālukā-samān(gaṅgā-nadī-vālukā-sama)**：形容詞、陽性、複數、業格。等恒河沙，གངྒཱ་ཀླུང་གི་བྱེ་མ། grains of sand in the river Gang.

13、**ātma-bhāvān(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、業格。自體，ལུས། personal existence.

14、**parityajet(pari-√tyaj-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。舍施，བཏང་བ། renounce.

15、**evaṃ**：不變詞。如是，སྙེད། so.

16、**parityajan(pari-√tyaj-1)**：動詞、命令、單數、第三人稱。舍施，བཏང་བ། renounce.

17、**gaṅgā-nadī-vālukā-samān(gaṅgā-nadī-vālukā-sama)**：形容詞、陽性、複數、業格。等恒河沙，གངྒཱ་ཀླུང་གི་བྱེ་མ།grains of sand in the river Gang.

18、**kalpāṃs(kalpa)**：名詞、陽性、複數、業格。劫，many kalpas.

19、**tān(tad)**：代詞、陰性、複數、體格。彼，དེ།

20、**ātma-bhāvān(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、業格。自體，ལུས། personal existence.

21、**parityajet(pari-√tyaj-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。舍施，བཏང་བ། renounce.

22、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

23、**ito(itas)**：副詞。從此，འདི་ལས། from this.

24、**dharm-aparyāyād(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、從格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། this discourse on dharma.

25、**antaśaś**：副詞。乃至，ཐ་ན། else.

26、**catuṣpādikām(catuṣ-pādika)**：形容詞、陰性、複數、業格。四句，ཚིག་བཞི་པ། four lines.

27、**api**：副詞。然，僅僅；泛指，ཙམ། only.

28、**gāthām(gāthā)**：名詞、陰性、複數、業格。伽陀、偈頌，ཚིགས་སུ་བཅད་པ། stanza.

29、**udgṛhya(ud-√grah-9)**：動詞、獨立式。受持，བཟུང་། taken up.

30、**parebhyo(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。他人，གཞན་དག others.

31、**deśayet(√diś-6)**動詞、致使。為……宣說，འཆད། demonstrate.

32、**saṃprakāśayed(saṃ-pra-√kāś-1)**動詞、致使。為……開示，རབ་ཏུ་སྟོན། illuminate.

33、**ayam**：代詞、陽性、單數、體格。此，འདི། this.

34、**eva**：副詞。即，就，ཉིད།

35、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།

36、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣གཞི། the strength.

37、**bahutaraṃ**：形容詞、陽性、單數、業格。甚多，ཆེས་མང་། a greater.

38、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས(ཀྱི་ཕུང་པོ)། heap of merit.

39、**prasunuyād(pra-√su-2)**動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。所生，བསྐྱེད། beget.

40、**aprameyam(aprameya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

41、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無數，གྲངས་མེད། incalculable.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「若復時，善實！婦女，若丈夫，若日日恒伽河沙等我身捨，如是捨恒伽河沙等劫所有我身捨，若此法本乃至四句等偈，受已，為他等分別，此如是，彼緣，多過福聚生，無量、不可數。」」

此同前等布施較量句型。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！若丈夫婦女，若[於]日日，捨恒伽河沙等我身，如是捨[施]，[經]恒伽河沙等劫捨我身，若[人於]此法本，乃至受[持]四句等偈，為他等分別，如是此緣，[所]生福聚，多過彼無量、不可數。」」

14-1. अथ खल्वायुष्मान् सुभूतिर्धर्मवेगेनाश्रूणि प्रामुञ्चत्। सोऽश्रूणि प्रमृज्य भगवन्तमेतदवोचत्।

14-1. atha khalv āyuṣmān subhūtir dharma-vegena-aśrūṇi prāmuñcat so 'śrūṇi pramṛjya bhagavantam etad avocat |

[什譯] 爾時，須菩提聞說是經，深解義趣，涕淚悲泣而白佛言：

[奘譯] 爾時，具壽善現聞法威力，悲泣墮淚，俛仰捫淚而白佛言：

[淨譯] 爾時，妙生聞說是經，深解義趣，涕淚悲泣而白佛言：

[藏譯]དེ་ནས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ཆོས་ཀྱི་ཤུགས་ཀྱིས་མཆི་མ་ཕྱུང་སྟེ། དེས་མཆི་མ་ཕྱིས་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །

【注】

1、**atha**：副詞、不變詞。爾時，དེ་ནས། then.

2、**khalv(khalu)**：副詞、加強語氣。

3、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

4、**subhūtir**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**dharma-vegena(dharma-vega)**：名詞、陽性、單數、具格。法力，ཆོས་ཀྱི་ཤུགས། the impact of dharma.

6、**aśrūṇi(aśru)**：名詞、中性、複數、業格。淚，མཆི་མ། tears.

7、**prāmuñcat(pra-√muc-6)**：動詞、單數、第三人稱。墮下、流出，ཕྱུང་། shed.

8、**so(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། it.

9、**'śrūṇi(aśru)**：名詞、中性、複數、業格。淚，མཆི་མ། tears.

10、**pramṛjya(pra-√mṛj-2)**：動詞、獨立式。捫、拭，ཕྱིས། wiped.

11、**bhagavantam(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

12、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། thus.

13、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། spoke.

【解】

此句多師譯為：「爾時，命者善實，法疾轉力淚出，彼淚拭已，世尊邊如是言。」

pramṛjya(拭)，為獨立式。dharma-vegena（法力），為具格，表原因。

多師此句可調為：「爾時，命者善實，[由]法疾轉力[故]，[流]出[眼]淚，彼拭淚已，[向]世尊如是言。」

14-2.आश्चर्यं भगवन्, परमाश्चर्यं सुगत, यावदयं धर्मपर्यायस्तथागतेन भाषितोऽग्रयानसंप्रस्थितानां सत्त्वानामर्थाय, श्रेष्ठयानसंप्रस्थितानामर्थाय, यतो मे भगवन् ज्ञानमुत्पन्नम्। न मया भगवन् जात्वेवंरूपो धर्मपर्यायः श्रुतपूर्वः।

14-2.āścaryaṃ bhagavan parama-aścaryaṃ sugata yāvad ayaṃ dharm-aparyāyas tathāgatena bhāṣito 'grayāna-saṃprasthitānāṃ sattvānām arthāya śreṣṭha-yāna-saṃprasthitānāṃ sattvānām-arthāya yato me bhagavañ jñānam utpannam | na mayā bhagavañ jātv evaṃrūpo dharmaparyāyaḥ śruta-pūrvaḥ |

[什譯] 「希有，世尊！佛說如是甚深經典！我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經！

[奘譯] 「甚奇希有，世尊！最極希有，善逝！如來今者所說法門，普為發趣最上乘者作諸義利，普為發趣最勝乘者作諸義利！世尊，我昔生智以來，未曾得聞如是法門！

[淨譯] 「希有，世尊！我從生智以來，未曾得聞如是深經！」「世尊，當何名此經，我等云何奉持？」佛告妙生：「是經名為『般若波羅蜜多』，如是應持。何以故？佛說般若波羅蜜多，則非般若波羅蜜多。」

[藏譯]ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཇི་སྙེད་པས་གསུངས་པ་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས་ངོ་མཚར་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ་ངོ་མཚར་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་གིས་ཡེ་ཤེས་སྐྱེས་ཙམ་ཆད་བདག་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་སྔོན་ནམ་ཡང་མ་ཐོས་ལགས་སོ། །

【注】

1、**āścaryaṃ(āścarya)**：形容詞、陽性、單數、呼格。希有，ངོ་མཚར། wonderful.

2、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

3、**parama-āścaryaṃ(parama-āścarya)**：形容詞、陽性、單數、呼格。最勝希有，ངོ་མཚར་ལགས་སོ། exceedingly wonderful.

4、**sugata(sugata)**：名詞、陽性、單數、呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Sugata.

5、**yāvad**：關係副詞。凡是，ཇི་ཙམ་དུ། wherever.

6、**ayaṃ**：代詞、陽性、單數、體格。此，འདི། this.

7、**dharm-aparyāyas(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、體格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། this discourse on dharma.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣito (bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

10、**'grayāna-saṃprasthitānāṃ(agra-yāna-saṃprasthita)**：過去分詞、陽性、複數、屬格。發趣最上乘者，set out in the best vehicle.

11、**sattvānām(sattva)**：名詞、陽性、複數、屬格。有情，beings.

12、**arthāya(artha)**：名詞、陽性、單數、為格。義利，weal.

13、**śreṣṭha-yāna-saṃprasthitānāṃ(śreṣṭha-yāna-saṃprasthita)**：過去分詞、陽性、複數、屬格。發趣最勝乘者，set out in the most excellent vehicle.

14、**sattvānām(sattva)**：名詞、陽性、複數、屬格。有情，beings.

15、**arthāya(artha)**：名詞、陽性、單數、為格。義利，weal.

16、**yato(yatas)**：副詞。從、由於，ཚུན་ཆད། from.

17、**me(aham)**：代詞、陽性、單數、屬格。我，བདག་གི།

18、**bhagavañ(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

19、**jñānam(jñāna)**：名詞、中性、單數、體格。智，ཡེ་ཤེས། cognition.

20、**utpannam(ud-√pad-4)**：過去分詞、中性、單數、體格。生，སྐྱེས། produced.

21、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

22、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格。我，བདག་གིས། me.

23、**bhagavañ(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

24、**jātv(jātu)**：副詞。曾經，ever.

25、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། such.

26、**rūpo(rūpa)**：名詞、陽性、單數、體格。色。

27、**dharm-aparyāyaḥ(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、體格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། a discourse dharma.

28、**śruta-pūrvaḥ(śruta-pūrva)**：形容詞、陽性、單數、體格。先得聞，སྔོན་ཐོས། heard before.

【解】

此句多師譯為：「希有，世尊！最勝希有，善逝！所有此法本如來說，此我，世尊！智生，不我曾生來，如是色類法本聞先。」

bhāṣito（所說），是過去分詞，修飾此法門（ayaṃ dharm-aparyāyas）。'grayāna-saṃprasthitānāṃ sattvānām arthāya śreṣtha-yāna-saṃprasthitānāṃ sattvānām-arthāya（發趣最上乘者之義利、發起最勝乘者之義利），是為格，即為此目的而說，什師、淨師、多師、藏譯均未譯出。。utpannam（生）、śruta（聞）亦是過去分詞，直譯即「我之(me)智慧(jñānam)被生(utpannam)以來(yato)」，如是被我（mayā）先前所聞（śruta-pūrvaḥ）之法門（evaṃrūpo dharmaparyāyaḥ）是未有的（na）。

淨師前問經名處，皆缺譯，而於此處譯出。

多師此句可調為：「希有，世尊！最勝希有，善逝！所有如來[所]說此法本，世尊！[自]我生智來，我不曾先聞如是色類法本。」

14-3.परमेण ते भगवन् आश्चर्यैण समन्वागता बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति, ये इह सूत्रे भाष्यमाणे श्रुत्वा भूतसंज्ञामुत्पादयिष्यन्ति। तत्कस्य हेतोः। या चैषा भगवन् भूतसंज्ञा, सैव अभूतसंज्ञा। तस्मात्तथागतो भाषतेभूतसंज्ञा भूतसंज्ञेति ।

14-3.paramena te bhagavann āśaryeṇa samanvāgatā bodhisattvā bhaviṣyanti ya iha sūtre bhāṣyamāṇe śrutvā bhūta-saṃjñām utpādayiṣyanti | tatkasya hetoḥ | yā caiṣā bhagavan bhūta-saṃjñā saiva-abhūta-saṃjñā | tasmāt tathāgato bhāṣate bhūta-saṃjñā bhūta-saṃjñeti |

[什譯] 世尊，若復有人得聞是經，信心清淨，則生實相，當知是人成就第一希有功德！世尊！是實相者，則是非相，是故如來說名實相。

[奘譯] 世尊，若諸有情聞說如是甚深經典，生真實想，當知成就最勝希有！何以故？世尊，諸真實想真實想者，如來說為非想，是故如來說名真實想真實想。

[淨譯] 世尊，若復有人聞說是經，生實想者，當知是人最上希有！世尊，此實想者，即非實想，是故如來說名實想實想。

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་མདོ་སྡེ་བཤད་པ་འདི་ལ་གང་དག་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་པའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་པ་གང་ལགས་པ་དེ་ཉིད་འདུ་ཤེས་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་ཞེས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་སོ། །

【注】

1、**parameṇa(parama)**：形容詞、陽性、單數、具格。最勝，རབ། most.

2、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག

3、**bhagavann(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

4、**āścaryeṇa(āścarya)**：形容詞、陽性、單數、具格。希有，ངོ་མཚར།wonderful.

5、**samanvāgatā(sam-anu-ā-√gam-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。成就，blest.

6、**bodhisattvā(bodhisattva)**：名詞、陽性、複數、體格。菩薩，Bodhisattvas.

7、**bhaviṣyanti(√bhū-1)**：動詞、未來式、複數、第三人稱。有，འགྱུར།

8、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。何，གང་།

9、**iha**：不變詞。於此。འདི་ལ། this.

10、**sūtre(sūtra)**：名詞、中性、單數、依格。經，མདོ་སྡེ། sūtra.

11、**bhāṣyamāṇe(√bhāś-1)**：被動分詞、陽性、單數、依格。宣說，བཤད་པ། taught.

12、**śrutvā(√śru-5)**：獨立式。聽聞，hearing.

13、**bhūta-saṃjñām(bhūta-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、業格。真實想，ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས། a true perception.

14、**utpādayiṣyanti(ut-√pad)**：動詞、致使。未來、複數、第三人稱。生，བསྐྱེད་པ། produce.

15、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ།that.

16、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི།why.

17、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，རྒྱུར།so.

18、**yā(yā)**：代詞、陰性、複數、體格。何，who.

19、**ca**：不變詞。與、及。

20、**eṣā(eṣā)**：代詞、陰性、複數、體格。此，འདི། this.

21、**bhagavan**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

22、**bhūta-saṃjñā(bhūta-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、業格。真實想，ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས། a true perception.

23、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼。དེ། that.

24、**eva**：不變詞。即、就。

25、**abhūta-s aṃjñā(a-bhūta-s aṃjñā)**：名詞、陰性、單數、業格。非真實想，འདུ་ཤེས་མ་མཆིས་པ། no true perception.

26、**tasmāt**：副詞。是故，དེས་ན། therefore.
27、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.
28、**bhāṣate(√bhās-1)**動詞、單數、第三人稱。說，གསུངས། teaches.
29、**bhūta-saṃjñā(bhūta-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、業格。真實想，ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས། a true perception.
30、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

【解】

此句多師譯為：「最勝，彼，世尊！希有具足眾生有當，若此經中說中，實想發生當。彼何所因？若此，世尊！實想；彼如是，非想；彼故，如來說實想、實想者。」

bhūta-saṃjñām，奘師前處譯為「實想」，此處譯為「真實想」，什師前處譯為「實信」，此處譯為「實相」。此中以「ye…te…」構成關係從句，ye 從句中，動詞 śrutvā 是獨立式，utpādayiṣyanti 是未來時，直譯即為「若此等（ya）菩薩（bodhisattvā），於此所說經典（iha sūtre bhāṣyamāṇe）聽聞已（śrutvā），生（utpādayiṣyanti）真實想（bhūta-saṃjñām）。」 te 主句中，動詞 bhaviṣyanti 亦是複數未來時，直譯即為「則彼等（te）當以最勝（parameṇa）希有（āścaryeṇa）而具足（bhaviṣyanti）成就（samanvāgatā）」。

多師此句可調為：「世尊！若眾生，[於]此[所]說經中，發生實想，彼[等] 當有（成就）具足最勝希有。彼何所因？世尊！若此實想，彼[即]是非想；彼故，如來說實想、實想者。」

14-4.न मम भगवन् आश्चर्यं यद्हमिमं धर्मपर्यायं भाष्यमाणमवकल्पयामि अधिमुच्ये। येऽपि ते भगवन् सत्त्वा भविष्यन्त्यनागतेऽध्वनि पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां सद्धर्मविप्रलोपे वर्तमाने, ये इमं भगवन् धर्मपर्यायमुद्ग्रहीष्यन्ति धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति पर्यवाप्स्यन्ति, परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यन्ति, ते परमाश्चर्येण समन्वागता भविष्यन्ति।

14-4.na mama bhagavann āścaryaṃ yad aham imaṃ dharmaparyāyaṃ bhāṣyamāṇam avakalpayāmyadhimucye | ye 'pi te bhagavan sattvā bhaviṣyanty anāgate 'dhvani paścime kāle paścime samaye paścimāyāṃ pañca-śatyāṃ saddharma-vipralope vartamāne ya imaṃ bhagavan dharm-aparyāyam udgrahīṣyanti dhārayiṣyanti vācayiṣyanti paryavāpsyanti parebhyaś ca vistareṇa saṃprakāśayiṣyanti te parama-āścaryeṇa samanvāgatā bhaviṣyanti |

[什譯] 世尊，我今得聞如是經典，信解受持，不足為難。若當來世，後五百歲，其有眾生得聞是經，信解受持，是人則為第一希有！

[奘譯] 世尊，我今聞說如是法門，領悟、信解，未為希有。若諸有情於當來世，後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，當於如是甚深法門，領悟、信解、受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說開示、如理作意，當知成就最勝希有！

[淨譯] 世尊，我聞是經，心生信解，未為希有。若當來世，有聞是經，能受持者，是人則為第一希有！

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་ནི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་བཤད་པ་ལ་རྟོག་ཅིང་མོས་པ་ནི། བདག་ལ་ངོ་མཚར་མ་ལགས་ཀྱིས། ། བཅོམ་ལྡན་འདས་སླད་མའི་ཚེ་སླད་མའི་དུས་ལྔ་བརྒྱའི་ཐ་མ་ལ་སེམས་ཅན་གང་དག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་དང་། འབྲི་བ་དང་། འཛིན་པ་དང་། འཆང་བ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དེ་དག་ནི་ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །

【注】

1、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

2、**mama(aham)**：代詞、陽性、單數、屬格。我，བདག། my.

3、**bhagavann**：名詞、陽性、單數、薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

4、**āścaryam(āścarya)**：形容詞、中性、單數、體格。希有，ངོ་མཚར། wonderful.

5、**yad**：代詞、中性、單數、體格。何、什麼，གང་།

6、**aham(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，བདག། I.

7、**imaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、業格。此，འདི། this.

8、**dharm-aparyāyaṃ (dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、業格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། dharma.

9、**bhāṣyamāṇam(√bhāṣ-1)**：被動分詞、陽性、單數、業格。說，བཤད་པ། taught.

10、**avakalpayāmi (ava-√kḷp-1)**：動詞、被動、單數、第一人稱。領悟，རྟོགས་པ། accept.

11、**adhimucye(adhi-√muc)**：動詞、單數、第一人稱。信解，མོས་པ། believe.

12、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。何，གང་། who.

13、**'pi(api)**：副詞。然，僅僅；泛指，ཙམ། only.

14、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，དེ་དག། they.

15、**bhagavan**：名詞、陽性、單數、薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

16、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། being.

17、**bhaviṣyanty(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，མཆིས། will be.

18、**anāgate(anāgata)**：形容詞、陽性、單數、依格。當來、未来，མ་འོངས་པ། future period.

19、**'dhvani(adhvan)**：名詞、陽性、單數、依格。世，時，དུས། at the time.

20、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

21、**kāle(kāla)**：名詞、陽性、單數、依格。分，時，དུས། time.

22、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

23、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。時，དུས། epoch.

24、**paścimāyāṃ(paścima)**：形容詞、陰性、單數、依格。後，ཐ་མ། last.

25、**pañca-śatyāṃ(pañca-śati)**：名詞、陰性、單數、依格。五百歲，ལྔ་བརྒྱ། 500 years

26、**saddharma-vipralope(sad-dharma-vipralopa)**：複合名詞、陽性、單數、依格。正法滅時，དམ་པའི་ཆོས་རྣམ་པར་འཇིག་པ། collapse the good doctrine.

27、**vartamāne(√vṛt-1)**：現在分詞、陽性、單數、依格。轉，འགྱུར་བ།

28、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，གང་ལ་ལ། who.

29、**imaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、業格。**此，**འདི། this.

30、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。**薄伽梵、世尊，**བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

31、**dharmaparyāyaṃ(dharma-paryāya)**：名詞、陽性、單數、業格。**法門，**ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། this discourse on dharma.

32、**udgrahīṣyanti(ud-√grah-9)**：動詞、未來、複數、第三人稱。**取受，**ལེན་པ། in mind.

33、**dhārayiṣyanti(√dhṛ-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。**持、荷擔，**འཛིན་པ། bear.

34、**vācayiṣyanti(√vac-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。**讀誦，**ཀློག་པ། recite.

35、**paryavāpsyanti(pari-ava-√āp-5)**：動詞、未來、複數、第三人稱。**究竟通利，**ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད། study.

36、**parebhyaś(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。**他，**གཞན་དག others.

37、**ca**：不變詞。**與、及，**དང། and.

38、**vistareṇa (vistara)**：名詞、陽性、單數、為格。**廣，**རབ་ཏུ། in full detail.

39、**saṃprakāśayiṣyanti(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。**開示，**སྟོན། illuminate.

40、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。**彼，**དེ་དག they.

41、**parama-āścaryeṇa(parama-āścarya)**：形容詞、陽性、單數、具格。**最勝希有，**ངོ་མཚར་རབ། most worderfully.

42、**samanvāgatā(sam-anu-ā-√gam-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。**成就，**blest.

43、**bhaviṣyanti(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。**有，**འགྱུར། will be.

【解】

此句多師譯為：「**不我，世尊！希有。若我此法本說中，信我、解我。若彼，世尊！眾生有當，未來世，此法本，受當、持當、讀當、誦當，他等及分別廣說當，彼最勝希有具足有當。**」

動詞 avakalpayāmy（領悟）、adhimucye（信解），單數第一人稱；imaṃ dharmaparyāyaṃ bhāṣyamāṇam（所說此法門），為業格，是動作對象；aham（我），體格，即動作者。此從句由關係代詞 yad 引出，直譯即為「若我領悟、信解此[佛]所說法門」。主句中，mama（我的）為屬格，表示「我有……」，直譯即為「則我無有希有」。

api，表轉折，由「ye…te…」引出另一關係從句，ye 從句中，anāgate 'dhvani paścime kāle paścime samaye paścimāyāṃ pañca-śatyāṃ saddharma-vipralope vartamāne，這一長串都是依格，作時間狀語，多師、淨師皆略譯為「當來世」；udgrahīṣyanti dhārayiṣyanti vācayiṣyanti paryavāpsyanti parebhyaś ca vistareṇa saṃprakāśayiṣyanti，這一長串，是五個動詞，未來時，複數、第三人稱，作謂語，因是未來時，多師以「當」表時態；sattvā，複數、體格，作主語；imaṃ dharm-aparyāyam，業格，作賓語。意為「若有有情，於如是時間中，受持、讀誦此法本等」。主句則同前，意為「彼等當成就最勝希有」。

多師此句可調為：「**世尊！若我信、解此所說法本，我不希有。世尊！若有眾生，彼[於]未來世，受、持、讀、誦此法本，及[為]他等分別廣說，彼當具足[成就]最勝希有。**」

14-5. अपि तु खलु पुनर्भगवन् न तेषामात्मसंज्ञा प्रवर्तिष्यते, न सत्त्वसंज्ञा न जीवसंज्ञा न पुद्गलसंज्ञा प्रवर्तिष्यते, नापि तेषां काचित्संज्ञा नासंज्ञा प्रवर्तते।

14-5. api tu khalu punar bhagavan na teṣām ātmasaṃjñā pravartiṣyate na sattva-saṃjñā na jīva-saṃjñā na pudgala-saṃjñā pravartiṣyate nāpi teṣāṃ kācit saṃjñā nāsaṃjñā pravartate |

[什譯] 何以故？此人無我相、人相、眾生相、壽者相。

[奘譯] 何以故？世尊，彼諸有情無我想轉、無有情想、無命者想、無士夫想、無補特伽羅想、無意生想、無摩納婆想、無作者想、無受者想轉。

[淨譯] 何以故？彼人無我想、眾生想、壽者想、更求趣想。

[藏譯]ཡང་བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དག་ནི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་ཞིང་། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་ལགས་སོ། །

【注】

1、**api**：副詞。然，僅僅；泛指。

2、**tu**：不變詞。卻 、而。

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punar(punaḥ)**：副詞。再，又ཡང་། again.

5、**bhagavan**：名詞、陽性、單數、薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

7、**teṣāṃ(saḥ)**：代詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་དག these.

8、**ātma-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。我想，བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a self.

9、**pravarteta(pra-√vṛt-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。轉，འཇུག take place.

10、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。有情想、众生想，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས། perception of a being.

11、**jīva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。命者想、壽者想，སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས། perception of a living soul.

12、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

13、**pudgala-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、業格。補特伽罗想、人想，གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས། perception of a person.

14、**pravartiṣyate (pra-√vṛt-1)**：動詞、未來、單數、第三人稱。轉，འཇུག take place.

15、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

16、**api**：副詞。然，泛指。

17、**teṣāṃ(saḥ)**：代詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་དག these.

18、**kācit**：副詞。任何。any.

19、**saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。想，འདུ་ཤེས། perception.

20、**nāsaṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。非想，འདུ་ཤེས་མེད་པ། no- perception.

21、**pravartate(pra-√vṛt-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。轉，འཇུག take place.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，世尊！不彼等菩薩摩訶薩我想轉當，不眾生想、不壽想、不人想轉當。」

此同 6-1。nāpi teṣāṃ kācit saṃjñā nāsaṃjñā pravartate，此句未譯。

多師此句可調為：「雖然復次時，世尊！彼等菩薩摩訶薩不當我想轉(無有我想轉)，不當眾生想、壽想、人想轉。[彼等無有想、非想轉]。」

14-6. तत्कस्य हेतोः। या सा भगवन् आत्मसंज्ञा, सैवासंज्ञा। या सत्त्वसंज्ञा जीवसंज्ञा पुद्गलसंज्ञा, सैवासंज्ञा।

14-6. tatkasya hetoḥ | yā sā bhagavann ātma-saṃjñā saiva-a-saṃjñā | yā sattva-saṃjñā jīva-saṃjñā pudgala-saṃjñā saivāsaṃjñā |

[什譯] 所以者何？我相即是非相，人相、眾生相、壽者相，即是非相。

[奘譯] 所以者何？世尊，諸我想即是非想，諸有情想、命者想、士夫想、補特伽羅想、意生想、摩納婆想、作者想、受者想，即是非想。

[淨譯] 所以者何？世尊，我想、眾生想、壽者想、更求趣想，即是非想。

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་གང་ལགས་པ་དེ་ཉིད་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་སླད་དུའོ། །

【注】

1、**tat**：代詞、中性、單數、業格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，རྒྱུར། because.

4、**yā(yā)**：關係代詞、陰性、單數、體格。凡、諸，གང་། who.

5、**sā(sā)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། that.

6、**bhagavann**：名詞、陽性、單數、薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས，O Lord.

7、**ātma-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。我想，བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a self.

8、**sā(sā)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**iva(eva)**：副詞。即，就。དེ་ཉིད། truly.

10、**a-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。非想，འདུ་ཤེས་མེད་པ། no- perception.

11、**yā(yā)**：關係代詞、陰性、單數、體格。凡、諸，གང་། who.

12、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。有情想、众生想，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས། the perception of a being.

13、**jīva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。命想、壽想，སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a soul.

14、**pudgala-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。補特伽罗想、人想，གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a person.

15、**sā(sā)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། that.

16、**iva(eva)**：副詞。即、就。དེ་ཉིད། truly.

17、**a-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。非想，འདུ་ཤེས་མེད་པ། no- perception.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若彼，世尊！我想，彼如是非想；若及如是眾生想、壽想、人想，彼如是非想。」

此以「yā…sā…」構成關係從句，意即「凡是（yā）我想（ātma-saṃjñā），彼即是（saiva）非想（a-saṃjñā）」。

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！若彼我想，彼[即]是非想；如是若眾生想、壽想、人想，彼[即]是非想。」

14-7. तत्कस्य हेतोः । सर्वसंज्ञापगता हि बुद्ध भगवन्तः। एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं सुभूतिमेतदवोचत्।

14-7. tatkasya hetoḥ | sarva-saṃjñā-apagatā hi buddhā bhagavantaḥ | evam ukte bhagavān āyuṣmantaṃ subhūtim etad avocat |

[什譯] 何以故？離一切諸相，則名諸佛。」佛告須菩提：

[奘譯] 何以故？諸佛世尊，離一切想。」作是語已，爾時，世尊告具壽善現言：

[淨譯] 所以者何？諸佛世尊，離諸想故。」

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ནི་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་སླད་དུའོ། །དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，རྒྱུ། because.

4、**sarva-saṃjñā-apagatā(sarva-saṃjñā-apagata)**：形容詞、陽性、複數、體格。離一切想，འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བ། left all perceptions.

5、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

6、**buddhā(buddha)**：名詞、陽性、複數、體格。佛，སངས་རྒྱས། Buddhas.

7、**bhagavantaḥ(bhagavant)**：名詞、陽性、複數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས, The Lords.

8、**evam**：不變詞。如是，དེ་སྐད།

9、**ukte(ukta，√vac-2)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，གསོལ་བ།

10、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

11、**āyuṣmantaṃ(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、業格具壽、長老，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

12、**subhūtim(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

13、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

14、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱說、言，ཅེས། say.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？一切想遠離，此佛、世尊。」如是語已。世尊，命者善實邊如是言：」

多師此句可調為：「彼何所因？諸佛、世尊遠離一切想。」如是語已。世尊[向]命者善實如是言：」

14-8. एवमेतत् सुभूते, एवमेतत्। परमाश्चर्यसमन्वागतास्ते सत्त्वा भविष्यन्ति, ये इह सुभूते सूत्रे भाष्यमाणे नोत्रसिष्यन्ति न संत्रसिष्यन्ति न संत्रासमापत्स्यन्ते।

14-8. evam etat subhūte evam etat | parama-āścarya-samanvāgatās te sattvā bhaviṣyanti ya iha subhūte sūtre bhāṣyamāṇe nottrasiṣyanti na saṃtrasiṣyanti na saṃtrāsam āpatsyante |

[什譯] 「如是、如是！若復有人得聞是經，不驚、不怖、不畏，當知是人甚為希有！

[奘譯] 「如是、如是！善現，若諸有情聞說如是甚深經典，不驚、不懼、無有怖畏，當知成就最勝希有！

[淨譯] 「妙生，如是、如是！若復有人得聞是經，不驚、不怖、不畏，當知是人第一希有！

[藏譯] རབ་འབྱོར་དེ་དེ་བཞིན་ནོ། །དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། སེམས་ཅན་གང་དག་མདོ་སྡེ་འདི་བཤད་པ་ལ་མི་སྐྲག་ཅིང་མི་དངང་ལ་ཀུན་ཏུ་དངང་བར་མི་འགྱུར་བ། དེ་དག་ནི་ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**evam**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

2、**etat(etad)**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**parama-āścarya-samanvāgatās(sam-anu-ā-√gam-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。成就最勝希有、具足最勝希有，ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པ། most wonderfully blest will be.

5、**te(tad)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，དེ། this.

6、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

7、**bhaviṣyanti(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，འགྱུར། is.

8、**ye(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。何，གང་། who.

9、**iha**：不變詞。於此。

10、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

11、**sūtre(sūtra)**：名詞、中性、單數、依格。經，མདོ་སྡེ། Sutra.

12、**bhāṣyamāṇe(√bhāṣ-1)**:：被動分詞、陽性、單數、依格。說，བཤད་པ། taught.

13、**na**：否定詞。不，非，མི། no.

14、**uttrasiṣyanti(utd-√tras-1)**：動詞、未來、複數、第三人稱。驚，སྐྲག tremble.

15、**saṃtrasiṣyanti(saṃ-√tras-1)**：動詞、未來、複數、第三人稱。懼，དངང་། frightened.

16、**saṃtrāsam(saṃtrāsa)**：名詞、陽性、單數、業格。怖畏，ཀུན་ཏུ་དངང་བ། terrified.

17、**āpatsyante(ā-√pad-4)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，འགྱུར། be.

【解】

此句多師譯為：「如是，如是！善實！如是，如是！如言汝。最勝希有具足彼眾生有當，若此經中說中，不驚當，不怖當，不畏當。」

此以「ye…te…」組成關係從句，意為「若有（ye）有情（sattvā）於此經（iha sūtre bhāṣyamāṇe）不驚恐等（nottrasiṣyanti na saṃtrasiṣyanti na saṃtrāsam āpatsyante），則彼等（te）成就最勝希有（parama-āścarya-samanvāgatās）。」

多師此句可調為:「如是,如是!善實!如是,如是!如汝言。若有眾生,[於]此[所]說經中,不驚、不怖、不畏,彼當具足最勝希有。」

14-9. तत्कस्य हेतोः ।परमपारमितेयं सुभूते तथागतेन भाषिता यदुतापारमिता। यां च सुभूते तथागतः परमपारमितां भाषते, तामपरिमाणा अपि बुद्धा भगवन्तो भाषन्ते। तेनोच्यन्ते परमपारमितेति।

14-9. tatkasya hetoḥ | paramapāramiteyaṃ subhūte tathāgatena bhāṣitā yaduta-a-pāramitā | yāṃ ca subhūte tathāgataḥ parama-pāramitāṃ bhāṣate tām aparimāṇā api buddhā bhagavanto bhāṣante | tenocyate parama-pāramiteti |

[什譯] 何以故?須菩提,如來說第一波羅蜜,非第一波羅蜜,是名第一波羅蜜。

[奘譯] 何以故?善現,如來說最勝波羅蜜多謂般若波羅蜜多。善現,如來所說最勝波羅蜜多,無量諸佛世尊所共宣說,故名最勝波羅蜜多。如來說最勝波羅蜜多,即非波羅蜜多,是故如來說名最勝波羅蜜多 。

[淨譯] 何以故?妙生,此最勝波羅蜜多是如來所說,諸波羅蜜多如來說者,即是無邊佛所宣說,是故名為最勝波羅蜜多。

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་འདི་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་གང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པ་དེ་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དཔག་ཏུ་མེད་ཚད་མེད་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**:代詞、中性、單數、體格。彼,དེ། it.

2、**kasya(kim)**:疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼,ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**:名詞、陽性、單數、從格。因,ཕྱིར། so.

4、**paramapāramitā(parama-pāramitā)**:名詞、陰性、單數、體格。最勝波羅蜜多,ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ། the highest perfection.

5、**iyam**:代詞、陰性、單數、體格。此。འདི། this.

6、**subhūte(subhūti)**:名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提,རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**tathāgatena(tathāgata)**:名詞、陽性、單數、具格。如來,དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata..

8、**bhāṣitā(bhāṣita,√bhāṣ-1)**:過去分詞、陰性、單數、體格。所說,གསུངས་པ། taught.

9、**yaduta**:不變詞。即是、如是,as.

10、**apāramitā(a-pāramitā)**:名詞、陰性、單數、體格。非波羅蜜多,no-perfection.

11、**yāṃ(yā)**:代詞、陰性、單數、業格。何,གང་། who.

12、**ca**:不變詞。與、及,འམ། and.

13、**subhūte(subhūti)**:名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提,རབ་འབྱོར། Subhūti.

14、**tathāgataḥ(tathāgata)**:名詞、陽性、單數、體格。如來。དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

15、**parama-pāramitāṃ(parama-pāramitā)**:名詞、陰性、單數、業格。最勝波羅蜜多,ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ། highest perfection.

16、**bhāṣate(√bhās-1)**動詞、單數、第三人稱。宣說,གསུངས། teaches.

17、**tām(sā)**：代詞、陰性、單數、業格。彼，དེ། that.

18、**aparimāṇā(a-pari-māṇa)**：形容詞、陽性、複數、體格。無邊，དཔག་ཏུ་མེད་ཚད་མེད་པ། innumerable.

19、**api**：副詞。亦、也，ཀྱང་། also.

20、**buddhā(buddha)**：名詞、陽性、複數、體格。佛，སངས་རྒྱས། Buddhas.

21、**bhagavanto(bhagavant)**：名詞、陽性、複數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

22、**bhāṣante(√bhās-1)**：動詞、複數、第三人稱。宣說，གསུངས། teaches.

23、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼、是故，དེ། དེས་ན། therefore.

24、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

25、**parama-pāramitā(parama-pāramitā)**：名詞、陰性、單數、體格。最勝波羅蜜多，ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ།highest perfection.

26、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？最勝彼岸到，此，善實！如來說；若及，善實！如來最勝彼岸到說，彼無量亦佛、世尊說；彼故，說名最勝彼岸到者。」

此句各家翻譯略有差別。吉爾吉特梵文版中缺「yaduta-a-pāramitā」，淨師、多師、藏譯亦皆未譯此句。前半句直譯即是：「由如來（tathāgatena）所說之（bhāṣitā）最勝波羅蜜多（paramapāramitā），此（iyaṃ）即是（yaduta）非波羅蜜多（a-pāramitā）」。

後半句，以「yāṃ…tām…」組成關係從句，直譯即為：「若（yāṃ）如來（tathāgataḥ）宣說（bhāṣate）最勝波羅蜜多（parama-pāramitāṃ），無量（aparimāṇā）諸佛世尊（buddhā bhagavanto）亦（api）宣說（bhāṣante）彼（tām）。」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！如來[所]說最勝彼岸到（波羅蜜多），此[即是非波羅蜜多]。善實！若如來說最勝彼岸到（波羅蜜多），無量[諸]佛、世尊亦說彼。彼故，說名最勝彼岸到（波羅蜜多）者。」

14-10.अपि तु खलु पुनः सुभुते या तथागतस्य क्षान्तिपारमिता, सैव अपारमिता।

14-10.api tu khalu punaḥ subhūte yā tathāgatasya kṣānti-pāramitā saivāpāramitā |

[什譯] 須菩提，忍辱波羅蜜，如來說非忍辱波羅蜜。

[奘譯] 復次，善現，如來說忍辱波羅蜜多，即非波羅蜜多，是故如來說名忍辱波羅蜜多 。

[淨譯] 妙生，如來說忍辱波羅蜜多，即非忍辱波羅蜜多。

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད་དོ། །

【注】

1、**api**：副詞。又，ཡང་། only.

2、**tu**：不變詞。卻 、而。

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，ཡང་། Moreover.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**yā(yā)**：代詞、陰性、單數、體格。何，གང་། who.

7、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**kṣānti-pāramitā**：名詞、陰性、單數、體格。忍辱波羅蜜多，བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། perfection of patience.

9、**sā(sā)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། that.

10、**iva**：副詞、如，如是，དེ་ཉིད། really.

11、**apāramitā(a-pāramitā)**：名詞、陰性、單數、體格。非波羅蜜多，ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད། no-perfection.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！若如來忍彼岸到，彼如是非彼岸到。」

tathāgatasya（如來），為屬格，直譯即為：「凡（yā）如來之（tathāgatasya）忍辱波羅蜜多（kṣānti-pāramitā），彼（sā）即是（eva）非波羅蜜多（apāramitā）。」

多師此句可調為：「雖然復次時，善實！若如來忍彼岸到（波多蜜多），彼[即]是非彼岸到（波多蜜多）。」

14-11.तत्कस्य हेतोः । यदा मे सुभूते कलिराजा अङ्गप्रत्यङ्गमांसान्यच्छैत्सीत्, नासीन्मे तस्मिन् समये आत्मसंज्ञा वा सत्त्वसंज्ञा वा जीवसंज्ञा वा पुद्गलसंज्ञा वा, नापि मे काचित्संज्ञा वा असंज्ञा वा बभूव।

14-11.tatkasya hetoḥ | yadā me subhūte kaliṅgarājā-aṅga-pratyaṅga-māṃsāny acchaitsīt nāsīn-me tasmin samaya ātma-saṃjñā vā sattva-saṃjñā vā jīva-saṃjñā vā pudgala-saṃjñā vā nāpi me kācit saṃjñā vā āsaṃjñā vā babhūva |

[什譯] 何以故？須菩提，如我昔為歌利王割截身體。我於爾時，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。

[奘譯] 何以故？善現，我昔過去世曾為羯利王斷支節肉。我於爾時都無我想、或有情想、或命者想、或士夫想、或補特伽羅想、或意生想、或摩納婆想、或作者想、或受者想。我於爾時都無有想，亦非無想。

[淨譯] 何以故？如我昔為羯陵伽王割截支體時，無我想、眾生想、壽者想、更求趣想。我無是想，亦非無想。

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་གང་གི་ཚེ་ཀ་ལིངྐའི་རྒྱལ་པོས། ངའི་ཡན་ལག་དང་ཉིང་ལག་རྣམས་བཅད་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ང་ལ་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་སམ། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་སམ། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་སམ། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་ཀྱང་མ་བྱུང་ཞིང་། ང་ལ་འདུ་ཤེས་ཅི་ཡང་མེད་ལ་འདུ་ཤེས་མེད་པར་གྱུར་པ་ཡང་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། because.

4、**yadā**：關係副詞。**當…時**，གང་། when.

5、**me(aham)**：代詞、陽性、單數、屬格。**我**，ངའི། my.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。**善現、須菩提**，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**kaliṅgarājā(kaliṅgarājan)**：名詞、陽性、單數、體格。**歌利王**，ཀ་ལིངྐ་རྒྱལ་པོ། the king of Kalinga.

8、**aṅga-pratyaṅga-māṃsāny(pratyaṅga-māṃsa)**：名詞、中性、複數、業格。**肢肉**，ཡན་ལག་དང་ཉིང་ལག larger limbs and smaller appendages.

9、**acchaitsīt(√chid-7)**：動詞、未完成、單數、第三人稱。**切割**，བཅད་པ། cut.

10、**na**：否定詞。**不、無**，མ། not.

11、**āsīn(√as)**：動詞、未完成、單數、第三人稱。**有**，བྱུང་། had.

12、**me(aham)**：代詞、陽性、單數、屬格。**我**，ང་། my.

13、**tasmin(saḥ)**：代詞、陽性、單數、依格。**彼**，དེའི། that.

14、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。**時**，ཚེ། time.

15、**ātma-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。**我想**，བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས། perception of a self.

16、**vā**：不變詞。**或者**，དམ། or.

17、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。**有情想、众生想**，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས། the perception of a being.

18、**jīva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。**命者想、壽者想**，སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a soul.

19、**pudgala-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。**補特伽罗想、人想**，གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a person.

20、**na**：不變詞。**非，否**，མ། not.

21、**api**：副詞。**也、亦**，ཀྱང་།

22、**me(aham)**：代詞、陽性、單數、屬格。**我**，ང་། my.

23、**kācit**：副詞。**任何**，ཅི་ཡང་། any.

24、**saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。**想**，འདུ་ཤེས། perception.

25、**asaṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。**非想**，འདུ་ཤེས་མེད་པ། no- perception.

26、**babhūva(√bhū)**：動詞、完成時、單數、第一人稱。**有**，བྱུང་། had.

【解】

此句多師譯為：「**彼何所因？此時我，善實！惡王分別分肉割斷，不時我彼中時我想，若眾生想，若壽想，若人想，若不我有想非想有。**」

「yadā…tasmin…」構成關係從句，從句直譯即為：「當（yadā）歌利王（kaliṅgarājā）割截（acchaitsīt）我之（me）肢肉（aṅga-pratyaṅga-māṃsāny）時」。主句直譯即為：「爾時（tasmin samaye），我（me）無（na）有（āsīn）我想（ātma-saṃjñā）等。」

多師此句可調為：「**彼何所因？善實！此[過去]時，惡王割斷我[之]分別分（肢分）肉，彼時，我不（無）我想、眾生想、壽想、人想，我不有（無有）想，[亦無]非想。**」

14-12. तत्कस्य हेतोः । सचेन्मे सुभूते तस्मिन् समये आत्मसंज्ञा अभविष्यत्, व्यापादसंज्ञापि मे तस्मिन् समयेऽभविष्यत्। सचेत्सत्त्वसंज्ञा जीवसंज्ञा पुद्गलसंज्ञाभविष्यत्, व्यापादसंज्ञापि मे तस्मिन् समयेऽभविष्यत्।

14-12.tatkasya hetoḥ | sacen me subhūte tasmin samaya ātma-saṃjñā-abhaviṣyad vyāpāda-saṃjñā api me tasmin samaye 'bhaviṣyat | sacet sattva-saṃjñā jīva-saṃjñā pudgala-saṃjñā-abhaviṣyad vyāpāda-saṃjñā api me tasmin samaye 'bhaviṣyat |

[什譯] 何以故？我於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應生瞋恨。

[奘譯] 何以故？善現，我於爾時若有我想，即於爾時應有恚想；我於爾時若有有情想、命者想、士夫想、補特伽羅想、意生想、摩納婆想、作者想、受者想、 即於爾時應有恚想。

[淨譯] 所以者何？我有是想者，應生瞋恨。

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་དེའི་ཚེ་ང་ལ་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་བྱུང་ན། དེའི་ཚེ་གནོད་སེམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ཀྱང་འབྱུང་ལ། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་བྱུང་ན། དེའི་ཚེ་གནོད་སེམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ཀྱང་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ།

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར།

4、**sacen(sacet)**：副詞。若，གལ་ཏེ། if.

5、**me(aham)**：代詞、陽性、單數、屬格。我，ང་། I.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**tasmin(saḥ)**：代詞、陽性、單數、依格。彼，དེའི། that.

8、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。時，ཚེ། time.

9、**ātma-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。我想，བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས། perception of a self.

10、**abhaviṣyad(√bhū-1)**：動詞、條件式、單數、第一人稱。若有，བྱུང་། if had.

11、**vyāpāda-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。恚想，གནོད་སེམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས། a perception of ill-will

12、**api**：副詞。然，ཀྱང་། only.

13、**me(aham)**：代詞、陽性、單數、屬格。我，ང་། I.

14、**tasmin(saḥ)**：代詞、陽性、單數、依格。彼，དེའི། that.

15、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。時，ཚེ། time.

16、**'bhaviṣyat(√bhū-1)**：動詞、條件式、單數、第一人稱。若有，འབྱུང་། if had.

17、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。有情想、众生想，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས། the perception of a being.

18、**jīva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。命者想、壽者想，སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a soul.

19、**pudgala-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。補特伽罗想、人想，གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a person.

20、**abhaviṣyad(√bhū-1)**：動詞、條件式、單數、第一人稱。若有，འབྱུང་། if had.

21、**vyāpāda-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。恚想，གནོད་སེམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས། a perception of ill-will.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若我，善實！彼中時我想有，瞋恨想亦我彼中時有；眾生想、壽想、人想有，瞋恨想亦我彼中時有。」

「sacet…」構成條件從句，「若是……，則是……」，動詞 abhaviṣyad（有），用條件式。從句直譯即為：「爾時（tasmin samaya）若（sacen）我（me）有（abhaviṣyad）我想（ātma-saṃjñā）。」主句直譯即為：「則（api）爾時（tasmin samaye），我（me）有（'bhaviṣyat）恚想（vyāpāda-saṃjñā）。」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！彼時若我有我想，彼時我亦[應]有瞋恨想；[若] 有眾生想、壽想、人想，彼時我亦[應]有瞋恨想。」

14-13. तत्कस्य हेतोः । अभिजानाम्यहं सुभूते अतीतेऽध्वनि पञ्च जातिशतानि यदहं क्षान्तिवादी ऋषिरभूवम्। तत्रापि मे नात्मसंज्ञा बभूव, न सत्त्वसंज्ञा, न जीवसंज्ञा, न पुद्गलसंज्ञा बभूव।

14-13.tatkasya hetoḥ | abhijānāmy ahaṃ subhūte 'tīte 'dhvani pañca jāti-śatāni yad ahaṃ kṣāntivādī ṛṣir abhūvam | tatra api me nātma-saṃjñā babhūva na sattva-saṃjñā na jīva-saṃjñā na pudgala-saṃjñā babhūva |

[什譯] 須菩提！又念過去，於五百世作忍辱仙人。於爾所世，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。

[奘譯] 何以故？善現，我憶過去五百生中，曾為自號忍辱仙人。我於爾時，都無我想，無有情想、無命者想、無士夫想、無補特伽羅想、無意生想、無摩納婆想、無作者想、無受者想。我於爾時都無有想，亦非無想。

[淨譯] 妙生，又念過去，於五百世作忍辱仙人。我於爾時，無如是等想。

[藏譯]རབ་འབྱོར་ངས་མངོན་པར་ཤེས་ཏེ། འདས་པའི་དུས་ན་ང་ཚེ་རབས་ལྔ་བརྒྱར་བཟོད་པ་སྨྲ་བ་ཞེས་བྱ་བའི་དྲང་སྲོང་དུ་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ན་ཡང་། ང་ལ་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་མ་བྱུང་། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་དང་། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་མ་བྱུང་ངོ་། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**abhijānāmy(abhi-√jñā-9)**：動詞、單數、第一人稱。憶念，མངོན་པར་ཤེས་པ། super-knowledge.

5、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，ང་། I.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**'tīte(atīta)**：形容詞、陽性、單數、依格。過去，འདས་པ། the past.

8、**'dhvani(adhvan)**：名詞、中性、單數、依格。世，དུས།

9、**pañca(pañcan)**：數詞、陽性、複數、體格。五，ལྔ། 5.

10、**jāti-śatāni(jāti-śata)**：名詞、中性、複數、體格。百生，ཚེ་རབས་བརྒྱ། 100 births.

11、**yad**：代詞、中性、單數、體格。何、什麼，how.
12、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，ང་། I.
13、**kṣāntivādī(kṣānti-vādin)**：形容詞、陽性、單數、體格。自號忍辱，བཟོད་པ་སྨྲ་བ། preacher of patience.
14、**ṛṣir(ṛṣi)**：名詞、陽性、單數、體格.仙人，དྲང་སྲོང་། Rishi.
15、**abhūvam(√bhū)**：不定過去式、單數、第一人稱。是，གྱུར། been.
16、**tatra**：副詞。彼處，དེའི་ཚེ། then.
17、**api**：副詞。亦，ཡང་། also.
18、**me(aham)**：代詞、陽性、單數、屬格。我，ང་། I.
19、**na**：否定詞。不、無，མ། no.
20、**ātma-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。我想，བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a self.
21、**babhūva(√bhū)**：動詞、完成時、單數、第一人稱。有，བྱུང་། have.
22、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。有情想、众生想，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས། the perception of a being.
23、**jīva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。命者想、壽者想，སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a soul.
24、**na**：否定詞。不、無，མ། no.
25、**pudgala-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。補特伽罗想、人想，གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a person.
26、**babhūva(√bhū)**：動詞、完成時、單數、第一人稱。有，བྱུང་། had.

【解】

此句多師譯為：「念知我，善實！過去世五百生，若我忍語仙人有，彼中亦我不想有，不眾生想、不壽想、不人想，不亦我有想非想有。」

此句型同前等。

多師此句可調為：「善實！我念知過去世五百生，我有（為）[自]語忍 [辱]仙人，彼中我亦不有（無有）[我]想，不（無）眾生想、壽想、人想，我亦不有（無有）想、[亦無]非想。」

14-14.तस्मात्तर्हि सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सर्वसंज्ञा विवर्जयित्वा अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयितव्यम्। न रूपप्रतिष्ठितं चित्तमुत्पादयितव्यम्, न शब्दगन्धरसस्प्रष्टव्यधर्मप्रतिष्ठितं चित्तमुत्पादयितव्यम्, न धर्मप्रतिष्ठितं चित्तमुत्पादयितव्यम्, नाधर्मप्रतिष्ठितं चित्तमुत्पादयितव्यम्, न क्वचित्प्रतिष्ठितं चित्तमुत्पादयितव्यम्।

14-14.tasmāt tarhi subhūte bodhisattvena mahāsattvena sarva-saṃjñā vivarjayitvā anuttarāyāṃ samyaksaṃbodhau cittam utpādayitavyam | na rūpa-pratiṣṭhitaṃ cittam utpādayitavyaṃ na śabda-gandha-rasa-spraṣṭavya-dharma-pratiṣṭhitaṃ cittam utpādayitavyaṃ na dharma-pratiṣṭhitaṃ cittam utpādayitavyaṃ na adharma-pratiṣṭhitaṃ cittam utpādayitavyaṃ na kvacit pratiṣṭhitaṃ cittam utpādayitavyam |

[什譯] 是故，須菩提，菩薩應離一切相發阿耨多羅三藐三菩提心，不應住色生心，不應住聲、香、味、觸、法生心，應生無所住心。

[奘譯] 是故，善現，菩薩摩訶薩遠離一切想應發阿耨多羅三藐三菩提心，不住於色應生其心，不住非色應生其心，不住聲、香、味、觸、法應生其心，不住非聲、香、味、觸、法應生其心，都無所住應生其心。

[淨譯] 是故，應離諸想發趣無上菩提之心，不應住色、聲、香、味、觸、法，都無所住而生其心；不應住法，不應住非法應生其心。

[藏譯]རབ་འབྱོར་དེ་ལྟ་བས་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོས་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་རྣམ་པར་སྤངས་ཏེ། བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །གཟུགས་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །སྒྲ་དང་དྲི་དང་རོ་དང་རེག་བྱ་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །ཆོས་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །ཆོས་མེད་པ་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །ཅི་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**tasmāt**：副詞。是故，དེ་ལྟ་བས་ན། also.

2、**tarhi**：副詞。彼時。

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**bodhisattvena(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

5、**mahāsattvena(mahāsattva)**：名詞、陽性、單數、具格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great being.

6、**sarva-saṃjñā**：名詞，陰性，單數，業格。一切想，འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད། all perceptions.

7、**vivarjayitvā(√vṛj)**：動詞、獨立式。離，རྣམ་པར་སྤངས་པ། get rid of.

8、**anuttarāyāṃ(an-uttara)**：形容詞，陰性，單數，依格。無上，བླ་ན་མེད་པ། utmost.

9、**samyaksaṃbodhau(samyaksaṃbodhi)**：名詞，陽性，單數，依格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.

10、**cittam(citta)**：名詞，中性，單數，體格。心，སེམས། thought.

11、**utpādayitavyam(ud-√pad-4)**：必要分詞、中性，單數，體格。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། should produce.

12、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

13、**rūpa- pratiṣṭhitaṃ (rūpa-prati-√ṣṭhā)**過去分詞、中性、單數、體格。住色，གཟུགས་ལ་གནས་པ། supported by form.

14、**cittam(citta)**：名詞，中性，單數，體格。心，སེམས། thought.

15、**utpādayitavyam(ud-√pad-4)**：必要分詞、中性，單數，體格。應生。བསྐྱེད་པར་བྱ། be produced.

16、**śabda-gandha-rasa-spraṣṭavya-dharma-pratiṣṭhitaṃ**：過去分詞，中性，單數，體格。住聲、香、味、觸、法，སྒྲ་དང་།དྲི་དང་།རོ་དང་།རེག་བྱ་དང་།ཆོས་ལ་གནས་པ། supported by sounds smells tastes touchables or mind-objects.

17、**cittam(citta)**：名詞，中性，單數，業格。心，སེམས། thought.

18、**utpādayitavyam(ud-√pad-4)**：必要分詞、中性，單數，體格。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། be produced.

19、**na**：否定詞。不，非，མ། not.

20、**dharma-pratiṣṭhitaṃ**：過去分詞，中性，單數，體格。住法，ཆོས་ལ་གནས་པ། supported by dharma.

21、**cittam(citta)**：名詞，中性，單數，體格。心，སེམས། thought.

22、**utpādayitavyam(ud-√pad-4)**：必要分詞、中性，單數，體格。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། be produced.

23、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

24、**adharma-pratiṣṭhitaṃ**：過去分詞，中性，單數，業格。住非法，ཆོས་མེད་པ་ལ་གནས་པ། supported by no-dharma.

25、**cittam(citta)**：名詞，中性，單數，業格。心，སེམས། thought.

26、**utpādayitavyam(ud-√pad-4)**：必要分詞、中性，單數，體格。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། be produced.

27、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

28、**kvacit**：不變詞。無論什麼，ཅི་ལ་ཡང་། anything.

29、**pratiṣṭhitaṃ(pra-√sthā)**過去分詞，中性，單數，體格。所住。གནས་པ། supported.

30、**cittam(citta)**：名詞，中性，單數，體格。心，སེམས། thought.

31、**utpādayitavyam(ud-√pad-4)**：必要分詞、中性，單數，體格。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། should produce.

【解】

此句多師譯為：「彼故此，善實！菩薩摩訶薩一切想捨離，無上正遍知心發生應，不色住心發生應，不聲、香、味、觸住心發生應，不法住、非無法住心發生應，無所住心發生應。」

此句同前等。

多師此句可調為：「彼故此，善實！菩薩摩訶薩應捨離一切想，發生無上正遍知心，不應住色發生心，不應住聲、香、味、觸發生心，不應住法、非法發生心，應無所住發生心。」

[梵本] तत्कस्य हेतोः । यत्प्रतिष्ठितं तदेवाप्रतिष्ठितम्। तस्मादेव तथागतो भाषते-अप्रतिष्ठितेन बोधिसत्त्वेन दानं दातव्यम्। न रूपशब्दगन्धरसस्पर्शधर्मप्रतिष्ठितेन दानं दातव्यम् ।

14-15.tatkasya hetoḥ | yat pratiṣṭhitaṃ tad eva apratiṣṭhitam | tasmād eva tathāgato bhāṣate apratiṣṭhitena bodhisattvena dānaṃ dātavyam | na rūpa-śabda-gandha-rasa-spraṣṭavya-dharma-pratiṣṭhitena dānaṃ dātavyam |

[什譯] 若心有住，則為非住！是故佛說：『菩薩心不應住色布施。』

[奘譯] 何以故？善現，諸有所住，則為非住！是故如來說：『諸菩薩應無所住而行布施，不應住色、聲、香、味、觸、法而行布施。』

[淨譯] 何以故？若有所住，即為非住！是故佛說：『菩薩應無所住而行布施。』

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། གནས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་མི་གནས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེ་བས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་འདི་སྐད་དུ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**yat**：代詞、中性、單數、體格。何，གང་། what.

5、**pratiṣṭhitaṃ(pra-√sthā)**：過去分詞、中性、單數、業格。所住。གནས་པ། supported.

6、**tad**：代詞、中性、單數、體格。彼，འདི། it.

7、**eva**：副詞。即、就，ཉིད།

8、**apratiṣṭhitam(pra-√sthā)**：過去分詞、中性、單數、業格。非住，མི་གནས་པ། no support.

9、**tasmād**：副詞。是故，དེ་བས་ན། therefore.

10、**eva**：副詞。即、就，ཉིད།

11、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

12、**bhāṣate(√bhās-1)**動詞、單數、第三人稱。宣說，གསུངས། teaches.

13、**apratiṣṭhitena(pra-√sthā)**：過去分詞、中性、單數、具格。非住，མི་གནས་པ། no support.

14、**bodhisattvena(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattva.

15、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、體格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

16、**dātavyam(√dā-3)**：必要分詞、中性、單數、體格。應施，སྦྱིན། give.

17、**na**：否定詞。不，非，མ། no.

18、**rūpa-śabda-gandha-rasa-spraṣṭavya-dharma-pratiṣṭhitena**：過去分詞、中性、單數、具格。住色聲香味觸法，སྒྲ། དྲི། རོ། རེག་བྱ། ཆོས་ལ་གནས་པ།supported by form,sound,smell,taste,touch, mind-objects.

19、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、體格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

20、**dātavyam(√dā-3)**：必要分詞、中性、單數、體格。應施，སྦྱིན། give.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若無所住，彼如是住。彼故，如是如來說，不色住，菩薩摩訶薩施與應；不聲、香、味、觸、法住施與應。」

前半句為「yat…tad…」從句，直譯即為：「凡是住，彼即是非住。」多師似乎譯反了。後半句，dātavyam（奉施）是未來被動分詞，apratiṣṭhitena（非住），為具格，表示奉施之方式，bodhisattvena（菩薩），亦是具格，被動句中作邏輯主語。dānaṃ（施物），為體格，作邏輯賓語。

多師此句可調為：「彼何所因？若[有]所住，彼[即]是無住（非住），彼故，如來如是說：菩薩摩訶薩不應住色與施，不應住聲、香、味、觸、法與施。」

14-16.अपि तु खलु पुनः सुभूते बोधिसत्त्वेन एवंरूपो दानपरित्यागः कर्तव्यः सर्वसत्त्वानामर्थाय।

14-16.api tu khalu punaḥ subhūte bodhisattvenaivaṃrūpo dānaparityāgaḥ kartavyaḥ sarva-sattvānām arthāya |

[什譯] 須菩提，菩薩為利益一切眾生，應如是布施。

[奘譯] 復次，善現，菩薩摩訶薩為諸有情作義利故，應當如是棄捨、布施 。

[淨譯] 妙生，菩薩為利益一切眾生，應如是布施。

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་འདི་ལྟར་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་གྱི་ཕྱིར་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་བཏང་བར་བྱའོ། །

【注】

1、**api**：副詞。又。
2、**tu**：不變詞。卻、而。
3、**khalu**：副詞，加強語氣。
4、**punaḥ(punar)**：副詞。也、再，ཡང་། and.
5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.
6、**bodhisattvena(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattva.
7、**evaṃ rūpo(rūpa)**：名詞，陽性，單數，體格。如是色，འདི་ལྟར། such forms.
8、**dāna-parityāga)ḥ(dāna-parityāga)**：名詞，陽性，單數，體格。佈施、舍施，སྦྱིན་པ། a gift.
9、**kartavyaḥ(√kṛ-8)**：必要分詞，陽性，單數，體格。作、舍施，བཏང་བར་བྱ། for.
10、**sarva-sattvānām(sarva-sattva)**：名詞，陽性，複數，屬格。一切有情，སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད། all beings.
11、**arthāya(artha)**：名詞，陽性，單數，為格。義利，དོན། weal.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！菩薩摩訶薩如是捨施應，一切眾生為故。」

kartavyaḥ（捨施），未來被動分詞，故施者「bodhisattvena（菩薩）」，為具格，作邏輯主語。arthāya（義利），是為格，表捨施所為。

多師此句可調為：「復次，善實！菩薩摩訶薩為一切眾生[義利]故，應如是捨施。」

14-17. तत्कस्य हेतोः । या चैषा सुभूते सत्त्वसंज्ञा, सैव असंज्ञा। य एवं ते सर्वसत्त्वास्तथागतेन भाषितास्त एव असत्त्वाः।

14-17.tatkasya hetoḥ | yā caiṣā subhūte sattva-saṃjñā saivāsaṃjñā | ya evaṃ te sarva-sattvās tathāgatena bhāṣitās ta evāsattvāḥ |

[什譯] 如來說一切諸相即是非相；又說一切眾生則非眾生。

[奘譯] 何以故？善現，諸有情想即是非想；一切有情，如來即說為非有情。

[淨譯] 此眾生想即為非想；彼諸眾生即非眾生。何以故？諸佛如來離諸想故。

[藏譯]སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ཀྱང་འདུ་ཤེས་མེད་པ་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཅེས་གང་དག་གསུངས་པའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་ཉིད་ཀྱང་མེད་པའོ།།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.
2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.
3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.
4、**yā**：代詞、陰性、單數、體格。何，གང་། what.
5、**eṣā**：代詞、陰性、單數、體格。此，དེ། this.
6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.
7、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。有情想、众生想，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས།perception of a being.

8、**sā(sā)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**iva**：副詞、如、即，ཉིད། just.

10、**asaṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。非想，འདུ་ཤེས་མེད་པ། no- perception.

11、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。何，གང་དག those.

12、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། just.

13、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

14、**sarva-sattvās(sarva-sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。一切有情，སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད། all beings.

15、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

16、**bhāṣitās (bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། has spoken.

17、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

18、**eva**：副詞。即、就，ཉིད། indeed.

19、**asattvāḥ**：名詞、陽性、複數、體格。非有情，སེམས་ཅན་མེད་པ། no-beings.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若如是，善實！眾生想，彼如是非想。若如是，彼一切眾生如來說，彼如是非眾生。」

前句為「yā…sā…」從句(陰性單數)，直譯即為：「若（yā）有情想（sattva-saṃjñā），彼(sā)即(eva)非想(asaṃjñā)。」後句為「ye…te…」從句（陽性複數），直譯即為：「若（ye）如來（tathāgatena）所說（bhāṣitās）諸有情（sarva-sattvās），彼（te）即（eva）非有情（asattvāḥ）。」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！若是眾生想，彼[即]是非想。若如來[所]說一切眾生，彼[即]非眾生。」

14-18. तत्कस्य हेतोः । भूतवादी सुभूते तथागतः, सत्यवादी तथावादी अनन्यथावादी तथागतः, न वितथवादी तथागतः।

14-18.tatkasya hetoḥ | bhūta-vādī subhūte tathāgataḥ satyavādī tathāvādy ananyathāvādī tathāgataḥ | na vitatha-vādī tathāgataḥ |

[什譯] 須菩提，如來是真語者、實語者、如語者、不誑語者、不異語者。

[奘譯] 善現，如來是實語者、諦語者、如語者、不異語者。

[淨譯] 妙生，如來是實語者、如語者、不誑語者、不異語者。

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི་ཡང་དག་པར་གསུངས་པ། བདེན་པར་གསུངས་པ། དེ་བཞིན་ཉིད་དུ་གསུངས་པ་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི་ལོག་པར་གསུང་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། because.

4、**bhūta-vādī(bhūta-vādin)**：形容詞、陽性、單數、體格。實語者，ཡང་དག་པར་གསུངས་པ། speaks in accordance with reality.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**tathāgataḥ(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

7、**satyavādī(satya-vādin)**：形容詞、陽性、單數、體格。諦語者，བདེན་པར་གསུངས་པ། speaks the truth.

8、**tathāvādy(tathāvādin)**：形容詞、陽性、單數、體格。如語者，དེ་བཞིན་ཉིད་དུ་གསུངས་པ། speaks of what is.

9、**ananyathāvādī(an-anyathā-vādin)**：形容詞、陽性、單數、體格。不異語者，ལོག་པར་གསུངས་པ་མ་ཡིན་པ། not otherwise.

10、**tathāgataḥ(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

11、**na**：副詞。不、非，མ། not.

12、**vitatha-vādī(vitatha-vādin)**：形容詞、陽性、單數、體格。誑語者，speak falsely.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？真語，善實！如來，實語如來，不異語如來，如語如來，非不如語如來。」

此句什師、多師譯有五「語」，奘師、淨師、藏譯皆譯為四「語」。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！如來[是]真語[者]，如來[是]實語[者]，如來[是]不異語[者]，如來[是]如語[者]，如來[是]非不如語[者]。」

14-19.अपि तु खलु पुनः सुभूते यस्तथागतेन धर्मोऽभिसंबुद्धो देशितो निध्यातः, न तत्र सत्यं न मृषा।

14-19.api tu khalu punaḥ subhūte yas tathāgatena dharmo 'bhisaṃbuddho deśito nidhyāto na tatra satyaṃ na mṛśā |

[什譯] 須菩提，如來所得法，此法無實無虛。

[奘譯] 復次，善現，如來現前等所證法、或所說法、或所思法，即於其中非諦非妄。

[淨譯] 妙生，如來所證法及所說法，此即非實非妄。

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་ཡང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའམ། བསྟན་པ་དེ་ལ་བདེན་པ་ཡང་མེད། རྫུན་པ་ཡང་མེད་དོ། །

【注】

1、**api**：副詞。然，僅僅；泛指，

2、**tu**：不變詞。卻 、而，

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，ཡང་།

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། which.

7、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

9、**'bhisaṃbuddho(abhi-saṃ-√budh-4)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所現證，མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པ། fully known.

10、**deśito(√diś-6)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，བསྟན་པ། demonstrated.

11、**nidhyāto(ni-√dhyai-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所思，meditated upon.

12、**na**：否定詞。不，非，མ། not.

13、**tatra**：副詞。此中，དེ་ལ། there.

14、**satyaṃ(satya)**：名詞、中性、單數、體格。諦、真實，བདེན་པ། truch.

15、**na**：否定詞。不，非，མ། not.

16、**mṛśā(mṛśā)**：名詞、陰性、單數、體格。虛妄，རྫུན་པ། fraud.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！若如來法證覺說，若思惟，若不彼中實不妄。」

'bhisaṃbuddho（所證）、 deśito（所說）、 nidhyāto（所思），皆為過去分詞，故說者「tathāgatena（如來）」為具格；所說「dharmo（法）」為體格。

多師此句可調為：「復次，善實！若如來[所]證覺、[所]說、[所]思惟[之]法，彼中不實不妄。」

14-20.तद्यथापि नाम सुभूते पुरुषोऽन्धकारप्रविष्टो न किंचिदपि पश्येत्, एवं वस्तुपतितो बोधिसत्त्वो द्रष्टव्यो यो वस्तुपतितो दानं परित्यजति।

14-20.tadyathāpi nāma subhūte puruṣo 'ndhakāra-praviṣṭo na kiṃcid api paśyet evaṃ vastupatito bodhisattvo draṣṭavyo yo vastupatito dānaṃ parityajati |

[什譯] 須菩提，若菩薩心住於法而行布施，如人入闇，則無所見；

[奘譯] 善現，譬如士夫入於闇室，都無所見。當知菩薩若墮於事，謂墮於事而行布施，亦復如是。

[淨譯] 妙生，若菩薩心住於事而行布施，如人入闇則無所見；

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན་མིག་དང་ལྡན་པའི་མི་ཞིག་མུན་པར་ཞུགས་ན་ཅི་ཡང་མི་མཐོང་བ་དེ་བཞིན་དུ་གང་དངོས་པོར་ལྷུང་བས་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་གཏོང་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བལྟ་བར་བྱའོ། །

【注】

1、**tad**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**yatha**：副詞。如，ལྟར། as.

3、**api**：然、亦，ཡང་། although.

4、**nāma**：副詞。名為 discourse.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**puruṣo(puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，སྐྱེས་བུ། a man.

7、**'ndhakāra-praviṣṭo(andha-kāra- pra-√viś-6)**：過去分詞、陽性、單數、體格。入於暗室，མུན་པར་ཞུགས་པ། entered the darkness.

8、**na**：否定詞。不，非，མ། not.

9、**kiṃcid**：副詞。任何，ཅི་ཡང་། any.

10、**api**：副詞。然，僅僅；泛指。

11、**paśyet(√paś)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。見，མཐོང་། see.

12、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། just.

13、**vastupatito(vastu-patita)**：形容詞、陽性、單數、體格。墮於事，དངོས་པར་ལྷུང་བ། fallen among things.

14、**bodhisattvo(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

15、**draṣṭavyo(√dṛś-1)**：必要分詞、陽性、單數、體格。應觀，བལྟ་བར་བྱ། should be viewed.

16、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。何，གང་། what.

17、**vastupatito(vastu-patita)**：形容詞、陽性、單數、體格。墮於事，དངོས་པར་ལྷུང་བ། fallen among things.

18、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

19、**parityajet(pari-√tyaj-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。行、捨施，ཡོངས་སུ་བཏང་བ། renounce.

【解】

此句多師譯為：「譬如，善實！丈夫闇舍入，不一亦見。如是事墮，菩薩見應，若事墮施與。」

「yathā…evaṃ…」、「yad…tad…」構成關係從句，後者直譯即為：「若（yo）墮於事（vastupatito）之菩薩（bodhisattvo）捨（parityajati）施（dānaṃ），則彼（tad）墮於事者（vastupatito），應見（draṣṭavyo）如是（evaṃ）。」即「如（yathā）入於暗室（'ndhakāra-praviṣṭo）之丈夫（puruṣo），何者（kiṃcid）亦(api)不(na)見(paśyet)。」

多師此句可調為：「善實！譬如，丈夫入闇舍，一亦不見。若菩薩墮事與施，應見如是。」

14-21.तद्यथापि नाम सुभूते चक्षुष्मान् पुरुषः प्रभातायां रात्रौ सूर्येऽभ्युद्गते नानविधानि रूपाणि पश्येत्, एवमवस्तुपतितो बोधिसत्त्वो द्रष्टव्यो योऽवस्तुपतितो दानं परित्यजति॥

14-21.tadyathāpi nāma subhūte cakṣuṣmān puruṣaḥ prabhātāyāṃ rātrau sūrye 'bhyudgate nānāvidhāni rūpaṇi paśyet evam avastupatito bodhisattvo draṣṭavyo yo 'vastupatito dānaṃ parityajati |

[什譯] 若菩薩心不住法而行布施，如人有目日光明，照見種種色。

[奘譯] 善現，譬如明眼士夫，過夜曉已，日光出時見種種色。當知菩薩不墮於事 ，謂不墮事而行布施，亦復如是。

[淨譯] 若不住事而行布施，如人有目，日光明照，見種種色。是故菩薩不住於事應行其施。

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན། ནམ་ལངས་ཏེ་ཉི་མ་ཤར་ནས་མིག་དང་ལྡན་པའི་མིས་གཟུགས་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་དག་མཐོང་བ་དེ་བཞིན་དུ་གང་དངོས་པོར་མ་ལྷུང་བས་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་གཏོང་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བལྟ་བར་བྱའོ། །

【注】

1、**tad**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**yatha**：副詞。如，ལྟར། as.

3、**api**：然、亦，ཡང་། although.

4、**nāma**：副詞。名為，discourse.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**cakṣuṣmān(cakṣuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。明眼，མིག་དང་ལྡན་པ། with eyes.

7、**puruṣaḥ (puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，མི། a man.

8、**prabhātāyāṃ(pra-√bhā-2)**：過去分詞、陰性、單數、依格。破曉、天亮，ལངས། becomes light.

9、**rātrau(rātri)**：名詞、陰性、單數、依格。夜，ནམ། night.

10、**sūrye(sūrya)**：名詞、陽性、單數、依格。日光，ཉི་མ། sun.

11、**'bhyudgate(abhi-ud-√gam-1)**：過去分詞、陽性、單數、依格。出，ཤར། risen.

12、**nānāvidhāni(nānā-vidha)**：形容詞、中性、複數、業格。種種，སྣ་ཚོགས། manifold.

13、**rūpaṇi(rūpa)**：名詞、中性、複數、業格。色，གཟུགས། forms.

14、**paśyet(√paś)**：動詞、單數、第三人稱。見，མཐོང་།see.

15、**evam**：不變詞。如是，དེ་བཞིན་དུ། just so.

16、**avastupatito(a-vastu-patita)**：形容詞、陽性、單數、體格。不墮於事，དངོས་པོར་མི་ལྷུང་བ། not fallen among things.

17、**bodhisattvo(bodhisattva)** : 名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

18、**draṣṭavyo(√dṛś-1)**：必要分詞、陽性、單數、體格。應觀，བལྟ་བར་བྱ། should be viewed.

19、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。何，གང་། what.

20、**'vastupatito(avastu-patita)**：形容詞、陽性、單數、體格。不墮於事，དངོས་པོར་མི་ལྷུང་བ།without having fallen among things.

21、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。布施，སྦྱིན་པ།a gift.

22、**parityajati(pari-√tyaj-1)**：動詞、單數、第三人稱。行、作，ཡོངས་སུ་བཏང་བ། renounces.

【解】

此句多師譯為：「譬如，善實！眼者丈夫，顯明夜日出，種種色見。如是菩薩摩訶薩見應，若事不墮施與。」

此同 14-20。

多師此句可調為：「善實！譬如，[具]眼者丈夫，[於] 夜顯明（破曉）日出[時]，見種種色。若菩薩摩訶薩不墮事與施，應見如是。」

14-22. अपि तु खलु पुनः सुभूते ये कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा इमं धर्मपर्यायमुद्ग्रहीष्यन्ति धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति पर्यवाप्स्यन्ति, परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यन्ति, ज्ञातास्ते सुभूते तथागतेन बुद्धज्ञानेन, दृष्टास्ते सुभूते तथागतेन बुद्धचक्षुषा, बुद्धास्ते तथागतेन। सर्वे ते सुभूते सत्त्वा अप्रमेयमसंख्येयं पुण्यस्कन्धं प्रसविष्यन्ति प्रतिग्रहीष्यन्ति॥ १४॥

14-22.api tu khalu punaḥ subhūte ye kulaputrā vā kuladuhitaro vemaṃ dharmaparyāyam udgrahīṣyanti dhārayiṣyanti vācayiṣyanti paryavāpsyanti parebhyaś ca vistareṇa saṃprakāśayiṣyanti jñātās te subhūte tathāgatena buddha-jñānena dṛṣṭās te subhūte tathāgatena buddha-cakṣuṣā buddhās te tathāgatena | sarve te subhūte sattvā aprameyam asaṃkhyeyaṃ puṇya-skandhaṃ prasaviṣyanti pratigrahīṣyanti ||14||

[什譯] 須菩提，當來之世，若有善男子、善女人能於此經受持、讀誦，則為如來以佛智慧，悉知是人、悉見是人，皆得成就無量無邊功德。

[奘譯] 復次，善現，若善男子或善女人於此法門受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說開示、如理作意，則為如來以其佛智悉知是人，則為如來以其佛眼悉見是人，則為如來悉覺是人。如是有情，一切當生無量福聚。

[淨譯] 妙生，若有善男子、善女人能於此經受持、讀誦、為他演說，如是之人，佛以智眼悉知、悉見，當生當攝無量福聚。

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་དག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། འཆང་བ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དང་། གཞན་དག་ལ་རྒྱ་ཆེར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་དེ་དག་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཁྱེན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས་ཏེ་སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**api**：副詞。然，僅僅；泛指。

2、**tu**：不變詞。卻 、而。

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再ཡང་།

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。何，གང་དག those.

7、**kulaputrā(kula-putra)**：名詞、陽性、複數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། sons of good family.

8、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

9、**kuladuhitaro(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughters of good family.

10、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

11、**imaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、業格。此，འདི། this.

12、**dharm-aparyāyam(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、業格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། this discourse on dharma.

13、**udgrahīṣyanti(ud-√grah-9)**：動詞、未來、複數、第三人稱。取受，ལེན་པ། in mind.

14、**dhārayiṣyanti(√dhṛ-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。持、荷擔，འཛིན་པ། bear.

15、**vācayiṣyanti(√vac-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。讀誦，ཀློག་པ། recite.

16、**paryavāpsyanti(pari-ava-√āp-5)**：動詞、未來、複數、第三人稱。究竟通利，ཀུན་ཆུབ། study.

17、**parebhyaś(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。他人，གཞན་དག others.

18、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

19、**vistareṇa (vistara)**：名詞、陽性、單數、具格。廣，རབ་ཏུ།in full detail.

20、**saṃprakāśayiṣyanti (saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、未來、複數、第三人稱。為……開示，སྟོན། explain.

21、**jñātās(√jñā-9)**：過去分詞、陽性、複數、體格。知，མཁྱེན། known.

22、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

23、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

24、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

25、**buddha-jñāne na (buddha-jñāna)**：名詞、中性、單數、具格。佛智，Buddha-cognition.

26、**dṛṣṭās(√dṛś-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。見，གཟིགས། seen.

27、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

28、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

29、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

30、**buddha-cakṣuṣā(buddha-cakṣus)**：名詞、中性、單數、具格。佛眼，དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས། Buddha-eye.

31、**buddhās(buddha)**：名詞、陽性、複數、體格。佛，སངས་རྒྱས། Buddhas.

32、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

33、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

34、**sarve(sarva)**：代詞、陽性、複數、體格。一切，ཐམས་ཅད། all.

35、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག these.

36、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

37、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། being.

38、**aprameyam(aprameya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

39、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無邊，གྲངས་མེད། incalculable.

40、**puṇyaskandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

41、**prasaviṣyanti(pra-√sū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。生，བསྐྱེད །will beget.

42、**pratigrahīṣyanti(prati-√grah-9)**：動詞、未來、複數、第三人稱。當攝、取，ཡོངས་སུ་སྡུད་པ། (will)acquire.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！若善家子、善家女，若此法本，受當、持當、讀當、誦當，為他等及分別廣說當。知彼，善實！如來佛智，見彼，善實！如來佛眼。一切彼，善實！眾生，無量福聚生當取當。」

此句同前等。

多師此句可調為：「復次，善實！若善家子、善家女，[於]此法本，若受、持、讀、誦，及為他等分別廣說。善實！如來[以]佛智知彼；善實！如來[以]佛眼見彼。善實！彼[等]一切眾生，當生當取無量福聚。」

15-1.यश्च खलु पुनः सुभूते स्त्री वा पुरुषो वा पुर्वाह्णकालसमये गङ्गानदीवालुकासमानात्मभावान् परित्यजेत्। एवं मध्याह्नकालसमये गङ्गानदीवालुकासमानात्मभावान् परित्यजेत्, सायाह्नकालसमये गङ्गानदीवालुकासमानात्मभावान् परित्यजेत्। अनेन पर्यायेण बहूनि कल्पकोटिनियुतशतसहस्राण्यात्मभावान् परित्यजेत्।

15-1.yaś ca khalu punaḥ subhūte strī vā puruṣo vā pūrv-āhṇa-kāla-samaye gaṅgā-nadī-vālukā-samān ātmabhāvān parityajed | evaṃ madhyā-āhṇa-kāla-samaye gaṅgā-nadī-vālukā-samān ātmabhāvān parityajet | sāya-āhṇa-kāla-samaye gaṅgā-nadī-vālukā-samān ātmabhāvān

parityajet anena paryāyeṇa bahūni kalpa-koṭi-niyuta-śatasahasrāṇy ātmabhāvān parityajet |

[什譯] 須菩提，若有善男子、善女人，初日分以恒河沙等身布施，中日分復以恒河沙等身布施，後日分亦以恒河沙等身布施，如是無量百千萬億劫以身布施；

[奘譯] 復次，善現，假使善男子或善女人，日初時分以殑伽河沙等自體布施，日中時分復以殑伽河沙等自體布施，日後時分亦以殑伽河沙等自體布施，由此異門，經於俱胝那庾多百千劫以自體布施；

[淨譯] 妙生，若有善男子、善女人，初日分以弶伽河沙等身布施，中日分復以弶伽河沙等身布施，後日分亦以弶伽河沙等身布施，如是無量百千萬億劫以身布施；

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་སྐྱེས་པའམ། བུད་མེད་གང་ཞིག་སྔ་དྲོའི་དུས་ཀྱི་ཚེ་ལུས་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཡོངས་སུ་གཏོང་ལ། ཕྱེད་ཀྱི་དུས་དང་། ཕྱི་དྲོའི་དུས་ཀྱི་ཚེ་ཡང་ལུས་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཡོངས་སུ་གཏོང་སྟེ། རྣམ་གྲངས་འདི་ལྟ་བུར་བསྐལ་པ་བྱེ་བ་ཁྲག་ཁྲིག་འབུམ་ཕྲག་དུ་མར་ལུས་ཡོངས་སུ་གཏོང་བ་བས།

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། who.

2、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**strī**：名詞、陰性、單數、體格。女人，བུད་མེད། woman.

7、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

8、**puruṣo(puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，སྐྱེས་བུ། man.

9、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

10、**pūrv-āhṇa-kāla-samaye(pūrv-āhṇa-kāla-samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。初日分，སྔ་དྲོའི་དུས། morning.

11、**gaṅgā-nadī-vālukā-samān(gaṅgā-nadī-vālukā-sama)**：形容詞、陽性、複數、業格。恒河沙等，གངྒཱ་ཀླུང་གི་བྱེ་མ། grains of sand in the river Gangā.

12、**ātmabhāvān(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、業格。自體，ལུས། all they have.

13、**parityajed(pari-√tyaj-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。捨施，ཡོངས་སུ་གཏོང་། renounce.

14、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

15、**madhyā-āhṇa-kāla-samaye**：名詞、陽性、單數、依格。中日分，ཕྱེད་ཀྱི་དུས། noon.

16、**gaṅgā-nadī-vālukā-samān(gaṅgā-nadī-vālukā-sama)**：形容詞、陽性、複數、業格。恒河沙等，གངྒཱ་ཀླུང་གི་བྱེ་མ། grains of sand in the river Gangā.

17、**ātmabhāvān(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、業格。自體，ལུས། personal existence

18、**parityajed(pari-√tyaj-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。捨施，ཡོངས་སུ་གཏོང་། renounce.

19、**sāya-āhṇa-kāla-samaye**：名詞、陽性、單數、依格。後日分，ཕྱི་དྲོའི་དུས། evening.

20、**gaṅgā-nadī-vālukā-samān(gaṅgā-nadī-vālukā-sama)**：形容詞、陽性、複數、業格。恒河沙等，གང྄་ཀླུང་གི་བྱེ་མ།grains of sand in the river Gangā.

21、**ātmabhāvān(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、業格。自體，ལུས།personal existence

22、**parityajed(pari-√tyaj-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。捨施，ཡོངས་སུ་གཏོང་།renounce.

23、**anena(ayam)**：代詞、陽性、單數、具格。此，འདི། this.

24、**paryāyeṇa(paryāya)**：名詞、陽性、單數、具格。異門，རྣམ་གྲངས། someone else.

25、**bahūni(bahu)**：形容詞、中性、複數、業格。眾多，དུ་མ། many.

26、**kalpa-koṭi-niyuta-śatasahasrāṇy(kalpa-koṭi-niyuta-śatasahasra)**：名詞、中性、複數、業格。俱胝那庾多百千劫，བསྐལ་པ་བྱེ་བ་ཁྲག་ཁྲིག་འབུམ་ཕྲག many hundreds of thousands of millions of milliard.

27、**ātmabhāvān(ātma-bhāva)**：名詞、陽性、單數、業格。自體，ལུས། personal existence.

28、**parityajed(pari-√tyaj-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。捨施，ཡོངས་སུ་གཏོང་།renounce.

【解】

此句多師譯為：「若復時，善實！婦女，若丈夫，若前分時，恒伽河沙等我身捨，如是中分時，如是晚分時，恒伽河沙等我身捨。以此因緣，劫俱致那由多百千我身捨。」

此同前等。

多師此句可調為：「善實！若復丈夫、婦女，若前分時，捨恒伽河沙等我身，如是中分時、如是晚分時，捨恒伽河沙等我身。以此因緣，俱致那由多百千劫捨我身。」

15-2.यश्चेमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा न प्रतिक्षिपेत्, अयमेव ततोनिदानं बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयादप्रमेयमसंख्येयम्, कः पुनर्वादो यो लिखित्वा उद्गृह्णीयाद्धारयेद्वाचयेत्पर्यवाप्नुयात्, परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयेत्॥

15-2. yaś cemaṃ dharmaparyāyaṃ śrutvā na pratikṣipet ayam eva tato nidānaṃ bahutaraṃ puṇya-skandhaṃ prasunuyād aprameyam asaṃkhyeyam | kaḥ punar vādo yo likhitvodgṛhṇīyād dhārayed vācayet paryavāpnuyāt parebhyaś ca vistareṇa saṃprakāśayet |

[什譯] 若復有人聞此經典，信心不逆，其福勝彼。何況書寫、受持、讀誦、為人解說！

[奘譯] 若有聞說如是法門，不生誹謗。由此因緣所生福聚，尚多於前無量無數。何況能於如是法門具足畢竟書寫、受持、讀誦、究竟通利及廣為他宣說開示、如理作意！

[淨譯] 若復有人聞此經典，不生毀謗。其福勝彼。何況書寫、受持、讀誦、為人解說！

[藏譯]གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ཐོས་ནས་མི་སྤོང་ན། དེ་ཉིད་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་ན། གང་གིས་ཡི་གེར་བྲིས་ནས་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། འཆང་བ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དང་། གཞན་དག་ལ་རྒྱ་ཆེར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས།

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。**誰，**གང་། what.

2、**ca**：連詞。**及。**

3、**imam(ayam)**：代詞、陽性、單數、業格。**此，**འདི། this.

4、**dharmaparyāyaṃ(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、業格。**法門，**ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། discourse on dharma.

5、**śrutvā(√śru-5)**：獨立式。**聽聞，**ཐོས། hearing.

6、**na**：副詞。**不、非，**མ། not.

7、**pratikṣipet(prati-√kṣip-6)**：動詞、**誹謗、捨弃，**སྤོང་། reject.

8、**ayam**：代詞、陽性、單數、體格。**此，**འདི། this.

9、**eva**：副詞。**即，就。**ཉིད།

10、**tato(tatas)**：副詞。**由是，**དེ་ལས། then.

11、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。**因緣，**གཞི། the strength.

12、**bahutaraṃ(bahu-tara)**：形容詞比較級、陽性、單數、業格。**甚多，**མང་། a greater.

13、**puṇyaskandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。**福德聚，**བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

14、**prasunuyād(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。**所生，**བསྐྱེད། beget.

15、**aprameyam(aprameya)**：形容詞、陽性、單數、業格。**無量，**དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

16、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**：形容詞、陽性、單數、業格。**無数，**གྲངས་མེད། incalculable.

17、**kaḥ punar vādo**：**何況，**ཅི་སྨོས།

18、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。**誰，**གང་། what.

19、**likhitvā(√likh-6)**：獨立式。**書寫，**བྲིས་ནས།writing.

20、**udgṛhṇīyād(ud-√grah-9)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。**受取，**ལེན་པ། learn.

21、**dhārayed(√dhṛ-2)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。**奉持，**འཛིན་པ། bear in mind.

22、**vācayet(√vac-2)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。**讀誦，**ཀློག་པ། recite.

23、**paryavāpnuyāt(pari-ava-√āp-5)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。**究竟通利，**ཀུན་ཆུབ་པ། study.

24、**parebhyaś(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。**他人，**གཞན་དག others.

25、**ca**：不變詞。**與、及，**འམ། and.

26、**vistareṇa (vistara)**：名詞、陽性、單數、具格。**廣，**རབ་ཏུ། in full detail.

27、**saṃprakāśayet(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。**開示，**སྟོན། illuminate.

【解】

此句多師譯為：「**若此法本，聞已不謗，此如是，彼緣，多過福聚生，無量、不可數。何復言若寫已受持讀誦，為他等及分別廣說。**」

此同前等，kaḥ punar vādo，vāda，「言、說」之意 ，直譯即是「何複言」，引申為「何況」。

多師此句可調為：「**若[人] 聞此法本已，不[誹]謗，如是此緣，[所]生福聚，多過彼無量、不可數。何復言（何況）若寫已，受、持、讀誦，及為他等分別廣說。**」

15-3. अपि तु खलु पुनः सुभूते अचिन्त्योऽतुल्योऽयं धर्मपर्यायः।

15-3.api tu khalu punaḥ subhūte 'cintyo 'tulyo 'yaṃ dharmaparyāyaḥ |

[什译] 须菩提，以要言之，是经有不可思议、不可称量无边功德!

[奘译] 复次，善现，如是法门不可思议、不可称量! 应当希冀不可思议所感异熟 !

[淨译] 妙生，是经有不可思议、不可称量无边功德!

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ནི་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་ཅིང་། མཚུངས་པ་མེད་དེ། འདིའི་རྣམ་པར་སྨིན་པ་ཡང་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཉིད་དུ་རིག་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**api**: 副詞。然，僅僅；泛指。

2、**tu**: 不變詞。卻 、而。

3、**khalu**: 副詞，加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**: 副詞。也，再ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**'cintyo(a-√cint-10)**: 動形容詞，陽性，單數，體格。不可思議，བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ། unthinkable.

7、**'tulyo(a-√tul-10)**: 動形容詞，陽性，單數，體格。不可稱量，མཚུངས་པ་མེད། incomparable.

8、**'yaṃ(ayam)**: 代詞，陽性，單數，體格。此，འདི། this.

9、**dharm-aparyāyaḥ (dharm-aparyāya)**: 名詞，陽性，單數，體格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། this discourse on dharma.

【解】

此句多師譯為:「雖然復次時，善實! 不可思、不可稱，此法本，彼不可思，如是果報觀察應。」

「如是果報觀察應」，未有對應梵文，吉爾吉特梵文版亦無。奘師有譯出，什師、淨師未譯。藏譯中，亦是有譯（འདིའི་རྣམ་པར་སྨིན་པ་ཡང་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཉིད་དུ་རིག་པར་བྱའོ）及未譯兩種版本。

多師此句可調為:「復次，善實! 此法本不可思、不可稱，應觀察彼如是不可思果報。」

15-4. अयं च सुभूते धर्मपर्यायस्तथागतेन भाषितोऽग्रयानसंप्रस्थितानां सत्त्वानामर्थाय, श्रेष्ठयानसंप्रस्थितानां सत्त्वानामर्थाय।

15-4.ayaṃ ca subhūte dharmaparyāyas tathāgatena bhāṣito 'gra-yāna-saṃprasthitānāṃ sattvānām arthāya śreṣṭha-yāna-saṃprasthitānāṃ sattvānām arthāya |

[什譯] 如來為發大乘者說、為發最上乘者說!

[奘譯] 善現，如來宣說如是法門，為欲饒益趣最上乘諸有情故、為欲饒益趣最勝乘諸有情故!

[淨譯] 如來為發大乘者說、為發最上乘者說!

[藏譯]ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ནི་ཐེག་པ་མཆོག་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པའི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་དོན་དང་། ཐེག་པ་ཕུལ་དུ་ཕྱིན་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པའི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་དོན་གྱི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་སོ། །

【注】

1、**ayaṃ**：代詞、陽性、單數、體格。**此，**འདི། this.

2、**ca**：連詞。**和、與，**དང་། and.

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。**善現、須菩提，**རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**dharm-aparyāyas(dharm-aparyāya)**名詞，陽性，單數，體格。**法門，**ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། discourse on dharma.

5、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞，陽性，單數，具格。**如來，**དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

6、**bhāṣito (bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞，陽性，單數，體格。**所說，**གསུངས་པ། taught.

7、**'gra-yāna-saṃprasthitānāṃ** 形容詞，陽性，複數，屬格。**發趣最上乘者，**ཐེག་པ་མཆོག་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ། set out in the best vehicle.

8、**sattvānām(sattva)**名詞，陽性，複數，屬格。**有情，**སེམས་ཅན། beings.

9、**arthāya(artha)**名詞，陽性，單數，為格。**義利，**དོན། weal.

10、**śreṣṭha-yāna-saṃprasthitānāṃ(śreṣṭha-yāna-saṃprasthita)**形容詞，陽性，複數，屬格。**發趣最勝乘者，**ཐེག་པ་ཕུལ་དུ་ཕྱིན་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ། set out in the most excellent vehicle.

11、**sattvānām(sattva)**名詞，陽性，複數，屬格。**有情，**སེམས་ཅན། beings.

12、**arthāya(artha)**名詞，陽性，單數，為格。**義利，**དོན། weal.

【解】

此句多師譯為：「**此，善實！法本如來說，勝乘發行眾生為故，最勝乘發行眾生為故。**」

bhāṣito（說），過去分詞，說者「tathāgatena（如來）」為具格，所說「（ayaṃ dharmaparyāyas）」為體格。直譯即「由如來所說之此法門」。

'gra-yāna-saṃprasthitānāṃ sattvānām，為屬格，修飾 arthāya，此是為格。直譯即「為發趣勝乘之有情故。」

多師此句可調為：「**善實！為發行勝乘[之]眾生故， 為發行最勝乘[之]眾生故，如來說此法本。**」

15-5. ये इमं धर्मपर्यायमुद्ग्रहीष्यन्ति धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति पर्यवाप्स्यन्ति, परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यन्ति, ज्ञातास्ते सुभूते तथागतेन बुद्धज्ञानेन, दृष्टास्ते सुभूते तथागतेन बुद्धचक्षुषा, बुद्धास्ते तथागतेन।

15-5.ya imaṃ dharm-aparyāyam udgrahīṣyanti dhārayiṣyanti vācayiṣyanti paryavāpsyanti parebhyaśca vistareṇa saṃprakāśayiṣyanti jñātās te subhūte tathāgatena buddha-jñānena dṛṣṭās te subhūte tathāgatena buddha-cakṣuṣā buddhās te tathāgatena |

[什譯] 若有人能受持、讀誦、廣為人說，如來悉知是人、悉見是人！

[奘譯] 善現，若有於此法門受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說開示、如理作意，即為如來以其佛智悉知是人，即為如來以其佛眼悉見是人，則為如來悉覺是人！

[淨譯] 若有人能受持、讀誦、廣為他說，如來悉知、悉見是人！

[藏譯]གང་དག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། འཆང་བ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དང་། གཞན་དག་ལ་ཡང་རྒྱ་ཆེར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་དེ་དག་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཁྱེན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས་ཏེ།

【注】

1、**ya(yaḥ)**：名詞、陽性、單數、體格。什麼，何，who.

2、**imaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、業格。此，འདི། this.

3、**dharm-aparyāyam(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、業格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། this discourse on dharma.

4、**udgrahīṣyanti(ud-√grah-9)**：動詞、未來、複數、第三人稱。取受，ལེན་པ། in mind.

5、**dhārayiṣyanti(√dhṛ-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。持、荷擔，འཛིན་པ། bear.

6、**vācayiṣyanti(√vac-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。讀誦，ཀློག་པ། recite.

7、**paryavāpsyanti(pari-ava-√āp-5)**：動詞、未來、複數、第三人稱。究竟通利，ཀུན་ཆུབ། study.

8、**parebhyaś(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。他人，གཞན་དག others.

9、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

10、**vistareṇa (vistara)**：名詞、陽性、單數、具格。廣，རབ་ཏུ། in full detail.

11、**saṃprakāśayiṣyanti (saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、未來、複數、第三人稱。為……開示，སྟོན། explain.

12、**jñātās(√jñā-9)**：過去分詞、陽性、複數、體格。知，མཁྱེན། known.

13、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

14、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

15、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

16、**buddha-jñānena (buddha-jñāna)**：名詞、中性、單數、具格。佛智，Buddha-cognition.

17、**dṛṣṭās(√dṛś-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。見，གཟིགས། seen.

18、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

19、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

20、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

21、**buddha-cakṣuṣā(buddha-cakṣus)**：名詞、中性、單數、具格。佛眼，དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས། Buddha-eye.

22、**buddhās(buddha)**：名詞、陽性、複數、體格。佛，སངས་རྒྱས། Buddhas.

23、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

24、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

【解】

此句多師譯為：「若此法本，受當、持當、讀當、誦當，為他等及分別廣說當。知彼，善實！如來佛智；見彼，善實！如來佛眼。」

此同 14-22。

多師此句可調為：「若[人於]此法本，受、持、讀、誦，及為他等分別廣說。善實！如來[以]佛智知彼；善實！如來[以]佛眼見彼。」

15-6.सर्वे ते सुभूते सत्त्वा अप्रमेयेण पुण्यस्कन्धेनां समन्वागता भविष्यन्ति। अचिन्त्येनातुल्येनामाप्येनापरिमाणेन पुण्यस्कन्धेन समन्वागता भविष्यन्ति। सर्वे ते सुभूते सत्त्वाः समांशेन बोधिं धारयिष्यन्ति वचयिष्यन्ति पर्यवाप्स्यन्ति।

15-6.sarve te subhūte sattvā aprameyeṇa puṇya-skandhena samanvāgatā bhaviṣyanti | acintyena atulyena amāpyena aparimāṇena puṇya-skandhena samanvāgatā bhaviṣyanti | sarve te subhūte sattvāḥ samāṃśena bodhiṃ dhārayiṣyanti |

[什譯] 皆得成就不可量、不可稱、無有邊、不可思議功德！如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提！

[奘譯] 如是有情一切成就無量福聚！皆當成就不可思議、不可稱量無邊福聚！ 善現，如是一切有情，其肩荷擔如來無上正等菩提！

[淨譯] 皆得成就不可量、不可稱、不可思議福業之聚！當知是人，則為以肩荷負如來無上菩提！

[藏譯]སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་དང་། མཚུངས་པ་མེད་པ་དང་། གཞལ་དུ་མེད་པ་དང་། ཚད་མེད་པ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ཏེ། སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ངའི་བྱང་ཆུབ་ཕྲག་པ་ལ་ཐོགས་པར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**sarve(sarva)**：代詞、陽性、複數、體格。一切，ཐམས་ཅད། fully.

2、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། being.

5、**aprameyeṇa** 形容詞、陽性、單數、具格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

6、**puṇyaskandhena(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、具格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

7、**samanvāgatā(sam-anu-ā-√gam)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所成就，with.

8、**bhaviṣyanti(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，འགྱུར། well be.

9、**acintyena**：**(a-√cint-10)**：動形容詞，陽性，單數，具格。不可思，བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ། unthinkable.

10、**atulyena(a-√tul-10)**：動形容詞，陽性，單數，具格。不可稱，མཚུངས་པ་མེད་པ། incomparable.

11、**amāpyena**：名詞、陽性、單數、具格。不可量，ཚད་མེད་པ། measureless.

12、**aparimāṇena**：名詞、陽性、單數、具格。無邊，གཞལ་དུ་མེད་པ། illimitable.

13、**puṇyaskandhena(puṇya-skandha)**：名詞，陽性，單數，業格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

14、**samanvāgatā(sam-anu-ā-√gam)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所成就，with.

15、**bhaviṣyanti(√bhū)**：動詞，未來，複數，第三人稱。有，འགྱུར། be.

16、**sarve(sarva)**：代詞、陽性、複數、體格。一切，ཐམས་ཅད། all.

17、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

18、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

19、**sattvāḥ(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

20、**samāṃśena(samāṃśa)**：名詞，陽性，單數，具格。肩。

21、**bodhiṃ(bodhi)**：名詞，陽性，單數，業格。菩提，བྱང་ཆུབ།

22、**dhārayiṣyanti(√dhṛ-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。持、荷擔，འཛིན་པ། bear.

【解】

此句多師譯為：「一切彼，善實！眾生，無量福聚具足有當，不可思、不可稱亦不可量福聚具足有當。一切彼，善實！眾生，我肩菩提持當有。」

此同前等。動詞為未來時，多師加「當」表時態。

多師此句可調為：「善實！彼[等]一切眾生，當具足無量福聚，當具足不可思、不可稱亦不可量福聚。善實！彼[等]一切眾生，當[以]肩持我菩提」

15-7.तत्कस्य हेतोः । न हि शक्यं सुभूते अयं धर्मपर्यायो हीनाधिमुक्तिकैः सत्त्वैः श्रोतुम्, नात्मदृष्टिकैर्न सत्त्वदृष्टिकैर्न जीवदृष्टिकैर्न पुद्गलदृष्टिकैः। नाबोधिसत्त्वप्रतिज्ञै सत्त्वैः शक्यमयं धर्मपर्यायः श्रोतुं वा उद्ग्रहीतुं वा धारयितुं वा वाचयितुं वा पर्यवाप्तुं वा। नेदं स्थानं विद्यते ।

15-7.tatkasya hetoḥ | na hi śakyaṃ subhūte 'yaṃ dharmaparyāyo hīna-adhimuktikaiḥ sattvaiḥ śrotuṃ na ātma-dṛṣṭikair na sattvadṛṣṭikair na jīva-dṛṣṭikair na pudgala-dṛṣṭikaiḥ | na abodhisattva-pratijñaiḥ sattvaiḥ śakyam ayaṃ dharmaparyāyaḥ śrotuṃ vodgrahītuṃ vā dhārayituṃ vā vācayituṃ vā paryavāptuṃ vā | nedaṃ sthānaṃ vidyate |

[什譯] 何以故？須菩提，若樂小法者，著我見、人見、眾生見、壽者見，則於此經不能聽受、讀誦、為人解說！

[奘譯] 何以故？善現，如是法門，非諸下劣信解有情所能聽聞！非諸我見、非諸有情見、非諸命者見、非諸士夫見、非諸補特伽羅見、非諸意生見、非諸摩納婆見、非諸作者見、非諸受者見所能聽聞！此等若能受持、讀誦、究竟通利、及廣為他宣說開示、如理作意，無有是處！

[淨譯] 何以故？妙生，若樂小法者,則著我見、眾生見、壽者見、更求趣見，是人若能讀誦、受持此經，無有是處！

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་དམན་པ་ལ་མོས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་མཉན་པར་མི་ནུས་ཏེ། བདག་ཏུ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱིས་མ་ཡིན། སེམས་ཅན་དུ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱིས་མ་ཡིན། སྲོག་ཏུ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱིས་མ་ཡིན་ཞིང་། གང་ཟག་ཏུ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱིས་མཉན་པ་དང་། ལྷང་བ་དང་་བཟུང་བ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་མི་ནུས་ཏེ། དེ་ནི་གནས་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། because.

4、**na**：副詞。不、非，མ། not.

5、**hi**：小品詞、表強調。誠然。
6、**śakyaṃ(śakya)**：形容詞、可能，ནུས། possible.
7、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.
8、**'yaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、體格。此，འདི། this.
9、**dharm-aparyāyo(dharm-aparyāya)**名詞、陽性、單數、體格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། discourse on dharma.
10、**hīna-adhimuktikaiḥ(hīna-adhi-muktika)**形容詞、陽性、複數、具格。下劣信解，དམན་པ་ལ་མོས་པ། inferior resolve.
11、**sattvaiḥ(sattva)**：名詞、陽性、複數、具格。有情，སེམས་ཅན། beings.
12、**śrotuṃ(√śru)**不定式。聽聞，མཉམ་པ། heard.
13、**na**：副詞。不、非，མ། nor.
14、**ātma-dṛṣṭikair (ātmadṛṣṭika)**：名詞、陽性、複數、具格。我見，བདག་ཏུ་ལྟ་བ། a self in view.
15、**sattva-dṛṣṭikair(sattva-dṛṣṭika)**：名詞、陽性、複數、具格。眾生見，སེམས་ཅན་དུ་ལྟ་བ། a being (in view).
16、**jīva-dṛṣṭikair(jīvadṛṣṭika)**：名詞、陽性、複數、具格。命者見，སྲོག་ཏུ་ལྟ་བ། a soul(in view).
17、**pudgala-dṛṣṭikaiḥ(pudgaladṛṣṭika)**：名詞、陽性、複數、具格。補特伽羅見，གང་ཟག་ཏུ་ལྟ་བ། a person(in view).
18、**na**：副詞。不、非，མ། not.
19、**abodhisattva-p ratijñaiḥ(abodhisattva-p ratijña)**名詞、陽性、複數、具格。未發菩薩願者，not taken the pledge of a Bodhibeing.
20、**sattvaiḥ(sattva)**：名詞、陽性、複數、具格。有情，སེམས་ཅན། being.
21、**śakyaṃ(śakya)**：形容詞、可能，ནུས། possible.
22、**ayaṃ**：代詞、陽性、單數、體格。此，འདི། this.
23、**dharm-aparyāyaḥ (dharm-aparyāya)**名詞、陽性、單數、體格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། discourse on dharma.
24、**śrotuṃ(√śru)**：動詞、不定式。聽聞，མཉན། hear.
25、**vodgrahītuṃ(√grah)**不定式。取受，བླང་བ། take up.
26、**dhārayituṃ(√dhṛ-2)**動詞、不定式。受持，བཟུང་བ། bear in mind.
27、**vācayituṃ(√vac-2)**：動詞、不定式。讀誦，ཀློག་པ། recite.
28、**paryavāpruṃ(pari-ava-√āp-5)**：動詞、不定式。究竟通利，ཀུན་ཆུབ་པ། study.
29、**na**：副詞。不，非，not.
30、**idaṃ**：代詞、中性、單數、體格。此，དེ། this.
31、**sthānaṃ(√sthā-1)**：名詞、中性、單數、體格。住所，གནས་པ། abide.
32、**vidyate(√vid-4)**動詞、單數、第三人稱。有，be.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？不能，善實！此法本，小信解者眾生聞，不我見者、不眾生見者、不壽見者、不人見者、不菩薩誓眾生能聞受，若持、若讀、若誦，若無是處有。」

「śakyaṃ（可能、能夠）」，常用於被動句中，動詞為「śrotuṃ（聽聞）」，故聽者「hīna-adhimuktikaiḥ sattvaiḥ（下劣信解有情）」為具格，所聽「'yaṃ dharmaparyāyo（此法門）」為體格，直譯即是「此法門不能被下劣信解有情所聽聞。」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！小信解者眾生不能聞此法本，非我見者、非眾生見者、非壽見者、非人見者、非未[發]菩薩誓眾生[所]能聞受，若持、若讀、若誦。[此]無有是處。」

15-8.अपि तु खलु पुनः सुभूते यत्र पृथिवीप्रदेशे इदं सूत्रं प्रकशयिष्यते, पूजनीयः स पृथिवीप्रदेशो भविष्यति सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य। वन्दनीयः प्रदक्षिणीयश्च स पृथिवीप्रदेशो भविष्यति, चैत्यभूतः स पृथिवीप्रदेशो भविष्यति॥ १५॥

15-8.api tu khalu punaḥ subhūte yatra pṛthivīpradeśa idaṃ sūtraṃ prakāśayiṣyate pūjanīyaḥ sa pṛthivīpradeśo bhaviṣyati sadeva-mānuṣa-asurasya lokasya vandanīyaḥ pradakṣiṇīyaś ca sa pṛthivīpradeśo bhaviṣyati caityabhūtaḥ sa pṛthivīpradeśo bhaviṣyati ||15||

[什譯] 須菩提，在在處處若有此經，一切世間天、人、阿修羅所應供養！當知此處則為是塔。皆應恭敬，作禮圍繞，以諸華香而散其處！

[奘譯] 復次，善現，若地方所聞此經典，此地方所當為世間諸天及人、阿素洛等之所供養，禮敬右遶，如佛靈廟！

[淨譯] 妙生，所在之處若有此經，當知此處則是制底一切世間天、人、阿蘇羅所應恭敬，作禮圍繞，以諸香花供養其處！

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་ས་ཕྱོགས་གང་ན་མདོ་སྡེ་འདི་སྟོན་པའི་ས་ཕྱོགས་དེ་ལྷ་དང་མི་དང་ལྷ་མ་ཡིན་དུ་བཅས་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་མཆོད་པ་བྱ་བར་འོས་པར་འགྱུར་རོ། །ས་ཕྱོགས་དེ་ཕྱག་བྱ་བར་འོས་པ་དང་། སྐོར་བ་བྱ་བར་འོས་པར་འགྱུར་ཏེ། ས་ཕྱོགས་དེ་མཆོད་རྟེན་ལྟ་བུར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**api** 副詞。然，僅僅；泛指。

2、**tu** 不變詞。卻 、而，and.

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**yatra**：副詞。是處，གང་ན།

7、**pṛthivī-pradeśa(pṛthivī-pradeśa)**：名詞、陽性、單數、體格。地方、處所，ས་ཕྱོགས། spot of earth.

8、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，འདི། this.

9、**sūtraṃ(sūtra)** ：名詞、中性、單數、體格。經，མདོ་སྡེ། sūtra.

10、**prakāśayiṣyate (pra-√kāś-1)**：動詞、致使、未來、單數、第三人稱。開示，སྟོན། revealed.

11、**pūjanīyaḥ(√pūj-10)**：必要分詞、陽性、單數、體格。供養，མཆོད་པར་བྱ།

12、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

13、**pṛthivīpradeśo(pṛthivī-pradeśa)**：名詞、陽性、單數、體格。地方、處所，ས་ཕྱོགས། spot of earth.
14、**bhaviṣyati(√bhū)**：動詞、未來、單數、第三人稱。有、是、成為，འགྱུར། be.
15、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.
16、**deva-mānuṣa-asurasya(deva-mānuṣa-asura)**：名詞、陽性、單數、屬格。天、人、阿修羅，ལྷ་དང་མི་དང་ལྷ་མ་ཡིན། god and men and Asuras.
17、**lokasya(loka)**：名詞、陽性、單數、屬格。世間，འཇིག་རྟེན། world.
18、**vandanīyaḥ(√vand-1)**：必要分詞、陽性、單數、體格。禮敬，ཕྱག་བྱ།
19、**pradakṣiṇīyaś(pradakṣiṇīya)**：必要分詞、陽性、單數、體格。右繞。སྐོར་བ་བྱ་བ།
20、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.
21、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.
22、**pṛthivīpradeśo(pṛthivī-pradeśa)**：名詞、陽性、單數、體格。地方、處所，ས་ཕྱོགས། spot of earth.
23、**bhaviṣyati(√bhū)**：動詞、未來、單數、第三人稱。有、是、成為，འགྱུར། be.
24、**caitya-bhūtaḥ(caitya-bhūta)**：形容詞、陽性、單數、體格。如佛廟、佛塔，མཆོད་རྟེན། like a shrine.
25、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.
26、**pṛthivīpradeśo(pṛthivī-pradeśa)**：名詞、陽性、單數、體格。地方、處所，ས་ཕྱོགས། spot of earth.
27、**bhaviṣyati(√bhū)**：動詞、未來、單數、第三人稱。有、是、成為，འགྱུར། be.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！此中地分，此經廣說，供養彼地分有當天、人、阿脩羅世，禮右繞作及彼地分有當，支帝彼地分有當。」

「yatra…sa…」組成關係從句，意謂「凡是某某之處…彼處即是…」。從句直譯即為：「凡是（yatra）宣說（prakāśayiṣyate）此經（idaṃ sūtraṃ）之處（pṛthivīpradeśa）」。主句用未來被動分詞修飾 pṛthivīpradeśa，直譯即為：「彼處（sa）應成為（bhaviṣyati）世間天人阿修羅（deva-mānuṣa-asurasya lokasya）所應供養（pūjanīyaḥ）之處（pṛthivīpradeśo）。」

多師此句可調為：「復次，善實！[若]此中地分，廣說此經，彼當[成为]世[间]天、人、阿脩羅[所应]供養地分，彼當有[成为] [所应]禮[敬、] 作右繞地分，彼地分當[是]支帝（佛塔）。」

16-1. अपि तु ये ते सुभूते कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा इमानेवंरूपान् सूत्रान्तानुद्ग्रहीष्यन्ति धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति पर्यवाप्स्यन्ति, योनिशश्च मनसिकरिष्यन्ति, परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यन्ति, ते परिभूता भविष्यन्ति, सुपरिभूताश्च भविष्यन्ति।

16-1.api tu ye te subhūte kulaputrā vā kuladuhitaro vemān evaṃrūpān sūtrāntān udgrahīṣyanti dhārayiṣyanti vācayiṣyanti paryavāpsyanti yoniśaś ca manasikariṣyanti parebhyaś ca vistareṇa saṃprakāśayiṣyanti te paribhūtā bhaviṣyanti suparibhūtāś ca bhaviṣyanti |

[什譯] 復次，須菩提，善男子、善女人受持、讀誦此經，若為人輕賤，

[奘譯] 復次，善現，若善男子或善女人，於此經典受持、讀誦、究竟通利及廣為他宣說開示、如理作意，若遭輕毀、極遭輕毀。

[淨譯] 妙生，若有善男子善女人，於此經典受持、讀誦、演說之時，或為人輕辱。

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་དག་འདི་ལྟ་བུའི་མདོ་སྡེའི་ཚིག་འདི་དག་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། འཆང་བ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དེ་དག་ནི་མནར་བར་འགྱུར་ཤིན་ཏུ་མནར་བར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**api**：副詞。亦，ཡང་།

2、**tu**：不變詞。卻 、而。

3、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，གང་དག who..

4、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，འདི་དག this.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

6、**kulaputrā(kula-putra)**：名詞、陽性、複數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

7、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

8、**kuladuhitaro(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、複數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

9、**imān(ayam)**：代詞、陽性、複數、業格。此等，འདི་དག they.

10、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་ལྟ་བུ། these.

11、**rūpān**：名詞、陽性、複數、業格。色。

12、**sūtrāntān**：名詞、中性、複數、業格。經，མདོ་སྡེ། Sūtras.

13、**udgrahīṣyanti(ud-√grah-9)**：動詞、未來、複數、第三人稱。受取，ལེན་པ། in mind.

14、**dhārayiṣyanti(√dhṛ-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。受持、荷擔，འཛིན་པ། bear.

15、**vācayiṣyanti(√vac-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。讀誦，ཀློག་པ། recite.

16、**paryavāpsyanti(pari-ava-√āp-5)**：動詞、未來、複數、第三人稱。究竟通利，ཀུན་ཆུབ་པ། study.

17、**yoniśaś**：副詞。如理，wisely.

18、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

19、**manasikariṣyanti(√manasikṛ-8)**：複合動詞、未來、複數、第三人稱。作意，attend.

20、**parebhyaś(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。他人，གཞན་དག others.

21、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

22、**vistareṇa (vistara)**：名詞、陽性、單數、具格。廣，རབ་ཏུ། in full detail.

23、**saṃprakāśayiṣyanti(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、致使、未來、複數、第三人稱。開示，སྟོན། illuminate.

24、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，དེ་དག they.

25、**paribhūtā(pari-√bhū-1)**過去分詞、陽性、複數、體格。遭輕毀，མནར་བ། humbled.

26、**bhaviṣyanti**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，འགྱུར། be.

27、**suparibhūtāś(su-paribhūta)**：過去分詞、陽性、複數、體格。極遭輕毀，ཤིན་ཏུ་མནར་བ། well humbled.

28、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

29、**bhaviṣyanti**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，འགྱུར། be.

【解】

此句多師譯為：「若彼，善實！善家子，若善家女，若此如是色類經，受當、持當、讀當、誦當，為他等及分別廣說當，彼輕賤有當極輕賤。」

此同前等。paribhūtā（輕毀），是過去分詞，與被輕毀者（te）同為體格。「如理作意（yoniśaś manasikariṣyanti）」，唯奘師有譯，什師、淨師、多師、藏譯皆未譯。

多師此句可調為：「善實！若彼善家子，若善家女，受、持、讀、誦此如是色類經，及為他等分別廣說，若彼[被]輕賤，[被]極輕賤[]。」

16-2.तत्कस्य हेतोः । यानि च तेषां सुभूते सत्त्वानां पौर्वजन्मिकान्यशुभानि कर्माणि कृतान्यपायसंवर्तनीयानि, दृष्ट एव धर्मे परिभूततया तानि पौर्वजन्मिकान्यशुभानि कर्माणि क्षपयिष्यन्ति, बुद्धबोधिं चानुप्राप्स्यन्ति।

16-2.tatkasya hetoḥ | yāni ca teṣāṃ subhūte sattvānāṃ paurva-janmikāny-aśubhāni karmāṇi kṛtāny apāya-saṃvartanīyāni dṛṣṭa eva dharme paribhūtatayā tāni paurvajanmikāny aśubhāni karmāṇi kṣapayiṣyanti buddhabodhiṃ ca anuprāpsyanti |

[什譯] 是人先世罪業，應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業則為消滅，當得阿耨多羅三藐三菩提！

[奘譯] 所以者何？善現，是諸有情宿生所造諸不淨業，應感惡趣，以現法中遭輕毀故，宿生所造諸不淨業皆悉消盡，當得無上正等菩提！

[淨譯] 何以故？妙生，當知是人於前世中造諸惡業，應墮惡道，由於現在得遭輕辱，此為善事，能盡惡業，速至菩提故！

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་ཚེ་རབས་སྔ་མའི་མི་དགེ་བའི་ལས་ངན་སོང་དུ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་བ་གང་དག་བྱས་པ་དེ་དག་ཚེ་འདི་ཉིད་ལ་མནར་བས། ཚེ་རབས་སྔ་མའི་མི་དགེ་བའི་ལས་ངན་སོང་དུ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་བ་གང་དག་བྱས་པ་དེ་དག་འབྱང་བར་འགྱུར་ཏེ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ཀྱང་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། because.

4、**yāni**：代詞、中性、複數、體格。何，གང་དག who.

5、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

6、**teṣāṃ(saḥ)**：代詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་དག these.

7、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

8、**sattvānāṃ**：名詞、陽性、複數、屬格。有情，སེམས་ཅན། being.

9、**paurva-janmikāny(paurva-janmika)**：形容詞、中性、複數、體格。宿生，ཚེ་རབས་སྔ་མ། former lives.

10、**aśubhāni(aśubha)**：形容詞、中性、複數、體格。不淨、不善，མི་དགེ་བ། impure.

11、**karmāṇi(karma)**：名詞、中性、複數、體格。業，ལས། deeds.

12、**kṛtāny(√kṛ-8)**：過去分詞、中性、複數、體格。所造，བྱས་པ། have done.

13、**apāya-saṃvartanīyāni(apāya-saṃ-√vṛt-1)**：必要分詞、中性、複數、體格。應生惡趣，ངན་སོང་དུ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་བ། liable to lead into the states of woe.

14、**dṛṣṭa(√dṛṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、依格。現見。

15、**eva**：副詞即、就，ཉིད།

16、**dharme(dharma)**：名詞、陽性、單數、依格。法，ཆོས།mean.

17、**paribhūtatayā (paribhūtatā)**：名詞、陰性、單數、具格。遭輕毀，མནར་བ། humiliation.

18、**tāni(tad)**：代詞、中性、複數、業格。彼，དེ་དག those.

19、**paurva-janmikāny(paurva-janmika)**：形容詞、中性、複數、業格。宿生，ཚེ་རབས་སྔ་མ། former lives.

20、**aśubhāni(aśubha)**：形容詞、中性、複數、業格。不淨，མི་དགེ་བ། impure.

21、**karmāṇi(karma)**：名詞、中性、複數、業格。業，ལས། deeds.

22、**kṣapayiṣyanti(√kṣi-1)**：動詞、致使、未來、複數、第三人稱。消盡，འབྱང་བར་འགྱུར། annul.

23、**buddhabodhiṃ(buddha-bodhi)**：名詞、陽性、單數、業格。菩提，སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ། enlightenment of a Buddha.

24、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

25、**anuprāpsyanti(anu-pra-√āp)**：動詞、未來、複數、第三人稱。當得，ཐོབ་པར་འགྱུར། will reach.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？所有彼眾生，前生不善業作已，惡趣轉墮；所有現如是法中，輕賤盡當，佛菩提得當。」

此中由「yāni…tāni…」組成關係從句，直譯即為：「凡是（yāni）彼等（teṣāṃ）有情（sattvānāṃ）前世（paurva-janmikāny）所造（kṛtāny）應墮惡趣（apāya-saṃvartanīyāni）之不善業（aśubhāni karmāṇi），由現法中（dṛṣṭa eva dharme）被輕賤故（paribhūtatayā），彼等（tāni）不善業（aśubhāni karmāṇi）當應消盡（kṣapayiṣyanti），當應得獲（anuprāpsyanti）菩提（buddhabodhiṃ）。」。

多師此句可調為：「彼何所因？所有彼眾生，前生作不善業，[應]轉墮惡趣；[由]如是現法中輕賤[故]，當盡所有[前生不善業]，當得佛菩提。」

16-3. अभिजानाम्यहं सुभूते अतीतेऽध्वन्यसंख्येयैः कल्पैरसंख्येयतरैर्दीपंकरस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य परेण परतरेण चतुरशीतिबुद्धकोटिनियुतशतसहस्राण्यभूवन् ये मयारागिताः, आराग्य न विरागिताः।

16-3.tat kasya hetoḥ | abhijānāmy ahaṃ subhūte atīte 'dhvany asaṃkhyeyaiḥ kalpair asaṃkhyeyatarair dīpaṃkarasya tathāgatasya arhataḥ samyaksaṃbuddhasya pareṇa paratareṇa catur-aśīti-buddha-koṭi-niyuta-śatasahasrāṇy abhūvan ye mayā ārāgitā

ārāgya na virāgitāḥ | yac ca mayā subhūte te buddhā bhagavanta ārāgitā ārāgya na virāgitā

[什譯] 須菩提，我念過去無量阿僧祇劫，於然燈佛前，得值八百四千萬億那由他諸佛，悉皆供養承事，無空過者！

[奘譯] 何以故？善現，我憶過去於無數劫、復過無數，於然燈如來、應、正等覺先、復過先，曾值八十四俱胝那庾多百千諸佛，我皆承事！既承事已，皆無違犯！善現，我於如是諸佛世尊皆得承事，既承事已，皆無違犯！

[淨譯] 妙生！我憶過去過無數劫，在然燈佛先，得值八十四億那庾多佛，悉皆供養承事，無違背者！

[藏譯]རབ་འབྱོར་ངས་མངོན་པར་ཤེས་ཏེ། འདས་པའི་དུས་བསྐལ་པ་གྲངས་མེད་པའི་ཡང་ཆེས་གྲངས་མེད་པ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ཀྱི་ཕ་རོལ་གྱི་ཡང་ཆེས་ཕ་རོལ་ན། སངས་རྒྱས་བྱེ་བ་ཁྲག་ཁྲིག་འབུམ་ཕྲག་བརྒྱད་ཅུ་རྩ་བཞི་དག་བྱུང་བ་དེས་མཉེས་པར་བྱས་ཏེ། མ་མཉེས་པར་མ་བྱས་ནས་ཐུགས་འབྱུང་བར་མ་བྱས་ཏེ། རབ་འབྱོར་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དག་ངས་མཉེས་པར་བྱས་ནས་ཐུགས་འབྱུང་བར་མ་བྱས་པ་གང་ཡིན་པ་དང་།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**abhijānāmy(abhi-√jñā-9)**：動詞、單數、第一人稱。憶念，མངོན་པར་ཤེས་པ། super-knowledge.

5、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，ང། I.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**'tīte(atīta)**：形容詞、陽性、單數、依格。過去，འདས་པ། the past.

8、**'dhvani(adhvan)**：名詞、中性、單數、依格。世，དུས།

9、**asaṃkhyeyaiḥ(a-saṃ-√khyā-2)**：形容詞、陽性、複數、具格。無數，གྲངས་མེད་པ། incalculable.

10、**kalpair(kalpa)**：名詞、陽性、複數、具格。劫，བསྐལ་པ། aeons.

11、**asaṃkhyeyatarair(a-saṃ-√khyā-2-tara)**：形容詞比較級、陽性、複數、具格。複過無數，ཡང་ཆེས་གྲངས་མེད་པ། quite incalculable.

12、**dīpaṃkarasya(dīpaṃ-kara)**：名詞、陽性、單數、屬格。燃燈，མར་མེ་མཛད། Dīpankara.

13、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

14、**arhataḥ(arh)**：現在分詞、陽性、單數、屬格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

15、**samyaksaṃbu ddhasya(samyaksaṃbu ddha)**：形容詞、陽性、單數、屬格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། the Fully Enlightened One.

16、**pareṇa(para)**：形容詞、陽性、單數、具格。先，ཕ་རོལ། farther.

17、**paratareṇa(para-tara)** ：形容詞比較級、陽性、單數、具格。複過先，ཡང་ཆེས་ཕ་རོལ། farther away.

18、**catur-aśīti buddha koṭi-niyuta-śatasahasrāṇy(catur-aśīti buddha koṭi-niyuta-śatasahasra)**：複合名詞、中性、複數、體格。八十四俱胝那庾多百千諸佛，སངས་རྒྱས་བྱེ་བ་ཁྲག་ཁྲིག་འབུམ་ཕྲག་བརྒྱད་ཅུ་རྩ་བཞི་དག 84,000 million milliards of Buddhas.

19、**abhūvan(√bhū)**：不定過去式、得數、第三人稱。有，བྱུང་བ། were.

20、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，གང་ལ་ལ། who..

21、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格我བདག་གིས། my.

22、**ārāgitā(ā-√rañj-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。承事，མཉེས་པ། satisfaction by loyal service.

23、**ārāgya(ā-√rañj-1)**：獨立式。承事，མཉེས་པ། satisfaction.

24、**na**：否定詞。不、非，མ། no.

25、**virāgitāḥ(vi-√rañj-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。違犯，ཐུགས་འབྱུང་། estranged.

26、**yac(yad)**：代詞、中性、單數、體格。何，གང་། whom.

27、**ca**：連詞。和、與，དང་། and.

28、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格我，བདག་གིས། I.

29、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

30、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག this.

31、**buddhā(buddha)**：名詞、陽性、複數、體格。佛，སངས་རྒྱས། Buddhas.

32、**bhagavanta(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

33、**ārāgitā(ā-√rañj-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。承事，མཉེས་པ། satisfaction by loyal service.

34、**ārāgya(ā-√rañj-1)**：獨立式。承事，མཉེས་པ། satisfaction.

35、**na**：否定詞。不、非，མ། without.

36、**virāgitā(vi-√rañj-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。違犯，ཐུགས་འབྱུང་། estranged.

【解】

此句多師譯為：「**彼何所因？念知我，善實！過去世不可數劫，不可數過，燈作如來、應、正遍知，他他過，四八十佛俱致那由多百千有，若我親承供養，親承供養已，不遠離。若我，善實！彼佛、世尊親承供養已，不遠離。**」

abhūvan（出現），複數，第三人稱，作謂語，什師、奘師、多師皆引申譯為「值遇」；主語為 catur-aśīti-buddha-koṭi-niyuta-śatasahasrāṇy（八十四俱胝那庾多百千諸佛），「四八十」，即是「八十四」；asaṃkhyeyaiḥ kalpair asaṃkhyeyatarair（無數劫複過無數）、pareṇa paratareṇa（先複過先），皆為具格，表「出現」之方式，pareṇa，多師譯為「他」，此處為「先、前」之意。ārāgitā（承事），過去分詞，故施事者「我（mayā）」為具格。virāgitāḥ，詞根為 rañj，本意為「塗色、著色」，引申為「愛染」，奘師譯為「違犯」，淨師譯為「違背」。

多師此句可調為：「**彼何所因？善實！我念知過去世不可數劫、過不可數[劫]，[於]燈作（燃燈）如來、應、正遍知[先]、 過[先]，[值遇]八十四俱致那由多百千佛，我[皆]親承供養，親承供養已，[皆]不遠離（違犯）。善實！我親承供養彼佛、世尊已，[皆]不遠離（違犯）。**」

16-4. यच्च मया सुभूते ते बुद्धा भगवन्त आरागिताः, आराग्य न विरागिताः, यच्च पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां सद्धर्मविप्रलोपकाले वर्तमाने इमानेवंरूपान्

सूत्रान्तानुद्ग्रहीष्यन्ति धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति पर्यवाप्स्यन्ति, परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यन्ति,

16-4. yac ca paścime kāle paścime samaye paścimāyāṃ pañcaśatyāṃ saddharma-vipralopa-kāle vartamāne imān evaṃrūpān sūtrāntān udgrahīṣyanti dhārayiṣyanti vācayiṣyanti paryavāpsyanti parebhyaś ca vistareṇa saṃprakāśayiṣyanty

[什譯] 若復有人於後末世能受持、讀誦此經，

[奘譯] 若諸有情後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，於此經典受持、讀誦、究竟通利、及廣為他宣說開示、如理作意。

[淨譯] 若復有人於後五百歲，正法滅時，能於此經受持、讀誦、解其義趣、廣為他說，

[藏譯]ཕྱི་མའི་དུས་ལྔ་བརྒྱའི་བ་མར་གྱུར་པ་ན། མདོ་སྡེ་འདི་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་འཆང་བ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་གང་ཡིན་པ་ལས།

【注】

1、**yac(yad)**：代詞、中性、單數、體格。**誰，**གང་། who.

2、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。**後，**ཐ་མ། last.

3、**kāle(kāla)**：名詞、陽性、單數、依格。**分，時，**དུས། time.

4、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。**後，**ཐ་མ། last.

5、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。**時，**དུས། epoch.

6、**paścimāyāṃ(paścima)**：形容詞、陰性、單數、依格。**後，**ཐ་མ། last.

7、**pañca-śatyāṃ(pañca-śati)**：名詞、陰性、單數、依格。**五百歲，**ལྔ་བརྒྱ། 500 years.

8、**saddharma- vipralopa-kāle(sad-dharma- vipralopa-kāla)**：複合名詞、陽性、單數、依格。**正法滅時，**དམ་པའི་ཆོས་རྣམ་པར་འཇིག་པ། collapse the good doctrine.

9、**vartamāne(√vṛt-1)**：現在分詞、陽性、單數、依格。**轉，**འགྱུར་བ།

10、**imān(ayam)**：代詞、陽性、複數、業格。**此等，**འདི་དག those.

11、**evaṃrūpān(evaṃrūp)**：名詞、陽性、複數、業格。**如是色，**འདི་ལྟ་བུ།

12、**sūtrāntān(sūtrānta)**：名詞、陽性、複數、業格。**經典，**མདོ་སྡེ། sūtra.

13、**udgrahīṣyanti(ud-√grah-9)**：動詞、未來、複數、第三人稱。**取受，**ལེན་པ། in mind.

14、**dhārayiṣyanti(√dhṛ-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。**持、荷擔，**འཛིན་པ། bear.

15、**vācayiṣyanti(√vac-2)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。**讀誦，**ཀློག་པ། recite.

16、**paryavāpsyanti(pari-ava-√āp-5)**：動詞、未來、複數、第三人稱。**究竟通利，**ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད། study.

17、**parebhyaś(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。**他，**གཞན་དག others.

18、**ca**：不變詞。**與、及，**ལས། and.

19、**vistareṇa (vistara)**：名詞、陽性、單數、具格。**廣，**རབ་ཏུ in full detail.

20、**saṃprakāśayiṣyanti(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、未來、致使、複數、第三人稱。**開示，**སྟོན། illuminate.

【解】

此句多師譯為：「若後時、後長時，後分五百，正法破壞時中，轉時中，此經受當、持當、讀當、誦當，為他等及分別廣說當。」

此句同 14-4。

多師此句可調為：「若[人]，後時、後長時，後分五百正法破壞轉時，[於]此經受、持、讀、誦，及為他等分別廣說。」

16-5. अस्य खलु पुनः सुभूते पुण्यस्कन्धस्यान्तिकादसौ पौर्वकः पुण्यस्कन्धः शततमीमपि कलां नोपैति, सहस्रतमीमपि शतसहस्रतमीमपि कोटिममिपि कोटिशततमीमपि कोटिशतसहस्रतमीमपि कोटिनियुतशतसहस्रतमीमपि। संख्यामपि कलामपि गणनामपि उपमामपि उपनिषद्मपि यावदौपम्यमपि न क्षमते॥

16-5. asya khalu punaḥ subhūte puṇyaskandhasya antikād asau paurvakaḥ puṇya-skandhaḥ śatatamīm api kalāṃ nopaiti sahasratamīm api śatasahasratamīm api koṭitamīm api koṭi-śatatamīm api koṭi-śatasahasratamīm api koṭi-niyuta-śatasahasratamīm api saṃkhyām api kalāmapi gaṇanām apyupamām apy upaniṣadam api yāvad aupamyam api na kṣamate |

[什譯] 所得功德於我所供養諸佛功德， 百分不及一，千萬億分、乃至算數譬喻所不能及！

[奘譯] 善現，我先福聚於此福聚，百分計之所不能及，如是千分、若百千分、若俱胝百千分、若俱胝那庾多百千分、若數分、若計分、若算分、若喻分、若鄔波尼殺曇分，亦不能及！

[淨譯] 所得功德，以前功德比此功德百分不及一，千萬億分、算分、勢分、比數分、因分、乃至譬喻，亦不能及！

[藏譯]རབ་འབྱོར་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་འདི་ལ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་སྔ་མས་བརྒྱའི་ཆར་ཡང་ཉེ་བར་མི་འགྲོ། སྟོང་གི་ཆ་དང་། འབུམ་གྱི་ཆ་དང་། གྲངས་དང་ཚོད་དང་བགྲང་བ་དང་། དཔེ་དང་ཟླ་དང་རྒྱུར་ཡང་མི་བཟོད་དོ། །

【注】

1、**asya(ayam)**：代詞、陽性、單數、屬格。**此，**འདི།

2、**khalu**：副詞、加強語氣。

3、**punaḥ(punar)**：副詞。**也，再**ཡང་། again.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。**善現、須菩提，**རབ་འབྱོར།Subhūti.

5、**puṇyaskandhasya(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、屬格。**福聚，**བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

6、**antikād(antika)**：名詞、中性、單數、從格。**所，**in the presence.

7、**asau(asau)**：代詞、陽性、單數、體格。**彼，**དེ། this.

8、**paurvakaḥ(paurvaka)**：形容詞、陽性、單數、體格。**前、先，**སྔ་མ། former.

9、**puṇya-skandhaḥ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、體格。**福聚，**བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

10、**śatatamīm(śatatamī)**：形容詞、陰性、單數、業格。**百分，**བརྒྱའི་ཆone hundredth part.

11、**api**：副詞。亦，ཡང་། only.

12、**kalāṃ(kalā)**：名詞、陰性、單數、業格。一分，approach.

13、**na**：否定詞。不、非，མི། no.

14、**upaiti(upa-√i-2)**：動詞、單數、第三人稱。及，འགྲོ།

15、**sahasratamīm(sahasratamī)**：形容詞、陰性、單數、業格。千分，སྟོང་གི་ཆ། thousandth part.

16、**śatasahasratamīm(śatasahasratamī)**：形容詞、陰性、單數、業格。百千分，འབུམ་གྱི་ཆ། a 100 thousandth part.

17、**koṭitamīm(koṭi-tamī)**：形容詞、陰性、單數、業格。俱胝分，a 10 millionth part.

18、**koṭi-śatatamīm(koṭi-śata-tamī)**：形容詞、陰性、單數、業格。俱胝百分，a 100 millionth part.

19、**koṭi-śatasahasratamīm(koṭi-śata-sahasra-tamī)**：形容詞、陰性、單數、業格。俱胝百千分，a 100000 millionth part.

20、**koṭi-niyuta-śatasahasratamīm(koṭi-niyuta-śatasahasratamī)**：形容詞、陰性、單數、業格。俱胝那庾多百千分，(a hundred thousands of niyutas ten millionth part).

21、**saṃkhyām(saṃ-khya)**：形容詞、陰性、單數、業格。數、分，གྲངས། number.

22、**kalām(kalā)**：形容詞、陰性、單數、業格。計分，ཚད། counting.

23、**gaṇanām(gaṇana)**：形容詞、陰性、單數、業格。算分，བགྲང་བ། fraction.

24、**upamām(upama)**：形容詞、陰性、單數、業格。喻分，དཔེ། similarity.

25、**upaniṣadam(upaniṣad)**：形容詞、陰性、單數、業格。鄔波尼殺曇分，comparison.

26、**yāvad**：關係副詞。凡是，ཇི་ཙམ་དུ།

27、**aupamyam(aupa-mya)**：名詞、中性、單數、業格。譬喻。

28、**na**：否定词。不，མི། nor.

29、**kṣamate(√kṣam-1)**：动词、單數、第三人稱。能及，བཟོད། resemblance.

【解】

此句多師譯為：「此復時，善實！福聚邊，此前福聚，百上亦數不及，千上亦，百千上亦，俱致百千上亦，俱致那由多百千上亦，僧企耶亦，迦羅亦，算亦，譬喻亦，憂波泥奢亦，乃至譬喻亦不及。」

antikād，從格，表較量，多師加「邊」表從格。即前福聚（paurvakaḥ puṇya-skandhaḥ）較此福聚（asya puṇyaskandhasya antikād），百分（śatatamīm）不及（nopaiti）一（kalāṃ）等。

多師此句可調為：「此復時，善實！前福聚[较] 此福聚，百上數亦不及，千上、百千、俱致百千上、俱致那由多百千上、僧企耶、迦羅、算、譬喻、憂波泥奢，乃至譬喻亦不及。」

16-6.सचेत्पुनः सुभूते तेषां कुलपुत्राणां कुलदुहितॄणां वा अहं पुण्यस्कन्धं भाषेयम्, यावत्ते कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा तस्मिन् समये पुण्यस्कन्धं प्रसविष्यन्ति, प्रतिग्रहीष्यन्ति, उन्मादं सत्त्वा अनुप्राप्नुयुश्चित्तविक्षेपं वा गच्छेयुः।

16-6.sacet punaḥ subhūte teṣāṃ kulaputrāṇāṃ kuladuhitṛṇāṃ vā ahaṃ puṇyaskandhaṃ bhāṣeyaṃ yāvat te kulaputrā vā kuladuhitaro vā tasmin

samaye puṇyaskandhaṃ prasaviṣyanti pratigrahīṣyanty unmādaṃ sattvā anuprāpnuyuś citta-vikṣepaṃ vā gaccheyuḥ |

[什譯] 須菩提，若善男子、善女人，於後末世，有受持、讀誦此經所得功德，我若具說者，或有人聞，心則狂亂、狐疑不信！

[奘譯] 善現，我若具說當於爾時是善男子或善女人所生福聚，乃至是善男子是善女人所攝福聚，有諸有情則便迷悶、心惑狂亂！

[淨譯] 妙生，我若具說受持讀誦此經功德，或有人聞，心則狂亂，疑惑不信！

[藏譯]རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་དེའི་ཚེ་རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་དག་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཇི་སྙེད་རབ་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་བའི་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ་དག་གི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ངས་བརྗོད་ན། སེམས་ཅན་རྣམས་སྨྱོས་སྨྱོས་པོར་འགྱུར་ཞིང་སེམས་འཁྲུགས་པར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**sacet** 關係副詞。若，གལ་ཏེ། if.

2、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再ཡང་། moreover.

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**teṣāṃ(saḥ)**：代詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་དག these.

5、**kulaputrāṇāṃ(kula-putra)**：名詞、陽性、複數、屬格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། sons of good family.

6、**kuladuhitfṇāṃ(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、複數、屬格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughters of good family.

7、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

8、**ahaṃ(aham)**代詞、陽性、單數、體格。我，ང་། I.

9、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

10、**bhāṣeyaṃ(√bhās-1)**：動詞、祈願、單數、第一稱。說，གསུངས་པ། taught.

11、**yāvat**：關係副詞。凡是、乃至，ཇི་སྙམ་དུ། wherever.

12、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

13、**kulaputrā(kula-putra)**：名詞、陽性、複數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། sons of good family.

14、**kuladuhitaro(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、複數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughters of good family.

15、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

16、**tasmin(saḥ)**：代詞、陽性、單數、依格。彼，དེ། they.

17、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。時間，དུས། time.

18、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

19、**prasaviṣyanti(pra-√sū-2)**動詞、未來、複數、第三人稱。當生，བསྐྱེད། beget.

20、**pratigrahīṣyanty(prati-√grah-9)**：動詞、未來、複數、第三人稱。當攝，ཡོངས་སུ་སྡུད་པ། acquire.

21、**unmādaṃ(unmāda)**名詞、陽性、單數、業格。迷悶，སྨྱོས་སྨྱོས་པོ། confused.

22、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན་རྣམས། beings.

23、**anuprāpnuyuś(anu-pra-√āp-5)**動詞、祈願、複數、第三人稱。获得，འགྱུར། become.

24、**citta-vikṣepaṃ(citta-vikṣepa)**名詞、陽性、單數、業格。心狂亂，སེམས་འཁྲུགས་པ། frantic.

25、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

26、**gaccheyuḥ(√gam-1)**動詞、祈願、複數、第三人稱。變成，འགྱུར། go.

【解】

此句多師譯為：「若復，善實！彼等善家子、善家女，我福聚說，此所有彼善家子、善家女，若彼中時中福聚取當，猛眾生順到，心亂到。」

此句以 sacet（若）引出條件從句，動詞 bhāṣeyaṃ（說），用祈願語氣，直譯即為：「我(ahaṃ)若(sacet)說(bhāṣeyaṃ)彼等之(teṣāṃ)福聚(puṇyaskandhaṃ)，乃至（yāvat）彼等（te）當生（prasaviṣyanti）、當攝（pratigrahīṣyanty）之福聚（puṇyaskandhaṃ）。」主句動詞亦用祈願語氣，直譯即為：「有情（sattvā）則生（anuprāpnuyuś）疑惑（unmādaṃ），心則狂亂（citta-vikṣepaṃ gaccheyuḥ）。」unmādaṃ，疑、不信，多师译为「猛」。两个动词，多师皆译为「到」，引申即为「趋向、变得、成為」。

多師此句可調為：「善實！若復我說彼等善家子、善家女[之]福聚，彼時中此[等] 善家子、善家女所有當取福聚，[則有]眾生[疑惑不信]，心 [成狂]亂。」

16-7.अपि तु खलु पुनः सुभूते अचिन्त्योऽतुल्योऽयं धर्मपर्यायस्तथागतेन भाषितः। अस्य अचिन्त्य एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यः ॥ १६ ॥

16-7.api tu khalu punaḥ subhūte 'cintyo 'tulyo 'yaṃ dharma-paryāyas tathāgatena bhāṣitaḥ | asya acintya eva vipākaḥ pratikāṅkṣitavyaḥ ||16||

[什譯] 須菩提，當知是經義不可思議，果報亦不可思議！」

[奘譯] 是故，善現，如來宣說如是法門不可思議、不可稱量！應當希冀不可思議所感異熟！」

[淨譯] 妙生，當知是經不可思議！其受持者應當希望不可思議所生福聚！」

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་སྟེ། འདིའི་རྣམ་པར་སྨིན་པ་ཡང་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཉིད་དུ་རིག་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**api**：副詞。然，僅僅；泛指。

2、**tu**：不變詞。卻 、而。

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**'cintyo(a-√cint-10)**：動形容詞、陽性、單數、體格。不可思議，བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ། unthinkable.

7、**'tulyo(a-√tul-10)**：動形容詞、陽性、單數、體格。不可稱量，མཚུངས་པ་མེད། incomparable.

8、**'yaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、體格。此，འདི། this.

9、**dharm-aparyāyas (dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、體格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། this discourse on dharma.

10、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

11、**bhāṣitaḥ (bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

12、**asya(ayam)**：代詞、陽性、單數、屬格。此，འདིའི། it.

13、**acintya(a-√cint-10)**：動形容詞、陽性、單數、體格。不可思議，བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ། unthinkable.

14、**eva**：副詞即、就，ཉིད། just.

15、**vipākaḥ(vi-pāka)**：名詞、陽性、單數、體格。異熟，རྣམ་པར་སྨིན་པ། karma-result.

16、**pratikāṅkṣitavyaḥ(prati-√kāṅkṣ-1)**：必要分詞、陽性、單數、體格。應當希冀，རིག་པར་བྱ། should be expected.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！不可思、不可稱，法本如來說，彼不可思，如是果報觀察應。。」

此句同 15-3。

多師此句可調為：「復次，善實！如來說[此]法本不可思、不可稱，應觀察彼如是不可思果報。」

17-1. अथ खल्वायुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत्। कथं भगवन् बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेन स्थातव्यम्, कथं प्रतिपत्तव्यम्, कथं चित्तं प्रग्रहीतव्यम् ।

17-1.atha khalvāyuṣmān subhūtir bhagavantam etad avocat | kathaṃ bhagavan bodhisattva-yāna-saṃprasthitena sthātavyaṃ kathaṃ pratipattavyaṃ kathaṃ cittaṃ pragrahītavyam |

[什譯] 爾時，須菩提白佛言：「世尊，善男子、善女人發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住、云何降伏其心？」

[奘譯] 爾時，具壽善現復白佛言：「世尊，諸有發趣菩薩乘者，應云何住、云何修行、云何攝伏其心？」

[淨譯] 復次，妙生白佛言：「世尊，若有發趣菩薩乘者，應云何住、云何修行、云何攝伏其心？」

[藏譯]དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་སེམས་རབ་ཏུ་བཟུང་བར་བགྱི།

【注】

1、**atha**：副詞、不變詞。爾時，དེ་ནས།

2、**khalv(khalu)**：副詞、加強語氣。

3、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

4、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**bhagavantam(bhagavant)** ：名詞、陽性、單數、業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། thus.

7、**avocat(√vac-2)**不定過去時、主動、單數、第三人稱說、言，གསོལ། spoke.

8、**kathaṃ(katha)**：疑問代詞、中性、單數、體格。云何，ཇི་ལྟར། how.

9、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

10、**bodhisattvayāna-saṃprasthitena(bodhisattva-yāna-saṃ-pra-√stha-1)**：過去分詞、陽性、單數、具格。發趣菩薩乘，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ཞུགས་པ། Bodhisattva-vehicle set out.

11、**sthātavyaṃ(√sthā-1)**：必要分詞（未來被動分詞）、中性、單數、體格。安住，གནས་པ། abide.

12、**pratipattavya ṃ (prati-√pad-4)**：必要分詞（未來被動分詞）、中性、單數、體格。修行，སྒྲུབ་པ། progress.

13、**cittaṃ(citta)**：名詞、中性、單數、體格。心，སེམས། thought.

14、**pragrahītavya m (pra-√grah-9)**：必要分詞（未來被動分詞）、中性、單數、體格。降伏，རབ་ཏུ་གཟུང་བ། exert.

【解】

此句多師譯為：「爾時，命者善實，世尊邊如是言：「云何，世尊！菩薩乘發行住應？云何修行應？云何心降伏？」」

此句同 2-4。

多師此句可調為：「爾時，命者善實[向]世尊如是言：「世尊！發行乘菩薩，應云何住？應云何修行？應云何降伏心？」。」

17-2.भगवानाह-इह सुभूते बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेन एवं चित्तमुत्पादयितव्यम्- सर्वे सत्त्वा मया अनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वापयितव्याः। एवं स सत्त्वान् परिनिर्वाप्य न कश्चित्सत्त्वः परिनिर्वापितो भवति।

17-2.bhagavān āha | iha subhūte bodhisattva-yāna-saṃprasthitena evaṃ cittam utpādayitavyaṃ sarve sattvā mayā anupadhiśeṣe nirvāṇadhātau parinirvāpayitavyāḥ | evaṃ ca sattvān parinirvāpya na kaścit sattvaḥ parinirvāpito bhavati |

[奘譯] 佛告善現：「諸有發趣菩薩乘者，應當發起如是之心，『我當皆令一切有情於無餘依妙涅槃界而般涅槃。雖度如是一切有情令滅度已，而無有情得滅度者。』

[淨譯] 佛告妙生：「若有發趣菩薩乘者，當生如是心，『我當度脫一切眾生 悉皆令入無餘涅槃 雖有如是無量眾生證於圓寂 而無有一眾生證圓寂者。』

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཕུང་པོ་ལྷག་མ་མེད་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དབྱིངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླའོ། །དེ་ལྟར་སེམས་ཅན་ཚད་མེད་པ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་ཀྱང་། སེམས་ཅན་གང་ཡང་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་གྱུར་པ་མེད་དོ། །སྙམ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**bhagavān** 名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，གསོལ་པ། said.

3、**iha**：不變詞。於此，འདི་ལ། here.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**bodhisattvayāna-saṃprasthitena(bodhisattva-yāna-saṃ-pra-√stha-1)**：過去分詞、陽性、單數、具格。發趣菩薩乘，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ཞུགས་པ། set out in the Bodhisattva-vehicle.

6、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། thus.

7、**cittam(citta)**名詞、中性、單數、業格心，སེམས། thought.

8、**utpādayitavya ṃ (ut-√pad-4)**：動詞、必要分詞。應生，བསྐྱེད་པར་བྱ། should produce.

9、**sarve(sarva)**：代詞、陽性、複數、體格。一切，ཐམས་ཅད། all.

10、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། being.

11、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格我，བདག་གིས། me.

12、**anupadhiśeṣe(an-upadhi-śeṣa)**：形容詞、陽性、單數、依格。無餘依，ཐམས་ཅད་ཕུང་པོ་ལྷག་མ་མེད་པ། nothing behind.

13、**nirvāṇadhātau(nir-vāṇa-dhātu)**：名詞、陽性、單數、依格。涅槃界，མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དབྱིངས། Realm of Nirvāṇa.

14、**parinirvāpayitavyāḥ(pari-nir-√vā-2)**：動詞、致使、必要分詞、陽性、複數、體格。應滅度，ཡོངས་སུ་མྱ་ངན། should be Nirvāṇa.

15、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། thus.

16、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

17、**sattvān(sattva)**：名詞、陽性、複數、業格。有情，སེམས་ཅན། being.

18、**parinirvāpya(pari-nir-√vā-2)**：動詞、獨立式。滅度，ཡོངས་སུ་མྱ་ངན། Nirvāṇa.

19、**na**：副詞。不、非，མ། no.

20、**kaścit**：代詞。任何，གང་ཡང་། all.

21、**sattvaḥ(sattva)**：名詞、陽性、單數、體格。有情，སེམས་ཅན། being.

22、**parinirvāpito(pari-nir-√vā-2)**：過去分詞、陽性、單數、體格。得滅度者，ཡོངས་སུ་མྱ་ངན། led to Nirvāṇa.

23、**bhavati(√bhū)**：動詞、單數、第三人稱。是，གྱུར། been.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「此，善實！菩薩乘發行，如是心發生應：『一切眾生，[6]無我受餘涅槃界滅度應，如是一切眾生滅度，無有一眾生滅度有。』」

此句同 3-1、3-2、3-3。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！此[中] 發行菩薩乘[者]，應發生如是心：『我應[於]無餘受涅槃界，滅度一切眾生，如是滅度一切眾生，[而]無有一眾生[是所]滅度[者]。』」

17-3. तत्कस्य हेतोः।सचेत्सुभूते बोधिसत्त्वस्य सत्त्वसंज्ञा प्रवर्तेत, न स बोधिसत्त्व इति वक्तव्यः। जीवसंज्ञा वा यावत्पुद्गलसंज्ञा वा प्रवर्तेत, न स बोधिसत्त्व इति वक्तव्यः।

17-3.tatkasya hetoḥ | sacet subhūte bodhisattvasya sattva-saṃjñā pravarteta na sa bodhisattva iti vaktavyaḥ | jīvasaṃjñā vā yāvat pudgalasaṃjñā vā pravarteta na sa bodhisattva iti vaktavyaḥ |

[什譯] 何以故？須菩提，若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，則非菩薩！

[奘譯] 何以故？善現，若諸菩薩摩訶薩有情想轉，不應說名菩薩摩訶薩！所以者何？若諸菩薩摩訶薩不應說言有情想轉，如是命者想、士夫想、補特伽羅想 意生想、摩納婆想、作者想、受者想轉，當知亦爾！

[淨譯] 何以故？妙生，若菩薩有眾生想者，則不名菩薩！

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་ལ། གང་ཟག་གི་བར་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་ཡང་དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。什麼、何，ཅི། so.

3、**hetoḥ(hetu)**名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། why.

4、**sacet**：關係副詞。若，གལ་ཏེ། if.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**bodhisattvasya(bodhisattva)**名詞、陽性、單數、屬格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattvas.

7、**sattva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。有情想、众生想，སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས། perception of a being.

8、**pravarteta(pra-√vṛt-1)**：動詞、祈願 、單數、第三人稱。轉，འཇུག། take place.

9、**na**：副詞。不、非，མི། not.

10、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

11、**bodhisattva(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattva.

12、**iti**：不變詞。所謂、名為。

13、**vaktavyaḥ(√vac-2)**必要分詞、陽性、單數、體格。應說，ཞེས་བྱ། should be called.

14、**jīva-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、業格。命者想、壽者想，སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a soul.

15、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

16、**yāvat** 關係副詞。乃至，བར་དུ། wherever.

17、**pudgala-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、業格。補特伽罗想、人想，གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས། the perception of a person.

18、**pravarteta(pra-√vṛt-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。轉，འཇུག། take place.

19、**na**：副詞。不、非，མི། not.

20、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

21、**bodhisattva(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattva.

22、**iti**：不變詞。所謂、名為，

23、**vaktavyaḥ(√vac-2)**：必要分詞、陽性、單數、體格。應說，ཞེས་བྱ། should be called.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若，善實！菩薩眾生想轉，彼不菩薩摩訶薩名說應；乃至人想轉，不彼菩薩摩訶薩名說應。」

此句同 3-5。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！若菩薩眾生想轉，彼不應說名菩薩摩訶薩；乃至人想轉，彼不應說名菩薩摩訶薩。」

17-4. तत्कस्य हेतोः । नास्ति सुभूते स कश्चिद्धर्मो यो बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितो नाम।

17-4.tat kasya hetoḥ | nāsti subhūte sa kaścid dharmo yo bodhisattva-yāna-saṃprasthito nāma |

[什譯] 所以者何？須菩提，實無有法，發阿耨多羅三藐三菩提者！」

[奘譯] 何以故？善現，無有少法，名為發趣菩薩乘者！」

[淨譯] 所以者何？妙生，實無有法，可名發趣菩薩乘者！」

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**na**：副詞。不、非，མ། not.

5、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，has.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

8、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། not one.

9、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

10、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། who.

11、**bodhisattva-yāna-saṃprasthito(bodhisattva-yāna-saṃprasthita)**：過去分詞、陽性、單數、體格。發趣菩薩乘，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ ཞུགས་པ། set out the vehicle of a Bodhisattva.

12、**nāma**：不變詞。名為。

【解】

此句多師譯為：「彼何所由？無有，善實！一法，菩薩乘發行名。」

多師此句可調為：「彼何所由？善實！無有一法，名發行菩薩乘。」

17-5. तत्किं मन्यसे सुभूते अस्ति स कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेन दीपंकरस्य तथागतस्यान्तिकादनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः ।

17-5.tat kiṃ manyase subhūte asti sa kaścid dharmo yas tathāgatena dīpaṃkarasya tathāgatasya antikād anuttarāṃ samyaksaṃbodhim abhisaṃbuddhaḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，如來昔於然燈如來、應、正等覺所，頗有少法能證阿耨多羅三藐三菩提不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，如來於然燈佛所，頗有少法是所證不？」

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་མམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、現在中間、單數、第二人稱。認為，作意，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，ཡོད། is.

6、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། there.

7、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

8、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

9、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། which.

10、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

11、**dīpaṃkarasya(dīpaṃ-kara)**：名詞、陽性、單數、屬格。燃燈，མར་མེ་མཛད། Dīpankara.

12、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

13、**antikād(antika)**：名詞、中性、單數、從格。所，in the presence.

14、**anuttarāṃ** 形容詞、陰性、單數、業格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the ultmost.

15、**samyaksaṃbodhim(samyaksaṃbodhi)**：形容詞、陽性、單數、業格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.

16、**abhisaṃbuddhaḥ(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས། awoken.

【解】

此句多師譯為：「彼何意念？善實！有一法，若如來燈作如來、應、正遍知邊，無上正遍知證覺？」

此句同上。

多師此句可調為：「彼何意念？善實！若有一法，如來[於]燈作如來、應、正遍知[所]，證覺無上正遍知？」

17-6. एवमुक्ते आयुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत्- यथाहं भगवतो भाषितस्यार्थमाजानामि, नास्ति स भगवन् कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेन दीपंकरस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यान्तिकादनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः।

17-6.evam ukte āyuṣmān subhūtir bhagavantam etad avocat |
yathā ahaṃ bhagavan bhagavato bhāṣitasya artham ājānāmi nāsti sa bhagavan kaścid dharmo yas tathāgatena dīpaṃkarasya tathāgatasya arhataḥ samyaksaṃbuddhasya antikād anuttarāṃ samyaksaṃbodhim abhisaṃbuddhaḥ |

[什譯] 「不也，世尊，如我解佛所說義，佛於然燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提！」

[奘譯] 作是語已，具壽善現白佛言：「世尊，如我解佛所說義者，如來昔於然燈如來、應、正等覺所，無有少法能證阿耨多羅三藐三菩提！」

[淨譯] 妙生言：「如來於然燈佛所，無法可證而得菩提！」

[藏譯]དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་སོ། །

【注】

1、**evam**：副詞。如是，དེ་སྐད། this.

2、**ukte(ukta，√vac)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，གསོལ་བ། ask.

3、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

4、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། subhūti.

5、**bhagavantam(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། say.

8、**yathā**：副詞。如，ལྟར། as.

9、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，བདག I.

10、**bhagavan(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

11、**bhagavato(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、屬格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

12、**bhāṣitasya(√bhāṣ)**：過去分詞、單數、屬格。所說的，གསུངས་པ། teaching.

13、**artham(artha)**：名詞、陽性、單數、業格。義，དོན། meaning.

14、**ājānāmi(ā-√jñā)**：動詞、單數、第一人稱。我解，བདག་གིས་འཚལ་བ། understand.

15、**na**：否定詞。無、非，མ། not.

16、**asti(√as)**：動詞、現在主動、單數、第三人稱。有、是，ཡོད། is.

17、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

18、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

19、**dharmo(dharm)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

20、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。何者，གང་། which.

21、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

22、**dīpaṃkarasya(dīpaṃ-kara)**：名詞、陽性、單數、屬格。燃燈，མར་མེ་མཛད། Dīpankara.

23、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

24、**arhataḥ(arh)**：現在分詞、陽性、單數、屬格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

25、**samyaksaṃbu ddhasya(samyaksaṃbu ddha)**：形容詞、陽性、單數、屬格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། the Fully Enlightened One.

26、**antikād(antika)**：名詞、中性、單數、從格。所，ལས། in the presence.

27、**anuttarāṃ(anuttarā)**：形容詞、陰性、單數、業格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

28、**samyaksaṃbodhim(samyak-saṃbodhi)**：形容詞、陽性、單數、業格。正等正覺ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། right and perfect enlightenment.

29、**abhisaṃbuddhaḥ(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，བླངས་པ། awoken.

【解】

此句多師譯為：「如是語已。命者善實，世尊邊如是言：「無有彼，世尊！一法，若如來燈作如來、應、正遍知邊，無上正遍知證覺。。」

此句同 7-3 等。淨師、多師皆未譯「如我解佛所說義。」藏譯亦無。

多師此句可調為：「如是語已。命者善實[向]世尊如是言：「世尊！無有一法，若如來[於]燈作如來、應、正遍知[所]，證覺無上正遍知。。」

17-7.एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं सुभूतिमेतदवोचत्-एवमेतत्सुभूते, एवमेतत्। नास्ति सुभूते स कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेन दीपंकरस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यान्तिकादनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः।

17-7.evam ukte bhagavān āyuṣmantaṃ subhūtim etad avocat | evam etat subhūte evam etan nāsti subhūte sa kaścid dharmo yas tathāgatena dīpaṃkarasya tathāgatasya arhataḥ samyaksaṃbuddhasya antikād anuttarāṃ samyaksaṃbodhim abhisaṃbuddhaḥ |

[什譯] 佛言：「如是、如是！須菩提，實無有法，如來得阿耨多羅三藐三菩提！

[奘譯] 說是語已，佛告具壽善現言：「如是、如是！善現，如來昔於然燈如來、應、正等覺所，無有少法能證阿耨多羅三藐三菩提！

[淨譯] 佛言：「如是、如是！妙生，實無有法，如來於然燈佛所，有所證悟得大菩提！

[藏譯] དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར་དེ་དེ་བཞིན་ནོ། །དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་དོ། །

【注】

1、**evam**：副詞。如是，དེ་སྐད། this.

2、**ukte(ukta，√vac)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，གསོལ་བ། ask.

3、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

4、**āyuṣmantaṃ(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、業格。具壽、長老，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

5、**subhūtim(subhūti)**：名詞、陽性、單數、業格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། say.

8、**evam**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

9、**etat(etad)**：代詞、中性、單數、體格。此，དེ། this.

10、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

11、**evam**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

12、**etan(etad)**：代詞、中性、單數、體格。此，དེ། this.

13、**na**：副詞。不、非，མ། not.

14、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，has.

15、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

16、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

17、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

18、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

19、**tathāgatena(tathāgata)**名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

20、**dīpaṃkarasya(dīpaṃ-kara)**名詞、陽性、單數、屬格。燃燈，མར་མེ། Dīpankara.

21、**tathāgatasya(tathāgata)**名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

22、**arhataḥ(arh)**現在分詞、陽性、單數、屬格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

23、**samyaksaṃbuddhasya(samyaksaṃbuddha)**形容詞、陽性、單數、屬格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། Fully Enlightened One.

24、**antikād(antika)**：名詞、中性、單數、從格。所，ལས། in the presence.

25、**anuttarāṃ(anuttarā)**形容詞、陰性、單數、業格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

26、**samyaksaṃbodhim(samyak-saṃbodhi)**形容詞、陽性、單數、業格。正等正覺ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། right and perfect enlightenment.

27、**abhisaṃbuddhaḥ(abhi-saṃ-buddha)**過去分詞、陽性、單數、體格。現證，བླངས་པ། awoken.

【解】

此句多師譯為：「如是語已。世尊，命者善實如是言：「如是，如是！善實！如是，如是！無有彼一法，若如來，燈作如來、應、正遍知邊，無上正遍知證覺。」

此句同 2-5 等。

多師此句可調為：「如是語已。世尊[向]命者善實如是言：「如是，如是！善實！如是，如是！無有一法，若如來[於]燈作如來、應、正遍知[所]，證覺無上正遍知。」

17-8.सचेत्पुनः सुभूते कश्चिद्धर्मस्तथागतेनाभिसंबुद्धोऽभविष्यत्, न मां दीपंकरस्तथागतो व्याकरिष्यत्-भविष्यसि त्वं माणव अनागतेऽध्वनि शाक्यमुनिर्नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध इति।

17-8.sacet punaḥ subhūte kaścid dharmas tathāgatena abhisaṃbuddho 'bhaviṣyanna māṃ dīpaṃkaras tathāgato vyākariṣyad bhaviṣyasi tvaṃ māṇava-anāgate 'dhvani śākyamunir nāma tathāgato 'rhan samyaksaṃbuddha iti |

[什譯] 須菩提，若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提者，然燈佛則不與我受記：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』

[奘譯] 何以故？善現！如來昔於然燈如來、應、正等覺所，若有少法能證阿耨多羅三藐三菩提者，然燈如來、應、正等覺不應授我記言：『汝摩納婆，於當來世，名釋迦牟尼如來、應、正等覺。』

[淨譯] 若證法者，然燈佛則不與我授記：『摩納婆！汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』

[藏譯] རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་འགའ་ཞིག་ཡོད་པར་གྱུར་ན། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་ང་ལ་བྲམ་ཟེའི་ཁྱེའུ་ཁྱོད་མ་འོངས་པའི་དུས་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཤཱཀྱ་ཐུབ་པ་ཞེས་བྱ་བར་འགྱུར་རོ། །ཞེས་ལུང་མི་སྟོན་པ་ཞིག་ན།

【注】

1、**sacet**：關係副詞。若，གལ་ཏེ། if.

2、**punaḥ(punar)**：副詞。也、再ཡང་།again.

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

4、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། some.

5、**dharmas**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

6、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པས། Tathāgata.

7、**abhisaṃbuddho(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས། fully known.

8、**'bhaviṣyan(√bhū-1)**：動詞、條件式、單數、第三人稱。有，ཡོད། had.

9、**na**：否定詞。無、非，མ། not.

10、**māṃ(mad)**：代詞、陽性、單數、業格。我，ང་། me.

11、**dīpaṃkaras(dīpaṃkara)**：名詞、陽性、單數、體格。燃燈，མར་མེ་མཛད། Dīpankara.

12、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

13、**vyākariṣyad(vi-ā-√kṛ-8)**：動詞、條件式、單數、第三人稱。授記，ལུང་སྟོན་པ། predicted.

14、**bhaviṣyasi(√bhū)**：動詞、未來、單數、第二人稱。是，有，འགྱུར། have.

15、**tvaṃ(tvad)**：代詞、陽性、單數、體格。汝，ཁྱོད། you.

16、**māṇava**：名詞、陽性、單數、呼格。摩納婆（儒童）བྲམ་ཟེའི་ཁྱེའུ། young Brahmin.

17、**anāgate(anāgata)**：名詞、陽性、單數、依格。當來，མ་འོངས་པ། future.

18、**'dhvani(adhvan)**：名詞、陽性、單數、依格。世，དུས། period.

19、**nāma**：不變詞。名為，ཞེས་བྱ་བ། name.

20、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

21、**'rhan(arhat)**：名詞、陽性、單數、體格。應供， དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

22、**samyaksaṃbuddha (samyaksaṃbuddha)**：名詞、陽性、單數、體格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། Fully Enlightened One.

23、**śākyamunir(śākyamuni)**：名詞、陽性、單數、體格。釋迦牟尼，ཤཱཀྱ་ཐུབ་པ། śākyamuni.

【解】

此句多師譯為：「若復，善實！一法，如來證覺有，不我燈作如來應正遍知記說：『有當汝行者，未來世，釋迦牟尼名，如來、應、正遍知。』者。」

sacet 引出條件從句，abhaviṣyat（有），為條件式，abhisaṃbuddho（現證），過去分詞，能證者「如來（tathāgatena）」即用具格，直譯即為：「若（sacet）有（'bhaviṣyan）一法（kaścid dharmas）是如來（tathāgatena）所證（abhisaṃbuddho）。」主句則為主動語態，直譯即為：「燃燈如來（dīpaṃkaras tathāgato）則不（na）

授記（vyākariṣyad）我（māṃ）：‘汝（tvaṃ）於來世（anāgate 'dhvani），當（bhaviṣyasi）名（nāma）釋迦牟尼（śākyamunir）如來、應供、正遍知（tathāgato 'rhan samyaksaṃbuddha）’。」

多師此句可調為：「復[次]，善實！若有一法，如來證覺，[則]燈作如來、應、正遍知不記我說：『行者，汝[於]未來世，[當] 名釋迦牟尼如來、應、正遍知。』」

17-9.यस्मात्तर्हि सुभूते तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन नास्ति स कश्चिद्धर्मो योऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः, तस्मादहं दीपंकरेण तथागतेन व्याकृत- भविष्यसि त्वं माणव अनागतेऽध्वनि शाक्यमुनिर्नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध।

17-9.yasmāt tarhi subhūte tathāgatena arhatā samyaksaṃbuddhena nāsti sa kaścid dharmo yo 'nuttarāṃ samyaksaṃbodhim abhisaṃbuddhas tasmād ahaṃ dīpaṃkareṇa tathāgatena vyākṛto bhaviṣyasi tvaṃ māṇava-anāgate 'dhvani śākyamunir nāma tathāgato 'rhan samyaksaṃbuddhaḥ |

[什譯] 以實無有法，得阿耨多羅三藐三菩提！是故，然燈佛與我受記，作是言：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』

[奘譯] 善現，以如來無有少法，能證阿耨多羅三藐三菩提！是故，然燈如來、應、正等覺授我記言：『汝摩納婆，於當來世，名釋迦牟尼如來、應、正等覺。』

[淨譯] 以無所得故，然燈佛與我授記：『當得作佛，號釋迦牟尼。』

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ལྟར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པས་དེའི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་ང་ལ་བྲམ་ཟེའི་ཁྱེའུ་ཁྱོད་མ་འོངས་པའི་དུས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཤཱཀྱ་ཐུབ་པ་ཞེས་བྱ་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་ལུང་བསྟན་ཏོ། །

【注】

1、**yasmāt(yad)**：副詞。是故。

2、**tarhi**：副詞。若此，འདི་ལྟར།

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

5、**arhatā(arhat)**：名詞、陽性、單數、具格。應供， དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

6、**samyaksaṃbuddhena(samyaksaṃbuddha)**：形容詞、陽性、單數、具格正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.

7、**na**：副詞。不、非，མ།not.

8、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，is.

9、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། there.

10、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

11、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

12、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། which.

13、**'nuttarāṃ(anuttarā)**：形容詞、陰性、單數、業格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

14、**samyaksaṃbodhim(samyak-saṃbodhi)**：名詞、陰性、單數、業格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། Fully Enlightened One.

15、**abhisaṃbuddhas(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，བྙངས་པ། fully known.

16、**tasmād**：副詞。是故，དེས་ན།therefore.

17、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，བདག me.

18、**dīpaṃkareṇa (dīpaṃ-kara)**：名詞、陽性、單數、具格。燃燈，མར་མེ། Dīpankara.

19、**vyākṛto(vi-ā-√kṭ-8)**：過去分詞、單數、體格。授記，ལུང་སྟོན་པ། predicted.

20、**bhaviṣyasi(√bhū)**：動詞、未來、單數、第二人稱。是，有，འགྱུར། have.

21、**tvaṃ(tvad)**：代詞、陽性、單數、體格。汝，ཁྱོད། you.

22、**māṇava**：名詞、陽性、單數、呼格。摩納婆（儒童），བྲམ་ཟེའི་ཁྱེའུ། young Brahmin.

23、**anāgate(anāgata)**：名詞、陽性、單數、依格。當來，མ་འོངས་པ། future.

24、**'dhvani(adhvan)**：名詞、陽性、單數、依格。世，དུས། period.

25、**śākyamunir(śākyamuni)**：名詞、陽性、單數、體格。釋迦牟尼，ཤཱཀྱ་ཐུབ་པ། śākyamuni.

26、**nāma(nāman)**：名詞、中性、單數、主格。名，名字，ཞེས་བྱ་བ། name.

27、**tathāgat o(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

28、**'rhan(arh)**：現在分詞、陽性、單數、體格。應供， དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

29、**samyaksaṃbuddhaḥ(samyaksaṃbuddha)**：形容詞、陽性、單數、體格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། Fully Enlightened.

【解】

此句多師譯為：「是故，此，善實！如來、應、正遍知，無有一法，若無上正遍知證覺，彼故，燈作如來、應、正遍知記說有當：『汝行者，未來世，釋迦牟尼名，如來、應、正遍知。』。」

此句同 17-8。

多師此句可調為：「是故，善實！無有一法，若如來、應、正遍知，證覺無上正等菩提。彼故，燈作如來、應、正遍知記[我]說：『行者，汝[於]未來世，[當] 名釋迦牟尼如來、應、正遍知。』」

17-10.तत्कस्य हेतोः । तथागत इति सुभूते भूततथताया एतदधिवचनम्। तथागत इति सुभूते अनुत्पादधर्मताया एतदधिवचनम्। तथागत इति सुभूते धर्मोच्छेदस्यैतदधिवचनम्। तथागत इति सुभूते अत्यन्तानुत्पन्नस्यैतदधिवचनम्। तत्कस्य हेतोः । एष सुभूते अनुत्पादो यः परमार्थः।

17-10.tatkasya hetoḥ | tathāgata iti subhūte | bhūta-tathatāyā etad adhivacanam | tathāgata iti subhūte | anutpāda dharmatāyā etad adhivacanam | tathāgata iti subhūte | dharmo cchedasya etad adhivacanam | tathāgata iti subhūte | atyanta anutpannasya etad adhivacanam | tat kasya hetoḥ | eṣa subhūte 'nutpādo yaḥ paramārthaḥ |

[什譯] 何以故？如來者，即諸法如義！

[奘譯] 所以者何？善現，言如來者，即是真實真如增語；言如來者，即是無生法性增語！言如來者，即是永斷道路增語！言如來者，即是畢竟不生增語！何以故？善現，若實無生，即最勝義！

[淨譯] 何以故？妙生，言如來者，即是實性真如之異名也！

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི། ཡང་དག་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ཚིག་བླ་དྭགས་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**tathāgat a(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

5、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

7、**bhūta-tathatāyā(bhūta-tathatā)**：名詞、陰性、單數、屬格。真如，ཡང་དག་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད། true suchness.

8、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། that.

9、**adhivacanam(adhivacana)**：名詞、中性、單數、體格增語，ཚིག་བླ་དྭགས། synonym.

10、**anutpāda- dharmatāyā(an-ut-pāda- dharmatā)**：名詞、陰性、單數、屬格。無生法性。

11、**dharmo- cchedasya(dharmo- ccheda)**：名詞、陽性、單數、屬格。永斷道路。

12、**atyanta- anutpannasya(atyanta- anutpanna,√pad-4)**：過去分詞、陽性、單數、屬格。畢竟不生。

13、**eṣa**：代詞、陽性、單數、體格彼，

14、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

15、**'nutpādo(anutpāda)**：名詞、陽性、單數、體格。无生。

16、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

17、**paramārthaḥ(parama-artha)**：名詞、陽性、單數、體格。最勝義。

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？如來者，善實！真如故此即是；如來者，善實！不生法故此即是；世尊者，善實！道斷此即是；如來者，善實！畢竟不生故此即是。彼何所因？如是，彼實不生，若最勝義。」

此句，奘師、多師全譯，什師、淨師、藏譯僅有前面一句。吉爾吉特梵文版、孔茲轉寫校版也僅前一句。adhivacanam，即是別名、異名、義之意。bhūta-tathatāyā（真如），是屬格，多師譯為「真如故」。直譯應是：「此（etad）即是真如之（bhūta-tathatāyā）異名（adhivacanam）。」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！如來者，此即是真如故；善實！如來者，此即是不生法故；善實！世尊（如來）者，此即是道斷；善實！如來者，此即是畢竟不生故。彼何所因？若最勝義，彼實不生。」

17-11. यः कश्चित्सुभूते एवं वदेत्-तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन अनुत्तरा

सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धेति, स वितथं वदेत्। अभ्याचक्षीत मां स सुभूते असतोद्गृहीतेन। तत्कस्य हेतोः। नास्ति सुभूते स कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेन अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः।

17-11. yaḥ kaścit subhūte evaṃ vadet tathāgatena arhatā samyak-saṃbuddhena anuttarā samyaksaṃbodhir abhisaṃbuddheti sa vitathaṃ vaded abhyācakṣīta māṃ sa subhūte asatodgṛhītena |tat kasya hetoḥ | nāsti subhūte sa kaścid dharmo yas tathāgatena anuttarāṃ samyaksaṃbodhim abhisaṃbuddhaḥ |

[什譯] 若有人言『如來得阿耨多羅三藐三菩提』。須菩提，實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提!

[奘譯] 善現，若如是說『如來應正等覺能證阿耨多羅三藐三菩提』者，當知此言為不真實! 所以者何? 善現，由彼謗我，起不實執! 何以故? 善現，無有少法，如來、應、正等覺能證阿耨多羅三藐三菩提!

[淨譯] 妙生，若言『如來證得無上正等覺』者，是為妄語! 何以故? 實無有法，如來證得無上正覺!

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ་ཞེས་ཟེར་ན། དེ་ལོག་པར་སྨྲ་བ་ཡིན་ནོ། ། དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་ལ་ལ། what.

2、**kaścit**：代詞。任何，ཞིག any.

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད། so.

5、**vaded(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。說，ཟེར། speak.

6、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

7、**arhatā(arhat)**：名詞、陽性、單數、具格應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

8、**samyak-saṃbuddhena**：形容詞、陽性、單數、具格。正等覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། right and perfect enlightenment.

9、**anuttarā(anuttarā)**：形容詞、陰性、單數、體格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the ultmost.

10、**samyaksaṃbodhir(samyaksaṃbodhi)**：形容詞、陽性、單數、體格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། Fully Enlightened One.

11、**abhisaṃbuddhaḥ(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས། fully known.

12、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

13、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

14、**vitathaṃ(vitatha)**：形容詞、陽性、單數、業格。非真實，ལོག་པ། falsely.

15、**vaded(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。**說，** སྨྲ་བ། speak.
16、**abhyācakṣīta(abhi-ā-√cakṣ)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。**謗，** misrepresent.
17、**māṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、業格。**我，** ང། me.
18、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。**彼，** དེ། that.
19、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。**善現、須菩提，** རབ་འབྱོར། Subhūti.
20、**asatodgṛhītena(√grah-9)**：名詞、陽性、單數、具格。**不實執，** not there.
21、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。**彼，** དེ། there.
22、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。**何、什麼，** ཅིའི། why.
23、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。**因，** ཕྱིར། it.
24、**na**：副詞。**不、非，** མ། not.
25、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。**有、是，** is.
26、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。**善現、須菩提，** རབ་འབྱོར། Subhūti.
27、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。**彼，** དེ། there.
28、**kaścid**：代詞。**任何，** གང་ཡང་། any.
29、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。**法，** ཆོས། dharma.
30、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。**誰，** གང་། which.
31、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。**如來，** དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.
32、**anuttarāṃ(anuttarā)**：形容詞、陰性、單數、業格。**無上，** བླ་ན་མེད་པ། the utmost.
33、**samyaksaṃbodhim(samyak-saṃbodhi)**：名詞、陰性、單數、業格。**正等菩提，** ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.
34、**abhisaṃbuddhaḥ(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。**現證，** སྣངས་པ། fully known.

【解】

此句多師譯為：「若有，善實！如是語：『如來、應、正遍知，無上正遍知證覺。』彼不如語，誹謗我。彼，善實！不實取。彼何所因？無有彼，善實！一法，若如來、應、正遍知，無上正遍知證覺。」

此句，奘師、多師全譯，什師、淨師、藏譯缺譯「abhyācakṣīta māṃ sa subhūte asatodgṛhītena」句，asatodgṛhītena，為具格，直譯即為：「彼（sa）由取不實（asatodgṛhītena）而謗（abhyācakṣīta）我（māṃ）。」其他同前等。

多師此句可調為：「善實！若有[人]如是語：『如來、應、正遍知，證覺無上正[等菩提]。』彼[言]不如語，善實！彼取不實誹謗我。彼何所因？善實！無有一法，若如來、應、正遍知，證覺無上[等菩提]。」

17-12. यश्च सुभूते तथागतेन धर्मोऽभिसंबुद्धो देशितो वा तत्र न सत्यं न मृषा। तस्मात्तथागतो भाषते-सर्वधर्मा बुद्धधर्मा इति।

17-12.yaś ca subhūte tathāgatena dharmo 'bhisaṃbuddho deśito vā tatra na satyaṃ na mṛṣā | tasmāttathāgato bhāṣate sarvadharmā buddhadharmā iti |

[什譯] 須菩提，如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中，無實無虛。是故如來說一切法皆是佛法！

[奘譯] 善現，如來現前等所證法、或所說法、或所思法，即於其中，非諦非妄。是故如來說一切法皆是佛法！

[淨譯] 妙生，如來所得正覺之法，此即非實非虛。是故佛說一切法者，即是佛法！

[藏譯]རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའམ། བསྟན་པ་དེ་ལ་བདེན་པའདང་མེད། རྫུན་པ་ཡང་མེད་དོ། །དེ་བས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཞེས་གསུངས་སོ། །

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། which.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

4、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

5、**'bhisaṃbuddho(abhi-saṃ-√budh-4)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所現證，མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པ། fully known.

6、**deśito(√diś-6)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，བསྟན་པ། demonstrated.

7、**tatra**：副詞。此中，དེ་ལ། there.

8、**satyaṃ(satya)**：名詞、中性、單數、體格。諦、真實，བདེན་པ། truch.

9、**na**：否定詞。不、無，མེད། nor.

10、**mṛśā(mṛśā)**：名詞、陰性、單數、體格。虛妄，རྫུན་པ། fraud.

11、**tasmāt(tasmād)**：副詞。是故，དེ་བས་ན། therefore.

12、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

13、**bhāṣate(√bhās-1)**：動詞、單數、第三人稱。說，གསུངས། teaches.

14、**sarvadharmā(sarva-dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。一切法，ཆོས་ཐམས་ཅད། all dharmas.

15、**buddhadharmā(buddha-dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。佛法，སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཆོས། Buddha's own and special dharmas.

【解】

此句多師譯為：「若，善實！如來法證覺說，若不彼中實不妄，彼故如來說：『一切法，佛法者。』」

此同 14-19。

多師此句可調為：「善實！若如來[所]證覺、[所]說法，彼中不實不妄，彼故如來說：『一切法[即]佛法者。』」

17-13. तत्कस्य हेतोः । सर्वधर्मा इति सुभूते अधर्मास्तथागतेन भाषिताः। तस्मादुच्यन्ते सर्वधर्मा बुद्धधर्मा इति।

17-13.tat kasya hetoḥ | sarva-dharmā iti subhūte a-dharmās tathāgatena bhāṣitāḥ | tasmād ucyante sarvadharmā buddha-dharmā iti |

[什譯] 須菩提，所言一切法者，即非一切法，是故名一切法！」
[奘譯] 善現，一切法一切法者，如來說非一切法，是故如來說名一切法一切法！」
[淨譯] 妙生，一切法一切法者，如來說為非法，是故如來說一切法者，即是佛法！」
[藏譯]རབ་འབྱོར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཅེས་བྱ་བ་ནི། དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཆོས་མེད་པ་ཡིན་ཏེ། དེས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**sarva-dharmā(sarva-dharma)**名詞、陽性、複數、體格。一切法，ཆོས་ཐམས་ཅད། all dharmas.

5、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**a-dharmās(a-dharma)**名詞、陽性、複數、體格。非法，ཆོས་མེད་པ། no-dharmas.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣitāh(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

10、**tasmād**：副詞。是故，དེས་ན། therefore.

11、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

12、**sarva-dharmā(sarva-dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。一切法，ཆོས་ཐམས་ཅད། all dharmas.

13、**buddha-dharmā(buddha-dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。佛法，སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས། Buddha's own and special dharmas.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？一切法、一切法者，善實！一切彼非法，如來說；彼故，說名一切法者。」

此同前面「即非」句型。tasmād ucyante sarvadharmā buddha-dharmā iti，淨師、藏譯全譯為「是故如來說一切法者，即是佛法！」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！一切法、一切法者，彼[即]如來[所]說非一切法，彼故說名一切法者[即是佛法]。」

17-14.तद्यथापि नाम सुभूते पुरुषो भवेदुपेतकायो महाकायः ।
17-14.tadyathāpi nāma subhūte puruṣo bhaved upetakāyo mahākāyaḥ |

[什譯] 「須菩提，譬如人身長大。」
[奘譯] 佛告善現：「譬如士夫，具身大身。」
[淨譯] 「妙生，譬如丈夫，其身長大。」
[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན། སྐྱེས་བུ་ཞིག་མིའི་ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོར་གྱུར་པ་བཞིན་ནོ། །

【注】

1、**tad**：代詞、中性、單數、體格。彼，འདི།

2、**yatha**：副詞。如，ལྟར།

3、**api**：副詞。然、亦，ཡང་། Suppose.

4、**nāma**：不變詞。譬如，དཔེར་ན།

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**puruṣo(puruṣa)**：名詞，陽性，單數，體格。士夫，སྐྱེས་བུ། man.

7、**bhaved(√bhū)**：動詞，祈願，單數，第三人稱。有，གྱུར། were.

8、**upetakāyo(upeta-kāya)**：形容詞，陽性，單數，體格。具身，མིའི་ལུས་དང་ལྡན། body.

9、**mahākāyaḥ(mahā-kāya)**：名詞，陽性，單數，體格。大身，ལུས་ཆེན་པོ། huge body.

【解】

此句多師譯為：「譬如，善實！丈夫有具足身、大身。」

多師此句可調為：「善實！譬如丈夫，具足身、大身。」

17-15.आयुष्मान् सुभूतिराह। योऽसौ भगवंस्तथागतेन पुरुषो भाषित उपेतकायो महाकाय इति, अकायः स भगवंस्तथागतेन भाषितः। तेनोच्यते उपेतकायो महाकाय इति।

17-15.āyuṣmān subhūtir āha | yo 'sau bhagavaṃs tathāgatena puruṣo bhāṣita upetakāyo mahākāya ity akāyaḥ sa bhagavaṃs tathāgatena bhāṣitaḥ | tenocyata upetakāyo mahākāya iti |

[什譯] 須菩提言：「世尊，如來說人身長大，則為非大身，是名大身。」

[奘譯] 具壽善現即白佛言：「世尊，如來所說士夫具身大身，如來說為非身，是故說名具身大身。」

[淨譯] 妙生言：「世尊，如來說為大身者，即說為非身，是名大身。」

[藏譯]ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སྐྱེས་བུ་མིའི་ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ལུས་མ་མཆིས་པར་གསུངས་ཏེ། དེས་ན་ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། (Venerable).

2、**subhūtir**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། speak.

4、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

5、**'sau(asau)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

6、**bhagavaṃs(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། (The Lord).

7、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**puruṣo(puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，སྐྱེས་བུ། man.

9、**bhāṣita(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

10、**upetakāyo(upeta-kāya)**：形容詞、陽性、單數、體格。具身，མིའི་ལུས་དང་ལྡན། body.

11、**mahākāya(mahā-kāya)**：名詞、陽性、單數、體格。大身，ལུས་ཆེན་པོ། a huge body.

12、**ity(iti)**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

13、**akāyaḥ(a-kāya)**名詞、陽性、單數、體格。非身，ལུས་མ་མཆིས་པ། no-body.

14、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

15、**bhagavaṃs(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、依格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། (The Lord).

16、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

17、**bhāṣitah(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

18、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

19、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

【解】

此句多師譯為：「命者善實言：「若彼，世尊！如來，丈夫說具足身、大身；非身，彼，世尊！如來說；彼故，說名足身、大身者。」」

此同前「即非」句型。

多師此句可調為：「命者善實言：「世尊！若如來[所]說丈夫具足身、大身；世尊！彼[即] 如來[所]說非身；彼故，說名足身、大身者。」」

17-16.भगवानाह। एवमेतत्सुभूते। यो बोधिसत्त्व एवं वदेत्-अहं सत्त्वान् परिनिर्वापयिष्यामिति, न स बोधिसत्त्व इति वक्तव्यः।

17-16.bhagavān āha | evam etat subhūte | yo bodhisattva evaṃ vaded ahaṃ sattvān parinirvāpayiṣyāmīti na sa bodhisattva iti vaktavyaḥ |

[什譯] 「須菩提，菩薩亦如是！若作是言『我當滅度無量眾生』，則不名菩薩！

[奘譯] 佛言：「善現，如是、如是！若諸菩薩作如是言『我當滅度無量有情』，是則不應說名菩薩！

[淨譯] 佛告妙生：「如是、如是！若菩薩作是語『我當度眾生令寂滅』者，則不名菩薩！

[藏譯] བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་དེ་དེ་བཞིན་ནོ། ། དེ་བཞིན་ཏེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་འདི་སྐད་དུ་བདག་གིས་སེམས་ཅན་རྣམས་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླའོ་ཞེས་ཟེར་ན། དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱའོ། །

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告བཀའ་སྩལ་པ། speak.

3、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

4、**etat(etad)**：代詞、中性、單數、體格。此，དེ།the.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། who.

7、**bodhisattva(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhisattva.

8、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན།

9、**vaded(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。言、語，ཟླ་བ། say.

10、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，བདག I.

11、**sattvān(sattva)**：名詞、陽性、複數、業格。有情，སེམས་ཅན། beings

12、**parinirvāpayiṣyāmi(pari-nir-√vā-2)**: : 動詞、致使、未來、單數、第一人稱。滅度，ཡོངས་སུ་མྱ་ངན། nirvāṇa

13、**na**: 副詞。不、非，མ། not.

14、**sa(saḥ)** : 代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

15、**bodhisattva(bodhisattva)**: 名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། Bodhi-being.

16、**vaktavyaḥ(√vac-2)** : 必要分詞、陽性、單數、體格。說，ཞེས་བྱ་བ། called.

【解】

此句多師譯為:「世尊言:「如是，如是！善實！如是，如是！若菩薩如是語:『有眾生般涅槃滅度我。』不彼菩薩名說應。」

此同前等。

多師此句可調為:「世尊言:「如是，如是！善實！如是，如是！若菩薩如是語:『我[當] 滅度般涅槃眾生。』彼應不說名菩薩。」

17-17.तत्कस्य हेतोः । अस्ति सुभूते स कश्चिद्धर्मो यो बोधिसत्त्वो नाम ।
17-17.tatkasya hetoḥ | asti subhūte sa kaścid dharmo yo bodhisattvo nāma |

[什譯] 何以故？須菩提，實無有法，名為菩薩！」

[奘譯] 何以故？善現，頗有少法，名菩薩不？」

[淨譯] 妙生，頗有少法，名菩薩不？」

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་བྱ་བའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་སམ།

【注】

1、**tat(tad)**: 代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**: 疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**: 名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**asti(√as)**: 動詞、單數、第三人稱。有、是，ཡོད། is.

5、**subhūte(subhūti)**: 名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**sa(saḥ)** : 代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། there.

7、**kaścid**: 代詞。任何，གང་ཡང་། any.

8、**dharmo(dharma)**: 名詞，陽性，單數，體格。法，ཆོས། dharma.

9、**yo(yaḥ)**: 代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། (who).

10、**bodhisattvo(bodhisattva)** : 名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhis-being.

11、**nāma**: 不變詞。名為，ཞེས་བྱ་བ། named.

【解】

此句多師譯為:「彼何所因？有，善實！有一法若菩薩名？」

此同前等。什師省略下句善現之答，合譯為:「實無有法，名為菩薩。」

多師此句可調為:「彼何所因？善實！若有一法，名菩薩[否]？」

17-18. सुभूतिराह। नो हीदं भगवन्। नास्ति स कश्चिद्धर्मो यो बोधिसत्त्वो नाम।

17-18.subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan nāsti sa kaścid dharmo yo bodhisattvo nāma |

[什譯] （缺譯）

[奘譯] 善現答言：「不也，世尊！無有少法，名為菩薩！」

[淨譯] 答言：「不爾，世尊！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，གསོལ་བ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**na**：副詞。不、非，མ། not.

8、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，is.

9、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། there.

10、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

11、**dharmo(dharma)**：名詞，陽性，單數，體格。法，ཆོས། dharma.

12、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། (who).

13、**bodhisattvo(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhi-being.

14、**nāma**：不變詞。名為，named.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！」。」

17-19.भगवानाह। सत्त्वाः सत्त्वा इति सुभूते असत्त्वास्ते तथागतेन भाषिताः, तेनोच्यन्ते सत्त्वा इति।

17-19.bhagavān āha | sattvāḥ sattvā iti subhūte asattvās te tathāgatena bhāṣitās tenocyate sattvā iti |

[什譯] （缺譯）

[奘譯] 佛告善現：「有情有情者，如來說非有情，故名有情。

[淨譯] （缺譯）

[藏譯] （缺譯）

【注】

1、**bhagavān(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告གསོལ་བ། speak.

3、**sattvāḥ(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

4、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

5、**iti**：不變詞。所謂、名為，ཞེས།

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**asattvās**：名詞、陽性、複數、體格。非有情，སེམས་ཅན་མེད་པ། no-beings.

8、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

9、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

10、**bhāṣitās(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ།taught.

11、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

12、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

13、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

【解】

此句多師譯：「世尊言：「眾生、眾生者，善實！非眾生，彼，如來說；彼故，說名眾生者。

此句什師、淨師、藏譯皆缺譯。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！眾生、眾生者，彼[即]如來[所]說非眾生；彼故，說名眾生者。」

17-20.तस्मात्तथागतो भाषते-निरात्मानः सर्वधर्मा निर्जीवा निष्पोषा निष्पुद्गलाः सर्वधर्मा इति।

17-20.tasmāt tathāgato bhāṣate nirātmānaḥ sarvadharmā nirjīvā niṣpoṣāniṣpudgalāḥ sarvadharmā iti |

[什譯] 是故佛說，『一切法無我、無人、無眾生、無壽者』。

[奘譯] 是故如來說，『一切法無有有情、無有命者、無有士夫、無有補特伽羅等』。

[淨譯] 妙生，是故如來說，『一切法無我、無眾生、無壽者、無更求趣』。

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་དེ་བས་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི་སེམས་ཅན་མེད་པ། སྲོག་མེད་པ་གང་ཟག་མེད་པའོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

【注】

1、**tasmāt(tasmād)**：副詞。是故，དེ་བས་ན། therefore.

2、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

3、**bhāṣate(√bhās-1)**：動詞、單數、第三人稱。說，གསུངས། teaches.

4、**nirātmānaḥ(nir-ātmān)**：形容詞、陽性、單數、體格。無我，བདག་མེད་པ། selfless.

5、**sarvadharmā(sarva-dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。一切法，ཆོས་ཐམས་ཅད། all dharmas.

6、**nirjīvā(nir-jīva)**：形容詞、陽性、複數、體格。無命者，སྲོག་མེད་པ། without living soul.

7、**niṣpoṣā(niṣ-poṣa)**形容詞、陽性、複數、體格。無長養者，unsubstantial.

8、**niṣpudgalāḥ(niṣ-pudgala)**：形容詞、陽性、複數、體格。無補特伽羅，གང་ཟག་མེད་པ། without personality.

【解】

此句多師譯為：「彼故，如來說：『無我一切法，無眾生、無壽者、無長養者，無人一切法者。』」

此中多師譯有五種，什師、淨師缺譯「niṣpoṣā（無長養者、無士夫者）」，奘師缺譯「nirātmānaḥ（無我）」，藏譯兩者皆缺譯。

多師此句可調為：「彼故，如來說：『一切法，無我；一切法者，無眾生、無壽者、無長養者、無人。』」

17-21.यः सुभूते बोधिसत्त्व एवं वदेत्- अहं क्षेत्रव्यूहान्निष्पादयिष्यामीति, स वितथं वदेत्।
17-21.yaḥ subhūte bodhisattva evaṃ vaded ahaṃ kṣetra-vyūhān niṣpādayiṣyāmīti sa vitathaṃ vadet | [so 'pi tathaiva vaktavyaḥ||]

[什譯] 須菩提，若菩薩作是言：『我當莊嚴佛土』，則不名菩薩！

[奘譯] 善現，若諸菩薩作如是言：『我當成辦佛土功德莊嚴』，亦如是說。

[淨譯] 妙生，若有菩薩言：『我當成就佛土嚴勝佛土嚴勝』者，

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། བདག་གིས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་བསྒྲུབ་བོ་ཞེས་ཟེར་ན། དེ་ཡང་དེ་བཞིན་དུ་བརྗོད་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། any.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**bodhisattva**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

4、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད། so.

5、**vaded(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。語。ཟེར། say.

6、**ahaṃ(aham)**：代詞，陽性，單數，體格。我，ང་། I.

7、**kṣetra-vyūhān(kṣetra-vyūha)**：名詞，陽性，複數，體格。佛土莊嚴，ཞིང་བཀོད་པ། harmonious Buddha-fields.

8、**niṣpādayiṣyāmi(niṣ-√pad)**：動詞，致使，未來，單數，第一人稱。我當成辦，བསྒྲུབ་བོ། I will create.

9、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

10、**vitathaṃ(vitatha)**：形容詞、陽性、單數、業格。不真實。

11、**vadet(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。語。ཟེར། say.

【解】

此句多師譯為：「若，善實！菩薩如是語：『我佛土莊嚴成就。』彼亦如是不名說應。」

此句前半句同前，後半句，各家翻譯略有差別。梵文也有兩種版本，一種為「sa vitathaṃ vadet（彼說不真實語。）」另一種為：「so 'pi tathaiva vaktavyaḥ（彼亦應說如是）」。什師所譯（「則不名菩薩」）、多師所譯（「彼亦不應說名如是」），易懂，然與梵文有些差別。淨師似乎缺譯。奘師譯為「亦如是說。」，這與後一梵文對應，亦與藏譯相同（དེ་ཡང་དེ་བཞིན་དུ་བརྗོད་པར་བྱའོ། །），然有些令人費解，若是對應 17-16 句（「若諸菩薩作如是言『我當滅度無量有情』，是則不應說名菩薩！」），則「亦如是說」之意，即是「應如前所說——不應說名菩薩。」

多師此句可調為：「善實！若菩薩如是語：『我成就佛土莊嚴。』彼亦不應說名如是。」

17-22.तत्कस्य हेतोः । क्षेत्रव्यूहाः क्षेत्रव्यूहा इति सुभूते अव्यूहास्ते तथागतेन भाषिताः। तेनोच्यन्ते क्षेत्रव्यूहा इति।

17-22.tatkasya hetoḥ | kṣetra-vyūhāḥ kṣetra-vyūhā iti subhūte 'vyūhās te tathāgatena bhāṣitāḥ | tenocyante kṣetra-vyūhā iti |

[什譯] 何以故？如來說莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。

[奘譯] 何以故？善現，佛土功德莊嚴佛土功德莊嚴者，如來說非莊嚴，是故如來說名佛土功德莊嚴佛土功德莊嚴。

[淨譯] 如來說為非是嚴勝，是故如來說為嚴勝。

[藏譯] དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་དག་བཀོད་པ་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**kṣetra-vyūhāḥ**：名詞、陽性、複數、體格。佛土莊嚴，ཞིང་བཀོད་པ། harmonies of Buddha-fields.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti

6、**'vyūhās** 名詞、陽性、複數、體格。非莊嚴，བཀོད་པ་མེད་པ། no harmonies.

7、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣitāh(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

10、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

11、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？國土莊嚴、國土莊嚴者，善實！非莊嚴，彼，如來說；彼故，說名國土莊嚴者。」

此同前面「即非」句型。

多師此句可調為：「彼何所因？國土莊嚴、國土莊嚴者，善實！彼[即] 如來[所]說非莊嚴；彼故，說名國土莊嚴者。」

17-23. यः सुभूते बोधिसत्त्वो निरात्मानो धर्मा निरात्मानो धर्मा इत्यधिमुच्यते, तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्याख्यातः ॥ १७॥

17-23.yaḥ subhūte bodhisattvo nirātmāno dharmā nirātmāno dharmā ity adhimucyate sa tathāgatena arhatā samyaksaṃbuddhena bodhisattvo mahāsattva ity ākhyātaḥ ||17||

[什譯] 須菩提，若菩薩通達無我法者，如來說名真是菩薩！」

[奘譯] 善現，若諸菩薩於無我法、無我法深信解者，如來、應、正等覺說為菩薩、菩薩 ！」

[淨譯] 妙生，若有信解一切法無性、一切法無性者，如來說名真是菩薩、菩薩！」

[藏譯] རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། ཆོས་རྣམས་ནི་བདག་མེད་པ་ཆོས་རྣམས་ནི་བདག་མེད་པའོ་ཞེས་མོས་པ་དེ་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ཞེས་བརྗོད་དོ། །

【注】

1、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། who.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**bodhisattvo(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

4、**nirātmāno(nir-ātmān)**：形容詞、陽性、單數、體格。無我，བདག་མེད་པ། without self.

5、**dharmā(dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。法，ཆོས། dharmas.

6、**adhimucyate(adhi-√muc-4)**：動詞、致使、單數、第三人稱。信解，མོས་པ། declared.

7、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**arhatā(arhat)**：名詞、陽性、單數、具格應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

10、**samyaksaṃbuddhena(samyaksaṃbuddha)**：形容詞、陽性、單數、具格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། the Fully Enlightened.

11、**bodhisattvo(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhi-beings.

12、**mahāsattva(mahā-sattva)**：名詞、陽性、單數、體格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

13、**ākhyātaḥ(ā-√khyā-2)**：過去分詞、陽性、單數、體格。說、言。

【解】

此句多師譯為：「若，善實！菩薩摩訶薩無我法、無我法者信解，彼，如來、應、正遍知，菩薩摩訶薩名說。」

「yaḥ…sa…」從句，同前等。

多師此句可調為：「善實！若菩薩摩訶薩信解無我法、無我法者，如來、應、正遍知，說彼名菩薩摩訶薩。」

18-1. भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते-संविद्यते तथागतस्य मांसचक्षुः ।

18-1.bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte saṃvidyate tathāgatasya māṃsa-cakṣuḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，如來有肉眼不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，如來等現有肉眼不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，如來有肉眼不？」

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤའི་སྤྱན་མངའ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**：動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

8、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**māṃsa-cakṣuḥ(māṃsa-cakṣus)**：名詞、中性、單數、體格。肉眼，ཤའི་སྤྱན། the fleshly eye.

【解】

此句多師譯為：「「彼何意念？善實！有如來肉眼？」」

多師此句可調為：「「彼何意念？善實！如來有肉眼[否]？」。」

18-2. सुभूतिराह। एवमेतद्भगवन्, संविद्यते तथागतस्य मांसचक्षुः।

18-2.subhūtir āha | evam etad bhagavan saṃvidyate tathāgatasya māṃsa-cakṣuḥ |

[什譯] 「如是，世尊，如來有肉眼！」

[奘譯] 善現答言：「如是，世尊！如來等現有肉眼！」

[淨譯] 妙生言：「如是，世尊！如來有肉眼！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དེ་ལྟར་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤའི་སྤྱན་མངའོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**evam**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། so.

4、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

5、**bhagavan(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、呼格薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

7、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**māṃsa-cakṣuḥ(māṃsa-cakṣus)**：名詞、中性、單數、體格。肉眼，ཤའི་སྤྱན། the fleshly eye.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「如是，如是！世尊！有如來肉眼。」」

多師此句可調為：「善實言：「如是，如是！世尊！有如來肉眼。」」

18-3.भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते संविद्यते तथागतस्य दिव्यं चक्षुः ।

18-3.bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte saṃvidyate tathāgatasya divyaṃ cakṣuḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，如來有天眼不？」

[奘譯] 佛言：「善現，於汝意云何，如來等現有天眼不？」

[淨譯] 「如來有天眼不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ལྷའི་སྤྱན་མངའ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**：動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

8、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**divyaṃ -cakṣuḥ(divyaṃ-cakṣus)**：名詞、中性、單數、體格。天眼，ལྷའི་སྤྱན། the heavenly eye.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！有如來天眼？」」

多師此句可調為：「世尊言：「彼何意念？善實！如來有天眼？」」

18-4.सुभूतिराह। एवमेतद्भगवन्, संविद्यते तथागतस्य दिव्यं चक्षुः।

18-4.subhūtir āha | evam etad bhagavan saṃvidyate tathāgatasya divyaṃ cakṣuḥ |

[什譯] 「如是，世尊！如來有天眼！」

[奘譯] 善現答言：「如是，世尊！如來等現有天眼！」

[淨譯] 「如是，世尊！如來有天眼！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དེ་ལྟར་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ལྷའི་སྤྱན་མངའོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**evam**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། so.

4、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

5、**bhagavan(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、呼格薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**：動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

7、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**divyaṃ -cakṣuḥ(divyaṃ-cakṣus)**：名詞、中性、單數、體格。天眼，ལྷའི་སྤྱན། the heavenly eye.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「如是，如是！世尊！有如來天眼。」」

多師此句可調為：「善實言：「如是，如是！世尊！如來有天眼。」」

18-5.भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते संविद्यते तथागतस्य प्रज्ञाचक्षुः।

18-5.bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte saṃvidyate tathāgatasya prajñā-cakṣuḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，如來有慧眼不？」

[奘譯] 佛言：「善現，於汝意云何，如來等現有慧眼不？」

[淨譯] 「如來有慧眼不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྤྱན་མངའ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**：動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

8、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**prajñā-cakṣuḥ(prajñā-cakṣus)**：名詞，中性，單數，體格。慧眼，ཤེས་རབ་ཀྱི་སྤྱན། the wisdom eye.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！有如來慧眼？」」

多師此句可調為：「世尊言：「彼何意念？善實！如來有慧眼？」」

18-6.सुभूतिराह। एवमेतद्भगवन्, संविद्यते तथागतस्य प्रज्ञाचक्षुः।

18-6.subhūtir āha | evam etad bhagavan saṃvidyate tathāgatasya prajñā-cakṣuḥ |

[什譯] 「如是，世尊！如來有慧眼！」

[奘譯] 善現答言：「如是，世尊！如來等現有慧眼！」

[淨譯] 「如是，世尊！如來有慧眼！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དེ་ལྟར་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྤྱན་མངའ་འོ།།

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**evam**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། so.

4、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

5、**bhagavan(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、呼格薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**：動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

7、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

8、**prajñā-cakṣuḥ(prajñā-cakṣus)**：名詞，中性，單數，體格。慧眼，ཤེས་རབ་ཀྱི་སྤྱན། the wisdom eye.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「如是，如是！世尊！有如來慧眼。」」

多師此句可調為：「善實言：「如是，如是！世尊！如來有慧眼。」。」

18-7.भगवानाह । तत्किं मन्यसे सुभूते संविद्यते तथागतस्य धर्मचक्षुः ।
18-7.bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte saṃvidyate tathāgatasya dharma-cakṣuḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，如來有法眼不？」
[奘譯] 佛言：「善現，於汝意云何，如來等現有法眼不？」
[淨譯] 「如來有法眼不？」
[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཆོས་ཀྱི་སྤྱན་མངའ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.
2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.
3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.
4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.
5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.
6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.
7、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**：動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.
8、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.
9、**dharma-cakṣuḥ(dharma-cakṣus)**：名詞、中性、單數、體格。法眼，ཆོས་ཀྱི་སྤྱན། the dharma eye.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！有如來法眼？」」
多師此句可調為：「世尊言：「彼何意念？善實！如來有法眼？」」

18-8. सुभूतिराह। एवमेतद्भगवन्, संविद्यते तथागतस्य धर्मचक्षुः।
18-8.subhūtir āha | evam etad bhagavan saṃvidyate tathāgatasya dharma-cakṣuḥ |

[什譯] 「如是，世尊！如來有法眼！」
[奘譯] 善現答言：「如是，世尊！如來等現有法眼！」
[淨譯] 「如是，世尊！如來有法眼！」
[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དེ་ལྟར་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཆོས་ཀྱི་སྤྱན་མངའོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.
2、**āha(√ah)**動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.
3、**evam**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། so.
4、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.
5、**bhagavan(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、呼格薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.
6、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

7、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**dharma-cakṣuḥ(dharma-cakṣus)**：名詞、中性、單數、體格。法眼，ཆོས་ཀྱི་སྤྱན། the dharma eye.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「如是，如是！世尊！有如來法眼。」」

多師此句可調為：「善實言：「如是，如是！世尊！如來有法眼。」」

18-9.भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते संविद्यते तथागतस्य बुद्धचक्षुः ।

18-9.bhagavānāha | tatkiṃ manyase subhūte saṃvidyate tathāgatasya buddha-cakṣuḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，如來有佛眼不？」

[奘譯] 佛言：「善現，於汝意云何，如來等現有佛眼不？」

[淨譯] 「如來有佛眼不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤྱན་མངའ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**：動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

8、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**buddha-cakṣuḥ(buddha-cakṣus)**：名詞、中性、單數、體格。佛眼，སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤྱན། the Buddha eye.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！有如來佛眼？」」

多師此句可調為：「世尊言：「彼何意念？善實！如來有佛眼？」」

18-10. सुभूतिराह। एवमेतद्भगवन्, संविद्यते तथागत बुद्धचक्षुः।

18-10.subhūtir āha | evam etad bhagavan saṃvidyate tathāgatasya buddha-cakṣuḥ |

[什譯] 「如是，世尊！如來有佛眼！」

[奘譯] 善現答言：「如是，世尊！如來等現有佛眼！」

[淨譯] 「如是，世尊！如來有佛眼！」

[藏譯] རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དེ་ལྟར་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤྱན་མངའ་འོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**evam**：不變詞。如是，དེ་སྐད། so.

4、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

5、**bhagavan(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**：動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

7、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**buddha-cakṣuḥ(buddha-cakṣus)**：名詞、中性、單數、體格。佛眼，སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤྱན། the Buddha eye.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「如是，如是！世尊！有如來佛眼。」」

多師此句可調為：「善實言：「如是，如是！世尊！如來有佛眼。」」

18-11.भगवानाह।तत्किं मन्यसे सुभूते यावन्त्यो गङ्गायां महानद्यां वालुकाः, अपि नु ता वालुकास्तथागतेन भाषिताः ।

18-11.bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte yāvatyo gaṅgāyāṃ mahā-nadyāṃ vālukā api nu tā vālukās tathāgatena bhāṣitāḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，恒河中所有沙，佛說是沙不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，乃至殑伽河中所有諸沙，如來說是沙不？」

[淨譯] （缺譯）

[藏譯] （缺譯）

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**yāvatyo(yāvatī)**：關係形容詞、陰性、複數、體格。如其，ཇི་སྙམ་དུ། wherever.

8、**gaṅgāyāṃ(gaṅgā)**：名詞、陰性、單數、依格。殑伽，གངྒཱ། Gangā.

9、**mahānadyāṃ(mahā-nadī)**：名詞、陰性、單數、依格。大河，ཀླུང་། the large river.

10、**vālukās(vālukā)**：名詞、陰性、複數、體格。沙，བྱེ་མ། grains.

11、**tā(tad)**：代詞、陰性、複數、體格。彼，དེ་དག those.

12、**vālukās(vālukā)**：名詞、陰性、複數、體格。沙，བྱེ་མ། grains.

13、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

14、**bhāṣitāḥ(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ།taught.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「善，善！善實！彼何意念？善實！所有恒伽大河沙，雖然彼沙，彼，如來說？」」

此句淨師、藏譯缺譯。

多師此句可調為：「世尊言：「善，善！善實！彼何意念？善實！所有恒伽大河沙，如來說彼[是]沙[否]？」」

18-12. सुभूतिराह। एवमेतद्भगवन्, एवमेतत् सुगत। भाषितास्तथागतेन वालुकाः।

18-12.subhūtir āha | evam etad bhagavan evam etat sugata bhāṣitās tathāgatena vālukāḥ |

[什譯] 「如是，世尊！如來說是沙！」

[奘譯] 善現答言：「如是，世尊！如是，善逝！如來說是沙！」

[淨譯] （缺譯）

[藏譯] （缺譯）

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，གསོལ་པ། reply.

3、**evam**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། so.

4、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

5、**bhagavan(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**sugata(sugata)**：名詞、陽性、單數、呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone.

7、**bhāṣitās(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**vālukāḥ(vālukā)**：名詞、陰性、複數、體格。沙，བྱེ་མ། grains.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「如是，如是！世尊！如是，如是！善逝！說彼如來彼沙。」」

此句淨師、藏譯缺譯。

多師此句可調為：「善實言：「如是，如是！世尊！如是，如是！善逝！如來說彼[是]沙。」。」

18-13.भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते यावत्यो गङ्गायां महानद्यां वालुकाः, तावत्य एव गङ्गानद्यो भवेयुः, तासु वा वालुकाः, तावन्तश्च लोकधातवो भवेयुः, कच्चिद्बहवस्ते लोकधातवो भवेयुः ।

18-13.bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte yāvatyo gaṅgāyāṃ mahānadyāṃ vālukās tāvatya eva gaṅgānadyo bhaveyuḥ tāsu yā vālukās tāvantaś ca lokadhātavo bhaveyuḥ kaccid bahavas te lokadhātavo bhaveyuḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，如一恒河中所有沙，有如是等恒河，是諸恒河所有沙數佛世界，如是寧為多不？」

[奘譯] 佛言：「善現，於汝意云何，乃至殑伽河中所有沙數，假使有如是等殑伽河，乃至是諸殑伽河中所有沙數，假使有如是等世界，是諸世界寧為多不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，如弶伽河中所有沙數，復有如是沙等弶伽河，隨諸河沙有爾所世界，是為多不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་གངྒཱའི་ཀླུང་ཡང་དེ་སྙེད་ཁོ་ནར་གྱུར་ལ། དེ་དག་གི་བྱེ་མ་དེ་སྙེད་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་སུ་གྱུར་ན། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་དག་མང་བ་ཡིན་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། reply.

3、**tat**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、現在中間、單數、第二人稱。認為、作意，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**yāvatyo(yāvatī)**：關係形容詞、陰性、複數、體格。如其，ཇི་སྙམ་དུ། wherever.

8、**gaṅgāyāṃ(gaṅgā)**：名詞、陰性、單數、依格。殑伽，གངྒཱ། Gangā.

9、**mahānadyāṃ(mahā-nadī)**：名詞、陰性、單數、依格。大河，ཀླུང་། the large river.

10、**vālukās(vālukā)**：名詞、陰性、複數、體格。沙，བྱེ་མ། grains.

11、**tāvatya(tāvatī)**：形容詞、陰性、複數、體格。即是，དེ་སྙེད། and then.

12、**eva**：副詞。即，就。ཁོ་ནར། this.

13、**gaṅgā-nadyo(gaṅgā-nadī)**：名詞、陰性、複數、體格。殑伽河，གངྒཱ་ཀླུང་། Gangā rivers.

14、**bhaveyuḥ(√bhū)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。有，གྱུར། are.

15、**tāsu(sā)**：代詞、陰性、複數、依格。彼，དེ་དག there.

16、**yā(yā)**：關係代詞、陰性、複數、體格。凡、諸，གང་། who.

17、**vālukā(vālukā)**：名詞、陰性、複數、體格。沙，བྱེ་མ། grains.

18、**tāvantaś(tāvant)**：形容詞、陽性、複數、體格。如此之多，དེ་སྙེད། as many.

19、**lokadhātavo(loka-dhātu)**：名詞、陽性、複數、體格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world systems.

20、**bhaveyuḥ(√bhū)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。有、是，གྱུར། would be.

21、**bahavas(bahu)**：形容詞、陽性、複數、體格。多。མང་བ། many.

22、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག those.

23、**lokadhātavo(loka-dhātu)**：名詞、陽性、複數、體格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world systems.

24、**bhaveyuḥ(√bhū)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。有、是，ཡིན། would be.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！所有恒伽大河沙，彼所有恒伽大河有，所有彼中沙，彼所有及世界有，多彼世界有？」」

此句同 11-1。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！[汝於]彼[作]何意念？ [如] 恒伽大河所有沙，彼[即]有如是恒伽大河，若[有]彼中所有沙[數]世界，彼[諸]世界[是為]多[否]？」。」

18-14.सुभूतिराह। एवमेतद्भगवन्, एवमेतत् सुगत। बहवस्ते लोकधातवो भवेयुः।

18-14.subhūtir āha | evam etad bhagavann evam etat sugata bahavas te lokadhātavo bhaveyuḥ |

[什譯] 「甚多，世尊！」

[奘譯] 善現答言：「如是，世尊！如是，善逝！是諸世界，其數甚多！」

[淨譯] 妙生言：「甚多，世尊！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དེ་ལྟར་ལགས་ཏེ། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་དག་མང་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言，告གསོལ་པ། reply.

3、**evam**：副詞。如是，དེ་ལྟར། so.

4、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

5、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**sugata**：名詞、陽性、單數、呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone

7、**bahavas(bahu)**：形容詞、陽性、複數、體格。多，མང་། many.

8、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག these.

9、**lokadhātavo(loka-dhātu)**：名詞、陽性、複數、體格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world systems.

10、**bhaveyuḥ(√bhū)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。有、是，ཡིན། would be.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「多，世尊！多，善逝！彼世界有。」」

多師未譯「evam etad（如是）」。「bahavas te lokadhātavo bhaveyu」，直譯即是：「彼諸世界有很多。」

多師此句可調為：「善實言：「[如是]，世尊！[如是]，善逝！彼[諸]世界[甚]多。」」

18-15. भगवानाह। यावन्तः सुभूते तेषु लोकधातुषु सत्त्वाः, तेषामहं नानाभावां चित्तधारां प्रजानामि।

18-15.bhagavān āha | yāvantaḥ subhūte teṣu lokadhāteṣu sattvās teṣām ahaṃ nānābhāvāṃ cittadhārāṃ prajānāmi |

[什譯] 佛告須菩提：「爾所國土中所有眾生若干種心，如來悉知。

[奘譯] 佛言：「善現，乃至爾所諸世界中所有有情，彼諸有情各有種種，其心流注，我悉能知。

[淨譯] 「妙生，此世界中所有眾生種種性行，其心流轉，我悉了知。

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་དག་ན་སེམས་ཅན་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་དག་གི་བསམ་པ་ཐ་དད་པའི་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ངས་རབ་ཏུ་ཤེས་སོ། །

【注】

1、**bhagavān(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། said.

3、**yāvantaḥ(yāvat)**：形容詞、陽性、複數、體格。所有，ཇི་སྙེད། all.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**teṣu(saḥ)**：代詞、陽性、複數、依格。彼等，དེ་དག there.

6、**lokadhāteṣu(lokadhātu)**：名詞、陽性、複數、依格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world systems.

7、**sattvās(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

8、**teṣām(saḥ)**： 代詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་དག་གི those.

9、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，ང། I.

10、**nānābhāvāṃ(nānā-bhāva)**：形容詞、陰性、單數、業格。種種，ཐ་དད་པ། maniflold.

11、**cittadhārāṃ(citta-dhārā)**：名詞、陰性、單數、業格。心流注、心流轉，སེམས་ཀྱི་རྒྱུན། trends of thought.

12、**prajānāmi(pra-√jñā-9)**：動詞、單數、第一人稱。我知，རབ་ཏུ་ཤེས། know.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「所有，善實！彼中世界中眾生，彼等我種種有心流注知。」

「yāvantaḥ…teṣām…」關係從句中，從句直譯即為：「是諸（teṣu）世界（lokadhāteṣu）所有（yāvantaḥ）有情（sattvās）。」主句直譯即為：「我（ahaṃ）悉了知（prajānāmi）彼等（teṣām）種種（nānābhāvāṃ）心流注（cittadhārāṃ）。」

多師此句可調為：「世尊言：「善實！彼世界中所有眾生，我知彼等種種心流注。」

18-16. तत्कस्य हेतोः । चित्तधारा चित्तधारेति सुभूते अधारैषा तथागतेन भाषिता, तेनोच्यते चित्तधारेति।

18-16.tatkasya hetoḥ | citta-dhārā citta-dhāreti subhūte adhāraiṣā tathāgatena bhāṣitā | tenocyate citta-dhāreti |

[什譯] 何以故？如來說諸心皆為非心，是名為心！

[奘譯] 何以故？善現，心流注心流注者，如來說非流注，是故如來說名心流注心流注！

[淨譯] 何以故？妙生，心陀羅尼者，如來說為無持，由無持故，心遂流轉！

[藏譯] དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་རྒྱུན་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། because.

4、**citta-dhārā**：名詞、陰性、單數、體格。心流注、心流轉，སེམས་ཀྱི་རྒྱུན། trends of thought.

7、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

8、**adhārā(a-dhārā)**：名詞、陰性、單數、體格。非流注、非流轉，རྒྱུན་མེད་པ། no-trends.

9、**eṣā**：代詞、陰性、單數、體格。此等，དེ་དག they.

10、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

11、**bhāṣitā(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ།taught.

12、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། therefore..

13、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？心流注、心流注者，善實！非流注，此，如來說；彼故，說名心流注者。」

此同前等「即非」句。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！心流注、心流注者，如來說此非流注；彼故，說名心流注者。」

18-17. तत्कस्य हेतोः । अतीतं सुभूते चित्तं नोपलभ्यते। अनागतं चित्तं नोपलभ्यते। प्रत्युत्पन्नं चित्तं नोपलभ्यते॥ १८॥

18-17.tatkasya hetoḥ | atītaṃ subhūte cittaṃ nopalabhyate | anāgataṃ cittaṃ nopalabhyate | pratyutpannaṃ cittaṃ nopalabhyate ||18||

[什譯] 所以者何？須菩提，過去心不可得、現在心不可得、未來心不可得！」

[奘譯] 所以者何？善現，過去心不可得、未來心不可得、現在心不可得！」

[淨譯] 何以故？妙生，過去心不可得、未來心不可得、現在心不可得！」

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་འདས་པའི་སེམས་ཀྱང་དམིགས་སུ་མེད། མ་འོངས་པའི་སེམས་ཀྱང་དམིགས་སུ་མེད། ད་ལྟར་བྱུང་བའི་སེམས་ཀྱང་དམིགས་སུ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། because.

4、**atītaṃ(atīta)**：形容詞、中性、單數、體格。過去，འདས་པ། past.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**cittaṃ(citta)**：名詞、中性、單數、體格。心，སེམས། thought.

7、**na**：否定詞。不，མེད། not.

8、**upalabhyate(upa-√labh-1)**：動詞、單數、第三人稱。可得，དམིགས། got at.

9、**anāgataṃ(anāgata)**：形容詞、中性、單數、體格。未來，མ་འོངས་པ། future.

10、**pratyutpannaṃ(praty-ut-panna)**：形容詞、中性、單數、體格。現在，ད་ལྟར་བྱུང་བ། present.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？過去，善實！心不可得，未來心不可得，現在心不可得。」

upalabhyate，詞根為 labh，意為「捉到、抓住、獲得。」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！過去心不可得，未來心不可得，現在心不可得。」

19-1. तत्किं मन्यसे सुभूते यः कश्चित्कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा इमं त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुं सप्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तथागतेभ्योऽर्हद्भ्यः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्यात्, अपि नु स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततोनिदानं बहु पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयात्।

19-1.tatkiṃ manyase subhūte yaḥ kaścit kulaputro vā kuladuhitā vevaṃ trisāhasramahāsāhasraṃ lokadhātuṃ sapta-ratna-paripūrṇaṃ kṛtvā tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo dānaṃ dadyād api nu sa kulaputro vā kuladuhitā vā tato nidānaṃ bahu puṇya-skandhaṃ prasunuyāt |

[什譯] 「須菩提，於意云何，若有人滿三千大千世界七寶以用布施，是人以是因緣得福多不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，若善男子或善女人，以此三千大千世界盛滿七寶，奉施如來、應、正等覺，是善男子或善女人，由是因緣所生福聚寧為多不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，若人以滿三千大千世界七寶布施，是人得福多不？」

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན། རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་མང་དུ་བསྐྱེད་དམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。何者，གང་ལ་ལ། who.

6、**kaścit**：代詞。任何，ཞིག any.

7、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

8、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

9、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

10、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

11、**imaṃ(ayam)**：代詞、陽性、單數、業格。此，འདི། this.

12、**trisāhasra mahāsāhasraṃ(trisāhasra-mahāsāhasra)**：名詞、陽性、單數、業格。三千大千,སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོ། 1,000 millions.

13、**lokadhātuṃ(lokadhātu)**：名詞、陽性、單數、業格。世界,འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world.

14、**sapta-ratnaparipūrṇaṃ(sapta-ratna-paripūrṇa)**：名詞、陽性、單數、業格。遍滿七寶，རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བ། filled with the seven treasures.

15、**kṛtvā(√kṛ-8)**獨立式。盛、作，བྱས། filled.

16、**tathāgatebhyo(tathāgata)**：名詞、陽性、複數、為格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

17、**'rhadbhyaḥ(arhat)**：名詞、陽性、複數、為格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhat.

18、**samyaksaṃbuddhebhyo(samyaksaṃbuddhebhya)**：名詞、陽性、複數、為格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། Fully Enlightened One.

19、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。佈施，སྦྱིན་པ། a gift.

20、**dadyāt(√dā-3)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。奉施，བྱིན། give.

21、**api**：副詞。泛指。

22、**nu**：副詞。泛指、加強語氣。

23、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

24、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

25、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

26、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

27、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

28、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།

29、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣，དེ་གཞི།

30、**bahu**：形容詞。甚多，མང་། large.

31、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། a great heap of merit.

32、**prasunuyāt(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。所生，བསྐྱེད། beget.

【解】

此句多師譯為：「「彼何意念？善實！若有善家子，若善家女，若三千大千世界七寶滿作已施與，雖然，彼善家子，若善家女，若彼緣，多福聚生？」」

此句同 11-1。「tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo（如來、應供、正遍知）」，什師、淨師、多師未譯出，藏譯中亦未譯。

多師此句可調為：「善實！（汝於）彼（作）何意念？若有善家子、善家女，若作滿此三千大千世界七寶已，與施[如來、應（供）、正遍知]。彼善家子、善家女，若（以）彼緣，生福聚多（否）？’」

19-2. सुभूतिराह। बहु भगवन्, बहु सुगत।

19-2.subhūtir āha | bahu bhagavan bahu sugata |

[什譯] 「如是，世尊！此人以是因緣得福甚多！」

[奘譯] 善現答言：「甚多，世尊！甚多，善逝！」

[淨譯] 妙生言：「甚多，世尊！」

[藏譯] རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། མང་ལགས་སོ།། བདེ་བར་གཤེགས་པ། མང་ལགས་སོ།།

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言，告གསོལ་པ། reply.

3、**bahu**：形容詞。甚多，མང་ལགས། great.

4、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

5、**sugata**：名詞、陽性、單數、呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「多，世尊！多，善逝！」」

19-3. भगवानाह। एवमेतत्सुभूते, एवमेतत्। बहु स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततोनिदानं पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयादप्रमेयमसंख्येयम्।

19-3. bhagavān āha | evam etat subhūte evam etad bahu sa kulaputro vā kuladuhitā vā tato nidānaṃ bahu puṇya-skandhaṃ prasunuyād |

[什譯]（缺譯）

[奘譯] 佛言：「善現，如是、如是！彼善男子或善女人，由此因緣所生福聚，其量甚多！

[淨譯]（缺譯）

[藏譯] བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་དེ་དེ་བཞིན་ནོ། །དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་མང་དུ་བསྐྱེད་དོ། །

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，བཀའ་སྩལ་པ། reply.

3、**evam**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

4、**etat(etad)**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**bahu**：形容詞。甚多，མང་། great.

7、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

8、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

9、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

10、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།

11、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣，གཞི། the strength.

12、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། a great heap of merit.

13、**prasunuyād(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。生，བསྐྱེད། beget.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「如是，如是，善實！如是，如是！多。彼善家子，若善家女，若彼緣，多福聚生，無量、不可數。」

此句多師譯出「無量、不可數」，有梵文版本中確有此對應梵文「aprameyam asaṃkhyeyam」。

多師此句可調為：「世尊言：「如是，如是，善實！如是，如是！多。若彼善家子、善家女，若彼緣，生多福聚，無量、不可數。」

19-4. तत्कस्य हेतोः । पुण्यस्कन्धः पुण्यस्कन्ध इति सुभूते अस्कन्धः स तथागतेन भाषितः। तेनोच्यते पुण्यस्कन्ध इति। सचेत् पुनः सुभूते पुण्यस्कन्धोऽभविष्यत्, न तथागतोऽभाषिष्यत् पुण्यस्कन्धः पुण्यस्कन्ध इति॥ १९॥

19-4.tatkasya hetoḥ | puṇya-skandhaḥ puṇya-skandha iti subhūte a-skandhaḥ sa tathāgatena bhāṣitaḥ | tenocyate puṇya-skandha iti | sacet punaḥ subhūte puṇya-skandho 'bhaviṣyan na tathāgato 'bhāṣiṣyat puṇya-skandhaḥ puṇya-skandha iti ||19||

[什譯] 「須菩提，若福德有實，如來不說得福德多，以福德無故，如來說得福德多！」

[奘譯] 何以故？善現，若有福聚，如來不說福聚福聚！」

[淨譯] 妙生，若此福聚是福聚者，如來則不說為福聚福聚！」

[藏譯] ཡང་རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོར་གྱུར་པ་ན། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མི་གསུང་ངོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**puṇya-skandhaḥ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、體格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། a great heap of merit.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**a-skandhaḥ(a -skandha)**：名詞、陽性、單數、體格。非聚，no heap.

7、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣitaḥ(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

10、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼、是故，དེ། དེས་ན། therefore.

11、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

12、**sacet**：關係副詞。若，གལ་ཏེ། if

13、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

14、**puṇya-skandho(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、體格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། a great heap of merit.

15、**'bhaviṣyan(√bhū)**：動詞、條件式、單數、第三人稱。有，གྱུར། would be.

16、**na**：副詞。不、非，མ།not.

17、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來。དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata

18、**'bhāṣiṣyat(√bhās)**：動詞、條件式、單數、第三人稱。說，གསུངས། called.

【解】

此句多師譯為：「福聚、福聚者，善實！非聚，彼，如來說；彼故，說名福聚者。若復，善實！福聚有，不如來說福聚、福聚者。」

sacet(若)，引出條件語句，動詞'bhaviṣyan（有），'bhāṣiṣyat（說），皆用條件式。

多師此句可調為：「善實！福聚、福聚者，如來說彼非聚；彼故說名福聚者。善實！若復有福聚，如來不說福聚、福聚者。」

20-1.तत्किं मन्यसे सुभूते रूपकायपरिनिष्पत्त्या तथागतो द्रष्टव्यः।

20-1.tat kiṃ manyase subhūte rūpa-kāya-pariniṣpattyā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，佛可以具足色身見不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，可以色身圓實觀如來不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，可以色身圓滿觀如來不？」

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྙམ་སམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**rūpa-kāya-pariniṣpattyā(rūpa-kāya-pariniṣpatti)**：名詞、陰性、單數、具格。色身成就，གཟུགས་ཀྱི་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ། means of the accomplishment of his form body.

6、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

7、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ་བར་བྱ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「「彼何意念？善實！色身成就如來見應？」」

多師此句可調為：「「善實！[汝於]彼[作]何意念？應[以]色身成就見如來？」」

20-2.सुभूतिराह। नो हीदं भगवन्। न रूपकायपरिनिष्पत्त्या तथागतो द्रष्टव्यः।

20-2.subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan na rūpa-kāya-pariniṣpattyā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 「不也，世尊！如來不應以具足色身見！

[奘譯] 善現答言「不也，世尊！不可以色身圓實觀於如來！

[淨譯] 「不爾，世尊！不應以色身圓滿觀於如來！

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། ། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བགྱི་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**na**：否定詞。不，མི། not.

8、**rūpa-kāya-parinişpattyā(rūpa-kāya-parinişpatti)**：名詞、陰性、單數、具格。色身成就，གཟུགས་ཀྱི་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ། means of the accomplishment of his form body.

9、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

10、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ་བར་བྱ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！非色身成就如來見應。」

多師此句可調為：「善實言：「不如此，世尊！非應色身成就見如來。」

20-3. तत्कस्य हेतोः। रूपकायपरिनिष्पत्ती रूपकायपरिनिष्पत्तिरिति भगवन् अपरिनिष्पत्तिरेषा तथागतेन भाषिता। तेनोच्यते रूपकायपरिनिष्पत्तिरिति।

20-3.tatkasya hetoḥ | rūpa-kāya-parinişpattī rūpakāya-parinişpattir iti bhagavan aparinişpattir eṣā tathāgatena bhāṣitā | tenocyate rūpakāya-parinişpattir iti |

[什譯] 何以故？如來說具足色身，即非具足色身，是名具足色身！」

[奘譯] 何以故？世尊色身圓實色身圓實者，如來說非圓實，是故如來說名色身圓實色身圓實！」

[淨譯] 何以故？色身圓滿色身圓滿者，如來說非圓滿，是故名為色身圓滿！」

[藏譯]དེ་ཅིའི་སྐད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ཞེས་བགྱི་བ་དེ། དེ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སྐད་དུ་སྟེ། དེས་ན་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，སྐད་དུ། so.

4、**rūpakāya-parinişpattir(rūpakāya-parinişpatti)**：名詞、陰性、單數、體格。色身成就，གཟུགས་ཀྱི་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ། means of the accomplishment of his form body.

5、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**aparinişpattir(a-parinişpatti)**：名詞、陰性、單數、體格。非成就，ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་པ། no accomplishment.

7、**eṣā**：代詞、陰性、單數、體格。此，དེ། it.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣitā(√bhās)**：過去分詞、陰性、單數、體格。說，གསུངས། teach.

10、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼、是故，དེ། དེས་ན། therefore..

11、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

12、**rūpakāya-pariniṣpattir(rūpakāya-pariniṣpatti)**：名詞、陰性、單數、體格。色身成就，གཟུགས་ཀྱི་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ། means of the accomplishment of his form body.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？色身成就、色身成就者，世尊！非成就，此，如來說；彼故，說名色身成就者。」」

此句前等「即非」句型。

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！色身成就、色身成就者，如來說此非成就；彼故，說名色身成就者。」」

20-4. भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्यः ।

20-4.bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte lakṣaṇa-saṃpadā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，如來可以具足諸相見不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，可以諸相具足觀如來不？」

[淨譯] 「妙生，可以具相觀如來不？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། teach.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**lakṣaṇa-saṃpadā(lakṣaṇa-saṃpad)**名詞，陰性，單數，具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the shape of his visble.

8、**tathāgato(tathāgata)**名詞，陽性，單數，體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ་བར་བྱ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！相具足如來見應？」」

此同 20-1。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！[汝於]彼[作]何意念？應[以]相具足見如來？」」

20-5. सुभूतिराह। नो हीदं भगवान्। न लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्यः।

20-5.subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan na lakṣaṇa-saṃpadā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 「不也，世尊！如來不應以具足諸相見！

[奘譯] 善現答言：「不也，世尊！不可以諸相具足觀於如來！

[淨譯] 「不爾，世尊！不應以具相觀於如來！

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བགྱི་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**na**：否定詞。不，མི། not.

8、**lakṣaṇa-saṃpadā(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞，陰性，單數，具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

9、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

10、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ་བར་བྱ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！非相具足如來見應。」

此句同 20-2。

多師此句可調為：「善實言：「不如此，世尊！非應相具足見如來。」

20-6. तत्कस्य हेतोः । यैषा भगवन् लक्षणसंपत्तथागतेन भाषिता, अलक्षणसंपदेषा तथागतेन भाषिता। तेनोच्यते लक्षणसंपदिति॥ २०॥

20-6.tatkasya hetoḥ | yaiṣā bhagavaṃl lakṣaṇa-saṃpat tathāgatena bhāṣitā alakṣana-saṃpad eṣā tathāgatena bhāṣitā | tenocyate lakṣaṇa-saṃpad iti ||20||

[什譯] 何以故？如來說諸相具足，即非具足，是名諸相具足！」

[奘譯] 何以故？世尊諸相具足諸相具足者，如來說為非相具足，是故如來說名諸相具足諸相具足！」

[淨譯] 何以故？諸具相者，如來說非具相，是故如來說名具相！」

[藏譯] དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་གང་གསུངས་པ་དེ། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，སླད་དུ། so.

4、**yā**：代詞、陰性、單數、體格。何，གང་། what.

5、**eṣā**：代詞、陰性、單數、體格。此，དེ། it.

6、**bhagavaṃl(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**lakṣaṇa-saṃpat(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞、陰性、單數、體格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣitā(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

10、**alakṣana-saṃpad**：名詞、陰性、單數、體格。非具足相，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མ་མཆིས་པ། no possession of no marks..

11、**eṣā**：代詞、陰性、單數、體格。此，དེ། it.

12、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

13、**bhāṣitā(√bhās)**：過去分詞、陰性、單數、體格。說，གསུངས། teach.

14、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼、是故，དེ། དེས་ན། therefore..

15、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

16、**lakṣaṇa-saṃpad(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞、陰性、單數、體格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？此，世尊！相具足，如來說；非相具足，如來說；彼故，說名相具足者。」」

此句同 20-3。

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！如來[所]說相具足，[即]如來[所]說非相具足；彼故，說名相具足者。」」

21-1. भगवानाह। तत्किं मन्यसे सुभूते अपि नु तथागतस्यैवं भवति-मया धर्मो देशित इति ।

21-1.bhagavān āha | tatkiṃ manyase subhūte api nu tathāgatasyaivaṃ bhavati mayā dharmo deśita iti |

[什譯] （缺譯）

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，如來頗作是念：『我當有所說法』耶？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，如來作是念：『我說法』耶？」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་འདི་སྙམ་དུ་ངས་ཆོས་བསྟན་ཏོ་ཞེས་དགོངས་སོ་སྙམ་ན།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། teach.

3、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

4、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

5、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**api**：副詞。然；泛指。

8、**nu**：副詞。泛指、加強語氣。

9、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞，陽性，單數，屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

10、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ། so.

11、**bhavati(√bhū)**：動詞，單數，第三人稱。有，occur.

12、**mayā(aham)**：名詞，單數，陽性，具格。我，ང། by me.

13、**dharmo(dharma)**：名詞，陽性，單數，體格。法，ཆོས། dharma.

14、**deśita(√diś-6)**：過去分詞，單數，體格。說，བསྟན། demonstrated.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「彼何意念？善實！雖然，如來如是念：『我法說』？」」

多師此句可調為：「世尊言：「善實！[汝於]彼[作]何意念？如來如是念：『我說法』[耶]？」」

21-2.सुभूतिराह। नो हीदं भगवन् तथागतस्यैवं भवति-मया धर्मो देशित इति।

21-2.subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan tathāgatasyaivaṃ bhavati mayā dharmo deśita iti |

[什譯]（缺譯）

[奘譯]（缺譯）

[淨譯]（缺譯）

[藏譯]（缺譯）

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，གསོལ་པ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞，陽性，單數，屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྙམ་དུ། so.

9、**bhavati(√bhū)**：動詞，單數，第三人稱。有，occur.

10、**mayā(aham)**：名詞，單數，陽性，具格。我，ང། by me.

11、**dharmo(dharma)**：名詞，陽性，單數，體格。法，ཆོས། dharma.

12、**deśita(√diś-6)**：過去分詞，單數，體格。說，བསྟན། demonstrated.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！不如來如是念：『我法說。』」」

此句同 20-2。此句唯多師所譯與梵文一致，其他所譯，皆並入下句，無善現之答，而由佛自答。

多師此句可調為：「善實言：「不如此，世尊！如來不如是念：『我說法。』」。」

21-3.भगवानाह।यः सुभूते एवं वदेत्- तथागतेन धर्मो देशित इति, स वितथं वदेत्। अभ्याचक्षीत मां स सुभूते असतोद्गृहीतेन।

21-3.bhagavān āha | yaḥ subhūte evaṃ vadet tathāgatena dharmo deśita iti sa vitathaṃ vaded abhyācakṣīta māṃ sa subhūte 'satodgṛhītena |

[什譯] 「須菩提，汝勿謂如來作是念『我當有所說法』！莫作是念！何以故？若人言如來有所說法，即為謗佛！不能解我所說故！

[奘譯] 「善現，汝今勿當作如是觀！何以故？善現，若言如來有所說法，即為謗我，為非善取！

[淨譯] 「汝勿作是見！若言如來有所說法者，則為謗我！

[藏譯]རབ་འབྱོར་དེ་དེ་ལྟར་མི་ལྟ་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བསྟན་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། ། རབ་འབྱོར་སུ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་བསྟན་ཏོ་ཞེས་ཟེར་ན། རབ་འབྱོར་དེ་ནི་མེད་པ་དང་ལོག་པར་ཟིན་པས་ང་ལ་སྐུར་བར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་བ། teach.

3、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。誰，སུ་ཞིག who.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད། so.

6、**vaded(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。說，ཟེར། say.

7、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**dharmo(dharma)**：名詞，陽性，單數，體格。法，ཆོས། dharma.

9、**deśita(√diś-6)**：過去分詞，單數，體格。說，དགོངས། demonstrated.

10、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

11、**vitathaṃ(vitatha)**：形容詞、陽性、單數、業格。非真實，ལོག་པ། falsely.

12、**vaded(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。說，སྨྲ་བ། speak.

13、**abhyācakṣīta(abhi-ā-√cakṣ)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。謗，སྐུར་བ། misrepresent.

14、**māṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、業格。我，ང་། me.

15、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

16、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

17、**'satodgṛhītena(√grah-9)**名詞、陽性、單數、具格。不實執，not there.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「若我，善實！如是語：『如來法說。』誹謗我。彼，善實！不實取。」

此句同 17-11。此句多師所譯與梵文基本一致，唯「yaḥ」，譯成「若我」，則為不妥，應是「若人、若誰」，「vitathaṃ vaded（說不實語）」，亦未譯出。余譯中，前半句應是上句。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！若[人]如是語：『如來說法。』[彼則]誹謗我。善實！彼取不實。」

21-4. तत्कस्य हेतोः । धर्मदेशना धर्मदेशनेति सुभूते नास्ति स कश्चिद्धर्मो यो धर्मदेशना नामोपलभ्यते।

21-4.tatkasya hetoḥ | dharma-deśanā dharma-deśaneti subhūte nāsti sa kaścid dharmo yo dharma-deśanā nāmopalabhyate |

[什譯] 須菩提，說法者，無法可說，是名說法！」

[奘譯] 何以故？善現，說法說法者，無法可得，故名說法！　」

[淨譯] 何以故？言說法說法者，無法可說，是名說法！」

[藏譯] དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་ཆོས་བསྟན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི། གང་ཆོས་བསྟན་པ་ཆོས་བསྟན་པ་ཞེས་བྱ་བར་དམིགས་པར་འགྱུར་བའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**dharma-deśan**：名詞，陰性，單數，體格。說法，ཆོས་བསྟན་པ། demonstration of dharma.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**na**：副詞。不、非，མ། not.

7、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，has.

8、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

10、**dharmo(dharma)**：名詞，陽性，單數，體格。法，ཆོས། dharma.

11、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

12、**nāma**：不變詞。名為，discourse.

13、**upalabhyate(upa-√labh-1)**：動詞、單數、第三人稱。可得，དམིགས། got at.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？法說、法說者，善實！無有法，若法說名可得。」」

多師此句可調為：「彼何所因？說法、說法者，善實！無有[一]法可得，名[為] 說法。」」

21-5. एवमुक्ते आयुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत्-अस्ति भगवन् केचित्सत्त्वा भविष्यन्त्यनागतेऽध्वनि पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां सद्धर्मविप्रलोपे वर्तमाने, य इमानेवंरूपान् धर्मान् श्रुत्वा अभिश्रद्धास्यन्ति।

21-5.evam ukta āyuṣmān subhūtir bhagavantam etad avocat | asti bhagavan kecit sattvā bhaviṣyanty anāgate 'dhvani paścime kāle paścime samaye paścimāyāṃ pañcaśatyāṃ saddharma-vipralope vartamāne ya imān evaṃrūpān dharmāñ śrutvā abhiśraddhāsyanti |

[什譯] 爾時，慧命須菩提白佛言：「世尊，頗有眾生，於未來世，聞說是法，生信心不？」

[奘譯] 爾時，具壽善現白佛言：「世尊，於當來世，後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，頗有有情聞說如是色類法已，能深信不？」

[淨譯] 妙生白佛言：「世尊，於當來世，頗有眾生，聞說是經，生信心不？」

[藏譯] དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་འོངས་པའི་དུས་ན། སེམས་ཅན་གང་དག་འདི་ལྟ་བུའི་ཆོས་བཤད་པ་འདི་ཐོས་ནས། མངོན་པར་ཡིད་ཆེས་པར་འགྱུར་བ་འབྱུང་བ་ལྟ་མཆིས་ལགས་སམ།

【注】

1、**evam**：副詞。如是，དེ་སྐད། this.

2、**ukte(ukta，√vac)**：過去分詞、陽性、單數、依格。語、說，གསོལ་བ། ask.

3、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

4、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། subhūti.

5、**bhagavantam(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

6、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

7、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། say.

8、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，འབྱུང་བ། are.

9、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

10、**kecit**：疑問代詞。任何，གང་དག any.

11、**sattvā(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

12、**bhaviṣyanty(√bhū)**：動詞、未來、複數、第三人稱。有，མཆིས།

13、**anāgate(anāgata)**：形容詞、陽性、單數、依格。當來、未来，མ་འོངས་པ། future period

14、**'dhvani(adhvan)**：名詞、陽性、單數、依格。世，時，དུས། at the time

15、**paścime(paścima)**：形容詞、陽性、單數、依格。後，ཐ་མ། last

16、**kāle(kāla)**：名詞、陽性、單數、依格。分，時，དུས། time

17、**samaye(samaya)**：名詞、陽性、單數、依格。時，དུས། epoch

18、**paścimāyāṃ(paścima)**：形容詞、陰性、單數、依格。後，ཐ་མ། last

19、**pañca-śatyāṃ(pañca-śati)**：名詞、陰性、單數、依格。五百歲，ལྔ་བརྒྱ། 500 years

20、**saddharma- vipralope(sad-dharma- vipralopa)**：複合名詞、陽性、單數、依格。正法滅時，དམ་པའི་ཆོས་རྣམ་པར་འཇིག་པ། collapse the good doctrine

21、**vartamāne(√vṛt-1)**：現在分詞、陽性、單數、依格。轉，འགྱུར་བ།

22、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼，གང་དག who.

23、**ya(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

24、**imān(ayam)**：代詞、陽性、複數、業格。此，འདི་དག these.

25、**evaṃrūpān(evaṃrūpa)**：名詞、陽性、複數、業格。如是色類，འདི་ལྟ་བུ།

26、**dharmāñ(dharma)**：名詞、陽性、複數、業格。法，ཆོས། dharma.

27、**śrutvā(√śru-5)**：獨立式。聽，ཐོས། heard.

28、**abhiśraddhāsyanti(abhi-śrad-√dhā)**：動詞、未來、複數、第三人稱。深信，མངོན་པར་ཡིད་ཆེས་པ། truly belive.

【解】

此句多師譯為：「爾時，命者善實，世尊邊如是言：「雖然，世尊！當有未來，頗有眾生，後時、後長時、後分五百，正法破壞時中，轉時中，若此如是色類法說，聞已信當有？」」

此句同 6-2。

多師此句可調為：「爾時，命者善實[向]世尊如是言：「世尊！頗有眾生，（於）未來，後時、後長時、後分五百正法破壞時中、轉時中，（於）如是色類法說，聞已當信[否]？」」

21-6. भगवानाह। न ते सुभूते सत्त्वा नासत्त्वाः।

21-6.bhagavān āha | na te subhūte sattvā nāsattvāḥ |

[什譯] 佛言：「須菩提，彼非眾生，非不眾生！

[奘譯] 佛言：「善現，彼非有情，非不有情！

[淨譯] 佛告妙生：「有生信者，彼非眾生，非非眾生！

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་དེ་དག་ནི་སེམས་ཅན་ཡང་མ་ཡིན། སེམས་ཅན་མེད་པ་ཡང་མ་ཡིན་ནོ། །

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**na** 否定詞。非，མ། nor.

4、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格彼等，དེ་དག they.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**sattvā(sattva a)**：名詞、陽性、單數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

7、**asattvā(asattva)**：名詞、陽性、單數、體格。非有情，སེམས་ཅན་མེད་པ། no-beings.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「不彼，善實！眾生，非不眾生。」

多師此句可調為：「世尊言：「善實！彼不眾生，非不眾生。」

21-7. तत्कस्य हेतोः । सत्त्वाः सत्त्वा इति सुभूते सर्वे ते सुभूते असत्त्वास्तथागतेन भाषिताः। तेनोच्यन्ते सत्त्वा इति॥२१॥

21-7.tatkasya hetoḥ | sattvāḥ sattvā iti subhūte sarve te subhūte asattvās tathāgatena bhāṣitāḥ | tenocyante sattvā iti ||21||

[什譯] 何以故？須菩提，眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生！」

[奘譯] 何以故？善現，一切有情者，如來說非有情，故名一切有情！」

[淨譯] 何以故？眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生！」

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་སེམས་ཅན་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་དག་སེམས་ཅན་མེད་པར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེ་བས་ན་སེམས་ཅན་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**sattvāḥ(sattva a)**：名詞、陽性、單數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**sarve(sarva)**：代詞、陽性、複數、體格。一切，ཐམས་ཅད། all.

7、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

8、**asattvās(a-sattva a)**：名詞、陽性、複數、體格。非有情，སེམས་ཅན་མེད་པ། no-beings.

9、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

10、**bhāṣitāḥ(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。說，གསུངས་པ། taught.

11、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼、是故，དེ། དེས་ན། therefore..

12、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？眾生、眾生者，善實！一切彼非眾生，彼，如來說；彼故，說名眾生者。」

多師此句可調為：「彼何所因？善實！眾生、眾生者，如來說彼一切非眾生；彼故，說名眾生者。」

22-1. तत्किं मन्यसे सुभूते।अपि नु अस्ति स कश्चिद्धर्मः, यस्तथागतेनानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः ।

22-1.tatkiṃ manyase subhūte api nv asti sa kaścid dharmo yas tathāgatena anuttarāṃ samyaksaṃbodhim abhisaṃbuddhaḥ |

[什譯] (缺譯)

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，頗有少法，如來、應、正等覺現證無上正等菩提耶？」

[淨譯] 「妙生！於汝意云何，佛得無上正等覺時，頗有少法所證不？」

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་མམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、現在中間、單數、第二人稱。認為，作意，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，ཡོད། is.

6、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། there.

7、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

8、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

9、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། which.

10、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

11、**anuttarāṃ** 形容詞、陰性、單數、業格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the ultmost.

12、**samyaksaṃbodhim(samyaksaṃbodhi)**：形容詞、陽性、單數、業格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.

13、**abhisaṃbuddhaḥ(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས། awoken.

【解】

此句多師譯為：「彼何意念？善實！雖然，有法若如來無上正遍知證覺？」

此句同 17-5。

多師此句可調為：「善實！彼何意念？若有法，如來證覺無上正遍知？。」

22-2. आयुष्मान् सुभूतिराह। नो हीदं भगवन्। नास्ति स भगवन् कश्चिद्धर्मो यस्तथागतेनानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः।

22-2. āyuṣmān subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan nāsti sa bhagavan kaścid dharmo yas tathāgatena anuttarāṃ samyaksaṃbodhim abhisaṃbuddhaḥ |

[什譯] 須菩提白佛言：「世尊，佛得阿耨多羅三藐三菩提，為無所得耶？」

[奘譯] 具壽善現白佛言：「世尊，如我解佛所說義者，無有少法，如來、應、正等覺現證無上正等菩提！」

[淨譯] 妙生言：「實無有法，是佛所證！」

[藏譯]ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་ལགས་སོ། །

【注】

1、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

2、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། subhūti.

3、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，གསོལ་པ། said.

4、**no**：副詞。不、非，མ། not.

5、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

6、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

7、**bhagavan(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

8、**na**：否定詞。無、非，མ། not.

9、**asti(√as)**：動詞、現在主動、單數、第三人稱。有、是，ཡོད། is

10、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

11、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

12、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

13、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། (who).

14、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata

15、**anuttarāṃ(anuttarā)**：形容詞、陰性、單數、業格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

16、**samyaksaṃbodhim(samyak-saṃbodhi)**：形容詞、陽性、單數、業格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། right and perfect enlightenment.

17、**abhisaṃbuddhaḥ(abhi-saṃ-buddha)**：過去分詞、陽性、單數、體格。現證，སྣངས་པ། awoken.

【解】

此句多師譯為：「命者善實言：「無有彼，世尊！有法若如來無上正遍知。」」

此句同 17-6。什師將此句與上句合譯。

多師此句可調為：「命者善實言：「世尊！無有[一]法，若如來[證覺]無上正遍知。」」

22-3. भगवानाह। एवमेतत्सुभूते, एवमेतत्। अणुरपि तत्र धर्मो न संविद्यते नोपलभ्यते। तेनोच्यते अनुत्तरा सम्यक्संबोधिरिति॥२२॥

22-3.bhagavān āha | evam etat subhūte evam etad aṇur api tatra dharmo na saṃvidyate nopalabhyate | tenocyate 'nuttarā samyaksaṃbodhir iti ||22||

[什譯] 「如是、如是！須菩提，我於阿耨多羅三藐三菩提，乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提！

[奘譯] 佛言：「善現，如是、如是！於中少法無有、無得，故名無上正等菩提！

[淨譯] 佛告妙生：「如是、如是！此中無有少法可得，故名無上正等菩提！

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་དེ་དེ་བཞིན་ནོ། ། དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། དེ་ལ་ཆོས་ཅུང་ཟད་ཀྱང་མི་དམིགས་ཤིང་མེད་དེ། དེས་ན་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཅེས་བྱའོ།།

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，གསོལ་པ། said.

3、**evam**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

4、**etat(etad)**：代詞、中性、單數、體格。此，དེ། this.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**tatra**：副詞。此中，དེ་ལ། there.

7、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

8、**na**：否定詞。無，མི། not.

9、**saṃvidyate(saṃ-√vid-4)**：動詞、單數、第三人稱。有，མངའ། exist.

10、**upalabhyate(upa-√labh-1)**：動詞、單數、第三人稱。可得，དམིགས། got at.

11、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼、是故，དེ། དེས་ན། therefore.

12、**ucyante(√vac)**動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

13、**'nuttarā**：形容詞、陰性、單數、體格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

14、**samyaksaṃbodhir(samyak-saṃbodhi)**：形容詞、陰性、單數、體格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། right and perfect enlightenment.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「如是，如是！善實！如是，如是！微小彼中法無有、不可得，彼故說名無上正遍知者。」

多師此句可調為：「世尊言：「如是，如是！善實！如是，如是！彼中微小法（少法）無有、不可得，彼故說名無上正遍知者。」

23-1.अपि तु खलु पुनः सुभूते समः स धर्मो न तत्र कश्चिद्विषमः। तेनोच्यते अनुत्तरा सम्यक्संबोधिरिति।

23-1.api tu khalu punaḥ subhūte samaḥ sa dharmo na tatra kaścid viṣamaḥ | tenocyate 'nuttarā samyaksaṃbodhir iti |

[什譯] 復次，須菩提，是法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提！

[奘譯] 復次，善現，是法平等，於其中間，無不平等，故名無上正等菩提！

[淨譯] 妙生，是法平等，無有高下，故名無上正等菩提！

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་ཆོས་དེ་ནི་མཉམ་པ་སྟེ། དེ་ལ་མི་མཉམ་པ་དང་མཉམ་པ་གང་ཡང་མེད་པས། དེས་ན་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཅེས་བྱའོ། །

【注】

1、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，ཡང་། again.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**samaḥ(sama)**形容詞、陽性、單數、體格。平等，མཉམ་པ། self-identical.

4、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

5、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

6、**na**：否定詞。無、非，མ། not.

7、**tatra**：副詞。此中，དེ་ལ། there.

8、**kaścid**：代詞。任何，གང་ཡང་། any.

9、**viṣamaḥ(viṣama)** 形容詞、陽性、單數、體格。不平等，མི་མཉམ་པ། variance.

10、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼、是故，དེ། དེས་ན། therefore.

11、**ucyante(√vac)**動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

12、**'nuttarā**：形容詞、陰性、單數、體格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

13、**samyaksaṃbodhir(samyak-saṃbodhi)**：形容詞、陰性、單數、體格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། right and perfect enlightenment.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！平等正法，彼不中有不平等，彼故說名無上正[＊]遍知者。」

viṣamaḥ，什師、淨師譯為「高下」，奘師、多師譯為「不平等」。藏譯中：「此中，等與不等悉皆無有。」

多師此句可調為：「復次，善實！正法平等，彼中不有不平等，彼故說名無上正遍知者。」

23-2.निरात्मत्वेन निःसत्त्वत्वेन निर्जीवत्वेन निष्पुद्गलत्वेन समा सा अनुत्तरा सम्यक्संबोधिः सर्वैः कुशलैर्धर्मैरभिसंबुध्यते।

23-2.nirātmatvena niḥsattvatvena nirjīvatvena niṣpudgalatvena samā sānuttarā samyaksaṃbodhiḥ sarvaiḥ kuśalair dharmair abhisaṃbudhyate |

[什譯] 以無我、無人、無眾生、無壽者，修一切善法，則得阿耨多羅三藐三菩提！

[奘譯] 以無我性、無有情性、無命者性、無士夫性、無補特伽羅等性平等故，名無上正等菩提！一切善法無不現證、一切善法無不妙覺 ！

[淨譯] 以無我、無眾生、無壽者、無更求趣性，其性平等，故名無上正等菩提！一切善法皆正覺了，故名無上正等正覺！

[藏譯]བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དེ་ནི་བདག་མེད་པ་དང་། སེམས་ཅན་མེད་པ་དང་། སྲོག་མེད་པ་དང་། གང་ཟག་མེད་པར་མཉམ་པ་སྟེ། དགེ་བའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ། །

【注】

1、**nirātmatvena(nir-ātma-tva)**：名詞、中性、單數、具格。无我性，བདག་མེད་པ། selfless.

2、**niḥsattvatvena(niḥsattva-tva)**：名詞、中性、單數、具格。無有情性，ཆོས་ཐམས་ཅད། all dharmas.

3、**nirjīvatvena (nir-jīva-tva)**：名詞、中性、單數、具格。無命者性，སྲོག་མེད་པ། without living soul.

4、**niṣpudgalatvena(niṣ-pudgala-tva)**：名詞、中性、單數、具格。無補特伽羅性，གང་ཟག་མེད་པ། without personality.

5、**samā**：形容詞、陰性、單數、體格。平等，མཉམ་པ། self-identical.

6、**sā(saḥ)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། that.

7、**'nuttarā**：形容詞、陰性、單數、體格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

8、**samyaksaṃbodhir(samyak-saṃbodhi)**：形容詞、陰性、單數、體格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། right and perfect enlightenment.

9、**sarvaiḥ(sarva)**：形容詞、陽性、複數、具格。一切，ཐམས་ཅད། all.

10、**kuśalair(kuśala)**：形容詞、陽性、複數、具格。善，དགེ་བ། wholesome.

11、**dharmair(dharma)**：名詞、陽性、複數、具格。法，ཆོས། dharma.

12、**abhisaṃbudhyate(abhi-saṃ-√budh-1)**：動詞、單數、第三人稱。現證，སྣང་བ། awoken.

【解】

此句多師譯為：「無我故、無壽故、無眾生故、無人故，平等。無上正遍知，一切善法證覺。」

多師此句可調為：「無我故、無壽故、無眾生故、無人故，彼平等。[以]一切善法，證覺無上正遍知。」

23-3.तत्कस्य हेतोः । कुशला धर्माः कुशला धर्मा इति सुभूते अधर्माश्चैव ते तथागतेन भाषिताः। तेनोच्यन्ते कुशला धर्मा इति॥२३॥

23-3.tat kasya hetoḥ | kuśalā dharmāḥ kuśalā dharmā iti subhūte adharmāś caiva te tathāgatena bhāṣitāḥ | tenocyante kuśalā dharmā iti ||23||

[什譯] 須菩提，所言善法者，如來說非善法，是名善法！

[奘譯] 善現，善法善法者，如來一切說為非法，是故如來說名善法善法！

[淨譯] 妙生，善法者，如來說為非法，故名善法！

[藏譯]རབ་འབྱོར་དགེ་བའི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་དག་ཆོས་མེད་པ་ཉིད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན་དགེ་བའི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，རྒྱུད། so.

4、**kuśalā(kuśala)**：形容詞、陽性、複數、體格。善，དགེ་བ། wholesome.

5、**dharmāḥ(dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。法，ཆོས། dharma.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**adharmāś(a-dharma)**：名詞、陽性、複數、體格。非法，ཆོས་མ་ཡིན་པ། no-dharmas.

8、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

9、**iva**：副詞、如，如是，ཉིད། truly.

10、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

11、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

12、**bhāṣitāḥ(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

13、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼、是故，དེ། དེས་ན། therefore.

14、**ucyante(√vac)**動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

【解】

此句多師譯為：「善法、善法者，善實！非法，如是彼，如來說；彼故，說名善法者。」

此句同前等「即非」句。

多師此句可調為：「善實！善法、善法者，如來說彼[即]是非法；彼故，說名善法者。」

24-1.यश्च खलु पुनः सुभुते स्त्री वा पुरुषो वा यावन्तस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ सुमेरवः पर्वतराजानः, तावतो राशीन् सप्तानां रत्नानामभिसंहृत्य तथागतेभ्योऽर्हद्भ्यः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्यात् ।

24-1.yaśca khalu punaḥ subhūte strī vā puruṣo vā yāvantas trisāhasramahāsāhasre lokadhātau sumeravaḥ parvata-rājānas tāvato rāśīn saptānāṃ ratnānām abhisaṃhṛtya tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo dānaṃ dadyāt|

[什譯] 須菩提，若三千大千世界中所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施；

[奘譯] 復次，善現，若善男子或善女人集七寶聚，量等三千大千世界其中所有妙高山王，持用布施；

[淨譯] 妙生，若三千大千世界中所有諸妙高山王，如是等七寶聚，有人持用布施；

[藏譯] ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་རིའི་རྒྱལ་པོ་རི་རབ་དག་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་ཙམ་གྱི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱི་ཕུང་པོ་མངོན་པར་བསྡུས་ཏེ། སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས།

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

2、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**strī**：名詞、陰性、單數、體格。女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། woman.

7、**puruṣo(puruṣa)**：名詞、陽性、單數、體格。士夫，རིགས་ཀྱི་བུ། man.

8、**yāvantas(yāvat)**：形容詞、陽性、複數、體格。所有，ཇི་སྙེད། all.

9、**trisāhasramahāsāhasre**：名詞、陽性、單數、依格。三千大千，སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོ། 1,000 millions.

10、**lokadhātau**：名詞、陽性、單數、依格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world.

11、**sumeravaḥ(sumeru)**：名詞、陽性、複數、體格。妙高山、須彌山，རི་རབ། Sumerus.

12、**parvata-rājānas(parvata-rājan)**：名詞、陽性、複數、體格。山王，རིའི་རྒྱལ་པོ། kings of mountains.

13、**tāvataś(tāvat)**：形容詞、陽性、複數、體格。如此之多，དེ་སྙེད། as many.

14、**rāśīn(rāśi)**：名詞、陽性、複數、業格。聚量，ཕུང་པོ། heaps.

15、**saptānāṃ(sapta)**：數詞、陽性、複數、屬格。七，བདུན། seven.

16、**ratnānām(ratna)**：名詞、陽性、複數、屬格。寶，རིན་པོ་ཆེ། treasures.

17、**abhisaṃhṛtya(abhi-saṃ-√hṛ-1)**：動詞、獨立式。集，མངོན་པར་བསྡུས་པ། piled up.

18、**tathāgatebhyo(tathāgata)**：名詞、陽性、複數、為格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata

19、**'rhadbhyaḥ(arhat)**：名詞、陽性、複數、為格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhats.

20、**samyaksaṃbuddhebhyo(samyaksaṃbuddhebhya)**：名詞、陽性、複數、為格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། , right and perfect enlightenment

21、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

22、**dadyāt(√dā-3)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。奉施，བྱིན། give.

【解】

此句多師譯為：「若復，善實！所有三千大千世界須彌山王，彼所有聚七寶普散，如來、應、等正遍知施與。」

此句多師所譯，少「strī vā puruṣo vā(男子、女人)」，又把「abhisaṃhṛtya（集）」譯成「普散」。

多師此句可調為：「復[次]，善實！[若]三千大千世界所有須彌山王，[集]彼所有七寶聚，施與如來、應、等正遍知。」

24-2. यश्च कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा इतः प्रज्ञापारमिताया धर्मपर्यायादन्तशश्चतुष्पादिकामपि गाथामुद्गृह्य परेभ्यो देशयेत्, अस्य सुभूते पुण्यस्कन्धस्य असौ पौर्वकः पुण्यस्कन्धः शततमीमपि कलां नोपैति, यावदुपनिषदमपि न क्षमते ॥ २४ ॥

24-2.yaś ca kulaputro vā kuladuhitā vetaḥ prajñāpāramitāyā dharma-paryāyād antaśaś catuṣpādikām api gāthām udgṛhya parebhyo deśayed asya subhūte puṇyaskandhasya asau paurvakaḥ puṇya-skandhaḥ śatatamīm api kalāṃ nopaiti yāvad upaniṣadam api na kṣamate ||24||

[什譯]若人以此般若波羅蜜經乃至四句偈等，受持、讀誦、為他人說，於前福德，百分不及一、百千萬億分、乃至算數譬喻所不能及！」

[奘譯]若善男子或善女人，於此般若波羅蜜多經中乃至四句伽他，受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說開示、如理作意。善現！前說福聚於此福聚，百分計之所不能及，如是千分、若百千分、若俱胝百千分、若俱胝那庾多百千分、若數分、若計分、若算分、若喻分、若烏波尼殺曇分亦不能及！」

[淨譯]若復有人於此經中乃至一四句頌，若自受持及為他說。以前福聚比此福聚，假令分此以為百分，彼亦不能及一分，或千分億分、算分、勢分、數分、因分，乃至譬喻亦不能及一！」

[藏譯] གང་གིས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་བའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་གཅིག་ཙམ་བཟུང་ནས་གཞན་དག་ལ་ཡང་དག་པར་བསྟན་ན། རབ་འབྱོར་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་འདི་ལ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་སྔ་མ་དེས་བརྒྱའི་ཆར་ཡང་ཉེ་བར་མི་འོང་བ་ནས་རྒྱུའི་བར་དུ་ཡང་མི་བཟོད་དོ། །

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

2、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

3、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

4、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

5、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

6、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

7、**itaḥ(itas)**：副詞。從此，འདི་ལས། from this.

8、**prajñāpāramitāyā(prajñāpāramitā)**：名詞、陰性、單數、從格。般若，智慧，ཤེས་རབ། wisdom.

9、**dharm-aparyāyād(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、從格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། dharma.

10、**antaśaś**：副詞。乃至，ཐ་ན། else.

11、**catuṣpādikām(catuṣ-pādika)**：形容詞、陰性、複數、業格。四句，ཚིག་བཞི་པ། four lines.

12、**api**：副詞。然；泛指，

13、**gāthām(gāthā)**：名詞、陰性、複數、業格。伽陀、偈頌，ཚིགས་སུ་བཅད་པ། stanza

14、**udgṛhya(ud-√grah-9)**：動詞、獨立式。受持，བཟུང་། taken up.

15、**parebhyo(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。他人，གཞན་དག others.

16、**deśayed(√diś-6)**：動詞、致使、單數、第三人稱。為……宣說，འཆད། demonstrate.

17、**asya(saḥ)**：代詞、陽性、單數、屬格。彼，འདི། this.

18、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

19、**puṇyaskandhasya (puṇyaskandha)**：名詞、陽性、單數、屬格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

20、**antikād(antika)**：名詞、中性、單數、從格。所，in the presence.

21、**asau(asau)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། this.

22、**paurvakaḥ(paurvaka)**：形容詞、陽性、單數、體格。前、先，སྔ་མ། former.

23、**puṇya-skandhaḥ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、體格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

24、**śatatamīm(śatatamī)**：形容詞、陰性、單數、業格。百分，བརྒྱའི་ཆone hundredth part.

25、**api**：副詞。亦，ཡང་། only.

26、**kalāṃ(kalā)**：名詞、陰性、單數、業格。一分，approach.

27、**na**：否定詞。不、非，མི། no.

28、**upaiti(upa-√i-2)**：動詞、單數、第三人稱。及。འགྲོ།

29、**yāvad**：關係副詞。凡是、乃至，ཇི་ཙམ་དུ།

30、**upaniṣadam(upaniṣad)**：形容詞、陰性、單數、業格。鄔波尼殺曇分，comparison.

31、**api**：副詞。然；泛指，

32、**na**：否定词。不，མི། nor.

33、**kṣamate(√kṣam-1)**：动词、單數、第三人稱。能及，བཟོད། resemblance.

【解】

此句多師譯為：「若此智慧彼岸到，乃至四句等偈，受已，為他等分別，此，善實！福聚，彼前者福聚，百上亦數不及，千上亦，百千上亦，俱致百千上亦，俱致那由他百千上亦，僧企耶亦，迦羅亦，算亦，譬喻亦，憂波泥奢亦，乃至譬喻亦不及。」

此句同 16-4、16-5。

多師此句可調為：「若[於]此智慧彼岸到（般若波羅蜜多），乃至四句等偈，受[持]、為他等分別。善實！彼前者福聚，[較]此福聚，百上數亦不及，千上，百千上，俱致百千上，俱致那由他百千上，僧企耶，迦羅，算，譬喻，憂波泥奢亦，乃至譬喻亦不及。」

25-1. तत्किं मन्यसे सुभूते-अपि नु तथागतस्यैवं भवति-मया सत्त्वाः परिमोचिता इति? न खलु पुनः सुभूते एवं द्रष्टव्यम्।

25-1.tatkiṃ manyase subhūte api nu tathāgatasyaivaṃ bhavati mayā sattvāḥ parimocitā iti | na khalu punaḥ subhūta evaṃ draṣṭavyam |

[什譯] 「須菩提，於意云何？汝等勿謂如來作是念『我當度眾生』！須菩提，莫作是念！

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，如來頗作是念『我當度脫諸有情』耶？善現，汝今勿當作如是觀！

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，如來度眾生不？汝莫作是見『如來度眾生』！

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་འདི་སྙམ་དུ་ངས་སེམས་ཅན་རྣམས་བཀྲོལ་ལོ་ཞེས་དགོངས་སོ་སྙམ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་ལྟར་མི་བལྟའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

6、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

7、**bhavati(√bhū)**動詞、單數、第三人稱。是，འགྱུར། occur.

8、**mayā(aham)**：代詞、陽性、單數、具格。我，ང། by me.

9、**sattvāḥ(sattva)**：名詞、陽性、複數、體格。有情，སེམས་ཅན། beings.

10、**parimocitā(parimocita,√muc-4)**：過去分詞、陽性、複數、體格度脫，བཀྲོལ། set free.

11、**na** ：副詞。不、非，མི། not.

12、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

13、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། thus.

14、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ། see.

【解】

此句多師譯為：「彼何意念？善實！雖然，如來如是念：『我眾生度脫』？不，復彼，善實！如是見應。」

多師此句可調為：「善實！彼何意念，如來如是念：『我度脫眾生』？善實！不應如是見。」

25-2. तत्कस्य हेतोः । नास्ति सुभूते कश्चित्सत्त्वो यस्तथागतेन परिमोचितः। यदि पुनः सुभूते कश्चित्सत्त्वोऽभविष्यद्यस्तथागतेन परिमोचितः स्यात्, स एव तथागतस्यात्मग्राहोऽभविष्यत्, सत्त्वग्राहो जीवग्राहः पुद्गलग्राहोऽभविष्यत्।

25-2.tatkasya hetoḥ | nāsti subhūte kaścit sattvo yas tathāgatena parimocitaḥ | yadi punaḥ subhūte kaścit sattvo 'bhaviṣyad yas tathāgatena parimocitaḥ

syāt sa eva tathāgatasya ātmagrāho 'bhaviṣyat sattva-grāho jīva-grāhaḥ pudgala-grāho 'bhaviṣyat |

[什譯] 何以故？實無有眾生如來度者，若有眾生如來度者，如來則有我、人、眾生、壽者！

[奘譯] 何以故？善現，無少有情如來度者！善現，若有有情如來度者，如來即應有其我執、有有情執、有命者執、有士夫執、有補特伽羅等執！

[淨譯] 何以故？曾無有一眾生是如來度者！若有眾生是如來度者，如來則有我見、眾生見、壽者見、更求趣見！

[藏譯] དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བཀྲོལ་བའི་སེམས་ཅན་དེ་དེག་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་ཞིག་བཀྲོལ་བར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར། སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་རོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**na**：副詞。不、非，མ། not.

5、**asti(√as)**：動詞、單數、第三人稱。有、是，has.

6、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**sattvo(sattva)**：名詞、陽性、單數、體格。有情，སེམས་ཅན། being.

8、**yas(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。何，གང་། who.

9、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

10、**parimocitaḥ(parimocita,√muc-4)**：過去分詞、陽性、單數、體格度脫，བཀྲོལ། set free.

11、**yadi**：不變詞。若、設使，གལ་ཏེ། if.

12、**abhaviṣyad(√bhū-1)**：動詞、條件式、單數、第一人稱。若有，འགྱུར། had.

13、**yas(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། which.

14、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

15、**parimocitaḥ(parimocita,√muc-4)**：過去分詞、陽性、單數、體格度脫，བཀྲོལ། set free.

16、**syāt(√as)**：動詞、為他、祈願、單數、第三人稱。有，འགྱུར། have.

17、**tathāgatasya(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、屬格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

18、**ātmagrāho(ātma-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。我執，བདག་ཏུ་འཛིན་པ། a seizing on a self.

19、**'bhaviṣyat(√bhū-1)**：動詞、條件式、單數、第一人稱。若有，འགྱུར། have.

20、**sattvagrāho(sattva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。有情执、众生执，སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ། seizing on a being.

21、**jīvagrāhaḥ(jīva-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。命者执、壽者执，སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a soul.

22、**pudgalagrāho(pudgala-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。初特伽罗执、人执，གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པ། seizing on a person.

23、**'bhaviṣyat(√bhū-1)**：動詞、條件式、單數、第一人稱。若有，འགྱུར། have.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？有無，善實！無有一眾生若如來度脫。若復，善實！有，如是眾生有，若彼如來度脫。彼如是，如來我取有，眾生取、壽取、人取有。」

此同前等。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！無有一眾生若如來度脫。善實！若有如是眾生，彼若如來度脫，[則]如來有我取，有眾生取、壽取、人取。」

25-3. आत्मग्राह इति सुभूते अग्राह एष तथागतेन भाषितः। स च बालपृथग्जनैरुद्गृहीतः।

25-3.ātma-grāha iti subhūte agrāha eṣa tathāgatena bhāṣitaḥ | sa ca bālapṛthagjanair udgṛhītaḥ |

[什譯] 須菩提，如來說有我者，則非有我，而凡夫之人，以為有我！

[奘譯] 善現，我等執者，如來說為非執，故名我等執，而諸愚夫異生，強有此執！

[淨譯] 妙生，我等執者，如來說為非執，而諸愚夫，妄為此執！

[藏譯]རབ་འབྱོར་བདག་ཏུ་འཛིན་ཅེས་བྱ་བ་ནི། འཛིན་པར་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ན། དེ་ཡང་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱིས་གཟུང་ངོ། །

【注】

1、**ātmagrāha(ātma-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。我執，བདག་ཏུ་འཛིན་པ། a seizing on a self.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

3、**agrāha(a-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。非我執，འཛིན་པར་མེད་པ། no-sezing.

4、**eṣa**：代詞、陽性、單數、體格彼，དེ། that.

5、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

6、**bhāṣitaḥ(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。說，གསུངས་པ། taught.

7、**sa**：代詞、陽性、單數、體格彼，དེ། it.

8、**bālapṛthagjanair(bāla-pṛthag-jana)**：名詞、陽性、複數、具格。愚夫異生，བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ། foolish common people.

9、**udgṛhītaḥ(ud-√grah-9)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所取、所執，གཟུང་། seized.

【解】

此句多師譯為：「我取、我取者，善實！非取，此，如來說；彼小兒凡夫生取。」

此同前等。

多師此句可調為：「善實！我取、我取者，此[即]如來[所]說非取；彼[是]小兒凡夫生[所]取[者]。」

25-4. बालपृथग्जना इति सुभूते अजना एव ते तथागतेन भाषिताः। तेनोच्यन्ते बालपृथग्जना इति॥२५॥

25-4.bālapṛthag-janā iti subhūte a-janā eva te tathāgatena bhāṣitāḥ | tenocyante bālapṛthagjanā iti ||25||

[什譯] 須菩提，凡夫者，如來說則非凡夫！」

[奘譯] 善現，愚夫異生者，如來說為非生，故名愚夫異生！」

[淨譯] 妙生，愚夫眾生，如來說為非生，故名愚夫眾生！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་དག་སྐྱེ་བོ་མེད་པ་ཉིད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཞེས་བྱའོ།

【注】

1、**bālapṛthagjanā(bāla-pṛthag-jana)**：名詞、陽性、複數、體格。愚夫異生，བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ། foolish common people.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**a-janā(a-jana)**：名詞、陽性、單數、體格。非生，སྐྱེ་བོ་མེད་པ། no people.

4、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག they.

5、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

6、**bhāṣitāḥ(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ།taught.

7、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。是故，དེས་ན། therefore.

8、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

【解】

此句多師譯為：「小兒凡夫生、小兒凡夫生者，善實！非生，彼，如來說；彼故，說名小兒凡夫生者。」

此同前等。

多師此句可調為：「善實！小兒凡夫生、小兒凡夫生者，彼[即] 如來[所] 說非生；彼故，說名小兒凡夫生者。」

26-1. तत्किं मन्यसे सुभूते-लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्यः।

26-1.tatkiṃ manyase subhūte lakṣaṇa-saṃpadā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 「須菩提，於意云何，可以三十二相觀如來不？」

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，可以諸相具足觀如來不？」

[淨譯] 「妙生，於汝意云何，應以具相觀如來不？」

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་གསུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྙམ་མམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何， ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**lakṣaṇa-saṃpadā(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞，陰性，單數，具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the shape of his visble.

6、**tathāgato(tathāgata)**：名詞，陽性，單數，體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

7、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ་བར་བྱ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「彼何意念？善實！相具足如來見應？。」

此 20-4 前等

多師此句可調為：「善實！[汝於]彼[作]何意念？應[以]相具足見如來？」

26-2. सुभूतिराह।नो हीदं भगवन्। यथाहं भगवतो भाषितस्यार्थमाजानामि, न लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्यः।

26-2.subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan | yathā ahaṃ bhagavato bhāṣitasya artham ājānāmi na lakṣaṇa-saṃpadā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 須菩提言：「如是、如是，以三十二相觀如來。」

[奘譯] 善現答言：「如我解佛所說義者，不應以諸相具足觀於如來！」

[淨譯] 「不爾，世尊！不應以具相觀於如來！」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བགྱི་ལགས་སོ།

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然，

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**yathā**：副詞。如，ལྟར། as.

8、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，བདག I.

9、**bhagavato(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、屬格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

10、**bhāṣitasya(√bhāṣ)**：過去分詞、單數、屬格。所說，གསུངས་པ། teaching.

11、**artham(artha)**：名詞、陽性、單數、業格。義，དོན། meaning.

12、**ājānāmi(ā-√jñā)**：動詞、單數、第一人稱。我解，བདག་གིས་འཚལ་བ། understand.

13、**na**：否定詞。不，མི། not.

14、**lakṣaṇa-saṃpadā(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞、陰性、單數、具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

15、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

16、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ་བར་བྱ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「善實言：「不如此，世尊！如我，世尊說義解我，不相具足如來見應。」」

此等 7-3、20-5。什師所譯似乎少了否定詞「不」。「yathā ahaṃ bhagavato bhāṣitasya artham ājānāmi（如我解佛所說義）」，奘師、多師譯出，淨師、藏譯未譯出。

多師此句可調為：「善實言：「不如此，世尊！如我解世尊[所]說義，不應[以]相具足見如來。」」

26-3. भगवानाह।साधु साधु सुभूते, एवमेतत्सुभूते, एवमेतद्यथा वदसि। न लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्यः। तत्कस्य हेतोः । सचेत्पुनः सुभूते लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्योऽभविष्यत्, राजापि चक्रवर्ती तथागतोऽभविष्यत्। तस्मान्न लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्यः।

26-3.bhagavān āha | sādhu sādhu subhūte evam etat subhūte evam etad yathā vadasi | na lakṣaṇa-saṃpadā tathāgato draṣṭavyaḥ | tatkasya hetoḥ | sacet punaḥ subhūte lakṣaṇa-saṃpadā tathāgato draṣṭavyo 'bhaviṣyad rājā-api cakravartī tathāgato 'bhaviṣyat | tasmānna lakṣaṇasaṃpadā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 佛言：「須菩提，若以三十二相觀如來者，轉輪聖王則是如來。」

[奘譯] 佛言：「善現，善哉、善哉，如是、如是！如汝所說，『不應以諸相具足觀於如來。』善現，若以諸相具足觀如來者，轉輪聖王應是如來。是故，不應以諸相具足觀於如來，如是應以諸相非相觀於如來！」

[淨譯] 「妙生，若以具相觀如來者，轉輪聖王應是如來。是故，不應以具相觀於如來，應以諸相非相觀於如來！」

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་དེ་དེ་བཞིན་ནོ།། དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བྱ་སྟེ། རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་འགྱུར་ན། འཁོར་ལོས་སྒྱུར་བའི་རྒྱལ་པོ་ཡང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་འགྱུར་ཏེ། དེ་བས་ན་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བྱའོ། །

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། said.

3、**sādhu**：副詞。善哉，ལེགས་སོ། well.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

5、**evam**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

6、**etat(etad)**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

7、**yathā**：副詞。如，ལྟར། as.

8、**vadasi((√vad)**：動詞、單數、第二人稱。說，say.

9、**na**：否定詞。不、非，མ། not.

10、**lakṣaṇa-saṃpadā(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞、陰性、單數、具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

11、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

12、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ་བར་བྱ། be seen.

13、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

14、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格何、什麼，ཅིའི། why.

15、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

16、**sacet**：關係副詞。若，གལ་ཏེ། if

17、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再ཡང།again.

18、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

19、**lakṣaṇa-saṃpadā(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞、陰性、單數、具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

20、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

21、**draṣṭavyo(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ་བར་བྱ། be seen.

22、**'bhaviṣyad(√bhū-1)**：動詞、條件式、單數、第一人稱。有，འགྱུར། had.

23、**rājā(rājan)**：名詞、陽性、單數、體格。王，རྒྱལ་པོ། monarch.

24、**cakravartī(cakravartin)**：名詞、陽性、單數、體格。轉輪，འཁོར་ལོས་སྒྱུར་བ། universal.

25、**tasmān(tasmāt)**：副詞。是故，དེ་བས་ན། therefore.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「善，善！善實！如是，如是！善實！如如語汝，不相具足如來見應。彼何所因？彼復，善實！相具足如來見應；有彼王轉輪，如來有；彼故，不相具足如來見應。此相非相故，如來見應。」」

此同前等。sacet 引出條件句，動詞用條件式，多師於動詞後加「應」。

「tasmānna lakṣaṇasaṃpadā tathāgato draṣṭavyaḥ」，直譯即為：「是故，不應以具足相觀如來。」這與藏譯一致。然奘師、淨師、多師，其後均加一句「應以諸相非相觀於如來」，應是梵文版本不同。

多師此句可調為：「世尊言：「善，善！善實！如是，如是！善實！如汝[所]語，不應[以]相具足見如來。彼何所因？善實！[若以]相具足見如來，[則]轉輪王[應成]如來；彼故，不應[以]相具足見如來。應[以]此相非相見如來。」」

26-4.आयुष्मान् सुभुतिर्भगवन्तमेतदवोचत्। यथाहं भगवतो भाषितस्यार्थमाजानामि न लक्षणसंपदा तथागतो द्रष्टव्यः।

26-4.āyuṣmān subhūtir bhagavantametadavocat | yathāhaṃ bhagavato bhāṣitasya artham ājānāmi na lakṣaṇa-saṃpadā tathāgato draṣṭavyaḥ |

[什譯] 須菩提白佛言：「世尊，如我解佛所說義，不應以三十二相觀如來。」

[奘譯] （缺譯）

[淨譯] （缺譯）

[藏譯]དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། ། བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་གིས་ཇི་ལྟར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པའི་དོན་འཚལ་བ་ལྟར་ན། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བགྱི་ལགས་སོ། །

【注】

1、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞，陽性，單數，體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། Venerable.

2、**subhūtir(subhūti)**：名詞，陽性，單數，體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། subhūti.

3、**bhagavantam(bhagavant)** ：名詞，陽性，單數，業格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

4、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，འདི་སྐད། this.

5、**avocat(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，ཅེས། say.

6、**yathā**：副詞。如，ལྟར། as.

7、**ahaṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、體格。我，བདག ། I.

8、**bhagavato(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、屬格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

9、**bhāṣitasya(√bhāṣ)**：過去分詞，單數，屬格。所說的，གསུངས་པ། teaching.

10、**artham(artha)**：名詞、陽性、單數、業格。義，དོན། meaning.

11、**ājānāmi(ā-√jñā)**：動詞、單數、第一人稱。我解，བདག་གིས་འཚལ་བ། understand.

12、**na**：否定詞。不、非，མ།not.

13、**lakṣaṇa-saṃpadā(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞、陰性、單數、具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the possession of marks.

14、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

15、**draṣṭavyaḥ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ་བར་བྱ། be seen.

【解】

此句多師譯為：「爾時，命者善實世尊邊如是言：「如我，世尊！世尊說義解我，不相具足如來見應。」」

此同前等。奘師、淨師缺譯。

多師此句可調為：「爾時，命者善實世尊邊如是言：「世尊！如我解世尊說[所]義，不應[以]相具足見如來。」」

26-5. अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमे गाथे अभाषत।

26-5.atha khalu bhagavāṃs tasyāṃ velāyām ime gāthe abhāṣata |

[什譯] 爾時，世尊而說偈言：

[奘譯] 爾時，世尊而說頌曰：

[淨譯] 爾時，世尊而說頌曰：

[藏譯]དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེའི་ཚེ་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་འདི་དག་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

【注】

1、**atha**：副詞、不變詞。爾時，དེ་ནས། then.

2、**khalu** 副詞、加強語氣。

3、**Bhagavāṃs(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

4、**tasyām(sā)**：代詞、陰性、單數、依格。彼，དེ། that.

5、**velāyām(velā)**：名詞、陰性、單數、依格。時，ཚེ། occasion.

6、**ime(iyam)**：代詞、陰性、雙數、業格。此等，འདི་དག these.

7、**gāthe(gāthā)**：名詞、陰性、雙數、業格。伽陀、偈頌，ཚིགས་སུ་བཅད་པ། stanza

8、**abhāṣata**：動詞、未完成時、單數、第三人稱。說，བཀའ་སྩལ། taught.

【解】

此句多師譯為：「爾時，世尊彼時此伽陀說：」

多師此句可調為：「爾時，世尊彼時說此伽陀：」

26-6. ये मां रूपेण चाद्राक्षुर्ये मां घोषेण चान्वगुः।
मिथ्याप्रहाणप्रसृता न मां द्रक्ष्यन्ति ते जनाः॥१॥

26-6. ye māṃ rūpeṇa cādrākṣur ye māṃ ghoṣeṇa cānvaguḥ |
mithyā-prahāṇa-prasṛtā na māṃ drakṣyanti te janāḥ ||1||

[什譯] 「若以色見我、以音聲求我，是人行邪道，不能見如來。

[奘譯] 「諸以色觀我、以音聲尋我，彼生履邪斷，不能當見我。

[淨譯] 「若以色見我、以音聲求我，是人起邪觀，不能當見我。

[藏譯]གང་དག་ང་ལ་གཟུགས་སུ་མཐོང་། །གང་དག་ང་ལ་སྒྲར་ཤེས་པ། །ལོག་པའི་ལམ་དུ་ཞུགས་པ་སྟེ། །སྐྱེ་བོ་དེ་དག་ང་མི་མཐོང་།།

【注】

1、**ye(yaḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。何，གང་དག who.

2、**māṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、業格。我，ང། me.

3、**rūpeṇa(rūpa)**：名詞、中性、單數、具格。色，གཟུགས། form.

4、**adrākṣur(√dṛś-1)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。觀、見，མཐོང་། see.

5、**ghoṣeṇa(ghoṣ a)**：名詞、陽性、單數、具格。音聲，སྒྲ། voice.

6、**anvaguḥ(anu-√gam-1)**：動詞、祈願、複數、第三人稱。尋、求，ཤེས་པ། follow.

7、**mithyā-prahāṇ a-prasṛtā(√sṛ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。履邪断、起邪觀，ལོག་པའི་ལམ་དུ་ཞུགས་པ། wrong the efforts engaged in.

8、**na**：副詞。不、非，མ། not.

9、**māṃ(aham)**：代詞、陽性、單數、業格。我，ང། me.

10、**drakṣyanti(dṛś-1)**：動詞、未來、複數、第三人稱。見，མཐོང་། see.

11、**te(saḥ)**：代詞、陽性、複數、體格。彼等，དེ་དག those.

12、**janāḥ(jana)**：名詞、陽性、複數、體格。人，སྐྱེ་བོ། people.

【解】

此句多師譯為：「若我色見，若我聲求，邪解脫行，不我見彼。」

此句直譯即為：「若人（ye）以色（rūpeṇa）見（cādrākṣur）我（māṃ），若人（ye）以聲（ghoṣeṇa）尋（cānvaguḥ）我（māṃ），此等（te）諸人（janāḥ）是起邪觀者（mithyā-prahāṇa-prasṛtā），不能（na）當見（drakṣyanti）我（māṃ）。」，

多師此句可調為：「若[以]色見我，若[以]聲求我，彼邪解脫行，不[能當] 見我。」

26-7. धर्मतो बुद्धो द्रष्टव्यो धर्मकाया हि नायकाः।
धर्मता च न विज्ञेया न सा शक्या विजानितुम्॥२॥२६॥

26-7.dharmato buddho draṣṭavyo dharmakāyā hi nāyakāḥ |
dharmatā ca na vijñeyā na sā śakyā vijānitum ||2||

[什譯] (缺譯)

[奘譯] 應觀佛法性，即導師法身，法性非所識，故彼不能了。」

[淨譯] 應觀佛法性，即導師法身，法性非所識，故彼不能了。」

[藏譯]སངས་རྒྱས་རྣམས་ནི་ཆོས་ཉིད་ལྟ། །འདྲེན་པ་རྣམས་ནི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ། །ཆོས་ཉིད་ཤེས་པར་བྱ་མིན་པས། །དེ་ནི་རྣམ་པར་ཤེས་མི་ནུས། །

【注】

1、**dharmato(dharmata)**：相當於 dharmāt（從格）。法，ཆོས་ཉིད། dharma.

2、**buddho(buddha)**：名詞、陽性、單數、體格。佛，སངས་རྒྱས། the Buddhas.

3、**draṣṭavyo(dṛś-1)**：必要分詞、陽性、單數、體格。見，觀，ལྟ། see.

4、**dharmakāyā(dharmakāya)**：名詞、陽性、複數、體格。法身，ཆོས་སྐུ། the dharma-bodies.

5、**nāyakāḥ(nāyaka)**：名詞、陽性、複數、體格。導師，འདྲེན་པ། the guides.

6、**dharmatā(dharmatā)**：名詞、陰性、單數、體格。法性，ཆོས་ཉིད། dharma's true nature.

7、**na**：副詞。不、非，མི། not.

8、**vijñeyā(vi-√jñā-9)**：必要分詞、陰性、單數、體格。所識，ཤེས་པ། discerned.

9、**sā(sā)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། it.

10、**śakyā(śakya)**：形容詞、陰性、單數、體格。可能，ནུས། possible.

11、**vijānitum(vi-√jñā-9)**：不定式。了別，རྣམ་པར་ཤེས་པ། discerned.

【解】

此句多師譯為：「法體佛見應，法身彼如來，法體及不識，故彼不能知。」

此句直譯即是：「由法（dharmato）見（draṣṭavyo）佛陀（buddho），法身（dharmakāyā）即是導師（nāyakāḥ），法性（dharmatā）非是（na）所識（vijñeyā），故彼（sā）不（na）能（śakyā）了別（vijānitum）。」 此句什師缺譯。

多師此句可調為：「法體應見佛，法身彼如來，法體[非所]識，故彼不能知。」

27-1. तत्किं मन्यसे सुभूते लक्षणसंपदा तथागतेन अनुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धा ।

27-1.tatkiṃ manyase subhūte lakṣaṇa-saṃpadā tathāgatena anuttarā samyaksaṃbodhir abhisaṃbuddhā |

[什譯] 「須菩提，汝若作是念『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提』。

[奘譯] 佛告善現：「於汝意云何，如來、應、正等覺以諸相具足現證無上正等覺耶?

[淨譯] 「妙生，諸有發趣菩薩乘者，其所有法是斷滅不?

[藏譯]རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ་སྙམ་དུ་འཛིན་ན།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、業格。彼，འདི། it.

2、**kiṃ**：代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

3、**manyase(√man-4)**：動詞、中間、單數、第二人稱。作意、認為，སེམས། think.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**lakṣaṇa-saṃpadā(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞、陰性、單數、具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the shape of his visble.

6、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

7、**'nuttarā**：形容詞、陰性、單數、體格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

8、**samyaksaṃbodhir(samyak-saṃbodhi)**：形容詞、陰性、單數、體格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། right and perfect enlightenment.

9、**abhisaṃbuddhā(abhi-saṃ-√budh-1)**：過去分詞、陰性、單數、體格。現證，བླངས་པ། awoken.

【解】

此句多師譯為：「彼何意念？善實！相具足，如來無上正遍知證覺？」

此同 20-4。

多師此句可調為：「善實！[汝於]彼[作]何意念，如來[以]相具足證覺無上正遍知？」

27-2. न खलु पुनस्ते सुभूते एवं द्रष्टव्यम्। तत्कस्य हेतोः । न हि सुभूते लक्षणसंपदा तथागतेन अनुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धा स्यात्।

27-2.na khalu punas te subhūte evaṃ draṣṭavyam | tatkasya hetoḥ | na hi subhūte lakṣaṇa-saṃpadā tathāgatena anuttarā samyaksaṃbodhir abhisaṃbuddhā syāt |

[什譯] 須菩提，莫作是念！如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提！

[奘譯] 善現，汝今勿當作如是觀！何以故？善現，如來、應、正等覺不以諸相具足現證無上正等菩提！

[淨譯] 汝莫作是見！何以故?

[藏譯]རབ་འབྱོར་ཁྱོད་ཀྱིས་དེ་ལྟར་བལྟ་བར་མི་བྱ་སྟེ། རབ་འབྱོར་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པ་མེད་དོ། །

【注】

1、**te(tvam)**：代詞、陽性、單數、屬格。汝，ཁྱོད། you.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། so.

4、**draṣṭavyam(√dṛś-1)**：必要分詞。見、觀，བལྟ། see.

5、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

6、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

7、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，སྙད་དུ། so.

8、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

9、**lakṣaṇa-saṃpadā(lakṣaṇa-saṃpad)**：名詞、陰性、單數、具格。諸相具足，མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ། the shape of his visble.

10、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

11、**'nuttarā**：形容詞、陰性、單數、體格。無上，བླ་ན་མེད་པ། the utmost.

12、**samyaksaṃbodhir(samyak-saṃbodhi)**：形容詞、陰性、單數、體格。正等菩提，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས། right and perfect enlightenment.

13、**abhisaṃbuddhā(abhi-saṃ-√budh-1)**過去分詞、陰性、單數、體格。現證，བླངས་པ། awoken.

14、**syāt(√as)**：動詞、為他、命令祈願、單數、第二人稱。有，have.

【解】

此句多師譯為：「不，善實！相具足，如來無上正不，復彼，善實！如是見應。彼何所因？遍知證覺。」

27-1 至 27-3，各家翻譯差異較大，淨師所譯，似乎有缺，什師所譯，與現存梵文有異。奘師與藏譯所譯，與現梵文本基本一致。多師所譯也基本一致，就是本句前後文字有所變動。

多師此句可調為：「善實！不應如是見。彼何所因？善實！如來不[以]相具足證覺無上正遍知。」

27-3. न खलु पुनस्ते सुभूते कश्चिदेवं वदेत्-बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितैः कस्यचिद्धर्मस्य विनाशः प्रज्ञप्तः उच्छेदो वेति। न खलु पुनस्ते सुभूते एवं द्रष्टव्यम्।

27-3. na khalu punas te subhūte kaścid evaṃ vadet bodhisattva-yāna-saṁprasthitaiḥ kasyacid dharmasya vināśaḥ prajñapta ucchedo veti na khalu punas te subhūte evaṃ draṣṭavyam |

[什譯] 須菩提，若作是念『發阿耨多羅三藐三菩提者，說諸法斷滅相』，莫作是念！

[奘譯] 復次，善現，如是發趣菩薩乘者，頗施設少法若壞、若斷耶？善現，汝今勿當作如是觀！

[淨譯] （缺譯）

[藏譯]རབ་འབྱོར་ཁྱོད་འདི་སྙམ་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས། ཆོས་གང་ལ་ལ་ཞིག་རྣམ་པར་ཤིག་པའམ། ཆད་པར་བཏགས་པའོ་སྙམ་དུ་འཛིན་ན། རབ་འབྱོར་དེ་དེ་ལྟར་བལྟ་བར་མི་བྱ་སྟེ།

【注】

1、**te(tvam)**：代詞、陽性、單數、為格。汝，ཁྱོད། you.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**evaṃ**：不變詞。如是，དེ་བཞིན། so.

4、**vadet(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。語。ཟེར། say.

5、**bodhisattva-yāna-saṃprasthitaiḥ(bodhisattva-yāna-saṃprasthita)**：過去分詞、陽性、複數、具格。發趣菩薩乘，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཞུགས་པ། set out the vehicle of a Bodhisattva.

6、**dharmasya(dharma)**：名詞、陽性、單數、屬格。法，ཆོས། dharma.

7、**vināśaḥ(vināśa)**：名詞、陽性、單數、體格。壞，རྣམ་པར་ཞིག་པ། destruction.

8、**prajñapta(pra-√jñā-9)**：過去分詞、陽性、單數、體格。施設，བཏགས་པ། conceived.

9、**ucchedo(uccheda)**：名詞、陽性、單數、體格。斷，ཆད་པ། annihilation.

10、**draṣṭavyam(√dṛś-1)**：必要分詞。見、觀，བལྟ། see.

【解】

此句多師譯為：「復時，彼，善實！有如是語：『菩薩乘發行，有法破滅，施設斷。』不，復，善實！如是見應。」

此句各家所譯有異，此有中二「te」，多師二皆未譯，奘師僅譯其一。複有二「na」，多師、奘師均僅譯其一。按梵文直譯即為：「善現（subhūte）！不應（na）有人（kaścid）如是（evaṃ）語（vadet）汝（te）：‘發趣菩薩乘者（bodhisattva-yāna-saṁprasthitaiḥ），施設（prajñapta）所有法（kasyacid dharmasya）或（vā）滅（vināśaḥ）或斷（ucchedo）。’善現！（subhūte）汝（te）不（na）應如是（evaṃ）觀（draṣṭavyam）！」

多師此句可調為：「復時，善實！彼有如是語：『發行菩薩乘 [者]，施設有法破滅[或]斷。』善實！不應如是見。」

27-4. तत्कस्य हेतोः । न बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितैः कस्यचिद्धर्मस्य विनाशः प्रज्ञप्तो नोच्छेदः ॥२७॥

27-4. tatkasya hetoḥ |na bodhisattva-yāna-saṃprasthitaiḥ kasyacid dharmasya vināśaḥ prajñapto nocchedaḥ |

[什譯] 何以故？發阿耨多羅三藐三菩提心者，於法不說斷滅相！

[奘譯] 諸有發趣菩薩乘者，終不施設少法若壞、若斷！

[淨譯] 趣菩薩乘者，其法不失！

[藏譯]བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས། ཆོས་གང་ཡང་རྣམ་པར་བཤིག་པའམ། ཆད་པར་བཏགས་པ་མེད་དོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**bodhisattva-yāna-saṃprasthitaiḥ(√stha-1)**：過去分詞、陽性、複數、具格。發趣菩薩乘者，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཞུགས་པ། set out the vehicle of a Bodhisattva.

5、**dharmasya(dharma)**：名詞、陽性、單數、屬格。法，ཆོས། dharma.

6、**vināśaḥ(vināśa)**：名詞、陽性、單數、體格。壞，རྣམ་པར་ཞིག་པ། destruction.

7、**prajñapto(pra-√jñā-9)**：過去分詞、陽性、單數、體格。施設，བཏགས་པ། conceived.

8、**ucchedaḥ(uccheda)**：名詞、陽性、單數、體格。斷，ཆད་པ། annihilation.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？不菩薩乘發行有法破滅，施設不斷。」

此句同前。各家翻譯基本一致。

多師此句可調為：「彼何所因？發行菩薩乘[者]，不施設有法破滅，不[施設]斷。」

28-1. यश्च खलु पुनः सुभूते कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा गङ्गानदीवालुकासमाँल्लोकधातून् सप्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तथागतेभ्योऽर्हद्भ्यः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्यात्,

28-1. yaś ca khalu punaḥ subhūte kulaputro vā kuladuhitā vā gavgānadī-vālukā-samāṃl lokadhātūn sapta-ratna-paripūrṇāṃ kṛtvā tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo dānaṃ dadyād

[什譯] 須菩提，若菩薩以滿恒河沙等世界七寶布施；

[奘譯] 復次，善現，若善男子或善女人以殑伽河沙等世界盛滿七寶，奉施如來、應、正等覺；

[淨譯] 妙生，若有男子女人，以滿弶伽河沙世界七寶布施；

[藏譯] ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་དག་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས།

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

2、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

3、**khalu** 副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

6、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

7、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

8、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

9、**gavgānadī-vālukā-samāṃl(gavgā-nadī-vālukā-sama)**：形容詞、陽性、複數、業格。殑伽河沙等，གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ། Gangā river.

10、**lokadhātūn (lokadhātu)**：名詞、陽性、複數、業格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world.

11、**sapta-ratna-paripūrṇāṃ(sapta-ratna-paripūrṇa)**：名詞、陽性、複數、業格。遍滿七寶，རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བ། filled with the seven treasures.

12、**kṛtvā (√kṛ-8)**：動詞、獨立式。施，作，བྱས། over.

13、**tathāgatebhyo(tathāgata)**：名詞、陽性、複數、為格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

14、**'rhadbhyaḥ(arhat)**：名詞、陽性、複數、為格。應供，阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhats.

15、**samyaksaṃbuddhebhyo(samyaksaṃbuddhebhya)**：名詞、陽性、複數、為格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.

16、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

17、**dadyāt(√dā-3)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。奉施，སྦྱིན། give.

【解】

此句多師譯為：「若復，善實！善家子，若善家女，若恒伽河沙等世界七寶滿作已施與。」

此同前等。奘師所譯與梵文完全一致。余譯均缺譯「tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo（如來、應、正等覺）。」

多師此句可調為：「若復，善實！若善家子、善家女，若作滿恒伽河沙等世界七寶已，施與[如來、應、正等覺]。」

28-2.यश्च बोधिसत्त्वो निरात्मकेष्वनुत्पत्तिकेषु धर्मेषु क्षान्तिं प्रतिलभते, अयमेव ततोनिदानं बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवेदप्रमेयमसंख्येयम्।

28-2. yaś ca bodhisattvo nirātmakeṣv anutpattikeṣu dharmeṣu kṣāntiṃ pratilabhate ayam eva tato nidānaṃ bahutaraṃ puṇyaskandhaṃ prasaved aprameyam asaṃkhyeyam |

[什譯] 若復有人知一切法無我，得成於忍，此菩薩勝前菩薩所得功德！

[奘譯] 若有菩薩於諸無我、無生法中，獲得堪忍，由是因緣所生福聚， 甚多於彼！

[淨譯] 若復有人，於無我理、不生法中，得忍解者，所生福聚極多於彼，無量無數！

[藏譯]བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་བདག་མེད་ཅིང་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ལ་བཟོད་པ་ཐོབ་ན། དེ་ཉིད་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། །

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

2、**ca**：不變詞。與、及，དང་། and.

3、**bodhisattvo(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattvas.

4、**nirātmakeṣv(nir-ātma-ka)**：形容詞、陽性、複數、依格。無我，བདག་མེད། selfness.

5、**anutpattikeṣu(an-ut-patti-ka)**：形容詞、陽性、複數、依格。無生，སྐྱེ་བ་མེད་པ། uncreated things.

6、**dharmeṣu(dharma)**：名詞、陽性、複數、依格。法，ཆོས། dharma.

7、**kṣāntiṃ(kṣānti)**：名詞、陰性、單數、業格。堪忍，བཟོད་པ། the patient acquiescence.

8、**pratilabhate(prati-√labh-1)**：動詞、單數、第三人稱。得到、獲得，ཐོབ། gain.

9、**ayam**：代詞、陽性、單數、體格。此，འདི། this.

10、**eva**：副詞。即、就，ཉིད།

11、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།

12、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣གཞི། the strength.

13、**bahutaraṃ**：形容詞、陽性、單數、業格。甚多，ཆེས་མང་པོ། a greater.

14、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

15、**prasaved(pra-√sū-2)**動詞、祈願、單數、第三人稱。生，བསྐྱེད། beget.

16、**aprameyam(aprameya)**形容詞、陽性、單數、業格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

17、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無数，གྲངས་མེད། incalculable.

【解】

此句多師譯為：「若菩薩摩訶薩無我、無生中，法中忍得。此如是，彼緣，多過福聚生。」

此同前等。淨師與藏譯中，有譯「aprameyam asaṃkhyeyam（無量無數）」。余皆缺譯。

多師此句可調為：「若菩薩摩訶薩，無我、無生法中得忍。如是緣，此生福聚，多過彼[無量無數]。」

28-3.न खलु पुनः सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन पुण्यस्कन्धः परिग्रहीतव्यः।

28-3.na khalu punaḥ subhūte bodhisattvena mahāsattvena puṇyaskandhaḥ parigrahītavyaḥ |

[什譯] 須菩提，以諸菩薩不受福德故。」

[奘譯] 復次，善現，菩薩不應攝受福聚！」

[淨譯] 妙生，菩薩不應取其福聚！」

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་མི་བྱའོ། །

【注】

1、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，ཡང་། again.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

3、**bodhisattvena(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.

4、**mahāsattvena(mahāsattva)**：名詞、陽性、單數、具格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.

5、**puṇyaskandhaḥ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、體格。福聚。བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.

6、**parigrahītavyaḥ(pari-√grah-9)**：必要分詞、單數、體格。應取、應攝受。གཟུང་བར་བྱ། acquire.

【解】

此句多師譯為：「不，復，善實！菩薩福聚取應。」

多師此句可調為：「復，善實！菩薩不應取福聚。」

28-4. आयुष्मान् सुभूतिराह। ननु भगवन् बोधिसत्त्वेन पुण्यस्कन्धः परिग्रहीतव्यः।

28-4.āyuṣmān subhūtir āha | nanu bhagavan bodhisattvena puṇyaskandhaḥ parigrahītavyaḥ |

[什譯] 須菩提白佛言：「世尊，云何菩薩不受福德？」

[奘譯] 具壽善現即白佛言：「世尊，云何菩薩不應攝受福聚？」

[淨譯] 妙生言：「菩薩豈不取福聚耶？」

[藏譯]ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་མི་བགྱི་ལགས་སམ།

【注】

1、**āyuṣmān(āyuṣmat)**：形容詞、陽性、單數、體格。具壽，ཚེ་དང་ལྡན་པ། (Venerable).
2、**subhūtir**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.
3、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་པ། speak.
4、**nanu**：副詞。云何、豈不。
5、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.
6、**bodhisattvena(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、具格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattva.
7、**mahāsattvena(mahāsattva)**：名詞、陽性、單數、具格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great beings.
8、**puṇyaskandhaḥ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、體格。福聚。བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། heap of merit.
9、**parigrahītavyaḥ(pari-√grah-9)**：必要分詞、單數、體格。應取、應攝受。གཟུང་བར་བྱ། acquire.

【解】

此句多師譯為：「命者善實言：「不，世尊！菩薩福聚取應？」」

多師此句可調為：「命者善實言：「世尊！[云何]菩薩不應取福聚？」。」

28-5. भगवानाह। परिग्रहीतव्यः सुभूते नो ग्रहीतव्यः। तेनोच्यते परिग्रहीतव्य इति॥२८॥

28-5. bhagavān āha | parigrahītavyaḥ subhūte nodgrahītavyaḥ | tenocyate parigrahītavya iti ||28||

[什譯] 「須菩提，菩薩所作福德不應貪著，是故說不受福德。
[奘譯] 佛言：「善現，所應攝受，不應攝受，是故說名所應攝受。
[淨譯] 佛告妙生：「是應正取，不應越取，是故說取。
[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་ཡོངས་སུ་གཟུང་མོད་ཀྱིས། ལོག་པར་མི་བཟུང་སྟེ་དེས་ན་ཡོངས་སུ་གཟུང་བ་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.
2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告བཀའ་སྩལ་པ། speak.
3、**parigrahītavyaḥ(pari-√grah-9)**：必要分詞，單數，體格。應取、應攝受，གཟུང་། acquire.
4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.
5、**na**：否定詞。非，མི། not.
6、**udgrahītavyaḥ(ud-√grah-9)**：必要分詞，單數，體格。取，གཟུང་།acquire.
7、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。是故，དེས་ན། therefore.
8、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：「取應，善實！不取應，彼故說名取應。」

此同前之「即非」句。

多師此句可調為：「世尊言：「善實！應取[者]，[即]不應取 [者]，彼故說名應取。」

29-1. अपि तु खलु पुनः सुभूते यः कश्चिदेवं वदेत्-तथागतो गच्छति वा आगच्छति वा तिष्ठति वा निषीदति वा, शय्यां वा कल्पयति, न मे सुभूते (स) भाषितस्यार्थमाजानाति।

29-1.api tu khalu punaḥ subhūte yaḥ kaścid evaṃ vadet tathāgato gacchati vā āgacchati vā tiṣṭhati vā niṣīdati vā śayyāṃ vā kalpayati na me subhūte sa bhāṣitasya artham ājānāti |

[什譯] 須菩提，若有人言『如來若來、若去、若坐、若臥』，是人不解我所說義！

[奘譯] 復次，善現，若有說言『如來若去、若來、若住、若坐、若臥』，是人不解我所說義！

[淨譯] 妙生，如有說言『如來若來、若去、若坐、若臥』者，是人不解我所說義！

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་བཞུད་དམ། བྱོན་ཏམ། བཞེངས་སམ། བཞུགས་སམ། མནལ་བར་མཛད་དོ་ཞེས་ཟེར་ན། དེས་ངས་བཤད་པའི་དོན་མི་ཤེས་སོ། །

【注】

1、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再，ཡང་། again.

2、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

3、**yaḥ**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། who.

4、**kaścid**：代詞。任何，གང་ལ་ལ། any.

5、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད་དུ། so.

6、**vadet(√vad-1)**：動詞、說、語。ཟེར། say

7、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

8、**gacchati(√gam-1)**：動詞、單數、第三人稱。去，བཞུད། go.

9、**vā**：不變詞。或者、若，འམ། or.

10、**āgacchati(√gam-1)**：動詞、單數、第三人稱。不去，བྱོན། come.

11、**tiṣṭhati(√sthā-1)**：動詞、單數、第三人稱。住，བཞེངས། stand. \

12、**niṣīdati(ni-√sad-1)**：動詞、單數、第三人稱。坐，བཞུགས། sit.

13、**śayyāṃ(śayyā)**：名詞、陰性、單數、業格。床。

14、**kalpayati(√kḷp-1)**：動詞、單數、第三人稱。臥，མནལ་བར་མཛད།lies down.

15、**na**：否定詞。不，མི། not.

16、**me(aham)**：名詞、陽性、單數、屬格。我，ང་། my.

17、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། he.

18、**bhāṣitasya(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、屬格。所說，བཤད་པ། taught.

19、**artham(artha)**：名詞、陽性、單數、業格。義，དོན། meaning.

20、**ājānāti(ā-√jñā-9)**：動詞、單數、第三人稱。解，ཤེས་པ། understand.

【解】

此句多師譯為：「雖然復次時，善實！若有如是語：『如來去、若不去、若住、若坐、若臥、若如法。』不我，善實！說義解。」

此同前等關係從句。奘師、多師、藏譯皆譯出「tiṣṭhati(住、立)」，然多师所译中，「若如法」者，未出对应梵文。

多師此句可調為：「復次，善實！若有[人]如是語：『如來[若]去、若不去、若住、若坐、若臥、若如法。』善實！[彼]不解我[所]說義。」

29-2.तत्कस्य हेतोः । तथागत इति सुभूते उच्यते न क्वचिद्गतो न कुतश्चिदागतः। तेनोच्यते तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध इति॥२९॥

29-2.tatkasya hetoḥ | tathāgata iti subhūta ucyate na kvacidgato na kutaśćid āgataḥ | tenocyate tathāgato 'rhan samyaksaṃbuddha iti ||29||

[什譯] 何以故？如來者，無所從來，亦無所去，故名如來！

[奘譯] 何以故？善現，言如來者，即是真實、真如增語，都無所去，無所從來，故名如來、應、正等覺！

[淨譯] 何以故？妙生，都無去來，故名如來！

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི། གར་ཡང་མ་བཞུད། གང་ནས་ཀྱང་མ་བྱོན་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**tathāgata**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。須菩提、善現，རབ་འབྱོར། O Subhuti.

6、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

7、**gato(gata)**：過去分詞、陽性、單數、體格。去，བཞུད། go.

8、**āgataḥ(ā-gata)**：過去分詞、陽性、單數、體格。不去，བྱོན། come.

9、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。是故，དེས་ན། therefore.

10、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

11、**tathāgato(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、體格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

12、**'rhan(arh)**：现在分詞、陽性、單數、體格。應供，阿羅漢，དགྲ་བཅོམ་པ།Arhat.

13、**samyaksaṃbuddha (samyaksaṃbuddha)**：名詞、陽性、單數、體格。正等覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ།Fully Enlightened One.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？如來者，善實！說名無所去、無所來，彼故說名如來、應、正遍知者。」

此同前等。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！如來者，說名無所去、無所來，彼故說名如來、應、正遍知者。」

30-1. यश्च खलु पुनः सुभूते कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा यावन्ति त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ पृथिवीरजांसि, तावतां लोकधातूनामेवंरूपं मषिं कुर्यात् यावदेवमसंख्येयेन वीर्येण तद्यथापि नाम परमाणुसंचयः, तत्किं मन्यसे सुभूते-अपि नु बहुः स परमाणुसंचयो भवेत्।

30-1.yaś ca khalu punaḥ subhūte kulaputro vā kuladuhitā vā yāvantas trisāhasra-mahāsāhasre lokadhātau pṛthivī-rajāṃsi tāvatāṃ lokadhātūnām evaṃrūpaṃ maṣiṃ kuryāt yāvad evam asaṃkhyeyena vīryeṇa tadyathāpi nāma paramāṇu-saṃcayaḥ tat kiṃ manyase subhūte api nu bahuḥ sa paramāṇu-saṃcayo bhavet |

[什譯] 須菩提，若善男子、善女人，以三千大千世界碎為微塵。於意云何，是微塵眾寧為多不？」

[奘譯] 復次，善現，若善男子或善女人，乃至三千大千世界大地極微塵量等世界，即以如是無數世界色像為墨如極微聚。善現，於汝意云何，是極微聚寧為多不？」

[淨譯] 妙生，若有男子女人以三千大千世界土地碎為墨塵。妙生，於汝意云何，是極微聚寧為多不？」

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས། སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་དག་འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་བཞིན་དུ་ཕྱེ་མར་བྱས་ན། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་དེ་མང་བ་ཡིན་སྙམ་མམ།

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

2、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

3、**khalu**：副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再ཡང་། again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

7、**vā**：不變詞。或者，འམ།

8、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

9、**yāvantas(yāvat)**：形容詞、陽性、複數、體格。所有，ཇི་སྙེད། all.

10、**trisāhasra-mahāsāhasre(trisāhasra-mahāsāhasra)**：形容詞、陽性、單數、依格。三千大千，སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོ། 1,000 millions.

11、**lokadhātau(lokadhātu)**：名詞、陽性、單數、依格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world system.

12、**pṛthivī-rajāṃsi(pṛthivī-rajas)**：名詞、中性、單數、依格。大地微塵，སའི་རྡུལ། particles of dust.

13、**tāvatāṃ(tāvat)**：形容詞、陽性、複數、屬格。彼等，དེ་སྙེད།

14、**lokadhātūnām(lokadhātu)**：名詞、陽性、複數、屬格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས།world.

15、**evaṃrūpaṃ(evaṃrūpa)**：名詞、中性、單數、體格。如是色。

16、**maṣiṃ(maṣi)**：名詞、陰性、單數、業格。墨、粉末，ཕྱེ་མ།

17、**kuryāt(√kṛ-8)**：動詞、祈願、單數、第三稱。作，བྱས།

18、**yāvad**：關係副詞。凡是，ཇི་སྙེད་ཡོད་པ། wherever.

19、**evam**：副詞。如是，as.

20、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**：形容詞、中性、單數、業格。無數，གྲངས་མེད། incalculable.

21、**vīryeṇa(vīrya)**名詞、中性、單數、具格。力、精進，vogour.

22、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，འདི། it.

23、**yathā**：副詞。如，ལྟར། as.

24、**nāma**：不變詞。名為。

25、**paramāṇu-saṃcayaḥ(paramāṇu-saṃcaya)**：名詞、陽性、單數、體格。極微塵，རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས། collection of atomic quantities.

26、**kiṃ**：疑問代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

27、**manyase(√man-4)**：動詞、現在中間、單數、第二人稱。認為，作意，སེམས། think.

28、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

29、**kiṃ**：疑問代詞、中性、單數、業格。云何，ཇི་སྙམ་དུ། what.

30、**bahuḥ**：形容詞。甚多，མང་ལགས། enormous.

31、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

32、**paramāṇu-saṃcayo (paramāṇu-saṃcaya)**：名詞、陽性、單數、體格。極微塵，རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས། collection of atomic quantities.

33、**bhavet(√bhū)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。有、是，ཡིན། would be.

【解】

此句多師譯為：「若復，善實！善家子，若善家女，若所有三千大千世界地塵，彼如是色類墨作已，乃至如是不可數，譬如最小聚。彼何意念？善實！雖然，彼多最小聚有？」

此同前等。中間一句直譯即為：「盡所有（yāvantas）三千大千世間（trisāhasra-mahāsāhasre lokadhātau）大地微塵（pṛthivī-rajāṃsi），以如是量（tāvatāṃ）之世界（lokadhātūnām）色像（evaṃrūpaṃ）碎為（kuryāt）墨塵（maṣiṃ），如是（yāvad evam）無量(asaṃkhyeyena)精進(vīryeṇa)，而如(tadyathāpi)所謂(nāma)極微聚(paramāṇu-saṃcayaḥ)。」

多師此句可調為：「若復，善實！若善家子、善家女，若所有三千大千世界地塵，彼如是色類作墨已，乃至如是不可數，譬如最小聚。彼何意念？善實！彼最小聚有多？」

30-2. सुभूतिराह। एवमेतद्भगवन्, एवमेतत्सुगत। बहुः स परमाणुसंचयो भवेत्।

30-2.subhūtir āha | evam etad bhagavann evam etat sugata | bahuḥ sa paramāṇu-saṃcayo bhavet |

[什譯] 「甚多，世尊！

[奘譯] 善現答言：「是極微聚甚多，世尊，甚多，善逝！

[淨譯] 妙生言：「甚多，世尊！

[藏譯] རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དེ་ལྟར་ལགས་ཏེ། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་དེ་མང་བ་ལགས་སོ། །

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告གསོལ་བ། reply.

3、**evam**：不變詞。如是，དེ་ལྟར། so.

4、**etad**：代詞、中性、單數、業格。此，དེ། it.

5、**bhagavan(bhagavan)**：名詞、陽性、單數、呼格薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**sugata(sugata)**：名詞，陽性，單數，呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone.

7、**bahuḥ(bahu)**：形容詞、陽性、單數、體格。多，མང་བ། enormous.

8、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**paramāṇu-saṃcayo (paramāṇu-saṃcaya)**：名詞、陽性、單數、體格。極微塵，རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས། collection of atomic quantities.

10、**bhavet(√bhū)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。有ལགས། would be.

【解】

此句多師譯為：「善實言：如是，如是！世尊！」

此句奘師及藏譯完整譯出，其他皆是略譯。

30-3.तत्कस्य हेतोः । सचेद्भगवन् बहुः परमाणुसंचयोऽभविष्यत्, न भगवानवक्ष्यत्-परमाणुसंचय इति।

30-3.tatkasya hetoḥ | saced bhagavan bahuḥ paramāṇu-saṃcayo 'bhaviṣyat na bhagavān avakṣyat paramāṇu-saṃcaya iti |

[什譯] 何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾！

[奘譯] 何以故？世尊，若極微聚是實有者，佛不應說為極微聚！

[淨譯] 何以故？若聚性是實者，如來不說為極微聚極微聚！

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་གལ་ཏེ་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཤིག་མཆིས་པར་གྱུར་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་བཀའ་མི་སྩོལ་བའི་སླད་དུའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**saced**：副詞。若，གལ་ཏེ། if.

5、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**bahuḥ(bahu)**：形容詞、陽性、單數、體格。多，མང་བ། enormous.

7、**paramāṇu-saṃcayo (paramāṇu-saṃcaya)**：名詞、陽性、單數、體格。極微塵，རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས། collection of atomic quantities.

8、**'bhaviṣyat(√bhū)**：動詞、條件式、單數、第三人稱。有，གྱུར། would be.

9、**na**：副詞。不、非，མ། not.

10、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord

11、**avakṣyat(√vac)**：動詞、條件式、單數、第三人稱。說，བཀའ་སྩལ། called.

12、**paramāṇu-saṃcaya(paramāṇu-saṃcaya)**：名詞、陽性、單數、體格。極微塵，རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས། collection of atomic quantities.

【解】

此句多師譯為：「若彼最小聚有。彼何所因？彼，世尊！聚有，不世尊說最小聚者。」

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！若彼最小聚有。世尊不說彼最小聚者。」

30-4. तत्कस्य हेतोः । योऽसौ भगवन् परमाणुसंचयस्तथागतेन भाषितः, असंचयः स तथागतेन भाषितः। तेनोच्यते परमाणुसंचय इति।

30-4.tatkasya hetoḥ | yo 'sau bhagavan paramāṇu-saṃcayas tathāgatena bhāṣito 'samcayaḥ sa tathāgatena bhāṣitaḥ | tenocyate paramāṇu-saṃcaya iti |

[什譯] 所以者何？佛說微塵眾，則非微塵眾，是名微塵眾！

[奘譯] 所以者何？如來說極微聚，即為非聚，故名極微聚！

[淨譯] 何以故？極微聚者，世尊說為非極微聚，故名極微聚！

[藏譯]དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ་ཚོགས་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་བགྱིའོ།།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

5、**'sau(asau)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། this.

6、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**paramāṇu-saṃcayas(paramāṇu-saṃcaya)**：名詞、陽性、單數、體格。極微塵，རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས། collection of atomic quantities.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**'samcayaḥ(a-samcaya)**：名詞、陽性、單數、體格。非聚，ཚོགས་མ་མཆིས་པ། no-collection.

10、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

11、**bhāṣto(√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

12、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

13、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བགྱི། called.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若彼，世尊！最小聚說；非聚，彼，如來說；彼故，說名最小聚者。」

此同「即非」句。

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！若彼如來[所]說最小聚；彼[即]如來[所]說非聚；彼故說名最小聚者。」

30-5.यश्च तथागतेन भाषितस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकधातुरिति, अधातुः स तथागतेन भाषितः। तेनोच्यते त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकधातुरिति।

30-5.yaś ca tathāgatena bhāṣitas trisāhasra-mahāsāhasro lokadhātur ity adhātuḥ sa tathāgatena bhāṣitaḥ | tenocyate trisāhasra-mahāsāhasro lokadhātur iti |

[什譯] 世尊，如來所說三千大千世界，則非世界，是名世界！

[奘譯] 如來說三千大千世界，即非世界，故名三千大千世界！

[淨譯] 世尊，如來所說三千大千世界，說為非世界，故名三千大千世界！

[藏譯]དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ་ཁམས་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

2、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

3、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞，陽性，單數，具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

4、**bhāṣitas(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞，陽性，單數，體格。說，གསུངས་པ། taught.

5、**trisāhasra-mahāsāhasro(trisāhasra-mahāsāhasra)**：名詞，陽性，單數，體格。三千大千，སྟོང་གསུང་སྟོང་ཆེན་པོ། 1000 million.

6、**lokadhātur(lokadhātu)**：名詞，陽性，單數，體格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world system.

7、**adhātuḥ(a-dhātu)**：名詞，陽性，單數，體格。非界，ཁམས་མ་མཆིས་པ། no-system.

8、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。彼，དེ། they.

10、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བགྱི། called.

【解】

此句多師譯為：「若及如來說三千大千世界者；非界，如來說；彼故，說名三千大千世界者。」

此同前等。

多師此句可調為：「若如來[所]說三千大千世界者；[即]如來[所]說非界；彼故，說名三千大千世界者。」

30-6. तत्कस्य हेतोः । सचेद्भगवन् लोकधातुरभविष्यत्, स एव पिण्डग्राहोऽभविष्यत्। यश्चैव पिण्डग्राहस्तथागतेन भाषितः, अग्राहः स तथागतेन भाषितः। तेनोच्यते पिण्डग्राह इति।

30-6.tatkasya hetoḥ | saced bhagavan lokadhātur abhaviṣyat sa eva piṇḍagrāho 'bhaviṣyat yaś caiva piṇḍagrāhas tathāgatena bhāṣito 'grāhaḥ sa tathāgatena bhāṣitaḥ | tenocyate piṇḍagrāha iti |

[什譯] 何以故？若世界實有者，則是一合相！如來說一合相，則非一合相，是名一合相！」

[奘譯] 何以故？世尊，若世界是實有者，即為一合執！如來說一合執，即為非執，故名一合執！」

[淨譯] 何以故？若世界實有，如來則有聚執！佛說聚執者，說為非聚執，是故說為聚執！」

[藏譯]དེ་ཅིའི་སྐད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་གལ་ཏེ་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཤིག་མཆིས་པར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་རིལ་པོར་འཛིན་པར་འགྱུར་བའི་སྐད་དུའོ།། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་རིལ་པོར་འཛིན་པར་གསུངས་པ་དེ་འཛིན་པ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སྐད་དུ་སྟེ། དེས་ན་རིལ་པོར་འཛིན་པ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**saced**：副詞。若，གལ་ཏེ། if.

5、**bhagavan(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

6、**lokadhātur(lokadhātu)**：名詞、陽性、單數、體格。世界，འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས། world system.

7、**abhaviṣyat(√bhū-1)**：動詞、條件式、單數、第三人稱。若有，མཆིས། have.

8、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**eva**：不變詞。即，就，ཉིད།

10、**piṇḍagrāho(piṇḍa-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。一合執、一合相，རིལ་པོར་འཛིན་པ། seizing on a material object.

11、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

12、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

13、**bhāṣito(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

14、**'grāhaḥ(agrāha)**：名詞、陽性、單數、體格。非執，འཛིན་པ་མ་མཆིས་པ། no-seizing.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？彼，世尊！界有，彼如是摶取有。若如是，如來摶取說；非取，彼，如來說；彼故，說名摶取者。」

此同前「即非」句。piṇḍagrāha，piṇḍa 是「球、丸、團塊」；grāha 即是「執取」，多師譯為「摶取」，什師譯為「一合相」，奘師譯為「一合執」，淨師譯為「聚執」。

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！[若世]界[實]有，彼[即]是有摶取。如是，如來[所]說摶取；彼[即]如來[所]說非取；彼故，說名摶取者。」

30-7. भगवानाह। पिण्डग्राहश्चैव सुभूते अव्यवहारोऽनभिलाप्यः। न स धर्मो नाधर्मः। स च बालपृथग्जनैरुद्गृहीतः॥३०॥

30-7.bhagavān āha | piṇḍagrāhaś caiva subhūte 'vyavahāro 'nabhilapyaḥ | na sa dharmo na adharmaḥ | sa ca bālapṛthagjanair udgṛhītaḥ |

[什譯] 「須菩提，一合相者，則是不可說，但凡夫之人，貪著其事!

[奘譯] 佛言:「善現，此一合執，不可言說、不可戲論 ，然彼一切愚夫異生，強執是法!

[淨譯] 「妙生，此聚執者，是世言論，然其體性，實無可說，但是愚夫異生之所妄執!

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་རིལ་པོར་འཛིན་པ་ཉིད་ནི་ཐ་སྙད་དེ། ཆོས་དེ་ནི་བརྗོད་དུ་མེད་པ་ཡིན་ནོ། ། དེ་ཡང་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱིས་གཟུང་ངོ་། །

【注】

1、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས།The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，གསོལ་པ།said.

3、**piṇḍagrāhaś(piṇḍa-grāha)**：名詞、陽性、單數、體格。一合執、一合相，རིལ་པོར་འཛིན་པ། seizing on a material object.

4、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

5、**'vyavahāro(a-vyavahāra)**：形容詞、陽性、單數、體格。不可言說，བརྗོད་དུ་མེད་པ། inexpressible.

6、**'nabhilapyaḥ(a-nabhilapya)**：形容詞、陽性、單數、體格。不可戲論，not to be talked about.

7、**na**：副詞。不、非，མ། not.

8、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

9、**dharmo(dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。法，ཆོས། dharma.

10、**adharmaḥ(a-dharma)**：名詞、陽性、單數、體格。非法，ཆོས་མེད་པ། no-dharma.

11、**bālapṛthagjanair(bāla-pṛthag-jana)**：名詞、陽性、複數、具格。愚夫異生，བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ། foolish common people.

12、**udgṛhītaḥ(ud-√grah-9)**：過去分詞、陽性、單數、體格。所取、所執，གཟུང་། seized.

【解】

此句多師譯為:「世尊言:摶取，如是，善實!不世俗語，不可說，非法，非非法，彼小兒凡夫生取。」

na sa dharmo na adharmaḥ（非法非非法），僅多師譯出。此句直譯即是:「一合執者(piṇḍagrāhaś)，即是(eva)不可言說('vyavahāro)、不可戲論('nabhilapyaḥ)，彼即（sa）非法（na dharmo）、非非法（na adharmaḥ），彼是（sa）愚夫異生（bālapṛthagjanair）所執（udgṛhītaḥ）。」

多師此句可調為:「世尊言:善實!摶取，[即]是不世俗語、不可說，非法、非非法，彼[為]小兒凡夫生[所]取。」

31-1. तत्कस्य हेतोः ।यो हि कश्चित्सुभूते एवं वदेत्-आत्मदृष्टिस्तथागतेन भाषिता, सत्त्वदृष्टिर्जीवदृष्टिः पुद्गलदृष्टिस्तथागतेन भाषिता, अपि नु स सुभूते सम्यग्वदमानो वदेत् ।

31-1.tatkasya hetoḥ | yo hi kaścit subhūta evaṃ vaded ātmadṛṣṭis tathāgatena bhāṣitā sattvadṛṣṭir jīvadṛṣṭiḥ pudgaladṛṣṭis tathāgatena bhāṣitā api nu sa subhūte samyagvadamāno vadet |

[什譯] 須菩提，若人言，『佛說我見、人見、眾生見、壽者見。』須菩提，於意云何，是人解我所說義不？」

[奘譯] 何以故？善現！若作是言，『如來宣說我見、有情見、命者見、士夫見、補特伽羅見、意生見、摩納婆見、作者見、受者見。』於汝意云何，如是所說為正語不？」

[淨譯] 妙生，如有說云，『佛說我見、眾生見、壽者見、更求趣見』者，是為正說為不正耶？」

[藏譯]རབ་འབྱོར་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ཏུ་ལྟ་བར་གསུངས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སེམས་ཅན་དུ་ལྟ་བ་དང་། སྲོག་ཏུ་ལྟ་བ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་ལྟ་བར་གསུངས་སོ་ཞེས་ཟེར་ན་དེ་ཡང་དག་པས་སྨྲ་པས་སྨྲ་བ་ཡིན་ནམ།

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། it.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**yo(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་ལ་ལ། what.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**evaṃ**：不變詞。如是，འདི་སྐད། so.

7、**vaded(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。語。ཟེར། say.

8、**ātmadṛṣṭis(ātmadṛṣṭi)**：名詞，陰性，單數，體格。我見，བདག་ཏུ་ལྟ་བ། a self in view.

9、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞，陽性，單數，具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

10、**bhāṣitā(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞，陽性，複數，體格。說，གསུངས་པ། taught.

11、**sattvadṛṣṭir(sattvadṛṣṭi)**：名詞，陰性，單數，體格。眾生見，སེམས་ཅན་དུ་ལྟ་བ། a being (in view).

12、**jīvadṛṣṭiḥ(jīvadṛṣṭi)**：名詞，陰性，單數，體格。命者見，སྲོག་ཏུ་ལྟ་བ། a soul(in view).

13、**pudgaladṛṣṭis(pudgaladṛṣṭi)**：名詞，陰性，單數，體格。補特伽羅見，གང་ཟག་ཏུ་ལྟ་བ། a person(in view).

14、**sa(saḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。彼，དེ། that.

15、**samyagvadamāno**：正語，ཡང་དག་པས་སྨྲ་བ། right.

16、**vadet(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。語。སྨྲ་བ། say.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若此有，善實！如是說：『我見，如來說，眾生見、壽見、人見，如來說。』雖然，彼，善實！正說語？」

此同前等。什師、奘師所譯，有加「於意云何」，而淨師、多師、藏譯，與現梵文一致，未加此句。或許梵文版本不同。

多師此句可調為：「彼何所因？善實！若有[人]如是說：『如來說我見，，如來說眾生見、壽見、人見。』善實！彼說正語？」

31-2.सुभूतिराह। नो हीदं भगवन्, नो हीदं सुगत, न सम्यग्वदमानो वदेत्।

31-2.subhūtir āha | no hīdaṃ bhagavan no hīdaṃ sugata na samyagvadamāno vadet |

[什譯] 「世尊，是人不解如來所說義！

[奘譯] 善現答言：「不也，世尊！不也，善逝！如是所說非為正語！

[淨譯] 妙生言：「不爾，世尊！

[藏譯]རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ།།

【注】

1、**subhūtir(subhūti)**：名詞、陽性、單數、體格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說，言，告，གསོལ་བ། reply.

3、**no**：副詞。不、非，མ། not.

4、**hi**：小品詞、表強調。誠然。

5、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ། it.

6、**sugata(sugata)**：名詞、陽性、單數、呼格。善逝，བདེ་བར་གཤེགས་པ། O Well-gone.

7、**samyagvadamāno**：正語，ཡང་དག་པས་སྨྲ་བ། right.

8、**vadet(√vad-1)**：動詞、祈願、單數、第三人稱。語。སྨྲ་བ། say.

【解】

此句多師譯為：「善實言：不如此，世尊！不如此，善逝！。」

31-3. तत्कस्य हेतोः। या सा भगवन् आत्मदृष्टिस्तथागतेन भाषिता, अदृष्टिः सा तथागतेन भाषिता। तेनोच्यते आत्मदृष्टिरिति॥

31-3.tatkasya hetoḥ | yā sā bhagavann ātmadṛṣṭis tathāgatena bhāṣitā adṛṣṭiḥ sā tathāgatena bhāṣitā | tenocyata ātmadṛṣṭir iti |

[什譯] 何以故？世尊說我見、人見、眾生見、壽者見，即非我見、人見、眾生見、壽者見，是名我見、人見、眾生見、壽者見！」

[奘譯] 所以者何？如來所說我見、有情見、命者見、士夫見、補特伽羅見、意生見、摩納婆見、作者見、受者見，即為非見，故名我見乃至受者見！」

[淨譯] 何以故？若有我見如來說者，即是非見，故名我見！」

[藏譯]དེ་ཅིའི་སྐད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ཏུ་ལྟ་བར་གང་གསུངས་པ་དེ་ནི་ལྟ་བ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སྐད་དུ་སྟེ། དེས་ན་བདག་ཏུ་ལྟ་བ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**yā(yā)**：關係代詞、陰性、單數、體格。凡、諸，གང་། who.

5、**sā(sā)**：代詞、陰性、單數、體格。彼，དེ། that.

6、**bhagavann(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、呼格。世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། O Lord.

7、**ātmadṛṣṭis(ātmadṛṣṭi)**：名詞、陰性、單數、體格。我見，བདག་ཏུ་ལྟ་བ། a self in view.

8、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

9、**bhāṣitā(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

10、**adṛṣṭiḥ(adṛṣṭi)**：名詞、陰性、單數、體格。非見，ལྟ་བ་མ་མཆིས་པ། no-view.

11、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。是故，དེས་ན། therefore.

12、**ucyante(√vac)**：動詞、被動、複數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། called.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？若彼，世尊！我見，如來說；非見，彼，如來說；彼故，說名我見者。」

此同前等。

多師此句可調為：「彼何所因？世尊！如來[所]說我見；彼[即]如來[所]說非見；彼故，說名我見者。」

31-4. भगवानाह। एवं हि सुभूते बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेन सर्वधर्मा ज्ञातव्या द्रष्टव्या अधिमोक्तव्याः। तथाच ज्ञातव्या द्रष्टव्या अधिमोक्तव्याः, यथा न धर्मसंज्ञायामपि प्रत्युपतिष्ठेन्नाधर्मसंज्ञायाम्।

31-4.bhagavān āha | evaṃ hi subhūte bodhisattva-yāna-saṃprasthitena sarva-dharmā jñātavyā draṣṭavyā adhimoktavyāḥ | tathā ca jñātavyā draṣṭavyā adhimoktavyā yathā na dharma-saṃjñā pratyupasthāhe|[yathā na dharma-saṃjñā-āpi pratyupatiṣṭhet].

[什譯] 「須菩提，發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知、如是見、如是信解，不生法相！

[奘譯] 佛告善現：「諸有發趣菩薩乘者，於一切法，應如是知、應如是見、應如是信解，如是不住法想！

[淨譯] 「妙生，諸有發趣菩薩乘者，於一切法應如是知、如是見、如是解！如是解者乃至法想，亦無所住！

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར་འདི་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས། འདི་ལྟར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པར་བྱ། ལྟ་བར་བྱ། མོས་པར་བྱ་སྟེ། ཅི་ནས་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་པ་ལ་མི་གནས་པར་ཤེས་པར་བྱའོ། །

【注】

1、**bhagavān**：名詞、陽性、單數、主格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

2、**āha(√ah)**：動詞、完成式、單數、第三人稱。說、言、告，བཀའ་སྩལ་པ། reply.

3、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

4、**bodhisattva-yāna-saṃprasthitena(bodhisattva-yāna-saṃprasthita)**：名詞，陽性，單數，具格。發趣菩薩乘，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཞུགས་པ། Bodhisattva-vehicle set out.

5、**jñātavyā(√jñā-9)**：必要分詞，陽性，複數，體格。應知，ཤེས་པར་བྱ། know.

6、**sarva-dharmā(sarva-dharma)**：名詞，陽性，複數，體格。一切法，ཆོས་ཐམས་ཅད། all dharmas.

7、**draṣṭavyā(√dṛṣ)**：必要分詞，陽性，複數，體格。應觀、應見，བལྟ་བར་བྱ། see.

8、**adhimoktavyāḥ(adhi-√muc-4)**：必要分詞，陽性，複數，體格。深信解，མོས་པར་བྱ། resolve upon.

9、**tathā…yathā**：關聯副詞。如同……一樣。

10、**dharmasaṃjñā(dharma-saṃjñā)**：名詞、陰性、單數、體格。法想，ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས། a perception of a dharma.

11、**pratyupasthāhe(praty-upa-√sthā-1)**：動詞。住。གནས། set up.

【解】

此句多師譯為：「世尊言：如是，此，善實！菩薩乘發行，一切法知應，見應，信解應。如信解，如無法想亦住。」

多師此句可調為：「世尊言：善實！發行菩薩乘[者]，[於]一切法，應如是知、[如是]見、[如是]信解。如[其]信解，如[是] 亦無法想住。」

31-5. तत्कस्य हेतोः । धर्मसंज्ञा धर्मसंज्ञेति सुभूते असंज्ञैषा तथागतेन भाषिता। तेनोच्यते धर्मसंज्ञेति॥ ३१ ॥

31-5.tatkasya hetoḥ | dharma-saṃjñā dharmasaṃjñeti subhūte asaṃjñaiṣā tathāgatena bhāṣitā | tenocyate dharmasaṃjñeti ||31||

[什譯] 須菩提，所言法相者，如來說即非法相，是名法相！

[奘譯] 何以故？善現，法想法想者，如來說為非想，是故如來說名法想法想！

[淨譯] 何以故？妙生，法想法想者，如來說為非想，故名法想法想！

[藏譯]དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་འདུ་ཤེས་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**tat(tad)**：代詞、中性、單數、體格。彼，དེ། that.

2、**kasya(kim)**：疑問代詞、中性、單數、屬格。何、什麼，ཅིའི། why.

3、**hetoḥ(hetu)**：名詞、陽性、單數、從格。因，ཕྱིར། so.

4、**dharma-saṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。法想。ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས། pereception of dharma.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར། Subhūti.

6、**asaṃjñā**：名詞、陰性、單數、體格。非想，འདུ་ཤེས་མེད་པ། no- perception.

7、**tathāgatena(tathāgata)**：名詞、陽性、單數、具格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།Tathāgata.

8、**bhāṣitā(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞、陽性、複數、體格。所說，གསུངས་པ། taught.

【解】

此句多師譯為：「彼何所因？法想、法想者，善實！非想，此，如來說；彼故，說名法想者。」

此同前「即非」句。

多師此句可調為：「彼何所因？法想、法想者，善實！如來說此非想；彼故，說名法想者。」

32-1. यश्च खलु पुनः सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽप्रमेयानसंख्येयांल्लोकधातून् सप्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तथागतेभ्योऽर्हद्भ्यः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्यात्

32-1.yaśca khalu punaḥ subhūte bodhisattvo mahāsattvo 'prameyān asaṃkhyeyāṃllokadhātūn saptaratna-paripūrṇaṃ kṛtvā tathāgatebhyo 'rhadbhyaḥ samyaksaṃbuddhebhyo dānaṃ dadyād

[什譯] 須菩提，若有人以滿無量阿僧祇世界七寶持用布施；

[奘譯] 復次，善現，若菩薩摩訶薩以無量無數世界盛滿七寶，奉施如來、應、正等覺；

[淨譯] 妙生，若有人以滿無量無數世界七寶持用布施；

[藏譯]ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་གང་གིས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དཔག་ཏུ་མེད་ཅིང་གྲངས་མེད་པ་དག་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས།

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང་། what.

2、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and

3、**khalu** 副詞、加強語氣。

4、**punaḥ(punar)**：副詞。也，再ཡང་།again.

5、**subhūte(subhūti)**：名詞、陽性、單數、呼格。善現、須菩提，རབ་འབྱོར།Subhūti.

6、**bodhisattvo(bodhisattva)**：名詞、陽性、單數、體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། bodhisattvas.

7、**mahāsattvo(mahāsattva)**：名詞、陽性、單數、體格。摩訶薩，སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། great being.

8、**'prameyān(aprameya)**形容詞、陽性、複數、業格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

9、**asaṃkhyeyāṃ(a-saṃ-khyeya)**：形容詞、陽性、複數、業格。無数，གྲངས་མེད་པ། incalculable.

10、**lokadhātūn (lokadhātu)**：名詞、陽性、複數、業格。世界，འཇིག་རྟེན་ཁམས། world systems.

11、**sapta-ratnaparipūrṇaṃ(sapta-ratna-paripūrṇa)**：名詞、陽性、單數、業格。遍滿七寶，རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བ། filled with the seven treasures.

12、**kṛtvā (√kṛ-8)**：動詞、獨立式。施，作，བྱས། over.

13、**tathāgatebhyo(tathāgata)**：名詞、陽性、複數、為格。如來，དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། Tathāgata.

14、**'rhadbhyaḥ(arhat)**：名詞、陽性、複數、為格。應供，དགྲ་བཅོམ་པ། Arhats.

15、**samyaksaṃbuddhebhyo(samyaksaṃbuddhebhya)**：名詞、陽性、複數、為格。正等正覺，ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ། right and perfect enlightenment.

16、**dānaṃ(dāna)**：名詞、中性、單數、業格。布施，སྦྱིན་པ། gift.

17、**dadyād(√dā-3)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。奉施，བྱིན། give.

【解】

此句多師譯為：「若復時，善實！菩薩摩訶薩無量無數世界七寶滿中作已，如來等、應等、正遍知等施與。」

此同前等。

多師此句可調為：「復時，善實！若菩薩摩訶薩作滿無量無數世界七寶已，施與[諸]如來、應、正遍知。」

32-2. यश्च कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा इतः प्रज्ञापारमिताया धर्मपर्यायादन्तशश्चतुष्पादिकामपि गाथामुद्गृह्य धारयेद्देशयेद्वाचयेत् पर्यवाप्नुयात्, परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयेत्, अयमेव ततोनिदानं बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसुनुयादप्रमेयमसंख्येयम्।

32-2.yaś ca kulaputro vā kuladuhitā vetaḥ prajñāpāramitāyā dharmaparyāyād antaśaś catuṣpādikām api gāthām udgṛhya dhārayed deśayed vācayet paryavāpnuyāt parebhyaś ca vistareṇa saṃprakāśayed ayam eva tato nidānaṃ bahutaraṃ puṇyaskandhaṃ prasunuyād aprameyam asaṃkhyeyam |

[什譯] 若有善男子善女人發菩薩心者，持於此經乃至四句偈等，受持、讀誦、為人演說，其福勝彼！

[奘譯] 若善男子或善女人，於此般若波羅蜜多經中乃至四句伽他，受持、讀誦、究竟通利、如理作意，及廣為他宣說開示，由此因緣所生福聚甚多於前，無量無數！

[淨譯] 若復有人能於此經乃至受持、讀誦四句伽他，令其通利，廣為他人正說其義，以是因緣所生福聚極多於彼，無量無數！

[藏譯]རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བྲིས་ནས་འཛིན་ཏམ། འཆང་ངམ། ཀློག་གམ། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་དམ། གཞན་དག་ལ་རྒྱ་ཆེར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་ན་དེ་ཉིད་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ།།

【注】

1、**yaś(yaḥ)**：代詞、陽性、單數、體格。誰，གང། what.

2、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

3、**kulaputro(kula-putra)**：名詞、陽性、單數、體格。善男子，རིགས་ཀྱི་བུ། son of good family.

4、**vā** 不變詞。或者，འམ། or.

5、**kuladuhitā(kuladuhitṛ)**：名詞、陰性、單數、體格。善女人，རིགས་ཀྱི་བུ་མོ། daughter of good family.

6、**vā**：不變詞。或者，འམ། or.

7、**itaḥ(itas)**：副詞。從此，འདི་ལས། from this.

8、**prajñāpāramitāyā(prajñāpāramitā)**：名詞、陰性、單數、從格。般若，智慧，ཤེས་རབ། wisdom.

9、**dharm-aparyāyād(dharm-aparyāya)**：名詞、陽性、單數、從格。法門，ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས། dharma.

10、**antaśaś**：副詞。乃至，ཐ་ན། else

11、**catuṣpādikām(catuṣ-pādika)**：形容詞、陰性、複數、業格。四句，ཚིག་བཞི་པ། four lines.

12、**api**：副詞。然；泛指，

13、**gāthām(gāthā)**：名詞、陰性、複數、業格。伽陀、偈頌，ཚིགས་སུ་བཅད་པ། stanza

14、**udgṛhya(ud-√grah-9)**：動詞、獨立式。受取，བཟུང་། taken up.

15、**dhārayed(√dhṛ-2)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。奉持，འཛིན་པ། bear in mind.

16、**vācayet(√vac-2)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。讀誦，ཀློག་པ། recite.

17、**paryavāpnuyāt(pari-ava-√āp-5)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。究竟通利，ཀུན་ཆུབ་པ། study.

18、**parebhyaś(para)**：形容詞、陽性、複數、為格。他人，གཞན་དག others.

19、**ca**：不變詞。與、及，འམ། and.

20、**vistareṇa (vistara)**：名詞、陽性、單數、具格。廣，རབ་ཏུ། in full detail.

21、**saṃprakāśayet(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。開示，སྟོན། illuminate.

22、**ayam**：代詞、陽性、單數、體格。此，དེ། it.

23、**eva**：副詞。即、就，ཉིད།

24、**tato(tatas)**：副詞。由是，དེ་ལས།

25、**nidānaṃ(nidāna)**：名詞、中性、單數、體格。因緣，གཞི།

26、**bahutaraṃ(bahutara)**：形容詞比較級、陽性、單數、業格。更多，ཆེས་མང་པོ། larger.

27、**puṇya-skandhaṃ(puṇya-skandha)**：名詞、陽性、單數、業格。福德聚，བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། a great heap of merit.

28、**prasunuyād(pra-√su-2)**：動詞、祈願、主動、單數、第三人稱。所生，བསྐྱེད། beget.

29、**'prameyam(aprameya)**形容詞、陽性、單數、業格。無量，དཔག་ཏུ་མེད་པ། immeasurable.

30、**asaṃkhyeyaṃ(a-saṃ-khyeya)**：形容詞、陽性、單數、業格。無数，གྲངས་མེད་པ། incalculable.

【解】

此句多師譯為：「若善家子，若善家女，若如是智慧彼岸到，乃至四句等偈，受持、分別、讀誦，為他等及分別廣說。此如是，彼緣，多過福聚生，無量、不可數。」

此同前等。

多師此句可調為：「若善家子，若善家女，若[於]如是智慧彼岸到（般若波羅蜜多），乃至四句等偈，受持、分別、讀誦，及為他等分別廣說。如是此緣，[所]生福聚，多過彼無量、不可數。」

32-3. कथं च संप्रकाशयेत् । [तथा प्रकाशयेत्, तेनोच्यते संप्रकाशयेदिति]

32-3.kathaṃ ca saṃprakāśayet | yathā na prakāśayet |tenocyate saṃprakāśayed iti |

[什譯] 云何為人演說？不取於相，如如不動！

[奘譯] 云何為他宣說開示？如不為他宣說開示，故名為他宣說開示！」

[淨譯] 云何正說？無法可說，是名正說！」

[藏譯]ཇི་ལྟར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་ཅེ་ན། ཇི་ལྟར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་མི་སྟོན་པ་དེ་བཞིན་དུ་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་སྟེ། དེས་ན་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་ཞེས་བྱའོ། །

【注】

1、**kathaṃ(katha)**：疑問代詞、中性、單數、體格。云何，ཇི་ལྟར། how.

2、**ca**：連詞。和、與，དང་། and.

3、**saṃprakāśayed(saṃ-pra-√kāś-1)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。開示，ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན། illuminate.

4、**yathā**：副詞。如是。ཇི་ལྟར། so as.

5、**na**：否定詞。不、非，མེད། not.

6、**prakāśayet(pra-√kāś-1)**：動詞、致使、祈願、單數、第三人稱。開示。རབ་ཏུ་སྟོན། reveal.

7、**tena(saḥ)**：代詞、陽性、單數、具格。是故，དེས་ན། therefore.

8、**ucyate(√vac)**：動詞、被動、單數、第三人稱。說，ཞེས་བྱ། said.

【解】

此句多師譯為：「云何及廣說？如不廣說，彼故說名廣說。」

多師此句可調為：「云何廣說？如不廣說，彼故說名廣說。」

32-3. तद्यथाकाशे-तारका तिमिरं दीपो मायावश्याय बुद्बुदम्।
स्वप्नं च विद्युदभ्रं च एवं द्रष्टव्य संस्कृतम्॥

32-3.tārakā timiraṃ dīpo māyā-avaśyāya budbudaṃ |
svapnaṃ ca vidyud abhraṃ ca evaṃ draṣṭavyaṃ saṃskṛtaṃ ||

[什譯] 何以故？一切有為法，如夢幻泡影，如露亦如電，應作如是觀！」

[奘譯] 爾時世尊而說頌曰：「諸和合所為，如星翳燈幻，露泡夢電雲，應作如是觀！」

[淨譯] 爾時世尊說伽他曰：「一切有為法，如星翳燈幻，露泡夢電雲，應作如是觀！」

[藏譯]སྐར་མ་རབ་རིབ་མར་མེ་དང་། །སྒྱུ་མ་ཟིལ་པ་ཆུ་བུར་དང་། །རྨི་ལམ་གློག་དང་སྤྲིན་ལྟ་བུ། །འདུ་བྱས་ཐམས་ཅད་དེ་ལྟར་ལྟ། །

【注】

1、**tārakā**：名詞、陰性、單數、體格。星，སྐར་མ། stars.

2、**timiraṃ(timira)**：名詞、中性、單數、體格。翳，རབ་རིབ། darkness.

3、**dīpo(dīpa)**：名詞、陽性、單數、體格。燈。མར་མེ། lamp.

4、**māyā**：名詞、陰性、單數、體格。幻，སྒྱུ་མ། phantom.

5、**avaśyāya**：名詞、陽性、單數、體格。露，ཟིལ་པ། dew.

6、**budbudaṃ(budbuda)**：名詞、中性、單數、體格。泡，ཆུ་བུར། bubble.

7、**svapnaṃ(svapna)**：名詞、中性、單數、體格。夢，རྨི་ལམ། dream.

8、**vidyud**：名詞、陰性、單數、體格。電，གློག flash of lightinig.

9、**abhraṃ(abhra)**：名詞、中性、單數、體格。雲，སྤྲིན། cloud.

10、**evaṃ**：副詞。如是，ལྟ་བུ། so.

11、**draṣṭavyaṃ(√dṛś-1)**：動詞、必要分詞、陽性、單數、體格。見、觀，བལྟ། should view.

12、**saṃskṛtaṃ(saṃskṛta)**：名詞、中性、單數、體格。和合所為、有為，འདུ་བྱས། conditioned.

【解】

此句多師譯為：「星、翳、燈、幻，露、泡、夢、電，雲見如是，此有為者。」

多師此句可調為：「此諸有為者，[如]星翳燈幻，露泡夢電雲，[應作] 如是見。」

32-4. इदमवोचद्भगवान् आत्तमनाः। स्थविरसुभूतिस्ते च भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकास्ते च बोधिसत्त्वाः सदेवमानुषासुरगन्धर्वश्च लोको भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्निति॥ ३२॥

32-4.idam avocad bhagavān āttamanāḥ | sthavira subhūtis te ca bhikṣu-bhikṣuṇy-upāsakopāsikās te ca bodhisattvāḥ sadeva-mānuṣa-asura-gandharvaś ca loko bhagavato bhāṣitam abhyanandann iti |

[什譯] 佛說是經已，長老須菩提及諸比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，一切世間天、人、阿修羅，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。

[奘譯] 時薄伽梵說是經已，尊者善現及諸苾芻、苾芻尼、鄔波索迦、鄔波斯迦，并諸世間天、人、阿素洛、健達縛等，聞薄伽梵所說經已，皆大歡喜，信受奉行。

[淨譯] 爾時，薄伽梵說是經已，具壽妙生及諸菩薩摩訶薩、苾芻、苾芻尼、鄔波索迦、鄔波斯迦，一切世間天、人、阿蘇羅等，皆大歡喜，信受奉行。

[藏譯]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ནས། གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་དང་། དགེ་སློང་དེ་དག་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་དག་དང་། འཁོར་བཞི་པོ་དགེ་སློང་དང་། དགེ་སློང་མ་དང་། དགེ་བསྙེན་དང་། དགེ་བསྙེན་མ་དང་། ལྷ་དང་། མི་དང་། ལྷ་མ་ཡིན་དང་། དྲི་ཟར་བཅས་པའི་འཇིག་རྟེན་ཡི་རངས་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པ་ལ་མངོན་པར་བསྟོད་དོ།། །།

【注】

1、**idaṃ(idam)**：代詞、中性、單數、體格。如是，དེ་སྐད། it.

2、**avocad(√vac-2)**：不定過去時、主動、單數、第三人稱。說、言，བཀའ་སྩལ། spoke.

3、**bhagavān(bhagavant)**：名詞、陽性、單數、體格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

4、**āttamanāḥ(ātta-manas)**：形容詞、陽性、複數、體格。歡喜，enraptured.

5、**sthavira**：形容詞，陽性、單數、體格。尊者，གནས་བརྟན། elder.

6、**subhūtis(subhūti)**：名詞，陽性、單數、體格。須菩提、善現，རབ་འབྱོར། Subhūti.

7、**bhikṣu-bhikṣuṇy-upāsakopāsikās(bhikṣu-bhikṣuṇy-upāsakopāsika)**：名詞，陽性，複數，體格。比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，དགེ་སློང་དང་། དགེ་སློང་མ་དང་། དགེ་བསྙེན་དང་། དགེ་བསྙེན་མ། the monks and nuns,the pious laymen and laywomen.

8、**bodhisattvāḥ(bodhisattva)**：名詞，陽性，複數，體格。菩薩，བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ། the Boduisattvas.

9、**sadeva-mānuṣa-asura-gandharvaś**：名詞，陽性，複數，體格。諸天人及阿修羅、乾達婆，ལྷ་དང་། མི་དང་། ལྷ་མ་ཡིན་དང་། དྲི་ཟར་བཅས་པ། Gods men Asuras and Gandharvas.

10、**loko(loka)**：名詞，陽性，單數，體格。世間，འཇིག་རྟེན། the whole world

11、**bhagavato(bhagavat)**：名詞、陽性、單數、屬格。薄伽梵、世尊，བཅོམ་ལྡན་འདས། The Lord.

12、**bhāṣitam(bhāṣita，√bhāṣ-1)**：過去分詞，陽性，單數，體格。說，གསུངས་པ།taught.

13、**abhyanandann(abhi-√nand-1)**：動詞，完成、複數、第三人稱。皆大歡喜，མངོན་པར་བསྟོད། rejoiced.

【解】

此句多師譯為：「**此語，世尊歡喜，上座善實，彼及比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，彼天、人、阿脩羅、乾闥婆等，聞世尊說，大歡喜。**」

「bodhisattvāḥ（諸菩薩）」，除淨師、藏譯有譯外，余皆未譯。

多師此句可調為：「**，世尊歡喜語此[已]，上座善實，及彼比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，彼天、人、阿脩羅、乾闥婆等，聞世尊說，[皆]大歡喜。**」

॥ आर्यवज्रच्छेदिका भगवती प्रज्ञापारमिता समाप्ता ॥

ārya-vajracchedikā bhagavatī prajñāpāramitā samāptā ||

[藏譯]འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ་རྫོགས་སོ།། །།

1、**ārya-vajracchedikā**：名詞、陰性、單數、體格。**聖能斷金剛，**འཕགས་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ། the blessed Diamond-cutter.

2、**bhagavatī**：名詞、陰性、單數、體格。**薄伽梵母**。

3、**prajñāpāramitā**：名詞、陰性、單數、體格。**般若波羅蜜多，**ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། Prajñāpāramitā.

4、**samāptā(sam-√āp)**：過去分詞，陰性、單數、體格。**究竟、圓滿**。རྫོགས། finished.

【解】

此句直譯即是：「聖薄伽梵母能斷金剛般若波羅蜜多[經]圓滿。」

無著菩薩《金剛般若論》漢藏三譯對照

金剛般若論（宋元版）

無著菩薩 造　　隋 南印度三藏 達磨笈多譯

金剛般若波羅蜜經論（明版）

無著菩薩 造　　隋 南天竺三藏法師 達摩岌多譯

༄༅། །འཕགས་པ་བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པའི་དོན་བདུན་གྱི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་པ། །

སློབ་དཔོན་དབྱིག་གཉེན་གྱིས་མཛད།

ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་གཞོན་ནུ་དཔལ་བའི་ཞལ་སྔ་ནས་གསར་འགྱུར་མཛད་པའི་འགྲོ་ཚུང་ཟད་ཞུས་པ།

ཞ་ལུ་ལོ་ཙཱ་བ་ཆོས་སྐྱོང་བཟང་པོས་ལེགས་པར་བསྒྱུར།

編 序

無著菩薩《金剛般若論》，廣明十八住，妙顯般若現觀次第。後蓮華戒大師，即依此造《金剛經廣釋》（此有藏譯：འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པའི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་པ། ）。

華嚴宗大德，於此十八住，複配以十住、十行、十回、十地等，而成十八住階位圖。今以表格略示如下：

<table>
<tr><th>十八住</th><th>一住</th><th>二住</th><th>三住</th><th>四住</th><th>五住</th><th>六住</th><th>七住</th><th>八住</th><th>九住</th><th>十住</th><th>十一住</th><th>十二住</th><th>十三住</th><th>十四住</th><th>十五住</th><th>十六住</th><th>十七住</th><th colspan="2">十八住</th></tr>
<tr><td>四十二位</td><td>初住至十住</td><td>初行至六行</td><td>七行</td><td>八行至十行</td><td>初向</td><td>二向</td><td>三向</td><td>四向</td><td>五向</td><td>六向</td><td>七向</td><td>八向</td><td>九向</td><td>十向</td><td>暖位頂位</td><td>忍位世第一法</td><td>初地</td><td>二地至告等覺</td><td>妙覺</td></tr>
<tr><td>五位</td><td colspan="14">資糧位</td><td colspan="2">加行位</td><td>見道位</td><td>修道位</td><td>無學位</td></tr>
<tr><td>三地</td><td colspan="16">行解地</td><td>淨心地</td><td colspan="2">如來地</td></tr>
<tr><td rowspan="2">八住</td><td>攝住處</td><td>波羅蜜住</td><td colspan="2">欲住處</td><td colspan="12">離障礙住處</td><td>淨心住處</td><td colspan="2">究竟住處</td></tr>
<tr><td colspan="19">廣大住處、甚深住處</td></tr>
</table>

原圖中無八住，系編者另加。

本論漢譯有二版本，皆為隋南印度三藏達磨笈多所譯，標明無著菩薩所造。一者名為《金剛般若論》（*大藏經 T25/No.1510A*），有二卷，世稱「宋元版」；一者名為《金剛般若波羅蜜經論》（*大藏經 T25/No.1510B*），有三卷，此中加入菩提流支所譯《金剛經》原文（*大藏經 T08/No.236*），世稱「明版」。此二互有詳略。

本論亦有藏譯本，名為《聖薄伽梵母金剛般若波羅蜜七義廣釋》（འཕགས་པ་བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པའི་དོན་བདུན་གྱི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་པ།），然標為世親菩薩所造（སློབ་དཔོན་དབྱིག་གཉེན་གྱིས་མཛད།），由夏魯譯師（護法賢，1444-1529）譯成藏文（ཞ་ལུ་ལོ་ཙྭ་བ་ཆོས་སྐྱོང་བཟང་པོས་ལེགས་པར་བསྒྱུར།）。藏譯本，與「宋元版」漢譯，基本一致。

漢譯二版，譯文由笈多法師所譯，比其《金剛經》原文之直譯，已是相當老練。然仍有少分摻雜梵文語序，加之大藏经原文中，標點錯誤甚多，難以通讀。今將三譯對照，修正標點，增加科判。

說明：

1、此中**【宋元】**，即表示二卷之《金剛般若論》（*大藏經 T25/No.1510A*）。

2、**【明版】**，即表示三卷之《金剛般若波羅蜜經論》。

3、**【藏譯】**，即是藏文譯本。藏譯版本，编者依《中華大藏經·丹珠爾（對勘本）》（第五十六卷，中國藏學研究中心，中國藏學出版社，2000年）而作详校。

4、科判系編者增加。

善慧光 蓮花藏

二零一三年元月 編於瀋陽北塔翻譯組

無著菩薩《金剛般若論》漢藏三譯對照

此中分三：甲一、禮贊；甲二、正釋；甲三、勸信。

甲一、禮贊

【明版】出生佛法無與等　顯了法界最第一　金剛難壞句義聚　一切聖人不能入
【宋元】出生佛法無與等　顯了法界最第一　金剛難壞句義聚　一切聖人不能入
【藏譯】མཚུངས་མེད་སངས་རྒྱས་ཆོས་རྣམས་སྐྱེད་མཛད་ལ།། གང་ཞིག་ཆོས་དབྱིངས་གསོ་བའི་མ་མ་སྟེ།།
དབྱེ་དཀའི་རྡོ་རྗེ་གཞན་དོན་གྲུབ་གང་ཡིན།། གང་ཞིག་བཟུང་བས་འཕགས་ཀུན་སྐྱེད་པའམ་ཡིན།།

【明版】此小金剛波羅蜜　以如是名顯勢力　智者所說教及義　聞已轉為我等說
【宋元】此小金剛波羅蜜　以如是名顯勢力　智者所說教及義　聞已轉為我等說
【藏譯】གང་ཡང་མཚན་ཙམ་བཏགས་པའི་མཐུ་མངའ་བ།། རྡོ་རྗེ་རབ་གཅོད་པ་བར་ཕྱིན་ཐུ་བོ་སྟེ།།
གང་གིས་དེ་བསྟན་གསུང་ལས་དེའི་དོན་གང་།། ཐོས་ནས་བདག་ཀྱང་དེ་འཛིན་ལ་བརྩོན་གྱུར།།

【明版】歸命彼類及此輩　皆以正心而頂禮　我應精勤立彼義　解釋相續為自他
【宋元】歸命彼類及此輩　皆以正心而頂禮　我應精勤立彼義　解釋相續為自他
【藏譯】དེ་ཡི་དེ་དག་རྣམས་ཀྱང་རིག་པའི་ཕྱིར།། དེ་ལ་དངོས་པོ་ཀུན་གྱི་སྤྱི་བོས་འདུད།།
གཞན་གྱི་བཤད་སྨྲར་དོན་དེ་གཟུང་བྱའི་ཕྱིར།། རྣམ་པར་བཤད་ལ་བདག་ཀྱང་འབད་པ་ཡིན།།

甲二、正釋

分二：乙一、總攝玄義；乙二、廣釋文句。

乙一、總攝玄義

分二：丙一、總標七義；丙二、別列七義。

丙一、總標七義

【明版】論曰：成立九種義句已，此般若波羅蜜即得成立。

【宋元】論曰：成立九種義句已，此般若波羅蜜即得成立。

【藏譯】དོན་གྱི་གནས་བདུན་དུ་རྣམ་པར་གཞག་པས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་འདི་རྣམ་པར་གཞག་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】七義句者：一、種性不斷，二、發起行相，三、行所住處，四、對治，五、不失，六、地，七、立名。

【宋元】七義句者：一、種性不斷，二、發起行相，三、行所住處，四、對治，五、不失，六、地，七、立名。

【藏譯】དོན་གྱི་གནས་བདུན་པོ་རྣམས་ནི་འདི་ལྟ་སྟེ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་གདུང་རྒྱུན་མི་འཆད་པ་དང་། རབ་ཏུ་སྦྱོར་བའི་མཚན་ཉིད་དང་། དེའི་རྟེན་དང་། གཉེན་པོ་དང་། མི་ཉམས་པ་དང་། ས་དང་། མཚན་གྱི་རྒྱུ་མཚན་ནོ།།

【明版】此等七義，於般若波羅蜜經中成立，故名義句。於中前六義句，顯示菩薩所作究竟；第七義句，顯示成立此法門故，應如是知。

【宋元】此等七義，於般若波羅蜜經中成立，故名義句。於中前六義句，顯示菩薩所作究竟；第七義句，顯示成立此法門故，應如是知。

【藏譯】དོན་གྱི་གནས་བདུན་པོ་འདི་རྣམས་ནི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་རྟེན་ཡིན་པའི་དོན་གྱིས་ན་དོན་གྱི་གནས་ཞེས་བརྗོད་པར་བྱའོ།། དོན་གྱི་གནས་དྲུག་པོ་རྣམས་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་བྱ་བ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་ལ། བདུན་པས་ནི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདིའི་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་བསྟན་པར་རིག་པར་བྱའོ།།

丙二、別列七義

分七：丁一、種性不斷；丁二、發起行相；丁三、行所住處；丁四、對治；丁五、不失；丁六、地；丁七、立名

丁一、種性不斷

【明版】一、此般若波羅蜜，為佛種不斷故流行於世，為顯此當得佛種不斷義故，上座須菩提最初經云白佛言：「希有！世尊！如來應供正遍知，善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩」如是等。

【宋元】此般若波羅蜜，為佛種不斷故流行於世，為顯此當得佛種不斷義故，上座須菩提最初說言：「希有世尊！云何如來以第一善攝，攝受所有菩薩摩訶薩也」如是等。於中「善攝」者，謂已熟菩薩於佛證正覺轉法輪時，以五種義中菩薩法而建立故。「付囑」者，彼已得攝受菩薩等，於佛般涅槃時，亦以彼五義如是建立故。此「善攝」、「付囑」二種，顯示種性不斷。

【藏譯】ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་འདི་ཡང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གདུང་རྒྱུན་མི་འཆད་པ་ལས་བརྩམས་པ་ཡིན་ཏེ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་གདུང་ཇི་ལྟར་རྒྱུན་མི་འཆད་པར་འགྱུར་བའོ།། དེ་ཉིད་གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་གྱིས་དང་པོ་ཉིད་དུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་ཕན་བཏགས་པ་ཇི་སྙེད་པས་ཕན་བཏགས་པ་ནི་ངོ་མཚར་ཏོ་ཞེས་རྒྱས་པར་ཏེ། དེ་ལ་ཕན་བཏགས་པ་ནི་མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་སྟེ་ཆོས་ཀྱི་འཁོར་ལོ་བསྐོར་བའི་དུས་སུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཡོངས་སུ་སྨིན་པ་སྟེ། དོན་གྱི་གནས་ལྔ་པོ་རྣམས་སུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆོས་ཉིད་ལ་རབ་ཏུ་གཞག་པའི་ཕྱིར་རོ།། ཡོངས་སུ་གཏད་པ་ནི་ཡོངས་སུ་མ་སྨིན་པ་དེ་རྣམས་ལ་ཕན་བཏགས་པ་སྟེ། ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དུས་དེ་དག་ཉིད་རབ་ཏུ་གནས་པར་བྱ་བའི་ཆེད་དུའོ་ཞེས་ཕན་བཏགས་པ་དང་ཡོངས་སུ་གཏད་པ་དག་གིས་གདུང་རྒྱུན་མི་འཆད་པ་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།།

丁二、發起行相

【明版】二、發起行相者，如經云：「何菩薩大乘中，發阿耨多羅三藐三菩提心。」如是等。

【宋元】「發起行相」者，如經云「云何菩薩應住」如是等。彼應住者，謂欲、願故；應修行者，謂相應三摩鉢帝故；應降伏心者，謂折伏散亂故。

於中，欲者，正求也；願者，為所求故作心思念也。相應三摩鉢帝者，無分別三摩提也。折伏散亂者，若彼三摩鉢帝心散，制令還住也。第一者，顯示攝道；第二者，顯示成就道；第三者，顯示不失道。

【藏譯】རབ་ཏུ་སྦྱོར་བའི་མཚན་ཉིད་ནི་ཇི་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་གནས་པར་བྱ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་སྟེ། དེ་ལ་གནས་པར་བྱ་བ་ནི་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་གྱིས་སོ།། བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ནི་རྣལ་འབྱོར་ལ་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་ལས་སོ།། སེམས་རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བྱ་བ་ནི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཚར་གཅོད་པ་ལས་སོ།། དེ་ལ་འདུན་པ་ནི་མངོན་པར་འདོད་པ་ཡིན་ལ། སྨོན་ལམ་ནི་མངོན་པར་འདོད་པའི་དོན་ལ་སེམས་པས་སེམས་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་གང་ཡིན་པའོ།། རྣལ་འབྱོར་ལ་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་ནི་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་གང་ཡིན་པའོ།། རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཚར་གཅོད་པ་ནི་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་མ་ཡིན་པ་ལ་བསྐྱོད་པ་ལས་བཟློག་ནས་དེ་ཉིད་དུ་འཇོག་པར་བྱེད་པ་སྟེ། དང་པོས་ནི་ལམ་ཡོངས་སུ་འཛིན་ལ། གཉིས་པས་ལམ་རྫོགས་པར་བྱེད་ཅིང་། གསུམ་པས་ནི་ལམ་མི་ཉམས་པར་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།།

丁三、行所住處

分三：戊一、標列十八住；戊二、別釋十八住；戊三、略攝八住處

戊一、標列十八住

【明版】三、行所住處者，謂彼發起行相所住處也。此復有十八種，應知：

【宋元】行所住處者，謂彼發起行相所住處也。此復有十八種應知：所謂：一、發心，二、波羅蜜相應行，三、欲得色身，四、欲得法身，五、於修道得勝中無慢，六、不離佛出時，七、願淨佛土，八、成熟眾生，九、遠離隨順外論散亂，十、色及眾生身摶取中觀破相應行，十一、供養給侍如來，十二、遠離利養及疲乏熱惱故。不起精進及退失等，十三、忍苦，十四、離寂靜味，十五、於證道時遠離喜動，十六、求教授，十七、證道，十八、上求佛地，是為十八種住處。

【藏譯】དེའི་རྗེན་ནི་རབ་ཏུ་སྦྱོར་བའི་མཚན་ཉིད་དེ་ཉིད་ཀྱི་སྐྱེ་རྗེན་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་རྣམ་པ་བཅོ་བརྒྱད་དུ་རིག་པར་བྱའོ།། འདི་ལྟ་སྟེ། སེམས་བསྐྱེད་པ་དང་། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་སྦྱོར་བ་དང་། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པ་དང་། ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པ་དང་། བསྒོམ་པའི་ཁྱད་པར་རྟོགས་པ་ལ་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་མེད་པ་ཉིད་དང་། སངས་རྒྱས་འབྱུང་བ་མཉེས་པར་བྱེད་པ་ཉིད་དང་། ཞིང་ཡོངས་སུ་དག་པའི་སྨོན་ལམ་དང་། སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱེད་པ་དང་། ཕྱི་རོལ་པའི་བསྟན་བཅོས་སྟེང་པོ་མེད་པ་ལ་རྗེས་སུ་ཆགས་པས་དབེན་པ་དང་། གཟུགས་ཀྱི་སེམས་ཅན་གྱི་ལུས་ལ་རིལ་པོར་འཛིན་པ་དང་བྲལ་བའི་སྦྱོར་བ་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མཆོད་ཅིང་བསྙེན་བཀུར་བ་དང་། ཉབ་པའི་ཡོངས་སུ་གདུང་བ་ལ་བརྩོན་པ་བཟློག་ནས་མ་བརྩམས་པའི་རྙེད་པ་དང་བཀུར་སྟིས་དབེན་པ་དང་། སྡུག་བསྔལ་བཟོད་པ་ཉིད་དང་། ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་རོ་མྱང་བས་དབེན་པ་དང་། མངོན་པར་རྟོགས་པའི་དུས་སུ་བདག་གོ་སྙམ་དུ་འཛིན་པས་དབེན་པ་དང་། གདམས་ངག་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བ་དང་། མངོན་པར་རྟོགས་པ་དང་། དེ་ལས་གོང་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བའོ།།

【宋元】於中菩薩應如是住，為滅度一切眾生故。發心已，於波羅蜜等中相應修行，為得如來色身及法身故。發生樂欲應遠離證道中障礙心，既離慢等、喜動等心已，為證道故應求教誡，然後得彼證道，自此已上皆求佛地，此等如是次第相續。

【藏譯】རྣམ་པ་བཅོ་བརྒྱད་པོ་འདི་རྣམས་ནི་རྗེན་ཏེ། གང་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གནས་པར་བྱ་བ་དང་། བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་དང་། སེམས་རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླ་བའི་ཕྱིར་སེམས་བསྐྱེད་ནས་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྣམས་ལ་རབ་ཏུ་སྦྱོར་ཞིང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་འམ་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་རྟོགས་པར་འདུན་པ་སྐྱེད་པར་བྱེད་ལ། མངོན་པར་རྟོགས་པའི་གེགས་ཀྱིས་སེམས་རྣམ་པར་དབེན་པར་བྱེད་ཅིང་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་བསལ་ནས་མཐར་ཐུག་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་སེམས་རྣམ་པར་དབེན་པ་མངོན་པར་རྟོགས་པའི་གདམས་ངག་ཡོངས་སུ་ཚོལ་ལ། དེ་ལས་ནི་མངོན་པར་རྟོགས་པར་བྱེད་དེ་དེ་ལས་གོང་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བར་བྱེད་དེ་དེ་ལྟར་འདི་དང་འདི་རྣམས་ཀྱི་རིམ་པ་ཤེས་པར་བྱའོ།།

戊二、別釋十八住

分十八：己一、發心；己二、波羅蜜相應行；己三、欲得色身；己四、欲得法身；己五、於修道得勝中無慢；己六、不離佛出時；己七、願淨佛土；己八、成熟眾生；己九、遠離隨順外論散亂；己十、色及眾生身摶取中觀破相應行；己十一、供養給侍如來；己十二、遠離利養及疲乏熱惱故不起精進及退失等；己十三、忍苦；己十四、離寂靜味；己十五、於證道時遠離喜動；己十六、求教授；己十七、證道；己十八、上求佛地。

己一、發心

【明版】一、發心，經言：「諸菩薩生如是心，所有一切眾生」如是等。

【宋元】於中，為發心故，經言：「此菩薩應生如是心」等。

【藏譯】དེ་ལ་སེམས་བསྐྱེད་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་འདི་ལྟར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

己二、波羅蜜相應行

【明版】二、波羅蜜相應行，經言：「不住於事，行於布施」如是等。

【宋元】為波羅蜜相應行故，經言：「菩薩不住於物，應行布施」等。

【藏譯】ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་སྦྱོར་བའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་དངོས་པོ་ལ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

己三、欲得色身

【明版】三、欲得色身，經言：「須菩提！於意云何？可以相成就見如來不」如是等。

【宋元】為欲得色身故，經言：「須菩提！於意云何？應以相具足見如來不」如是等。

【藏譯】གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་དེ་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟའམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

己四、欲得法身

分二：庚一、言說法身；庚二、證得法身

庚一、言說法身

【明版】四、欲得法身，經言：「須菩提白佛言：世尊！頗有眾生，於未來世」如是等。

【宋元】法身復有二種，謂言說法身、證得法身。此證得法身亦有二種，謂智相、福相。

【藏譯】ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཡང་རྣམ་པ་གཉིས་ཏེ། བསྟན་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་དང་། རྟོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུའོ།། དེ་ལ་རྟོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཡང་རྣམ་པ་གཉིས་ཏེ། ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རང་བཞིན་དང་། བསོད་ནམས་ཀྱི་རང་བཞིན་ནོ།།

【宋元】言說法身者，謂修多羅等。為欲得此法身故，經言：「世尊！頗有眾生，於未來世」如是等。於不顛倒義想，是為實想，應知如言執義，彼非實想。

【藏譯】དེ་ལ་བསྟན་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་འོངས་པའི་དུས་ན་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་འབྱུང་བར་འགྱུར་བ་མཆིས་སམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ། ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པའི་དོན་གྱི་འདུ་ཤེས་ཀྱང་འདིར་ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་སུ་རིག་པར་བྱ་སྟེ། སྒྲ་ཇི་བཞིན་མ་ཡིན་པའི་དོན་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པས་འདི་དག་ཡང་དག་པའོ་སྙམ་པའི་འདུ་ཤེས་སོ།།

庚二、證得法身

分二：辛一、智相法身；辛二、福相法身

辛一、智相法身

【宋元】為欲得智相法身故，經言：「有法如來正覺阿耨多羅三藐三菩提耶」如是等。

【藏譯】ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་འགའ་ཞིག་ཡོད་དམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་

སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

辛二、福相法身

【宋元】為欲得福相法身故，經言：「若此三千大千世界」如是等。

【藏譯】བསོད་ནམས་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己五、於修道得勝中無慢

【明版】五、於修道得勝中無慢，經言：「須陀洹能作是念」如是等。

【宋元】為修道得勝中無慢故，經言：「須嚧多阿般那頗作是念」如是等。

【藏譯】བསྒོམས་པས་ཁྱད་པར་རྟོགས་པ་ལ་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་མེད་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་འདི་སྙམ་དུ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己六、不離佛出時

【明版】六、不離佛出時，經言：「於意云何？如來昔在燃燈佛所」如是等。

【宋元】為不離佛出時故，經言：「有法如來於然燈佛所」如是等。

【藏譯】སངས་རྒྱས་འབྱུང་བ་མཉེས་པར་བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己七、願淨佛土

【明版】七、願淨佛土：經言：「須菩提！若菩薩作是言：我莊嚴佛國土」如是等。

【宋元】為願淨佛土故，經言：「須菩提！若有如是言：我成就莊嚴國土」如是等。

【藏譯】ཞིང་ཡོངས་སུ་དག་པའི་སྨོན་ལམ་གྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་བདག་གིས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་བསྒྲུབ་པོ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己八、成熟眾生

【明版】八、成熟眾生，經言：「須菩提！譬如有人，身如須彌山王」如是等。

【宋元】為成熟眾生故，經言：「須菩提！譬如有丈夫」如是等。

【藏譯】སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱེད་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན་མི་ཞིག་གིས་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己九、遠離隨順外論散亂

【明版】九、遠離隨順外論散亂，經言：「須菩提！於意云何？如恒河中所有沙數」如是等。

【宋元】為遠離隨順外論散亂故，經言：「須菩提！於意云何？若恒伽河所有沙，復有爾許恒伽河」如是等。

【藏譯】ཕྱི་རོལ་པའི་བསྟན་བཅོས་སྙིང་པོ་མེད་པ་ལ་རྗེས་སུ་ཆགས་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་མཛད་ནས། རབ་འབྱོར་

འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས་གནྡའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་དེ་སྙེད་ཀྱི་གནྡའི་ཀླུང་དུ་གྱུར་ལ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己十、色及眾生身摶取中觀破相應行

【明版】十、色及眾生身摶取中觀破相應行，經言:「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵」如是等。

【宋元】為色及眾生身摶取中觀破相應行故，經言:「須菩提！三千大千世界中所有地塵」如是等。

【藏譯】གཟུགས་ཀྱི་སེམས་ཅན་གྱི་ལུས་ལ་རིལ་པོར་འཛིན་པ་དང་བྲལ་བའི་སྦྱོར་བའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་ཕྲམས་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己十一、供養給侍如來

【明版】十一、供養給侍如來，經言:「須菩提！於意云何？可以三十二大人相見如來不……」如是等。

【宋元】為供養給侍如來故，經言:「須菩提！於意云何？應以三十二大丈夫相，見如來應正遍覺不」如是等。

【藏譯】དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མཆོད་ཅིང་བསྙེན་བཀུར་བའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་ཀྱིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་སུ་བལྟའམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己十二、遠離利養及疲乏熱惱故不起精進及退失等

【明版】十二、遠離利養及疲乏熱惱故，不起精進及退失等，經言:「須菩提！若善男子、善女人以恒河沙等身……」如是等。

【宋元】為遠離利養疲乏熱惱，於精進若退若不發故，經言:「須菩提！若女人若丈夫捨恒伽河沙等身」如是等。

【藏譯】དུབ་པ་དང་ཡོངས་སུ་གདུང་བ་ལ་བརྩོན་པ་བརླྡོག་ནས་མ་བརྩམས་པའི་རྙེད་པ་དང་བཀུར་སྟིས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད་གང་གིས་ལུས་གནྡའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཡོངས་སུ་བཏང་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己十三、忍苦

【明版】十三、忍苦：經言:「如來說忍波羅蜜……」如是等。

【宋元】於中身有疲乏，心有熱惱。以此二種於彼精進，若退若不發，為忍苦故，經言:「若如來忍波羅蜜」如是等。

【藏譯】དེ་ལ་དུབ་པ་ནི་ལུས་ཀྱི་ཡིན་ལ་ཡོངས་སུ་གདུང་བ་ནི་སེམས་ཀྱི་སྟེ། དེ་དག་ལ་བརྩོན་པ་བརླྡོག་ནས་མ་བརྩམས་པའི་སྡུག་བསྔལ་ལ་བཟོད་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གང་ཡིན་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己十四、離寂靜味

【明版】十四、離寂靜味：經言:「須菩提！若善男子、善女人，能於此法門受持、讀誦、修行……」如是等。

【宋元】為離寂靜味故，經言:「須菩提！若女人、若丈夫，於此法門受持」如是等。

【藏譯】ཉིད་དེ་འཛིན་གྱི་རོ་མྱོང་བས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད་གང་ཞིག་ལུས་གང་གཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཅེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己十五、於證道時遠離喜動

【明版】十五、於證道時遠離喜動：經言「世尊！云何菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心……」如是等。

【宋元】為證道時遠離喜動故，經言:「世尊！云何菩薩應住」如是等。

【藏譯】མངོན་པར་རྟོགས་པའི་དུས་སུ་བདག་གོ་སྙམ་དུ་འཛིན་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བགྱི་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己十六、求教授

【明版】十六、求教授：經言:「於意云何？如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提……」如是等。

【宋元】為求教授故，經言:「有法如來於燃燈如來所，正覺阿耨多羅三藐三菩提」如是等。

【藏譯】གདམས་ངག་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

己十七、證道

【明版】十七、證道：經言「譬如有人，其身妙大……」如是等。

【宋元】為證道故，經言:「須菩提！譬如丈夫妙身大身」如是等。於中「妙身」者，謂至得身成就身得畢竟轉依故。「大身」者，一切眾生身攝身故。

【藏譯】མངོན་པར་རྟོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན་མི་ཞིག་ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།། དེ་ལ་ལུས་དང་ལྡན་པ་ནི་ལུས་ཐོབ་པ་སྟེ་ལུས་རྫོགས་པ་ཤིན་ཏུ་མཐར་ཐུག་པའི་གནས་གྱུར་པ་ཐོབ་པའི་ཕྱིར་རོ།། ལུས་ཆེ་བ་ནི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ལུས་ཉེ་བར་ལེན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

己十八、上求佛地

分六：庚一、國土淨具足；庚二、無上見智淨具足；庚三、隨形好身具足；庚四、相身具足；庚五、語具足；庚六、心具足

【明版】十八、上求佛地：經言:「須菩提！若菩薩作是言:'我莊嚴佛土。'是不名菩薩……」如是等。

【宋元】自此已上皆求佛地應知。彼佛地復有六種具足攝轉依具足：所謂國土淨具足、無上見智淨具足、隨形好身具足、相身具足、語具足、心具足。

【藏譯】དེ་ལས་གོང་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བར་རིག་པར་བྱ་སྟེ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་དེ་ཡང་། ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དྲུག་གིས་ཡོངས་སུ་བསྡུས་པ་གནས་གྱུར་པའོ།། ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དྲུག་ནི་འདི་ལྟ་སྟེ། ཞིང་ཡོངས་སུ་དག་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དང་། བླ་ན་མེད་པའི་མཐོང་བ་དང་ཡེ་ཤེས་ཡོངས་སུ་དག་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དང་། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ལ་དབང་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དང་། སྐུ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དང་། གསུང་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དང་། ཐུགས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའོ།།

【宋元】彼「心具足」中，復有念處、有正覺、有施設大利法、有攝取法身、有不住生死涅槃、有行住淨應知。

【藏譯】ཐུགས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་ཡང་དྲན་པ་ཉེ་བར་གཞག་པ་དང་། མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ་དང་། དོན་ཆེན་པོའི་ཆོས་སུ་གདགས་པ་དང་། དོན་ཆེན་པོའི་གདམས་ངག་ཏུ་གདགས་པ་དང་། ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་བསྡུས་པ་དང་། མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་དང་འཁོར་བ་ལ་རབ་ཏུ་མི་གནས་པ་དང་། རྒྱུ་བ་དང་གནས་ཡོངས་སུ་དག་པར་རིག་པར་བྱ་སྟེ།

【宋元】此「行住淨」中，復有威儀行住、有名色觀自在行住、有不染行住應知。

【藏譯】རྒྱུ་བ་དང་གནས་པ་ཡོངས་སུ་དག་པ་ཡང་རྒྱུ་བ་དང་གནས་པའི་སྤྱོད་ལམ་དང་། གཟུགས་དང་མིང་ལ་རྣམ་པར་བསྒོམ་པའི་དབང་འབྱོར་བ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱུ་བ་དང་གནས་པ་དང་། ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པའི་རྒྱུ་བ་དང་གནས་པ་རྣམས་སུ་རིག་པར་བྱའོ།།

【宋元】此「不染」中，復有說法不染、流轉不染應知。

【藏譯】ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པ་ཡང་སྟོན་པ་ལ་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པ་དང་། འཁོར་བའི་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པ་དག་ཏུ་རིག་པར་བྱའོ།།

庚一、國土淨具足

【宋元】為國土淨具足故，經言:「須菩提！若菩薩如是言，我國土莊嚴成就」如是等。

【藏譯】དེ་ལ་ཞིང་ཡོངས་སུ་དག་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་བདག་གིས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་བསྒྲུབ་བོ་ཞེས་ཟེར་ན་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

庚二、無上見智淨具足

【宋元】為無上見智淨具足故，經言:「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？乃至若此三千大千世界」如是等。

【藏譯】བླ་ན་མེད་པའི་མཐོང་བ་ཡོངས་སུ་དག་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་མཛད་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤའི་སྤྱན་མངའ་སྙམ་མམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

བླ་ན་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཡོངས་སུ་དག་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གང་གཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ལ་དབང་བའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

庚三、隨形好身具足

【宋元】為隨形好身具足故，經言:「須菩提！於意云何？應以色身成就見如來不」如是等。

【藏譯】དཔེ་བྱད་ཀྱི་སྐུ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་དེ་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟའམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

庚四、相身具足

【宋元】為相身具足故，經言:「須菩提！於意云何？應以相具足見如來不」如是等。

【藏譯】མཚན་གྱི་སྐུ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་མཛད་ནས། རབ་འབྱོར་དེ་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟའམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

庚五、語具足

【宋元】為語具足故，經言:「須菩提！於意云何？如來作是念我說法耶」如是等。

【藏譯】གསུང་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འདི་སྙམ་དུ་ངས་ཆོས་བསྟན་ཏོ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

庚六、心具足

分六：辛一、為念處；辛二、為正覺；辛三、為施設大利法；辛四、為攝取法身；辛五、為不住生死涅槃；辛六、為行住淨

辛一、為念處

【宋元】於「心具足」中，為念處故，經言:「須菩提！非眾生非不眾生」如是等。

【藏譯】ཐུགས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དྲན་པ་ཉེ་བར་གཞག་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་དེ་དག་ནི་སེམས་ཅན་ཡང་མ་ཡིན། སེམས་ཅན་མེད་པ་ཡང་མ་ཡིན་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

辛二、為正覺

【宋元】為正覺故，經言:「須菩提！於意云何？頗有法如來正覺阿耨多羅三藐三菩提不」如是等。

【藏譯】མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

辛三、為施設大利法

【宋元】為施設大利法故，經言:「復次，須菩提！三千大千世界中，所有須彌山」如是等。

【藏譯】དོན་ཆེན་པོའི་ཆོས་སུ་གདགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་རིའི་རྒྱལ་པོ་རི་རབ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་དེ་ལྟ་བུ་གསུངས་སོ།། དོན་ཆེན་པོའི་གདམས་ངག་ཏུ་གདགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་དེ་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འདི་སྙམ་དུ་ངས་སེམས་ཅན་རྣམས་བཀྲོལ་ལོ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

辛四、為攝取法身

【宋元】為攝取法身故，經言:「須菩提！於意云何？應以相具足見如來不」如是等。「須菩提！於意云何？如來可以相具足正覺阿耨多羅三藐三菩提，莫作是念」者，此義明相具足，體非菩提，亦不以相具足為因也，以相是色自性故。

【藏譯】ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་བསྡུས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་

ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟའམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ་སྙམ་དུ་ཞེས་བྱ་སྟེ། ཡང་དོན་ཅི་ཞིག་ཡིན་ཞེ་ན། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་བདག་ཉིད་ཅན་གྱི་བྱང་ཆུབ་ཀྱང་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་རྒྱུ་ཅན་ནོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡོངས་སུ་གསལ་བར་བྱེད་པའི་དོན་ཏོ།།

辛五、為不住生死涅槃

【宋元】為不住涅槃故，經言:「須菩提! 如是念發行菩薩乘者，有法說斷滅耶」如是等。

【藏譯】མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་རབ་ཏུ་མི་གནས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་ཁྱོད་འདི་སྙམ་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་ལ་ལ་ཞིག་རྣམ་པར་བཤིག་གམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

【宋元】為不住流轉故，經言:「須菩提菩薩於福聚，不應受不應取」如是等。受者說有故，取者取彼道故，如福聚及果中皆不應者。

【藏譯】འཁོར་བ་ལ་རབ་ཏུ་མི་གནས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་མི་བྱའམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།། ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་བྱ་བ་ནི་རབ་འབྱོར་གཟུང་བར་བྱ་བ་མ་ཡིན་ཞེས་པ་ནི་ལམ་གྱིས་གཟུང་བར་བྱ་བ་མ་ཡིན་ཏེ། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་འདི་དག་ཀྱང་ཡང་དག་པར་སྐྱེ་བར་མི་འགྱུར་རོ།།

辛六、為行住淨

分三：壬一、威儀行住；壬二、名色觀破自在行住；壬三、不染行住

壬一、威儀行住

【宋元】於「行住淨」中，為威儀行住故，經言:「若有如是言，如來若去」如是等。

【藏譯】རྒྱུ་བ་དང་གནས་པ་ཡོངས་སུ་དག་པ་སྤྱོད་ལམ་གྱི་རྒྱུ་བ་དང་གནས་པ་ཡིན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། གང་ལ་ལ་ཞིག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་བཞུད་དམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

壬二、名色觀破自在行住

【宋元】為名色觀破自在行住故，經言:「須菩提! 若復善家子、善家女，以所有三千大千世界中地塵」如是等。

【藏譯】གཟུགས་དང་མིང་རྣམ་པར་བསྒོམ་པ་ལ་དབང་བས་རྒྱུ་བ་དང་གནས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་རྣམས་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

壬三、不染行住

分二：癸一、說法不染；癸二、流轉不染

癸一、說法不染

【宋元】於「不染行住」中，為說法不染故，經言:「須菩提! 若復菩薩，以無量無數世界」如是等。

【藏譯】འཁོར་བའི་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པའི་རྒྱུ་བ་དང་གནས་པ་རྣམས་ལས་སྟོན་པ་ལ་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་

མེད་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་དཔག་ཏུ་མེད་པ་དང་གྲངས་མེད་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།།

癸二、流轉不染

分四：子一、自性相；子二、著所住味相；子三、隨順過失相；子四、隨順出離相

【宋元】為流轉不染故，說偈言：「如星翳燈幻，露泡夢電雲，於諸有為法，應當如是觀」。此偈顯示四種有為相：所謂自性相、著所住味相、隨順過失相、隨順出離相。

【藏譯】འཁོར་བའི་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། སྐར་མ་རབ་རིབ་མར་མེ་དང་།། སྒྱུ་མ་ཟིལ་པ་ཆུ་བུར་དང་།། རྨི་ལམ་གློག་དང་སྤྲིན་ལྟ་བུར།། འདུས་བྱས་དེ་ལྟར་བལྟ་བར་བྱ།། ཞེས་བྱ་བའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་འདིས་འདུས་བྱས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་རྣམ་པ་བཞི་བསྟན་ཏེ། ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དང་། ཆགས་པའི་གནས་མ་ཡིན་པའི་རོ་མྱང་བའི་མཚན་ཉིད་དང་། ཉེས་དམིགས་ཀྱི་རྗེས་སུ་འགྲོ་བའི་མཚན་ཉིད་དང་། ངེས་པར་འབྱུང་བའི་རྗེས་སུ་འགྲོ་བའི་མཚན་ཉིད་དོ།།

子一、自性相

【宋元】於中自性相者，共相見識，此相如星，應如是見，何以故？無智闇中，有彼光故，有智明中，無彼光故。

【藏譯】དེ་ལ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་ནི་མཚན་མ་དང་བཅས་པའི་ལྟ་བ་ནི་རྣམ་པར་ཤེས་པའོ།། དེ་ལ་མཚན་མ་ནི་སྐར་མ་ལྟ་བུར་བལྟ་བར་བྱ་སྟེ། དོན་གང་གིས་ཤེ་ན། མི་ཤེས་པའི་མུན་པ་ལ་དེ་སྣང་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་དང་། ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་ལ་ཡོད་ཀྱང་མི་སྣང་བར་འགྲོ་བའི་ཕྱིར་རོ།།

【宋元】人法我見如翳，應如是見，何以故？以取無義故。

【藏譯】གང་ཟག་དང་ཆོས་སུ་ལྟ་བ་ནི་རབ་རིབ་ཅན་བཞིན་དུ་བལྟ་བར་བྱ་སྟེ། དོན་གང་གིས་ཤེ་ན། ཡོད་པར་མ་གྱུར་པའི་དོན་འཛིན་པར་བྱེད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

【宋元】識如燈，應如是見，何以故？渴愛潤取，緣故熾然。

【藏譯】 རྣམ་པར་ཤེས་པ་ནི་མར་མེ་དང་འདྲ་བར་བལྟ་བར་བྱ་སྟེ། དོན་གང་གིས་ཤེ་ན། སྲེད་པའི་སྣུམ་གྱི་ཉེ་བར་ལེན་པ་ལ་བརྟེན་ནས་འབར་བའི་ཕྱིར་རོ།།

子二、著所住味相

【宋元】於中著所住味相者，味著顛倒境界故，彼如幻，應如是見，何以故？以顛倒見故。

【藏譯】 དེ་ལ་ཆགས་པའི་གནས་མ་ཡིན་པའི་རོ་མྱང་བའི་མཚན་ཉིད་ནི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་གཞག་པར་བྱ་བའི་ཡུལ་མྱང་བ་སྟེ། དེ་སྒྱུ་མ་བཞིན་དུ་བལྟ་བར་བྱ་སྟེ། དོན་གང་གིས་ཤེ་ན། ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་སྣང་བ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

子三、隨順過失相

【宋元】於中隨順過失相者，無常等隨順故。彼露譬喻者，顯示相體無有，以隨順無常故；彼泡譬喻者，顯示隨順苦體，以受如泡故，若有受皆是苦故隨有，應知彼苦生故是苦苦，破滅故是壞苦，不相離故是行苦。復於第四禪及無色中，立不苦不樂受以勝故。

【藏譯】 དེ་ལ་ཉེས་དམིགས་ཀྱི་རྗེས་སུ་འགྲོ་བའི་མཚན་ཉིད་ནི་མི་རྟག་པའི་རྗེས་སུ་འགྲོ་བའི་ཕྱིར་དང་། སྡུག་བསྔལ་གྱི་

རྗེས་སུ་འགྲོ་བའི་ཡང་ཕྱིར་རོ།། དེ་ལ་ཟིལ་པ་ལྟ་བུ་ཉིད་ཀྱིས་ན་ཡུས་སྐད་ཅིག་གིས་མི་རྟག་པ་དང་རྗེས་སུ་འབྲེལ་བའི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཡོངས་སུ་གསལ་བར་བྱས་སོ།། ཆུ་བུར་ལྟ་བུ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཚོར་བ་སྡུག་བསྔལ་དང་རྗེས་སུ་འབྲེལ་བ་ཉིད་ནི་ཆུ་བུར་ལྟ་བུའོ།། གང་ཅུང་ཟད་ཚོར་བ་འདི་ནི་འདིར་སྡུག་བསྔལ་ལོ་ཞེས་བྱས་ནས་སྡུག་བསྔལ་རྣམ་པ་གསུམ་གྱིས་ཅི་རིགས་པར་ཚོར་བ་སྡུག་བསྔལ་ཏེ། དེ་ལ་སྐྱེ་བ་ལས་བྱུང་བ་ནི་སྡུག་བསྔལ་གྱི་སྡུག་བསྔལ་ཉིད་དོ།། འབྲལ་བ་ལས་བྱུང་བ་ནི་འགྱུར་བའི་སྡུག་བསྔལ་ཉིད་དོ།། ཡང་དག་པར་སྦྱོར་བ་དང་མ་བྲལ་བ་ལས་བྱུང་བ་ནི་འདུ་བྱེད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་ཉིད་དོ།། དེ་ཡང་བསམ་གཏན་བཞི་དང་གཟུགས་མེད་པ་ལ་ཡང་སྡུག་བསྔལ་ཡང་མ་ཡིན་བདེ་བ་ཡང་མ་ཡིན་པའི་ཚོར་བ་གཙོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་རྣམ་པར་བཞག་གོ། །

子四、隨順出離相

【宋元】於中隨順出離相者，隨順人法無我，以攀緣故，得出離故，說無我以為出離也。

【藏譯】དེ་ལ་ངེས་པར་འབྱུང་བའི་རྗེས་སུ་འགྲོ་བའི་མཚན་ཉིད་ནི། གང་ཟག་དང་ཆོས་ཀྱི་བདག་མེད་པ་དང་རྗེས་སུ་འབྲེལ་བ་ལ་དམིགས་པས་ངེས་པར་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་བདག་མེད་པ་ནི་ངེས་པར་འབྱུང་བའི་མཚན་ཉིད་དུ་བཤད་དོ།།

【宋元】隨順者，謂過去等行，以夢等譬喻，顯示彼過去行，以所念處故如夢。現在者不久時住，故如電。

【藏譯】དེ་ལ་རྗེས་སུ་འགྲོ་བ་ཡང་འདས་པ་ལ་སོགས་པའི་འདུ་བྱེད་རྣམས་རྨི་ལམ་ལ་སོགས་པ་ལྟ་བུ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་གསལ་བར་བྱས་སོ།། དེ་ལ་འདས་པའི་འདུ་བྱེད་རྣམས་ནི་དྲན་པ་ལ་གནས་པ་ཉིད་ཀྱིས་རྨི་ལམ་ལྟ་བུའོ།། ད་ལྟར་བྱུང་བ་ནི་དུས་ཡུན་རིང་དུ་མི་གནས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གློག་ལྟ་བུའོ།།

【宋元】未來者彼粗惡種子似虛空，引心出故如雲，如是知三世行轉生已，則通達無我，此顯示隨順出離相。

【藏譯】མ་འོངས་པ་ནི་དེའི་ས་བོན་གནས་ངན་ལེན་གྱིས་ནམ་མཁའ་ལྟ་བུའི་སེམས་ལ་གཡོགས་པར་བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤྲིན་ལྟ་བུའོ།། དེ་ལྟར་ན་དུས་གསུམ་གྱི་འདུས་བྱས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་འཇུག་པ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པའི་ཕྱིར་འདི་རྣམས་བདག་མེད་པར་རྟོགས་པར་བྱའོ་ཞེས་ངེས་པར་འབྱུང་བའི་རྗེས་སུ་འགྲོ་བའི་མཚན་ཉིད་ཡོངས་སུ་གསལ་བར་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ།།

戊二、略攝八住處

【明版】彼住處等，略為八種，亦得滿足：一、攝住處，二、波羅蜜淨住處，三、欲住處，四、離障礙住處，五、淨心住處，六、究竟住處，七、廣大住處，八、甚深住處。

【宋元】彼住處等略為八種，亦得滿足。所謂：一、攝住處，二、波羅蜜淨住處，三、欲住處，四、離障礙住處，五、淨心住處，六、究竟住處，七、廣大住處，八、甚深住處。。

【藏譯】དེ་དང་དེ་རྣམས་ཀྱི་རྟེན་རྣམས་ནི་མདོར་བར་འདུ་བ་གསལ་བར་བྱེད་པའི་རྟེན་ཡིན་ཏེ། ཡོངས་སུ་འཛིན་པའི་རྟེན་དང་། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྣམ་པར་དག་པའི་རྟེན་དང་། འདུན་པའི་རྟེན་དང་། གེགས་ཀྱིས་དབེན་པའི་རྟེན་དང་། བསམ་པ་རྣམ་པར་དག་པའི་རྟེན་དང་། མཐར་ཐུག་པའི་རྟེན་དང་། རྒྱ་ཆེ་བའི་རྟེན་དང་ཟབ་པའི་རྟེན་རྣམས་སོ།།

【明版】於中攝住處者，謂發心；波羅蜜淨住處者，謂波羅蜜相應行；欲住處者，謂欲得色身、法身；離障礙住處者，謂餘十二種；淨心住處者，謂證道；究竟住處者，謂上求佛地；廣大及甚深住處者，通一切住處。

【宋元】於中攝住處者，謂發心；波羅蜜淨住處者，謂波羅蜜相應行；欲住處者，謂欲得色身、法身；離障礙住處者，謂餘十二種；淨心住處者，謂證道；究竟住處者，謂自此已上皆求佛地；廣大及甚深住處者，通一切處。

【藏譯】ཡོངས་སུ་འཛིན་པའི་རྟེན་ནི་སེམས་བསྐྱེད་པའོ།། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྣམ་པར་དག་པའི་རྟེན་ནི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་སྦྱོར་རོ།། འདུན་པའི་རྟེན་ནི་གཟུགས་དང་ཆོས་སྐུ་ཐོབ་པར་བྱེད་པའོ།། གེགས་ཀྱིས་དབེན་པའི་རྟེན་ནི་ལྷག་མ་བཅུ་གཉིས་སོ།། བསམ་པ་རྣམ་པར་དག་པའི་རྟེན་ནི་མངོན་པར་རྟོགས་པའོ།། མཐར་ཕྱུག་པའི་རྟེན་ནི་དེ་ལས་གོང་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བའོ།། རྒྱ་ཆེ་བ་དང་ཟབ་པའི་རྟེན་ནི་ཐམས་ཅད་རྣམས་སོ།།

【明版】於初住處中，若說「菩薩應生如是心，所有眾生」如是等，此為廣大；又復說言「若菩薩有眾生相」如是等，此為甚深。

【宋元】於初住處中，若說「菩薩應生如是心，所有眾生」如是等，此為廣大；若復說言「若菩薩眾生想轉」如是等，此為甚深；

【藏譯】དང་པོར་རེ་ཞིག་རྟེན་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱ་སྟེ། སེམས་ཅན་སུ་ཡང་རུང་བ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པའོ།། འདི་ནི་རྒྱ་ཆེན་པོ་སྟེ། གང་སྐད་གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པའོ།།

【明版】於第二住處中，若說「菩薩不住於事行於布施」如是等，此為甚深；若復說言「彼所有福聚不可思量」如是等，此為廣大，如是於餘住處中廣大、甚深等，隨所相應應知，已說住處。

【宋元】於第二住處中，若說「菩薩不住於事，應行布施」如是等，此為甚深；若復說言「彼所有福聚，不可量取」如是等，此為廣大。如是於餘住處中，廣大、甚深等，隨所相應應知。已說住處。

【藏譯】འདི་ནི་ཟབ་མོ་སྟེ་རྟེན་གཉིས་པ་ཡང་ཡིན་ནོ།། གང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་དངོས་པོ་ལ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ཏེ། འདི་ནི་ཟབ་མོའོ།། གང་སྐད་ཡང་དེའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ནི་ཚད་གཟུང་བར་སླ་བ་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ཏེ་འདི་ནི་རྒྱ་ཆེ་བའོ།། དེ་ལྟར་རྟེན་གཞན་རྣམས་ལ་ཡང་ཟབ་པ་དང་རྒྱ་ཆེ་བར་ཇི་ལྟར་རིགས་པར་རིག་པར་བྱ་སྟེ་རྟེན་བཤད་ཟིན་ཏོ།།

丁四、對治

【明版】四、對治者，彼如是相應行相，行諸住處時，有二種對治應知：一、邪行，二、共見正行，此中見者，謂分別也。

【宋元】何者對治？彼如是相應行相行諸住處時，有二種對治應知：謂邪行及共見正行。此中見者，謂分別也。

【藏譯】གཉེན་པོ་གང་ཞེ་ན། དེ་ཉིད་སྦྱོར་བའི་མཚན་ཉིད་དང་། དེའི་རྟེན་འཇུག་པ་གཉིས་ཀྱི་གཉེན་པོར་རིག་པར་བྱའོ།། རྣམ་པ་གཉིས་ཀྱིས་ལོག་པར་སྒྲུབ་སྟེ་འཇིག་ཚོགས་ལ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱང་ངོ་།། ཡང་དག་པར་སྒྲུབ་པ་ན་ལྟ་བ་ནི་འདིར་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ལ་འདོད་དོ།།

【明版】於初住處中，若說「菩薩應生如是心，所有眾生」等，此是邪行對治，「生如是心」是菩薩邪行。若復說言「若菩薩有眾生相」等，此為共見正行

對治，此分別執菩薩亦應斷，謂「我應滅度眾生」故。

【宋元】於初住處中，若說「菩薩應生如是心，所有眾生」等，此是邪行對治，「生如是心」是菩薩邪行。若復說言「若菩薩有眾生想轉」等，此為共見正行對治。此分別執菩薩亦應斷，謂「我應滅度眾生」故。

【藏譯】དང་པོར་རེ་ཞིག་ཏེན་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་འདི་ལྟར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱ་སྟེ། སེམས་ཅན་གང་སུ་ཡང་རུང་བ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནི་ལོག་པར་སྒྲུབ་པའི་གཉེན་པོའོ། དེ་ལྟར་སེམས་མ་བསྐྱེད་པ་ནི་ལོག་པའི་སྒྲུབ་པར་འགྱུར་རོ། གང་སྨྲར་གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་ཞེས་གང་གསུངས་པ་འདི་ནི་ཡང་དག་པའི་ལྟ་བ་སྟེ་ཡང་དག་པར་སྒྲུབ་པ་དང་གཉེན་པོའོ། འདི་དག་ཀྱང་རྣམ་པར་རྟོག་པས་མངོན་པར་ཞེན་པ་སྟེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་སྤང་བར་བྱའོ། སེམས་ཅན་རྣམས་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླ་བར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི།

【明版】於第二住處中，若說「應行布施」，此為邪行對治，非於布施是菩薩邪行。若復說言「住於事」等，此是共見正行對治，此分別執菩薩亦應斷，謂應行布施故。

【宋元】於第二住處中，若說「應行布施」，此為邪行對治，非無布施是菩薩邪行。若復說言「住於事」等，是共見正行對治。此分別執菩薩亦應斷，謂應行布施故。

【藏譯】གཉིས་པ་སྟེ། གང་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་པ་འདི་ནི་ལོག་པར་སྒྲུབ་པའི་གཉེན་པོ་སྟེ། མ་བྱིན་ན་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ལོག་པར་ཞུགས་པར་འགྱུར་རོ། གང་སྨྲར་དངོས་པོ་ལ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་འདི་ནི་ཡང་དག་པའི་ལྟ་བ་སྟེ། ཡང་དག་པའི་སྒྲུབ་པ་དང་གཉེན་པོ་ཡིན་ནོ། འདི་དག་ཀྱང་རྣམ་པར་རྟོག་པས་མངོན་པར་ཞེན་པ་སྟེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་སྤང་བར་བྱ་ཞིང་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ།

丁五、不失

【明版】五、不失者，謂離二邊。云何二邊？謂增益邊、損減邊。若於如言辭法中，分別執有自性，是增益邊；若於法無我事中，而執為無，是損減邊。

【宋元】何者不失？謂離二邊。云何二邊？謂增益邊、損減邊。若於如言辭法中，分別執有自性，是增益邊；若於法無我事中，而執為無，是損減邊。

【藏譯】མི་ཉམས་པ་གང་ཞེ་ན། མཐའ་གཉིས་རྣམ་པར་སྤངས་པའོ། འདིའི་མཐའ་ཞེ་ན། སྒྲོ་འདོགས་པའི་མཐའ་དང་། སྐུར་པ་འདེབས་པའི་མཐའ་སྟེ། གང་ཞིག་སྒྲ་ཇི་བཞིན་པའི་ཆོས་རྣམས་ལ་ཀུན་བརྟགས་པ་མ་ཡིན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་འདི་ནི་སྒྲོ་འདོགས་པའི་མཐའོ། གང་ཞིག་ཆོས་བདག་མེད་པའི་གཞི་ལ་ཡང་དངོས་པོ་མེད་པར་ཞེན་པ་འདི་ནི་སྐུར་བ་འདེབས་པའི་མཐའོ།

【明版】於中若說言「世尊！若福聚非聚」，此遮增益邊，以無彼福聚分別自性故。若復說言「是故如來說福聚」，此遮損減邊，彼不如言辭有自性而有可說事，以如來說福聚故，此得顯示如是。

【宋元】於中若說言「世尊！若福聚非聚」者，此遮增益邊，以無彼福聚分別自性故。若復說言「是故如來說福聚」，此遮損減邊。以彼雖不如言辭有自性而有可說事，以如來說福聚故，此得顯示如是。

【藏譯】དེ་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་ཉིད་ཕུང་པོ་མ་མཆིས་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་སྒྲོ་འདོགས་པའི་མཐའ་དགག་པར་མཛད་པར་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་མེད་པ་དེས་ན་སྒྲ་ཇི་བཞིན་པར་ཡོད་པ་གང་ཡིན་པ་འདི་ནི་ཀུན་བརྟགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ཡོད་པ་སྟེ། སླར་ཡང་དེས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་སྐུར་པ་འདེབས་པའི་མཐའ་དགག་པར་མཛད་པས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། སྒྲ་ཇི་བཞིན་པ་མ་ཡིན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དེ་ནི་ཅུང་ཟད་ཅིག་ཡོད་དེ། བརྗོད་དུ་མེད་པའི་དངོས་པོ་གང་ཡིན་པ་སྟེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་གསུངས་པ་ཡོངས་སུ་གསལ་བར་བྱེད་དོ།།

【明版】「須菩提！佛法佛法者，如來說非佛法」者，此遮增益邊；「是名佛法」者，此遮損減邊，於中「如來說非佛法」者，顯示不失義；「是名佛法」者，顯示相應義。

【宋元】「須菩提！佛法佛法者，如來說非佛法」者，此遮增益邊。「是名佛法」者，此遮損減邊。於中「如來說非佛法」者，顯示不共義；「是名佛法」者，顯示相應義。

【藏譯】དེ་བཞིན་དུ་རབ་འབྱོར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་དེ་དག་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཞེས་བྱ་བས་ནི་སྒྲོ་འདོགས་པའི་མཐའ་དགག་པར་མཛད་ལ། དེས་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱ་བས་ནི་སྐུར་པ་འདེབས་པའི་ཉམས་པ་དགག་པར་མཛད་དོ། ། དེ་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་དེ་དག་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པའི་དོན་ཉིད་ཡོངས་སུ་གསལ་བར་མཛད་དེ། དེས་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བརྗོད་པ་ནི་དོན་དང་འབྱོར་པ་ཉིད་དོ།།

【明版】何者是相應？若佛法，如說有自性者，則如來不說佛法，以雖不說亦自知故，是故無有自性。為世諦故，如來說名佛法，如是於一切處，顯示不共及相應義應知。

【宋元】何者是相應？若佛法，如說有自性者，則如來不說佛法。以雖不說，亦自知故，是故無有自性。為世諦故，如來說名佛法。如是於一切處，顯示不共及相應義應知。

【藏譯】གལ་ཏེ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཇི་ལྟར་གསུངས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མེད་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མེད་པ་གསུང་བར་བྱ་བ་ཡིན་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་མ་གསུངས་ཀྱང་དེ་རྣམས་དེ་བཞིན་དུ་རྟོགས་པར་འགྱུར་རོ།། གང་གི་ཕྱིར་དེ་རྣམས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་དེ་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པ་དེའི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཐ་སྙད་ཀྱི་དོན་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་བཞིན་དུ་གཞན་ཐམས་ཅད་ལ་ཡང་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པའི་དོན་ཉིད་འདི་དོན་དང་འབྱོར་པར་རིག་པར་བྱའོ།།

【明版】復次，佛法者，攝波羅蜜事及念處等菩提分應知。菩薩離此二邊故，於彼對治不復更失，故名不失。

【宋元】復次，佛法者，攝波羅蜜事及念處等菩提分應知。菩薩離此二邊故，於彼對治不復更失，故名不失。

【藏譯】སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཀྱང་འདིར་ཕ་རོལ་དུ་ཕྱིན་པ་དང་བསྡུ་བའི་དངོས་པོ་དང་དྲན་པ་ཉེ་བར་གཞག་པ་ལ་སོགས་པ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་རྣམས་སུ་རིག་པར་བྱའོ།། འདིས་ནི་མཐའ་གཉིས་རྣམ་པར་སྤངས་པའི་ཚུལ་གྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་

དཔའ་དེ་རྣམས་ལ་གཉེན་པོས་ཉམས་པའི་ཉམས་པ་མེད་དོ་ཞེས་བརྗོད་པར་བྱའོ།།

丁六、地

【明版】六、地者，此地有三種：謂信行地、淨心地、如來地。於中前十六處，顯示信行地；證道住處，是淨心地；後上求佛地。

【宋元】何者「地」，此地有三種：謂信行地、淨心地、如來地。於中前十六住處顯示信行地，證道住處是淨心地，究竟住處是如來地。

【藏譯】ས་གང་ཞེ་ན། ས་ནི་འདིར་རྣམ་པ་གསུམ་དུ་མངོན་པར་འདོད་དེ། མོས་པས་སྤྱོད་པའི་ས་དང་། ལྷག་པའི་བསམ་པ་དག་པའི་ས་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དང་ལྡན་པའི་སའོ།། དེ་ལ་རྟེན་བཅུ་དྲུག་རྣམས་ཀྱིས་མོས་པས་སྤྱོད་པའི་ས་བསྟན་ལ། མངོན་པར་རྟོགས་པས་ནི་ལྷག་པའི་བསམ་པ་དག་པའི་སའོ།། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བས་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དང་ལྡན་པའི་སའོ།།

丁七、立名

【明版】七、立名，名「金剛能斷」者，此名有二義相應知。如說入正見行、入邪見行故。

【宋元】云何立名？名「金剛能斷」者？此名有二義相應知。如說入正見行、入邪見行故。

【藏譯】མཚན་གྱི་རྒྱ་མཚན་གང་ཞེ་ན། རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ་ཞེས་བྱ་བའི་མཚན་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་དོན་རྣམ་པ་གཉིས་དང་འབྲེལ་བར་རིག་པར་བྱ་སྟེ། གང་འདིའི་ཡང་དག་པའི་སྒྲུབ་པས་ལྟ་བ་དང་ཉོན་མོངས་པ་འཇོམས་པ་གསུངས་སོ།།

【明版】「金剛」者，細牢故。細者，智因故；牢者，不可壞故。「能斷」者，般若波羅蜜中，聞思修所斷，如金剛斷處而斷故，是名「金剛能斷」。

【宋元】「金剛」者，細牢故。細者，智因故；牢者，不可壞故。「能斷」者，般若波羅蜜中，聞思修所斷，如金剛斷處而斷故，是名「金剛能斷」。

【藏譯】དེ་ཕྲ་མོ་དང་སྙིང་པོ་ཉིད་ཀྱིས་རྡོ་རྗེར་གྱུར་ལ། དེ་ཡང་ཤེས་དཀའ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ན་ཕྲ་མོ་ཡིན་ཞིང་། སྨང་དཀའ་བ་ཉིད་ཀྱིས་ན་སྙིང་པོའོ།། དེ་ལ་འདི་ནི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཐོས་པ་དང་། བསམ་པ་དང་། བསྒོམ་པས་གཅོད་པར་བྱེད་དོ།། རྡོ་རྗེ་ཡང་འདི་ཡིན་ལ། གཅོད་པ་ཡང་འདི་ཡིན་ཞིང་། ཡོངས་སུ་གཅོད་པའི་དབྱིབས་ཏེ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པའོ།།

【明版】又如畫金剛形，初、後闊，中則狹，如是般若波羅蜜中，狹者，謂淨心地；初、後闊者，謂信行地、如來地，此顯示不共義也。彼五種義句上上依止應知，彼等皆依止地故說。

【宋元】又如畫金剛形，初、後闊，中則狹，如是般若波羅蜜中，狹者，謂淨心地；初、後闊者，謂信行地、如來地，此顯示不共義也。彼五種義句上上依止應知，彼等皆依止地故。

【藏譯】རྡོ་རྗེ་ནི་མཐའ་གཉིས་རྒྱ་ཆེ་ལ་དབུ་མ་བསྡུས་ཏེ་བྲི་བར་བྱ་སྟེ། དེ་ལྟ་བུའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ནི་དབུ་མར་བསྡུས་པའི་ཕྱིར་ལྷག་པའི་བསམ་པ་དག་པའི་ས་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།། ཐོག་མ་དང་ཐ་མ་དག་རྒྱ་ཆེན་པོས་ནི་མོས་པ་སྤྱོད་པའི་ས་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དང་ལྡན་པའི་ས་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།། དེ་ལ་དོན་གྱི་གནས་ལྔ་པོ་རྣམས་ནི་ཕྱི་མ་ལ་ཡང་དག་པར་བརྟེན་ནས་རིག་པར་བྱ་སྟེ། ས་དེ་རྣམས་ཀྱང་ཡང་དག་པའི་རྟེན་ཡིན་ཏེ། མདོའི་ལུས་ཀྱི་འགྲེལ་པ་བཤད་ཟིན་ཏོ།། ||

乙二、廣釋文句

分三：丙一、種性不斷；丙二、發起行相；丙三、廣釋十八住

丙一、種性不斷

經曰：【**如是我聞。一時婆伽婆，在舍婆提城，祇樹給孤獨園。與大比丘眾千二百五十人俱。爾時，世尊食時，著衣持鉢，入舍婆提大城乞食。於其城中，次第乞食已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，如常敷坐，結跏趺坐，端身而住，正念不動。爾時，諸比丘來詣佛所，到已，頂禮佛足，右繞三匝，退坐一面。爾時，慧命須菩提，在大眾中，即從坐起，偏袒右肩，右膝著地，向佛合掌，恭敬而立，白佛言：「希有！世尊！如來應供正徧知，善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。**】

【明版】論曰：修多羅身相續，此義句今當說，世尊何故以寂靜者威儀而坐也？顯示唯寂靜者，於法能覺、能說故。

【宋元】說修多羅身相續，此義句今當說，世尊何故以寂靜者威儀而坐也？顯示唯寂靜者，於法能覺、能說故。

【藏譯】དེ་ནི་ཚིག་གི་དོན་བརྗོད་པར་བྱ་སྟེ། ཅིའི་དོན་དུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཆོས་སྟོན་པའི་ཚེ་སྒོང་བ་པའི་སྤྱོད་ལམ་གྱིས་བཞུགས་ཤེ་ན། སྒོང་བ་པ་ཁོ་ནས་ཆོས་འདི་རྟོགས་པར་ནུས་སོ་ཞེས་བསྟན་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་རོ་སྙམ་དུ་ཡོངས་སུ་བསྟན་པའི་དོན་དུའོ།།

【明版】經言：「善攝第一菩薩摩訶薩」者，謂已熟菩薩，於佛證正覺轉法輪時，以五種義中菩薩法而建立故。諸菩薩有七種大故，此大眾生名摩訶薩埵。何者七種大？一、法大，二、心大，三、信解大，四、淨心大，五、資糧大，六、時大，七、果報大。如《菩薩地持》中說。

【宋元】諸菩薩有七種大故，此大眾生名摩訶薩埵。何者七種大？謂法大、心大、信解大、淨心大、資糧大、時大、果報大，如《菩薩地持》中說[1]。

【藏譯】བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ནི་ཆེན་པོ་ཉིད་རྣམ་པ་བདུན་གྱིས་ཆེ་བའི་ཕྱིར་སེམས་དཔའ་ཞེས་དང་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་སྟེ། ཆེན་པོ་ཉིད་བདུན་པོ་གང་དག་ཅེ་ན། ཆོས་དང་། སེམས་དང་། མོས་པ་དང་། བསམ་པ་དང་། ཚོགས་དང་། དུས་དང་། ཀུན་དུ་འགྲོ་བ་ཆེན་པོ་ཉིད་དེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ས་རྣམས་ལ་ཅི་རིགས་པར་རོ[2]།།

【明版】於諸菩薩所，何者善攝？何者第一也？利樂相應，為「善攝第一」，有六種應知：一、時，二、差別，三、高大，四、牢固，五、普遍，六、異相。

【宋元】經言：「善攝第一善攝」者，於諸菩薩所，何者善攝？何者第一也？利樂相應，為「善攝第一」，有六種應知：一、時，二、差別，三、高大，四、牢固，五、普遍，六、異相。

【藏譯】ཕན་གདགས་པའི་དམ་པས་ཕན་བཏགས་པ་ཞེས་པ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་ཕན་གདགས་པ་ནི་ཅི་

---

[1] 【宋元版】原文中，於「菩薩七大」之前，為須菩提請問之「六因緣」，此段按理應在「第二、發起行相」中，今為方便對照故，依【明版】及【藏譯】，暫將「六因緣」放於「發起行相」中。

[2] 【藏譯】中，此「菩薩七大」，原文放於「第二、發起行相」中，今為方便對照，依【明版】、【宋元版】，暫移此處。

ཞིག །དེ་ལྟར་ན་དམ་པ་ཡིན་ཞེ་ན། ཕན་པ་དང་བདེ་བའི་སྒྲོར་བ་ནི་ཕན་བཏགས་པ་ཡིན་ལ། རྒྱུ་དྲུག་རྣམས་ཀྱིས་དམ་པར་རིག་པར་བྱ་སྟེ། དུས་དང་ཁྱད་པར་དང་རྒྱ་ཆེན་པོ་དང་བརྟན་པ་དང་ཁྱབ་པ་དང་རིགས་པ་སྟེ།

【明版】何者時？現見法及未來故。彼菩薩善攝中，樂者是現見法，利者是未來世。

【宋元】何者時？現見法及未來故。彼菩薩善攝中，樂者是現見法，利者是未來世。

【藏譯】དུས་ཀྱིས་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། ཆོས་མཐོང་བ་དེ་ནི་དམ་པ་ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།། དེ་ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་ཕན་བཏགས་པ་ཡིན་ལ། བདེ་བ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་མཐོང་བའི་ཆོས་ཅན་ནོ།། ཕན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་ཡང་དག་པའི་ཕ་རོལ་ཅན་ནོ།།

【明版】何者差別？於世間三摩鉢帝，及出世聖者聲聞獨覺等，善攝中差別故。

【宋元】何者差別？於世間三摩鉢帝，及出世聖者聲聞獨覺等，善攝中差別故。

【藏譯】ཁྱད་པར་གྱིས་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། དེ་ནི་ཕྱི་རོལ་པ་རྣམས་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་པའི་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་ཡིན་ལ། འདིར་ནི་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་སྙོམས་པར་འཇུག་པས་འཕགས་པ་ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་རྣམས་ལ་ཕན་བཏགས་པ་ལས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པའོ།།

【明版】何者高大？此善攝無有上故。

【宋元】何者高大？此善攝無有上故。

【藏譯】རྒྱ་ཆེ་བས་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། ཕན་བཏགས་པ་ནི་བླ་ན་མེད་པ་ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

【明版】何者牢固？謂畢竟故。

【宋元】何者牢固？謂畢竟故。

【藏譯】བརྟན་པས་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། ཤིན་ཏུ་བ་ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

【明版】何者普遍？自然於自他身善攝。

【宋元】何者普遍？自然於自他身善攝故。

【藏譯】ཇི་ལྟར་ཁྱབ་པ་ཡིན་ཞེ་ན། རང་དང་གཞན་གྱི་རྒྱུད་ལ་ཕན་འདོགས་པར་བྱེད་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ།།

【明版】何者異相？於未淨菩薩善攝中勝上故。

【宋元】何者異相？於未淨菩薩善攝中勝上故。

【藏譯】རིགས་ཀྱི་ས་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། མ་དག་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་ཕན་འདོགས་པ་ཆེས་གཙོ་བ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ།།

【明版】經言「第一付囑」者，彼已得善攝菩薩等於佛般涅槃時，亦以彼五義如是建立故。何者第一付囑？有六種因緣：一、入處，二、法爾得，三、轉教，

四、不失，五、悲，六、尊重。

【宋元】經言「第一付囑」者，何者第一付囑？有六種因緣：一、入處，二、法爾得，三、轉教，四、不失，五、悲，六、尊重。

【藏譯】དམ་པས་ནི་ཡོངས་སུ་གཏོད་པར་བྱེད་དོ།། དེ་ལྟར་དམ་པས་ཤེ་ན། རྒྱུ་དྲུག་རྣམས་ཀྱིས་ཏེ། རྒྱས་པ་དང་། ཆོས་ཉིད་ལ་སོ་སོར་དམིགས་པ་དང་། ཀུན་ཤེས་པ་ལ་འཇུག་པ་དང་། མི་ཉམས་པ་དང་། སྙིང་རྗེ་དང་། གུས་པར་བྱ་བ་ལས་སོ།།

【明版】何者入處？於善友所善付囑故。何者法爾？彼已得善攝，菩薩於他所，法爾善攝。何者轉教？汝等於餘菩薩應當善攝，是名轉教。此等三種，如其次第，即是不失，及悲、尊重等應知。此善攝、付囑二種，顯示「種性不斷」。

【宋元】何者入處？於善友所善付囑故。何者法爾得？已得善攝，菩薩於他所，法爾善攝故。何者轉教？汝等於餘菩薩應當善攝，是名轉教。此等三種，如其次第，即是不失，及悲、尊重等應知。

【藏譯】དེ་ལྟར་རྒྱས་པ་ལས་ཤེ་ན། དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་རྣམས་ལ་ཡོངས་སུ་གཏོད་པའི་ཕྱིར་རོ།། དེ་ལྟར་ཆོས་ཉིད་ལ་སོ་སོར་དམིགས་པ་ལས་ཤེ་ན། ཕན་བཏགས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱིས་གཞན་ལ་ཕན་འདོགས་པར་བྱེད་པའི་ཆོས་ཉིད་སྐྱེད་པར་བྱེད་པའི་ཕྱིར་རོ།། དེ་ལྟར་ཀུན་ཤེས་པ་ལ་འཇུག་པས་ཤེ་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གཞན་ཁྱེད་རྣམས་ཀྱིས་ཕན་བཏགས་པ་ནི་འདི་དག་གོ་ཞེས་ཀུན་ཤེས་པར་བྱེད་པའི་ཕྱིར་རོ།། གསུམ་པོ་འདི་རྣམས་ཉིད་ཀྱིས་མི་ཉམས་པ་ལས་དང་། སྙིང་རྗེ་དང་ལྡན་པ་ལས་དང་། གུས་པར་བྱ་བ་དག་ལས་ཞེས་བྱ་བ་རྣམས་རིག་པར་བྱའོ།།

丙二、發起行相

經曰：【「**世尊！云何菩薩大乘中，發阿耨多羅三藐三菩提心？應云何住？云何修行？云何降伏其心？**」**爾時，佛告須菩提**：「**善哉！善哉！須菩提！如汝所說。如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。汝今諦聽，當為汝說。如菩薩大乘中，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是修行，如是降伏其心。**」**須菩提白佛言**：「**世尊！如是。願樂欲聞。**」】

【明版】論曰：此下第二，發起行相。何故上座須菩提問也？有六因緣：一、為斷疑故，二、為起信解故，三、為入甚深義故，四、為不退轉故，五、為生喜故，六、為正法久住故。亦即是般若波羅蜜令佛種不斷。

【宋元】何故上座須菩提問也？有六因緣：一、為斷疑故，二、為起信解故，三、為入甚深義故，四、為不退轉故，五、為生喜故，六、為正法久住故。即是般若波羅蜜令佛種不斷。

【藏譯】ཅིའི་དོན་དུ་གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་གྱིས་དྲིས་པར་གྱུར་ཞེ་ན། རྒྱུ་དྲུག་རྣམས་ཀྱིས་ཏེ། ཐེ་ཚོམ་གཅོད་པར་བྱེད་པའི་དོན་དང་། ལྷག་པར་མོས་པ་ལ་གཞུག་པའི་དོན་དང་། ཟབ་པའི་དོན་ལ་རྗེས་སུ་གཞུག་པའི་དོན་དང་། མ་ལོག་པའི་དོན་དང་། རབ་ཏུ་དགའ་བ་སྐྱེད་པར་བྱེད་པའི་དོན་དང་། དམ་པའི་ཆོས་སུ་རིང་དུ་གནས་པ་ཉིད་ཀྱི་དོན་ཏེ། གདུང་རྒྱུན་མི་འཆད་པའི་དོན་དུ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའོ།།

【明版】云何以此令佛種不斷也？若有疑者得斷故；有樂福德而心未成熟諸菩薩等，聞多福德，於般若波羅蜜起信解故；已成熟心者入甚深義故；已得不輕賤者，由貪受持修行，有多功德不復退轉故；已得順攝及淨心者，於法自入及見

生歡喜故；能令未來世大乘教久住故者。

【宋元】云何以此令佛種不斷也？若有疑者得斷故；有樂福德而心未成熟諸菩薩等，聞多福德，於般若波羅蜜起信解故；已成熟心者，入甚深義故；已得不輕賤者，由貪受持修行，有多功德不復退轉故；已得順攝及淨心者，於法自入及見生歡喜故；能令未來世大乘教久住故。

【藏譯】དེ་ལ་ཇི་ལྟར་ན་འདི་དག་གིས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གདུང་མི་འཆད་ཅེ་ན། ཐེ་ཚོམ་ཅན་རྣམས་ཀྱི་ཐེ་ཚོམ་གཅོད་པར་བྱེད་པའི་དོན་དང་། བསོད་ནམས་འདོད་པ་རྒྱུད་ཡོངས་སུ་མ་སྨིན་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ནི་བསོད་ནམས་མང་པོ་ཉིད་ཐོབ་པ་ལས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལ་ལྷག་པར་མོས་སུ་གཞུག་པའི་དོན་དང་། རྒྱུད་ཡོངས་སུ་སྨིན་པ་རྣམས་ཟབ་མོའི་དོན་ལ་གཞུག་པའི་དོན་དང་། ཡོངས་སུ་བཟུང་བ་རྣམས་དེ་དག་རྗེས་སུ་འཛིན་པ་ལ་བསོད་ནམས་མང་པོ་ཉིད་ཐོབ་པས་མ་ལོག་པའི་དོན་དང་། ཕན་བཏགས་པའི་ལྷག་པའི་བསམ་པ་དག་པ་རྣམས་ཀྱི་བདག་ཉིད་ཆོས་དེ་རྟོགས་པའི་བསོད་ནམས་ཉིད་ལ་དགའ་བ་ཡང་དག་པར་སྐྱེད་པའི་དོན་དང་། མ་འོངས་པའི་དུས་སུ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་བསྟན་པ་ཡུན་རིང་དུ་གནས་པའི་ཆེད་དུའོ།།

【明版】若略說，疑者令見故；樂福德及已成熟諸菩薩等攝受故；已得不輕賤者，令精勤心故；已得淨心者，令歡喜故。

【宋元】若略說，疑者令見故；樂福德及已成熟諸菩薩等攝受故；已得不輕賤者，令精勤心故；已得淨心者，令歡喜故。

【藏譯】མདོར་བསྡུ་ན་ཐེ་ཚོམ་ཅན་རྣམས་ལ་ཡང་དག་པར་བསྟན་པའི་དོན་དང་བསོད་ནམས་འདོད་པ་ཡོངས་སུ་སྨིན་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཡང་དག་པར་ལེན་དུ་གཞུག་པའི་དོན་དང་། ཡོངས་སུ་བཟུང་བ་རྣམས་གཟེངས་བསྟོད་པའི་དོན་དང་། ལྷག་པའི་བསམ་པ་དག་པ་རྣམས་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་དགའ་བར་བྱེད་པའི་དོན་དུའོ།།

【明版】經言「應云何住」者，謂欲願故；應修行者，謂相應三摩鉢帝故；應降伏心者，謂折伏散亂故。

於中「欲」者，正求也；「願」者，為所求故作心思念也；「相應三摩鉢帝」者，無分別三摩提也；「折伏散亂」者，若彼三摩鉢帝心散，制令還住也。

第一者顯示攝道，第二者顯示成就道，第三者顯示不失道。

【明版】何故唯問發行菩薩乘？為三種菩提差別故。以善問故，於上座須菩提所，應稱善哉。

【宋元】何故唯問發行菩薩乘？為三種菩提差別故。以善問故，於上座須菩提所，應稱善哉。

【藏譯】ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་ཞེས་གསུངས་ཏེ། བྱང་ཆུབ་རྣམ་པ་གསུམ་ཉིད་ལས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པར་བྱུར་བ་གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་གྱིས་ཚུལ་བཞིན་དུ་དྲིས་པར་གྱུར་པ་ཡིན་ནོ།།

丙三、廣釋十八住

分十八：丁一、發心；丁二、波羅蜜相應行；丁三、欲得色身；丁四、欲得法身；丁五、於修道得勝中無慢；丁六、不離佛出時；丁七、願淨佛土；丁八、成熟眾生；丁九、遠離隨順外論散亂；丁十、色及眾生身搏取中觀破相應行；丁十一、供養給侍如來；丁十二、遠離利養及疲乏熱惱故不起精進及退失等；丁十三、忍苦；丁十四、離寂靜味；丁十五、於證道時遠離喜動；丁十六、求教授；丁十七、證道；丁十八、上求佛地。

丁一、發心

經曰:【**佛告須菩提:「諸菩薩生如是心:所有一切**眾生眾**生所攝,若卵生、若胎生、若濕生、若化生,若有色、若無色,若有想、若無想、若非有想非無想,所有**眾生**界**眾生**所攝,我皆令入無餘涅槃而滅度之。如是滅度無量無邊**眾生**,實無**眾生**得滅度者。何以故?須菩提!若菩薩有**眾生**相,即非菩薩。何以故非?須菩提!若菩薩起**眾生**相、人相、壽者相,則不名菩薩。**】

【明版】論曰:自下第三,行所住處。訖盡經末,有十八門,具如前說。

此中第一,初明發心,經言「所有眾生眾生所攝」者,總相說也。「卵生」等者,差別說也。又受生、依止、境界所攝差別應知,卵生乃至化生者,「受生」別也;「若有色、若無色」者,「依止」別也;「若有想、若無想,若非有想、非無想」者,「境界所攝」別故。「所有眾生界眾生所攝」者,謂上種種想住眾生界,佛施設說也。

【宋元】「所有眾生眾生所攝」者,總相說也。「卵生」等者,差別說也。又受生、依止、境界所攝差別應知,乃至「化生」等者,「受生」別故。「若有色、若無色」者,「依止」別故;「若有想、若無想,若非有想、非無想」者,「境界所攝」別故。「所有眾生界施設住施設已」者,謂上種種相住眾生界,佛施設說也。

【藏譯】ལེགས་སོ་བྱིན་ནས་བདག་གིས་སེམས་ཅན་ཇི་ཙམ་སེམས་ཅན་དུ་བསྡུ་བར་བསྡུས་པ་ཞེས་པས་ནི་སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་བསྟན་པའོ།། སྒོ་ང་ལས་སྐྱེས་པའམ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པས་ནི་ཁྱད་པར་གྱི་མཚན་ཉིད་བསྟན་པ་སྟེ། དེ་ཡང་སྐྱེ་བ་དང་གནས་ཀྱི་ཁྱད་པར་སྨོས་པའི་དབྱེ་བ་ལས་རིག་པར་བྱ་སྟེ། སྒོ་ང་། མངལ། དྲོད་གཤེར། བརྫུས་པ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སྐྱེ་བའི་དབྱེ་བའོ།། གཟུགས་ཅན་ནམ་གཟུགས་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་གནས་ཀྱི་དབྱེ་བའོ།། འདུ་ཤེས་ཅན་ནམ་འདུ་ཤེས་མེད་པའམ། འདུ་ཤེས་མེད་འདུ་ཤེས་མེད་མིན་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཡུལ་འཛིན་པའི་དབྱེ་བའོ།། ཇི་ཙམ་སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས་སུ་གདགས་པས་བཏགས་པ་ཞེས་པ་ནི་མཚན་ཉིད་རྣམ་པ་གཉིས་པོ་དེ་ཉིད་ཀྱི་གནས་སྐབས་ཀྱི་སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས་སངས་རྒྱས་སུ་བཏགས་པ་ཉིད་ངེས་པར་བསྟན་ཏོ།།

【明版】「我皆令入無餘涅槃」者,何故願此不可得義?生所攝故無過,以皆是生故。如所說卵生等生並入願數故,彼卵生、濕生,無想及非有想、非無想等則不能。

【宋元】「我皆令入涅槃」者,何故願此不可得義?生所攝故無過,以皆是生故。如所說卵生等生並入願數者,彼卵生、濕生、無想及非有想非無想等則不能。

【藏譯】ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླའོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཅི་ནས་ནུས་པ་མེད་པའི་དོན་དུ་གཉེར་བ་ཡིན་ནོ།། རིགས་ལས་ནི་ཇི་སྐད་བཤད་པའི་སྒོ་ང་ལས་སྐྱེས་པ་ལ་སོགས་པའི་རིགས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་སོ་ཞེས་དགོངས་ཀྱི། གྲངས་ལས་ནི་མ་ཡིན་ནོ།། དེ་བཞིན་དུ་ཡང་སྒོ་ང་ལས་སྐྱེས་པའམ་དྲོད་གཤེར་ལས་སྐྱེས་པ་རྣམས་དང་། འདུ་ཤེས་ཅན་དང་། འདུ་ཤེས་མེད་པ་དང་། འདུ་ཤེས་མེད་འདུ་ཤེས་མེད་མིན་རྣམས་དབང་དུ་བྱས་པའི་ཕྱིར།

【明版】云何能令一切眾生入涅槃也?有三因緣故:一、、難處生者,得時故;二、、非難處生未成熟者,成熟之故;三、、已成熟者,解脫之故。

【宋元】云何能令一切眾生入涅槃也?有三因緣故:難處生者待時故、非難

處生未成熟者成熟之故、已成熟者解脫之故。

【藏譯】ཅི་ནས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་རྒྱུ་གསུམ་གྱིས་སྒྱུར་བར་བྱ་སྟེ། མི་ཁོམ་པར་སྐྱེས་པ་རྣམས་དལ་བའི་དུས་སུ་འགྲོ་བའི་ཕྱིར་དང་། དལ་བར་སྐྱེས་པ་ཡོངས་སུ་མ་སྨིན་པ་རྣམས་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱེད་པའི་ཕྱིར་དང་། ཡོངས་སུ་སྨིན་པ་རྣམས་གྲོལ་བར་བྱེད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

【明版】何故說無餘涅槃界，不直說涅槃？若如是，便與世尊所說初禪等方便涅槃不別故。彼自以丈夫力故，無佛亦得，但非究竟。

【宋元】何故說無餘涅槃界，不直說涅槃？若如是，便與世尊所說初禪等方便涅槃不別故。彼自以丈夫力故，無佛亦得，但非究竟。

【藏譯】ཅི་ལས་ཤེ་ན། ལྷག་མ་མེད་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དབྱིངས་སུའོ་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། མྱ་ངན་ལས་བཟླ་བ་མེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་ཉིད་དོ།། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རྣམ་གྲངས་ཀྱིས་ཀྱང་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་གསུངས་ཏེ། བསམ་གཏན་དང་པོ་ལ་སོགས་པ་དེའི་ཡོངས་སུ་སྤོང་བའི་དོན་དུའོ།། དེ་ནི་གཟུགས་བརྙན་གྱི་མིའི་རྣམ་པས་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས་གདུལ་བྱས་ཀྱང་སྟེ། ཤིན་ཏུ་བ་ཡང་ཐོབ་པར་བྱའོ།།

【明版】何故不說有餘涅槃界？彼共果故，自以宿業，又值佛說，而得果故。又非一向身苦有餘故。如是涅槃及有餘涅槃等，丈夫力果故，共果故，非究竟果故，非一向果故，是故說無餘。

【宋元】何故不說有餘涅槃界？彼共果故，自以宿業，又值佛說，而得果故。又非一向身苦有餘故。如是涅槃及有餘涅槃等，丈夫力果故，共果故，非究竟果故，非一向果故，是故說無餘。

【藏譯】ཅི་ལས་ན་ལྷག་མ་དང་བཅས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དབྱིངས་སུ་ཞེས་ནི་མ་གསུངས་སོ།། དེ་ནི་ཐུན་མོང་གི་འབྲས་བུ་སྟེ། རང་གི་སྔོན་གྱི་ལས་དང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མན་ངག་གི་འབྲས་བུ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།། གཅིག་ཏུ་མཐར་ཐུག་པ་མ་ཡིན་ཀྱང་ལུས་ཅན་སྡུག་བསྔལ་བའི་ཁྱབ་པར་ཉིད་ལས་སོ་ཞེས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལྷག་མ་དང་བཅས་པ་ནི་སྐྱེས་བུ་བྱེད་པའི་འབྲས་བུ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་དང་། ཐུན་མོང་གི་འབྲས་བུ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་དང་། ཤིན་ཏུ་བ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ།། ཤིན་ཏུ་མཐར་ཐུག་པ་མ་ཡིན་པའི་འབྲས་བུ་ཉིད་ལས་ཀྱང་ལྷག་མ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཉིད་དུ་བཤད་དོ།།

【明版】「如是無量眾生入涅槃已」者，顯示卵生等生一一無量故。

【宋元】「如是無量眾生入涅槃已」者，顯示卵生等生一一無量故。

【藏譯】དེ་ལྟར་སེམས་ཅན་ཚད་མེད་པ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླས་ཀྱང་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སྒོ་ང་ལས་སྐྱེས་པ་ལ་སོགས་པའི་རིགས་སོ་སོར་ཚད་མེད་པ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏེ། སེམས་ཅན་འགའ་ཡང་མྱ་ངན་ལས་འདའ་བར་འགྱུར་བ་ནི་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་དགོངས་སོ།།

【明版】「無有眾生得涅槃」者，此何義？如菩薩自得涅槃，無別眾生。何以故？若菩薩有眾生相，「即非菩薩」者。

【宋元】「無有眾生得涅槃」者，此何義？如菩薩自得涅槃，無別眾生。何以故？若菩薩眾生想轉，則不名菩薩者。

【藏譯】བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བདག་ཉིད་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་གྱུར་ཞེས་བྱ་ན་འགའ་ཡང་མེད་དོ་

ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལ་གཏན་ཚིགས་ཅི་ཞེ་ན། གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་སྨྲ་བར་མི་བྱའོ།།

【明版】此何義？若菩薩於眾生所，他想轉非自體想，不名菩薩故。

【宋元】此何義？若菩薩於眾生所，他想轉非自體想，不名菩薩故。

【藏譯】དགོངས་པ་ཅི་ཡིན་ཞེ་ན། གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་རྣམས་ལ་གཞན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པས་དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་སྨྲ་བར་མི་བྱ་ལ།

【明版】何以故？「若菩薩起眾生相、人相、壽者相，則不名菩薩」者。此何義？若以煩惱，取眾生、命、人相轉，彼則有我想，及於眾生中，有眾生相轉。

【宋元】何以故？「若眾生想、命想、人想轉，不名菩薩」者，此何義？若以煩惱心，取眾生、命、人想轉，彼則有我想，及於眾生中有眾生想轉。

【藏譯】གང་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པའམ་སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་སམ་གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བའི་དགོངས་པ་ཅི་ཡིན་ཞེ་ན། གང་གི་ཉོན་མོངས་པ་ཅན་གྱི་སེམས་ཅན་དང་། སྲོག་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པའི་འདུ་ཤེས་འཇུག་པ་དེའི་བདག་ལ་ཡང་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་ཤིང་། སེམས་ཅན་ལ་ཡང་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་སྟེ།

【明版】菩薩於彼不轉，已斷我見故，得自行平等相故，信解自他平等，彼菩薩非眾生、命、人取見者，此是其義。

【宋元】菩薩於彼不轉，已斷我見故，得自行平等相故，信解自他平等。彼菩薩非眾生、命、人取見者，此是其義。

【藏譯】བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ལ་ནི་བདག་ཏུ་ལྟ་བ་སྤངས་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་དེ་རྣམས་མི་འཇུག་གོ།། དེའི་ཕྱིར་འདུ་བྱེད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དུ་མཚུངས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ན་བདག་དང་གཞན་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་མོས་པ་གང་ཡིན་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་ནི་སེམས་ཅན་དང་། སྲོག་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པའི་ལྟ་བ་ཅན་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནི་འདིའི་དགོངས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】復次，經言「諸菩薩生如是心等」者，顯示菩薩應如是住中「欲願」也。

【宋元】復次，經言：「菩薩應生如是心」者，顯示菩薩應如是住中欲願也。

【藏譯】དེ་ལྟར་སེམས་བསྐྱེད་པར་མི་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་ཇི་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་གྱིས་གནས་པར་བྱ་བ་དེ་ཡོངས་སུ་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】「若菩薩有眾生相即非菩薩」者，顯示應如是修行中，「相應三摩鉢帝」時也。

【宋元】「若菩薩我想轉，不名菩薩」者，顯示應如是修行中，相應三摩鉢帝時也。

【藏譯】གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བ་འདིས་ནི་རྣལ་འབྱོར་ལ་མཉམ་པར་གཞག་པའི་དུས་སུ་ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བྱ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།།

【明版】「若菩薩起眾生相、人相、壽者相、則不名菩薩」者，顯示應如是降伏心中「攝散」時也。

【宋元】若眾生想、命想、人想轉，不名菩薩者，顯示應如是降伏心中攝散時也。

【藏譯】གང་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་གམ། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་གམ། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཚར་གཅོད་པའི་དུས་སུ་ཇི་ལྟར་སེམས་རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བྱ་བ་དེ་ཡོངས་སུ་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】如菩薩相應三摩鉢帝散時，眾生相亦不轉，如彼爾焰相住故。

【宋元】如菩薩相應三摩鉢帝散時，眾生想亦不轉，如彼爾焰相住故。

【藏譯】ཇི་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣལ་འབྱོར་ལ་སྙོམས་པར་འཇུག་པའི་དུས་སམ་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཚར་གཅོད་པའི་དུས་སུ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་མི་འཇུག་ན་དེ་ལྟ་བུའི་མཚན་ཉིད་དེས་ཤེས་པར་བྱ་བའི་གནས་སྐབས་སོ།།

【明版】「是故無有眾生得涅槃」者，此得成就彼欲願者，攝諸住處為最勝彼相應行相行，餘住處時，依止欲願決定得故，此欲願義不復重釋。

【宋元】「是故無有眾生得涅槃」者，此得成就彼欲願者，攝諸住處為最勝彼相應行相行，餘住處時，依止欲願決定得故，此欲願義不復解釋。

【藏譯】དེའི་ཕྱིར་སེམས་ཅན་འགའ་ཡང་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་འགྱུར་བ་མེད་དོ་སྙམ་དུ་འདི་དག་ཡིད་ལ་མི་བྱ་བ་གཉིས་སུ་འགྱུར་རོ།། བཤད་ཟིན་པའི་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་ལ་སོགས་པ་ནི་ཡོངས་སུ་འཛིན་པའི་རྟེན་ལ་རབ་ཏུ་སྦྱོར་བའི་མཚན་ཉིད་དོ།། རྟེན་གཞན་རྣམས་སུ་དེ་ཉིད་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་ལ་བརྟེན་ནས་ངེས་པར་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་ལ་སོགས་པ་སླར་ཡང་རྒྱས་པར་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ།།

丁二、波羅蜜相應行

經曰:【「復次，須菩提！菩薩不住於事行於布施，無所住行於布施，不住色布施，不住聲香味觸法布施。須菩提！菩薩應如是布施，不住於相想。何以故？若菩薩不住相布施，其福德聚不可思量。須菩提！於汝意云何？東方虛空，可思量不？」須菩提言:「不也！世尊！」佛言:「如是，須菩提！南西北方，四維上下虛空，可思量不？」須菩提言:「不也！世尊！」佛言:「如是如是，須菩提！菩薩無住相布施，福德聚亦復如是不可思量。」佛復告須菩提:「菩薩但應如是行於布施。】

【明版】論曰：此下第二，波羅蜜相應行，自此後餘住處中，有五種隨所相應而解釋應知：一、依義，二、說相，三、攝持，四、安立，五、顯現。

【宋元】自此後餘住處中，有五種隨所相應而解釋應知：一、依義，二、說相，三、攝持，四、安立，五、顯現。

【藏譯】འདི་དག་ལས་གོང་གི་རྟེན་དེ་རྣམས་སུ་རྣམ་པ་ལྔ་རྣམས་ཀྱིས་ཇི་ལྟར་སྦྱོར་བ་རྣམ་པར་བཤད་པར་རིག་པར་བྱ་སྟེ། དོན་ཉམས་པ་དང་། མཚན་མ་ཙམ་ཡོངས་སུ་གྲགས་པ་དང་། གསལ་བར་བྱེད་པ་དང་། རྣམ་པར་འཛོག་པར་བྱེད་པ་དང་། ཡང་དག་པར་མཐོང་བར་བྱེད་པ་ལས་སོ།།

【明版】住處對治，為依義；即彼住處，為說相；欲願，為攝持；住處第一義，為安立；相應三摩提及攝散心，為顯現。

【宋元】住處對治，為依義；即彼住處，為說相；欲願，為攝持；住處第一義，為安立；相應三摩提，為顯現。

【藏譯】དོན་ཉམས་པ་ནི་རྟེན་གྱི་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་སོ།། རྟེན་དེ་ཉིད་ཀྱི་མཚན་མ་ཙམ་ནི་ཡོངས་སུ་གྲགས་པ་ལས་སོ།། འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་གྱིས་ནི་གསལ་བར་བྱེད་པ་ལས་སོ།། དོན་དམ་པའི་ནི་རྣམ་པར་འཇོག་པར་བྱེད་པ་ལས་སོ།། རྣལ་འབྱོར་ལ་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་དང་། རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཚར་གཅོད་པ་དག་ནི་ཡང་དག་པར་སྟོན་པར་བྱེད་པ་ལས་སོ།།

【明版】於波羅蜜淨住處中，經言「菩薩不住於事，行於布施」，此為「依義」，顯示對治住著故。

【宋元】於波羅蜜淨住處中，經言：「菩薩不住於物，應行布施」等。此為依義，顯示對治住著故。

【藏譯】དེ་ལ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྣམ་པར་དག་པའི་རྟེན་ལ་རེ་ཞིག་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་དངོས་པོ་ལ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་བྱིན་ནོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། དེའི་དོན་ཉམས་པ་ནི་གནས་པ་ཉིད་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་སོ་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】經言「應行施者」，此為「說相」。六波羅蜜初攝一切檀那體性故。檀那有三種：一、資生施者，謂檀那波羅蜜。二、無畏施者，謂尸羅波羅蜜、羼提波羅蜜。三、法施者，謂毘梨耶波羅蜜、禪耶波羅蜜、般若波羅蜜等。

【宋元】經言：「應行施」者，此為「說相」。六波羅蜜初攝一切檀那體性故。檀那有三種：資生施者，謂檀那波羅蜜。無畏施者，謂尸羅波羅蜜、羼提波羅蜜。法施者，謂毘梨耶波羅蜜、禪那波羅蜜、鉢羅臂攘波羅蜜等。

【藏譯】སྦྱིན་པ་བྱིན་ནོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ་ནི་མཚན་མ་ཙམ་ཡོངས་སུ་གྲགས་པ་ལས་སོ།། འདིར་སྦྱིན་པའི་རང་བཞིན་གྱིས་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་པོ་ཐམས་ཅད་སྦྱིན་པ་རྣམ་པ་གསུམ་གྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་བསྡུས་པ་ཡིན་ཏེ། ཟང་ཟིང་གི་སྦྱིན་པས་ནི་སྦྱིན་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའོ།། མི་འཇིགས་པའི་སྦྱིན་པས་ནི་ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དང་། བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའོ།། ཆོས་ཀྱི་སྦྱིན་པས་ནི་བརྩོན་འགྲུས་དང་། བསམ་གཏན་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་སྟེ།

【明版】若無精進，於受法人所，為說法時，疲倦故不能說法；若無禪定，則貪於信敬供養，及不能忍寒熱逼惱故，染心說法；若無智慧，便顛倒說法，多有過故，不離此三得成法施。

【宋元】若無精進，於受法人所，為說法時，疲惓故不能說法；若無定，則貪於信敬供養，及不能忍寒熱等逼惱故，染心說法；若無智慧，便顛倒說法，多有過故，不離此三得成法施。

【藏譯】བརྩོན་འགྲུས་མེད་ན་ཆོས་འཛིན་པ་དང་སྟོན་པ་ལ་སྐྱོ་བཞིན་པས་ཆོས་སྟོན་པར་མི་བྱེད་དོ།། བསམ་གཏན་མེད་ན་དད་པས་དབང་དུ་བྱ་བར་འདོད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གྲང་བ་དང་ཚ་བ་མི་བཟོད་དེ། ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པར་སྟོན་ཏོ།། ཤེས་རབ་མེད་ན་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་སྟོན་ཏེ་གང་ལས་ཉམས་པར་འགྱུར་ཞེས་བྱ་སྟེ། གསུམ་པོ་མེད་པ་མ་ཡིན་ན་ཆོས་ཀྱི་སྦྱིན་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】彼諸波羅蜜有二種果，謂未來、現在。未來果者，檀那波羅蜜，得大福報；尸羅波羅蜜，得自身具足，謂釋梵等；羼提波羅蜜，得大伴助、大眷屬；毘離耶波羅蜜，得果報等不斷絕；禪那波羅蜜，得生身不可損壞；般若波羅蜜，得諸根猛利，及多諸悅樂，於大人眾中得自在等。現在果者，得一切信敬供養，及現法涅槃等。

【宋元】彼諸波羅蜜有二種果，謂未來、現在。未來果者，檀那波羅蜜，得大福報；尸羅波羅蜜，得自身具足，謂釋梵等；羼提波羅蜜，得大伴助、大眷屬；毘離耶波羅蜜，得果報等不斷絕，禪那波羅蜜，得生身不可損壞；鉢羅腎攘波羅蜜，得諸根猛利，及多諸悅樂，於大人眾中得自在等。現在果者，得一切信敬供養，及現法涅槃等。

【藏譯】ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དེ་རྣམས་ཀུང་ཕ་རོལ་པ་དང་མཐོང་བའི་ཆོས་ཀྱི་འབྲས་བུ་རྣམ་པ་གཉིས་ཏེ། སྦྱིན་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པས་ཕ་རོལ་གྱི་འབྲས་བུ་ལོངས་སྤྱོད་ཆེན་པོའོ།། ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པས་བརྒྱ་བྱིན་ཉིད་དང་ཚངས་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པའི་ལུས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའོ།། བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པས་ཕྱོགས་ཆེ་བ་དང་འཁོར་ཆེ་བའོ།། བརྩོན་འགྲུས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པས་ནི་ལོངས་སྤྱོད་ལ་སོགས་པ་རྒྱུན་མི་འཆད་པའོ།། བསམ་གཏན་གྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པས་ནི་གནོད་པ་མེད་པ་སྐྲུན་པོ།། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པས་ནི་དབང་པོ་ཐམས་ཅད་རྣོ་ཞིང་བདེ་བ་དང་། ཡིད་བདེ་བ་མང་བ་དང་། སྐྱེ་བོའི་ཚོགས་ཆེན་པོ་ལ་དབང་སྒྱུར་བ་ཉིད་དོ།། མཐོང་བའི་ཆོས་ཀྱི་ནི་ཐམས་ཅད་ལྷག་པར་དད་པ་དང་། མཐོང་བའི་ཆོས་ལ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའོ།།

【明版】於中，若菩薩求未來果故行施，為住事行施，如所施物，還得彼物果，是故經言「不住於事，行於布施」。若求未來尸羅等果故行施，為有所住行施，是故經言「無所住應行布施」。尸羅等果有眾多，不可分別故，總名有所住。

【宋元】於中，若菩薩求未來果故行施，為住物行施，如所施物，還望得彼物果。是故經言「不住於物，應行布施。」若求未來尸羅等果故行施，為有所住行施；是故經言「無所住應行布施。」尸羅等果有眾多，不可分別故，總名有所往。

【藏譯】དེ་ལ་གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཕ་རོལ་གྱི་སྦྱིན་པའི་འབྲས་བུ་དོན་དུ་གཉེར་བཞིན་པས་སྦྱིན་པ་ནི་དངོས་པོ་ལ་གནས་པས་སྦྱིན་པ་ཡིན་ཏེ། སྦྱིན་བྱའི་དངོས་པོ་དང་། དེ་ལྟ་བུའི་འབྲས་བུའི་དངོས་པོ་ལ་གནས་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ།། དེ་བས་ན་དངོས་པོ་ལ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། ཡང་ན་ཕ་རོལ་གྱི་ཚུལ་ཁྲིམས་ལ་སོགས་པའི་འབྲས་བུ་དོན་དུ་གཉེར་བཞིན་པས་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན་འགའ་ཞིག་ལ་གནས་པས་སྦྱིན་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་བས་ན་ཅི་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ་ཞེས་པ་ཡིན་ནོ།། ཚུལ་ཁྲིམས་ལ་སོགས་པའི་འབྲས་བུ་མང་བ་ཉིད་དུ་བྱེ་བྲག་མེད་པས་ཅི་ལ་ཡང་གི་སྒྲ་བརྗོད་དོ།།

【明版】若求現在果信敬供養故行施，為住色聲香味觸行施，故經言「不住色」等。若求現法涅槃故行施，為住法行施，故經言「不住於法應行布施」。

【宋元】若求現在果，信敬供養等故行施，為住色聲香味觸行施故，經言：「不住色」等。若求現法涅槃故行施，為住法行施故，經言：「不住於法應行布施」。

【藏譯】ཡང་ན་མཐོང་བའི་ཆོས་ཀྱི་འབྲས་བུ་དད་པས་དབང་དུ་བྱེད་པ་དོན་དུ་གཉེར་བཞིན་པས་སྦྱིན་ན་ནི་གཟུགས་དང་།

སྒྲ་དང༌། དྲི་དང༌། རོ་དང༌། རེག་བྱ་ལ་གནས་པས་སྦྱིན་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་བས་ན་གཟུགས་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ།། ཡང་ན་མཐོང་བའི་ཆོས་ལ་སྨྱུ་ངན་ལས་འདས་པ་དོན་དུ་གཉེར་བཞིན་པས་སྦྱིན་ན་ནི་ཆོས་ལ་གནས་པས་སྦྱིན་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་བས་ན་ཆོས་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】又經言「應行布施」者，即說「攝持」施之欲願故。經言「不住行施」者，即此不住為「安立」第一義故，於中以不住故，顯示如所有事第一義，不住物等是所有事。經言「菩薩應如是行施，不住於相想」者，此為「顯示」，謂相應三昧及攝散心，於此二時，不住相想。

【宋元】又經言「應行布施」者，即說「攝持」施之欲願故。經言:「不住行施」者，即此不住為「安立」第一義故。於中以不住故，顯示如所有事第一義不住物等，是所有事。經言:「菩薩應如是行施，不住於相想」者，此為「顯示」，謂相應三昧及攝散心，於此二時，不住相想。

【藏譯】སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ་ཞེས་མཚོན་པར་བྱེད་པ་གང་གསུངས་པ་འདིས་ནི་སྦྱིན་པ་ལ་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་དག་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ་ཞེས་གང་གསུངས་པའི་མི་གནས་པ་ཉིད་ནི་དོན་དམ་པ་རྣམ་པར་གཞག་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་ལ་མི་གནས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ནི་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་བསྒོམ་པར་བྱ་བའི་དོན་དམ་པ་ཡོངས་སུ་གསལ་བར་བྱེད་ལ། དངོས་པོ་ལ་སོགས་པ་ལ་མི་གནས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ནི་ཇི་སྙེད་བསྒོམ་པ་ཉིད་དེ། ཅི་ནས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་མཚན་མར་འདུ་ཤེས་པ་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། མི་གནས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་རྣལ་འབྱོར་ལ་སྙོམས་པར་ཞུགས་པའི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཚར་གཅོད་པ་བསྟན་པ་ཡིན་ཏེ། དུས་དེར་མཚན་མར་འདུ་ཤེས་པ་ལ་མི་གནས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】如是建立不住已，或有菩薩貪福德故，於此不堪，為令堪故，世尊顯示不住行施，福聚甚多，猶如虛空，有三因緣：一、遍一切處，謂於住不住相中福生故；二、寬廣高大殊勝故；三、無盡究竟不窮故。

【宋元】如是建立不住已，或有菩薩貪福德故，於此不堪。為令堪故，世尊顯示不住行施，福聚甚多，猶如虛空。有三因緣：一、遍一切處，謂於住不住相中福生故；二、寬廣高大殊勝故；三、無盡究竟不窮故。

【藏譯】དེ་ལྟར་མི་གནས་པ་ལ་སྦྱོར་བཞིན་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ལ་ལ་བསོད་ནམས་ལ་ལྟོས་པ་དང་བཅས་པ་ཉིད་ཀྱིས་སྤྲོ་བ་མེད་པའམ། སྤྲོ་བས་དོན་དུ་གཉེར་བའི་ཚ་ཡང་རུང་སྟེ། མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཆེ་བ་ཉིད་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏེ། རྣམ་པ་གསུམ་གྱིས་ནམ་མཁའ་དང་མཚུངས་སོ།། ཐམས་ཅད་དུ་འགྲོ་བ་ཉིད་ཀྱིས་གནས་པའམ་མི་གནས་པ་ཡང་རུང་སྟེ་བསོད་ནམས་འབྱུང་བར་མཐུན་པ་ལས་སོ།། ཡངས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ནི་མཆོག་གི་ཁྱད་པར་ལས་སོ།། མི་ཟད་པས་ནི་མཐར་ཡས་པའི་སྦྱིན་པ་ལས་སོ།།

丁三、欲得色身

經曰:**【「須菩提！於意云何？可以相成就見如來不？」**須菩提言:**「不也！世尊！不可以相成就得見如來。何以故？如來所說相，即非相。」**佛告須菩提:**「凡所有相，皆是妄語。若見諸相非相，則非妄語。如是諸相非相，則見如來。」】**

【明版】論曰：此下第三，欲得色身住處。經言「須菩提於意云何？可以相成就見如來不」者，此為「依義」，應如顯示對治如來色身慢故。經言「相成就」

者，此為「說相」，顯示如來色身故。

【宋元】為欲得色身住處故，經言：「須菩提！於意云何？應以相具足見如來不」，此為「依義」，顯示對治如來色身慢故。經言：「相具足」者，此為「說相」，顯示如來色身故。

【藏譯】གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པའི་ཏེན་སྐར་ཡང་། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟའམ་ཞེས་བྱ་བ་ལ། དོན་ཉམས་པ་ལས་ནི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་མངོན་པར་ང་རྒྱལ་བ་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ཡིན་པར་སྟོན་ཏེ། དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་ཅི་འདྲ་བ་ཞིག་གིས་ཡོངས་སུ་ཟིན་ན་སྐྱེ་ཅི་འདྲ་བས་ཤེ་ན།

【明版】上座須菩提言：「不也」，為成滿此義故。世尊說：「須菩提！凡所有相皆是妄語」，即顯欲願，於如是義中應「攝持」故，及即是「安立」第一義，於第一義中，相成就為虛妄，非相成就不虛妄。

【宋元】上座須菩提言「不也」，為成滿此義故。世尊說：「須菩提！所有相具足者，彼為虛虛」，此即顯欲願，於如是義中應「攝持」故，及即是「安立」第一義，於第一義中，相具足為虛妄，非相具足為不虛妄。

【藏譯】གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་གྱིས་མ་ལགས་སོ་ཞེས་སྨྲས་པ་ཡིན་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་རྒྱས་པར་མཛད་པ་ནི། རབ་འབྱོར་ཇི་ཙམ་དུ་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་ཙམ་དུ་བརྫུན་ནོ་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་མོ།། འདི་ལ་དོན་ནི་དོན་དམ་པ་རྣམ་པར་གཞག་པར་སྟོན་པ་ཡིན་ཏེ། དོན་དམ་པར་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ནི་བརྫུན་ཏེ། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མེད་པ་ནི་མི་བརྫུན་ནོ་ཞེས་བྱ་བས་སོ།།

【明版】經言「如是諸相非相，則見如來」者，此為「顯現」，謂相應三昧及攝亂心時，於彼相中非相見故。

【宋元】經言：「如是諸相非相，應見如來」者，此為「顯現」，謂相應三昧及攝散心時，於彼相中非相見故。

【藏譯】དེ་ལྟར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་མཚན་དང་མཚན་མེད་པར་བལྟའོ་ཞེས་བྱ་བས་ནི་རྣལ་འབྱོར་ལ་སྒོམས་པར་ཞུགས་པའི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཚར་གཅོད་པ་ཡང་དག་པར་སྟོན་པ་ཡིན་ཏེ། དེའི་ཚེ་མཚན་རྣམས་ནི་མཚན་མ་ཡིན་པ་ཉིད་དུ་བལྟ་བར་བྱའོ།།

丁四、欲得法身

分二：戊一、言說法身；戊二、證得法身

戊一、言說法身

經曰：【**須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世末世，得聞如是脩多羅章句，生實相不？」佛告須菩提：「莫作是說：頗有眾生，於未來世末世，得聞如是脩多羅章句，生實相不？」佛復告須菩提：「有未來世末世，有菩薩摩訶薩，法欲滅時，有持戒修福德智慧者，於此脩多羅章句，能生信心，以此為實。」佛復告須菩提：「當知彼菩薩摩訶薩，非於一佛二佛三四五佛所修行供養，非於一佛二佛三四五佛所而種善根。」佛復告須菩提：「已於無量百千萬諸佛所修行供養，無量百千萬諸佛所種諸善根。聞是脩多羅，乃至一念能生淨信。須菩提！如來悉知是諸眾生，如來悉見是諸眾生。須菩提！是諸菩薩，生如是無量福德聚，取如是無量福德。何以故？須菩提！是諸菩薩，無復我相、眾生相、人相、壽者相。**

「須菩提！是諸菩薩，無法相，亦非無法相。無相，亦非無相。何以故？須菩提！是諸菩薩，若取法相，則為著我人眾生壽者。須菩提！若是菩薩有法相，即著我相人相眾生相壽者相。何以故？須菩提！不應取法，非不取法。以是義故，如來常說筏喻法門，是法應捨，何況非法。」】

【明版】論曰：此下第四，為欲得法身住處。於中二種：一、言說法身；二、證得法身。為欲得此言說法身故，經言「世尊！頗有眾生，於未來世末世，得聞如是修多羅章句」等。

【宋元】為欲得言說法身住處故，經言：「頗有眾生於未來世，於如是修多羅句說」等。

【藏譯】བསྟན་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པའི་རྟེན་ལ་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་དག་འདི་ལྟ་བུའི་འདུ་ཤེས་སྐྱེད་པར་འགྱུར་བ་མཆིས་སམ་ཞེ་གང་དེ་ལྟ་བུའི་ཚུལ་གྱི་མདོ་སྡེའི་མཐའི་ཚིག་རྣམས་ལ་ཞེས་པའོ།།

【明版】於中「修多羅章句」者，謂所有義應知。何者為句？如上所說七種義句，於不顛倒義想，是謂實相應知。如言執義，彼非實相。上座須菩提作是念：「於未來世無有生實相」者，為遮此故。世尊言「有正法欲滅時」者，謂修行漸滅時應知。

【宋元】於中「修多羅章句」說者，謂所有義應知。何者為句？如上所說七種義句。上座須菩提作是念：「於未來世無有生實想」者，為遮此故，世尊言「有正法欲滅時」者，謂修行漸滅時應知。

【藏譯】དེ་ལ་མདོ་སྡེའི་ཚིག་རྣམས་ནི་འཆད་པར་འགྱུར་བ་རྣམས་ལ་ཞེས་བྱ་བའི་དོན་དུ་རིགས་པར་བྱའོ།། ཚིག་ཇི་ལྟ་བུ་རྣམས་སུ་ཞེ་ན། གང་དོན་བདུན་གྱི་ཚིག་ཅེས་གསུངས་པ་རྣམས་སོ།། གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་གྱིས་མ་འོངས་པའི་དུས་སུ་འབྱུང་བའི་འདུ་ཤེས་སྐྱེད་པར་བྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་འབྱུང་བ་ཉིད་དོ།། འབྱུང་བར་འགྱུར་བ་མ་ཡིན་པ་དེ་དགག་པ་མཛད་ནས་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་ཏེ། ཆོས་རྣམ་པར་འཇིག་པ་ཡང་སྒྲུབ་པ་ཡོངས་སུ་ཉམས་པར་རིག་པར་བྱ་སྟེ།

【明版】次後，世尊為如是義顯示五種：一、顯示修行；二、顯示集因；三、顯示善友攝受；四、顯示攝福德相應；五、顯示實相中當得實想故。

【宋元】次後，世尊為如是顯示修行，如是集因，如是善友攝受，如是攝福德相應，如是實想中當得實想故。

【藏譯】དེ་རྣམས་སུ་ཇི་ལྟ་བུ་བསྒྲུབ་པས་ཤེ་ན། རྒྱུ་ཇི་ལྟ་བུ་ཀུན་དུ་འབྱུང་བས་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་རྒྱུ་ཅན་ཡོངས་སུ་བསྒྲུགས་པ་ལས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་བསྟན་པ་ཡིན་ཏེ། བསོད་ནམས་ཡོངས་སུ་བཟུང་བས་ཞེས་འབྲེལ་ཏོ།། ཇི་ལྟ་བུའི་ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་ཀྱིས་འདུ་ཤེས་ཅན་འབྱུང་བར་འགྱུར་བ་ཡིན་པ་སྟེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།།

【明版】經言「有持戒修福德智慧」者，此增上戒等三學，「顯示修行」功德，少欲等功德為初，乃至三摩提等。經言「已得供養無量百千諸佛，乃至一心淨信」等，此「顯示集因」，一心淨信尚得如是，何況生實想也。經言「如來悉知悉見

是諸眾生」者，此「顯示善友所攝」，知者，知名身；見者，見色身，謂一切行住所作中，知其心，見其依止故。經言「生取無量福聚」者，此「顯示攝福德」，「生」者，福正起時故；「取」者，即彼滅時，攝持種子故。

【宋元】經言「有戒有功德有智慧」者，此增上戒等三學，「顯示修行」功德者，少欲等功德為初，乃至三摩提等。經言「已得供養無量百千諸佛，乃至一心淨信」等，此「顯示集因」，一心淨信尚得如是業，何況生實想也。經言「如來悉知」者，知名身；「如來悉見」者，見色身，謂於一切行住所作中，知其心，見其依止故。此等「顯示善友所攝」。經言：「生取無量福聚」者，此「顯示攝福德」。「生」者，福正起時故，「取」者即彼滅時，攝持種子故。

【藏譯】ཚུལ་ཁྲིམས་དང་ལྡན་པ། ཡོན་ཏན་དང་ལྡན་པ། ཤེས་རབ་དང་ལྡན་པ་ཞེས་བྱ་བས་ལྷག་པའི་ཚུལ་ཁྲིམས་ལ་སོགས་པའི་བསླབ་པ་གསུམ་གྱི་སྒྲུབ་པ་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏེ། ཡོན་ཏན་སྒོམས་པ་ནི་འདོད་པ་ཆུང་བ་ལ་སོགས་པའི་ཡོན་ཏན་སྔོན་དུ་འགྲོ་བའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་སྒོམས་པ་ཡིན་ནོ།། སངས་རྒྱས་བརྒྱ་སྟོང་མང་པོ་ལ་དེ་རྣམས་ཀྱིས་བསྙེན་བཀུར་བ་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་བྱ་བ་རྒྱ་ཆེན་པོས་རྒྱུ་ཀུན་དུ་འབྱུང་བ་ཡོངས་སུ་བསྒྲགས་པ་ཡིན་ནོ།། སེམས་གཅིག་ཏུ་རབ་ཏུ་དང་བ་ཡང་རེ་ཞིག་གང་ཞིག་བཤད་པ་དེ་རྣམས་ལས་དང་པོ་ཉིད་དུ་གང་དག་འབྱུང་བའི་འདུ་ཤེས་སྐྱེད་པར་འགྱུར་བ་ཞེས་བྱའོ།། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་དག་མཁྱེན་ཏོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་དེ་རྣམས་ཀྱི་མིང་དང་། ལུས་དང་། ཤེས་པ་དང་། ལྟ་བ་རྣམས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སོ།། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་མཐོང་བ་ལས་གནས་པ་དང་རྒྱུ་བ་ཐམས་ཅད་དོ་སྙམ་པའི་བསམ་པ་མཁྱེན་པ་ལ་བརྟེན་ནས་ལྟ་བ་རྣམས་ཏེ། འདི་དག་གིས་ནི་དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་གྱིས་ཡོངས་སུ་བཟུང་བར་བསྟན་ལ། དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་བསོད་ནམས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་བཟུང་བར་བསྟན་ཏོ།། དེ་ལ་རབ་ཏུ་བསྒྲུབ་ཅིང་བསོད་ནམས་བསྐྱེད་པའི་དུས་སུ་ཡོངས་སུ་བཟུང་བར་འདོད་དེ། དེ་འགགས་པའི་དུས་སུ་ས་བོན་ཡོངས་སུ་འཛིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

【明版】經言「是諸菩薩無復我相、眾生相」，乃至「若是菩薩有法想，即著我相、人相、眾生相、壽者相」者，此「顯示實想」，對治五種邪取故。何者五邪取？一、外道；二、內法凡夫及聲聞；三、增上慢菩薩；四、世間共想定；五、無想定。

【宋元】經言：「是諸菩薩無復我想、眾生想轉」，乃至言「若法想轉，即為有我取」者，此「顯示實想」，對治五種邪取故。何者五邪取？一、外道；二、內法凡夫及聲聞；三、增上慢菩薩；四、世間共想定；五、無想定。

【藏譯】བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་རྣམས་ནི་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་བ་ནས་ཇི་སྲིད་གལ་ཏེ་ཆོས་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་དེ་ཉིད་དེ་དག་གི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ཞེས་བྱ་བས་ནི་དེ་རྣམས་ཀྱི་ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་བསྟན་ཏོ།། ལོག་པར་འཛིན་པ་ལྔའི་གཉེན་པོར་ཏེ། ལོག་པར་འཛིན་པ་ལྔ་པོ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། གཞན་མུ་སྟེགས་བྱེད་དག་ཆོས་འདི་ལ་དང་། སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་དང་། ཉན་ཐོས་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་ཅན་དང་། འཇིག་རྟེན་པ་ཐུན་མོང་བའི་འདུ་ཤེས་སུ་ལྡང་བ་རྣམས་སམ། འདུ་ཤེས་མེད་པར་ལྡང་བ་རྣམས་ཀྱང་སྟེ།

【明版】第一者，我等想轉；第二，法相轉；第三者，無淨想轉，此猶有法取，有法取者，謂取無法故；第四者，有想轉；第五者，無想轉。是諸菩薩於彼皆不轉也。此中顯了有戒，乃至當生無量福聚等。

【宋元】第一者，我等想轉；第二者，法想轉；第三者，無法想轉，此猶有

法取，有法取者，謂取無法故；第四者，有想轉；第五者，無想轉。是諸菩薩於彼皆不轉也，此中顯了有戒，乃至當生無量福聚等。

【藏譯】དང་པོ་ནི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ལ། གཉིས་པ་ནི་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཤིང་། གསུམ་པ་ནི་ཆོས་ཡིན་པར་འདུ་ཤེས་པ་སྟེ། ཆོས་ལ་དངོས་པོར་འདུ་ཤེས་པས་ཆོས་ཀྱི་དངོས་པོ་མེད་པ་ནི་འདིར་ཆོས་མ་ཡིན་པར་འདོད་དོ།། བཞི་པའི་འདུ་ཤེས་འཇུག་པ་དང་། ལྔ་པའི་འདུ་ཤེས་མེད་པ་སྟེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་རྣམས་ནི་འདི་དག་ཐམས་ཅད་ལ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་རོ།། དེའི་ཕྱིར་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་ལྡན་པ་འབྱུང་བར་འགྱུར་བ་ནས་ཇི་སྲིད་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་ཉེ་བར་སྟོན་ཏོ།།

【明版】經言「何以故」者，此言是中邪取但法，及非法想轉，非我等想，以我想及依止不轉故。然於我想中，隨眠不斷故，則為有我取。是故經言「是諸菩薩，若取法想，則為著我等取，若無法想轉，則為有我取」等。此我等想轉中，餘義猶未說。

【宋元】經言:「何以故」者，此言是中邪取但法，及非法想轉，非我等想，以想及依止不轉故。然於我想中，隨眠不斷故，則為有我取。是故經言:「是諸菩薩，若起法想，則為有我取」等，「若無法想轉，則為有我取」等。此我等想轉中，餘義猶未說。

【藏譯】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན་ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་གང་དང་གང་ལོག་པར་འཛིན་པ་ནི་ཆོས་དང་ཆོས་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་འགྱུར་བ་ཡིན་ནོ།། བདག་མེད་པ་ལ་སོགས་པའི་འདུ་ཤེས་ཉིད་མི་འཇུག་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་བདག་ལ་སོགས་པའི་འདུ་ཤེས་ཏེ། དེ་དག་གིས་བག་ལ་ཉལ་མ་སྤངས་པའི་ཕྱིར་འདི་ཉིད་བདག་ཏུ་འཛིན་པ་ཡིན་ཏེ། དེས་ན་གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་དག་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་དེ་ཉིད་དེ་དག་གི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར། གལ་ཏེ་ཆོས་མ་ཡིན་པར་འདུ་ཤེས་ཞེས་རྒྱས་པར་ལྷག་མ་རྣམས་ཀྱང་བདག་ལ་སོགས་པའི་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། ཉིད་ཅེས་མ་བརྗོད་ན་ཡང་དེ་ཉིད་དེ་དག་གིས་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་པའོ།།

【明版】經言「若是菩薩有法相即著我」等者，於中，取自體相續，為我想；我所取，為眾生相；謂我乃至壽住取，為命想；展轉取餘趣，取為人相應知。

【宋元】經言「則為有我取」者，於中，取自體相續，為我想；我所取，為眾生想；謂我乃至壽住取，為命想；展轉趣餘趣取，為人想應知。

【藏譯】དེ་ལ་རང་གི་རྒྱུད་དུ་ཡོངས་སུ་གཅོད་པའི་འཛིན་པ་ནི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པར་རིག་པར་བྱ་ལ། བདག་གི་བ་ཡོད་པ་ཉིད་དུ་འཛིན་པ་ནི་སེམས་ཅན་འདུ་ཤེས་པའོ།། བདག་ཚེ་ཇི་སྲིད་པར་གནས་པར་འཛིན་པ་ནི་སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པའོ།། ཡང་ནས་ཡང་དུ་འགྲོ་བ་རྣམས་སུ་འགྲོ་བར་འཛིན་པ་ནི་གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པའོ།།

【明版】於中，言「當生實想」者，此為「依義」應知，顯示對治不實想故。言於此修多羅章句說中者，此為「說相」，顯示言說法身故。「即彼當生實想」中，言「當生」者，是故願「攝持」故，「是諸菩薩無復我想轉」等者，是「安立」第一義。「須菩提！不應取法，非不取法」者，是「顯了」，謂相應三摩鉢帝及散心時，「不應取法」者，於法體及法無我哼不分別。

【宋元】於中，言「當生實想」者，此為「依義」，顯示對治不實想故。言於

此修多羅句說中者，此為「說相」，顯示言說法身故。即彼當生實想中，言「當生」者，是欲願攝持者。是「諸菩薩無復我想轉」等者，是「安立」第一義。「須菩提！不應取法非法」者，是「顯了」，謂相應三摩鉢帝及攝散心時，不應取法非法者，於法體及法無我並不分別故。

【藏譯】དེ་དག་ལ་ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་བ་ཞེས་བྱའོ།། དོན་ཉམས་པ་ལས་ནི་འཆད་པར་འགྱུར་བའི་མདོ་སྡེའི་ཚིག་རྣམས་ལ་ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པའི་འདུ་ཤེས་ནི་མི་མཐུན་ཕྱོགས་ཡིན་པར་སྟོན་ཏེ། རྒྱུ་ཙམ་ཡོངས་སུ་བརྗོད་པ་ལས་ནི་བསྟན་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏོ།། ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་ཅེས་བྱ་བ་འདི་ཉིད་ཀྱིས་དེ་བསྐྱེད་པའི་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་སྟོན་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་དག་གི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་ཞེས་བྱ་བས་ནི་དོན་དམ་པ་རྒྱས་པར་རྣམ་པར་འཇོག་པར་བྱེད་དོ།། ཡང་རབ་འབྱོར་ཆོས་སུ་བཟུང་བར་མི་བྱ་ཞིང་ཆོས་མ་ཡིན་པར་ཡང་ཞེས་བྱ་བ་ནི་རྣལ་འབྱོར་ལ་སྙོམས་པར་ཞུགས་པའི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཆར་གཅོད་པ་སྟོན་པར་བྱེད་དེ། དེའི་ཚེ་ཆོས་མ་ཡིན་པར་འཛིན་པ་དང་ཆོས་མ་ཡིན་པ་མ་ཡིན་པར་འཛིན་པ་གཉིས་ག་ཆོས་བདག་མེད་པ་ལ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་བྱ་བའི་དོན་ཏེ། དེ་ནི་བསྟན་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུའོ།།

【明版】又言說法身要義者，經言「以是義故，如來常說筏喻法門，若解此者，法尚應捨，何況非法」故。「法尚應捨」，實想生故；「何況非法」者，理不應故。略說顯示菩薩欲得言說法身，不應作不實想故。

【宋元】又言說法身要義者，經言「以是義故，如來常說筏喻法門，若解此者，法尚應捨，何況非法」故，「法尚應捨」者，實想生故；「何況非法」者，理不應故。略說顯示菩薩欲得言說法身，不應作不實想。

【藏譯】དེ་བས་ན་འདི་སེམས་ཅན་གྱི་ཆེད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་སོ།། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་གཟིངས་ལྟ་བུར་ཤེས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་ཀྱང་སྤང་བར་བྱ་ན་སྨོས། ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པའི་སྤྱ་རོལ་ཉིད་དུ་ཆོས་མ་ཡིན་པ་སྨོས་འདི་དག་བསྟན་ཏོ་ཞེས་བྱ་བ་མདོར་བསྡུ་ན་ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་ཀྱིས་བསྟན་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཐོབ་པར་འདུན་པར་བྱའོ་ཞེས་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།།

戊二、證得法身

分二：己一、智相法身；己二、福相法身

己一、智相法身

經曰：【**復次，佛告慧命須菩提：「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」須菩提言：「如我解佛所說義，無有定法如來得阿耨多羅三藐三菩提，亦無有定法如來可說。何以故？如來所說法，皆不可取不可說，非法非非法。何以故？一切聖人，皆以無為法得名。」**】

【明版】論曰：此下證得法身，復有二種：一、智相法身；二、福相法身。為欲得智相至得法身住處故，經言：「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？」此為「依義」，顯示翻於正覺菩提耶，故說法者，正覺所攝故。經言「有法可說阿耨多羅三藐三菩提」者，是為「說相」，顯示至得法身故。

【宋元】為欲得智相，至得法身住處故，經言「須菩提！於意云何？有法如來於阿耨多羅三藐三菩提中正覺耶」，此為「依義」，顯示翻於正覺菩提耶，故說法者，正覺所攝故。經言「有法可說取阿耨多羅三藐三菩提」者，是為「說相」，顯示至得法身故。

【藏譯】ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱི་རྟོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པའི་རྟེན་ནི་རབ་འབྱོར་དེ་ཇི་སྙམ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདིས་དོན་ཉམས་པ་ལས་ནི་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ལྷག་པར་འཛིན་པ་ནི་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་སུ་སྟོན་ཏེ། ཆོས་བསྟན་པས་དེ་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་འཛིན་ཞེས་བྱའོ།། དེའི་ཕྱིར་ཆོས་གང་ཡང་བསྟན་ཏམ་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཅེས་བྱ་བའི་འོ།། རྒྱུ་ཙམ་ཡོངས་སུ་བརྗོད་པ་ལས་ནི་རྟོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུའོ་ཞེས་བསྟན་ཏོ།།

【明版】「無有定法」者，上座須菩提導佛意故。世諦故，有菩提及得，是為欲願「攝持」，以方便故，二俱為有。若如世尊意說者，二俱無有，為顯此故，經言「如我解世尊所說義」等。

【宋元】「無有定法」者，上座須菩提導佛意故。世諦故，有菩提及得，是為欲願「攝持」，以方便故，二俱為有。若如世尊意說者，二俱無有，為顯此故，言「如我解世尊所說義」等。

【藏譯】མ་ལགས་སོ་ཞེས་པས་ནི་གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་གྱིས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་དགོངས་པ་སྨྲས་པ་ཡིན་ཏེ། ཀུན་རྫོབ་ཏུ་བྱང་ཆུབ་ཏུ་འཛིན་པ་དང་ཐོབ་པའི་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་སྟོན་ཏེ། རྣམ་གྲངས་ཀྱིས་ན་འདི་དག་གཉི་ག་ཡང་ཡོད་དོ་ཞེས་དགོངས་སོ།། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པ་དེས་ན་འདི་དག་གཉི་ག་ཡང་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བསྟན་ཏོ།། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པའི་དོན་བདག་གིས་ཇི་ལྟར་འཚལ་བ་ལྟར་ན་ཞེས་གསུངས་པ་སྟེ།

【明版】又經言「何以故？如來所說法不可取，不可說，非法，非非法」者，是「安立」第一義，由說法故，知得菩提，故於說法中，安立第一義。於中，「不可取」者，謂正聞時；「不可說」者，謂演說時；「非法」者，分別性；「非非法」者，法無我故。

【宋元】經言「何以故？如來所說法，不可取，不可說，非法、非非法」者，是「安立」第一義，由說法故，知得菩提，故於說法中，安立第一義，於中，「不可取」者，謂正聞時；「不可說」者，謂演說時；「非法」者，分別性故；「非非法」者，法無我故。

【藏譯】དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་བསྟན་པ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། བཟུང་དུ་མ་མཆིས་པ་དང་། བརྗོད་དུ་མ་མཆིས་པ། དེ་ནི་ཆོས་ཀྱང་མ་ལགས། ཆོས་མ་མཆིས་པ་ཡང་མ་ལགས་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་དོན་དམ་པ་རྣམ་པར་འཇོག་སྟེ། ཆོས་བསྟན་པ་རྟོགས་པའི་ཕྱིར་བྱང་ཆུབ་ཀྱིའོ།། ཆོས་ཉིད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་དོན་དམ་པ་རྣམ་པར་འཇོག་སྟེ། དེ་ལ་བཟུང་དུ་མེད་པ་ནི་མཉན་དུ་མེད་པའོ།། བརྗོད་དུ་མེད་པ་ནི་བསྟན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཆོས་མེད་པ་སྟེ། ཀུན་བརྟགས་པའི་རང་བཞིན་གྱིས་ཆོས་མ་ཡིན་པ་ཡང་མེད་པ་ནི་ཆོས་བདག་མེད་པས་སོ།།

【明版】經言「何以故？以無為故，得名聖人」者，無為者，無分別義也，是故菩薩，有學得名；無起無作中，如來轉依，名為清淨，是故如來，無學得名。於中，初無為義者，三摩鉢帝相應，及折伏散亂時顯了故；第二無為，唯第一義者，無上覺故。自此已後，一切住處中，皆顯以無為，故得名聖人應知。前諸住處中，未說無為得名，於此說阿耨多羅三藐三菩提中無為已竟。

【宋元】經言：「何以故？以無為故，得名聖人」者，無為者，無分別義也，

是故菩薩有學得名。無起無作中，如來轉依，名為清淨，是故如來無學得名。於中初無為義者，三摩鉢帝相應，及折伏散亂時顯了故。第二無為，唯第一義者，無上覺故。自此已後，一切住處中，皆顯以無為，故得名聖人應知。前諸住處中，未說無為得名，於此說阿耨多羅三藐三菩提中無為已竟。

【藏譯】དེ་ཅིའི་སྐད་དུ་ཞེ་ན། འཕགས་པའི་གང་ཟག་རྣམས་ནི་འདུས་མ་བགྱིས་ཀྱིས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བའི་སྐད་དུའོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་འདུ་བྱེད་མེད་པར་རྣམ་པར་མི་རྟོག་ཅེས་བྱ་བའི་དོན་ཏེ། དེས་སློབ་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བའོ།། སྐྱེ་བ་མེད་པ་ནི་ཡོད་ཀྱང་འདུས་མ་བྱས་པ་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གནས་ཡོངས་སུ་གྱུར་པ་གང་ཡིན་པ་ནི་དེ་བཞིན་ཉིད་རྣམ་པར་དག་པས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བའི་ཕྱིར་རོ།། དེས་མི་སློབ་པའི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བ་ཡིན་ནོ།། དེ་ལ་འདུས་མ་བྱས་པའི་དོན་དང་པོས་ནི་རྣལ་འབྱོར་ལ་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་སྟོན་ཏེ། དེ་ལ་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཚར་གཅོད་པ་ཡང་སྟོན་ཏོ།། གཉིས་པས་ནི་དེ་ལ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་དོན་ཅན་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་བོ།། འདི་ལས་རྟེན་གོང་མ་ཐམས་ཅད་འདུས་མ་བྱས་པས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བ་ནི་འཕགས་པའི་གང་ཟག་གོ་ཞེས་བྱ་བའི་དབང་དུ་བྱས་པར་རིག་པར་བྱའོ།། འདུས་མ་བྱས་པས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བ་སྔར་མ་གསུངས་པར་འདིར་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་བསྟན་པ་ལས་འདུས་མ་བྱས་པ་དོན་གྱིས་འཐོབ་པའི་ཕྱིར་རོ།།

己二、福相法身

經曰：【「須菩提！於意云何？若滿三千大千世界七寶，以用布施。須菩提！於意云何？是善男子善女人，所得福德，寧為多不？」須菩提言：「甚多！婆伽婆！甚多！修伽陀！彼善男子善女人，得福甚多。何以故？世尊！是福德聚，即非福德聚，是故如來說福德聚。」佛言：「須菩提！若善男子善女人，以滿三千大千世界七寶，持用布施。若復於此經中，受持乃至四句偈等，為他人說，其福勝彼無量不可數。何以故？須菩提！一切諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出。一切諸佛如來，皆從此經生。須菩提！所謂佛、法者，即非佛、法，是名佛、法。】

【明版】論曰：此下福相法身，為欲得福相至得法身住處故，經言「於意云何？若人滿三千大千世界七寶，以用布施」等。云何顯示？即彼所有言說法身，出生如來福相至得法身，於彼乃至說一四句偈，生福甚多，況復如來所有福相至得法身。

【宋元】福相至得法身住處，云何顯示？即彼所有言說法身，出生如來福相至得法身，於彼乃至說一四句偈，生福甚多，況復如來所有福相至得法身。

【藏譯】བསོད་ནམས་ཀྱི་རང་བཞིན་རྟོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུའི་རྟེན་ལ་ཅི་ཞིག་ཡོངས་སུ་བསྟན་པར་འགྱུར་ཞེ་ན། གང་གི་ཕྱིར་རེ་ཞིག་བསྟན་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ལས་བསོད་ནམས་དང་བཅས་པའི་རང་བཞིན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ལས་རྟོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་སྐྱེ་བའི་ཕྱིར་རོ།། དེ་ཡང་རེ་ཞིག་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་བསྟན་པ་ཡང་དེ་ལྟ་བུའོ།། བསོད་ནམས་ཆེན་པོའི་སྐྱེ་མཆེད་ནི་ཐོག་མ་ཉིད་དུ་གང་འདི་བསོད་ནམས་ཀྱི་རང་བཞིན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱི་རྟོགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུའོ།།

【明版】以何因緣於言說法身中，如是說一四句偈能生多福？為成就此義故，經言「何以故？如來阿耨多羅三藐三菩提從此出」者，於中普集十法行阿含故，「諸佛世尊從此生」者，世諦故，言佛出生，以有菩提故，即此二咛故，名為佛法，以菩提及佛故，經言「須菩提！佛法者，即非佛法」。

【宋元】以何因緣於言說法身中，如是說一四句偈，能生多福，為成就此義，故經言「何以故？如來阿耨多羅三藐三菩提從此出」者，於中普集十法行阿含故。

「諸佛世尊從此生」者，世諦故，言佛出生，以有菩提故，即此二並故，名為佛、法，以菩提及佛故，經言：「須菩提！佛法佛法者，即非佛法。」

【藏譯】ཡང་ཅི་ཞིག་ཅེ་ན། བསྟན་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ལས་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་གཅིག་བསྟན་ན་ཡང་དེ་ལྟ་བུའི་བསོད་ནམས་རྒྱས་པར་འགྱུར་བ་ཡིན་ནོ།། དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱི་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ནི་འདི་ལས་འབྱུང་སྟེ་ཞེས་སྨྲུབ་པར་བྱེད་པ་གསུངས་ཏེ། སྒྲོད་པ་བཅུ་ལུང་ཅུང་ཟད་ལ་བརྟེན་ནས་ཀུན་དུ་རྟོགས་པའི་ཕྱིར་རོ།། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་འདི་ལས་སྐྱེས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་སངས་རྒྱས་ཏེ། དེ་ལས་བྱང་ཆུབ་འབྱུང་བ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ།། གཉིས་ལ་ཡང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ནི་མཚོད་རྟེན་ནོ།། གང་བྱང་ཆུབ་དེ་ཉིད་སངས་རྒྱས་སོ།། དེས་ན་རབ་འབྱོར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་དེ་དག་མེད་པར་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ།

【明版】復次，經言「其所生福，勝彼無量阿僧祇」者，此為「依義」，顯示對治福不生故。於中「其福」者，此為「說相」，顯示福相法身故；「勝彼」者，顯示欲願「攝持」故。

【宋元】復次，經言：「其所生福，勝彼無量阿僧祇」者，此為「依義」，顯示對治福不生故；於中「其福」者，此為「說相」，顯示福相法身故；「勝彼」者顯示欲願「攝持」故。

【藏譯】དེ་ལ་འདི་ཉིད་ནི་རེ་ཞིག་འདི་བསོད་ནམས་མང་པོ་འབྱུང་བའི་རྒྱུར་རིག་པར་བྱ་ལ། དོན་ཉམས་པ་ལས་ནི་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་བསོད་ནམས་རབ་ཏུ་འབྱུང་བར་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏེ། བསོད་ནམས་ཞེས་བྱ་བའི་རྒྱུ་ཙམ་ཡོངས་སུ་བརྗོད་པ་ལས་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།། བསོད་ནམས་མཆོག་ཏུ་བསྟན་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཀྱང་དེ་ལ་སྨོན་ལམ་སྟོན་པར་བྱེད་དེ།

【明版】經言「世尊！是福聚，即非福聚，是故如來說福聚」，及言「須菩提！佛法佛法者，即非佛法，是名佛法」者，以此福聚及佛法，為攝取如來福相法身中「安立」第一義，為隨順無為得名故，相應三摩鉢帝及折伏散亂，不復顯了。言「甚多，婆伽婆，甚多，修伽陀」二語者，顯示攝心、持心，以攝自心，故言受持。「為他說」者，解釋句味故；「無量」者，過譬喻故；「阿僧祇」者，顯多故，已說欲住處竟。

【宋元】經言：「世尊！是福聚，即非福聚，是故如來說福聚」及言「須菩提！佛法佛法者即非佛法，是名佛法」者，以此福聚及佛法，為攝取如來福相法身中「安立」第一義故，為隨順無為得名故。相應三摩鉢帝及折伏散亂，不復顯了。言「甚多，婆伽婆！甚多，修伽陀」二語者，顯示攝心、持心，以攝自心，故言受持，「為他說」者，解釋句味故。「無量」者，過譬喻故；「阿僧祇」者，顯多故。

【藏譯】བཅོམ་ལྡན་འདས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་ཉིད་ཕུང་པོ་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་བྱ་བ་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། གང་ཡང་རབ་འབྱོར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་དེ་དག་མེད་པས་དེས་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་ཡང་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། སུ་ཞིག་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དེ་བསོད་ནམས་

ཀྱི་རང་བཞིན་གྱི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དེ་རྣམས་ཀྱི་ཡིན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་དོན་དམ་པ་རྣམ་པར་འཇོག་གོ། འཕགས་པའི་གང་ཟག་རྣམས་ནི་འདུས་མ་བྱས་ཀྱིས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བྱ་བའི་རྗེས་སུ་ཞུགས་པ་ལས་རྣལ་འབྱོར་ལ་སློམས་པར་ཞུགས་པའི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཆར་གཅོད་པ་སླར་ཡང་བསྟན་པ་ཡིན་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་མང་ལགས་སོ།། བདེ་བར་གཤེགས་པ་མང་ལགས་སོ་ཞེས་ཚིག་གཉིས་སྨོས་པ་ནི་སེམས་ཉིད་དུ་བཟུང་བ་དེས་ན་བདག་ཏུ་བཟུང་བའི་སེམས་ཉིད་སྟོན་པར་བྱེད་དེ། ལྷག་པར་བཟུང་བ་ལྷུར་ལེན་པར་བསྟན་པ་ཡིན་ཏེ། ཚིག་དང་ཡིག་གེས་བསྟན་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བའི་དོན་ཏོ།། དཔག་ཏུ་མེད་པ་ནི་དཔེའི་ཡུལ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དང་གྲངས་མེད་པ་ནི་མང་བ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ།།

丁五、於修道得勝中無慢

經曰：**【「須菩提！於意云何？須陀洹能作是念：『我得須陀洹果』不？」。須菩提言：「不也！世尊！何以故？實無有法名須陀洹。不入色聲香味觸法，是名須陀洹。」佛言：「須菩提！於意云何？斯陀含能作是念：『我得斯陀含果』不？」須菩提言：「不也！世尊！何以故？實無有法名斯陀含。是名斯陀含。」「須菩提！於意云何？阿那含能作是念：『我得阿那含果』不？」須菩提言：「不也！世尊！何以故？實無有法名阿那含。是名阿那含。」「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：『我得阿羅漢果』不？」須菩提言：「不也！世尊！何以故？實無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念，我得阿羅漢，即為著我人眾生壽者。世尊！佛說我得無諍三昧，最為第一，世尊說我是離欲阿羅漢。世尊！我不作是念：我是離欲阿羅漢。世尊！我若作是念：『我得阿羅漢』。世尊則不記我無諍行第一。以須菩提實無所行，而名須菩提無諍無諍行。」】**

【明版】論曰：此下第五，為修道得勝中無慢，如前略為八種住處。已下十二，總名離障礙住處對治應知。何者十二障礙？一、慢；二、無慢而少聞；三、多聞而小攀緣作念修道；四、不小攀緣作念修道而捨眾生；五、不捨眾生而樂隨外論散動；六、雖不散動，而破影像相中無巧便；七、雖有巧便而福資糧不具；八、雖具福資糧而樂味懈怠及利養等；九、雖離懈怠利養而不能忍苦；十、雖能忍苦而智資糧不具；十一、雖具智資糧而不自攝；十二、雖能自攝而無教授。

【宋元】已說欲住處竟，今說離障礙住處，有十二種障礙對治應知。何者十二障礙？一、慢；二、無慢而少聞；三、多聞而小攀緣作念修道；四、不小攀緣作念修道而捨眾生；五、不捨眾生而樂隨外論散動；六、雖不散動，而破影像相中無巧便；七、雖有巧便而福資糧不具；八、雖具福資糧而樂味懈怠及利養等；九、雖離懈怠利養而不能忍苦；十、雖能忍苦而智資糧不具；十一、雖具智資糧而不自攝；十二、雖能自攝而無教授。

【藏譯】དེས་ནི་འདུན་པའི་རྟེན་ནོ།། གེགས་ཀྱིས་དབེན་པའི་རྟེན་ནི་གེགས་བཅུ་གཉིས་ཀྱི་གཉེན་པོར་རིག་པར་བྱ་སྟེ། གེགས་བཅུ་གཉིས་པོ་གང་དག་ཅེ་ན། མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་ཅན་ཉིད་དང་། མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་མེད་པར་གྱུར་ཀྱང་ཐོས་པ་ཉུང་བ་ཉིད་དང་། ཐོས་པ་མང་ཡང་དམིགས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཆུང་དུ་བསྒོམ་པ་དང་། དམིགས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཆུང་དུ་མ་ཡིན་ཡང་སེམས་ཅན་ཡལ་བར་འདོར་བ་ཉིད་དང་། ཡལ་བར་འདོར་བ་མ་ཡིན་ཡང་ཕྱི་རོལ་གྱི་བསྟན་བཅོས་ལ་རྗེས་སུ་ཆགས་པ་དང་། དེ་ལ་འཇུག་པར་བྱེད་པ་མ་ཡིན་ཡང་གཟུགས་བརྙན་གྱི་མཚན་མ་ཐིལ་གྱིས་གནོན་པ་ལ་མི་མཁས་པ་དང་། དེ་ལ་མཁས་ཀྱང་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་མི་སོགས་པ་ཉིད་དང་། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་སོགས་ཀྱང་ལེ་ལོས་རྙེད་པ་དང་བཀུར་སྟིའི་བདེ་བའི་རོ་མྱང་བ་ཉིད་དང་། དེ་རོ་མྱོང་བ་མ་ཡིན་ཀྱང་སྡུག་བསྔལ་མི་བཟོད་པ་ཉིད་དང་། སྡུག་བསྔལ་བཟོད་པ་ཉིད་ཡིན་ཡང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་མི་

སོགས་པ་ཉིད་དང་། ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་སོགས་ཀྱང་བདག་ཏུ་ཡང་དག་པར་འཛིན་པ་དང་། བདག་ཏུ་མི་འཛིན་ཡང་གདམས་ངག་དང་བྲལ་བ་ཉིད་དོ།།

【明版】此中為離慢故，經言「須陀洹能作是念，我得須陀洹果不」等，此為「依義」，顯示對治我得慢故。又復「須陀洹能作是念」者，即為「說相」，顯示無慢故，亦即是欲願「攝持」。經言「世尊！實無有法不入色聲香味觸」者，此為「安立」第一義。

【宋元】初中為離慢故，經言「須陀洹頗作是念：我得須陀洹果」等，此為「依義」，顯示對治我得慢故。又復「須陀洹頗作是念」者，即為「說相」，顯示無慢故，亦即是欲願「攝持」。經言：「世尊！無有所入，不入色聲香味觸」者，此為「安立」第一義。

【藏譯】དེ་ལ་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་གྱིས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་འདི་སྙམ་དུ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་ལ་དོན་ཉམས་པ་ནི་བདག་གིས་ཐོབ་པོ་ཞེས་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་ཅན་ཉིད་དེ་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་སུ་བསྟན་ཏོ།། རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་འདི་སྙམ་དུ་ཞེས་བྱ་བས་ནི་རྒྱུ་ཙམ་བརྗོད་པ་ཉིད་ཀྱིས་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་མེད་པ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏེ། དེ་ལ་ཡང་འདུན་པ་དང་སྨོན་ལམ་སྟོན་པ་ཡིན་ལ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཅི་ལ་ཡང་ཞུགས་པ་མ་མཆིས་སོ་ཞེས་བྱ་བས་ནི་དོན་དམ་པར་འཇོག་གོ།།

【明版】若須陀洹如是念：「我得須陀洹果」，即為有我想，若有我想，則為有慢應知，如是乃至阿羅漢亦爾。上座須菩提自顯無諍行第一，及離欲阿羅漢共有功德者，以己所證，為令信故，以無有法得阿羅漢，及無所行故，說無諍無諍行，此中即為安立第一義。

【宋元】若須陀洹如是念：「我得須陀洹果」，即為有我想；若有我想，則為有慢應知，如是乃至阿羅漢亦爾。上座須菩提自顯無諍行第一，及阿羅漢共有功德者，以己所證，為令信故，以無有法得阿羅漢，及無所行故，說無諍行無諍行，此中即為安立第一義。

【藏譯】གལ་ཏེ་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་ད་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་པར་གྱུར་ན་དེ་ཉིད་དེའི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་རོ།། དེ་བས་ན་དེ་དེའི་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་དུ་འགྱུར་བར་ཤེས་པར་བྱའོ།། དེ་ལྟར་དགྲ་བཅོམ་པའི་བར་དུ་སྦྱེ། གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་གྱི་ཁྱད་པར་གྱིས་གནས་པ་དང་རྒྱུ་བ་ཐུན་མོང་གི་དགྲ་བཅོམ་པའི་ཡོན་ཏན་གྱིས་བདག་ཉིད་ཁོང་དུ་ཚུད་ཅིང་མངོན་སུམ་དུ་གྱུར་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཚིག་གཟུང་བར་བྱ་བའི་དོན་ཏོ།། ཇི་ལྟར་དགྲ་བཅོམ་པ་འགའ་ལ་ཡང་ཞུགས་པ་མེད་པ་དེ་བཞིན་དུ་འགའ་ལ་ཡང་གནས་པ་མེད་པར་བརྗོད་དེ། གནས་པ་དང་རྒྱུ་བའི་དོན་དམ་པ་འདིར་ཡང་རྣམ་པར་འཇོག་གོ།།

丁六、不離佛出時

經曰：【佛告須菩提：「於意云何？如來昔在然燈佛所，得阿耨多羅三藐三菩提法不？」須菩提言：「不也！世尊！如來在然燈佛所，於法實無所得阿耨多羅三藐三菩提。」】

【明版】論曰：此下第六，為不離佛出時。依離障礙十二種中，為離少聞故，經言「如來昔在然燈佛所，得阿耨多羅三藐三菩提法不」等，謂彼佛出世承事供

養時，有法可取離此分別故，依義等及對治等，隨義相應應知。

【宋元】為離少聞故，經言「如來於然燈如來應供正遍知所，有法可取耶」等，謂彼佛出世承事供養時，有法可取離此分別故。依義等及對治等，隨義相應應知。

【藏譯】ཐོས་པ་ཉུང་བས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། འདིས་ནི་སངས་རྒྱས་འབྱུང་བ་ལ་འདི་ཆགས་པ་སྟེ། དེ་བས་ན་ཆོས་གང་བླངས་པ་ཞེས་བྱས་པས་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དོར་རོ།། དོན་ཉམས་པ་ལས་ནི་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་ལ་སོགས་པ་ལ་སྦྱོར་བའི་སྦྱོར་བས་སོ།།

丁七、願淨佛土

經曰：【**佛告須菩提：「若菩薩作是言：『我莊嚴佛國土』，彼菩薩不實語。何以故？須菩提！如來所說莊嚴佛土者，則非莊嚴，是名莊嚴佛土。是故須菩提！諸菩薩摩訶薩，應如是生清淨心，而無所住，不住色生心，不住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。**】

【明版】論曰：此下第七、為願淨佛土。依離障礙十二種中，為離小攀緣作念修道故，經言「須菩提！若菩薩作是言：我莊嚴佛國土」等。若念嚴淨土者，則於色等事分別生味著，為離此故，經言「是故須菩提，諸菩薩摩訶薩應如是生清淨心，而無所住，不住色聲香味觸法」等。

【宋元】為離小攀緣作念修道故，經言「須菩提若有菩薩如是言，我當成就嚴淨佛土」等。若念嚴淨土者，則於色等事分別生味著，為離此故，經言：「是故須菩提，菩薩應生如是不住心無所住，不住色聲香味觸法」等。

【藏譯】དམིགས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཆུང་དུ་བསྒོམ་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་བདག་གིས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་བསྒྲུབ་པོ་ཞེས་ཟེར་ན་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། ཞིང་བཀོད་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ན་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པར་ཀུན་བརྟགས་པ་ལས་དེའི་རོ་མྱང་བར་འགྱུར་བའོ།། དེ་ཡོངས་སུ་སྤང་བའི་དོན་དུ་རབ་འབྱོར་དེ་ལྟ་བས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་འདི་ལྟར་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ།། ཅི་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་ཞེས་བྱ་བ་འདི་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

丁八、成熟眾生

【**「須菩提！譬如有人，身如須彌山王。須菩提！於意云何？是身為大不？」須菩提言：「甚大！世尊！何以故？佛說非身，是名大身。彼身非身，是名大身。」**】

【明版】論曰：此下第八，為成熟眾生，依離障礙十二種中，為離捨眾生故，經言「須菩提！譬如有人，身如須彌山王」如是等，此何所顯示？為成熟欲界眾生故。彼羅睺阿脩羅王等，一切大身，量如須彌，尚不應見其自體，何況餘者。經言「如來說為非體」者，顯示法無我故；「彼體非體」者，顯示法體無生無作故。此即顯示自性與相及差別故。

【宋元】為離捨眾生故，經言「須菩提譬如有人，身如須彌山王」如是等，此何所顯示？為成熟欲界眾生故。彼羅絢阿修羅王等，一切大身量如須彌，尚不應見其自體，何況餘者，經言：「如來說為非體」者，顯示法無我故。「彼體非體」

者，顯示法體無生無作故。此即顯示自性與相及差別故。

【藏譯】སེམས་ཅན་ཡལ་བར་འདོར་བས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན་མི་ཞིག་གི་ལུས་འདི་ལྟ་བུར་གྱུར་ཏེ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། འདིས་ཅི་བསྟན་ཞེ་ན། འདོད་པའི་ཁམས་ན་སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་སྨིན་པ་ལ་དགའ་བ་རྣམས་ཏེ། དེ་ལ་ལྷ་མིན་གྱི་དབང་པོ་སྒྲ་གཅན་གྱི་ལུས་ཆེ་བའི་ཚད་རི་རབ་ཙམ་སྟེ་དེ་ཡང་རེ་ཞིག་ལུས་མེད་པར་བལྟ་བར་བྱ་བ་གཞན་ལྟ་སྨོས་ཀྱང་ཅི་དགོས་ཞེས་བྱའོ།། དེ་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དངོས་པོ་མ་མཆིས་པར་གསུངས་ཞེས་བྱ་བས་དེ་བཞིན་ཉིད་ཆོས་བདག་མེད་པར་སྟོན་ཏེ། དེ་དངོས་པོ་མེད་ཅེས་བྱ་བ་ནི་མ་བྱུང་བ་ཉིད་དང་འདུས་མ་བྱས་པ་དེ་བཞིན་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་ཁྱད་པར་གྱི་མཚན་ཉིད་དག་གི་ཆོས་བདག་མེད་པ་ཡོངས་སུ་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ།།

丁九、遠離隨順外論散亂

經曰：【**佛言：「須菩提！如恆河中所有沙數，如是沙等恆河，於意云何？是諸恆河沙，寧為多不？」須菩提言：「甚多！世尊！但諸恆河，尚多無數，何況其沙。」佛言：「須菩提！我今實言告汝：若有善男子善女人，以七寶滿爾數恆河沙數世界，以施諸佛如來。須菩提！於意云何？彼善男子善女人，得福多不？」須菩提言：「甚多！世尊！彼善男子善女人，得福甚多。」佛言須菩提：「以七寶滿爾數恆河沙世界，持用布施。若善男子善女人，於此法門，乃至受持四句偈等，為他人說，而此福德，勝前福德無量阿僧祇。復次，須菩提！隨所有處，說是法門，乃至四句偈等，當知此處，一切世間天人阿脩羅，皆應供養，如佛塔廟。何況有人，盡能受持讀誦此經。須菩提！當知是人，成就最上第一希有之法。若是經典所在之處，則為有佛，若尊重似佛。」爾時，須菩提白佛言：「世尊！當何名此法門？我等云何奉持？」佛告須菩提：「是法門名為金剛般若波羅蜜。以是名字，汝當奉持。何以故？須菩提！佛說般若波羅蜜，則非般若波羅蜜。須菩提！於意云何？如來有所說法不？」須菩提言：「世尊！如來無所說法。」**】

【明版】論曰：此下第九，為遠離隨順外論散亂。依離障礙十二種中，為離樂外，離散亂故，經說四種因緣，顯示此法勝異也：一、攝取福德；二、天等供養；三、難作；四、起如來等念。

【宋元】為離樂外論散亂故。經說「四種因緣」，顯示此法勝異也：一、攝取福德；二、天等供養；三、難作；四、起如來等念。

【藏譯】ཕྱི་རོལ་གྱི་བསྟན་བཅོས་སྙིང་པོ་མེད་པ་ལ་རྗེས་སུ་ཆགས་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས།

【明版】經言「須菩提！如恒河中所有沙數」等者，是「攝取福德」。經言「須菩提！隨所有處說是法門」等者，是「天等供養」。經言「須菩提！當知是人成就最上第一希有」等者，是「難作」。經言「若是經典所在之處」等者，是「起如來等念」。

【宋元】經言：「以此因緣得福多彼」者，是「攝取福德」。經言：「為他若說若授若解釋，彼地分即是支提相」者，是「天等供養」。經言：「當得具足最上希有」者，是「難作」。經言：「此地分即為教師住處，及餘可尊重」者，是「起如來等念」。

【藏譯】རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གང་གཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདིར་

རྒྱུ་བཞིས་ཆོས་འདིའི་ཁྱད་པར་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏེ། བསོད་ནམས་ཡོངས་སུ་སྡུད་པ་དང་། ལྷ་ལ་སོགས་པ་མང་པོས་བཀུར་བ་དང་། དཀའ་བ་བྱེད་པའི་རྒྱུ་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སོགས་པས་དགོངས་ཤིང་ལྷན་ཅིག་ཏུ་འགྲོགས་པའོ།། འདི་ཉིད་འདི་ལས་བསོད་ནམས་མང་དུ་འབྱུང་བའི་རྒྱུའོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་བསོད་ནམས་ཡོངས་སུ་སྡུད་པའོ། ། སའི་ཕྱོགས་དེ་མཆོད་རྟེན་དུ་གྱུར་ཞེས་བྱ་བས་ནི་ལྷ་ལ་སོགས་པ་མང་པོས་བཀུར་བའོ།། ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ཞེས་བྱ་བས་ནི་དཀའ་བ་བྱེད་པའི་རྒྱུའོ།། ས་ཕྱོགས་དེ་ན་སྟོན་པ་ཡང་བཞུགས་ཏེ་བླ་མའི་གནས་གཞན་དག་ཀྱང་གནས་སོ་ཞེས་བྱ་བས་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སོགས་པས་དགོངས་ཤིང་ལྷན་ཅིག་ཏུ་འགྲོགས་པའོ།།

【明版】於中「說」者，為他直說故；「授」者，教授他故，顯示此樂外論散亂對治法勝異已。於如是法中，或起如言執義，為對治彼未來罪故，經言「佛說般若波羅蜜，則非般若波羅蜜」故，如般若波羅蜜非波羅蜜，如是亦無有餘法如來說者，為顯此義故，經言「須菩提！於意云何？如來有所說法不？」此顯示自相及平等相法門第一義也。

【宋元】於中「說」者，為他直說故，「授」者，教授他故；顯示此樂外論散亂對治法勝異已。於如是法中，或起如言執義，為對治彼未來罪故，經言：「如來所說般若波羅蜜即非般若波羅蜜」故，如般若波羅蜜非波羅蜜，如是亦無有餘法如來說者，為顯此義故，經言：「頗有法如來可說不？」此顯示自相及平等相法門第一義也。

【藏譯】དེ་ལ་གསུངས་པ་དང་གསུང་བར་འགྱུར་བའི་ཚུལ་གྱིས་བསྟན་པར་བྱ་བ་དང་སྟོན་པའི་ཚུལ་གྱིས་ཞེས་བྱ་སྟེ། ཕྱི་རོལ་པའི་བསྟན་བཅོས་སྙིང་པོ་མེད་པ་ལ་རྗེས་སུ་ཆགས་པའི་གཉེན་པོར་ཆོས་འདིའི་ཁྱད་པར་ཡོངས་སུ་བསྟན་པས་ཆོས་འདི་ཉིད་ལ་སྒྲ་ཇི་བཞིན་པར་མངོན་པར་ཞེན་པར་མི་བྱ་སྟེ། དེ་རྣམས་ཀྱི་མ་འོངས་པའི་སྐྱོན་གྱི་གཉེན་པོ་སྟོན་པར་བྱེད་དོ།། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གང་གསུངས་པ་དེ་ཉིད་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད་ཅེས་བྱ་བ་ནི་ཇི་ལྟར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ནི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད་དེ། དེ་ལྟར་གཞན་དག་ཏུ་ཡང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་འགའ་ཡང་མ་བསྟན་ཏོ་ཞེས་བྱ་བའི་དོན་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་གསུངས་པ་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་རང་དང་སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་དོན་དམ་པ་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།།

丁十、色及眾生身摶取中觀破相應行

經曰：**【「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵，是為多不？」須菩提言：「彼微塵甚多，世尊！」「須菩提！是諸微塵，如來說非微塵，是名微塵。如來說世界，非世界，是名世界。」】**

【明版】論曰：此下第十，明色及眾生身摶取中觀破相應行。依離障礙十二種中，為離於影像相，自在中無巧便故，經言「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵如是」等，彼不限量攀緣作意，菩薩恒於世界攀緣作意修習故，說三千大千世界，

【宋元】為離於影像相自在中無巧便故，經言：「須菩提所有三千大千世界地塵」如是等。彼不限量攀緣作意，菩薩恒於世界攀緣作意修習故，說三千大千世界。

【藏譯】གཟུགས་བརྙན་གྱི་མཚན་མ་ཟིལ་གྱིས་གནོན་པ་ལ་མི་མཁས་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་མཛད་ནས། རབ་འབྱོར་

སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། དམིགས་པ་ཆེན་པོ་ཡིད་ལ་བྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ལ་དམིགས་པའི་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མང་དུ་བསྒོམ་པར་འགྱུར་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་སྨོས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】於中為破色身影像相故，顯示二種方便：一、細作方便，如「三千大千世界所有微塵寧為多不」等。二、不念方便，如經：「是諸微塵，如來說非微塵，是名微塵」故。

【宋元】於中為破色身影像相故；顯示二種方便：一、細作方便，如經「三千大千世界所有地塵寧為多不」等。二、不念方便，如經「所有地塵如來說非塵，是名地塵」故。

【藏譯】དེ་ལ་གཟུགས་ཀྱི་སྐུའི་གཟུགས་བརྙན་གྱི་མཚན་མ་ཟིལ་གྱིས་གནོན་པའི་དོན་དུ་ཐབས་རྣམ་པ་གཉིས་བསྟན་ཏེ། ཕྲ་མོར་བྱེད་པའི་ཐབས་ནི། སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་མང་བ་ཡིན་ནམ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། སྣང་བ་མེད་པར་བྱེད་པའི་ཐབས་ཀྱང་སའི་རྡུལ་གང་ལགས་པ་དེ་རྡུལ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སྐད་དུ་སྟེ། དེས་ན་སའི་རྡུལ་ཞེས་བགྱིའོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】為破眾生身影像相故，經言「如來說世界，非世界，是名世界」故。於中世界顯眾生世也，但以名身名為眾生世，不念名身方便即是顯示故，彼影像相不復說細作方便也。

【宋元】為破眾生名身影像相故，經言：「所有世界如來說非世界，是名世界」故，於中世界者顯眾生世也。但以名身名為眾生世，不念名身方便即是顯示故，彼名身影像相，不復說細作方便也。

【藏譯】སེམས་ཅན་གྱིས་ལུས་ཀྱི་གཟུགས་བརྙན་གྱི་མཚན་མ་ཟིལ་གྱིས་གནན་པའི་དོན་དུ་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གང་ལགས་པ་དེ་ཁམས་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་བགྱིའོ་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདིར་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ནི་སེམས་ཅན་གྱི་འཇིག་རྟེན་དུ་དགོངས་ཏེ། མིང་དང་གཟུགས་ཀྱིས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བ་ནི་སེམས་ཅན་གྱི་འཇིག་རྟེན་ནོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སྣང་བ་མེད་པར་བྱེད་པའི་ཐབས་ལ་མཁས་པ་ཉིད་དོ།། དེ་ལ་གཟུགས་བརྙན་གྱི་མཚན་མ་ཟིལ་གྱིས་གནན་པའི་དོན་ཡོངས་སུ་བསྟན་གྱི་ཕྲ་མོར་བྱེད་པའི་ཐབས་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

丁十一、供養給侍如來

【佛言：「須菩提！於意云何？可以三十二大人相見如來不？」須菩提言：「不也！世尊！何以故？如來說三十二大人相，即是非相，是名三十二大人相。」】

【明版】論曰：此下第十一，明供養給侍如來。依離障礙十二種中，為離不具福資糧故，經言「於意云何？可以三十二大人相見如來不」者，顯示為福資糧故，親近供養如來時，不應以相成就見如來。云何見？應見第一義法身故。

【宋元】為離不具福資糧故，經言：「須菩提於意云何？以三十二大丈夫相見如來耶」者，顯示為福資糧故，親近供養如來時，不應以相成就見如來，云何見？應見第一義法身故。

【藏譯】བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་མ་བསགས་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས།

སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་པོ་དག་གིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་སུ་བལྟའམ་ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། འདིས་ཅི་བསྟན་ཞེ་ན། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་ཀྱི་དོན་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མཆོད་ཅིང་བསྙེན་བཀུར་བར་བྱ་སྟེ། མཚན་ལྡན་སུམ་ཅོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བྱ་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་དོན་དམ་པའི་ཆོས་ཉིད་ཀྱིས་བལྟ་བར་བྱའོ་ཞེས་པའོ།།

丁十二、遠離利養及疲乏熱惱故不起精進及退失等

經曰:【**佛言:「須菩提!若有善男子善女人,以恆河沙等身命布施,若復有人,於此法門中,乃至受持四句偈等,為他人說,其福甚多無量阿僧祇。」爾時,須菩提聞說是經,深解義趣,涕淚悲泣,抆淚而白佛言:「希有!婆伽婆!希有!修伽陀!佛說如是甚深法門,我從昔來所得慧眼,未曾得聞如是法門。』何以故?須菩提!佛說般若波羅蜜,即非般若波羅蜜。」「世尊!若復有人得聞是經,信心清淨,則生實相,當知是人成就第一希有功德。世尊!是實相者,則是非相,是故如來說名實相實相。世尊!我今得聞如是法門,信解受持,不足為難。若當來世,其有**眾**生得聞是法門,信解受持,是人則為第一希有。何以故?此人無我相、人相、**眾**生相、壽者相。何以故?我相,即是非相;人相、**眾**生相、壽者相,即是非相。何以故?離一切諸相,則名諸佛。」佛告須菩提:「如是,如是。若復有人得聞是經,不驚不怖不畏,當知是人甚為希有。何以故?須菩提!如來說第一波羅蜜,非第一波羅蜜。如來說第一波羅蜜者,彼無量諸佛亦說波羅蜜,是名第一波羅蜜。**】

【明版】論曰:此下第十二,遠離利養及疲乏熱惱故,不起精進及退失等。依離障礙十二種中,為離懈怠利養等樂味故,經言「須菩提!若有善男子、善女人,以恒河沙等身命布施」如是等,於中身有疲乏,心有熱惱,以此二種於彼精進,若退若不發,此何所顯示?如此捨爾許身,自所有福,不及此福。云何以一身著懈怠等故,而為障礙?

【宋元】為離懈怠利養等樂味故,經言:「須菩提!若復婦女丈夫,捨恒河沙」等,「自身如是」等。此何所顯示?如此捨爾許自身,所有福不及此福。云何以一身著懈怠等故,而為障礙?

【藏譯】ལེ་ལོ་དང་རྙེད་པ་དང་བཀུར་སྟིའི་བདེ་བ་ལ་གཅིག་ཏུ་རོ་མྱང་བས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། གང་སླར་ཡང་རབ་འབྱོར་སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད་གང་གིས་ལུས་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཡོངས་སུ་བཏང་བས་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། འདིས་ཅི་བསྟན་ཞེ་ན། རེ་ཞིག་ལུས་ཡོངས་སུ་བཏང་བས་བསོད་ནམས་དེ་ཙམ་དུ་འགྱུར་མོད་ཀྱི། གང་གི་སྲིད་པར་ལུས་གཅིག་ལ་ལྟོས་པའི་ལེ་ལོས་བར་མ་ཆད་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།།

【明版】何故此中上座須菩提流淚而言:「我未曾聞如是等法門」也?以聞此勝福甚多,過於捨無量身,更不說餘勝福故。

【宋元】云何以一身著懈怠等故,而為障礙?何故此中上座須菩提流淚而言:「我未曾聞如是等法門」也?以聞此勝福甚多,過於捨無量身,更不說餘勝福故。

【藏譯】གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་ཅིའི་ཕྱིར་འདི་མཆི་མ་འབྱིན་པར་བྱེད་ཅེ་ན། བདག་གིས་ཡེ་ཤེས་སྐྱེས་ཚུན་ཆད་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་མ་ཐོས་སོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། ལུས་ཤིན་ཏུ་མང་པོ་བཏང་བས་བསོད་ནམས་མང་པོ་མཆོག་ཏུ་འགྱུར་བར་བདག

གིས་ཐོས་ན་འདིར་བསོད་ནམས་མཆོག་ཏུ་བསྟན་པ་འདི་ནི་མ་ཡིན་ཏེ།

【明版】若聞如是勝福故，發起精進已，若於此法中生如義想，為離此過故，經言「若復有人，得聞是經，信心清淨，則生實相，當知是人，成就第一希有功德」等，**即於如是實相中，為離實相分別故，**經言「是實相者，即是非相」如是等。

【宋元】若聞如是勝福故，發起精進已。若於此法中生如義想，為離此過故，經言:「於說此修多羅中生實想者，當成第一希有」等。**即於如是實想中，為離實想分別故，**經言「彼所有實想，即非實想」如是等。

【藏譯】དེ་ལྟར་བསོད་ནམས་མཆོག་ཏུ་འགྱུར་བར་ཐོས་པས་བརྩོན་འགྲུས་བརྩམས་ནས་ཆོས་གང་ལ་སྒྲ་ཇི་བཞིན་དུ་འདུ་ཤེས་པར་འགྱུར་རོ།། དེ་རྣམས་ཀྱི་སྐྱོན་ཡོངས་སུ་སྤང་བའི་དོན་དུ་གང་དག་མདོ་སྡེ་འདི་བཤད་པ་ལ་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་སྐྱེད་པར་འགྱུར་བ་དེ་དག་ནི་ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། འདི་ལ་ཡང་ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་ནི་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཡིན་པ་ཡོངས་སུ་སྤང་བའི་དོན་དུ་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་པ་གང་ལགས་པ་དེ་ཉིད་འདུ་ཤེས་མ་མཆིས་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】經言「世尊！我今得聞如是法門，信解受持不足為難。若當來世其有眾生，得聞是法門信解受持，是人則為第一希有」**如是等，此何義？為令味著利養過懈怠諸菩薩，生慚愧故。於未來正法滅時，尚有菩薩於此法門受持故，無人等取及法取，云何汝等於正法興時，遠離修行，不生慚愧也？**

【宋元】經言「世尊！我於此法門，若分別若信解不為希有，若當來世其有眾生，於此法門受持讀誦為他解釋，則為第一希有」**如是等。此何義？為令味著利養過懈怠諸菩薩，生慚愧故。於未來正法滅時，尚有菩薩於此法門受持故。無人等取及法取，云何汝等於正法興時，遠離修行，不生慚愧也？**

【藏譯】བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་ངོ་མཚར་མ་ལགས་ཀྱི་ཞེས་ཀྱང་རྒྱས་པར་ཏེ། དོན་ཅི་ཡིན་ཞེ་ན། མ་འོངས་པ་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་པ་རྙེད་པ་དང་བཀུར་སྟིའི་རོ་མྱང་བའི་སྐྱོན་གྱིས་ལེ་ལོར་གྱུར་པ་དེ་རྣམས་ངོ་ཚ་བ་ལ་ཡང་དག་པར་བསྐྱེ་བའི་དོན་དུ་སྟེ། དམ་པའི་ཆོས་རྣམ་པར་འཇིག་པའི་དུས་ན་འབྱུང་བར་འགྱུར་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་པའི་ཆེད་དུ་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པར་འགྱུར་ཏེ། དེ་རྣམས་གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་མི་འགྱུར་ཞིང་ཆོས་སུ་ཡང་མ་ཡིན་ནོ།། ཁྱེད་ཅག་དམ་པའི་ཆོས་ཀྱི་དགའ་སྟོན་བྱེད་པའི་ཆེ་ན་ཡང་བསླབ་པ་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པས་ངོ་ཚ་བའི་གནས་ལ་ཉེ་བར་བསྟུ་བར་བྱེད་དེ།

【明版】經言「此人無我相、人相、眾生相、壽者相」**者，顯示無人取也。**「我相即非相」**等者，顯示無法取也。**經言「何以故？離一切諸相即名諸佛」**者，顯示諸菩薩順學相，諸佛世尊離一切相，是故我等亦應如是學。此等經文為離退精進故說，於中言**「若分別、若信解」**者，後句釋前句也。**

【宋元】經言「是諸菩薩，無復我等想轉」**者，顯示無人取也。**「所有我想即非我想」**者，顯示無法取也。**經言「何以故？諸佛世尊離一切想」**者，顯示諸菩薩順學相，諸佛世尊離一切想，是故我等亦應如是學，此等經文為離退精進故說，於中言**「若分別、若信解」**者，後句釋前句也。**「受」**者，受文字也；**「攝」**者，**

攝義也，為離不發起精進故。

【藏譯】དེ་དག་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་ཞེས་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་མི་འགྱུར་བར་སྟོན་ཏོ།། བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་གང་ལགས་པ་དེ་ཉིད་འདུ་ཤེས་མ་མཆིས་པ་ཞེས་བྱ་བས་ནི་ཆོས་སུ་འཛིན་པ་མེད་པར་སྟོན་ཏོ།། དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ནི་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་སླད་དུའོ་ཞེས་པས་ནི་རྗེས་སུ་སློབ་པར་བྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་རྣམས་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏེ། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ནི་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་ན་དེ་ལས་བདག་ཅག་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་དེ་ལྟར་བསླབ་པར་བྱའོ་ཞེས་པ་སྟེ། འདི་ལ་ཇི་སྲིད་བརྩོན་འགྲུས་ལྡོག་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རྟོག་པ་མེད་པའི་རྒྱུད་ཅན་ནི་རྣམ་པར་གྲོལ་བར་འགྱུར་ཞེས་བྱ་བ་ནི་རྣམ་པར་བཤད་པའི་དགོངས་པའོ།། ལེན་པར་འགྱུར་བ་ནི་ཡི་གེ་ལས་སོ།། ཀུན་ཆུབ་པར་འགྱུར་བ་ནི་དོན་ལས་སོ།།

【明版】經言「若復有人，得聞是經，不驚、不怖、不畏」等者，以驚等故，不發起精進也。於聲聞乘中，世尊說有法及有空；於聽聞此經時，聞法無有，故驚；聞空無有，故怖；於思量時，於二不有理中，不能相應，故畏。更有別釋為三種無自性故應知，謂相生第一義等，無自性故。

【宋元】經言「須菩提！若聞說此修多羅章句時不驚」等者，以驚等故，不發起精進也。於聲聞乘中，世尊說有法及有空，於聽聞此經時，聞法無有，故驚；聞空無有，故怖；於思量時，於二不有理中，不能相應，故畏。更有別釋為三種無自性故應知，謂相生第一義等，無自性故。

【藏譯】མི་རྟོམ་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། གང་འདིར་མདོའི་ཚིག་བཤད་པ་ལ་མི་སྐྲག་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། སྐྲག་པ་ནི་བརྩོན་འགྲུས་མི་རྟོམ་པ་སྟེ། ཉན་ཐོས་ཀྱི་ཐེག་པ་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཆོས་ཙམ་གྱི་སྟོང་པ་ཉིད་ནི་ཡོད་དོ་ཞེས་བསྟན་ལ། ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་ནི་གཉིས་ག་ཡང་ཀུན་དུ་བརྟགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བསྟན་ཏེ། དེ་ལ་མཉན་པའི་དུས་ན་ཆོས་མེད་པར་ཐོས་ནས་སྐྲག་པར་འགྱུར་ལ། སྟོང་པ་ཉིད་དངོས་པོ་མེད་པར་ཐོས་ནས་དངང་བར་འགྱུར་ཞིང་སེམས་པའི་དུས་ན་གཉིས་ག་ཡང་དངོས་པོ་མེད་པས་སྦྱར་བར་བྱ་བ་དང་སྦྱོར་བར་བྱེད་པར་མི་ནུས་པའི་ཕྱིར་ཀུན་དུ་དངང་བར་འགྱུར་རོ།། གཞན་ཡང་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་གསུམ་གྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་རྣམ་གྲངས་སུ་རིག་པར་བྱའོ།། མཚན་ཉིད་དང་དོན་དམ་པ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པའོ། །

【明版】經言「何以故？須菩提！如來說第一波羅蜜，非第一波羅蜜」者，此有何義？復說第二生慚愧處故，言此法如是勝上，汝等不應放逸，於中以於餘波羅蜜中勝故，名第一波羅蜜。又經言「如來說第一波羅蜜」者，彼無量諸佛亦說波羅蜜者，此言顯示一切諸佛同說第一，是故名第一。

【宋元】經言:「何以故？須菩提！如來說第一波羅蜜」者，此有何義？復說第二生慚愧處故，言此法如是勝上，汝等不應放逸。於中以於餘波羅蜜中勝故。名第一波羅蜜，經言:「如來說第一波羅蜜」者，「彼無量諸佛亦說波羅蜜」者，此言顯示一切諸佛同說第一，是故名第一。

【藏譯】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་འདི་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཞེས་བྱ་བ་ལ། ཡང་དོན་ཅི་ཡིན་ཞེ་ན། ངོ་ཚའི་གནས་གཉིས་པ་ལ་ཉེ་བར་འགོད་དེ། དེ་ལྟར་ཆོས་འདི་གཙོ་བོར་གྱུར་པ་ཡིན་པས་བག་ཡོད་པར་བྱའོ་ཞེས་པའོ།། དེ་ལ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གཞན་རྣམས་ནི་གཙོ་བོ་ཉིད་ལས་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའོ།། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་གང་གསུངས་པ་དེ་དཔག་ཏུ་མེད་པའི་སངས་རྒྱས་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་སངས་རྒྱས་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་ཀྱང་ཕ་རོལ་ཏུ་

ཕྱིན་པ་འདི་གསུངས་ཏེ་དེ་བས་ན་དམ་པ་ཞེས་བརྗོད་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བར་བསྟན་ཏོ།།

丁十三、忍苦

經曰：**【「須菩提！如來說忍辱波羅蜜，即非忍辱波羅蜜。何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體。我於爾時，無我相，無眾生相，無人相，無壽者相，無相，亦非無相。何以故？須菩提！我於往昔節節支解時，若有我相、眾生相、人相、壽者相，應生瞋恨。須菩提！又念過去於五百世，作忍辱僊人，於爾所世，無我相，無眾生相，無人相，無壽者相。是故須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心。何以故？若心有住，則為非住。不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心。是故佛說菩薩心不住色布施。須菩提！菩薩為利益一切眾生，應如是布施。」須菩提言：「世尊！一切眾生相，即非相。何以故？如來說一切眾生，即非眾生。」「須菩提！如來是真語者、實語者、如語者、不異語者。須菩提！如來所得法，所說法，無實無妄語。須菩提！譬如有人入闇，則無所見。若菩薩心住於事而行布施，亦復如是。須菩提！譬如人有目，夜分已盡，日光明照，見種種色。若菩薩不住於事行於布施，亦復如是。】**

【明版】論曰：此下第十三，明忍苦。依離障礙十二種中，為離不能忍苦故，經言「須菩提！如來說忍辱波羅蜜」等。於中有二：一、能忍；二、離不能忍。能忍有三：一、如所能忍；二、忍相；三、種類忍。

【宋元】為離不能忍苦故，經言：「復次須菩提，如來說羼提波羅蜜」等。

【藏譯】སྡུག་བསྔལ་མི་བཟོད་པ་ཉིད་ཀྱིས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ།

【明版】於中「如所能忍」，以何相生忍處？如忍差別顯示，對治彼因緣故。何者能忍？謂達法無我故，云何得顯示？如經言「如來說忍辱波羅蜜，即非忍辱波羅蜜」故。

【宋元】於中「如所能忍」，以何相生忍處？如忍差別顯示，對治彼因緣故。何者能忍？謂達法無我故，云何得顯示？如經言：「如來說羼提波羅蜜」故。

【藏譯】འདི་ལ་ཡང་ཇི་སྐད་དུ་སྨྲས་པའི་བཟོད་པ་དེ་རྟགས་གང་གིས་ཤེས་པར་བྱ། བཟོད་པའི་རྣམ་པ་ཇི་ལྟ་བུ། བཟོད་པའི་རྒྱུ་གཉེན་པོ་གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་བརྗོད་པར་བྱ་སྟེ། ཇི་ལྟར་བཟོད་པ་ནི་ཆོས་ལ་བདག་མེད་པ་སོ་སོར་རྟོགས་པས་དེ་ལྟར་དུ་ཡིན་ནོ་ཞེས་ཡོངས་སུ་བསྟན་པ་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད་དོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ།

【明版】云何應知「忍相」？若他於己起惡等時，由無有我等相故，不生瞋想，亦不於羼提波羅蜜中生有想，於非波羅蜜中生無想。此云何顯示？經言「如我昔為歌利王割截身體，我於爾時無有我等相，及無相亦非無相等」故。

【宋元】云何應知「忍相」？若他於己起惡等時，由無有我等想，故不生瞋想，亦不於羼提波羅蜜中生有想，於非波羅蜜中生無想。此云何顯示？如經：「如我昔為迦利王割截身分，我於爾時無有我想」等，及「無想，亦非無想」等。

【藏譯】 རྟགས་ཅི་ཞིག་གིས་བཟོད་པར་རིག་པར་བྱ་ན་གལ་ཏེ་གནོད་པ་བྱེད་བཞིན་པ་ན་བདག་ལ་སོགས་པའི་འདུ་ཤེས་ཀྱི་གཞི་ལས་གནོད་སེམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་པ་ཡིན་ནོ།། འདི་བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཉིད་དུ་ཡང་འདུ་ཤེས་པ་མེད་དེ། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད་པར་ཡང་འདུ་ཤེས་པ་མ་ཡིན་པས་དེའི་རྣམ་པ་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ།། གང་གི་ཚེ་ཀ་ལིང་ཀའི་རྒྱལ་པོས་ངའི་ཡན་ལག་དང་ཉིང་ལག་རྣམས་བཅད་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ན་ང་ལ་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་མེད་དོ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ།

【明版】 何者「種類忍」？亦有二種：一、極苦忍；二、相續苦忍。云何顯示？經言「須菩提！我於往昔節節支解時，若有我相應生瞋恨」等。云何相續苦忍？經言「須菩提！又念過去於五百世作忍辱仙人」等。不忍因緣者，有三種苦：一、流轉苦；二、眾生相違苦；三、乏受用苦。

【宋元】 何者「種類忍」？謂極苦忍相續苦忍。此云何顯示？如經：「如我昔為迦利王割截身分」，及言「我憶過去五百生中，作忍辱仙人」等。不忍因緣者，有三種苦：謂流轉苦，眾生相違苦，乏受用苦。

【藏譯】 དེ་རྣམ་པ་ཅི་ལྟ་བུས་བཟོད་ཅེ་ན། སྡུག་བསྔལ་དྲག་པོ་བཟོད་ཅིང་སྡུག་བསྔལ་རྒྱུན་ཆགས་པ་ཡང་བཟོད་པ་སྟེ་དེ་ཇི་ལྟ་བུ་ཡིན་པ་ཡོངས་སུ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་གང་གི་ཚེ་ཀ་ལིང་ཀའི་རྒྱལ་པོས་ངའི་ཡན་ལག་དང་ཉིང་ལག་རྣམས་བཅད་པར་གྱུར་པ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། གང་ཡང་ངས་མངོན་པར་ཤེས་ཏེ་འདས་པའི་དུས་ན་ང་ཚེ་རབས་ལྔ་བརྒྱར་བཟོད་པ་སྨྲ་བ་ཞེས་བྱ་བའི་དྲང་སྲོང་དུ་གྱུར་ཞེས་པ་ནི་བཟོད་པའི་རྒྱུ་ཡང་སྡུག་བསྔལ་རྣམ་པ་གསུམ་སྟེ། འཁོར་བའི་སྡུག་བསྔལ་དང་། སེམས་ཅན་ལོག་པར་སྒྲུབ་པའི་སྡུག་བསྔལ་དང་། ལོངས་སྤྱོད་དང་བྲལ་བའི་སྡུག་བསྔལ་ལོ།།

【明版】 於中經言「是故須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心」等，此為顯示流轉苦忍因緣對治。發菩提心者，以三種苦相故，則不欲發心故。說「應離一切相」等，此中「一切相」者，為顯如是等三苦相也。若「著色」等，則於流轉苦中疲乏故，菩提心不生故。

【宋元】 於中如經：「是故須菩提菩薩摩訶薩應離一切想，發阿耨多羅三藐三菩提心」等。此為顯示流轉苦忍因緣對治。發菩提心者，以三種苦想故。則不欲發心故。說「應離一切想」等。此中「一切想」者，為顯如是等三苦想也。若「著色」等，則於流轉苦中疲乏故。菩提心不生故。

【藏譯】 དེ་ལ་རབ་འབྱོར་དེ་ལྟ་བས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོས་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་རྣམ་པར་སྤངས་ཏེ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདིས་འཁོར་བའི་སྡུག་བསྔལ་མི་བཟོད་པའི་རྒྱུའི་གཉེན་པོ་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ།། བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པ་ཡང་རྣམ་པ་གསུམ་སྟེ། སྡུག་བསྔལ་དུ་འདུ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གང་སྐྱེད་པར་བྱེད་པར་མི་འདོད་པ་སྟེ། དེའི་ཕྱིར་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་རྣམ་པར་སྤངས་ཏེ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། འདི་ནི་འདིར་རྣམ་པ་གསུམ་སྟེ། སྡུག་བསྔལ་དུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་གནས་པར་མངོན་པར་འདོད་པའི་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་དང་། འཁོར་བའི་སྡུག་བསྔལ་འདི་དག་གིས་ཡོངས་སུ་དུབ་པས་ཡིད་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་མི་བྱེད་པའོ།།

【明版】 經言「不住色生心」等，如前說，「不住非法」者，謂非法無我也。於非法及法無我中皆不住故，為成就彼諸不住故，說遮餘事，經言「應生無所住心，何以故？若有心住即為非住」等。

【宋元】經言:「不應住色生心」等。如前說,「不住非法」者,謂非法無我也。於非法及法無我中皆不住故。為成就彼諸不往故,說遮餘事,如經「應生無所住心,何以故?若有心住即為非住」等。

【藏譯】གཟུགས་ལ་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སྔ་མ་བཞིན་ནོ།། དེ་བཞིན་དུ་ཆོས་ལ་མི་གནས་པ་དང་། ཆོས་མེད་པ་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། ཆོས་ལ་ཡང་ནི་ཆོས་བདག་མེད་པ་ལ་ཡང་མི་གནས་པ་སྟེ། དེ་ལ་ཡང་མི་གནས་པ་ཉིད་ནི་འདི་ལ་སྨྲ་ཐེ་བཞིན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དུ་ཀུན་དུ་རྟོག་པ་དགག་པའི་ཕྱིར་གནས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་མི་གནས་པའི་ཕྱིར་ཏེ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】經言「須菩提!菩薩為利益一切眾生,應如是布施」,乃至「一切眾生即非眾生」等,此顯示對治眾生相違苦忍,即為一切眾生而行於捨。

【宋元】經言:「如是菩薩為利益一切眾生,應如是布施」,乃至言「諸所有想即為非想」等。此顯示對治眾生相違苦忍,既為一切眾生而行於捨。

【藏譯】ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ཕན་གདགས་པའི་ཕྱིར་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་བཏང་བར་བྱའོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དང་། གང་དུ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ཀྱང་འདུ་ཤེས་མེད་པ་སྟེ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་ཏེ། འདིས་ནི་སེམས་ཅན་གྱི་ལོག་པར་སྒྲུབ་པའི་སྡུག་བསྔལ་མི་བཟོད་པའི་རྒྱུའི་གཉེན་པོ་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏེ། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་ཡོངས་སུ་གཏོང་བར་བྱེད་པར་བརྗོད་དོ།།

【明版】云何於彼應生瞋也?由不能無眾生及眾生相。以此因緣故,眾生相違時,即生疲乏故,顯示「人無我、法無我」等。

【宋元】云何於彼應生瞋也?由不能無眾生想,以此因緣故,眾生相違時,即生疲乏故,顯示「人無我、法無我」等。

【藏譯】 དེ་ཉིད་ལ་བྱེད་པ་དང་བྱེད་པ་པོ་ངོའོ་སྙམ་དུ་ཞེན་པའི་སེམས་ཅན་དེ་ཉིད་ཀྱང་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ན་རྒྱུ་གང་ལས་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་ཏེ་སེམས་ཅན་ལོག་པར་སྒྲུབ་པ་ལ་སྐྱོ་བ་སྐྱེད་པར་བྱེད་ཅེས་གང་ཟག་ལ་བདག་མེད་པ་དང་ཆོས་ལ་བདག་མེད་པ་ཡང་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏོ།།

【明版】經言「須菩提!如來是真語者」等,此何所顯示?欲令信如來故能忍。於中「真語」者,為顯世諦相故;「實語」者,為顯世諦修行,有煩惱及清淨相故,於中實者,此行煩惱此行清淨故;「如語」者,為第一義諦相故;「不異語」者,為第一義諦修行,有煩惱及清淨相故。說此真語等,已於此中如言說性起執著,為遣此故,經言「須菩提!如來所得法所說法無實無妄語」故。「無實」者,如言說性非有故;「無妄」者,不如言說自性有故。

【宋元】「須菩提!如來是真語者」等,此何所顯示?欲令信如來故能忍,於中「真語」者,為顯世諦相故;「實語」者,為顯世諦修行,有煩惱及清淨相故,於中實者,此行煩惱此行清淨故;「如語」者,為第一義諦相故;「不異語」者,為第一義諦修行,有煩惱及清淨相故。說此真語等,已於此中,如言說性起執著,為遣此故,經言「須菩提如來正覺法」,及說「於中無實無妄,無實者如言說性非有故。無妄者不如言說自性有故。」

【藏譯】རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི་ཡང་དག་པར་གསུང་བ་ཞེས་རྒྱས་པས་ཅི་ཞིག་སྟོན་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཡིད་ཆེས་པས་ཀྱང་བཟོད་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།། དེ་ལ་ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་བདེན་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་ཡང་དག་པར་གསུང་བའོ།། དེ་སྒྲུབ་པ་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དང་རྣམ་པར་བྱང་བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་བདེན་པ་གསུང་བའོ།། འདི་ནི་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པར་བྱ་བ་དང་རྣམ་པར་བྱང་བར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་བདེན་པའི་སྒྲུབ་པའོ།། དོན་དམ་པའི་བདེན་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་དེ་བཞིན་ཉིད་གསུངས་པ་སྟེ། དེ་སྒྲུབ་པ་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དང་རྣམ་པར་བྱང་བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་དེ་བཞིན་ཉིད་གསུང་བ་དང་ཡང་དག་པར་གསུང་བ་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདིར་ཡང་ཡང་དག་པ་ནི་སྒྲ་ཇི་བཞིན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཡོངས་སུ་སྤང་བའི་དོན་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་མངོན་པར་སངས་རྒྱས་པའམ་བསྟན་པ་དེ་ལ་བདེན་པ་ཡང་མེད་བརྫུན་པ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། བདེན་པ་མེད་པ་ནི་སྒྲ་ཇི་བཞིན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ།། བརྫུན་པ་མེད་པ་ནི་སྒྲ་ཇི་བཞིན་པ་མ་ཡིན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ཡོད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

【明版】經言「須菩提！譬如有人入闇」如是等，顯示乏受用苦忍因緣對治，若為果報布施，便著於事而行捨施。於彼喜於欲樂若受中不解出離，猶如入闇，不知我何所趣。彼喜欲樂亦爾。若不著於事而行布施，如有眼丈夫，夜過日出，見種種色，隨意所趣，應如是見。彼無明夜過，慧日出已，種種爾焰，如實見之，彼不知解出離欲樂苦受故，喜樂欲樂。

【宋元】「須菩提！譬如丈夫入闇」如是等，顯示乏受用苦忍因緣對治，若為果報布施，便著於事而捨施，彼於異施欲樂苦受中不解出離，猶如入闇，不知我何所趣。彼说欲樂亦爾，若不著於事而行布施，如有眼丈夫，夜過日出，見種種色，隨意所趣，應如是見。彼無明夜過，慧日出已，種種爾焰，如實見之，彼不知解出離欲樂苦受故，说樂欲樂。

【藏譯】རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན། མི་ཞིག་མུན་པར་ཞུགས་ཞེས་བྱ་བ་རྒྱས་པས་ལོངས་སྤྱོད་མ་ཚང་བའི་སྡུག་བསྔལ་ལ་མི་བཟོད་པའི་རྒྱུའི་གཉེན་པོ་ཡོངས་སུ་སྟོན་ཏེ། སུ་ཞིག་ལོངས་སྤྱོད་ཀྱི་དོན་དུ་སྦྱིན་པ་གཏོང་བ་དེ་ནི་དངོས་པོར་ལྷུང་བས་སྦྱིན་པ་གཏོང་བ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟུང་བ་ནི་བདེ་བ་འདོད་ཅིང་སྡུག་བསྔལ་མེད་པའི་ཆེད་དུའོ།། ཚོར་བས་ངེས་པར་འབྱུང་བ་སྐྱེད་པར་མི་བྱེད་དེ། ཇི་ལྟར་མུན་པར་ཞུགས་པ་ཅི་ནས་བདག་གིས་འགྲོ་བར་བྱའོ་སྙམ་པ་དེའི་ཕྱིར་འདོད་པའི་བདེ་བ་ཉིད་ལ་མངོན་པར་དགའ་ཞིང་གང་དངོས་པོར་མ་ལྷུང་བས་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་དེ་ནི་ཇི་ལྟར་མིག་དང་ལྡན་པའི་མི་ནམ་ལངས་ཏེ་ཉི་མ་ཤར་ནས་གཟུགས་སྣ་ཚོགས་པ་མཐོང་བ་གང་ལས་བདག་གིས་འགྲོ་བར་བྱའོ་ཞེས་དེ་ལྟར་བལྟའོ།། དེ་ནི་མ་རིག་པའི་མཚན་མོ་འདས་ཤིང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཉི་མ་ཤར་བ་ན་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་པའི་ཤེས་བྱ་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བཞིན་དུ་མཐོང་བ་སྐྱེད་པར་བྱེད་དོ།། གཞན་དུ་འདོད་པའི་བདེ་བ་དང་སྡུག་བསྔལ་གྱིས་ཚོར་བ་ལས་ངེས་པར་འབྱུང་བ་དེའི་ཕྱིར་འདོད་པའི་བདེ་བ་ལ་མངོན་པར་དགའ་བ་མ་ཡིན་ནོ།།

丁十四、離寂靜味

經曰：【「**復次，須菩提！若有善男子善女人，能於此法門，受持讀誦修行，則為如來以佛智慧，悉知是人，悉見是人，悉覺是人，皆得成就無量無邊功德聚。須菩提！若有善男子善女人，初日分以恆河沙等身布施，中日分復以恆河沙等身布施，後日分復以恆河沙等身布施，如是捨恆河沙等無量身，如是百千萬億那由他劫以身布施。若復有人，聞此法門，信心不謗，其福勝彼無量阿僧祇，何況書寫受持讀誦修行，為人廣說。須菩提！以要言之，是經有不可思議不可稱量無邊功德。此法門，如來為發大乘者說，為發最上乘者說。若有人能受持讀誦修行此經，廣為人說，如來悉知是人，悉見是人，皆成就不可思議不可稱無有邊無量功**

德聚。如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。何以故？須菩提！若樂小法者，則於此經，不能受持讀誦修行，為人解說。若有我見眾生見人見壽者見，於此法門，能受持讀誦修行為人解說者，無有是處。須菩提！在在處處，若有此經，一切世間天人阿脩羅所應供養。當知此處，則為是塔，皆應恭敬，作禮圍繞，以諸華香而散其處。復次，須菩提！若善男子善女人，受持讀誦此經，為人輕賤。何以故？是人先世罪業，應墮惡道。以今世人輕賤故，先世罪業則為消滅。當得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！我念過去無量阿僧祇阿僧祇劫，於然燈佛前，得值八千四億那由他百千萬諸佛，我皆親承供養，無空過者。須菩提！如是無量諸佛，我皆親承供養，無空過者。若復有人，於後世末世，能受持讀誦修行此經，所得功德，我所供養諸佛功德，於彼百分不及一，千萬億分，乃至算數譬喻所不能及。須菩提！若有善男子善女人，於後世末世，有受持讀誦修行此經，所得功德，若我具說者，或有人聞，心則狂亂，疑惑不信。須菩提！當知是法門不可思議，果報亦不可思議。」】

【明版】論曰：此下第十四，離寂靜味。依離障礙十二種中，為離闕少智資糧故，經言「復次，須菩提！若有善男子、善女人，能於此法門受持讀誦修行」等。此中為離三摩提攀緣，顯示與法相應，有五種勝功德：一、如來憶念親近；二、攝福德；三、讚歎法及修行；四、天等供養；五、滅罪。

【宋元】為離闕少智資糧故，經言「須菩提若復善家子善家女，於此法門若受」等。此中為離三摩提攀緣，顯示與法相應，有五種勝功德：一、如來憶念親近；二、攝福德；三、讚歎法及修行；四、天等供養；五、滅罪。

【藏譯】ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་མ་ཚང་བས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་དག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདིར་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་རོ་མྱང་བས་དབེན་པའི་དོན་དུ་ཆོས་ཀྱི་རྣལ་འབྱོར་བྱ་བའི་ཡོན་ཏན་གྱི་ཁྱད་པར་རྣམ་པ་ལྔ་སྟོན་པར་བྱེད་དེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དགོངས་ཤིང་ལྷན་ཅིག་ཏུ་འགྲོགས་པ་དང་། བསོད་ནམས་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་ཆོས་སྒྲུབ་པ་ལ་བསྟོད་པ་དང་། ལྷ་ལ་སོགས་པས་བཀུར་བ་དང་། སྡིག་པ་ཟད་པར་བྱེད་པ་རྣམས་སོ།།

【明版】何者如來憶念親近？經言「受持讀誦」等，「如來以佛智知，彼如來以佛眼見彼」等，於中，「受」者，習誦故；「持」者，不忘故；若「讀」若「誦」者，此說「受持」因故，為欲「受」，故「讀」；為欲「持」，故「誦」。又復「讀」者，習誦故；「持」者，總覽義故。

【宋元】何者如來憶念親近？如經：「受持讀誦者，如來以佛智知彼，如來以佛眼見彼」等。於中，「受」者，習誦故；「持」者，不忘故；若「讀」若「攝」者，此說「受持」因故。為欲「受」，故「讀」；為欲「持」，故「誦」。又復「讀」者，習誦故；「攝」者，總覽義故。

【藏譯】དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དགོངས་ཤིང་ལྷན་ཅིག་ཏུ་འགྲོགས་པ་ཅི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། དེ་དག་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཁྱེན། དེ་དག་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་ལ་ལེན་པ་དང་། ཀློག་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། མི་བརྗེད་པར་བྱེད་པ་དང་། སྨྲ་བར་བྱེད་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། འཛིན་པའི་གཟུངས་ཀྱི་རྒྱུ་ལེན་པར་འདོད་པ་དང་། ཀློག་པ་དང་འཛིན་པར་འདོད་པ་དང་ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པའོ།། ཡང་སྨྲ་བར་བྱེད་པ་དང་། ཀློག་པར་བྱེད་པ་

དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་ཞེས་དོན་འཛིན་པར་བྱེད་པའོ།།

【明版】何者攝福德？經言「皆得成就無量無邊功德聚」等。

【宋元】何者攝福德？如經：「是諸眾生，生如是無量福德聚」等。

【藏譯】དེ་ལྟར་བསོད་ནམས་ཡོངས་སུ་འཛིན་ཞེ་ན། སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི་དཔག་ཏུ་མེད་པའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བསྐྱེད་དོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། མི་བརྗོད་པར་འགྱུར་ཞེས་ཀྱང་རྒྱས་པར་རོ།།

【明版】何者讚歎法及修行？經言「須菩提！以要言之，是經有不可思議、不可稱量」等，此為讚歎法。於中「不可思」者，唯自覺故；「不可稱」者，無有等及勝故。

【宋元】何者讚歎法及修行？如經：「復次須菩提，此法門不可思、不可稱」等。此為讚歎法，於中「不可思」者，唯自覺故；「不可稱」者，無有等及勝故。

【藏譯】དེ་ལྟར་ཆོས་དེ་སྒྲུབ་པ་ལ་བསྟོད་པ་ལས་ཡིན་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ནི་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་ཅིང་མཚུངས་པ་མེད་དེ་ཞེས་རྒྱས་པར་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། ཆོས་ཀྱི་བསྟོད་པ་ནི་འདི་ཡིན་ཏེ། དེ་ལ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ནི་སོ་སོ་རང་གིས་རིག་པར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱིས་སོ།། མཚུངས་མེད་པ་ནི་མཉམ་པའི་ཁྱད་པར་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

【明版】經言「此法門如來為發大乘者說，為發最上乘者說」者，此成就不可稱義。於中餘乘不及，故「最上」；煩惱障智障淨故「最勝」，應知。經言「若有人能受持讀誦修行此經，廣為人說」等者，此為讚歎修行。於中「如來知見成就無量功德聚」者，是總說也。「不可思、不可稱、不可量」者，解釋故。

【宋元】經言「又此法門，如來為發最上乘者說，為發最勝乘者說」者，此成就不可稱義，於中餘乘不及，故「最上」；煩惱障智障淨，故「最勝」應知。經言：「若於此法門受持，乃至如來悉知見」等者，此為讚歎修行。於中「是諸眾生成就無量」者，是總說，「不可思、不可稱、不可量」者，解釋故。

【藏譯】དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ཡང་ཐེག་པ་མཆོག་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པའི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་དོན་ཞེས་བྱ་བ་ནི་མཚུངས་པ་མེད་པ་ཉིད་སྒྲུབ་པར་བྱེད་དོ། དེ་ལ་ཐེག་པ་གཞན་ལ་ལྟོས་ན་ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་རྣམ་པར་དག་པའི་ཕྱིར་མཆོག་ཏུ་རིག་པར་བྱ་ལ། གཙོ་བོར་རིག་པར་བྱ་སྟེ། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་ནས་ཀུན་ཆུབ་པའི་བར་དེ་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས་ཞེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདི་དང་དེ་དག་ནི་སྒྲུབ་པ་ལ་བསྟོད་པ་ཡིན་ཏེ། སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི་དཔག་ཏུ་མེད་པ་དང་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་དང་། མཚུངས་པ་མེད་པ་དང་། གཞལ་དུ་མེད་པ་དང་། ཚད་མེད་པ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ཏེ་ཞེས་རྒྱས་པར་བཤད་པའོ།།

【明版】「如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提」者，謂肩負菩薩重擔故。經言「須菩提！若樂小法者，則於此經不能受持讀誦修行，為人解說」者，謂聲聞獨覺乘者故。經言「若有我等見，乃至受持無有是處」者，謂有人我見眾生，而自謂菩薩者故。

【宋元】「是等即為荷擔我菩提」者，謂肩負菩提重擔故。經言：「須菩提！下信解」者，「不能聞此法」者，謂聲聞獨覺乘者故。經言：「若有我等見」者，

謂有人我見眾生，而自謂菩薩者。

【藏譯】དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི་ངའི་བྱང་ཆུབ་ཐུག་པ་ལ་ཐོགས་པར་འགྱུར། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཁུར་འཐེལ་བར་བྱེད་པར་འགྱུར་ཏེ། རབ་འབྱོར་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་དམན་པ་ལ་མོས་པ་རྣམས་ཀྱིས་མཉན་པར་མི་ནུས་ཏེ། ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཐེག་པ་པ་རྣམས་ཀྱིས་སོ།། བདག་ཏུ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱི་མ་ཡིན་ཞེས་པ་ནི་གང་ཟག་ཏུ་ལྟ་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་བཤད་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】何者天等供養？經言「須菩提！在在處處，若有此經，一切世間天人阿脩羅所應供養」等者。於中「以華鬘、燒香、薰香、塗香、末香、衣蓋幢旛等，供養恭敬，禮拜右繞」，故名「支提」。

【宋元】何者天等供養？如經：「復次，須菩提，隨所地分，解說此修多羅處，常應供養，彼地分即為支提」等，於中「以華鬘、燒香、熏香、塗香、末香，衣蓋幢幡」等，「供養、恭敬、禮拜、右遶」，故名「支提」。

【藏譯】ལྷ་ལ་སོགས་པས་བཀུར་བ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། ཡང་རབ་འབྱོར་སའི་ཕྱོགས་གང་ན་མདོ་སྡེ་འདི་སྟོན་པ་དེ་མཆོད་པར་བྱ་བ་དང་། སའི་ཕྱོགས་དེ་ཞེས་བྱ་བ་རྒྱས་པར་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་ལ་མེ་ཏོག་དང་། བདུག་སྤོས་དང་། གདུགས་དང་། རྒྱལ་མཚན་དང་། བ་དན་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་མཆོད་པ་དང་། འདུད་ཅིང་ཕྱག་བྱ་བ་དང་། བསྐོར་བ་བྱེད་པ་དང་། ཡོན་དབུལ་ཞིང་གང་དུ་མཆོད་རྟེན་དུ་འགྱུར་བའོ།།

【明版】何者滅罪？經言「若善男子、善女人，受持讀誦此經，為人輕賤等故」者，此毀辱事有無量門，為顯示此故說輕賤。經言「當得阿耨多羅三藐三菩提」者，顯示滅罪故。

【宋元】何者滅罪？如經「彼若為人輕賤、甚輕賤」，乃至「當得菩提」等故。此毀辱事有無量門，為顯示此故復言甚輕賤。經言：「當得佛菩提」者，顯示罪滅故。

【藏譯】སྡིག་པ་ཟད་པར་བྱེད་པ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། འདི་དག་ཡོངས་སུ་མནར་བར་འགྱུར་རོ།། དེ་ཡོངས་སུ་མནར་བའི་སྒོ་དུ་མ་ཉིད་ཡོངས་སུ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་ཤིན་དུ་མནར་བར་འགྱུར་ཞེས་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ཀྱང་ཐོབ་པར་འགྱུར་ཞེས་དང་། སྒྲིབ་པ་དང་སྡིག་པ་ཡོངས་སུ་ཟད་པར་འགྱུར་ཞེས་བསྟན་པས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】前所說「以此因緣，出生無量阿僧祇多福」者，今當解釋，彼無量阿僧祇義應知。威力者，成熟熾然故；多者，具足故。於中，經言「須菩提！我念過去無量阿僧祇阿僧祇劫」等者，此顯示威力故，即是福聚威力，以彼所有福聚遠絕高勝故。此中「阿僧祇劫」者，乃至「然燈佛」，故應知「過阿僧祇」者，更過前故。「親承」者，供養故。「不空過」者，常不離供養故。

【宋元】前所說「以此因緣出生無量阿僧祇多福」者，今當解釋。彼無量阿僧祇義應知，威力者，成熟熾然故。多者，具足勝大故。於中，如經：「須菩提，我憶阿僧祇過阿僧祇劫前」如是等，此顯示威力故，即是福聚威力，以彼所有福聚遠絕高勝故。此中「阿僧祇劫」者，乃至「然燈佛」，故應知「過阿僧祇」者，更過前故。「親近」者，供養故。「不空過」者，常不離供養故。

【藏譯】དེའི་ཕྱིར་གཞན་ཡང་ལྷུང་བ་ལས་འབྱུང་བ་དང་། བསོད་ནམས་ཆེས་མང་ཞིང་གཞལ་དུ་མེད་པ་གྲངས་མེད་པ་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་ཀྱང་གསུངས་སོ།། དེ་ནི་གཞལ་དུ་མེད་པ་དང་གྲངས་མེད་པའི་རྣམ་པར་བཤད་པ་ཡིན་པར་རིག་པར་བྱ་སྟེ། ཤིན་དུ་གདུང་བ་འབྱུང་བར་འགྱུར་བ་ཉིད་དང་། མང་པོ་ཉིད་འབྱུང་བར་འགྱུར་བས་ཀྱང་ངོ་།། དེ་ལ་རབ་འབྱོར་དངས་མངོན་པར་ཤེས་ཏེ་བསྐལ་བ་གྲངས་མེད་པའི་ཆེས་གྲངས་མེད་པ་ཞེས་རྒྱས་པར་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདི་དག་གིས་ནི་རབ་ཏུ་བསྒྱུར་བར་སྟོན་པར་བྱེད་ལ། འདི་ནི་འདིའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་འབྱུང་བ་གང་རེ་ཞིག་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་མཆོག་ཏུ་ཐེལ་གྱིས་གནོན་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་ལ་ཇི་སྲིད་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ནས་བསྐལ་པ་གྲངས་མེད་པར་རིག་པར་བྱ་སྟེ། དེ་ལས་ཆེས་གྲངས་མེད་པ་གཞན་གྱིས་མཉེས་པར་བྱས་པའོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་མདོར་བསྡུས་པའོ།། ཐུགས་བྱུང་བར་མ་བྱས་པ་ནི་ང་རྒྱལ་མེད་པའོ།།

【明版】經言「須菩提！若有善男子、善女人，於後末世有受持讀誦修行此經，所得功德若我具說者，或有人聞心則狂亂」，如是等此顯示多故，或為狂因，或得亂心果應知。此之彼威力及彼多等，何人能說？！是故經言「須菩提！當知是法門不可思議，果報亦不可思議。」此顯示彼福體及果不可測量故。

【宋元】若復經言：「須菩提，若善男子善女人所得福聚若我說」者，「若有人聞心則狂亂」如是等。此顯示多故。或為狂因，或得亂心果應知，此之彼威力及彼多等，何人能說？！是故經言：「復次須菩提，此法門不可思議，果報亦不可思議」，此顯示彼福體及果不可測量故。

【藏譯】སླར་ཡང་རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ་རྣམས་ཀྱི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ངས་བརྗོད་ན་ཞེས་རྒྱས་པར་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། འདིས་མང་པོ་ཉིད་དུ་སྟོན་པར་བྱེད་དེ། དེ་ལ་སྨྱོ་སྨྱོ་པོ་ནི་རྒྱུ་ཡིན་ལ་སེམས་འཁྲུགས་པ་ནི་འབྲས་བུར་རིག་པར་བྱའོ།། དེ་ནི་བསོད་ནམས་འབྱུང་བ་ཇི་ལྟ་ཞེ་ན། ཡང་རབ་འབྱོར་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ནི་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཉིད་དེ། འདིའི་རྣམ་པར་སྨིན་པ་ཡང་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་ཅེས་གང་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདིས་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་འབྲས་བུ་དེ་རྟོག་གེ་ལ་མི་བརྟེན་པར་ཡོངས་སུ་སྟོན་པར་བྱེད་དོ།།

丁十五、於證道時遠離喜動

經曰：【**爾時，須菩提白佛言：「世尊！云何菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心？云何住？云何修行？云何降伏其心？」佛告須菩提：「菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，當生如是心：我應滅度一切**眾**生，令入無餘涅槃界。如是滅度一切**眾**生已，而無一**眾**生實滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有**眾**生相、人相、壽者相，則非菩薩。何以故？須菩提！實無有法，名為菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者。**】

【明版】論曰：此下第十五，於證道時遠離喜動。依離障礙十二種中，為遠離自取故，經言「須菩提白佛言：世尊！云何菩薩發菩提心住修行」等。何故復發起此初時問也？將入證道菩薩，自見得勝處，作是念：我如是住，如是修行，如是降伏心，我滅度眾生，為對治此故，須菩提問：「當於彼時，如所應住，如所修行，如所應降伏心」，及世尊答「當生如是心」等。

【宋元】為遠離自取故，經言：「須菩提言，云何菩薩大乘中發心應住」等。何故復發起此初時問也？將入證道菩薩，自見得勝處，作是念：我如是住，如是修行，如是降伏心，我滅度眾生，為對治此故，須菩提問：「當於彼時如所應住，如所應修行，如所應降伏其心。」世尊答「應生如是心」等。

【藏譯】བདག་ཏུ་འཛིན་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་ཇི་ལྟར་ཞེས་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་ཅི་ཡིན་ཞེ་ན། ངང་པོར་དྲིས་པ་ཉིད་སྟོན་པར་བྱེད་དེ། མངོན་པར་རྟོགས་པའི་མཐའ་ལས་གནས་བཞིན་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བདག་ཉིད་ཀྱི་ཁྱད་པར་རྟོགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྟེ། ངའི་དེ་ལ་གནས་པའོ་ཞེས་སོ།། དེ་ལྟར་སྒྲུབ་པ་དང་ང་ནི་དེ་ལྟར་སེམས་རབ་ཏུ་བཟུང་བར་བྱའོ།། ངའི་སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདའ་བར་བྱའོ་ཞེས་རྒྱས་པའོ།། དེའི་གཉེན་པོར་དེ་ལ་གནས་པ་དང་། ཡང་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བྱ་བ་དང་། བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་དང་སེམས་རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བྱ་བའོ།། དེ་ཞུས་པར་གྱུར་པ་དང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ལུང་བསྟན་ཏེ། ཇི་ལྟར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བགྱི་ཞེས་རྒྱས་པར་ཏེ། སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདའ་བར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སེམས་ཅན་འགའ་ཡང་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདའ་བར་གྱུར་པ་མེད་དོ་ཞེས་བྱ་བས་ནི་བདག་ཏུ་འཛིན་པའི་གཉེན་པོར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

【明版】又經言「須菩提！若菩薩有眾生」等者，為顯我執取，或隨眠故。若言我正行菩薩乘，此為我取，對治彼故，經言「須菩提！實無有法名為菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心」者。

【宋元】又經言:「須菩提，若菩薩眾生」等想轉者，為顯我執取或隨眠故。若言我正行菩薩乘，此為我取，對治彼故，經言:「須菩提！無有法發行菩薩乘」者。

【藏譯】རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཡང་དག་པར་འཛིན་པ་ལས་སམ་བག་ལ་ཉལ་ལས་སོ་ཞེས་དགོངས་སོ།། ཡང་དག་པར་རྗེགས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་གནས་པ་ཞེས་པ་ནི་བདག་ཏུ་འཛིན་པའི་གཉེན་པོར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་བྱ་བས་ཀྱང་ངོ་།།

丁十六、求教授

經曰:【「須菩提！於意云何？如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」須菩提白佛言:「不也！世尊！如我解佛所說義，佛於然燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」佛言:「如是，如是。須菩提！實無有法，如來於然燈佛所得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提者，然燈佛則不與我授記:『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』以實無有法，得阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈佛與我授記，作如是言:『摩那婆！汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』何以故？須菩提！言如來者，即實真如。須菩提！若有人言如來得阿耨多羅三藐三菩提者，是人不實語。須菩提！實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中不實不妄語。是故如來說一切法皆是佛法。須菩提！所言一切法一切法者，即非一切法，是故名一切法。】

【明版】論曰：此下第十六，求教授。依離障礙十二種中，為離無教授故，經言「須菩提！於意云何？如來於然燈佛所有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」如是等。

【宋元】為離無教授故，經言:「須菩提！有法如來於燃燈如來所」等。

【藏譯】གདམས་ངག་དང་མི་ལྡན་པས་དབེན་པའི་དབང་དུ་མཛད་ནས་རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ་ཞེས་རྒྱས་པར་ཏེ།

【明版】又經言「須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提者，然燈佛則不與我授記，汝於來世當得作佛」等。此有何意？若菩提法可說，如彼然燈如來所說者，我於彼時便得菩提，然燈如來則不授記言我得等，以彼法不可說故。我於彼時不得菩提，是故與我授記，此是其義應知。

【宋元】又經言：「須菩提！若有法如來得正覺者，燃燈如來則不授記，汝當得」等。此有何意？若正覺法可說，如彼燃燈如來所說者，我於彼時便得正覺，燃燈如來則不授記，言汝當得等。以彼法不可說故。我於彼時不得正覺，是故與我授記，此是其義應知。

【藏譯】རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ་ཞེས་བྱ་བ་དང་། ལུང་སྟོན་པར་མི་འགྱུར་བ་ཞིག་ན་ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། འདིའི་དགོངས་པ་ཅི་ཡིན་ཞེ་ན། གལ་ཏེ་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་ཆོས་ཐོབ་པར་འགྱུར་བ་དེ་ནི། ཇི་ལྟར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་བརྗེས་པ་དེ་བཞིན་དུ། ང་ཉིད་ཀྱང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པར་གྱུར་ཏོ་ཞེས་བྱའོ།། ཡང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་ལུང་སྟོན་པར་མི་འགྱུར་བ་ཞིག་ན་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་ཆོས་དེ་མངོན་པར་ཐོབ་པ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་དེའི་མཐའ་ལས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་ཏེ། དེ་བས་ན་ང་ལུང་བསྟན་ཏོ་ཞེས་པ་ནི་འདིར་འདིའི་དགོངས་པ་ཡིན་པར་རིག་པར་བྱའོ།།

【明版】又何故彼法不可說？經言「須菩提！言如來者，即實真如」故，如清淨故名為如來，以如不可說故作此說。清淨如名為真如，猶如真金。或言：然燈如來所，於法不得菩提，世尊後時自得菩提，為離此取故，經言「須菩提！若有人言，如來得阿耨多羅三藐三菩提者，是人不實語」等故。

【宋元】又何故彼法不可說？如經：「須菩提！如來者，即是真如故。」如清淨故，名為如來，以如不可說故，作此說，清淨如名為真如，猶如真金。或言燃燈如來所，於法不得正覺，世尊後時自得正覺，為離此取故，經言：「須菩提！若人如是言，如來正覺阿耨多羅三藐三菩提者」等。

【藏譯】ཅིའི་ཕྱིར་ཆོས་དེ་མངོན་པར་ཐོབ་པ་མེད་ཅེ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཡང་དག་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད་ཅེས་གསུངས་ཏེ། དེ་ལ་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ཚིག་བླ་དྭགས་ནི། རྣམ་པར་དག་པས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བའི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་སྟེ། དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱང་ཐོབ་པ་མེད་པའོ་ཞེས་དགོངས་པའོ།། རྣམ་པར་དག་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད་དང་ཡང་དག་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད་ཅེས་བརྗོད་པ་དེ་ལ། ཡང་དག་པ་ནི་གསེར་ལྟ་བུའོ།། གལ་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་ཆོས་དེ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་མ་རྒྱས་ལ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཉིད་ཀྱིས་ཕྱིས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ་ཞེས་འཛིན་པ་སྤང་བའི་ཕྱིར། རབ་འབྱོར་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ་ཞེས་ཟེར་ན་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།།

【明版】又經言「須菩提！如來所得阿耨多羅三藐菩提，於是中不實不妄語」者，顯示真如無二故。云何「不實」？謂言說故，「不妄」者，謂彼菩提,不無世間言說故。

【宋元】又經言「須菩提，如來所正覺法，於是中不實不妄」者，顯示真如

無二故。云何「不實」？謂言說故。「不妄」者，謂彼正覺，不無世間言說故。

【藏譯】རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་ནི་བདེན་པ་ཡང་མེད་བརྫུན་པ་ཡང་མེད་ཅེས་པས་ནི་དེ་བཞིན་ཉིད་གཉིས་སུ་མེད་པ་གསལ་བར་སྟོན་ཏེ། ཅི་ལྟར་བདེན་པ་མ་ཡིན་ན། ཐོབ་པར་བྱ་བ་ཅི་ལྟ་བའོ།། ཅི་ལྟར་བརྫུན་པ་མ་ཡིན་ན། མངོན་པར་རྫོགས་པར་འཚང་རྒྱ་བ་ཇི་ལྟ་བ་སྟེ། དེ་ལ་ནི་གང་དུ་ཡང་མངོན་པར་ཐོབ་པའི་འདུག་པ་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོ།།

【明版】經言「是故如來說一切法皆是佛法」者，此何義？顯一切法，法如清淨故。「如」者，遍一切法故，此是其義；又彼一切法，法體不成就，為安立第一義故。經言「須菩提！所言一切法一切法者，即非一切法，是名一切法」故。

【宋元】經言「是故如來說一切法，即是佛法」者，此何義？顯一切法,法如清淨故。「如」者，遍一切法故，此是其義；又彼一切法，法體不成就，為安立第一義故。經言「須菩提，一切法者悉是非法，是名一切法」故。

【藏譯】དེ་བས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཞེས་གསུངས་པའི་དགོངས་པ་ཅི་ཞེ་ན། གང་གི་ཕྱིར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་དེ་བཞིན་ཉིད་རྣམ་པར་དག་པས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བ་སྟེ། ཆོས་ཐམས་ཅད་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་རྗེས་སུ་སོང་བའོ་ཞེས་པ་འདིའི་དགོངས་པའོ།། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཆོས་སུ་མ་གྲུབ་པོ་ཞེས་དོན་དམ་པའི་རྣམ་པར་བཞག་པས། རབ་འབྱོར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཅེས་བྱ་བ་ནི་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཆོས་མེད་པ་ཡིན་ཏེ་དེས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཞེས་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་སོ།།

丁十七、證道

經曰：【「須菩提！譬如有人，其身妙大。」須菩提言：「世尊！如來說人身妙大，則非大身，是故如來說名大身。」佛言：「須菩提！菩薩亦如是。若作是言：『我當滅度無量眾生。』則非菩薩。」佛言：「須菩提！於意云何？頗有實法名為菩薩不？」須菩提言：「不也！世尊！實無有法名為菩薩。」「是故佛說一切法，無我無眾生無人無壽者。」】

【明版】論曰：此下第十七，為入證道故，經言「須菩提！譬如有人，其身妙大」，如是等顯示入證道時，得智慧故離慢。云何得智？有二種智故：一、攝種性智；二、平等智。

【宋元】為人證道故，經言：「須菩提譬如有人，妙身大身」如是等。顯示人證道時，得智慧，故離慢。云何得智？有二種智故。謂攝種性智及平等智。

【藏譯】མངོན་པར་རྟོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན་སྐྱེས་བུ་ཞིག་མིའི་ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོར་གྱུར་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདིས་ནི་མངོན་པར་རྟོག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཐོབ་པ་དང་། མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་མེད་པ་གསལ་བར་བསྟན་ཏོ།། ཅི་ལྟར་ཡེ་ཤེས་ཐོབ་པས་ཤེ་ན། ཡེ་ཤེས་རྣམ་པ་གཉིས་ཉེ་བར་བཟུང་ནས་ཏེ། རིགས་ཡོངས་སུ་འཛིན་པའི་ཡེ་ཤེས་དང་། མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱི་ཡེ་ཤེས་སོ།།

【明版】若得智已，得生如來家，得決定紹佛種，此為「攝種性智」，得此已能得妙身。於中「妙身」者，謂至得身成就，身得畢竟轉依故。大身者，一切眾生身攝身故。若於此家，長夜願生，既得生已，便得彼身，是名「妙身平等智」。

【宋元】若得智已，得生如來家，得決定紹佛種，此為「攝種性智」，得此智

已能得妙身。若於此家，長夜願生，既得生已，便得彼身，是名「妙身平等智」。

【藏譯】ཡེ་ཤེས་གང་ཞིག་ཐོབ་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་རིགས་སུ་སྐྱེས་པ་ནི་སངས་རྒྱས་སུ་རིགས་ངེས་པར་གྱུར་པ་སྟེ། དེ་ནི་རིགས་ཡོངས་སུ་འཛིན་པའི་ཡེ་ཤེས་ཡིན་ལ། དེ་ཐོབ་པས་ནི་ལུས་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་རོ།། འདིས་ནི་གང་དུ་ཆེ་རབས་མང་པོར་མངོན་པར་དགའ་བར་བྱེད་པ་སྟེ། རིགས་སུ་སྐྱེས་པར་གྱུར་བ་དེ་ནི་ལུས་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་ལུས་དང་ལྡན་པ་ཞེས་བརྗོད་པར་བྱའོ།།

【明版】復有五種平等因緣：一、粗惡平等；二、法無我平等；三、斷相應平等；四、無希望心相應平等；五、一切菩薩證道平等。得此等故，得為大身，攝一切眾生大身故，於彼身中，安立非自非他故。

【宋元】復有五種平等因緣：一、粗惡平等；二、法無我平等；三、斷相應平等；四、無希望心相應平等；五、一切菩薩證道平等。得此等故，得為大身，攝一切眾生大身故。於彼身中，安立非自非他故。

【藏譯】མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱི་ཡེ་ཤེས་ཀྱང་མཉམ་པ་ཉིད་རྣམ་པ་ལྔ་ཉེ་བར་བཟུང་ནས་ཏེ། གནས་ངན་ལེན་མཉམ་པ་ཉིད་དང་། བདག་མེད་པ་མཉམ་པ་ཉིད་དང་། སྤོང་བ་ལ་བརྩོན་པ་མཉམ་པ་ཉིད་དང་། ཟང་ཟིང་མེད་པའི་སེམས་ལ་བརྩོན་པ་མཉམ་པ་ཉིད་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མངོན་པར་རྟོགས་པ་མཉམ་པ་ཉིད་དོ།། དེ་དག་ཐོས་པས་ལུས་ཆེན་པོར་གྱུར་པ་སྟེ། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ལུས་ཉེ་བར་ལེན་པའི་ཕྱིར་རོ།། དེའི་ལུས་དེ་ནི་རང་གི་མ་ཡིན་ཞིང་གཞན་གྱི་མ་ཡིན་ལ་གནས་པར་ནུས་པའོ།།

【明版】經言「世尊！如來說人身妙大，則非大身，是故如來說名大身」等者，於此妙身等中，安立第一義。如是等是為得智慧。

【宋元】經言：「如來所說，有人妙身大身即非身，是故如來說名妙身大身」等。此於妙身等中，安立第一義，如是等是為得智慧。

【藏譯】དེས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སྐྱེས་བུ་མིའི་ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ལུས་མ་མཆིས་པར་གསུངས་ཏེ་དེས་ན་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།། དེ་ལ་ལུས་དང་ལྡན་པ་དང་ལུས་ཆེན་པོས་ནི་འདིར་དོན་དམ་པའི་ཚུལ་རྣམ་པར་འཛོག་པར་བྱེད་དེ། དེ་ལྟར་རེ་ཞིག་ཡེ་ཤེས་ཐོབ་པ་ལས་སོ།།

【明版】云何離慢？經言「須菩提！菩薩亦如是。若作是言：我當滅度無量眾生」等。此云何可知？若作是念：「我滅度眾生，我是菩薩」，應知此是慢者，非實義菩薩。為顯示此故，經言「是故佛說一切法無眾生」等，「若菩薩有眾生念，則不得妙身大身」故。

【宋元】云何離慢？如經：「若菩薩作是言」等。此云何可知？若作是念：「我滅度眾生，我是菩薩」，應知此是慢者，非實義菩薩，為顯示此故，經言：「是故如來說一切法無眾生，若菩薩有眾生念，則不得妙身大身」故。

【藏譯】ཅི་ལྟར་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་མེད་པ་ལས་ཤེ་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གང་གསུངས་པ་སྟེ། འདིས་ཅི་ཤེས་པར་བྱེད་ཅེ་ན། གང་ཞིག་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་སེམས་ཅན་རྣམས་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདའ་བར་བྱའོ་སྙམ་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་བདག་ཉིད་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་ཅན་དུ་རིག་པར་བྱ་བ་སྟེ། ཡང་དག་པའི་དོན་དུ་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བའོ།། དེ་བས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི་སེམས་ཅན་མེད་པ་ཞེས་གསུངས་པས་ཅི་ཞིག་གསལ་བར་བྱས་ཤེ་ན། གལ་ཏེ་སེམས་ཅན་ཡོད་པར་གྱུར་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་ལྟར་ལུས་དང་ལྡན་པ་དང་ལུས་

ཆེན་པོར་གྱུར་པ་གང་ལས་ཡིན་ཞེས་པའོ།།

丁十八、上求佛地

分六：戊一、國土淨具足；戊二、無上見智淨具足；戊三、福自在具足；戊四、身具足；戊五、語具足；戊六、心具足

戊一、國土淨具足

經曰：【「須菩提！若菩薩作是言：『我莊嚴佛國土。』是不名菩薩。何以故？如來說莊嚴佛土莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴佛國土。須菩提！若菩薩通達無我、無我法者，如來說名真是菩薩菩薩。」】

【明版】論曰：此下第十八，上求佛地。應知彼地復有六種具足攝轉依具足：一、國土淨具足；二、無上見智淨具足；三、福自在具足；四、身具足；五、語具足；六、心具足。經言「須菩提！若菩薩作是言：我莊嚴佛國土，是不名菩薩」**如是等，此義為於共見正行中轉故，為斷彼故，安立第一義，經言**「即非莊嚴，是名莊嚴國土」**等。**

【宋元】**彼為淨國土三摩鉢帝故。經言：**「須菩提若菩薩作是言，我當成就莊嚴國土，則非菩薩」**，此義為於共見正行中轉故。為斷彼故安立第一義，經言：**「即非莊嚴如來，說名莊嚴國土」**等。**

【藏譯】དེ་ལས་གོང་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བ་དང་ཞིང་རྣམ་པར་དག་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་བདག་གིས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་བསྒྲུབ་པོ་ཞེས་ཟེར་ན། དེ་ཡང་དེ་བཞིན་དུ་བརྗོད་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱའོ་ཞེས་པའི་དོན་ཏོ།། དེར་ལྟ་བ་དང་བཅས་པ་ནི་ཡང་དག་པའི་སྒྲུབ་པ་ལ་འཇུག་པར་བྱེད་དེ། དེས་ན་དེ་སྤང་བར་བྱ་བའི་ཕྱིར་དོན་དམ་པ་རྣམ་པར་འཇོག་པར་བྱེད་དེ། དེ་དག་བཀོད་པ་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱའོ་ཞེས་སོ།།

【明版】**又經言**「須菩提！若菩薩通達無我無我法」**者，此言為二種無我故，謂人無我、法無我。又經言**「如來說名菩薩」**，菩薩者，為於彼二種無我中二種正覺故。此等云何顯示？若言我成就，即為人我；取莊嚴國土者，是法我取，此非菩薩。**

【宋元】**又經言**「須菩提，若菩薩信解無我法」**，無我法者，此言為二種無我故。謂人無我、法無我。又經言**「如來說名菩薩」**，菩薩者，為於彼二種無我中二種正覺故。此等云何顯示？若言我成就，即為人我取；莊嚴國土者，是法我取，此非菩薩。**

【藏譯】རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། ཆོས་རྣམས་ནི་བདག་མེད་པ་ཆོས་རྣམས་ནི་བདག་མེད་པའོ་ཞེས་མོས་པ་ཞེས་པ་ནི་བདག་མེད་པ་རྣམ་པ་གཉིས་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་གསུངས་པ་སྟེ། གང་ཟག་གི་བདག་མེད་པ་དང་ཆོས་ཀྱི་བདག་མེད་པའོ།། དེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་བརྗོད་དོ་ཞེས་པ་ནི་བདག་མེད་པ་རྣམ་པ་གཉིས་པོ་དེ་ཉིད་རྟོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ་རྣམ་པ་གཉིས་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་གསུངས་པ་སྟེ། འདིས་ཅི་ཞིག་གསལ་བར་བྱས་ཤེ་ན། གང་ཞིག་བདག་གིས་བསྒྲུབ་པོ་ཞེས་གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་ཆོས་སུ་འཛིན་པ་སྟེ། དེ་དག་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་མེད་ཅེས་པའོ།།

戊二、無上見智淨具足

經曰:【「須菩提! 於意云何? 如來有肉眼不? 」須菩提言:「如是，世尊! 如來有肉眼。」佛言:「須菩提! 於意云何? 如來有天眼不? 」須菩提言:「如是，世尊! 如來有天眼。」佛言:「須菩提! 於意云何? 如來有慧眼不? 」須菩提言:「如是，世尊! 如來有慧眼。」佛言:「須菩提! 於意云何? 如來有法眼不? 」須菩提言:「如是，世尊! 如來有法眼。」佛言:「須菩提! 於意云何? 如來有佛眼不? 」須菩提言:「如是，世尊! 如來有佛眼。」佛言:「須菩提! 於意云何? 如恆河中所有沙，佛說是沙不? 」須菩提言:「如是，世尊! 如來說是沙。」佛言:「須菩提! 於意云何? 如一恆河中所有沙，有如是等恆河，是諸恆河所有沙數佛世界，如是世界，寧為多不? 」須菩提言:「彼世界甚多，世尊!」佛言:「須菩提! 爾所世界中，所有眾生，若干種心住，如來悉知。何以故? 如來說諸心住，皆為非心住，是名為心住。何以故? 須菩提! 過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。】

【明版】論曰: 此下第二，為無上見智淨具足故，經言「須菩提! 於意云何? 如來有肉眼不」如是等。於中二種: 一、為見淨; 二、為智淨。如來不唯有慧眼，為令知見淨勝故，顯示有五種眼。若異此則唯求慧眼見淨故。於中略說有四種眼，謂色攝、第一義諦攝、世諦攝、一切種一切應知攝。

【宋元】為見智淨具足故，經言:「須菩提於意云何? 如來有肉眼不」如是等。如來不唯有慧眼，為令知見淨勝故。顯示有五種眼，若異此則唯求慧眼見淨故。於中略說有四種眼: 謂色攝，第一義諦攝，世諦攝，一切種一切應知攝。

【藏譯】བླ་ན་མེད་པའི་མཐོང་བ་དང་ཡེ་ཤེས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤའི་སྤྱན་མངའ་སྙམ་འམ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི་གཟིགས་པ་རྣམ་པར་དག་པ་ཕུལ་དུ་བྱུང་བ་མངའ་བ་ཉིད་དུ་ཤེས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར། ཤེས་རབ་ཀྱི་སྤྱན་ཁོ་ན་མངའ་བ་མ་ཡིན་ཏེ། སྤྱན་རྣམ་པ་ལྔ་མངའ་བ་ཉིད་གསལ་བར་སྟོན་ཏོ།། གཞན་དུ་ན་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྤྱན་ཁོ་ནས་གཟིགས་པ་རྣམ་པར་དག་པ་ཚོལ་བར་འགྱུར་རོ།། དེ་ལ་བསྡུས་ན་སྤྱན་རྣམ་པ་བཞི་སྟེ། གཟུགས་འཛིན་པར་བྱེད་པ་དང་། དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་འཛིན་པར་བྱེད་པ་དང་།། ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་བདེན་པ་འཛིན་པར་བྱེད་པ་དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཤེས་བྱ་ཐམས་ཅད་འཛིན་པར་བྱེད་པའོ།།

【明版】色攝復有二種，謂法界、修果，此為五眼粗境界故，是初「色攝」。第一義智力故，世智不顛倒轉，是故「第一義諦攝」在先。於中為人說法，若彼法為彼人施設，此智說名法眼。「一切應知」中，一切種無功用智，說名佛眼。此等名為「見淨」。

【宋元】色攝復有二種: 謂法果、修果。此為五眼粗境界故。是初「色攝」。第一義智力故，世智不顛倒轉，是故「第一義諦攝」在先。於中為人說法，若彼法為彼人施設，此智說名法眼。「一切應知」中，一切種無功用智，說名佛眼，此等名為「見淨」。

【藏譯】གཟུགས་འཛིན་པར་བྱེད་པ་ཡང་རྣམ་པ་གཉིས་ཏེ། ལས་ཀྱི་འབྲས་བུ་དང་། བསྒོམས་པའི་འབྲས་བུའོ།། དེས་ན་རྣམ་པ་ལྔར་འགྱུར་རོ།། རྒྱ་ཆེ་བའི་ཡུལ་ཅན་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་གཟུགས་འཛིན་པ་ནི་དང་པོའོ།། དོན་དམ་པ་མཁྱེན་པའི་དབང་གིས་ཀུན་རྫོབ་ལ་མཁྱེན་པ་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་འཇུག་སྟེ། དེའི་ཕྱིར་དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་འཛིན་པ་སྔ་མའོ།། དེ་ལ་ཆོས་དང་གང་ཟག་ཏུ

མངོན་པར་བརྗོད་པ་ནི་ཆོས་དང་གང་ཟག་ཏུ་བཏགས་པའོ།། དེ་དག་མཚེན་པ་ནི་ཆོས་ཀྱི་སྤྱན་ཞེས་བརྗོད་པར་བྱ་སྟེ། འདི་ནི་དེ་སྟེང་པ་གཟིགས་པ་རྣམ་པར་དག་པའོ།།

【明版】如經「須菩提！於意云何？如恒河中所有沙」如是等，此為「智淨」。於中「心住」者，謂三世心。「若干種」者，應知有二種，謂染及淨，即是共欲心、離欲心等。「世」者，說過去等分。於此二中，安立第一義故，經言「如來說諸心住，皆為非心住，乃至過去心不可得」等。

【宋元】如經說「恒河等」譬喻，「所有若干種心住我悉知」等，此為智淨。於中「心住」者，謂三世心。「若干種」者，應知有二種，謂染及淨，即是共欲心、離欲心等。「世」者，謂過去等分。於此二中安立第一義故。經言:「心住者即為非住，乃至過去心不可得」等。

【藏譯】དཔེར་མཛད་པ་དེ་དག་གི་བསམ་པ་ཐ་དད་པའི་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ངས་རབ་ཏུ་ཤེས་སོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་འདི་ནི་ཡེ་ཤེས་རྣམ་པར་དག་པ་སྟེ། དེ་ལ་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ནི་དུས་གསུམ་པའི་སེམས་རྣམས་སོ།། དེ་ལ་བསམ་པ་ཐ་དད་པ་ནི་རྣམ་པ་གཉིས་སུ་རིག་པར་བྱ་སྟེ། ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་དང་རྣམ་པར་བྱང་བའམ་འདོད་ཆགས་དང་བཅས་པ་དང་འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པའོ།། ཡང་ན་འདས་པ་ལ་སོགས་པའི་དབྱེ་བས་སོ།། དེ་ལྟར་གཉིས་ཀ་ཡང་དོན་དམ་པར་རྣམ་པར་འཇོག་པར་བྱེད་དེ། སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ཞེས་བྱ་བ་ནི་རྒྱུན་མེད་ཅེས་པ་དང་། འདས་པའི་སེམས་ཀྱང་དམིགས་སུ་མེད་ཅེས་བྱ་བ་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།།

【明版】於中「過去心不可得」者，已滅故；「未來」者，未有故；「現在」者，第一義故。為應知中證故，安立「見」，為教彼彼眾生寂靜心故，安立「智」。於此「智淨」中，說心住即非心住；如是「見淨」中，何故不說眼即非也？以一住處故，見智淨後安立第一義故，初亦得成就。

【宋元】於中「過去心不可得」者，已滅故。「未來」者，未有故。「現在」者，第一義故。為應知中證故，安立「見」。為教彼彼眾生寂靜心故，安立「智」。於此「智淨」中，說心住即非心住，如是「見淨」中，何故不說眼即非也？以一住處故，見智淨後安立第一義故，初亦得成就。

【藏譯】དེ་ལ་འདས་པའི་སེམས་དམིགས་སུ་མེད་པ་ནི་ཉེ་བར་ཞི་བས་སོ།། མ་འོངས་པ་ནི་མ་བྱུང་བས་སོ།། ད་ལྟར་བྱུང་བ་ནི་དོན་དམ་པར་ཏེ། མངོན་སུམ་གྱི་ཤེས་བྱའི་དངོས་པོའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་མཐོང་བ་རྣམ་པར་གཞག་པའོ།། དེ་ནས་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་བསམ་པ་ཇི་ལྟ་བར་འདོམས་པའི་དབང་དུ་བྱས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཏེ། འདིར་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ནི་རྒྱུན་མེད་པའོ་ཞེས་ཇི་སྐད་གསུངས་པའོ།། དེ་བཞིན་དུ་གཟིགས་པ་རྣམ་པར་དག་པ་ལ་སྤྱན་ནི་སྤྱན་མེད་པའོ་ཞེས་ཅིའི་ཕྱིར་མ་གསུངས་ཤེ་ན། ཡེ་ཤེས་གཟིགས་པ་རྣམ་པར་དག་པ་ནི་རྟེན་གཅིག་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་དང་། མཐར་ཐུག་དོན་དམ་པ་རྣམ་པར་གཞག་པ་ལས་ནི་དང་པོ་ཉིད་ནས་གྲུབ་པར་འགྱུར་ཞེས་པའོ།།

戊三、福自在具足

經曰:【「須菩提！於意云何？若有人以滿三千大千世界七寶持用布施，是善男子善女人，以是因緣，得福多不？」須菩提言:「如是！世尊！此人以是因緣，得福甚多。」佛言:「如是如是，須菩提！彼善男子善女人，以是因緣，得福德聚

多。須菩提！若福德聚有實，如來則不說福德聚福德聚。】

【明版】論曰：此下第三，為福自在具足故，經言「須菩提！於意云何？若有人以滿三千大千世界」等，於中亦安立第一義故，經言「須菩提！若福德聚有實」等。

【宋元】為自在具足故，經言：「此三千大千世界」等。於中亦安立第一義故，經言：「須菩提！若福聚有實」等。

【藏譯】བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དབང་དུ་གྱུར་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་མཛད་ནས། གང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། འདིར་ཡང་དོན་དམ་པ་རྣམ་པར་འཇོག་པར་བྱེད་དེ། ཡང་རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོར་གྱུར་ན་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།།

戊四、身具足

經曰：**【「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不？」須菩提言：「不也！世尊！如來不應以色身見。何以故？如來說具足色身，即非具足色身，是故如來說名具足色身。」佛言：「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」須菩提言：「不也！世尊！如來不應以具足諸相見。何以故？如來說諸相具足，即非具足，是故如來說名諸相具足。」】**

【明版】論曰：此下第四，為身具足故，於中復有二種：一、為好具足；二、為相具足。為好具足故，經言「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不」如是等，於中亦以安立第一義故，經言「如來說非具足等」。為相身具足故，經言「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不」如是等。

【宋元】於身具足中為好具足故。經言：「須菩提！於意云何？以色身成就見如來不」如是等，於中亦以安立第一義故，經言：「如來說非成就」等。為相身具足故，經言：「須菩提！於意云何？可以相具足見如來不」如是等。

【藏譯】སྐུ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དང་དཔེ་བྱད་ཀྱི་སྐུ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྙམ་མམ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།། མཚན་གྱི་སྐུ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྙམ་མམ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།།

戊五、語具足

經曰：**【佛言：「須菩提！於意云何？汝謂如來作是念：我當有所說法耶？須菩提！莫作是念。何以故？若人言如來有所說法，則為謗佛，不能解我所說故。何以故？須菩提！如來說法說法者，無法可說，是名說法。」】**

【明版】論曰：此下第五，為語具足故，經言「須菩提！於意云何？汝謂如來作是念：我當有所說法耶」如是等，於中安立第一義故，經言「如來說法，說法者」等。

【宋元】為語具足故，經言：「須菩提！於意云何？汝謂如來作是念：我說法也」如是等。於中安立第一義故，經言：「如來說法，說法者」等。

【藏譯】གསུང་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འདི་

སྨམ་དུ་ངས་ཆོས་བསྟན་ཏོ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།།

戊六、心具足

分六：己一、為念處；己二、為正覺；己三、為施設大利法；己四、為攝取法身；己五、為不住生死涅槃；己六、為行住淨

己一、為念處

經曰：**【爾時，慧命須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聞說是法，生信心不？」佛言：「須菩提！彼非眾生，非不眾生。何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。」】**

【明版】論曰：此下第六，心具足。於心具足中，復有六種：一為念處，二為正覺，三為施設大利法，四為攝取法身，五為不住生死涅槃，六為行住淨，應知。於心具足中，為念處故，經言「世尊！頗有眾生於未來世，聞說是法生信心不」如是等，此處「於諸眾生」中，顯示如世尊念處故；「彼非眾生」者，第一義故；「非不眾生」者，世諦故；「是人即為希有第一」者，顯示說第一義，是不共及相應故。此文如前說。

【宋元】於「心具足」中為「念處」故，經言：「世尊！頗有眾生於未來世，聞說是法」等，此處「於諸眾生」中，顯示如世尊念處故；「彼非眾生」者，第一義故。「非不眾生」者，世諦故。「是人即為希有第一」者，顯示說第一義，是不共及相應故。此文如前說。

【藏譯】རབ་འབྱོར་ཚེ་དང་ལྡན་པ་ཞེས་...

己二、為正覺

經曰：**【佛言：「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？」須菩提言：「不也！世尊！世尊，無有少法如來得阿耨多羅三藐三菩提。」佛言：「如是如是，須菩提！我於阿耨多羅三藐三菩提，乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提。復次，須菩提！是法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提。以無眾生無人無壽者，得平等阿耨多羅三藐三菩提，修一切善法得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！所言善法善法者，如來說非善法，是名善法。」】**

【明版】論曰：此下第二，於彼心具足中，為正覺故，經言「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶」如是等，於中「無有法」者，為離有見過，已顯示菩提及菩提道故。彼復顯示菩提，有二種因緣，謂阿耨多羅語故，三藐三佛陀語故。

【宋元】於彼心具足中為正覺故，經言：「頗有法如來於阿耨多羅三藐三菩提，得正覺也」如是等。於中「無有法」者，為離有見過，已顯示菩提及菩提道故。彼復顯示菩提，有二種因緣，謂阿耨多羅語故。三藐三佛陀語故。

【藏譯】 ཐུགས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པའི་དབང་དུ་མཛད་ནས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་མམ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་ལ་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་ལྟ་བའི་སྐྱོན་ཡོངས་སུ་སྤངས་ནས་བྱང་ཆུབ་དང་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ལམ་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བར་བྱེད་དེ། དེ་ཡང་བྱང་ཆུབ་གཉིས་དང་ངེས་པའི་ཚིག་གཉིས་ཀྱིས་སྟོན་པར་བྱེད་དོ།།

【明版】 於中經言「無有少法如來得阿耨多羅」者，此為「阿耨多羅語」故，此顯示菩提自相故，菩提解脫相故，彼中無微塵許法有體，是故亦不可得，亦無所有，應知。

【宋元】 於中經言「微塵許法不可得不可有」者，此為「阿耨多羅語」故。此顯示菩提自相故，菩提解脫相故。彼中無微塵許法有體，是故亦無可得，亦無所有應知。

【藏譯】 དེ་ནི་བླ་ན་མེད་པའི་སྒྲ་དང་ཡང་དག་པའི་སྒྲ་ཉེ་བར་བཟུང་ནས་ཏེ། རྗེས་སུ་ཡོད་། དེ་ལ་ཆོས། ཡོད་པ། ཨ་ནུ་ར་བི་ཏ་ཊ་ཛྙོན་བི་ཊྲ་ཏེ། ཞེས་པ་ནི་ཨ་ནུཏྟ་རའི་སྒྲ་ཉེ་བར་བཟུང་བ་སྟེ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་རང་གི་མཚན་ཉིད་སྟོན་པར་བྱེད་དོ།། རྣམ་པར་གྲོལ་བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་དེ་ལ་སྐྱེ་བའི་ཆོས་རྡུལ་ཙམ་ཡང་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པ་སྟེ། དེ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་དམིགས་སུ་མེད་པའོ།། དེ་ཉིད་ཀྱིས་ན་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱའོ།། ཡང་རབ་འབྱོར། ཆོས་དེ་ནི་མཉམ་པ་ས་མཿ ས་ཏྨཿ། ཞེས་པས་ནི་ཡང་དག་པར་རྫོགས་ཀྱི་ཕྱིར་དམིགས་སུ་མེད་པའོ།། དེ་ཉིད་ཀྱིས་རྗེས་སུ་ཡོད་། དེ་ལ་ཆོས། ཡོད་པ། ཨ་ནུ་ར་བི་ཏ་ཊ་ཛྙོན་བི་ཊྲ་ཏེ། ཞེས་པ་ནི་ཨ་ནུཏྟ་རའི་སྒྲ་ཉེ་བར་བཟུང་བ་སྟེ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་རང་གི་མཚན་ཉིད་སྟོན་པར་བྱེད་དོ།། རྣམ་པར་གྲོལ་བའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་དེ་ལ་སྐྱེ་བའི་ཆོས་རྡུལ་ཙམ་ཡང་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱའོ།།

【明版】 經言「復次，須菩提！是法平等」者，為「三藐三佛陀語」故，顯示菩提者人平等相。於中「平等」者，以菩提法故得知是佛，此中經言「無有高下」者，顯示一切諸佛第一義中，壽命等無高下故。

【宋元】 經言:「復次須菩提是法平等」者，為「三藐三佛陀語」故，顯示菩提者人平等相。於中「平等」者，以菩提法故，得知是佛。此中經言「無有高下」者，顯示一切諸佛第一義中，壽命等無高下故。

【藏譯】 ཡང་རབ་འབྱོར། ཆོས་དེ་ནི་མཉམ་པ་ས་མཿས་ཏྨཿ །ཞེས་པས་ནི་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སྒྲ་ཉེ་བར་བཟུང་ནས་བྱང་ཆུབ་ལས་གང་ཟག་སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་སྟོན་པར་བྱེད་དེ། དེ་ལ་ཆོས་དེ་ནི་མཉམ་པ་སྟེ་ཞེས་པ་ནི་ཆོས་གང་གིས་བྱང་ཆུབ་དང་སངས་རྒྱས་སུ་གདགས་པའོ། །དེ་ལ་མི་མཉམ་པ་གང་ཡང་མེད་པས་ཞེས་པས་ནི། སངས་རྒྱས་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་སྐུ་ཚེ་ལ་སོགས་པ་ཡང་མི་མཉམ་པ་མེད་པར་སྟོན་པར་བྱེད་དོ།།

【明版】 經言「以無眾生無人無壽者，得平等阿耨多羅三藐三菩提」者，顯示菩提，於生死法平等相故。經言「一切善法得阿耨多羅三藐三菩提」者，顯示菩提道故。經言「所言善法善法者，如來說非善法。是名善法」等者，此安立第一義相故。

【宋元】 經言:「無壽者，無眾生得彼平等阿耨多羅三藐三菩提」者，顯示菩提，於生死法平等相故，經言:「一切善法得正覺」者，顯示菩提道故，經言:「所言善法、善法者，如來說非善法」等，此安立第一義相故。

【藏譯】བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དེ་ནི་སྲོག་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཉམ་པའོ་ཞེས་སོ།། འཁོར་བ་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་ལས་བྱང་ཆུབ་སྟོན་པར་བྱེད་པ་ནི། དགེ་བའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་མངོན་པར་སངས་རྒྱས་སོ་ཞེས་གསུངས་སོ།། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ལམ་ཡོངས་སུ་སྟོན་པ་ནི། དེ་རྣམས་དེ་ལྟར་ཡང་སྟེ། དེ་རྣམས་ཀྱང་དོན་དམ་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་རྣམ་པར་འཇོག་པར་བྱེད་དོ།།

己三、為施設大利法

經曰:【「須菩提！三千大千世界中，所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施，若人以此般若波羅蜜經，乃至四句偈等，受持讀誦，為他人說，於前福德，百分不及一，千分不及一，百千萬分不及一，歌羅分不及一，數分不及一，優波尼沙陀分不及一，乃至算數譬喻所不能及。須菩提！於意云何？汝謂如來作是念，我度眾生耶？須菩提！莫作是見。何以故？實無有眾生如來度者。」佛言:「須菩提！若有實眾生如來度者，如來則有我人眾生壽者相。須菩提！如來說有我者，則非有我，而毛道凡夫生者以為有我。須菩提！毛道凡夫生者，如來說名非生，是故言毛道凡夫生。】

【明版】論曰：此下於彼心具足中，為施設大利法故，經言「三千大千世界中，所有諸須彌山王」如是等，於中為安立第一義教授故，經言「汝謂如來作是念：我度眾生耶？」如是等。

【宋元】於彼心具足中，為施設大利法故，經言:「三千大千世界中，所有須彌」如是等。於中為安立第一義教授故，經言:「如來頗作是念我度眾生耶？」如是等。

【藏譯】ཐུགས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དོན་ཆེན་པོ་རྣམ་པར་གཞག་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་རི་རབ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།། དོན་ཆེན་པོ་གདམས་ངག་རྣམ་པར་བཞག་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་འདི་སྙམ་དུ་ངས་སེམས་ཅན་རྣམས་བསྒྲལ་ལོ་ཞེས་དགོངས་སོ་སྙམ་ན་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།།

【明版】又經言「如來則有我人眾生壽者相」等者，此有何義？如來如爾焰而知，是故若有眾生相，如來則為有我取。若實無我，而言有我取，為離此著故，經言「須菩提！如來說有我者，則非有我」如是等。是故但小兒凡夫有如是取故，經言「須菩提！毛道凡夫生者，如來說名非生，是故言毛道凡夫生」故。

【宋元】「如來則有我等取」者，此有何義？如來如爾焰而知，是故若有眾生想，如來則為有我取。若實無我，而言有我取，為離此著故，經言:「須菩提！我取者即為非取」是如等。是故但小兒凡夫有如是取故，經言:「須菩提！凡夫、凡夫者，如來說非凡夫，是名凡夫」故。

【藏譯】དེ་ཉིད་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ཞེས་པའི་དགོངས་པ་ཅི་ཞེ་ན། གང་གི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཤེས་བྱ་ཇི་ལྟ་བ་མཁྱེན་པས་དེའི་ཕྱིར་སེམས་ཅན་དུ་དགོངས་པར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ཞེས་བསྟན་པར་བྱའོ།། གལ་ཏེ་བདག་མེད་ཀྱང་རེ་ཞིག་བདག་ཏུ་འཛིན་པ་ཡོད་དོ་སྙམ་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་སྤང་བའི་ཕྱིར། རབ་འབྱོར་བདག་ཏུ་འཛིན་ཞེས་བྱ་བ་ནི་དེ་འཛིན་པ་མེད་པར་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།། བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱིས་དེ་ཡོད་པར་བཟུང་ཡང་བཟུང་དུ་མེད་དོ་ཞེས་པ་ནི། རབ་འབྱོར་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་དག་སྐྱེ་བོ་མེད་

པར་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་ཏེ་དེ་རྣམས་དེ་བཞིན་ནོ།།

己四、為攝取法身

經曰：**【「須菩提！於意云何？可以相成就得見如來不？」須菩提言：「如我解如來所說義，不以相成就得見如來。」佛言：「如是如是！須菩提！不以相成就得見如來。」佛言：「須菩提！若以相成就觀如來者，轉輪聖王應是如來，是故非以相成就得見如來。」爾時，世尊而說偈言：**

「若以色見我，以音聲求我，是人行邪道，不能見如來。

彼如來妙體，即法身諸佛，法體不可見，彼識不能知。

須菩提！於意云何？如來可以相成就得阿耨多羅三藐三菩提耶？須菩提！莫作是念：如來以相成就得阿耨多羅三藐三菩提。】

【明版】論曰：此下於彼心具足中，為攝取法身故，經言「須菩提！於意云何？可以相成就得見如來不」如是等。於中，初偈顯示如所不應見不可見故。云何不可見？諸見世諦故。

【宋元】於彼心具足中，為攝取法身故，經言「須菩提！於意云何？應以相成就見如來不」如是等。於中，初偈顯示如所不應見不可見故。云何不可見？諸見世諦故。

【藏譯】ཐུགས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་འཛིན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྙམ་མམ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།། དེ་ལ་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་དང་པོས་ནི་ཇི་ལྟར་མི་མཐོང་བ་དང་གང་གིས་མི་མཐོང་བ་གསལ་བར་བསྟན་ཏེ། ཅི་ལྟར་མི་མཐོང་ཞེ་ན་ལྟ་བ་ལ་སོགས་པའི་ཐ་སྙད་རྣམས་ཀྱིས་སོ།།

【明版】「是人行邪靜」者，定名為靜，「以得禪」者，說名寂靜，說名寂靜者故。又復，禪名思惟修故。於中「思」者意所攝，「修」者識所攝，言「寂靜」者，即說覺及識，此世諦所攝應知。

【宋元】「是人行邪靜」者，定名為靜，以得禪者，說名寂靜者故，又復禪名思惟修故。於中思者意所攝，修者識所攝，言寂靜者，即說意及識，此世諦所攝應知。

【藏譯】སྤྱོང་བར་བརྗོད་པ་ནི་བསམ་གཏན་ཏེ་གང་གི་བསམ་གཏན་པ་དེ་ལྟར་སྤྱོང་བ་པ་ཞེས་བརྗོད་པ་སྟེ། དེ་ཡང་བསམ་པ་དང་སྒོམ་པའོ།། དེ་ལ་བསམ་པས་ནི་དེ་མ་ཡིན་པར་བཟུང་ལ། བསྒོམས་པས་ནི་ལོག་པར་ཤེས་པ་སྟེ། སྤྱོང་བས་ཞུགས་པས་ནི་ལོག་པར་ཤེས་པའི་ཐ་སྙད་བཟུང་བར་རིག་པར་བྱའོ།།

【明版】「彼不能見」者，謂彼世諦行者。第二偈顯示如彼不應見，及不應因緣。謂初分次分，於中偈言「以法應見佛」者，法者，謂真如義也。

【宋元】「彼不應見佛」者，謂彼世諦行者。第二偈顯示如彼不應見，及不應見因緣，謂初分次分，於中偈言「以法應見佛」者，法者，謂真如義也。

【藏譯】གང་གིས་མི་མཐོང་ཞེ་ན་ཐ་སྙད་ལ་ཞུགས་པའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱིས་སོ།། ཚིགས་སུ་བཅད་པ་གཉིས་པའི་ཕྱེད་སྔ་མས་ནི་གང་མི་མཐོང་བ་དང་ཕྱེད་ཕྱི་མས་ནི་རྒྱུ་གང་གིས་མི་མཐོང་བ་གསལ་བར་བསྟན་ཏེ། དེ་ལ། སངས་རྒྱས་རྣམས་ནི་ཆོས་ཉིད་

བལྟ།། ཞེས་པ་ནི་ཆོས་འདི་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་དོན་དུ་དགོངས་པའོ།།

【明版】此何因緣？偈言：「導師法為身」故，以如為緣故，出生諸佛淨身，此不可見，但應見法，故彼不應見。復何因緣故不可見？以彼法真如相故，非如言說而知，唯自證知故。不如言說者，非見實不能知故。

【宋元】此何因緣？偈言：「導師法為身」故。以如為緣故，出生諸佛淨身，此不可見，但應見法，故彼不應見。復何因緣故不可見？以彼法真如相故，非如言說而知，唯自證知故。不如言說者，非見實不能知故。

【藏譯】རྒྱུ་གང་གི་ཞེས་ན། འདྲེན་པ་རྣམས་ནི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ།། ཞེས་གསུངས་ཏེ། གང་གི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་དམིགས་པ་ཀུན་ཏུ་འགྲོ་བའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ནི་རྣམ་པར་དག་པའི་སྐུ་སྟེ། དེའི་ཕྱིར་དེ་རྣམས་ཆོས་ཉིད་དུ་བལྟ་བར་བྱ་སྟེ་འདི་ནི་དེར་བལྟའོ།། ཅི་སྟེར་ཡང་རྒྱུ་གང་གིས་བལྟ་བྱ་མ་ཡིན་ཞེ་ན། གང་གི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་ཆོས་ཉིད་ནི་སྒྲ་ཇི་བཞིན་པས་རྣམ་པར་ཤེས་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་ལ། སོ་སོ་རང་གིས་རིག་པར་བྱ་བ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་སྒྲ་ཇི་བཞིན་མ་ཡིན་པས་ཀྱང་མི་མཐོང་བས་ནི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་མི་ནུས་ཞེས་ཏེ།

【明版】為顯示此義故，偈言：「法體不可見，彼識不能知」故。於此住處中得顯示，以法身應見如來，非以相具足故。

【宋元】為顯示此義故。偈言：「法體不可見，彼識不能知」。於此住處中得顯示，以法身應見如來，非以相具足故。

【藏譯】དོན་འདི་གསལ་བར་སྟོན་པ་ནི། ཆོས་ཉིད་ཤེས་པར་བྱ་མིན་པས།། དེས་ནི་རྣམ་པར་ཤེས་མི་ནུས།། ཞེས་གསུངས་སོ།། དེ་བཞིན་དུ་འདིར་ཆོས་ཀྱི་སྐུའི་རྟེན་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་བ་མ་ཡིན་པ་ནི། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་མ་ཡིན་ཞེས་པས་སྟོན་པར་འགྱུར་ཏེ།

【明版】若爾，如來雖不應以相具足見，應相具足為因得阿耨多羅三藐三菩提，為離此著故，經言「須菩提！於意云何？如來可以相成就得阿耨多羅三藐三菩提，須菩提！莫作是念等」者，此義明相具足，體非菩提，亦不以相具足為因也，以相是色自性故。

【宋元】若爾，如來雖不應以相具足見，應以相具足為因，得阿耨多羅三藐三菩提，為離此著故，經言：「須菩提！於意云何？如來可以相具足，於阿耨多羅三藐三菩提正覺也。」如是等。

【藏譯】མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་བ་མ་ཡིན་པའོ།། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་རྒྱུ་ལས་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་བརྙེས་སོ་སྙམ་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་སྤང་བའི་ཕྱིར་དུ་འདི་ལྟར། རབ་འབྱོར་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ་སྙམ་དུ་འཛིན་ན་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་རྣམས་ལ་ནི་དེ་ལྟ་བུའོ།།

己五、為不住生死涅槃

經曰：【「須菩提！汝若作是念，菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，說諸法斷滅相。須菩提！莫作是念。何以故？菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心，說諸法斷滅相，何以故？菩薩摩訶薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，於法不說斷滅相故。須菩

提！若善男子善女人，以滿恆河沙等世界七寶，持用布施。若有菩薩，知一切法無我，得無生法忍。此功德勝前所得福德。須菩提！以諸菩薩不取福德故。」須菩提白佛言：「世尊！菩薩不取福德？」佛言：「須菩提！菩薩受福德，不取福德，是故菩薩取福德。】

【明版】論曰：此下於彼心具足中，為不住生死涅槃故。於中有二：一為不住涅槃，二為不住生死。為不住涅槃故，「須菩提！汝若作是念：菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，說諸法斷滅相」如是等。於中經言「於法不說斷滅」者，謂如所住法而通達，不斷一切生死影像法，於涅槃自在行利益眾生事，此中為遮一向寂靜故，顯示不住涅槃。

【宋元】於彼心具足中，為不住生死涅槃故，經言：「須菩提！汝若作是念，發行菩薩乘者」如是等。於中經言：「於法不說斷滅」者，謂如所住法而通達，不斷一切生死影像法，於涅槃自在行利益眾生事，此中為遮一向寂靜故，顯示不住涅槃。

【藏譯】ཐུགས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་འཁོར་བ་དང་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་མི་གནས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། རབ་འབྱོར་ཡང་ཁྱོད་སྙམ་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་ཏེ། དེ་ལ་ཆོས་གང་ལ་ལ་ཞིག་བཤིག་པར་བཏགས་པ་མེད་པ་ནི། ཇི་ལྟར་གནས་པའི་ཆོས་ཉིད་དོ།། ཆད་པ་མེད་པ་ནི་སོ་སོར་རྟོགས་པས་ཏེ་འཁོར་བའི་ཆོས་རྣམས་གཟུགས་བརྙན་དང་སྤྲུལ་པ་ལྟ་བུར་དབང་དུ་གྱུར་པས་སླར་ཡང་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་ལ་རབ་ཏུ་འཇུག་པར་བྱེད་དོ།། འདིས་ནི་རེ་ཞིག་ཞི་བ་བགྲོད་པ་གཅིག་པུ་པའི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་བཀག་པས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་རབ་ཏུ་མི་གནས་པ་ཉིད་གསལ་བར་བསྟན་ཏོ།།

【明版】若不住涅槃，應受生死苦惱，為離此著，顯示不住流轉，故經言「須菩提！若善男子、善女人，以滿恒河沙等世界七寶持用布施」如是等。於中經言「無我無生法忍」者何義？如來於有為法得自在故。無彼生死法我，又非業煩惱力生故。無生，故名無我。無生者，此中云何得顯示？如說攝取餘福，尚於生死中不受苦惱，何況菩薩於無我無生法中，得忍已，所生福德，勝多於彼。

【宋元】若不住涅槃，應受生死苦惱，為離此著故，經言「須菩提！若善男子、善女人」乃至「是故菩薩取福德」等。於中經言「無我無生法忍」者何義？如來於有為法得自在故。無彼生死法我，又非業煩惱力生故，無生故名無我者，無生者此中云何得顯示？如說攝取餘福，尚於生死中不受苦惱，何況菩薩於無我無生法中，得忍已，所生福德勝多於彼。

【藏譯】དེ་ནས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་རབ་ཏུ་མི་གནས་ཤིང་འཁོར་བར་ཡོངས་སུ་ཉོན་མོངས་པ་དང་འགྲོགས་པ་ཡོངས་སུ་སྤང་བའི་ཕྱིར་དུ་འདི་ལྟར། ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་ཏེ། དེ་ལ་བདག་མེད་ཅིང་སྐྱེ་བ་མེད་པའི་ཆོས་རྣམས་ལ་ཞེས་པའི་དོན་ཅི་ཞེ་ན་ཆོས་གང་ཞིག་གི་རབ་ཏུ་འཇུག་པ་སྤྲུལ་པ་ལྟ་བུའི་བདག་ཉིད་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དབང་བརྙེས་པ་དེ་ནི་འཁོར་བ་པའི་ཆོས་ཀྱི་བདག་ཉིད་མ་ཡིན་ཞིང་དེ་བཞིན་དུ་ལས་དང་ཉོན་མོངས་པ་ལས་བྱུང་བ་མ་ཡིན་ཞིང་དབང་དུ་གྱུར་པ་དེ་ནི། བདག་མེད་ཅིང་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ། འདིའི་ཤེས་པར་བྱེད་པ་ཅི་ཞེ་ན། གཞན་དུ་ཡང་ཇི་སྐད་བཤད་པའི་བསོད་ནམས་ཡོངས་སུ་བཟུང་བས་འཁོར་བར་ཡོངས་སུ་ཉོན་མོངས་པར་མི་འགྱུར་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བདག་མེད་ཅིང་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ལ་བཟོད་པ་རྣམས་ནི་ལྟ་ཅི་སྨོས་ཏེ། སྐྱེ་བ་མེད་པ་ལ་བཟོད་པ་ཐོབ་པས་ནི་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་པོ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་བས་

སོ།།

【明版】經言「須菩提！以諸菩薩不取福德」者，此顯示不住生死故。若住生死，即受福聚。又經言「須菩提白佛言：世尊！菩薩不取福德」者，此有何義？以世尊於餘處說應受福聚故，經言「佛言：須菩提！菩薩受福德不取福德，是故菩薩取福德」者，此顯示以方便應受而不應取故。受者說有故，取者修彼道故，如福聚及果中，皆不應著。

【宋元】經言：「須菩提！菩薩不應受福聚」者，此顯示不住生死故。若住生死即受福聚，經言：「須菩提言：不應受福聚耶」者，此有何義？以世尊於餘處說應受福聚故，經言：「世尊言：受福聚，不取福聚是名受福，而不取」者，此顯示以方便應受而不應取，如前已說。

【藏譯】ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་མི་བྱའོ་ཞེས་པ་དེས་ནི་འཁོར་བར་རབ་ཏུ་མི་གནས་པ་ཉིད་གསལ་བར་སྟོན་པར་བྱེད་དེ། འཁོར་བར་རབ་ཏུ་མི་གནས་པས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་འཛིན་པར་བྱེད་དོ།། ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་བ། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་མི་བྱའོ་ཞེས་པའི་དགོངས་པ་ཅི་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གཞན་དུ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་སོ།། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། ཡོངས་སུ་བཟུང་མོད་ཀྱི་ལོག་པར་མི་བཟུང་སྟེ། དེ་ནས་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་བྱའོ་ཞེས་རྣམ་གྲངས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་བྱ་བ་སྟོན་ཏོ།། ཇི་ལྟར་ལོག་པར་མི་བཟུང་བ་ནི་སྔར་བཤད་པ་དེ་བཞིན་ཏེ་དེ་རྣམས་ཉིད་དོ།།

己六、為行住淨

分三：庚一、威儀行住；庚二、名色觀破自在行住；庚三、不染行住

庚一、威儀行住

經曰：**【「須菩提！若有人言：如來若去、若來、若住、若坐、若臥，是人不解我所說義。何以故？如來者，無所至去，無所從來，故名如來。」】**

【明版】論曰：此下心具足中，為行住淨。於中復有三種：一、威儀行住；二、名色觀破自在行住；三、不染行住，應知。為威儀行住故，經言「須菩提！若有人言，如來若去、若來」**等，於中行者，謂去、來；住者，謂餘威儀。**

【宋元】於行住心具足中，為威儀行住故，經言：「須菩提若有人言，如來若去若來」**等。於中行者，謂去、來；住者，謂餘威儀。**

【藏譯】ཐུགས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་རྒྱ་བ་དང་གནས་པའི་སྤྱོད་ལམ་གྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་བཞུད་དམ་བྱོན་ཏམ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་ཏེ། དེ་ལ་རྒྱ་བ་ནི་འཆག་པ་དང་གནས་པའོ།། ལྷག་མ་ནི་སྤྱོད་ལམ་མོ།།

庚二、名色觀破自在行住

經曰：**【「須菩提！若善男子善女人，以三千大千世界微塵。復以爾許微塵世界，碎為微塵阿僧祇。須菩提！於意云何？是微塵眾，寧為多不？」須菩提言：「彼微塵眾甚多！世尊！何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾。何以故？佛說微塵眾，則非微塵眾，是故佛說微塵眾。世尊！如來所說三千大千世界，則非世界，是故佛說三千大千世界。何以故？若世界實有者，則是一合相。如來說一合相，則非一合相，是故佛說一合相。」佛言：「須菩提！一合相者，則是不**

可說，但凡夫之人，貪著其事。何以故？須菩提！若人如是言：佛說我見人見眾生見壽者見。須菩提！於意云何？是人所說，為正語不？」須菩提言：「不也！世尊！何以故？世尊！如來說我見人見眾生見壽者見，即非我見人見眾生見壽者見，是名我見人見眾生見壽者見。」「須菩提！菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知，如是見，如是信，如是不住法相。何以故？須菩提！所言法相法相者，如來說即非法相，是名法相。】

【明版】論曰：此下第二，為破名色身自在行住故，經言「須菩提！若善男子善女人，以三千大千世界微塵」如是等，於中細末方便，及無所見方便等，此破如前說應知。經言「彼微塵眾甚多，世尊！」者，是細末方便。經言「若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾」等者，是為無所見方便。

【宋元】為破名色身自在行住故，經言：「須菩提若善男子善女人，以三千大千世界所有微塵」等。於中細末方便及無所見方便等。此破如前說應知。經言：「彼微塵聚甚多」者，是細末方便。經言：「世尊！若微塵聚有者，世尊則不說微塵聚」等，是為無所見方便。

【藏譯】གཟུགས་དང་མིང་གི་ལུས་རྣམ་པར་སྒྲོམ་པ་ལ་དབང་འབྱོར་བའི་རྒྱུ་བ་དང་གནས་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་དག་ཅེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། འདི་ལ་ཡང་ཕྲ་མོར་བྱེད་པའི་ཐབས་དང་སྣང་བ་མེད་པར་བྱེད་པའི་ཐབས་ཏེ། དེ་སྒྲོམ་པ་ནི་སྔ་མ་བཞིན་དུ་རིག་པར་བྱའོ།། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་དེ་མང་བ་ཡིན་སྙམ་མམ་ཞེས་པས་ནི་འདིར་ཇི་སྙེད་པ་སྟེ། ཕྲ་མོར་བྱེད་པའི་ཐབས་སོ།། བཅོམ་ལྡན་འདས་གལ་ཏེ་ཚོགས་ཤིག་མཆིས་པར་གྱུར་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་བཀའ་མི་སྩལ་བའི་སླད་དུའོ་ཞེས་པ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པ་ནི་སྣང་བ་མེད་པར་བྱེད་པའི་ཐབས་སོ།།

【明版】此說有何義？若微塵眾第一義是有者，世尊則不說非聚。經言「佛說微塵眾，則非微塵眾，是故佛說微塵眾」，以此聚體不成故。若異此者，雖不說亦自知，是聚何義須說。

【宋元】此說有何義？若微塵聚第一義中是有者，世尊則不說非聚，世尊說「微塵聚非聚，是名微塵聚」者，以此聚體不成就故。若異此者，雖不說亦自知，是聚何義須說。

【藏譯】དེ་ལྟར་བཤད་པར་གྱུར་པ་ཅི་ཞེ་ན། གལ་ཏེ་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་དོན་དམ་པར་ཡོད་པར་གྱུར་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་ཚོགས་མེད་པའོ་ཞེས་མི་གསུང་བའི་ཕྱིར་རོ།། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་དེ་ཚོགས་མ་མཆིས་པར་གསུངས་པས་ན་དེ་ལྟར་བཤད་པའོ།། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་བྱ་བ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ཚོགས་པའི་བདག་ཉིད་དུ་མ་གྲུབ་པ་ཅིག་ཤོས་མ་བཤད་པ་ལ་ཡང་ཚོགས་ཀྱི་བློར་འགྱུར་བ་ནི་ཅིའི་དོན་དུ་སྨྲར་བཙོད་ཅེ་ན།

【明版】經言「如來所說三千大千世界」等者，此是無所見方便，此破名身，亦如前說應知。於中「世界」者，謂明眾生世故，彼唯名身得名故。

【宋元】經言：「如來說即非世界」者，此是無所見方便，此破名身亦如前說應知，於中「世界」者，為明眾生世故。彼唯名身得名。

【藏譯】དེ་ཁམས་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཤེས་པ་སྣང་བ་མེད་པར་བྱེད་པའི་ཐབས་ཉིད་དེ་མིང་

གི་ལུས་བསྒོམ་པ་ནི་སྤྲ་མ་བཞིན་དུ་རིག་པར་བྱའོ།། འདིར་ཁམས་གསུམ་གྱི་འཇིག་རྟེན་ནི་སེམས་ཅན་གྱི་འཇིག་རྟེན་ལ་དགོངས་པ་སྟེ། དེ་ཡང་མིང་གི་ཚོགས་ཀྱིས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བའོ།།

【明版】 經言「若世界實有者，則是一合相」者，於中為並說，若世界、若微塵界故。有二種摶取：謂一摶取及差別摶取。眾生類眾生世界有者，此為一摶取；微塵有者，此為差別摶取，以取微塵眾集故。

【宋元】 經言：「世尊！若世界是有者，即為有摶取」者，於中為並說，若世界、若微塵界故。有二種摶取，謂一摶取及差別摶取。眾生類眾生世界有者，此為一摶取；微塵有者，此為差別摶取，以取微塵聚集故。

【藏譯】 བཅོམ་ལྡན་འདས་གལ་ཏེ་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཤིག་མཆིས་པར་གྱུར་ན་དེ་ཉིད་རིལ་པོར་འཛིན་པར་འགྱུར་ཞེས་པ་ནི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གང་ཡིན་པ་དང་རྡུལ་ཕྲ་རབ་གང་ཡིན་པ་གཉི་གའི་དབང་དུ་མཛད་ནས་གསུངས་པའོ།། རིལ་པོར་འཛིན་པ་ནི་རྣམ་པ་གཉིས་ཏེ། གཅིག་ཏུ་རིལ་པོར་འཛིན་པ་དང་། རྣམ་པར་ཕྱེ་སྟེ་རིལ་པོར་འཛིན་པའོ།། དེ་ལ་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ལ་ཡོད་པ་ནི་ཕུང་པོ་རྣམས་ལ་སེམས་ཅན་ནོ་ཞེས་གཅིག་ཏུ་རིལ་པོར་འཛིན་པར་འགྱུར་ལ། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ལ་ཡོད་པ་ནི་རྣམ་པར་ཕྱེ་སྟེ་རིལ་པོར་འཛིན་པར་འགྱུར་ཏེ། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་བཟུང་བས་རིལ་པོར་འཛིན་པའོ།།

【明版】 經言「如來說一合相則非一合相」等者，此上座須菩提安立第一義故，世尊為成就如是義故，經說「一合相者，即是不可說」等。此何所顯示？世言說故，有彼摶取第一義故。彼法不可說，彼小兒凡夫如言說取，非第一義。已說無所見方便，破義未說，無所見中入相應三昧時不分別，謂如所不分別。

【宋元】 經言：「如來說摶取即非摶取」者，此上座須菩提安立第一義故。世尊為成就如是義故，說「摶取者，即是不可以言說說」等。此何所顯示？世諦言說故，有彼摶取第一義故。彼法不可說，彼小兒凡夫如言說取，非第一義，已說無所見方便，破義未說，無所見中入相應三昧時不分別，謂如所不分別。

【藏譯】 འདིར་འཛིན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡང་འཕགས་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་དོན་དམ་པར་རྣམ་པར་འཇོག་པར་བྱེད་དེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དོན་དེ་ཉིད་སྒྲུབ་པར་མཛད་པ། རིལ་པོར་འཛིན་པ་ཉིད་ནི་ཐ་སྙད་དེ་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་ཏེ། ཅིས་ཤེས་པར་བྱེད་ན་ཐ་སྙད་ལས་སོ།། རིལ་པོར་འཛིན་པ་དེ་ཡང་དོན་དམ་པར་ནི་བརྗོད་དུ་མེད་པ་ཉིད་ཀྱིས་སོ།། དེ་ཡང་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱིས་བཟུང་བ་ནི་ཐ་སྙད་ཇི་ལྟ་བར་ཏེ་དོན་དམ་པར་ནི་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བྱའོ།། སྣང་བ་མེད་པར་བྱེད་པའི་ཐབས་བསྒོམ་པ་བཤད་ནས་སྣང་བ་མེད་པར་བྱེད་པའི་རྣལ་འབྱོར་དང་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་དེ་ཡང་སྒྲུབ་པར་བྱེད་དེ། དེ་ཡང་རྣམ་པར་མི་རྟོག་ཅེས་བྱ་བ་ནི་ཇི་ལྟ་བར་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའོ།།

【明版】 及何人何法何方便，云何不分別，此後具說。經言「須菩提！若人如是言，佛說我見」等，此等顯示如所不分別。云何得顯示？如外道說我，如來說為我見故，安置人無我；又為說有此我見故，安置法無我，若有彼我見是見所攝，如是觀察菩薩入相應三昧時，不復分別，即此觀察，為入方便。

【宋元】 及何人何法何方便，云何不分別，此後具說。經言：「須菩提！若有人如是言：如來說我見」等，此等顯示如所不分別。云何得顯？如外道說我，如來說為我見故，安置人無我；又為說有此我見故，安置法無我，若有彼我見是見

所攝，如是觀察菩薩入相應三昧時，不復分別，即此觀察，為入方便。

【藏譯】གང་དང་གང་ཞིག་གང་གིས་གང་དུ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དེ་དེ་ལས་གོང་དུ་སྟོན་པར་བྱེད་པ་ནི། རབ་འབྱོར་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ཏུ་ལྟ་བར་གསུངས་སོ་ཞེས་ཟེར་ན་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་ཏེ། འདིས་ནི་ཇི་ལྟར་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དེ་གསལ་བར་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ།། ཅི་ལྟར་ཞེ་ན་གཞན་མུ་སྟེགས་ཅན་གྱིས་བདག་ཏུ་བརྗོད་པ་དང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ཏུ་གསུངས་པ་དེ་གང་ཟག་གི་བདག་མེད་པར་རྣམ་པར་འཇོག་གོ།། བདག་ཏུ་ལྟ་བ་དེ་ཡང་ལྟ་བ་མ་མཆིས་པར་གསུངས་པ་ནི་ཆོས་ཀྱི་བདག་མེད་པར་འཇོག་སྟེ། གལ་ཏེ་བདག་ཏུ་ལྟ་བ་དེ་ལ་ལྟ་བར་འཛིན་པ་མེད་པ་དེ་ལྟར་སྦྱོར་བར་བྱེད་ན་རྣལ་འབྱོར་ལ་སྒོམས་པར་འཇུག་པར་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟར་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དེ་ནི་དེར་འཇུག་པའི་ཐབས་ཡིན་ནོ།།

【明版】經言「須菩提！菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心」者，此顯示無分別人。經言「於一切法」者，此顯示於何法不分別，經言「應如是知、如是見、如是信」者，此顯示增上心、增上智故，於無分別中知見勝解。於中，若智依止奢摩他，故知；依止毘鉢舍那，故見。此二依止三摩提故，勝解以三摩提自在故，解內攀緣影像，彼名勝解。

【宋元】經言：「須菩提菩薩乘發行」者，此顯示何人無分別。經言：「於一切法」者，此顯示於何法不分別，經言：「應如是知，應如是見，應如是勝解」者，此顯示增上心、增上智故。於無分別中知見勝解。於中，若智依止奢摩他，故知；依止毘鉢舍那，故見。此二依止三摩提故，勝解以三摩提自在故，解內攀緣影像，彼名勝解。

【藏譯】རབ་འབྱོར་འདི་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནི་སུ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པར་བྱེད་པ་དེ་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏོ།། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཅེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་གང་ལ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པར་བྱ་བ་དེ་བསྟན་ཏོ།། ཤེས་པར་བྱ་བ་ལྟ་བར་བྱ་མོས་པར་བྱ་ཞེས་བྱ་བ་འདིས་ནི་ལྷག་པའི་སེམས་དང་ལྷག་པའི་ཤེས་རབ་ལས་བརྩམས་ཏེ། ཤེས་པ་དང་མཐོང་བ་དང་མོས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཏེ། གང་གིས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པར་བྱ་བ་དེ་བསྟན་ཏོ།། དེ་ལ་ཞི་གནས་ལ་བརྟེན་པ་ནི་ཤེས་རབ་བོ།། ལྷག་མཐོང་ལ་བརྟེན་པ་ནི་ཡེ་ཤེས་སོ།། མཐོང་བ་གཉིས་ཡང་འདིར་མོས་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཏེ། ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་དབང་གིས་གཟུགས་བརྙན་གྱི་དམིགས་པ་ལ་ལྷག་པར་མོས་པར་བྱེད་དོ།།

【明版】經言「如是不住法相」者，此正顯示無分別。經言「所言法相法相者，如來說即非法相，是名法相」者，此顯示法相中不共義及相應義，如前已說，如是一切住處中，相應三摩提方便亦爾應知。欲願及攝散二種，如前所說，更無別義，是故不復說其方便。

【宋元】經言：「如是知解已，而不住法想」者，此正顯示無分別。經言：「法想，法想者即非法想，是名法想」者，此顯示法想中不共義及相應義。如前已說，如是一切住處中，相應三摩提方便亦爾應知。欲願及攝散二種，如前所說，更無別義，是故不復說其方便。

【藏譯】ཅི་ནས་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་པ་ལ་ཡང་མི་གནས་པ་དེ་ལྟར་མོས་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བས་ནི། རྣམ་པར་རྟོག་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡོངས་སུ་བསྟན་ཏེ་དེ་རྣམས་ནི་ཉིད་དོ།། ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་པས་ནི་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པའི་དོན་གྱི་རིགས་པའི་དོན་སྟོན་པར་བྱེད་དེ། འདི་ནི་རྣལ་འབྱོར་ལ་སྒོམས་པར་འཇུག་པའི་ཐབས་ཏེ་རྟེན་ཐམས་ཅད་དུ་རིག་པར་བྱའོ།། འདུན་པ་དང་སློན་ལམ་དང་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཚར་གཅོད་པ་སྟེ་དེ་ཙམ་ཉིད་དུ་བྱའོ།། དེའི་ཕྱིར་དེ་དག་གིས་ཐབས་བཤད་ཟིན་ཏེ། དེ་ལྟ་བུ་ཉིད་དོ། །

庚三、不染行住

經曰:【「**須菩提! 若有菩薩摩訶薩以滿無量阿僧祇世界七寶，持用布施。若有善男子善女人，發菩薩心者，於此般若波羅蜜經，乃至四句偈等，受持讀誦，為他人說，其福德勝彼無量阿僧祇。云何為人演說而不名說，是名為說。」爾時，世尊而說偈言:「一切有為法，如星翳燈幻，露泡夢電雲，應作如是觀」**】

【明版】論曰: 此下第三為不染行住，於中二種: 一為說法不染，二為流轉不染。為說法不染故，經言「須菩提! 若有菩薩摩訶薩，以滿無量阿僧祇世界七寶」如是等，此何所顯示? 以有如是大利益故，決定應演說，如是演說而無所染。

【宋元】為說法無染故，經言:「須菩提若有菩薩，以滿無量阿僧祇世界七寶」等。此何所顯示? 以有如是大利益故，決定實演說，如是演說而無所染。

【藏譯】སེམས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་སྟོན་པ་ལ་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་གང་གིས་ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ།། འདིས་ཅི་ཞིག་བསྟན་ཞེ་ན། ཆོས་འདི་དོན་ཆེན་པོ་དང་ལྡན་པའི་ཕྱིར་གདོན་མི་ཟ་བར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་གསལ་བར་བྱ་བའོ།། དེ་ལྟ་མོད་ཀྱི་ཅི་ནས་ཀྱང་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པར་མི་འགྱུར་བ་དེ་ལྟར་རབ་ཏུ་གསལ་བར་བྱ་བའོ།།

【明版】經言「云何為人演說? 而不名說，是名為說」者，此有何義? 顯示不可言說，故不演說，彼法有可說體，應如是演說。若異此者，則為染說，以顛倒義故，又如是說時，不求信敬等，亦為無染說法。

【宋元】經言:「云何演說，而不演說，是名演說」者，此有何義? 顯示不可言說，故不演說，彼法有可說體，應如是演說，若異此者則為染說，以顛倒義故。又如是說時不求信敬等，亦為無染說法。

【藏譯】ཅི་ལྟར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་ཞེ་ན། ཅི་ནས་ཀྱང་རབ་ཏུ་མི་སྟོན་པ་བཞིན་དུ་སྟེ། དེས་ན་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་ཞེས་བྱའོ་ཞེས་པའི་དགོངས་པ་ཅི་ཞེ་ན། བརྗོད་དུ་མེད་པར་བསྟན་པའི་བདག་ཉིད་ཀྱི་ཆོས་ནི་བསྟན་པར་བྱར་མེད་པ་སྟེ། གཞན་དུ་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པས་བསྟན་པར་འགྱུར་ཏེ། དོན་ཕྱིན་ཅི་ལོག་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་དེ་ལྟར་བསྟན་པ་ལ་ལྷག་པར་དང་བ་དང་དོན་དུ་གཉེར་བ་མེད་དོ། ། དེའི་ཕྱིར་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་ཆོས་བསྟན་པར་འགྱུར་ཏེ་དེ་ནི་དེ་བཞིན་ནོ།།

【明版】為流轉無染故，經說「偈言: 一切有為法，如星翳燈幻」等，此偈顯示四種有為相: 一自性相，二者所住味相，三隨順過失相，四隨順出離相。

【宋元】於彼心具足中，為生死不染故。說星翳燈等偈，此義如前說。

【藏譯】སེམས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་འཁོར་བར་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས། སྐར་མ་རབ་རིབ་མར་མེ་དང་། ཞེས་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་སྟེ། དོན་ནི་སྔར་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་ཏེ་བཤད་ཟིན་ཏོ།།

【明版】於中，自性相者，共相見識此相如星，應如是見。何以故? 無智闇中，有彼光故，有智明中，無彼光故。人法我見如翳，應如是見。何以故? 以取無義故。識如燈，應如是見。何以故? 渴愛潤取緣，故熾然。

於中，著所住味相者，味著顛倒境界故，彼如幻，應如是見。何以故? 以顛倒見故。

於中，隨順過失相者，無常等隨順故；彼露譬喻者，顯示相體無有，以隨順無常故；彼泡譬喻者，顯示隨順苦體，以受如泡故。若有受皆是苦，以三苦故，隨有應知，彼苦生故，是苦苦；破滅故，是壞苦；不相離故，是行苦。復於第四禪及無色中，立不苦不樂受，以勝故。

於中隨順出離相者，隨順人法無我，以攀緣故，得出離故。說無我以為出離也。隨順者，謂過去等行，以夢等譬喻，顯示彼過去行，以所念處故如夢。現在者不久時住，故如電，未來者彼粗惡種子似虛空，引心出，故如雲。如是知三世行轉生已，則通達無我，此顯示隨順出離相故。

甲三、勸信

經曰：**【佛說是經已，長老須菩提，及諸比丘比丘尼、優婆塞優婆夷、菩薩摩訶薩、一切世間天人阿脩羅乾闥婆等，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。】**

【明版】論曰：偈言：

若聞如是義 於大乘無覺 我念過於石 究竟無因故

下人於深法 不能覺及信 世人多如此 是故法荒唐。

【宋元】

若聞如是義 於大乘無覺 我念過有石 究竟無因故

下人於此深大法 不能覺知及信向 世間眾人多如此 是以此法成荒廢

【藏譯】ཨེ་ཏཱ་ད་ཤྲཱི་མཏྲ་ག་ཏིཾ་ནི་ཤྲཱུ་ཏྱཱ། ཡེ་ཏུཾ་མ་ཧཱ་ཡཱ་ན་མ་བརྡྷྱོ་མེ་བ། ཏཱ་ནསྨ་ནོ་བེ་ཧྣི་ན་ལྣསྨ་ནོ་པི། གུ་རྀ་ར་ཝཱ་ཝཱ་ཧྣཱ་སུ་ཏཱ་ན་བཻ་མི། ཧྲི་ནོ་ཧི་གཱམྦྷིཪྻ་སུ་དྷཱ་ར་ཏཱ་སྨཱ། བོདྡྷུཾ་ཤཀྱ་ཏཱ་ཧི་ན་ཝཱ་རྟེ། མོ་གྷཾ། ཝཱ་ཡེ་ཏ་ཅཻ་བཾ་བི་རྣ་ཨེ་པ་ལོ་ཀཿ ཧེ་ནཱ་ཏཱ་རྣཱ་ཧྱཱ་ཁེ་ལ་ཏཱ་སྦྱཱ་ཡཱ་ཏཿ[3]

འཕགས་པ་བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པའི་གནས་བདུན་གྱི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་པ། སློབ་དཔོན་དབྱིག་གཉེན་གྱིས་མཛད་པ་རྫོགས་སོ།། །།

ཞེས་པ་འདི་ནི་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་གཞོན་ནུ་དཔལ་བའི་ཞལ་སྔ་ནས་གསར་འགྱུར་མཛད་པའི་འཕྲོ་ཚུང་ཟད་ལུས་པ། རྗེ་དམ་པ་དེའི་དགོངས་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པའི་སླད་དུ་འགྱུར་བར་གྱིས་ཤིག་ཅེས། ཞྭ་དམར་ཅོད་པན་འཛིན་པ་བཞི་པ། དཔལ་ཆོས་ཀྱི་གྲགས་པ་ཡེ་ཤེས་དཔལ་བཟང་པོའི་ཞལ་སྔ་ནས་བཀའ་སྩལ་བ་སྤྱི་བོས་མནོས་ཏེ། ན་ལུ་ལོ་ཙྪ་བ་འགོས་ཆོས་སྐྱོང་བཟང་པོས། ལུགས་གཉིས་ཀྱི་མདུན་ས་ཆེན་པོ་པོ་བྲང་སྣེའུ་གདོང་རྩེར། ཆོས་ཀྱི་རྗེ་ཆོས་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་ཆེན་པོ་དཔལ་ངག་གི་དབང་ཕྱུག་གྲགས་པ་ཕྱོགས་ཐམས་ཅད་ལས་རྣམ་པར་རྒྱལ་བའི་དཔལ་གྱི་མངའ་ཐང་ཆེན་པོ་ལ་བརྟེན་ནས་ལེགས་པར་བསྒྱུར་བའོ།།

དུས་གསུམ་རྒྱལ་བ་སྐྱེད་མ་རྡོ་རྗེའི་མཚན་ཅན་ཟབ་མོའི་དགོངས་འགྲེལ་རབ་གསལ་བ།།

ཀུན་མཁྱེན་གཉིས་པ་དབྱིག་གཉེན་ཞེས་གྲགས་དཔལ་ལྡན་ཤིང་རྟ་ཆེན་པོས་རྣམ་པར་བཀོད།།

གང་དེ་ཁ་བ་ཅན་པའི་དཔལ་དུ་གཞོན་ནུའི་མཚན་ཅན་མཁས་གྲུབ་མཆོག་གིས་བསྒྱུར།།

དེ་ཉིད་རྫོགས་པར་བསྒྱུར་བའི་དགེ་བས་འདྲེན་པ་མཆོག་དེའི་དགོངས་པ་རྫོགས་གྱུར་ཅིག

སླར་ཡང་རྒྱ་དཔེ་ལ་གཏུགས་ཤིང་སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལས་མཛད་པའི་འགྲེལ་པར་བརྗོད་བྱ་རིས་མཐུན་པ་རྣམས་དང་སྦྱར་ཏེ་ཚིག་ཟུར་དང་འབྲུགས་སྤེལ་པ་སོགས་ཅུང་ཟད་ལེགས་ཆར་འགྱུར་བ་རྣམས་འབད་ཅིང་དག་པར་བགྱིས་སོ།། །།

[3] 此段二頌梵文，未譯成藏文，直接為藏文轉寫。

世親菩薩《金剛般若波羅蜜多經論釋》二譯對照

金剛般若波羅蜜經論

天親菩薩造 元魏 天竺三藏 菩提流支譯

能斷金剛般若波羅蜜多經論釋

無著菩薩造頌 世親菩薩釋　三藏法師 義淨 奉詔譯

編 序

世親菩薩，以二十七疑釋《金剛經》，論中複有八十頌，義淨法師譯本中，明頌為無著菩薩所造。亦有說為彌勒菩薩所造者。

經中須菩提問疑，世尊一一釋疑。此二十七疑，極契經意。古大德曾作二十七疑血脈圖，以明各疑之關聯。

本論有二種漢譯，一為元魏天竺三藏菩提流支譯，名《金剛般若波羅蜜經論》（*大藏經 T25/No.1511*），有三卷，論中複有菩提流支法師所譯《金剛經》。一為唐朝三藏法師義淨譯，名《能斷金剛般若波羅蜜多經論釋》（*大藏經 T25/No.1513*），亦是三卷。

此二譯各有勝劣之處，互為對閱，方盡論意。故今將二譯分段對照，並加科判，論中標點，重為校訂。論中偈頌，各偈後均標序號，以利查閱。

說明：

1、【支譯】，表三藏菩提流支所譯。
2、【淨譯】，表示三藏法師義淨所譯。
3、有“甲、乙”等字樣科判，由編者所加。
4、偈頌末尾序號，由編者所加。

瀋陽北塔翻譯組 善慧光 蓮花藏
二零一三年元月

世親菩薩《金剛般若波羅蜜多經論釋》二譯對照

此中分三：甲一、歸敬；甲二、正釋；甲三、回向

甲一、歸敬

【支譯】

法門句義及次第 世間不解離明慧 大智通達教我等 歸命無量功德身 1

應當敬彼如是尊 頭面禮足而頂戴 以能荷佛難勝事 攝受眾生利益故 2

【淨譯】

此經文句義次第 世無明慧不能解 稽首於此教我等 無邊功德所生身 1

具如斯德應禮敬 彼之足跡頂戴持 覺轅難駕彼能乘 要心普利諸含識 2

甲二、正釋

分三：乙一、歎德請問；乙二、如來正答；乙三、斷疑生信

乙一、歎德請問

【支譯】經曰：【**如是我聞。一時婆伽婆，在舍婆提城，祇樹給孤獨園，與大比丘眾千二百五十人俱。爾時，世尊食時，著衣持鉢，入舍婆提大城乞食。於其城中，次第乞食已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，如常敷座，結加趺坐，端身而住，正念不動。**

爾時，諸比丘來詣佛所，到已，頂禮佛足，右繞三匝，退坐一面。

爾時，慧命須菩提，在大眾中，即從坐起，偏袒右肩，右膝著地，向佛合掌，恭敬而立，白佛言：「希有，世尊！如來應供正遍知，善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。】

論曰：「善護念」者，依根熟菩薩說；「善付囑」者，依根未熟菩薩說。云何善護念諸菩薩？云何善付囑諸菩薩？偈言：

巧護義應知 加彼身同行 不退得未得 是名善付囑 3

云何加彼身同行？謂於菩薩身中與智慧力，令成就佛法故。又彼菩薩攝取眾生，與教化力，是名「善護念」應知。云何「不退得未得」？謂於得未得功德中，懼其退失，付授智者；又「得不退」者，不捨大乘故；「未得不退」者，於大乘中欲令勝進故，是名「善付囑」應知。

【淨譯】經云「能以最勝利益」者，此據成熟菩薩；「能以最勝付囑」者，此據未成熟菩薩。云何於諸菩薩最勝利益？復何者是最勝付囑？為答此問，頌曰：

勝利益應知 於身并屬者 得未得不退 謂最勝付囑 3

謂於菩薩身中為其利益，亦能令彼菩薩，益其所有相屬伴類，名「最勝利益」；於彼身中，令其佛法成熟攝聚故，即是利益彼身，亦令化餘有情所有堪能，皆成就故，是於屬者，能為利益，如是應知。於得未得所有功德，能為彼作不退之因，由於善友而親委寄，是名以勝付囑而相付囑。此中「得而不退」者，欲令不捨大乘；「未得不退」者，令於大乘更趣殊勝。

乙二、如來正答

分三：丙一、答云何住；丙二、答云何修；丙三、答云何降心

丙一、答云何住

【支譯】經曰：**【「世尊！云何菩薩大乘中，發阿耨多羅三藐三菩提心，應云何住？云何修行？云何降伏其心？」**

爾時，佛告須菩提：「善哉！善哉！須菩提！如汝所說，如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。汝今諦聽，當為汝說。如菩薩大乘中，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是修行，如是降伏其心。」須菩提白佛言：「世尊！如是。願樂欲聞。」佛告須菩提：「諸菩薩生如是心：所有一切眾生眾生所攝，若卵生、若胎生、若濕生、若化生，若有色、若無色，若有想、若無想、若非有想非無想，所有眾生界眾生所攝，我皆令入無餘涅槃而滅度之。如是滅度無量無邊眾生，實無眾生得滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有眾生相，即非菩薩，何以故非？須菩提！若菩薩起眾生相人相壽者相，則不名菩薩。】

論曰：云何菩薩大乘中住，問答示現此義？偈言：

廣大第一常　其心不顛倒　利益深心住　此乘功德滿 [4]

此偈說何等義？若菩薩有四種深利益菩提心，此是菩薩大乘住處。何以故？此深心功德滿足。是故四種深利益攝取心生，能住大乘中。

何等為四種心？一、廣，二、第一，三、常，四、不顛倒。

云何「廣心」利益？如經：「諸菩薩生如是心，所有一切眾生眾生所攝，乃至所有眾生界眾生所攝」故。

云何「第一心」利益？如經：「我皆令住無餘涅槃而滅度之」故。

云何「常心」利益？如經：「如是滅度無量無邊眾生，實無眾生得滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有眾生相即非菩薩」故。此義云何？菩薩取一切眾生猶如我身，以此義故，菩薩自身滅度，無異眾生得滅度者。若菩薩於眾生，起眾生想，不生我想者，則不應得菩薩名。如是，取眾生如我身，常不捨離，是名常心利益。

云何「不顛倒心」利益？如經：「何以故非？須菩提！若菩薩起眾生相人相壽者相，則不名菩薩」故，此示現遠離依止身見眾生等相故。

【淨譯】諸有發趣菩薩乘者，應云何住？為答此問，頌曰：

於心廣最勝　至極無顛倒　利益意樂處　此乘功德滿 [4]

此明何義？若菩薩作此四種利益意樂，始是發心，住於大乘，具此意樂，方可名為功德圓滿。云何為四利益意樂？一、廣大；二、最勝;、三、至極；四、無顛倒。

經云：「諸有發趣菩薩乘者，當生如是心」，廣說乃至「如是一切」，此明「廣大利益意樂」。

「我皆令入無餘涅槃而滅度之」者，此明「最勝利益意樂」。

「雖度如是無量眾生」，乃至「不名菩薩」，此明「至極利益意樂」。

此何意耶？欲明所有一切眾生悉皆攝同菩薩己身，由斯但是寂滅己身，無

別有情也。若作別有眾生，不為己想者，此即不名菩薩。若攝為己體，即是至極不捨，是故名為至極意樂。

「若菩薩有我想、眾生想、壽者想、更求趣想者，則不名菩薩」，此明「無顛倒利益意樂」，此即由依有身見故，我等想生，為令正斷，是不顛倒。

丙二、答云何修

【支譯】論曰：自此以下，說菩薩如大乘中住修行，此事應知。

經曰：**【「復次，須菩提！菩薩不住於事行於布施，無所住行於布施，不住色布施，不住聲香味觸法布施。須菩提！菩薩應如是布施，不住於相想。何以故？若菩薩不住相布施，其福德聚不可思量。須菩提！於汝意云何？東方虛空，可思量不？」須菩提言：「不也，世尊！」佛言：「如是，須菩提！南西北方，四維上下虛空，可思量不？」須菩提言：「不也，世尊！」佛言：「如是如是，須菩提！菩薩無住相布施，福德聚亦復如是，不可思量。」**

佛復告須菩提：「菩薩但應如是行於布施。】

論曰：偈言：

檀義攝於六　資生無畏法　此中一二三　名為修行住[5]

何故唯檀波羅蜜，名說六波羅蜜？一切波羅蜜檀波羅蜜相義示現故，一切波羅蜜檀相義者，謂資生無畏法，檀波羅蜜應知，此義云何？資生者，即一檀波羅蜜體名故。無畏檀波羅蜜者有二，謂尸波羅蜜、羼提波羅蜜，於已作、未作惡不生怖畏故。法檀波羅蜜者有三，謂毘梨耶波羅蜜等，不疲倦、善知心、如實說法故，此即是菩薩摩訶薩修行住。如向說三種檀攝六波羅蜜，是名菩薩摩訶薩修行住。

【淨譯】次下當顯諸有發趣菩薩乘者，應如是修行。經云：「菩薩不住於事，應行布施」，如是廣說，此中何意？以一施聲而總收盡六到彼岸耶？答曰：

六度皆名施　由財無畏法　此中一二三　名修行不住[5]

為明此六咸有施相。此之施性，由財、無畏、法。財施由一，謂是初施。無畏由二，謂是戒、忍，於無怨讎（戒也），及怨讎處（忍也），不為怖懼故。法施由三，謂是勤等，由其亡倦（勤也）、了彼情已（定也）、宣如實法（慧也），此是大菩薩修行之處，即是以一施聲，收盡六度。

【支譯】云何「菩薩不住於事行於布施」？如是等偈言：

自身及報恩　果報斯不著　護存己不施　防求於異事[6]

不住於事者，謂不著「自身」；無所住者，謂不著「報恩」。報恩者，謂供養恭敬種種等門。如經：「無所住故，不住色等」者，謂不著「果報」；何故如是不住行於布施？偈言：「護存己不施，防求於異事」。若著自身不行布施，為護此事於身不著；若著報恩果報，捨佛菩提，為異義行於布施，為防是行，於事不著。

【淨譯】經云：「菩薩不住於事，應行布施」如是等者，此中何謂不住事耶？頌曰：

為自身報恩　果報皆不著

言不住於事者，此顯不著「自身」；不住隨處，應行布施者，此顯不著「報恩」，於利養恭敬等，求恩望益之處，事有多途，故云不應隨處生著，而行布施；不住於色等者，謂不著「果報」。

問：何須如是行不住施耶？頌曰：

為離於不起 及離為餘行 [6]

由顧自身，不行其施，為欲離其不起心故，莫著自身，速應行施。由望恩心及悕果故，遂捨正覺菩提果性，為於餘事而行惠施，是故當捨求餘行施。

丙三、答云何降心

【支譯】自此以下，說云何菩薩降伏其心，此事應知？云何降伏心，名之降伏？偈言：

調伏彼事中 遠離取相心 及斷種種疑 亦防生成心 [7]

此文說何義？所謂不見施物、受者及施者。偈言：「調伏彼事中，遠離取相心故」。如經：「須菩提！菩薩應如是布施，不住於相想」故。

次說布施利益，何以故？此中有疑：若離施等相想，云何能成施福？彼人如是布施，其福轉多故。

次說布施利益，如經：「何以故？若菩薩不住相布施，其福德聚不可思量。須菩提！於意云何？東方虛空可思量不？須菩提言：不也！世尊」，如是等。何故說修行後，次顯布施利益？以得降伏心故，是以次說布施利益。此義云何？不住相想行於布施，成就義故。

【淨譯】次下當說攝伏心，其事云何？

攝伏在三輪 於相心除遣 後後諸疑惑 隨生皆悉除 [7]

經云：「菩薩如是應行布施」，乃至「相想亦不應著」。此顯所捨之物，及所施眾生，并能施者，於此三處，除著想心。

次明布施利益。或有難云：既於施等離其相狀，如何當獲福德利益？為答此故，說生福甚多。

問：何故宣說於修行後不彰福利，於攝伏下方始言之？

答：為顯若人不著相想，方能行彼不著施也。

乙三、斷疑生信

分二十七：（略）

丙一、斷求佛行施住相疑

【支譯】自此以下一切修多羅，示現斷生疑心。云何生疑？若不住於法行於布施，云何為佛菩提行於布施？斷彼疑心，經曰：

經曰：**【「須菩提！於意云何？可以相成就見如來不？」須菩提言：「不也，世尊！不可以相成就得見如來。何以故？如來所說相，即非相。」**

佛告須菩提：「凡所有相，皆是妄語。若見諸相非相，則非妄語。如是諸相非相，則見如來。」】

論曰：偈言：

分別有為體 防彼成就得 三相異體故 離彼是如來 [8]

此義云何？若「分別有為體」是如來，以有為相為第一，以相成就見如來，為「防彼」相「成就得」如來身，如經「不可以相成就得見如來」故，何以故？如來名無為法身故。如經：「何以故？如來所說相，即非相」。

偈言：「三相異體故，離彼是如來。」彼相成就，即非相成就，何以故？三相異如來體故。如經：「佛告須菩提：凡所有相，皆是妄語。若見諸相非相，則非妄語，如是諸相非相，則見如來。」此句顯有為虛妄故。

偈言：「離彼是如來」。示現彼處三相無故，相非相相對故，彼處生住滅異體不可得故。此句明如來體非有為故。菩薩如是知如來，為佛菩提行於布施，彼菩薩不住於法，行於布施，成如是斷疑故。

【淨譯】從此已後所有經文，皆為除遣後後疑惑，於此便有如是疑生，問：「若不著於法而行施者，如何為求正覺勝果行惠施耶？」為答此疑，經云：「於汝意云何，可以勝相觀如來不？」如是廣說，頌曰：

若將為集造 妙相非勝相 三相遷異故 無此謂如來 [8]

若謂如來是由施等因緣所造，於有為相中得最勝性者，便見如來有其勝相。若望如來真如之性，即無此勝相。是故不應以勝妙相觀於如來。由彼法身是非集造之所顯故。

次云：「何以故？」如來說彼勝相「三相遷異故」，由此勝相即非勝相，此中意說三相之體，是遷流故。「妙生！所有勝相，皆是虛妄，是故應以勝相非相觀於如來。」此意欲明從因生法是虛假故無，此謂如來由彼全無三種相故，由離此相，即以無相為相，若於是處，無生住滅變異之性可了知者，此顯如來不是有為造作之性因緣所成。如是明解如來性已，雖為佛果而行布施，非著法施，即是除去疑情。

丙二、斷因果俱深無信疑

【支譯】自此以下，尊者須菩提生疑致問。

經曰：**【須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世末世，得聞如是修多羅章句生實相不？」佛告須菩提：「莫作是說：頗有眾生，於未來世末世，得聞如是修多羅章句生實相不？」佛復告須菩提：「有未來世末世，有菩薩摩訶薩，法欲滅時，有持戒修福德智慧者，於此修多羅章句，能生信心，以此為實。」**

佛復告須菩提：「當知彼菩薩摩訶薩，非於一佛二佛三四五佛所修行供養，非於一佛二佛三四五佛所而種善根。」

佛復告須菩提：「已於無量百千萬諸佛所修行供養，無量百千萬諸佛所種諸善根。聞是修多羅，乃至一念能生淨信。須菩提！如來悉知是諸眾生，如來悉見是諸眾生。須菩提！是諸菩薩，生如是無量福德聚，取如是無量福德。何以故？須菩提！是諸菩薩無復我相、眾生相、人相、壽者相，須菩提！是諸菩薩無法相，亦非無法相；無相，亦非無相。何以故？須菩提！是諸菩薩若取法相，則為著我、人、眾生、壽者。須菩提！若是菩薩有法相，即著我相人相眾生相壽者相。何以

故？須菩提！不應取法，非不取法，以是義故，如來常說筏喻法門，是法應捨，非捨法故。」】

論曰：此義云何？向依波羅蜜說不住行於布施，說因深義；向依如來非有為體，說果深義。若爾未來惡世人不生信心，云何不空說？為斷彼疑，佛答此義。

如經：「佛告須菩提：莫作是說」，乃至「非捨法」故。此義云何？偈言：

說因果深義 於彼惡世時 不空以有實 菩薩三德備 [9]

此義云何？彼惡世時，菩薩具足持戒、功德、智慧故，能生信心，以此義故，名不空說。

【淨譯】次下妙生重生疑念，若由如是行無住施者，即因極甚深；復說如來是無為性，即是果極甚深，如何末代得有信者，令彼果報不虛棄耶？為斷此疑，頌曰：

因與果甚深 於彼惡時說 此非無利益 由三菩薩殊 [9]

縱於末代，而有菩薩具戒、具德、具慧，由此說法，果利不虛。

【支譯】又偈言：

修戒於過去 及種諸善根 戒具於諸佛 亦說功德滿 [10]

如經：「佛復告須菩提：當知彼菩薩摩訶薩，非於一佛二佛三四五佛所修行供養，非於一佛二佛三四五佛所而種善根。佛告須菩提：已於無量百千萬諸佛所修行供養，無量百千萬諸佛所種諸善根」故。此經文明於過去諸佛具足持戒，供養彼佛，亦種諸善根。如是次第，彼持戒具足，功德具足故。

【淨譯】頌曰：

由於先佛所 奉持於戒學 并植善根故 名具戒具德 [10]

經云：「然彼菩薩，非於一佛而行恭事，非於一佛植諸善根」，此顯於先佛所，為持戒故，而行恭敬承事，及為種諸善根，如其次第，即是具戒、具德。

【支譯】又偈言：

彼壽者及法 遠離於取相 亦說知彼相 依八八義別 [11]

此義云何？復說般若義不斷故。說何等義？明彼菩薩離於壽者相、離於法相故，以對彼相，故說此義。偈言「依八八義別」故，此復云何？依四種壽者相，有四種義故；依四種法相，有四種義故。是故依八相，有八種義差別故。

【淨譯】次明具慧人，頌曰：

能斷於我想 及以法想故 此名為具慧 二四殊成八 [11]

此明我想有四，法想亦四，故成八想。

【支譯】此義復云何？偈言：

差別相續體 不斷至命住 復趣於異道 是我相四種 [12]

此義云何？明壽者相義故。何者是四種？一者、我相，二者、眾生相，三者、命相，四者、壽者相。「我相」者，見五陰差別，一一陰是我，如是妄取，是名我相。「眾生相」者，見身相續不斷，是名眾生相。「命相」者，一報命根不斷住故，是名命相。「壽者相」者，命根斷滅，復生六道，是名壽者相。如經：

「何以故？須菩提！是諸菩薩無復我相、眾生相、人相、壽者相」故。

【淨譯】頌曰：

別體相續起 至壽盡而住 更求於餘趣 我想有四種[12]

我想四者，謂是我想、有情想、壽者想、更求趣想，四種不同，此於別別五蘊有情，自生斷割，為「我想」故；見相續起，作「有情想」（薩埵是相續義）；乃至壽存，作「壽者想」；命根既謝，轉求後有，作「更求趣想」。

【支譯】云何及法？偈言：

一切空無物 實有不可說 依言辭而說 是法相四種[13]

何者是四種？一者、法相，二者、非法相，三者、相，四者、非相。此義云何？有可取能取，一切法無，故言無法相；以無物故，彼法無我，空實有故，言亦非無法相；彼空無物，而此不可說有無故，言無相；依言辭而說故，言亦非無相。何以故？以於無言處，依言相說，是故依八種差別義，離八種相，所謂離人相、離法相，是故說有智慧。如經：「須菩提！是諸菩薩無法相，亦非無法相，無相亦非無相」故。有智慧便足，何故復說持戒功德？為示現生實相差別義故。

【淨譯】法想四者，頌曰：

皆無故非有 有故不可說 是言說因故 法想有四種[13]

法想四者，一、法想；二、無法想；三、想；四、無想。此謂能取、所取諸法皆無故，法想不生，即無法想；彼之非有，法無自性，空性有故，非無法想；即彼非有，有非有性，非言所詮，故非是想；是言說因，故非是無想。由想力故，雖非言顯，而以言說，故有八義不同，由我及法，八想斷故，名具慧人。何意此義？但於具慧而說，非具戒具德者何？答：為顯實想，有差異故。

【支譯】云何示現？偈言：

彼人依信心 恭敬生實相 聞聲不正取 正說如是取[14]

此義云何？「彼人」有持戒功德，「依信心恭敬」，能「生實相」，是以說彼義故。次言「聞說如是修多羅章句，乃至一念生淨信」者，是故不但說般若，又有智慧者，不如聲取義，隨順第一義智，「正說如是取」，能生實相，是以說此義故。次言「須菩提！不應取法，非不取法」。不應取法者，不應如聲取法；非不取法者，隨順第一義智，正說如是取。彼菩薩聞說如是修多羅章句生實相故。

【淨譯】何者是，頌曰：

由彼信解力 信故生實想 不如言取故 取為正說故[14]

由此義故，說彼之後，而云：「是人乃能聞此經典，生一信心」。由具慧者不如言而取，及由隨順勝義智故，取為正說故，名為實想。為斯理故，說彼之後，便云：「不應取為法，不應取為非法。」不應如言所說，將以為法，亦復不即執為非法，由此是能隨順勝義智，「取為正說故」，即是經云：「聞說是經，生實信不？」

【支譯】又經復言：「須菩提！如來悉知是諸眾生，如來悉見是諸眾生」，如是等，此明何義？偈言：

佛非見果知 願智力現見 求供養恭敬 彼人不能說[15]

此義云何？彼持戒等人，諸佛如來非見果比知，云何知？偈言：「願智力現見」故。「如來悉知是諸眾生」便足，何故復說「如來悉見是諸眾生」？若不說如來悉見是諸眾生，或謂如來以比智知，恐生如是心故。若爾，但言「如來悉見是諸眾生」便足，何故復說「如來悉知是諸眾生」？若不說如來悉知是諸眾生，或謂如來以肉眼等見，為防是故。

何故如是說？以有二語故？又何故如來如是說？偈言：「求供養恭敬，彼人不能說」故。此義云何？若有人欲得供養恭敬，自歎有持戒等功德，彼人則不能說，是人自知故，諸佛如來善知彼何等人，有何等行，是故彼人不能自說。

【淨譯】經云：「妙生！如來悉已知、見是人」等者，為顯何義？頌曰：

佛了果非比 由願智故知

彼具戒等人所有果報，佛非比知，然「由願智」現量而了。若不言「見」，或謂比知；若不言「知」，恐是肉眼等見，是故知、見並言。

何故世尊作如是語？頌曰：

為求利敬者 遮其自說故[15]

彼具戒等，為求利養恭敬，自說己德，便生念曰：如來既遙鑒我，為此無宜自說。

【支譯】又，「是諸菩薩，生如是無量福德聚，取如是無量福德」者，此義云何？「生」者，能生因故；「取」者，熏修自體果義故。又，「何以故？須菩提！是諸菩薩，若取法相，則為著我、人、眾生、壽者」，此義云何？但有無明使，無現行粗煩惱，示無我見故。又經言：「以是義故，如來常說筏喻法門，是法應捨，非捨法」者，有何次第？偈言：

彼不住隨順 於法中證智 如人捨船筏 法中義亦然[16]

此義云何？示修多羅等法中，證智不住故。以得證智捨法故，如到彼岸捨筏故。隨順者，隨順彼證智法。彼法應取，如人未到彼岸，取筏故。

【淨譯】經云：「妙生！彼諸有情，當生、當攝無量福聚」者，此目何義？謂是令其福聚當生，又是彼福當能相續熏習不斷。言「有我執」等者，意說有隨眠性，非有現行執。

經云：「是故如來，密意宣說筏喻法門，諸有智者，法尚應捨，何況非法」，此中有何密意？頌曰：

證不住於法 為是隨順故 猶如捨其筏 是密意應知[16]

謂於經等法，非增上證所住處故，即得證已，應捨彼法，如到彼岸，捨棄其筏。於增上證，是隨順故，應須收取，如未達岸，必憑其筏，是名密意。一筏之上，有其取捨，故名為「密」。若是自餘，非順證法，理須捨故。

丙三、斷無相云何得說疑

【支譯】自此以下，說何等義？為遮異疑故。云何異疑？向說不可以相成就得見如來，何以故？如來非有為相得名故。若如是，云何釋迦牟尼佛得阿耨多羅三藐三菩提，說名為佛？云何說法？是名異疑，為斷此疑，云何斷疑？

經曰:【**復次，佛告慧命須菩提:「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」須菩提言:「如我解佛所說義，無有定法，如來得阿耨多羅三藐三菩提；亦無有定法，如來可說。何以故？如來所說法，皆不可取、不可說，非法、非非法。何以故？一切聖人皆以無為法得名。」**】

論曰: 以是義故，釋迦牟尼佛，非佛亦非說法，此義云何？偈言:

應化非真佛 亦非說法者 說法不二取 無說離言相 [17]

此義云何？佛有三種: 一者、法身佛，二者、報佛，三者、化佛。又釋迦牟尼名為佛者，此是化佛。此佛不證阿耨多羅三藐三菩提，亦不說法。如經:「無有定法，如來得阿耨多羅三藐三菩提；亦無有定法，如來可說」。若爾，何故經言「何以故？如來所說法皆不可取不可說」如是等？有人謗言，如來一向不說法，為遮此故，偈言:「應化非真佛，亦非說法者」故。

【淨譯】**次後更為除疑，何者是？上文云「不應以勝相觀於如來」，彼從無為所顯性故。若如是者，復如何說？釋迦牟尼如來證於無上正等菩提，乃能宣揚所有法教，由斯道理，彼非正覺，亦不說法？答此疑故，頌曰:**

化體非真佛 亦非說法者

由有三佛，一、法身佛；二、受用身佛；三、化身佛。言釋迦牟尼佛者，即是化身，此乃元非證覺，亦不說法度生。文云:「何以故？佛所說法」等者，為遮總撥一切說法之事，故云「化體非真佛，亦非說法者」，然非總無。

【支譯】「說法不二取，無說離言相」者，聽者不取法，不取非法故；說者亦不二說「法、非法」故。何以故？彼法「非法、非非法」。依何義說？依真如義說。非法者，一切法無體相故；非非法者，彼真如無我相實有故。何故唯言說，不言證？有言說者，即成證義故；若不證者，則不能說。

如經「何以故？一切聖人皆以無為法得名」，此句明何義？彼法是說因故。何以故？一切聖人依真如法清淨得名，以無為法得名故。以此義故，彼聖人說彼無為法。復以何義？如彼聖人所證法，不可如是說，何況如是取！何以故？彼法遠離言語相，非可說事故。

何故不但言佛，乃說一切聖人？以一切聖人依真如清淨得名故，如是具足清淨、如分清淨故。

【淨譯】**頌曰:**

說法非二取 所說離言詮 [17]

如是二種，謂法性、非法性，非耳能聽，非言能說，是故應知，「非法、非非法」，此據真如道理而說。彼非是法，謂是法無為其性故；復非非法，由彼無自性體是有故。何故但言所說之法，不言能證之人？答: 但言所說，能證義顯，由非不覺，得有所說。

經云:「以諸聖者，皆從無為之所顯故」者，為明說此法因，由諸聖人並從真如清淨之法所顯現，故名「無為所顯」。是故彼還說無為法，凡所有事，言不能宣者，此即豈能取也！彼之自性，非是言說所行處故，明此即是非言說性。

何故此中無有簡別，總說聖者，不唯言佛？答: 為明聖人，皆從真如清淨

所顯，由有全淨、一分淨故，隨其所應，故無有過。

【支譯】經曰：【「須菩提！於意云何？若滿三千大千世界七寶，以用布施。須菩提！於意云何？是善男子、善女人，所得福德，寧為多不？」須菩提言：「甚多，婆伽婆！甚多，修伽陀！彼善男子、善女人，得福甚多。何以故？世尊！是福德聚，即非福德聚，是故如來說福德聚福德聚。」

佛言：「須菩提！若善男子、善女人，以滿三千大千世界七寶，持用布施。若復於此經中，受持乃至四句偈等，為他人說，其福勝彼無量不可數。何以故？須菩提！一切諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出。一切諸佛如來，皆從此經生。須菩提！所謂佛法、佛法者，即非佛法，是名佛法。】

論曰：此說勝福德譬喻校量，示現何義？法雖不可取不可說，而不空故。偈言：

受持法及說 不空於福德 福不趣菩提 二能趣菩提 [18]

何故說言「世尊！是福德聚，即非福德聚」者？偈言：「福不趣菩提，二能趣菩提」故。此義云何？彼福德不趣大菩提，二能趣大菩提故。何者為二？一者受持，二者演說。如經「受持乃至四句偈等，為他人說」故。

何故名「福德聚」？聚義有二種：一者積聚義，二者進趣義。如人擔重，說名為聚，如是彼福德聚，以有「積聚義」故，說名為聚。於菩提不能「進趣」故，名為非福德聚。此二能趣大菩提，是故於彼福德中，此福為勝。

云何此二能得大菩提？如經：「何以故？須菩提！一切諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出；一切諸佛如來，皆從此經生」故。

【淨譯】又說福差殊，欲何所顯？答：法雖實是不可取性及不可說，然而有益，頌曰：

自受為他說 非無益集福

何故經云「世尊！此福聚者，則非是聚，是故如來說為福聚福聚」？頌曰：

福不持菩提 彼二能持故 [18]

言福於菩提，不能持負故；二於菩提，是能持故。頌意如是，何謂為二？謂自受、為他說，經云：「既自受已，於他演說」。

未了此言，將述何義？由其聚聲（*梵云塞建陀，有其多義。或是聚義，或是肩義，或是分段義，若依此方譯之為聚，但得積聚義，遂無餘義。此中且據二種，此為昔人不解梵音，又譯之為趣，深成遼落。又復須知此聚義肩義解時極難也*），有二種義，一是聚積義，二是肩荷義。猶如在肩能持於擔，為此名肩為聚。由斯理故，彼福積聚，說為福聚，由其不能持荷菩提，說為非聚，即非肩義是積聚義。此二是菩提因，福乃甚多。

問：何故此二能持菩提？為顯斯義故，經云：「何以故？妙生！由諸如來，無上菩提，從此經出」等。

【支譯】云何說「一切諸佛菩提法，皆從此經出」？云何說「一切諸佛如來，皆從此經生」？偈言：

於實名了因 亦為餘生因 唯獨諸佛法 福成第一體 [19]

此義云何？菩提者，名為法身，彼體實無為。是故於彼法身，此二能作「了

因」，不能作「生因」。餘者受報相好莊嚴佛化身相好佛，於此為生因，以能作菩提因，是故名因，顯彼福德中此福勝故。如經：「何以故？須菩提」，乃至「皆從此經生」故。

云何成此義？偈言：「唯獨諸佛法，福成第一體」故。「須菩提！所謂佛法、佛法者，即非佛法」者，彼諸佛法，餘人不得，是故彼佛法名為佛法，是故言唯獨諸佛法第一不共義，以能作第一法因。是故彼福德中，此福為勝，如是成福德多故。

【淨譯】何故菩提言出，諸佛言生？頌曰：

得自性因故 此餘者是生

言菩提者，即是法身，此是無為性故，名為自性。是故此二，是得彼之因，非是「生因」。若望此餘，受用化身，是生因故，由此親能持菩提故，生福甚多。為顯此義，經云「何以故」等。

何故此是能成立因？頌曰：

唯是佛法故 能成最勝福[19]

言如來說為非佛法者，此顯所覺之法，唯佛能證，由不共性，是故最勝。此是最勝福因性故，招福極多，意明此是能成勝福之親因。

丙四、斷聲聞得果是取疑

【支譯】經曰：**【「須菩提！於意云何？須陀洹能作是念：『我得須沱洹果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名須陀洹。不入色聲香味觸法，是名須陀洹。」佛言：「須菩提！於意云何？斯陀含能作是念：『我得斯陀含果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名斯陀含。是名斯陀含。」「須菩提！於意云何？阿那含能作是念：『我得阿那含果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名阿那含。是名阿那含。」「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：『我得阿羅漢果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：『我得阿羅漢』，即為著我人眾生壽者。世尊！佛說我得無諍三昧，最為第一。世尊！說我是離欲阿羅漢。世尊！我不作是念：『我是離欲阿羅漢』。世尊！我若作是念：『我得阿羅漢』。世尊則不說我無諍行第一。以須菩提實無所行，而名須菩提無諍無諍行。」】**

論曰：向說聖人無為法得名，以是義故，彼法不可取不可說。若須陀洹等聖人取自果，云何言彼法不可取？既如證如說，云何成不可說？自下經文為斷此疑，成彼法不可取不可說故，偈言：

不可取及說 自果不取故 依彼善吉者 說離二種障[20]

此義云何？以聖人無為法得名，是故不取一法。不取者，不取六塵境界，以是義故，名不取逆流者。如經：「不入色聲香味觸法，是名須陀洹」故，乃至阿羅漢不取一法，以是義故，名為羅漢。然聖人非不取無為法，以取自果故，若聖人起如是心：「我能得果。」即為著我等者。此義云何？以有使煩惱，非行煩惱，何以故？彼於證時，離取我等煩惱，是故無如是心：「我能得果。」

【淨譯】**上經云：聖人皆是非集造之所顯示，為此諸聖於彼證法不可取、**

不可說者，諸預流等聖人，並悉取其自果，如何此成非所取性？於其所取，而宣說者，非不可說性？為遣疑故，生起後文，即彰非所取、所證理善成就，頌曰：

不取自果故 非可取可說

由是無為所顯性故，彼於六境，無有少法可得，既無可預，名為預流，乃至阿羅漢，亦無有法，理皆同此。無為之法體，無可取，為此聖人於自果不取不說。若聖人作如是念：「我得果者。」即是有其我等執者。意說有隨眠惑，非是現行，由非彼證現觀之時，有我等執，而云「我得」。

【支譯】何故尊者須菩提，自歎身得受記，以自身證果？為於彼義中生信心故。何故唯說無諍行？為明勝功德故，為生深信故。何故言「以須菩提實無所行，而名須菩提無諍無諍行」者？偈言：「依彼善吉者，說離二種障」故。二種障者，一者煩惱障，二者三昧障。離彼二障，故言無所行。以是義故，說名二種障，離彼二種障，故名為無諍無諍行。

【淨譯】何意妙生自說得阿羅漢？為令一分有情知己親證故。又復自說得無諍住者，為顯身與勝德相應，為欲令他生勝敬信故。為何意趣，而云「妙生都無所住，而說我得無諍住得無諍住」？頌曰：

解脫二障故 說妙生無諍[20]

障有二種，一是煩惱障，二是定障。於斯脫故，不住二障，為此再言，此言二無諍性，即是諍之非有。

丙五、斷釋迦燃燈取說疑

【支譯】經曰：【**佛告須菩提：「於意云何？如來昔在然燈佛所，得阿耨多羅三藐三菩提法不？」須菩提言：「不也，世尊！如來在然燈佛所，於法實無所得阿耨多羅三藐三菩提。」**】

論曰：復有疑：釋迦如來昔在然燈佛所受法，彼佛為此佛說法，若如是，云何彼法不可說、不可取？為斷此疑，說彼佛所，無法可取。如經：「不也，世尊！如來在然燈佛所，於法實無所得阿耨多羅三藐三菩提」故。何故如是說？偈言：

佛於然燈語 不取理實智 以是真實義 成彼無取說[21]

此義云何？釋迦如來於然燈佛所，言語所說不取證法故。以是義故，顯彼證智不可說、不可取。偈言：「以是真實義，成彼無取說」。

【淨譯】次復起疑言：世尊昔於然燈佛所有法可取，彼亦為他說其法要，以此而言，如何得成無取無說？為答斯難故，云「實無有法是如來所取」，此有何意？頌曰：

在然燈佛所 言不取證法

此言世尊在然燈佛所，亦不以言取其證法，頌曰：

由斯證法成 非所取所說[21]

若言諸聖皆是無為所顯，彼法不是所取，亦非所說者。

丙六、斷嚴土違於不取疑

【支譯】又若聖人無為法得名，是法不可取不可說。云何諸菩薩取莊嚴淨佛國土？云何受樂報佛取自法王身？云何餘世間復取彼是法王身？自下經文為斷此疑。

經曰：**【佛告須菩提：「若菩薩作是言：『我莊嚴佛國土』。彼菩薩不實語，何以故？須菩提！如來所說莊嚴佛土者，則非莊嚴，是名莊嚴佛土。是故須菩提！諸菩薩摩訶薩，應如是生清淨心，而無所住，不住色生心，不住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。**

「須菩提！譬如有人，身如須彌山王。須菩提！於意云何？是身為大不？」須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身是名大身。彼身非身，是名大身。」】

論曰：此義如是應知，云何知？偈言：

智習唯識通　如是取淨土　非形第一體　非嚴莊嚴意[22]

此義云何？諸佛無有莊嚴國土事，唯諸佛如來真實智慧習識通達，是故彼土不可取。若人取彼國土形相，作是言：「我成就清淨佛土」，彼不實說。

如經：「何以故？須菩提！如來所說莊嚴佛土者，則非莊嚴，是名莊嚴佛土」故。何故如是說？偈言：「非形第一體，非嚴莊嚴意」故。莊嚴有二種：一者形相，二者第一義相，是故說非嚴莊嚴。又非莊嚴佛土者，無有形相，故非莊嚴，如是無莊嚴，即是第一莊嚴，何以故？以一切功德成就莊嚴故。

若人分別佛國土是有為形相，而言「我成就清淨佛國土」，彼菩薩住於色等境界中生如是心。為遮此故，如經：「是故須菩提，諸菩薩摩訶薩，應如是生清淨心，而無所住。不住色生心，不住聲香味觸法生心，應無所住，而生其心」故。

【淨譯】如何諸菩薩取嚴勝佛國土耶？又受用身如何自己取為法王，世間於彼將為法王？為遣疑故，方生下文，此中意者，頌曰：

智流唯識性　國土非所執

由彼實無佛土嚴勝，是可取事，除從諸佛淨智所流，唯識所現，此即不能有所執取。若言實有形質是可取性，「我當成就國土嚴勝」者，斯誠妄語。如來說彼不是嚴勝，由此說為國土嚴勝，此有何意？頌曰：

無形故勝故　非嚴許嚴性[22]

言莊嚴者此有二義，一是形相，二是勝相。此最勝者，是第一義，此由無形質故，佛土莊嚴非是莊嚴，以彼不是真莊嚴故，是故說此以為最勝，勝法集此故名最勝。

若執有佛土形勝莊嚴，云「我當成就彼」，即便於色等境界有住著心。為遮此見，故有「不住」文生。

丙七、斷受得報身有取疑

【支譯】前言云何受樂報佛取自法王身？云何餘世間復取彼是法王身？為除此疑，說受樂報佛體，同彼須彌山王鏡像義故。此義云何？偈言：

如山王無取　受報亦復然　遠離於諸漏　及有為法故[23]

此義云何？如須彌山王勢力高遠故，名為大，而不取彼山王體「我是山王」，

以無分別故。受樂報佛亦如是，以得無上法王體，故名為大，而不取彼法王體「我是法王」，以無分別故。

何故無分別？以無分別故。如經：「何以故？佛說非身，是名大身；彼身非身，是名大身」故。何故如是說？偈言：「遠離於諸漏，及有為法故」。彼受樂報佛體，離於諸漏，若如是即無有物，若如是即名有物，以唯有清淨身故，以遠離有為法故。以是義故，實有我體，以不依他緣住故。

【淨譯】所云受用身佛，如何自己取為法王，他亦爾者。為答此難故，將受用身同妙高山，此文欲顯何義？頌曰：

譬如妙高山 於受用無取

如妙高山王，獲得勝大尊主性故，名為妙高，而不自取為山王性，以山無分別性故。受用身佛，亦復如是，具法王性，由獲勝大尊主性故，名為勝大，而不自取其法王性「我是法王」，以無分別故。

如何得是無分別耶？為顯斯義，文云「如來說為非身，由彼非有，說名有身」，此有何意？頌曰：

非有漏性故 亦非是因造 [23]

然受用身非有漏性故，由此非有說為有身，皎然純淨自體有故，亦非是因造，由此有身，非是仗他因緣生故。

【支譯】經曰：【**佛言：「須菩提！如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙，寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河，尚多無數，何況其沙！」佛言：「須菩提！我今實言告汝：若有善男子、善女人，以七寶滿爾所恒河沙數世界，以施諸佛如來。須菩提！於意云何？彼善男子、善女人，得福多不？」須菩提言：「甚多，世尊！彼善男子、善女人，得福甚多。」佛告須菩提：「以七寶滿爾所恒河沙世界，持用布施。若善男子、善女人，於此法門，乃至受持四句偈等，為他人說，而此福德，勝前福德無量阿僧祇。**】

論曰：前已說多福德譬喻，何故此中復說？偈言：

說多義差別 亦成勝挍量 後福過於前 故重說勝喻 [24]

此義云何？前說三千世界譬喻，明福德多，今重說無量三千世界故。何故不先說此喻？為漸化眾生，令生信心上妙義故。又前未顯以何等勝功德能得大菩提故，以此喻成彼功德，是故重說勝喻。

【淨譯】何故於先顯福德性，已說其喻，今何更說？頌曰：

為顯多差別 及以成殊勝 前後福不同 更陳其喻說 [24]

前明三千世界，喻顯福多；今說無數三千，彰其更廣。何故於前不言斯喻？為受化者所樂不同，先少後多，意在於此。前福差別，不明成立之因，為於菩提無有荷持之用，今欲顯其能立因相，更將別喻，隨事而言。

【支譯】經曰：【**「復次，須菩提！隨所有處，說是法門，乃至四句偈等，當知此處，一切世間天人、阿修羅，皆應供養，如佛塔廟。何況有人，盡能受持讀誦此經。須菩提！當知是人，成就最上第一希有之法。若是經典所在之處，則為有佛，若尊重似佛。」爾時，須菩提白佛言：「世尊！當何名此法門，我等云何**

奉持？」佛告須菩提：「是法門名為《金剛般若波羅蜜》。以是名字，汝當奉持。何以故？須菩提！佛說般若波羅蜜，則非般若波羅蜜。須菩提！於意云何？如來有所說法不？」須菩提言：「世尊！如來無所說法。」「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵，是為多不？」須菩提言：「彼微塵甚多，世尊！」「須菩提！是諸微塵，如來說非微塵，是名微塵。如來說世界，非世界，是名世界。」佛言：「須菩提！於意云何？可以三十二大人相見如來不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？如來說三十二大人相，即是非相，是名三十二大人相。」】

論曰：云何成彼勝福？偈言：

尊重於二處　因習證大體　彼因習煩惱　此降伏染福[25]

此義云何？尊重於二處者，一者、所說處，隨何等處說此經，令生尊重奇特想故；二者、能說人，隨何等人能受持及說，以尊重經論故。非七寶等，隨何處捨，隨何人能捨，如是生敬重故；此法門與一切諸佛如來證法作勝因故。如經：「須菩提言：世尊！如來無所說法」故。此義云何？無有一法唯獨如來說，餘佛不說故。

【淨譯】何謂能立因相？

兩成尊重故　由等流殊勝　煩惱因性故　由劣亦勝故[25]

言「兩成尊重」者，由所託處，成制底塔故，謂是說法之地；其所依身，成如大師尊重性故，即是持經之人，施寶之地，及能施者無如是事故。次下經文顯此法門，乃是諸佛親所證會等流之性。「頗曾有法是如來說不」者，此明何意？言無有法是如來獨說，皆是諸佛共宣揚故。

【支譯】彼珍寶布施福德是染煩惱因，以能成就煩惱事故；此因示現遠離煩惱因故，是故說地微塵喻。如經：「須菩提！是諸微塵，如來說非微塵，是名微塵。如來說世界非世界，是名世界」故。何故如是說？彼微塵，非貪等煩惱體，以是義故，名為地微塵故。彼世界，非煩惱染因界，是故說世界。此明何義？彼福德是煩惱塵染因，是故於外無記塵，彼福德善根為近，何況此福德能成佛菩提故，及成就大丈夫相福德中勝故。是故受持演說此法門，能成佛菩提，勝彼福德。何以故？彼相於佛菩提非相故，以彼非法身故，是故說大丈夫相。以彼相故，此受持及說福德能成佛菩提，是故彼非勝故。又彼福德能降伏珍寶等福，何況此福故能降伏，是故此福最近最勝，如是彼檀等福德中，此福德最勝，如是成已。

【淨譯】又此施珍寶福，是苦惱事生起之因；法門功德，乃是煩惑斷除之要，優劣懸隔，是故下文將地塵為喻。「如來說作非塵，由此說為地塵；所言世界，如來說為非界，由此說為世界」者，此有何意？言此地塵，不是染等性塵，是故名作地塵。又彼世界，非是煩惱之因名界，為此說為世界。界是因義，即是世之因也。斯言意顯彼福乃是煩惑塵坌之因。由其外塵，雖是無記，彼福縱善，方之極卑，況並成佛福因，而不更為微劣。又彼能成大丈夫相所有福業，媲此成菩提因，持說法門之福，亦為是劣。由彼眾相，非是正覺之體性故，為此名為大丈夫相，是彼標相故，由持說福能得大覺性，為此名劣，亦勝過施寶之福，況法身因而不超越，是故劣亦勝也。即是寶福極卑為能成立因，此既成立施寶之福與

此福因有差別已。

【支譯】經曰:【**佛言:「須菩提!若有善男子、善女人,以恒河沙等身命布施,若復有人,於此法門中,乃至受持四句偈等,為他人說,其福甚多無量阿僧祇。」**

爾時,須菩提聞說是經,深解義趣,涕淚悲泣,捫淚而白佛言:「希有,婆伽婆!希有,修伽陀!佛說如是甚深法門,我從昔來所得慧眼,未曾得聞如是法門。」

「何以故?須菩提!佛說般若波羅蜜,即非般若波羅蜜。」

「世尊!若復有人得聞是經,信心清淨,則生實相,當知是人成就第一希有功德。世尊!是實相者,則是非相,是故如來說名實相實相。世尊!我今得聞如是法門,信解受持,不足為難。若當來世,其有眾生得聞是法門,信解受持,是人則為第一希有。何以故?此人無我相、人相、眾生相、壽者相。何以故?我相、即是非相;人相、眾生相、壽者相,即是非相。何以故?離一切諸相,則名諸佛。」佛告須菩提:「如是,如是。若復有人得聞是經,不驚不怖不畏,當知是人甚為希有。何以故?須菩提!如來說第一波羅蜜,非第一波羅蜜。如來說第一波羅蜜者,彼無量諸佛亦說波羅蜜,是名第一波羅蜜。】

論曰:自下經文,重明彼福德中,此福轉勝,此義云何?偈曰:

苦身勝於彼 希有及上義 彼智岸難量 亦不同餘法[26]

堅實解深義 勝餘修多羅 大因及清淨 福中勝福德[27]

此二偈說何義?捐捨身命,重於捨資生珍寶等。彼如是捨無量身命,果報福德,此福德勝彼福,何以故?彼捨身命,苦身心故,何況為法捨故。念彼身苦,慧命須菩提尊重法故,悲泣流淚,如經:「爾時,須菩提聞說是經,深解義趣,涕淚悲泣」故。此法門希有,何以故?尊者須菩提,雖有智眼,昔來未曾得聞,是故希有。如經:「我從昔來所得慧眼,未曾得聞如是法門」故。

【淨譯】次下諸文更復成立,欲何所明?頌曰:

彼果勝苦故 難逢勝事故 境岸非知故 於餘不共故[26]

是甚深性故 勝餘略詮故 胄族高勝故 望福福殊勝[27]

此述何義?答:施寶之福,獲得自身所受用果,彼身是勝,以能捨彼無邊之身,此福勝前,由彼自身是苦性故,何況為彼而行其施。爾時,具壽妙生,了彼自身是苦事故,由法勢力,遂便墮淚。此之法門,復是難逢,妙生「自從生智已來,亦未曾聞」。

【支譯】又此法門第一,以說名般若波羅蜜故,此云何成以上義故。如經:「何以故?須菩提!佛說般若波羅蜜,即非般若波羅蜜」故。何故如是?說彼智岸故,彼智岸無人能量,是故非波羅蜜。

又此法門不同,何以故?此中有實相故。餘者非實相,除佛法餘處無實故。以彼處未曾有未曾生信,以是義故。如經:「世尊!若復有人得聞是經,信心清淨,則生實相,當知是人成就第一希有功德」故。

【淨譯】復是勝事,此言欲顯般若之名,此下意欲成立是勝妙事,即經云

「如來說為般若波羅蜜多者，彼即非波羅蜜多」，為何意趣，作如是說？答：境岸非知故，由其所知境岸，除佛於餘無能知者。

復是於餘不共故，此之法門所有實想，即實想者，除佛教已餘處無故。言實想者，唯此處有，言非實者，是於餘不生義，是故文云「若能生如是想」者，彼當成就第一希有。

【支譯】又此法門堅實深妙，何以故？受持此經思量修習，不起我等相故。又不起我等相者，示可取境界不倒相故；我等相即非相者，示能取境界不倒相故。此二明我空、法空無我智故，如是次第。如經：「何以故？此人無我相、人相、眾生相、壽者相，何以故？我相即是非相，人相、眾生相、壽者相即是非相，何以故？離此一切諸相則名諸佛」故，如來為須菩提說如是義。

【淨譯】又此法門亦是甚深，由於此經，或少受或遍持，於我等想不復生起。於我等想不生故者，明於所取義無有顛倒；於我等想即是非想者，明於能取無有顛倒。此二如其次第，明我法二無性智，佛於此義，隨印妙生所說之事，

【支譯】,「驚」者，謂非處生懼，是故名驚，以可訶故，如非正道行故；「怖」者，心體怖故，以起不能斷疑心故；「畏」者，一向怖故，其心畢竟驚怖墮故。遠離彼處，如經：「不驚不怖不畏」故。

【淨譯】言「不驚、不怖、不畏」者，此三皆名為懼，即是驚懼、怖懼、畏懼，然隨事不同，故有三別。言「驚」者，謂於非處生懼（*若正譯梵音，應云越怖，今言驚等者，此為不能移舊，若准論釋驚，義未甚和，當下二准此應可思之也*），違越正理，如越正道，可厭惡故；言「怖」者（*應云續怖*），相續生懼怖，既生已不能除斷故；言「畏」者（*應云定怖*），生決定心，一向畏懼，此等若無，便成心離惶惑（*若不見本音本意，於文即未閑，釋義為此註出本音，斯乃可亡疑惑，餘家釋別義，非此論*）。

【支譯】又此法門，勝餘修多羅。如經：「何以故？須菩提！如來說第一波羅蜜，非第一波羅蜜」故。又此法門，名為大因。如經：「如來說第一波羅蜜者」故。又此法門，名為清淨，以無量佛說故，如經：「彼無量諸佛亦說波羅蜜，是名第一波羅蜜」故。彼珍寶檀等無如是功德，是故彼福德中，此福為勝，如是成已。

【淨譯】又此法門，勝餘略詮故者，由經說此是「最勝波羅蜜多如來所說」（*經是略詮*）。又此法門，族冑高勝故，言勝族者，謂由諸佛所共說故。然彼寶施，無有如斯眾德圓備，即是成立此福，望前福聚昇況理別也。

丙八、斷持說未脫苦果疑

【支譯】論曰：

自下經文復為斷疑，云何疑？向說彼身苦，以彼捨身苦身果報，而彼福是劣。若爾，依此法門，受持演說，諸菩薩行苦行，彼苦行亦是苦果，云何於此法

門不成苦果？為斷此疑故。

經曰：**【「須菩提！如來說忍辱波羅蜜，即非忍辱波羅蜜。何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體。我於爾時，無我相，無人相，無眾生相，無壽者相，無相，亦非無相。何以故？須菩提！我於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應生瞋恨。須菩提！又念過去於五百世，作忍辱仙人，於爾所世，無我相，無人相，無眾生相，無壽者相。是故須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心。何以故？若心有住，則為非住。不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心。是故佛說菩薩心不住色布施。須菩提！菩薩為利益一切眾生，應如是布施。」須菩提言：「世尊！一切眾生相，即是非相。何以故？如來說一切眾生，即非眾生。」】**

論曰：此示何義？偈言：

能忍於苦行 以苦行有善 彼福不可量 如是最勝義 [28]

離我及恚相 實無於苦惱 共樂有慈悲 如是苦行果 [29]

此二偈說何義？雖此苦行同於苦果，而此苦行不疲倦，以有羼提波羅蜜名為第一故。彼岸有二種義：一者、波羅蜜清淨善根體；二者、彼岸功德不可量。如經：「即非波羅蜜」故。非波羅蜜者，無人知彼功德岸故。言非波羅蜜，是故為得第一法，此苦行勝彼捨身，何況離我相、瞋恚相故。又此行無苦，不但無苦，及有樂，以有慈悲故。如經：「我於爾時無我相」，乃至「無相亦非無相」故，此明慈悲心相應，故如是說。若有菩薩，不離我相等，彼菩薩見苦行苦，亦欲捨菩提心，為彼故說。

【淨譯】所云於身是其苦性，彼施即是苦果性故，其福卑劣者，然此法門若有持說，彼之大士行諸苦行，此亦豈非是招苦報？如何不是得苦果耶？為除此難，故有下文，欲顯何義？頌曰：

彼行堪忍時 雖苦行善故 彼德難量故 由斯名勝事 [28]

由無恚怒情 不名為苦性 有安樂大悲 行時非苦果 [29]

此述何義？答：縱令彼人行苦行時，有苦惱果，然於彼時，由有堪忍性故，此名勝事。有其二因：一是善性故，由諸波羅蜜多皆以善為體性故；二是彼德難量故。如經云「此即是其非波羅蜜多」，由彼德岸，曾無知者，為此名為不知其岸。由與勝法相應故，即此難行之苦，望前苦惱，自有殊別，何況我想、瞋想悉皆無故，必無其苦。非但無苦，更生悲、樂。如經云「我無是想，亦非無想」，言非無想者，此顯有想與悲心相應。准斯語理，若諸有情。於我想等不除遣者，苦行之時，見有苦惱，即便欲捨菩提之心。

【支譯】如經：「是故須菩提，菩薩應離一切相」等，此明何義？未生第一菩提心者，有如是過。為防此過，偈言：

為不捨心起 修行及堅固 為忍波羅蜜 習彼能學心 [30]

此義云何？為何等心起行相而修行？為何等心不捨相？偈言：「為忍波羅蜜，習彼能學心」故。又第一義心者，已入初地，得羼提波羅蜜故，此名不住心。如經：「是故須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心」故。何以故？示不住生心義故，若心住於色等法，彼心不住佛菩提，此明不住心行於布施，此

經文說不住心起行方便，以檀波羅蜜攝六波羅蜜故。

【淨譯】「是故應離諸想」，乃至廣說。此何所顯？若人不發勝菩提心，便有如斯過失，生瞋恨心，頌曰：

生心因不捨 是故應堅求

問：於何處心，是此心生因，而遣堅固勤求？復於何處，是不捨菩提心，因令進求也？頌曰：

謂是得忍邊 及此心方便[30]

此謂入初地勝義之心，得忍邊際行，無住心即是。文云「應離諸想，發起無上正等覺心。何以故」者，此謂顯其無住著心生起之因，若於色等處，有住著心者，此必不能進求佛果故。「諸菩薩應無所住而行布施」者，文意欲明施攝六到彼岸，即是生起無住著心方便，謂得忍已，雖復遭苦而不棄捨大菩提心。

【支譯】云何為利益眾生修行，而不名住於眾生事？為斷此疑，如經：「須菩提！菩薩為利益一切眾生，應如是布施」故，此明何義？偈言：

修行利眾生 如是因當識 眾生及事相 遠離亦應知[31]

此義云何？利益是因體故，彼修行利益眾生，非取眾生相事故。

【淨譯】問：如何起行為利有情？復遣不住利有情事？此則取捨同問，疑情遂發。答曰：「菩薩如是應行布施，為利諸眾生」等，此顯何意？頌曰：

應知正行者 是利生因故 於有情事相 應知遍除遣[31]

此述何義？言此正行者，是利益眾生因，應知即是利益有情，而不取有情所有相貌。

【支譯】何者是眾生事？偈言：

假名及陰事 如來離彼相 諸佛無彼二 以見實法故[32]

此說何義？名相眾生及彼陰事故。云何彼修行遠離眾生事相？即彼名相想非相，以無彼實體故。以是義故，眾生即非眾生，以何等法，謂五陰名眾生？彼五陰無眾生體，以無實故，如是明法無我、人無我。何以故？一切諸佛如來，遠離一切相故，此句明彼二相不實。偈言：「如來離彼相，諸佛無彼二，以見實法故」。此說何義？若彼二實有者，諸佛如來應有彼二相。何以故？諸佛如來實見故。

【淨譯】何謂有情相貌事耶？頌曰：

彼事謂名聚

彼眾生者，即是名字施設，喚為眾生及所依事。何者是其正行？謂於眾生事相皆除遣故。由彼名字想者，即是非想，以彼自體本非有故。即彼眾生不是眾生，謂於五蘊名為眾生，由彼眾生自體無故，此我、法無性。何以故？由佛世尊並除諸想，此明我、法二想皆無。如何能成最勝妙事？頌曰：

最勝除其想 諸世尊無此 由真見相應[32]

此述何義？由非彼二是實有性，而諸大師強除彼想，然諸如來與真見相應故。

丙九、斷能證無體非因疑

【支譯】經曰:【「**須菩提!如來是真語者、實語者、如語者、不異語者。須菩提!如來所得法,所說法,無實無妄語。**】

論曰:此中有疑於證果中無道,云何彼於果能作因?為斷此疑,如經:「須菩提!如來是真語者、實語者、如語者、不異語者」故。此四句說何等義?偈言:

果雖不住道 而道能為因 以諸佛實語 彼智有四種 33

此義云何?彼境界有四種,是故如來有四種實語。

【淨譯】果不住因位,如何得見彼果之因?既有此疑,答如經云:「妙生,如來是實語者」,有其四句,頌曰:

果不住因位 是得彼果因 世尊實語故 應知有四種 33

此實語性有其四種。

【支譯】云何四種?偈言:

實智及小乘 說摩訶衍法 及一切授記 以不虛說故 34

此明何義?以如來實智不妄說,佛菩提及小乘、大乘、授記之事,皆不妄說。以是四境故,次第說四語。如經:「須菩提!如來是真語者、實語者、如語者、不異語者」故。不妄說小乘者,說小乘苦諦等唯是諦故;不妄說大乘者,說法無我真如故,真如者即是真如故;不妄說授記者,一切過去、未來、現在授記故;如彼義如是說,不顛倒故。

【淨譯】何謂為四?頌曰:

立要說下乘 及說大乘義 由諸授記事 皆無有差舛 34

由佛自立要期,元求佛果,無有妄謬,於下劣乘及以大乘,并諸授記,並無謬故,於此隨其次第,實語、如語、不誑語、不異語,而相配屬。言如來者,由於聲聞乘說苦等四諦,是實不虛;於其大乘說法無性,所顯真如,稱實知故,如來是知義。於一切時過去、未來、現在,所有授記,如其事故,皆無妄謬。故曰「如來」。

【支譯】經復言:須菩提!如來所得法、所說法、無實無妄語者。何故如是說?偈言:

隨順彼實智 說不實不虛 如聞聲取證 對治如是說 35

此義云何?諸佛所說法,此法不能得彼法,而隨順義故。以所說法不能得彼證法,何以故?如所聞聲無如此義故,是故無實;以此所說法隨順彼證法,是故無妄語。若爾,何故說「如來所得法、所說法」?以依字句說故。何故如來前說「如來是真語者」,復言所說法「無實無妄語」?偈言:「如聞聲取證,對治如是說」故。

【淨譯】經云:「如來所證法,及所說法,此即非實非妄」者,此有何意?頌曰:

不得彼順故 是非實非妄 如言而執者 對彼故宣說 35

言諸如來所有說法,此說不得彼故,而是隨順於彼,由彼說法不能親獲內

證法故，於其言下無有體故，故非是實；由順彼故，故非是妄言。「我現證無上覺」者，此據文句道理而有此說。問：何故世尊自立要言：「我是真實語者，而所說法非實非虛」？一說兩兼，理成難信。由此答云：「如言而執者，對彼故宣說」。

丙十、斷如徧有得無得疑

【支譯】經曰：【「須菩提！譬如有人入闇，則無所見，若菩薩心住於事而行布施，亦復如是。須菩提！譬如人有目，夜分已盡，日光明照，見種種色，若菩薩不住於事行於布施，亦復如是。」】

論曰：復有疑：若聖人以無為真如法得名，彼真如一切時一切處有，云何不住心？得佛菩提則非不住。若一切時一切處實有真如，何故有人能得，有不得者？為斷此疑故，說入闇等喻，此明何義？偈曰：

時及處實有　而不得真如　無智以住法　餘者有智得[36]

此義云何？一切時者，謂過現未來；一切處者，謂三世。眾生實有真如法，何故不得？偈言：「無智以住法」故，彼無智以心住法故。此復何義？不清淨故。以有智者心不住法，是故能得。以是義故，諸佛如來，清淨真如得名，是故住心不得佛菩提。

【淨譯】言諸聖人是無為所顯者，然真如性常時遍有，如何佛果以無住心方能證得，非有住心？又復如何常時遍有實體真如，或有得者，或不得者？為除此疑，說入闇喻，此明何義？頌曰：

常時諸處有　於真性不獲　由無知有住　智無住得真[36]

此中意道：真如之性，雖是常時遍有，由其無智有住心故，即不能得，是不清淨義；由其有智無住心故，即便得見，是清淨義。然佛世尊，是真如所顯，由斯理故，以有住心，不能證得。

【支譯】又此譬喻明於何義？偈言：

闇明愚無智　明者如有智　對治及對法　得滅法如是[37]

此義云何？彼闇明喻者，相似法故。闇者，示現無智；日光明者，示現有智。有目者，明何義？偈言：「對治及對法，得滅法如是」故。如是次第，又有目者，如能對治法故；夜分已盡者，如所治暗法盡故；日光明照者，如能治法現前故。如經：「須菩提！譬如有人入暗，則無所見」，如是等故。

【淨譯】由此，頌曰：

無智由如闇　當闇智若明　能對及所治　得失現前故[37]

猶如闇者，是與闇相似義，由斯以闇，比其無識；以其日光，譬同有智。有眼，如文具述，故云「能對及所治，得失現前故」，隨其所應，由其有眼者，顯得能對；夜分曉已，顯破所治冥闇謝故；日明既出者，顯能對現前，日光既照，見眾色像。

【支譯】經曰：【「復次，須菩提！若有善男子、善女人，能於此法門，受

持讀誦修行，則為如來以佛智慧，悉知是人，悉見是人，悉覺是人，皆得成就無量無邊功德聚。須菩提！若有善男子、善女人，初日分以恒河沙等身布施，中日分復以恒河沙等身布施，後日分復以恒河沙等身布施，如是捨恒河沙等無量身，如是百千萬億那由他劫以身布施。若復有人，聞此法門，信心不謗，其福勝彼無量阿僧祇，何況書寫受持讀誦修行，為人廣說。】

論曰：自下復說何義？偈言：

於何法修行 得何等福德 復成就何業 如是說修行[38]

「於何法修行」者，示現彼行。云何示現？偈言：

名字三種法 受持聞廣說 修從他及內 得聞是修智[39]

此說何義？於彼名字得成聞慧。此有三種：一者受，二者持，三者讀誦。此云何知？偈言「受持聞廣說」故。受持修行，依總持法故；讀誦修行，依聞慧廣故，廣多讀習，亦名聞慧，此是名字中三種修行。如經：「復次，須菩提！若有善男子、善女人，能於此法門受持讀誦」故。

彼修行云何得？偈言：「修從他及內，得聞是修智」故。此義云何？為修得相，於他及自身。云何於他及自身？謂聞及修，如是次第，從他聞法，內自思惟，為得修行故。向說名字及以修行，此為自身。

【淨譯】次後之文，欲說何事？頌曰：

由如是正行 獲如是福量 於法正行者 業用今當說[38]

「由如是正行」者，此明文正行，頌曰：

於文有三種 受持讀演說

文有三者：一、受持；二、讀誦；三、演說。言受持者，謂持法人；讀誦者，依多聞說，雖不能持，由能讀故 亦多聞攝。

義正行者，謂是周遍得其義故，頌曰：

義得由從他 及己聞思故[39]

義之得因，從他及己。何謂從他？云何由己？為聞思故。如其次第，從他及己而行者，據遍得義，此謂文義正行。

【支譯】偈言：

此為自淳熟 餘者化眾生 以事及時大 福中勝福德[40]

此義云何？彼名字聞慧修行，為自身淳熟故；「餘者化眾生」，廣說法故。得何等福德者，示現勝校量福德故。偈言：「以事及時大，福中勝福德」故。此捨身福德，勝於前捨身福德。云何勝？以事勝故，以時大故，即一日時多捨身故，復多時故。如經：「須菩提！若善男子、善女人，初日分以恒河沙等身布施」，乃至「若復有人，聞此法門，信心不謗，其福勝彼無量阿僧祇，何況書寫、受持、讀誦、修行，為人廣說」故。

【淨譯】頌曰：

此謂熟內己 餘成他有情 由事時大性 望福福殊勝[40]

此受持等，但為成熟內己；「餘成他有情」，即是於他廣為正說。獲如是福量者，顯其福量差別。「由事時大性，望福福殊勝」，此捨身福，望前捨身福，由事大故，有其差別；及由時大，由一日中，尚以極多自身而行布施，復經多時。

【支譯】經曰:【「須菩提！以要言之，是經有不可思議、不可稱量無邊功德。此法門，如來為發大乘者說，為發最上乘者說。若有人能受持讀誦修行此經，廣為人說，如來悉知是人，悉見是人，皆成就不可思議、不可稱、無有邊無量功德聚。如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。何以故？須菩提！若樂小法者，則於此經，不能受持讀誦修行，為人解說。若有我見、眾生見、人見、壽者見，於此法門，能受持、讀誦、修行、為人解說者，無有是處。

須菩提！在在處處，若有此經，一切世間天人、阿修羅所應供養。當知此處，則為是塔，皆應恭敬，作禮圍繞，以諸花香而散其處。

復次，須菩提！若善男子、善女人，受持讀誦此經，為人輕賤。何以故？是人先世罪業，應墮惡道。以今世人輕賤故，先世罪業則為消滅。當得阿耨多羅三藐三菩提。

須菩提！我念過去無量阿僧祇劫，於然燈佛前，得值八十四億那由他百千萬諸佛，我皆親承供養，無空過者。須菩提！如是無量諸佛，我皆親承供養，無空過者。若復有人，於後世末世，能受持讀誦修行此經，所得功德，我所供養諸佛功德，於彼百分不及一，千萬億分，乃至算數譬喻所不能及。

須菩提！若有善男子、善女人，於後世末世，有受持讀誦修行此經，所得功德，若我具說者，或有人聞，心則狂亂，疑惑不信。須菩提！當知是法門不可思議，果報亦不可思議。」】

論曰：復成就何業修行者，今顯彼修行業，偈言：

非餘者境界 唯依大人說 及希聞信法 滿足無上界 41

受持真妙法 尊重身得福 及遠離諸障 復能速證法 42

成種種勢力 得大妙果報 如是等勝業 於法修行知 43

此三行偈，說何等義？有不可思議者，示不可思議境界故；不可稱量者，謂唯獨大人不共聲聞等。以為住第一大乘眾生說故，此示依止大人故。又說大乘者，最妙大乘修行勝故，以信小乘等則不能聞此，示希聞而能信法故。如經:「以要言之，是經有不可思議不可稱量無邊功德，如來為發大乘者說，為發最上乘者說」故。希聞者，謂不可思議等文句，得不可思議等福德，顯滿足性故，以福德善根滿足故。此說不可思議等文句。如經:「皆成就不可思議、不可稱量、無有邊無量功德聚」故。

【淨譯】於法正行者，業用今當說，何謂彼行業用耶？頌曰:

非境性獨性 能依是大人 及難可得聞 無上因增長 41

若但持正法 所依處成器 蠲除諸業障 速獲智通性 42

世妙事圓滿 異熟極尊貴 於此法修行 應知獲斯業 43

經云「不可思」者，此顯不是凡情比度所行境界；言「不可稱」者，此顯「獨性」所獲之福，於聲聞等是不共性故。言「為益發趣極上最勝乘有情故說」者，顯此法門是「大人」所依大乘教，名極上乘大乘行，名最勝乘。樂下劣者不欲聞故，此顯「難聞」性，聽者難得故。由能成就不可思量等福聚故，此顯「增長無上之因」，福種增長故。此中文云「不可思不可稱」者，謂以非量非度，如次應知。

【支譯】如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提者，示現「受持真妙法」故。受持法者，即是荷擔大菩提。如經：「如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提」故。在在處處供養者，當知是人，必定成就無量功德。如經：「在在處處，若有此經，一切世間天人阿修羅所應供養。當知此處，則為是塔，皆應恭敬，作禮圍繞，以諸花香，而散其處」故。

受持讀誦此經，為人輕賤者，示現「遠離」一切「諸障」故。何故為人輕賤而離諸障？以有大功德故。如經：「是人先世罪業，則為消滅」故。

於然燈佛前供養諸佛功德，於後末世受持此法門功德福多於彼者，此示「速證」菩提「法」故，以多福德莊嚴速疾滿足故。如經：「若復有人，於後世末世，能受持讀誦修行此經所得功德，我所供養諸佛功德，於彼百分不及一，千萬億分乃至算數譬喻所不能及」故。

【淨譯】「當知是人則為以肩荷負」等者，此即顯其能「持法」者，由彼持法，即是持菩提也。「所在之處香花供養」者，此顯「所依之處」成勝妙器。

由被輕辱故，所有應生惡趣之業，皆當消盡故，此顯「淨除業障」。言「此為善事」者，謂遭輕辱時，顯被辱之人有福德性故，言此為善事（*自古翻譯，皆無此語，由梵本中字隱密故*）。於然燈佛先供事諸佛，所得之福比於末代，於此法門能受持等，獲多福故，此顯得成「智通性」，多福資糧悉圓滿故。

【支譯】當知是法門不可思議，果報亦不可思議者。此明何義？偈言：「成種種勢力，得大妙果報」故。所謂攝受四天王、釋提桓因、梵天王等，成就勢力故。若聞此事其心迷亂者，以彼果報不可思議甚為勝妙，示非思量智境界故。住彼修行中成如是等功德，是故彼修行等業，應知。如經：「當知是法門不可思議，果報亦不可思議」故。

【淨譯】乃至當知是經不可思議，此顯果報不可思也，即是「世妙事圓滿」，果報「極尊貴」，謂於護世帝釋、婆羅門等所有圓滿，皆當攝取。言「狂亂」者，應知此是狂心因；言「不可思果報」者，此之多性、勝性二種，皆非凡情所測，斯謂於法正行，便能安住如是眾德，是故名此為正行業果報功用。

丙十一、斷住修降伏是我疑

【支譯】經曰：**【爾時，須菩提白佛言：「世尊！云何菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心？云何住？云何修行？云何降伏其心？」**

佛告須菩提：「菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，當生如是心：我應滅度一切眾生，令入無餘涅槃界。如是滅度一切眾生已，而無一眾生實滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有眾生相人相壽者相，則非菩薩。何以故？須菩提！實無有法，名為菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者。】

論曰：何故前說三種修行，今復重說此有何勝？偈言：

於內心修行　存我為菩薩　此即障於心　違於不住道[44]

此義云何？若菩薩於自身三種修行，生如是心：「我住於菩薩大乘，我如是修行，我如是降伏其心」，菩薩生此分別，則障於菩提行。偈言：「於內心修行，存我為菩薩，此即障於心」故。障何等心？偈言：「違於不住道」故。如經：「何以故？須菩提！實無有法，名為菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者」故。

【淨譯】又復如前三種問答，此中重問，義有何殊？答曰：

由自身行時 將己為菩薩 說名為心障 違於無住心[44]

「妙生！實無有法可名菩薩者」。

丙十二、斷佛因是有菩薩疑

【支譯】經曰：**【「須菩提！於意云何？如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」**

須菩提白佛言：「不也，世尊！如我解佛所說義，佛於然燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」

佛言：「如是，如是。須菩提！實無有法，如來於然燈佛所，得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提者，然燈佛則不與我授記：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼』。以實無有法得阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈佛與我授記，作如是言：『摩那婆！汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼』。何以故？須菩提！言如來者，即實真如。

須菩提！若有人言如來得阿耨多羅三藐三菩提者，是人不實語。須菩提！實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中不實不妄語。是故如來說一切法皆是佛法。須菩提！所言一切法一切法者，即非一切法，是故名一切法。】

論曰：此中有疑，若無菩薩，云何釋迦如來於然燈佛所，行菩薩行？為斷此疑，如經：「須菩提！於意云何？如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？不也，世尊！」如是等。此明何義？偈言：

以後時授記 然燈行非上 菩提彼行等 非實有為相[45]

此義云何？於然燈佛時，非第一菩薩行。何以故？「我於彼時所修諸行，無有一法得阿耨多羅三藐三菩提，若我於彼佛所，已證菩提，則後時諸佛不授我記，是故我於彼時行未成佛」故。偈言：「以後時授記，然燈行非上」故。

【淨譯】若無菩薩，云何如來於然燈佛所，行菩薩行耶？答此疑曰：「實無有法如來於然燈佛所」如是等，此顯何義？頌曰：

授後時記故 然燈行非勝 菩提彼行同 非實由因造[45]

此中意言：「我昔於然燈佛所，非是勝上行菩薩行，而我昔行時，實無有法可於彼邊證得正覺。若證覺者，即不記我後時成佛」，此中意者，言彼行時，自云「我當成佛」。

【支譯】若無菩提，即無諸佛如來。有如是謗：謂「一向無諸佛」。為斷此疑，如經：「何以故？須菩提言：如來者，即實真如」故。實者，非顛倒義故；真如者，不異不變故。「須菩提！若有人言，如來得阿耨多羅三藐三菩提」者，

此示何義？偈言：「菩提彼行等」故。此義云何？彼菩薩行，若人言「有實」者，此則虛妄；如是，如來得阿耨多羅三藐三菩提，若人言「得」者，此亦虛妄，故言「菩提彼行等」故。若如是有人謗言：「如來不得阿耨多羅三藐三菩提」。為斷此疑，如經：「須菩提！如來所得阿耨多羅三藐三菩提法，不實不妄語」故。此義云何？以如來得彼菩提故。偈言：「非實有為相」故。

【淨譯】**若言菩提非有者，佛亦是無，即總撥無，佛為除此難，文云「妙生！言如來者，即是實性真如異名」。謂無顛倒義，名為實性；無改變義，是曰真如。「妙生，若有說云如來證得無上正等覺者，是為妄語」者，此顯何義？答曰：「菩提彼行同，非實由因造。」由昔菩薩修行之時，實無可行，諸佛亦爾，無法可證正等菩提。此還總撥實無無上正等菩提，答斯難曰：「妙生，如來所有正覺之法，此即非實非妄」者，此有何意？然真如理是佛所證，彼即非實，由從因生。**

丙十三、斷無因則無佛法疑

【支譯】有為相者，謂五陰相，彼菩提法無色等相故。此復云何？偈言：

彼即非相相　以不虛妄說　是法諸佛法　一切自體相 [46]

此義云何？彼即於色等非相，非色等相故，彼即菩提相故。是故偈言：「彼即非相相，以不虛妄說」故。是故如來說一切法佛法如是等。此義云何？以如來得如是法。

偈言：「是法諸佛法，一切自體相」故。自體相者，非體自體故。此明何義？一切法真如體故。彼法如來所證，是故言「一切法佛法」，彼處色等相不住故。彼一切色等諸法非法，如是諸法非法，即是諸法。法以無彼法相，常不住持彼法相故。

【淨譯】**諸有為相，是聚相義，彼即無其色等相故。頌曰：**

無彼相為相　故顯非是妄　由法是佛法　皆非有為相 [46]

謂此無彼色聲等相，色等相無，是其自相，由此故云「無彼相為相，故顯非是妄」。是故如來說「一切法即是佛法」。此顯何義？由如來證此法故。

「由法是佛法，皆非有為相」者，此顯以無為體。此何所陳？由一切法，以真如為自性；此乃但是佛所覺悟。是故一切法，名為佛法。由此色等不能持其自體相故，所有彼諸色聲等法，皆不是法，由不是法，是故此成其法，即是畢竟能持非有之相。

【支譯】經曰：**【「須菩提！譬如有人，其身妙大。」須菩提言：「世尊！如來說人身妙大，則非大身，是故如來說名大身。」】**

論曰：大身譬喻示現何義？偈言：

依彼法身佛　故說大身喻　身離一切障　及遍一切境 [47]

功德及大體　故即說大身　非身即是身　是故說非身 [48]

此二偈示何義？畢竟遠離煩惱障智障，畢竟具足法身故。此復云何？有二種義：一者遍一切處，二者功德大，是故名大身。偈言：「功德及大體」故。遍

一切處者，真如一切法不差別故。偈言：「非身即是身，是故說非身」故。如經：「世尊！如來說人身妙大，則非大身，是故如來說名大身」故。此說何義？非身者，無有諸相，是名非身；大者，有真如體，如是即名妙大身。如經：「是名妙大身」故。

【淨譯】丈夫之喻何所顯耶？頌曰：

謂以法身佛 應知喻丈夫 無障圓具身 是遍滿性故 [47]

及得體大故 亦名為大身 非有身是有 說彼作非身 [48]

煩惱、所知二障無故，名「圓具身」；言「遍滿」者，是遍行義；遍諸處故，名為「具身」。「及得體大故，亦名為大身」，此遍行者，應知即是真如之性，在諸法中無有異性故。云「非有身是有，說彼作非身」，如來說為非身，由此名為具身，大身者，斯何所陳？以非有為身故，名彼為非身，即真如性故；由其無身故，是故名此為「具身大身」。

丙十四、斷無人度生嚴土疑

【支譯】經曰：【**佛言：「須菩提！菩薩亦如是。若作是言：『我當滅度無量眾生』，則非菩薩。」佛言：「須菩提！於意云何？頗有實法名為菩薩。」**

須菩提言：「不也，世尊！實無有法名為菩薩。是故佛說一切法，無我、無眾生、無人、無壽者。」

「須菩提！若菩薩作是言：『我莊嚴佛國土』，是不名菩薩。何以故？如來說莊嚴佛土莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴佛國土。須菩提！若菩薩通達無我、無我法者，如來說名真是菩薩菩薩。】

論曰：此中有疑，若無菩薩者，諸佛亦不成大菩提，眾生亦不入大涅槃，亦無清淨佛國土。若如是，為何義故？諸菩薩摩訶薩，發心欲令眾生入涅槃，起心修行清淨佛國土。自下經文為斷此疑，云何斷疑？偈言：

不達真法界 起度眾生意 及清淨國土 生心即是倒 [49]

此義云何？若起如是心，即是顛倒，非菩薩者。

【淨譯】若言無有菩薩者，正覺亦無，所覺亦無，亦無眾生令入涅槃，亦不嚴淨諸佛國土，有何所為？諸菩薩等，令諸眾生入於圓寂，又復作意淨佛土耶？為答斯難，故有下文，此顯何義？頌曰：

不了於法界 作度有情心 及清淨土田 此名為誑妄 [49]

若言此心，是其誑妄，為此不名菩薩者。

【支譯】起何等心，名為菩薩？如經：「須菩提！若菩薩通達無我、無我法者，如來說名真是菩薩菩薩」故。此示何義？偈言：

眾生及菩薩 知諸法無我 非聖自智信 及聖以有智 [50]

此明何義？知無我、無我法者，謂「眾生及菩薩」，何等眾生何等菩薩？於彼法若能自智信，若世間智、出世間智，所謂凡夫、聖人，是人名為菩薩。此言攝世諦菩薩、出世諦菩薩，是故重說菩薩、菩薩。如經：「如來說名真是菩薩、菩薩」故。

【淨譯】若爾由何得名？答：妙生，若有信解一切法無性；一切法無性者，如是等此文欲顯何義？答曰：

於菩薩眾生 諸法無自性 若解雖非聖 名聖慧應知 [50]

此明何義？言「法無性、法無性」者，此據眾生及菩薩所有之法，於彼若能信解，或世出世，謂是異生及聖，皆名菩薩。由此便成決定，許有覆俗、勝義二種菩薩，此即顯其順彼，再說菩薩、菩薩。

丙十五、斷諸佛不見諸法疑

【支譯】經曰：【「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？」須菩提言：「如是，世尊！，如來有肉眼。」佛言：「須菩提！於意云何？如來有天眼不？」須菩提言：「如是，世尊！如來有天眼。」佛言：「須菩提！於意云何？如來有慧眼不？」須菩提言：「如是，世尊！如來有慧眼。」佛言：「須菩提！於意云何？如來有法眼不？」須菩提言：「如是，世尊！如來有法眼。」佛言：「須菩提！於意云何？如來有佛眼不？」須菩提言：「如是，世尊！如來有佛眼。」

佛言：「須菩提！於意云何？如恒河中所有沙，佛說是沙不？」

須菩提言：「如是，世尊！如來說是沙。」

佛言：「須菩提！於意云何？如一恒河中所有沙，有如是等恒河，是諸恒河所有沙數佛世界，如是世界，寧為多不？」須菩提言：「彼世界甚多，世尊！」

佛告須菩提：「爾所世界中，所有眾生，若干種心住，如來悉知。何以故？如來說諸心住，皆為非心住，是名為心住。何以故？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。須菩提！於意云何？若有人以滿三千大千世界七寶持用布施，是善男子、善女人，以是因緣，得福多不？」

須菩提言：「如是，世尊！此人以是因緣，得福甚多。」佛言：「如是，如是，須菩提！彼善男子、善女人，以是因緣，得福德聚多。須菩提！若福德聚有實，如來則不說福德聚福德聚。】

論曰：復有疑：前說菩薩不見彼是眾生，不見我為菩薩，不見清淨佛國土，何以故？以不見諸法名為諸佛如來。若如是，或謂諸佛如來不見諸法。自下經文，為斷此疑故，說五種眼。偈言：

雖不見諸法 非無了境眼 諸佛五種實 以見彼顛倒 [51]

何故說彼非顛倒？為顯斷疑譬喻。是故說我知彼種種心住如是等，此示何義？彼非顛倒，以見顛倒故。

【淨譯】經文前云：如來是無得所顯者，義成明白，若如是者，豈彼聖人全無所見？為答斯難，許有五眼。為顯其義，頌曰：

雖不見諸法 此非無有眼 佛能具五種 由境虛妄故 [51]

此乃如何不是妄耶？為答此難，先為喻已，彼諸眾生種種性其心流轉，我悉知之，如是廣說，此顯何義？言彼非是妄見，由境虛妄故.

【支譯】何者是顛倒？偈言：

種種顛倒識 以離於實念 不住彼實智 是故說顛倒 [52]

此義云何？「種種顛倒」者，彼種種心緣住，是名種種識，以六種識差別顛倒。何故彼心住名為顛倒？偈言：「以離於實念，不住彼實智，是故說顛倒」。故如來說「諸心住皆為非心住」者，此句示現遠離四念處故。此以何義？心住者，住彼念處，以離彼念處，故云不住。又住不動根本，名異義一，若如是不住，是故說心住，此明不住相續不斷行因，是故不住，示彼相續顛倒。如經：「何以故？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得」。以過去未來，故不可得，現在心虛妄分別，故不可得。如是示彼心住顛倒，諸識虛妄，以無三世觀故。

【淨譯】何者是虛妄境？謂種種妄識，頌曰：

種種心流轉 離於念處故 彼無持常轉 故說為虛妄[52]

即是種種識有六識殊故，復是其妄，何因名識為「心流轉」？經云「如來說為無陀羅」者，此顯「離於念處」性故，由彼念處是此持處，彼若無者，即是「無持」，陀羅、喃阿羅、痾陀羅，此之三名，共目二義，皆得名持，亦有流注義，由無持故，心即流散，言無持者，為顯常轉之緣，既無持故，顯其「常轉」，是「虛妄」性（*問：何故本經初留梵語陀羅，不譯為漢字者，有何意趣？答：梵本三處皆是陀羅，而義有差別，今時譯者若也全為梵字，即響滯於東土；如其總作唐音，頓理乖於西域。是故初題梵字，可謂義詮流轉所由，於內道持，便是正述執持之事，作斯譯者方稱。頌本無著菩薩之意，符釋者世親菩薩之情，如其不作斯傳，定貽傷手之患。若總譯為流，持理便成不現；咸為持字，流義固乃全無。作此雙兼，方為愜當。若譯為流，於理亦得，然含多義，不及陀羅，一處既爾，餘皆類知，諸存梵本者咸有異意，此波若已經四譯五譯，尋者當須善觀，不是好異，重譯意存鞠理，西國聲明，自有一名目多事，一事有多名，為此陀羅一言，遂含眾義，有流有持，理應體方俗之殊致，不得恃昔而膠柱，若勘舊譯全成榛漏，無暇言其藏否***），何以故者，由有過去等心不可得言故。所云過去未來心者，由是過去未來性故，是不可得；其現在者，即是遍計所執，自性非有故。此顯流轉之心，是妄識性所緣，無有三世性故。**

丙十六、斷福德例心顛倒疑

【支譯】何故依福德重說譬喻？偈言：

佛智慧根本 非顛倒功德 以是福德相 故重說譬喻[53]

此說何義？復有疑：向說心住顛倒，若如是，福德亦是顛倒。若是顛倒，何名善法？為斷此疑，示現心住雖顛倒，福德非顛倒，何以故？偈言：「佛智慧根本」故。云何示現根本？如經：「須菩提！若福德有實，如來則不說福德聚福德聚」故，此義云何？明有漏福德聚，是其顛倒，以此福德聚是有漏故，所以如來不說福德聚。又福德聚者，即福德聚，何以故？若非福德聚者，如來則不說為智慧根本，是故福德聚者，即福德聚。

【淨譯】復有何意說福聚喻耶？答曰：

應知是智持 福乃非虛妄 顯此福因故 重陳其喻說[53]

此述何義？心既流轉是誑妄性故，所有福聚亦並成虛，此既是妄，何成於善？既有深疑，理須明決。答：流轉之心可是其妄，所言福聚體不是虛，由是正覺智之持故，如何顯此是其持性？如云：「妙生，若此福聚者，如來即不說為福聚」，此何意趣？由五取蘊，體是虛妄。若此福聚，是取蘊者，如來即不說此福聚為福聚性，是不說為智之持處義。

丙十七、斷無為何有相好疑

【支譯】經曰:**【「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不？」**

須菩提言:「不也，世尊！如來不應以色身見。何以故？如來說具足色身，即非具足色身，是故如來說名具足色身。」

佛言:「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」

須菩提言:「不也，世尊！如來不應以具足諸相見。何以故？如來說諸相具足，即非具足，是故如來說名諸相具足。」】

論曰：復有疑：若諸佛以無為法得名，云何諸佛成就八十種好、三十二相，而名為佛？為斷此疑，是故說非成就色身，非成就諸相得見如來，又色身攝得八十種好、三十二相。如經:「何以故？如來說具足色身，即非具足色身，是故如來說名具足色身。何以故？如來說諸相具足即非具足，是故如來說名諸相具足」故。何故如是說？偈言：

法身畢竟體 非彼相好身 以非相成就 非彼法身故 [54]

不離於法身 彼二非不佛 故重說成就 亦無二及有 [55]

此二偈說何義？彼「法身畢竟體」，非色身成就，亦非諸相成就，以非彼身故。非彼身者，以非彼法身相故。此二非不佛，即彼如來身有故。何者是二？一者色身成就，二者諸相成就。以此二法不離於法身，是故彼如來身成就相好，亦得說有。云何說有？經言:「色身成就諸相成就」故。是故偈言:「彼二非不佛」故。是故此二亦得言無故，說非身成就非相成就；亦得言有故，說色身成就諸相成就。故偈言:「亦無二及有」故。何故如是說？以彼法身中無，即於是義，說「如來色身成就，諸相成就」，以不離彼身故，而法身不如是說，以法身非彼體故。

【淨譯】若言如來是非集造所顯，如何如來說有諸好及眾相耶？為除此難，故云:「不應色身圓滿及相具足觀於如來」。言色身者，是墮好義故。「如來說彼為具相者，此非具相，由此說為具相」，此有何意？頌曰：

謂於真法身 無隨好圓滿 亦非是具相 非身性應知 [54]

於法身無別 非如來無二 重言其具相 由二體皆無 [55]

言法身實不圓滿隨好色身，應知亦不具足眾相，彼無身性故，是謂法身無具相義，亦非如來無斯二種，所謂色身圓滿及以具相，由斯二種不離法身，是故如來有其相好。為此重言「色身圓滿及以具相」，由二皆無故，是故此二亦說為無，言「此非圓滿此亦非具相」；亦說為有，以說「色身圓滿及具相言」故，斯有何意？由其法身無此相好，是故名此為「如來色身圓滿及以具相」，由與彼身不相離故，法身之性即不如是，然法身非彼自性故。

丙十八、斷無身何以說法疑

【支譯】經曰:**【佛言:「須菩提！於意云何？汝謂如來作是念：我當有所說法耶？須菩提！莫作是念。何以故？若人言如來有所說法，則為謗佛，不能解**

我所說故。何以故？須菩提！如來說法說法者，無法可說，是名說法。」】

論曰：復有疑：若如來具足色身成就不可得見，若相成就不可得見，云何言如來說法？自下經文為斷此疑，如經："若人言，如來有所說法，則為謗佛，不能解我所說"故。此義云何？偈言：

如佛法亦然 所說二差別 不離於法界 說法無自相 [56]

何故重言「說法、說法」者？偈言：「所說二差別」故。何者是二，一者所說法，二者所有義。何故言「無法可說，是名說法」者？偈言：「不離於法界，說法無自相」故。此以何義？所說法離於真法界，不可得自相見故。

【淨譯】若言「不應以色身圓滿及具相身觀如來」者，如何如來有所說法耶？為答斯難，此即「以其惡取而謗於我，由不能解我所說義」故。頌曰：

如來說亦無 說二是所執

何意重言「說法、說法」者？頌云：「說二是所執」。云何為二？一、乃是文；二、便是義。由何所以文云「無法可說，是名說法」耶？答曰：

由不離法界 說亦無自性 [56]

由不離法界外，有說法自性可得。

丙十九、斷無法如何修證疑

【支譯】經曰：**【爾時，慧命須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聞說是法，生信心不？」佛言：「須菩提！彼非眾生，非不眾生。何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。」】**

論曰：復有疑：若言諸佛說者，是無所說；法不離於法身，亦是其無，有何等人，能信如是甚深法界？自下經文，為斷此疑。偈言：

所說說者深 非無能信者 非眾生眾生 非聖非不聖 [57]

何故言「須菩提！非眾生、非不眾生」者？偈言：「非眾生眾生，非聖非不聖」故。此以何義？若有信此經，彼人非眾生。「非眾生」者，非無聖體；非無聖體者，非凡夫體故。「非不眾生」者，以有聖體故。彼人非凡夫眾生，非不是聖體眾生。如經：「何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生」故。如來說非眾生者，非凡夫眾生，是故說眾生眾生，以聖人眾生，是故說非眾生。

【淨譯】若言「無有世尊是能說者」，所說之法亦復不離法身，故成非有。如是甚深之法，如何當有敬信之人？為除此難，答曰：

能說所說雖甚深 然亦非無敬信者

經云：「妙生！彼非眾生，非非眾生」者，此有何意？頌曰：

由非眾生非非生 非聖聖性相應故 [57]

諸有當能生敬信者，彼「非眾生」，由餘眾生不與聖性相應，即與凡夫性相應故。「非非眾生」者，由與聖性相應故。此中義者，由彼望其凡夫性故，不是眾生；由望聖人性故，非非眾生。何以故？眾生眾生者，如來說彼為「非眾生」，此據愚小異生性；由此說為「眾生」者，此據聖人性。

丙廿、斷所說無記非因疑

【支譯】經曰:【**佛言:「須菩提!於意云何?如來得阿耨多羅三藐三菩提耶?」**

須菩提言:「不也,世尊!世尊,無有少法如來得阿耨多羅三藐三菩提。」

佛言:「如是,如是,須菩提!我於阿耨多羅三藐三菩提,乃至無有少法可得,是名阿耨多羅三藐三菩提。復次,須菩提!是法平等,無有高下,是名阿耨多羅三藐三菩提。以無眾生無人無壽者,得平等阿耨多羅三藐三菩提,修一切善法,得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提!所言善法善法者,如來說非善法,是名善法。】

論曰:復有疑:若如來不得一法名阿耨多羅三藐三菩提者,云何離於上上證,轉轉得阿耨多羅三藐三菩提?自下經文,為斷此疑,示現非證法,名為得阿耨多羅三藐三菩提。此義云何?偈言:

彼處無少法 知菩提無上 法界不增減 淨平等自相 [58]

有無上方便 及離於漏法 是故非淨法 即是清淨法 [59]

此明何義?彼菩提處無有一法可證,名為阿耨多羅三藐三菩提。如經:「世尊!無有少法如來得阿耨多羅三藐三菩提法」故。彼復有何義?偈言:「法界不增減」。不增減者,是法平等,是故名無上,以更無上上故,如經:「復次,須菩提!是法平等,無有高下,是名阿耨多羅三藐三菩提」故。又諸佛如來清淨法身,平等無差別,於彼處無有勝者,是故說無上,如經:「以無眾生、無人、無壽者,得平等阿耨多羅三藐三菩提」故。又彼法無我,自體真實,更無上上故,名阿耨多羅三藐三菩提故。又彼法「有無上方便」,以一切善法滿足故,說阿耨多羅三藐三菩提。餘菩提者善法不滿足,更有上方便。如經:「一切善法得阿耨多羅三藐三菩提」故。

【淨譯】若言如來曾無有法,是所覺知者,云何離其後後正知次第,而名無上正等覺耶?為答此難,非是有法可覺,方名無上正覺,然由頌曰:

少法無有故 無上覺應知 由法界不增 清淨平等性 [58]

及方便無上

於此乃至「無有少法」能過,故名「無上」。又復「法界無有增」故,其法平等故,名「無上」,上上性無故。又復如來法身「清淨平等」故,其法無不齊等。無有少增,故名無上。又復其法是無我自相,此即高,高性無故,名無上。又復於諸「方便」,亦是「無上」,所有善法皆圓滿故,名為無上。此餘菩提,於諸善法不圓滿故,即此方便,實為有上。

【支譯】須菩提所言「善法善法者,如來說非善法,是名善法者」。何故如是說?偈言:「及離於漏法」,「是故」彼漏「非」是「淨法」,此「即是清淨法」故。此以何義?彼法無有漏法故,名非善法,以無有漏法故,是故名為善法,以決定無漏善法故。

【淨譯】「此乃如來說為非法,由此說為善法」者,此有何意?頌曰:

由漏性非法 是故非善法 由此名為善 [59]

由有漏性，彼不是持有漏之相，不能持故，由此說為善法；由無漏性，決定能持，是善性故。

丙廿一、斷平等云何度生疑

經曰:【「須菩提！三千大千世界中，所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施，若人以此般若波羅蜜經，乃至四句偈等，受持讀誦，為他人說，於前福德，百分不及一，千分不及一，百千萬分不及一，歌羅分不及一，數分不及一，優波尼沙陀分不及一，乃至算數譬喻所不能及。】

論曰：復有疑：若一切善法滿足，得阿耨多羅三藐三菩提者，則所說法不能得大菩提。何以故？以所說法無記法故。為斷此疑，重說勝福譬喻，示現何義？偈言：

雖言無記法 而說是彼因 是故一法寶 勝無量珍寶[60]

此義云何？雖言所說法是無記，而能得大菩提，何以故？以遠離所說法，不能得大菩提。以是義故，此法能為菩提因。又言無記者，此義不然，何以故？汝法是無記，而我法是記。偈言：「是故一法寶，勝無量珍寶」故。是故此所說法，勝彼阿僧祇須彌等珍寶故。

【淨譯】若要以善法獲大菩提者，所有說法亦應不獲菩提，是無記性故。為遮此難，更言差別之福，答所說法，縱令無記，終有所得，頌曰：

說法雖無記 非不得應知

由非離此能得菩提故，知藉斯菩提方契，頌曰：

由斯一法寶 勝彼寶無量[60]

故此宣說法寶，望前無數妙高無邊之寶，顯福差別。

【支譯】如經：「若人以此般若波羅蜜經，乃至一四句偈等，受持讀誦為他人說，於前福德百分不及一」，如是等，此示何義？偈言：

數力無似勝 無似因亦然 一切世間法 不可得為喻[61]

此說何等義？示於前福德，此福為勝，云何為勝？一者數勝，二者力勝，三者不相似勝，四者因勝。是故偈言：「一切世間法，不可得為喻」故。

「數勝」者，如經：「百分不及一，乃至算數譬喻所不能及」故，以數無限齊故，攝得餘數應知。「力勝」者，如經：「不及一歌羅分」故。「無似勝」者，此福德中數不相似，以此福德不可數故，如經：「數不能及」故。「因勝」者，因果不相似，以此因果勝彼因果故，如經：「乃至優波尼沙陀分不及一」故。又此法最勝，無有世間法可喻此法故，偈言：「一切世間法，不可得為喻」故，如是此福德中，彼福微少，是故無法可喻。

【淨譯】假為第百分亦不能及一者，乃至廣說，將顯何義？頌曰：

於諸算勢類 因亦有差殊 尋思於世間 喻所不能及[61]

此言何義？謂以此福，望前福聚，謂是算、勢、類、因四種差別，於此世間，遍尋思已，無有其喻，能比況者。

言由「算差別」者，始從假為第百分，乃至或為算分，不顯差殊，但言算

者，此即應知總攝。其餘所有算數，或為勢分者，由其「勢力」有差殊故，如強弱人，事不相並；或為比數者，由「品類別」，言此福類，元不比數前之福類，如貴賤人，不相比數。「因」者，明其因，果亦不相干涉故，言彼亦不可與此為因（*鄔波尼殺曇，譯為因字，如芥子種將比松柏*），於此世間，竟無其喻可況於福，由斯前福望於此福，實為減少皆不足言，故云「乃至譬喻亦不能及」。

丙廿二、斷以相比知真佛疑

【支譯】經曰：【「**須菩提！於意云何？汝謂如來作是念，我度眾生耶？須菩提！莫作是念。何以故？實無有眾生如來度者。**」

佛言：「須菩提！若有實眾生如來度者，如來則有我人眾生壽者相。須菩提！如來說有我者，則非有我。而毛道凡夫生者以為有我。須菩提！毛道凡夫生者，如來說名非生，是故言毛道凡夫生。】

論曰：復有疑：若「是法平等相無有高下」者，云何如來名為度眾生？自下經文，為斷此疑，云何斷疑？偈言：

平等真法界 佛不度眾生 以名共彼陰 不離於法界 [62]

此義云何？眾生假名與五陰共故，彼名共陰，不離於法界。偈言：「不離於法界」故，彼法界無差別故。偈言「平等真法界」故，是故如來不度一眾生，偈言：「佛不度眾生」故。如經：「何以故？實無有眾生如來度者」故。

【淨譯】若言「彼法性相平等，故無不平」者，即無能度、所度，云何如來說脫有情耶？為除此難，故起後文，將顯何義？頌曰：

法界平等故 佛不度眾生 於諸名共聚 不在法界外 [62]

凡名有情者，於彼蘊處，由名共蘊，不在法界之外，即此法界其性平等，是故曾無有一眾生，可是如來之所度脫。

【支譯】佛言：「須菩提！若有實眾生如來度者，如來則有我、人、眾生、壽者相」者。此明何義？偈言：

取我度為過 以取彼法是 取度眾生故 不取取應知 [63]

此義云何？若如來有如是心，五陰中有眾生可度者，此是取相過，以著彼法故。偈言：「取我度為過」故。「以取彼法是」者，以取五陰中是眾生故。「取度眾生故」者，欲令眾生得解脫，有如是相故。經復言：「須菩提！如來說有我者，則非有我，而毛道凡夫生者，以為有我」者，此義云何？偈言：「不取取應知」故。此以何義？以彼不實義，是故彼不取。以不取者，即是毛道凡夫取而即是不取故，言不取取故。又：「須菩提！毛道凡夫生者，如來說名非生」者，不生聖人法，故言非生。

【淨譯】此即如何「當有我執」者，此有何意？若言但唯脫其五蘊而已，此即是有所許眾生，由如是故，頌曰：

若起於法執 與我執過同 定執脫有情 是無執妄執 [63]

如云：「妙生！言我執者，如來說為非執」，妄執如來說為非生者，是不能生聖法之義。

丙廿三、斷佛果非關福相疑

【支譯】經曰:【「須菩提! 於意云何? 可以相成就得見如來不? 」

須菩提言:「如我解如來所說義,不以相成就得見如來。」

佛言:「如是如是,須菩提! 不以相成就得見如來。」佛言:「須菩提! 若以相成就觀如來者,轉輪聖王應是如來,是故非以相成就得見如來。」】

論曰: 復有疑: 雖相成就不可得見如來,以非彼體,以如來法身為體,而如來法身以見相成就,比知則知如來法身為福相成就。自下經文,為斷此疑,云何斷疑? 偈言:

非是色身相 可比知如來 諸佛唯法身 轉輪王非佛 [64]

此義云何? 有人言福德能成是相果報,以成是相故,則知福德力得大菩提,若如是,如來則以相成就,得阿耨多羅三藐三菩提。為遮此故。如經:「若以相成就觀如來者,轉輪聖王應是如來,是故非以相成就得見如來」故。

【淨譯】若言「不應以其具相觀於如來」,非彼自性故,由是法身自性故。然彼如來自性法身,可以具相而比知之。有作斯難,為除疑意,生起後文,將顯何義? 頌曰:

不應以色體 准如來法身 勿彼轉輪王 與如來齊等 [64]

此則報相之福,亦名具相,由彼成此故,藉其福力得菩提故,有作是說: 此則如來以其具相,現證無上正覺。為除此意,「不應以具相」如是等。

【支譯】此義云何? 偈言:

非相好果報 依福德成就 而得真法身 方便異相故 [65]

此明何義? 法身者,是智相身; 福德者,是異相身故。

【淨譯】將顯何義? 頌曰:

即具相果報 圓滿福不許 能招於法身 由方便異性 [65]

由真法身,是智自性故,與彼福體性不同。

【支譯】經曰:【「**爾時,世尊而說偈言:**

若以色見我 以音聲求我 是人行邪道 不能見如來

彼如來妙體 即法身諸佛 法體不可見 彼識不能知】

論曰: 此二偈說何義? 偈言:

唯見色聞聲 是人不知佛 以真如法身 非是識境故 [66]

此示何義? 如來法身不應如是見聞。不應如是見聞者,不應如是見色聞聲。以何等人不能見? 謂凡夫不能見故。偈言:「唯見色聞聲,是人不知佛」故。如經:「是人行邪道,不能見如來」故。是人者,是凡夫人,不能見真如法身。如經:「彼如來妙體,即法身諸佛,法體不可見,彼識不能知」故。

【淨譯】此二伽他要顯何義? 頌曰:

【若以色見我 以音聲求我 彼人起邪勤 不能當見我

應觀佛法性 即導師法身 法性識難知 故彼不能了】

此二頌中，所說之義，頌曰：

唯見色聞聲 是人不知佛 此真如法身 非是識境故 [66]

此文意顯不應以色聲二種觀於如來，由是異生不能見者，此何為也？「彼人起邪勤」，言彼異生妄起邪勤，不依正道求見於我。此云法性者，即是真如。

丙廿四、斷化身出現受福疑

【支譯】經曰：【「須菩提！於意云何？如來可以相成就得阿耨多羅三藐三菩提耶？須菩提！莫作是念：如來以相成就得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！汝若作是念，菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，說諸法斷滅相。須菩提！莫作是念，何以故？菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，不說諸法斷滅相故。須菩提！若善男子、善女人，以滿恒河沙等世界七寶，持用布施。若有菩薩知一切法無我，得無生法忍，此功德勝前所得福德。須菩提！以諸菩薩不取福德故。」

須菩提白佛言：「世尊！菩薩云何不取福德？」

佛言：「須菩提！菩薩受福德，不取福德，是故菩薩不取福德。】

論曰：有人起如是心：若不依福德得大菩提，如是諸菩薩摩訶薩則失福德，及失果報。自下經文，為斷此疑，云何斷疑？偈言：

不失功德因 及彼勝果報 得勝忍不失 以得無垢果 [67]

示勝福德相 是故說譬喻 是福德無報 如是受不取 [68]

此義云何？雖不依福德得真菩提，而不失福德及彼果報，何以故？以能成就智慧莊嚴、功德莊嚴故。何故依彼福德重說譬喻？偈言：「得勝忍不失，以得無垢果」故。

此義云何？有人起如是心：諸菩薩摩訶薩得無生法忍，以得出世間智，失彼福德及以果報，為遮此故，示現福德不失，而更得清淨殊勝功德，是故不失。如經：「何以故？菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，於法不說斷滅相」故。若復有菩薩，知一切法無我，得無生法忍者，有二種無我，不生二種無我相，是故受而不取。如經：「佛言：須菩提！菩薩受福德不取福德，是故菩薩不取福德」故。云何菩薩受福德，不取福德？偈言：「是福德無報，如是受不取」故。此義云何？取者，彼福德得有漏果報，以有漏果報故，彼福德可訶，如是取者名之為取，如取非道故。此福德無報，無報者，無彼有漏報，是故此福德受而不取。

【淨譯】若言「福不證菩提」者，此即菩薩福業，其果應斷。為釋此疑，故有下文，言此福性，雖復不能親招覺處，頌曰：

其福不失亡 果報不斷絕 得忍亦不斷 以獲無垢故 [67]

更論於福因 為此陳其喻 彼福無報故 正取非越取 [68]

由此是彼智資糧性故。又復何為，更於其福，而陳喻耶？故云「得忍亦不斷，以獲無垢故，更論其福因，為此陳其喻」。

又有疑云：既得無生法忍，智乃不生，菩薩諸福，皆應斷絕。為顯福不斷絕，至極清淨，獲福既多，果報亦勝。於不生法得無性者，有二種無性，由其二性體不生故。經云：「妙生，應正取不應越取」者，云何是正取不應越取？答：彼福無報故，正取非越取。凡所有福招果報者，是可厭故，當知彼取即是越取，

如越正路而行嶮道；而彼福不招報，是故彼是正取，非為越取。

丙廿五、斷法身化身一異疑

【支譯】經曰：【「須菩提！若有人言：如來若去、若來、若住、若坐、若臥，是人不解我所說義，何以故？如來者，無所至去，無所從來，故名如來。】

論曰：若諸菩薩不受彼果報，云何諸菩薩福德眾生受用？偈言：

是福德應報　為化諸眾生　自然如是業　諸佛現十方[69]

此義云何？明諸佛化身有用，彼法身諸佛，不去不來故。偈言：「自然如是業，諸佛現十方」故。此復何義？偈言：

去來化身佛　如來常不動　於是法界處　非一亦不異[70]

此明「不去、不來」義故。如經：「何以故？如來者，無所至去，無所從來」故。此義云何？若如來有去來差別，即不得言常，如是住常，如是住者，不變不異故。

【淨譯】問：菩薩福津，既不感報，所獲之果，如何可知？答曰：

彼福招化果　作利有情事　彼事由任運　成佛現諸方[69]

去來等是化　正覺常不動

諸佛世尊現眾變化，非彼如來「若來若去」等故。云「彼事由任運，成佛現諸方，去來等是化，正覺常不動」，為顯斯義，生起下文，曾無有去，亦不有來，由此故名為如來。此有何意？若如來有去來等異者，彼即不是如其常性無有變易。

丙廿六、斷化身說法無福疑

【支譯】經曰：【「須菩提！若善男子、善女人，以三千大千世界微塵，復以爾許微塵世界，碎為微塵阿僧祇。須菩提！於意云何？是微塵眾，寧為多不？」

須菩提言：「彼微塵眾甚多！世尊！何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾。何以故？佛說微塵眾，則非微塵眾，是故佛說微塵眾。世尊！如來所說三千大千世界，則非世界，是故佛說三千大千世界。何以故？若世界實有者，則是一合相。如來說一合相，則非一合相，是故佛說一合相。」

佛言：「須菩提！一合相者，則是不可說，但凡夫之人，貪著其事，何以故？須菩提！若人如是言，佛說我見人見眾生見壽者見。須菩提！於意云何？是人所說，為正語不？」

須菩提言：「不也，世尊！何以故？世尊！如來說我見人見眾生見壽者見，即非我見人見眾生見壽者見，是名我見人見眾生見壽者見。」

「須菩提！菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知，如是見，如是信，如是不住法相。何以故？須菩提！所言法相法相者，如來說即非法相，是名法相。須菩提！若有菩薩摩訶薩以滿無量阿僧祇世界七寶，持用布施，若有善男子、善女人，發菩薩心者，於此般若波羅蜜經，乃至四句偈等，受持讀誦，為他人說，其福勝彼無量阿僧祇。云何為人演說，而不名說，是名為說。】

論曰：碎微塵譬喻者，示現何義？偈言：

世界作微塵 此喻示彼義 微塵碎為末 示現煩惱盡[71]

此明何義？偈言：「於是法界處，非一亦非異」故。彼諸佛如來，於真如法界中，非一處住，亦非異處住，為示此義故說「世界碎微塵」喻，此喻示現何義？偈言：「微塵碎為末，示現煩惱盡」故。此喻非聚集微塵眾，示現非一喻。此義云何？偈言：

非聚集故集 非唯是一喻 聚集處非彼 非是差別喻[72]

此義云何？如微塵碎為末，非一處住，以無有聚集物故，亦非異處差別，以聚集微塵差別不可得故，以差別不住故。如是諸佛如來，遠離煩惱障，住彼法界中，非一處住，亦非異處住。

如是三千世界一合相喻，非聚集故。此以何義？如經：「如來說一合相則非一合相，是故如來說一合相」故。若實有一物聚集。如來則不說微塵聚集，如是若實有一世界，如來則不說三千大千世界。如經：「若世界實有者，則是一合相」故。「但凡夫之人，貪著其事」者，以彼聚集，無物可取，虛妄分別，是故凡夫妄取。若有實者，即是正見，故知妄取。

【淨譯】微塵作墨喻者，是誰之喻，顯何事耶？答曰：

彼於法界處 非一異應知[70]

言彼如來於法界處，非一非異性，意顯斯事，故彰其喻，頌曰：

微塵將作墨 喻顯於法界

又世界為墨，喻顯何義？頌曰：

此論造墨事 為彰煩惱盡[71]

非聚非集性 顯是非一性 於彼總集性 明其非異性[72]

譬如造墨，所有塵埃眾多極微性非一處，其聚集物非一事故，亦非異性，由總集故。此由無有別別斷割之理，如是應知。諸佛世尊，於法界中，煩惱障盡，非一處性，亦非異性。

此即兼述三千大千世界，不是聚性，及是聚性其喻亦同。「如來說為非是聚性，是故說為極微聚」者，此顯何義？若其聚物是其一者，不應名此為極微聚。又復若是一界者，亦不應言三千大千世界。由此故云：此即是其有聚執也，此即如來說為非執，不為聚執故，由其妄執，是故說為聚執。

【支譯】何故凡夫無物而取物？如經：「佛言：須菩提！一合相者則是不可說，但凡夫之人貪著其事」如是等。此示何義？偈言：

但隨於音聲 凡夫取顛倒 非無二得道 遠離於我法[73]

如經：「何以故？須菩提！若人如是言：佛說我見、人見、眾生見、壽者見，如是乃至是名我見、人見、眾生見、壽者見」故。此復何義？偈言：「非無二得道，遠離於我法」故。此義云何？非無我無法，離此二事而得菩提。云何得菩提？遠離彼二見，故得於菩提。偈言：「遠離於我法」故。

【淨譯】欲明異此，餘悉應無無上正智，復有何因，諸凡愚類，於實無聚而執耶？為除斯難，而云其聚執者，但俗論說有如是等，此何所明？頌曰：

不了但俗言 諸凡愚妄執

「妙生！諸有說云：如來宣說我見」等者，此明何義？頌曰：

斷我法二種　非證覺無故 73

言我、法二種，體是無故。此兩雖言得斷，而亦不證菩提。是誰之斷，而能獲耶？答：由二見之斷，彼二之見是所除故。

【支譯】此復何義？偈言：

見我即不見　無實虛妄見　此是微細障　見真如遠離 74

是故見即不見，無其實義，以虛妄分別，以是無我，是故如來說彼我見即是不見，以其無實。無實者，即是無物。以是義故，說我見即是虛妄見，如是示現我見不見故。見法者亦是不見。如經：「須菩提！菩薩發阿耨多羅三藐三菩提心，於一切法，應如是知，如是見，如是信，如是不住法相」故。此復何義？以見法相，即不見相，如彼我見，即非見故。何故此二見說名不見？偈言：「此是微細障，見真如遠離」故。此復云何？彼見我見法，此是微細障，以不見彼二故，是以見法而得遠離。偈言：「見真如遠離」故。

【淨譯】頌曰：

是故見無見　無境虛妄執

由此故知我體是無，諸有我見，如來說為非見，以無境故。意道所有我境，元來是無，文云「故名我見」者，明虛妄分別有也。如是於無我理，顯見無見性已，亦是顯其於法見無見性，是故文云：「於一切法應如是知」等。然其法想亦是非相性故，猶如我見。復有何意，此之我、法二見，說為非見性耶？答曰：

由此是細障　如是知故斷 74

是所顯義，此之我法二見，是其見取，此謂細障，由於二事如是正知非見性故，方能除斷。

【支譯】又：「如是知、如是見、如是信」者，此示何義？偈言：

二智及三昧　如是得遠離　化身示現福　非無無盡福 75

此義云何？示現世智第一義智，及依止三昧得遠離彼障，是故重說勝福譬喻。此示何義？偈言：「化身示現福，非無無盡福」故。此復何義？雖諸佛自然化身作業，而彼諸佛化身說法，有無量無盡無漏功德故。

【淨譯】經云「應如是知，應如是見，應如是解」者，此文說頌曰：

由得二種智　及定彼方除

謂以覆俗、勝義智，及以此二所依之定，方除彼障。又論差別之福，何所顯耶？答：頌曰：

陳福明化身　非無無盡福 75

如來雖復任運廣為化用，然彼化身宣說正法，即是無漏之福，便成無有盡期。

【支譯】「云何為人演說，而不名說，是名為說」者，何故如是說？偈言：

諸佛說法時　不言是化身　以不如是說　是故彼說正 76

此義云何？若化身諸佛說法時，不言我是化身，是故彼所說是正說。若不

如是說者，可化眾生不生敬心。何以故？以不能利益眾生，即彼說是不正說，是故不說我是化佛。

【淨譯】「云何正說」等者，此意為顯如來不自言「我是化身」，頌曰：

諸佛說法時 不言身是化 由不自言故 是其真實說 76

此何所陳？欲明如來雖為眾生宣揚法化，而不自說「我是化身」，由作如是不正說故，為此名彼以為正說。意道若異此者，於彼所化諸眾生輩，不生極敬，斯乃為利多眾生事，復是無法可說故。

丙廿七、斷入寂如何說法疑

【支譯】經曰：【一切有為法 如星翳燈幻 露泡夢電雲 應作如是觀」】

論曰：復有疑：若諸佛如來常為眾生說法，云何言如來入涅槃？為斷此疑，是故如來說彼偈喻，此義云何？偈言：

非有為非離 諸如來涅槃 九種有為法 妙智正觀故 77

此義云何？諸佛涅槃非有為法，亦不離有為法。何以故？以諸佛得涅槃，化身說法示現世間行，為利益眾生故。此明諸佛以不住涅槃，以不住世間故。何故諸佛示現世間行，而不住有為法中？偈言：「九種有為法，妙智正觀故」。此以何義？如星宿等相對法，九種正觀故。

【淨譯】若言「如來為多化身無盡說法」，如何彼復說有涅槃耶？為釋此疑，說伽他曰：

如來涅槃證 非造亦不殊

非諸如來所證圓寂是其造作，有為自性，望其造作，復不是異，雖現涅槃，而是其化，示同生死，利益有情，欲顯如來無住涅槃，生死涅槃兩皆不住故。

復有何因，示同生死，而不住於生死因緣事耶？答：頌曰：

【一切有為法 如星翳燈幻 露泡夢電雲 應作如是觀】

此集造有九 以正智觀故 77

由以星等九事，為同法喻，喻九種正智，而觀於境。

【支譯】此九種正觀，於九種境界，應知觀何境界？偈言：

見相及於識 器身受用事 過去現在法 亦觀未來世 78

云何觀九種法？

譬如星宿，為日所映，有而不現；能見心法，亦復如是。

又如目，有翳則見毛輪等色；觀有為法，亦復如是，以顛倒見故。

又如燈，識亦如是，依止貪愛法住故。

又如幻，所依住處亦如是，以器世間種種差別，無一體實故。

又如露，身亦如是，以少時住故。

又如泡，所受用事亦如是，以受想因三法不定故。

又如夢，過去法亦如是，以唯念故。

又如電，現在法亦如是，以剎那不住故。

又如雲，未來法亦如是，以於爾時，阿黎耶識與一切法為種子根本故。

【淨譯】何謂九觀？應知即是九種所觀之事。何謂所觀？頌曰：

見相及與識 居處身受用 過去并現存 未至詳觀察 [78]

此中應觀「見如星宿」，謂是心法正智日明，亦既出已，光全滅故。

應觀「所緣境相」，如「翳目人」謠髮團等，是妄現故。

應觀其「識」，猶若於「燈」，此能依見，由愛膩力而得生故。

應觀「居處」，猶如於「幻」，即器世間，有多奇質，性不實故。

應觀其「身」，譬如「露渧」，暫時住故。

觀「所受用」，猶若「水泡」，其受用性，是三事合所生性故。

應觀「過去所有集造」，同於「夢境」，但唯念性故。

應觀「現在事」，同於「電」，疾滅性故。

應觀「未至體」，若重「雲」，阿賴耶識在種子位，體能攝藏諸種子故。

【支譯】觀如是九種法，得何等功德成就何智？偈言：

觀相及受用 觀於三世事 於有為法中 得無垢自在 [79]

此義云何？觀有為法三種：一者、觀有為法以觀見相識。二者、觀受用，以觀器世間等以何處住，以何等身，受用何等。三者、觀有為行以何等法三世轉差別。

如是觀一切法，於世間法中得自在故。偈言：「於有為法中，得無垢自在」故。

【淨譯】作斯九種觀察之時，有何利益？獲何勝智？頌曰：

由觀察相故 受用及遷流 於有為事中 獲無垢自在 [79]

此義云何？觀有為法有其三種：一、由觀見境識故，即是觀察集造有為之相。二、由觀器界身及所用故，即是觀其受用，於此由彼所受用也。三、由觀三世差別轉故，即是觀其遷流不住。

由此觀故，便能於諸有為法中，獲無障礙，隨意自在。為此，縱居生死，塵勞不染，其智設證，圓寂灰燼，寧味其悲。

甲三、回向

【支譯】經曰：【佛說是經已，長老須菩提，及諸比丘比丘尼、優婆塞優婆夷、菩薩摩訶薩、一切世間天人阿修羅乾闥婆等，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。】

諸佛希有總持法 不可稱量深句義 從尊者聞及廣說 迴此福德施群生 [80]

【淨譯】頌曰：

由斯諸佛希有法 陀羅尼句義深邃 從尊決已義廣開 獲福令生速清淨 [80]

金剛般若波羅蜜經破取著不壞假名論

功德施菩薩造
唐 中天竺國沙門　地婆訶羅等　奉詔譯

編 序

《金剛經》印度注疏，譯漢者有四，即無著菩薩之《金剛般若論》，世親菩薩之《金剛經論釋》，功德施菩薩之《金剛破取著不壞假名論》（*大藏經 T25/No.1515*），金剛仙論師之《金剛仙論》。初者廣明十八住，後三皆釋二十七疑。四譯之中，雖世親菩薩之《金剛經論釋》有義淨法師譯本，然譯文最為流暢者，唯此《金剛破取著不壞假名論》，此中以二諦義，廣釋二十七疑，尤以釋得福十三因、修行任運果及星等九喻觀，最為清楚明了。

說明：

1、論文原無科判，由編者加入，系依二十七疑分科。

2、原文無完整經文，為令易讀，加入陳天竺三藏法師真諦所譯《金剛經》（*大藏經 T08/No. 237*）版本，以《金剛經論釋》中有菩提流之法師譯本，而鳩摩羅什法師、玄奘法師、義淨法師譯本易得故。

濬陽北塔翻譯組 善慧光 蓮花藏
二零一三年元月

金剛般若波羅蜜經破取著不壞假名論

功德施菩薩造
唐 中天竺國沙門 地婆訶羅等 奉詔譯

此中分三：甲一、歸敬；甲二、正釋；甲三、回向

甲一、歸敬

稽首能悟真實法　離諸分別及戲論　欲令世間出淤泥　無言說中言說者
一切異道之所作　不能壞於諸想見　彼難壞見金剛斷　故我歸心此法門
諸句義中祕密義　世間智慧莫能測　開喻我等及群生　彼菩薩眾今敬禮

佛所說法，咸歸二諦：一者俗諦，二者真諦。俗諦者，謂諸凡夫、聲聞獨覺、菩薩如來，乃至名義智境、業果相屬。真諦者，謂即於此都無所得。如說第一義，非智之所行，何況文字。乃至無業、無業果，是諸聖種性。是故此般若波羅蜜中說不住布施，一切法無相，不可取不可說，生法無我、無所得，無能證，無成就，無來、無去等。此釋真諦。又說內外世間、出世間，一切法相及諸功德，此建立俗諦。如是應知。

甲二、正釋

分三：乙一、歎德請問；乙二、如來正答；乙三、斷疑生信

乙一、歎德請問

【如是我聞。一時佛婆伽婆，住舍衛國，祇陀樹林給孤獨園。與大比丘眾千二百五十人俱。爾時世尊，於日前分，著衣持鉢，入舍衛大國而行乞食。於其國中次第行已，還至本處。飯食事訖，於中後時，收衣鉢，洗足已。如常敷座，加趺安坐，端身而住，正念現前。時諸比丘俱往佛所，至佛所已，頂禮佛足，右繞三匝，卻坐一面。

爾時淨命須菩提，於大眾中共坐聚集。時淨命須菩提，即從座起，偏袒右肩，頂禮佛足，右膝著地，向佛合掌而白佛言：「希有世尊！如來應供正徧覺知，善護念諸菩薩摩訶薩，由無上利益故；善付囑諸菩薩摩訶薩，由無上教故。世尊！若善男子善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，行菩薩乘，云何應住？云何修行？云何發起菩薩心？」】

「如是我聞」者，顯示此經是世尊現覺而演，非自所作。

「一時」者，說此經時，餘時復說無量經故。

「在舍衛城」等，說處也。辯處何義？利益眾生。云何利益？令知此地佛曾遊止，心淨尊崇，種福因故。

一切經首列眾者何？示現如來大威德故。又結集者，證己所傳，無異說故。

諸大乘經中，廣說世尊、菩薩功德，須菩提於彼已生淨信，是故言「希有」等。

此中「世尊」者，謂何能永蠲夷四魔畏故。「善逝」者，於第一義，一切法皆無所得，自證知故。「如來」者，三無數劫，福智圓滿，如是而來，成正覺故。「應」者，諸煩惱怨已永害故；「正」者，不顛倒義；「等」者，遍及滿義，故名「正等覺」。

「護念」有二種：如來攝受令悟，真實護念也；又令轉化無量眾生，第一護念也。已知護念，何故「付囑」？為有未能見真實者，此亦有二：彼諸菩薩普於世間，當成如來獨尊體相，如是讚美，付善知識，俾其瞻護，令已生佛法，住及增長，付囑也；為未生勝法，付之令生，第一付囑也。復以何因，捨見真者，讚於未見？哀彼未得勝智善品，誘勸其心，令勇進故。

「善男子善女人發菩薩乘」等者，謂所護念、付囑菩薩，趣向佛乘。

「應云何住」等，「云何住」者，於何相果，心住願求；「云何修行」者，當修何行，而得其果；「云何降伏其心」者，降何等心，使因清淨。諸法先因而後果，何故先說果？先讚果德，令彼欣求，而修因故。

「諦聽」者，心專一境；「善」者，於如理義，生信無疑；「思念」者，敬持不忘。「應如是住」等者，如其次第，於如是果，而住其心；修如是行，克證彼果；降如是心，即因清淨。

乙二、如來正答

分三：丙一、答云何住；丙二、答云何修；丙三、答云何降心

丙一、答云何住

【淨命須菩提作是問已。爾時世尊告須菩提：「須菩提！善哉善哉！如是。善男子，如來善護念諸菩薩摩訶薩，無上利益故；善付囑諸菩薩摩訶薩，無上教故。須菩提！是故汝今一心諦聽，恭敬，善思念之。我今當為汝說。如菩薩發菩提心，行菩薩乘，如是應住，如是修行，如是發心。」

須菩提言：「唯然，世尊！」

佛告須菩提：「須菩提！若善男子善女人，發菩提心，行菩薩乘，應如是發心：所有一切眾生類攝，若卵生、若胎生、若濕生、若化生，若有色、若無色，若有想、若無想，若非有想、若非無想，乃至眾生界，及假名說。如是眾生，我皆安置於無餘涅槃。如是般涅槃無量眾生已，無一眾生被涅槃者。何以故？須菩提！若菩薩有眾生想，即不應說名為菩薩。何以故？須菩提！一切菩薩，無我想、眾生想、壽者想、受者想。】

此中顯示菩薩果，四種利益相應之心。何者為四：一、無邊，二、最上，三、愛攝，四、正智。云何無邊心？經曰：「所有一切眾生之類」如是等，言眾生類，謂稟息風含情覺者。此復云何？所謂卵生諸鳥等，胎生諸人等，濕生諸蟲等，化生諸天等，如是四種各多族類。

此諸眾生，住於何處，以何為體？經曰：「若有色、若無色」。有色者，謂有

形。無色者，無有形。三界眾生，此皆攝盡。有形者，謂欲界二十依止處，色界十七依止處。無形者，謂無色界。

此復幾種？經曰：「若有想若無想，若非有想非無想」。有想者，謂空無邊處，識無邊處，起空想、識想故；無想者，謂無所有處，離少想故，名為無想；非有想非無想者，謂有頂所攝。眾生之聚，如是一切，我皆攝受。

云何最上心？經曰：「我皆令入無餘涅槃而滅度之」。無餘涅槃者何義？謂了諸法無生性空，永息一切有患諸蘊，資用無邊希有功德，清淨色相圓滿莊嚴，廣利群生妙業無盡。

云何愛攝心？經曰：「如是滅度無量眾生，實無眾生得滅度者」。此義云何？菩薩慈愛一切眾生同於己故。眾生滅度，即我非他，是名愛攝。若第一義入初地等，諸菩薩無眾生想，以眾生不可得，如預流人不起身見。非彼菩薩見一眾生是我所度。

云何正智心？經曰：「若有眾生想，即不名菩薩」等。名何等耶？所謂凡夫。何以故？以心迷於第一義，起我想、眾生想、命想、取者想故。若證真實第一義者，眾生等想決定不生。此中以般若力證第一義，一切眾生皆不可得，大悲心故恒逐眾生，處於生死隨宜誘度。如是四種利眾生果，應以俗諦而住其心。

丙二、答云何修

【復次，須菩提，菩薩不著己類而行布施，不著所餘行於布施，不著色聲香味觸法應行布施。】

此四種心，圓滿果因，次應顯示，是故經言：「復次，須菩提！菩薩不住於事行於布施」如是等。此布施名中，具六波羅蜜。施有三種，攝於六故。

何等為三？一者資生施，二者無畏施，三者法施。

此中資生施，攝檀那波羅蜜；無畏施，攝尸羅、羼提二波羅蜜，於未作、已作惡，不生怖畏故；法施攝餘三波羅蜜，精勤不倦，引諸神通，如無所得為人說故，或彼一切諸波羅蜜為他開演，皆成法施。事等是何？云何不住事者，自身此身常有苦樂等無邊事故。不住者謂於是中心無愛著；無所住者，不望報恩；不住色等者，心不希求可意諸境。復以何義不住彼耶？心存於己，不能惠施故；若有希求，退失菩提故。

復次，「不住於事」者，依資生施說。謂惠施者，於所施財，不應愛著。愛而行施，心必生苦；或復施已還追悔故。無所住者，依無畏施說，謂諸菩薩修戒忍時，不應生心求彼果報。

「不住色等」者，依法施說。法施有二果，謂現生、他生。於此二中，不應貪著。現生果者，謂所資用色等五境。此復云何？說法之人，眾所瞻敬，以妙色等妓樂香花飲食衣服而供養故。他生果者，依法境說。云何此中而亦不住？若諸菩薩證真實時，乃至法身亦無得故。

丙三、答云何降心

【須菩提！菩薩應如是行施，不著相想。何以故？須菩提！若菩薩無執著心行於布施，是福德聚不可數量。須菩提！汝意云何？東方虛空可數量不？」

須菩提言：「不可，世尊！」

佛言：「如是。須菩提！南西北方，四維上下，十方虛空，可數量不？」

須菩提言：「不可，世尊！」

佛言：「如是。須菩提！若菩薩無執著心行於布施，是福德聚亦復如是不可數量。】

云何修行六波羅蜜因得清淨？經曰：「須菩提！菩薩應如是布施，不住於相想」如是等。此義云何？謂諸菩薩第一義中，施者、受者及以施物，名義智境，諸想不生，是即伏心因以清淨。或曰：有施者等，可生福聚，三事並妄，福於何有？禍哉斯言。第一義故，不住於想，俗諦故行施，如是福聚難可度量，如十方虛空廣遍無盡。前因行處，應讚其福，此說者何？降伏於心，想不生故。不生於想，施力淨故。由清淨因，福無邊故。

乙三、斷疑生信

分二十七：（略）

丙一、斷求佛行施住相疑

【「須菩提！汝意云何？可以身相勝德見如來不？」

「不也。世尊！何以故？如來所說身相勝德，非相勝德。」

「何以故？須菩提！凡所有相，皆是虛妄。無所有相，即是真實。由相無相，應見如來。」】

自下一切修多羅，問答遣疑。持正法福德威力，此威力成就一切法修行，修行任運果因清淨相，一切眾生如來藏性佛境界，見佛法身法界相，無住涅槃觀察有為。

世尊說已，聖者須菩提疑曰：若菩薩施時，法亦不住，云何以相好故行於施耶？百福相等功德法聚，名為世尊，若不住法，云何得成諸佛體相？

為遣此疑，經曰：「須菩提！於意云何？可以相成就見如來不？不也，世尊！」如是等。相成就者，是無常故。如經：「凡所有相，皆是虛妄。諸相非相，即非虛妄。」非虛妄者，所謂真實，以真實故，名曰如來。諸相若存，是虛誑矣。如經：「應以諸相非相而見如來。」即相徵求，無所得故，若能遠離眾果希望，乃至法身亦無所得，然恒如是行不住施，即於佛身速致成滿。

丙二、斷因果俱深無信疑

【如是說已，淨命須菩提白佛言：「世尊！於今現時及未來世，頗有菩薩聽

聞正說如是等相此經章句，生實想不？」

佛告須菩提：「莫作是說：『於今現時及未來世，頗有菩薩聽聞正說如是等相此經章句，生實想不？』何以故？須菩提！於未來世，實有眾生，得聞此經，能生實想。復次，須菩提！於未來世，後五百歲，正法滅時，有諸菩薩摩訶薩，持戒修福，及有智慧。須菩提！是諸菩薩摩訶薩，非事一佛，非於一佛種諸善根，已事無量百千諸佛，已於無量百千佛所而種善根。若有善男子善女人，聽聞正說如是等相此經章句，乃至一念生實信者。須菩提！如來悉知是人，悉見是人。須菩提！是善男子善女人，生長無量福德之聚！何以故？須菩提！是諸菩薩無復我想、眾生想、壽者想、受者想。

「是諸菩薩無法想，無非法想，無想，無非想。何以故？須菩提！是諸菩薩若有法想，即是我執，及眾生壽者受者執。須菩提！是故菩薩不應取法，不應取非法。為如是義故，如來說：若觀行人，解筏喻經，法尚應捨，何況非法。」】

須菩提復疑曰：若三種施，皆無所得，為清淨因；了相空性，為真實果。於後世中誰其信樂？將無空說，同乎石女。是故問言：「頗有眾生，於未來世，後五十歲，法欲滅時，聞此等經，生實想不？」

為遣此疑，經曰：「須菩提！莫作是說」如是等。

後五十歲者，人壽百齡，開為二分：初分五十，教力增強，後漸衰滅。佛涅槃已，名未來世。此中正法將滅之時，教力漸微，是故說為後五十歲。

菩薩摩訶薩其義云何？於菩提處有決定心，菩薩也；於一切眾生誓興利益，摩訶薩也。

云何復名有尸羅者？過去生中，見無量佛，咸供養故。供養有三種：一者給侍左右，二者嚴辦所須，三者詢承法要。能守護故，名曰尸羅，謂能善守六情根故。彼復有三：一、能離尸羅，離於十不善業故。二、能作尸羅，作於菩提分業故。三、能趣尸羅，趣於第一義諦故。

云何復名有功德者？種無貪等三善根故，質直柔和及智悲等，是名功德。

云何復名有智慧者？了知生、法二無我故。如是了知離於八想，生、法各有四種想故。

離生想者，經曰：「是諸菩薩，無我想、無眾生想、無命想、無取者想。」此義云何？

有主宰用，名之為我，諦觀諸蘊，無彼體相，故無我想。

安住常性，名曰眾生，諸蘊無常，相續流轉，無有一法，是安住性，故無眾生想。

如有經說：「汝今剎那亦生亦老亦死」，故無命想。

諸蘊循環，受諸異趣，名為取者。是中無人能取諸趣，捨於現蘊，而受後蘊，如去故衣，而著新衣。然依俗諦，譬如因質，而現於像，質不至像，而有像現，由前蘊故，後蘊續生，前不至後，而後相續。是故菩薩無取者想，此謂了知生無我性。

離法想者，經曰：「無法想，亦無非法想，無想亦無非想。」此復云何？

第一義法本不生，故無法想。以不生故，亦無有滅，故無非法想。法、非法分別離，故無想。此言無想，但顯想無，非謂有法，而名非想。復次，雖第一義離一切想，而隨世間言語想說。是故菩薩亦無非想，此謂了知法無我性。

云何但說有尸羅等持戒種善，能起深信？智慧見真，生於實想，一切功德，此俱攝故。

復以何義言「知、見」？彼令諸菩薩心勇勵故，彼作是言：我今信解如來知見，應更專勤修諸善法。

何故「知、見」，二俱說耶？為欲開顯一切智故。此復云何？一切智者，於諸境界，朗然現覺，非如比智，見煙知火，不能照了諸相差別；亦非如肉眼，見粗近物，細障遠處則不能知，但隨說一，或如彼故。

若諸菩薩起我等想及法等想，有何過失？因此生於我等執故。

云何我等想生我等執？若生此執有其想故。

云何法等想生我等執？我、我所蘊中起法、非法想，非於無我土木等故。

經曰：「不應取法，不應取非法。」此何義耶？捨二邊故。法有性相，尚不應取，何況非法，本無性相。復次，無分別者，善如法尚不取，況不善非法。

或念言：不善不應取，何故不取善？若善法亦不取者，佛何故三無數劫積集資糧？是故經言：「以是義故，如來常說如筏喻者，法尚應捨，何況非法。」此義云何？如欲濟川，先應取筏，至彼岸已，捨而去之。世尊亦爾，欲度苦流，假資糧筏，超一切果，登涅槃岸，樂因尚離，何況苦因。如《象脅經》說：「若出生死，證涅槃界，愛、非愛果，法、非法因，一切皆捨。」

丙三、斷無相云何得說疑

【佛復告淨命須菩提：「須菩提！汝意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」

須菩提言：「如我解佛所說義，無所有法如來所得，名阿耨多羅三藐三菩提；亦無有法，如來所說。何以故？是法如來所說，不可取，不可言；非法，非非法。何以故？一切聖人，皆以無為真如所顯現故。」

「須菩提！汝意云何？以三千大千世界徧滿七寶，若人持用布施，是善男子善女人，因此布施，生福多不？」

須菩提言：「甚多，世尊！甚多，修伽陀！是善男子善女人，因此布施，得福甚多。何以故？世尊！此福德聚，即非福德聚，是故如來說福德聚。」

佛言：「須菩提！若善男子善女人，以三千大千世界徧滿七寶，持用布施。若復有人，從此經中受四句偈，為他正說，顯示其義，此人以是因緣，所生福德，最多於彼無量無數。何以故？須菩提！如來無上菩提，從此福成。諸佛世尊，從此福生。何以故？須菩提！所言佛法者，即非佛法，是名佛法。】

復次，疑曰：若證時，法、非法皆捨，何故世尊以一念相應正智，現覺諸法，有所說耶？

為遣此疑，經曰：「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」如是等。

此明何義？顯示世尊證於真實，無法可取。

言說法者，順俗名言，非第一義。若法、非法，皆無所取，即依俗諦，說名菩提，非有實物，如說大梵。

諸佛如來證菩提者，謂無所得，若無所得，云何世尊有諸能事？如來本願普利群生，我成正覺，離諸分別，不由作意。乃至眾生，生死未盡，隨其種類欲樂不同，形相言音差別應現，於諸法性，皆無所得，是得菩提，亦名法身，菩提法身，無所得故。雖無動念，仍先誓力，無邊色像，以嚴其身，十方國土，周行不礙，凡有見聞，靡不蒙益。

聖者須菩提，以菩提無生故，密意答言：「無有少法如來所得。」非於無生，而不現證，如經：「如來所說法，皆不可取不可說，非法非非法。」此義云何？無生者，非是法，亦非非法，法非法分別境故。不可取不可說者，無能取說故，證無所得故。如經：「以無為相說名聖人。」無為者，無所得義。無為相者，無所得自性義。聖人者，見真實義。

須菩提復念言：有尸羅等於經深信，其福幾何？

是故廣明持法威力，經曰：「須菩提！於意云何？若滿三千大千世界七寶以用布施，乃至為他人說」，如是等。

為他說者，謂於二諦，有所得、無所得理，善能開演，不顛倒故，其福勝彼。

無量阿僧祇者，非心所量，無量也，六十位數所不能及，阿僧祇也。

福德聚即非福德聚者，財施雖多，比持經福，即為少故。

持經福多，二門成立，謂教及理。

云何為教？如有經言：「施中最者。所謂法施。」今此寶施，是財施攝。

云何為理？財施雖獲富饒之果，住於生死，無常敗壞。法施能成究竟功德，永斷一切生死苦因。如經：「阿耨多羅三藐三菩提從此經出，諸佛如來從此經生。」

云何出生？依此法門，心無所得，證無生理妙菩提故。

又說諸法無生等義，是語律儀，從此生於眾德身故。由身律儀，相圓滿業，生化身故。

復以何義，則施唯得大財位果，非諸佛因？經曰：「佛法者，即非佛法，是名佛法。」

其義云何？諸法體性，空無所有，此若開顯，是佛法身。見有性者，於法未悟，依此意者，說非佛法。若知法無性覺故名佛，此法佛有，餘人無，是名佛法。由持正法，了法無性，行於財施，不能如是。法施福多，以斯義故。

丙四、斷聲聞得果是取疑

【「須菩提！汝意云何？須陀洹能作是念：『我得須陀洹果』不？」

須菩提言：「不也，世尊！何以故？世尊！實無所有能至於流，故說須陀洹。乃至色聲香味觸法亦復如是，故名須陀洹。

斯陀含名一往來，實無所有能至往來，是名斯陀含。

阿那含名為不來，實無所有能至不來，是名阿那含。

佛言：「須菩提！汝意云何？阿羅漢能作是念：『我得阿羅漢果』不？」

須菩提言：「不也，世尊！何以故！實無所有名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：『我得阿羅漢果。』此念即是我執、眾生執、壽者執、受者執。世尊！如來阿羅訶三藐三佛陀，讚我住無諍三味，人中最為第一。世尊！我今已成阿羅漢，離三有欲。世尊！我亦不作是念：『我是阿羅漢。』世尊！我若有是念：『我已得阿羅漢果。』如來則應不授我記：『住無諍三味，人中須菩提善男子最為第一。』實無所住，住於無諍，住於無諍。」】

復次，疑曰：若所證法無有性者，四聖果云何得成？不見世間無物有果。

為遣此疑，經曰：「須菩提！於意云何？須陀洹能作是念？我得須陀洹果不？須菩提言：不也，世尊！」如是等。

何故名為須陀洹？以預於無得流故。

云何無得？於色等境皆無得故。十有五念，為見道，乘此向果，名彼果向。第十六念，說為住果，人天二別，極七返生。

何故七生？餘七結故。七結者何？謂欲貪及瞋、色無色愛、掉、慢、無明。

從此復斷欲界中修所斷惑，乃至五品，名斯陀含向。是中復說二種家家，謂天及人。天家家者，謂於天趣，或於一天，或二三天，諸家流轉，而般涅槃。人家家者，謂於人趣，或於此洲，或餘洲中，諸家流轉，而般涅槃。盡第六品名住此果，更一來生此世間故。

如是次第，復斷二品，一生為間，當般涅槃，是即名阿那含向，九品永離，名住此果，更不還生於欲界故。

如是復斷初禪地欲，乃至有頂第九品無間道時一切，說名阿羅漢向。此無間道，亦名金剛喻定，以能永壞諸惑隨眠，至解脫道名盡智，與漏盡得同時生故，如是名住阿羅漢果，應作自他利益事故，應為一切有貪著者所供養故。

如是四人，皆不作念，我能得果。何以故？在證時無所得故。如經：「實無有法，名須陀洹。」乃至「實無有法，名阿羅漢。」

何故不欲得果念耶？若是念生有我等取，離身見者無彼取故。是故先說「以無為相說名聖人」。無為相者，空性相義。須菩提述己所得，證無是念，曰：「如來說我無諍行第一，我是離欲阿羅漢，我不作是念」，如是等。此義云何？若須菩提行於無諍，不悟即空，何故如來讚言第一？言第一者，悟即空故。如經：「以須菩提實無所行。」諍者是何？所謂煩惱。離彼煩惱，名無諍定。須菩提住於此定，障及諍皆不與俱故，隨俗言無諍行無諍行也。

丙五、斷釋迦燃燈取說疑

【佛告須菩提：「汝意云何？昔從然燈如來阿羅訶三藐三佛陀所，頗有一法，如來所取不？」

須菩提言：「不也，世尊！實無有法，昔從然燈如來阿羅訶三藐三佛陀所，如來所取。」】

復次，疑曰：若預流等不得自果，云何世尊遇然燈佛，獲無生忍？

為遣此疑，經曰：「須菩提！於意云何？如來昔在然燈佛所，於法有所取不？須菩提言：不也，世尊！」如是等。

此明何義？顯示昔遇然燈佛時，以悟無生，無法可取。言獲忍者，以俗諦故，如說得菩提者，謂無所得。復有經說：文殊師利，我坐道場，無得而起金剛場。經又作是說：我所有法皆不可得，若聲聞、獨覺及以如來。

或曰：言語不能取於證法，非智不取。此說違經。經說第一義非智之所行，何況文字故。

復次，智所知境，名所詮境，是二差別，智之所證，名初不行。何義須說語不能取？斯或太簡，應具說：牙齒手足諸身分等不能取故。

復次，有餘經中，世尊自釋然燈佛所得無生智，不取於法。如彼經言：「海慧當知，菩薩有四，所謂初發心菩薩、修行菩薩、不退轉菩薩、一生補處菩薩。此中初發心菩薩見色相如來，修行菩薩見功德成就如來，不退轉菩薩見法身如來，

海慧！一生補處菩薩，非色見，一切功德成就見，非法身見。何以故？彼菩薩以淨慧眼而觀察故，依淨慧住，依淨慧行。淨慧者，無所行，非戲論，不復是見。何以故？見、非見是二邊，遠離二邊，是即見佛。若見於佛，即見自身。見身清淨，見佛清淨。見佛清淨者，見一切法皆悉清淨。是中見清淨，智亦復清淨，是名見佛。

海慧！我如是見然燈如來，得無生忍，證無得無所得理。即於此時，上昇虛空，高七多羅樹，一切智智，明了現前，斷眾見品，超諸分別，異分別，遍分別，不住一切識之境界，得六萬三昧。然燈如來即授我記：汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。是授記聲，不至於耳，亦非餘智之所能知，亦非我惛蒙都無所覺，然無所得，亦無佛想，無我想，無授記說、授記想。」乃至廣說。

言無想者，顯是智證，而無所取。想者心法，非是語故。當知此中說智之境，是故言以淨慧眼而觀察故。復次，無生忍者是心法，非語法故。復次，證於無得無所得者，以法無性，無能取得。此無得理，有可得耶？都無所得，豈智能取。復次，斷眾見品，超諸分別見品分別，智法非語。復次，不住一切識之境界，不言不住一切語境故。無所取是智境界，云何餘師，固謂遮語。

丙六、斷嚴土違於不取疑

【佛告須菩提：「若有菩薩作如是言：『我當莊嚴清淨佛土。』而此菩薩說虛妄言。何以故？須菩提！莊嚴佛土者，如來說非莊嚴，是故莊嚴清淨佛土。須菩提！是故菩薩應生如是無住著心，不住色聲香味觸法生心，應無所住而生其心。】

復次，疑曰：若智亦不能取諸佛法，何故菩薩以智取佛土功德而興誓願？

為遣此疑，經曰：「須菩提！若菩薩作是言：我成就莊嚴佛國土，是人不實語」，如是等。眾妙珍綺，悅可於心，名為莊嚴，彼有體相色等性故。第一義中，斯不可得，說非莊嚴也。而依俗諦，以智成就，是名莊嚴也。

菩薩應如是不生有住心者，我作、我成就如是住心，不應生故。

不應住色等生心者，於色等果，不應求故。

應無所住而生其心者，以智成就而不住，彼如是心應生故。

丙七、斷受得報身有取疑

【「須菩提！譬如有人體相勝大，如須彌山王。須菩提！汝意云何？如是體相為勝大不？」

須菩提言：「甚大，世尊！何以故？如來說非有，名為有身，此非是有，故說有身。」】

復次，疑曰：若不取一切法，云何諸佛取遍滿自在身耶？

為遣此疑，經曰：「須菩提！譬如有人，身如須彌山王」，如是等。此喻顯示彼相似法自在之身。

其義云何？如須彌山，由共業力，雖無分別，而生大體。如來亦爾，於無量劫，修諸福行，雖獲大身，不由分別。

如來何故同須彌山無分別耶？第一義中，山及色身，無體性故，是形相者，皆有為故。如經：「何以故？佛說非身，是名為身，非謂有身，名為大身。」

【佛告須菩提：「汝意云何？於恆伽江所有諸沙，如其沙數所有恆伽，諸恆伽沙寧為多不？」

須菩提言：「甚多！世尊！但諸恆伽，尚多無數，何況其沙。」

佛言：「須菩提！我今覺汝，我今示汝：諸恆伽中所有沙數，如是沙等世界，若有善男子善女人，以七寶徧滿，持施如來應供正徧覺知。須菩提！汝意云何？此人以是因緣，得福多不？」

須菩提言：「甚多，世尊！甚多，修伽陀！此人以是因緣，生福甚多！」「須菩提！若善男子善女人，以七寶徧滿爾所恆伽沙世界，持用布施。若善男子善女人，從此經典乃至四句偈等，恭敬受持，為他正說。是人所生福德，最勝於彼無量無數！

復次，須菩提！隨所在處，若有人能從是經典，乃至四句偈等，讀誦講說。當知此處，於世間中即成支提，一切人天阿脩羅等，皆應恭敬。何況有人，盡能受持讀誦如此經典。當知是人，則與無上希有之法而共相應。是土地處，大師在中，或隨有一可尊重人。」

佛說是已。淨命須菩提白佛言：「世尊！如是經典，名號云何？我等云何奉持？」

佛告須菩提：「此經名為金剛般若波羅蜜。以是名字，汝當奉持。何以故？

須菩提！是般若波羅蜜，如來說非般若波羅蜜。須菩提！汝意云何？頗有一法一佛說不？」

須菩提言：「世尊！無有一法一如來說。」

佛告須菩提：「三千大千世界所有微塵，是為多不？」

須菩提言：「此世界微塵，甚多，世尊！甚多，修伽陀！何以故？世尊！此諸微塵，如來說非微塵，故名微塵。此諸世界，如來說非世界，故說世界。」。

佛告須菩提：「汝意云何？可以三十二大人相見如來不？」

須菩提言：「不也，世尊！何以故？此三十二大人相，如來說非相，故說三十二大人相。」

佛告須菩提：「若有善男子善女人，如諸恆河所有沙數，如是沙等身命捨以布施。若有善男子善女人，從此經典，乃至四句偈等，恭敬受持，為他正說。此人以是因緣，生福多彼無量無數。」

爾時淨命須菩提，由法利疾，即便悲泣。抆淚而言：「希有！世尊！希有！修伽陀！如此經典如來所說，我從昔來至得聖慧，未曾聞說如是經典。何以故？世尊說般若波羅蜜，即非般若波羅蜜，故說般若波羅蜜。世尊！當知是人，則與無上希有之法而共相應，聞說經時，能生實想。世尊！是實想者，實非有想，是故如來說名實想，說名實想。世尊！此事於我非為希有。正說經時，我生信解。世尊！於未來世，若有眾生恭敬受持，為他正說，當知是人，則與無上希有之法而共相應。世尊！此人無復我想眾生想壽者想受者想。何以故？我想眾生想壽者想受者想，即是非想。何以故？諸佛世尊，解脫諸想盡無餘故。」

說是言已。佛告須菩提：「如是，須菩提！如是。當知是人，則與無上希有之法而共相應。是人聞說此經，不驚不怖不畏。何以故？須菩提！此法如來所說，是第一波羅蜜。此波羅蜜，如來所說，無量諸佛亦如是說，是故說名第一波羅蜜。】

復次，顯示受持正法，其福甚多。是故此中重說譬喻，經曰：「如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙，寧為多不？」如是等。

此之勝喻，何不先舉？以諸凡夫未見真實，先為廣說，不生信解，漸次聞之，乃生信故。

復次，受持福多，以十三種因，而得成就，所謂：處可恭敬故，人可尊崇故，一切勝因故，彼義無上故，越外內多故，勝佛色因故，超內施福故，同佛出現故，希能信解故，難有修行故，信修果大故，信解成就故，威力無上故。

世尊何故慇懃說此諸因相耶？以諸眾生，行資生施，求財位果，不持正法，斷諸苦因。

此中「處可恭敬」者，經曰：「復次，須菩提！隨所有處，說是法門，乃至一四句頌，當知此處，即是支提」，如是等。

「人可尊崇」者，經曰：「當知是人，成就最上希有之法」，如是等。

「一切勝因」者，經曰：「當何名此法門？乃至名為般若波羅蜜」，如是等。此義云何？諸佛菩薩以般若波羅蜜，於世出世，最勝了知，今此法門，如是教故。云何知然？如經：「即非波羅蜜故。」此復云何？智功德岸，無能量者。復次，非

彼岸者，謂三界法智能稱量，知不堅固。第一義本性無生，是故說言非波羅蜜。

「彼義無上」者，即如是義無有上故。如經：「須菩提！於意云何？如來有所說法不？」如是等。此義云何？以般若波羅蜜中，無法可得，是故如來亦不能以文字而說，唯此分量，說名菩提。如有經言：「空中鳥跡不可得，菩提性亦復如是。」言菩薩者，於無得中，能覺了故。

「越外多」者，經曰：「三千大千世界所有微塵，是為多不？」如是等。此中舉大千界微塵數多，為欲對顯受持之福。云何顯耶？比持經福，即非多故。如經：「是諸微塵，如來說非微塵。」非微塵者，顯非多義。若以非多，名非微塵者，云何復說是名微塵？依自分限，是一大千微塵數故。

「越內多」者，經曰：「所有世界，如來說非世界」等。此中世界者，謂眾生界。大千界中，一一眾生，出息入息，微塵剎那，皆亦多故，非世界等，如微塵說。

「勝佛色因」者，經曰：「可以三十二相見如來不？」如是等。此明何義？顯示法身無相為體。如經：「三十二相，即是非相。」非相者，非法身相。是名相者，是佛色身丈夫之相。受持等福，是法身因，非諸相因，是故此福最為殊勝。

「超內施福」者，經曰：「若善男子、善女人，以恒河沙等身布施」，乃至「其福勝彼無量阿僧祇」。此何所因？是財施故。捨身尚爾，況外物耶？

云何名為「同佛出現」？佛興於世，薄福難逢。此經亦然，預聞者少。如經：「爾時，須菩提聞此法門，深生信解，悲泣雨淚，捫淚而白佛言：希有！世尊！」如是等。須菩提，阿羅漢人，隨佛覺悟，於此正法，昔尚不聞。是故希有，同於佛現。

「希能信解」者，經曰：「若復有人，得聞此經，生於實想，當知成就最上希有」，如是等。實想者，謂聞此法門，是無邊福因，以為實故。復次，謂聞難得，同於佛興，以為實故。復次，謂聞此說一切法無生無所得等，以為實故。若一切法無生，何故言當生實想？雖生實想，不壞無生。如經：「實想者，即是非想。」是故當知生實想者，依俗諦說；第一義，即非實想。復次，俗諦名實想者，俗諦之想。是人雖信諸法無生，而不捨俗諦法故，以是當得最上希有。

「難有修行」者，經曰：「我今得聞如是法門，信解受持，不足為難」，如是等。

「信修果大」者，經曰：「是諸眾生，無復我想、眾生想、命想、取者想」，如是等。此義云何？以於此經，信及行故，了生無我性，不生我等想。何以故？有所取我，是中乃生能取想故。彼能取想，隨俗言說。第一義即是非想。何以故？諸佛世尊證法無我，遠離一切分別想故。諸佛體相，名為大果。

「信解成就」者，經曰：「若復有人，得聞是經，不驚不怖不畏」，如是等。

此中不驚者，謂於諸法無生之理，心不驚愕，趣生道故。不怖者，謂於諸法無和合相，心不佈懼，而於世俗和合相中，相續分別，執為實故。不畏者，心不如是永決定故。

復次，不驚等者，如其次第。謂聞法時，思惟時，修習時，心安不動，眾生

等想已遠離故。

「威力無上」者，經曰：「須菩提！如來說第一波羅蜜，須菩提！此第一波羅蜜，如來說，彼無量諸佛亦如是說」，如是等。云何名第一？無與等者故。云何無與等？一切佛法中威力最勝故，一切諸佛同演說故。

以如是等十三種因，持經之福，多於寶施。

丙八、斷持說未脫苦果疑

【復次，須菩提！如來忍辱波羅蜜，即非波羅蜜。何以故？須菩提！昔時我為迦陵伽王斬斫身體，骨肉離碎。我於爾時，無有我想眾生想壽者想受者想，無想，非無想。何以故？須菩提！我於爾時，若有我想眾生想壽者想受者想，是時則應生瞋恨想。】

復次，疑曰：若一切佛法中，般若波羅蜜最為上者，何用勤苦行餘度耶？

為遣此疑，示現般若攝持餘度，經曰：「須菩提！如來忍辱波羅蜜，即非波羅蜜」，如是等。

非波羅蜜者，遠離此分別心故。云何無分別？經曰：「如我昔為歌利王割截支體，我於爾時，無我想、無眾生想、無命想、無取者想」，如是等。

此義云何？若有我等想，即見有自他。他來犯己，必生瞋恨。若謂無分別想，是愚癡心，癡心作因，瞋念還起，於彼王所，孰能不校。以不校故，證知無想，亦非無想。無想者，所謂無我等想，無自他想，及瞋恨想；非無想者，謂非愚癡。

何故愚癡名為無想？不能觀察是應作、是不應作故。復次，無想亦非無想者，離於想、無想染著分別故。此已說被虐害時攝持忍辱。

【「須菩提！我憶過去五百生中，作大仙人，名曰說忍。於爾生中，心無我想眾生想壽者想受者想。】

復欲顯示餘時攝持，經曰：「又念過去，於五百世，作忍辱仙人」，如是等。此顯往昔未遇惡王，已於多生，斷我等想，皆由般若攝持力故。

【是故須菩提！菩薩摩訶薩捨離一切想，於無上菩提應發起心，不應生住色心，不應生住聲香味觸心，不應生住法心，不應生住非法心，不應生有所住心。何以故？若心有住，則為非住。】

復欲顯示攝持菩提，經曰：「菩薩應離一切想，發阿耨多羅三藐三菩提心」，以離諸想得菩提故，如說：「坐於菩提座，永斷一切想。」

云何離想耶？經曰：「不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心。」

若住無所住心者，云何住菩提而發心耶？以住菩提，故無所住。如經：「何

以故？如是住者，即為非住。」此義云何？如是住者，俗諦故；非住者，第一義故。復次，言住菩提，即是非住。如有經說：「菩提無住處。」是故非住，是住菩提之異名也。

【故如來說：菩薩無所住心應行布施。復次，須菩提！菩薩應如是行施，為利益一切眾生。此眾生想，即是非想。如是一切眾生，如來說即非眾生。何以故？諸佛世尊遠離一切想故。】

已說般若攝持忍辱。攝持餘度，其相云何？經曰：「是故佛說，菩薩心不住色布施，不住聲香味觸法布施。」三施攝六，如前說故。五波羅蜜，離於施物、施者、受者三種分別，即是般若波羅蜜相故，持餘度其義得成。

如說五波羅蜜，若離般若，如闕目者，而無導師，為顯示彼方便故，經曰：「菩薩為利益一切眾生，應如是布施。」或念言：若不住法而行施者，云何為利益眾生？是故經言：「一切眾生想，即是非想。」為利益者，俗諦言說；第一義即是非想。何以故？以眾生想取諸眾生，計與蘊異或不異等，第一義中皆不可得，如經：「是諸眾生，即非眾生。」此顯遠離智及所知二種分別。言非想者，顯智無性；非眾生者，所知無性。彼二無性，如來證了，諸想永除，證無性故。

丙九、斷能證無體非因疑

【須菩提！如來說實、說諦、說如、說非虛妄。復次，須菩提！是法如來所覺，是法如來所說，是法非實非虛。】

須菩提復念言：諸佛離一切想，證法無性，世間以何相故而信知耶？

是故經言：「如來是真語者、實語者、如語者、不異如語者。」

何故但以如是四句顯示諸佛證實離想？

以世間中求名利者，於上人法，未證言證。佛異彼人，故說「真語」。

復有貪鄙情多矯妄，曾獲神通，自知已失，有人來問，但云先得。遠離是心，說於「實語」。

又有修得世間之定，心暫不生，相同寂滅，而向人說：我證涅槃。永除此謬，故說「如語」。此言如取如是義，所隨如字，應可此知，必同行故，如說義時相同行相違，乃至廣說，是中同行者，如母牛來，子亦隨至，如與如是，應知亦然，此顯如來斷一切障，如彼明證如是而說，不同學得世間禪者，言證涅槃，尋復退失。

何為復說「不異如語」？以諸凡夫於乾闥婆城，夢幻響像，熱時之焰，旋火之輪，如其所對，如是取著，名為異如，諸佛不然，是故說不異如語。

此復云何？諸凡夫人所取城等非城等，有名為異如；如來所證，非虛妄有不誑性故，名不異如，是故所言，未嘗虛妄。

云何知然？佛已淨除一切障故，有證及教可辨明故。

云何為證？譬如說色是無常等，色法現是無常等故。

云何為教？如有經言：「童子！我一切知、一切見也。」

復次，真等四諦之名，如來證知此四深理，是以能說，說而不知，無是處故。

此中「真語」者，說於苦諦色等諸蘊，真是苦故；「實語」者，說於集諦愛實苦因，非自在等能為因故；「如語」者，說於滅諦無為涅槃，有為虛妄，無為反是，如說無為之法，非虛妄性名之為如；「不異如語」者，說於道諦，離八支道，言得涅槃，虛誑不實，此道能得，實非妄故。

或念言，若諸佛離一切想，云何於法現證，而說言八支道是實，入水火等為妄？說實妄故，有分別想。是故經言：「須菩提！如來所得法，所說法，無實無妄。」此義云何？如來證第一義，一切法本性無生，無生故不曾是有。

云何名實？既無生豈有滅，是故非妄。實妄二境，皆不可得，於何而生彼分別想？所說之法是文字性，文字有為，故非實依，而證實故非妄。

丙十、斷如徧有得無得疑

【「須菩提！譬如有人，在於盲暗，如是當知菩薩墮相，行墮相施。須菩提！如人有目，夜已曉時，晝日光照，見種種色，如是當知菩薩不墮於相，行無相施。】

復次，疑曰：若所證法無生無性非實非妄，是即諸佛第一義身，從此為因二身成滿，菩薩何故捨所證法，住於事等而行施耶？

為遣此疑，經曰：「須菩提！譬如有人，入闇即無所見，若菩薩心住於事而行布施」，如是等，此闇、明二喻，示有住、無住過失功德。

其義云何？如人闇中，捨平坦路，行於非道，顛墜艱險，受諸苦難，於所樂處，近而不達。若諸菩薩，住事行施，捨無得性平疾之道，行於有得險難之路，於生死中，受諸困厄，涅槃之所，何時可至！

如人有目者，得無生忍也。夜分已盡者，捨於果愛也。日光明照者，決定了知諸法無性。見種種色者，悟一切法不滅、不生、不斷、不常、不一、不異、不來、不去、無所得等，菩薩如是行不住施，速成正覺，得大涅槃。

【復次，須菩提！於未來世，若有善男子善女人，受持讀誦，教他修行，為他正說如是經典，如來悉知是人，悉見是人，生長無量福德之聚。】

此一切法修行中，有自他二利。自利復有教、義修行：教修行者，謂受持、讀誦；義修行者，聽聞、思惟。利他者，謂為人演說，如經：「須菩提！若善男子善女人，於此法門受持、讀誦、修習、演說，如來悉知是人，悉見是人，生如是無量福德聚，取如是無量福德。」

此中受者，作心領納故；持者，溫記不忘故；讀誦者，披諷其文故；修習者，謂聽聞及思惟故。

【「復次，須菩提！若有善男子善女人，於日前分布施身命，如上所說諸恆沙數；於日中分布施身命，於日後分布施身命，皆如上說諸恆沙數。如是無量百千萬億劫，以身命布施。若復有人，聞此經典，不起誹謗，以是因緣，生福多彼無量無數。何況有人書寫受持讀誦，教他修行，為人廣說。】

無量福聚其相云何？經曰：「若善男子善女人，初日分以恒河沙等身布施，乃至於此法門信心不謗」，如是等，此布施福，轉勝於前，以事與時，二種大故，事大者，如經：「以恒河沙等身布施」故；時大者，如經：「百千億那由他劫」故。

【復次，須菩提！如是經典不可思量，無能與等。

如來但為憐愍利益能行無上乘人，及行無等乘人說。

若復有人，於未來世，受持讀誦，教他修行，正說是經，如來悉知是人，悉見是人，與無數無量不可思議無等福聚而共相應。

如是等人，由我身分，則能荷負無上菩提。

何以故？須菩提！如是經典，若下願樂人，及我見眾生見壽者見受者見如此等人，能聽能修讀誦教他正說，無有是處。

復次，須菩提！隨所在處，顯說此經，一切世間天人阿脩羅等，皆應供養，作禮右繞。當知此處，於世間中即成支提。

須菩提！若有善男子善女人，受持讀誦教他修行，正說如是等經。此人現身受輕賤等苦。過去世中所造惡業，應感生後惡道果報。以於現身受輕苦故，先世罪業及苦果報，則為消滅。當得阿耨多羅三藐三菩提。

須菩提！我憶往昔，從然燈如來阿羅訶三藐三佛陀後，無數無量不可算計，過去大劫，得值八萬四千百千俱胝諸佛如來已成佛竟，我皆承事供養恭敬，無空過者。若復有人，於後末世五百歲時，受持讀誦，教他修行，正說此經。須菩提！此人所生福德之聚，以我往昔承事供養諸佛如來所得功德，比此功德，百分不及一，千萬億分不及一，窮於算數不及其一，乃至威力品類相應譬喻所不能及。

須菩提！若善男子善女人，於後末世，受持讀誦如此等經，所得功德，我若具說，若有善男子善女人，諦聽憶持爾所福聚，或心迷亂及以顛狂。復次，須菩提！如是經典不可思議，若人修行及得果報，亦不可思議。」】

修行任運果今說。云何名為任運果？謂修行者，從初乃至未成正覺，此生餘生，獲諸功德，本所期者，是佛果故。功德是何？所謂魔及異道不能沮亂，功德大故殊勝無等，堅牢福果，最上法器，圓滿資糧，能荷難勝，深大信解福因之處，拔一切罪，速疾證地。

此中魔及異道不能沮亂者，經曰：「此法門不可思議。」其義云何？以法威力不思議故，斯人福慧超諸智境，是故邪徒莫能沮亂。

功德大故殊勝無等者，經曰：「不可稱量。」以能受持不可量法，功德威力，餘無與等，是故此人，最為殊勝。

堅牢福果者，經曰：「無量果報。」邪莫能沮故，功德廣大故，於天人中，受

諸勝福，無能逼奪，令其不受。

最上法器者，經曰:「此法門，如來為發大乘者說，為發最上乘者說。」法豈虛行，授之以器。

圓滿資糧者，經曰:「若有人受持、讀誦、修習、演說」，如是等，此中受持、讀誦、為他說故，福德增長；聽聞、思惟故，智慧增長。

示何增長？如經:「皆成就不可思、不可稱、無有邊無量功德聚。」言無量者，顯此功德非是一切心量之境，是故思所不能知、不可取，而稱無邊際可得。

能荷難勝者，經曰:「如是人等，即為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。」此義云何？如佛成就難思妙法，博濟群苦，無復遺餘，持經之人當如是故。

廣大甚深信解者，經曰:「若樂小法者，即於此經，不能受持、讀誦」，如是等。此中廣大信解者，無小意樂故；甚深信解者，無我等見故。

福因之處者，經曰:「在在處處，若說此經」，如是等。集福捨罪，故名支提，人能演法，功與之等，地雖無思，持就者故。

拔一切罪者，經曰:「若善男子善女人，受持讀誦此經，為人輕賤」，如是等，受持此經，方致成佛，反被輕賤，其故者何？經曰:「是人先世罪業，應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業即為消滅。」如來品說:「若復有人，受持此經，乃至演說，是人現世，或作惡夢，或遭重疾，或被驅逼，強使遠行，罵辱鞭打，乃至殞命，所有惡業，咸得消除。」

復有頌言:「若人造惡業，作已生怖畏，自悔若向人，永拔其根本。」

怖心悔過，尚除根本，何況有人受持正法。

此豈不與餘教相違？如說:「業雖經百劫，而終無失壞，眾緣會遇時，要必生於果。」

非有相違。此復云何？且十不善惡趣之業，由持正法，及悔先罪，惡趣果雖永不生，然於現身受諸苦報，現受諸苦豈失壞耶？不生惡趣非拔根耶？若有無間決定業者，命終之後定生彼故，應住劫受，須臾出故，如阿闍王等。是故無違。

速疾證地者，經曰:「我念過去無量阿僧祇劫」，乃至「若復有人，於後末世能受持讀誦此經，廣為人說，我所供養諸佛功德，於此百分不及一」，如是等，

此義云何？無邊佛所供養之福，不證真實，持此法門，速疾能證，是故受持功德威力，設為百分，彼前福聚，不及其一，如是千分、百千分、數分不及，取類應知。

數者，謂六十位，過斯已往，數不能及，歌羅不及校計。不及者，此依歌羅微細義說，謂受持福最微細性，功德已多，非前所及，窮於校計，終無與等，微細尚爾，況一切耶？

優波尼沙者，因也，其義云何？此少分福，於最勝果，即成因性，總前福聚，亦不成因，不能得真實果故。

譬喻不及者，如有童女，稱為月面，女面豈能全類於月，以有光潔，少分相同。彼前福聚，即不如是，無少相似可為譬喻，此復云何？謂但受持文字之福，前福於此無相似性，匪薄福人而能聽受此文字故，如經:「若我具說者，或有人聞，心則迷惑，而生輕賤」，謂聞此功德威力，思惟時不信持也，如經:「此法門

不可思議，果報亦不可思議。」二俱難思，威力勝故。

丙十一、斷住修降伏是我疑

【爾時，須菩提白佛言：「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，行菩薩乘，云何應住？云何修行？云何發起菩薩心？」

佛告須菩提：「善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心者，當生如是心：我應安置一切眾生，令入無餘涅槃。如是般涅槃無量眾生已，無一眾生被涅槃者。何以故？須菩提！若菩薩有眾生相想，則不應說名為菩薩。何以故？須菩提！實無有法，名為能行菩薩上乘。】

須菩提何故復言「發菩薩乘，應云何住」等？欲具顯因清淨相故。

何者不具？云何具顯？謂所修因，非但離於三事相想，即名清淨，要當遠離我住、我修、我降伏心如是諸想，方得淨故。如經：「應生如是心」，乃至「實無有法名為發菩薩乘者」。

此復云何？第一義，無有眾生得般涅槃，亦無有法名為菩薩。發心住果修行降伏，於無有中，而起有想，是顛倒行，非清淨因。

丙十二、斷佛因是有菩薩疑

【「須菩提！汝意云何？於然燈佛所，頗有一法如來所得，名阿耨多羅三藐三菩提不？」

須菩提言：「不也，世尊！於然燈佛所，無有一法如來所得，名阿耨多羅三藐三菩提。」

佛言：「如是，須菩提！如是。於然燈佛所，無有一法如來所得，名阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！於然燈佛所，若有一法如來所得，名阿耨多羅三藐三菩提，然燈佛則不授我記：『婆羅門！汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼，多陀阿伽度，阿羅訶，三藐三佛陀。』須菩提！由實無有法如來所得，名阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈佛與我授記，作如是言：『婆羅門！汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼，多陀阿伽度，阿羅訶，三藐三佛陀。』】

復次疑曰：若無菩薩發趣大乘，則無有因證於佛果，成滿四種利益之業，云何世尊然燈佛所，而得授記：汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼，能成四種利益眾生事？

為遣此疑，經曰：「須菩提！於意云何？如來昔在然燈佛所，頗有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」如是等。

此中意說，佛於往昔，證真實義，得授記時，不見少法而是無上菩提，因體以無所得，得授尊記，此即證知一切法皆無所得。

丙十三、斷無因則無佛法疑

【何以故？須菩提！如來者，真如別名。

須菩提！若有人說如來得阿耨多羅三藐三菩提，是人不實語。何以故？須菩提！實無有法如來所得，名阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！此法如來所得，無實無虛。是故如來說一切法皆是佛法。須菩提！一切法者，非一切法故，如來說名一切法。

須菩提！譬如有人徧身大身。須菩提言：「世尊！如來所說徧身大身，則為非身，是故說名徧身大身。」】

如經：「須菩提！言如來者，以真如故。」真如者，無所得義。

須菩提心念：我於此說，雖復無疑，然有人言：然燈佛所，不見有法，能得菩提，昇於覺座，豈亦如是？是故經言：「須菩提！若有人言，如來得阿耨多羅三藐三菩提，是人不實語」，乃至「如來所得法，是中無實無妄」。

此義云何？夫實、妄者，生於有得，有時言實，壞時知妄，無所得中，此二俱遣。

復有念言：若如來但證無所得者，佛法即一，非是無邊。是故經言：「如來說一切法皆是佛法。」佛法謂何？即無所得。未曾一法，有可得性，是故一切無非佛法。

云何一切皆無所得？經曰：「一切法者，即非一切法。」

云何非耶？無生性故。若無生，即無性。

云何名一切法？於無性中，假言說故。一切法無有性者，即是眾生如來藏性，是故世尊垂次開顯，經曰：「須菩提！譬如有人，其身妙大」，如是等。

妙大身者，謂空性身。云何妙大？隨於所在，而不異故，一切眾生咸共有故。如說此一眾生空性，彼一切眾生空性，如來有之，眾生亦有。

何故但說如來藏一切眾生有，不說眾生藏如來有耶？以諸眾生未證空理，如來證故。如有經說：眾生身內，有如來藏，具相莊嚴。豈不同於妄計神我？雖如是說，然了空性，名為法身，法身為因，乃生色相，非與外道所說我同。

如楞伽經：「大慧菩薩白佛言：世尊！修多羅中，說如來藏，本性清淨，具三十二相，在於一切眾生身中，常住不變，為貪瞋癡妄分別垢蘊界處衣之所纏裹，如無價寶，垢衣所纏。世尊！此說云何不同外道邪論？外道說我是常作者，體非求那周遍無盡。

佛言：大慧！我所宣說如來藏義，不同外道所說之我。如來藏者，即是空性，實際涅槃，不生不滅，無相無願。如是等義，如來為欲止息愚人無我怖畏，說無分別、無虛妄境如來藏門。大慧！現在未來諸菩薩摩訶薩，不應於此計著，生於我見。」乃至廣說。

須菩提為欲闡明妙身大身是空性義，經曰：「如來說人身妙大，即是非身。」非身者，謂以色身依實義說，無生性故，說無生性，為妙大身，非色身也。

丙十四、斷無人度生嚴土疑

【佛言：「如是，須菩提！如是，須菩提！若有菩薩說如是言：我當般涅槃一切眾生**。則不應說名為菩薩。須菩提！汝意云何？頗有一法名菩薩不？」須菩提言：「不也，世尊！」**

佛言：「須菩提！是故如來說，一切法無我、無眾生**、無壽者、無受者。須菩提！若有菩薩說如是言：我當莊嚴清淨佛土。如此菩薩說虛妄言。何以故？須菩提！莊嚴佛土者，如來說則非莊嚴，是故莊嚴清淨佛土。須菩提！若菩薩信見諸法無我，諸法無我，如來應供正**徧**覺說：是名菩薩，是名菩薩。」】**

上所說因清淨相，義未圓滿，為滿足故，經曰：「須菩提！菩薩亦如是，若作是言：我當滅度無量眾生，即非菩薩」，如是等。以要除能度、所度一切分別，菩薩修因，方得淨故。

復為成就無分別心，經曰：「頗有法名為菩薩不？須菩提言：不也，世尊！」乃至佛說「一切法無我、無眾生」等。第一義，無菩薩、無凡夫故。

「我當莊嚴佛國土」不名菩薩者，染著因故，於色等聚所成佛土，如是取故。

「即非莊嚴」者，實義無生故；「是名莊嚴」者，俗諦言說故。

「通達無我法，說名菩薩」者，離一切想，因清淨故。

丙十五、斷諸佛不見諸法疑

【佛言：「須菩提！汝意云何？如來有肉眼不？」

須菩提言：「如是，世尊！如來有肉眼。」

佛言：「須菩提！汝意云何？如來有天眼不？」

須菩提言：「如是，世尊！如來有天眼。」

佛言：「須菩提！汝意云何？如來有慧眼不？」

須菩提言：「如是，世尊！如來有慧眼。」

佛言：「須菩提！汝意云何？如來有法眼不？」

須菩提言：「如是，世尊！如來有法眼。」

佛言：「須菩提！汝意云何？如來有佛眼不？」

須菩提言：「如是，世尊！如來有佛眼。」

「須菩提！汝意云何？於恆伽江所有諸沙，如其沙數所有恆伽，如諸恆伽所有沙數，世界如是，寧為多不？」

須菩提言：「如是，世尊！此等世界，其數甚多。」

佛言：「須菩提！爾所世界中，所有眾生**，我悉見知心相續住，有種種類。何以故？須菩提！心相續住，如來說非續住，故說續住。何以故？須菩提！過去心不可得，未來心不可得，現在心不可得。】**

復次，疑曰：若清淨因離諸想者，有境可得為無有耶？

是故此中說佛境界，經曰：「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？須菩提言：

如是，世尊！如來有肉眼」，乃至「如來有佛眼不？須菩提言：如是，世尊！如來有佛眼」，如是等。

何故世尊說具五眼？示於境界無不了知，此中有眾生數境，非眾生數境。如經：「所有眾生若干種心住」等，顯示了知眾生數境；「恒河沙數世界」等，顯示了知非眾生數境。「若干種心」者，欲樂不同故；「住」者，相續而轉故。

或作是念：心若能住，斯應有體？是故經言：「如來說諸心住，皆為非心住。」

非心住者，第一義，無相續故。如經：「何以故？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。」

此復云何？過去心已滅故，未來心未生故，現在心不住故，無形故。《寶積經》言：「迦葉！一切佛不見過去心，不見未來心，不見現在心。」乃至廣說。

丙十六、斷福德例心顛倒疑

【「須菩提！汝意云何？若有人以滿三千大千世界七寶，而用布施，是善男子善女人，以是因緣，得福多不？」須菩提言：「甚多！世尊！甚多！修伽陀！」

佛言：「如是，須菩提！如是。彼善男子善女人，以是因緣，得福聚多。」

佛言：「須菩提！若福德聚，但名為聚，如來則不應說是福德聚，是福德聚。】

經曰：「若福德聚有實，如來即不說福德聚。」此意云何？聚者蘊義，假名不實，實即非蘊，於何說聚？云何知假名不實？第一義無積聚故，俗諦中有言說故。如是五眼都無所得，是佛境界，以是應知。離想淨因，無境可得，是故《大般若波羅蜜》中如是言：「須菩提！如來五眼，於第一義都無所得，若言有得，愚人謗我。」

丙十七、斷無為何有相好疑

【須菩提！汝意云何？可以具足色身觀如來不？」

須菩提言：「不也，世尊！不可以具足色身觀於如來。何以故？此具足色身，如來說非具足色身，是故如來說名具足色身。」

佛言：「須菩提！汝意云何？可以具足諸相觀如來不？」

須菩提言：「不也，世尊！不可以具足諸相觀於如來。何以故？此具足相，如來說非具足相，是故如來說具足相。」】

復次，疑曰：若第一義佛境界是無所得，色相如來豈亦非有？

為遣此疑，經曰：「須菩提！於意云何？如來可以具足色身見不？須菩提言：不也，世尊！」如是等。此顯示見佛法身。

云何見耶？如經：「如來說具足色身，即非具足色身」等。此依實義，即於色相而見法身，非具足者是法身故，如說無生性是常住如來，乃至廣說。

丙十八、斷無身何以說法疑

【佛言：「須菩提！汝意云何？如來有如是意，我今實說法耶？須菩提！若有人言，如來實能說法，汝應當知，是人由非實有，及以邪執，起誹謗我。何以故？須菩提！說法說法，實無有法，名為說法。」】

復次，疑曰：若第一義佛境界及色相身皆無有體，豈具足眾德，言說相身亦復非有？

遣此疑故，經曰：「須菩提！於意云何？如來作是念，我有所說法耶？」如是等。欲使定除有說執故，經曰：「若人言如來有所說法，即為謗佛」，乃至「無法可說，是名說法。」

此義云何？說無體故，不見內外漏無漏法少有真實而可說故。

丙十九、斷無法如何修證疑

【爾時須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聽聞正說如是等相，此經章句，生實信不？」

佛告須菩提：「彼非眾生，非非眾生。何以故？須菩提！彼眾生者，如來說非眾生，非非眾生，故說眾生。】

須菩提復欲顯示於此所說信受者難，是故言：「頗有眾生，於未來世，聞說是法生信心不？」乃至「彼非眾生，非不眾生」等。云何非眾生？第一義，即蘊異蘊，推求其體，不可得故。如經說：「非眾生。」

云何「非不眾生」？以俗諦依於五蘊業果相應而施設故，如經：「是名眾生。」

丙廿、斷所說無記非因疑

【須菩提！汝意云何？頗有一法如來所得，名阿耨多羅三藐三菩提不？」

須菩提言：「不也，世尊！無有一法如來所得，名阿耨多羅三藐三菩提。」

佛言：「如是，須菩提！如是。乃至無有如微塵法，如來所捨，如來所得，是故說名阿耨多羅三藐三菩提平等平等。復次，須菩提！諸佛覺知，無有差別，是故說名阿耨多羅三藐三菩提。復次，須菩提！此法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提。復次，須菩提！由無我、無眾生、無壽者、無受者等，此法平等，故名阿耨多羅三藐三菩提。復次，須菩提！由實善法具足圓滿，得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！所言善法善法者，如來說非善法，故名善法。】

復次，疑曰：若第一義佛境界色身言說身皆不可得，法身體性豈亦然耶？

為遣此疑，經曰：「須菩提！於意云何？頗有法如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？須菩提言：不也，世尊！」如是等。

此義云何？佛證真實，不見少法是所得故。以無所得，是故說名「阿耨多羅

三藐三菩提」。

何故無所得？經曰：「是法平等，無有高下。」

何故平等？經曰：「以無我、無眾生、無命、無取者"，如生無我中平等故，無所得法無我亦如是。

此無得理,以何因證？經曰：「一切善法。」

云何善法有體可得，而能證無所得理？法不相似，豈得成因？經曰：「善法者，如來說為非法。」

云何非法？第一義無生性故，當知此因，即無所得。善法者，俗諦言說，非真實義。

丙廿一、斷平等云何度生疑

【「須菩提！三千大千世界中，所有諸須彌山王，如是等七寶聚，滿此世界，有人持用布施。若人從此般若波羅蜜經，乃至四句偈等，受持讀誦，為他正說，所得功德，比此功德，百分不及一，千萬億分不及一，窮於算數不及其一，乃至威力品類相應譬喻所不能及。】

何故復以須彌塵量寶施之福而校量耶？令修行者心勇進故。

丙廿二、斷以相比知真佛疑

【「須菩提！汝意云何？如來作是念：我度眾生耶？須菩提！汝今不應作如是念。何以故？實無眾生如來所度。須菩提！若有眾生如來所度，即是我執眾生執壽者執受者執。須菩提！此我等執，如來說非執，嬰兒凡夫眾生之所執故。須菩提！嬰兒凡夫眾生者，如來說非眾生，故說嬰兒凡夫眾生。】

復次，疑曰：若如來說非眾生者，云何不與餘教相違？如有經言：無量眾生，以得我為善知識故，生等諸苦，并皆解脫。

為遣此疑，經曰：「須菩提！於意云何？如來作是念：我度眾生耶？」乃至「實無有眾生如來度者」，如是等。

無眾生者，第一義故。復次，以大悲心，攝同己故。若實有眾生，異於如來，是所度者，如來即有我等四取。何以故？若見有己能度眾生，是我取故。

何故不欲我等取耶？經曰：「我取者，如來說為非取。」

非者何義？所謂不善。云何不善？縛諸眾生住生死故。

復次，非者，無體性義。此復云何？以無所取我，亦無能取故。若我等取無體可得，何用遣我，言非取耶？以諸凡夫顛倒妄取，言非取者，令彼解故。如經：「但無智凡夫生之所妄取」，如是等，未得聖者，各封於我，差別而生，名凡夫生。彼即非生，不善生故，如不善人，說為非人。復次，法從緣起，無我造作，故名非生，是故說名凡夫生者，隨俗言故。

丙廿三、斷佛果非關福相疑

【須菩提！汝意云何？可以具足相觀如來不？」

須菩提言：「如我解佛所說義，不以具足相應觀如來。」

佛言：「如是，須菩提！如是。不以具足相應觀如來。何以故？若以具足相觀如來者，轉輪聖王應是如來，是故不以具足相應觀如來。」

是時世尊而說偈言：

若以色見我　以音聲求我　是人行邪道　不應得見我

由法應見佛　調御法為身　此法非識境　法如深難見】

以諸眾生於佛色身多生取著，是故復說色身無性，經曰：「須菩提！於意云何？可以相成就見如來不？」乃至「轉輪聖王應是如來」，如是等。

佛欲令於色等身見法身義，受持時易，故說頌言：

「若以色見我，以音聲求我 是人行邪道　不能見如來

如來法為身　但應觀法性 法性非所見　彼亦不能知。」

「以色見我」等，其義云何？謂有見光明相好，言見於佛，及有聽受經等文字，言我隨逐而得如來。彼作是言：於相好身及言說身攀緣修習，當斷煩惱。

為除此見，經曰：「是人行邪道，不能見如來。」

此義云何？色及文字性非真實，於中取著是邪道故，行於此道，何能見佛？云何見耶？經曰：「如來法為身，但應觀法性。」法性者，所謂空性、無自性、無生性等，此即諸佛第一義身，若見於此，名為見佛。如有經說：「不生不滅是如來」故。《十萬頌經》復作是說：「慈氏以見空性，名見如來。」《薩遮經》中又作是說：「無取著見，名為見佛。」

若無取著名見佛者，攀緣法性將非取著？以淨智心了知法性，法性豈是所了知耶？是故經言：「法性非所見，彼亦不能知。」法性之處，無有一物，可名所知。由是彼智，亦不能知，如有經言：「大王，一切法性，猶如虛空，等與眾物，為所依止，而其禮性，非是有物，亦非無物，能於此中，寂然無知，名為了知。」名為知者，隨俗言說。

丙廿四、斷化身出現受福疑

【「須菩提！汝意云何？如來可以具足相得阿耨多羅三藐三菩提不？須菩提！汝今不應作如是見：如來以具足相得阿耨多羅三藐三菩提。何以故？須菩提！如來不以具足相得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！若汝作是念：如來有是說：『行菩薩乘人，有法可滅。』須菩提！汝莫作此見。何以故？如來不說行菩薩乘人有法可滅，及以永斷。】

「須菩提！若有善男子善女人，以滿恆伽沙等世界七寶，持用布施。若有菩薩，於一切法無我、無生，得無生忍，以是因緣，所得福德最多於彼。須菩提！

行大乘人，不應執取福德之聚。」

須菩提言：「此福德聚，可攝持不？」

佛言：「須菩提！此福德聚，可得攝持，不可執取。是故說此福德之聚，應可攝持。】

復次，疑曰：若智亦不能知法性者，云何諸佛具丈夫相而證菩提，以見具足丈夫相者，得菩提故？

為遣此疑，經曰：「須菩提！於意云何？如來諸相成就得阿耨多羅三藐三菩提耶」，如是等，此中顯示法界相。其義云何？若相成就是真實有，此相滅時，即名為斷。無有菩薩見法斷故，何以故？以生故即有斷，一切法是無生性，所以遠離常斷二邊，遠離二邊是法界相，是故於此說，能信解無生之福，多於寶施。如經：「須菩提！若善男子善女人，以恒河沙等世界七寶，持用布施，若菩薩得無我、無生法忍」，如是等。但於無生愛樂修習，福多彼故。如有頌言：「若人持正法，及發菩提心，不如解於空，十六分之一。」

或念言：若一切法無生者，云何而有福德生耶？是故經言：「須菩提！菩薩不應取福德」，如是等。不應取福者，非第一義中有福可取故。

「須菩提白佛言：世尊！菩薩不取福德」者，菩薩於福應圓滿故。「佛言：須菩提！菩薩應取」者，俗諦故；「不應貪著」者，第一義諦故。

丙廿五、斷法身化身一異疑

【「須菩提！若有人言：如來行住坐臥，是人不解我所說義。何以故？須菩提！如來者，無所行去，亦無所從來，是故說名如來應供正徧覺知。】

復次，疑曰：若第一義無福可取，何故餘經作如是說：如來福智資糧圓滿，坐菩提座，趣於涅槃？

為遣此疑，經曰：「須菩提！若有人言，如來若去、若來、若住、若坐、若臥，是人不解我所說義」，如是等。涅槃無有真實處所，而至於彼，名之為去；生死亦無真實處所，而從彼出，名之為來。不去不來，是如來義，此即顯示無住涅槃。雖生死涅槃無有一異，而於三界牢獄引喻，眾生盡未來際而為利益。

丙廿六、斷化身說法無福疑

【「須菩提！若善男子善女人，以三千大千世界地大微塵，燒成灰末，合為墨丸，如微塵聚。須菩提！汝意云何？是鄰虛聚，寧為多不？」

須菩提言：「彼鄰虛聚，甚多，世尊！何以故？世尊！若鄰虛聚是實有者，世尊則不應說名鄰虛聚。何以故？世尊！所說此鄰虛聚，如來說非鄰虛聚，是故說名為鄰虛聚。

如來所說三千大千世界，則非世界，故說三千大千世界，何以故？世尊！若

執世界為實有者，是聚一執。此聚一執，如來說非執，故說聚一執。」

佛世尊言：「須菩提！此聚一執，但世言說。須菩提！是法非可言法，嬰兒凡夫偏言所取。】

復次，疑曰：若生死涅槃不可得，故無去來者，如來豈如須彌山等積聚一合而安住耶？

為遣此中是一是常、無分有分一合見故，經曰：「須菩提！若善男子善女人，以三千大千世界碎為微塵，是微塵眾寧為多不？」如是等。

此中微塵眾多者，遣無分一合見；非微塵眾者，遣有分一合見；是名微塵眾者，非有分物說之為眾。

復為遣積聚見故，經曰：「如來說三千大千世界即非世界」，如是等。

何故復說非世界耶？經曰：「若世界實有，即是一合見。」

何故不欲一合見耶？經曰：「即為非見。」

云何非見？於非有中而妄見故。如經：「一合者，即是不可說，但我見凡夫而取其事。」

此義云何？一合者，是俗諦相，非其實有。何以故？第一義，一切法本性無生，無生故不可得，不可得故離於言說，而我執凡夫於中妄取。

【「須菩提！若有人言：如來說我見眾生見壽者見受者見。須菩提！汝意云何？是人言說，為正語不？」

須菩提言：「不也，世尊！不也，修伽陀！何以故？如來所說我見、眾生見、壽者見、受者見，即是非見，是故說我見、眾生見、壽者見、受者見。」

「須菩提！若人行菩薩乘，如是應知、應見、應信，一切諸法；如是應修，為令法想不得生起。何以故？須菩提！是法想法想者，如來說即非想，故說法想。

「須菩提！若有菩薩摩訶薩，以滿無數無量世界七寶持用布施，若有善男子善女人，從此般若波羅蜜經，乃至四句偈等，受持讀誦，教他修行，為他廣說，是善男子善女人，以是因緣，所生福德，最多於彼無量無數。云何顯說此經，如無所顯說，故言顯說。如如不動，恆有正說。】

若不欲我見，與教相違，如有頌言：「我以己為依，詎以他為依，智者能調我，生天受安樂。」

為遣此疑，經曰：「須菩提！若有人言：如來說我見、眾生見、命見、取者見，為正語不？」如是等。

佛何故說見我耶？為誘攝信樂者故。此於五蘊隨俗名言，非謂真實，是故諸佛所見我者是遠離性，如經「即非我見」等。

世尊以離生死涅槃我等合見，而得菩提，復愍諸含識，欲令同證。是故言：「須菩提！發菩薩乘者，於一切法應如是知，如是見，如是信解，不生法想。」

知見者，謂證時；信解者，修學時。信解之人，法想尚不生，況非法想，此云法想非法想者，謂如法分別不如法分別法想。

如法何故不生？經曰：「法想者，如來說為非想。」此復云何？一切法無生性故。

若無生即非有，於何知見？以俗諦故，如經曰：「是名法想。」

何故復說受持之福？欲令眾生畢竟信故。

經曰：「如無演說，是名為說。」此何謂耶？第一義無世出世，若法若物少有可說，能如實義如是說者，乃名為說。

丙廿七、斷入寂如何說法疑

【應觀有為法，如暗翳燈幻，露泡夢電雲。】

此無住涅槃觀察有為，然後方證。云何觀察？經曰：爾時世尊，而說頌言：

「一切有為法 如星翳燈幻 露泡夢電雲 應作如是觀」

今此頌中，觀察有為九種體相，何謂為九？所謂觀察自在，觀察境物，觀察遷動，觀察體性，觀察少盛，觀察壽，觀察作者，觀察心，觀察有無。

此中觀察自在如「星」，譬如星等著象於空，隨方運行，光色熾盛，假令久住，終隨劫盡，如是人天受諸福報，豐財重位眾所瞻仰，雖久自在，會亦歸空。

觀察境物如「翳」，譬如翳目於淨空中，見有毛輪飛花二月，無明翳識，亦復如是，於真實理無物之處，而見內外世出世間種種諸法。

觀察遷動如「燈」，譬如燈焰，即生處滅，不至餘處，然因此焰，餘處焰生，念念相續，如有遷動。眾生亦爾，前趣諸蘊，即前趣滅，不往餘趣，然因前蘊，後趣蘊生，以相續故，狀如遷動，言諸凡夫數往餘趣。

觀察體性如「幻」，如因幻力，變作女人，容貌可觀，體性非有，不了之者，取為真實，一切法亦復如是。從妄緣生，初無實禮，未了實者，生有體見。

觀察少盛如「露」，譬如朝露，見日即晞，盛年容色，亦復如是，一遇無常，已從衰謝。

觀察壽如「泡」，譬如水泡，或有始生，未成體相，或纔生已，或暫停住，即歸散滅。壽亦如是，或始託生在於胎藏，正生生已，從作嬰兒，少年中年，乃至衰老，歸於壞滅。

觀察作者如「夢」，譬如夢中，隨先見聞，憶念分別，熏習住故，雖無作者，種種境界，分明現前。如是眾生，無始時來，有諸煩惱善不善業，熏習而住，雖無有我，是能作者，而現無涯生死等事。

觀察心如「電」，譬如電光，生時即滅，心亦如是，剎那必謝。

觀察有無如「雲」，如空中雲，先無後有，須臾復滅，有為諸法，亦復如是，體性本空，從妄緣有，有緣既散，還復歸無。

復次先依俗諦，以星等九喻安立有為；後依《中論》第一義，一切法不滅不生、不斷不常、不一不異、不來不出，及《般若波羅蜜》中一切法非積住性。解釋此頌，其義云何？

譬如星光，自體常滅，有為亦爾，性恒遷謝。

如人目翳，雖無作者，病緣故生，有為亦然，但從緣起。

譬如燈焰，念念恒斷，有為如是，刹那不住。

如幻所作，不了之者，取為實常，愚夫迷實，取有為法，亦復如是。

譬如泫露，在物雖繁，體唯是一，所謂滋潤，有為內蘊，生生有別，本性亦同，咸資愛故。

如因積水，雨渧成泡，各別而生，各別而滅，眾生諸行，亦復如是，八萬四千別生別滅。

如夢中境，來無所從，而彼夢心，妄見來處，有為亦爾，來不可得，無明夢識，妄見為來。

譬如奔電，性非遷動，前處前滅，後處後生，以相相似，說之為去，有為諸法，去亦如是。

譬如空雲，非恒積住，有為之相，類此應知。

如是名為依俗諦故安立有為。如《中論》中成立真實不生等義，於有為法，應如是知。

此復云何？彼論中以自他共無因，觀察諸法本無生義，如是似翳，有為生法，應知不生。以不生故，星光有滅，違於道理，有為亦然，應知不滅。

復次不生故，彼燈自體，尚不可得，何有刹那而說為斷，有為不斷，類此應知。

復次，不生故，似幻所作，有為之法，無有常義，應知不常。

復次，不生故，似於朝露，有為諸法，一義不成，愛能潤生不契理故，應知不一。

復次，不生故，似泡，差別有為之法，異性不成，應知不異。

復次，不生故，似夢中境，有為之法，本無來義，應知不來。

復次，不生故，似於電光，生滅之法，以相似故，說為去者，理不相應，應知不去。

復次不生故，如雲之法，體尚非有，豈積住耶？如是應知。

甲三、回向

【爾時世尊說是經已，大德須菩提，心進歡喜，及諸比丘比丘尼、優婆塞優婆夷眾，人天阿脩羅等，一切世間，踊躍歡喜，信受奉行。】

頌曰：

我今功德施　為破諸迷取　開於中觀門　略述此經義
願諸眾生類　見聞若受持　照真不壞俗　明了心無礙

功德施菩薩造

金剛般若波羅蜜經注

姚秦　三藏法師　鳩摩羅什譯
姚秦　釋　僧肇注

注金剛經序

金龍沙門　敬雄[1]撰

曩昔慈覺大師之入于支那也，齎持晉肇公注金剛經而歸，祕諸名山，光明不照世也，殆九百年矣！頃祖芳禪人持來告曰：是乃祖請來之本，予偶得之，請師校而梓之，使見聞者，結般若種子焉。予受而讀，半乃掩卷歎曰：夫此經者，般若第九會，直承無住生心妙旨，故云為發最上乘者說。蓋一切菩薩，未有不學般若，成無上菩提者。故彌勒、天親、無著、功德施四大菩薩，造之偈論，讚揚弘通，法流乎支那。羅什初譯，肇公乃注，從時厥後，奉為日課者亦多矣。且黃梅印心，曹溪悟道，靈瑞之著，注疏之多，宜莫此經若也。而其注之舊，肇公為先，注來於大東，亦此注為先，而發諸注既行之殿者，豈非時節因緣乎？天台大師曾講此經，專依肇公，猶如說觀經，專依淨影也。故今每有疑誤，輒以天台疏以校讎焉。嗟乎！斯注者，天台所欽用，慈覺所請來，文古義幽，深得佛意，且投好略機，實苦海津梁，迷塗司南也。梓而行之，則其利益復如何哉！故隨喜以校，亦願後之讀此注者，因指得月，悟無住生心妙旨，則與黃梅曹溪，同一鼻孔出氣，不必紛紛更從事於後世異說，而哆以為博也。

寶曆十二年壬午之夏

夫理歸中道，二諦為宗。何者？萬法之生，皆假因緣而有生滅流謝，浮偽不實，稱之為俗也；因緣諸法，皆無自性，自性既無，因緣都忘，本自不生，今則無滅，體即無改，目之為真。真俗為二，理審為諦。聖心正觀，鑒真照俗，此當中道法相之解，稱為般若。

般若慧也。金剛者，堅利之譬也，堅則物莫能沮，利故無物不摧；以況斯慧，邪惡不能毀，堅之極也；本惑皆破，利之義也。波羅蜜者，到彼岸也。生死為此，涅槃為彼。大士乘無相慧，捨此生死，到彼涅槃矣。經由津通義也。言由理生，理經言顯，學者神悟，從理教而通矣。

此經本體，空慧為主，略存始終，凡有三章，初訖尊重弟子，明境空也，意

[1] ○後小字，系敬雄法師依智者大師《金剛般若經疏》而作之校勘。

在語境，未言於慧；第二，正名辯慧，即明慧空，但語慧空，未及行人；第三，種問以下，明菩薩空也。三章之初，其文各現，前後相似，意不同矣。四時般若，此最為初，言約義豐，幽旨難見，敢以野陋，輒為注解，述其大略，非云曲盡詳析究密，請俟明識者矣。

【如是】

佛臨泥洹時，侍者請曰：一切經首，皆致何等？佛敕阿難，應言如是，乃至時、眾也。如我所傳，如佛所說，稱如是也。

【我聞，】

若從佗傳聞，不必如是，我親承金口而聞，事非謬矣。

【一】

謂是自聞當理，以不自不當理，傳之何為？言則當理，理亦如言，言理不差，故言一也。

【時，】

雖曰當理，容不得時，若不得時，何能悟人；明聖不虛說，言必會機，時哉之說也。

【佛在舍衛國】

法王行運，應物而遊，一時降集，在舍衛大城，憍薩羅國之也。

【祇樹給孤獨園，】

須達市園，祇陀施樹，共立精舍，故言祇樹給孤獨園也。○「市」疏作「布」字。

【與大比丘眾千二百五十人俱。】

聖化無私，聽必有儔，俱聞如林，可信明矣。應有四眾，略而不載者耳。○「私」疏作「祕」。

【爾時，世尊食時，】

日營資膳，食熟之時，此時人家皆有，施心易生。

【著衣】

著僧伽梨，福田衣也。佛觀良田箌乘齊整，因命侍者，出家之人，一切福田，凡製僧那，唯此為之，欲令顧惟道無空信施之也。○「箌乘」疏作「區塍」。

【持缽，】

執應器也。

【入舍衛大城乞食，】

法身無待，何須何欲？且人天妙供日盈，現行分衛，福物宜之也。○「現」疏作「自」。「福物宜之」作「福物之宜」。

【於其城中，次第乞已，還至本處。】

不越貧與富，不捨賤從貴，大慈平等。次第至也。

【飯食訖，收衣缽，洗足已，敷座而坐。】

將陳般若，遵拭自敷。

【時，長老須菩提，在大眾中，即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬，】

夫神鍾雖朗，非扣而不鳴；聖不孤應，影響唯仁，師尊道重，故剋敬盡恭也。○「神鍾」疏作「鉅鐘」。「剋」作「克」。

【而白佛言：「希有！世尊！】

慈恩之重，豈可勝言。

【「如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。】

護念、付囑，即希有事也。慈善將衛，令其行令，護念也。行立道成，委授弘通，付囑也。

【「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，】

菩提，一切智也；標意擬向，遠期正覺，故言發心之也。○「意」疏作「心」。

【「應云何住？云何降伏其心？」】

菩提妙果，非行不就，萬行雖曠，解有明昧，故有位降之異。始則抑心就理，漸習自調，謂之降伏；終能契解會宗，心不移去，謂之為住耳。○「位」疑「住」字。

【佛言：「善哉！善哉！須菩提！如汝所說，如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩，】

讚諸之儀，當理會機，盡善之甚，誠如所言。○「諸」疏作「請」。

【「汝今諦聽，當為汝說。善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是降伏其心。」】

若聽不審，則漏言遺理；或令諦聽，言理弗虛也。○「或」疏作「誠」。

【「唯然，世尊！願樂欲聞。」】

慈戒許說，敬肅傾心。○「戒」疏作「誡」。

【佛告須菩提：「諸菩薩摩訶薩應如是降伏其心。】

虛心履道，謂之菩薩；曠濟萬物，摩訶薩也。應如下所說，則是降伏之方也。問降在後而答在前，何耶？住深降淺，故問者標深；於降淺易習，故答之於前。問答有指，非其謬也。

【「所有一切眾生之類：若卵生、若胎生、若濕生、若化生，若有色、若無色，若有想、若無想，若非有想非無想，我皆令入無餘涅槃而滅度之。】

正答降伏之行也。萬法雖曠，略為二科：一、眾生法，二、五陰法。法不自起，因緣故生；但是因緣，自性皆無。斯則順理為解，乖宗成惑。惑故生死流轉，解則累滅無為。身心為苦，苦盡為樂，盡苦之道，其唯大解。解極惑盡，身心俱忘，寂然永樂，謂之滅度。非我弘化，群生豈濟？凡解不自生，要由漸習，假名法麤，抑心則易，故始就眾生空，以明降伏也。○「皆無」作「皆空」。「惑故」作「惑即」解。「則」作「即」。

【「如是滅度無量無數無邊眾生，實無眾生得滅度者。】

解會中道，不有不無；無性故不有，假名則不無。非無假名，故恒度眾生；自性空故，實無滅者矣。

【「何以故？須菩提！若有我相人相眾生相壽者相，即非菩薩。】

釋何故無滅者，若有我相，可言有滅；既無我人，其誰滅乎？但是假名，而橫計我，執我為非，忘我為是，是非既彰，得失明矣也。

【「復次，須菩提！菩薩於法，應無所住行於布施，所謂不住色布施，不住聲香味觸法布施。】

次答住行，即明法空。謂法彌曠，略舉內則六度，外為六塵，內外諸法，斯皆因緣無性；因緣無性，則心無停處，故應無住也。捨心無鑒，謂之布施，無相可存，何鑒之有？施為六度之首，塵為法生之基，二法皆空，于何不盡？既得法空，解明行立，無復退失，故言住。○「基」疏作「機」。

【「須菩提！菩薩應如是布施，不住於相。】

結成住義也。施者、受者、財物皆不可得，不住相也。

【「何以故？若菩薩不住相布施，其福德不可思量。】

釋何故布施應不住相耶。正以虛心而施，則福不可量。故知不住為是，住相為非。又理既無量，心不應限，稱理行施，故其福彌曠者乎！

【「須菩提！於意云何？東方虛空可思量不？」「不也，世尊！」「須菩提！南西北方四維上下虛空可思量不？」「不也，世尊！」「須菩提！菩薩無住相布施，福德亦復如是不可思量。】

理極二空，降住已彰，理行既顯，時聽戢心，如說而行，其福為多，為多之況，齊乎太虛之矣！

【「須菩提？菩薩但應如所教住。】

聖言無謬，理不可越，但當如佛所教而安心也。

【「須菩提！於意云何？可以身相見如來不？」】

菩薩發心，義兼三端：一化眾生，二修萬行，三向菩提。降伏已明化物之儀，辨住則示修行之軌。此章明趣菩提之方。如來身相，即菩提之體；若識法身，則菩提可登。若計實菩提，乖之遠矣！故問法身，明菩提空者乎。○「之體」疏作「果體」。「計實菩提」作「計性實」菩提二字無。「故問」作「故舉」。

【「不也，世尊！不可以身相得見如來。」】

須菩提深識法身，故言不可以實身相而見也。○「實」字疏「無」。

【「何以故？如來所說身相，即非身相。」】

即引佛語而釋也。法身者，萬善之極體，含萬善妙，集成身緣，構無性故，即非身。

【佛告須菩提：「凡所有相，皆是虛妄。】

即述成須菩提之言也。又則虛妄，理非相也。又假名故虛，實計為妄乎。

【「若見諸相非相，則見如來。」】

行合解通，則為見佛。

【須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，得聞如是言說章句，生實信不？」】

理空無相，奇心無所，時聽昧然，未即於心，示同未悟，諮問云爾。訖法尚應捨，何況非法，以信驗理身。○「奇」疏作「寄」。

【佛言：「須菩提！莫作是說。】

聖不空言，稟悟如流，方問有是何言也。

【「如來滅後，後五百歲，有持戒修福者，於此章句，能生信心，以此為實。】

後五百歲，像法之中，人衰道喪，尚有信者；況今大聖感興，英慧雲集，從化如林，何謂無信乎？後世能信，要具戒德，今之未悟，無福愚闇，自為疑滯，非理不實之也。

【「當知是人，不於一佛二佛三四五佛而種善根，已於無量千萬佛所，種諸善根。】

見佛聞法，積德已久，然後能信，明法之深妙也。

【「聞是章句，乃至一念生淨信者。須菩提！如來悉知悉見，是諸衆生，得如是無量福德。】

即以如來知見，明理非虛，一念淨信，其福無量，推功測理，豈不信之乎。

【「何以故？是諸衆生，無復我相人相衆生相壽者相。】

釋一念至促，而福德無量，何耶？政以無或我人，理解為弘。

【「無法相，亦無非法相。】

無因緣法相，亦無無因緣之非法相。

【「何以故？是諸衆生，若心取相，則為著我人衆生壽者；】

我人橫計，理故宜忘。諸法是理，何故復無耶？正以心緣四大，假名諸法，而計我人，見假名空，我人息矣，故應無也。

【「若取法相，即著我人衆生壽者。】

若取色聲香等實法相者，亦起我人等見，故應無之耳。

【「何以故？若取非法相，即著我人衆生壽者。】

釋何故復無非法耶？緣空故有有，由有故空空，若無有相雲起；起相計我，萬惑茲生矣。

【「是故不應取法，不應取非法。】

並結無法相、無非法相也。空有兩忘，心無所取，解會平等，結盡道成。

【「以是義故，如來常說，汝等比丘，知我說法，如筏喻者，法尚應捨，何況非法。】

即引昔說以證今理也。譬欲濟河，搆筏自運，既登彼岸，棄筏而去。將度生死，假乘萬行，既到涅槃，萬善俱捨；道法尚捨，而況非法之空也。○「之空」二字疏無。

【「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」】

竟尊重弟子，引衆聖同解，以證理之必然。

【須菩提言：「如我解佛所說義，無有定法，名阿耨多羅三藐三菩提，亦無有定法，如來可說。】

如我於佛所說義中而作解，窮相盡，謂之菩提；無相故不有，假名則不無，不有不無，何實可得，何定可說也。○「窮相」之上，疑脫「解」字。

【「何以故？如來所說法，皆不可取，不可說，】

菩提無相可取，諸法空不可說，故無定實。

【「非法非非法。】

非法則不有，非非法故不無，有無並無，理之極也。○「有無」之上疏有「故不可說」四

字。

【「所以者何？一切賢聖，皆以無為法而有差別。」】

理無生滅，謂之無為。無為之理，眾聖同解，解會無為，為結盡道成，所謂一解脫義，同入法性者也。然無為雖一，解有明昧，明深昧淺，優劣差者也。

【「須菩提！於意云何？若人滿三千大千世界七寶以用布施，是人所得福德，寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！】

又格功德，即以明理，功德既多，故宜弘也。

【「何以故？是福德即非福德性，是故如來說福德多。」】

福德無性，可以因緣增多，多則易差，故即遣之耳。

【「若復有人，於此經中，受持乃至四句偈等，為他人說，其福勝彼，】

積寶多而功薄，四句約而福厚。

【「何以故？須菩提！一切諸佛，及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出。】

「何以故」四句約而功勝耶？金玉三千，正以養身，四句雖約，妙極資神，豈可同日而等彼者也。○「正」疏作「止」。

【「須菩提！所謂佛、法者，即非佛、法。】

愛佛功德，七住未忘，妙著難覺，宜應虛心也。

【「須菩提！於意云何？須陀洹能作是念：『我得須陀洹果』不？」】

例訪眾聖，求之諸心，優劣雖異，忘懷必同。

【須菩提言：「不也，世尊！何以故？須陀洹名為入流，】

海為眾流之川，菩提神極之淵，始會無生，終必盡源。

【「而無所入，】

理無乖順，何入之有？

【「不入色聲香味觸法，是名須陀洹。」】

違理故入色聲，背色聲則會於理。理會無入，非入色聲也。自下眾果類可知。

【「須菩提！於意云何？斯陀含能作是念：『我得斯陀含果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？斯陀含名一往來，而實無往來，是名斯陀含。」「須菩提！於意云何？阿那含能作是念：『我得阿那含果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？阿那含名為不來，而無不來，是故名阿那含。」「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：『我得阿羅漢道』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：『我得阿羅漢道』，即為著我人眾生壽者。】

阿羅漢者，無生也。相滅生盡，謂之無生。若計念，則見我人，起相受生，非謂羅漢，諸果類亦應爾，但隨義異明耳。

【「世尊！佛說我得無諍三昧，人中最為第一，是第一離欲阿羅漢。】

以己所解，驗理非虛，心宣恒靜，諍從何起？○「宣」疏作「空」。

【「我不作是念，我是離欲阿羅漢。世尊！若作是念：『我得阿羅漢道』，世尊則不說須菩提是樂阿蘭那行者。】

阿蘭那行者，寂靜行也。相盡於外，心息於內，內外俱寂，何時不靜也。

【「以須菩提實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行。」】

得名不虛，必積實也。○「積」疏「稱」。

【佛告須菩提：「於意云何？如來昔於然燈佛所，於法有所得不？」「不也，世尊！如來在然燈佛所，於法實無所得。」】

次明菩薩，其解亦同。

【「須菩提！於意云何？菩薩莊嚴佛土不？」】

菩薩自行，嚴土化人，嚴國之義，亦在虛心。

【「不也，世尊！何以故？莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。」】

相惑必土穢，虛明則國淨。

【「是故須菩提，諸菩薩摩訶薩，應如是生清淨心。】

理極於此，結勸修明。

【「不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。】

不封六塵，相滅解生。

【「須菩提！譬如有人，身如須彌山王，於意云何？是身為大不？」須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身，是名大身。」】

解洹虛通，猶身假能大也。○「洹」疑「恒」字。

【「須菩提！如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙，寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河，尚多無數，何況其沙？」「須菩提！我今實言告汝，若有善男子、善女人，以七寶滿爾所恒河沙數三千大千世界，以用布施，得福多不？」須菩提言：「甚多，世尊！」佛告須菩提：「若善男子、善女人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，而此福德，勝前福德。】

第二廣格。

【「復次，須菩提！隨說是經，乃至四句偈等，當知此處，一切世間天人阿脩羅，皆應供養，如佛塔廟。】

封賓法身，謂之為塔；樹像靈堂，稱之為廟。聖體神儀，全在四句，獻供致敬，宜盡厥心矣。○「賓」疑「殯」字。

【「何況有人，盡能受持讀誦。】

四句已爾，況乎始終。

【「須菩提！當知是人，成就最上第一希有之法。】

法妙人勝，理故宜然。

【「若是經典所在之處，即為有佛，若尊重弟子。」】

人能弘法，則人有法，以法成人，則法有人，人法所處，理令弘矣。初章訖之也。○「令弘」疏作「當貴」。

【爾時須菩提白佛言：「世尊！當何名此經？】

夫脩散難究，本一易尋，會宗領旨，宜正其名也。○「脩」疏作「條」。

【「我等云何奉持？」】

尊脩為奉，任弘為持，在三成範，請聞其軌。○「尊」疏作「遵」。

【佛告須菩提：「是經名為《金剛般若波羅蜜》。】

名貫首題，義已備矣。然境慧相從，通名般若，取要宜歸乎聖心。○「貫首題」

疏作「冠題首」。

【「**以是名字，汝當奉持。**】

契經舉目，苓合義從，名正理顯，宜應脩弘。○「經」疏作「綱」。「苓」作「詮」。「弘」作「習」。

【「**所以者何？須菩提！佛說般若波羅蜜，即非般若波羅蜜。**】

釋所以此名字而奉持者何？夫名不虛設，必當其實。金剛所擬，物莫不碎；此慧所照，法無不空。則非般若即慧空也。境滅慧忘，何相不盡？弘持之旨，宜存於此乎。

【「**須菩提！於意云何？如來有所說法不？」須菩提白佛言：「世尊！如來無所說。**」】

境慧都空，復何所說？

【「**須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵，是為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！」「須菩提！諸微塵，如來說非微塵，是名微塵；如來說，世界，非世界，是名世界。**】

散為微塵，合成世界，無性故非，假名則是。○「則是」疏作「即有」。

【「**須菩提！於意云何？可以三十二相見如來不？」「不也，世尊！不可以三十二相得見如來。何以故？如來說，三十二相，即是非相，是名三十二相。**」】

世界宅也，如來主也。如來出世，道王三千，主宅皆空，其誰說法乎？

【「**須菩提！若有善男子、善女人，以恒河沙等身命布施。若復有人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，其福甚多。**」】

身命布施，不免有生；弘持四句，累滅道成。

【**爾時，須菩提聞說是經，深解義趣，**】

餐名服旨，妙悟解衿。

【**涕淚悲泣，**】

嗟我晚悟，兼悲未聞。

【**而白佛言：「希有！世尊！佛說如是甚深經典，我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經。**】

資神之寶，曠代難聞。深慶自幸，加歎及人。

【「**世尊！若復有人，得聞是經，信心清淨，則生實相，**】

聞妙不疑，生解必真。

【「**當知是人，成就第一希有功德。**】

解生累滅，人德之高也。

【「**世尊！是實相者，則是非相，是故如來說名實相。**】

虛盡實忘，理之極也。

【「**世尊！我今得聞如是經典，信解受持，不足為難。**】

遇佛成聖，方信何難！

【「**若當來世，後五百歲，其有眾生，得聞是經，信解受持，是人則為第一希有。**】

道敗時信，此最可稱。

【「**何以故？此人無我相人相眾生相壽者相。**】

上士虛心，故為希有。

【「所以者何？我相即是非相，人相眾生相壽者相，即是非相。】

有封為惑，無封為解；解為第一，所以希有也。

【「何以故？離一切諸相，則名為佛？」】

相盡解極，則是為佛？故知惑見我人，解則無矣。

【佛告須菩提：「如是，如是！若復有人，得聞是經，不驚不怖不畏，當知是人，甚為希有。何以故？須菩提！如來說，第一波羅蜜，即非第一波羅蜜，是名第一波羅蜜。】

述成須菩提之言。如汝所說，是而非虛也。

【「須菩提！忍辱波羅蜜，如來說非忍辱波羅蜜。】

即以忍辱，明無我人。安耐為忍，加毀為辱；無我人，誰加誰忍？故非忍之也。○「無」上疏有「既」字。

【「何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體，我於爾時，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。】

何故忍即非忍耶？即引忍事以為證也。有人受割，可名為忍；既無我人，割忍何生也？

【「何以故？我於往昔節節支解時，若有我相人相眾生相壽者相，應生瞋恨。】

何故爾時無我人相耶？若有我人，必生忿恚；而能怡然，無我人明矣。○「怡」疏「恬」。

【「須菩提！又念過去，於五百世，作忍辱僊人。於爾所世，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。】

事理非虛，重引益明。

【「是故須菩提，菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心。】

菩提以相盡為極，故宜以忘懷而期心也。

【「不應住色生心，不應住聲香味觸法生心。】

離一切相者，不住色聲等也。

【「應生無所住心。】

無相可緣，心何所住？

【「若心有住，則為非住。】

住相則心動，故非住。

【「是故佛說：菩薩心不應住色布施。】

還舉前宗會以成義，政以理無所住，故應忘心而布施也。施不住色，無財物也。

【「須菩提！菩薩為利益一切眾生，應如是布施。】

施不望報，利益必深。

【「如來說一切諸相，即是非相；】

諸相皆無，不見施者。

【「又說一切眾生，則非眾生。】

既非眾生，受者亦無。

【須菩提！如來是真語者、實語者、如語者、不誑語者、不異語者。】

真不偽，實無虛，如必當理，不誑則非妄語，不異則始終恒一。聖言不謬，故宜修行也。

【「須菩提！如來所得法，此法無實無虛。】

寄實以非虛，何實之可得?

【「須菩提！若菩薩心住於法而行布施，如人入闇，則無所見；】

住相非曉則實若夜遊。○「實」疏作「冥」。

【「若菩薩心不住法而行布施，如人有目，日光明照，見種種色。】

無或三事，則不住相也。慧見為目，理鏡為日，萬行顯別，為種種色。○「鏡」疏作「境」。

【「須菩提！當來之世，若有善男子、善女人，能於此經受持讀誦，則為如來以佛智慧，悉知是人，悉見是人，皆得成就無量無邊功德。】

如來所見，理周非謬，明勸將來，宜加修懃也。○「周」疏作「用」。「修懃」作「勤修」。

【「須菩提！若有善男子、善女人，初日分以恒河沙等身布施，中日分復以恒河沙等身布施，後日分亦以恒河沙等身布施，如是無量百千萬億劫，以身布施。】

分一日為三分，故言初中後分也。施重又多，功德彌曠矣。

【「若復有人，聞此經典，信心不逆，其福勝彼；】

施則有限，信心無極。

【「何況書寫受持讀誦，為人解說，】

但言已信，況復持弘者也。○「已」疏作「以」。「持弘」作「弘持」。

【「須菩提！以要言之，是經有不可思議、不可稱量、無邊功德，】

理圓道極，言不盡美，提宗表實，約言之耳。物莫能測，不思議也；算數不該，不稱量也；蕩然無崖，無邊也。取要言之，備此三句。

【「如來為發大乘者說，為發最上乘者說。】

廣運無崖，謂之大乘；三乘之勝，謂之最上，自非其人，不謬說也。

【「若有人能受持讀誦，廣為人說。如來悉知是人，悉見是人，皆得成就不可量、不可稱、無有邊、不可思議功德。】

人高道曠，唯佛見之。

【「如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。】

千載不墜，由於人弘；住持運行，荷擔義也。○「住」疏作「任」。

【「何以故？須菩提！若樂小法者，著我見人見眾生見壽者見，則於此經，不能聽受讀誦，為人解說。】

何故人能荷擔耶？心虛解曠，道軍必強也。

【「須菩提！在在處處，若有此經，一切世間天人阿修羅所應供養，當知此處，則為是塔，皆應恭敬，作禮圍繞，以諸華香而散其處。】

地是無知，法處故貴。道在於人，而不尊乎。

【「復次，須菩提！善男子、善女人，受持讀誦此經，若為人輕賤，是人先世罪業，應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業，則為消滅，】

罪起由惑，福生於解，福解既積，宿殃滅矣。

【「當得阿耨多羅三藐三菩提。】

累滅解生，菩提可登也。

【「須菩提！我念過去無量阿僧祇劫，於然燈佛前，得值八百四千萬億那由他諸佛，悉皆供養承事，無空過者。若復有人，於後末世，能受持讀誦此經，所得功德，於我所供養諸佛功德，百分不及一，千萬億分，乃至算數譬喻所不能及。】

心限則福，曠則功多。○「福」下疏有「少意」二字。「功」下亦有「德」字。

【「須菩提！若善男子、善女人，於後末世，有受持讀誦此經，所得功德，我若具說者，或有人聞，心則狂亂，狐疑不信。】

解通人曠，德必無崖，狂亂不信，不足以明道。

【「須菩提！當知是經義不可思議，】

萬行淵深，義能難測。○「難」疏作「誰」。

【「果報亦不可思議。」】

菩提妙果，豈有心之所議。第二章訖。

【爾時須菩提白佛言：「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」】

此第三章，明菩薩空也。夫解不頓生，教亦有漸，何者？始開衆生空、法空，明境空也；次辯般若，即慧空也。此下云：實無有法，發菩提者，即行人空也。又更料辯二行始終之義，始習衆生空為降伏，終得法空為住。然此二空，十地未窮，唯佛乃盡。是為十地通有始終降住之義。故衆生空，以自有降住，法空亦爾。是為初地之住，則是二地之降；降亦住也，住亦降也。重問之旨，義兼於此。何以知之？舉二行為兩問，混一空而併答，一空始終，降住備矣，事以逍遙而非重出，雖幽關難啟，善拂易開，豈敢獨悟，實希共曉。

【佛告須菩提：「善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心者，當生如是心：我應滅度一切衆生，滅度一切衆生已，而無有一衆生實滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有我相人相衆生相壽者相，則非菩薩。】

何故無滅者？以失明，得理可知矣。見我則非，忘我為是，既無我人，豈得有滅也。

【「所以者何？須菩提！實無有法發阿耨多羅三藐三菩提心者。】

所以有我相則非菩薩者何？我法則我能發心，無發心者，故知無我，計我為惑，故非菩薩也。無發心者，即行人空也。

【「須菩提！於意云何？如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」】

即引自昔得記之解，以證今記。○「今記」作「前說」。

【「不也，世尊！如我解佛所說義，佛於然燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」】

聖心難測，義推可圖，得記由於無相，無相之中，則無所得也。

【佛言：「如是，如是！須菩提！實無有法如來得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提者，然燈佛則不與我授記，汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。】

若見有法，則乖菩提，何容得記?

【「以實無有法得阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈佛與我授記，作是言，汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。】

無法則會理，會理則向極，故得記也。

【「何以故？如來者，即諸法如義。】

何以故無法便得記耶？諸法性空，理無乖異，謂之為如；會如解極，故名如來。有相則違，無相則順，順必之極，故宜得記之也。

【「若有人言，如來得阿耨多羅三藐三菩提。】

若說有如來得菩提者，此俗間人語，非理中言也。

【「須菩提！實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提。】

佛人也，菩提道也，既無人法，誰得菩提乎?

【「須菩提，如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中無實無虛。】

向來辯有得為非，無得為是。寄是以明非，非謂有是。尋言著是，故復遣之。是非既盡，則會菩提。菩提之中，不見是非。非實則無是，非虛無非也。

【「是故如來說：一切法，皆是佛法。】

凡夫以違一切法理為邪，聖人以順一切法理為正。正則覺悟，故皆佛法者矣。

【「須菩提！所言一切法者，即非一切法，是故名一切法。】

一切法以何為理，而言皆佛法耶？諸法緣假，自性皆無，會而解者，名得一切法理，為悟佛法矣。

【「須菩提！譬如人身長大。」須菩提言：「世尊！如來說人身長大，則為非大身，是名大身。」】

直舉人身，類上諸法，緣假故長大，無性則非身。又況下菩薩觀眾生，如身假名，則可度；無自性，故無滅者；若見實眾生，而欲化者，則非菩薩者矣。

【「須菩提！菩薩亦如是，若作是言，我當滅度無量眾生，則不名菩薩。】

合譬也，元無眾生，而橫見眾生，猶無身而見身耳！見則乖道，非菩薩者也。

【「何以故？須菩提！無有法名為菩薩。】

菩薩自無，何有眾生?

【「是故佛說：一切法無我無人無眾生無壽者。】

收結上義也。以無菩薩，亦無眾生，一切法都無我人也。

【「須菩提！若菩薩作是言，我當莊嚴佛土，是不名菩薩。】

虛矜進道，嚴土濟物，濟物之行，方便慧也，解空無相，謂之為慧，緣假不著，謂之方便，若言我能莊嚴國土，眾生可化，見惑違道，何名菩薩之耳！○「矜」疏作「襟」。

【「何以故？如來說：莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。】

無存於化而土自嚴。

【「須菩提！若菩薩通達無我、法者，如來說名真是菩薩。】

解通非偽，真菩薩也。○「解通」疏作「通達」。

【「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？」「如是，世尊！如來有肉眼。」「須菩提！於意云何？如來有天眼不？」「如是，世尊！如來有天眼。」「須菩提，於

意云何？如來有慧眼不？」「如是，世尊！如來有慧眼。」「須菩提！於意云何？如來有法眼不？」「如是，世尊！如來有法眼。」「須菩提！於意云何？如來有佛眼不？」「如是，世尊！如來有佛眼。」】

相盡照極，五眼淨矣。道成由乎行立，淨國本於化物。國淨則化周，五眼必淨，道極化周，本願備矣。如來一念照達三世，何用五眼之異乎，於化境別為立耳。

【「須菩提，於意云何？如恒河中所有沙，佛說是沙不？」「如是，世尊！如來說是沙。」「須菩提！於意云何？如一恒河中所有沙，有如是沙等恒河，是諸恒河所有沙數，佛世界如是，寧為多不？」「甚多，世尊！」佛告須菩提：「爾所國土中，所有眾生，若干種心，如來悉知，】

五眼照極，理無不周；略舉色心，於境盡矣。心從緣起，識了多端，故若干種也。○「於」疏作「收」。

【「何以故？如來說：諸心皆為非心，是名為心。】

言必當理，故解無不周也。

【「所以者何？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。】

所以說非心名心者何？以三世心無性可得，故可從緣而生心。

【「須菩提！於意云何？若有人滿三千大千世界七寶以用布施，是人以是因緣，得福多不？」「世尊！此人以是因緣，得福甚多。」「須菩提！若福得有實，如來不說得福德多，以福德無故，如來說得福德多。】

金玉無性，故可積滿三千大千；福德無實，則可曠施而多。心之無性，惑滅解生矣。○「大千」二字疏無。

【「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不？」「不也，世尊！如來不應以具足色身見。何以故？如來說具足色身，即非具足色身，是名具足色身。」「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」「不也，世尊！如來不應以具足諸相見。何以故？如來說諸相具足，即非具足，是名諸相具足。」】

慧為萬善之主，施為眾行之首。因備道成，理之必然。總為丈六金容，別則眾相之姿，妙集非有，故身感構隨現則為相，豈可一方而盡極乎！

【「須菩提！汝勿謂如來作是念：我當有所說法，莫作是念，】

道成應出，說法化人也。

【「何以故？若人言如來有所說法，即為謗佛，不能解我所說故。】

謬傳毀聖，名為謗佛。

【「須菩提！說法者，無法可說，是名說法。」】

教傳者，說法之意也。向言無說，非杜嘿而不語也，但無存而說，則說滿天下，無乖法理之過矣。

【爾時，慧命須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聞說是法，生信心不？」佛言須菩提：「彼非眾生，非不眾生，何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。」】

此六十二字，肇本無之；天台疏亦無科判。然諸本皆有此文，故且存之。

【須菩提白佛言：「世尊！佛得阿耨多羅三藐三菩提，為無所得耶？」】

佛，人也；菩提，道也。佛得道，故說示人；而言無法可說，未審佛得道不也？。○「示」上疏有「以」字。

【佛言：「如是，如是！須菩提！我於阿耨多羅三藐三菩提，乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提。】

相盡虛通，謂之菩提，菩提無相，有何可得？寂滅無得，道之至也。

【「復次，須菩提！是法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提。】

結成菩提義也。人無貴賤，法無好醜，蕩然平等，菩提義也。

【「以無我無人無眾生無壽者，修一切善法，則得阿耨多羅三藐三菩提。】

夫形端故影直，聲和則嚮順，忘我人而修因，必剋無相之菩提也。

【「須菩提！所言善法者，如來說即非善法，是名善法。】

人既不有，善何得實？

【「須菩提！若三千大千世界中所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施，若人以此般若波羅蜜經，乃至四句偈等，受持讀誦，為他人說，於前福德，百分不及一，百千萬億分，乃至算數譬喻，所不能及。】

聚寶有盡，妙解無窮也！

【「須菩提！於意云何？汝等勿謂如來作是念：我當度眾生。須菩提！莫作是念。】

菩提以無得為果，教以忘言而說。時聽唯疑，理未悟心，故呵之，勿謂如來見眾生作念，而欲化之耳。

【「何以故？實無有眾生，如來度者。】

何故勿謂作念耶？以如來不見有眾生可度也。

【「若有眾生，如來度者，如來則有我人眾生壽者。】

若見有眾生，則為我見，何謂如來耶？

【「須菩提！如來說：有我者，則非有我。】

但說假名我耳，非實我也。

【「而凡夫之人，以為有我。】

聞說假名，不達言旨，以為實我。

【「須菩提！凡夫者，如來說則非凡夫。】

凡夫不實，故可化而成聖。

【「須菩提！於意云何？可以三十二相觀如來不？」】

疑者謂眾生是有，可化而成聖；法身不無，可以妙相而期，故問之云爾也。

【須菩提言：「如是，如是。以三十二相觀如來。」】

聽者實爾，用三十二相是如來，而觀求也。

【佛言：「須菩提！若以三十二相觀如來者，轉輪聖王則是如來。」】

即以近事質之，令其自解。

【須菩提白佛言：「世尊！如我解佛所說義，不應以三十二相觀如來。」】

時情謂然，我解不爾。

【爾時，世尊而說偈言：「若以色見我，以音聲求我，是人行邪道，不能見如來。】

金容焕眼而非形，八音盈耳而非聲；偏謬為邪，愚隔不見也。○「金容」疏作「五色」。

【「須菩提！汝若作是念：如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提；須菩提！莫作是念，如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。】

不偏在色聲，故向言非；非不身相，故復言是之也。

【「須菩提！汝若作是念，發阿耨多羅三藐三菩提者，說諸法斷滅；莫作是念，何以故？發阿耨多羅三藐三菩提心者，於法不說斷滅相。】

相盡寂滅故不有，道王十方非謂無，應畢而謝則不常，感至隨現故不斷。體令中軌物之拭也，而限之一方，豈不謬哉！○「令中」作「合中道」三字。「拭」作「式」。

【「須菩提！若菩薩以滿恒河沙等世界七寶持用布施，若復有人，知一切法無我，得成於忍，此菩薩勝前菩薩所得功德。何以故？須菩提！以諸菩薩不受福德故。」】

忘我則忍成，超出故勝也。

【須菩提白佛言：「世尊！云何菩薩不受福德？」「須菩提！菩薩所作福德，不應貪著，是故說不受福德。】

期報鍾已名貪著，無存我人，取染何生？

【「須菩提！若有人言：如來若來若去若坐若臥，是人不解我所說義。】

一時般若，文理粗周，然上來所說，事分言散，故更略始結終，領會大宗也。如來道蔭之主，世界權應之宅，眾生慈育之子，舉此三事，大旨彰矣。若計有實人，履行而至為來，運盡之滅故去，處現優化則坐臥，此但謡形滯跡，不及道也。

【「何以故？如來者，無所從來，亦無所去，故名如來。】

何故見去來坐臥不解義耶？解極會如，體無方所，緣至物見，來無所從，感畢為隱，亦何所去。而云來去，亦不乖乎！

【「須菩提！若善男子、善女人，以三千大千世界碎為微塵，於意云何？是微塵眾，寧為多不？」「甚多，世尊！何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾，所以者何？佛說微塵眾，則非微塵眾，是名微塵眾。世尊！如來所說三千大千世界，則非世界，是名世界。】

微塵非實，故可碎而為多；世界非有，則可假借而成也。

【「何以故？若世界實有者，則是一合相。】

何故非世界名世界耶？若是實有，應一性合而不可分也。

【「如來說：一合相，則非一合相，是名一合相。」】

假眾為一，無合可得耳。

【「須菩提！一合相者，則是不可說，】

假名無體，不可定說。

【「但凡夫之人，貪著其事。】

癡惑則凡夫，貪著故計實。○「癡」疏作「疑」。

【「須菩提！若人言：佛說我見人見眾生見壽者見，須菩提！於意云何？是人解我所說義不？」「不也，世尊！是人不解如來所說義。】

此辯無實眾生可化。如來但稱諸見為邪，不言見體是實。若人報言佛說諸見

是實者，謬取佛意，非謂解也。

【「何以故？世尊說我見人見眾生見壽者見，即非我見人見眾生見壽者見，是名我見人見眾生見壽者見。」】

諸見非實，可改為正。眾生虛假，凡至聖也。○「凡」上疏有「從」字。

【「須菩提！發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知，如是見，】

始終既畢，故旨宗以勸人也。凡欲發心成佛，淨國土，化眾生，當如上所說理而生知見之也。○「旨」疏作「指」。

【「如是信解，】

理深未明，政應推信為解。

【「不生法相。】

但是虛假，非實法也。

【「須菩提！所言法相者，如來說：即非法相，是名法相。】

窮理盡明，其唯如來；說言非實，故應從信矣。

【「須菩提！若有人以滿無量阿僧祇世界七寶持用布施，若有善男子、善女人，發菩提心者，持於此經，乃至四句偈等，受持讀誦，為人演說，其福勝彼。】

七寶有竭，四句無窮。

【「云何為人演說？不取於相，如如不動。】

末示弘宣之義也。夫道不正，不足授人，中心疑者其辭枝。說當於如，故言如如，始終不易，不可動也。

【「何以故？一切有為法，如夢幻泡影，如露亦如電，應作如是觀。」】

浮偽不實，理之皆空，空無異易，故如如不動也。

【佛說是經已，長老須菩提，及諸比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷、一切世間天、人、阿修羅，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。】

道蘊聖心，待乎則彰，宿感冥構，不謀而集，同聽齊悟，法喜蕩心，服翫遵式，永崇不朽也。

金剛般若經疏

隋　天台　智者大師說

編 序

天臺宗智者大師，號稱“小釋迦”，演法華、立教觀，辯才無礙，親證實相。樹東土之教幢，其功最著。大師之《金剛般若經疏》，簡明扼要，以諸相非相為經體，以實相慧行無相檀為其宗，以破執斷惑為經用。

今於此疏，詳校標點，標立科判，加入經文，以令易讀。

說明：

1、經文系編者所加，為姚秦三藏法師鳩摩羅什所譯《金剛般若波羅蜜經》（*大藏經，T08/N235*）。

2、有“甲、乙”等字樣之科判，乃編者依大師疏文中科判而另立。

瀋陽北塔翻譯組 善慧光 蓮花藏
二零一三年元月

此中分二：甲一、總攝玄義；甲二、廣釋文句

甲一、總攝玄義

分二：乙一、略釋五種玄義；乙二、廣釋經名

乙一、略釋五種玄義

略釋經題。法譬標名。般若幽玄，微妙難測，假斯譬況，以顯深法。

「金」即三義：一、寶中真上，不可侵毀。二、利用自在，摧破諸物。三、表裡清淨，影現分明。

「剛」是堅義，謂身、命、財。身即法身，命即慧命，財即法財。

功德助道，用譬三種「般若」。實相般若，理性常住；觀照般若，破五住惑；文字般若，解脫自在。如此三法，不縱不橫，非並非別，成祕密藏。佛三種身，亦復如是。實相即法身，如大經明金剛身品；觀照即報身，如金剛三昧破諸煩惱；文字即應身，隨機利益，普現無邊。

舊云：金剛譬十地後心，因圓之位。今言：初心至後，即有六種金剛也。

「體」者，若見諸相非相，即見如來，是經之正體也。

「宗」者，約實相之慧，行無相之檀。「如人有目，日光明照，見種種色」，是因；「諸相非相」，是果。此之因果，同約實相。

「用」者，破執為用。一切封著，通名為執。破諸相惑，顯出功能，亦自無滯，即力用也。

「教相」者有五：一摩訶，二金剛，三天王問，四光讚，五仁王。廣略雖異，同名般若。摩訶以廣歷色心，乃至種智，皆摩訶衍。此文略說金剛為喻也。

乙二、廣釋經名

次廣解釋，言「金剛般若」，此乃摧萬有於性空，蕩一無於畢竟，甚堅甚銳，名曰「金剛」。「智」名決斷，「慧」曰解知。萬像雖繁，物我無相，有為斯絕，寂其機照，故假名般若。西云：「跋闍羅」，亦云「斫迦羅」，此翻金剛，云是利鐵，亦名破具。引大經云：「佛告迦葉：汝今決斷譬若剛刀。」又云：「劫火起時一切皆銷，利銳者在下為金剛際。」又云：「往古諸佛舍利變為金剛如意珠。」今通取堅利為譬。

舊云：體堅用利。體堅眾惑不侵，用利能摧萬物。今問：體唯堅不利，用唯利不堅，亦應體則不利，用則不堅。此乃不堅不利，何謂堅利？《百論》云：「眼非知，意非見。別既非見，合云何見？」今依《中論》，通此問即無滯義。

今言：堅利者不堅不利，假言堅利。如言：苦以不苦為義，無常以常為義，空以不空為義。此一例語，任運不畏斯難。般若如大火聚，四邊不可觸，豈可定作體用耶？體用因緣不一、不異，體堅用亦堅，體利用亦利。既其不一，假名義辨。若說體堅，即說用利。此是假名義，一邊之說。離用無體，離體無用。用即寂，寂即用。無別有無用之體主於用也，亦無別有無體之用主於體也。不一亦不異，有因緣故亦可說一說異。為破一說異，破異說一，假說一異，令眾生悟非一非異，秖名此因緣不一不異，離斷常戲論。戲論不得入即是堅，能破斷常即是利也。

問：何者為般若，如是堅利？

答：一往性空為般若。不斷不常，不一不異，性空，畢竟空為般若。萬相一無，皆悉盡淨。大論云：般若有三種：實相、觀照、文字。實相即理境第一義諦，觀照即行人智慧；智慧鑑此實相，說智及智處，皆名為般若。文字能為作詮，亦為般若。故云：無離文字說乎解脫。一體三名，同祕密藏。

問：有翻無翻？答：翻為智慧。

問：大論云：智慧輕薄，般若深重，云何相翻？釋論七十卷，釋須菩提五歎不可稱、不可量、無等等、無有邊、如虛空。解不可稱句云，稱名智慧。此是稱量檀度，非智慧不能準量，故稱名智慧般若定實相。此釋不可量，何意不可量？欲明佛所得般若，明鑑實相甚深窮邊極底。菩薩因中智慧，不能稱量佛果地般若。此是因中智慧輕薄，不能稱量果地般若。何得妄引無翻耶？大經云：慧有三種：般若、毘婆舍那、闍那，同一氣類，隨名而辨。約人，般若屬眾生。毘婆舍那，一切聖人。闍那，諸佛菩薩。就法者，毘婆舍那總相。般若別相，闍那翻破相，毘婆舍那翻正知見，此即是總相知見。般若翻出離慧，即是屬眾生，眾生有慧數故。闍那，諸佛十地菩薩，有決斷義故，共為一位耳。

「波羅蜜」，亦「阿羅蜜」、「波羅伽」等，翻「度彼岸」，亦「彼岸到」，亦「度無極」。此假名無度為度耳。佛已度智慧，度名一切智。菩薩未度，亦不名度。度時亦不名度。不離已度，度未度故。而今言乃度，此假名說度。一行度，二時度，三果度。六度善修滿足，為行度，三僧祇滿，為時度，得大菩提，為果度。「彼岸」者，生死為此岸，涅槃為彼岸。煩惱為中流，八正為船筏。又慳貪

為此岸，佛果為彼岸。布施為河中，正勤為船筏。又取相為此岸，無相為彼岸。智慧為河中，精進為船筏。一往如此。又即生死涅槃俱為此，非生死涅槃為彼。故云：遠離此、彼岸，乃名波羅蜜。又前生死涅槃雙非中道為二；非生死涅槃中道為不二。二不二，俱為此；非二非不二，俱為彼。故遠離二邊及以中道，名波羅蜜。

「修多羅」，翻契經。經字，訓法訓常，由聖人心口也。次部軸者，第一部十萬偈；第二部二萬偈，並不來此土；第三部一萬八千偈，即《大品》，亦名《放光》；第四部八千偈，即《小品》，亦名《道行》；第五部四千偈，即《光讚》；第六部二千五百偈，即《天王問》；第七部六百偈，即《文殊問般若》；第八部三百偈，即此《金剛般若》。叡師云：並是如來隨機之說。般若，非稱量，過諸數量，豈是一多四五之可說！

次簡前後，言金剛前後者，肇師注云：五種般若，此說最初，又千二百五十人，後說《大品》，大數五千人，受化轉多，故摩訶在後。若《金剛》在後者，《仁王經》云：初摩訶，次金剛。又護念付囑及得慧眼，未聞此經，似宜在後。俱有證據，由人用耳。對機設教，廣略不同。從得道夜，訖泥洹夕，常說般若，明理一等。若依《光讚》，如來十九出家，三十成道。至四十二，二月十五日食後，為諸菩薩說般若。

次譯經者，羅什法師，秦弘始三年，即晉安帝十一年譯。又後魏末，菩提流支譯論本八十偈。彌勒作偈，天親長行。釋總三卷，分文十二分：一序分，二護念分，三住分，四修行分，五法身非身分，六信者分，七校量顯勝分，八顯性分，九利益分，十斷疑分，十一不住道分，十二流通分。講說時別一途開章耳。

甲二、廣釋文句

分三：乙一、序分；乙二、正說分；乙三、流通分

乙一、序分

分二：丙一、通序；丙二、別序

就此一經，開為三段：序、正、流通。序為緣起，說教之前，必有由漸。分衛放光，雨華獻蓋等也。由漸既起，正教宜陳。緣教相感，其猶影響。故有正說。又非止近被一時，乃欲遠傳來際，故有流通。三段各二。序，有通、有別。正說，前、後二周。流通，付囑、奉行。

丙一、通序

如是我聞。一時，佛在舍衛國祇樹給孤獨園，與大比丘眾千二百五十人俱。

通序為五。

「如是」者，佛所說。般泥洹時，侍者請問。答云：一切經初，皆安如是。我聞者，親承金口，而聞事非謬也。

「一時」者，言則當理，理亦如言。當理得時，令人開悟，聖不虛說，言必會機，故言一時也。

「佛」者，大師之名。佛者，覺義。異凡夫故自覺，異二乘故覺他，異菩薩

故覺滿。

「在舍衛」者，法王行運，應物而遊，在舍衛城。憍薩羅國舍衛，名聞物國。勝物多出此境，嘉名遠振諸國，故名聞物。又舍婆提者，昔有二仙，弟名舍婆，此云幼小。兄名阿跋提，此名不可害。合此二人，以名城也。

「祇樹給園」者，須達布園，祇陀施樹，共立精舍，廣出他經。

「與大比丘」者，聖化無祕，聽必有儔，俱聞如林，可明信矣。應有四眾，略而不載。比丘、云怖魔、乞士、破惡。

「千二百五十人」者，三迦葉一千，目連、身子二百五十。

丙二、別序

爾時，世尊食時，著衣持鉢，入舍衛大城乞食。於其城中，次第乞已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，敷座而坐。

「爾時，世尊」下，明別序。上明通序，以證信。今辨別序，以發起。具上十號，故曰世尊。

「食時」者，食熟之時，一人家皆有，施心易生。

「著衣」，僧伽梨衣也。佛觀良田區塍，命出家人著此服也。

「持鉢」，執四天王所奉應器。入舍衛城乞食。法身無待，何須乞食？天人妙供，百味日盈。自行分衛，福物之宜。乞食有十利：一見相好，二去疾，三除慢，四為女人監護，五天龍從，六四天王鉢，七貧富等，八不雜，九息謗，十常在三昧，其實不食。

此城縱廣千二百由旬，九億家。國南城北，精舍在東。自外以適，故言「入」也。食時，如法食，眾生有此勝智，機緣將發，以表般若。著衣持鉢，衣是被弘誓鎧，慈悲之心；鉢是行鉢，鉢能盛飯。行能趣理，即表解脫，城即法性涅槃之城，觀五陰舍，悉皆空寂，不動如城，以表法身。次第乞食，不越貧從富，不捨賤從貴，大慈平等，故言「次第」。即表菩薩次第行、次第學、次第道。

行行因緣，故為「還至本處」。本處，即一切智處，歷色心觀，至一切智。

「飯食訖，收衣鉢」者，即是果後無復願行。無誓故收衣，不復進行故併鉢。

「洗足已」，即是定慧無復垢累，塵沙無明永去。洗水清淨，故言洗足。

「敷座」者，即諸法空為座，四無畏處，此說般若也。別序竟。

乙二、正說分

分二：丙一、初周實智道；丙二、二周方便道

丙一、初周實智道

分二：丁一、述讚正問；丁二、如來許答

「時長老須菩提」下，第一為正說。文又為二：從初至「果報不可思議」，名實智道。重白佛去，是方便道，或為後來，或為鈍根，或可智度。善權為菩薩父母，如判大品，般若、方便兩道分文，此經略說，亦復如是。

就前段中，初問、次答。問中，前述讚、次正問。

丁一、述讚正問

時，長老須菩提在大眾中即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬而白佛言：「希有！世尊！如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應云何住？云何降伏其心？」

「長老須菩提」，是對揚主，有長人之德。夫鉅鐘雖朗，非扣不鳴。聖不孤應，影響唯仁。須菩提，翻空生，亦名善吉，或云東方青龍陀佛。

「從座起」者，請業之儀。即事請道，側身避席。

「袒右肩」者，隋國法以袒為敬，亦示弟子執作為便。右膝著地，屈曲伏從，示無違拒之貌。

「合掌」，斂容祇肅，顯師尊道重故。克敬盡恭，專一之至。

「白佛言」，述讚。

「希有」者，佛從前代八萬四千歲，皆輪王位。至釋尊身若不出家，當二千五百歲作金輪王。而能捨位，從門乞食，是為希有！此歎身密。「護念」，歎意密；「付囑」，歎口密。又是述讚。《大品》中意：護念，即般若實道，如母能護念。付囑，即方便權道，如父能教詔付囑。

「世尊」下，還躡前述，更起今問。「發菩提心」者，一切智也。總牒指歸，翻云無上正遍知覺。標心擬向，遠期正覺。次問「住」，入理般若名為住，即實智。次問「降」者，方便即權智。如善財言：我已先發菩提心，云何修行？云何學道？

丁二、如來許答

分二：戊一、略許；戊二、廣答

「佛言善哉」下，第二佛答。初略許、次廣答。略許中有三：一、述，二、誡，三、願聞。

戊一、略許

佛言：「善哉，善哉。須菩提！如汝所說：如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩，汝今諦聽！當為汝說：善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是降伏其心。」「唯然。世尊！願樂欲聞。」

「善哉」下，述許。「如汝所說」，讚請之儀。常理會機，盡善盡美，誠如所言。「汝今諦聽」下，誡示聽。若不審諦，即漏言遺理。誡令諦聽，言理弗虛。

「唯然」下，受旨願聞。慈誡許說，敬肅傾心也。

戊二、廣答

分三：己一、明般若體空無所有；己二、明名空無所有；己三、明力用空無所有

己一、明般若體空無所有

分三：庚一、正明體相空；庚二、信者行深；庚三、信受福重

庚一、正明體相空

分三、辛一、約願答降；辛二、約行答住；辛三、無相為因

「佛告」下，第二廣答為三：初、明般若體空無所有；次、「云何名」下，

二明名空無所有；後、「忍辱」下，三明力用空無所有。

還就初中，更為三段：初、正明體相空，二、信者行深，三、信受福重。

初體相中，降心約願，住心約行，皆無所有，為無相因。法身無色，為無得果。問何故？許中，前住、後降。答中，先降、次住。互前後者，般若多含，義非一轍。若約發心，前願後行，廣發誓願。權引於前，次入實相，以無住法，住於妙理。若約修行，要須前修實慧，次用權道，故有二觀次第，前住後降。若就證時，權實一心中，悟不復前後。

辛一、約願答降

佛告須菩提：「諸菩薩摩訶薩應如是降伏其心！所有一切眾生之類：若卵生、若胎生、若濕生、若化生；若有色、若無色；若有想、若無想、若非有想非無想，我皆令入無餘涅槃而滅度之。如是滅度無量無數無邊眾生，實無眾生得滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，即非菩薩。」

今就誓願中，有四心：一、廣大，二、第一，三、常心，四、不顛倒。菩薩發願，普濟萬物，無邊曠遠，故名大心。欲願與涅槃寂滅極樂，故名第一。生死道長，眾生性多，而誨人不倦，名曰常心。不見能所，名不顛倒。

釋大心者，横亘四生，堅窮三界。四生，是能住三界為所在。依[穀-禾+卵]謂卵，含藏曰胎，假潤稱濕，欻現名化。若有色，即欲色二界。無色，即空處。有想，是識處。無想，不用處。非有想非無想，即最上天。

「我皆令入」下，釋第一心。法不自起，因緣故生。但是因緣自性皆空。順理為解，乖宗成惑。惑即生死流轉，受身心苦；解即累滅苦盡，寂然永樂，謂之滅度。小乘涅槃，灰身滅智為無餘。大乘以累無不盡，德無不圓，名為無餘。生滅觀在，名有餘也。

「如是滅度」下，釋常心。若有能所，即懈息。以無休倦，故名常心。度無量無邊，實無度者。《大品》度空品云：「度眾生如度虛空。」明眾生無毫末可得。只解眾生本來無所有即是悟，悟即名度。若有眾生可度者，佛菩薩等即得殺罪。於一身理而為論，實無有眾生。眾生顛倒，妄執謂有。今佛菩薩憐愍說法，令悟本無所有，名此悟為度。實無別有眾生，異理而度著涅槃中也。

「何以故」下，釋不顛倒，以失顯德。若有我人，可言有滅。但是假名，横計人我。執我為非，忘我為是。是非既彰，得失明矣。《大品》中，具明十六：一我，二眾生，三壽者，四命者，五生者，六養者，七眾數，八人者，九作者，十使作者，十一起者，十二使起者，十三受者，十四使受者，十五知者，十六見者。此中略明四耳。

辛二、約行答住

分三、壬一、辨行；壬二、舉喻格量；壬三、結勸

「復次」下，第二答住問，更為三：初、辨行，次、舉喻格量，後、結勸。

壬一、辨行

「復次，須菩提！菩薩於法，應無所住，行於布施，所謂不住色布施，不住聲香

味觸法布施。須菩提！菩薩應如是布施，不住於相。何以故？若菩薩不住相布施，其福德不可思量。」

就辨行中二，前標無住為本。依無住本，行於布施，即住般若中也。娑婆世界宜用檀義攝六。資生攝施，無畏攝戒忍，法攝後三。但舉一檀，即攝六也。捨心無吝，謂之布施。無相可存，何吝之有？施為六度之首，塵為生法之機。二法皆空，於何不盡？

「次菩薩應如是布施」下，結成住義。施受皆不可得不住相也。正以虛心，而施福不可量。理既無量，心不應限。稱理行施，其福彌廣。

壬二、舉喻格量

「須菩提！於意云何？東方虛空可思量不？」「不也，世尊！」
「須菩提！南西北方四維上下虛空可思量不？」「不也，世尊！」
「須菩提！菩薩無住相布施，福德亦復如是不可思量。」

「東方虛空」下，第二舉喻格量。理行既顯，如說而行。其福甚多，齊太虛也。

壬三、結勸

「須菩提！菩薩但應如所教住。」

「但應如所教住」下，第三結勸也。聖言無謬，理不可越。如佛所教，安心住實相也。

辛三、無相為因

「須菩提！於意云何？可以身相見如來不？」
「不也，世尊！不可以身相得見如來。何以故？如來所說身相，即非身相。」
佛告須菩提：「凡所有相，皆是虛妄。若見諸相非相，則見如來。」

「可以身相見不」下，明願行皆無相為因。法身無色，為無得果。菩薩發心有三義：一、化眾生，二、修萬行，三、向菩提。降伏明化物，辨住示修行。如來身相，即菩提果體。若識法身，菩提可登。若計性實，乖之遠矣。舉法身，明菩提空也。

「不也」下，善吉深識法身，故言不可以身相而見。或一身一智，或言真、應，或言法、報、應，皆是明果。若至果理不生，不生而般若生理不生，不生即法身不可說。習報二果不生，不生即報身不可說。慈誓不生，不生即應身不可說。如此三身皆不可說，那得以身相見如來？以因緣故。若得道人，聞說即悟，得見如來。若聞不悟，雖說身相，即非身相，故不可見。

「凡所有相，皆是虛妄，若見非相，見如來」者，非因非果，有因緣故，可得言因，亦可言果。如非初焰非後焰，不離初後焰，即此意也。今只以相為非相，非謂遣相別有一非相。若能如此，即見如來。

庚二、信者行深

分三、辛一、明行深；辛二、釋成；辛三、引證

辛一、明行深

須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，得聞如是言說章句，生實信不？」
佛告須菩提：「莫作是說。如來滅後，後五百歲，有持戒修福者，於此章句能生信心，以此為實，當知是人不於一佛二佛三四五佛而種善根，已於無量千萬佛所種諸善根，聞是章句，乃至一念生淨信者，須菩提！如來悉知悉見，是諸眾生得如是無量福德。

「頗有」下，第二明信者行深。文為三：一、明行深，二、釋，三、引證。

初有問答。問：頗有人能信不？答：如來滅後，後五百歲，有持戒修福者二，初非一佛，二多積者，能信此經。出家持戒，在俗修福。

「後五百歲」者，從六百至一千，亦云最後五百，始有佛法之名。

「能生信」者，非值一兩佛也。應以如來滅後，是其得道之時。如優波掘因緣，若尋其本，非一兩佛也。淨信無所得，信也，無相者為淨信。五百論師，非不持戒，不信大乘，四依久植，故能信耳。既得實相淨信，如來以種智知，以佛眼見。見其一念信，得無量之福。如一人以花自供佛，一人以花與他供佛，所得福德。問羅漢，不能見。問彌勒，彌勒云：自者畢苦得辟支，與他得成佛。是菩薩心，故如來知見。般若為佛母，佛常眼觀。此經及受持者，福與虛空齊，非下所測，唯佛能知見耳。

辛二、釋成

何以故？是諸眾生無復我相、人相、眾生相、壽者相。無法相，亦無非法相。何以故？是諸眾生若心取相，則為著我人眾生壽者。若取法相，即著我人眾生壽者。何以故？若取非法相，即著我人眾生壽者，是故不應取法，不應取非法。

次「何以故」下，第二、舉二空釋成。信者相有三：何以故？初標、次釋、後結。此中文隱有縱釋、反釋、傳釋。

初、列生空，有四：我是自在之名，人為宰主之目，眾生取續前為義，壽者以接後為能。此四同為人執，隨用以立四名。廣即十六知見取著此見，不信般若。

次、列法空，但有兩句，法非法也。今言法者，說五陰空為法，五陰相為非法。即以陰空為藥名法。陰有為病，名非法。陰病既除，空藥亦遣。非法既謝，在法亦亡。又持戒為法，破戒為非法。次、若持若犯，並非法。非持非犯為法，是中道義。此信達中道，離有無二邊，乃信此經耳。以是義故，如筏喻者。

辛三、引證

分六：壬一、舉經為證；壬二、舉菩薩正行；壬三、舉菩薩遍行；壬四、舉往古時事；壬五、舉淨佛國土；壬六、舉譬山王為證

壬一、舉經為證

以是義故，如來常說：汝等比丘，知我說法，如筏喻者，法尚應捨，何況非法。

第三、引證信者行深有六：初、舉經為證，二、舉菩薩正行，三、舉菩薩遍

行，四、舉往古時事，五、舉淨佛國土，六、舉譬山王為證。

第一、引經為證者。譬欲濟河，搆筏自運，既登彼岸，棄筏而去。將度生死，假乘萬行，既到涅槃，萬善俱捨。道法尚捨，而況非法？初以善捨惡，後則俱捨。

壬二、舉菩薩正行

須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」
須菩提言：「如我解佛所說義，無有定法名阿耨多羅三藐三菩提，亦無有定法，如來可說。何以故？如來所說法，皆不可取、不可說、非法、非非法。所以者何？一切賢聖，皆以無為法而有差別。」
「須菩提！於意云何？若人滿三千大千世界七寶以用布施，是人所得福德，寧為多不？」
須菩提言：「甚多，世尊！何以故？是福德即非福德性，是故如來說福德多。」
「若復有人，於此經中受持，乃至四句偈等，為他人說，其福勝彼。何以故？須菩提！一切諸佛，及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出。須菩提！所謂佛法者，即非佛法。」

「如來得菩提」下，第二、舉菩薩正行為證。

佛問：有菩提可得，有法可說不？答：無有定法名菩提，亦無有定法如來可說。無定即是性空，解窮相盡，謂之菩提。無相故不有，假名即不無。不有不無，何實可得？何定可說？應化非真佛，亦非說法者。應既不說，真亦復然。離真無應，真應不同。由來真不說，應說。說即不說，不說而說。若知如來常不說，是為具足多聞。

「何以故」下，釋菩提無相可取，諸法空不可說。非法即不有，非非法即不無，故不可說。有無並無，理之極也。所以者何？理無生滅，謂之無為。無為之理，眾聖同解。解會無為，結盡道成。一解脫義，同入法性。無為雖一，解有明昧淺深差別也。

「三千七寶」下，校量。前舉虛空，此豈不盡。今一念信解，復一番格量。積寶多而功薄，四句約而福厚。金玉三千，止以養身。一偈雖約，妙極資神。愛佛功德，七住未忘。妙著難覺，宜應虛心也。七寶是事善緣因，天人果報，不動不出。故以動出之慧，導之得成菩提。一念圓信，能導眾善，此心為勝。實相能出諸法，法即非法，諸法不生，般若生也。

壬三、舉菩薩遍行

「須菩提！於意云何？須陀洹能作是念：『我得須陀洹果』不？」
須菩提言：「不也，世尊！何以故？須陀洹名為入流，而無所入，不入色聲香味觸法，是名須陀洹。」
「須菩提！於意云何？斯陀含能作是念：『我得斯陀含果』不？」
須菩提言：「不也，世尊！何以故？斯陀含名一往來，而實無往來，是名斯陀含。」
「須菩提！於意云何？阿那含能作是念：『我得阿那含果』不？」
須菩提言：「不也，世尊！何以故？阿那含名為不來，而實無來，是故名阿那含。」

「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：『我得阿羅漢道』不？」
須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：『我得阿羅漢道』，即為著我人眾生壽者。世尊！佛說我得無諍三昧，人中最為第一，是第一離欲阿羅漢。我不作是念：『我是離欲阿羅漢』。世尊！我若作是念：『我得阿羅漢道』，世尊則不說須菩提是樂阿蘭那行者！以須菩提實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行。」

「須陀洹」下，第三、舉菩薩遍行。初舉四果，次善吉自陳。

「須陀洹」，此云修習無漏，亦逆生死流，亦入道流。不入色塵，是逆流。至論在觀，無逆無入。言「不入色」者，即是六塵。過去無明所感，無明不實，所感六塵，那得是實？既其不實，那得作定有無六十二見計？以不定性，故名不入。海為眾流之川，菩提神極之淵。始會無生，必盡源也。理無乖順，何入之有？違理故入六塵，背塵即會於理。下眾果類然。

「斯陀含」，云住薄，亦一往來。欲界思惑九品，已斷六品，餘三品在，故言薄。人天各一生，便成羅漢，故名一往來。而實無往來，已得生法二空故。

「阿那含」，此云不還，亦云不來。欲界結盡，上界證無學。應云不來，略以無兼不，互文現耳。

「羅漢」，此云無著，亦曰不生。三界生盡，所作已辦，羅漢稱道，前三言果。果實通四，而獨稱道者，以得盡無生二智，聲聞道極，故以道為名。

「世尊佛說」下，第二自陳。以己所解，驗理非虛。心空恒靜，諍從何起？

「蘭那」者，寂靜行。相盡於外，心息於內。內外俱寂，何時不靜？得名不虛，必稱實也。蘭那，此云無事。若自謂是離欲，即是有事，何謂無事？

壬四、舉往古時事

佛告須菩提：「於意云何？如來昔在然燈佛所，於法有所得不？」
「世尊！如來在然燈佛所，於法實無所得。」

「昔在然燈」下，第四、舉往古時事為證。次明菩薩，其解亦同。如來在昔佛所行般若時，非但於假名，不入色香等，亦不入涅槃，亦不入中道，是故得成菩提。四依齊此，明一念信人，降伏其心，無我相等。

壬五、舉淨佛國土

「須菩提！於意云何？菩薩莊嚴佛土不？」
「不也，世尊！何以故？莊嚴佛土者，則非莊嚴，是名莊嚴。」
「是故須菩提，諸菩薩摩訶薩應如是生清淨心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。

「淨佛土」下，第五、一念淨信，辨其應住，以無所住。住於般若，而取佛土，即是四種莊嚴。若自嚴淨，即是寂光。若論化他，即具四土。相惑此土穢，虛明即國淨。嚴國之義，亦在虛心。如是嚴淨土，應行檀等生清淨心。不住色香，其心無住。三番法，非法等。一念淨心，無住之住。即是非因而因，而降住等也。

壬六、舉譬山王為證

「須菩提！譬如有人，身如須彌山王，於意云何？是身為大不？」
須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身，是名大身。」

「譬如」下，第六、須彌山王，此即非果而果。

「須彌」，翻云安明，四寶所成，是十山中一。一雪山，二香山，三軻梨羅山，四仙聖山，五由乾陀山，六馬耳山，七尼民陀羅山，八斫迦羅山，九宿慧山，十須彌山。因大故果大。得法性五陰，成就法身。故言「大如須彌」，須彌以譬法性色。色大故般若大，如山大神亦大。習果既圓，報果亦滿。法身非身，故言大身。

庚三、信受福重

分四：辛一、福多；辛二、處重；辛三、人尊；辛四、總結

辛一、福多

「須菩提！如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河尚多無數，何況其沙！」
「須菩提！我今實言告汝：若有善男子、善女人，以七寶滿爾所恒河沙數三千大千世界，以用布施，得福多不？」須菩提言：「甚多，世尊！」
佛告須菩提：「若善男子、善女人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，而此福德勝前福德。

「恒河」下，第三信者福重。文有四階：一福多，二處重，三人尊，四總結。

「恒河」者，是神名，此河長八千由旬，廣四千由旬，甚深，象度皆沒。沙細如麵，水白如乳。初言三千，不即恒河者自少至多。一恒河為本，復數諸恒河。諸恒河之沙，三重為數。捨寶多而福少，持經少而福多者，經之勝用。

辛二、處重

復次，須菩提！隨說是經，乃至四句偈等，當知此處，一切世間、天、人、阿修羅，皆應供養，如佛塔廟，何況有人盡能受持讀誦。

「復次」下，明處重。一切世間，總明處貴。天人修羅，略明三善道。供養如塔，此云方墳，亦名靈廟。尊法身故敬塔，為重經故，貴說經處。大品，舍利起塔不及般若，何故說處如塔，其義實爾？但世人敬塔故，令說處如塔。

辛三、人尊

須菩提！當知是人成就最上第一希有之法。

是人成就最上下，明人尊。法妙人稱，理故宜然。希有之法是菩提成就，即人可貴。如法華說最實事。即是第一義諦，最上之法也。

辛四、總結

若是經典所在之處，則為有佛，若尊重弟子。」

「若是經典」下，總明經所在之處，即為有佛，尊重弟子。人能弘法，即人有法。以法成人，即法有人。人法所處，理當貴矣。非果而果，即為有佛。非因而因，即以尊重弟子，謂普賢文殊等。初章竟。

己二、明名空無所有

分四：庚一、名字空；庚二、受持福多；庚三、信受行深；庚四、如來述成

庚一、名字空

爾時，須菩提白佛言：「世尊！當何名此經？我等云何奉持？」
佛告須菩提：「是經名為《金剛般若波羅蜜》，以是名字，汝當奉持。所以者何？須菩提！佛說般若波羅蜜，則非般若波羅蜜。須菩提！於意云何？如來有所說法不？」
須菩提白佛言：「世尊！如來無所說。」

「當何名」下，第二、辨名空無所有。夫條散難究，本一易尋。會宗領旨，宜正其名。文有四段：初、名字空，二、受持福多，三、信受行深，四、佛述。

初中，有問答，問名、問持。遵修為奉，任弘為持。在三成範，請問其軌。

「佛告」下，答名、答持。名冠題首，義已備矣。境慧相從，通名般若。那要宜別，歸乎聖心。挈綱舉目，詮合義從。名正理顯，宜應修習。

「所以者何」下，釋夫名不虛設，必當其實。金剛所擬，物莫不碎。此慧所照，法無不空。即非般若，即慧空也。境滅慧忘，何相不盡。弘持之旨，宜在於此。

釋中，初無所有，二亦無所有而意異故。明不無所有，此簡性空義。一者性自是空，二者破性說空。前有所無空，後無所有空。《大品》云：諸法無所有，如是有，如是無所有。是事不知，名為無明。

有所無望前，無所有望後。前三藏中，說性義皆破。即屬破性，說空所攝。而此性義，前時為緣，為有者。今日悉無，故言有所無。

而言無所有，望後明諸法無所有，而復有不無所有義，即明如是有故。經云：不知名無明，破性說性空。橫論破病，一切悉皆洗淨。是盡亦盡，是淨亦淨。豎論入道，盡復有不盡義。此望道為論，即此盡淨為道。道有隔凡成聖之用，不同二頭三手之無所有。復有不無所有義，即是如是有義。若是前無所有，一向無所有，無所有亦復無所有。後明無所有，即是不無所有。

無所有，名雖同，其意有異。就前中，初明如空，次明如亦空。所以者何？佛說般若，則非般若，此是如空。既以性空為般若，般若即非般若，性空如亦空。如來有所說法不？境慧都空，復何所說？說不說，如不如，二智皆空也。

庚二、受持福多

「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵是為多不？」
須菩提言：「甚多，世尊！」
「須菩提！諸微塵，如來說非微塵，是名微塵。如來說：世界，非世界，是名世界。須菩提！於意云何？可以三十二相見如來不？」
「不也，世尊！何以故？如來說：三十二相，即是非相，是名三十二相。」

「須菩提！若有善男子、善女人，以恒河沙等身命布施；若復有人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，其福甚多！」

「三千」下，是第二、受持福多，不無所有，亦二：初、明微塵不無所有，二、明身相不無所有。佛說微塵即非微塵，是名微塵，故是無所有，如是有。大品云：不知名無明，今明了此。如是有即智慧也。散為微塵，合成世界。世界無性故，非假名即有。

「可以三十二相」下，二明身相不無所有。非相假名身相，只以身為非身。不是遣除身，別有非身也。亦非遣相，別有無相。相無相，不一、不異。

「恒河沙身命」下，說經名已，復一番校量。前寄捨財以明勝，此寄捨身以辨多。依報易捨，正報難損，自易之難，示化漸也。身命布施，不免有生。弘持四句，累滅道成。

庚三、信受行深

分四：辛一、須菩提不聞；辛二、餘人能信；辛三、善吉聞易；辛四、餘人信難

辛一、須菩提不聞

爾時，須菩提聞說是經，深解義趣，涕淚悲泣，而白佛言：「希有，世尊！佛說如是甚深經典，我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經。

「聞說經深解」下，第三、信受行深有四：初、須菩提不聞，二、餘人能信，三、善吉聞易，四、餘人聞難深解。

「悲泣」者，嗟我晚悟，兼悲未聞。愍念一切眾生不知此法，故悲。聞此法喜，故悲。深嗟小乘，嗚呼自責，故悲。不善觀空，名得慧眼。故爾前雖聞未聞，如此降伏應住也。

辛二、餘人能信

世尊！若復有人得聞是經，信心清淨，則生實相，當知是人，成就第一希有功德。世尊！是實相者，則是非相，是故如來說名實相。

「若復有人得聞」下，第二、餘人能信。實相者，即是非相。若有少相，即非實相。故以無相為實相，如來說此，而人能信，豈非第一希有？而言生實相者，此是無生生也。《大品》云：色不生，故般若波羅蜜生。若解色無生，即是無生。觀智起故，般若生也。

辛三、善吉聞易

世尊！我今得聞如是經典，信解受持不足為難。

「我今得聞」下，第三、善吉信易。遇佛道成證聖，方信何難？生值佛世，親得解悟，解故信之易也。

辛四、餘人信難

若當來世，後五百歲，其有眾生，得聞是經，信解受持，是人則為第一希有。何以故？此人無我相、人相、眾生相、壽者相。所以者何？我相即是非相，人相、

眾生相、壽者相即是非相。何以故？離一切諸相，則名諸佛。」

「若當來世」下，第四、餘人信難。生不值佛，而能信如是無相之法，斯豈不難？就文更為四：初、明信者希有，末法時信最可稱美。

二、「何以故」下，釋信者由無我相，能信此經。若纔有少許我人等相，即不信也。

三、「所以者何」下，釋無相意。我相即是非相，無片許相可得故。其能不顛倒我人等，從本以來，無一相可得故。其體本來無相，即為希有，此是反釋。

四、「何以故？」離一切相，即名諸佛。相盡解極，即是為佛。能離有無，畢竟常住。前云：「若見諸相非相，即見如來。」

庚四、如來述成

佛告須菩提：「如是！如是！若復有人，得聞是經，不驚、不怖、不畏，當知是人甚為希有。何以故？須菩提！如來說：第一波羅蜜，非第一波羅蜜，是名第一波羅蜜。

「佛告」下，第四、如來述成。若善吉自言，容可不定。言無我人，即是佛者。佛今印定如汝所說，是故非虛。一往怛愕名驚，心膽怯弱名怖，深惡前事名畏。又驚是始行，怖是二乘，畏是外道。亦初聞經不驚，次思義不怖，後修行不畏。

「第一」，即般若諸度中，最為第一。六從後數，亦是第一。

己三、明力用空無所有

分三：庚一、力用無所有；庚二、能如是解仰參佛慧；庚三、明福多

庚一、力用無所有

分五：辛一、體無所有；辛二、功用；辛三、勸誡；辛四、引證；辛五、舉譬

辛一、體無所有

須菩提！忍辱波羅蜜，如來說非忍辱波羅蜜。

「忍辱」下，第三、明般若功用無所有。然諸法不出體、名、用，今皆無所有。文更為三：初、力用無所有，二、能如是解仰參佛慧，三、明福多。

就初中復五：一、體無所有，二、功用，三、勸誡，四、引證，五、舉譬。

第一體者，安耐名忍，加毀為辱，既無我人，誰加誰忍？故非忍為忍，忍為非忍，為般若體也。

辛二、功用

何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體，我於爾時，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。何以故？我於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應生瞋恨。須菩提！又念過去於五百世作忍辱仙人，於爾所世，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。

「何以故」下，第二明般若用。以非忍為忍，有大力用。初、一世忍，次、多世忍。

一、「歌利」，此云惡生王。何故忍即非忍？引事為證。有苦能忍，有忍無苦。既無我人，割忍何生？若有人我，必生忿恚。而能恬然，無我明矣。

二、「又念五百世」下，即多世忍。菩薩知身無所有，捨不足難。若有此身，捨大難也。尸毘代鴿，猶是三藏中事忍。前明有忍無苦，今明無苦有樂。有慈悲故無恨，無恨故即樂也。

辛三、勸誡

是故須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心。若心有住，則為非住。是故佛說：菩薩心不應住色布施。須菩提！菩薩為利益一切眾生，應如是布施。

「應離」下，第三勸誡。此是般若之中心，故須精解。就文又二：一勸，二誡，文句相參。初勸發心，次勸應住，後勸修行。前誡離相，後誡莫染心施。今即初勸離相。發心菩薩以相盡為極，故宜以忘懷而期心也。

「不應」下，即是前誡不應住色，心中離一切相，不住聲香等也。「應生無所住心」者，即次勸應住般若。般若無相，可緣心何所住？若心有住，即為非住。住相即心動，故非住也。

「是故」下，是後誡，令不住六塵行施。還舉前宗，會以成義理無住故。應忘心而施，不住色無財物也。

「菩薩為利」下，即是後勸，令為利益而行施。施不望報，利益必深也。

辛四、引證

分三：壬一、舉佛說為證；壬二、舉能說人為證；壬三、舉所得法為證

壬一、舉佛說為證

如來說一切諸相，即是非相。又說一切眾生，則非眾生。

「如來說一切諸」下，第四、引證。證中有三：第一、舉佛說為證。諸相皆無，不見施者，我說一切相即非相。不應住相，生心行施。又說一切眾生，即非眾生，受者亦無。不應化眾生而受度也。

壬二、舉能說人為證

須菩提！如來是真語者、實語者、如語者、不誑語者、不異語者。

「如來是真語者」下，第二、舉能說人為證。真是不偽，實是無虛，如必當理，不誑非妄，不異即始終恒一。聖言不謬，故宜修行也。

壬三、舉所得法為證

須菩提！如來所得法，此法無實無虛。

「無實無虛」下，第三、舉所得法為證。寄實以非虛，何實之可得耶？若疑我說法非者，及能說人亦非者。今我所證得法，只自如此心，實作此證。不實不虛兩捨，無生無滅等例然。故所說如所得，非虛言也。

辛五、舉譬

須菩提！若菩薩心住於法而行布施，如人入暗，則無所見；若菩薩心不住法而行布施，如人有目，日光明照，見種種色。

「菩薩心住法」下，第五、舉譬，顯住相非曉，冥若夜遊。前舉有得為非，後明無得為是。若住色香等行施，不能得見諸法。若不住法行施，如有目日光，能得見色。無我三事，即不住相也。慧見為目，理境為日。萬行顯別，為種種色。諸法本來空，菩薩觀心，復知其無所有，而行布施者，即所見明了。此中先法後譬，直說譬耳。

庚二、能如是解仰參佛慧

須菩提！當來之世，若有善男子、善女人，能於此經受持讀誦，則為如來以佛智慧，悉知是人，悉見是人，皆得成就無量無邊功德。

「當來之世」下，第二、能如是解，即仰參佛說。當來若能受持，即為佛悉知見，皆得成就無量無邊功德。如來所見，理用非謬，明將來宜加勤修也。

庚三、明福多

須菩提！若有善男子、善女人，初日分以恒河沙等身布施，中日分復以恒河沙等身布施，後日分亦以恒河沙等身布施，如是無量百千萬億劫以身布施；若復有人，聞此經典，信心不逆，其福勝彼，何況書寫、受持、讀誦、為人解說。

「日三時捨」下，是第三、福多。若能如是信者，勝一日三時，以恒河沙身之與命布施。分一日為三分，故言初中後。施重又多，功德彌曠。若於此經，生心不逆，福勝前施。施即有限，信心無極，何況書寫持讀誦說，但言以信，況復弘持也。

須菩提！以要言之，是經有不可思議、不可稱量、無邊功德。

「以要言之」下，答上無所有，如是有不可思議事也。能知諸法，本來無所有，而以無所有為有，即不可思議。此文有十：

第一、「經不可思議」。理圓道極，言即盡美。提宗表實，約言之耳。物莫能測，不思議也。算數不該，不可稱量也。蕩然無涯，無邊耳。以要言之，略此三句矣。文理平等，無所有如是有，非般若為般若，非身相為身相，皆不思議也。

如來為發大乘者說，為發最上乘者說。若有人能受持讀誦，廣為人說，如來悉知是人，悉見是人，皆成就不可量、不可稱、無有邊、不可思議功德，如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。

第二、「為大乘者說，為最上乘者說」。此經在始，便為大乘不為三乘。廣運無涯，謂之大乘。超三乘之勝，謂之為最上。自非其人，不謬說也。包含名大，無勝最上。「如來悉知見」者，人高道曠，唯佛見之。荷擔菩提，千載不墜。由於人弘，任持運行，荷擔義也。背荷肩擔，非身而身，實相法身。非因非果，即

是兩肩也。

何以故？須菩提！若樂小法者，著我見、人見、眾生見、壽者見，則於此經，不能聽受讀誦、為人解說。

第三、「何以故」下，三乘不堪聞，不信受樂。小是二乘，著我是凡夫，著見是外道。不能讀誦，以失釋得也。

須菩提！在在處處，若有此經，一切世間、天、人、阿修羅，所應供養；當知此處，則為是塔，皆應恭敬，作禮圍遶，以諸華香而散其處。

第四、「在在處處」下，地是無知，法處故貴。雖復廢言息義，此處常有天龍圍遶，如帝王所居之處。人皆宗重，天人供養，此處是塔，恭敬作禮，香花而散也。

復次，須菩提！善男子、善女人，受持讀誦此經，若為人輕賤，是人先世罪業，應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業則為消滅，當得阿耨多羅三藐三菩提。

第五、轉障。本有重障，習學般若，先世重罪，現在輕受。若為人輕賤，過去重罪，即得消滅。罪起由惑，福生於解。福解既積，宿殃滅矣。

第六、當得菩提，即受記也。累滅解生，菩提可登，故佛懸記。

須菩提！我念過去無量阿僧祇劫，於然燈佛前，得值八百四千萬億那由他諸佛，悉皆供養承事，無空過者；若復有人，於後末世，能受持讀誦此經，所得功德，於我所供養諸佛功德，百分不及一，千萬億分、乃至算數譬喻所不能及。

第七、「我念過去」下，明能持經者，所得福德勝佛往行。然燈佛時，始獲無生忍。今能無所得心而持經者，得福勝我阿僧祇佛所，值八百四千萬億那由他佛，供養無空過者，福德算數不及。心限即福少，意曠則功德多也。

須菩提！若善男子、善女人，於後末世，有受持讀誦此經，所得功德，我若具說者，或有人聞，心則狂亂，狐疑不信。

第八、「於末世」下，明若具說無所得持經所得福，時人聞則狂亂狐疑不信。解通人曠，德必無涯。狂亂不信，不足明道也。

須菩提！當知是經義不可思議，果報亦不可思議。

第九、「義不可思議」。萬行淵深，義能誰測？以無所得無所有，如是有無所有為義，以非般若為般若義，故不可思議。

第十、「果報不可思議」。菩堤妙果，豈有心之所議？如《華嚴經》，明初發心便成正覺，與微塵法界眾生為眷屬，故知果報不可思議也。

丙二、二周方便道

分三：丁一、明體；丁二、辨名；丁三、明用

丁一、明體

分三：戊一、受假；戊二、名假；戊三、法假

戊一、受假

分三：己一、因無所有；己二、果無所有；己三、菩薩化他無所有

己一、因無所有

分三：庚一、正釋；庚二、引證；庚三、佛述

庚一、正釋

爾時，須菩提白佛言：「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」

佛告須菩提：「善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提者，當生如是心，我應滅度一切眾生。滅度一切眾生已，而無有一眾生實滅度者。何以故？若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，則非菩薩。所以者何？須菩提！實無有法發阿耨多羅三藐三菩提者。

「須菩提問」下，第二周、重說般若。或為後來，或是為鈍根者。文亦三段。初、從問去，至「福德多」，明體。次、「佛可以色身見」去，至前偈，辨名。後、「如來不以具足相」故，至「壽者見」，明用。

並無所有，就體中辨於三假：初受假，次名假，後法假。受是人，人即有名。此人之與名，有能成之法。三假是立法，云何將三假，釋無所有。三假乃是立法，亦是壞法。今欲明無所有，故須將來釋。若橫論破病，則實是一無所有。若堅論望道，即無所有而不無所有。此三假亦然，能成能破故。既言假有，竟何所有？既言假有，何為而不有？初約釋尊，「因」無所有，次約如來，「果」無所有，後、菩薩，「化他」明無所有。

就因中，更為三：初、「佛告」下，釋因無所有。次、「然燈」下，引證。後、「如是如是」下，佛述。

釋中又三：初、明得，次、明失，後、雙釋得失。

初明發心欲度眾生，起弘誓願，我當滅度一切眾生，實無眾生得滅度者。此明菩薩知眾生如有，何可滅？若實有眾生可度，《釋論》云：「菩薩得殺眾生罪。」又《大品》如化品，佛語須菩提：諸法本有今無耶？此即責須菩提意。眾生非本時有，今時無，何須慰喻？始行菩薩，本自無生，今何可滅也？

二、「何以故」下，明失。若菩薩有我人等相，即非菩薩。以失明得，理可知矣。「所以者何」下，雙釋得失。無發心者，故知無我，即行人空。計我有惑，故非菩薩。

庚二、引證

「須菩提！於意云何？如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」

「不也，世尊！如我解佛所說義，佛於然燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」

「於意云何」下，第二引證。證中有問答。初、問中，即引自昔得記之解，以證前說。次、今答中，無有法得菩提。聖心難測，義推可圖。得記由於無相，無相之中，即無所得也。

庚三、佛述

佛言:「如是，如是。須菩提！實無有法如來得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提，然燈佛則不與我授記:『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』以實無有法得阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈佛與我授記，作是言:『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』

「如是如是」下，第三、佛述，如汝所說者。在因時已自無所有故。無所得菩提，佛與我記。若見有法，則乖菩提，何容得記？無法得菩提，是故然燈佛受記。無法則會理，會理則向極，故得記也。

己二、果無所有

分三：庚一、明如；庚二、證；庚三、譬

庚一、明如

何以故？如來者，即諸法如義。若有人言：如來得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中無實無虛。

「何以故」下，第二、是明果無所有。有三義：初、明如，次、證，後、譬。

初即此是果人同如，同如故無所有。諸法性空，理無乖異，謂之為如。會如解極，故名如來也。

「若有人言如來得菩提」下，若有說如來得菩提者，此人俗間語，非理言也。實無有法，得菩提。佛，人也；菩提，道也。既無人法，誰得菩提？

「無實無虛」者，是非既盡，則會菩提。菩提之中，不見是非。非實即無是，非虛即無非也。

庚二、證

是故如來說一切法皆是佛法。須菩提！所言一切法者，即非一切法，是故名一切法。

「是故如來說一切法」下，第二、證如來無所有，如來在一切數故。凡夫違一切法，為邪；聖人順一切法，為正。正即覺悟，故皆佛法矣。

庚三、譬

「須菩提！譬如人身長大。」
須菩提言:「世尊！如來說：人身長大，則為非大身，是名大身。」

「譬如身長大」下，第三、說非果而果。直舉人身，類上諸法。緣假故長大，無性即非身。既非般若為般若者，寧不以非身為身耶？

己三、菩薩化他無所有

分三：庚一、明化人；庚二、引佛說為證；庚三、明嚴土

庚一、明化人

「須菩提！菩薩亦如是。若作是言:『我當滅度無量眾生』，則不名菩薩。何以故？

須菩提！無有法名為菩薩。

「若菩薩作是言」下，第三、明菩薩化他無所有。初、明化人，次、引佛說為證，後、明嚴土。

初、滅度眾生，不名菩薩。元無眾生，橫見眾生，見即乖道，非菩薩也。

「何以故」下，釋菩薩自無，何有眾生?

庚二、引佛說為證

是故佛說：一切法無我、無人、無眾生、無壽者。

二、「是故佛說」下，引證無菩薩亦無眾生。一切法都無我人也。

庚三、明嚴土

須菩提！若菩薩作是言：『我當莊嚴佛土』，是不名菩薩。何以故？如來說：莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。

三、「若菩薩言莊嚴佛土」者。虛襟進道，嚴土濟物。濟物之行，方便慧也。解空無相，謂之為慧。若言我能莊嚴國土，眾生可化，見惑違道，何名菩薩也?何以故？如來說非莊嚴，是名莊嚴者。無存於化，而土自嚴也。明應住義，受假竟。

戊二、名假

須菩提！若菩薩通達無我、法者，如來說名真是菩薩。

「若菩薩通達無我法者」下，第二明名假無所有。文二:

初、通達無我。既云一切法皆無所有，何名菩薩？今實無一切諸法。而今言，菩薩但有其名，今明此名，亦無所有故。何名此為菩薩？通達諸法無我等相，故名菩薩。真菩薩故，所以能通達無我。

二、立真解，通達非偽，真菩薩也。名假竟。

戊三、法假

分三：己一、明智慧空；己二、明心無所有；己三、明功德無所有

己一、明智慧空

「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？」「如是，世尊！如來有肉眼。」
「須菩提！於意云何？如來有天眼不？」「如是，世尊！如來有天眼。」
「須菩提！於意云何？如來有慧眼不？」「如是，世尊！如來有慧眼。」
「須菩提！於意云何？如來有法眼不？」「如是，世尊！如來有法眼。」
「須菩提！於意云何？如來有佛眼不？」「如是，世尊！如來有佛眼。」

「五眼」下，第三、明法假無所有，即上如來悉知見是人。其文又三：初、明智慧，次、明心，後、明功德。

法雖多，不過功德、智慧二種。嚴心為其體，故備空也。此是初明智慧空。智慧雖多，不過五眼。舊云：肉眼見障內，天眼見障外，慧眼見真，法眼見俗，

佛眼通知內外法。今言：但是一智，差別說之，故有五耳。釋論云：法眼，知聲聞緣覺等法，故名法眼。是以知俗名法眼。然此中本明智慧空，而直辨五眼。不言其空者，意現於後。後既將智體心空，智寧不空？後明功德空，前智豈不空？以前明智有，後明功德無。無有雖殊，致不乖也。

己二、明心無所有

「須菩提！於意云何？恒河中所有沙，佛說是沙不？」
「如是，世尊！如來說是沙。」
「須菩提！於意云何？如一恒河中所有沙，有如是等恒河，是諸恒河所有沙數，佛世界如是，寧為多不？」「甚多，世尊！」
佛告須菩提：「爾所國土中，所有眾生，若干種心，如來悉知。何以故？如來說：諸心皆為非心，是名為心。所以者何？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。

二、「恒河中」去，是明心無所有。以舉恒沙等來，為欲校量，取心明其空耳。如來說心，皆為非心。只以非心為心，此與前不異。五眼照，理無不周備。舉色心，收境盡矣。三世不可得，說非心名心。何者以三世心？無性可得故，可從緣而生心也。

己三、明功德無所有

「須菩提！於意云何？若有人滿三千大千世界七寶以用布施，是人以是因緣，得福多不？」
「如是，世尊！此人以是因緣，得福甚多。」
「須菩提！若福德有實，如來不說得福德多；以福德無故，如來說得福德多。

三、「若人滿三千七寶布施」下，明功德無所有。明福有實，此即有量，豈得多耶？以無福為福，故多也。金玉無性，故可積滿三千。福德無實，則可曠施而多。心之無性，惑滅解生也。法假竟。

丁二、辨名

分二：戊一、明名；戊二、辨行

戊一、明名

分三：己一、身相；己二、說法；己三、福多

己一、身相

「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不？」
「不也，世尊！如來不應以色身見。何以故？如來說：具足色身，即非具足色身，是名具足色身。」
「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」
「不也，世尊！如來不應以具足諸相見。何以故？如來說：諸相具足，即非具足，是名諸相具足。」

「佛可以色身見」下，第二、明經名。初名，次行。名中有三：初身相，次說法，後福多。

色身者，法身如空月，色身若水像。世間之色，無實可睹，尋其本實，即法身也。慧為萬善之主，施為眾行之首。總為丈六金容，別則眾相。云娑婆隨現則為相，豈可一方盡極?

己二、說法

分二：庚一、正對上名；庚二、明習應

庚一、正對上名

「須菩提！汝勿謂如來作是念：『我當有所說法。』莫作是念，何以故？若人言：如來有所說法，即為謗佛，不能解我所說故。須菩提！說法者，無法可說，是名說法。」

爾時，慧命須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聞說是法，生信心不？」

佛言：「須菩提！彼非眾生，非不眾生。何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。」

「我當有所說法」下，第二、明說法。又二：初、正對上名。道成應出，說法化人。謬傳毀聖，名為謗佛。無法可說，是名說法。故傳說法之意，向言無說。非杜默不語，但無存而說。即說滿天下，無乖法理之過也。

庚二、明習應

須菩提白佛言：「世尊！佛得阿耨多羅三藐三菩提，為無所得耶？」

「如是，如是。須菩提！我於阿耨多羅三藐三菩提乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提。

「復次，須菩提！是法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提；以無我、無人、無眾生、無壽者，修一切善法，則得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！所言善法者，如來說非善法，是名善法。

「佛得菩提」下，第二、明習應。有問答，前應後習，佛，人也；菩提，道也。佛得道故，說以示人。而言無法可說，未審得道不？答中乃至「無有少法可得」，相盡虛通，謂之菩提。菩提無相，有何可得？寂滅無得，道之至也。

「是法平等」下，結成菩提義也。人無貴賤，法無好醜，平等菩提義也。無我無人，修一切善者，即是修義。夫形端故影直，聲和則響順。忘我人而修因，必剋無相之菩提。所言善法者，人既不有，善何得實耶？善是離惡之名，法是軌持之義。

己三、福多

「須菩提！若三千大千世界中所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施；若人以此般若波羅蜜經，乃至四句偈等，受持、為他人說，於前福德百分不及一，百千萬億分，乃至算數譬喻所不能及。

須菩提！於意云何？汝等勿謂如來作是念：『我當度眾生。』須菩提！莫作是念。何以故？實無有眾生如來度者，若有眾生如來度者，如來則有我人眾生壽者。須菩提！如來說：『有我者，則非有我，而凡夫之人以為有我。』須菩提！凡夫者，如來說則非凡夫。

「三千世界中山王七寶」下，第三、明福多。聚寶有盡，妙解無窮。一偈法寶，勝無量珍也。

「我當度眾生」下，菩提無得為果，故以忘言而說，勿謂如來見眾生可度。若見有眾生，則為我見，何謂如來？但說假名我耳，非實我。而凡夫者，聞說假名，不達言旨，以為實我。如來說非凡夫者，凡夫不實，故可化而成佛也。

戊二、辨行

分五：己一、正觀問；己二、邪答；己三、佛難；己四、領解；己五、佛舉正義為釋

己一、正觀問

「須菩提！於意云何？可以三十二相觀如來不？」

「可以三十二相觀如來」下，二辨行，就文有五：一、正觀問，二、邪答，三、佛難，四、領解，五、佛舉正義為釋。

初以問疑者，謂眾生是有，可化而聖。法身不無，可以妙相而期，故問之也。

己二、邪答

須菩提言：「如是！如是！以三十二相觀如來。」

次、邪答者。聽者實爾，用三十二相是如來也。

己三、佛難

佛言：「須菩提！若以三十二相觀如來者，轉輪聖王則是如來。」

三、難。輪王是佛，即以近事質之，令其自解。

己四、領解

須菩提白佛言：「世尊！如我解佛所說義，不應以三十二相觀如來。」

四、信解不應。時情謂然，我解不爾。

己五、佛舉正義為釋

爾時，世尊而說偈言：
「若以色見我　以音聲求我　是人行邪道　不能見如來」

五、佛舉正釋者。五色煥眼而非形，八音盈耳而非聲，偏謬為邪愚邪隔不見也。

丁三、明用

分三：戊一、果；戊二、因；戊三、結般若成忍

戊一、果

「須菩提！汝若作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。』須菩提！莫作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。』

「若作念」下，第三、功用無所有，即是有不斷滅義。有因有果，一切宛然，即是般若方便用。論云：得般若氣分，故有居空，涉有之用，無復滯閡。

此下去，不說諸法斷滅，就文有二：初、果，次、因。有義雖多，不過因果。明果中二：初、誡，次、明有。汝莫作念，誡也。勿言諸法，一向無所有。故謂：不以具足相得菩提。不偏在色聲，故向言非。非不身相，故復言是也。

戊二、因

「須菩提！汝若作是念，發阿耨多羅三藐三菩提者，說諸法斷滅。莫作是念！何以故？發阿耨多羅三藐三菩提者，於法不說斷滅相。

「發阿耨」下，第二、明因，亦二：前誡，後明有。莫起斷滅。相盡寂滅，故不有。道王十方，非謂無，應畢而謝，即不常。感至隨現，故不斷。體合中道，軌物之式。限之一方，豈不謬哉！

戊三、結般若成忍

分三：己一、明體道成忍之行無所有；己二、明體道證忍之人無所有；己三、明體道行忍之用無所有

己一、明體道成忍之行無所有

「須菩提！若菩薩以滿恒河沙等世界七寶布施；若復有人知一切法無我，得成於忍，此菩薩勝前菩薩所得功德。須菩提！以諸菩薩不受福德故。」

「若人滿恒沙七寶」下，結般若成忍。就文復三：初、明體道成忍之行無所有，次、明體道證忍之人無所有，三、明體道行忍之用無所有。以行成人，人故有用，備明無所有。就忍行中先校量。次、「若復有人」下，明成忍之行無所有。忘我則忍成超出故勝也。

己二、明體道證忍之人無所有

分二：庚一、明因人不受；庚二、明果人不受

庚一、明因人不受

須菩提白佛言：「世尊！云何菩薩不受福德？」
「須菩提！菩薩所作福德，不應貪著，是故說不受福德。

「白佛」下，第二、明體道證忍之人無所有。初、明因人不受，後、明果人不受。初、明因中，有問答，乃云不受亦不受。受其報種，已名貪著，無存我人，邪染何生？

庚二、明果人不受

須菩提！若有人言：如來若來若去、若坐若臥，是人不解我所說義。何以故？如來者，無所從來，亦無所去，故名如來。

次、「若來若去」下，明果人不受。若言從真如實際中來，善逝自及化人去至涅槃，皆是不解佛所說義。如來道蔭之主，世界權應之宅，眾生慈育之子。舉此三事，大旨彰矣！無來無去，故名如來。解極會如，體無方所。緣至物見，來無所從。感畢為隱，亦何所去也！

己三、明體道行忍之用無所有

分四：庚一、明碎塵用；庚二、碎世界用；庚三、碎合相用；庚四、碎諸見用

庚一、明碎塵用

「須菩提！若善男子、善女人，以三千大千世界碎為微塵，於意云何？是微塵眾寧為多不？」
「甚多，世尊！何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾，所以者何？佛說：微塵眾，則非微塵眾，是名微塵眾。

「若三千碎塵」下，第三、明體道行忍之用，有四：初、明碎塵用，二、碎界用，三、碎合相用，四、碎諸見用。以微塵成世界有合，世界有合故起見，見者即失。謂有此四妄想。得者非見為見，乃至非塵為塵為得。此四並是般若用。塵界等是依報，見是正報，合通色心。

「即此」下，是碎塵用。善男子，並是大行。同《華嚴》中說，佛說非微塵為微塵。

庚二、碎世界用

世尊！如來所說三千大千世界，則非世界，是名世界。何以故？若世界實有，則是一合相。

次「三千」下，明成世界用。微塵非實，故可碎而為多。世界非有，則可假借而成也。

庚三、碎合相用

如來說：一合相，則非一合相，是名一合相。」
「須菩提！一合相者，則是不可說，但凡夫之人貪著其事。

三、「一合相」下，破一合相。以非合為合，故是不可說。只復言是合，此復非復是，故假名說合。何為而非合，以非合為合，竟何有合？大經四句，皆不可說。有因緣故，亦可得說。今亦無合，假說合耳。《中論》《大品》，皆破合。當知無合。

今經中說合，順俗假說耳。凡夫貪著其事，不知事即理。理無所有，即是事無所有。何故非世界名世界？若是實有，即應一性，合不可分。假眾生名，一無合可得。假名無體，不可實說。疑惑則凡夫，貪著故計實。

庚四、碎諸見用

須菩提！若人言：佛說我見、人見、眾生見、壽者見。須菩提！於意云何？是人解我所說義不？」
「世尊！是人不解如來所說義。何以故？世尊說：我見、人見、眾生見、壽者見，即非我見、人見、眾生見、壽者見，是名我見、人見、眾生見、壽者見。」

四、「佛說我見」下，明碎諸見用。凡夫謂諸見決定是見。今佛說非見，以本來無所有。諸見非實，可改為正。眾生虛假，從凡至聖。上說竟。

乙三、流通分

分二：丙一、付囑；丙二、奉行

丙一、付囑

分三：丁一、正付囑；丁二、校量；丁三、方法

丁一、正付囑

「須菩提！發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知，如是見，如是信解，不生法相。須菩提！所言法相者，如來說即非法相，是名法相。

從「發菩提」去，第三、流通段。非止近益當時，亦乃遠傳千載。文為二：初、付囑，次、奉行。付囑又三：初、正付囑，次、校量，後、方法。

始終既畢，故指宗勸人。凡欲發心成佛、淨國土、化眾生，當如上所說理而生知見也。如是信解者，理深未明，推信為解耳。不生法相，但是虛假，非實法也。如來說非法相，是名法相。相窮理盡明。其唯如來說言非實，故應從信矣。

丁二、校量

須菩提！若有人以滿無量阿僧祇世界七寶持用布施，若有善男子、善女人，發菩薩心者，持於此經，乃至四句偈等，受持讀誦，為人演說，其福勝彼。

二、「阿僧祇七寶」下，校量流通。七寶有竭，四句無窮。明以無所得心，指經一偈，其福勝彼有所得施。

丁三、方法

云何為人演說，不取於相，如如不動。何以故？
一切有為法　如夢幻泡影　如露亦如電　應作如是觀

三、「云何為人」下，後方法。初、標，次、釋。釋中有止、有觀。弘通此經，若為方法，須不取法相，須如真如。上如是智，下如是境。心境符合，故得不動。不動空有等法。

「何以故」下，一偈明觀。觀諸法夢幻等，而為人說。句偈有真實，及有此假有也。

大品十喻：一幻，二焰，三水月，四虛空，五智，六乾城，七夢，八影，九鏡像，十化。此中舉六，論本明九。然流通方法，不出止觀，故今略舉。即止為觀，故見一切，皆空夢幻。即觀而止，故一切夢等，悉如如也。

丙二、奉行

佛說是經已，長老須菩提及諸比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷、一切世間、天、人、阿修羅，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。

「佛說是經」下，第二、奉行流通。聞法歡喜，既能信受，復如說行。說人如法，受者得解。般若真正之法，非是有所得、斷常等法。三事具足。說人是佛，一切智人。所說之法，即中道正法，般若無所得法。受者最上乘人，久種三多，持戒修福三德斯備。聞不驚怖，即能信解，是故歡喜。道蘊聖心，待孚則彰。宿感冥構，不謀而集。同聽齊悟，法喜蕩心。服玩遵式，永崇不朽者矣！

金剛般若疏

胡　吉藏法師撰

編 序

吉藏法師，三論祖師，所著三論大疏，極為有名。其《金剛般若疏》，十重玄義，洋洋灑灑，廣釋金剛，問答辯難，縱橫無礙，蕩盡群疑。

今於此疏，詳校標點，標立科判，穿插經文，以令悅讀。

說明：

1、內插經文，系編者所加，乃姚秦三藏法師鳩摩羅什所譯《金剛般若波羅蜜經》（*大藏經，T08/N235*）。

2、有「甲、乙」等字樣之科判，系編者標立。

3、論中小字，多為序號，編者所加，令易解故。

瀋陽北塔翻譯組 善慧光 蓮花藏
二零一三年元月

金剛般若疏序

金剛般若波羅蜜經者，斯乃是三觀之虛明，一實之淵致，昔仙人苑內未耀此摩尼，今長者園中方灑玆甘露，良由小志先開故早馳羊鹿，大心始發方駕此白牛。斯乃正教之供範薩埵明訓，非雲非雨德潤四生，非日非月照明三界，統萬行若滄海之納眾流，蕩紛異若冬霜之凋百草。若具存梵本，應云跋闍羅般若波羅蜜修多羅，此土翻譯金剛智慧彼岸到經。明無累不摧稱曰金剛，無境不照目為般若，永勉彼此名波羅蜜，經者訓法常也。

金剛般若疏

此中分二：甲一、九重玄義；甲二、廣釋經文

甲一、九重玄義

分九：乙一、序說經意；乙二、明部儻多少；乙三、辨開合；乙四、明前後；乙五、辨經宗；乙六、辨經題；乙七、明傳譯；乙八、明應驗；乙九、釋章段

乙一、序說經意

玄意十重：一、序說經意，二、明部儻多少，三、辨開合，四、明前後，五、辨經宗，六、辨經題，七、明傳譯，八、明應驗，九、釋章段，十、正辨文。

問：佛以種種因緣說摩訶般若，今有何等義故演說是經？

答：摩訶般若廣為菩薩說菩薩行，此經為諸大人略說大法。如經云：「佛告

須菩提：此經為發大乘者說，為發最上乘者說故。」

問曰：云何為諸大人略說大法？

答曰：佛法無量，略說因果則總攝一切。因者，所謂菩薩真實大願，真實大行。言大願者。如經：菩薩住般若，心中欲遍度一切眾生，令入無餘涅槃，而實無所度。言大行者。如經：菩薩不住於法，而行布施等一切諸行，而無所行。若不以般若心發願，則願不成願；若不以般若心修行，則行不成行，是故菩薩欲修願行，要須般若，是名因義。所言果者，菩薩以行無所得因，故得無所得果，無所得果，即是如來實相法身。如經：不可以諸相得見如來，若見諸相非相，則見如來無為法身。今欲為諸大人說此因果，故說是經。

複次，為現在未來一切眾生，真實分別利益功德，故說此經。如經云：佛滅度後，後五百歲，般若中能生一念淨信，外為諸佛護念，內得無邊功德，勝捨大千珍寶，亦勝捨恒沙身命。

複次，為欲說第一義悉檀，故說是經。第一義悉檀者，所謂諸法實相，滅一切戲論，過一切言語，亦無所過，亦無所滅，譬如火炎四不可觸的無所依止。如經：不可取不可說，謂不可取心行斷，不可說言語滅，即是第一義悉檀。

複次，以大悲心受請說法，故說是經。如《法華》云：「於三七日中，思惟如是事，眾生諸根鈍，著樂癡所盲，我寧不說法，疾入於涅槃。」爾時，梵王稽首勸請，眾生根性為上中下，願開甘露門為演說法。是以如來便趣鹿苑，說乎四諦，乃至祇園，演於般若。

問曰：昔鹿苑說四諦，可為梵王；今祇園演於般若，何闕受請？

答曰：梵王所請，非止小法；如來受請，本為大事。大事者，所謂般若波羅蜜是。複次，佛欲集諸法藥，癒難癒病，故說是經。所以者何？一切眾生有二種病：一者身病，謂老病死，二者心病，謂貪瞋癡。自有生死已來，不得般若藥，故無人能治此病。佛以般若金剛，摧破二病，故說是經。

複次，欲增諸菩薩念佛三昧，故說此經。一切眾生，雖欲念佛，不識如來，多墮邪觀。如經：以色見我，音聲求我，則墮邪道，不能見法身。法身者，以正法為身，故稱法身。故《華嚴經》云：「正法性遠離，一切言語道，一切趣非趣，悉皆寂滅相。」正法性者，則是實相。斯經盛明實相，即是盛明法身。故觀身實相，觀佛亦然。為斯觀者，名為正觀，異斯觀者，名為邪觀。

複次，欲顯示中道，拔二邊見，故說是經。如經：發三菩提心者，於法不說斷滅相。菩提心者即是道心，道謂正道，發正道心，豈墮斷常？若墮斷常，即發斷常心，是則不名發正道心。今欲令諸菩薩發正道心，斷常觀息，故說此經。

複次，欲說異法門、異念處故，故說此經。昔說善門、不善門，記門、無記門，常、無常，苦、樂等念處。今欲說非善門、非不善門，非記門、非無記門，非常、非無常念處。如經：法尚應捨，何況非法。

複次，欲轉眾生深重障，故說此經。下云：應墮惡道，以受持經故，三惡道消滅，當得三菩提。如是種種因緣，並是依經文，及影龍樹大論，故說般若因緣。

問曰：為何等位人說是經耶？

答曰：有人言，般若是高位所行，我等凡夫豈預斯事？故望岸自絕。今謂不然！此人乃是無礙法中自作障礙，可不悲乎！若言般若必在高位，高位之人本自不墮惡道，何俟習行，方得離耶？今經言：欲不墮惡道，不生卑賤家，欲世世人天淨土受樂，乃至究竟大般涅槃，須學般若。此意乃明應墮惡道者，行般若故不墮。故從薄地凡夫已上乃至十地已還，皆須學般若也。

複次，有婆藪盤豆弟子金剛仙論師，菩提流支之所傳述，亦說般若緣起，所以說般若者，為斷眾生十種障故。言十種障者，一、無物相障，二、有物相障，三、非有似有相障，四、謗相障，五、一有相障，六、異有相障，七、實有相障，八、異異相障，九、如名義相障，十、如義名相障。此之十障，障於般若，八障般若，一一障中皆對十障。

一、所言無物相障者，眾生久劫已來，著我我所，多滯有病。是以如來說：一切法皆畢竟空。但稟教之徒，聞畢竟空便起邪見，謂無因果，則失二諦。此之斷見，障於般若。為此障故，佛說斯經。如經：菩薩不住一切法，行於布施等一切諸行。故以萬行為因，法身為果，所以雖畢竟空，而因果無失也。

二、所言有物相障者，前是斷見，今是常見。稟教之徒，既聞菩薩行因得果，便謂因是能感果，能酬有能行之人，所行之行，是則無見雖泯，有念還生，故名為障。為是障，故說般若治之。如經：若菩薩有我相人相則非菩薩。見有法相、非法相，亦非菩薩。雖複行施，三事恒空，因果宛然而未曾感應，類如空中種樹，亦同空裏織羅，豈得聞有，便起常見。

三、所言非有似有相障者，稟教之徒，聞上菩薩不著有無，而便生異見，若使有無皆不可得，何得有萬用不同？故如六塵異對，四大互反，以有萬用，故知不無。

問曰：云何名為非有似有？

答曰：譬如陽炎，非有似有，眾生所見，萬用之有，此所見有，非有似有，故稱為障。云何治之？還以喻破。譬喻如陽炎，雖復似有，而實非有，所見之有，亦本自非有。如經：一合相者則不可說，但凡夫之人貪著其事。下夢幻泡影，亦是破之。

四、言謗相障者。或者聞上第二有物相障，法體是空。次聞第三萬法用空，便謂生死涅槃、眾生佛性、一切皆空。作此空見，便謗佛性。所以者何？今辨空者，生死虛妄，可得是空。佛性非妄，是故不空。是以經言：空者二十五有，不空者大般涅槃。此經下文云：亦非無相，非無相者，正明佛性非是無性相。

問曰：涅槃可明佛性，般若何有此說？

答曰：涅槃明佛性，般若未明佛性。此是訶梨門人作如此說，今婆藪弟子明般若佛性，乃是眼目異名，是故般若亦明佛性。

次第五、第六，一有相障、異有相障者，此即一異相對。斯之一異，通內外兩計，備一切諸法。如僧佉計一，世師計異，尼乾子計亦一亦異，若提子計非一非異。斯之四執，皆障般若。又如學佛教之徒，或言二諦一體異體；或言相續假故一，實法滅故為異。如此定執，亦障般若。云何治之？如下文說：如來說一合相，則非一合相。亦應云：如來說異散相，則非異散相。但凡夫貪著，見一合相；

亦凡夫貪著，見異散相。故諸佛菩薩檢此一異，究竟無從，名破一異。

第七、第八，實有相障、異異相障者，此之兩障，執教執相，以為一雙。言教執者，上來六章事並皆空破除。惑者便云：如其無者，佛何故說？以佛說故，則知不無。由如色法，如其是無不應說色，以說色故則知非無。以執佛說言法實有故名為障。云何治之？如下文說：菩薩不應住色生心，不應住聲香味觸法生心。若有六塵，云何不住？以不住故，則知無六。如來雖說有六，但假名字。云何執於假名，便言實有？

異異相障者，惑者云：若諸法但有假名，無實體者，云何諸法各各有相？如見鵠知池，見煙知火，名為標相。頸細脣監，底平腹大，是缾體相。角降垂壺，是為牛體相。既有此諸相，不應但有假名，作此執者即名為障。云何治之？如經云：離一切相，即名諸佛。若實有相，云何可離？以其離故，則知無相。

第九、如名義相障，第十、如義名相障。所言如名義相障者，惑者云：若諸法無有相者，云何有名？以有名故，則知有相。如以火名，召火則得火來，不得水至。以水名，召水則得水來，不亦得火至。故知有名以表於法，則法體不無，作此謂者，即稱為障。然此第九與第七障不同者，第七則執於佛教以生迷著，今則直尋相名，言有物體，所以為異。云何治之？如下經云：說微塵，則非微塵。如聚微塵則成細色，如聚細色乃至成於世界，雖有世界之名而實無其體。乃至雖有微塵之名，而實無其體，既無其體，焉得有名？如肇公云：名無得物之功，物無應名之實。名無得物之功則非名，物無應名之實則非物，非名非物，名物安在？

如義名相障者，惑者言：若諸法無體，云何眾生受用萬法？既其受用，則有萬法之體。以有萬法之體，則有萬法之名。以體證名，故稱為障。云何治之？如下經說：一切有為法，如夢幻泡影，內心外境悉無所有。云何言有法體以體證名耶？

問曰：此之十障，般若治之，今為當用此釋，為當不用？答曰：若必言有，惑是能障，解是能滅，還是生滅觀，義即是障也，便須破之。若言般若為能破，障為所破，為見故破，不見故破，為獨故破，為伴故破，如此檢責，即不見惑之可滅，解之可生。此即非解非惑，無生無滅，如此事了悟，始名般若也。

乙二、明部儻多少

第二、重明般若多少

問曰：般若波羅蜜凡有幾種？答曰：備探南北，遍撿經論，部數不同。

第一有二種，出《大智論》第四十一及九十九卷云：般若有二種，一、共聲聞說，二、但為十地諸大菩薩說，下位之所不聞。今諸部般若，多是共聲聞說也。

第二有三種，三種者，《釋論》第六十七卷云：般若部云：般若部儻有多有少？有上、中、下，謂《光讚》、《放光》、《道行》也。舊云：《光讚》有五百卷，此土零落唯有十卷，或分為十二卷，有三十七品，即是上品。次《放光》，為中品。《道行》，為下品也。《放光》有二十卷，是古大品，道安法師所講者。今新定本，有二十七卷，或為二十四卷，對小品為大品。於前三部，實應是中品也。《道行》即是小品，有十卷；即有新定本，有七卷。《釋論》七十九卷云：般若

義乃無邊，卷數有限。謂小品、放光、光讚既前列，餘二同前，而以小品名代道行也。故知，道行即是小品也。

第三明四種般若者，長安叡法師小品序云：斯經正文，凡有四種，多則十萬偈，少則六百偈，此之大品，猶是外國中品耳。隨宜之言，復何足計其多少。雖習四名，而不列數。有人云：當以金剛足前三部以為四也。然金剛止有三百許偈，叡公云：少則六百偈。故知，未必用金剛足之。

第四明五時般若者，出《仁王經》。初云，釋迦入大寂定，眾相謂言：大覺世尊，前已為我等大眾，二十九年，說摩訶般若波羅蜜，金剛般若，天王問般若，光讚般若。今複放光，斯作何事？既列四種於前，第五最後說仁王護國般若。又《大悲比丘尼本願經》末記，或在《仁王》末記云：五時般若者，是佛三十年中通化三乘人也。

第一，佛在王舍城，說大品般若，小品從中出。

第二，佛在舍衛祇洹精舍，說金剛般若，本有八卷，淮南零落，唯有格量功德一品；別為一卷，存其本名亦云金剛。

第三，佛在祇洹，說天王問般若，大本不來漢地，此土唯有須真天子問般若七卷，法才王子問般若三卷，四天王問般若一卷，並出其中。

第四，佛在王舍城說光讚般若，成具道行廣淨，此三部從光讚中出。

第五，佛在王舍城，說護國般若。

次流支三藏云：般若應有八部，第一部有十萬偈，第二部有二萬五千偈，此之二部猶在外國。第三部有二萬二千偈，即是大品。第四部有八千偈，即是小品。第五部有四千偈，第六部有二千五百偈，此之二部亦未傳漢地。第七部有六百偈，即是文殊師利般若。第八部三百偈，即是此金剛般若。又言，有光讚、大空、道行等，流支三藏云：此皆十萬偈般若中一品，非是別部。

今以《釋論》驗之，不同流支所說。《釋論》云：般若部儻有多有少，有上中下，云何言光讚、道行，非是別部耶？又《大論》第百卷云：如此中般若，或有二萬二千偈，大般若有十萬偈，諸龍天宮有千億萬偈，以其壽命長遠，念力堅強，故堪聞多說。人中壽命短促，憶識力弱，止有少許文字。若爾，豈局在五時，限現於八部耶？

乙三、辨開合

第三、辨開合

問：餘經曾無再說，何故般若諸部無量？

答：佛經無量，來漢地者蓋不足言。但今唯見般若多部，未見餘經多耳。而今且論般若多部者。眾生入道，要由般若，所以者何？一切凡夫，未得道者，皆由有所依著。般若正破眾生有所依著，故說無依著之法。般若是真實懺悔故。諸大乘經，辨真實懺悔，皆依般若。如《普賢經》云：一切業障海，皆從妄想生，若欲懺悔者，端坐念實相。《大涅槃》亦云：若聞無作無受，王之重罪，必得除滅。

問：諸經各說，無所得法，各滅重罪。云何獨言諸經滅罪，皆依般若？

答：諸大乘經，雖並是無依無得，但般若多作無依無得之說，正破眾生依得之病，餘經不爾。至如涅槃正明常、無常，法華明會三歸一之法，華嚴廣明菩薩因果德行，不正辨無依無得。為是義故，眾經說得道之與滅罪，要須般若。是以般若有多部不同。取其大要，眾生常有依得之病。是以如來常說無依得法。如二夜經云：佛從得道夜，訖至泥洹夜，常說般若。五時之與八部，何足為多。

問：般若五時為五部，華嚴八會何故不為八部？八會既合為一部，五時何不合為一部？

答：通而為論，皆得相類，今不爾者，華嚴八會，此義則前後相成。如前說，十信、十住、十行、十迴向、十地及大小相海，此即淺深次第，因果相成，故得合為一部。五時般若，非是淺深次第，前後相成，故各開五部。

乙四、明前後

第四、重明二經前後

問：《摩訶般若》、《金剛般若》，何者前說？

答云：開善法師，會稽基法師，姑蘇華山顏法師，大領師等，皆云：如《仁王》所列，前說《摩訶》，次說《金剛》。更以兩義證之，一者《大智論》云：前未說菩薩行，今始欲為彌勒等說菩薩行，故說般若。若前已說金剛般若，則是已說菩薩行，不應言未說也。二者《金剛般若經》初云：「善護念諸菩薩善付屬諸菩薩。」未說摩訶般若，則未有菩薩，云何付屬護念耶？今說摩訶竟，方有菩薩，故後說金剛般若，始得明護念付屬菩薩也。

次有人言：前說金剛，後說大品。何以知之？有三義三文往證。三義：一、金剛是破相之名，十二年中，名有相教，受字之徒生分別相，封執難祛。佛初開此經，明無相深理，破彼相著心，故假金剛強喻空解。

二者說此經，止集千二百五十比丘等，不廣集天人菩薩，正為將明甚深空理，化著相眾生，欲令親近弟子，在前悟解。因此得便傳教義成，便聲聞助佛揚化。菩薩理中近佛事跡更遠，又欲令菩薩轉教，聲聞望岸而退故，前為常隨佛者說於此經。

三者形小故有大。前說此經甚略，未廣明菩薩萬行，名為小。後演放光般若，此始複廣明無相解萬行差別，名為摩訶般若。以此義往推故知，金剛般若是第一時說，摩訶般若次在第二。

次文證亦有三，一者此經下文，須菩提問佛云：「頗有眾生，得聞如是言說章句，生實信不？」若爾前已說大品，無量眾生，得信悟解，轉教說法，善吉於大品教門曾無此疑。今至此經，方復致問，在義難解。

二者善吉領解云：我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經。若爾前佛說大品，豈不能說經轉教耶？得言不聞深經，若聞而未悟，豈能轉教？

三者善吉答佛「不應以三十二相見如來」。若爾前已聞大品，云何執色相是佛？若生此執，非謂解空，故知直執昔日相教，故謂色身為佛，而開善舉。

兩義為證，今須釋之。一者《大智論》云：說摩訶已前，未明菩薩行者，此是未廣明菩薩行耳，非不已略說金剛。二者云：未說大品，故未有菩薩善付屬者，

此事不然，今明，佛初成道，以三乘度人，豈無菩薩付屬？彌勒即是其人。以文義往推故知前說金剛般若也。今明，此之二釋，未可專判，隨宜之言，復何可定其前後？或可一時具說多部，或可一部具經多時，至大品中更當委釋。

乙五、辨經宗

第五、辨經宗

問：此經以何為宗？

答：釋者不同，有人言以無相境為宗。所以者何？明此經正遣蕩萬相，明無相理，故以無相之理，為此經宗。有人言，此經以智慧為宗。自有二說，一說云：慧有二種，一者因中智慧，二者果中智慧。今正以因中智慧為此經宗。

凡有四文為證：一者《大品》初云：「欲得一切種智，當學般若。」此意言欲得佛地智慧，當習因中智慧。

二者《勸學品》通勸三乘學般若。此經未說二乘作佛，而勸令學般若，證般若但在因中，非是果也。

三者《釋論》初云：為彌勒等說菩薩行，故說般若，故知是般若因中之行，至果則轉名萬德。

四者《釋論》四十九卷云：因中名般若。菩薩成佛時，轉名一切種智。故般若不屬佛，但屬菩薩。又云：般若成佛時，轉名薩般若。佛智窮堅極利，即是金剛薩般若。今既說般若，故知但明十地無漏，所以是因中般若為宗。有人言：從初地以上終乎佛果，皆平等悉為經體，此則因之與果，並為經宗，即開善舊用因慧中。

複有三說：有人言：但取無相實慧以為經宗。故《勝鬘經》云：「金剛喻者是第一義智。」有人言：實智、方便智，悉為經宗，故大品二周之說，具明二慧。有人言：境之與智，合為經宗。故瑤法師云：語經宗極則以實相為宗，明聖心則以妙智為主，是故境智合為經宗。

問：如斯等說，何者是實？

答：有人言：皆有道理，悉是佛語故。有人言：如此諸說，並悉失般若意。又有人言：唯我一解是，餘釋盡非。如莊嚴云：因名金剛，果非金剛，以因中斷惑，果地不斷。開善云：因果俱金剛，因果俱斷惑。故云佛智斷，佛菩提智斷。今明般若無一定相，如大火炎，四邊不可觸，豈得各定執？今當一一責之。

若言境是般若，而今般若於汝正是智慧，云何辨於般若，不以般若為宗，遂取非般若為宗？

次責問：若以智慧為宗者，《大智論》云：般若深重，智慧輕薄。今既說深重般若，何故不取深重般若為宗，而取輕薄智慧為宗？

次問：若取因中智慧以為般若，是亦不然。所以者何？經中有種種說，或云因名般若，果稱薩般若，或因果悉稱般若。如大經：三德之中有般若德。故知般若亦是果名，不應偏執。

次問：若言始從初地終至佛果，通取因果為宗者，是亦不然。《釋論》云：有人言，漏無漏慧皆是般若。有人言，但無漏慧是般若。龍樹無的取捨，何因緣

故，而汝偏執？

又問：若言般若通因果者，何故《釋論》但云是因，斯則得通，複失其別。

次責：若言境智合為宗者，亦應境智合為般若。於汝義中，智是正般若，境是相從般若，亦應智是正宗，境是相從宗。此與前說更複何異？

次問：若言七家皆是者，此不識得失耳。如愚癡盲人，不知道路通與不通，皆言是道，故複為失也。

次問：若言莊嚴為是，開善為非者，開善亦以開善為是，莊嚴為非，此亦一是非，彼亦一是非，竟誰是耶？如《大品》云：是見實，餘妄語耳。

問：山門解釋與他為同、為異？

答：若求由來眾解，若得可問與今義同異，求竟不可得，將誰同異耶？能如此，不同、不異、不自、不他、無依、無得，一無所住，即是般若之玄宗也。作上解有所依住，皆非般若宗也。

今明般若無有定相，隨緣善巧，義無不通，而正般若未曾境與不境、智與不智乃至因與不因、果與不果。方便隨緣，在因名因，在果名果，在境名境，在智名智，故果因境智，必得名悉得。如肇師云：原夫能境智因果者，豈境智因果之所能，良以非境、非智、能境、能智，非因、非果、能因、能果等耳。而今就文為論，一往方言：般若非因非果，正以因果為宗。

問：以何義知因果為宗？

答：經及論文並作此說。經云：發菩提心住般若乃至無住相布施，如此大願大行即是因義。次得如來無為法身，即是果義。論文至信者章中云：說因果深義，於彼惡世時，不空必有實，故知明因辨果事已究竟，然後方明信受，故知因果為此經正宗耳。

乙六、辨經題

第六、辨經名

更開五句。（一、解佛說，二、釋金剛，三、釋般若，四、釋波羅蜜，五、三經。）

一、解佛說：經曰「金剛般若波羅蜜」。釋曰：經題有二種，一者具足，二者不具足。具足應言佛說金剛般若，不具足但云金剛般若。

問曰：餘經何因緣故不題佛說？

答：一切諸經，佛口自說，皆悉應題為佛說也。而不題者存略故。

問曰：何故此經題為佛說耶？

答曰：《大智論》云：有五種人說，一者佛口自說，二者弟子說，三者諸天說，四者仙人說，五化人說。今此經是佛口自說，非餘人說，是故題佛說也。

問曰：餘經亦是佛口自說，非餘人說，何故不云佛自說？

答曰：已如前說，理實應題，以存略故。

複次，如《大品》等經，命須菩提說，非佛自說，是故不得題為佛說，但云摩訶般若，般若具兼師弟子二說。此經不爾，雖對須菩提，而佛自說，非命說也。

複次，以理言之，應題佛說。所以者何？諸外道六師等輩，亦皆說經，今恐墮邪見，欲簡異六師，故題佛說使人信受法也。

複次，道不孤運，必由人弘，法雖佛師，要由佛說，法乃得弘，以是義故，題能說之人，所說之法，則於義具足也。

二、釋金剛。

問曰：金剛為是譬名，為是法名?

答曰：有人言，金剛是譬，如世間中金剛寶堅而且利，譬於般若體堅用利。今謂不然，所以者何? 汝於法、譬生二見，故謂金剛但譬而非法，般若但法而非譬，則譬礙於法，不得以譬為法，法礙於譬，不得以法為譬。

複次，若言借世金剛喻般若者，亦應借世智慧以譬般若。若言般若自有智慧，非世間智慧，亦應自有金剛，非世間金剛也。

複次，若言金剛是譬喻者，摩訶之名亦應是譬喻，若言般若廣大體是摩訶，亦應般若堅利體是金剛。

問：汝今何故作如此難?

答：般若名為真實之法，無所依止，不可言大，不可言小，不可言法，不可言譬。過一切語言，滅一切觀行。今非小大，歎美為大。非金剛、非不金剛，歎美為金剛。非小非大，寄大以宣之，大既是法，非金剛非不金剛，寄金剛以宣之，金剛亦得是法。借金剛以目之，金剛既是譬，寄大以目之，大亦是譬。故以譬言之，一切皆是譬；以法言之，一切皆是法。

複次，金剛是譬，般若是法，金剛是喻，非喻為喻，所喻之理，非理為理。非理為理，雖理而事；非喻為喻，雖事而理；雖理而事，故知非理；雖事而理，故知非事。是以般若未曾理事，但無名相中假名相說，故金剛為事，般若為理，此是不二二義。為眾生故，假名相說二，豈定二耶?

問云：何是金剛耶?

答曰：《大智論》云：外國名越闍，此言金剛。又《華嚴經》云：斫家羅，此翻金剛圍山。又舊相傳直云跋闍羅，真諦三藏云跋闍羅伆臺履反、迦居伽反、。

問曰：舊翻跋闍羅為金剛，出何處文?

答：《賢愚經》第二卷，波斯匿王醜女名跋闍羅，晉言金剛。

問曰：汝以金剛喻般若者，此有何義?

答曰：如世間寶金剛第一，出世間寶般若第一。

複次，如金剛寶，一切世人不能評價。般若法寶，所有所生功德，一切世人，不能評量。

複次，如金剛寶，若置山頂及在平地，直過無礙，到金剛際同性乃住。般若金剛亦複如是，置福山頂若罪平地，直過無礙，到諸法實相、非罪非福、非有非無、同性乃住。

複次，如世金剛寶，照徹清淨。故羅什云：方寸金剛，照數十里，物皆映現。般若亦爾，照實相水，明了清淨。

複次，如金剛寶，除那羅延，一切眾生不能執持。般若亦爾，除信悟無依無得大力觀人，若樂小法及著見眾生，不能信持。如經說：「為發大乘者說，為發最上乘者說，若樂小法者及著諸見，不能信持。」

複次，譬如丈夫食小金剛，終身不銷。般若亦爾，若能了悟，不可朽滅，必得作佛。

複次，若有眾生，得金剛寶，遠離一切貧窮困苦，受諸安樂。若得般若，離生死苦，得大涅槃。

複次，如金剛寶所在之處，能銷惡鬼及諸蠱毒。般若亦爾，所在之處，天魔外道惡鬼不能得其便。

複次，如金剛寶，悉摧破一切諸物，而是金剛無有折損。般若亦爾，悉能摧破一切煩惱，而無折損。

複次，金剛一切諸物不能摧破。般若亦爾，一切論者及諸煩惱不能摧破。

複次，如金剛寶，若在日中，色則不定。般若亦爾，在大眾中亦複不定，或說名因，或說名果，在小心人中則名為小，在大心人中則名為大，在境名境，在智名智，而是般若無一定相。故偈云：般若是一法，佛說種種名，隨諸眾生力，為之立異字。

複次，如金剛寶，雖有如此種種勝用，未嘗有心自言我勝。般若亦爾，雖有無量種種功德，而未嘗有心，是故般若不可思議。

問：金剛出何處？

答：《昆婆沙》云：如從鋡出金，從金出金剛，故知金中之精，名金剛。

問：金剛與天如意珠，云何同異？

答：《大智論》云：帝釋手執金剛與修羅鬥，碎落閻浮提，變成如意珠。昆婆沙云：金剛能破頗梨山及如意珠，故知異也。

複次，此明般若與金剛同，而是般若超絕金剛，非可譬喻。金剛是世間物，失之則憂，得之則喜。般若非世間物，得般若者，無憂無喜。金剛是無知之物，般若無知、無所不知，無量功德今略說而已。

複次，有人言，聲聞法中，從假名空，終至羅漢，通名金剛。菩薩法中，從三十心，終至佛慧，通名金剛。若別而為論，從初地以去，終至佛慧，始名真金剛。所以者何？而三十心人，但是學妄，未得真妄，但是伏惑，未能斷惑，相由入體，所以未得稱真金剛也。亦得相從名金剛。初地以去，得於真妄解，正能斷惑，相不入體，是真金剛。舊以窮學之心，喻金剛者，約開善義，伏惑既周，又無明元品之惑，此最難伏，唯是窮學之心而能伏之。故至佛果起佛智斷之，以是義故，窮學之心，名曰金剛。

複次，有人言，窮學之心，正能斷惑，故名金剛，如此等說。並言有惑之可斷，有解之能斷，以是義故，名有所得。有所得故，不能斷惑，無有金剛。如經中說，有所得者，不從一地至一地。

複次，汝言未斷惑時，有惑無解，斷惑之時，有解無惑，此則惑是本有而今無，解是本無而今有，是生滅觀。如經中說：諸法本有今無。又言：若諸法前有後無，諸佛菩薩則有罪過。今所明者，知惑本不有，今亦不無，解本不無，今亦不有。是故諸法不有不無，不生不滅，非縛非解，無觀無緣，乃名般若。

問曰：若如是者，云何經言一念相應，慧斷煩惱及習？

答：若見有生滅，則不能斷，以了諸法不解不惑、非斷不斷，故煩惱斷也。

問：金剛但喻般若，亦喻餘法?

答：借金剛種種喻，大經以喻法身，云金剛身。又喻三昧，云金剛三昧，此喻定為金剛也。今喻智慧，名金剛也。

問：金剛是天上寶，是人中寶耶?

答：人天具有，如轉輪王金輪，是金剛寶，故所擬皆碎。帝釋執金剛與修羅鬥，即是天上寶也。

三、釋般若。般若是外國語，《釋論》有二文，一者般若，秦言智慧，開善用之。次文云：般若深重，智慧輕薄，不可以輕薄智慧，秤量深重般若。莊嚴法師云：般若名含五義，智慧但是一條，非正翻譯，但解智慧經論不同。《淨名經》分二字解之，知眾生心念，如應說法，起於智業。不取不捨，入一相門，起於慧業。舊釋此文云：智是有解，慧是空解。亦智是化他，慧是自行。《大品》云：道慧、道種慧，一切智、一切種智，此則智慧名通空有也。又因名慧，果稱智，如因名道慧、道種慧，果稱一切智、一切種智，又智名通因果，如三智義，聲聞一切智，菩薩道種智，佛一切種智。又慧名通因果，《法華》云：諸佛平等大慧也。成論文合解智慧兩字云：真慧名智。又云：慧名智人。又云：慧義經中說解脫智，是慧義，故智猶慧也。又《大智論》亦有二文：般若者，秦言慧也。又云：秦言智慧也。

問：經論何故言語或出或沒，乍合乍開，不分明一途，示人合分，明得解耶?

答：聖人非不能，一途分明示人。而今有出沒言者，此有深意。以眾生本來有取著之心，以是因緣，繫屬於魔，生死不絕，若輪常轉，不悟中道佛性正觀般若。今若複作一途實說，則更增其依著之心。所以不定出沒，動其生死根識，令迴悟正法，故不定之說，為益深矣。若學者定執經論一文，以成一家之義者，皆是繫屬魔人耳。又眾生非一國土，一根性，一善知識，是故諸佛種種說法也。

問：已知般若名，云何是般若體?

答：地論人說，有二種般若，一真修般若，即第八識，二緣修般若，即第七識。成論師言：緣真諦心，忘懷絕相，以此解心，為般若體。阿毘曇師云：緣四諦理，無漏慧相，是般若體。此三解，即世盛行，具須破洗，至大品玄中廣明但即世多誦此經，今輒言其要句，冀參玄君子，領其指外。

問：今以何為般若?

答：若行人了悟顛倒，豁然悟解，假名般若。

問：此豁然悟解，豈非心耶? 答：此解悟，非心非離心。

問：云何非心非離心? 答：既言心悟解，豈離心耶? 此悟心，畢竟不起有心無心，豈即心耶?

問：若言心悟，還是即心。若言悟此心，不得心有無，便是離心? 答：猶言即離，還是不悟，如其得悟，竟有何即離。

問：既不即離，應不迷悟? 答：迷故，言其即離，悟故，了無即離，既不即離，竟復何有迷悟耶? 可取其意，勿著其言也。

第四、釋波羅蜜。

波羅蜜，此云彼岸到。外國風俗法，凡作一事究竟，名波羅蜜。今悟道之人，雖復積功累劫，若不得般若，為行不成，若悟般若，萬行周畢，故名波羅蜜般若。

問：既有彼岸，云何為此岸及中流耶？

答：聖人直假名，說彼岸，令其因此悟入，何必須作此岸、彼岸、中流耶？《大經》云：雖無此岸，而有彼岸，即其事也，必須作者。《大智論》云：有無見，為此岸。破有無，見智慧，為彼岸。檀為中流。

第五、釋經。

經有三種，或文為經，或理為經，或文理合為經。地論師云：三十心，前人文為經；三十心，文理合為經；初地已去，用理為經。今明文理因緣，故為經。因文悟道故，以能表之文為經也。

乙七、明傳譯

第七、辨傳譯

問：《大悲比丘尼本願經》末記云：《金剛般若》，本有八卷，今唯有格量功德一品，此事云何？

答：義不應爾，所以者何？此一卷經，具有三人翻譯。一者羅什法師，弘始四年，於逍遙園正翻一卷。若有八卷，何不翻譯之。二者流支三藏，於此土重複翻譯。經之與論，合有三卷，而經長有信者一章，論解釋始終。事義既畢，初則明經緣起歸敬之義，末則表隨喜讚歎功德。若有八卷，何因緣故，止解一品？三者真諦三藏，於嶺南重翻此經，文小意廣，不云有八卷。又且此經序、正、流通三分具足，何得止言一品？

問：《大悲比丘尼本願經》末記又云：初說大品，小品出其中，後說光讚道行出其中，此事云何？

答：是亦不然。道行，由是小品之異名。大智論前列光讚、放光、道行，後復列云小品、放光、光讚，故知小品即道行之異稱也。叡公小品序云：此經三十章，貫之以道，故稱道行，當知道行由是小品。

乙八、明應驗

第八、明應驗

問：誦持般若，有何驗益？答：此經流行漢地，二百餘年，誦者得益，不可稱記，昔在山僧誦之，空中彈指，異香滿室。又，開善法師誦得延壽七年。又，朱仕衡行以《大品》投火，火為之滅，而經不燒。廣益無量，不可具述。

乙九、釋章段

第九、釋章段

此經文約理玄，釋者鮮得其意，致使科段煙塵紛穢，遂令般若日月翳而不明。今粗列眾師，以示其得失：

原夫大聖屬緣吐教意，令表筌悟實，其旨則不在文字，希得意之徒領其要歸，其所寄也。

自北土相承流支三藏，具開經作十二分釋：一者序分，二者護念付屬分，三者住分，四者修行分，五者法身非有為分，六者信者分，七者格量分，八者顯性分，九者利益分，十者斷疑分，十一者不住道分，十二者流通分。

一、夫大聖說法，必有由致，故有序分。

二、將說大法，必為諸菩薩，已悟之徒則須加被，未悟之者付屬已悟，故有第二護念付屬。

三、既護念付屬，令其住般若中，故有第三住分。

四、雖得住立，更進修諸行，故次有第四修行分也。

五、以修無得之因，故得無為之果，故次明法身非有為分。

六、說此因果，必有信受之人，故次須明信者分。

七、信持則功德無邊，故須明格量分。

八、持說之人，所以功德無邊，必由佛性，若不識於佛性，則無此功德，故有顯性分也。

九、以依佛性所修，功德利益無窮，故須明利益分也。

十、上來一周說法，利根已悟，中下未了，更複生疑，故有第十斷疑分。

十一、疑心既除，則無所依住，故有第十一不住道分。

十二、此之大法非止益現在，亦利益未來，故有第十二流通分也。

然分雖十二，不出因果，統其始末，凡有四周：

一、護念付屬，至修行分，此則明因；法身非有為分，斯則辨果益，是一周明因果也。

二、次從信者分，至于格量，此則為因；感得顯性之果，此則次周明因果也。

三、既明佛性，依性之修行即因義，有因故得果，即利益分，謂三周明因果也。

四、斷疑為因，不住道為果，則四周明因果也。

然此之解釋，盛行北地，世代相承，多歷年序，而稟學之徒，莫不承信。

余鑽仰累年載，意謂不然，今請問之。此十二分，為出般若經文，為是婆藪論釋。今所觀經論，悉無斯意，蓋是人情自穿鑿耳。渾沌之紋絡，良弊於此也。

問：作此分文，有何過失，而汝非之？

答：其妨甚多，不可具載。今略題數過，以示其通塞也：

一者作此分文，則不識經之通別。所以者何？至如序分，則通序一經。如護念付屬等十分，此是正說中之別段。云何取經之通文，以例正說之別段，斯則失之大矣！

又且汝云，從大千珍寶，至捨恒沙身命，名格量分。此則未識經始終，故有斯謬耳。所以者何？此中格量，凡舉內外兩施。外施則有三千之與恒沙。內施之中，亦有二種。一者直捨恒沙身施，二者次舉日三時捨恒沙身施，此方盡格量之極。汝何故但取前三種為格量分，而不取三時捨身為格量分？是以為失。

又且，論云從法身非有為分已來，並是斷疑，汝云何獨取須菩提重問已去，為斷疑分？

又且此經有兩周之說，經論並作斯判。汝何故取前周之說以開多分，取後周

之說合為一分？抑大為小患之甚也！

又流通實是大章，還依小段之例，亦所不可。其間碎分章句，爰至異言語目，於經論並穢，至文當具顯之。

複有人言，十二分開之，既其難解，取其易見，裁為六章。六章者：一、序分，二、護念付屬分，三、住分，四、修行分，五、斷疑分，六、流通分。

此之分別，蓋是學之劣者，過還同前，而患複更甚。所以者何？若言後同，是斷疑分，就斷疑中，不複更開。附前亦是，同非斷疑，不斷疑中，亦應不開。不斷疑中，有種種義，既開多分。斷疑之中，何因緣故取為分？若爾，塗行乞食，應是一分。若使塗行乞食，既屬序分，而不開者，護念付屬，屬正說，亦應不開。

又元前解之與後釋，都不識論文之大體。所以者何？論主直是釋其難文，略其易句，云何後人見論解釋，便取為科段？

複有人注金剛般若，開三門：從「如是我聞」，至「願樂欲聞」，是因緣門，謂具此因緣，故得說般若。從「佛告應如是降伏」，至「見諸相非相」，明般若體門。從「白佛頗有眾生」下，明功德門。

然此解釋，義亦不盡，流通複屬何門？又複，後周重說，又屬何門？

有人言，開為三段，一者、序說，二者、正說，三者、流通說。大聖說法，必有由漸，故有序說。序說既竟，正宗宜開，故有正說。非唯近益當時，亦乃遠被來葉，故有流通說。

今謂三說開經，於理無妨。但開善之流，不識三說起盡，故複為失。所以者何？至如序文，取善吉之問，為歎請序，如來之答，始屬正經，此事為謬。然一切經，若問若答，皆悉是正，云何以問為序，以答為正？《大涅槃經》時會獻供為序，純陀請受問難即以為正。此經塗行乞食，以之為序，善吉發問，即應是正。《大品》亦然，如來廣現神變，以之為序，告舍利弗，即以為正。斯事易明，不應濫也。

又且三說無定，雖序說不妨有正，雖正說不妨有序。流通亦爾，何者？以序於正，故名為序。以正於序，故名為正。正說悟道既得是正，序說悟道亦得是正。今但約一往方言，故開三不同耳。

就此三中，各開二段。序有二者：一、通序，二者、別序。正文有二：第一周廣說，第二周略說。流通有二：一、序佛說經究竟，二者、明時眾歡喜奉行。

序中二段，凡有四雙：一者通，二者別。通以同為義，眾經六事悉同，故名通序。別以異為義，眾經各異，或父母送書，或長者獻蓋，或天雨四華，或塗行乞食，故名別序。次雙證信序，發起序者，安此六事，令人生信，故名證信序。塗行乞食，發起正經，名發起序。次雙遺教序，與現前序，明如來將入泥曰，阿難心沒憂海，不能自喻。阿泥樓馳云：汝是持佛法藏人，所應問者須及時問。於是阿難作於四問，最後問云：一切經初，置何等語？佛言：一切經初，當安「如是我聞」。遺言令安此六事，故名遺教序。現說經時，即有乞食等事，名現前序。次雙經前序，經後序。說經竟後，方有如是六事，名經後序。說經之前，有乞食之事，名經前序。

問曰：佛何因緣故，一切經初，令安六事？

答曰：為證信故。《大智論》云：說時方人，令人生信故。複次，一切外道，皆以吉法，貫在經初。故《百論》云：諸師作經，簡初皆說吉。今欲簡異外道故，故貫以六事。

問曰：若安六事異外道者，外道亦言安此六事，何以簡耶？答曰：明此是般若六事，故以證信，簡異外道。般若信者，此是無依無得之信。故《大品》云：不信一切法，名為信般若。一切法不生，故名為般若生。不信一切法，故名信般若也。

甲二、廣釋經文

分三：乙一、序分；乙二、正說分；乙三、流通分

乙一、序分

分二：丙一、通序；丙二、別序

丙一、通序

第十、正釋文

【如是我聞。一時，佛在舍衛國衹樹給孤獨園，與大比丘眾千二百五十人俱。】

「如是我聞」，通序有六事：

「如是」者，第一明所聞之法。

問曰：佛是一切智人，無師自悟，不從他聞，何故言如是我聞？若言如是我聞，即從他聞，非一切智人也。

答曰：已如前釋，此非佛自稱，如是我聞，乃是敕於侍者，令稱我聞。

複次，此是阿難等大弟子自稱「如是我聞」。如《集法藏》中說：阿難登高座，大迦葉問曰：何處最初說法？阿難合掌，向涅槃方，答大迦葉云：「如是我聞，佛初在鹿苑，為五比丘說法。」是故非佛自稱。真諦三藏述婆藪釋云：阿難將誦出法藏，登無畏座，變身如佛，三十二相，八十種好。是時大眾，生三種疑：一謂釋迦雖複前滅，今還重出為我說法？二謂釋迦已滅，此是他方佛來？三謂釋迦雖滅，阿難既為佛弟子，今遂成佛，代於佛處？為有此三疑，是以阿難即便釋疑云：「如是我聞。」明如來如是已滅，我從佛邊聞，非上三事也。

言「如是」者，釋此一句有二十餘師，今略而不述。

一者、依龍樹所解，云「如是」者，佛法大海，信為能入，智為能度，如是者即是信也。以信，故言此事如是，若不信，則言此事不如是。今要由信，得入佛法，是故經初，建言如是，般若信者，明般若無依無得無戲論，畢竟清淨，真實可信，故因此信，得入般若也。

次、婆藪盤豆釋云：「如是」者，謂決定義。略明二種：一、教如是，二、理如是。

一、教如是者，凡有數義：一者、如佛教度量，故云「如是」。所以者何？三世諸佛，或廣說法，或處中說，或略說法，今阿難傳正法，還如佛廣略，不增不減，故云如是。

二者、如是諸佛，次第而說。所以者何？一切說法，凡有六事：一者、發起，二略標宗，三廣解釋，四難，五通，六、流通付屬。阿難今且次第誦持佛語，故云如是。

三者、如經名字，故云如是。傳持佛經，須識經名，若不識經名，云何知義！所以者何？經之名題，總攝一經，如《大品》，章雖九十，總名摩訶般若。以摩訶之名，攝九十章義。為是事故，須識經名。阿難如名誦持，故云如是。

四者、因緣如是，三世諸佛，說經因緣，略具四義：一者、根本，有一切智，方能說經。二者、有大悲心，然後說法。三者、為報正法恩故，然後說法。四者、決定證信有四：一知說經有時，二知說經處所，三知能說之人即是如來，四知有聽經之眾。如是時處聽眾說者，如我所說，實可信受，故云如是。

二、理如是者，言理是有，則名有見，言理是無，名為邪見，亦有亦無是名相違見，非有非無名愚癡見。所明之理，若墮此四中，即不名如是。今離此四謗，無所依止，故名如是。

「我聞」者，此第二明能聞之人。「我」者，所以阿難自稱我者：

一、欲證親從佛邊聞，故非是傳聞。所以者何？我今親從如來聞，是故稱我。

二者、欲顯阿難過去世，願行成就，是故稱我。阿難無量劫來修習多聞，本願力故得陀羅尼。一經於耳，永無漏失，曾不再問，譬如寫水，置之異器。故《法華》云：「我與阿難，於空王佛所，同時發心。而我好精進，遂致作佛。阿難常樂多聞，故持我法藏。」又如經云：釋迦本昔為迦葉佛作沙彌，師日日限誦經千言，兼為師乞食，恐誦經不上，一心憂懼。阿難于時為長者，在路見之憂色，便問所以，故具答上事。長者乃語沙彌，日日給食，令得安心誦經，莫復憂惱。長者發願言：若沙彌成佛，我當為法藏第一弟子！以顯宿願滿足，故稱為我。

三者、以自在故，所以稱我。如《大經》云：阿難具足多聞智慧，一切眾生不能一時具領佛語。設能具領，無陀羅尼力，不能憶而不忘。雖有憶而不忘，亦不能具三慧。於聞法中，不能自在，不名為我。

「我」者，是自在義。今阿難能一時具領佛語，亦能永持不忘，四者具足，發生三慧，於聞法中，而得自在，是故稱我。

問曰：佛法無我，何故稱我？

答：《中論》云：諸法實相中，非我非無我，欲引導眾生，故假名說我，是故無過。

「聞」者，所以稱聞，亦具數義：

一者、欲顯所聞人德，阿難所聞，不從外道及佛弟子、仙人、化人及諸天聞，今所聞者，從一切智人邊聞。

二者、欲顯所聞法最勝，明佛法名句味巧妙義理深淨。若外道法，但有語言，無有實義。若聞佛法，名為正聞。

三者、所顯理最勝，佛法正道圓滿，具足無有顛倒，如理而說，名為正說，如理而聞，名為正聞。

四者、行最勝，故名正聞。依正教修行，即是行中最勝，故名為正聞。

五者、修行得正果，故為正聞。正果者，所謂大般涅槃。

問:為用神聞？為用識聞？為用根聞？為和合聞？若用神聞,何故神用耳聞，不用眼聞？若用識聞，亦如是難。若用根聞，無有識時，空根應聞。若一一不能聞者，和合亦不能聞。以如是義，悉無有聞。

答曰：今言聞者，是因緣聞。因緣聞者，是不聞聞，聞而無所聞。是以經云：「其說法者，無說無示，其聽法者，無聞無得。」如來說無所說，阿難聞無所聞，如此說聽，乃可相成。

「一時」者，此第三明說教之時。如轉輪王出世，是寶物可得之時；如如來出世，法寶可得之時；故云一時。二者一切狂聾眾生，聞如來說，得醒悟時，故云一時。又有正師時，有正教時，有正學時，故云一時。具此三時，眾生得道。

《中觀論》云：真法及說者、聽者難得，故若具此三種，則生死有邊。若不具此三種，則生死無邊。又眾生若未下信種時，不名一時。今說般若，是下信種時。若已下信種時，是正觀增長時；若正觀已增長時，是善根成就時，故云一時。

又阿難一時能具足領於佛說，故云一時。又是逗一時根緣，故云一時。所以者何？諸佛說法，廣略不同，今所以略說般若者，此是逗一時根緣故爾。又須知是般若一時，般若一時者，不時假言時，不一假言一。

「佛」者，此第四標說教之主。

上來雖表三事，然邪正未分，第四標佛，方顯明得失。所以者何？雖言我聞一時，未知從誰邊聞，是故今云，從佛邊聞，非餘人也。然論云：婆伽婆者，能斷煩惱，有大功德，故名婆伽婆。

「住」者，有二種：一者、外住，二者、內住。

一、言外住者，凡有四種：一、王化處住，謂釋迦住在娑婆。二者、異俗住，謂住在一切僧伽藍內。三、威儀住，謂行住坐臥悉名為住。四、未捨壽分住，謂如來未入涅槃。

二、內住有四：一者、天住，住施戒等。二、梵住，住四無量心。三者、聖住，住空無相無願。四者、佛住，住諸法實相中。此是般若無住無不住，為眾生故假名為住。

「舍衛國」者，此是第五明住處。

處有二種：一者、通處，二者、別處。舍衛國即是通處，祇洹精舍即是別處也。

問：佛何因緣故，多住王舍城及舍衛國？

答：佛前受頻婆娑羅王請，故住王舍城；次受須達多請，故住舍衛國。

複次，欲報法身恩，故住王舍城；為報生身恩，故住舍衛國。所以者何？佛在王舍城摩伽陀國得道，是故為報法身恩，故住王舍城。

問：佛生中天竺迦毘羅衛國，今舍衛國是東天竺國，今云何言，為報生身恩，故住舍衛城？

答：佛上祖本在東天竺舍衛國住，末來中天竺迦毘羅城，今從本立名，故云報生身恩，故住舍衛國也。

複次，王舍城及舍衛國多人物，故佛欲於多人處，教化眾生。如經說：舍衛國凡有九億家，如《賢愚經》說，有十八億人。

複次，此二國生多智慧人及六師輩，是故佛多住此城。

問：何故名舍婆提?

答：有北土論師云：昔劫初有仙人兄弟二人，弟名舍婆，此云幼小，兄稱阿婆提，此云不可害。二人住此處求道，因以名之。弟略去婆，兄略去阿，二名雙取，故云舍婆提。真諦三藏云：彼國正音，應云奢羅摩死底，此云好名聞國。昔有仙人，有好名聞，在此中住，從仙人作名，故云好名聞國也。

又云：此國具足有四義：一、多寶；二、此中人多受五欲樂；三、有諸法德，此國中人，多行施戒，謂之法德；四、未來得解脫果，明此國中人，未來多生人天中，及得解脫果。有此四義，遠聞餘國，故云好名聞國也。從來舊翻為聞物國，此土多出好物，遠聞諸國，故名聞物國。十二由經云：無物不有，勝於餘處也。

問：佛住舍衛，凡得幾年?

答：經云：住舍衛國得二十五年。三億家見佛不聞法，三億家亦聞法亦見佛，三億家不見佛不聞法。真諦三藏云：住舍衛始終得七年，住王舍城得四年，今未詳也。

問：王城、舍衛，前住何處?

答云：佛前住王舍城，後來舍衛也。

言「祇樹給孤獨園」者，此第二名為別處。

問：何因緣故，起立此祇園精舍?

答：如《十二由經》、《涅槃經》、《賢愚》等經廣說。如《賢愚》第九卷云：舍衛國主，波斯匿王，有一大臣，名曰須達。其人居家巨富，財寶無限，好喜布施，燕濟貧窮，及諸孤老。時人因為其立號，名為給孤獨。爾時，長者生七男兒，年並長大，為其娉娶，次第至六。餘有第七兒，端正殊異，偏心愛念，當為娶妻，欲得極妙姿容，端正有相之女，為兒求之。即語諸婆羅門言：誰有好女相貌備足，當為我行求之。

諸婆羅門，便為推覓，展轉到王舍城中。有一大臣名曰護珍，財富無量，信敬三寶。時婆羅門，到其家從乞食。彼國法施人物時，要令童女持物布施，護珍長者時有一女，儀容端正，顏色殊妙，持食出施婆羅門。婆羅門見之，心大歡喜，我所覓者，正當是爾。

即問女言：「頗有人來，求索汝未？」女答言：「未有。」

更問言女子：「汝父在不？」女答云在。

婆羅門語言：「可令出外，我欲見之，與共談語。」

時女入內，白其父言：「外有客來，欲得相見。」

其父便出。時婆羅門問訊起居安和善否嫗涼既竟，謂長者言：「舍衛國王，有一大臣，字曰須達，為國輔相識不？」

答言：「未見其人，但聞其名。」

報言：「知不是人於彼舍衛國第一富貴。汝於此間，富貴亦最第一。須達有兒，端正殊妙，卓犖多奇，欲取君子女，可爾不？」答言：「可爾。」

時婆羅門未得自還，乃值估客來舍衛國，即便因之寄書，逆報須達，具陳其事。須達得書歡喜，即詣波斯匿王，求請小許時，為兒娶婦。王即聽之。於是大載珍寶，趣王舍城。於其路次，拯濟貧乏，至王舍城，到護珍家，為兒求妻。護珍長者，歡喜迎達，安置敷具，暮宿其舍，內則搔擾，辦具飲食。

須達念言:「今此長者，設何供具？欲作何等？將非欲請國王太子長大臣及以婚姻者乎？」便問之曰:「長者今暮，躬自執營，如是事務，施設供具，為欲請國王太子大臣者乎？」答言:「不也。」

又問:「欲設婚姻親戚會耶？」答言:「不也。」

又問:「將何所作？」答言:「明日欲請佛及比丘僧。」

於時須達聞佛僧名，肅然毛堅，如其所得，心情悅豫。重問曰:「云何名佛？願解其義。」長者答言:「汝不聞耶？淨飯王子厥名曰悉達，其生之日，天降瑞應，天神侍衛。即行七步，唱言：天上天下，唯我為尊。」

須達聞說如是等好事，歡喜踊躍，感念信敬，於今夜即欲見佛。於是天為之明，便爾而去。中夜出門，見天祠即為作禮，忽忘念佛心，於是曉還更闇。自念言：今夜闇，若我往者，要為惡鬼猛狩之所見害，且還入城，待曉當去。

爾時即有天，空中見其欲悔，便下語言:「居士莫悔，我是汝昔善知識蜜肩婆羅門，因聞法故，得生天中，汝往見佛，得無量利益，正使今日得百車珍寶，乃至一四天下滿中珍寶，不如舉足，至世尊所，所得利益，過百千倍，汝去莫悔。」

須達聞天說如此語，益增敬念，於是在闇，還得明曉，便爾尋路，往至世尊所。佛知爾時須達來，便出外經行。是時須達，遙見世尊，猶如金山，相好威容，嚴然昺著，覩之心悅，不知禮法，直問世尊:「不審瞿曇，起居何如？」世尊即時令就坐。

是時首陀會天，遙見須達，雖覩世尊，而不知禮足。諸天即化作四人，行列而來，到世尊所，執佛足作禮，長跪問訊，右繞三匝，卻住一面。

是時須達，見其如此，乃為愕然，而自念言:「恭敬之法，事應如是。」即起離坐禮敬，問訊起居，右繞三匝，卻住一面。爾時世尊，即為說法，四諦微妙，苦空無常，既其聞法歡喜，即證須沱洹果。於是白佛:「唯願如來垂慈，臨傾舍衛大城中，眾生除邪就正。」世尊告曰:「出家之法，與俗有別，住止處所，應當有異，彼無精舍，云何得去？」是時須達白佛言:「世尊！弟子能起，願見聽許。」世尊默然。須達辭往，因白佛言:「還至本國，當造精舍，不知揩法，唯願世尊，使一弟子，共往敕示。」

世尊思惟，舍衛城內，婆羅門信邪倒見，餘人往者，必不能辦，唯舍利弗，是婆羅門種，少小聰明，神通兼備，去必有益，即便命之，共須達往。於是還到舍衛國，共舍利弗，案行諸地，何處平博，堪起精舍。悉皆周遍，無坐意處，唯王太子祇陀有園，其地平正，其樹鬱茂，不近不遠，正得處所。

時舍利弗告須達云:「今此園地，宜起精舍，若遠作者乞食難得，近則憒鬧妨廢行道。」須達歡喜，到太子所，向太子言:「我今欲為如來起立精舍，唯太子園地，可以宜用，願欲買之。」太子笑曰:「我何所乏？此園茂盛，當用遊戲。云

何欲買耶？」須達於是慇懃不已，太子聊復戲云：「卿若能以黃金布地，令間無空地，便當相與。」須達於是恭諾，載金布地隨價。太子云：「我向戲言，何得便買。」須達白言：「太子之法，不應戲言，而作妄語，非謂儲君，無堪紹繼。」

即共太子往詣斷事人所。時首陀會天當為佛起精舍，恐諸斷事大臣，偏為太子，則便化作一人，為斷事者語太子言：「夫太子者，不應妄語，而有戲笑，既已許賣，不宜中悔，遂斷園與須達。」須達歡喜，便得敕使人以象馬，負金布八十頃，須臾欲滿，唯殘有少地。須達思惟，當出何藏金，足不多不少，當得滿足？祇陀問言：「嫌高買臺？」答曰：「自念必何金藏，可足當滿之？」祇陀念言：「佛必有大德，乃使斯人輕財乃爾！」即語云：「齊是可止，勿更出金，園屬卿，樹屬我，我自為佛造立門樓。」須達歡喜，即便歸家，當施功作。

六師聞之，即往白王：「長者須達，買太子園，欲為瞿曇造立精舍，聽我與彼捔試道術，其若得勝，便聽起立。」王即召長者問之：「今六師云，卿買祇陀園，為瞿曇起立精舍，彼求共沙門弟子捔其道術，彼若得勝者，乃得起造，如其不能，不得起造！」

長者歸家，著垢膩衣，愁惱不樂。身子明日，著衣持鉢，至長者家，見其不樂，即問曰：「何故爾耶？」長者答曰：「起立精舍，恐不得成，是故愁耳。」身子曰：「有何事故？」答曰：「今諸六師，詣王求捔道術，尊者得勝，乃聽起立，若不如彼，即不聽也。然六師輩等，出家來久，素學伎術，無能及者，未知尊者，能與彼捔道術以不？」身子答言：「正使六師之徒，滿三千世界，眾如竹林，不能動吾一毛，欲捔術但恣聽之。」

長者歡喜，更著新衣，往白王言：「六師欲捔，恣隨其意。」王即告六師，宣語國人，卻後七日，當於城外，六師與沙門共捔道術。

國中十八億人，時彼國法，擊鼓集眾。若擊銅鼓，十二億人集；若打銀鼓，十四億人集；若振金鼓，一切皆集。七日既滿，打鼓一切皆集。六師眾有三億人，是時人民，悉為王及六師敷坐。爾時長者，為身子施坐。時身子在一樹下，寂然入定，遊諸禪門，通達無礙，作念云：此會中大眾，習邪來久，憍慢自高，此之群生，當以何德而降伏之？思惟是已，即立誓言：若我無數劫中，慈孝父母，沙門婆羅門者，今我入眾，令一切人為我作禮。

時六師眾已集，而身子獨未來，便白王言：「瞿曇弟子，自知無術，怖畏不來。」王告長者：「汝師今在何許？」須達即至身子所，白言：「大眾已集，願來詣會。」時身子從禪定起，整衣，安詳而趣，如師子王，往詣大眾。是時大眾及諸六師，見其形容，忽然起立，如風靡草，不覺為禮。時身子便昇須達所敷之坐。

六師眾中，有一弟子，名勞度差，善知幻術，於大眾前，咒作大樹，蔭覆於眾。眾咸謂言：「是勞度差作。」時舍利弗便以神力，作毘嵐風，吹拔樹根，倒著於地，碎若微塵。眾言：「舍利弗勝。」

勞度差復咒作一池，四邊布七寶水，中生於蓮華，眾人言：「勞度差所作。」舍利弗作一六牙白象，牙上有華，華上有玉女，其象徐行蹈池，含水蹹華。眾人皆言：「舍利弗勝。」

勞度差復作一山，七寶莊嚴，華果茂盛，眾人言:「勞度差所作。」舍利弗又作金剛力士，以金剛杵打之，即便碎破。眾皆云:「舍利弗勝。」

勞度差復作一龍有十頭，於虛空中，雨種種寶，電雷振地，眾人皆言:「是勞度差作。」舍利弗作一金翅鳥王，即擘裂食之。眾人皆言:「舍利弗勝。」

勞度差復作一牛王，身體肥大。峰角銳地，奔突來前。時舍利弗化作師子王，即便擊裂食之。眾人皆言:「舍利弗勝。」

勞度差復變身作一夜叉鬼，形體長大，頭上火然，目赤如血，口四牙，目出火，驚懼奔走。時舍利弗復化作毘沙門王，夜叉恐怖，即欲退走，四面火起，無有去處，唯舍利弗邊，清涼無火，即便屈伏頂禮，火即還滅。聚人咸言:「舍利弗勝，勞度差不如。」

爾時舍利弗，身昇虛空，現十八變及八自在，時會見其神力，咸懷歡喜。舍利弗即為說法，隨其福行，各得道跡。六師弟子三億人，於舍利弗所出家學道，捔伎術竟，四眾各還所止。

長者共身子還圖精舍地，手自投繩一頭，舍利弗欣然含笑。長者問:「尊人何笑？」答云:「始欲經地，六天宮已成，即借道眼，長者悉見。」長者即問舍利弗:「六欲天何處最勝？」舍利弗云:「第四天中，少欲知足，恒有一生補處菩薩，來生其中。」須達言:「我正當生第四天中。」長者出斯言已，餘五宮悉滅，唯第四天宮，湛然不變也。又更投繩時，舍利弗慘然憂色。則問:「尊人何故憂色？」答曰:「汝見此地中蟻子不？」答曰:「已見。」舍利弗言:「汝於過去，毘波尸佛時，亦於此地，為彼佛起精舍。而此蟻子，在此中生，乃至今日，凡九十一劫，受一種身，不得解脫。」生死長遠，唯福是要，不可不勤，是故身子慘傷，長者悲愍也。

長者起精舍，用妙栴檀為香泥，別房住止千二百人，凡一百二十處，打揵槌施設，欲往請佛。複思惟，上有國王，應當令知，若不啟白，儻有嗔恨。往白波斯匿王:「我為佛已起精舍，願大王遣使請佛。」時王聞已，遣使詣王舍城，請佛及僧，願臨覆舍衛國。爾時，世尊與四部眾，前後圍繞，放光動地，至舍衛國。漸近城邊，一切大眾，持諸供具，迎待世尊。到已，放大光明，以指案三千世界，皆悉震動。伎樂不鼓自鳴，一切聾盲拘癖，皆得具足。一切人民，覩佛歡喜，十八億人民，並聚佛所。世尊爾時，隨病為說法藥，各得道跡。須達造精舍因緣事如是。

言「祇陀」者，真諦三藏云：外國應云鳩摩羅祇陀，此云童真太子。又云祇陀者，此云戰勝。昔有兵賊，欲破舍衛，波斯匿王，遂拒破賊。宮人啟云：生於太子。因以立名，故名戰勝。「須達多」者，此云善與，父母無兒，就神乞之，夢中得兒，故名善與。彼土曾十二年中不雨，而須達巨富，賑濟貧乏，故名給孤獨長者。今言祇樹給孤獨園者，此是君臣兩舉，通別二名。祇陀是君名，給孤獨即是臣稱，樹是其別所，園即是通處。

又祇樹是門處，故前明；園是精舍，故後舉。又祇陀是本稱，給孤是末名。真諦三藏云：須達為過去第四鳩留村馱佛，已於此地起精舍，爾時此地廣四十里，佛及人壽四萬歲。須達爾時，名毘沙長者，以金板布地，寶衣覆之，供養佛也。

第五俱那含牟尼佛時，人及佛壽三萬歲，爾時須達名大家主長者，以銀布地滿中乳牛之子以為供養，爾時地廣三十里。

第六迦葉佛壽及人三萬歲，須達爾時名大番悉長者，以七寶布地，地廣二十里，以為供養。

第七釋迦佛及人壽百歲，地廣十里，以金布地，此處供養。

彌勒出世，地還廣四十里，以七寶布地，以為供養。佛及人壽八萬歲，須達爾時名儴佉王。儴佉王此云螺王，其色白如螺也，出家得成羅漢。又須知此處是般若處，般若依果，其猶彌勒樓館，亦如法尚香城也。

「與大比丘眾」者，此是第六明同聞眾。

問：何因緣故要須六事?

答：具足六事義乃圓足。所以者何？「如是」，即所聞之法；「我聞」，是能聞之人；「一時」，是說經之時；「佛」，是演教之主；「祇洹」，為說教之處；今是同聞之眾，亦是教所為人。並此，亦得是證經人，亦得是聽經人。若取釋迦同行宿世善友，多是證經之人。證如來所說可信，證阿難所聞無僻。若是聽經之人，多是實行也。

問：《大智論》云，菩薩經，初有聲聞眾，有菩薩眾。聲聞經，初但有聲聞，無菩薩眾。若爾，今是大乘經，何故有聲聞眾，無菩薩眾?

答曰：具撿大乘經有四句不同：一者、大乘經初但有菩薩眾，無聲聞眾，即如《華嚴》七處八會。二者、大乘經初但有聲聞眾，無菩薩眾，即是此經。三者、大乘經初具有大小兩眾，即如《涅槃》、《大品》。四者、大乘經初俱無兩眾，則如《金光明》及《勝鬘》等經也。

問：何因緣故，此大乘經但有聲聞眾?

答曰：今此經中，實具兩眾，何以知之？下流通文廣列眾故。今但列聲聞眾者，示以此般若要略門故。

又，應具四眾，今但列比丘者，一者釋迦出世比丘最在前入道故。二者心形兩勝故。形則勝於在俗，心則勝比丘尼，是故偏列。

又，此諸比丘，是如來內眷屬，與佛共住，常在佛邊，餘三眾不爾。

又，比丘眾能受正法，能說正法，助佛揚化，是故偏列。所以不列菩薩者，菩薩是客來故，所以不列。聲聞舊眾故，所以偏列之。

又，顯示教中聲聞，威儀勝於菩薩，菩薩形無定方，反常而化。

又，今正欲破聲聞人邪曲之見令信受般若，是故偏列。菩薩不爾，所以不列。

言「大比丘僧」者，外國應云摩訶比丘僧。

「摩訶」者，或大或勝或多。言「大」者，具大戒故，具大德故，大名聞故。

言「多」者，數至千二百五十人故。言「勝」者，諸眾中最勝故，論議能勝九十六種外道故。比丘名乞士，從俗人乞食以資身，從諸佛乞法以練神也。

言「僧」者，《福田經》說：諸有五淨德名曰福田：一者、發心離俗，懷珮道故。二、毀於形好，應法服故。三者、永割親愛，無的漠故。四者、委棄軀命，集善法故。五者、志求大乘，欲度人故。

「千二百五十人」者，佛初成道，前度五人。次度優樓頻螺迦葉、摩訶迦葉，得五百人。次度那提迦葉、伽耶迦葉，兄弟二人各有二百五十弟子，合成千人。次度舍利弗、目連，複得二百五十人，合有一千二百五十五人。今但舉其大數，取有名聞者，正云千二百五十也。

丙二、別序

【爾時，世尊食時，著衣持鉢，入舍衛大城乞食。於其城中，次第乞已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，敷座而坐。】

第二別序。就別序中，大開為二。第一、明如來塗行乞食，第二、明如來敷座而坐，入于三昧。就此二章，各開兩段。初章二者，一明往事，二明還事。後章二者，一明敷座，即入定前方便，二、「而坐」一句，第二正入三昧。

問：何因緣故，前明乞食，後入三昧？

答曰：欲令眾生生福德故，所以前明乞食；欲令眾生生智慧故，入三昧後說法。複次，前利益在家眾生故，後通利益出家在家諸大眾故。亦云前益白衣則別益。何故？唯就白衣乞食，不就比丘比丘尼乞食，故稱別。後為四眾說法，則通利益。

複次，前與眾生世間利，後與眾生出世間利故。

複次，前示為福田，顯如來是應供故。後明佛為施主，以般若法施眾生，即是釋迦如來正遍知義。

複次，初是中前利益眾生，後是中後利益眾生故。

複次，前是身業益物，後入三昧是意業益物，次說般若是口業益物也。

複次，前欲令生身久住故，後欲令法身久住故，欲令生身久住，乞食資於生身；後說般若，即是益於法身，以有此兩住，令眾生得二身之益也。

又，乞食示如來少欲知足之行，說法顯如來微妙之解。

又，乞食明佛慈悲，說法明佛智慧。

又，乞食示末世眾生身軌，說法示末世眾生心軌，合令一切眾生心依般若也。

又，令弟子從俗人乞食以資身，從如來受般若以練神，二事便足。

又，乞食破憍慢心，說般若破愚癡心。

問：大經因食開涅槃，與此經何異？

答：彼經因食開如來法身、常身、非雜食身，此經因乞食明有上來諸義也。

又，二經亦同，初乞食明與凡夫二乘同，次說法明不可以身相得見如來，故如來身非是食身。論云：「三相異體故，離彼是如來。」要須先同而後異，此即欲令凡夫二乘，皆發心求佛身也。

問：今說般若，何因緣故，前明乞食？

答云：至人動無非時，諸有所作，悉皆益物，故不應責所由。

複次，以近顯遠，故將說般若，前明乞食。所以者何？世間飲食，本以資身養命，般若法食，資法身養於慧命。

複次，乞食是四聖之種，般若是眾聖之本。

複次，道遠乎哉，體之即神。是故飲食不離般若，若能了食清淨，即是般若也。

就經文中凡有五句：一標福物之人，二明乞食之時節，三辨乞食儀容，四明乞食之處所，五明乞食方法。

「爾時世尊」者，此即是第一標福物之人。《成實論》云：具上九號故名世尊。

「食時」下，第二明乞食之時，此乃是世間监事，而遠表佛法兩益，而自他無惱。然世間居士，食有定時，初旦則始營未辦，晚日噉食既訖。今是營食初熟之時，於是行詣可謂得時。聖人心雖存道，身託有資。今內無積畜之累，外有福物之功，乞若得時，彼我兼益；乞若失時，則自他兩惱，故云食時，以知時故名大法師，信哉誠說。

「著衣持鉢」下，第三明整於容儀，明衣有三種，著亦三時。若平常臥起，著於五條，名安陀衛，此云下品衣，亦云內著衣。若入眾法事，著於七條，名鬱多羅僧，此云中品衣。若入聚落見國王長者，著僧伽梨，此云大衣，亦云正著衣。從九條已上至二十五條，略為三品，品中有三，合成九種。下品三者，九條十一、十三條也。中品三者，十五、十七、十九條也。上品三者，二十一、二十三、二十五條也。此隨形大小，故制條葉多少，佛身丈六可著二十五條，今人唯可十五條而已。

外國通稱袈裟，此云離塵服，若紅紫相糅，則增物染心；今三種壞色，則貪心不起。二云消瘦衣，入道之人，身被此服，則煩惱折落。三者云蓮華服，此借喻為名，體淨離垢有類芙蕖。四者云間色衣，三色相間，共成一衣。真諦三藏云赤血色衣，外國袈裟雖復五部不同，同皆赤色。

問：常云三種壞色，云何言並赤色？

答：常解云，新衣前取青染，次則入泥，次樹汁度之，名為木蘭，故云若青，若泥，若木蘭。三藏云：預是中國人都無此法，言三種壞色者，三色之中隨用一色以點印之。若有青處，即用青點，若無有青處，用泥為點，無泥處，可磨鐵汁點之，並但應取一色便足。但為時處各異，一色不恒，恐諸比丘，生於疑悔，故言於三種，隨取一色。十八部義雖異，衣色是一，故《大經》云：見我弟子著赤色衣，謂呼是血，但點不同，故有諸部為異。若薩婆多部，點顯現處。上座部，則節節皆點。若正量部，但點四角也。

三藏又云：外國亦無五部著五種衣，但佛為波斯匿王解夢，玄記末世，有惡比丘，破我法者，分為五部。彼土俗人，有五性故，著五色衣，為表五種神異故也。

問：佛入涅槃之時，三衣為在何處？

答：說處不同。若依《胎經》云：佛將入涅槃，手自牒三衣置金棺中，以儭佛身。若依《摩耶經》說，摩耶從忉利天下，不複見佛，唯見佛僧伽梨及錫杖。而自悲歎云：「我子在世，著執此物，以用度人，今空無主。」以此而推，三衣猶在。三藏云：佛五條即在彌梯羅國，七條在半遮尸國，大衣及錫杖在罽賓國，尼

師檀在迦毘羅國。

「持鉢」者，一隨順三世佛法，二者為破外道手自捧食，三顯威儀利物，不同下賤乞人，四為示永功德器。《無量壽經》云：貯功德示福田，著袈裟示福田。律中云：佛將阿難往南山國，彼土多有良田，鄰壟可愛，乃令傅像之以製衣，表出家之人，為世福田，能令施心種子，獲無量報。有散種良田收功而萬倍，故衣之條葉，擬似田之壟畔。所以經云：示福田也。

鉢多羅，此云應量器。即表出家人體具智斷，內外相應，即是應受人天供養之器也。佛初受二女乳糜，即是金器盛之，廣於一尋，此是未成道時食器也。至成道竟，次受提謂波利長者所施果，或言是𪎊。爾時未有鉢，自念，三世諸佛，無有手捧食法，是以四王奉以四鉢。佛以手案之，合成一鉢，而四重文現。又三藏云：淨居天還將過去四王石鉢，以付四王，四王各用奉佛。此鉢今在罽賓國，有塔盛之。至像法滅，四王還將付淨居天。淨居天待彌勒出，令四王送與彌勒。然鉢之大小，三品不同。上品容三鉢他飯，一鉢他羹，餘可食物者半羹。下品則容一鉢他飯，半鉢他羹，餘可食物半羹。若大於少，少於大，是為中品鉢。

鉢他是外國六舛器。上品鉢則容三斗，可盛二斗七舛食，須空上三舛，以示少欲。下品鉢容一斗半，可盛一斗二舛食，須空上三舛，則是一斗二舛。兩盈之間名中品鉢也。

《大智論》云：明鉢有八種，不許弟子蓄金銀鉢，恐生貪故。不許蓄木鉢，受垢故。但許蓄二種，謂鐵瓦等也。佛蓄石鉢也。

問曰：頗有佛不著袈裟、不用鉢耶？

答：有。大論云：天王佛作白衣威儀也。

「入舍衛大城乞食」下，第四明乞食之處所。舊解云：園去城有千二百步，或有言四里。如來受食，其法有三：一坐待日時，名膳自至。二則外來請佛，請佛有二：一者佛與眾僧俱去，二者僧去而佛不去，遣人請食；所以不去者，凡為五事：一為入定，二為諸天說法，三為看病比丘，四為案行房舍，五為欲制戒也。三者如來自行乞食，行法有三：一則飛空而去，二者足離地四寸而印文現地，三者足踐蓮華而蓮華動而足不動。

佛所以塗步乞食者，依《瓔珞女經》凡有十事：一者、如來入城乞食，眾生見佛三十二相如須彌山王，故發菩提心，必求如來身也。

二者、城中有盲聾疾病等人，乃至百苦，不能得至如來所，是故如來入城，放光照之，眾苦休息，便發菩提心。

三者、為刹利婆羅門豪貴長者，自恃種性，不生敬心，見如來威德嚴儀，挺特有異於世，故憍慢心息，故發菩提心。

四者、為守護女人，有三監五礙故，不得見佛。又為懈怠者，雖與如來鄰住，而不能往，故佛今入城，令其因得禮拜問訊，故發菩提心也。

五者、如來入城，四王八部皆悉導從，各齎華香歌詠供養，城中人見，即便生念云：諸天尚捨天樂供養於佛，我等云何而不供養、禮拜者哉？故因發心也。

六者、如來持四王所奉之鉢，實是一鉢四緣宛然為異，城中人見此希有，是故發菩提心也。

七者、為貧富二人，若使富者見如來鉢空，於是多施，若是貧者便見如來鉢滿，即少施，皆生歡喜，故發菩提心也。

八者、如來鉢中，受百味飯食，皆悉不雜，還如異器盛食，一切眾僧，諸眾生等，恣意而散，不增不減，見者歡喜，無不發心也。

九者、為未來弟子，諸比丘等，現行乞食，作其儀軌，不蓄有為。

十者、如來之身，常在三昧，其身不食，但為利益眾生故，現行乞食。以是因緣，故云入城乞食也。

言「於其城中次第乞已」者，第五句明乞食方法。

有論師言：外國四姓豪族，並在城內住，若使庶人屠兒等，並在城外住，若入城時，各自別行，不相參雜。今言次第乞者，由在城內，四姓之中，不擇其貧富，次第而從乞也。又善吉捨貧從富，謂今雖受果，未來無因。今欲使其修未來因，業果相續，是故捨貧從富也。迦葉則捨富從貧，愍其交切之苦，又過去不施，今生貧窮，今不行施來世複貧，貧相係無得脫時，是以捨富從貧。此之二人，雖有慈悲，而不能平等，是故為淨名所屈。今如來欲顯平等之道，所以次第乞也。

「還至本處」下，第二明得食後事，然須識般若大意，此是去而不往，歸無所還，受而不納，食而不餐也。此中亦有四句：

第一明「還至本處」，然鉢他既滿須反，所住以待中時。又利物故往，利竟便還，所以令鉢滿即還，不許隨得隨噉者。略有二：前供養師長，二兼濟老病。如來得食分為三分，一分布施陸地眾生，一分布施水中眾生，一分自食。若有老病，亦分施也。

「飯食訖」者，第二句明食事竟究。

「收衣鉢」者，第三明攝容儀也。

「洗足已」者，第四句亦有五：一者明洗塵累，塗步行乞，雖離地四寸，而示有塵垢，故便洗也。二示尊敬般若，故須身淨方說。三為護僧臥具。四為諸天下，禮敬於足。五為表眾生煩惱應淨。

問：佛日行幾里？答：如轉輪王法，日行四十里也。

問：樂瓔珞女經云：雖明乞食為於十事，今更有餘義不耶？答：三藏云：佛欲為破惡世，貪名利高慢，出家人多貪積聚，是故如來自行乞食。又為息外道譏謗，言沙門釋子，多好著樂，是故行乞。又為顯如來少欲知足，不受人天所奉供養，躬自行乞。又有二外道：一者樂行，坐受供養；二者苦行，過時而乞。所以過時者，正以或得不得，為苦行也。今如來為破二事，佛自乞，故破著樂外道；以其乞得時，故破苦行外道。

「敷座而坐」下，第二明將說般若，故前入三昧。文亦有二：一者敷座，定前方便；二者而坐，正入三昧。所以自敷座者，般若名為佛母，今欲尊敬般若，故自敷座。二者隨順諸佛教戒，若不自敷座臥具，得突吉羅罪。又是示少欲知足，不使人敷也。

言「而坐」者，第二正入三昧，論經長有結跏趺坐，是坐中最勝故，見者歡喜故，身得安穩故，心得端直故。所以入三昧者，如來靜、散無二，實無出入，

而今為說法人，作於模軌。夫說深法，必須靜心，若不靜心，則不識根緣，亦不審法相。是故如來前入三昧，然後說法，則是明照於根緣，明審法相。《毘婆沙》云：依相書善法，示聰明人相。聰明人相者，善言所言，善行所行，善思所思。是故如來入定思惟，然後方說也。又示輕賤薄眾生模軌法則，故有人得少知見，他問即答，而不思之。如來不爾，久思惟竟方乃說也。

乙二、正說分

分二：丙一、初周廣說般若；丙二、二周略說般若

丙一、初周廣說般若

分二：丁一、述讚正問；丁二、如來許答

丁一、述讚正問

【時，長老須菩提在大眾中即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬而白佛言：「希有！世尊！如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應云何住？云何降伏其心？」

「時長老須菩提」下，若依開善此則猶屬序分，此之一文，名歎請序。今謂不爾，已如前說。善吉正問，如來正答。如《華嚴》普慧二百句問，普賢二千句答。何故容割問為序，截答為正？

北地論師云：此文屬十二分中，護念付屬分。是亦不然，如前說，善吉有歎有請，歎即是護念付屬，請即是發乎四句問。若以歎為護念付屬分者，應以請文為請問分。若言論解護念付屬，以之為分，不解請問，故請問非分者，論亦不解通別二序，應無序分。然此是未見論家製作之意，故生此謬耳。此是易故不釋，難故須解。豈是解與不解，而判分與不分耶？

今從此文，屬第二正說般若分也。若三業分經者，乞食等身業利益分，入三昧意業利益分，今是口業利益分也。若以福慧為判者，上是生物福德門，今是生物智慧門，亦上是利益在家門，今是通益一切門，具如前十數對說，亦不可專作序正兩分。故經意無盡，言多不足，三段失旨，意顯於玆。今聊寄一名，為序正流通之說耳。

就此正說，開為二周，第一周為利根人，廣說般若；第二周為中下根未悟，略說般若。作此開文，驚乎常聽，今具引事義，證其起盡。

問：何以知前是一周，後複是一周說耶？

答：今當以數義驗之。一者經自有文，善吉有前問後問，二問略同；如來前答後答，二答相類；是故當知二周說也。

又，經語難明，今以論為證，論解前經，答四問竟，而後次第生起釋玄疑伏難，蟬聯而來。亦釋後問竟，次第生起釋玄疑伏難，相接而至，是故知為兩周也。斯乃經論兩證，豈虛搆哉？

問曰：聖人制作，理致玄遠，辭即巧妙，豈當一軸之經，遂有二周煩長？

答曰：雖曰兩周，其旨各異，非煩長也。所以者何？類如《大品》兩周，前周明於實慧，後周辨於善權。今之兩周，在義亦異，前周則淨於緣，後周則盡於觀。然要須緣淨觀盡，不緣不觀，無所依止，方能悟於般若。故肇公云：「法無

有無之數，聖無有無之智。」法無有無之數，則無數於外。聖無有無之智，則無心於內。於外無數，於內無心，彼已寂滅，乃階其妙。影公云：「萬化非無宗，宗之者無相，虛宗非無契，契之者無心。」故至人以無心之妙慧，契彼無相之虛宗，此則內外兩冥，緣智俱寂，豈容名數，於其間哉？斯二三子，言與經會，信而好古，餘豈異哉？

問：何以得知前周盡緣，後周盡觀耶？

答：經有明文，論有誠說。前經直云，雖度眾生，而無眾生可度。正歎菩薩依般若，作無所得發心，乃至無所得修行。而經意雖復緣觀俱息，但文未正顯灼破於觀主，故鈍根之徒，由言有於菩薩巧度眾生，巧能修行。故後周經文，方息四心，無發心人，乃至修行者。然前周正勸生四心；後周明四心亦息，豈不然乎？論偈云：於內心修行，存我為菩薩，此則障於心，違於不住道。以是義故，當知此文，正息觀至盡於觀主，文義昺然，無所疑也。此之二周，非止是一經之大意，乃是方等之旨歸，至人環中之妙術也。

又，前周為前會，後周為後會，下當更辨。就前周文科為二別，一善吉致問，二如來答。就問之中，複開為二，一者經家序能問之人儀容，二者發言正問。初序中又二，一者標對揚之主，二序請法之儀。

「爾時」者，此是如來加與善吉之時，亦是時會發悟之時，故云爾時。

問：此經「加與」義，與大品何異？

答：大品則具口、意二加，發言命說，稱為口加，與其智慧辨才，名為意加。今此經但其與智慧辯才，為意加，不命之令說，無有口加也。然下文亦有對揚之義，但無炳然命說，故與大品不同。

「須菩提」者，此人本跡，其事難知，三藏云：是本東方世界青龍陀佛影嚮能仁為弟子化，其猶文殊之例也。或有經云：此是化人。攝大乘論明身子是化人，善吉猶為其例。又經云：是舍衛國長者之子，位登遺顏。言遺顏者，法身菩薩過阿鞞之位也。複云：是舍衛國內，有婆羅門，名曰鳩留，其人無子，祈天神。天神云：汝家大富無堪生者。因見一大德，天下託生其家。兒既長大，令父母請佛還家，後送佛反於祇洹，即得羅漢果。複有經說，昔為白衣人，見沙門乞食不得，空鉢而反，因以食與之，後得十劫，常生天中，故其人福德深厚無比。又言：是淨音嚮王太子。如此等說多出福報雜譬喻經。

「須菩提」者，翻為善業，亦言善學，舊云善吉。善吉與善財生異，何者？善財生時，七寶踊現，故名善財。須菩提生時，舉室皆空，父母疑怪，請問相師，相師云：「唯善唯吉。」故名善吉，又云空生，即從生時受稱。其人內祕菩薩行，外現聲聞，位高可崇，故呼為「長老」也。

「即從坐起」下，第二明請法之儀，此中凡有五句：一避席修敬，弟子儀法，既尊人重法，不可晏然而坐，故將欲請道，所以避席。

「偏袒右肩」者，既表師弟之儀則，示永有驅策之相，又是隨從國法，故修敬袒肩。

「右膝著地」者，此明屈曲伏從，示師弟無有違拒之貌。

「合掌向佛」者，此是斂肅容貌專心受道也。

「而白佛言」者，上來經家，序其身業，此之一句，序其口業也。

「希有世尊」者，此下第二正明發問，就此為兩：第一稱歎，第二請問。言「希有世尊」者，《中阿含》二十四卷云：昔時大王者我身是也。我從子至子，從孫至孫，從族至族，八萬四千轉輪王，並前剃除鬚髮，捨家趣非家。

又，《增一阿含》第二十一卷云：若如來不出家者，當二千五百歲作轉輪王。今捨轉輪王位，遂能為物，塗行乞食，故為希有。

又，善吉知般若無相、無貌，念想觀除，言語亦滅。而無名相中，為眾生故，作名相說。雖作名字，而不傷無名，故為希有。譬如劫盡大火，世界洞然，有人擔一束乾草而從火中過，不燒一葉，故為希有。

「善護念諸菩薩，善付屬諸菩薩」者，歎也。

問：何因緣故有此歎耶？

答：此一言貫於前後，如來所以塗行乞食者，正為大慈大悲，護念付屬諸菩薩故也。

又，今說般若者，亦為護念付屬諸菩薩故也。

又，歎上塗行乞食，以為希有，則歎佛身業。今歎護念菩薩，是歎如來意業。善付屬諸菩薩，即是歎口業。如來既三業利物，故善吉并歎三業。

問云：何名為善護念耶？

答：欲使其內德堅固，名為護念。令其外德成就，名為善付囑。

問：諸佛如來，常念六道，何因緣故，偏念菩薩？

答：雖常念六道，但菩薩堪受般若，有其內因，是故外為諸佛護念。

問：諸佛護念，有何利益？

答：猶如魚子，母念則成，不念則壞。菩薩亦爾，佛若護念，善根則成，若不護念，善根則壞。

「付囑」者，以無上法寶，付諸菩薩，以諸菩薩，善能問答，如是法寶，則得久住，無量千世。所以通稱為善者，若護念付囑聲聞，則不善，今以護念付囑菩薩，故名為善，具如大經付囑老少二人譬也。依論解釋。

論曰：「巧護義應知，加彼身同行」者，此釋善護念也。善是巧之異名，故云巧護義應知也。加彼身同行者，護念即是加與之義，謂加與二力。一者加其智慧力令成就佛法故，此即是加其自行，故名為身，身即自身也。次加其教化眾生力，即是加其化他力，令受化之徒，與其行同，故云同行也。「不退得未得，是名善付囑」者，此之半偈，釋付囑義。

論云：「善護念」者，依根熟菩薩說；「善付囑」者，依根未熟菩薩說。根熟菩薩則堪加與自行化他二種之力。以如前明，今以根未熟菩薩，付囑根熟菩薩，令其未熟得熟也。不退得未得者，已得功德，令其不退；所未得者，而令得之，故云不退得未得也。

問：論釋之與舊解，云何同異？

答：論以人付囑於人，名善付囑。舊釋以法寶付囑於人，名善付囑。兩言雖異，會歸終一。以人付囑人，終令得悟法，即是付囑法義。以法付囑人，終為化人義，即是付囑人也。

又，一義防遏眾魔，不令得菩薩，便為護念義。為說道法令，如說修行，為付囑也。

問：根熟與未熟，約何位耶?

答：北地論師云，根熟菩薩，即是內凡，習種性之人，必能趣於初地，名為根熟。若是外凡，未能必入於初地，名為未熟。

「善男子善女人發菩提心」者，此第二正發問。若依羅什法師翻經唯可三問：一問菩提心，二問云何應住，三問降伏。但解此三問，眾師不同。

第一師云：問雖有三，不出願之與行。菩提心一問，即是問願；降伏、住二問，即是問行；菩薩之道，不出願、行二門。行以涉行為義，願以要期為旨。行若無願，行則無所御，願若無行，願則不果。其猶鳥之二翼，車之兩輪，故行以即事涉行，願以懸求未得，今明行願之義實如所說。若偏以菩提心為願，此事未然。今以發正道心，名菩提心，豈得空有其願，而無行耶?

複有師云：應為三問，一問菩提心，即問平等空，二問云何住，問實法空，三問云何降伏，問假名空。然觀門次第，應從淺至深，今乃從深至淺，此是說門，非是行門。問者唯慕其深，前問深也。今謂此亦不然，三空乃通貫大小，今正辨菩薩之行，又且問無三空之辭，佛答無三空之意。初答乃明菩薩成廣大心，遍度眾生，而無所度，非謂但明假名空也。若但明假名空，即應但辨無眾生，亦無度義，亦無廣大心義。今乃明大心而無度，無度而大心，此乃是無度度義，度無度義，二慧具足，云何偏是假名空。

次答住問，亦非實空，若是實空，應明無有諸法，無有修行。今乃明於一切法無所依住，而修檀等萬行，豈偏是實空耶?

今依論經，凡有四句問，一問：云何發菩提心？二問：云何應住？三問：云何修行？四問：云何降伏？所以有此四問者，凡為菩薩，必須發菩提心，故前問發心。若不依般若發心，則住顛倒，不住般若。今依般若發心，則住般若，不住顛倒。故次問住菩提心，既得住立，故修行萬行，所以次問修行。以修無所得行故，顛到有得之心析伏不起，所以次問降伏也。

丁二、如來許答

分二：戊一、略許；戊二、廣答

戊一、略許

佛言：「善哉，善哉。須菩提！如汝所說：如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩，汝今諦聽！當為汝說：善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是降伏其心。」「唯然。世尊！願樂欲聞。」】

「佛言善哉」，此下第二如來答問。開為二別，一答問緣起，二正答。答問緣起，複開為二：一美其歎請，二則許酬其問。

然佛歎善吉者，良由善吉歎得時宜，問復會道，故佛歎之。

又，善吉是聲聞人，今遂能問菩薩事，此為希有，故複歎之。

又，時會恐菩薩道深，小乘智淺，問容僻謬，故印歎之，令眾尊人重法也。

「汝今諦聽」下，此第二句，許答其問。就文為二，初正誡許，次受旨願聞。此兩易知，皆如文所列。

戊二、廣答

分三：己一、明般若體門；己二、明信受門；己三、明格量門

己一、明般若體門

分二：庚一、明因門；庚二、辨果門

庚一、明因門

分二、辛一、答住問；辛二、答修行降問

辛一、答住問

【佛告須菩提：「諸菩薩摩訶薩應如是降伏其心！所有一切眾生之類：若卵生、若胎生、若濕生、若化生；若有色、若無色；若有想、若無想、若非有想非無想，我皆令入無餘涅槃而滅度之。如是滅度無量無數無邊眾生，實無眾生得滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，即非菩薩。

「佛告須菩提」下，第二如來正答。就正答中，若依論判，則應開為兩，則酬其四問。次從「於意云何？可以身相見如來」下竟經，皆是斷疑。故論主判此章云：自下一切修多羅中，斷生疑心，前酬四問，名為略說般若；後斷眾疑，即是廣說。今採論意，按致一經開為三別。第一、明般若體門，二、明信受門，三、明格量門。明此三者，既稱般若波羅蜜經。故前明般若體，既明般若體竟，必有信受人；故次明信受門，信持則獲福無盡；故次明格量門。又前就因果說般若，即是法門。次就信受門說般若，即是人門。後就功德門說般若，明人行法，故得功德也。

就前門為二，一答其四問，即明因門，二斷眾疑，次辨果門。因即無依無住，果則無相無為，般若未曾因果，為眾生故，故作因果名說。

就明因門，答其四問，唯有兩章經文，由來舊釋。初章經，非答菩提心門，乃是答降伏心問。次章經答其住問，後舉佛果，答菩提心問。

北地論師云：初答其住問，不答菩提心問，今謂并不然。若言此中，遍度四生，非答菩提心問者，汝複以何法，名菩提心？又下第二周中，善吉更發三問。佛答發菩提心者，當生如是心，滅度一切眾生，而無滅度。此即是牒菩提心問而解釋之。云何言非答菩提心耶？

今明經雖兩章，共酬四問，初一章經，答住問，即是答菩提心問。次一章經，答修行問，即是答降伏心問也。

問：云何答其住問，即是答菩提心耶？

解云：由發菩提心，故得住大乘法，若不發菩提心，則不住大乘。故論云：「利益深心住，此乘功德滿。」

就初經文，複開為二：第一對於善吉，總勸菩薩發菩提心。二者正明發心之

義，初則如文。

問曰：今正辨菩提心，寧言如是降伏其心?

答：以發一菩提心故，不起凡夫及二乘心，即是降伏。初明遍度眾生故異二乘心，降伏二乘。後明度無所度，是降伏凡夫心也。降伏二乘，即是以他降自。降伏凡夫心，即是以無降有也。

又，降伏二乘，亦得是以有降無。二乘無慈悲心，菩薩有慈悲心，故是以有降無，複以無降有，如前說也。

又，此中明大慈大悲，即降伏貪瞋煩惱，故名降伏。又菩薩雖度眾生，實無眾生可度，即是降伏眾生見也。又菩薩若言有眾生可度，即是常見，若言無眾生可度，則見斷見。今雖度眾生實無所度，故降伏常見；雖無所度而常度眾生，故降伏斷見也。

「所有一切眾生之類」下，此第二正明發菩提心。論偈云：「廣大第一常，其心不顛倒，利益深心住，此乘功德滿。」故用於四心，釋此經文。

四心者：一廣大心，二者第一心，三者常心，四者不顛倒心。

問：何因緣建乎四心?

答：凡為菩薩，異凡夫二乘自調自度。今言遍度三界六道，名廣大心。

雖複遍度眾生，若遍與眾生人天之樂，名為下心。若遍與眾生二乘之樂，名曰中心。今遍與眾生大涅槃樂，名第一心。

菩薩雖複遍與眾生大涅槃樂，或時休息，生死道長，眾生性多，云何可遍度之令得常樂？是故於生死中起疲厭心。今明生死，邊如虛空，眾生性邊，亦如虛空，是中無生死往來亦無解脫者，故能菩薩常度眾生，誨而不倦，名為常心。

雖度眾生，而不見眾生可度，是名菩薩不顛倒心。

以建此四心，住菩薩道，得大利益，故論云：「利益深心住」。是故建此四心，則菩提心滿足。故論云：「此乘功德滿」。雖有四心，不出慈悲、般若，前三是慈悲心，後一是般若心。前是功德，後是智慧。前亦是方便，後名為實慧。故發心即具福慧，亦即具二慧。如大經云：發心畢竟二不別。若望用善義，假名空但是空心，但得四中之一。又二慧中但得實慧意耳。

問：何故名廣大心?

答：從所有一切眾生之類，至非有想、非無想已來，總攝眾生名廣大心。此中二句，所有一切眾生之類，此總攝眾生；「若卵生」下，此有三句別攝眾生。第一句以一門攝眾生，謂一生門。第二有色無色，二門攝眾生，欲色兩界名為有色，無色一界名為無色。第三以三門攝眾生，無想者，即是色界第四禪中，無想天也。非有想，非無想者，無色界最後天也。有想一句，除上二處通三界也。

問：何故不以六道攝眾生?

答：六道不攝中陰，四生則一切攝故也。

「我皆令入無餘涅槃」者，此下第二明第一心也。此言無餘者，非灰身滅智，小乘無餘，斯乃無累不盡，無復餘累，無德不圓，無復餘德，故云無餘也。

問：此乃是涅槃教意，云何釋般若文?

答：作此問者，乃是五時教意非經論之說。《般若論》云：此經正辨無為法身，與大般涅槃更複何異？

「如是滅度無量無邊眾生」者，此下第三名為常心。

問：《般若論》云：不見眾生異於菩薩，常不離是心，名曰常心。此意云何？

答：今言常心，可有二義。一者常不離正觀心，名曰常心，則是論意。不見眾生，異於菩薩，不見菩薩，異眾生故，眾生菩薩，皆畢竟淨，常作此觀，名曰常心。二者以正觀心，常度眾生，不休不息，名曰常心。

「何以故？若菩薩有我相」下，此第四明不顛倒心，雖常度眾生，無眾生可度，名不顛倒。若見有眾生，則是我見，凡夫自不能度，何能度物耶？

辛二、答修行降問

分三、壬一、正明無住相以修行；壬二、明得無所得果；壬三、結勸

壬一、正明無住相以修行

分二：癸一、正答修行問；癸二、答降伏心問

癸一、正答修行問

複次，須菩提！菩薩於法，應無所住，行於布施，所謂不住色布施，不住聲香味觸法布施。

「複次，須菩提！於法應無所住，行於布施」下，此第二章經，答修行降伏心二問。前明以初發心故得住大乘，不發心不得住大乘，故發心與住，二事相成，故合詶也。今二門亦爾，以修行故得降伏顛倒，若不修無得萬行，以何降伏有得煩惱，故二門相成，故須合詶也。

又，四門次第，前須發心，發心故得住大乘，住大乘故修行，修行故煩惱得降伏也。然此經文略，意含非可一言得盡，今更以數義釋之：一者、前章正辨發菩提心，今此一章辨於修行，所以明此。二者、如《華嚴經》，善財童子於一一善知識所，皆自稱云：「已發菩提之心，未知云何修菩薩行，學菩薩道？」故知前須發心，然後修行，菩提心即是願義。今之一章，辨菩薩行義。

菩薩之道，雖複多門，統其大歸，不出願行。然願門雖多，略為四弘誓願；行門無量，略為六波羅蜜。四弘誓願者：一未度苦海，令其得度；二未脫業煩惱縛，令行脫之；三未得道諦之安，令得安之；四未得滅諦涅槃，令得涅槃。前章明一切眾生皆得涅槃，即是四願之中，略舉後究竟願也。今一章經，略舉六度中最初行也。然前章舉於後願，則攝得三願。後章舉初行，則攝於五行。

問：云何後願得攝前願？云何初行得攝後行耶？

答：後願既令眾生皆得滅諦涅槃，豈不度苦脫集見道諦耶？次辨初行攝後行者，論云：「檀義攝於六，資生無畏法，此中一二三，名為修行住。」此偈意明六度悉名為檀義。但檀義有三種，一資生檀，即是布施，資益眾生，亦是以資生之物，以用布施。二者無畏檀，持戒忍辱。持戒即不犯財奪命，即是施物無畏；忍辱，不加報於物，亦是施物無畏。故此兩度，名無畏檀。精進禪定智慧，此之三度，名為法檀。言法檀者，以法施物，故名法檀。精進，則說法無倦。禪定，則知他人心，方能說法。般若是智慧，正能說法。故此三種，名為法檀。言一二三

者，一即是資生檀也，二則戒忍，三即後三度也。又此中依般若修行，但明布施者，如攝五品檀，說具攝於五故。又略舉初故，又檀則攝眾生之要法故也。

又，前章經明，菩薩內有大慈大悲；此一章經明菩薩方便，外能赴救，所以者何？菩薩發菩提心，以赴緣度物為務。故《大品》云：菩薩大事者，所謂不捨一切眾生，然度眾生必須二事，一者內有慈悲心，二者外有方便救濟。前章明遍拔眾生生死苦，即是大悲心義；與眾生大涅槃樂，即是大慈心義。雖內有慈悲之心，未有慈悲之事，是故今辨菩薩修行布施等萬行，而拔濟之，令其離苦，使其得樂，即是成上慈悲之義。

問曰：上辨內有慈悲，今明外能赴救，何須般若？答：上辨內有慈悲，要須般若，若無般若，則慈悲不成。故《大論》云：慈悲與實相合行。大悲雖拔其苦，而實無所拔，大慈雖與其樂，而實無所與。故慈悲不妨畢竟空，畢竟空不妨慈悲心。故雖行畢竟空觀，而不捨大慈大悲，雖行大慈大悲，不捨畢竟空觀。故知即以畢竟空為慈悲，即以慈悲為畢竟空。故慈悲未曾不空，空未曾不慈悲也。今明修行亦與實相合行故，雖修萬行而實無所行。雖無所行，而常修萬行。故行無所行，無所行故具二慧也。

又，前章經正明菩薩度於眾生，始識眾生相，識於度相。知度無所度，方是識度。知眾生無眾生，方始識眾生。今此章經，正辨度義，前雖識度，猶未正度，如雖復識病，猶未授藥。今此章經，正明度義，即是正授於藥。亦前章正明識病，此章正明識藥。眾生即是病，由般若故能識眾生，即是由般若，故能識病也。今修萬行并為眾生，是故萬行，悉名為藥。由般若故解悟萬行，由般若故方能識藥。

又，前章經正辨眾生空，今此章經明諸法空。前辨雖度眾生，無眾生可度，故是眾生空。今明雖修萬行，實無所修，即是法空。

問曰：大品開宗，則云不見菩薩及菩薩字，此經開宗，何因緣故，但言不見眾生？答：大品不見菩薩，即不見眾生。此經辨不見眾生，即不見菩薩。但兩經互舉，能所不同耳。

又，大品正勸菩薩學般若，或者便謂：「有菩薩能學，般若所學」。為此義故，前破菩薩，明不見菩薩。此經明菩薩發菩提心，欲度眾住，便謂：「有眾生可度」，是故今破無有眾生。

問曰：何因緣故前辨眾生空，今明法空，以為說般若耶？

答曰：般若未曾空與不空，但眾生多滯有病，故破有病，明於空耳。有病既息，空則不留，如大火炎不可四觸。但佛在世時，眾生根利，直聞說空，不取空相，故無所依止，即便得道也。

就此章經，開為三段，第一正明無住相以修行，第二明得無所得果，第三結勸。就初為二，第一正答修行問，第二答降伏心問。

此即第一，言無所住行布施者。即如《大品》開宗，不住法住般若，無所捨具足檀。然此中既云不住六塵，亦即不住六根六識，但文略故，偏明不住六塵耳。《大品》問住品，明不住一切法，故是住般若。今言不住六塵，六塵攝法盡矣。然菩薩身口意業一切所為，行住坐臥，乃至舉動施為產業之事，皆是無依無得。今偏言不住行施，豈非略舉一以例諸耶？若依論經便有三種，一者、不著自身，

故行布施。若著自身，則惜外物故不行施。今不著自身，則不惜外物，故能行施也。二者、無所住一句，即是不著報恩。報恩者，謂供養恭敬等也。三者、不住色聲香味觸法布施，即是不著果報。果報者，謂人天樂等。菩薩若著報恩，及以果報，則捨遠佛道，是故不著報恩，及以果報也。

癸二、答降伏心問

須菩提！菩薩應如是布施，不住於相。

「須菩提！菩薩應如是布施」下，若依論意，即是答第四降心問。然要須修行故，有所得心乃降伏耳。故次修行後，明降伏也。以菩薩不見三事，故行布施，名為降伏。言三事者，謂施者、受者、財物等。以不見財物，故得諸法空，不見施者受者，故得眾生空，以得此二空，即是降伏人法見也。然論作此意，正以修無所得行，即是降伏有所得心，故兩問相成，兩答相成也。

問：初章經親有降伏言，何故不答降伏問，今始答之耶？

有釋云：先但明眾生空，未明法空，故生、法二空未具得，不得稱降伏。今具得生、法二空，始是降伏名也。

又，前始明是菩提心，未明菩薩行，故降義未成。今願行俱成，降伏義始顯也。

壬二、明得無所得果

何以故？若菩薩不住相布施，其福德不可思量。「須菩提！於意云何？東方虛空可思量不？」「不也，世尊！」「須菩提！南西北方四維上下虛空可思量不？」「不也，世尊！」「須菩提！菩薩無住相布施，福德亦複如是不可思量。】

「若菩薩不住相布施」下，此第二明修無所住因，得無所得果。

所以有此文來者有二義，一者即是舉果勸修，良以修無住因，得福無邊，是故勸修無住相布施也。二者即是釋疑，疑者云：有住布施可有福德，無住布施應無福德。是故釋云：有所得施，功德則少；無所得施，其福無邊。

問：今持戒行道，書經造佛，功德可多？云何以無住心，而作福與十力空等？此言極成過差也。

答：覆面之舌，言豈虛哉？子若不信，今當略述。夫福德因扶理而生，故釋善以扶理為義，以無所住，蓋是扶理之極，福豈不多？以此而思，煥然可解也。故一切有所得心，積劫種種修行持戒坐禪，皆是乖道，故福不多。今無得施與道相應，故福多。故爾前一切功德，不及五華施福多也。

就此文開為三別，第一法說，第二譬說，第三合譬。

法說如文。「東方虛空」下，第二譬說，就中有二：初舉東方虛空為喻，次舉九方虛空為喻，各有問答，如文尋之。

問：何因緣故，借虛空為喻？

答：凡有二義：一、者虛空無相無為；無住相施，無依無得，是故假此為喻。二、者虛空包含廣大；無住相施，果報亦大，故假喻也。「須菩提！無住相布施

亦如是」下，第三合譬，如文可尋。

壬三、結勸

【「須菩提！菩薩但應如所教住。須菩提！於意云何？可以身相見如來不？」「不也，世尊！不可以身相得見如來。何以故？如來所說身相，即非身相。」佛告須菩提：「凡所有相，皆是虛妄。若見諸相非相，則見如來。」】

「須菩提！菩薩但應如所教住」下，此第三章結勸也。

所言「如所教住」者，如上來無所得之教，應須依此而住，依此而修行也。「須菩提！於意云何？可以身相見如來不？」下，若依開善，舉平等空答菩提心問，今謂二義不然：

一者、有顛倒過，要先發菩提心，然後行菩薩行，豈得前明菩薩行竟，今始辨發菩提心耶？

二者、此中文云，「可以身相見如來不」，若是平等空，則無復如來，何名見佛耶？今作五義，生起此章。一者若依論釋，自上已來答四問竟，從此下第二章斷生疑心。答於四問，即是略說般若，若斷生疑心，則是廣說般若。故論云：自下一切修多羅中，斷生疑心。故知說經皆是斷生疑故也。若依因果分門，上來酬於四問，即是辨無所得因。此下第二明無為法身之果，若行有所得因，還得有所得果。故大經云：有所得者，名曰無明，有所得者，名二十五有。今無所得因，故得無為法身之果。故大經云：無所得者，名為智慧，無所得者，名大涅槃。

又，初章經明發菩提心，次章經明修菩薩行，今一章經辨得於佛道，此三即是次第。是故斯經，其義要也。

又，成上菩提心義，發菩提心，下度眾生，上求佛道。下度眾生，已辨眾生之相，故度無所度。今上求佛道，故須識法身，即是求無所求。若不識眾生，則不能度眾生。若不識法身，則不能上求佛道也。若有所得，發心求佛，如《淨名》所呵，即欲令其捨菩提見，而是發菩提心，捨於佛見，乃見佛耳。亦上辨度眾生，即辨眾生空，次辨修萬行，則辨六塵諸法空。此人之與法，并是世間畢竟空。今明不可以諸相得見如來，即是諸佛空。故眾生無所有，則非眾生；諸佛無所有，是即非佛。故非眾生，非佛，非生死，非涅槃。故眾生與佛，本來不二，然為破二見，故云不二。在二既息，不二亦除。故華嚴云：不著不二法，以無一二故也。若能如此而悟，一切諸見畢竟不起，始是金剛，稱為般若。

就此文中開為三意，第一如來騰眾疑以問善吉，二善吉對如來以釋疑，第三如來印述結成得失。

此即是初。所言疑者，上云菩薩行無住相圓因，時眾生疑，因若無住，果應無為。今見果是有為，云何因是無住？所以者何？小乘人言：釋迦之身體具有三相。初生王宮，即是生義；次八十年住世即是住義，雙林入滅即是滅義也。今果既具此三相，豈得言因是無所住耶？是故佛騰眾疑以問善吉，可以身有三相見如來法身不耶？

「須菩提言：不也！世尊」下，此第二善吉對佛釋時會之疑。問：佛應自釋，

何故令善吉釋?

答：欲示有得解之人，故令善吉釋。又善吉是小乘人，今欲引接小乘人，令信如來身是無為，故令善吉釋也。又如雀母引子，善吉亦爾。欲引聲聞令同其所解，善吉是聲聞，既知如來身是無為，我亦是聲聞，亦須知如來身是無為，不為三相所相也。又善吉欲引菩薩，令求如來法身，所以者何? 小乘之人尚知如來身是無為，云何菩薩言佛是有為?

問:《涅槃經》可辨佛是無為，《般若經》云何有於此說?

答：蓋是五時教人作此問耳。今般若論中正破此問。故偈云:「三相異體故，離彼是如來，豈得般若教，中佛是有為? 」又今辨般若正法，即是法身，般若非為非無為，即是法身，非為非無為，但為對凡夫二乘身是有為故，歎美作無為耳。亦不同北土論師，謂如來身定是無為，為與無為，并是般若功用也。

「不可以身相見如來」者，不可以生、住、滅三相，見如來無為法身也。何以故? 如來所說身相者，時會複疑:若言三相非如來者，何故如來昔說有三相耶? 昔說生在淨飯王家，即是說有生相。卻後三月當入涅槃，即是滅相。八十年住世，即是住相。是故釋云：如來所說有三相者，即非身相。言非身相者，非是法身無為相也。此是無生生方便，即是生身，故有三相。若生無生方便，即是法身，無三相也。

「佛告須菩提」下，此第三如來述成結其得失。所以須述成者，時會恐善吉所解，未能不謬，是故如來，述成其解。就此文中，凡有兩句：初句明失，凡有名相皆是憶想而有，悉是虛妄，豈但計生住滅非虛妄耶?

「若見諸法相非相」下，第二句明得，若見一切諸相非法身相，即是見法身。故《華嚴》云：一切法不生，一切法不滅，若能如此觀，諸佛常現前也。

己二、明信受門

分二：庚一、善吉發問；庚二、如來回答

庚一、善吉發問

【須菩提白佛言:「世尊! 頗有眾生，得聞如是言說章句，生實信不? 」

「須菩提白佛言頗有眾生」者，此下第二段，明信受般若義。所以明信受者，上說般若，即是能被之教；今明信受，即是所被之緣。此即是緣教相稱。若緣非教緣，此教則不稱緣。若教非緣教，此緣則不稟教。以今緣是教緣，故此緣稟教得益，以教是緣教，故此則不空說，為此因緣故，緣教相稱也。

又佛種種門說於般若，上已因果門說般若竟，今就信受門說於般若。所以了悟無依無得，故名信受。說此無依無得之信，即是說般若義也。

就此門中，問答為二：初即是善吉發問。所以問者，上明因辨果，義已周滿，是故今問信受之人。然因是無所得因，果是無所得果。因是無所得因，雖行萬行，而實無所行；果是無所得果，雖得菩提，而實無所得，此事難信。若實有萬行可行，實有佛果可得，信之則易。若實無萬行可行，實無佛果可得，信之了亦易。若言俗諦自有因果，真諦自無因果，有無各轍信之亦易。今並不然，雖修萬行而

不見菩薩能行，不見萬行可行，無所依止，而修萬行，濟度眾生，此事希有，是以難信。如空中種樹，不依於地而溉灌修治有於華實，此事為難。是故今問有信者。

若言佛身，同於二乘，是生滅法，亦易信。若言佛身是常住，法凝然在金剛後心，此亦易信。若言應身自無常，法身自是常，此亦易信。今明如來雖生，畢竟不生，雖滅畢竟不滅，雖無生無滅，而生滅方便，利益眾生，此事希有，是故難信。所以問也。

問曰：此為問現在信，為問未來信耶？

答曰：現在眾生，福慧深厚，三多具足，在祇洹受道，聞必生信，故不問現在。但佛滅度後，後五百歲，入像法中，此時眾生薄福鈍根，雖尋經文，不能通了，故聞不生信。大智論解信毀品文云：佛滅度後，五百歲後，有五百部，皆執佛語，不知佛意，為解脫故，聞畢竟空，如刀傷心。故知未來，能信人少，故知問未來世也。又此舉未來有信，以況現在。未來是惡世，外不值佛，內薄福鈍根，尚信般若，況現世之人聞不生信？

庚二、如來回答

分二：辛一、遮無答；辛二、明有信答

辛一、遮無答

佛告須菩提：「莫作是說。

「佛告須菩提」下，此第二章，明如來答。就文為二：一者遮無答，二者明有信答。莫作是說者，即是遮無答也。汝勿謂現在有信受之人，言未來起信受也。故云莫作是說也。

辛二、明有信答

分七：壬一、明信之時節；壬二、明能信之人；壬三、明所信之法；壬四、正出信心；壬五、明信之所由；壬六、明信之利益；壬七、廣釋信義

壬一、明信之時節

如來滅後，後五百歲，

「如來滅後後五百歲」下，此第二明有信答。就文大開七別：第一明信之時節，第二明能信之人，第三明所信之法，第四正出信心，第五明信之所由，第六明信之利益，第七廣釋信義。

此即第一，言「後五百歲」者。有人言：正法五百年，為初五百，次像法五百年，為中五百，次像法後五百年，名後五百。今舉最後五百，此是像法將滅，衰弊之時，亦有信般若者，況前兩五百無信人耶？今謂不然。言後五百歲者，如大智論明五百歲已後也。前五百年得道者多，不得者少，故名正法。次五百年，得道者少，不得者多，名為像法。既正法滅已，次入像法，名後五百歲，此中雖多不信，如五百部之例，然亦有信受之人，故《大品》云：是般若波羅蜜，佛滅度後，南方轉至北方，是中四眾，要有信持，乃至供養也。又解云：佛滅後千年，為斷疑云，前五百是正法，故聞有信，後五百是像法，故聞不信。若爾，後五百

年，無信般若。故佛今答云：後五百亦有信者，不應言無信者也。此時亦有信持，乃至供養也。

壬二、明能信之人

有持戒修福者，

「有持戒修福者」下，此第二明有能信之人。什師翻經但明二人，一者持戒人，二者修福人。持戎人多是出家菩薩，修福多是在家菩薩。《大智論》云：「出家菩薩以尸羅為首，在家菩薩以檀為首。」是故今文但明二人。然此二人具通大小，若有所得小乘二人則不信般若。故下文云，若樂小法者，則於此經不能聽受讀誦。若大乘二人，樂無所得，乃信是法。故下文云：「此經為大乘者說，為最上乘者說。」若是論經，便有三人。論云：「不空以有實，菩薩三德備。」第三即是智慧人也。前之二人，名為聞信，若智慧人，此是證信也。又言：能信之人，既是勝人，故舉止行二，善物情所貴，以褒歎之令得信受。持戒是止善，修福是行，蓋此二攝一切善盡，則諸惡莫作，諸善奉行，故舉此二，攝一切人也。

壬三、明所信之法

於此章句，

「於此章句」下，第三明所信之法，即上因果法門名為章句也。

壬四、正出信心

能生信心，以此為實。

「能生信心」下，此第四正辨，於經生信，以此為實者，即是無所得實信。若有所得信，雖異小乘不信，若望無所得信，還成不信。故大品有信毀之品：欲明有所得，信此即成毀。今此是無所得實相正信，故言以此為實。亦信般若是法之實相，故云以此為實也。

壬五、明信之所由

當知是人不於一佛二佛三四五佛而種善根，已於無量千萬佛所種諸善根。

「當知是人」下，此第五明信之所由。所以聞經決能信者，良以殖因積久故能信受。故涅槃云：熙連河沙諸如來所發菩提心，然後乃能於惡世中，不謗是經。今亦爾，三多久殖，故能信而不謗。文有二句，前句明非值少佛；以於下，第二句明值於多佛也。

壬六、明信之利益

聞是章句，乃至一念生淨信者，須菩提！如來悉知悉見，是諸眾生得如是無量福德。

「聞是章句乃至一念生淨信者」下，第六章明信得利益。凡有二益：一者外

為諸佛知見，二者內得無邊功德。然信般若之利難可稱量，今舉一念之信，尚獲無邊功德，始終之信故複難言。如來懸鑒信謗皆知，而今偏舉信人者，略有三義：一者此經是諸佛之母，為佛守護故，若生希向，則為佛所記錄。故《大品》云：佛常以佛眼，觀此經卷，若受持者，則為佛護念，為如來之所齒錄，直置世間，為天王貴勝知友，尚自歡喜，況為如來之所親愛耶？二者此福與虛空等，豈下地所能知，唯佛窮其邊底。三者佛無二言，言必可信，今明信得多福，故其福必知多。

問：何因緣故，名為知、見？

答論云：如來願智力知，非是比智知；佛眼所見，非肉眼見。又佛知此人行菩提因，見此人得菩提果，故言知、見。

壬七、廣釋信義

分三：癸一、明得；癸二、明失；癸三、勸捨失從得

癸一、明得

何以故？是諸眾生無複我相、人相、眾生相、壽者相。無法相，亦無非法相。

「何以故」下，此是第七廣釋淨信之義。若依論師釋，上來通明三種人信，此的辨第三智慧人信，今明此言即通，上釋於信得德福無邊，今釋無邊所以，良由得無生信故其福無邊。但無生信自具二種，一者聞信，二者證信。就此釋中有三，何以故？大開三別，第一明得，第二明失，第三勸捨失從得。

此是初，自有兩句，初句明眾生空，次句明諸法空，所以明此二空，釋信義者。《大智論》云：知眾生及法不生，故名無生法忍。雖渡眾生，眾生畢竟不可得，即是無眾生。雖行萬行，諸法畢竟不可得，此即無生法忍。是故今辨此二空為無生淨信。又眾生空，故是無果患；諸法空，故即無因患。所以者何？會法已成人故，法因而人果，因果兩患雙離，故其福無邊。又無人見，故超凡夫地，凡夫著我，不知無我。今辨無我，即離凡夫地。又知法空，故離二乘地。二乘之人，但得人無我，不得法無我。又以無人，故離煩惱障，已無法，故離於智障。超凡越聖，兼二障俱盡，是故其福無邊。

離人見中具無十六，今但略，故止言無四。五陰中，起我我所心，故名為「我」。不斷不絕，相續住世，名為「眾生」。計有一根之命，不斷猶有我，故稱為「命」者，亦名為人。外道計有神我，死此生彼，經游六道，故名「壽」者也。

「無法相無非法相」者，第二句明法空，雖不見我，猶見有五陰之法，故今明亦無法相。五陰之法既無，五陰本無，名為非法，空病亦空，故云無非法相。此應如淨名三種次第：一、不見我為眾生空，二、不見法名為法空，三、不見非法亦名空病亦空。

所以明此三空者，我見是眾結之根本，故明我見。次有見無見，又是斷常之本，乖道事深，故明有無見也。有人言，修善離惡，以善為法，惡為非法。又有人言：以空遣有，以空為法有為非法。若依論經，人空之中，有於四句，法空之中，亦有四句，故論偈云：「依八八義別」。言八八義者，人四法四，名為一八；破人四破法四，不此八病，複為一八，故云八八。言法四者，一者法相，二者非

法相，三者相，四者非相，此四是病也。

問：外道計我可是病，今見法生時是有，滅時是無，何故言病耶？

答：作此問者，未讀大乘經論也。破第一句法相言非法相者，陰界入等法不可得，故言無法相。破第二句者言非無法相者，惑者聞陰入界虛誑故空，便謂諸法實相亦空。如大經云：既聞生死虛誑，謂涅槃亦虛誑。為破此執生死自虛誑空，實相涅槃此非是空，故云空者二十五有，不空者大般涅槃。破第三句者云無相者。惑者云：涅槃實相，若不可空，便還同有，若不可有，還應是空。是故今云：不可謂涅槃還是有無相也。涅槃實相不可說有無相。

破第四句者，惑者既聞實相，不可有無，便應不可得說，是故今明雖絕有無為眾生故無說而說，云何言不可說？但舊經文略，但云無非法相也。

癸二、明失

何以故？是諸眾**生若心取相，則為著我人**眾**生壽者**。**若取法相，即著我人**眾**生壽者**。**何以故？若取非法相，則著我人**眾**生壽者**。

「何以故？若心取相」下，此第二對得明失，亦是舉失顯得。就此為二，初明計人為失，次明計法為失。今失即是初，若心取相即取眾生相，則同外道計有我人，是故為失也。

「若取法相」下，此第二明計法為失。就中有二，前明見法為失，次明見非法為失。

問曰：若計法為失，應云著於法相，何因緣故，計法為失，著我相也？答：理實應然，計人故著人，計法故著法，今明欲顯其失患之甚。計法之人，非但起於法見，計法之人，還起我見，以法是我因緣故也。《成實論》云：灰炭不盡，樹想還生。又數論取一切有相非病，取我相為病。《成實論》云：有二諦則非病，取我人故是病耳。今明不然，但使生心動念，則過同我人。

「何以故？若取非法相」下，此第二明著於非法，此亦為失。既聞計法為失，或者便謂，無法為得；是故今云，若計非法，是亦為失，所以者何？計有非法，必起法見，若有法見，則有我見，又若無有我，則無所計，以有所計，故知有我。所以計於非法，亦複著我。

癸三、勸捨失從得

是故不應取法，不應取非法。以是義故，如來常說：汝等比丘，知我說法，如筏喻者，法尚應捨，何況非法。】

「是故不應取法」下，此第三章勸捨失從得，此文有二：一者正勸捨失，二者引證。此即是初勸捨失。然法與非法，尚自須捨，我人之見，去何不捨？是故舉法況人，但勸捨法，不勸捨人。

「以是義故，如來常說」下，第二引證。阿含經中，佛為比丘，作於筏喻。譬如有人，為賊所逐，取草為县，度於彼岸，既至彼岸，則便捨筏。初則取筏度河，既至彼岸，則河筏兩捨矣。譬意初則以善捨惡，後則善惡雙捨。初則以法捨

人，以空捨有；次則人法兩除，空有雙淨。如是生死涅槃，萬善類然。若依論經，大意略同，其文小異。論經亦有三何以故？與舊經意同。第三「何以故」云：不應取法，非不取法，此明理教之義，以得理忘教，得月捨指故，故云不應取法。而藉教悟理，因指得月，故非不取法。如到岸捨𣏾，故不應取𣏾，為欲度河，故非不取𣏾也。

問：筏喻是小乘經，云何證大乘耶？

答：筏在小名小，在大名大也。又舉小況大，於小乘法中，尚明兩捨，況於大乘耶？如中論引迦旃延論，是小乘尚捨有無，況大乘耶？法尚應捨，何況非法？明有是物情所安，尚應須捨，無非六情所對，豈可執也。

【「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」須菩提言：「如我解佛所說義，無有定法名阿耨多羅三藐三菩提，亦無有定法，如來可說。何以故？如來所說法，皆不可取、不可說、非法、非非法。所以者何？一切賢聖，皆以無為法而有差別。」】

「須菩提於意云何」下，此文所以來者，凡有二義：一者證信故來。上辨無依無得之信，乃至法非法皆捨。今明一切賢聖，同作此悟，故知此法可信受也。二者依論釋疑故來。論主至此章，凡釋三疑：初、舉法身非有為，釋以果徵因疑。次、信者章雙釋因果之疑，謂說因果法門，便無信者，上明有信者，即釋此疑。今此一章經釋以果徵果疑。上法身非有為章云，生住滅相，非是無為法身，故不可以此三相見如來法身。

疑者云：若言三相非是佛者，應亦釋迦不得菩提，不為物說法。而今釋迦，樹王下實證得菩提，趣於鹿苑，為物說法。若爾則應王宮實生，雙樹實滅，不應言三相非佛。今正破此疑，就文為二：一者佛騰眾疑以問善吉，二者善吉奉對以破眾疑，今即是初。

佛問意云：於意云何下，汝言佛於樹王下，實得菩提耶？五十年住世，實為說法耶？

善吉答中，大開二別，第一正破實證實說之疑，第二更破異疑，此即是初。善吉云：無有實得菩提，無有實說法。論偈云：「應化非真佛，亦非說法者」。明佛有三種：一者法身佛，即以正法為身。二者報身佛，即是脩因已滿，果起酬因，名為報佛；三者化身佛。今言無有實證，無有實說者，釋迦即是化身佛，非是真佛。即是化證化說非是實證實說。以此例前，釋迦即是化生化滅，非實生實滅，是故如來身是無為。故云，無有定法名菩提，亦無有定法，如來可說也。

「何以故？如來所說法」者，此下第二破無說之疑。惑者聞上，釋迦是化佛，無有實證，無有實說，便謂無有化說，無有化證。是故今明雖無實證，而有化證；雖無實說，而有化說。故云如來所說法，即是化說。前即破實說之疑，今則破無化說之疑也。

「不可取不可說」者，此句更複破疑。惑者既聞有於化說，便謂有法可說。佛若有說，聽者便應有取。以有說故，則言語不斷。聽者有取，故則心行不滅。今以言語滅，故不可說；以心行滅，故不可取。《大智論》云：「般若波羅蜜，實

法不顛倒，念相觀已除，言語法亦滅。」即是此意也。

「非法非非法」者，此句成上不可取，不可說意，諸法實相非有非無，非有故非法，非無故非非法，既離有離無，云何可說？既離有離無，云何可取？即此如淨名仁王所辨：其說法者，無說無示；其聽法者，無聞無得。

「一切賢聖，皆以無為法，而有差別」者。所以有此文來者，成上非法非非法、非有非無義也。以一切賢聖，皆體悟無為，無為，無有，無無，是故當知，諸法實相，非有非無，豈可取說？論文云：佛所以能說實相無為法者，由體悟無為法故耳。故無為是說因也。又一切聖人所證，尚不可說，聽者豈可取也？此中不獨舉佛，乃至廣引眾聖者，此意欲證一切賢聖同悟此法，當知此法必可信受。

問：何故言一切賢聖無為而有差別？

答：複為釋疑。既言同悟無為，則眾聖無異，便無十地階級，四果淺深。是故今明雖同悟無為，所悟不同，故有三聖為異。三鳥出網，三獸度河，而昇空有近遠，涉水有淺深，即是其事。

問：三佛乃是地論師說，汝今何故乃用斯義？

答：作此問者，非是通方之論，今一師辨無一豪可得一切皆是義。如《思益》云，一切法正，一切法邪。若有所得心，非唯三佛不可，得一佛二佛，悉是戲論。若以無所得了悟之心，隨緣所說，一佛二佛，三佛十佛，至無量佛，並皆無礙。云何苟存二身，疑於三佛？

問：何故須立三佛？

答：義要有三，由有法佛，故有報佛；由有報佛，故有化佛。法佛是佛性，要由佛性，故修因滿成報身，此二即是自德。然後化眾生，即是化他德，故有化佛也。

己三、明格量門

分三：庚一、舉外施格量；庚二、舉內施格量；庚三、舉釋迦往因格量

庚一、舉外施格量

分二：辛一、正舉外施格量；辛二、釋成格量優劣之意

辛一、正舉外施格量

【「須菩提！於意云何？若人滿三千大千世界七寶以用布施，是人所得福德，寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！何以故？是福德即非福德性，是故如來說福德多。」「若複有人，於此經中受持，乃至四句偈等，為他人說，其福勝彼。何以故？須菩提！一切諸佛，及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出。須菩提！所謂佛法者，即非佛法。】

「須菩提於意云何若人滿三千大千世界七寶布施」下，此是第三格量顯勝稱嘆勸修門。若以福慧而判，上來就智慧門說般若已，今以功德門說般若。般若未曾福慧，為眾生故，作福慧名說也。又上來就無依無得說般若，今就稱歎門說般若，又上來明般若體，今明般若用，以能受持，生無邊功德，是故用也。就此門中開為三別，第一舉外施格量，第二舉內施格量，第三舉釋迦往因格量。

就舉外施格量中，更開為二，第一正舉外施格量，第二釋成格量優劣之意。

就正格量中，複開為二，第一正舉二種財施格量稱嘆，第二辨於經名。就初亦開為二，第一正舉二施格量受持般若一四句偈，第二稱歎般若。在處處貴，在人人尊，就第一舉二施格量四句開為二別，第一舉三千世界七寶布施格量四句，第二舉恒沙界七寶布施格量四句。就初章中，複開二別，第一正舉財施格量，第二釋成格量之義。今即是初。

問：何因緣故，有此文來?

答：此文來意，凡有近遠。所言遠者，如向數義，所言近者，論生起云。若諸法實相不可取說，文字則是可取可說，受持應無功德。為釋此疑，明文字雖是可取可說，因此文字得悟般若，則是因說悟無說，是以受持者，其福無邊，故格量也。

就文為二，第一正舉財施，第二格量般若。舉財施中，自開為二，第一佛問，第二善吉答。開為二別，初正答，次簡擇答。正答如文，阿泥樓馱以一食施，九十一劫當受安樂，況今大千妙寶以用布施，其福不多。

問：實有以大千妙寶布施以不?

答：亦得言實有，亦得言假說。言實有者，轉輪聖王領四天下，能以四天下滿中妙寶以用布施；大梵天王主領大千世界，能以大千妙寶布施，故知得是實有。言假設者，若無此事假說言有，亦不及受持般若，佛欲令人尊重般若故，雖無事假說明也。

「何以故?是福德即非福德」者，此下，第二簡擇答。有人言，福德即是世諦，即非福德即真諦。明此福德虛假即真，是名福德。多者世諦，故說多也。一切諸法，不出二諦，故就二諦明之。今謂此釋，似無次第，今乃是釋福德多之義。何因緣故明二諦也?複有人言：此是福德非福德，非福德福德，此是般若福德。但般若中，有財施法施。般若財施法施，實無優劣，但受財施人，一生富樂，未能未來滅惡道之苦。受法施人，能滅三惡道報，未來生天人好家，乃至作佛，是故財施不及法施。今謂約受人，其實如此，但此中約能施人格之耳。不約受人格之，故不同此釋也。但施不同，有得財施，不及無得法施，此是互對，自有無得財施，勝有得法施，自有無得財法，勝有得財法。

問：無得財施何如無得法施?有得財施，亦作此問?

答：財法不二，則無得財施，與無得法施，無有優劣。但無優劣優劣義，則法施為勝，財施為劣也。有得法施，亦勝有得財施，大格如此也。今依論釋。論云：「福不趣菩提」。此簡布施之福雖多，此是有漏福德，即非福德者，非無漏無所得福德也。是名福德者，論經重言福德福德。此意略判福德，凡有二種：一者有漏福德，二者無漏福德，是故重言福德福德。

問：善吉但應答佛，明布施福多，何因緣故，忽簡福德漏與無漏?

答：善吉領解佛意，佛意欲明布施之福雖多，而是有漏，是故答佛如我所解，布施福多者，此是有漏之福多耳。非無漏也。

「佛言」下，第二正舉財施格量法施。就中有二：初明持經勝於布施，第二釋勝所以，今即是初。

問云：何名為四句偈耶?

有人言，此經下文兩四句偈，即是其事。今謂此人得經語，不得經意，若取下偈為四句偈者，自經初已來，便應非偈，受持之者便無功德。又當佛說經時，至此中未有後兩偈，云何逆格量耶?

有人言，一切大乘經四句要偈，如雪山之四句等，即是其事。是亦不然。今正論般若，不涉餘經。

有人言，凡是言說成就一義者，此即是偈，故偈名為竭義，取其竭盡則名為偈。今謂亦不然。經乃明四句偈，今云其義竭盡，何必的論四句？自有一句於義亦盡。若是別偈，則句定，言不定。若是通偈，則言定，句不定。別偈句定言不定者，要須四句故句定。或五言，四七六等，故言不定也。通偈言定者，要滿三十二字也。句不定者，三十二字或一三四句不定也。今既云四句則是別偈，云何以通釋耶?

有人言，三十二字名為一偈，是亦不然，乃是外國數經法耳。非關四句偈也。

有人言，凡是經論能顯道者，悉名為偈。此亦不然，今的云四句偈，云何乃通取顯道之言？顯道何必四句耶?

有人言，假名四句，如一假有，不可定有，定無亦有，亦無非有，非無亦得，言假有。即不有乃至假有未曾有無，故此假四句即名為偈。今謂上來亦無此說，乃是通方之論耳。

有人言：上不可取不可說非法非非法即是一四句偈。今謂是亦不然，若唯此是偈，餘應非偈。

有人言：前答善吉四句問，即是四句偈也。是亦不然，前乃是答於四句，豈關偈耶？今世俗中以四句為一偈，佛隨世俗亦以四句為一偈，明此乃是舉少況多之言耳。然一四句，斯言最少，若能受持一四句，其福無邊，況復一段一章一品一部耶？故須得經意，勿著語言也。

「何以故」下，此第二釋勝所以，至人極法，從是經生，是故持經，其福為勝。論云:「二能趣菩提」。即是受持四句，及演說四句也。所謂佛法即非佛法者，有人言，此是遣執，向明出生極果人法，恐物著故須遣即空。今謂不然，前明即非福德，亦應恐生物著，故須遣也。

有人言，佛法非佛法，如中假之流。是亦不然，恐是玉卮無瑺也。今依論釋，成上持經福多之義。偈云:「唯獨諸佛法，福成第一體」。所言佛法者，唯佛是無上菩提之法也。即非佛法者，自佛以外，二乘菩薩無有此法，故云即非佛法也。以佛獨有，故此法第一。今持經福能生第一之法，是故持經之福，其福最勝。

辛二、釋成格量優劣之意

分二：壬一、舉小乘因果釋成格量之義；壬二、舉大乘因果釋格量之義

壬一、舉小乘因果釋成格量之義

【「須菩提！於意云何？須陀洹能作是念:『我得須陀洹果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？須陀洹名為入流，而無所入，不入色聲香味觸法，是名須陀洹。」「須菩提！於意云何？斯陀含能作是念：『我得斯陀含果』不？」須菩提言:「不也，世尊！何以故？斯陀含名一往來，而實無往來，是名斯陀含。」「須

菩提！於意云何？阿那含能作是念：『我得阿那含果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？阿那含名為不來，而實無來，是故名阿那含。」「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：『我得阿羅漢道』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：『我得阿羅漢道』，即為著我人眾生壽者。世尊！佛說我得無諍三昧，人中最為第一，是第一離欲阿羅漢。我不作是念：『我是離欲阿羅漢』。世尊！我若作是念：『我得阿羅漢道』，世尊則不說須菩提是樂阿蘭那行者！以須菩提實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行。」】

「須菩提於意云何？須陀洹能作是念」下，此第二釋成格量之義。就此章中，大開二別，第一舉小乘因果釋成格量之義，第二舉大乘因果釋格量之義。就此二章各開兩別，初段兩者，第一舉小乘因成格量義，第二舉小乘果成格量義，今即是初。

問曰：云何舉大小乘義，成格量耶？答：前章云如來所說皆不可取，不可說，乃至一切賢聖，皆體悟實相無為，而有差別。然此語意，即是明悟實相無依無得之義。以悟無依無得故，須有大小乘賢聖不同。疑者云：若言諸法不可取不可說無依無得者，云何小乘取得四果，乃至大乘證得佛耶？以大小乘皆有證得故，知非是無依無得。以大小乘皆說有證得故，知非是不可說義。今為釋此疑故，明大小乘雖有證得，而實無所得；雖有所說，實無所說，是故當知無取無說無依無得，是以舉大小乘，釋成上不可取，不可說，乃至皆以無為法，而有差別也。

問曰：云何成上格量？

答：諸法若是可取可說，有依有得者，受持則無功德。良由般若無取無說，是以受持其福無邊。

問曰：此經下文云：為大乘者說，若樂小法者不能聽受。《大品》云：般若是菩薩法，不屬二乘。今云何乃引小乘為證成？

答：此舉小況大，明小乘人尚悟無依無得，無取無說，云何菩薩而不信無所得法耶？如大品引先尼為證，聽者聞諸法畢竟空不信受，故引先尼。小乘人尚信法空，今大乘人無相法中，豈不信空耶？又今是無所得三乘，是般若善巧方便用，此是大小，非有所得小也。又欲引學小乘人令入大法，欲為小乘亦須學此法。如《大品》云：諸天子，汝欲住須陀洹果，亦不離是忍也。

問：若爾此法便是通三乘法？

答：如觀中道者有三品，下智觀故得聲聞菩提，中智觀故得緣覺菩提，上智觀故得佛菩提也。

問：何故聲聞法中立於四果，菩薩法中開於十地？

師云：今須開此一路。此一路擁塞來久，今明無礙通方悉得。聖人善巧，為欲出處眾生，隨其根性，故開大小。然至論道門未曾大小，今作大小者，並是赴根緣，故開大小方便。然大小不同，由有其通別，若通而為論，大小皆得名地，大小悉得稱果，故如三乘共十地，八人地，見地即須陀洹果；薄地即斯陀含果；離欲地即阿那含果；已辦地即阿羅漢果。菩薩法中，已辦地屬佛地，是知大小皆得名地。然大小皆名果者，小乘既名四果，菩薩十地亦名十果，故《大品》云：

有法是菩薩道，無法是菩薩果也。若就別為論，開大小不同，則果地為異。小乘則名因果，菩薩稱為十地，所以菩薩名地，是勝持廣普，能生能成，有此眾義，故與其地名。聲聞無此諸義，故不名為地。聲聞之人，厭老病死，欲入無餘，故斷除煩惱，數辨蘇息，遂其心期，故與其果稱。菩薩無此諸事，故不名為果，然復有互舉之義，其事常通。何以知之？如三種皆乘，三種皆道，三種皆地，三種皆聖人，然地豈不通耶？故知隨舉一義耳。

問：依小乘義，明惑唯有見諦思惟，斷三界見諦惑既立初果，斷思惟亦立一果，若爾，唯應有二果，何得有四果耶？若斷三界思惟，既立三果，三界見諦，亦應立三果。又若約界而判，既有三界，斷三界惑，應有三果。何故斷欲界惑，立於二果；斷上二界惑，立一果耶？若依靜散而判，欲界已為散地，斷欲界惑應立一果，上二界已為靜地，斷二界惑，亦應立一果，今何因緣故，不依此諸義立因果耶？

答：此是如來善巧假名制立，無有定相，通而為論，具如問也。而今不爾者，斷三界見諦，出三塗之表為聖人，故立初果人。見惡道塵散，八十八頭蛇死，就斷三界思惟，更立三果，斷欲界思惟立於二果，斷上二界思惟立羅漢，所以然者，欲界是苦難地，此既難可過度，是以斷欲界惑，立於二果。上二界非苦難地，已有解基，惑則易斷，是以斷上二界惑，立阿羅漢果。言斷欲界惑，立二果者，欲界思惟有九品，斷前六品名斯陀含果，具斷後三品，立阿那含果。所以斷前六品立斯陀含果者，毘婆娑中和須密論師云：前六品煩惱，能發無作潤於三塗，是故斷此六品，制於一果。又且既開惑以為九品，是則上中二三品，其惑則重，是以斷之，立於一果。後三品既輕，故斷之而立阿那含果。莊嚴師云：欲界思惟，九品煩惱，潤業不同，前之三品，潤邊地貧窮，次有三品，潤邊地富貴。

問曰：立此四果，出何處文？

答：毘婆娑，以五義故立。一者捨於曾道，二者得未曾道，三者得一味解脫，四者具修十六行，五者修得八智。今以五義具立初果，下三果者可具三義，謂捨於曾道，得未曾道，及一味解脫也。如此等義，數論中廣釋，但知是假名方便，不如數論有所得解。數論但得名字，不知佛意也。

就初果文，前問次答，就答中有三：一正答明悟初果時，不見得與不得，證與不證，即成上不可取不可說義也。

「何以故」下，第二句釋於上義，須陀洹者，此言修習無漏，亦名逆生死流。流有二種，一生死流即是煩惱，二者道流名為正觀。今此中具明二流，名為入流，即是入於道流。不入色聲香味觸法，即是逆生死流。由入道流故逆生死流，故入道流。然入道流而實無所入，亦逆生死流實無所逆。

第三句「是名須陀洹」者，結名也。餘經云得須陀，名為溝巷斷結。前觀欲界苦斷，欲界苦下煩惱，次觀上界苦斷，上界苦下煩惱，還觀欲界集，次觀上界集，如是上下屈曲似於溝巷，故云溝巷斷結。三藏師云：得須陀洹者，此云至流。如煩惱引人至生死流，八正道引人至涅槃流也。

問：何故但云不入六塵？

答：既不入六塵，亦不入六情六識，即明於法空。不見須陀洹，故即是人空。

入道流無所入，故則涅槃不可得。逆生死流無所逆，故生死不可得。故不人、不法、不生死、不涅槃、乃名般若須陀洹也。

第二果亦有問答，文來可知。斯陀含者，此云薄婬怒癡，亦名一往來。此人猶感欲界兩生，一生天上，一生人中，便成羅漢，故名一往來，亦名頻來，以頻受兩生，故名曰頻來。第三阿那含者，此云不還，亦云不來，斷欲界結盡，不生欲界，故名不來也，而實無來者。

問：阿那含名不來，既云實不來。斯陀含名一往來，應云實往來。上云一往來，實無往來時。阿那含名不來，應云無不來？答：其實應爾，但互文現意，而不爾者。那含名不來，而云實無來者，此不來之名，而無得之語其義相稱，故以無來之語，還釋不生之名。上二果名不同，此所以非類也。又意實應言而無不來，今少不字，但云無來者，無即兼不，故省煩言也。

問：四果十智中具有幾智？

答：初二果十智中，除盡無生及他心。

問：凡夫外道尚得他心，二果聖人何故不得？

答：聖人非不能得，若得他心，即行四禪，斷欲界，非復初二果也。第三果人八智，加他心。第四果具十智也。從第四果去，即是第二舉小乘果以成格量之義。

上來三種，雖並稱果，若望羅漢，並皆是因。就此文中，複開為二，一者通舉羅漢，二者別明善吉。初亦有問答。答中有三：一直答，二順釋答，三反釋答。

問：四人並皆稱果，何故前三云果，羅漢稱道？

答：果道之名，皆通四人，但羅漢既其德極簡異，上三偏云道也。所以然者，大經云：菩提名盡智、無生智。菩提此稱為道，羅漢既得此二智，與其道名。上之三果，未得二智，不名與道也。第二偏據善吉悟解勝為證者，善吉猶是羅漢，但今是對揚之主，又複別得勝定異於餘人，又自引為證，欲使於義明顯也。就文有四，一明佛就其得上果，二明其果不作得意，三明若有得意則不為佛所印可，四明以無著故為佛所歎。

「人中最為第一」者，凡有三種第一：一者人第一。二者離第一，謂離二種障，一離煩惱障，二離定障也。三者德第一，即得無諍定，及斷煩惱障智，斷定障智。

問：何因緣修無諍三昧？

答：凡有三義：一者昔聞佛說，此三昧有種種功德，心信願得，今成羅漢，故修此定，由昔因故，便習得也。二者在凡夫時，於多眾生起諍，故受苦報；今得無學，還憶昔憂悔，故修此定。三者欲令多人得現果報，故複修之。得此定已，前作方便，守護他心，無一眾生，於我起諍，然後現身，故名無諍。

問：以何方便法修此定耶？

答：前散心中發願，隨其心願，要期近遠，或一土一村，人物處所，悉願見其形相，姓族名字，及知其心所趣向。發此願已，入達分三昧，如昔所願，皆悉分明。此事已還出散心，憶念定中所見，如夢中所見，覺已還憶。以是義故，能遮惡生善，不煩惱他，故名無諍。無諍與願智相成，如前說也。

問云：何名為無諍？

答：有人言，以慈心為無諍，以慈心故不與物諍。有人言，第四禪名無諍，以此定離三災，免四受故也。有人言，空解為無諍定。有人言，即以無諍智，為無諍定。今依論釋，論云：「依彼善吉者，遠離二種障。」斷煩惱故得羅漢，斷三昧障得無諍定，故知此別是方法定，非是空解，亦非四禪，亦非慈心也。

問：文云離欲羅漢，離何欲耶？答：非是離煩惱之欲，乃是善吉好修阿蘭若行，遠離五欲五塵之境，名為離欲。阿蘭若者，此云無事，即是優遊任放，不為塵累所拘。四段文處易知，不須出也。

壬二、舉大乘因果釋格量之義

分二：癸一、舉大乘因釋成前義；癸二、舉大乘果釋成前義

癸一、舉大乘因釋成前義

【佛告須菩提：「於意云何？如來昔在燃燈佛所，於法有所得不？」

「世尊！如來在燃燈佛所，於法實無所得。」

「須菩提！於意云何？菩薩莊嚴佛土不？」

「不也，世尊！何以故？莊嚴佛土者，則非莊嚴，是名莊嚴。」

「是故須菩提，諸菩薩摩訶薩應如是生清淨心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。

「佛告須菩提如來昔在然燈佛所」下，是第二章，舉大乘因果，釋成上義。就文為兩：第一舉大乘因釋成前義，第二舉大乘果釋成前義。

就舉大乘因中，開為二別，第一舉受記，第二明嚴土。今即初，所以有此文來者，從上如來所說法不可取不可說文生。若言諸法不可取者，昔為儒童，菩薩應不得記，若昔為儒童，菩薩遂得記者，則諸法可取。若言諸法不可說者，然燈佛不應為其授記。既為釋迦授記，汝於來世當得作佛，則是可說。以時會有於此疑故，佛騰眾疑問於善吉，故云「如來於然燈佛所，有法得菩提不？」善吉答云：「於然燈佛所，實無所得」。此意明不見人是能得，無有記之可得。具如淨名彌勒章記，如是無得無不得，乃名得受記。此得實無所得也。

北人云：凡有四時受記：一是習種性不現前受記，二是道種性亦不現前受記，三是初地現前受記，四是八地大無生忍現前受記。此中文明釋迦由是習種性菩薩，未得初地已上無生法忍記。

今佛問善吉云：我於爾時，已證初地無生法忍三菩提耶？乃至金剛已後常住現果證三菩提耶？

善吉答云：如來爾時，未得初地無生法忍三菩提，亦未得金剛後常住三菩提。今謂論無此義，又未見經說，若就義推，於理不可。此中乃明無依無得之義，破有依有得之疑，成上不可取不可說意。云何乃作行位淺深解釋？故於義不然。但經中不無三賢十聖之說，《首楞嚴經》亦有四種受記之文，非此中正意也。

「於意云何莊嚴佛土不」下，此第二，次辨嚴土釋成上義。來意同前，若言諸法不可取不可說，云何菩薩取淨佛土行？為釋此疑，故有此文來也。

問：因行無量，何故前辨受記，今明嚴土？

答：受記是菩薩自行，嚴土是化他行。自悟無生，故佛授記是自行。眾生之類是菩薩佛土，故嚴土之行，則是化他行。行門雖多，不出此二，是故明也。又前論得記，則是正果，今論嚴土則依果。又菩薩得無生已，後更無餘事，唯成就眾生，淨佛國土。

故次第二句，來文亦有二：一問，二答。問意可知，就答中有二：第一正明嚴土之真偽，第二勸修淨土因。今即是初，若依大品經說，此中始終圓成一意，即是菩薩無大莊嚴，為大莊嚴，雖大莊嚴，實無莊嚴。然依論釋，此中文云，須菩提言不也世尊者，此明如來法身，實無七寶形相莊嚴，故不應言菩薩有七寶淨土之可取也。

「如來說莊嚴佛土」者，疑者云：若形相莊嚴非真土者，佛何故說七寶等為淨土，令菩薩修淨土因，取淨土果耶？故今釋云：如來以正法為身，無身非身，是故無土。今說形相為淨土者，此為始行之人，今棄土沙之穢，取寶玉之淨耳。非是第一義真淨土也。故言如來莊嚴佛土，則非莊嚴也。是名莊嚴者，此是第一義，真實莊嚴。正以諸法實相，無德不備，無累不淨，故名莊嚴。為至人之所栖止，故名之為土。

「應如是生清淨心」下，此第二明淨土因。然上明土果，破別相世俗之土，明第一義真淨佛土，故明二土，真偽不同。此中辨因有得失之異，就文開為三別：第一正勸修得，二者勸捨失，三者重勸修得。應如是生清淨信心，此即是勸修得也。不應住聲香味觸法生心者，此第二句勸捨失。

「應無所住」下，第三句勸修得。

癸二、舉大乘果釋成前義

須菩提！譬如有人，身如須彌山王，於意云何？是身為大不？」

須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身，是名大身。」「須菩提！如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河尚多無數，何況其沙！」「須菩提！我今實言告汝：若有善男子、善女人，以七寶滿爾所恒河沙數三千大千世界，以用布施，得福多不？」須菩提言：「甚多，世尊！」佛告須菩提：「若善男子、善女人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，而此福德勝前福德。複次，須菩提！隨說是經，乃至四句偈等，當知此處，一切世間、天、人、阿修羅，皆應供養，如佛塔廟，何況有人盡能受持讀誦。須菩提！當知是人成就最上第一希有之法，若是經典所在之處，則為有佛，若尊重弟子。」】

「須菩提！譬如有人，身如須彌山王」下，第二明大乘果，證前無取無說，成格量之義。就文為二：前佛問，次善吉答。

今即初問，成論人釋云：山王廣大，譬無相理廣大也。今謂不然，非但義無次第，亦是文無所出。今依論生起，猶為釋疑。疑云：若無取無說者，云何諸佛取得菩提，而為他說得菩提耶？所以舉須彌山者，明須彌於十寶山中最大，譬佛於十地中最大。須彌此云妙高山，亦云安明山也。釋意云：如須彌山，雖於十寶山中之大，亦無心言大。佛亦爾，雖於眾聖中大，亦云無心言大。雖得菩提，亦

無心言得也。

「佛說非身，是名大身」者，又釋疑。疑云：聞須彌無心言大，謂與佛齊，須彌既是有為有漏，言佛亦是有為有漏。故今釋云，佛說非身者，明佛不同須彌，非是有為有漏身，故云非身是名大身，即是無為無漏身也，故云是名大身也。

問：此舉三佛中何佛耶？

答：正舉報佛。所以然者，報佛正是修因滿故得菩提。法佛是佛性未得菩提，故不說法佛。得報佛竟，方起應化，故化佛亦非得菩提，故但舉報佛也。

「須菩提於意云何如恒河中所有沙數」下，此第二，舉諸恒河沙珍寶布施。格量持說，四句偈也。所以有此文來者，凡有二義：一者上明布施少，正是三千世界珍寶，故不及持經。今明布施多，謂諸恒沙世界珍寶，應及持經。又上大千珍寶，但施眾生，故是福田劣。今恒沙珍寶，供養諸佛，此是福田勝，應及持經。今明雖施多田勝，由是有所得施，亦不及持經也。

問：先說大千格量既不及持經，何故不即說恒沙珍寶以格量持經耶？

答：增數明義，從小至多，實應相次。但上聞大千格量，不及持經，時會或未了不及之，所以謂般若猶是可取可說。

云何受持四句及勝大千珍寶，是以上廣釋疑，明般若非可取可說，故四句雖少，若持若說，其福則多。布施雖多，是可取可說，故其福則少。所以釋前疑竟，方顯勝之所由，故方更格量也。

就此文中為二：一明財施福多，二明法施格量。就初有兩問答，即為二意：初一番明沙數多，後一番明福德多。今以問答相承，直為四別：一舉沙數為問，二稱事而答，三舉財施為問，四明施福多也。初問中有三意：前舉一恒沙為本，二以沙數河，三以彼沙數河中之沙為問。第二答中有兩意，初直答多，從後德，但諸恒河下顯多之義，明諸河顯數尚以無邊，況河中之沙云何可數？

問：何因緣故，佛經之中，多舉恒河為喻？

答：於四河中，恒河最大，其沙又多，故舉為喻。二者外道云：此是吉河，入中洗者，罪垢清淨，故舉為喻。三者餘河名字數轉，此河世世名字不轉也。又五天竺國，在此河邊住，佛弟子眼見，故舉為喻。香山頂有阿耨達池，流出四河，恒河即是四河中一也。有人言，此河長八千里，廣處四十里，狹處十里，此中沙極細，如麰麪，水作白色如乳。極深象馬度皆沒。

次舉經格量，其文可見。財施不及法施者，具有多義：

一者、明法施之時，能施之人多是聖人智人，若使財施能施之者則不爾。愚人無能行施，所以財施則劣，法施則勝也。

二、明受法施之人，亦必是智人方能領受，愚者之與畜生不能受，此故明法施為勝。

三者、明得福為勝，財施則但明能施之者得福，受施之者則不得。若使法施，則能、所編者註：「所」似應是「受」、二人並皆得福，是故為勝也。

四者、法施則能施所施，皆得而不失，若使財施，則受施之人得五事果，能施則失也。

五者、財施則但益肉身。法施則益法身。

六者、則法施能斷惑，財施正是伏慳。

七者、法施則出有法，財施則是有流。

八者、財施果有盡，法施果無盡。

九者、財施不一時得，法施則一時而得。

十者、明法施具四攝，財施但一攝，是故法施勝於財施也。

「複次隨說是經」下，上來舉二財施格量四句經竟，此下第二歎經之處，及美受持之人。明經在處則處貴，在人則人尊，就文有四：一明經在處則處重，二明在人則人尊，三釋人尊，四釋處重。如塔者，塔婆外國語，亦云支提，此云方墳。然為尊法身，是故敬塔，為重此經，故供養所在處。

問：大品云：滿十方舍利作一分，般若經卷為一分。佛問天主：二分之中意取何所分？天主答：寧取般若經卷，以能生舍利及一切佛法故。若爾，經既勝於舍利，則應經所在處，過於塔廟。今云何言如塔？

答：經處若言如塔，則般若經卷，應如塔舍利。以理言之，實應過塔，但世間敬塔以為尊極，是故今借以喻耳。

「何況有人」下，第二明在人則人尊。

「當知是人」下，第三釋人尊。

「若是經典」下，第四釋處貴，此經諸佛之母，能生諸佛及三乘十地。大品云：般若所在之處，十方諸佛，常在其中。故欲供養佛，當知供養般若，般若與佛無二無別，故云則為有佛也。

「及尊重弟子」者，此處乃有文殊、普賢，非止目連、身子。《大品》云：諸天日作三時禮敬，六齋日彌多，故經所在處，四面皆令清淨也。

【爾時，須菩提白佛言：「世尊！當何名此經？我等云何奉持？」佛告須菩提：「是經名為《金剛般若波羅蜜》，以是名字，汝當奉持。所以者何？須菩提！佛說般若波羅蜜，則非般若波羅蜜。須菩提！於意云何？如來有所說法不？」須菩提白佛言：「世尊！如來無所說。」「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵是為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！」「須菩提！諸微塵，如來說非微塵，是名微塵。如來說：世界，非世界，是名世界。「須菩提！於意云何？可以三十二相見如來不？」「不也，世尊！何以故？如來說：三十二相，即是非相，是名三十二相。」

「當何名此經」下，若依開善，從上已來並是說般若體，此之一章明般若名，即是名說也。今明名說體說非無此義，但此文猶屬格量段也。前格量中開為二別，第一正舉二種財施格量稱嘆，第二章辨於經名。所以辨經者，上舉二施格量及稱歎，經在處則處貴，居人則人尊，時眾聞經，有斯勝德，咸欲受持，但未識名字，是故此中辨名也。就文為二：初問，次答。問中有二：一問經名，二問受持也。

「佛告須菩提是經名為金剛般若」下，第二答經名。前問有二：一問經名，二問受持。今具答二問，開為二別，第一正答二問，第二釋成答問意。今前答二問即為二，初答名，二答受持。

今前答名金剛般若者，般若未曾法譬，非譬不譬，假設譬名；非法不法，強

作法名；非名不名，強為立名，名金剛般若耳。

「以是名字」下，第二答持經問。

「所以者何」下，第二釋成答問意。他云：答名中三段：一標金剛之名即辨堅利之義，第二遣於體堅，第三遣其用利。上答名即標堅利義竟，此下即是遣其體堅。就遣體堅中二句，初明佛說般若即非般若，明心行斷也。下如來無所說，明絕言語也。

今問上不可取不可說，已明心行斷語言絕。今何因緣，更複明絕？今依論判此二句，初句明下有所異，次句明上有所同。

問：何故明下有所異，上有所同耶？

答：下同二乘，上異諸佛，則般若不足可尊敬受持。良由下異二乘，上同諸佛，故可尊敬。以勸物之意，故作此說也。下有異者，上標此經，名為金剛，但二乘斷惑之智，亦名金剛。未知此經，名金剛者是何金剛耶？故釋云：佛說般若者，此是佛般若、佛金剛也，則非般若者，非是二乘智慧，非二乘金剛也。

「須菩提於意云何」下，他云：前明斷心行，今辨絕語言。今依論意不然，前文明下有異，今句明上有所同。時會疑云：但釋迦作此說般若，餘佛亦作此說耶？故佛牒時，眾疑問善吉：如來有所說不？此問意明釋迦獨有此說，餘佛不作此說耶？須菩提云「如來無所說」者，此明釋迦無別有說，還同十方三世佛說，離三世佛說外，無別有說也。故大品無作品云：說是般若時，十方各千佛現，同說是般若經。難問者，皆號釋提桓因；解釋般若者，皆名須菩提；天主更問：但現在十方佛作此說，未來諸佛亦作此說？佛答：當來彌勒亦作如是說。故知十方三世佛，同作此說。大品廣故廣明同，今文略，故略明同。所以同者，明般若只是一正觀，正道豈當有異耶？

「須菩提於意云何」下，他云：此是第三遣於用利，般若能斷假實二惑，得假實二解，故是般若之用。今此中明假實兩境皆空，豈有兩惑可斷，二解能斷？故是遣其用利也。

他就此中為二，初明依果空，次身相下明正果空。初中又兩：一者舉微塵明實法空，二者舉世界辨假名空也。今依論第二釋成格量優劣，所以時眾疑，何故持經小而福多，布施多而福少耶？故今釋云：布施雖多是煩惱塵染因，還得顛倒生死果。譬如大千世界微塵雖多，還成世界塵土之果。明四句雖少，此是不顛倒因，還得不顛倒果，故持經雖少，而得福多，布施雖多，而福小也。文云諸微塵者，明微塵有兩種：一者塵染之塵，二者成世界無記之塵。以兩塵相濫，故今簡之，諸微塵者，是成地微塵也。非微塵者，非塵染微塵也。是名微塵者，結是成地微塵也。

「如來說世界」下，前明因，今辨果，如文；次舉三十二相者，他云前明依果空，今明正果空。依果空中有假實，今正果空有問答。今明前云不可以身相見如來，已明正果空，此中何因緣複明耶？故不同常說。依論猶是釋成上格量意，明何但布施塵染之福，不及持經？只相好之業亦不及持經，又持經之福尚勝相好之業，豈不勝布施耶？故有此文來。此中直明二果優劣，即顯二因優劣也。何者法身之果，勝相好之果，顯法身因勝相好因？以持經是法身法故，持經福勝相好

業也。「於意云何可以身相見如來不」者？可以相好身見法身以不？作此問也。須菩提答云，不可以身相見如來者，不可以相好見法身也，「如來所說身相則非身相」者，此明所說身相非法身也。「是名身相」，是相好身也。

庚二、舉內施格量

分二：辛一、正明格；辛二、領解釋疑

辛一、正明格

＋

「須菩提！若有善男子、善女人，以恒河沙等身命布施；若複有人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，其福甚多！」

「須菩提以恒河沙身命」下，第二明內施格量。上外施格量中有二，初捨三千世界七寶，次捨恒沙世界七寶。今內施格量中亦二，初捨恒沙身命，次舉日三時捨恒沙身命布施。今初，所以有此文來者，上明外施格量，此未足稱易。今捨內身命，方乃為重也。又上明外施是下施格量，今明內施是中施格量，何以知之？大論，呵迦旃延以內施為上，若是財施此明名下施，內施名中施，若無依無得施方是上施。汝何得以中為上耶？故知內施是中施。故從下施格，次至中施格也。此文為二，初正明格，第二領解釋疑。初複為二，初正明捨恒沙身，第二正格。今初云捨恒沙身者，今生捨一身命施，次生複捨一身命布施，如是捨恒沙身命布施也。就受施中具有三句：一須身不須命，如止須食肉。二須命不須身，如怨家止欲得命。三身命俱須。通上二句也，「若複有人」下，第二正格量，然持說俱得功德如文。

辛二、領解釋疑

分二：壬一、領解；壬二、釋疑

壬一、領解

分二：癸一、領解；癸二、佛述成

癸一、領解

子一、自領解；子二、明他領解；子三、明自領解為易；子四、明他領解為難

子一、自領解

爾時，須菩提聞說是經，深解義趣，涕淚悲泣，而白佛言：「希有，世尊！佛說如是甚深經典，我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經。

「爾時須菩提聞說是經」下，第二領解釋疑。文為二，初領解，次釋疑。領解中為二，初領解，第二佛述成。初領解為四：第一自領解，第二明他領解，三明自領解為易，四明他領解為難。初自領解又二：第一經家序其悟解相貌，第二正明領解。初序其相貌者有四：一標領解人，二明所領解法，三正明領解，第四領解相貌。

問：得解應歡喜，云何乃悲泣耶？答：領解相貌不同，凡有三句：一者得解歡喜。如法華身子踊躍歡喜。二者得解悲泣，如此文。三得解亦歡喜亦悲泣，如善集王悲喜交集，喜則欣今悟，悲則慨昔迷，悲喜雙兼二事也。

「希有世尊」下，第二明得解。我從昔來所得慧眼未曾得聞者，古來釋經前

後不同。一家云：此經在大品初說，以此文為證，既云未曾聞般若，故知在前。第二師云：此經在大品後說，既在大品後，何得善吉云昔來未曾得聞耶？彼釋云：前於大品中，雖善吉已悟，而中下根人未悟，今同其未悟，故云未曾得聞。中下根人於今得悟，故同其得悟，故言今始得聞耳。此事已如前明，今更開一意。上外施格量竟，如來自稱歎經勸物受持。今內施格量竟，善吉自稱歎經勸物受持。是故師弟互文，勸緣信悟耳。

子二、明他領解

世尊！若複有人得聞是經，信心清淨，則生實相，當知是人，成就第一希有功德。世尊！是實相者，則是非相，是故如來說名實相。

「若複有人得聞是經」下，第二陳他得解。則生實相者，他云：世諦生真諦不生。即問：實相即是真諦，既生實相，何不生真諦耶？彼釋云：生實相之慧耳。實相不可生，但慧從境作名，稱為實慧，境從慧作名，故生慧言生境耳。今明二諦俱生不生，如義中釋，斯文即證也。但一師有觀發中，中發觀義，此明生實相，即是觀發中。正觀明了，則實相現前，故名生實相。此約迷悟為論，於迷者，不現前名，實相不生。悟者，現前名，為生實相。令生實相既爾，佛性等例然，至論實相，未曾生不生也。

「是實相者，則非實相」者。他還以二諦釋此文，如常彈，今依論釋簡，成實相義。是實相者，獨佛法大乘，有此實相，故云實相。即非實相者，天魔外道無實相，故言非實相。是名實相者，論經長有一句，云實相實相，此句簡二乘。實相有二種，一大乘實相，二小乘實相。今明是大乘實相，非二乘實相，故云實相實相。前句簡外實相，此句簡內實相。所以二簡者，以獨佛法有實相，及獨大乘有實相，生實相之慧，方是希有耳。

子三、明自領解為易

世尊！我今得聞如是經典，信解受持不足為難。

「世尊我今得聞」下，第三述自悟為易。所以易者，一者明過去久殖三多，二者現在者值佛。內因外緣具足，故信受為易也。又就跡中為論，須菩提是大阿羅漢，如大品云：般若甚深，誰能信解？答云：正見成就人漏盡阿羅漢能信。今須菩提既是羅漢，所以信解不難也。若就本為論，須菩提內祕菩薩行，或可是往古如來，示同眾迷，所以悟解為易。

子四、明他領解為難

若當來世，後五百歲，其有眾**生，得聞是經，信解受持，是人則為第一希有。何以故？此人無我相、人相、**眾**生相、壽者相。所以者何？我相即是非相，人相、**眾**生相、壽者相即是非相。何以故？離一切諸相，則名諸佛。」】**

「若當來世」下，第四陳他悟為難。所以難者，良由生在末世後五百歲故也。叡法師云：前五百歲得道者多，不得道者少。後五百歲不得道者多，得道者少。

前五百歲信無生者多，不信者少。後五百歲不信者多，信者為少。是以前五百年名正法，後五百年名像法。能於像法中信，所以為難也。又明此時眾生不久殖三多，不久值佛，無內因外緣，能於中生信，是故為難。

「何以故」下，此釋信為難意也。若言有人能信，般若所信，則是人、法之見，不名為信也。此信亦不難也。明若不見我是能信，即是人空，即是無有人見。不見般若是所信，即是法空，即是無法見。所以者何？我相即是非相者，所以不取我等相者，非有我相，是故不取我相。以實無我，故無所取耳。故云我相，即是非相也。又道理若實有我人之相，則不可離，以道理實無我人之相，但眾生妄謂為有，故我相可離多，故云我相即是非相也。

《大品》云：眾生所著，若有一毫末之可有，則不可離，以所著處，無如毛髮許有，可離也。他云：所謂之我見是無耳。能謂之心是有此不無也。如所謂陽炎是無，能謂之心是有，今明能謂之心，如所謂不異也。若依論釋者，此明人法兩空，前云無我人相，此是人空。今云我相即是非相，此則明法空。

問：若言此明法空，應云法相即是非法相，何云我相即是非相耶？

答：無我有二種：一者人無我，二法無我。今法無我也。何以故？離一切諸相，則名諸佛者，此重釋無相所以也。若有諸相，佛應見之，以離一切諸相，名為諸佛故，則知諸法無此相也。

問：佛何故離一切相耶？答：

有一切相則是有所得，無一切相則是無所得，有所得故是生死凡夫，無所得名為涅槃，名為諸佛也。

癸二、佛述成

【佛告須菩提：「如是！如是！若複有人，得聞是經，不驚、不怖、不畏，當知是人甚為希有。何以故？須菩提！如來說：第一波羅蜜，非第一波羅蜜，是名第一波羅蜜。

「佛告須菩提」下，第二佛述成。前領解有四章，今但述第四，陳他悟難。明無始以來，習有所得久，昔日又稟小乘有所得教，忽聞般若無人無法，多生怖畏。是故今明能不怖畏，此則為難。所言不驚不怖者，一往怛愕，謂之為驚；內心怯弱，名之為畏；一向深惡前事稱之為怖也。

「如來說第一波羅蜜」者，他云：般若是六度中第一。故言第一，則非第一者，真諦遣第一也。是名第一者，世諦假名說第一也。依論解，此般若一經，勝餘修多羅，故名此經為第一波羅蜜。「非第一波羅蜜」者，餘修多羅非第一，是名第一，還結此經為第一也。所以有此文來者，是近遠二義。近者成上希有之言，以此經第一，故信此經，方是希有耳。此經若非第一，信之不足稱為希有也。遠成上者，上來所明內外二施不及持經四句者，由此經是諸經中之第一法也。

壬二、釋疑

須菩提！忍辱波羅蜜，如來說非忍辱波羅蜜。何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體，我於爾時，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。何以故？我

於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應生瞋恨。須菩提！又念過去於五百世作忍辱仙人，於爾所世，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。是故須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心。若心有住，則為非住。是故佛說：菩薩心不應住色布施。須菩提！菩薩為利益一切眾生，應如是布施。如來說：一切諸相，即是非相。又說：一切眾生，則非眾生。須菩提！如來是真語者、實語者、如語者、不誑語者、不異語者。須菩提！如來所得法，此法無實無虛。須菩提！若菩薩心住於法而行布施，如人入暗，則無所見；若菩薩心不住法而行布施，如人有目，日光明照，見種種色。須菩提！當來之世，若有善男子、善女人，能於此經受持讀誦，則為如來以佛智慧，悉知是人，悉見是人，皆得成就無量無邊功德。】

「須菩提！忍辱」下，第二釋疑念也。

問：何因緣故次般若，明忍辱耶？依六度數前後，並非次第，今有何次第，生此文耶？

答：開善解云：三門說般若。前就體名二門說竟，今次第三功用門說，明般若功用無窮，能生諸佛，能示世間，能斷煩惱。又攝用導用忘用諸用非一，今此明忘懷忍辱之用者，以得此用故，則逢苦不憂，值樂不喜，其功最要，故偏明之。又解云：忍與般若俱是慧，與慧同體，故共明也。今明無方之意不妨此義，若依論意釋疑故來。眾所以疑者，遠從前捨身命格量生。上云捨身施，不及持經四句，所以不及者，為捨身是有所得，顛倒苦因，還得有所得苦果，故不及持經。

眾即疑：佛昔來種種苦行，亦應是顛倒之因，應得顛倒之果，不得菩提也。

故今釋云：佛昔行苦行，此是無生忍心。雖複捨身而不苦惱，非但無苦，而還更有樂。故論偈云：「苦樂有慈悲，如是苦行果。」以修無所得忍，故得菩提也。故云，如來說忍辱波羅蜜也。非忍辱者，非是有得捨身忍辱也。又非忍辱者，此無所得忍，不可稱量也。故論云：彼忍辱岸難量也。

「何以故？我於爾時無我相」者。此二義故來，一者反釋無瞋義，若有我相則應生瞋，以無我相，故令誰瞋耶？複瞋者誰耶？二者明無忍義，即是不忍不瞋，為忍波羅蜜，若有能忍之人則應生瞋，今尚不見能忍之人，何由有他起瞋之者，此是跨節釋也。

「歌利王」者，引事證因緣。歌利王即是陳如本身，昔曾害仙人，仙人發願，汝今無罪害我，我得道時要前度汝。如出毘婆娑文，「是故須菩提菩薩應離一切相」下，所以有此文者，為成前忍辱義。新發意菩薩，既聞歷世修忍得於菩提，彼既見有身心或生退轉，如身子六十劫行菩薩行，後因捨眼，遂退成聲聞，故今勸云：欲不退菩提心者，應離一切相，發三菩提心也。

問：從上來三處明不住何異？

釋云：初不住，為成檀度義，勸行無得施也。次不住，為成淨土因義，若心有住則心有穢，心穢故則土穢，以心無所住故心淨，心淨故土淨也。今明不住為成菩提心，勸不住發心，若心有住，則乖正道，豈是道心耶？菩提是正道，今發道心，故名菩提心耳。「若心有住，則為非住」者，若心有住，則是住顛倒，則

為非住，不住般若也。如大經，不住一切法，即是住般若。不信一切法，是名信般若，生義亦爾。「是故佛說菩薩心不應住」下，前明勸無住發菩提心，今勸無住修菩薩行，如善財之言也。

問：經初已明發心修行，今何得更說?

答：前明建廣大等四心，名發心，就不住義以明修行。今此中通就不住，即明發心之與修行。故前離明，今是合辨也。但舉布施者，布施居六度之初，又檀義攝六也。如論偈云云。

「須菩提！菩薩為利益一切眾生」者，前既明無住發心，無住修行，人便謂既無所住，何故發心？何故修行耶？即釋曰：為利眾生，故發心修行也。又無住修行，方能利眾生耳，有所住修行，不能自利利人也。

「如來說一切諸相」下，此為成上修行及為眾生。既言修行，便有行可修，既言利益眾生，有眾生可利，便是人法見耳。故今明如來說一切相，則非一切相，故雖修萬行，無行可修；雖利眾生，實無眾生可利。又引佛誠言，勸菩薩如說修行，佛說眾生與法，皆不可得，菩薩亦須如此而學也。

「須菩提如來是真語者」下，此文來有近遠。遠意成前內外二施格量義，何者？前明雖捨內外二施，終不及持經四句，人聞此生疑：諸法實相絕言，云何名字，文句能表實相，而受持四句，頓有如此福耶？故今釋云：實相雖絕言，言是無言因，因言故得表無言，故受持此言，功德無量。

問：此乃釋言能表道，云何是釋五語文耶?

答：以言必能表道故，佛言是實由能表道，故受持福多。近意者，上引佛說一切諸相，則是非相，說一切眾生，則非眾生，勸菩薩如說而行，今重釋所以。須信佛說者，良由佛語不虛故也。「真語者」，依真諦說也；「實語者」，依世諦說也。所以舉二語者，為如來常依二諦說法故也。「如語者」，如十方三世諸佛，依二諦說法，此上同諸佛也。「不誑語者」，佛不誑眾生。如大經言：何緣當誑如子想者，令墮地獄也。「不異語者」，為釋疑故來。

人疑：若不誑眾生，何得一佛作種種異說？初三後一，乃至今常昔無常耶?故釋云：雖有諸說，為成一道，所以不異。如經云：智者終不謂我二語，我於是人亦不二語。《法華》云：雖說種種乘，皆為一乘也。次依論釋，唯有四語。故偈云：「實智及小乘，說摩訶衍法，記於三世事，是名四種語。」實智即真語，謂說佛菩提也。及小乘說四諦即實語。說摩訶衍法為菩提，即是如語也。記三世事，合後二，為不異語也。此四語含小、大、理、事。因果，真語是果也，如語是因，此二是大；實語為小；記三世是事也；三語是理。

「須菩提！如來所得法」者，有此文來者。上來至此，凡有三文，引佛語勸信，初引如來說，一切相則非相，說一切眾生，則非眾生，此勸菩薩捨人法見，令信無所住教。次引五語，證佛語不虛，勸菩薩信佛說，無所住教也。今第三引佛所證得法，複勸信無所住教，以佛親依無所住教，證得菩提，故菩薩須信無所住教門也。

論經長有一句：謂如來所得法如來所說法。如來所得法，釋已如向也。如來所說，無實無虛者，上來三過勸信語，但恐鈍根，守語而住，故今明佛語，非實

非虛，以正道絕言，若守言則失道，故言則非實。非不因言表道，故言則非虛。指月之譬，即其事也。斯乃貫一化之意，豈一章經耶？

「須菩提如人入闇」下，依流支十二分。前格量分竟，今是顯性分。今三種彈之：一者顯性分，經論無文，故所以不用。二者若就布施以明得失，判顯性分者，前明忍辱修行，亦應是分也。三者內外格量中，各有二格，今內格中，止一章竟，餘有一格量在，何得合取後格量，為顯性分耶？

今明二意，故有此文來。一者近生，上來至此，凡有三處，勸修不住，捨於住義。未知住有何失，不住有何得，勸修不住，捨於住耶？故今最後，釋其得失。心有所得，則如外無光明，內有黑暗，故不見正道。心無所住，如外有光明，內有眼目能見正道。為此得失，故有上來三勸也。依無住之教，如外有光明，得無所住觀解，如內有眼目，如此之人，見正道也。有住之失，反此可知也。

依論生起，云真如，一切處，一切時常有，何故眾生，有得如，有不得如耶？論師云：真如即是佛性。一切凡聖眾生，皆有佛性。何故聖見凡不見耶？即用經文釋之，如雖常有一色，若外有光明，內有眼目則見。無此內外，則不見也。雖常有真如佛性，心無所住則見；有所住，則不見也。顯性之言，事在斯也。今明作此意，亦於義無失。《大智論》云：或名如，或名實相、法性、涅槃，但約眾生悟迷，故有得不得。至論佛性涅槃，未曾得失隱顯也。

問：依論乃明，見如不見如，似無次第，便是孤生此文？

答：此文即接前布施得失生，故有住布施，則不見如；無住布施，則便見如，故非無次第也。但講論者，不見其近，便謂孤生，為顯性分耳。講經師雖見其近文兩施之得失，不得見其因施得失，遠明皆有佛性。為有方便無方便，故有見不見異也。若取近遠兩義，則經論皆成也。

「須菩提若當來世」下，有此一章來者，還成上捨失從得之義也。菩薩若捨失從得者，要須受持讀誦般若故也。

問：信受門已明，若生一念淨信，則為佛智見，得無量功德竟。今何故重說，為佛智見，得無量功德耶？

答：此般若經，有三門明功德。一自信門，二自受持讀誦複為他說門，三但自受持讀誦門也。初明一念信為佛智見，得無量功德，是自信門明功德也。從三千七寶施，至恒沙身命施，此明自行化他門明功德也。今此章明受持讀誦自行門功德，故非重說也。此三門，攝一切般若經明功德也。

【「須菩提！若有善男子、善女人，初日分以恒河沙等身布施，中日分複以恒河沙等身布施，後日分亦以恒河沙等身布施，如是無量百千萬億劫以身布施；若複有人，聞此經典，信心不逆，其福勝彼，何況書寫、受持、讀誦、為人解說。須菩提！以要言之，是經有不可思議、不可稱量、無邊功德。如來為發大乘者說，為發最上乘者說。若有人能受持讀誦，廣為人說，如來悉知是人，悉見是人，皆成就不可量、不可稱、無有邊、不可思議功德，如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。何以故？須菩提！若樂小法者，著我見、人見、眾生見、壽者見，則於此經，不能聽受讀誦、為人解說。須菩提！在在處處，若有此經，一切世間、

天、人、阿修羅，所應供養；當知此處，則為是塔，皆應恭敬，作禮圍遶，以諸華香而散其處。】

「初日分」下，第二、三時捨身格量功德也，為二：初明格量，第二稱歎勸修。格量中為二，初正舉捨身，第二格量也。異上捨身者有二義，一者施多，謂日三時捨身，此日初分日中分日後分，非是三日為三分也。二者時節久，謂無量千萬億劫，常行捨身事也。次格量般若，直明信心不逆，其福已勝，況自受持讀誦，為他說耶？此則格量轉高，般若之福轉重也。又此文所以來者，上信受門中，直明信心，為佛知見，得無量功德，猶未格量信心功德少多。今欲格量信心功德少多，故有此文來也。

問：何故須格量信心功德耶？

答：既三門明功德，則三門明格量，上已三處格量，自行化他，功德門竟，謂三千布施，恒沙布施，捨身布施，皆自行化他門，猶未格量信心門，故今明之也。

問：何故格量自信門，功德多上自行化他功德耶？

答：格量自信門，功德尚多，自行化他，則不可量；故今文云信心不逆，其福勝彼，何況受持讀誦，為他說耶？故此文來，有其深旨，欲講誦者，當依此意也。

「須菩提以要言之」下，第二稱歎勸修。開文為四：第一歎法，第二歎人，第三重歎法，第四重歎人。今初歎法，前格量竟既稱歎，今格量竟亦稱歎也。「如來為發大乘者說」下，第二歎人。

問：大乘與最上乘何異？

答：通論不異，此種種歎耳。別者，大包含廣博義；最上高絕，取超出二乘義；廣博等，即是得義；出二乘，即是離義；又大是其始義，據淺行之人；最上是其終義，據深行人也。

「如來悉知是人」者，問：前已二處，明知見竟，今複明者有何異耶？

解云：初知見，自信功德，次知見自受持讀誦功德；今知見，受持複為人說得功德，故三知見異也。若樂小法者，此明舉失顯得。歎此中舉二人，樂小法者此是小乘，著我見者此是外道，此二人不能聽受。小乘之人所以不能聽受者，以是有所得，故不信無得。又此經明如來法身常住，小乘人謂佛無常，畢竟滅，故不信。故《大智論》云：五百歲，五百部，聞大乘法，說畢竟空，如刀傷心。叡法師喻疑論云：外國三十六國，皆小乘學，不信大乘。

問：小乘亦明空，大乘亦明空，小乘人何意不信大耶？

答：大論云，空有二種，一者但空，二者不但空。小乘唯得但空，不得不但空，此經明不但空，故不信空也。又小乘人，但得生空，不得法空。大智論云：佛滅後分為二分，一信眾生空，不信法空；二俱信二空。今此經具明二空，故小乘人不信也。外道著我見不信，則易知也。

「須菩提在在處處」下，第三重歎法。

問：此歎法與初何異？答：初直歎經法，今歎法所在之處，故異也。

問：上已歎經在處則處貴，猶如塔廟竟，今何故複歎如塔耶？答：前略歎，今廣歎。前直云如塔廟故是略，今云種種供養故是廣。前略歎人，今廣歎人，前略歎處，今廣歎處也。又前歎經所在處則處貴也，今歎非但經所在處處貴，即持此經人行住坐臥之處，皆如塔廟，皆應恭敬供養。如《法華》云：持法華經人所在方面，皆應為作禮也。論意作此釋，勿不信也。

【「複次，須菩提！善男子、善女人，受持讀誦此經，若為人輕賤，是人先世罪業，應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業則為消滅，當得阿耨多羅三藐三菩提。

「複次，須菩提若善男子善女人受持此經若為人輕賤」下，此是第四重歎人。

問：今歎人與前何異？答：上就得門歎，今就離門歎。何以知之？前文云，持經得無邊功德。今言，持經離於惡道，此即是金剛能摧諸患難。次意，釋疑故來。自上以來，並明持經之人，無邊功德，今那見持經之人，有諸障礙，所謂疾病，遭官橫得打罵，不如意事耶？為釋此疑故，明此人先世罪業，應墮八難。以持經力故，現世輕受也。

庚三、舉釋迦往因格量

須菩提！我念過去無量阿僧祇劫，於然燈佛前，得值八百四千萬億那由他諸佛，悉皆供養承事，無空過者；若複有人，於後末世，能受持讀誦此經，所得功德，於我所供養諸佛功德，百分不及一，千萬億分、乃至算數譬喻所不能及。須菩提！若善男子、善女人，於後末世，有受持讀誦此經，所得功德，我若具說者，或有人聞，心則狂亂，狐疑不信。須菩提！當知是經義不可思議，果報亦不可思議。」】

「我念過去」下，第三舉釋迦往因格量。前內外兩施，具舉現世也。今明往因，此就過去世，格量現在世。前就所化功德格量，今就能化功德格量，如此格量，方盡格量之極也。

問：何意舉能化所化功德格量，皆不及持經耶？

答：此終是有所得，功德不及持經。

問：何以得知，皆是舉有所得功德格量耶？

答：經論皆有證。論釋初三千施云：二能趣菩提，福不趣菩提。所言二者，即是自能受持複為他說，此二能趣菩提也。施福是有漏有所得，不能趣菩提也。經證者，此取然燈佛前，爾前是有所得，故未得無生，故知取有所得施也。又一意，所以舉釋迦往因格量者，三門明功德。上來已格量兩門功德竟，未格量自受持讀誦功德，今歎格自受持讀誦功德，故有此文也。

問：格自受持讀誦，何故功德轉重耶？

答：自受持讀誦，其福尚重，具自行化他，豈可稱量耶？此是顯功德之重，故格自行，講誦者須細看經，不爾不覺也。

問：三門明功德格量，三門何異耶？

答云：自行化他門，則功德即格量，從三千至恒沙身命是也。自信門自受持門，此二門前明功德後格量，故文有開合之異也。

問：三門明功德何異耶？

答：即是三品。但生信心為下品，受持讀誦不為他說為中品，次受持複為他說為上品。又前是自行，後一具自他也。

丙二、二周略說般若

分十五章（略）

丁一、初章

【爾時，須菩提白佛言：「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」佛告須菩提：「善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提者，當生如是心，我應滅度一切眾**生。滅度一切**眾**生已，而無有一**眾**生實滅度者。何以故？若菩薩有我相、人相、**眾**生相、壽者相，則非菩薩。所以者何？須菩提！實無有法發阿耨多羅三藐三菩提者。】**

「須菩提善男子善女人」下，大章第二。前第一明格量，今明格量所不能格量，會不格量所及，若其更格，則人不信，故云不思議也。「爾時須菩提白佛」下，二周說法中，此是第二。

依論師十二分，此是第十斷疑。今所不用，何故爾耶？論云：從如來非有為分下，皆是斷生疑，何得言，此中始是斷疑？複有人言，上來始答住問，降伏心問，今次答菩提心問，今明前具答四問竟，云何於此始答菩提心問耶？又前答後答無異，云何前非答菩提心，今始是答耶？其人見近不見遠也。

次有人言：前明因空，今明果空。彼謂修行等是因，前辨修行空，故是因空。菩提是果，今云實無菩提可得，故是果空。此亦不然，上已具說因果深義竟，何得上言因空，此亦是果空。今明此是第二周說，何以知耶？以前後四問皆同，佛答亦同，故知是二周說也。

問：二周說何異？

答：前廣說今略說，前為前會眾說，後為後會眾說。故大智論解無生品云：

問曰：前已說般若竟，今何得更說？

答云：前為前來眾說，後為後來眾說也。如清涼池，前來者飲竟而去，後來者更飲也。

問：大經云為後來眾生，以偈頌說，今何故不作偈耶？

答：說法多體，不可一勢。自有前會長行，後來者偈，自有二俱偈，二俱長行。如大智論說，即是證也。

問：今何故不作偈耶？

答：諸般若多不作偈，以偈安字有限，於深義不能曲盡也。

次明還是一會而有二周說，初周為利根人說，鈍根未悟更為後周說也。

問：前說後說無異，云何前說為利根人，後說為鈍根人耶？

答：大意乃同，其中轉易形勢，故鈍根聞之，仍得了悟。如一種義，作此語說之不解，更作異門釋之，則悟。猶如一米，作一種食，不能食，更作異食，則

能食也。雖是近事，斯乃聖人制作之大體也。般若是一法，佛說種種名，隨諸眾生力，為之立異字，即其證也。

次意前周盡緣，後周盡觀。前周盡緣者，正教菩薩，無所得發心，破有所得發心，乃至無所得修行，破有所得修行，故是盡緣也。今此章明無有發菩提心人，亦無有修行人，故是盡觀也。論云：「於內心修行，存我為菩薩，此即障於心，違於不住道。」斯經論之作，豈空稱哉？盡緣故無緣，盡觀故無觀，無緣無觀不知何以目之？歎美強名正觀，正觀即是般若，即是金剛也。又前周正明觀行，後周除觀主，故《大智論》釋習應品云：問曰，前已明生法二空，今何故復辨生空？答，前為破生法二病，明生法二空，今為破觀空人也。若無論經有十五章，有論經凡有十六章，有長信受一章經也。

問：前周說既開三門，一般若體門，二信受門，三功德門。今後周為後會，亦得如此以不？

答：依論經亦得如此，初即般若體門，信受即第二門，三千世界須彌山七寶聚去是功德門也。今觀形勢小異於上，故不開三門。但依十五章，鉤鎖相生，故釋疑解難，以為次第也。初章為二，前問次答。若約後會為論，則問意同前。昔來未依般若，不成發心修行，故今請問發心修行之義也。若約空觀為論，則前問成發心修行，後問請佛泯發心，泯修行故也。

問：前為成發心修行，後泯發心修行，將不相違耶？

答：終為成一意耳。由泯發心，乃成發心耳。若見有發心，不成發心耳。故前來成發心，即是泯發心，今泯發心，即是發心也。佛答中為二，初牒問明，發心即是緣盡義；從何以故實無發心者，明盡觀也。

問：佛答與上何異？

答：上但盡緣，今緣觀俱盡，即是異也。又上是廣答，具答四問。今是略答，但答發心。發心既爾，三問例然，為顯後周是略說故也。又意初發心尚緣觀俱息，況復修行等，猶存有所得耶？

丁二、第二章

【「須菩提！於意云何？如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」「不也，世尊！如我解佛所說義，佛於然燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」佛言：「如是，如是。須菩提！實無有法如來得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提，然燈佛則不與我授記：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』以實無有法得阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈佛與我授記，作是言：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』何以故？如來者，即諸法如義。若有人言：如來得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中無實無虛。是故如來說：一切法皆是佛法。須菩提！所言一切法者，即非一切法，是故名一切法。

「於意云何如來於然燈佛所」下，第二章來者。論生起云：若無發心菩薩，今那得有受記菩薩耶？既有受記之人，必有發心之者。以受記是果，發心是因，何容有果，而無因耶？此終是歷破有所得我人見耳。前已破發心人見，今破受記

人見也。就文有八菩提開為二：初五菩提引昔時了悟無受記菩薩以釋疑，次有三菩提引現在佛果得菩提以釋疑。

初中為三：一佛問，二須菩提答，三佛述成。初二如文。

第三佛述釋中，有三菩提句，開為四意：一、直述理，實無相，故無所得也。二、從「若有法」下，此是反釋，若有所得，則不得記也。三、以「實無有法」下，順釋，以無所得，故乃得記耳。「何以故」下，第四、釋無所得故得記之義也。言何以故，無所得乃得記耶？釋云：如來者，即諸法如義，以體如故名如來，亦體如故名得記。如中豈有法可得耶？若有得，則不體如，不體如。不名如來，亦不得受記也。

「若有人言」下，第二，引現在得果時以釋疑也。疑云：無得受記之菩薩，今寧有得菩提之佛耶？以實有佛，果得菩提，則實有菩薩，得受記及發心也。此終是歷法破有所得，我人見耳。故經云，菩提心見受記，見佛、見菩提、見斷、見常見等，猶是一例義耳。實無佛得菩提者。初發菩提心，及受記時，尚了悟無所得，況至佛時，猶有我人得菩提耶？如來所得三菩提無實無虛者，上破有見，今破無見也。

明佛得三菩提，無所得為得，何故不得耶？肇師云：玄道在乎絕域，不得以得之，即其義也。無實無虛者，前各彈有無見，此雙結非有非無也。無有有得之得，故言無實；非無無得之得，故言非虛。論意爾也。「是故如來說一切法皆是佛法」者，此成上非實非無義虛非有耳，以體一切諸法如，故名為如來。故一切法如即是如來，故云一切皆是佛法也。即非一切法者，一切顛倒之法，此非如來所證，故云則非一切法也。以一切如是如來，故非無，一切顛倒非如來，故非有，故成上非有無也。此猶是大經有所無，無所有義耳，以無所有，名大涅槃，故是如來也。有所無，是顛倒生死，故非如來也。是名一切法者，還結一切諸法如也。

問：上兩句已足，何用下更結耶？

答：初句直明一切法是如來，次下兩句簡其有無。初句明無一切顛倒，次句明有一切法如也。

問：上明然燈佛與今何異？

答：上為成不可取不可說義來也。今為成菩薩無義故來也。又上是略明義，此下八菩提是廣明義也。依論釋佛答中論偈云：「以後時受記，然燈行非上」。論師釋云：有四時然燈，四時受記，謂習種、性種、道種及初地。前然燈是，習種時也。今此是性種、道種，二時然燈，此中但是名字受記，未得真無生記，故云，無有法得菩提。若此時已得真無生記者，後一然燈，不更與受記也。今謂此釋無所出，論直云，以後時受記，然燈行非上。此言自難解，亦無四時受記，四時燃燈也。又設有此義，於文義相皆不順，故於今無取也。

丁三、第三章

須菩提！譬如人身長大。」須菩提言：「世尊！如來說：人身長大，則為非大身，是名大身。」

「譬如人身長大」下，第三章，經論無生起。觀此文，舉山王譬法身，成上菩提非有非無義耳。法身無一切患，故非有；具一切功德，故非無。然菩提既非有無，故法身亦非有無也。文有二：初佛舉大身，為問如文；次須菩提答云：如來說人身長大者。論云：佛以真如為身，二義故名大，一者遍一切處，二者具一切功德。問法身云何遍一切處耶？答華嚴云：無盡平等妙法界，皆悉充滿如來身。如來身未曾大小，遍與不遍，為眾生歎，美為大耳。即非大身者，無一切患累故也。論云：遠離煩惱障及智障，故云非身也。是名大身者，具一切功德也。初句直明大身耳。次句無患累故非有。次句明有眾德，故非無也。

問：與上明山王何異？

答：前為前會，後為後會。又上為成無取說義來，今為成菩提非有無義來也。上明報佛，今明法身佛也。上惑者，謂初得佛時，言有菩提可取，故是報佛。今直明法身，體非有無，故是法身也。

丁四、第四章

「須菩提！菩薩亦如是。若作是言：『我當滅度無量眾生』，則不名菩薩。何以故？須菩提！無有法名為菩薩。是故佛說：一切法無我、無人、無眾生、無壽者。須菩提！若菩薩作是言：『我當莊嚴佛土』，是不名菩薩。何以故？如來說：莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。須菩提！若菩薩通達無我、法者，如來說名真是菩薩。】

「菩薩亦如是」下，此第四章經來者。論生起云：若上來明無發心菩薩，受記菩薩，又無諸佛得無上菩提。若因果皆不可得者，眾生亦不應入涅槃，亦無淨佛土事；菩薩何故欲成就眾生，令入涅槃，修淨土行耶？此終是有所得心，歷法生疑，故歷法破未竟，故生此章。菩薩亦如是者，此是成就眾生菩薩，淨佛土菩薩也。亦如上，發心受記菩薩，不可得，故云亦如是也。是亦上求菩提法身有無不可得，故求菩薩有無，亦不可得，故云亦如是也。此中三句經：一破成就眾生菩薩，二破淨佛土菩薩，三結正菩薩之義。

問：上已二處明滅度眾生，與今何異？

答：經初且明滅度眾生，為答菩提心故來，次第二周初答泯菩提心故來，今為破成就眾生菩薩義故來也。

問：上已明淨土，與今何異？

答：上為成無取無說之義，今為明無淨土之菩薩故異也。若菩薩通達無我法者，此第三句結正菩薩之名。此文意有近有遠，近者從第二周初已來，云無發菩提心菩薩，無受記菩薩，乃至今明無成就眾生淨佛土菩薩。人聞生疑，若爾應都無菩薩也。故釋云：由了悟無菩薩故，始是菩薩耳。見有菩薩則非菩薩也。遠即貫於一經，此經始終皆明無菩薩，破我、人之見。若能了悟無菩薩，方是菩薩。見有菩薩，見有則是凡夫我見，非菩薩也。

問：了悟無菩薩者，此是知無有我，二乘亦悟無我，何故不名菩薩？

答：論云：悟二種無我編者註：指「人無我」、「法無我」，故名菩薩。聲聞

但悟人無我，故不名菩薩也。又菩薩知我、無我不二，故名菩薩；二乘見我、無我異，是二見之人，非菩薩也。

丁五、第五章

【「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？」「如是，世尊！如來有肉眼。」「須菩提！於意云何？如來有天眼不？」「如是，世尊！如來有天眼。」「須菩提！於意云何？如來有慧眼不？」「如是，世尊！如來有慧眼。」「須菩提！於意云何？如來有法眼不？」「如是，世尊！如來有法眼。」「須菩提！於意云何？如來有佛眼不？」「如是，世尊！如來有佛眼。」「須菩提！於意云何？恒河中所有沙，佛說是沙不？」「如是，世尊！如來說是沙。」「須菩提！於意云何？如一恒河中所有沙，有如是等恒河，是諸恒河所有沙數，佛世界如是，寧為多不？」「甚多，世尊！」佛告須菩提：「爾所國土中，所有眾生，若干種心，如來悉知。何以故？如來說：諸心皆為非心，是名為心。所以者何？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。】

「五眼」下，第五章經。文來有二：一者近生，還從上四章生。前來四章，並不見菩薩，時會即疑，若如來云，無所見者，則應無眼，若有眼何故不見？故舉五眼答。今言不見者，非無眼故不見。五眼見，宛然而無所見。如淨名阿那律章云：有佛世尊，得真天眼，常見諸法，不以二相。《大品》複云，我五眼尚不見諸法，況凡夫無目，而言得菩提耶。二者遠生，經初已來，皆明無得無見，故有今文。又上破有見，故云無見。今破無見，故有見，未曾見不見也。

五眼義別須釋，今且示數意。然五眼具，得約五人，有五：謂人有肉眼；天有天眼；二乘見四諦，有慧眼；菩薩照三乘根性，說三乘法，有法眼；佛有佛眼。次約二人，因人四眼，果人一眼。因人四眼，如仁王經，歎菩薩得四眼五通。果人一眼，即佛有佛眼也。次明一人具足五眼，即是佛。

問：何故具足五眼？

答：此是無差別，差別用。舉障內境約佛智，故名肉眼。舉障外境目佛智，故名天眼。約二慧境，名慧眼。無量壽經言：慧眼見真境，見真境名慧眼。大品往生品中云：慧眼無法不見。又云：而無所見。大智論言：具總相慧，別相慧，名眼。故知慧眼具二慧也。法眼可知，四眼不了。佛眼具了，故名佛眼，亦見佛性，故名佛眼也。

「須菩提恒河中有沙」者，此章為成五眼。依論師生起，明五眼既少而境多，何得以少眼知多境？境既多眼亦應多，而今眼少，何能盡知多境？為此疑故，今明眼雖少，而能遍知一切境也。論既無文，今明亦複無妨也。但知前既辨五眼，今出所照之境也。

問：前舉恒河，今明恒河何異耶？

答：前為成格量四句偈，故舉恒河，今為五眼所照境，故舉恒河也。問境既多，何獨云知心？答有二意：一者廣略，前明能照之眼廣，故具明五眼，今辨所照之境略故止言心也。二者心無形觸最難知，今舉其難知尚知，易可明也。

「如來說諸心」者，明如來見一切眾生心，唯在顛倒中行也。則為非心，不

在正觀中行也。是名為心者，結顛倒心也。三世心來者，釋成顛倒心義。何故名顛倒心耶？以三世求心不可得，而眾生見有心，此是無而謂有，故名顛倒也。

【「須菩提！於意云何？若有人滿三千大千世界七寶以用布施，是人以是因緣，得福多不？」「如是，世尊！此人以是因緣，得福甚多。」「須菩提！若福德有實，如來不說得福德多；以福德無故，如來說得福德多。】

「須菩提滿三千世界七寶」者，文來為釋疑。上言佛知眾生心皆顛倒，則顛倒心所作布施等眾行，皆是顛倒，若爾應無佛因，既無佛因，應無佛果。故釋此疑，明無所得心布施等，則是佛因。既有佛因，則有佛果。

問曰：何由有不顛倒？為從顛倒得不顛倒，為從不顛倒得不顛倒，二俱有過。若從顛倒生不顛倒，則倒為不倒因。若從不顛倒生不顛倒，則不顛倒便無因？

答：大品三慧品佛答此問，不從有得生無得，不從無得生無得，得無得平等，故是無所得，即其事也。

問：前已明三千世界七寶，與今何異？

答：前七寶為格四句偈，今七寶為成佛因也。若福德有實，此便釋疑。疑云：上亦三千七寶，今亦爾，何故是佛因耶？故釋云：若福德有實，此明有得福德。以福德無故，此明無得福德，故是佛因也。

丁六、第六章

【「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不？」「不也，世尊！如來不應以色身見。何以故？如來說：具足色身，即非具足色身，是名具足色身。」「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」「不也，世尊！如來不應以具足諸相見。何以故？如來說：諸相具足，即非具足，是名諸相具足。」】

「須菩提！於意云何？佛可以具足色身」下，第六章經。上來至此，三處明色身何異？答：初為明相好身異法身，相好身有三相，法身無三相也。次文為成兩因優劣義，二身兩果既優劣，二身兩因亦應優劣，成格量經義故來。今文為破二身一異見故來。上兩處明二身異，尋語之流即云：有相好身與法身異，如從來本跡異三佛異義，故此章經破一異見。論有二偈，上半云：「法身畢竟體，非彼相好身。」此即破其二身一見，明相好身有相好，法身無相好，二身有異，何得一耶？次偈下半云：「不離於法身，此二非不佛。」此破異見，何處離相好，有別法身耶？故云，此二非不佛也。

問：二身定一定異，非一非異耶？

答：諸法無有定相，而具有三句。昔日明相好身亦生滅，五分法身亦生滅，故二身同生滅，則是一義。次此經上來兩處開二身之異，相好身有生滅，法身無為，無生滅，此是異義。今此一章雙破一異，故佛具有三種方便。

問：昔何故說一方便，乃至今何故說不一不異？

答：昔為破常見故，明佛二身皆生滅無常，故二身是一。小乘人便作一解，故經初開二身生不生異。時會便云：小乘二身是一，大乘二身是異，故今具破一

異。得意者，三俱會道利物，不達者，皆是顛倒戲論也。破二身一異見既爾，破法身有色無色亦然。論云：此亦無亦有，法身絕相，不可言有相好；離相好無別法身，不可言法身無相好也。所言具足色身者，唯佛一人盡形相之美，故言具足。餘人乃至輪王，相不明了，故不具足也。如來說具足即非具足者，破一見。明色身非法身，何得為一？是名具足，此破異見。何處離相好，別有法身也。「可以諸相見不」下，意與前同，但身總相別相為異耳。

丁七、第七章

【「須菩提！汝勿謂如來作是念：『我當有所說法。』莫作是念，何以故？若人言：如來有所說法，即為謗佛，不能解我所說故。須菩提！說法者，無法可說，是名說法。」爾時，慧命須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聞說是法，生信心不？」佛言：「須菩提！彼非眾生，非不眾生。何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。」

「於意云何？如來有所說法不」下，此第七章來者，此破法身有說法疑。疑云若具足色身非法身者，云何言如來有所說法耶？故佛破云：須菩提！汝勿言如來法身有所說。若言如來法身有所說，則謗法身。法身非色，故法身非說也。何以故？說此一句，破法身無說疑。若言法身不說，相好身說，此亦不然。上明不可離相好身，別有法身，便謂法身無相好。亦不可離相好身說，別有法身說，而謂法身無說。

問：何以知經文如此？

答：論偈云：「如佛法亦然」，故舉佛例法也。無法可說，是名說法者。此更破疑。人聞法身有說，便言有法可說。故今釋云：雖複說法，無法可說，假名說法耳。論次此章後長有信受一章經。

問：上信今信何異？

答：上明信信因果深義，今明信信上如來雖說無所說也。

問：何等人能信此法耶？

答：論偈云：「非眾生眾生，非聖非不聖。」此人非凡夫眾生，故言非眾生。而是聖體眾生，故言眾生也。非眾生故非聖，是聖體眾生，故非不聖也。

問：若言凡夫不信，不可為凡；聖人能信，不須為聖。今說此經，竟為何人耶？

答：觀此論意，具足顛倒有所得，凡夫不能了，此是習無所得觀，眾生則能信。此眾生望有所得人，故非眾生，未具足了悟，故非不眾生也。

丁八、第八章

須菩提白佛言：「世尊！佛得阿耨多羅三藐三菩提，為無所得耶？」「如是，如是。須菩提！我於阿耨多羅三藐三菩提乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提。複次，須菩提！是法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提；以無我、無人、無眾生、無壽者，修一切善法，則得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！所言善法者，如來說非善法，是名善法。】

「於意云何」下，第八章經論生起，從上第二章經生。上第二章經云佛無菩提可得者，今云何有階級位行耶？如謂從十信至十住，從十住至十行，從十行至十迴向十地等，既有進行階級，則佛果應有所得也。近文生者，相好論身業，無所說辨口業。今得菩提明意業，佛既無所說，應無所得，今實有所得，應實有所說也。

問：初周中，已明佛無所說，無得菩提，與今何異？

答：前後兩會，利鈍兩緣，此二義通貫十五章也。但今文與上有開合之別，及來意不同。來意不同，上明釋迦是化佛，破實說之疑。今明不可言法身有說，不可言無說，破法身有說、法身無說之義疑。上明無得菩提，破實得之疑，今明無得破舉因行階級證果實得疑也。

又上云如來有所說耶？有菩提可得耶？此得、說合論，今則開得、說為二章經，前章經明無所說，此章明無所得也。文三，初佛牒疑情反問善吉。次善吉奉答，明佛無少法得菩提，若有一豪之得，則不得道，以畢竟無得，爾乃得道耳。以得果，實無一法可得，行因，實無一行可行。無所得，故始得果，無所行，故乃是行因也。

次佛述四義，釋無上菩提。初即述以無所得，故名無上也。二以體悟法界平等義，故名無上菩提。以無我無人，故得菩提者。第三義，彼菩提體無二種，我名無上也。上之二義，就得門釋，無上菩提。今就離門釋，謂菩提體有我人，則非無上，以體無有我人，故名無上菩提也。修一切善法者，上三門就果釋無上。此第四義，就因門釋無上，以有無上方便，修一切眾行滿足，故是無上。餘菩薩修因行不滿，故非無上也。如來說善法，則非善法者，簡上修善法義，今明是無所得善法耳。得非是有所善法，故云則非善法，是名善法者，還結取無所得善法也。

丁九、第九章

【「須菩提！若三千大千世界中所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施；若人以此《般若波羅蜜經》，乃至四句偈等，受持、為他人說，於前福德百分不及一，百千萬億分，乃至算數譬喻所不能及。】

「三千世界須彌七寶」下，此第九章。

問：前周已舉內外兩施，明格量竟，今何故更說？

答：上已明前後說為兩會之眾，不應問也。又上來明般若體門，及信受門竟，今說經是功德門也。又依論生起，從上修一切善法得菩提文生。若言修善法得菩提者，受持此經章句不得菩提，何以故？薩婆多等諸部人云，名字句是無記法故也。為破此疑，故重舉也。明名字句，雖是無記，能表實相，故受持四句，功德無邊。又汝法中，言是無記，我法中，明此是般若名字句，豈是無記？故受持四句，勝大千廣施也。

問：等是破無疑，何故不舉恒沙七寶及舉恆沙身命耶？

答：三千寶是最初格，故舉初章耳。又為後會人須漸次格，不得頓格超說恒

沙。又今三千財與上為異，上但明三千財不及持經四句，今明百分不及一等也。依論經有四種勝，一者云百分不及一，乃至百千分不及一，此是數勝，持經福不可數也。二者歌羅分不及一，此是力用勝，明經力用，勝七寶施力用。三者優婆尼沙陀分不及一，此云不相似數勝，此是數中微細之數，乃至持經少許，福德數無有與此數相似，故云數勝。四者因果勝，此經因果，勝餘因果也。

丁十、第十章

【「須菩提！於意云何？汝等勿謂如來作是念：『我當度眾生。』須菩提！莫作是念。何以故？實無有眾生如來度者，若有眾生如來度者，如來則有我人眾生壽者。須菩提！如來說：『有我者，則非有我，而凡夫之人以為有我。』須菩提！凡夫者，如來說則非凡夫。】

「須菩提！於意云何」下，第十章經來者，論云：從上菩提無高下生，無高則諸佛不高，佛非能度。若無有下，則眾生非下，不下度眾生。而佛是能度，故佛為高，眾生是所度，故眾生為下，不應無高下也。又從上為他說四句生者，時會既聞為他說四句，功德無邊，便謂有眾生可為，故今破之也。前文止於疑念，次何以故釋止疑念，所以明實無眾生可度，汝不應念佛度眾生也。若有眾生，如來度者，此是反釋。若見有眾生可度，佛則有取我之過也。以眾生見眾生，眾生名眾生，不能自度，何能度眾生？佛亦見眾生，佛亦名眾生，不能自度，何能度眾生？佛若見眾生，佛能度眾生。眾生亦見眾生，眾生應能度佛。有如是大過，故佛不應見有眾生也。

「如來說有我者，則非有我」。又釋疑，疑云：若無眾生可度，佛口中何故自稱我耶？如云，我本行菩薩道等，故知有我？

答云：如來隨俗，說有我耳。實無有我可說。而凡夫之人，以為有我者，更疑若無我者，何故世間皆云，我來我去，我生我死等耶？即釋云：此是凡夫人，於無我中，橫計有我耳。故云，凡夫以為有我也。凡夫者，如來說非凡夫。論經具足云：「須菩提！凡夫生者，如來說非生，是名毛道凡夫生。」所以有此語來者，上既云凡夫之人，以為有我，故今釋凡夫義也。所以言凡夫生，如來說非生者，以不生聖觀，故名非生。生凡夫顛倒心，故是名凡夫生也。

問：論經何故云毛道凡夫耶？

答：愚癡不解一毛端聖法故也。數人別有凡夫法，凡夫性。凡夫性是非色非心，不相應行無記法也。凡夫法通五陰通三性也。成論義無別凡夫性法，但無無漏聖法，故名凡夫法耳。

丁十一、第十一章

【「須菩提！於意云何？可以三十二相觀如來不？」須菩提言：「如是！如是！以三十二相觀如來。」佛言：「須菩提！若以三十二相觀如來者，轉輪聖王則是如來。」須菩提白佛言：「世尊！如我解佛所說義，不應以三十二相觀如來。」爾時，世尊而說偈言：「若以色見我，以音聲求我，是人行邪道，不能見如來。】

「可以三十二相觀如來不」下，此第十一章經。上已三章來，各有其義，今複來者，上第三章中，雖破如來法身有相無相一異等見，但耳眼之徒，多言三十二相是佛，即更複生疑。以修三十二相業等，故得三十二相身，有三十二相身，即有法身，故知法身應有相好。為破此疑，故有此章來。

又初周兩過明相好，後周亦兩過明相好，二會之信，亦不可失。又近接前章，總明正法平等，無有高下。次章明無眾生可度，釋無下義。今了三十二相，非佛釋無高義。

此一章經，凡五句：一佛牒疑情問，二須菩提同迷答，三佛舉輪王並破，四須菩提悟解，五佛說偈呵之。

問：觀佛三昧經云，若觀佛色聲皆滅重罪，今云何見色聞聲，行邪道耶？

答：若得般若方便用，見色聞聲亦是佛，非色聲亦是佛，乃至非非色聲亦是佛。若不得般若方便用，五句皆非佛。故觀般若偈云：「若人見般若，是則得解脫，若不見般若，是亦得解脫，若人見般若，是則為繫縛，若不見般若，亦為繫縛也。」

丁十二、第十二章

【「須菩提！汝若作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。』須菩提！莫作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。』須菩提！汝若作是念，發阿耨多羅三藐三菩提者，說諸法斷滅。莫作是念！何以故？發阿耨多羅三藐三菩提者，於法不說斷滅相。】

「汝若作是念」下，第十二章經來者。論生起云：若言不以色相好見法身者，則修相好業，不得菩提。若爾應無福德之因，福德之果。為破此疑，故明汝勿言無福因，及福果，佛有二種莊嚴，福因得相好果，此是福莊嚴；修智慧因，得智慧果，是慧莊嚴。如來具有福慧二莊嚴，何故無相好果耶？汝若作是念，發菩提心，說諸法斷滅。又疑，菩薩得無生忍，出世間智慧，爾時捨肉身，受法身，則應無復福德因，福德果。為破此疑故明，菩薩得無生忍，得妙智慧，妙福德，豈失福德因果，墮斷滅中耶？

問：此中云發菩提心，何故釋云得無生忍耶？

答：初得無生忍，亦名初發心也。又此中明從初發心，不習斷滅觀，亦不起常觀，後心皆爾，故初後不二。如云：發心畢竟，二不別也。前明佛果，非有相，非無相，今明因非斷非常，可謂因果皆是正觀，皆離斷常。

問：若爾因果何異？答：明晦不同，故開因果耳。

【「須菩提！若菩薩以滿恒河沙等世界七寶布施；若複有人知一切法無我，得成於忍，此菩薩勝前菩薩所得功德。須菩提！以諸菩薩不受福德故。」須菩提白佛言：「世尊！云何菩薩不受福德？」「須菩提！菩薩所作福德，不應貪著，是故說不受福德。】

「以滿恒河沙世界七寶布施」者。

問：上已恒沙格竟，何故重說？答：前周從三千至恒沙，後周亦爾，兩會之義不失也。又來意異，前為格量持經四句，今為格量菩薩無我忍也。此是人法無我故名無我忍也。「不受福德」者，不受有所得福德故此菩薩勝前菩薩。前菩薩受有得福德故不及後菩薩也。次問答，料簡不受之義。

問：菩薩既作福德，云何不貪著耶？答：菩薩以無受心作，故不生貪心，多非作福德，然複不貪也。

丁十三、第十三章

【「須菩提！若有人言：如來若來若去、若坐若臥，是人不解我所說義。何以故？如來者，無所從來，亦無所去，故名如來。】

「若有人言如來若來若去」下，第十三章來者。論生起云：菩薩既不受福德，則不受世間人王天王，云何往來六道，利益眾生耶？故今釋云：菩薩雖不受世間果，而化身往來六道，作人王天王，利益眾生。法身常住，則無有去來。勿見化身去來利物，便言法身亦有去來。勿見法身無去來，謂生身亦無去來。此中正明，化身有去來，破法身有去來疑，故云：若言如來法身有去來者，不解法身之義也。

問：若化身有來去，法身無來去，還是從來義耳？

答：此是不二二義，故開二身。無去來去，來是化身，去來無去，來是法身，皆是為物，作此名字耳。至論，正般若未曾二不二去，來不去來也。

丁十四、第十四章

【「須菩提！若善男子、善女人，以三千大千世界碎為微塵，於意云何？是微塵眾寧為多不？」「甚多，世尊！何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾，所以者何？佛說：微塵眾，則非微塵眾，是名微塵眾。世尊！如來所說三千大千世界，則非世界，是名世界。何以故？若世界實有，則是一合相。如來說：一合相，則非一合相，是名一合相。」「須菩提！一合相者，則是不可說，但凡夫之人貪著其事。】

「須菩提以三千世界碎為微塵」下，第十四章經。前已明微塵，今複明，何異釋有同有異？有同者，同取為譬喻，異者，來意各別。前舉有微塵，譬有所得布施，成格量優劣義故來，明有得布施，此是塵染因，還得塵染果，故不及持經四句。今舉微塵喻，破十方佛法身一異之疑。如世界碎末為塵，不可言一處住，以其各散，故亦非異處，既無聚，云何散耶？十方佛法身不可一處住，不可異處住，以不可一處住，非是混成一法身，不可異處住，故不可各各有法身。故論偈云：於是法界處，非一亦不異。此破由來兩解，或言十方佛混成一法身，或言各各有法身義也。

問：何故舉微塵喻破法身一異疑耶？

答：如微塵散滅故不可說一異處，如是十方佛煩惱盡，故不可說法身一異處住。故論偈云：「微塵碎為末，示現煩惱盡」也。

問：何因緣故，破法身一異疑耶？

答：上明化身有來去，法身無有來去，法身無來去，故時會生疑，十方佛法身，同為無來去，為成一法身同處住，為各各有法身，異處住耶？又上來廣破，二身一異之見，令識正果。今破微塵世界，聚散之見，令識依果，故令了悟不依不正，畢竟空義，故有此文來也。此中前牒彼疑，而頓舉三千世界微塵者，欲明十方一切佛法身同異義也。答云甚多者十方諸佛多也。「說微塵」者，舉微塵為喻也。假名微塵無所有，故云非微塵也。「是名微塵」者，還結正假名義也。

「世界一合相」者，若微塵世界相對，微塵喻十方法身不一，世界喻十方法身不異，但論意用微塵通喻不一異，世界偏喻不一也。

問：前微塵通喻不一異，何故舉世界別喻不一耶？

答：人聞十方法身，皆無來去大小，應是一也。以多有一疑，故偏破一也。「一合相」者，合眾塵，成世界也。「一合相不可說」者，聖人了合無所合。如破合品，是法不自合，異法亦不合，合法及合時合者亦皆無，故無有合。但凡夫見有世界，故起貪著心，言有世界耳。若人言佛，說我見者，此文近接前生，明凡夫貪著其事生也。凡夫貪著，由於我見，我見既無，貪著何由有耶？

【「須菩提！若人言：佛說我見、人見、眾生見、壽者見。須菩提！於意云何？是人解我所說義不？」「世尊！是人不解如來所說義。何以故？世尊說：我見、人見、眾生見、壽者見，即非我見、人見、眾生見、壽者見，是名我見、人見、眾生見、壽者見。」「須菩提！發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知，如是見，如是信解，不生法相。須菩提！所言法相者，如來說即非法相，是名法相。】

又遠釋一經，上來處處歎無我無人，但凡夫顛倒，起我見人見耳。時會便疑。佛說凡夫起我見，故知有我見可起，若無我見，佛不應說，凡夫起我見，此是一疑也。又二乘人云：先有我見，故斷我見，故得無我智，是名得道，此是二疑。破初疑云：若人言說，我見便有，我見可說者，則不解佛所說義。佛欲明我見是無，故說我見耳。非說我見便有，我見可說也。故《中論》最後偈云：「一切諸法空，世間常等見，何處於何時，誰起是諸見。」故非但正見不可得，邪見亦不可得，故知道門，未曾邪正。此經將竟，上破昔有所得，正見不可得，今破其邪見亦無得，顯正般若未曾邪正也。即是答二乘人，亦不得言，先有我見，斷我見，故得無我智。今乃明，我本來畢竟不可得，何所斷，故言無我耶？應如是知者。

上明我見，本來不可得；今明法見，亦本來不可得，故舉我列法，故云應如是知見信解，不在法相也。所言法相者，則非法相者。亦如我義，佛說我既非我，說法相亦非法相也。

問：如是知見信解何異耶？

答：論偈云：「二智及三昧，知是世諦智。」見是第一義諦智，信解者是二智，所依三昧，依三昧故發生二智也。

問：何故明二智？

答：菩薩了人法空，具足二智也。又始行菩薩，未得無生，了悟淺名世諦智。深行菩薩，得無生忍，了悟二空，名第一義諦智。三昧通，是二人智所依也。

丁十五、第十五章

【「須菩提！若有人以滿無量阿僧祇世界七寶持用布施，若有善男子、善女人，發菩薩心者，持於此經，乃至四句偈等，受持讀誦，為人演說，其福勝彼。云何為人演說，不取於相，如如不動。何以故？一切有為法，如夢幻泡影，如露亦如電，應作如是觀。」

「若人以滿無量」下，此第十五章經。上如來者，無所從來，總明二身，微塵譬喻，別料簡法身。今此一章經，別料簡化身。

疑云：化佛既有去來，供養化佛，持化佛所說，何如真佛耶？故今明，若能於化佛所發心，受持化佛四句偈者，功德勝無量阿僧祇，世界七寶施。云何為人演說，釋為他說義，明上來數勸為人說法，今經之欲竟，示說法之方，當如如而說。下如字則是如法性之如，勸行者當如法性如而說，勿生心動念也。下偈即明說法之辭，亦如十喻之說。

故居士經云：說法者無說無示，譬如幻士，為幻人說法。什法師云：「十喻以喻空，空必持此喻，借言以會意，意盡無會處。」既得出長羅住此無所住也。若依論經明之，經曰：云何為人演說而不名說，是名為說，此釋化佛說法義。化佛說法，不自稱是化，若自稱是化，則眾生不生信敬。故言不名為說，「是名為說」者，直化佛說法也。「一切有為法」偈來者，更釋疑，疑云：諸佛常為眾生說法，何故複入涅槃？故明諸佛如來，不住涅槃，不住有為，以諸佛為利眾生，化身說法，故不住涅槃。觀有為如夢幻，故不住世間也。

論經廣有九喻，云一切有為法，如星翳燈幻露泡夢電雲。一者如星，日未出有用，日出則無用；未有正觀日出，則妄心有用，正觀日出，則妄想不可得。第二翳喻，如眼有翳，故見空有毛輪，故可得翳慧眼，故無六塵，妄見六塵也。第三如燈，還喻能見識法，如有油炷器三法合故有燈，根塵及貪受故有識生，燈和合，有無所有，法亦和合，有無所有，燈念念滅，識亦爾也。第四如幻喻，如幻師作種種物而無實，眾生業幻，故見種種國土，亦無實也。第五露喻，露少時住，身亦爾。第六泡喻，如天雨渧成泡，小兒謂之即為珠心生貪箸，眾生三受亦爾，從根塵識生，亦不實也。第七夢喻，過去法如昨夜夢，見有了悟則無也。八者如電喻，纔現即滅，現在法亦爾。第九雲喻，空中淨，忽然雲生，即時便滅，未來法亦爾，忽然而起，即時散滅也。委曲須講釋，今略示耳。

乙三、流通分

佛說是經已，長老須菩提及諸比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷、一切世間、天、人、阿修羅，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。】

第三流通，如文意云云。

金剛經禪海探真

編 序

宗門初以楞伽印心，自五祖始弘金剛，至六祖得以廣大。今擇明曾鳳儀《金剛經宗通》（*大藏經，X25/N471*），及韓巖集解、程衷懋補註之《金剛般若波羅蜜經補註》（*大藏經，X24/N469*）中禪門祖師公案，及傅大士《金剛經頌》、道川禪師《金剛經頌》等，匯集一處，名曰「禪海探真」，以領宗門別韻。

此中經文，為姚秦三藏法師鳩摩羅什所譯《金剛般若波羅蜜經》（*大藏經，T08/N235*）。

瀋陽北塔翻譯組 善慧光 蓮花藏
二零一三年元月

【金剛般若波羅蜜經】

道川禪師云：「法不孤起，誰為安名。」**頌曰**：「摩訶大法王，無短亦無長，本來非皂白，隨處見青黃，華發看朝艷，林凋逐曉霜，疾雷何太急，迅雷亦非光，凡聖猶難測，龍天豈度量，古今人不識，權立號金剛。」

僧問智門：「如何是般若體？」**門云**：「蚌含明月。」

僧云：「如何是般若用？」**門云**：「兔子懷胎。」

雪竇頌云：「一片虛凝絕謂情，人天從此見空生，蚌含玄兔深深意，曾與禪家作戰爭。」

法眼圓成實性頌云：「理極忘情謂，如何得喻齊，到頭霜夜月，任運落前溪。果熟兼猿重，山遙似路迷，舉頭殘照在，元是住居西。」

【如是我聞。一時，佛在舍衛國祇樹給孤獨園，與大比丘眾千二百五十人俱。爾時，世尊食時，著衣持鉢，入舍衛大城乞食。於其城中，次第乞已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，敷座而坐。】

川禪師云：「古人道，喚作如如，早是變也，且道變向甚麼處去。咄！不得亂走，必竟作麼生，道火不曾燒卻口。如如，靜夜長天一月孤，是是，水不離波波是水，鏡水塵風不到時，應現無瑕照天地。」

川禪師云：「淨裸裸，赤灑灑，沒可把。」**頌曰**：「我我，認得分明成兩箇，不動纖毫合本然，知音自有松風和，切忌隨他去。」**頌曰**：「猿啼嶺上，鶴唳林間，斷雲風捲，水激長湍，最愛晚秋霜午夜，一聲塞鴈覺天寒。」

川禪師云：「一，相隨來也。」**頌曰**：「一，一，破二成三從此出，乾坤混沌未分前，已是一生參學畢。」

「時，如魚飲水，冷暖自知。」**頌曰**：「時，時，清風明月鎮相隨，桃紅李白薔薇紫，問著東君總不知。」

川禪師云:「無面目說是非漢。」頌曰:「小名悉達，長號釋迦，度人無數，攝伏群邪，若言他是佛，自己卻成魔，祇把一枝無孔笛，為君吹起太平歌。」

川禪師云:「客來須看，不得放過。」頌曰:「獨坐一爐香，經文誦兩行，可憐車馬客，門外任他忙。」

川禪師云:「獨掌不浪鳴。」頌曰:「巍巍堂堂，萬法中王，三十二相，百千種光，聖凡瞻仰，外道歸降，莫謂慈容難得見，不離祇園大道場。」

川禪師云:「惺惺著。」頌曰:「飯食訖兮洗足已，敷座坐來誰共委，向下文長知不知，看看平地波濤起。」

昔龍潭信禪師問天皇曰:「某自到來，不蒙指示心要。」皇曰:「自汝到來，吾未嘗不指汝心要。」

信曰:「何處指示？」皇曰:「汝擎茶來，吾為汝接，汝行食來，吾為汝受，汝和南時，吾便低首。何處不指示心要？」

信低頭良久。皇曰:「見則直下便見，擬思即差。」

信當下開解，復問:「如何保任？」皇曰:「任性逍遙，隨緣放曠，但盡凡心，別無聖解。」

後棲止龍潭，李翱刺史問:「如何是真如般若？」信曰:「我無真如般若。」李曰:「幸遇和尚。」信曰:「此猶是分外之言。」

又僧問趙州:「學人乍入叢林，乞師指示。」州云:「喫粥了也未？」僧云:「喫了。」州云:「洗鉢盂去。」其僧因此契悟。

天童頌云:「粥罷令教洗鉢盂，豁然心地自相符，而今參飽叢林客，且道其間有悟無。」

【時，長老須菩提在大眾中，即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬而白佛言:「希有，世尊！如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。世尊，善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應云何住？云何降伏其心？」

佛言:「善哉，善哉。須菩提！如汝所說：如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩，汝今諦聽，當為汝說。善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是降伏其心。」

「唯然，世尊！願樂欲聞。」】

川禪師云:「如來不措一言，須菩提便興讚嘆，具眼勝流，試著眼看。」頌曰:「隔墻見角，便知是牛，隔山見煙，便知是火，獨坐巍巍，天上天下，南北東西，鑽龜打瓦。咄!」

川禪師云:「這問從甚處出來。」頌曰:「你喜我不喜，君悲我不悲，鴈思飛塞北，燕憶舊巢歸，秋月春花無限意，箇中只許自家知。」

川禪師云:「往往事從叮囑生。」頌曰:「七手八脚，神頭鬼面，棒打不開，刀割不斷，閻浮踔躑幾千回，頭頭不離空王殿。」

障蔽魔王領諸眷屬，一千年隨金剛齊菩薩，覓起處不得。忽一日得見，乃問

曰:「汝當依何而住? 我一千年覓汝起處不得。」

齊曰:「我不依有住而住，不依無住而住，如是而住。」

【佛告須菩提:「諸菩薩摩訶薩應如是降伏其心! 所有一切眾生之類: 若卵生、若胎生、若濕生、若化生，若有色、若無色，若有想、若無想、若非有想非無想，我皆令入無餘涅槃而滅度之。如是滅度無量無數無邊眾生，實無眾生得滅度者。何以故? 須菩提! 若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相、即非菩薩。】

傅大士頌曰:「空生初請問，善逝應機酬，先答云何住，次教如是修。胎生卵濕化，咸令悲智收，若起眾生見，還同著相求。」

川禪師云:「頂天立地，鼻直眼橫。」**頌曰:**「堂堂大道，赫赫分明，人人本具，箇箇圓成，祇因差一念，現出萬般形。」

史山人問圭峰禪師曰:「諸經皆說度脫眾生，且眾生即非眾生，何故更勞度脫? 」**答云:**「眾生若是實，度之則為勞。既自云即非眾生，何不例度而無度。」

又問:「諸經說佛常住，或即說入滅度，常即不滅，滅即非常，豈不相違? 」**答云:**「離一切相，即名諸佛。何有出世入滅之實乎! 見出沒者，在乎機緣。機緣應，則菩提樹下而出現，機緣盡，則娑羅林間而涅槃。其猶淨水無心，無像不現，像非我有，蓋外質之去來，相非佛身，豈如來之出沒!」

龐居士嘗遊講肆，隨喜金剛經，至無我無人處，致問曰:「座主! 既無我無人，是誰講誰聽? 」**主無對。**

士曰:「某甲雖是俗人，麤知信向。」**主曰:**「祇如居士意作麼生? 」

士以偈答曰:「無我復無人，作麼有疏親，勸君休歷座，不似直求真。金剛般若性，外絕一纖塵，我聞并信受，總是假名陳。」

主聞偈，欣然仰歎:「若居士者，其菩薩再來哉!」

【「復次，須菩提! 菩薩於法，應無所住行於布施，所謂不住色布施，不住聲香味觸法布施。須菩提! 菩薩應如是布施，不住於相。何以故? 若菩薩不住相布施，其福德不可思量。須菩提! 於意云何? 東方虛空可思量不? 」「不也，世尊!」「須菩提! 南西北方四維上下虛空可思量不? 」「不也，世尊!」「須菩提! 菩薩無住相布施，福德亦復如是不可思量。須菩提! 菩薩但應如所教住。】

傅大士頌曰:「若論無相施，功德極難量，行悲濟貧乏，果報不須望。凡夫情行劣，初且略稱揚，欲知檀狀貌，如空徧十方。」

臨濟和尚頌云:「心境頓消融，分明色與空，欲識本來體，青山白雲中。」

永嘉大師云:「住相布施生天福，猶如仰箭射虛空。」

古德云:「心隨萬境轉，轉處實能幽，隨流認得性，無喜復無憂。」

川禪師云:「若要天下行，無過一藝精。」**頌曰:**「西川十樣錦，添華色轉鮮，欲知端的意，北斗面南看，虛空不礙絲頭念，所以彰名大覺仙。」

川禪師云:「可知禮也。」**頌曰:**「虛空境界豈思量，大道清幽理更長，但得五湖風月在，春來依舊百花香。」

昔洞山問僧:「甚處來?」曰:「遊山來。」**山曰**:「還到頂麼?」**曰**:「到。」**山曰**:「頂上有人麼?」**曰**:「無人。」**山曰**:「恁麼則不到頂也。」**曰**:「若不到頂,爭知無人?」**山曰**:「何不且住?」**曰**:「某甲不辭住,西天有人不肯。」**山曰**:「我從來疑著這漢。」

天童舉趙州云:「有佛處不得住,無佛處急走過。」**拈云**:「沈空滯跡,犯手傷鋒,俱未是衲僧去就。直須莫入人行市,莫坐他床榻,正不立玄,偏不附物,方能把住,放行有自由分。」

【「須菩提!於意云何?可以身相見如來不?」
「不也,世尊!不可以身相得見如來。何以故?如來所說身相,即非身相。」
佛告須菩提:「凡所有相,皆是虛妄。若見諸相非相,即見如來。」】

傅大士頌曰:「如來舉身相,為順世間情,恐人生斷見,權且立虛名。假言三十二,八十也虛聲,有身非覺體,無相乃真形。」

川禪師云:「且道只今行住坐臥,是甚麼相。」**頌曰**:「身在海中休覓水,日行嶺上莫尋山,鶯啼燕語皆相似,莫問前三與後三。」

川禪師云:「山是山,水是水,佛在甚麼處?」**頌曰**:「有相有求皆是妄,無形無相墮偏枯,堂堂密密何曾間,一道寒光爍太虛。」

天童舉經云:「若見諸相非相,即見如來。」**法眼云**:「若見諸相非相,即不見如來。」**拈云**:「世尊說如來禪,法眼說祖師禪,會得甚奇特,不會也相許。」

萬松自讚其像云:「凡所有相,皆是虛妄。若見諸相非相,即見眉毛眼上,不費半星氣力,向釋迦法眼分疆列界處方便講和,一統天下,豈非好事!天童如來禪祖師禪,更不敢妄生分別,會得奇特且置,既不會,為甚也相許?不見道打破大唐國,覓箇不會底不得。」

【須菩提白佛言:「世尊!頗有眾生,得聞如是言說章句,生實信不?」佛告須菩提:「莫作是說。如來滅後,後五百歲,有持戒修福者,於此章句能生信心,以此為實。】

傅大士頌曰:「因深果亦深,理密奧難尋,當來末法世,唯恐法將沉。空生情未達,聞義恐難任,如能信此法,定是覺人心。」

川禪師云:「金佛不度鑪。木佛不度火。泥佛不度水。」**頌曰**:「三佛容儀總不真,眼中瞳子面前人,若能信得家中寶,啼鳥山花一樣春。」

【「當知是人不於一佛二佛三四五佛而種善根,已於無量千萬佛所種諸善根,聞是章句,乃至一念生淨信者,須菩提!如來悉知悉見,是諸眾生得如是無量福德。】

傅大士頌曰:「信根生一念,諸佛盡能知,生因於此日,證果未來時。三大經多劫,六度久安施,熏成無漏種,方號不思議。」

川禪師云:「種瓜得瓜,種果得果。」**頌曰**:「一佛二佛千萬佛,各各眼橫兼

鼻直，昔年曾種善根來，今日依前得渠力。」

【「何以故？是諸眾生，無復我相、人相、眾生相、壽者相。無法相、亦無非法相。何以故？是諸眾生若心取相，即為著我人眾生壽者。若取法相，即著我人眾生壽者，何以故？若取非法相，即著我人眾生壽者。】

傅大士頌曰：「人空法亦空，二相本來同，徧計虛分別，依他礙不通。圓成沉識海，流轉若飄蓬，欲識無生處，心外斷行蹤。」

川禪師云：「圓同太虛，無欠無餘。」**頌曰**：「無相非法相，開拳復成掌，浮雲散碧空，萬里天一樣。」

慈受云：「順天門外古招提，爛熳春光照錦溪，物物更無心外法，箇中能有幾人知。」

【「是故不應取法，不應取非法。】

傅大士頌曰：「有因名無號，無相有馳名，有無無別體，無有有無形。有無無自性，妄起有無情，有無如谷響，無著有無聲。」

川禪師云：「金不博金，水不洗水。」**頌曰**：「得樹攀高未足奇，懸崖撒手大夫兒，水寒夜冷魚難覓，留得空船載月歸。」

【「以是義故，如來常說：汝等比丘，知我說法，如筏喻者，法尚應捨，何況非法。】

傅大士頌曰：「渡河須用筏，到岸不須船，人法知無我，悟理詎勞筌。中流仍被溺，誰論在二邊，有無如取一，即被汙心田。」

川禪師云：「水到渠成。」**頌曰**：「終日忙忙，那事無妨，不求解脫，不樂天堂，但能一念歸無念，高步毗盧頂上行。」

僧問同安：「依經解義，三世佛冤，離經一字，即同魔說，此理如何？」

安云：「孤峰迴秀，不挂煙蘿，片月橫空，白雲自異。」

丹霞頌云：「雲自高飛水自流，海天空闊漾虛舟，夜深不向蘆灣宿，迴出中間與兩頭。」

【「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」須菩提言：「如我解佛所說義，無有定法名阿耨多羅三藐三菩提，亦無有定法，如來可說。何以故？如來所說法，皆不可取，不可說、非法、非非法。】

傅大士頌曰：「菩提離言說，從來無得人，須依二空理，當證法王身。有心俱是妄，無執乃名真，若悟非非法，逍遙出六塵。」

川禪師云：「寒即言寒，熱即言熱。」**頌曰**：「雲起南山雨北山，驢名馬字幾千般，請看浩渺無情水，幾處隨方幾處圓。」

川禪師云：「是甚麼？」**頌曰**：「恁麼也不得，不恁麼也不得，廓落太虛空，鳥飛無影跡，撥轉機輪卻倒迴，南北東西任往來。」

【「所以者何？一切賢聖，皆以無為法而有差別。」】

傅大士頌曰：「人法俱名執，了即二無為，菩薩能齊證，聲聞離一非。所知煩惱盡，空中無所依，常能作此觀，得聖定無疑。」

海覺元禪師云：「一金成萬器，皆由匠者智，何必毗耶城，人人說不二。」

川禪師云：「毫釐有差，天地懸隔。」**頌曰：**「正人說邪法，邪法悉歸正，邪人說正法，正法悉歸邪，江北成枳江南橘，春來都放一般花。」

【「須菩提！於意云何？若人滿三千大千世界七寶以用布施，是人所得福德，寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！何以故？是福德即非福德性，是故如來說福德多。」「若復有人，於此經中受持乃至四句偈等，為他人說，其福勝彼。何以故？須菩提，一切諸佛及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出。須菩提！所謂佛法者，即非佛法。」】

傅大士頌曰：「寶滿三千界，齎持作福田，唯成有漏業，終不離人天。持經取四句，與聖作良緣，欲入無為海，須乘般若船。」

川禪師云：「事向無心得。」**頌曰：**「寶滿三千及大千，福緣應不離人天，若知福德元無性，買得風光不用錢。」

川禪師云：「且道此經從甚處出？須彌頂上，大海波心。」**頌曰：**「佛祖垂慈實有權，言言不離此經宣，此經出處還相委，便向雲中駕鐵舡。切忌錯會。」

川禪師云：「能將蜜果子，換如苦葫蘆。」**頌曰：**「佛法非法，能縱能奪，有放有收，有生有殺，眉間長放白毫光，癡人猶待問菩薩。」

薌山因禪師云：「燈籠露柱熾然說，莫學驢年紙上鑽，看經須具看經眼，多見看經被眼瞞。」

昔雪峰問德山：「從上宗乘，學人還有分也無？」**山打一棒，曰：**「道甚麼？」**曰：**「不會。」**至明日請益，山曰：**「我宗無語句，實無一法與人。」**峰因此有省。**

巖頭聞之曰：「德山老人，一條脊梁骨，硬如鐵，拗不折。然雖如此，於唱教門中，猶較些子。」**法眼云：**「證佛地者，名持此經。經中云：一切諸佛，及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出，且道喚什麼作此經，莫是黃卷赤軸底是麼，且莫錯認定盤星。」

又僧問首山：「一切諸佛皆從此經出，如何是此經？」**山曰：**「低聲低聲。」**僧云：**「如何受持？」**山曰：**「不染汙。」

投子頌曰：「水出崑崙山起雲，釣人樵父昧來因，只知洪浪巖巒闊，不肯拋絲棄斧聲。」

【「須菩提！於意云何？須陀洹能作是念：我得須陀洹果不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？須陀洹名為入流，而無所入，不入色聲香味觸法，是名須陀洹。」

「須菩提！於意云何？斯陀含能作是念：我得斯陀含果不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？斯陀含名一往來，而實無往來，是名斯陀含。」

「須菩提！於意云何？阿那含能作是念：我得阿那含果不？」須菩提言：「不

也，世尊！何以故？阿那含名為不來，而實無不來，是故名阿那含。」

「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：我得阿羅漢道不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：我得阿羅漢道，即為著我人眾生壽者。世尊！佛說我得無諍三昧，人中最為第一，是第一離欲阿羅漢。世尊！我不作是念：我是離欲阿羅漢。世尊！我若作是念：我得阿羅漢道，世尊即不說須菩提是樂阿蘭那行者，以須菩提實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行。」】

傅大士頌前三果曰：「捨凡初入聖，煩惱漸輕微，斷除人我執，創始至無為。緣塵及身見，今者乃知非，七返人天後，趣寂不知歸。」

又頌第四果曰：「無生即無滅，無我復無人，永除煩惱障，長辭後有身。境亡心亦滅，無復起貪瞋，無悲空有智，翛然獨任真。」

川禪師云：「諸行無常，一切皆空。」頌曰：「三位聲聞已出塵，往來求靜有疏親，明明四果元無果，幻化空身即法身。」

川禪師云：「把定則雲行谷口，放行也月落寒潭。」頌曰：「喚馬何曾馬，呼牛未必牛，兩頭都放下，中道一時休，六門進出遼天鶻，獨步乾坤總不收。」

川禪師云：「認著以前還不是。」頌曰：「蚌腹隱明珠，石中藏寶玉，有麝自然香，何用臨風立，活計看來恰似無，應用頭頭皆具足。」

昔翠微無學禪師因供養羅漢，僧問：「丹霞燒木佛，和尚為甚麼供養羅漢？」師曰：「燒也不燒著，供養亦一任供養。」曰：「供養羅漢，羅漢還來也無？」師曰：「汝每日還喫飯麼？」僧無語。師曰：「少有靈利底。」

又長慶有時云：「寧說阿羅漢有三毒，不說如來有二種語，不道如來無語，只是無二種語。」保福云：「作麼生是如來語？」慶云：「聾人爭得聞。」保福云：「情知你向第二頭道。」慶云：「作麼生是如來語？」保福云：「喫茶去。」

雪竇頌云：「頭兮第一第二，臥龍不鑒止水，無處有月波澄，有處無風浪起。稜禪客、稜禪客，三月禹門遭點額。」

【佛告須菩提：「於意云何？如來昔在然燈佛所，於法有所得不？」
「不也，世尊！如來在然燈佛所，於法實無所得。」】

傅大士頌曰：「昔時稱善慧，今日號能仁，看緣緣是妄，識體體非真。法性非因果，如理不從因，謂得然燈記，寧知是後身。」

川禪師云：「古之今之。」頌曰：「一手指天，一手指地，南北東西，秋毫不謠，生來心膽大如天，無限群魔倒赤幡。」

昔師子尊者問於鶴勒尊者曰：「我欲求道，當何用心？」祖曰：「汝欲求道，無所用心。」曰：「既無用心，誰作佛事？」祖曰：「汝若有用，即非功德。汝若無作，即是佛事。經云：我所作功德，而無我所故。」師子聞是語已，即入佛慧。祖以法眼付之。偈曰：「認得心性時，可說不思議，了了無可得，得時不說知。」

【「須菩提！於意云何？菩薩莊嚴佛土不？」

「不也，世尊！何以故？莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。」

「是故須菩提，諸菩薩摩訶薩應如是生清淨心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。】

傅大士頌曰：「掃除心意地，名為淨土因，無論福與智，先且離貪瞋。莊嚴絕能所，無我亦無人，斷常俱不染，穎脫出囂塵。」

川禪師云：「娘生褲子，青州布衫。」**頌曰：**「抖擻渾身白勝霜，蘆花雪月轉爭光，幸有九皋翹足勢，更添朱頂又何妨。」

川禪師云：「雖云恁麼，爭奈目前何。」**頌曰：**「見色非干色，聞聲不是聲，色聲不礙處，親到法王城。」

川禪師云：「退後退後，看看頑石動也。」**頌曰：**「山堂靜坐夜無言，寂寂寥寥本自然，何事西風動林野，一聲寒鴈唳長天。」

昔五祖為六祖說金剛經，至應無所住而生其心。六祖言下大悟，乃言：「何期自性本自清淨，何期自性本不生滅，何期自性本自具足，何期自性本無搖動，何期自性能生萬法。」**五祖曰：**「不識自心，學法無益，若言下識自本心，見自本性，即名丈夫天人師佛，善自護持。」**遂以衣鉢付之。偈曰：**「有情來下種，因地果還生，無情既無種，無性亦無生。」

南嶽懷讓禪師云：「一切法皆從心生，心無所生，法無所住，若達心地，所作無礙，非遇上根，宜慎辭哉！」

【「須菩提！譬如有人，身如須彌山王，於意云何？是身為大不？」

須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身，是名大身。」】

傅大士頌曰：「須彌高且大，將喻法王身，七寶齊圍繞，六度次相鄰，四色成山相，慈悲作佛因，有形終不大，無相乃為真。」

川禪師云：「設有向甚麼處著。」**頌曰：**「擬把須彌作幻軀，饒君膽大更心麤，目前指出千般有，我道其中一也無。便從這裏入。」

僧問大龍：「色身敗壞，如何是堅固法身？」

龍云：「山華開似錦，澗水湛如藍。」

雪竇頌曰：「問曾不知，答還不會，月冷風高，古巖寒檜。堪笑路逢達道人，不將語默對。手把白玉鞭，驪珠盡擊碎。不擊碎，增瑕纇，國有憲章，三千條罪。」

【「須菩提！如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙寧為多不？」

須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河尚多無數，何況其沙！」

「須菩提！我今實言告汝：若有善男子、善女人，以七寶滿爾所恒河沙數三千大千世界，以用布施，得福多不？」

須菩提言：「甚多，世尊！」

佛告須菩提：「若善男子、善女人，於此經中乃至受持四句偈等為他人說，而此福德勝前福德。復次，須菩提！隨說是經乃至四句偈等，當知此處，一切世

間天人阿修羅，皆應供養，如佛塔廟，何況有人盡能受持讀誦。須菩提！當知是人，成就最上第一希有之法，若是經典所在之處，即為有佛，若尊重弟子。」】

傅大士頌曰：「恒沙為比量，分為六種多，持經取四句，七寶詎能過，法門遊歷處，供養感脩羅，經中稱最勝，尊高似佛陀。」

川禪師云：「前三三，後三三。」頌曰：「一二三四數恒河，沙等恒河數更多，筭盡目前無一法，方能靜處薩婆訶。」

川禪師云：「真鍮不換金。」頌曰：「入海算沙徒費力，區區未免走埃塵，爭如運出家中寶，枯木生花別是春。」

川禪師云：「似海之深，如山之固，左旋右轉，不去不住。」頌曰：「出窟金毛獅子兒，全威哮吼眾狐疑，深思不動干戈處，直攝天魔外道歸。」

昔臨濟到達磨塔頭，塔主問：「先禮佛，先禮祖？」濟曰：「祖佛俱不禮。」主曰：「祖佛與長老有甚冤家？」濟拂袖便出。

果禪師云：「即心是佛無餘法，迷者多於心外求，一念朗然歸本性，還如洗腳上舡頭。」又云：「即心是佛，更無別佛，即佛是心，更無別心。如拳作掌，似水成波，波即是水，掌即是拳也。」

無業禪師問馬祖云：「如何是佛？即心是佛？」祖云：「即你不了底心是，更無別物也。迷即眾生，悟即是佛，如拳作掌，似掌作拳。」師於言下省悟。

百丈問長慶云：「如何是佛？」師云：「騎牛討牛。」

僧問首山和尚云：「如何是佛？」山云：「新婦騎驢阿家牽。」鼓山珪禪師為作頌云：「阿家新婦兩同條，咫尺家鄉路不遙，可笑騎驢覓驢者，一生錯認馬鞍橋。」

又僧問慈受云：「如何是佛？」師云：「擔水河頭賣。」

僧問太陽云：「如何是佛？」師云：「如何不是佛？」

僧問歸宗云：「如何是佛？」師云：「我向汝道，汝還信否？」僧云：「和尚誠言，安敢不信。」師云：「只汝便是也。」

【爾時，須菩提白佛言，「世尊！當何名此經？我等云何奉持？」

佛告須菩提：「是經名為金剛般若波羅蜜，以是名字，汝當奉持。所以者何？須菩提！佛說般若波羅蜜，即非般若波羅蜜。須菩提！於意云何？如來有所說法不？」須菩提白佛言，「世尊！如來無所說。」】

傅大士頌曰：「名中無有義，義上復無名，金剛喻真智，能破惡堅真。若到波羅岸，入理出迷情，智人心自覺，愚者外求聲。」

川禪師云：「今日小出大遇。」頌曰：「火不能燒，水不能溺，風不能飄，刀不能劈，軟似兜羅，硬似鐵壁，天上人間，古今不識。噫！」

川禪師云：「猶較些子。」頌曰：「一手抬，一手搦，左邊吹，右邊拍，無絃彈出無生樂，不屬宮商格調新，知音知後徒名邈。」

川禪師云：「低聲，低聲。」頌曰：「入草求人不奈何，利刀斫了手摩挲，雖然出入無蹤跡，文彩全彰見也麼。」

慈受禪師云：「吾心似秋月，碧潭清皎潔，無物堪比倫，教我如何說。」

保寧勇禪師云：「門前諸子列成行，各逞英雄越霸王，如何獨有無言者，坐斷毗盧不可當。」

廬山歸宗常神師，曾有座主來參，值宗鋤草次，見一條蛇，宗逐斬之。主云：「久向歸宗，元來卻是箇粗行沙門。」**宗云：**「是你粗我粗？」

諸人且道這僧過在甚麼處？汾陽照禪師為作頌云：「廬嶽宗師接上機，斬蛇特地施慈悲，癡迷座主生驚怕，卻道粗心惹是非。」

死心和尚云：「只者是，大似眼裏著刺，只者不是，正是開眼磕睡。諸人且道作麼生則是，還委悉麼？點鐵化成金即易，勸人除卻是非難。」

川禪師云：「今日小出大遇。」

【「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵是為多不？」

須菩提言：「甚多，世尊！」「須菩提！諸微塵，如來說非微塵，是名微塵。如來說：世界，非世界，是名世界。】

傅大士頌曰：「積塵成世界，析界作微塵，界喻人天果，塵為有漏因。塵因因不實，界果果非真，果因知是幻，逍遙自在人。」

川禪師云：「南贍部洲，北鬱單越。」**頌曰：**「頭指天，腳踏地，飢則餐，困則睡，此土西天，西天此土，到處元正是大年，南北東西只者是。」

古德云：「一念不生全體現，六根纔動被雲遮。」

察禪師云：「真淨界中纔一念，閻浮早已八千年。」

逍遙翁云：「不怕念起，惟恐覺遲，覺速止速，二相相宜，知非改過，蘧顏可師。」

圜悟禪師上堂云：「十方同聚會，箇箇學無為，此是選佛場，心空及第歸，大丈夫具決烈志氣，慷慨英靈，踏破化城，歸家穩坐，外不見一切境界，內不見有自己，上不見有諸聖，下不見有凡愚。淨裸裸，赤灑灑，一念不生，桶子底脫，豈不是心空也。到這裏，還容棒喝麼，還容玄妙理性麼，還容彼我是非麼，直下如紅爐上一點雪相似，豈不是選佛場也。然雖如是，猶涉階梯在，且不涉階梯一句，作麼生道，千聖會中無影跡，萬人叢裏奪高標。」**逍遙翁云：**「五鼓夢回，緣念未起，靈響清徹，聞和達聰，為三玅音，一曰，幽泉瀨玉。二曰，清磬掃空。三曰，秋蟬曳緒，凝聽靜專，頗資禪悅，安住玅境，何勝如之，要會麼，病覺四肢如鶴瘦，虛聞兩耳似蟬鳴。」

【「須菩提！於意云何？可以三十二相見如來不？」

「不也，世尊！不可以三十二相得見如來。何以故？如來說：三十二相即是非相，是名三十二相。」「須菩提！若有善男子、善女人，以恒河沙等身命布施，】

傅大士頌曰：「施命如沙數，人天業轉深，既掩菩提相，能障涅槃心。猿猴探水月，莊謔拾華針，愛河浮更沒，苦海出還沉。」

川禪師云：「借婆衫子拜婆年。」**頌曰：**「你有我亦有，君無我亦無，有無俱

不立，相對嘴盧都。」

【「若復有人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，其福甚多！」】

傅大士頌曰：「經中稱四句，應當不離身，愚人看似夢，智者見唯真。法性無前後，無中非故新，蘊空無實相，憑何見有人。」

川禪師云：「兩彩一賽。」**頌曰：**「伏手滑鎚不換劍，善使之人皆總便，不用安排總見成，箇中須是英靈漢，囉囉哩，哩囉囉，山花笑，野鳥歌，此時如得意，隨處薩婆訶。」

黃檗云：「佛有三身：法身說自性虛通法，報身說一切清淨法，化身說六度萬行法。法身說法，不可以言語音聲形相文字而求，無所說，無所證，自性虛通而已，故曰無法可說，是名說法。報身，化身，皆隨機感現，所說法，亦隨事應根，以為攝化，皆非真法。故曰：報化非真佛，亦非說法者。」

又云：「如來所說，皆為化人，如將黃葉為金，止小兒啼，決定不實。若有實得，非我宗門下客，且與你本體有甚交涉？故經云實無少法可得，名為阿耨菩提，若也會得此意，方知佛道魔道俱錯，本來清淨皎皎地，無方圓、無長短、無大小等相，無漏無為，無迷無悟，了了見，無一物，亦無人，亦無佛，大千沙界海中漚，一切聖賢如電拂，一切不如心真實。法身從古至今，與佛祖一般，何處欠少一毫毛！既會如是意，大須努力。」

【爾時，須菩提聞說是經，深解義趣，涕淚悲泣，而白佛言：「希有世尊！佛說如是甚深經典，我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經。**】**

傅大士頌曰：「聞經深解意，心中喜且悲，昔除煩惱障，今能離所知。徧計於先了，圓成證此時，宿乘無閡慧，方便勸人持。」

川禪師云：「好笑，當面諱卻。」**頌曰：**「自小來來慣遠方，幾迴衡嶽過瀟湘，一朝踏著家鄉路，始覺途中日月長。」

【「世尊！若復有人得聞是經，信心清淨，即生實相，當知是人成就第一希有功德。**世尊！是實相者，即是非相，是故如來說名實相**。**】**

傅大士頌曰：「未有無心境，曾無無境心，境忘心自滅，心滅境無侵。經中稱實相，語妙理能深，證知惟有佛，小聖詎堪任。」

川禪師云：「山河大也，甚處得來。」**頌曰：**「遠觀山有色，近聽水無聲，春去花猶在，人來鳥不驚，頭頭皆顯露，物物體元平，如何言不會，只為太分明。」

【「世尊！我今得聞如是經典，信解受持不足為難，若當來世，後五百歲，其有眾生，得聞是經，信解受持，是人即為第一希有。**何以故？此人無我相、無人相、無眾生相、無壽者相**。**所以者何？我相即是非相，人相、眾生相、壽者相，即是非相**。**何以故？離一切諸相，即名諸佛**。**」】**

傅大士頌曰：「空生聞妙理，如蓬植在觊，凡流信此法，同火出蓮華。恐人生斷見，大聖預開遮，如能離諸相，定入法王家。」

川禪師云:「行住坐臥，著衣喫飯，更有甚麼事。」**頌曰**:「冰不熱，火不寒，土不濕，水不乾，金剛脚踏地，旛竿頭指天，若入信得及，北斗面南看。」

川禪師云:「心不負人，面無慚色。」**頌曰**:「舊竹生新筍，新花長舊枝，雨催行客路，風送片帆歸，竹密不妨流水過，山高豈礙白雲飛。」

【佛告須菩提:「如是！如是！若復有人，得聞是經，不驚、不怖、不畏，當知是人甚為希有。】

傅大士頌曰:「如能發心者，應當了二邊，涅槃無有相，菩提離所緣。無乘及乘者，人法兩俱捐，欲達真如理，應當識本源。」

川禪師云:「只是自家底。」**頌曰**:「毛吞巨海水，芥子納須彌，碧漢一輪滿，清光六合輝，踏得故關田地穩，更無南北與東西。」

【「何以故？須菩提！如來說第一波羅蜜，即非第一波羅蜜，是名第一波羅蜜。】

傅大士頌曰:「波羅稱彼岸，於中十種名，高卑緣妄識，次第為迷情。燄裏尋求水，空中覓響聲，真如何得失，今始號圓成。」

川禪師云:「八字打開，兩手分付。」**頌曰**:「是名第一波羅蜜，萬別千差從此出，鬼臉神頭對面來，此時莫道不相識。」

僧問黃檗云:「文殊執劍於瞿曇前者如何？」**檗云**:「五百菩薩得宿命智，見過去生業障者，即你五蘊身是，以見此宿命障故，求佛求菩提涅槃，所以文殊將智解劍，害此有見佛心故，故言你善害。」

云:「何者是劍？」**檗云**:「解心是劍。」

云:「解心既是劍，斷此有見佛心。祇如能斷見心，何能除得？」**檗云**:「還將你無分別智，斷此有見分別心。」

云:「如作有見有求佛心，將無分別智劍斷，爭奈有智劍在何？」**檗云**:「若無分別智，害有見無見，無分別智亦不可得。」

云:「不可以智更斷智，不可以劍更斷劍。」**檗云**:「劍自害劍，劍劍相害，即劍亦不可得。智自害智，智智相害，即智亦不可得。母子俱喪，亦復如是。」

【「須菩提！忍辱波羅蜜，如來說非忍辱波羅蜜。(時本有是名忍辱波羅蜜句非。)何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體，我於爾時，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相，何以故？我於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應生瞋恨。須菩提！又念過去於五百世作忍辱仙人，於爾所世，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。】

傅大士頌曰:「暴虐唯無道，時稱歌利王，逢君出遊獵，仙人橫被傷。頻經五百世，前後極時長，承先忍辱力，今乃證真常。」

川禪師云:「智不責愚。」**頌曰**:「如刀割水，似火吹光，明來暗去，那事無妨，歌利王，歌利王，誰知遠煙浪，別有好思量。」

川禪師云:「目前無法，從教柳綠花紅，耳畔無聞，一任鶯啼燕語。」**頌曰**:

「四大元無我，五蘊悉皆空，廓落虛無理，乾坤萬古同，玅峰巍巍常如故，誰管顛號刮地風。」

太陽安禪師舉火問僧云：「會麼？」**僧云：**「不會。」**師云：**「起則遍周沙界，滅則了無所得。」

龐居士問馬祖云：「不與萬法為侶者，是甚麼人？」**祖云：**「回光自照看，待你一口吸盡西江水，然後向你道。」

圜悟禪師云：「參得此語透者，目前萬法平沉，無始妄想蕩盡。」**又云：**「大空無外，大象無形，盡世界撮來如粟米粒，總虛空似掌中珠，可以拽新羅國，與波斯國鬥額，直得東勝神洲射箭，西瞿耶尼中垜，所以道，髑髏長干世界，鼻孔摩出家風，若是未出陰界，尚帶見聞知覺恁麼說話，一似鴨聽雷鳴，隔靴抓癢，直饒脫卻根塵，去卻機境，尚餘一線路在，且二途不涉一句作麼生道，還委悉麼，佛殿階前石獅子，大洋海裏鐵崑崙。」

【「是故須菩提，菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心。若心有住，即為非住。是故佛說：菩薩心不應住色布施。須菩提！菩薩為利益一切眾生故，應如是布施。】

傅大士頌曰：「菩薩懷深智，何時不帶悲，投身憂虎餓，割肉恐鷹飢，精勤三大劫，曾無一念疲，如能同此行，皆得作天師。」

川禪師云：「是即此用，離此用。」**頌曰：**「得之在心，應之在手，雪月風花，天長地久，朝朝雞向五更啼，春來處處山花秀。」

川禪師云：「有佛處不得住，無佛處急走過，三千年後，莫言不道。」**頌曰：**「朝遊南嶽，暮往天台，追而不及，忽然自來，獨行獨坐無拘繫，得寬懷處且寬懷。」

【「如來說：一切諸相，即是非相。又說：一切眾生，即非眾生。】

川禪師云：「別有長處，不妨拈出。」**頌曰：**「不是眾生不是相，春暖黃鶯啼柳上，說盡山河海月情，依前不會空惆悵，休惆悵，萬里無雲天一樣。」

僧問黃檗：「如我昔為歌利王割截身體如何？」**檗云：**「仙人者，即是你心，歌利王好求也，不守王位，謂之貪利。如今學人不積功累德，見者便擬學，與歌利王何別？如見色時，壞卻仙人眼，聞聲時，壞卻仙人耳，乃至覺知時，亦復如是，喚作節節支解。」

云：「祇如仙人忍時，不合更有節節支解，不可一心忍，一心不忍也。」**檗云：**「你作無生見，忍辱解，無求解，總是傷損。」

云：「仙人被割時，還知痛否？」**又云：**「此中無受者，是誰受痛？」**檗云：**「你既不痛，出頭來覓箇甚麼？」

又僧問：「何者是精進？」**檗云：**「身心不起，是名第一牢強精進。纔起心向外求者，名為歌利王愛遊獵去。心不外遊，即是忍辱仙人。」

【「須菩提！如來是真語者、實語者、如語者、不誑語者、不異語者。須菩

提！如來所得法，此法無實無虛。】

傅大士頌曰：「眾生與蘊界，名別體非殊，了知心似幻，迷情見有餘。真言言不妄，實語語非虛，始終無變異，性相本來如。」

川禪師云：「知恩者少，負恩者多。」**頌曰：**「兩箇五百是一貫，阿爺元是丈夫漢，分明對面對渠言，爭奈好心無好報，真語者，實語者，呵呵呵！喏喏喏！」

川禪師云：「水中鹽味，色裏膠青。」**頌曰：**「硬似鐵，軟如酥，看時有，覓還無，雖然步步常相守，要且無人識得渠。咦！」

昔伏䭾蜜多尊者付法於脅尊者偈云：「真理本無名，因名顯真理，受得真實法，非真亦非偽。」**而脅尊者付法於富那夜奢，偈曰：**「真體自然真，因真說有理，領得真真法，無行亦無止。」**初脅尊者至華氏國，憩一樹下，右手指地而告眾曰：**「此地變金色，當有聖人入會。」**言訖即變金色。**

時有長者子富那夜奢合掌前立。祖問曰：「汝從何來？」**答曰：**「我心非往。」

祖曰：「汝何處住？」**答云：**「我心非止。」

祖云：「汝不定耶？」**答云：**「諸佛亦然。」

祖曰：「汝非諸佛？」**答云：**「諸佛亦非。」

祖因說偈曰：「此地變金色，預知有聖至，當坐菩提樹，覺華而成已。」**夜奢復說偈曰：**「師坐金色地，常說真實義，回光而照我，令入三摩諦。」**祖遂度出家，以法付之。**

【「須菩提！若菩薩心住於法而行布施，如人入闇，即無所見，若菩薩心不住法而行布施，如人有目，日光明照，見種種色。】

傅大士頌曰：「證空便為實，執我乃成虛，非空亦非有，誰有復誰無。對病應施藥，無病藥還袪，須依二空理，穎脫入無餘。」

玄沙云：「汝今欲得出，今五蘊身主宰，但識取汝秘密金剛體。古人向汝道，圓成正徧，徧周沙界，我今少分為汝，智者可以譬喻得解。汝還見南閻浮提日麼？世間所作興營，養身活命，種種心行作業，莫非皆承日光成立，祇如日體還有許多般心行麼？還有不周徧處麼？欲識金剛體，亦須如是看。祇如山河大地，十方國土，色空明暗，即汝身心，莫非盡承汝圓成威光所現？直是天人群生類，所作業次，受生果報，有情無情，莫非承汝威光？乃至諸佛成道成果，接物利生，莫非盡承汝威光？祇如金剛體，還有凡夫諸佛麼？有汝心行麼？不可道無便得當去也。知麼？」

【「須菩提！當來之世，若有善男子、善女人，能於此經受持讀誦，即為如來以佛智慧悉知是人，悉見是人，皆得成就無量無邊功德。須菩提！若有善男子、善女人，初日分以恒河沙等身布施，中日分復以恒河沙等身布施，後日分亦以恒河沙等身布施，如是無量百千萬億劫以身布施，若復有人，聞此經典，信心不逆，其福勝彼，何況書寫受持讀誦，為人解說。】

傅大士頌曰：「眾生及壽者，蘊上假虛名，如龜毛不實，似兔角無形。捨身

由妄識，施命為迷情，詳論福比智，不及受持經。」

川禪師云：「人天福報即不無，佛法未夢見在。」**頌曰**：「初中後，發心同，功德無邊等莫窮，爭似信心心不立，一拳打破大虛空。」

【「須菩提！以要言之，是經有不可思議、不可稱量、無邊功德。如來為發大乘者說，為發最上乘者說。若有人能受持讀誦，廣為人說，如來悉知是人，悉見是人，皆成就不可量、不可稱、無有邊、不可思議功德，如是人等，即為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。何以故？須菩提！若樂小法者，著我見人見眾生見壽者見，即於此經，不能聽受讀誦，為人解說。須菩提！在在處處，若有此經，一切世間天人阿脩羅，所應供養，當知此處，即為是塔，皆應恭敬，作禮圍繞，以諸華香而散其處。】

傅大士頌曰：「所作依他性，修成功德林，終無趨寂意，唯有濟群心。行悲悲廣大，用智智能深，利他兼自利，小聖詎能任。」

川禪師云：「如斬一握絲，一刀一切斷。」**頌曰**：「一拳打倒化城關，一腳趯翻玄妙棋，南北東西信步行，休覓大悲觀自在，大乘說，最上說，一棒一條痕，一掌一握血。」

川禪師云：「劈開太華手，須是巨靈神。」**頌曰**：「堆山積嶽來，一一盡塵埃，眼裏瞳人碧，胸中氣若雷，出邊沙塞靜，入國貫英才，一片寸心如海大，波濤幾見去還來。」

川禪師云：「仁者見之謂之仁，智者見之謂之智。」**頌曰**：「不學英雄不讀書，波波役役走長途，娘生寶藏無心用，甘作無知餓死夫，爭怪得別人！」

川禪師云：「鎮州蘿蔔，雲門餬餅。」**頌曰**：「與君同步又同行，起坐相將歲月長，渴飲饑餐常對面，不須回首更思量。」

心佛頌云：「佛即心兮心即佛，心佛從來皆妄物，若知無佛復無心，始是真如法身佛，佛佛佛，沒模樣，一顆圓光八萬象，無體之體乃真體，無相之相即實相，非色非空非不空，不動不靜不來往，無異無同無有無，難取難捨難指望，內外圓明到處通，一佛國在一沙中，一粒沙含大千界，一箇身心萬箇同，知之須會無心法，不染不淨為淨業，善惡千端無有無，便是南無大迦葉。」

百丈云：「祇如有人，以福智四事供養四百萬億阿僧祇世界六趣四生，隨其所欲，滿八十年。後作是念：然此眾生皆已衰老，我當以佛法而訓導之，令得須陀洹果，乃至阿羅漢道。如是施主，但施眾生一切樂具，功德尚自無量，何況令得須陀洹果，乃至阿羅漢道，功德無量無邊，尚不如五十人聞經隨喜功德。《報恩經》云：摩耶夫人生五百太子，盡得辟支佛果，而皆滅度，各各起塔供養，一一禮拜。歎言：不如生於一子得無上菩提，省我心力。祇如今於百千萬眾中有一人得者，價值三千大千世界。所以常勸眾人須玄解自理，自理若玄，使得福智，如貴使賤，亦如無住車，若守此作解，名髻中珠，亦名有價寶珠，亦名運糞入，若不守此作解，如王髻中明珠與之，亦名無價大寶，亦名運糞出。佛直是纏外人，卻來纏內與麼作佛？直是生死那邊人，直是玄絕那邊人，卻來向這岸與麼作佛？」

【「復次，須菩提！若善男子、善女人，受持讀誦此經，若為人輕賤，是人先世罪業，應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業即為消滅，當得阿耨多羅三藐三菩提。】

傅大士頌曰：「先當有報障，今日受持經，暫被人輕賤，轉重復還輕。若了依他起，能除徧計情，常依般若觀，何慮不圓成。」

川禪師云：「不因一事，不長一智。」頌曰：「讚不及，毀不及，若了一，萬事畢，無欠無餘若太虛，為君題作波羅蜜。」

僧問雲居：「承教有言：是人先世罪業，應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業即為消滅，此意如何？」居云：「動則應墮惡道，靜則為人輕賤。」崇壽稠云：「心外有法應墮惡道，守住自己為人輕賤。」

天童頌云：「綴綴功過，膠膠因果。鏡外狂奔演若多，杖頭擊著破竈墮。竈墮破，來相賀，卻道從前辜負我。」

雪竇頌云：「明珠在掌，有功者賞。胡漢不來，全無伎倆。伎倆既無，波旬失塗，瞿曇瞿曇，識我也無？」復云：「勘破了也？」

【「須菩我念過去無量阿僧祇劫，於然燈佛前，得值八百四千萬億那由他諸佛，悉皆供養承事，無空過者，若復有人，於後末世，能受持讀誦此經，所得功德，於我所供養諸佛功德，百分不及一，千萬億分、乃至算數譬喻所不能及。須菩提！若善男子、善女人，於後末世，有受持讀誦此經，所得功德，我若具說者，或有人聞，心即狂亂，狐疑不信。須菩提！當知是經義不可思議，果報亦不可思議。」】

川禪師云：「功不浪施。」頌曰：「億千供佛福無邊，爭似常將古教看，白紙上邊書黑字，請君開眼目前觀，風寂寂，水漣漣，謝家人祇在漁船。」

川禪師云：「各各眉毛眼上横。」頌曰：「良藥多苦口，忠言多逆耳，冷暖自知，如魚飲水，何須他日待龍華，今朝先授菩提記。」

僧問洛浦：「供養百千諸佛，不如供養一無心道人。百千諸佛有何過？無心道人有何德？」浦云：「一片白雲橫谷口，幾多歸鳥盡迷巢。」

丹霞頌云：「拾得疏慵非覺曉，寒山懶惰不知歸，聲前一句圓音美，物外三山片月輝。」

【爾時，須菩提白佛言：「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」

佛告須菩提：「善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心者，當生如是心，我應滅度一切眾生。滅度一切眾生已，而無有一眾生實滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有我相人相眾生相壽者相，則非菩薩。所以者何？須菩提！實無有法發阿耨多羅三藐三菩提心者。】

傅大士頌曰：「空生重請問，無心為自身，欲發菩提者，當了現前因。行悲疑似妄，用智最言真，度生權立我，證理即無人。」

川禪師云：「有時因好月，不覺過滄洲。」**頌曰：**「若問云何住，非中及有無，頭無纖草蓋，足不履閻浮，細似鱗方出，輕如蝶舞初，眾生滅盡知無滅，此是隨流大丈夫。」

川禪師云：「少他一分也不得。」**頌曰：**「獨坐翛然一室空，更無南北與西東，雖然不借陽和力，爭奈桃花一樣紅。」

黃檗云：「為汝起心作佛見，便謂有佛可成，作眾生見，便謂有眾生可度。起心動念，總是汝見處。若無一切見，佛有何處所？如文殊纔起佛見，便貶向二鐵圍山。」

僧云：「今正悟時，佛在何處？」**檗云：**「問從何來？覺從何起？語默動靜一切聲色，盡是佛事，何處覓佛？虛空世界皎皎地，無絲毫許與汝作見解。所以一切聲色，是佛之慧目。法不孤起，仗境方生，為物之故，有其多智。終日說，何曾說？終日聞，何曾聞？所以釋迦四十九年說，未曾說著一字。」

僧云：「若如此，何處是菩提？」**檗云：**「菩提無是處，佛亦不得菩提，眾生亦不失菩提。不可以身得，不可以心求，一切眾生，即菩提相。」

僧云：「如何發菩提心？」**檗云：**「菩提無所得，你今但發無所得心，決定不得一法，即菩提心。菩提無住處，是故無有得者。故云我於然燈佛所，無有少法可得。佛即與我授記。明知一切眾生，不應更得菩提。你今問發菩提心，謂將一箇心學取佛去，唯擬作佛道，任汝三祇劫修，亦祇得箇報化佛，與你本源真性佛，有何交涉？故云外求有相佛，與汝不相似。」

【「須菩提！於意云何？如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」

「不也，世尊！如我解佛所說義，佛於然燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」

佛言：「如是，如是。須菩提！實無有法如來得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提者，然燈佛則不與我授記：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』以實無有法得阿耨多羅三藐三菩提。是故然燈佛與我授記，作是言：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』】

川禪師云：「若不同床睡，爭知被底穿。」**頌曰：**「打鼓弄琵琶，相逢兩會家，君行楊柳岸，我宿渡頭艖，江上晚來秋雨過，數峰蒼翠接天霞。」

川禪師云：「貧似范丹，氣如項羽。」**頌曰：**「上無片瓦，下無劄錐，日來月往，不知是誰。咦！」

慈受禪師云：「一顆靈丹大似拳，服來平地便升仙，塵緣若有絲毫在，蹉過蓬萊路八千。」

玄沙問鏡清：「古人道，不見一法，是大過患，你且道不見甚麼法？」**清指露柱云：**「莫是這箇法麼？」**沙云：**「浙中清水白米從你喫，佛法未夢見在。」

天童拈云：「鏡清當時恁麼答？玄沙末後恁麼道？還相契也無？」

【「何以故？如來者，即諸法如義。若有人言：如來得阿耨多羅三藐三菩提，須菩提！實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！如來所得阿耨多羅三藐

三菩提，於是中、無實無虛，是故如來說：一切法皆是佛法。須菩提！所言一切法者，即非一切法，是故名一切法。須菩提！譬如人身長大。」

須菩提言：「世尊！如來說：人身長大，即為非大身，是名大身。」】

川禪師云：「住住，動著即三十捧。」頌曰：「上是天兮下是地，男是男兮女是女，牧童撞著著牛兒，大家齊唱囉囉哩，是何曲調萬年歡。」

川禪師云：「富嫌千口少，貧恨一身多。」頌曰：「生涯如夢若浮雲，活計都無絕六親，留得一雙青白眼，笑看無限往來人。」

川禪師云：「明明百草頭，明明祖師意。」頌曰：「會造逡巡酒，能開頃刻花，琴彈碧玉調，爐煉白珠砂，幾般伎倆從何得，須信風流出作家。」

川禪師云：「上大人丘乙已。」頌曰：「是法非法不是法，死水藏龍活鱍鱍，是心非心不是心，团塞虛空古到今，祇者是絕，追尋，無限野雲風捲盡，一輪明月照天心。」

川禪師云：「喚作一物即不中。」頌曰：「天產英靈六尺軀，能文能武善經書，一朝識破娘生面，方信閑名滿五湖。」

僧問雲門：「如何是一代時教？」雲門云：「對一說。」

雪竇頌云：「對一說，大孤絕，無孔鐵鎚重下楔。閻浮樹下笑呵呵，昨夜驪龍拗角折，別別，韶陽老人得一橛。」

僧問雲門：「不是目前機，亦非目前事，如何？」門云：「倒一說。」

雪竇頌云：「倒一說，分一節，同死同生為君訣。八萬四千非鳳毛，三十三人入虎穴。別別，擾擾匆匆水裏月。」

又僧問雲門：「如何是清淨法身？」門云：「華藥欄。」僧云：「便恁麼去時如何？」門云：「金毛獅子。」

雪竇頌云：「華藥欄，莫顢頇，星在秤兮不在盤。便恁麼，大無端，金毛獅子大家看。」

【「須菩提！菩薩亦如是。若作是言：我當滅度無量眾生，則不名菩薩。何以故？須菩提！實無有法名為菩薩。是故佛說：一切法無我、無人、無眾生、無壽者。須菩提！若菩薩作是言：我當莊嚴佛土，是不名菩薩。何以故？如來說：莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。須菩提！若菩薩通達無我法者，如來說名真是菩薩。】

傅大士頌曰：「人與法相待，二相本來如，法空人是妄，人空法亦祛。人法兩俱實，授記可非虛，一切皆如幻，誰言得有無。」

川禪師云：「喚牛則牛，喚馬即馬。」頌曰：「借婆衫子拜婆門，禮數周旋已十分，竹影掃階塵不動，月穿潭底水無痕。」

川禪師云：「寒則普天寒，熱則普天熱。」頌曰：「有我元無我，寒時燒暖火，無心似有心，半夜拾金針，無心無我分明道，不知道者是何人。」

黃檗云：「諸佛菩薩與一切蠢動含靈，同此大涅槃性。性即是心，心即是佛，

佛即是法。一念離真，皆為妄想。不可以心更求於心，不可以佛更求於佛，不可以法更求於法。故學道人直下無心，默契而已，擬心即差，以心傳心，此為正見。慎勿向外逐境，認境為心，為有貪瞋癡，即立戒定慧，本無煩惱，焉用菩提？」

故祖師云：「佛說一切法，為除一切心，我無一切心，何用一切法？本源清淨佛土，更不著一物。譬如虛空，雖無量珍寶莊嚴，終不能住。佛性同虛空，雖無量功德智慧莊嚴，終不能住。但迷本性，轉不見耳！所謂心地法門，萬物皆依此心建立。遇境即有，無境即無，不可於淨土上轉作境解。所言定慧，鑑用歷歷，寂寂惺惺，見聞覺知，並是境上作解，暫為中下根人說即得，若欲親證，皆不可作如此見解，盡是境法，有沒處，沒於有地，但於一切法不作有無見，即見法也。」

【「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？」「如是，世尊！如來有肉眼。」「須菩提！於意云何？如來有天眼不？」「如是，世尊！如來有天眼。」「須菩提！於意云何？如來有慧眼不？」「如是，世尊！如來有慧眼。」「須菩提！於意云何？如來有法眼不？」「如是，世尊！如來有法眼。」「須菩提！於意云何？如來有佛眼不？」「如是，世尊！如來有佛眼。」】

傅大士頌曰：「天眼通非閡，肉眼閡非通，法眼唯觀俗，慧眼直緣空。佛眼如千日，照異體還同，圓明法界內，無處不含容。」

川禪師云：「盡在眉毛下。」**頌曰**：「如來有五眼，張三秪一雙，一般分皂白，的的別青黃，其間些子淆訛處，六月炎天下雪霜。」

僧問尊宿云：「觀音菩薩用許多手眼作麼？」**答云**：「通身是手眼。若人於這裏薦得一眼也無，豈更落三落四，然如是，須是箇漢始得。」

日月殊光如來解曰：「言肉眼者，照見胎卵濕化色身起滅因緣也。言天眼者，照見諸天宮殿雲雨明暗五星二曜旋伏因緣也。言慧眼者，照見眾生慧性淺深上品下生輪迴託蔭因緣也。言法眼者，照見法身徧充三界，無形無相，盡虛空徧法界因緣也。言佛眼者，照見佛身世界無比，放光普照破諸黑暗，無障無礙圓滿十方，尋光見體知有涅槃國土也。此五眼如來，其中若有上根上智之人，能識此五種因緣，即名為大乘菩薩也。」

【「須菩提！於意云何？如恒河中所有沙，佛說是沙不？」「如是，世尊！如來說是沙。」「須菩提！於意云何？如一恒河中所有沙，有如是沙等恒河，是諸恒河所有沙數，佛世界如是，寧為多不？」「甚多，世尊！」佛告須菩提：「爾所國土中，所有眾生，若干種心，如來悉知。何以故？如來說：諸心皆為非心，是名為心。所以者何？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。】

傅大士頌曰：「依他一念起，俱為妄所行，便分六十二，九百亂縱橫。過去滅無滅，當來生不生，常能作此觀，真妄坦然平。」

川禪師云：「曾為浪子偏憐客，慣愛貪杯識醉人。」**頌曰**：「眼觀東南，意在西北，將謂侯白，更有侯黑，一切眾生一切心，盡逐無窮聲與色。咄！」

川禪師云：「病多記藥性。」**頌曰**：「一波纔動萬波隨，似蟻循環豈了期，今日為君都割斷，出身方號丈夫兒。」

川禪師云:「低聲低聲，直得鼻孔裏出氣。」頌曰:「三際求心心不見，兩眼依然對兩眼，不須遺劍刻舟尋，雪月風花常見面。」

昔有西天大耳三藏到京，云得他心通。肅宗命忠國師試驗。三藏纔見師，便禮拜立於右邊。師問曰:「汝得他心通耶？」對曰:「不敢。」師曰:「汝道老僧即今在甚麼處？」曰:「和尚是一國之師，何得去西川看競渡？」良久再問:「汝道老僧即今在甚麼處？」曰:「和尚是一國之師，何得卻在天津橋上看弄猢猻？」師良久復問:「汝道老僧只今在甚麼處？」藏罔測。師叱云:「這野狐精，他心通在甚麼處？」藏無對。

後僧問仰山曰:「大耳三藏第三度為甚麼不見國師？」仰曰:「前兩度是涉境心，後入自受用三昧，所以不見。」

又有僧問玄沙，沙曰:「汝道前兩度還見麼？」玄覺云:「前兩度見，後來為甚麼不見，且道利害在甚麼處？」

又僧問趙州:「大耳三藏第三度不見國師，未審國師在甚麼處？」州云:「在三藏鼻孔上。」

後僧問玄沙:「既在鼻孔上，為甚麼不見？」沙云:「只為太近。」

天童拈云:「三藏不見國師則且置，你道國師自知下落處麼？若謂自知，則百鳥銜華，諸天供養，未有休日，且道正當恁麼時，落在什麼處。」

昔德山至澧陽，路上見一婆子賣餅，因息肩買餅點心。婆指擔曰:「這箇是甚麼文字？」山曰:「青龍疏鈔。」婆曰:「講何經？」山曰:「金剛經。」婆曰:「我有一問，你若答得，施與點心。若答不得，且別處去。金剛經道：過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得，未審上座點那箇心？」山無語，遂往龍潭。發明己事，將疏鈔堆法堂前，舉火炬曰:「窮諸玄辨，若一毫置於太虛，竭世樞機，似一滴投於巨壑。」遂焚之。

【「須菩提！於意云何？若有人滿三千大千世界七寶以用布施，是人以是因緣，得福多不？」「如是，世尊！此人以是因緣，得福甚多。」「須菩提！若福德有實，如來不說得福德多，以福德無故，如來說得福德多。】

川禪師云:「尤勝別勞心。」頌曰:「羅漢應供薄，象負七寶珍，雖然多濁富，爭似少清貧，罔象只因無意得，離婁失在有心親。」

德山上堂:「若也於己無事，則勿妄求，妄求而得，亦非得也。汝但於事無心，無心於事，則虛而靈，空而妙，若毛端許，言之本末者，皆為自欺。何故？毫氂繫念，三塗業因，瞥爾情生，萬劫羈鎖，聖名凡號，盡是虛聲，殊相劣形，皆為幻色，汝欲求之，得無累乎！及其厭之，又成大患，終而無益。」

【「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不？」「不也，世尊！如來不應以具足色身見。何以故？如來說具足色身，即非具足色身，是名具足色身。」「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」「不也，世尊！如來不應以具足諸相見。何以故？如來說諸相具足，即非具足，是名諸相具足。」】

傅大士頌曰：「八十隨形好，相分三十二，應物萬般形，理中非一異。人、法兩俱遣，色、心齊一棄，所以證菩提，實由諸相離。」

川禪師云：「官不容針，私通車馬。」**頌曰：**「請君仰面看虛空，廓落無邊不見蹤，若解轉身些子力，頭頭物物總相逢。」

祖印明禪師云：「養就家欄水牯牛，自歸自去有來由，如今穩坐深雲裏，秦不管兮漢不收。」

黃檗云：「十方諸佛，實無少法可得，名為阿耨菩提。祇是一心，實無異相，亦無光彩，亦無勝負，無勝故無佛相，無負故無眾生相。」

僧云：「心既無相，豈得全無三十二相、八十種好，化度眾生耶！」**檗云：**「三十二相屬相，凡所有相，皆是虛妄，八十種好屬色，若以色見我，是人行邪道，不能見如來。」

僧問洞山：「如何是佛？」**山云：**「麻三斤。」

雪竇頌云：「金烏急，玉兔速，善應何曾有輕觸。展事投機見洞山，跛鱉盲龜入空谷。華簇簇，錦簇簇，南地竹兮北地木。因思長慶陸大夫，解道合笑不合哭。咦！」

僧問智門：「洞山道麻三斤，意旨如何？」**智門云：**「華簇簇，錦簇簇，會麼？」**僧云：**「不會。」**智門云：**「南地竹兮北地木。」**僧回舉似洞山，山云：**「我不為汝說，我為大眾說。」**遂上堂云：**「言無展事，語不投機，承言者喪，滯句者迷。」

又陸亘大夫久參南泉。泉遷化，嗥入寺下祭，卻呵呵大笑。院主云：「先師與大夫有師資之義，何不哭？」**大夫云：**「道得即哭。」**院主無語。嗥大哭云：**「蒼天蒼天，先師去世遠矣！」**後來長慶聞云：**「大夫合笑不合哭。」

【「須菩提！汝勿謂如來作是念：我當有所說法。莫作是念，何以故？若人言如來有所說法，即為謗佛，不能解我所說故。須菩提！說法者，無法可說，是名說法。」

爾時，慧命須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聞說是法，生信心不？」佛言：「須菩提！彼非眾生，非不眾生。何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。」】

古德頌云：「也大奇，也大奇，無情說法不思議，若將耳聽終難會，眼處聞聲方得知。」

川禪師云：「是即是，大藏小藏，從甚處得來。」**頌曰：**「有說皆為謗，無言亦不容，為君通一線，日向嶺東紅。」

川禪師云：「兔角杖，龜毛拂。」**頌曰：**「多年石馬放毫光，鐵牛哮吼入長江，虛空一喝無蹤跡，不覺潛身北斗藏，且道是說法，不是說法。」

須菩提尊者在巖中宴坐，諸天雨華讚歎，尊者曰：「空中雨華讚歎，復是何人？云何讚歎？」**天曰：**「我是梵天，敬重尊者善說般若。」**尊者曰：**「我於般若未嘗說一字，汝云何讚歎？」**天曰：**「如是。尊者無說，我乃無聞。無說無聞，是真說般若。」

又維摩詰問文殊師利:「何等是菩薩入不二法門?」**文殊師利曰:**「如我意者,於一切法無言無說,無示無識,離諸問答,是為入不二法門。」**於是文殊師利問維摩詰言:**「我等各自說已,仁者當說何等是菩薩入不二法門?」**維摩默然。**

天童頌云:「曼殊問疾老毗耶,不二門開看作家,泯表粹中誰賞鑑,忘前失後莫咨嗟。區區投璞兮楚庭臏士,璨璨報珠兮隋城斷蛇。休點破,絕玼瑕,俗氣渾無卻較些。」

【須菩提白佛言:「世尊!佛得阿耨多羅三藐三菩提,為無所得耶?」佛言:「如是,如是。須菩提!我於阿耨多羅三藐三菩提,乃至無有少法可得,是名阿耨多羅三藐三菩提。復次,須菩提!是法平等,無有高下,是名阿耨多羅三藐三菩提。以無我、無人、無眾生、無壽者,修一切善法,即得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提!所言善法者,如來說,即非善法,是名善法。】

傅大士頌曰:「水陸同真際,飛行體一如,法中何彼此,理上豈親疏。自他分別遣,高下識情除,了斯平等性,咸共入無餘。」

川禪師云:「火熱風動,水濕地堅。」**頌曰:**「指鹿豈能成駿馬,言烏誰謂是翔鸞,雖然不許纖毫異,馬字驢名幾百般。」

川禪師云:「求人不如求己。」**頌曰:**「滴水生冰信有之,綠楊芳草色依依,春花秋月無窮事,不妨閑聽鷓鴣啼。」

川禪師云:「山高海深,日昇月落。」**頌曰:**「僧是僧兮俗是俗,喜則笑兮悲則哭,若能於此善參詳,六六從來三十六。」

川禪師云:「面上夾竹桃花,肚裏侵天荊棘。」**頌曰:**「是惡非惡,從善非善,將逐符行,兵隨印轉,有時獨立玅高峰,卻來端坐閻王殿,見盡人間祇點頭,大悲手眼多方便。」

琪禪師云:「念念釋迦出世,步步彌勒下生,分別現文殊之心,運用動普賢之行,門門而皆出甘露,味味而盡是醍醐,不出旃檀之林,長處華藏之境,若如此也。行住坐臥,觸目遇緣,雖應用千差且湛然清淨。」

溈山一日指田問仰山曰:「這丘田,那頭高,這頭低。」**仰曰:**「卻是這頭高,那頭低。」**溈曰:**「你若不信,向中間立,看兩頭。」**仰曰:**「不必立中間,亦莫住兩頭。」**溈曰:**「若如是,著水看,水能平物。」**仰曰:**「水亦無定,但高處高平,低處低平。」**溈便休。**

【「須菩提!若三千大千世界中所有諸須彌山王,如是等七寶聚,有人持用布施,若人以此般若波羅蜜經,乃至四句偈等,受持、讀誦、為他人說,於前福德百分不及一,千萬億分,乃至算數譬喻所不能及。】

傅大士頌曰:「施寶如沙數,唯成有漏因,不如無我觀,了妄乃名真。欲證無生忍,要假離貪瞋,人法知無我,逍遙出六塵。」

川禪師云:「千錐劄地,不如鈍鍬一捺。」**頌曰:**「麒麟鸞鳳不成群,尺壁寸珠那入市,逐日之馬不並馳,倚天長劍人難比,乾坤不覆載,劫火不能壞,凜凜

威光混太虛，天上人間總不如。咦！」

昔香至王施無價寶珠於二十七祖般若多羅尊者，祖以所施珠問三王子曰：「此珠圓明，有能及否？」**第一王子、第二王子皆曰：**「此珠七寶中尊，固無踰也。非尊者道力，孰能受之？」**第三王子曰：**「此是世寶，未足為上，於諸寶中，法寶為上。此是世光，未足為上，於諸光中，智光為上。此是世明，未足為上，於諸明中，心明為上。此珠光明，不能自照，要假智光，光辨於此。既辨此已，即知是珠，既知是珠，即明其寶。若明其寶，寶不自寶，若辨其珠，珠不自珠，珠不自珠者，要假智珠以辨世珠，寶不自寶者，要假智寶以明法寶。然則師有其道，其寶即現，眾生有道，心寶亦然。」

祖歎其辨慧，乃復問曰：「於諸物中，何物無相？」**曰：**「於諸物中，不起無相。」**又問：**「於諸物中，何物最大？」**曰：**「於諸物中，法性最大。」**祖知是法嗣，以如來正法眼付之。後六祖亦曰：**「乘船永世求珠，不知身是七寶。」

【「須菩提！於意云何？汝等勿謂如來作是念：我當度眾生。須菩提！莫作是念，何以故？實無有眾生如來度者。若有眾生如來度者，如來則有我人眾生壽者。須菩提！如來說：有我者，即非有我，而凡夫之人以為有我。須菩提！凡夫者，如來說即非凡夫，是名凡夫。】

川禪師云：「春蘭秋菊，各自馨香。」**頌曰：**「生下東南七步行，人人鼻直兩眉橫，哆和悲喜皆相似，那時誰敢問慈親，還記得在麼！」

川禪師云：「前念眾生後念佛，佛與眾生是何物。」**頌曰：**「不現三頭六臂，卻能拈匙放筯，有時醉酒罵人，忽爾燒香作禮，手把破沙盆，身披錦羅綺，做模打樣百千般，驀鼻牽來祇是你。嗄！」

石霜禪師云：「休去，歇去，古廟香爐去，枯木寒灰去，一念萬年去，如大死人去，若能如此用心，安有不成道也。」

溈山餧驱生飯，回頭見仰山。曰：「今日為伊上堂一上。」**仰曰：**「某甲隨例得聞。」**溈曰：**「聞底事作麼生？」**仰曰：**「驱作驱鳴，鵲作鵲噪。」

溈曰：「爭奈聲色何？」**仰曰：**「和尚適來道甚麼？」

溈曰：「我祇道為伊上堂一上。」**仰曰：**「為甚麼喚作聲色？」

溈曰：「雖然如此，驗過也無妨。」**仰曰：**「大事因緣，又作麼生驗？」

溈豎起拳。仰曰：「終是指東畫西。」

溈曰：「子適來問甚麼？」**仰曰：**「問和尚大事因緣。」

溈曰：「為甚麼喚作指東畫西？」**仰曰：**「為著聲色故，某甲所以問過。」

溈曰：「並未曉了此事。」**仰曰：**「如何得曉了此事。」

溈曰：「寂子聲色，老僧東西。」**仰曰：**「一月千江，體不分水。」

溈曰：「應須與麼始得？」**仰曰：**「如金與金，終無異色，豈有異名？」

溈曰：「作麼生是無異名底道理。」**仰曰：**「瓶盤釵釧券盂盆。」

溈曰：「寂子說禪，如師子吼，驚散狐狼野干之屬。」

【「須菩提！於意云何？可以三十二相觀如來不？」

須菩提言：「如是，如是。以三十二相觀如來。」

佛言：「須菩提！若以三十二相觀如來者，轉輪聖王則是如來。」

須菩提白佛言：「世尊！如我解佛所說義，不應以三十二相觀如來。」

爾時，世尊而說偈言：「若以色見我，以音聲求我，是人行邪道，不能見如來。」】

傅大士頌曰：「涅槃含四德，唯我契真常，齊名八自在，獨我最靈長。非色非聲相，心識豈能量？看時不可見，悟理即形彰。」

川禪師云：「錯。」頌曰：「泥塑木雕兼彩畫，堆青抹綠更粧金，若將此是如來相，笑殺南無觀世音。」

川禪師云：「錯。」頌曰：「有相身中無相身，金香爐下鐵崑崙，頭頭盡是吾家物，何必靈山問世尊，如王秉劍。」

川禪師云：「直饒不作聲求色見，亦未夢見如來在，且道如何得見，不審不審。」頌曰：「見色聞聲世本常，一重雪上一重霜，君今要見黃頭老，走人摩耶腹內藏，咦！此語三十年後，擲地有金聲在。」

昔馬祖在衡嶽山常習坐禪，南嶽讓禪師知是法器。往問曰：「大德坐禪，圖甚麼？」祖曰：「圖作佛。」

師乃取一磚，於彼庵前石上磨。祖曰：「磨作甚麼？」師曰：「磨作鏡。」

祖曰：「磨磚豈得成鏡？」師曰：「磨磚既不成鏡，坐禪豈得成佛？」

祖曰：「如何即是？」師曰：「如牛駕車，若車不行，打車即是？打牛即是？」祖無對。

師又曰：「汝學坐禪，為學坐佛，若學坐禪，禪非坐臥，若學坐佛，佛非定相，於無住法，不應取捨。汝若坐佛，即是殺佛。若執坐相，非達其理。」

祖聞示誨，如飲醍醐，禮拜問曰：「如何用心？即合無相三昧。」師曰：「汝學心地法門，如下種子，我說法要，譬彼天澤，汝緣合故，當見其道。」

又問道：「非色相，云何能見？」師曰：「心地法眼，能見乎道。無相三昧，亦復然矣。」

祖曰：「有成壞否？」師曰：「若以成壞聚散而成道者，非見道也。聽吾偈曰：心地含諸種，遇澤悉皆萌，三昧華無相，何壞復何成。」祖蒙開悟，心意超然。

雲門垂語云：「人人盡有光明在，看時不見暗昏昏，作麼生是諸人光明？」自代云：「廚庫三門。」又云：「好事不如無。」

雪竇云：「自照列孤明，為君通一線，華謝樹無影，看時誰不見。見不見，倒騎牛兮入佛殿。」

【「須菩提！汝若作是念：如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！莫作是念：如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！汝若作是念，發阿耨多羅三藐三菩提心者，說諸法斷滅。莫作是念，何以故？發阿耨多羅三藐三菩提心者，於法不說斷滅相。須菩提！若菩薩以滿恒河沙等世界七寶持

用布施，若復有人知一切法無我，得成於忍，此菩薩勝前菩薩所得功德。何以故？須菩提！以諸菩薩不受福德故。」

須菩提白佛言：「世尊！云何菩薩不受福德？」「須菩提！菩薩所作福德，不應貪著，是故說不受福德。】

川禪師云：「剪不齊兮理還亂，拽起頭來割不斷。」**頌曰：**「不知誰解巧安排，捏聚依前又放開，莫謂如來成斷滅，一聲還續一聲來。」

川禪師云：「耳聽如聾，口說如啞。」**頌曰：**「馬下人因馬上君，有高有下有疏親，一朝馬死人歸去，親者如同陌路人，只是舊時人，改卻舊時行履處。」

川禪師云：「裙無腰，褲無口。」**頌曰：**「似水如雲一夢身，不知此外更何親，箇中不許容他物，分付黃梅路上人。」

僧問雲巖晟禪師：「二十年在百丈巾缾，為甚麼心燈不續？」**巖云：**「頭上寶華冠。」

僧云：「頭上寶華冠，意旨如何？」**巖云：**「大唐天子及冥王。」

僧問九峰虔禪師：「大唐天子及冥王，意旨如何？」**峰云：**「卻憶洞上之言。」

丹霞頌云：「玉鞭高舉擊金門，引出珊瑚價莫論，迴古輪王全意氣，不彰寶印自然尊。」

又僧問長沙岑禪師：「本來人還成佛否？」**沙云：**「你道大唐天子還割茆刈艸否？」

投子頌曰：「苔殿重重紫氣深，星分辰位正乾坤，金輪不御閻浮境，豈並諸侯寶印尊。」

【「須菩提！若有人言：如來若來若去、若坐若臥，是人不解我所說義，何以故？如來者，無所從來，亦無所去，故名如來。】

川禪師云：「三門頭合掌，佛殿裏燒香。」**頌曰：**「衲捲秋雲去復來，幾回南嶽與天台，寒山拾得相逢笑，且道笑箇甚麼，笑道同行步不抬。」

陸亘大夫問南泉曰：「弟子家中有一片石，有時坐，有時臥，欲鐫作佛得否？」**泉云：**「得。」**陸云：**「莫不得否？」**泉云：**「不得。」**雲巖云：**「坐則佛，不坐則非佛。」**洞山云：**「不坐則佛，坐則非佛。」

天童拈云：「轉功就位，轉位就功，還他洞上？殳子，且道南泉意作麼生，直是針錐不得。」

五祖演云：「大眾！夫為善知識，須明決擇。為什麼他人道得，也道得，他人道不得，也道不得！還知南泉落處麼？白雲不惜眉毛，與汝註破，得又是誰道來？不得又是誰道來？汝若更不會，老僧今夜為汝作箇樣子。」**乃舉手云：**「將三界二十八天作箇佛頭，金輪水際作箇佛腳，四大神州作箇佛身，雖然作此佛兒子了，汝諸人卻在那裏安身立命？大眾還會也未？老僧作第二箇樣子去也。東弗于逮作一箇佛，南贍部洲作一箇佛，西瞿耶尼作一箇佛，北鬱單越作一箇佛。草木叢林是佛，蠢動含靈是佛，既恁麼，又喚甚麼作眾生，還會也未？不如東弗于逮，還他東弗于逮，南贍部洲，還他南贍部洲，西瞿耶尼，還他西瞿耶尼，北鬱單越，

還他北鬱單越，草木叢林，還他草木叢林，蠢動含靈，還他蠢動含靈，所以道是法住法位，世間相常住，既恁麼，汝喚甚作佛，還會麼？」忽有箇漢出來道：「白雲休寱寱語，大眾記取這一轉。」

【「須菩提！若善男子、善女人，以三千大千世界碎為微塵，於意云何？是微塵眾寧為多不？」「甚多，世尊！何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾，所以者何？佛說：微塵眾、即非微塵眾，是名微塵眾。世尊！如來所說三千大千世界，即非世界，是名世界。何以故？若世界實有者，則是一合相。如來說：一合相即非一合相，是名一合相。」「須菩提！一合相者，即是不可說，但凡夫之人貪著其事。】

傅大士頌曰：「界塵何一異，報應亦同然，非因亦非果，誰後復誰先？事中通一合，理則兩俱捐，欲達無生路，應當識本源。」

川禪師云：「若不入水，爭見長人。」頌曰：「一塵纔起翳摩空，碎抹三千數莫窮，野老不能收拾得，任教隨雨又隨風。」

川禪師云：「捏聚放開，兵隨印轉。」頌曰：「渾圇成兩片，劈破卻團圓，細嚼莫咬碎，方知滋味全。」

昔秦跋陀禪師問生法師：「講何經論？」生曰：「大般若經。」

師曰：「作麼生說色、空義？」曰：「眾微聚曰色，眾微無自性曰空。」

師曰：「眾微未聚，喚作甚麼？」生罔措。

又問：「別講何經論？」曰：「大涅槃經。」

師曰：「如何說涅槃義？」曰：「涅而不生，槃而不滅，故曰涅槃。」

師曰：「這箇是如來涅槃，那箇是法師涅槃？」曰：「涅槃之義，豈有二耶？某甲祇如此，未審禪師如何說涅槃？」

師拈起如意，曰：「還見麼？」曰：「見。」

師曰：「見箇甚麼？」曰：「見禪師手中如意。」

師將如意擲於地，曰：「見麼？」曰：「見。」師曰：「見箇甚麼？」曰：「見禪師手中如意墮地。」

師斥曰：「觀公見解，未出常流，何得名喧宇宙？」拂衣而去。其徒懷疑不已，乃追師扣問：「我師說色空涅槃不契，未審禪師如何說色空義？」師曰：「不道汝師說得不是，汝師祇說得果上色空，不會說因中色空。」

其徒曰：「如何是因中色空？」師曰：「一微空故眾微空，眾微空故一微空，一微空中無眾微，眾微空中無一微。」

【「須菩提！若人言：佛說我見人見眾生見壽者見。須菩提！於意云何？是人解我所說義不？」「不也，世尊！是人不解如來所說義。何以故？世尊說我見人見眾生見壽者見，即非我見人見眾生見壽者見，是名我見人見眾生見壽者見。」「須菩提！發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知，如是見，如是信解，不生法相。須菩提！所言法相者，如來說即非法相，是名法相。】

川禪師云:「飯來開口，睡來合眼。」頌曰:「千尺絲綸直下垂，一波纔動萬波隨，夜靜水寒魚不食，滿船空載月明歸。」

傅大士一日披衲、頂冠、靸履見梁武帝，帝問:「是僧耶？」士以手指冠。帝曰:「是道耶？」士以手指靸履。帝曰:「是俗耶？」士以手指衲衣。

古德頌云:「道冠、儒履、釋袈裟，合會三家作一家，忘卻率陀天上路，卻來雙樹待龍華。」

【「須菩提！若有人以滿無量阿僧祇世界七寶持用布施，若有善男子、善女人，發菩薩心者，持於此經，乃至四句偈等，受持讀誦，為人演說，其福勝彼。云何為人演說？不取於相，如如不動。】

川禪師云:「要說有甚難，只今便請，諦聽諦聽。」頌曰:「行住坐臥，是非人我，勿喜勿嗔，不離這箇，只這箇，劈面唾，平生肝膽一時傾，四句玅門都說破。」

川禪師云:「末後一句，始到牢關，直得三世諸佛，四目相覷，六代祖師，退身有分，可謂是江河徹凍，水泄不通，極目荊榛，難為措足，到這裏，添一絲毫，如眼中著刺，減一絲毫，如肉上剜瘡，非謂坐斷要津，蓋為識法者恐，雖然恁麼，佛法只如此，便見陸地平沉，豈有燈燈續焰，川上座，今日不免向猛虎口中奪食，獰龍頷下爭珠，豁開先聖廟門，後學進身有路，放開一線，又且何妨，語則全彰法體，默則獨露真常，動則隻鶴片雲，靜則安山列嶽，舉一步如象王回顧，退一步如獅子嚬呻，法王法令當行，便能於法自在，秖如末後一句，又作麼生道，還委悉麼？雲在嶺頭閑不徹，水流澗下太忙生。」頌曰:「得優游處且優游，雲自高飛水自流，秖見黑風翻大浪，未聞沉卻釣魚舟。」

傅大士一日講經次，梁武帝至，大眾皆起，唯士端坐不動。近臣報曰:「聖駕在此，何不起？」士曰:「法地若動，一切不安。」

又佛鑑和尚示眾，舉僧問趙州:「如何是不遷義？」州以手作流水勢，其僧有省。

又僧問法眼:「不取於相，如如不動。如何不取於相？見於不動去？」法眼云:「日出東方夜落西。」其僧亦有省。若也於此見得，方知道旋嵐偃岳，本來常靜，江河競注，元自不流。如或未然，不免更為饒舌。

天左旋，地右轉，古往今來經幾遍。金烏飛，玉兔走，纔方出海門，又落青山後。江河波渺渺，淮濟浪悠悠，直入滄溟晝夜流。

遂高聲云:「諸禪德，還見如如不動麼？」

【「何以故？一切有為法，如夢幻泡影，如露亦如電，應作如是觀。」】

傅大士頌曰:「如星翳燈幻，皆為喻無常，漏識修因果，誰言得久長。危脆同泡露，如雲影電光。饒經八萬劫，終是落空亡。」

川禪師云:「行船盡在把稍人。」頌曰:「水中捉月，鏡裏尋頭，刻舟求劍，騎牛覓牛，空花陽燄，夢幻浮漚，一筆勾斷，要休便休，巴歌社酒村田樂，不風

流處也風流。」

僧問雲門大師云：「如何是佛？」**門曰：**「乾屎橛。」**太平古禪師為作頌云：**「我佛如來乾屎橛，隨機平等遍塵寰。迷頭認影區區者，目對慈顏似等閑。」

蟾首座問洞山云：「佛真法身，猶若虛空，應物現形，如水中月，作麼生是應底道理？」**洞云：**「如驢覷井。」

蟾云：「恁麼正是迷頭認影？」**洞云：**「首座又作麼生？」

蟾云：「何不道似井覷驢也。」**還會麼？若教有意千般境，纔覺無心萬事休。昔梁武帝請傅大士講金剛經。士纔陞座，以尺揮案一下，便下座。帝愕然。誌公曰：**「陛下還會麼？」**帝曰：**「不會。」**誌公曰：**「大士講經竟。」

雪竇頌云：「不向雙林寄此身，卻於唐土惹埃塵。當時不得誌公老，也是栖栖去國人。」

又長沙岑禪師因僧亡，以手摩之曰：「大眾！此僧即真實為諸人提綱商量，會麼？」**乃有偈曰：**「目前無一法，當處亦無人，蕩蕩金剛體，非妄亦非真。」

又僧問：「亡僧遷化後，向甚麼處去也？」**沙曰：**「不識金剛體，卻喚作緣生，十方真寂滅，誰在復誰行。」

雪峰亦因見亡僧，作偈曰：「低頭不見地，仰面不見天，欲識金剛體，但看髑髏前。」

又僧問法眼：「亡僧遷化，向甚麼處去？」**眼云：**「亡僧幾曾遷化？」**僧云：**「爭奈即今何？」**眼云：**「汝不識亡僧。」

【佛說是經已，長老須菩提及諸比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷、一切世間天人阿脩羅，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。】

川禪師云：「三十年後，莫教忘卻老僧，不知誰是知恩者，呵呵，將謂無人，饑得食，渴得漿，病得差，熱得涼，貧人遇寶，嬰子見娘，飄舟到岸，孤客還鄉，旱逢甘雨，國有忠良，四夷拱手，八表來降，頭頭總是，物物全彰，古今凡聖，地獄天堂，東西南北，不用思量，剎塵沙界諸群品，盡入金剛大道場。」

古靈贊禪師遇百丈開悟，卻回受業。本師問曰：「汝離吾在外，得何事業？」**曰：**「並無事業。」**遂遣執役。一日因澡身，命師去垢。師乃拊背曰：**「好所佛堂，而佛不聖。」**本師回首視之。師曰：**「佛雖不聖，且能放光。」

本師又一日在窗下看經。蜂子投窗紙求出。師謠之曰：「世界如許廣闊，不肯出，鑽他故紙，驢年去。」**遂有偈曰：**「空門不肯出，投窗也大癡，百年鑽故紙，何日出頭時。」**本師執經，問曰：**「汝行腳遇何人？吾前後見汝發言異常。」**師曰：**「某甲蒙百丈和尚指箇歇處，今欲報慈德耳！」**本師於是告眾致齋，請師說法。師乃登座，舉唱百丈門風曰：**「靈光獨耀，迥脫根塵。體露真常，不拘文字。心性無染，本自圓成。但離妄緣，即如如佛。」**本師於言下感悟，曰：**「何期垂老，得聞極則事。」

金剛般若經贊述

大乘　窺基撰

編 序

窺基大師，法相宗祖，奘師高足，百疏論主，廣宏瑜伽。其《金剛》疏有三，曰《玄記》、曰《贊述》、曰《會釋》。此《金剛贊述》，廣揉無著、世親昆仲二論，盡顯二釋秘意。

今於此疏，詳校標點，本欲別標科判，然《述》中雙標二釋科目，互為參照，故僅以隸書標出其科。

瀋陽北塔翻譯組 善慧光 蓮花藏
二零一三年元月

一、彰因起；二、明年主；三、釋本文。

初中一、彰因起有二：

一、明經因起：即謂空有二因，乃有阿僧伽佛去世後九百年，上請慈尊為開中道說，《瑜伽十七地》、《中邊分別論》等，並彌勒所談，並如廣章說，有少差異如別紙。

二、明論因起者：《攝大乘》云：有二種藏，一聲聞藏，二菩薩藏。於中有三：謂素怛覽、阿毘達磨、毘奈耶，謂《華嚴》、《般若》等，名菩薩藏中素怛覽，《解深密》、《阿毘達磨經》，名阿毘達磨藏，《毘奈耶》《瞿沙經》名第三藏。然上諸經唯依梵本各有多頌，以漸隱沒卷軸便小，或此方翻者偏略，所以漸約也。即阿毘達磨經中有攝大乘品，佛當加持菩薩所說；佛去世後九百餘年，無著菩薩撮集諸經統攝其義，為二萬七千頌名《對法論》；後有其資名浮陀僧訶此名覺師子，造六萬三千頌釋，與前師造兩本別行；後有菩薩名安慧，糅為一部，故稱為《雜集》，即瑜伽十支中之一支也。謂《三十唯識》等各為一支；故如迦旃延三百年後造《發智論》，而後有六足諸論等。

【金剛般若波羅蜜經】

姚秦三藏法師鳩摩羅什譯。

二、明年主者：一、明經；二、明論。

一、經者，然此般若上代已來總有五譯，出其年代具如《玄記》。然三藏貞觀十九年初從西至，最初翻譯其論也，對法為先。至貞觀二十三年，三藏隨駕玉華，先帝乖和，頻崇功德，共藏譯論，遍度五人，更問良因，藏令弘讚，遂制般若之

序，名三藏聖教序。其時太子亦製顯揚論序，當許雜翻經論，並讚幽靈，既有違和，不暇廣製也。于時帝問藏云：更有何善而可修耶？藏報云：可執筆以綴般若。帝既許之，藏便譯出，其夜五更三點翻譯即了，帝索讀之，即遣所司寫一萬本，既不重綴，詞句遂椺，後欲重譯，無由改採前布也。當爾積代梵本文並付三藏，藏討諸本龜資梵文即羅什譯，同崑崙之本與真諦翻等，然經文舛異，隨文乃知真謬，題名不同，三藏獨名能斷，即先所譯，無著論本亦名能斷，何意然也？

彼意說金剛有三義：一、所破義，無著論本云：正見行、邪見行。解云：正邪雖異，還作是同，故行該兩種見，即喻金剛雖一，能所有殊。雖曰金剛，亦有物能破之故，如白羊角即破金剛也。

二、能摧義，無著云：一者、細是智因故；二、牢者不可壞故。解云：聞思兩慧，能伏染故，漸生修慧，故名能摧，稱為智因也。二、牢者，即謂修慧，既是定心，正能破障，故名牢也。或修慧中有有漏、無漏二別，以分細、牢；或就無漏中有折伏道、斷惑道，二分亦行。然煩惱障通理、事兩觀伏，以欣上厭下伏故；所知障唯理觀伏可知也。又約無間解脫，亦分細、牢者，至佛果位解脫道中名斷者，三種斷中斷性斷類名斷，而非斷用及斷體，以非所斷不名為斷，體已斷非正斷故，不名為能斷也。

三者、闊狹義，無著論云：如彩畫金剛，形兩頭寬而腰狹，解云：地前佛果喻寬，十地喻狹，以地地之中各修一行為首故，或七地已前分是寬，皆隨義准之。應知今若所破名金剛，金剛之般若能破摧名金剛，金剛即般若也。然經云般剌若者，因中慧；言薩筏若者，此云一切智，是果中智也；言般剌慎若者，斷惑慧，即此中所標，故云能斷也。

二、論者：然今唐國有三本流行於世：一、謂世親所制，翻或兩卷或三卷成。二、無著所造，或一卷或兩卷成。三、金剛仙所造，即謂南地吳人，非真聖教也，此或十一卷或十三卷成也。

若唯學有以非空，妄想之心更長；唯學空而非有，真智無因而不生起。滅妄想於空門，起真心於有府。有空雙鏡，說教有二種：一、謂隨機，如四諦二空等理；二、謂顯理而如，說無相實相等。佛以一音等。《華嚴》云：如來一語中演出無邊契經海等。《法華》唯明攝入以彰一乘。《勝鬘》通據出生及攝入也。然《法華》云：若人行五波羅蜜，不及受持聽聞法華者，約菩提涅槃總名一乘，故牛車喻於菩提。經云：吾為汝等造作此車，故應當等心，各各與之。故《勝鬘》云：行六波羅蜜不及手捉經者，彼據真如為乘也，如彼經文具顯其相也。

【如是我聞。一時、佛在舍衛國祇樹給孤獨園。】

第三、判本文者，此經始終有其三分：初、文前由致分；次、「爾時，須菩提即從座起」下，發請廣說分；後、「佛說是經已」下喜悟修行分。

前中一、由致分有二：初、明通由致，次、「爾時，世尊」下，別由致。

一、通由致中有五：一、為令生信，總顯已聞，說「如是我聞」；二、說者聽者共相會遇，時分無別，總說「一時」；三、化必有主，主若勝，法可尊，故標於佛；四、化必有處，要託勝處就妙法，故言「舍衛國祇樹給孤獨園」；五、明

教所被機，謂「千二百五十人俱」，據實亦有菩薩眾，如婆伽婆說；亦有八部眾，如下流通分說，今此略故，但舉聲聞也。餘文可知。

言說處者，謂筏蘇顯輕呼度，舊云五天竺者，訛也。今釋顯度者，此云月氏，此五國中，多有賢哲，如月照暝，能除炎熱，故以為名也。舊云月支等者，並非也。其「舍衛國」者，訛也，應云「室羅筏悉底布羅」，此云豐德城，謂豐多聞、豐欲境、豐解脫故。此城之主，即是鉢剌摩那侍特王，此云勝軍，即謂中印土之都城之名也。國名憍薩羅，為別恒河南憍薩羅，故以城名標別也。其南憍薩羅國城無有別名號，即以國為名故。「祇樹」者，即謂誓多太子之林，誓多者，此云戰勝也。「給孤獨園」者，謂須達多，於太子處所買得也。今合標彼，故雙舉之。廣說緣起，如餘疏陳。

【與大比丘眾千二百五十人俱。】

述曰：此五、彰教所被機也。謂佛共兼會名之為「與」，龍樹釋云：一者、同處豐德城，二者、同時同此說聽究竟一時故，三者、同心共取一味法故，四者、同見同證一解脫理故，五者、同戒各具別解脫戒故，六者、同解脫三乘同坐解脫床故，具如是義總名為「與」。

「大」者有五義，一、名稱大，大眾大人所知識故；二、位次大，皆住聖果非凡位故；三、功德大，或諸漏盡證智斷故；四、修行大，求大菩提修廣業故；五、徒眾大，千二百五十人故。龍樹釋云：如有七寶處，金為最大；乃至無好物處，鐵鋤為最大；如是，有三寶時，佛為最大；乃至於末後時，破戒僧為最大。故經云：瞻博迦華雖萎萃，猶勝諸華鮮潔時；破戒惡行諸比丘，猶勝外道持戒者故。今言大者，且對有學也。

「比丘」者，此有五義：一、怖魔，創心出家四魔怖故；二、乞士，以乞自活，齊自他故；三、淨命，離五邪命，正三業故。五邪命者：一、為利養故而現希奇，如坐行人念數珠等；二、為利養故自說己德；三、為利養故占相吉凶；四、為利養故高聲現威；五、為得利養故說先所得以動人心。四、持戒性，威儀曾不缺故。五、破惡，修道獲果，斷煩惱故。僧伽名眾，證理法事二俱和故。

「千二百五十人」者，佛初成道，初一時中，度五人俱隣等；第二時，度耶舍等五十人；第三時，度舍利子等一百人；第四時，度目犍連等一百人；第五時，度優樓頻螺迦葉等五百人；第六時，度迦耶迦葉等二百九十五人；第七時，度那提迦葉等二百人。如是總有千二百五十人，此舉常隨徒眾也。准下亦有比丘尼眾等，今此略故也。

然《阿含經》，唯為發趣求聲聞乘說；般若空教，唯為發趣求大乘者說，故下云「為大乘者說，為最上乘者說」也；《涅槃》、《法華》、《解深密》等，通為發趣一切乘者說，謂說有為無為名之為有，我及我所說為空，故今列聲聞眾者即是為令發趣求大乘故，菩薩已發趣，故此略不標也。上來明通由致竟。

【爾時，世尊食時，著衣持鉢，入舍衛大城乞食。於其城中次第乞已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，敷座而坐。】

述曰：第二、明別由致也。此文有十：一、明化主謂世尊，二、辨化時謂食時，三、彰衣服謂著衣，四、顯執器謂持鉢，五、陳化壤謂入舍衛大城，六、明求膳謂乞食也，七、辨均普謂於其城中次第乞已，八、彰攝化謂還至本處，九、顯濯足謂飯食訖收衣鉢洗足已，十、陳安住謂敷座而坐。

言「世尊」者，謂具六德，破四魔。四魔者可知，六德者，《佛地論》說：一、自在義，永不繫屬諸煩惱故；二、熾盛義，炎猛智火所燒練故；三、端嚴義，具諸相好所莊嚴故；四、名稱義，一切殊勝功德圓滿無不知故；五、吉祥義，一切世間親近供養咸稱讚故；六、尊重義，具一切德常起方便，利益安樂一切有情無懈廢故。

言「食時」者，謂齋時也。此下一一皆有所表，故《無垢稱經》云：佛告阿難陀，諸佛凡所有威儀進止無非佛事也。何故今云食時也？此顯食訖說經，日即正中，表其所說大乘無相理捨離空有二邊執，故食時者，謂即說經差別時分也。此表欲說無相之教，先觀無相之理。如欲說《無量義經》，先入無量義處三昧，觀無量義處之理。佛以慧為命，無相為食，欲說無相之教，先以慧觀無相妙理，後方說之，故言食時也。

「著衣」者，事衣有三：僧伽梨、鬱多羅、僧安陀惠，此中初衣，著入王城聚落；次衣，處眾說法；次衣可知，今欲入城，即顯著初衣也。法中亦有三衣：一者、精進亦名甲鎧，謂能策勵宣說利樂等事，不避寒熱等事，猶如著衣也。二、柔和忍辱衣，謂由忍辱故拒外怨害，不能侵，猶如著衣寒熱不觸也。三、慚愧之上服，由崇重賢善，輕拒暴惡，羞恥為相，故如衣也。今此表佛策勵宣說無相妙法，故言著衣也。

「持鉢」者，應量器：一者、應自所食量，二者、應外所施量故，不大不小名應量也。為表佛無分別智內證於理如鉢受食，心起於智故復名持。

「入舍衛大城」者，表欲入正法大城，餐無相食也。或正法如城，故《無垢稱》云：為護法城也。菩薩如守城故，或正法如城中人，菩薩如城，即為護法城也。或入法界大城，飲無相味，為表此故，言入舍衛大城也。「乞食」者，正表以無分別智，內證無相理也。「次第乞」者，謂從一巷至一巷，從一家至一家等，為顯於一一法皆遍證至無相理也。

「還至本處」者，為表將說無相之教，還須起後得智，為他廣演也。「洗足」者，為顯外有垢，洗足即除，內心有染，聞法自滅也。「敷座而坐」者，謂欲顯所說法最勝，故世尊自敷其座，如謡尊位，不令餘人敷座具也。「而坐」者，無著論釋云：顯示唯寂靜者，於法能覺能說，故此顯世尊。「端身正念」者，為表內能覺了真理，外能說無相法故也。《能斷金剛》云「住背面念」者，背，謂棕遠義；面，謂觀向義，謂以智觀理，如鏡鑒面也。所言背者，背生死；面者，向涅槃。背者，捨煩惱；面者，證真理。背者，離有空；面者，處中道。如是應知。或云「對面念」者，是視矚義，謂以智達理，如視矚其面故也。

【時，長老須菩提，在大眾中，即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬而白佛言：】

述曰：此大文第二、發請，正說分中，依世親科文有其二：謂從此唱至「果報亦不可思議」，是初周說，次「爾時，須菩提」乃至「云何應住」已下，訖至「應作如是觀」是第二周說也。謂初周中三問：未發心者如何成發心，乃至已修行者如何斷障。第二周中說者，若菩薩於自身三種修行生如是心，云我能發心，乃至云我能斷障。為除如是增上慢故，第二周說也。謂即初周說法，明未發心者教發；第二周說法者，謂已發心者，言我能發，故為說也。

或修行斷障二周別釋，舊釋云：初周為生是善，第二周為斷障，障即所知也。故下論云於內心修行，存我為菩薩，即障於不住道也。謂菩薩不住道中，無分別智內冥真理，方證得故，非起我能心也。

又解為利鈍兩機、初後二眾，故作兩周說也。

就初周中有二：謂始從「應如是降伏」下乃至「如所教住」是正宗；「可以身相見如來不」下，明斷疑，謂能斷道般若所斷者謂二障也。

正宗中有四，初、善現虔恭讚請；次、如來嘆印許陳；三、敬諾希聞；四、隨問別答。善現讚請中復三：初、明虔恭；次、明讚嘆；後、正陳請。

此初文也。然無著菩薩說成立七種義句已，此般若波羅蜜即得成立，謂種姓不斷等。此七之初三科判此經，總有三段；後四彰此經中所有之義，非別判文也。三段文者：一、善現讚嘆名為種姓不斷。二、善現發請名為發起行相，發問修行之相故。三、者如來印答，訖至「應作如是觀」名行所住處，謂依佛所說此一部義以行其行，即是行所住處也。四、對治者非別有文，即於行所住處中，有能所對治也。故論云：彼如是相應行相行諸住處時，有二種對治應知：謂邪行及共見正行，此中見者謂分別也。

於初住處中，若說菩薩應生如是心所有眾生等，此是邪行對治，生如是心，是菩薩是邪行；若復說言，若菩薩有眾生想等，此為共見正行對治，此分別執菩薩亦應斷，謂我應度眾生故。

於第二住處中，若說應行布施，此為邪行對治，非無布施是菩薩邪行，若復說言住於事等此為共見正行對治，此分別執菩薩亦應斷，謂應行布施故，就此之中有能對治、所對治，應准釋之。

五、不失者，謂不失正道，此遮增減執也。謂於行所住處之中執有人法，故名為增執；撥無真如妙法，故名為減執，若作此者，便失正道。今遮二執，故云不失。故論云：於中若說言：如來說福德性即非福德性者，此遮增益邊，以無彼福聚分別自性故，若復說言是故如來說如來福德聚，此遮損減邊，以彼雖不如言詞有自性而有可說事，以如來說福德聚故。乃至云所謂佛法者即非佛法，如是等皆應准釋名為不失也。

六、地者此有三種：一、信行地，謂凡夫修位始從唱乃至「是名一切法」也；二、淨心地，謂十地始從「譬如人身長大」下；三、佛地，從「若菩薩作是言，我當莊嚴佛土」乃至經末也。七、立名者，謂釋能斷之名可知也。

然南地有《金剛仙釋》，科此論總為十二分者，但是此方凡情，浪作圖度，不可依據也。

「爾時長老」者，西方以耆尊為長老也，若少而有德，故有大德之名，非此

方同。「須菩提」者，訛也，應云「蘇補底」，此云善現，即世尊弟子之中解空第一也，謂應佛之世即能現生，或善能現前了達空義，或初生現時其室空寂，相師占之名為善現。現者出也，生時室中一切空寂，表其長大善解空義，故名善現。新翻《能斷》名「具壽善現」者。命有二種：一、出世命，謂慧，二者、世間命，謂連持色心相續。若單標慧命，不攝世間；若獨言壽不通出世，顯雙具二，故云具壽也。即善現有二：一者、得出世慧命，二者、為得世間長命，故亦云長老也。

「即從座起」者，為表捨二乘之非實，趣一乘之究竟也。「偏袒右肩」者，顯示敬相，彼以右為吉祥故也，為表般若能與眾作吉慶也。「右膝著地」者，顯降伏生死過失也，謂無始來以右手腳造眾罪故，為表此法能伏生死苦也。「合掌」者，為表聽者之心與法冥合也。「恭敬」者，表法可尊也。

無著論云：有六因緣故須菩提問：一者、斷疑，謂諸眾生無始已來，無明在身，煩惱迷覆而生疑惑，謂於四諦或於三寶等而生疑惑，不能生信，若發問時，所有是諸疑惑者皆悉斷故。二、為起信解故者，謂若雖有信於諸經法，不知於何而起信解，故為發問，令於般若起信解故。三、為入甚深者，謂若雖於般若生於信解，然於甚深之義未能進解，故為發問，令解甚深義也。四、為不退轉故者，謂雖於甚深而得解悟，然逢蚊虻鬥諍疲懈等緣，或時退轉，一為發問，永無退故。五、為生喜故者，謂眾生久殖生死，恒懷無量種種憂苦，一為發問，憂苦永除，故生歡喜也。六、為正法久住故者，謂若不說如是般若，或諸正法速即隱滅，無人住持，一為發問，當令正法永得久住也。

【「希有，世尊！如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。】

述曰：依世親科，初周之中有二：一、當宗請說分；二、「可以身相」下，廣破眾疑分。

初中有四：一、虔恭讚請，二、嘆印許陳，三、敬諾希聞，四、隨問別答。

初中有四：一彰所在，謂大眾中，二顯虔恭，三明讚嘆，四正發請。上來二文竟，此為第三讚嘆也。言「希有，世尊」者，謂住劫之中減時方有佛出世也。只如賢劫千佛之中，已有四佛出世，謂此住劫之中，初之五劫無佛世現；第六劫中，人壽四萬歲時，拘留孫佛出世；第七劫中，人壽三萬歲時，拘那含牟尼佛出世；第八劫中，人壽二萬歲時，迦葉佛出世；第九劫中，人壽百歲時，釋迦牟尼佛出；第十劫中，人壽八萬歲初減劫時，彌勒佛出；至第十五劫，九百九十四佛共出一劫，至後住劫中，有樓至佛獨出一住劫；從此已後更經十二大劫，方有星宿劫中第一日光佛出；從此已後，更經三百劫，方有餘佛出世。故《法華》云：諸佛出於世懸遠值遇難等也。

「善護念」者，世親云：加彼身、同行，一、加其身，二、加其同梵行者。謂有菩薩曾已發心，逢遇諸佛，機根已熟者，如來即護念之，一切加其身，令得自利增長善法。二、加同行，謂即菩薩有同共梵行者，令轉教授之，加其利他也。

「善付囑」者，謂根未熟菩薩即是，雖已發心，機根未熟，此有二種：一者，曾未有功德；二者，曾來雖有功德，已唯退失。以此二人付授根熟菩薩，令其教導，於未得已退者令得，於曾得已退者令其進修，故名付囑，又得不退者令不捨

大乘者，前將根未熟付授根已熟者，今即世尊以法付授根未熟者，令不捨大乘，於大乘中欲令勝進，名為付囑。世親云：准論付囑有二：一者、菩薩之中有得退未得退者，但令其不捨大乘，令其勝進名為付囑也。然無著釋意與此稍殊，彼意說云：如來初成道時，有菩薩，曾於過去已積善根，根已成熟者，佛即為說彼行所住處，於住處中說聖道為能對治，分別為所對治；又說斷除增減二執，不失正道，凡夫修菩薩修及佛地，又說成立般若名故，如是名為善護念也。善付囑者即根未熟菩薩，未能發心修行，故如來臨涅槃付囑已攝受菩薩，令其以此五種義為說，亦令成熟佛法也。已攝受者，即謂根熟菩薩故也。

然「護念」有六：一者、時，謂如來能為現在及未來二時護念也。謂於現在令其安樂之時，即不令作惡，招未來惡果，名為利益。非如慈母令兒子現在得樂故，反令造惡也。二者、差別，謂善能知機差別為說故名善護念也。三者、高大，謂以般若攝益有情，更無過上故也。四、牢固者，謂世間物可有破壞，唯其般若畢竟堅牢也。五、普遍者，謂遍能攝益於自他，故非如二乘但自利也。六、異相者，謂信行地中凡夫修位有種種別，隨其差別，以別異法而為說故也。

「善付囑」者，亦有六種：一、入處者，謂所歸投處名為入處，處謂安處也。謂佛付囑根未熟者言，我涅槃後歸餘菩薩諸佛等，故以諸善友為所歸投也。二、法爾得者，謂已根熟者，於他之所法爾能為攝益，如母於子也。三、轉教者，謂令傳說般若深法使傳燈紹繼不絕故也。四、不失者，即是入處，由有所歸投，故不失正法正道也。五、悲者，即是法爾由有悲故，能法爾攝益他。六、尊重者，即轉授也，由尊重般若故而能展轉傳教也。

【「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」】

述曰：此第三、正發請也。「善男子」等者，即謂烏波索迦等也，若不受別解脫戒，不能親近承事，故不名為善也。「發」者，生也、起也。「阿耨多羅」者，此云無上也。「三」者，正也，「藐」者，等也。「三」，又名正。「菩提」，稱覺。應云無上正等正覺及等正覺，謂初是總名，次簡外道邪覺，次簡二乘偏覺，次簡菩薩缺覺，舉圓滿故，如是名為無上正等正覺也。

謂此體者，即是法身，故《勝鬘》云：如來者，即是法身；法身即涅槃界也。言發心者，謂趣向於般若，故名為發。「云何住」者，問住何心而成發也？謂於何處安住其心而成發也？「云何修行」，既發心已，如何修行耶？「云何降伏其心」者，既修行已，煩惱所知如何除斷耶？「云何住」者，即謂深念眾生心也；「云何修行」者，謂求菩提心也；「云何降伏」者，謂厭離有為心也。又斷一切惡者，即是云何降伏其心也；修一切善者，即云何修行也；度一切眾生者，即云何住也。又律儀戒、攝善法戒、饒益有情戒亦此配之也。

此上並依世親意釋，依無著者與上不同也。彼云：「應住」者，謂欲願故，欲者正求也，謂即正求佛故，願者為所求故，作心思念也。謂發正願，斷一切惡等故。「應修行」者，謂相應三摩鉢帝故，三摩鉢帝者，無分別三摩提也，謂為對治分別故，而起無分別三摩提引無分別智也。此意云由有分別故，是非遂生，

是非生故煩惱起，煩惱起故造惡業，造惡業故生死轉，今為斷彼，故起無分別行也，分別者，即所知障故。「應降伏」者，謂折伏散時，折伏散時者，若彼三摩鉢帝心散，制令還住也。此意云：若折伏分別心，不令散亂，故名為降伏；正起無分別三摩鉢帝，故名為修行也。

問：何故不得言若善男子等於三乘菩提應云何住等，而獨言於大乘耶？如《勝鬘》云：荷四重擔者，即有姓無姓皆攝益故。答：論釋云「不可得義」，謂善現既是聲聞，若問大乘住行為不可得，若問二乘住行者非為難事，世尊不嘆善哉也。又為三種菩提差別故，善問故唯問發行菩薩乘也。

【佛言：「善哉，善哉。須菩提！如汝所說：如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩，汝今諦聽！當為汝說：善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是降伏其心。」】

述曰：此第二、嘆印許陳，於中有三：一者、嘆、二者、印、三者、許陳。

「嘆」者，謂善哉也，謂若善現少有合理，佛但印可，未必重嘆；為問既極深廣，故佛重讚善哉也。「印」謂印述其言，「許陳」者，為擬宣說，「諦」者審也，令其諦審聽受，故曰諦聽，故經說言：聽者端視如飢渴，一心入於語義中，踊躍聞法心悲喜，如是之人乃為說也。

【「唯然，世尊！願樂欲聞。」】

述曰：此第三、敬諾希聞也。唯者，敬詞。然者，可然其事也。

【佛告須菩提：「諸菩薩摩訶薩應如是降伏其心！所有一切眾生之類：若卵生、若胎生、若濕生、若化生；若有色、若無色；若有想、若無想、若非有想非無想。】

述曰：此第四、隨問別答。於中，初、答云何住；次、「復次」下，答云何修行；後、「須菩提！菩薩應如是」下，答降伏。

就初之中有四：初明廣大心，次明第一心，次明常心，次明不顛倒心。此初也。上依世親科。依無著者，就第三彼修行所住處中，差別言之有十八，約地言之有三，謂初十六，是地前資糧、加行二位凡夫修行，即信行地；第十七，證道是十地菩薩行，即淨心地；第十八，上求地，即佛地也。

謂「我莊嚴佛土」已下文，若約住處言之，有六：謂一、攝住處。二、波羅蜜淨住處等，於中初二住處，即是十八中初二。第三、欲住處者，即十八中二，謂欲得色身、法身故。第四、離障礙住處者，即餘十二住。第五、淨心住處者，即第十七證道。第六、究竟住處者，即第十八上求佛地。總雖有八住處，後二不離前六，故通一切住處故，但言住處言之有六種也。謂且如初二住處中，即有廣大及甚深二種住處，如論具顯，餘例應然。就六住處之中，初四是信行地，於中初二資糧位，次二加行位也。

然無著之意，不同世親論，十八差別，一一皆有答前三問也。故論云：經言「菩薩應生如是心」者，顯菩薩應如是住中欲願也。「若菩薩眾生相轉，即非菩

薩」者，顯示應如是修行中相應三摩鉢帝時也。「若菩薩起眾生相人相壽者相，則不名菩薩」者，顯示應如是降伏其心中攝散時也。其世親以十八差別中初二差別合答三問，不同無著一一皆答三問，撿論應知。

此答云何住者，謂如何安處其心而成發也。謂諸修行者，欲證菩提作大利樂，要先發起大菩提心，方興正行，故經說言：如竹破初節，餘節速能破，見道初除障，餘障速能除。若發菩提心，一切功德自應圓滿。故發菩提心，經說譬如大海初有一滴，能為諸寶作所依處，最初發心亦復如是，五乘善法皆因此生。又如世界初始漸起即為荷負諸眾生因，此心亦爾，能為五趣無量種類荷負依止。又如空界無不含容，大菩提心，亦復如是，遍空有為皆厭離故，如空菩提皆求證故，盡空眾生皆深念故。此初發心雖為下劣，一念福聚尚說難盡，況經多劫發心修行利樂功德！因何發心？一者，見聞佛等功德神力，二者，聞說菩薩藏教，三者，見聞佛法將滅，念言法住能滅大苦，四者，末劫多見眾生癡無慚愧，慳嫉憂苦惡行放逸懈怠不信念。言濁世多起如是惡煩惱時，我當發心令餘學我起菩提願。由此便發大菩提心。

將欲發心先具十德，起三妙觀，十勝德者：一、親近善友，謂情同道合，雖遠名近，若非同合者，雖近不名善友也。故《涅槃》云：善知識者，如法而說，如說而行，謂自不殺生，教他不殺生；乃至自不邪見，教他不邪見等，名如說而行也。又善知識者，猶如初月至十五日漸圓，勝故也。二、供養諸佛，謂行十種供養，謂現前不現前等。三、修集善根，謂凡所為作，共集善故。四、者志求勝法，謂好作勝善，好聞勝法，如是等。五、心常柔和，謂性不穬戾，猶如良馬。六、遭苦能忍，謂為菩提不憚寒熱等苦故。七、慈悲淳厚，謂濟拔一切。八、深心平等，謂怨親無二，好惡齊故。九、信樂大乘。十、求佛智慧。《法華》有五，故彼云：「又佛子心淨，柔軟亦利根，無量諸佛所，而行深妙道。」

三妙觀者：一、厭離有為，謂觀生死惡趣無暇等眾苦逼迫，自身之中五蘊四大能生惡業，九孔常流臭穢不淨，三十六物之所集起，無量煩惱，燒煮身心，如沫如泡，念念遷謝，癡覆造業，六趣輪迴，諦審思惟，深心厭捨。二、求菩提，謂觀佛果相好功德莊嚴，法身本淨，具戒等蘊力無畏無量勝法；成二妙智，慈愍眾生，開導愚迷，令行正路，諸有情類，遇皆除惱，見是功德修集名希求。三、念眾生，謂觀眾生癡愛所惑，受大劇苦，不信因果，造惡業因，厭捨正道，信受邪道，四流所流，七漏所漏，雖畏眾苦，還為惡業，而常自行憂悲苦惱，愛別離苦，見已還愛，怨憎會苦，覺已彌怨，為欲起業，生苦無厭，求樂犯戒，懷憂縱逸，作無間業，頑弊無慚，謗毀大乘，癡執生慢，雖懷聰敏，具斷善根，妄自貢高，常無改悔，生八無暇，匱法無修，雖聞不持，翻習邪業，得世妙果，謂證涅槃，受彼樂終，還生惡趣，見是等輩，深心悲愍。

次應發心，如是發願：願我決定當證無上正等菩提，能作有情一切義利，或隨意樂諸佛之名，如釋迦佛初發希願，如俱舍頌於三無數劫逆次逢勝觀、燃燈、寶髻佛，初釋迦牟尼佛。無著菩薩由此說言，清淨增上力，堅固心勝進，名菩薩初修無數三大劫，先起信、精進、念、定、慧根，降伏障染，次發大願，常逢善友，以為勝緣，雖遇惡友，方便沮壞，終不棄捨大菩提心，所修善法，運運增長，

以不退屈，而為策發，齊是名為最初修行。

依如上說初發心已，即名趣入無上菩提，預在大乘諸菩薩數，於生死海作出限量，勇猛定當速登彼岸。今此一唱名廣大心者，謂十方無邊、世界無邊、眾生無邊，如是無邊眾生，我無始來，於彼起於十惡，今發心已，於此眾生，皆擬濟拔攝受，故名廣大心也，並欲度脫故。

無著論云：有想無想等境界所攝別故者，謂觀此三為境界故。「有想」者，謂七有想，「無想」者謂五無想，「非想非無想」者，除前二，此依有宗釋。大乘解者謂：識處名有想，無所有處名無想，無少所有第三非想者非前識處，故非非想者非前無少所有處故也。餘如論易詳。又論問云：彼卵生等四，如何得入無餘涅槃？答：有三因緣故，謂難處生者待時故者，謂彼答意云：卵生等難處眾生，待出難處時即令入，無妨也。

【「我皆令入無餘涅槃而滅度之。】

述曰：此第一心也。涅槃有四：一、自性清淨，謂在纏名如來藏。二、有餘依，謂生死因盡。三、無餘依，謂生死果盡。四、無住處，謂大悲般若二行親證。或加方便淨涅槃為五。謂菩薩作是意樂：無邊眾生皆欲具得無餘涅槃，故名第一心也。無著論云：何故不直說涅槃耶？若如是，便與世尊所說初禪等方便涅槃不別故者，謂初禪等涅槃是世間道，離欲但是士夫果，今言離繫果故也。何故不說有餘涅槃界？彼共果故者，無餘涅槃惑苦依盡所顯故，是不共果；又非一向者，謂非一向苦依盡故。云何故不說無住涅槃耶？為顯三乘共通故。

【「如是滅度無量無數無邊眾生，實無眾生得滅度者。】

述曰：此顯常心也。謂菩薩攝他同己，他度即我，己外無他，故能常度。

【「何以故？須菩提！若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，即非菩薩。】

述曰：此第四不顛倒心也。若起我等四執，即分別之障未除，妄想以之更長故，是顛倒。既無有四執，故名不顛倒心。服藥本除其病，無實反增，故世親云：我者，總觀三世五蘊差別執；見過去我，相續至現在不斷，名眾生相；見現在命根不斷住故，名命者相；見命根斷滅過去後生六道，名壽者相。然婆伽婆說，命者即是此名人相，無著稍不同也。

【「復次，須菩提！菩薩於法，應無所住行於布施，所謂不住色布施，不住聲香味觸法布施。】

述曰：此依世親，答第二問也。然標布施者有二義：一者、順在家三福業事，出家六波羅蜜之中，施為先故；二者、體寬通攝六故也。在家三福業者，謂，施、戒、修也。此三能於今世後世可愛樂故，賢良君子所稱讚故，名為福業，非福翻此。初，行施者，謂諸眾生無始已來，生死繫縛，都為慳貪，創令行施，使於未得財色等，不生貪著，於已得財色等，不起慳悋，名之為施。戒者，謂教持五、八等戒。修者，謂修行諸善、習禪定等。出家六波羅蜜者，謂出家修行，先行施

度，謂從淺至深，從監至細，從易至難，故經據勝者謂眾聖之府據最勝，故各依一義，亦不相違。

第二體寬通攝六故者。世親云:「檀度攝於六，資生無畏法，此中一二三，是名修行住」。無著意亦同，謂檀度有三：一者、資生，此有二種謂內財外財施；二者、無畏，謂令離苦得樂等，不令怖畏故；三、法施，謂隨機應病為說法。故於中資生攝一謂檀度；無畏攝二謂忍、戒，於已作惡未作惡令不生怖畏故；法施攝三，謂進、定、慧，正說法時不疲倦，故觀知機明簡擇故也。無性論亦作是說，施性中現有六波羅蜜多，財施無畏施法施所攝故。解云有釋此與彼若次同，有釋此說，三種施中一一皆攝於六，由如是義故唯檀施也。

「不住於事應行布施」者，謂不著自身也。謂行施時不求自身端妙等，故但為菩提也。「應無所住」者，不著報恩也。「不住色香」等者，不著外增上果錢財奴婢等行施也。故論云:「自身及報恩，果報斯不著，護存已不施，防求於異事。」此中初兩句配之文，次兩句釋前意。於中初一句釋不著自身，次一句釋不著報恩及果報，如論易詳。

【「須菩提！菩薩應如是布施，不住於相。】

述曰：此答第三問也。於中有二：初、正答前徵，次、釋疑難。

此初也。應云不住相想，想者，分別心；相者，所著境。言不住者，除內分別心，於外不著外相也。謂不見受者，施者及所施物，故而熾然施也。若見空而不施，即是空執；若但施而不見空，便有病。要見空，而且施，方貫中道，得成波羅蜜多。故唯識云：要七最勝之所攝受，方可建立波羅蜜多，謂安住與依止、意樂及事業、巧便、迴向並清淨，由七度復成。此言無相者，即是彼第五巧便最勝。

下釋疑難中有四：一者、標，二、舉喻，三者、合，四者、勸。上來依世親意釋竟。依無著者，自「不住於事事疑是相、」已下，明十八住處中第二波羅蜜相應行。六種住處中，第二，淨心住處也。於中文有二：初，乃至「不於」前，正明淨心住處；次，「不住於相」已下，明於此不堪為令堪故，顯示不住行施也。

又論云：從此已下，有五種，隨所相應而解釋應知者，謂從第二住處已下也。五種者，謂：一者、依義，依謂所依即以所對治為所依也。二者、說相，相謂狀也。三者、攝持，謂依處所行當來菩提果名為攝持也。四者、安立，謂安立處真如妙理也。五者、顯示，謂顯示相應三摩鉢帝及折伏散時也。然就此正明淨心住處中，云不住於事者，是依義依所對治住有能對治不住故，行布施者是說相亦是攝持，欲願當來菩提果故，不住行施者是第四安立，謂不著自體等三事，即是安立第一義故，以第一義為無住也。故無垢稱云：無住即無本也。謂行施時，安立於心，住於無住，故云不住行施也。不住相想者，此是顯示也。謂相應三摩鉢提及攝散心於此二時不住相想，故判文如此。

釋者論說六波羅蜜有二種果，一者未來，二者現在，如論具顯。云不住於事，此說不著檀波羅蜜未來果，「應無所住」者，此不著餘五度未來果也。若求現在果故行施，名為住色聲等行施也。若求現法涅槃故行施者，名為住法行施也。子

云：准此故知，「應無所住」者，脫一法字也。理應云：無所住法，行於布施。故餘見論文，自當決了。

【「何以故？若菩薩不住相布施，其福德不可思量。】

述曰：依世親釋，答第三問中，上來正答前徵竟。自下釋疑文有其四：初法說、次喻說、次合說、後勸信。

此初也。謂有疑曰：若三事體空故而行施者，如何能成施福？如來為釋此疑，故答云：若無住相施，其福最多也。何以故者，佛語須菩提云：我何以教令無住相施故？謂有相施者，是順世間施，可破壞故，可毀責故；得世間果，不堅住故，是可思議，是可計量。無相施者，順出世間，不可破壞，當得出世菩提果故，堅牢久住，情不能思，算數所不能量也。又有相施者，有其分限，是有拘礙；無相施者，無其分限，寬廣無邊，無有拘礙，是故得福最多，故不可以情思算數計量多少也。

【「須菩提！於意云何？東方虛空可思量不？」「不也，世尊！」「須菩提！南西北方四維上下虛空可思量不？」「不也世尊。」】

述曰：此第二舉喻，於中初舉東方虛空，次舉餘九方。一一中，皆初佛問，次善現順佛而答也。

此意若山河大地星月等諸事物，皆有大小分限，如有相布施；唯有虛空無其大小分量限礙，故喻無相布施也。故有經說：唯有虛空可喻法身也，謂十方虛空皆無邊限，不可算量，同無相施福多無限不可計量也。然世親之意，於其事物有種種不同，謂若男若女若好若惡若此若彼等，皆由有相行施等，故所有差別眾多分限，若以心契無相無差別理而行施者，福無限礙，當來成佛，其福遍滿，無此彼自他差別也。無差別理者，謂空無我理也，普遍一切如虛空故。

【「須菩提！菩薩無住相布施，福德亦復如是不可思量。】

述曰：此第三合也。

【「須菩提！菩薩但應如所教住。】

述曰：此第四勸信也。謂勸令如佛所教，行無相施，福定無邊，不久當成廣大果也。此意云：汝等雖復未解，但應如佛所教，後證之時，方自了達也。上來依世親釋竟。

依無著者，就此一段明淨住處中，初、正明淨住處，次、「不住相」已下，為令堪故，世尊顯示不住行施，福德最多也。謂或有菩薩，聞說無相施故，不生堪忍欲樂修習，而作是說：本所行施，求自體殊勝，及以得恩並諸果報，既無相施，何所得耶？謂但貪有相施福德而求自體等，於無相施，不能堪樂。故俗有言曰：少不學，長無能；有不施，思所窮；老不教，死無名。所以有菩薩貪其福德也。世尊為令堪故，而以虛空為喻也。謂說猶如虛空，有三因緣：

一者、遍一切處，謂於住不住相中福生故，解云此說虛空遍一切處無間，有

色無色之處，皆能遍故；不同於色，不遍一切，亦不長久。行無相施，其若虛空。成佛已去，周遍一切，福量圓滿，長久不絕也。於住不住相中福生故者，謂行無相施時，近即感得十王果報，遠能獲悟菩提法身。其十王果為住福也，菩提法身是不住福。若有相行施尚不得十王報，寧得佛菩提?

二者、寬廣高大殊勝故者，謂虛空能廣能高又復殊勝，風所不飄、水所不溺、火所不燒、物所不壞，但由高廣殊勝故；行無相施，亦復如是。

三者、無盡究竟不窮故者，謂如虛空畢竟常住，永無窮盡；無相施福，亦復如是，無限無盡，不窮竭故。

【「須菩提！於意云何？可以身相見如來不？」】

述曰：依世親上來當宗正明竟，自下廣破眾疑分，於中論有十三分，今科為十二，謂初周說中於此已下，有四重校量：

第一校量者，謂以三千大千世界七寶布施，不如受持一四句偈。

第二校量者，謂如一恒河沙，一一沙數復是一恒河，如是恒河一一沙數是一世界，於爾所世界中皆置七寶滿，而以布施，不如受持四句偈等也。此二以財施校量也。

第三校量者，謂以一恒河沙等身命布施，不如受持一四句偈。

第四校量者，一日三時，於一一時皆以恒河沙等身命布施，不如聞此經典信心不逆。此二以法施校量也，謂以內身行法供養故。

或初二外財施以校量，次二內財施以校量也。於四之中第二、第三合為一文，故總為三段，一一段中皆有四文，謂初三破疑第四正校量，故合之為十二段也。

就初校量之中，文有四：一者，謂可以相成就得見如來不？二者，須菩提白佛，頗眾生得聞如是。三者，如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？四者，正校量。就四之中初三破疑；後一正校量，不破疑也。

前三之中，初、於無相因以生疑，次、於無相因果以生疑，後、於無相果以生疑。就此之中，初、世尊卻問，次、善現順答，後、如來印成。

此初也。此有疑曰：若不住於相行布施者，所行之因既是無相，何故所得之果是有相耶？謂謠佛化身有三相，故而生疑也。三相者：謂佛未成道已前，名為生相；成道已後，說法度人，名住異；入涅槃時，名為滅相。住異合說者，如常釋之，謂現形權應隨機接物以示三相之身。眾生謠之，謂得有相之果，便與無相之因不順。今為解此疑，故言不可以相見如來也。謂法身無相是如來，故離彼三相，即是法身如來故也。

【「不也，世尊！不可以身相得見如來。何以故？如來所說身相，即非身相。」】

述曰：此第二，善現順答也。於中初正答，次釋意。但為善現俊爽孤標，佛兼加衛聰敏，情得意，答順佛心，故言不也。「所說身相，即非身相」者，謂所說三相之身相者，即非是法身之無相也，「所說身相」者，謂三相身，即是有相也，「即非身相」者，非無相身也，以無相為相故。

【佛告須菩提：「凡所有相，皆是虛妄。若見諸相非相，即見如來。」】

述曰：此第三、佛重印成也。「凡所有相，皆是虛妄」者，謂虛妄有三：一者、真如法身無生滅，故名為真實；諸餘事法，皆名虛妄，即此所說也。二者、諸無漏法皆名真實，諸有漏法皆名為虛妄。故中邊分別論云：三界虛妄心心所也。三者、依他圓成名為真實，遍計所執名為虛妄，故此下文我相即是非相，乃至云離一切諸相即名諸佛也。今言虛妄者，即有為、無漏皆名虛妄也。「若見諸相」者，謂三相，「非相」者，謂法身無相也。上來依世親釋竟。

自下依無著釋者，此一段文，即十八住處中，第三為欲得色身住處也。於六種住處中第三欲住處。欲住處中有二：謂欲得色身及法身。此初也。於中文有其三，如前科判，言欲得色身者，謂有菩薩既發心已，次修行時，見佛三相之身相好具足，便欲求得，故佛意曰：三相身者，不是如來，卻問須菩提成顯此義，為遮欲得色身菩薩故也。依義、說相、攝持、安立、顯現等五義，並如論自配，謂所說相即非相者，是攝持也。謂由欲願攝持當來菩薩果，故名攝持，餘思可知。

【須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，得聞如是言說章句，生實信不？」】

述曰：依世親意，就初校量中，此破第二疑也。上來既說行無相因得無相果，義既甚深，不同有相。佛滅度後，一切眾生及佛在世諸惡眾生，不生信心，如來是不成空說耶？設生信，來世惡人，如何能信？

為破此疑，故佛答云：未來有菩薩備三德者，曾已積集善根，故能生實想，亦不空說也。偈言不空，以有實者，謂以有能生實想故，佛不空說也。言三德者，謂戒定慧學；又說一者修行，謂具三學；二者逢善友，謂值諸佛；三者離空有執，謂證二無我理。

今此文中，初問、次答。此初也。「言說章句」謂能詮教也。「生實想」者，謂能起智，順其無相因果也。謂有惡眾生，於其無相，不生智順；於其有相，返生順智，故善現作此問也。

無著論意者，上來三差別竟，此為第四欲得法身住處也。六種住處中第三欲住處有二，上來欲得法身也。於中有二，一者，欲得言說法身，二者，欲得證得法身，言說法身者，謂能詮教；證得法身者，謂所詮理。此意云：上為修行，求證色身，佛言有相虛妄，法身是實，因此便求法身無相，將欲證其無相，先起四親近行，謂近善知識從彼求聞，思惟修習，故先欲得言說法身也。

【佛告須菩提：「莫作是說。如來滅後，後五百歲，有持戒修福者，於此章句能生信心，以此為實。】

述曰：此第二答中，無著、世親皆有三段，且世親者，初明修行，次「當知是人」下，明逢善友，「如來悉知」已下，明具福德，達二空理不著空有也。無著科者，初顯示修行，次顯示集因，後顯示善友攝受，兩科雖復有異，皆是答須菩提生疑問已。

「莫作是說」者，佛語善現，汝莫言不生實相，亦有生實相者故。若依無著釋者，須菩提問佛云：頗有眾生，能得聞言說法身不？佛答云：有得也。

「後五百歲」者，謂釋迦滅後，正法五百年，像法一千年，末法一萬年。未

度比丘尼已前時，正法一千年也。然法有三種，謂教、行、證法，於中正法住時三種有；像法住時，而無證法，更不得果，故但有教、行，像似於正法時，故名像也。於末法時，唯教法而無行、證，設有持戒修行者，多為名聞利養故。今言後者，即是第三五百年後，正法滅時也，故《能斷》云「正行滅時」也。又《月藏經》說，佛滅度後第一五百年解脫堅固，謂修行者，多分並得解脫出離故；第二五百年，禪定堅固，謂修行者，多分得禪，不得聖故；第三五百年，多聞堅固，謂多因經論博達多智故；第四五百年，福德堅固，謂多福德，造塔寺等故；第五五百年，鬥諍堅固，今言後五百年者，謂於五時中皆有持戒修福等也。謂於後五百年有具戒定慧者，於無相因果經教中能生淨信心，起隨順智以為實相也。

【「當知是人不於一佛二佛三四五佛而種善根，已於無量千萬佛所種諸善根，聞是章句，乃至一念生淨信者。】

述曰：此第二文也。無著、天親隨義如前科判，謂說若有於此經句生一念信，尚曾供養無量諸佛，況起多念；乃至受持聽聞等者，曾集善根更多也；若生實想者，曾善又多也。何故爾耶？謂雖於此生一念信熏習在身，當來成熟，能破無量廣大生死故也。

【「須菩提！如來悉知悉見，是諸眾生，得如是無量福德。】

述曰：此第三，明達二空理，離空有邊也。無著云：此下明善友攝受也。於中初標、次釋。此初也。

世親云：「如來悉知」者，簡肉眼見，謂以智知故；「悉見」者，簡比量智，皆現量見故。謂諸眾生，達二無我，所有持戒等福德，如來悉以佛智現量知彼也。餘經中說：菩薩生福德者，謂初起；取福德者，謂久熏修。今此但總故，云得如是無量福德也。

無著釋云：「悉知」者，知名身，四蘊為名故；「悉見」者，見色身，謂於一切行住所作中知其心，見其依止故，即是顯示善友所攝也。生取無量福者，「生」謂福正起時，「取」者，即是彼滅時攝持種子也。

【「何以故？是諸眾生無復我相、人相、眾生相、壽者相。】

述曰：此第二釋中，初、明無我，次、明無法相四種。此意云：後五百歲時，有菩薩，了達身之生起衰滅，本非有我，又了怨親是非之類，本由自心，都無定實。既聞人法二空之理，復積持戒等福，所以如來以佛智知、眼見也。謂總緣三世五蘊差別一一陰是我，如是妄取，是名為我相；見身相續不斷，謂從過去我而至現在，名為眾生相；見現在一報命根不斷，名為命者；見命根斷滅後，未來復生餘六道中者，名為壽者，今「人」替於「命」者也。

無著釋稍不同，謂取我自體相續，名為我，我所取，為眾生想，此二我即及我所也。謂我乃至壽住，取為命相，展轉趣餘趣，取為人想，解云：彼說壽者，此說為人也。上來四執妄情謂有，總了為空，故云無我相等也。

【「無法相，亦無非法相。】

述曰：此第二明法相之中，初、明四法相，次、結成如筏喻。前中有二：初、明空有相，次、明依言離言相。初中有二：初、總標，次、別釋之。此初也。

此文闕略，故科有參差，若觀餘本不爾也。謂：初標四法相，次別釋，釋中有二：初云有法相即著我人，有非法相亦著我人者，即釋前不著空有相；次云不應取法，不應取非法者，釋前依言離言相也。今此標中但標空有相，略無標依言離言相，釋中具有也。

「無法相」者，謂凡情妄執執法我，為有名為法相，既達為空，知法體而非實，故云無法相，無其所執實有法相故。「亦無非法相」者，謂愚者，妄情撥圓成而是無，名非法相，空無有體故；智者了此圓成是有，故無非法相，無其所執為空相故。二無我理是實有，故此中更應云無相亦非無相，言無相者，謂無我理，不可以言宣說為有為無。諸小菩薩乍謂可說名之為相，聖者了之為不可說，故云無相也。亦非無相者，以於無言處依言相說也，謂愚者既聞不可說，故即謂有言皆非，智人達之，故依言辭而說，然不執著，故言亦非無想也。

【「何以故？是諸眾生若心取相，則為著我人眾生壽者。】

述曰：釋前不著空有相中有二，初總，次別釋。此初也。

【「若取法相，即著我人眾生壽者；何以故？若取非法相，即著我人眾生壽者。】

述曰：此別釋也。謂若執法我為有，即亦著我人，執圓成為無，亦著人我，取是執義，雙無二執故即契中道，故云無法相亦無非法相者，離二執也。故偈云：一切空無物者，人法二我無也。實有者，二無我理體非無也。不可說者，不可以言說為有為無也，法性離言，故依言辭而說者，易知也。又云若取法相，則為著我人等者，此義云何？但有無明使無現行監煩惱，亦無我見故者。解云：「但有無明使」者，謂無明住地，即是分別法執也。「無現行監煩惱」者，謂無現行煩惱障也，但有種子隨逐故。此意云：由有法執現行故，煩惱障隨起也。

無著論亦云：然於我想中隨眠不斷故，則為有我取，是故經言：「是諸眾生，若取法相，則為著我」等，意亦同世親也。由法執取法相故，我等便生故。

【「是故不應取法，不應取非法。】

述曰：此釋第二、依言離言相也。不應取法者，不應如聲取法，謂不如言而取故；不應取非法者，隨順第一義智正說，如是取者，謂必因言而悟真故。

【「以是義故，如來常說：汝等比丘，知我說法，如筏喻者；法尚應捨，何況非法。】

述曰：此結成筏喻也。謂將欲證真，必因言說，及其正證，即不假言。如筏至岸，即無所用也。上來依世親釋竟。

依無著者，論云：此取顯示實相對治五種邪取故。何者五取？一者，外道；

二者，內法凡夫及聲聞；三者，增上慢菩薩；四者，世間共想定；五者，無想定。第一者，我等想轉；第二者，法相轉；第三者，無法相轉，此猶有法取，有法取者，謂取無法故；第四者，有想轉，謂執有想定；第五者，無想轉，執無想定故。是諸菩薩於彼皆不轉也。於中言生實想者，此為依義顯示，對治不實想。故言於此修多羅章句中者，此為說相，顯示言說法身故。即彼當生實想中，言當生者，是欲願攝持。是諸菩薩，無復我想轉等者，是安立第一義，不應取法非法者，顯了也。

【「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」】

述曰：依世親，此破第三疑也。謂有疑曰：上言無想因，還得無相果，何故釋迦佛於道場成覺，說法度人雙林入滅等耶？真諦引經偈言：「七年作嬰兒，八年作童子，四年學五明，十年受欲樂，二十九出家，三十五成道，四十五年中，廣度諸眾生。」此等即是有相之果，豈彼不行無相因耶？為破此疑故有此文也。

於中初佛問，次善現答。此初也。然佛有三種，一者法身，謂離妄之真理；二者報身，會真之妙智；三者化身，應物之權跡。謂法身妙理，菩薩所不測；報身實智，二乘所不知；故應物現形，隨方化接，有謡斯質便謂實證菩提，真能說法，便是有想。今破此疑，故約真如法身，以問善現也。

【須菩提言：「如我解佛所說義，無有定法名阿耨多羅三藐三菩提，亦無有定法，如來可說。】

述曰：第二、答中有二：初答，次釋。此初也。善現意云：若據世諦，報化二身可有得菩提，可有說法；若約第一義諦者，真如法身內自堪寂，本無得菩提，亦無能說法。「無有定法」者，謂法身無相中，無有定法得菩提；亦無定法而可說也。但欲無定可得可說，不遮世諦報化之身，亦有不定得不定說也。

【「何以故？如來所說法，皆不可取，不可說，非法、非非法。】

述曰：此釋也。於中兩重展轉釋前。此初也。謂何以故無定法可說？內既不可說，於外亦不可取；故於外若有可取，是應於內亦有可說。既無可取明無可說也。「不可說，非法、非非法」者，謂愚夫執人法為有，名之為法；撥圓成是無，名非法。聖者達人法為無，名為非法；了圓成為有，名非非法。法身寂淨，不可說非法，亦不可說非非法也。故論云：「應化非真佛，亦非說法者，說法不二取，無說離言相。」應化既非真佛真說，即明亦是假佛假說也。於內既無二說，於聖者亦不二取，謂取法及非法也。真理離言，無其說相故。何故釋中但言說，不言證？論云：若不證者，即不能說，故謂要先證，方能說也。

【「所以者何？一切賢聖，皆以無為法而有差別。」】

述曰：此又釋前也。謂諸聖者皆以無分別智契證真理，方能斷惑，而立差別，故聖人說彼無為法。彼聖人所證法既不如是說，何況如是取，何以故？彼法遠離

言說相，非可說故。上來世親釋竟。

無著意者，此段經文即是第四欲得法身，於中上來明得言說法身竟，此第二明欲得證得法身。於中有二：謂一者、智相至得法身住處，謂無分別智能契得真如法身，即以智相為住處也；二者、福相至得法身住處，此明初也。謂前欲得色身，佛言色身虛妄，教求法身；欲求法身，先修諸真之智，即是菩提法身，故名智相，由求智相法身故，佛以真如法身為問，謂外事中而有執他可得菩提，隨眾生機有可說法；於內無相法身之中，本無智身菩提可得，亦無法而可說，故以為問也。善現答言義亦同，然解佛意故約真如理彼二俱無也。謂於內真如理不可說非法非非法，故即無說無取也；於外聽者，依真如理不可取故，無聞無得也。此即說、聽皆依真如也。世親釋意說證真如，故不說法非法，聽離妄執故不取法非法，謂法者，所執人法為有故；非法者，所撥圓成為空故也。依等五義配文者，如論自顯也。

【「須菩提！於意云何？若人滿三千大千世界七寶以用布施，是人所得福德，寧為多不？」】

述曰：依世親釋初校量之中上來三段釋疑，自下正校量也。外意云真理之中既無說無取，無菩薩而可得者，所行無相之福，豈不空施耶？世尊挾此意故問善現也。於中初佛問，次善現答，後如來成。此初也。

【須菩提言：「甚多，世尊！何以故？是福德即非福德性，是故如來說福德多。」】

述曰：此第二答中初標，次釋。言是福者，謂舉財施福德，「即非福德性」者，謂非是感出世之福德性也。謂要聽聞發生無分別智，方得出世無相果故。「是故如來說福德多」者，謂是故如來說，此財施福，能感世間福德多。

【「若復有人，於此經中受持，乃至四句偈等，為他人說，其福勝彼。】

述曰：此第三，佛為校量之中，初正校量，次釋所以。此初也。「乃至四句偈」者，謂下至受持四句也。謂領納在心名受，記令不忘稱持。四句偈者，謂明此宗義之處，義圓足者，即為一句。如說廣大、第一、常心、不顛倒，此四心各為一句也。又如不住於事應行布施即為一句，如是准知。此經宗者，謂無分別，破於分別為宗也。如言色聲香味觸等者，是集名，雖有多句，義非足故，終不成句也。如說不生亦不滅，不常亦不斷等，亦非句義也。謂由受持為他說故，能生智慧，證無相果，此福不空，唯此二種能趣菩提故。

【「何以故？須菩提，一切諸佛，及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出。】

述曰：此釋也。謂由因聽聞此經故，依教思惟修習引無分別智，契會真智圓滿故，從此生理先妄覆故名之為出，今此總合說故，但言出也。謂一切諸佛者，報化二佛從此經生也。及諸佛阿耨菩提者，諸法身佛從此經出也。論云：於實名

了因者，謂於無為實相了因所得也。

【「須菩提！所謂佛、法者，即非佛、法。」】

述曰：更釋受持福勝之意也。謂以無分別智契證真理，理智圓明，名為佛法，此唯十方諸佛同得，名為佛法，餘人不得，故即非佛法。又初一法唯佛自解，餘人不解，名非佛法。此第一法，即以受持此經及為他說為因，故說此二福德勝也。上來世親釋竟。

依無著者，彼說欲得證得法身中有二，上來明智相法身竟，此明為得福相至得法身住處也。謂外有疑曰：上說於真如理中，無智相法身可得，又無法可說者，欲受持此經為欲得福耶？故如來為校量也。謂於如來言說法身若有諸受之者，能生福相至得法身，故若受持一四句者，生福甚多，依等五義如論應詳。

【「須菩提！於意云何？須陀洹能作是念：『我得須陀洹果』不？」】

述曰：依世親說，此下有二校量，合二為一文。於中二：初釋疑，次校量。釋疑有三：一者、約二乘以生疑，謂前說一切聖人以無為法得名，無為法中無說無取者，何故預流等云我能取自果，復云我得我證耶？第二、疑云：若言無說無取者，何故如來昔於燃燈佛所聞法？故從七地入八地耶？是即有說有取故。第三、若無說無取者，何故菩薩取莊嚴淨國土等耶？此三種疑皆於前說一切聖人以無為法而有差別，故生疑也。不同前段校量中所生疑者，皆於應不住相想以生也。

就此破初疑之中有四，一一文中皆佛問，次善現答，此為初問也。

流有二種：一者、生死流，二者、出世流類。若望生死即是逆流，若望出世便是預流也。

【須菩提言：「不也，世尊！何以故？須陀洹名為入流，而無所入，不入色聲香味觸法，是名須陀洹。」】

述曰：此第二善現答，初標答，次釋答也。此答意云：若正在觀中證理之時，而無趣入不作趣入之解，故但為其立名稱曰預流也。又若入色聲香等是有分別，正證真理之時但冥契理，而不入色聲等法，故名預流也。餘皆據觀中而答也。謂在觀時不作能得能證解，故名與前無違也。上來世親意。

無著者，上來四差別竟，此第五為修道勝得中無慢也。若八種住處之中第四離障礙住處中有十二，此初離慢障也。謂諸聖者云「我能得果，我是預流」等，故名之為慢。今答若在觀中之時，而無我得之慢也。然前三果出觀容起，第四果者，煩惱定無所知容起也。

【「須菩提！於意云何？斯陀含能作是念：『我得斯陀含果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？斯陀含名一往來，而實無往來，是名斯陀含。」「須菩提！於意云何？阿那含能作是念：『我得阿那含果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？阿那含名為不來，而實無不來，是故名阿那含。」「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：『我得阿羅漢道』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？實

無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：『我得阿羅漢道』，即為著我人眾生壽者。】

述曰：此後之三果，皆應准前通釋，然前三果之中皆應有「即為著我人」等，譯家略故無也。就第四果中，初佛問，次善現答中，初正答阿羅漢，次善現引己為證，令他信故。

【「世尊！佛說我得無諍三昧，人中最為第一，是第一離欲阿羅漢。我不作是念：『我是離欲阿羅漢』。世尊！我若作是念：『我得阿羅漢道』，世尊則不說須菩提是樂阿蘭那行者！以須菩提實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行。」】

述曰：此第二引證也。言我是第一離欲者，謂能離煩惱障及定障故也，以是俱解脫，故不同慧解脫，但離煩惱障也。就引己為證之中有三：初、明佛與勝名，次、彰不念，後、釋成前義。「若作是念我得阿羅漢」等者，是則有我人等執，還有煩惱，不能無諍，世尊即不說我為無諍行也，以有諍故。世尊說，即知我不念「得無諍行」也。

【佛告須菩提：「於意云何？如來昔在然燈佛所，於法有所得不？」】

述曰：依世親釋，此破第二疑也。於中初問、次答。言然燈者，即謂定光。謂釋迦佛昔為菩薩之時，七地將滿，當爾摩納仙人，聞定光佛欲來入城，遂從一女人買華將以散佛，又表己之深敬，布髮掩泥，當爾佛為說法，即入八地，第三僧祇初也。其賣華女人聞言供佛，遂不取錢，便共同願，因此而來，恒為夫婦，作善知識，即耶輸也。

謂外有疑曰，上言聖人以無為差別，故無說無取，何故釋迦於燃燈所而取法？定光復為說耶？今為破此疑故以為問也。言「有所得」者，謂分別心妄所執法也。無所得者，謂智證真時無彼分別之心所得法也。但言無彼分別心之所得名無所得，不遮智內冥真，亦為所得也。此意云：佛於定光所聞法時，無於分別所執有所得法，但智內冥真如於所執中都無所得，證智不可說不可取故，亦無說無取也。故今問言：「佛於燃燈佛所智證於法時，為有所得不？」

【「不也，世尊！如來在然燈佛所，於法實無所得。」】

述曰：此第二答，可知也。論云「不取理實智」者，謂不取者，不分別之心執取也。理實智者，謂以智證實理時，分別取執者，都無所得也。世親釋竟。

無著者，此第五，為不離佛出時故，離障住處十二中，此第二離少聞障也。謂若行無所得，名為多聞，若作有所得，是少聞，然佛於定光佛不作分別取執有所得，故是離少聞障也。

【「須菩提！於意云何？菩薩莊嚴佛土不？」】

述曰：依世親，此破第三疑也。謂有疑曰：無為法中既不可取、不可說者，何故菩薩取莊嚴淨佛國土？復云何受樂報佛取自法王身？復云何餘世間復取是法王身耶？

此中有二：初破彼疑菩薩取莊嚴淨土，次破疑佛取自法王身。初中有三，初佛問，次善現答，後世尊示勸。此初問也。

菩薩取莊嚴佛國土者，謂初地已上菩薩生報淨土，隨其分量，於一一地見佛不同，自身有異，既處淨土之中，即是取自莊嚴淨佛土。何故前言聖人以無為有其差別，無說無取耶？

今破此疑者，謂諸菩薩，以無分別智，內證真理莊嚴，故於外事形相之中，即得七寶莊嚴。於內證莊嚴之時，無說無取也。若於外事形相之中，而言我莊嚴佛土者，此可為取，菩薩便是住色等境中；既證無相之莊嚴，何名取淨土？故偈云：「智習唯識通。」智習，謂修習無分別智；唯識，謂智相應淨識；通者，謂達真理，即真莊嚴也。故《攝大乘》解十八圓滿淨土中云：出世善根之所集起者，此說淨因也。謂要發菩提心修行出世善根，積集長時，即能證會，故名為因。又廣大自在淨識為相者，謂以淨識為淨土體也。心淨即佛土淨故也。又云：大念慧行以為遊路，大止妙觀而為所乘，廣大法味喜樂所持，空無相願為所入門也。「菩薩莊嚴佛土」者，佛問善現云：於外形相菩薩莊嚴佛土不？

【「不也，世尊！何以故？莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。」】

述曰：第二答中：初總答，次別釋。

但諸菩薩要內證莊嚴，方住外七寶，非如觀西方池水等，名莊嚴也。有形相莊嚴，即是住於色等境界中。故言「莊嚴佛土」者，謂內莊嚴也。「即非莊嚴」者，非外形相莊嚴也；「是名莊嚴」者，是無相無取真莊嚴也。

【「是故須菩提，諸菩薩摩訶薩應如是生清淨心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。】

述曰：此第三示勸也。應如是生清淨心者，謂應修習淨智、淨識清淨心。不應住色等生心者，謂不於外形相起莊嚴心，應無所住而生其心者，謂要以智證於無住，無住即無因也。

無著釋者，十八差別之中，此為第七願淨佛土。離障住處十二之中，第三為離小攀緣作念修道故，小攀緣者，謂作有形相莊嚴淨土，如求西方，觀日水等也。

【「須菩提！譬如有人，身如須彌山王，於意云何？是身為大不？」】

述曰：此破第二取自法王身疑也，於中初問，次答。

謂有疑曰：前說聖人無為而有差別，無說無取，何故報身自受用法樂，取自法王身？謂身無限，遍周法界，故一切世間復取彼云是法王身。為除此疑也，偈云：「如山王無取」者，謂如須彌山，上居眾山，而彼無心我是山王；眾生有分別心，自取彼為山王。報佛亦爾，已無分別心，故自不言我是法王身。眾生有分別故，起分別云，彼是法王；佛無分別心，故不自取為法王身也。

【須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身，是名大身。」】

述曰：此第二答也。「佛說非身」者，謂非有分別身，「是名大身」者，是無

分別身也。無著釋云：此為第八成就眾生，又是離障住處中第四離捨眾生障。故此意云：如來雖知不取形相，名離小攀緣，然其報身廣大無量，羅睺阿修羅王如須彌山，大眾生尚不見其自體，何況欲界小眾生？是則如來捨離眾生不度也。為此故有此文。

【「須菩提！如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙寧為多不？」】

述曰：依世親釋，就大文第二重校量之中上來破疑竟，自下第二正校量中復二：初以財施校，次命施校。初中復二：初正校量，次隨說，「是經已下」釋所以。前中有三：初世尊寄喻以問，次善現順佛以答，第三如來正為校量。此初也。

阿耨達池出四大河。所以偏將恒河為喻者，《阿含經》說有四義：一者、有多沙故；二者、世間以為福故，謂將為淨於彼求福故；三者、經劫名不改故；四者、佛近彼說法故也。「如恒河中所有沙數」者，謂取一恒河中沙也，謂方廣深淺四十里為一恒河沙也。「如是沙等恒河」者，謂以一恒河中沙，一一沙復作一恒河也。取此無量恒河中沙，一一沙是一佛世界，以此爾數恒河數三千大千世界以用布施，尚不如受持此經乃至一四句偈也。何以故？此少分受持功德與菩提為因，一切外緣所不能壞故。其財施者為生死因，易可破壞，王賊等所侵故。

【須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河尚多無數，何況其沙！」】

述曰：此第二善現答也。

【「須菩提！我今實言告汝：若有善男子、善女人，以七寶滿爾所恒河沙數三千大千世界，以用布施，得福多不？」須菩提言：「甚多，世尊！」佛告須菩提：「若善男子、善女人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，而此福德勝前福德。】

述曰：此第三佛正校量中有三：一佛問，二須菩提答，三佛校量也。

【「復次，須菩提！隨說是經，乃至四句偈等，當知此處，一切世間、天、人、阿修羅，皆應供養，如佛塔廟，何況有人盡能受持讀誦。須菩提！當知是人成就最上第一希有之法，若是經典所在之處，則為有佛，若尊重弟子。」】

述曰：自下第二釋所以也。

於中有三復次，何以多財布施不如少受持耶？由釋此意，故有三復次也。謂一者、在處處勝，在人人尊故；二、「當何名此經」下，能摧二障故勝，三者、「三千大千已」下，明財施為染因，法施為淨因，故勝。此即初也。於中復二：初明在處處勝，次明在人人尊。

如佛塔廟者，此是十方諸佛真法身故，謂碎身舍利但一化佛之體，此般若經一切諸佛真法身故也。

依無著釋者，此一段文即是十八差別中，第九遠離隨順外論散亂故。第四離障住處十二中，第五離樂外論散亂也。謂令依此般若修學，不令習讀外典籍故。文中有二：初、以四種因緣顯示此法勝異，次、「當何名此經」下，為對治如言

而執義，就前四因緣中即為四：一者、攝取福德如經得福多彼；二者、天等供養如經隨所有處等；三、難作如經成就最上希有；四者、起如來念如經則為有佛等。

【爾時，須菩提白佛言：「世尊！當何名此經？我等云何奉持？」】

述曰：依世親，此第二復次釋所以也。謂諸煩惱如山如石，而有金剛能破；或煩惱如金剛，般若能除斷故；或如彩畫之金剛。廣如無著釋：謂由有此種種堪能，故受持般若功德，勝多財施也。於中：初善現問，次如來答。此初也。

【佛告須菩提：「是經名為《金剛般若波羅蜜》，以是名字，汝當奉持。】

述曰：第二如來答中，初示名勸持，次釋所以。

【「所以者何？須菩提！佛說般若波羅蜜，則非般若波羅蜜。】

述曰：此釋中，初明諸佛同說同讚，次顯已不獨有說。此初也。

佛說般若波羅蜜者，十方佛同說也。謂雖無分別而說，亦有因巡，而談如說但無分別，取自法王，非無因巡而有自禮也。則非般若波羅蜜者，非一佛獨陳也。此意云：由般若是諸佛本母，能出生諸佛，故諸佛同讚故。若有受持乃至四句者，勝以多供養也。

【「須菩提！於意云何？如來有所說法不？」須菩提白佛言：「世尊！如來無所說。」】

述曰：此第二、顯已不獨說，於中初佛問，次善現答。

問意云：頗有一法如來獨說耶？善現答云：無。

【「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵是為多不？」】

述曰：此第三復次釋所以也。於中初釋前受持福多所以，次轉釋疑，前中有二，初問、次答。此初也。

謂碎世界以作塵者，有其二喻：一者、勝喻，謂因少受持，便生多功德；世界者，喻少持，碎為塵者，喻生多福。二者、劣喻，如以財施故多煩惱因，謂由所受施人因此而起種種鬥諍故。謂世界者，喻財施，碎為塵者，喻生長煩惱，世界既為塵因，財施亦作染因也。今此意云：持法雖少，生福甚多，財施雖多，但增煩惱，故說雖多財施，不及受持一四句也。故寄此意以為問也。

【須菩提言：「甚多，世尊！」「須菩提！諸微塵，如來說非微塵，是名微塵。如來說：世界，非世界，是名世界。】

述曰：此答中，初順佛稱多，次釋非如實。是微塵者，謂碎世界以作塵；說非微塵者，非如衛世等所執有實微塵也。謂但寄微塵以喻貪等，非即如言而有微塵故也。又釋但借微塵以喻貪等，非即微塵是貪體也。是名微塵者，謂是寄喻之微塵也。說世界者，謂以世界喻財物施，非世界是貪等因。財施為貪因，但借世界為喻故。

【「須菩提！於意云何？可以三十二相見如來不？」「不也，世尊！不可以三十二相得見如來。何以故？如來說：三十二相，即是非相，是名三十二相。」】

述曰：此第二轉釋疑也。謂前所說受持經者，生福甚多，即謂其福德有相果，故今破之，謂法身是如來，非三十二相化身也。於中初問、次答。

說「三十二相」者，謂化身相；「即是非相」者，非法身相；「是名三十二相」者，是化身三十二相也。上來依世親釋竟。

依無著者，經言「大千世界」已下此一段文，十八差別中，第十為色身及眾生身摶取中觀破相應行，即是離障住處中，第六為離於影像相自在中無巧便故。此意云：眾生於色身及名身摶取中無巧便，故作一合相，今起方便，破一合相，故有此文也。

然破中有二：一者、破色身，二者、破名身。色身有二：一者，細謂微塵，如經所有微塵，寧為多不？二者，破監色身，如經，諸微塵，如來說非微塵。破名身者，如經說世界非世界，以名無形段，不可有其監細，故以世界為喻也。如經「可以三十二相等」者，第十一為供養給侍如來故，又是第七為離不具足福資糧故。此意云：若欲供養如來求福資糧者，不應以相見，第一義法身故也。

【「須菩提！若有善男子、善女人，以恒河沙等身命布施；若復有人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，其福甚多！」】

述曰：依世親釋，上來以財校量竟。自下以身命校量，於中初正校量，次釋福德多所以。此初也。

無著釋云：此第十二為遠離利養及疲乏熱惱故，於精進若退若不發故，又離障礙住中，此第八為離懈怠利養等樂味故。解云：此說若有眾生，樂欲味著懈怠，或味著利養不發精進，或曾起功德而復退失，為令遠離此等故，而以身命校量，意令進趣故也。

【爾時，須菩提聞說是經，深解義趣，涕淚悲泣，而白佛言：「希有，世尊！佛說如是甚深經典，我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經。】

述曰：世親云：自下釋所以，於中有四：一、悲捨苦身聞法悲淚；二、「世尊！若復」下，明於此生信則生實相；三、「世尊！是實相」者下，拂疑除病；四、「世尊！我今得聞」下，進發信心。此為初也。

謂須菩提聞說捨身忍苦，又聞此經深義能得菩提，喜嘆自揚故懷悲泣也。

無著釋云：自此下有其三文：初、悲苦捨身聞法傷感與世親同；次、「若復有人」下，明發起精進生如義想；三、「我今得聞」下，為令在坐味著懈怠諸菩薩生慚愧故。此為初也。

【「世尊！若復有人得聞是經，信心清淨，則生實相，當知是人，成就第一希有功德。】

述曰：此第二文也。謂有聞經生信心者，當來定得無分別智。除妄分別，證

達二空，名生實相。由如是故，雖復捨多身命，不如受持也。以欲捨身，恒輪生死，非求慧行，不趣菩提故也。

【「世尊！是實相者，則是非相，是故如來說名實相。】

述曰：此第三拂疑除病也。「是實相」者，謂無相為相也。「即是非相」者，謂則非是虛妄分別所執差別之相。「說名實相」者，謂無虛妄之相，說名實相也。謂有聞說實相言故，謂是虛妄分別所執之相，今言不是，故有此文也。

【「世尊！我今得聞如是經典，信解受持不足為難，若當來世，後五百歲，其有眾生，得聞是經，信解受持，是人則為第一希有。】

述曰：此為第四進發信心，即是無著第三為令菩薩生慚愧也。謂說末惡世，尚有眾生能生實相，況今現在菩薩聞說般若而不進修？謂惡人信解乃可希奇，菩薩受持蓋不足嘆，故有此文也。

就此文中，初善現問、次如來答。問中有三：初標問、次釋、後結。此初也。

【「何以故？此人無我相、人相、眾生相、壽者相。】

述曰：此第二釋中有二。世親云：初明所取空，次明能取空。子云：此唯說法空也。無著云：初明人空，次明法空，離人家執故。此初也。

【「所以者何？我相即是非相，人相、眾生相、壽者相即是非相。】

述曰：此第二明法空也。

【「何以故？離一切諸相，則名諸佛。」】

述曰：此第三結也。謂若有分別，即有業生死起；既除分別之相，妄想生死都無，則名諸佛也。此意云：縱捨多身命，非證理之因；若暫聽經，便是離相之福，謂因受持聽聞故，當證二無我理，既是勝因，故多捨命之福也。

【佛告須菩提：「如是！如是！若復有人，得聞是經，不驚、不怖、不畏，當知是人甚為希有。】

述曰：此第二佛答，初標，次釋。此初也。

世親意云：「驚」謂驚恐，謂有眾生恐此經典非正道行故；「怖」者，謂怖懼，依般若修學不能斷疑故；「畏」者，謂由驚怖故，畢竟不肯修學也。若有遠離彼處者，名為不驚不怖不畏也。

無著云：謂聲聞乘中，世尊說有法及有空。於聽聞此經時，聞法無有，故「驚」；聞空無有，故「怖」；思量時，於二不有理中，不能相應，故「畏」。更有別釋，為三種無自性故應知，謂相生第一義等無自性故。解云：謂於遍計所執無體相故名不驚，於依他起無自然生性故名不怖，於圓成實中無彼所執人法故不畏也。

【「何以故？須菩提！如來說：第一波羅蜜，即非第一波羅蜜，是名第一波

羅蜜。】

述曰：此第二讚釋勝也。世親云：「如來說第一波羅蜜」者，謂十方諸佛同說，讚能為大因，故名為第一，顯此經勝餘經也。「非第一波羅蜜」者，謂非餘人所得也，無分別智證無我理，唯十方佛得，餘人不得故。「是名第一波羅蜜」者，唯佛所得也。無著釋云：「第一波羅蜜」者，謂般若於餘五中最勝故也。

【「須菩提！忍辱波羅蜜，如來說非忍辱波羅蜜。】

述曰：世親云：上來大文第二段竟。自下第三段文第四校量，於中初釋疑，次正校量。釋疑中有三：一者，於前捨身命以生疑。

謂有疑曰：向說彼身苦以彼捨身苦身，而果報福是劣，若爾，依此法門，受持演說諸菩薩行苦行，彼苦行亦是苦果，云何此法門不成苦果？此意云：前說捨身命苦，還得苦果身，得福即劣，若爾者，菩薩為此法門故行諸苦行，亦感苦身果，何福即勝？謂如薩陀波崙菩薩，於曇無竭菩薩所，求般若波羅蜜故打骨出髓而行供養，是苦得福應少。今答意：若為慧行而捨身，得福即多；若雖捨身，不行慧行求菩提者，生死因故，其福下劣也。

就此文中大文有四：一者，正破前疑；二者，指事以顯；三者，「菩薩應離一切」已下，引初地菩薩為示無住理；四者，「菩薩為利益」下，勸益眾生住二空理。此初也。

「忍辱波羅蜜」者，謂十方佛同得故，或求慧行之忍辱也。如來說非者，非是餘人所得故，或非求慧行故，不名波羅蜜也。謂前說捨身命者非慧行，故不名波羅蜜，故言說非忍辱也。

【「何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體，我於爾時，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。何以故？我於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應生瞋恨。】

述曰：此第二指事，於中初引昔一身，次引餘多身。此初也。於中初明離相成忍，次反說舉成前。

「歌利王」者，亦云苦楚，多行楚毒故。謂如來往昔為忍辱仙人，在山修道，其王將諸綵女入山遊獵，王倦而睡，女等於仙人所求聞正法，王寤便看，正見圍繞其仙。王便問仙，汝何人也？乃至問云：汝是離欲凡夫不？答言：未離欲。王聞生恚，便割截之。當無我相，遂還如故，今引之也。

【「須菩提！又念過去於五百世作忍辱仙人，於爾所世，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。】

述曰：此第二引餘多身也。

【「是故須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心，】

述曰：此第三引初地菩薩，得忍辱故名不住心，示不住生心義故也。於中初總示、次別示。此初也。

發心有五：一者，種姓發心，謂地前；二者，信發心，謂初三地相同世間修施戒忍故；三者，明發心，謂四五六七地相同出世故，謂四地作菩提分觀相同預流，五地作四諦觀相同羅漢，六地作緣起觀相同緣覺，七地純無相觀正是菩薩也；四者，不退發心，謂八九十地；五者，無上發心，謂佛地。亦云五種菩提，謂名種姓菩提等。

今言發心者，謂信發心，即初地菩薩內觀真如無住理故，名為不住生心也。

【「不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，】

述曰，此第二別示於住之中，初令不住於相，次令住無相，次釋所由，後總結。此初也。謂住色等生心者，便是有住，即著我人，故不應住也。

【「應生無所住心。】

述曰：此第二令住無相也。謂觀無相，名為無住，要證此理，方滅我人也。

【「若心有住，即為非住。】

述曰：此第三釋上所由也。謂若住色等生心者，便為非真住故也。

【「是故佛說：菩薩心不應住色布施。】

述曰：此第四總結也。

【「須菩提！菩薩為利益一切眾生，應如是布施。】

述曰：此大文第四除疑示理也。於中初令行無住施，次正破其疑，次別釋道理也。謂有疑曰，前言不住生心者，云何為利眾生修行，而不名住於眾生事？為斷此疑，故有此文。

【「如來說：一切諸相，即是非相。】

述曰：此第二別顯道理，於中初明法空、次明人空。此初也。

說「一切諸相」者，謂虛妄相；「即是非相」者，謂無實相，虛妄本空故。

【「又說：一切眾生，即非眾生。】

述曰：此顯生空也。說「一切眾生」者，謂所執實眾生；「即非眾生」者，非實有眾生也。或復翻此釋應知，上來依世親釋第一疑竟。

依無著者，經言「如來說忍辱波羅蜜」下，第十三為忍苦故，即是離障住處中，第九為離不能忍苦故，謂餘人不能忍發勤苦行此般若波羅蜜者。如來引己昔事，令能忍苦離不忍障也。

就此文中有二：初明三種忍以離不忍苦障，次「須菩提！菩薩應離一切相」下，明不忍因緣者，有三種苦。前中有三：一者，明能忍，謂達法無我。如經：如來說忍辱波羅蜜故；二者，明忍相，謂他於己起惡等時，由無有我等相故，不生瞋想。亦不於忍辱波羅蜜中生有想，於非波羅蜜中不生無想。如經：如我昔為

歌利王割截身體，我於爾時無有我等相；三者，種類忍，謂極苦忍，相續苦忍。如經：如我昔為歌利王割截身體，及言我念過去五百世中作忍辱仙人等。

就第二不忍因緣有三：一者，流轉苦忍，謂由不忍故即流轉生死，為對治此，故令離一切相發無上心，若住色等，則於流轉苦中疲乏故菩提心不生故，如經言：「是故須菩提，菩薩應離一切相發心」等；二者，對眾生相違苦忍，如經：如是「菩薩為利益一切眾生，應如是布施」等，謂既為眾生行無住施，云何於彼應生瞋也；三者，顯示乏受用苦忍因緣對治，如經：「須菩提，若菩薩心住於法而行布施」等，謂若著於果報等施，即便於取用而有乏少；若行無住布施，舉事虛空，珍寶無量也。

【「須菩提！如來是真語者、實語者、如語者、不誑語者、不異語者。】

述曰：依世親釋，此破第二疑也。謂有疑曰：向說無相因得無相果，於證果中無道，云何彼於果能作因？此文意云：所證法既無相，空寂無住等行云何能作因耶？為斷此疑故也。此文有二，初明不妄語、次遣外執。此初也。

論云：以如來如實智不妄語，佛菩提及小乘大乘受記之事皆不妄說，以是四境故，次第說四語。今此經中，加不誑語也。

無著云：此何所顯示？欲令信如來故能忍。於中「真語」者，為顯世諦相故；「實語」者，為顯世諦修行有煩惱及清淨相故，於中實者，此行煩惱此行清淨故；「如語」者，為第一義諦相故；「不異語」者，為第一義諦修行有煩惱及清淨相故，說此真語也。此意總云：如來三界獨尊，天人師，既為法界主，作五趣醫，脫屣在家之上飾，棄捨輪王之大祚，道成正覺，所欲皆成，既不規名利，復不求安樂，何忽有妄語乎？

【「須菩提！如來所得法，此法無實無虛。】

述曰：此第二遣外執也。「如來所得法」者，謂所證理；「無實」者，謂不可如言而取實；「無虛」者，亦不可離言而別求。由不虛故，依佛教修學；由不實故，離妄想而證真也。謂凡夫妄想所執無有故不實，如來無妄想說故不虛也。

【「須菩提！若菩薩心住於法而行布施，如人入闇，則無所見；若菩薩心不住法而行布施，如人有目，日光明照，見種種色。】

述曰：世親釋云：此破第三疑也。

謂有疑曰，若聖人以無為真如得名，彼真如一切時處有，云何不住心？得佛菩提則非不住，若一切時處實有真如，何故有人能得，有不得者？為斷此疑，故說入闇等喻。

於中有二，初明住事為生死因，次彰不住為出世業。此初也。

偈云：「時及處實有，而不得真如，無智以住法，餘者有智得。」此意云：真如雖一切時處實有，由無智，以心住法故，不解出離，猶如入闇，不知我何所趣，而不得之得者，翻此說。無著釋云：此為顯示第三乏受用苦忍因緣對治也。

【「須菩提！當來之世，若有善男子、善女人，能於此經受持讀誦，則為如來以佛智慧，悉知是人，悉見是人，皆得成就無量無邊功德。】

述曰：世親云：就第三段第四校量中，上來別破三疑竟。自下第二正校量中，初校勝劣，次「以要言之」下，釋所以。前中有二，初明行三種行功德至多，次舉事校量。此初也。三種行，謂：一者受，二者持，三讀誦。

無著云：自下第十四為離寂靜味，即十二離障中，第十為離闕少智資糧故。謂有耽禪定，不肯聽聞而修智慧，為闕少智資糧，今令受持讀誦，發生智慧，故方得菩提，定是福門，故但能助道也。

就此之中文有其五，謂顯示與法相應，有五種勝功德，一者，如來憶念親近，如經：「受持讀誦修行，則為如來以佛智慧」等；二者，攝福德，如經：「皆得成就無量無邊功德聚」等；三者，讚歎法及修行，如經：「以要言之，是經有不可思議」等；四者，天等供養，如經：「在在處處，若有此經」等；五者，滅罪，如經：「受持讀誦此經，為人輕賤，乃至當得」等故，此則初文也。謂要受持讀誦此經者，是正報菩提之因，真法供養；所有世間財寶供養如來所不能及，由如是故，如來恒以佛智悉知是人，恒以佛眼悉見是人，親近憶念是人也。

【「須菩提！若有善男子、善女人，初日分以恒河沙等身布施，中日分復以恒河沙等身布施，後日分亦以恒河沙等身布施，如是無量百千萬億劫以身布施；若復有人，聞此經典，信心不逆，其福勝彼，何況書寫、受持、讀誦、為人解說。】

述曰：世親釋云：此舉事校量也。於中初明施命至多，次顯信經福勝。

日以三時捨身者，假設有斯也。「信心不逆」者，謂若有人聞此經典，雖未能受持讀誦，但生淨信隨喜功德，比前其福過彼，何以故然也？謂於生死中雖捨身命，終無能契菩提法身；一生信心，雖亦未生慧解，然由信故，因即聽聞，生長智慧，定當成佛，其福即多也。已生隨順之意故。

【「須菩提！以要言之，是經有不可思議、不可稱量、無邊功德。如來為發大乘者說，為發最上乘者說。】

述曰：世親云：自下釋二：釋所以中有六復次：一者，示現希聞而能生信法故，謂大機能入，小機不能，如經：「以要言之」等；二者，示現受持真妙法故，謂受持妙法即是荷擔菩提，如經：「如是人」等；三者，示現是人必定成就無量功德，謂此經在處皆可尊重，如經：「在在處處」等；四者，示現遠離一切諸障故，謂轉障，如經：「受持讀誦此經，若為人輕賤」等；五者，明速證佛菩提法，如經：「若復有人，於後末世」等；六者，示現成就種種勢力得六妙果故，謂明經威勢，如經：「若善男子、善女人，於後末世」等。

就初中有二：初彰經德大，次持誦福圓。此初也。

「不可思議」者，非情思之可議；「不可稱量」者，非語言而可稱說；「為大乘者說」者，謂定性大乘；「為最上乘者說」者，謂不定性大乘，謂亦有二乘性故，謂此妙法最極難量，小乘意樂下劣，不能於此經而發趣，故云「為發大乘者說」也。

無著云：就此讚法及修行之中有三：一者，讚歎教法；二、嘆修行者；三、若樂小法者，下雙明二種，此初嘆法也。「為發大乘者說」等者，成前「不可思議」等也。

【「若有人能受持讀誦，廣為人說，如來悉知是人，悉見是人，皆成就不可量、不可稱、無有邊、不可思議功德，】

述曰：世親云：此第二明持誦福圓也。謂由此法為大乘說故，有受持等者，必獲無上菩提不可思議功德，故於彼生少信者，便勝捨多身命也。

無著云：就此第二嘆修行之中有三：初持誦等故佛所攝受，次明此人成就勝德，後明肩負菩提重擔，此初二文也。

【「如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。】

述曰：世親云：此為第二示現受持真妙法故，於中初明大機持誦，為荷菩提；次顯二乘凡夫，不能聽受。此初也。謂受持之者，當能證獲菩提，雖現未得，後必得故，故言荷擔。荷謂荷負，擔謂擔揭，言受持者，則為負揭得菩提故。

【「何以故？須菩提！若樂小法者，著我見、人見、眾生見、壽者見，則於此經，不能聽受讀誦、為人解說。】

述曰：世親云：此第二文，「樂小法」者，謂即二乘；「著我」等者，謂即凡夫也。無著云：此大文第三雙明前二也。

【「須菩提！在在處處，若有此經，一切世間、天、人、阿修羅，所應供養；當知此處，則為是塔，皆應恭敬，作禮圍遶，以諸華香而散其處。】

述曰：世親云：第三，在處皆可尊重也。無著云：此為第四天等供養也。

【「復次，須菩提！善男子、善女人，受持讀誦此經，若為人輕賤，是人先世罪業，應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業則為消滅，當得阿耨多羅三藐三菩提。】

述曰：世親云：此第四轉障也。如對法論說故，思造業有五：謂一者，他所教敕，謂自無喜樂；二者，他所勸請，謂俛仰而作；三者，無所了知，謂嬰孩畜生之類；四者，根本執著，謂知罪而作，多分出家之類；五者，顛倒分別，謂不識為作，多分在家之類。前三造業未必墮地獄，後二造業定墮地獄，此後二業造已應受，由能受持讀誦此經故，轉先重業現世為人輕毀，故應墮惡道之業並即消滅也。此據中容受持之者，若起增上心持誦之者，罪頓消滅，亦非為人輕毀，轉重令輕也。若其下劣心受持之者，未必罪滅也。又釋：若時報俱不定者，即總消滅；報定，時不定者，即當來應受之者，轉之現世輕受也。由如是故，雖少信受，其福多前所捨身命也。

無著云：此為第五滅罪，於中有三：初明滅罪，次於後末世等顯示多福故，次當知是經等顯示福體及果不可測量故。前中有二：初明罪滅，次我念過去等顯

示威力。此初也。謂由聽聞持誦此經故，依學無分別智證二空理，二障都亡盡，名真滅罪也。謂由愚癡故，分別惡業罪生，若聽聞經，得智慧故，斷除分別，即是罪從心生，還從心滅也。由持此經當得真滅罪故，於現在中亦得迴重輕受也。

【「須菩提！我念過去無量阿僧祇劫，於然燈佛前，得值八百四千萬億那由他諸佛，悉皆供養承事，無空過者；】

述曰：此依世親第五文速證佛菩提法也。於中初舉自所得福，次校他受持德。此初也。「阿僧祇劫」者，小乘教說從一至十，十十成百，十百成千，十千成萬，十萬成億，如是六十番積數，故名一阿僧祇也。今大乘，准華嚴，一百二十番積數成一阿僧祇，仍萬萬為億，億億成兆等也。

「於燃燈佛前」，即謂第三僧祇已前也，第三僧祇初逢燃燈佛故。「那由他」者，千萬數，謂在燃燈佛前，逢八百四千萬億箇那庾多佛，於中一一皆供養、承事，無空過者，然此但其數不論恒沙者，謂所逢佛極少也。謂此且說隨於一地二地等中所逢諸佛，非謂前二僧祇但逢爾所佛也。且依古舊相傳說，釋迦佛於初僧祇逢五恒河沙佛，第二僧祇逢六恒河沙佛，第三僧祇逢七恒河沙者，是則前二僧祇逢無量佛，何獨爾許耶？故知且據隨何時分逢者，說也。

又《涅槃》說：初依菩薩逢五恒沙佛，第二依六恒沙乃至第四依菩薩逢八恒沙佛，其第四依者，即第十地菩薩，故知二僧祇逢無量佛也。然有宗說，初僧祇逢七萬五千佛，第二僧祇逢七萬六千佛，第三僧祇逢七萬七千佛也。

無著云：此顯示威力，謂遠絕高勝，故名威力。於中有二，此初文也。

【「若復有人，於後末世，能受持讀誦此經，所得功德，於我所供養諸佛功德，百分不及一，千萬億分、乃至算數譬喻所不能及。】

述曰：世親釋云：此第二以他受持功德而校量也。謂供養諸佛，但是福門助菩提法；聽聞持誦，能生慧解，破裂生死故也。謂菩薩雖復餘行百千諸行，若不修習慧波羅蜜，終不能得識達道理，契證真如，斷除分別生死根本；是故聽聞，速證菩提也。無著云：此文，第二文也。

【「須菩提！若善男子、善女人，於後末世，有受持讀誦此經，所得功德，我若具說者，或有人聞，心則狂亂，狐疑不信。】

述曰：世親云：第六文也。於中，初明勢力廣大，聞或狐疑；次顯所得果妙，非思量境。此初也。

此意云：謂無始來，於一切眾生，所有殺盜等心，行殺盜等業，為怨為害，一聞一讀此經，發菩提心，永除怨害，於一切眾生所，永無殺盜等心，與諸眾生，為父為母，津濟教導，恒為勝友方便，共為親眷，而行孝義，示為朋友而行篤信，示為臣輔而有忠良，示為君王方便撫救，乃至示為男女或下賤等。若作長者，長者中尊，如無垢稱廣說其行，當來成佛，功德無窮，能盡未來，化有情類，如是功德廣大無邊，但由聽聞而得生故，故若具說，愚夫無智，聞或狂疑也。言狂亂者，謂或聞經不信，返生憎謗，因狂亂故也。或由不信，當來感得狂亂之果也。

無著云：此第三顯示多福也。於中亦二：初明德多難信，聞或狂疑；次明福果甚深，不可量測。此初也。

【「須菩提！當知是經義不可思議，果報亦不可思議。」】

述曰：此第二文也。謂經詮無相之義，持之者，當獲菩提大果，教義既自難量，果報亦難思測也。故經說有三種物，覆之即好，露之即惡，謂愚癡人、外道典籍及婦人也。有三種物，露之即好，覆之即惡，如智慧人、佛法經典及日月。謂此般若，未開卷時，與外典無別；既開卷已，或講或讀，能破眾生百千罪障，能得菩提，故受持者，功德甚多，縱捨多身命，不可比量也。

【爾時，須菩提白佛言：「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」】

述曰：世親云：此第二周說也。謂上來未解發心者教令進發；未解修行者教令修行，未能伏斷諸障者教降伏竟。今此一周為已發心菩薩言我能發心，乃至第三已斷障者言我能斷。由生分別故，則障於菩提，分別者，謂所知障，正障於不住道也。謂若發心修行等時，以無分別智，冥契真理，不生分別，言我能然，名不住道，不住生死及涅槃故。若有分別，則為非證，故名為障也。

故二乘有法執，為涅槃所拘，便即取寂；凡夫有生執，為生死所縛，不能出離；菩薩具大悲智，故不為兩邊所拘，故名不住也。若行而有執，是則為涅槃所縛；若不行而執，為生死所拘，名為有住。要熾然行三，而不起我能之執，方得住於不住道也。或前為初機利機，後為後機鈍機也。

就此之中，初當宗正明，次於「燃燈佛」下，廣釋眾疑。初中有二：初善現為問，次如來為答。此初也。

無著云：此第十五為證道時遠離喜動故，即是離障住處中，第十一為遠離自取，故有此文。謂菩薩於發心修行時，自見得勝處，作是念：我能發心修行等。如是自取為勝，言餘不是，為令遠離此取，故名為遠離自取也。

【佛告須菩提：「善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提者，當生如是心，我應滅度一切眾生。滅度一切眾生已，而無有一眾生實滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，則非菩薩。】

述曰：世親云：就此佛答之中，初、答其初問，以例餘二舉一隅故，次、、釋違不住義。此初也。

此意云：發心修行等，本擬除病，既存我執，病乃轉生。欲令雖復發心，內亡其我，勿念我能，修行亦然，降伏例爾，故答初問，餘令例知也。然此文中准前亦有四心，云「我應滅度」者，是第一心；「一切眾生」者，是廣大心；餘二准文詳之易了。

無著釋云：即此之中，答前三問也。謂「當生如是心」者，答初問；「滅度一切眾生已，而無有一眾生實滅度」者，此答第二問。謂度眾生時，不生自取云我能然；要須外不作有眾生相，內不起我能執，契順真理而度有情，方名修行；

「若菩薩有我相等」者，答第三問，要證人法二空之理，二障乃能除，方名降伏，若云我能，便非契會也。

【「所以者何？須菩提！實無有法發阿耨多羅三藐三菩提者。】

述曰：世親云：此釋障不住道義也。謂以無分別智內證之時，我、法本空，都無所有，不作我能發心之念，故言無有法發心之者也。

【「須菩提！於意云何？如來於然燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」】

述曰：世親云：就此第二廣破眾疑有六：第一疑云：既言實無有法名為菩薩者，云何釋迦如來於燃燈佛所，以華供養，及布髮掩泥，如是行菩薩行耶？第二「須菩提！菩薩亦如是」下，疑云：若無菩薩者，諸佛亦不成大菩提，眾生亦不入大涅槃等，若如是者，為何義故菩薩發心？欲令眾生入涅槃等耶？此二種疑依前當宗正明處起。下有四疑，因展轉釋疑而生，至下當悉。

此即為破初疑也。於中有三：

一者，破謗無菩薩故。謂作是念：實無有法發菩提心者，是則無菩薩，云何如來燃燈佛所，行菩薩行？如經言：「如來於燃燈佛所等。」

二者，為除謗無諸佛故。論云：若無菩薩者，是誰成佛？是則諸佛亦無也。故論云：若無菩薩，即無諸佛。有如是謗，謂一向無諸佛也。如經言：「如來者，即諸法如義等。」

三者，為破謗無菩提故。論云：若無諸佛者，是則無菩提而可得，諸佛不得菩提也。如經：「如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中無實無虛等。」

前中有三：初佛問，次善現答，後佛成。此初問也。

無著菩薩云：此第十六為求教授故，即離障住處中第十二為離無教授故也。謂前說實無有法名為菩薩者，於燃燈佛所何求耶？亦無言教而可求聞故，為離此障故有此文也。就此之中，文有其五：一者，為離無教授故，如經言：「如來於燃燈佛所」等；二者，明菩提不可說，燃燈佛語不稱菩提不如言故，如經言：「若有法如來得」等；三者，釋諸法離言義，如經：「如來者，即諸法如義」等；四者，有言釋迦於燃燈佛所不得菩提，後時自得正覺，為離此取故，如經：「若有人言如來得菩提」等；五者，顯示真如不二故，如經：「須菩提如來所得」等。前中亦有三，如世親科，此初問也。

世親釋意云：虛妄執是有所得。如來當於燃燈佛所發心證人法二空之理，於其所執，都無所得，然於無所得，以得菩提也。言「有法得菩提不」者，謂問善現云：於真理中有法得菩提不？

【「不也，世尊！如我解佛所說義，佛於然燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」】

述曰：此第二答也。

【佛言：「如是，如是。須菩提！實無有法如來得阿耨多羅三藐三菩提。】

述曰：此第三如來成也。於中初印可、次釋成。此初也。

謂真如理中無有所得，亦無授記，我皆空故。

維摩云：「若依如生得授記者，如無有生；若依如滅得授記者，如無有滅」等也。真如現無授記故，但說真理之中無有實法而可發心，非謂亦無真智能契菩提名為菩提，故於事，菩提亦不無也。無著云：正契真時，無法可得故，言無有法而可發心，非謂事中，亦無言教而可聽聞也。

【「須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提，然燈佛則不與我授記：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』】

述曰：世親云：此第二釋成，中有二：初卻顯、次順成。此初也。

謂若於燃燈所有法得菩提者，是則為有所得；有所得者，即謂所執有；所執有故，不契真如；不契真如，此為凡類，如何與我授記？

但由心證真如，於我法二塵都無所得；無所得故，名契會真；契會真故，二執都盡；執既盡故，得可成佛，所以燃燈與授記也，知我會真無所得故。

無著云：此為第二燃燈語不稱菩提，不可如言而取也。於中有二：初反釋、次順成。此初也。彼意釋迦如來不於燃燈之說如言而得菩提，謂智證真無所得故，若菩提燃燈可說，釋迦如言而取者，則有分別執，心未契真，如何燃燈與我授記？以不如言而取得，故與我記也。

【「以實無有法得阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈佛與我授記，作是言：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』】

述曰：此第二順成也。

【「何以故？如來者，即諸法如義。】

述曰：此世親第二文為除謗無佛疑也。於中：初明有法身，次遮虛說。此初也。

謂有疑曰：若無菩薩，無人成佛，佛亦應無。為破此疑，言有法佛。由眾生妄執故，以五蘊為身；智者，了之速朽速壞，都無有實，唯有真理，常而復真，如故是常，不變異也。真故離妄，不顛倒也。此之真理，水火不能害，風賊不能壞，有佛無佛，其性恒然；若說不說，其義不改。但凡夫妄倒故，執身為身，不觀身理淪溺長久；聖者正知，故不著於身，但觀真理，既能契悟，生死永消，妄覆都盡，理明顯故，名曰如來。以此即明不無佛也。

無著云：此第三釋離言義也。謂何故彼法不別說耶？謂諸法之本，理要而復淨，智契而方真，非言詮而可悟也。

【「若有人言：如來得阿耨多羅三藐三菩提，*是人不實語*。】

述曰：此遮虛說也。初遮他言，次成無得。此初也。如來既真如，豈言說而稱實，故若說者，是不實語，但是分別故。

無著云：此第四破外疑，疑云：釋迦於燃燈所不得菩提，後時自得，為斷此

取故也。於中亦為二：初遣彼外取，次自彰無得。既無有法可得，何有後自取也，故作此言名為不實。今此經中漏「不實語」字，餘本皆有也。

【「須菩提！實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提。】

述曰：此第二文也。

【「須菩提！如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中無實無虛。】

述曰：此世親第三文也。於中初破外疑執，次舉喻彰身。前中有三：初，明所得無實無虛；次，顯法唯是佛得；後，總結成。此初也。

無著云：此為第五明真如不二義，於中有三：初，明真如依言離言；次，彰法性法唯是佛得；後，總結。此初也。

世親釋曰：謂有謗云如來不得菩提，為斷此疑，故云：如來所得菩提無實無虛也。謂如來得彼菩提故，故曰不虛；非實有為相故，故曰不實。

無著釋云：不可如言而取，故不實；亦非離言以求，故不虛。凡夫言而虛妄，故不實；諸佛說而可依，故不虛。凡夫言不得，故不實；寄佛語而可詮，故不虛也。若離言而有求，即菩提無因，名為不實；要因聞教方得證，故菩提有因，名為不虛。若如言而取著，生死無出！故不可如言，即稱法；必因言，方契真也。但順佛言而修，後證會時自悟。

【「是故如來說：一切法皆是佛法。】

述曰：此第二明法唯佛得也。「一切法」者，謂真理萬法之本體，故名為一切；「皆是佛法」者，獨唯佛證，餘不得故。

【「須菩提！所言一切法者，即非一切法，是故名一切法。】

述曰：此第三總結成也。「言一切法」者，謂佛所證法；「即非一切法」者，非餘人所得法，或非分別之相法也。

【「須菩提！譬如人身長大。」須菩提言：「世尊！如來說：人身長大，則為非大身，是名大身。」】

述曰：世親釋云：此第二舉喻彰身也。初佛舉喻、次善現順成。謂「長」者，喻報身，餘經亦云妙；「大」者，喻法身。此二種身，由離所知、煩惱二障，如次得故。說人身長大者，謂法報二身也。則非大身者，謂非諸妄想分別身也。

無著釋云：自此已下，是第十七為入證道故，又即八種住處中，第五為淨心住處故，謂上來十六差別四住處，是信行地，地前凡夫一僧祇修；此為淨心地，十地菩薩修也。於中初顯示入證道時得智慧，故「菩薩亦如是」下，明離慢。此初也。

謂入地菩薩得二種智，一者，攝種姓智，二者，平等智。若得智，得生如來家，得決定紹佛種，此為攝種姓智。謂清淨法界，是佛所居，名如來家。入地菩薩以無分別智於中證會，說之為生。如此菩薩決定得紹佛種，故名為攝種性智。當知地前菩薩，未生如來家故，雖是佛子，稍棙遠故，不名紹佛種也。二乘人雖

亦佛子，但求自利，亦非堪紹故，《攝論》說：聲聞人如無智婢子也。一切凡夫，雖亦佛所攝受，亦所覆護等，生憐愍，未發菩提心故，亦非堪紹；唯入地菩薩從真法界親所生，故堪紹佛種也。論云：若於此家，長夜願生，既得生已，便得彼身，是名妙身者，謂地前菩薩為此家長夜精懃欲願故，得入初地，便得妙身也。

平等智復有五種平等因緣：謂：一者，麁惡平等，謂入初地已，女人身、第八有、三惡趣並已捨故，總皆平等也；二者，法無我平等。謂得二空平等理故；三者，斷相應平等。謂斷性即是所得擇滅也，與斷相應故名斷相應平等也；四者，無希望心相應平等。謂見道前，學觀真如，有欲希望；入初地已，證真法界，與無希望心所證平等而相應也；五者，一切菩薩證道平等。謂如百川異流，同歸大海之湛，萬行雖異，一入初地，同證真大海也。得此平等，故得為大身也。

解云：此得攝種姓智者，名曰報身；得平等智故，名為法身，妙身大身如次為喻也。

【「須菩提！菩薩亦如是。若作是言：『我當滅度無量眾生』，則不名菩薩。」】

述曰：世親云：此為第二段釋疑也。於中有三：一者，於本宗上生疑。謂前說無有法發菩提心者，是則菩薩既無，亦應無菩薩可成菩提；若無眾生者，教化誰令入於涅槃？若無菩薩者，誰莊嚴淨土耶？二者，因此破疑而起，說菩薩不見彼是眾生，不見存我為菩薩等者，是則如來不見故，名為無眾生等；為實無眾生等，故佛不見耶？三者，有疑云：向說心住顛倒，若如是福德亦是顛倒，若是顛倒，何名善法？為此疑故，如經若有滿三千大千世界七寶等。

就初有三疑：一、者，若無菩薩，諸佛亦不成菩提；二、者，若無眾生，亦不入涅槃；三、者，若無菩薩，亦無嚴淨佛國土。此則釋初兩疑，於中初標、次釋。此初也。

此意云：若菩薩執云：我得菩提有異，眾生可度，即不名菩薩，以有我人等故；若爾者，如何能得菩提？能令眾生入涅槃耶？謂有假眾生，譬如幻人為幻人說法故，謂有五蘊和合假眾生故，令得無餘涅槃，無如所執實眾生故，不見有眾生而滅度也。謂有假菩薩而求證故，諸佛得菩提，而無所執實菩提，故亦無菩薩也。故《涅槃經》十三云：五陰和合，稱言某甲，凡夫之人謂為實有，稱言某甲；有智之人解陰無有，某甲名字離陰，亦無有某甲名字也。

【「何以故？須菩提！無有法名為菩薩。是故佛說：一切法無我、無人、無眾生、無壽者。」】

述曰：此第二釋也。「無有法名為菩薩」者，謂若有其實法，皆以法成其眾生，故可名菩薩；法既無有其實，亦無所成菩薩也。「佛說一切法無我人等」者，證真時，達無我理，不見有人法二執，故是為菩薩也。

無著云：上來譬如人身妙身大身等示入證道，此為第二明離慢。謂地前言，我能修行等，而障不住道；入地已去，證達法界二空平等，分別我法一切都亡，永無我能之慢，故云離慢也。論云：若菩薩有眾生念，則不得妙身大身，故於中妙身者，謂至得身成就，身得畢竟轉依故；大身者，一切眾生身攝身故。子云：

轉依者，即謂所得菩提涅槃。

【「須菩提！若菩薩作是言：『我當莊嚴佛土』，是不名菩薩。】

述曰：世親云：此破疑也。謂有疑曰：若無菩薩者，不應嚴淨佛土也。於中有二，初標、次釋。此初也。

此意云：如欲嚴淨佛土，必須嚴淨自心，聽經學慧證法真理蠲除二障，內心淨故，外土亦淨。所以螽髻見淨，舍利覩穢，但由內心有其垢淨不同，外土亦有淨穢兩異也。故若嚴淨佛土者，先除我法二執，我法分別亡故，內具莊嚴；外住七寶。若言「我當莊嚴」者，是則我執未亡，不名菩薩也。故論云「智習唯識通」也。又無垢稱云：心淨故等。又云：忍辱持戒等十善道等，是菩薩淨土也。

【「何以故？如來說：莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。】

述曰：此第二釋中有二：初，明無相是真莊嚴；次，明達理是真菩薩。此初也。「如來說莊嚴」者，謂無相之莊嚴；「即非莊嚴」者，非有相之莊嚴；「是名莊嚴」者，是真實莊嚴也。

【「須菩提！若菩薩通達無我、法者，如來說名真是菩薩。】

述曰：此第二文也。謂若菩薩達我、法空證無我理，是真菩薩，亦真莊嚴；若有我、法，本非菩薩，亦非莊嚴也。

無著云：自此已下，皆求佛地。謂從此已下，訖至經末，差別之中是第十八，住處之中是第六究竟住處，三地之中是第三佛地也。於中有六：一者，國土淨具足，如經：「若菩薩作是言我當莊嚴」等；二者，無上見智具足，如經：「如來有肉眼不」等；三者，隨形好身具足，如經：「佛可以具足色身見不？」四者，相身具足，如經：「如來可以具足諸相見不？」五者，語具足，如經：「汝勿謂如來作是念」等；六者，心具足，如經：「頗有眾生於未來世」等。

此為初也。此意云：謂諸菩薩於前十地修行圓滿，斷除人、法二執，成就菩提法身，名為國土淨具足。於中文科為四：一者，為國土淨具足三摩鉢帝故，如經：「若菩薩作是言」等；二者，為斷彼故，安立第一義，如經：「如來說莊嚴」等；三者，為二種無我故，如經：「若菩薩通達無我法」者；四者，為於彼二種無我中二種正覺故，如經：「如來說名真是菩薩」。此等云何顯示？若言我成就，即為人我取；莊嚴國土者，是法我取；皆非菩薩也。

【「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？」「如是，世尊！如來有肉眼。」】

述曰：世親云：此破第二疑也。謂有疑曰，前說菩薩不見彼是眾生，不見我為菩薩，不見清淨佛國者，何以故？為諸法無故不見，為諸佛自不見耶？

今此之文有其二：初，明佛有能見故說五種眼；次，如恒沙中已下，明有所見。前中五眼即為五段，一一中初佛問，次善現答。此初，明有肉眼也。

無著云：自下第二為無上見智淨具足故，於中文有其三：初、明為無上見淨具足，故說佛有五眼；次、「如恒河中」下，明為無上智淨具足，故說佛知眾生

心；後、「若有人滿」下，明為福自在具足故。初中五眼為五段，如前可知也。

謂外有疑，向說以無分別智內證真理，是真莊嚴；於諸外相證真理時，都不見故，謂佛唯有慧眼觀理，無餘眼也。為釋此故，說佛有五眼也，論意如此。

又論云：於中略說有四種眼：謂色攝，第一義諦攝，世諦攝，一切種一切應知攝。色攝復有二種，謂法果、修果，此為五眼麁境界故，是初色攝。解云：肉、天二眼，色根為性，謂淨色四大所造，或異熟長養，說名肉眼，此謂法果也。此通餘界及四禪，若修禪除擁而得者，此謂修果也。唯四禪地有，謂於諸色內外兩邊裏表上下皆悉能見也。

論云：第一義智力故，世智不顛倒轉，是故第一義諦攝在先。於中為人說法，若彼法為彼人施設，此智說名法眼者，謂要慧眼觀理故；法眼知機說法，得不顛倒為人說也。此意云所詮能詮觀理觀事，觀理知機如次慧法眼也。論云：一切應知中，一切種無功用智，說名佛眼。

龍樹菩薩說約人差別，謂在凡夫名肉、天眼，在二乘名慧眼，在菩薩名法眼，在如來名佛眼，此亦無妨也。

【「須菩提！於意云何？如來有天眼不？」「如是，世尊！如來有天眼。」「須菩提！於意云何？如來有慧眼不？」「如是，世尊！如來有慧眼。」「須菩提！於意云何？如來有法眼不？」「如是，世尊！如來有法眼。」「須菩提！於意云何？如來有佛眼不？」「如是，世尊！如來有佛眼。」】

述曰：此明有後四眼也，釋義如上。

【「須菩提！於意云何？恒河中所有沙，佛說是沙不？」】

述曰：世親云：上來說如來有五眼，明有能見；自下明知眾生種種差別，亦顯有所見，謂雖無遍計所執實眾生，而可度可見，非無因緣假眾生而可見也。雖無作用緣，而有功能緣可得故，謂於因果之上，不見彼所執實人法，不得故，名眾生及國土空。非佛無眼而不見，亦非實無眾生可見，有彼因緣顛倒虛妄假法故。

就此之中，文有其五：初佛問恒沙，次善現答是沙，次寄恒沙為喻問，次善現答甚多，第五佛廣成。此初也。

無著云：上來為應知中證故，安立見；為教彼彼眾生寂靜心故，安立智者。謂以肉、天眼為其前導故，而起慧、法眼觀理知機，為他說法故也。前說為見淨者，顯證故，今說為智淨者，顯教授故。謂眾生中若有貪心無貪心等，如來悉觀知而教授之，令捨染進善也。「言所有沙，佛說是沙不」者，謂於因緣沙中，佛說為所執實沙不？問意如此也。

【「如是，世尊！如來說是沙。」】

述曰：此第二答也。

【「須菩提！於意云何？如一恒河中所有沙，有如是沙等恒河，是諸恒河所有沙數，佛世界如是，寧為多不？」】

述曰：此第三寄沙喻多也。謂此且舉少分，談實眾生無有邊限，非只如爾許沙也。

【「甚多，世尊！」】

述曰：此第四文也。

【佛告須菩提：「爾所國土中，所有眾生，若干種心，如來悉知。】

述曰：此第五如來成。於中初標，次釋。此初也。「若干種心」者，謂六識差別顛倒心，諸虛妄心皆顛倒故，以離實念，故說名顛倒，離實念者，謂遠離四念處故，名不住彼實智，如是等心，如來悉知也。

無著云：「若干種心」者，應知有二種：謂染及淨，即是共欲心、離欲心等，記如是等眾生心如來知故，並教令斷惡起善，名為智淨故。論云：為教彼彼眾生寂靜心，故安立智也。

【「何以故？如來說：諸心皆為非心，是名為心。】

述曰：此釋中，初、明顛倒心非真住，次、顯虛妄之相。此初也。如來說「諸心」住者，謂虛妄心；「皆為非心」者，謂非真住心，住四念處名真住故，住真如理名真住故；「是名為心」者，謂是虛妄顛倒心也。

無著云：此智淨中，說心住即非心住；如是，見淨中，何故不說眼則非眼耶？以一住處故，見智淨後，安立第一義故，初亦得成就。子云：凡夫之心，初妄後可成真故，於智淨中說心住非心住，佛眼一得已去圓滿具足，更無初後轉別異故，不說眼即非眼也。其意如是，論文難曉也。

【「所以者何？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。】

述曰：世親云：此示彼相續顛倒也，謂以過去未來故不可得，現在心虛妄分別故不可得，如是示彼心住顛倒，諸識虛妄，以世觀故。

無著云：過去、未來，已滅、未生故；現在者，第一義故也。

【「須菩提！於意云何？若有人滿三千大千世界七寶以用布施，是人以是因緣，得福多不？」】

述曰：世親釋云：此為第二段疑第三文也。謂復有疑：向說心住顛倒，若如是福德亦是顛倒。若是顛倒，何名善法？為斷此疑故，示現心住雖顛倒，所行福德非也。以是佛智根本故，由行施時，不著自身等，但求無上菩提，所以功德甚多也。此中初佛問，次善現答，後如來成。此初也。謂若將七寶等施，為求般若，聽聞修學，當成佛，故其福甚多也。

無著云：此即無上見智淨中第三為福自在具足故也，謂若為般若行施等故，福法成滿也。

【「如是，世尊！此人以是因緣，得福甚多。」】

述曰：此第二答也。

【「須菩提！若福德有實，如來不說得福德多；以福德無故，如來說得福德多。】

述曰：此第三如來成也。「若福德有實」者，謂說若為般若故行施。如為自體故行施，實有者，佛則不說為得福多也。以三事體空行施，不同著果報等行施故，如來說福多也。以此准知，前以財命等施校量不及受持此經者，謂不能亡相故，不求菩提故也。謂若捨身命之時，但於少少飢餓眾生有益，非能廣利；若持般若者，當得成佛，濟利甚多，故功德勝也。若橫望言之，捨身極苦；望堅說者，不及持經也。

【「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不？」】

述曰：世親云：上來破於本處生疑竟，自下第二有四疑，展轉釋疑故生也。此為大段第三破疑，顯是展轉中第一大段也。於中文三：一者，以相好身為佛疑；二者，「汝勿謂」下，疑佛有說；三者，「頗有眾生」下，疑無人信。此為初也。

謂疑曰：若諸佛以無為法得名，云何諸佛成就八十種好、三十二相而名為佛耶？解云：此於前說云如來者，即諸法真如以生疑也。就此之中有二：初，破於色身生疑；次，破於相好生疑。前中復二，初佛問，次善現答。此初也。

問意云：法身真佛可以作報身形好而見不？又可圓光一尋等隨好色身以見法身佛不？

無著云：此第三為隨形好身具足故。問意云：佛隨機故而有報化隨好之色身，真理法亦有色性無差別之好，今問法身可差別之形好以見不？為令眾生內證法身圓滿，故外得形好之身具足，故有此文也。

【「不也，世尊！如來不應以色身見。】

述曰：此第二答中初標、次釋。此初也。

【「何以故？如來說：具足色身，即非具足色身，是名具足色身。」】

述曰：此釋也。「如來說具足色身」者，謂報化隨好之身；「即非具足色身」者，非是法性具足色身，是名具足色身者，是名報化身也。

無著云：隨機現形有報化之形好，內證無相而有法身之好色性，由內證法性色身故，外具形好之身皆得圓滿，然形好之身即非法性之具足色身也。謂法身猶如虛空，雖無形相而於鏡中現虛渙影像；法身亦爾，雖無形相而於鏡智現報化身也。

【「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」】

述曰：世親云：此第二破於相好生疑也。於中初問，次答。此初也。

問意云：可以三十二相見法身無相佛不？

無著云：此第四為相身具足故，問意云：佛有三身，謂法身，報、化身，然

報化身有三十二差別之相，法身亦有無差別法性之相？今問法身可以差別之相好以見不？

【「不也，世尊！如來不應以具足諸相見。】

述曰：此第二答中初標也。

【「何以故？如來說：諸相具足，即非具足，是名諸相具足。」】

述曰：此第二釋也。世親云：如來非諸相具足者，謂差別三十二相也。即非具足者，非法身無差別相具足也。是名諸相具足者，是外形相也。

無著云：法身雖無形相，而有法性之相，謂理媚曰相也。於外化中亦有形相，為令眾生得此種圓滿故，謂內證真理無相之相故，而外具有相之相也。然有相之相即非無相之相，是名諸相具足也。

【「須菩提！汝勿謂如來作是念：『我當有所說法。』】

述曰：世親云：此第三段疑第二文也。謂有疑曰，若如來具足色身成就，不可得見，若相成就不可得見，云何如來說法耶？為破此疑故也。於中：初、敕勿懷疑，次、人言謗佛，後、總結成。此初也。佛告善現云：「汝勿謂法身如來作是念言，我當有所說」，法身佛本無有念，亦無有所說故。

無著云：此第五為語具足故，謂化報隨機而有言說，法身幽寂無說無形。內證無言理，外能為他說，為令得此故，言為語具足故也。

【「莫作是念，何以故？若人言：如來有所說法，即為謗佛，不能解我所說故。】

述曰：此第二文也。謂若有法身有所說法者，即謗法佛也，寂寞無言故。

問：若爾者，何故前言應化非真佛，亦非說法者耶？答：彼推功歸本故，要內證真說，於外可能說，所以喚法身無說，是真說也。

問：何故《楞伽經》云：法身說離相離言法，報身說十地法六波羅蜜法，化身說三乘法耶？准此法身亦說故。

答：說有二種：一者，起作說謂有說說也；二者，無起作說謂無說說。前是報化，後即法身。彼據不說之說，此約有說之說，故不相違。云何法身為不說說？謂由眾生證達理故，了解一切，名法身說；如聞說法，而了達故，名之為說也；猶如有人，若語若不語，令他解了，名說法也。

【「須菩提！說法者，無法可說，是名說法。」】

述曰：此第三結也。「說法者」者，謂總舉說法也。「無法可說」者，謂真理中無有少法可說也。謂要達遍計所執空無而說，是名說法也。若執真如為實無說，即非說法也。

無著云：報化有說，法身無說。若言法身有說如報化者，即為謗法佛也。

【爾時，慧命須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聞說是法，生信心不？」】

述曰：舍衛漏此文。世親：此第三疑中第三文也。謂有疑曰，若言諸佛說者，是無所說法；不離於法身，亦是其無，有何等人能信如是甚深法界耶？

就釋此疑中，初善現問，次如來答。此初也。

無著云：第六心具足中復有六種：一者，念處；二者，正覺；三者，施設大利法；四者，攝取法身；五者，不住生死涅槃；六者，行住淨。此為初也。問意云：如來在世，慈悲平等為眾生說，有能聽聞而起思念，如理作意，如法修行，法隨法行，當得成佛。如來滅後，後五百歲，諸惡眾生，聞說此經之時，有能生信，起於思念，如佛在世時不？佛答言有，為顯有眾生能思念故，名為念處。

【佛言：「須菩提！彼非眾生，非不眾生。】

述曰：此第二佛答中，初標、次釋。此初也。「彼非眾生」者，謂非是闡提無佛性等眾生；「非不眾生」者，是聽聞般若，發心成佛眾生也。

無著云：彼非眾生者，第一義故；非不眾生者，世諦故；眾生眾生者，顯示說第一義，是不共及相應故。

【「何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。」】

述曰：此釋也。初言「眾生」謂凡夫眾生；又「眾生者」者，謂發菩提心修行眾生也。「如來說非眾生」者，謂非是闡提無佛性眾生；「眾生是名眾生」者，是發心眾生也。此上意云此經典生信心者，即是發心修行成佛眾生，非是無性眾生也。

【須菩提白佛言：「世尊！佛得阿耨多羅三藐三菩提，為無所得耶？」】

述曰：世親云：此大段中破第四疑也，即是第二展轉釋中第二疑也。於中曲有二疑。此初也。

謂有疑曰：若如來不得一法，名無上正等正覺者，云何離於上上證轉轉得阿耨多羅三藐三菩提耶？就此文中有二：初，善現問，次，如來即廣辨其義。此初也。「為無所得耶」者，謂「耶」是問詞，不是不定詞也。直問佛云：如來無所得耶？所以佛即印之。若不定為問，云「為得不得耶」者，佛如何即印耶？故今問意云：真如理中佛得無上菩提不？

無著云：此是心具足中第二為正覺故，即謂能證所證觀照實相也。故《解深密》云：菩提菩提斷，俱名為菩提。《大智度》云：說智及智處，俱名為般若也。謂此為令眾生斷除二障，得二菩提，而有此文，故言為正覺故也。於中文有其五：初，顯示阿耨多羅語，謂無上覺即是法身菩提也；次，已下顯示三藐三菩提，謂正覺即是報身菩提也。「以無我人」下，雙成上二，前中：初問，次印。此初也。

【佛言：「如是，如是。須菩提！我於阿耨多羅三藐三菩提乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提。】

述曰：此第二印問愜真也。謂真理之中，無如所執少有所得，名為菩提也。

【「復次，須菩提！是法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提；】

述曰：世親云：此為第三廣辨其義也。於中有三：初，明不增減；次，顯無差別；後，修一切善下，彰方便滿足。此初也。「是法平等」者，謂真如理無增減故；「無有高下」者，謂有為法有取捨，菩薩於十地中得勝無漏而捨劣故，無為無勝劣可取捨故，言無高下也。

無著云：此顯示三藐三菩提，即謂正遍知也。「是法平等」者，謂一切諸佛共得菩提，智無勝劣故也。「無高下」者，謂一切諸佛起化身，各類共等，乃至壽命亦等也。子云：「平等」者，謂法身；「高下」者，約報化，謂一切佛報身報身等，化身亦爾也。

【「以無我、無人、無眾生、無壽者，】

述曰：世親云：此第二顯無差別也。謂一切諸佛法，無我、法執故，法身平等，無有差別，若勝若劣也。

無著云：自下雙成上二：初，成上阿耨多羅法身菩提；次，成上三藐三菩提報身菩提。此初，可知也。

【「修一切善法，則得阿耨多羅三藐三菩提。】

述曰：世親云：此第三彰方便滿足也。於中初正顯，次結成。此初也。謂要近善知識，聽聞計念，如法修習，法隨法行，善根滿足故，契證真理，名為成就阿耨菩提也。

無著云：此成上三藐三菩提也。於中初正成，次結釋。此初也。謂前言無我等，除其有執也；今言修善者，破其空執也。我、人空故，須遣自妄心；依圓有故，須存其善法。所以唯學有以非空，妄想以之而更長；唯學空而非有，真智無因而不生；滅妄想於空門，起真心於有府，有空雙觀，方成中道也。

【「須菩提！所言善法者，如來說非善法，是名善法。】

述曰：此第二文也。「所言善法者」者，謂求菩提善法，或無漏法，順無漏法也；「說非善法」者，非是有漏生滅惡善法也；「是名善法」者，是出世善也。

【「須菩提！若三千大千世界中所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施；】

述曰：世親云：自下破第二子段疑。謂有疑曰：若一切善法滿足得菩提者，則所說法，不能得大菩提。何以故？以所說法，無記法故。謂此意云：其能詮教有名句文，體是無記，如何聽聞而生善耶？此是小乘人疑也。

就破此疑中，初舉功德，次以受持校量。此初也。

無著云：此即心具足中第三為施設大利法故。於中有二：初、明大利法，次、「汝等勿謂」下，彰所利生。初中，先舉財施，次以受持校量顯於福利。此初也。

【「若人以此《般若波羅蜜經》，乃至四句偈等，受持、為他人說，於前福德百分不及一，百千萬億分，乃至算數譬喻所不能及。」】

述曰：世親云：此第二以受持校量也。此經稍略，餘本不同此也。世親云：此法雖言無記而能得菩提，以遠離所說法，不能得大菩提故，此法能為菩提因故；又言無記者，不然，汝法是無記，我法是善故，此就彼宗釋，佛語是善也。又大乘義一得佛已，聲及名句並是善，是故一受持時，即為菩提廣大因故，勝餘無量珍寶布施也，此正破前疑。「百分不及一」等者，論家有四種校量勝，謂一者數勝，二者力勝，三者無相似勝，四者因勝。解云：「數勝」者，謂以數校量，謂小乘有六十二數，《華嚴》有一百二十番數，此方有十五故，謂一十百千萬等如是諸數校量者，於生死果報悉可得知。若受持此經，當得成佛所有功德，非此數等之所校量，故云數勝也。「力勝」者，名為情計勝，謂布施等所獲世間人天善果情計可知，今此受持之因，情計所不計度也。「不相似勝」者，謂喻勝也，世間福果喻可能喻，受持之因所得勝果，無喻以可喻也。「因勝」者，謂時勝，世間福果可以時限校量多少，此所得果，盡未來際無時分限，不可校量也。如論四名，當人立數計喻時等名也。無著意可知也。以此校量受持既多，即是施設大利法也。

【「須菩提！於意云何？汝等勿謂如來作是念：『我當度眾生。』】

述曰：世親云：此即曲文中第三段疑也，即是展轉中第三段疑。於中曲有四，至文當悉。此即初也。謂有疑曰，若是法平等無有高下者，云何如來名為度眾生耶？就破此疑中，初勸彼除疑，次廣成自義。此初也。謂報化二身，隨機利物，有高有下，可有思念，當度眾生，謂慈悲本願緣故；法身真理，湛寂無思，如何有念當度生耶？但起智作證，即名為度故。又化身隨現，可示度生之思念，報體久無分別之思，如何起念？如末尼珠隨求雨故。又凡夫執由遣而念我當度，諸佛分別永亡，當度之思不有，但隨所化，應機示念也。如是故重汝無作念也。又真理之中都無所得，亦無眾生當可度也。

無著云：此為第二明所度眾生，科釋其文，大意無別也。

【「須菩提！莫作是念。何以故？實無有眾生如來度者，】

述曰：此第二成自義中。初慰喻其心，示實道理；次成無實度說，假我非真。此初也。謂真理中無有眾生如來可度，隨於外化，可度假生也。

【「若有眾生如來度者，如來則有我人眾生壽者。】

述曰：此第二文也。於中初成無實度，次說我非真。此初也。謂如來若說實有眾生實可度者，是則我執未亡，不名為佛也。

【「須菩提！如來說：『有我者，則非有我，而凡夫之人以為有我。』】

述曰：此第二說我非真中，初說我非真，凡夫妄取；次明凡亦非實，但假施言。此初也。「如來說有我」者，謂因緣和合而假說之；「則非有我」者，非實執

之我也。「凡夫以為有我」者，所執取故。此意云：如來說有我者，為除無我怖故。所以初修習必依於我，後漸契真，我相自遣，若言無我，唯欲造修，我即空故。

【「須菩提！凡夫者，如來說則非凡夫。」】

述曰：此第二，明凡亦非實，但假施言也。謂於貪嗔未亡之類，假名凡夫，非如其言即實凡夫也。

【「須菩提！於意云何？可以三十二相觀如來不？」】

述曰：世親云：此即展轉疑中第三段疑也。於中曲有三段。此即為初文也。謂有疑曰：雖相成就不可得見如來，以非彼體，以如來法身為體；而如來法身，以見相成就，比知則知如來法身為福相成就。此疑意云：報化二身，即以法身為體，其外報化身既有相好，以外比知內，法身亦應有其相好也。如覩人面，即知心事故。就此之中，文有其五：一者，如來問，二善現不正答，三如來卻質，四善現正答，五舉頌以成。此初也。問意云：可於報化身三十二相觀法身如來不？

無著云：此即心具足中第四為攝取法身故。謂欲令諸眾生內觀真理清淨法身，外自具其形相，不可以其形相而觀法身如來。就此之中文有三。初問答略顯，次舉頌廣成，後釋外意難。前中有四，如文可知。然准餘本，無善現不正答，亦無如來卻質之文。

【須菩提言：「如是！如是！以三十二相觀如來。」佛言：「須菩提！若以三十二相觀如來者，轉輪聖王則是如來。」須菩提白佛言：「世尊！如我解佛所說義，不應以三十二相觀如來。」】

述曰：義可知也。

【爾時，世尊而說偈言：
「若以色見我　以音聲求我　是人行邪道　不能見如來
***彼如來妙體　即法身諸佛　法體不可見　彼識不能知*】**

述曰：此舉二頌，以成前義。於中初偈，顯不應以色聲以觀法身如來，若取色聲，不契真理，是行邪道，不見法佛故；次偈，明法身妙體超尋思故，凡夫不可見，亦非分別之識，所能知故。《涅槃》云：依法不依人，依了義不依不了義，依義不依語，依智不依識也。

無著云：初偈，顯示如所不應見，不可見故；次偈，顯示不應見及不能見因緣，云何不可見？諸見世諦故。何因緣故不可見？以彼法真如相故。非言說而知唯自證故。如是等說如論。

【「須菩提！汝若作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。』】

述曰：世親云：此第三段釋展轉疑中，曲文第二疑也。謂有疑曰，若不依福德得大菩提，如是諸菩薩則失福德及果報也。此疑意云可說如須彌山王七寶有人

持用布施，不及人受持此經至四句者；是則福德不得大菩提果。准此，即福德空，果報亦空，則法斷滅，是則佛相好身亦無，唯有法身空理也。

就斷此疑之中有三：初顯相好非無；次「汝若作是念」下，明因果不失；後「若菩薩以滿」下，校量功德。前中有二：初述彼疑心，次勸勿邪念。此初也。述彼疑云：既以法為佛，是則無報化形相身也。

無著云：此即為攝取法身中第三文釋外疑難也。論云：若爾如來雖不應以相具足見，應具足為因，得阿耨多羅三藐三菩提，為離此著故，明相具足，體非菩提，亦不以相具足為因也，以相是色性故。於中有二：初逆招彼心，次勸令除念。此初。謂述彼念言，法身如來以具足相為因故得，應除「不」字，撿能斷及婆伽婆文並無「不」字也。

【「須菩提！莫作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。』】

述曰：第二文也。世親云：汝「莫作是念，如來不以具足相得菩提」，以報身化身具足相得故。

無著云：「莫作是念」者，勸令勿生前念，以相為因而得法身。何以故？如來不以具足相為因得菩提故。故論云：以相是色性故，謂要以智為因，方得菩提，非用相也，相是色故。

【「須菩提！汝若作是念，發阿耨多羅三藐三菩提者，說諸法斷滅。】

述曰：世親云：此第二明因果不失也。於中初述彼心，次勸勿念，後釋所以。此初也。謂有念曰：不依福德得大菩提者，是則福德無，果報亦無，若爾發菩提心者，便說諸法斷滅也，以無福德因及果故。

【「莫作是念。】

述曰：此第二勸勿念也。

【「何以故？發阿耨多羅三藐三菩提者，於法不說斷滅相。】

述曰：此第三釋所以也。謂諸菩薩知因知果去離斷常，但無所執實福德因及果，非無因緣，假因果也，但遮作用緣，非無功能緣故。

無著云：自下明心具足中，第五為不住生死涅槃故。於中有二：初，明不捨生死，次，「若菩薩以滿」下，明不捨涅槃。上來初文竟。謂不捨生死，故不住涅槃也；不捨涅槃，故不住生死，為令得此，故有此文。「於法不說斷滅」者，謂發心菩薩知因說果去離斷常，故不說斷滅也。謂雖得涅槃，還住生死，然不令斷生死，若斷滅生死者，即同二乘，住涅槃故，以此故名不說斷滅相也。

【「須菩提！若菩薩以滿恒河沙等世界七寶布施；】

述曰：世親云：此第三功德校量也。於中初正校量，次釋所以。前中初舉施，次以福校量。此初也。無著云：此第二明不捨涅槃也。

【「若復有人知一切法無我，得成於忍，此菩薩勝前菩薩所得功德。】

述曰：此第二以福校量也。謂因了達二我空故，而得於忍，其福過彼所施功德也。得成忍者，忍有三種：一者，本性無生忍，謂觀遍計所執人法二相本無體故；二者，自然無生忍，觀依他假因緣非自然生故；三者，惑苦無生忍，勸於真如惑苦本不生故。

【「須菩提！以諸菩薩不受福德故。」】

述曰：此第二釋所以之中，初佛略標釋，次善現問，後佛答。此初也。不受福德故者，謂菩薩所行福德，不著自體等故，但希出世，故云不受也。

【須菩提白佛言：「世尊！云何菩薩不受福德？」】

述曰：此第二善現問也。

【「須菩提！菩薩所作福德，不應貪著，是故說不受福德。】

述曰：此第三佛答也。以不貪著自體等而行福德，故名為不受也。

【「須菩提！若有人言：如來若來若去、若坐若臥，是人不解我所說義。何以故？如來者，無所從來，亦無所去，故名如來。】

述曰：世親云：此第三大段中曲文第三釋疑也。謂有疑曰：若諸菩薩不受彼果報，云何諸菩薩福德眾生受用？此意如釋迦佛捨第五分壽，留福德與未來眾生，故知菩薩亦受福德，如何言不受耶？如是等菩薩受福德無量故。

就釋此疑中有四：初、明報化外利物故，亦受福德，法身無去來故，無受福德。次，「碎為微塵」下，明法身一，化身有多。次、「若人言佛說我等」下，明我法無實。次、「若有人以滿」下，明化身有無盡福。此初也。

「若來」者，謂成道來；「若去」者，入滅去；「若坐」者，說法利益時；「若臥」者，謂唱滅相。化身有此，而法身無。故云無所從來，亦無所去也。如天上月，影現水中，水清即現，水濁便隱，月體本無來去，由水致有生滅；法身本湛寂，由心故見去來也。子云：法身本無來，由眾生向佛故見來，此即不來來，猶如趕遠質以臨臺，睇影顏而府己也。法身本無滅，眾生厭佛故，不去之中而見去，猶如汎駛舟而東邁，矚凝沼而西流，此即不去去也。

無著云：此心具足中第六為行住淨故，於中復有三種：一者，威儀行住；二者，破名色身自在行住；三者，不染行住。此初也。謂化身有威儀行住等，法身無此也。行者即謂去來，住者即謂坐臥也。法身無有威儀，故云無去來等。

【「須菩提！若善男子、善女人，以三千大千世界碎為微塵，於意云何？是微塵眾寧為多不？」】

述曰：世親云：此第二明法身一、化身多也。於中有二：初以微塵為喻，次以世界為喻。前中初佛問，次善現答。此初也。

然此喻中含其二意：一者，聚塵為界喻，如攝指成拳；二者，散界為塵喻，

如開拳作指。初名聚喻，次名開喻。

若聚喻者，塵喻煩惱多，聚塵成一世界，喻斷多煩惱，成一法身也。若開喻者，世界喻法身，散界作多塵，如依一法身，起無量化身也。今問多，不挾此二意也。

無著云：此為第二破名色身自在行住，於中有二：初明二種方便，次「若人言」下，明入相應三昧不分別。前中有二：初明破色身方便，次明破名身方便。前中初，明細末方便，次明無所見方便。前中復二：初問，次答。此初也。謂以世界漸次析至於極微，是多不?

【「甚多，世尊！何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾，所以者何？佛說：微塵眾，則非微塵眾，是名微塵眾。】

述曰：此第二也。世親云：但寄微塵為喻，非如言而有實，如衛世師等所執微塵也。佛說「微塵眾」者，謂寄微塵以喻化身也，「則非微塵」者，非如外道等所執實微塵也。

無著云：但破一合執故，觀解分析至不可析，假說微塵，非實有也。

【「世尊！如來所說三千大千世界，則非世界，是名世界。】

述曰：此第二以世界喻法身也。於中有二：初標，次釋。此初也。如來說世界者，謂寄世界為喻也。「則非世界」者，非如外道等執以眾多實極微成實世界也。彼執兩兩極微生第三，如是等故。

無著云：此破名身方便也。世界者，謂眾生世間也，彼唯名身得名也。

【「何以故？若世界實有者，則是一合相。】

述曰：此第二釋中，初卻執，次說非，後明執實。此初也。謂若如其所執有世界者，即非是執，是正見故，非虛妄也。以無實執實，故一合相也。「一合相」者，謂我執，謂執一身總聚五蘊以為我，故名一合相也。

【「如來說：一合相，則非一合相，是名一合相。」】

述曰：此第二，說非也。謂佛但於假蘊因緣和合之上假說一合，非則如其所執一合相也。「則非一合相」者，非是所執一合相也。但假說一合既非，即明世界亦非有實也。

【「一合相者，則是不可說，但凡夫之人貪著其事。】

述曰：此第三，明執實也。謂如來假說一合相，凡夫於中起執為實也。

【「須菩提！若人言：佛說我見、人見、眾生見、壽者見。須菩提！於意云何？是人解我所說義不？」】

述曰：世親云：第三明法我無實，於中有二：初明無我，次「發阿耨多羅」下，明無法。前中初佛敘其外疑問其解不？次善現懸解答明不閑。此初也。謂小

乘人等說，言必有體，心不緣無。言有體故，佛說我見等，明有我實心不緣無故，所執之義必成其有令能彼言，故云若有人言也。

無著云：此下第二明入相應三昧不分別，於中初明如所不分別為入之方便，次發菩提心下，明何人何法不分別。前中初問，次答。此初也。

【「世尊！是人不解如來所說義。何以故？世尊說：我見、人見、眾生見、壽者見，即非我見、人見、眾生見、壽者見，是名我見、人見、眾生見、壽者見。」】

述曰：此第二答也。謂於諸法本無我、法，眾生妄情執為實有，佛為破彼執故，隨其情，說其解，而說為我法，非謂言詮，即有實體，縱令心取，何廢無真？大乘之義，緣無得生心，言詮不稱實故，謂世尊隨情逐解，假說我人，非如其執，即實有體，故云即非我見、人見等也。「是名我見」等者，謂如來假說也。

【「須菩提！發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知，如是見，如是信解，不生法相。】

述曰：此第二明無法也。於中初勸知見，次總結之。此初也。謂若發心者，證真如時，不見所執法相，名為正智也。

無著云：發菩提心者，顯示何人是無分別也。於一切法者，顯示於何法不分別。應如是知見等者，顯示增上心、增上智，故於無分別中知見勝解。於中若智依止奢摩他故知，依止毘鉢舍那故見，此二依止三摩提故。勝解以自在故，解內攀緣影像，彼名勝解，謂知與見但是一，無分別智與意相應，今言依止觀為別者，據前加行而說也。謂前欲修止故，發智名之為知；欲修觀故，生智名之為見也。

【「須菩提！所言法相者，如來說即非法相，是名法相。】

述曰：此總結也。「所言法相者」者，謂假說法相也。「即非法相」者，非是實執之法相也。

【「須菩提！若有人以滿無量阿僧祇世界七寶持用布施，若有善男子、善女人，發菩薩心者，持於此經，乃至四句偈等，受持讀誦，為人演說，其福勝彼。】

述曰：世親云：此為第四子段中第四文也。於中初福校量，次明離相而說。此初也。謂法身不受福德，其化身福德無盡也。以化身福德無盡，故能為人說，故發心成佛者，受持及為人演說，其福勝以七寶布施也。

【「云何為人演說，不取於相，如如不動。】

述曰：此明離相而說也。謂化身說法，不取於相而說，已無分別執，故不言我是化身等，是故得福多也。「如如不動」者，謂下一「如」字是真如，上一「如」字是比喻，謂化身說法之時，不取有為相，猶如真如湛寂不動也。

無著云：此段文下即是第六行淨住中第三為不染行住故，彼不染復有二種：一者，說法不染，即上來所陳受持演說此經，福勝七寶布施也。謂有大利益故，決定意應演說而無所染也；二者，流轉不染，謂說九喻，此顯示不可言說故。不

演說彼法有可說體，應如是演說，若異此者，則為染說，以顛倒義故。又如是說時，不求信敬等，亦為無染說也。

【「何以故?

「一切有為法　如夢幻泡影　如露亦如電　應作如是觀」】

述曰：世親云：此釋展轉疑中大文第四也。謂有疑曰，若諸佛如來常為眾生說法，云何如來入涅槃？為破此疑，故立九喻，如玄記說。

無著云：此即第二為流轉不染故。

【佛說是經已，長老須菩提及諸比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷、一切世間、天、人、阿修羅，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。】

述曰：此第三大段喜悟修行分也。

金剛般若經疏論纂要

京大興福寺沙門　宗密述
長水沙門　子璿治定

編 序

圭峰宗密，華嚴五祖，先研圓覺，次學華嚴，曾參荷澤，著《圓覺大疏》、《原人論》，主教禪合一。此《金剛疏論纂要》，纂集無著、世親昆仲二論要義，顯立二十七疑為科。今於此疏，詳校標點，文中科判以隸書標出。

瀋陽北塔翻譯組 善慧光 蓮花藏
二零一三年元月

鏡心本淨，像色元空；夢識無初，物境成有。由是惑業襲習，報應綸輪；塵沙劫波，莫之遏絕。故我滿淨覺者，現相人中，先說生滅因緣，令悟苦集滅道；既除我執，未達法空，欲盡病根，方談般若。心境齊泯，即是真心；垢淨雙亡，一切清淨。三千瑞煥，十六會彰，今之所傳，即第九分。句偈隱略，旨趣深微；慧徹三空，檀含萬行。住一十八處，密示階差；斷二十七疑，潛通血脈；不先遣遣，曷契如如。故雖策修，始終無相，由斯教理皆密，行果俱玄，致使口諷牛毛，心通麟角，或配入名相，著事乖宗，或但云一真，望源迷派，其餘胸談臆注，不足論矣。河沙珍寶，三時身命，喻所不及，豈徒然哉！且天親無著師補處尊，後學何疑，或添或棄，故今所述，不攻異端。疏是論文，乳非城內，纂要名意及經題目，次下即釋，無煩預云。

稽首牟尼大覺尊 能開般若三空句 發起流通諸上士 冥資所述契群機

將釋此經，未入文前。懸敘義門，略開四段：第一辯教起因緣。第二明經宗體。第三分別處會。第四釋通文義。

初中二；初、總論諸教。謂酬因酬請顯理度生也。若據佛本意，則唯為一大事因緣故出現於世，欲令眾生開佛知見等。

後、別顯此經五：一、為對治我、法二執故。由此二執，起煩惱、所知二障。由煩惱障障心，心不解脫，造業受生，輪轉五道；由所知障障慧，慧不解脫，不了自心，不達諸法性相，縱出三界，亦滯二乘，不得成佛，故名障也。二執若除，二障隨斷，為除二執，故說此經。

二、為遮斷種、現二疑故。遮未起種子之疑，斷現起現行之疑。即經中答所問已，便躡跡節節斷疑，乃至經終二十七段。

三、為轉滅輕重二業故。轉重業令輕受，滅輕業令不受。

四、為顯示福慧二因故。佛成正覺，未說般若之前，眾生由無妙慧，施等住相，皆成有漏，或滯二乘。故談般若，顯示妙慧，為法身因；五度為應身因。若無般若，則施等五非波羅蜜，不名佛因，故須福慧二嚴，方成兩足尊矣。

五、為發明真、應二果故。未聞般若之前，但言色相是佛，不知應、化唯真之影，不如實見真身、應身，故此發明二果，令知由前二因證得。

第二，明經宗體。初、宗。統論佛教因緣為宗，別顯此經，則實相般若、觀照般若不一不二，以為其宗。以即理之智觀照諸相故，如金剛能斷一切；即智之理是為實相故，如金剛堅牢難壞。萬行之中一一不得昧此，是故合之以為經宗。

二、體。文字般若即是經體，文字即含聲名句文；文字性空即是般若，無別文字之體故，皆含攝理無不盡，統為教體。

第三，分別處會二。初、總明。佛說大部處會六百卷文，四處十六會說：一、王舍城鷲峰山七會，山中四會，山頂三會；二、給孤獨園七會；三、他化天宮摩尼寶藏殿一會；四、王舍城竹林園白鷺池側一會。此經則第二處，第九會，第五百七十七卷。

後、別明傳譯。此卷時主前後六譯：一、後秦羅什，二、後魏菩提流支，三、陳朝真諦，四、隋朝笈多，五、唐初玄奘，六、大周義淨。上六人皆三藏。今所傳者，即羅什弘始四年於長安草堂寺所譯。

天竺有無著菩薩，入日光定，上昇兜率，親詣彌勒，稟受八十行偈，又將此偈轉授天親，天親作長行解釋，成三卷論，約斷疑執以釋；無著又造兩卷論，約顯行位以釋。今科經唯約天親釋義，即兼無著，亦傍求餘論，採集諸疏，題云纂要，其在茲焉。

第四，釋通文義二：初、解題目。

【金剛般若波羅蜜經】

金剛者，梵云跋折羅，力士所執之杵，是此寶也。金中最剛，故名金剛。帝釋有之，薄福者難見。極堅極利，喻般若焉，無物可能壞之，而能碎壞萬物。涅槃經云：譬如金剛無能壞者，而能碎壞一切諸物。無著云：金剛難壞。又云：金剛能斷。又云：金剛者，細牢故，細者智因故，牢者不可壞故。皆以堅喻般若體，利喻般若用。又真諦記說六種金剛：一、青色能消災厄，喻般若能除業障；二、黃色隨人所須，喻無漏功德；三、赤色對日出火，慧對本覺出無生智火；四、白色能清濁水，般若能清疑濁；五、空色令人空中行坐，慧破法執住真空理；六、碧色能消諸毒，慧除三毒。傍兼可矣。非堅利之本喻。

般若正翻云慧，即照五蘊空相，應本覺之慧是也。若約學者從淺至深言之，則攝聞思修三慧總為般若。故無著云：能斷者，般若波羅蜜中聞思修所斷，如金剛斷處而斷故。又云：細者智因故者，智因即慧也。依智度論，因位名般若，果位名智，則聞思修皆名為細，細妙之慧，佛智之因矣。般若能斷，故在因位，佛果無斷，轉受智名。若依大品經，若字通智慧二義，故智與慧名義少殊，體性無別。波羅蜜者，此云彼岸到，應云到彼岸，謂離生死此岸，度煩惱中流，到涅槃彼岸。涅槃此云圓寂，亦云滅度。一切眾生，即寂滅相，不復更滅；但以迷倒，妄見生死，名在此岸。若悟生死本空，元來圓寂，名到彼岸。若兼般若迴文，應云到彼岸慧。經者，梵音修多羅，義翻為契經。契者詮表義理契合人心，即契理契機也。經者，佛地論云：能貫能攝，故名為經。以佛聖教貫穿所應說義，攝持

所化生故。

後，釋經文，准常三分：初、序分。二、正宗分。三、流通分。初文二：初、證信序。

【如是我聞，一時佛在舍衛國祇樹給孤獨園，與大比丘眾千二百百五十人俱。】

釋此分三：一、明建立之因，則佛臨滅度，阿難請問四事，佛一一答：我滅度後，一、依四念處住，二、以戒為師，三、默擯惡性比丘，四、一切經初，皆云如是我聞一時佛在某處與某眾若干等。

二、明建立之意，意有三焉：一、斷疑故，謂結集時阿難昇座，欲宣佛法，感得自身相好如佛。眾起三疑：一、疑佛重起說法，二、疑他方佛來，三、疑阿難成佛。故說此言，三疑頓斷。二、息諍故，若不推從佛聞，言自製作，則諍論起。三、異邪故，不同外道，經初云阿憂等。

三、正釋文義，具六成就：謂信、聞、時、主、處、眾。六緣不具，教則不興，必須具六，故云成就。

一信，若兼我聞合釋，則指法之辭也，如是之法，我從佛聞。單釋如是者，智度論云：信成就也。佛法大海，信為能入，智為能度，信者，言是事如是；不信者，言是事不如是。又聖人說法，但為顯如，唯如為是，故稱如是。又有無不二為如，如非有無為是。

二聞，我即阿難，五蘊假者，聞謂耳根發識，廢別從總，故云我聞。阿難所不聞二十年前之經，有云如來重說，有云得深三昧總領。若推本而言，即阿難是大權菩薩，何法不通。

三時，師資合會，說聽究竟，故言一時。諸方時分延促不同，故但言一。又說法領法之時，心境泯理，智融凡聖，如始本會，此諸二法，皆一之時。

四主，具云佛陀，此云覺者。起信云：所言覺義者，謂心體離念，離念相者等虛空界，即是如來平等法身，則以無念名之為佛。然覺有三義：一自覺，覺知自心本無生滅；二覺他，覺一切法無不是如；三覺滿，二覺理圓，稱之為滿。故知有念則不名覺。起信云：一切眾生不名為覺，以無始來，念念相續，未曾離念。又云：若有眾生，能觀無念者，則為向佛智故。

五處，舍衛此云聞物，謂具足欲塵財寶多聞解脫等，遠聞諸國故。義淨譯云名稱大城。祇樹等者，即祇陀太子所施之樹，給孤長者所買之園。祇陀此云戰勝，波斯匿王太子也。生時王與外國戰勝，因以為名。梵語須達，此云善施。給孤獨即是善施也，又亦常行施故。西國呼寺為僧伽藍，此云眾園。

六眾，與者，并也，及也，大者名高德著。比丘梵語，此含三義，故存梵不譯。一怖魔，二乞士，三淨戒。眾者，理和事和。千二百五十者，佛初成道，度憍陳如等五人；次度迦葉三兄弟，兼徒總一千；次度舍利弗、目連，各兼徒一百；次度耶舍長者子等五十人。經舉大數，故減五人。此常隨眾，故偏列數，非無餘眾，未隱顯耳。俱者，一時一處。

二、發起序者，謂乞食威儀，離於邪命，是為持戒，戒能資定，定能發慧，

故以戒、定發起般若正宗。

文二，初、戒。

【爾時，世尊食時，著衣持鉢，入舍衛大城乞食。於其城中，次第乞已，還至本處。】

分七節釋：一、化主，成實論說：具上九號，為物欽重，故曰世尊！天上人間共所尊故；二、化時，食時辰時，當日初分，求乞易得，不惱自他，乞已歸園，正當巳時，如常齋法。三、化儀，著僧伽梨衣，持四天王所獻鉢。四、化處，園在城東南五六里，自外之內為入，處廣人多曰大。五、化事，佛為欲顯頭陀功德，令放逸者慚愧，以同事攝，故自乞食。瓔珞女經說：化佛身如全段金剛，無生熟二藏；今所乞者，利益他故。故淨名云：為不食故，應受彼食。

六、化等：一、由內證平等理，外不見貧富相；二、心離貪慢，慈無偏利；三、表威德，不懼惡象沽酒婬女等家；四、息凡夫猜嫌；五、破二乘分別。

七、化終，然已字義屬下句，文連上句；飯食字，義屬上句，文連下句。若廣其文，令當句中備者，應云，次第乞已，還至本處飯食，飯食訖，收衣鉢。佛若不食，他福不滿。寶雲經說：隨所乞得，分為四分：一擬與同梵行，二擬施貧病乞人，三水陸眾生，四自食。十二頭陀經，唯說三分，除梵行。

二、定。

【飯食訖，收衣鉢，洗足已，敷座而坐。】

分三節釋：一、併資緣，將欲入定，須息攀緣，衣鉢不收，心有勞慮，故佛示現為後軌也，即收大衣著七條。二、淨身業，阿含經說：佛行離地四指，蓮華承足。今示現洗者，順世表法為後軌也。

三、正入定，敷座坐禪者，由身端故，心離沈掉故。魏譯云：如常敷座，結加趺坐，端身而住，正念不動。唐譯云：端身正願，住對面念。無著云：顯示唯寂者，於此能覺能說故。然大聖現跡，必有所表，表本覺之佛，在五蘊之都，覺魔軍本空，名為戰勝，照心識具德，即是給孤。求法養神名乞士眾，覺心既發寧棄塵勞，將欲遍觀，遂入識藏心心數法，次第思惟即妄而真，皆得法喜，法喜無體，融合覺心。思惟假緣，亡緣可符真性，觀照是跡，拂跡返本還源，返本還源，法空心寂，心寂真體，般若朗然，欲談般若正宗，如是示現發起。資聖云：夫身有二：一、偽，二、真。五蘊偽體，假衣食以生育；法身無相，因般若以照成。群生保偽遺真，諸佛養真棄偽；群生既迷真而取偽，我乃假偽跡而引真。故託乞食之緣，將施法喜之化。故涅槃經云：汝諸比丘，雖行乞食，初未曾乞大乘法食。

第二，正宗分。二門分別。初、約無著七種義句以懸判。後依天親問答斷疑以科釋。初中七義句者：一、種性不斷，謂護念付囑；二、發起行相，謂由請讚許；三、行所住處，謂十八住，從佛正說，直至經終，是無相行所住處矣；四、對治，謂一一住處，皆具邪行，共見正行二種對治；五、不失，謂由對治離增減二邊，不失中道；六、地位，謂由不失中道，成賢聖位，信行地、淨心地、如來地；七、立名，謂由前六智慧堅利位地闊狹，故名金剛。後四但約第三句中十八住說，無別經文。

十八住處者：一、發心住，經云：應如是降伏其心，所有一切等。二、波羅蜜相應行住，不住色布施等。三、欲得色身住，可以身相等。

四、欲得法身住。法身有二：一、言說法身，頗有眾生等因言顯理故；二、證得法身，復有二：一、智相，如來得阿耨等；二、福相，若人滿三千等。

五、於修道得勝中無慢住，須陀洹等，從此至十六住，如次對治十二種障，意明欲求色身、法身須離是障，障盡故入十七證道住，今當對治第一慢障。

六、不離佛世時住，昔在然燈等離第二少聞障，不離佛世，則具多聞。

七、願淨佛土住，菩薩莊嚴佛土不等，離小攀緣作念修道障，緣形相土則小，無緣則大，契法界故。八、成熟眾生住，人身如須彌等，離捨眾生障，若見大小，不能濟物。九、遠離隨順外論散亂住，如恒河中所有沙等，離樂隨外論散亂障，恒沙寶施不及持經，如何外學不修正法。

十、色及眾生身搏取中觀破相應行住，三千世界所有微塵等，離破影像相中無巧便障，既離散亂，與定相應，以細末不念二種方便，破麁至細，泯細至空，則除影像之相想。

十一、供養給侍如來住，可以三十二相見如來不等，離福資糧不具障，不以相見，常見法身，名為給侍，福無邊矣。

十二、遠離利養及疲乏熱惱，故不起精進及退失住，恒河沙身命布施等，離樂味懈怠利養障，恒沙命施，猶劣受持，豈為一身耽著利養，身疲心惱而懈怠耶。

十三、忍苦住，忍波羅蜜割截身等，離不能忍苦障，無我等相，累苦能忍。

十四、離寂靜味住，當來之世，若有人能於此經受持讀誦等，離智資糧不具障。日三時捨身，一一沙數不及信經，如何唯專禪定耽寂靜味，闕於智慧而不持說。

十五、於證道時遠離喜動住，云何住降等，離十一不自攝障，我能住降心生喜動，動則不能自攝。十六、求佛教受住，於然燈佛所有法得菩提不等，離十二無教授障，欲入初地須佛教授，故約遇佛得無所得，而證道矣。

十七、證道住，人身長大等，攝種性智證遍行真如成法報身，故長大矣。

十八、上求佛地住，於中復有六種具足：一國土淨具足，我當莊嚴佛土等，此教二地已上諸大菩薩；二無上見智淨具足，有肉眼不等，此下皆唯佛果，故云無上，無上之言，貫通下四；三福自在具足，若人滿三千界七寶等；四身具足，佛可以具足色身等；五語具足，汝勿謂如來說法等；六心具足，佛得阿耨菩提為無所得耶？乃至應作如是觀。

又十八住略為八種，亦得滿足：一、攝住處；二、波羅蜜淨住處，一二次配；三、欲住處，攝三及四；四、離障礙住處，即前十二障也，從五至十六；五、淨心住處；六、究竟住處，上二次配十七十八；七、廣大住處；八、甚深住處，上二各攝十八住處。一一住中皆深皆廣。十八住文配位地者：第一、十住；第二、十行中前六；三、第七行；四、後三行；五至十四如次配十迴向；十五、煖頂；十六、忍世第一；十七、初地；十八、從二地乃至佛地。

第二、依天親問答斷疑以科釋。總分四段：初、善現申請。二、初、整儀讚

佛。

【時，長老須菩提在大眾中即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬而白佛言：「希有世尊！如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。」】

「長老」者，德長年老；唐譯云具壽，壽即是命；魏譯云慧命，以慧為命。須菩提有三義譯，謂善吉、善現、空生。生時室空，解空之善瑞現矣。相師占云：唯善唯吉。「從座起下」，皆整理威儀修敬之相。「希有」者，世所無故。「如來」者，從如而來。論云：「善護念」者，依根熟菩薩說，謂與智慧力令成就佛法，與教化力令攝受眾生；「善付囑」者，依根未熟菩薩說，懼其退失，付授智者，付者將小付大，囑者囑大化小。菩提薩埵，此云覺有情，三釋：一、約境所求所度；二、約心有覺悟之智，餘情慮之識；三、約能所，所求能求，三皆如次配覺及有情。

二、正發問端。

【「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應云何住？云何降伏其心？」】

釋分二：初釋當機，《華嚴》云：「忘失菩提心，修諸善業，魔所攝持。」阿耨多羅三藐三菩提，此云無上正遍正覺，謂正智通智，覺知、真俗不偏不邪。二釋正問，魏譯云：「應云何住？云何修行？云何降伏其心？」意云：若人發菩提心已，住何境界？修何行業？妄心若起，云何降伏？故佛令安住四心，修六度行，於中降心，不令著相。秦譯略修行者，意云：住道降心，即是修行；謂四心六度皆名住修降伏故。無著云：住謂欲願，修行謂相應等持，降伏謂彼心若散，制令還住。又十八住中，一一皆以住修降伏釋之，故知義雖有三，而行是一。

二、如來讚許。

【佛言：「善哉，善哉。須菩提！如汝所說：如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。汝今諦聽，當為汝說：善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是降伏其心。」】

釋分三：一、印讚所讚，重言善哉，讚美之極，護付能令佛種不斷，是事必然，故印讚言如汝所說。二、敕聽許說，無以生滅心行聽實相法。智論偈云：聽者端視如渴飲，一心入於語義中，踊躍聞法心悲喜，如是之人可為說。

三、標勸將陳，我當為汝如是如是委細而說。

三、善現佇聞。

【「唯然，世尊！願樂欲聞。」】

唯者，順從之辭。禮對曰唯，野對曰阿。《十地經》云：「如渴思冷水，如饑思美食，如病思良藥，如眾蜂依蜜，我等亦如是，願聞甘露法。」

四、如來正說二：一、正答所問二：初、舉總標，別以牒問：

【佛告須菩提：「諸菩薩摩訶薩，應如是降伏其心。】

此以降伏為總，住修為別也，謂住修之中皆有降伏。經意在此，故唯標降伏

有科。此所標云，舉後攝初者，乃令經文極不穩暢，理例顛倒。自古言教，衹有以初攝後，未聞以後攝初，況詳經文無別答降伏之處，則知降伏在住修中，皆令離相是答降伏問也，不別答者，此經宗於離相，離相正是降心，本意欲明降心，須約住修而顯，住修降心本不相離故。無著十八住，皆有住修降心。

二、約別顯總。以答問二：一、答安住降心問四：初、廣大心。

【「所有一切眾生之類：若卵生、若胎生、若濕生、若化生；若有色、若無色；若有想、若無想、若非有想非無想。】

文二：初句標三界普度故，若卵下二列三：一、受生差別，天獄化生，鬼通胎化，人畜各四，諸餘微細水陸地空，不可具分品類。卵劣在初者二釋：一、約境，具緣多者為首；二、約心，從本至末為次。二、依止差別：有色四禪，無色四空。三、境界差別。功德施云：有想則空識二處，無想則無所有處，非等則有頂。

二、第一心。

【「我皆令入無餘涅槃而滅度之。】

即無住處涅槃，不共二乘，故云第一。無著云：何故願此，不可得義生所攝故。又云：卵濕無想有頂則不能，云何普入？有三因緣：一、難處生者待時故；二、非難處生未成熟者，成熟之故。三、已成熟者，解脫之故。

三、常心。

【「如是滅度無量無數無邊眾生，實無眾生得滅度者。】

一、性空故；二、同體故，論云：自身滅度無異眾生；三、本寂故；四、無念故；五、法界故。

四、不倒心。

【「何以故？須菩提！若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，即非菩薩。】

論云：遠離依止身見眾生等相故。無著云：已斷我見，得自行平等相故。信解自他平等，顯示降伏心中，攝散時眾生想亦不轉，如彼爾炎。

二、答修行降心問五：初、總標。

【「復次，須菩提！菩薩於法，應無所住行於布施。】

「於法」者，統標諸法。「應無」下正明修行。問：菩薩萬行，何唯說一？答：萬行不出六度，六度總名布施。故偈云：「檀義攝於六，資生無畏法，此中一二三，是名修行住。」無著云：若無精進，疲倦故不能說法；若無禪定，即貪信敬利養染心說法；若無智慧，便顛倒說法。

二、別釋。

【「所謂不住色布施，不住聲香味觸法布施。】

本論但指三事，謂自身、報恩、果報。偈云：「自身及報恩，果報斯不著，護存己不施，防求於異事。」

三、總結。

【「須菩提！菩薩應如是布施，不住於相。】

前但指三事，今則心境空有微細盡袪故。偈云：「遠離取相心。」論云：不見

施物，受者，施者。無著云：不住相想有人。將此結文，為答降伏問非也。前標次釋次結，皆云無住，都是修行中降伏之義，何忽偏判配結之文為答別問。

四、顯益。

【「何以故？若菩薩不住相布施，其福德不可思量。須菩提！於意云何？東方虛空可思量不？」「不也，世尊！」「須菩提！南西北方四維上下虛空可思量不？」「不也，世尊！」「須菩提！菩薩無住相布施，福德亦復如是不可思量。】

初句徵者。論云：若離施等相想，云何成就施福？「若菩薩」下釋，於中三：初法說：為疑無福，不可思以斷之。「東方」下喻說可知，「菩薩無住相」下法合。虛空者無者，云猶如虛空，有三因緣：一、遍一切處，謂住不住相中福生故；二、寬廣高大殊勝故；三、無盡究竟不窮故。

五、結勸。

【「須菩提！菩薩但應如所教住。】

二、躡跡斷疑。論云：自此已下，示現斷生疑心，於中文分二十七段。

一、斷求佛行施住相疑：

疑云：為求佛果行施，即是住所求佛相，云何無住？又不住相為因，豈感色相之果，因果不類故。

斷之文四：初、舉疑因以問。

【「須菩提！於意云何？可以身相見如來不？」】

本秪因以相為佛，故對前不住相起疑，佛舉疑起之因，問答欲令除斷。

二、防相得以酬。

【「不也，世尊！不可以身相行見如來。】

遮防疑者，欲以相求令得見佛，故答云：不可以相得見。論云：為防彼相成就得如來身。

三、釋體異有為。

【「何以故？如來所說身相，即非身相。」】

相是有為生住異滅，佛體異此故非身相。偈云：「三相異體故」者，佛體異於有為三相也。住異二相，同是現在，故合為一。若細分即四，故唯識云：生表此法先非有，滅表此法後是無，異表此法非凝然，住表此法暫有用。

四、印佛身無相。

【佛告須菩提：「凡所有相，皆是虛妄。若見諸相非相，即見如來。」】

非但佛身無相，但是一切凡聖依正，有為之相，盡是虛妄，以從妄念所變現故。妄念本空，所變何實？故《起信》云：一切境界唯依妄念，而有差別，若離心念，即無一切境界之相；若見諸相等者，遮離色觀空也。恐聞相是虛妄，又別求無相佛身，故云：相即非相，便是如來，不唯佛化身相是如來，所見一切相相皆無相，即如來也。故起信云：所言覺義者，謂心體離念，離念相者等虛空界，即是如來平等法身。肇云：行合解通，則為見佛，偈云：「離彼是如來」者，離彼三相是法身如來也。無著則於色身但離遍計，不執色相即真色身，故彼論云：此為顯示如來色身。又此當第三欲得色身住處。

二、斷因果俱深無信疑。

論云：無住行施因深也，無相見佛果深也。未來惡世必不生信，空說何益？

斷之文四：初、約無信以呈疑。

【須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，得聞如是言說章句，生實信不？」】

魏云：「頗有眾生於未來世」云云，今略此句者，影在後五百歲也。句詮差別章者解句；實信者，《大品》云：於一切法不信，是信般若。

二、呵疑詞以顯信。

【佛告須菩提：「莫作是說。如來滅後，後五百歲，有持戒修福者，於此章句能生信心，以此為實。】

「後五百歲」者，《大集》云：初五百歲解脫牢固，第二五百歲禪定牢固，三多聞，四塔寺，五鬥諍。皆如初二句例，本疑惡世無信，故舉惡世以斷疑。持戒修福者，戒定也；以此為實者，正解無倒。無著云：增上戒等三學，顯示修行少欲等功德：戒出三塗、定出六欲、慧出三界。

三、明能信之所以二：初、明歷事善友積集信因。

【「當知，是人不於一佛二佛三四五佛而種善根，已於無量千萬佛所種諸善根，聞是章句，乃至一念生淨信者。】

無著云：顯示集因於多佛所，明久事善友，則緣勝也。種諸善根，明久伏三毒，則因勝也。

二、明善友所攝成就信德二：初、明攝受得福顯福德門。

【「須菩提！如來悉知悉見，是諸眾生得如是無量福德。】

無著云：謂於一切行住所作中知其心，四蘊見其依止色身故，此等顯示善友所攝。論云：若不說見，或謂如來以比智知；若不說知，或謂如來以肉眼見。故須二語。得福德者，魏云：「生如是福德，取如是福德。」論云：生者能生因，取者熏修自體果義。無著云：生者福正起時現行，取者即彼滅時攝持種子。此云得者，生取二義不離於得，得之一字生取俱攝。

二、明攝受所以顯智慧門。由無二執故得攝受。

文二；初、正明已斷麁執。

【「何以故？是諸眾生，無復我相、人相、眾生相、壽者相，無法相亦無非法相。】

初徵信者，以何義故，得如來悉知悉見？

後釋二：一、無我執。執取自體為我，計我展轉趣於餘趣為人，計我盛衰苦樂種種變異相續為眾生，計我一報命根不斷而住為壽者。

二、無法執。論云：無法相者，能取所取一切法無；亦無非法相者，無我真空實有。然離二執正是得佛知見，成就淨信之本，善根福德，卻是相兼故。論云：有智慧便足。何故復說持戒功德？為示現實相差別義故。亦有持戒功德，依信心恭敬能生實相故。不但說般若二因，顯未除細執。

【「何以故？是諸眾生若心取相，則為著我人眾生壽者。若取法相，即著我人眾生壽者。何以故？若取非法相，即著我人眾生壽者。】

「若心取」下，總明二相，總解取法非法，盡名相也。亦是建立取相，則我

等相便生，立義宗也。「若取法」下，別明二相。論云：但有無明使無現行麁煩惱，示無我見故。無著云：但取法及非法相轉，非我等想，以我等想及依止不轉。中有徵者，取法但為法相，何故便著我等？釋云：取非法亦著我等，何況取法。以後釋前也。

四、示中道之玄門。

【「是故，不應取法，不應取非法。以是義故，如來常說：汝等比丘，知我說法，如筏喻者，法尚應捨，何況非法。】

初正結歸中，後引說，以證筏喻者。假言顯義，不應如言執義，不執即為不取，非全棄也。偈云：「彼不住隨順，於法中證智。」論釋云：不住者得證智，捨教如到彼岸。隨順者，隨順彼證智之教法，如未到岸。無著云：法尚應捨者，實相生故；何況非法者，理不應故。

三、斷無相。云何得說疑？論云：向說不可以相見佛，佛非有為，云何釋迦得阿耨菩提？云何說法？

斷之文二：初、問答斷疑四：初、舉疑因以問。

【「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」】

佛問得不，意顯不得故。無著云：顯示翻於正覺取故。

二、順實理以酬。

【須菩提言：「如我解佛所說義，無有定法名阿耨多羅三藐三菩提，亦無有定法如來可說。】

偈云：「應化非真佛，亦非說法者。」

三、釋無定法之言。

【「何以故？如來所說法，皆不可取，不可說，非法、非非法。】

無著云：不可取者，謂正聞時；不可說者，謂正說時。非法者，分別性故；非非法者，法無我理故。論云：彼法非法非非法，依真如義說，非法者，一切法無體相故；非非法者，彼真如無我實相有故。何故唯言說不言證？有言說者，即成證義故，若不證者，則不能說。

四、釋無取說之所以。

【「所以者何？一切賢聖，皆以無為法而有差別。】

魏云：「一切聖人皆以無為法得名。」論意云：聖人但依真如清淨得名，非別得法，故無取說而有差別者。論云：真如具足清淨分清淨。無著云：無為者無分別義故，是故菩薩有學得名，如來無學得名。初無為者，折伏散亂時顯了故；後無為者，唯第一義者無上覺故。三乘賢聖皆修證無為，故通說為差別。

二、校量顯勝四：初、舉劣福以問。

【「須菩提！於意云何？若人滿三千大千世界七寶以用布施，是人所得福德，寧為多不？」】

俱舍偈云：四大洲日月蘇迷盧欲天梵世各一千，名一小千界；此小千千倍，說名一中千；此千倍，大千，皆同一成壞。七寶者，金、銀、琟璃、珊瑚、碼墻、

赤真珠、頗梨。

二、釋福多以酬。

【須菩提言:「甚多,世尊!何以故?是福德即非福德性,是故如來說福德多。」】

無著云:是福德者標牒,「即非」者,約勝義空;「是故」者,約世俗有。

三、判經福超過。

【「若復有人,於此經中受持,乃至四句偈等,為他人說,其福勝彼。】

偈云:「受持法及說,不空於福德,福不趣菩提,二能趣菩提。」四句者,但於四句詮義究竟,即成四句偈。如「凡所有相皆是虛妄,若見諸相非相,即見如來」,此最妙也。然但義見四句持說,即趣菩提;文或增減,不必唯四,義若闕者則互成謗。

四、釋超過所以二:初、正釋。

【「何以故?須菩提!一切諸佛,及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法,皆從此經出。】

諸佛菩提法者,論云:名為法身,於彼法身此二能作了因,一切諸佛者即報化身。論云:於此能為生因。

二、轉釋。

【「須菩提!所謂佛、法者,即非佛、法。】

第一義中,無有佛、法從經出也。

四、斷聲聞。得果是取疑。論云:向說聖人無為法不可取說,云何聲聞各取自果如證而說?

斷之文四:初、入流果。

【「須菩提!於意云何?須陀洹能作是念:『我得須陀洹果』不?」須菩提言:「不也,世尊!何以故?須陀洹名為入流,而無所入,不入色聲香味觸法,是名須陀洹。」】

須陀洹,此云入流,入聖人流故,亦云預流,預聖人流故。秪由不入六塵名入聖流,不是別有所入故。論云:聖人得果不取一法,不取六塵境界,故名逆流;乃至羅漢不取一法,以是義故,名阿羅漢;然非不取無為自果,但於證時離取我等煩惱,是故無如是心:我能得果。若起如是心我能得果,即為著我等故。知得果是不取義,何得疑云是取?

二、一來果。

【「須菩提!於意云何?斯陀含能作是念:『我得斯陀含果』不?」須菩提言:「不也,世尊!何以故?斯陀含名一往來,而實無往來,是名斯陀含。」】

斯陀含,此云一來,斷欲界六品修惑。從此命終,一往天上,一來人間,便得阿羅漢果,故名一來,而實無往來者,已悟無我,誰能往來?

三、不來果。

【「須菩提!於意云何?阿那含能作是念:『我得阿那含果』不?」須菩提言:「不也,世尊!何以故?阿那含名為不來,而實無不來,是故名阿那含。」】

阿那含,此云不來,亦云不還。斷欲界九品修惑盡。命終一往天上,更不還來下界,故云不來,而實無不來義,同前釋。

四、不生果。阿羅漢，此釋有三：一、無賊，三界見修煩惱盡故；二、不生，不受後有故；三、應供，應受人天廣大供養故。

文三；初、舉所得以問。

【「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：『我得阿羅漢道』不？」】

二、明無取以答。

【須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：我得阿羅漢道，即為著我人眾生壽者。】

三、引已證令信三：初、明佛先印。

【「世尊！佛說我得無諍三昧，人中最為第一，是第一離欲阿羅漢。】

無諍者，不惱眾生，能令眾生不起煩惱，故佛讚之。十弟子中，善現第一。離欲者，三界煩惱，但有貪心，盡名為欲，非唯欲界。

二、彰已不取。

【「我不作是念：我是離欲阿羅漢。】

三、卻釋佛意。

【「世尊！我若作是念：我得阿羅漢道，世尊則不說須菩提是樂阿蘭那行者；以須菩提實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行。」】

論云：離二種障，一、煩惱障，得阿羅漢，故離；二、三昧障，得無諍故離，故無所行。阿蘭那者，此云寂靜。

五、斷釋迦然燈取說疑。論云：釋迦昔於然燈佛所受法，彼佛為此佛說法，云何言不可取不可說？

【佛告須菩提：「於意云何？如來昔在然燈佛所，於法有所得不？」「不也，世尊！如來在然燈佛所，於法實無所得。」】

於法實無所得者。然燈佛說，說是語言；釋迦所聞，唯聞語言。語言非實智證法故。論云：釋迦於然燈所，言語所說不取證法，以是義故，顯彼證智不可說不可取。

六、斷嚴土違於不取疑三：

論云：若法不可取，云何諸菩薩取莊嚴淨土？云何自受法王身？

斷之文三：初、舉取相莊嚴問。

【「須菩提！於意云何？菩薩莊嚴佛土不？」】

佛意欲明法性真土，故問取形相莊嚴土不？

二、釋離相莊嚴答。

【「不也。世尊！何以故？莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。」】

偈云：「智習唯識通，如是取淨土，非形第一體，非嚴莊嚴意。」論釋云：諸佛無有莊嚴國土事，唯真實智慧習識通達故不可取莊嚴有二：一、形相，二、第一義相。非嚴者無形相故，莊嚴意者，即是第一莊嚴，以一切功德成就莊嚴故。

三、依淨心莊嚴勸。

【「是故須菩提，諸菩薩摩訶薩，應如是生清淨心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。】

論云：若人分別佛土，是有為形相，而言我成就者，彼住於色等境中，為遮此故，故云應如是生清淨心，不應住色等也。而生其心者，則是正智，此是真心；

若都無心，便同空見。

七、斷受得報身有取疑。疑意如前。

斷之文二：初、問答斷疑。

【「須菩提！譬如有人，身如須彌山王，於意云何？是身為大不？」須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身，是名大身。」】

論云：如須彌山王勢力高遠故名為大，而不取我是山王，以無分別故。報佛亦如是，以得無上法王體故名大，而不取我是法王，以無分別故。故偈云：「如山王無取，受報亦復然。」

「非身名身」者，非有漏有為身，是無漏無為身。故偈云：「遠離於諸漏，及有為法故。」論云：若如是即無有物，若如是即名有物，以唯有清淨身故，以遠離有為法故，以是義故，實有我體，以不依他緣住故。

二、校最顯勝二：一、約外財校量廣顯經勝二：一、校量勝劣三：初、約多河以辨沙。

【「須菩提！如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙，寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河尚多無數，何況其沙！」】

恒河者，從阿耨池東面流出，周四十里，沙細如麵，金沙混流，佛多近此說法，故取為喻。

二、約多沙以彰福。

【「須菩提！我今實言告汝：若有善男子、善女人，以七寶滿爾所恒沙河數三千大千世界，以用布施，得福多不？」須菩提言：「甚多，世尊！」】

論云：前已說喻何故復說？偈云：說多義差別，亦成勝校量，後福過於前，故重說勝喻。何故不先說此喻？為漸化眾生，令信上妙義故。又前未顯以何等勝功德，能得菩提故。

三、約多福以顯勝。

【佛告須菩提：「若善男子、善女人，於此經中乃至受持四句偈等為他人說，而此福德勝前福德。】

施感生死，經趣菩提，大意同前。

二、釋勝所以五：一、尊處歎人勝三：初、明處可敬。

【「復次，須菩提！隨說是經乃至四句偈等，當知此處，一切世間天人阿修羅，皆應供養，如佛塔廟。】

大般若說：天帝不在，諸天若來但見空座，盡皆作禮供養而去。窣堵波，此云高顯，塔者邊國訛語。廟藐也，於塔中安佛形藐。

二、顯人獲益。

【「何況有人盡能受持讀誦。須菩提！當知是人，成就最上第一希有之法。】

前四句猶勝，況此盡能受持，故最上等也。

三、顯處有佛。

【「若是經典所在之處，則為有佛，若尊重弟子。」】

經顯如來法身，依法則有報化，又一切賢聖皆以無為得名，經顯無為，必有賢聖尊重弟子。

二、約義釋辨名勝。

【爾時，須菩提白佛言：「世尊！當何名此經？我等云何奉持？」佛告須菩提：「是經名為金剛般若波羅蜜，以是名字，汝當奉持。所以者何？須菩提！佛說般若波羅蜜，則非般若波羅蜜。】

佛立經名約能斷惑，斷惑故勝也。則非般若者，無著云：對治如言執故。

三、佛無異說勝。

【「須菩提！於意云何？如來有所說法不？」須菩提白佛言：「世尊！如來無所說。」】

「無所說」者，無別異增減之說，但如證而說，既如其說則無所說，三世佛皆然，故云無異說。故論云：無有一法唯獨如來說，餘佛不說。無著云：第一義不可說。

四、施福劣塵勝。

【「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵，是為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！」「須菩提！諸微塵，如來說非微塵，是名微塵。如來說：世界，非世界，是名世界。】

論云：寶施福德是煩惱因，以能成就煩惱事故；地塵無記非煩惱因故，塵勝施劣。大雲云：故諸地塵則非貪等煩惱，塵是名無記。地塵如來說三千界非煩惱染因，界是名地塵，無記界是則界為塵，因塵不生煩惱，施為福因，福生煩惱。

五、感果離相勝。

【「須菩提！於意云何？可以三十二相見如來不？」「不也，世尊！不可以三十二相得見如來。何以故？如來說：三十二相即是非相，是名三十二相。」】

恐施寶者云：我施求佛，誰言煩惱。故此經云：可以相為佛不？論云：持說此法能成菩提，勝彼福德，何以故？彼相於佛菩提非法身相故，經福能降施福德三十二相，意明經福降施方得色相佛身，若但寶施即煩惱因。

二、約內財校量倍顯經勝二：初、校量勝劣。

【「須菩提！若有善男子、善女人，以恒河沙等身命布施；若復有人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，其福甚多。」】

捨身勝於寶施，持說又勝捨命。

二、釋勝所以二：初、泣歎未聞深法勝。

【爾時，須菩提聞說是經，深解義趣，涕淚悲泣，而白佛言：「希有，世尊！佛說如是甚深經典，我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經。】

捨身之苦已感人心，何況更聞不及持說，是故悲淚。論云：念彼身苦尊重法故悲淚。慧眼人空也，未聞法空也。

二、淨心契實具德勝五：初、正明。

【「世尊！若復有人，得聞是經，信心清淨，則生實相，當知是人，成就第一希有功德。】

論云：此中有實相，餘者非實相。

二、佛跡。

【「世尊！是實相者，則是非相，是故如來說名實相。】

無著云：為離實相分別想故。

三、信解三空同佛勝三：初、總標信解。

【「世尊！我今得聞如是經典，信解受持不足為難，若當來世，後五百歲，其有眾生，得聞是經，信解受持，是人則為第一希有。】

無著云：未來法滅時，尚有菩薩受持故，無我人等取，云何汝等於正法時，遠離修行，不生慚愧？

二、別顯三空。

【「何以故？此人無我相、人相、眾生相、壽者相。所以者何？我相即是非相、人相、眾生相、壽者相，即是非相。何以故？離一切諸相，即名諸佛。」】

無著云：無我等者，無人取我等，即非相者無法取。「離一切」者，顯示諸菩薩隨順學相，諸佛世尊離一切相，是故我等應如是學。

三、如來印定。

【佛告須菩提：「如是，如是！】

四、聞時不動希有勝。

【「若復有人，得聞是經，不驚、不佈、不畏，當知是人甚為希有。】

論云：「驚」者，謂非處生懼，「怖」者，不能斷疑心故，「畏」者一向怖故，其心畢竟墮驚怖故。

五、大因清淨第一勝。

【「何以故？須菩提！如來說：第一波羅蜜，非第一波羅蜜，是名第一波羅蜜。】

「何以故」者有二：一、躡前不驚等徵；二、都躡前勝以徵。論云：此法門者，名為大因，勝餘修多羅故名為清淨，無量諸佛同說故。故彼珍寶檀等無如是功德，是故彼福德中，此福為勝。

八、斷持說未脫苦果疑。論云：向說捨身，苦身果報故福劣，若爾依此法門持說諸菩薩行苦行，亦是苦果，云何此法不成苦果？

斷之文二：初、明超忍以斷疑二：初、明忍體。

【「須菩提！忍辱波羅蜜，如來說非忍辱波羅蜜。】

忍到彼岸，已離苦相，況彼岸非岸，誰苦誰忍？

二、明忍相二：初、引一生證極苦忍二：初、正明。

【「何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體，我於爾時，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。】

「歌利」，此云極惡。佛昔作仙，山中修道，王獵疲寢，妃共禮仙。王問得四果，皆答不得，王怒割截，天怒雨石，王懼而懺悔，仙證本無瞋，王乃免害。論云：不但無苦而乃有樂，以慈悲故。

二、反顯。

【「何以故？我於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應

生嗔恨。】

二、引多生證相續忍。

【「須菩提！又念過去於五百世作忍辱仙人，於爾所世，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。】

累苦故忍熟而樂，但與正定慈悲相應故。偈云：「離我及恚相，實無有苦惱，共樂有慈悲，如是苦行果。」

二、勸離相以安忍。

論云：若有菩薩不離我相，見苦行苦欲捨菩提心，故勸離相。無著云：為對治不忍因緣有三種苦：謂流轉苦，眾生相違苦，乏受用苦。

文二：初、總標。

【「是故須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心。】

若離相發心，雖逢大苦即能不捨。無著云：離一切相者，為離如是三苦相也。

二、別顯二：初、對治不忍流轉苦。

【「不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心。若心有住，則為非住。是故佛說：菩薩心不應住色布施。】

初正明流是集諦，轉是苦諦。無著云：若著色等則於流轉苦中疲乏，故菩提心不生。後引證，引前說無住施，具含六度，證此文矣。

二、對治不忍相違苦。

【「須菩提！菩薩為利益一切眾生，應如是布施。如來說：一切諸相，即是非相。又說一切眾生，則非眾生。】

無著云：既為眾生行施，云何於彼生瞋？由不能無眾生想故，眾生相違時即生疲乏故，顯示人無我、法無我。論云：「諸相」者眾生相也，「非相」者無我也。陰中見我是眾生相，「一切眾生」者，五陰法也。「非眾生」者，陰空故法無我也。乏受用苦配在後斷。

九、斷能證無體非因疑。

論云：於證果中無道，云何彼於果為能作因？

斷之文二：初、斷疑。

【「須菩提！如來是真語者、實語者、如語者、不誑語者、不異語者。】

佛所有說，皆如其事，今說證果，何疑不然。真語者，說佛身大菩提法也，是真智故。實語者，說小乘四諦，諦是實義。如語者，說大乘法有真如小乘無也。不異語者，說三世授記等事，更無參差。佛將此四語不誑眾生，是故秦譯加不誑語。

二、離執。

【「須菩提！如來所得法，此法無實無虛。】

無實者，如言說，性非有故；無虛者，不如言說自性故有。

十、斷如遍有得無得疑。

論云：若聖人以無為真如法得名，彼真如一切時處恒有，何故有得者，有不得？

斷之文二：初、舉喻斷疑。

【「須菩提！若菩薩心住於法而行布施，如人入闇，則無所見；若菩薩心不住法而行布施，如人有目，日光明照，見種種色。】

論云：無智住法，心不清淨故不得；有智不住法，心清淨故得。有目者，如得對治法，日光者，如所治闇盡，能治現前。空喻真如，色喻性上萬德。

二、讚經功德二：初、總標。

【「須菩提！當來之世，若有善男子、善女人，能於此經受持讀誦，則為如來以佛智慧，悉知是人，悉見是人，皆得成就無量無邊功德。】

無著云：讀誦者，此說受持因故，為欲受故讀，為欲持故誦。論云：受持修行，依總持法故，讀誦修行依聞慧廣故，是則從他聞法，內自思惟，得修行智也。故偈云：修從他及內。

二、別顯十：初、捨命不如二：初、捨命福。

【「須菩提！若有善男子、善女人，初日分以恒河沙等身布施，中日分復以恒河沙等身布施，後日分亦以恒河沙等身布施，如是無量百千萬億劫，以身布施。】

偈云：以事及時大，福中勝福德。

二、信經福。

【「若復有人，聞此經典信心不逆，其福勝彼，何況書寫受持讀誦，為人解說。】

信經劣於持說，多命勝於前喻。

二、餘乘不測。

【「須菩提！以要言之，是經有不可思議不可稱量無邊功德。】

偈云：非餘者境界。無著云：不可思議者，唯自覺故；不可稱量者，無有等及勝故。

三、依大心說。

【「如來為發大乘者說，為發最上乘者說。】

最上者一佛乘也。

四、具德能傳。

【「若有人能受持讀誦，廣為人說，如來悉知是人，悉見是人，皆成就不可量、不可稱、無有邊、不可思議功德，如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。】

「成就」等者，偈云：滿足無上界。「荷擔」者，無著云：肩負菩提重擔故。

五、樂小不堪。

【「何以故？須菩提！若樂小法者，著我見人見眾生見壽者見，則於此經不能聽受讀誦，為人解說。】

六、所在如塔。

【「須菩提！在在處處，若有此經，一切世間天人阿修羅，所應供養；當知此處，則為是塔，皆應恭敬，作禮圍繞，以諸華香而散其處。】

七、轉罪為佛。

【「復次，須菩提！善男子、善女人，受持讀誦此經，若為人輕賤，是人先世罪業應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業則為消滅，當得阿耨多羅三藐三菩提。】

「輕賤」者，總包於中或打或罵故。隋譯云:「輕賤甚輕賤。」無著云：此毀辱事有無量門故。復云：甚輕賤當得菩提者，罪滅故。

八、超事多尊。

論云：示現速證菩提法故。

文二：初、供佛多中全具福。

【「須菩提！我念過去無量阿僧祇劫，於然燈佛前，得值八百四千萬億那由他諸佛，悉皆供養承事，無空過者。】

那由他者，十億為洛叉，十洛叉為俱胝，十俱胝為那由他。

二、持經多中少分福。

【「若復有人，於後末世，能受持讀誦此經，所得功德，於我所供養諸佛功德，百分不及一，千萬億分、乃至算數譬喻所不能及。】

九、具聞則疑。

【「須菩提！若善男子、善女人，於後末世，有受持讀誦此經，所得功德，我若具說者，或有人聞，心則狂亂，狐疑不信。】

十、總結幽邃。

【「須菩提！當知是經義不可思議，果報亦不可思議。」】

無著云：此顯示彼福體及果體，不可測量故。

十一、斷住修降伏是我疑：

佛教我住修降伏，兼不住前十種疑執過患。若無我者，誰人受教，誰人住修，誰人如此離過，云云，亦云除微細執故。偈云:「於內心修行，存我為菩薩，此即障於心，違於不住道。」

斷之文二：初、問。

【爾時，須菩提白佛言:「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」】

二、答三：初、若名菩薩必無我。

【佛告須菩提:「若善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心者，當生如是心，我應滅度一切眾生。滅度一切眾生已，而無有一眾生實滅度者。】

二、若有我相非菩薩。

【「何以故？若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，則非菩薩。】

三、能所俱無即是菩提。

【「所以者何？須菩提！實無有法發阿耨多羅三藐三菩提心者。】

十二、斷佛因是有菩薩疑。

論云：若無菩薩，云何釋迦如來於然燈佛所行菩薩行?

斷之文四：初、舉疑處。

【「須菩提!於意云何？如來於然燈佛所,有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」】

降怨王請然燈佛入城，城中長幼盡迎，路泥，善慧編者註：即釋迦牟尼佛前生菩薩名、布髮，佛與授記，故舉此問。

二、斷疑念。

【「不也，世尊！如我解佛所說義，佛於然燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」】

善慧彼時都無所得，離諸分別，由無法故得記；若有法者，是有相心，不順

菩提，佛不與記。

三、印決定。

【佛言：「如是，如是。須菩提！實無有法如來得阿耨多羅三藐三菩提。】

論云：我於彼時所修諸行，無有一法得阿耨多羅三藐三菩提，功德施論引佛說云：若見於佛即見自身，見身清淨見佛清淨，見一切智智皆悉清淨，是中見清淨智亦復清淨，是名見佛。我如是見然燈如來，得無生忍，一切智智明了現前，即得受記，是受記聲不至於耳，亦非餘智之所能知，我於此時亦非惛懵無覺，然無所得。

四、反覆釋。

【「須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提者，然燈佛則不與我授記：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』以實無有法得阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈佛與我授記，作是言：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』】

無著云：若正覺法可說，如彼然燈所說者，我於彼時便得正覺，然燈則不記言來世當得；以法不可說故，我於彼時不得正覺，是故記言來世當得。

十三、斷無因則無佛法疑。於中三：初、斷一向無佛疑。

論云：若無菩提，即無諸佛如來，有如是謗，謂一向無佛，為斷此疑故，云如來者，即是真如。

斷之文二：初、顯真如是佛故非無。

【「何以故？如來者即諸法如義。】

無著云：如清淨故名為如來，猶如真金。

二、明佛即菩提故無得。

【「若有人言，如來得阿耨多羅三藐三菩提，須菩提！實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提。】

初、標錯解。

魏云：若有人言，如來得阿耨菩提者，是人不實語。

後、釋正見。

偈云：菩提彼行等，謂等前菩薩行無得也。無著云：或謂然燈如來所，於法不得正覺，世尊後時自得正覺，為離此取故，云若人言等。

二、斷一向無法疑。

論云：有人謗言，若無因行，則如來不得阿耨菩提，為斷此疑故，云如來所得等。

斷之文二：初、遣執遮疑。

【「須菩提！如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中無實無虛。】

論云：無色等相故，彼即菩提相故。無著云：顯真如無二故，謂言說故，謂彼正覺，不無世間言說故。

二、釋義斷疑。

【「是故如來說：一切法皆是佛法。須菩提：所言一切法者，即非一切法，是故名一切法。】

論云：一切法者，皆真如體，故皆佛法。「即非」者由色等法即真如故，即非色等法真如，常無色等諸相故，「是名」者即是真如法自性矣。

三、顯真佛真法體。

【「須菩提！譬如人身長大。」須菩提言：「世尊！如來說：人身長大，則為非大身，是名大身。」】

偈云：「依彼法身佛，故說大身喻，身離一切障，及遍一切境。」功德及大體故，即說大身非身，即是身，是故說大身。論云：非身者無有諸相故，大身者有真如體故。無著云：攝一切眾生大身故，於彼身中安立非自非他故。

十四、斷無人度生嚴土疑。

論云：若無菩薩者，諸佛亦不成菩提，眾生亦不入涅槃，亦無清淨佛土；何故諸菩薩發心，欲令眾生入涅槃，起心修行清淨佛土？

斷之文三：初、遮度生念三：初、明失念。

【「須菩提！菩薩亦如是。若作是言：我當滅度無量眾生，則不名菩薩。】

偈云：「不達真法界，起度眾生意，及清淨國土，生心即是倒。」

二、明無人。

【「何以故？須菩提！實無有法名為菩薩。】

無法名菩薩，豈有我度眾生？

三、引前說。

【「是故佛說一切法，無我、無人、無眾生、無壽者。】

二、遮嚴土念。分二：

初、明失念。

【「須菩提！若菩薩作是言：我當莊嚴佛土，是不名菩薩。】

二、釋所以。

【「何以故？如來說：莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。】

三、釋成菩薩。

【「須菩提！若菩薩通達無我、法者，如來說名真是菩薩。】

論云：若起度眾生嚴土之心，即是顛倒，非菩薩者，起何等心名為菩薩，故經言通達等。無著云：謂人無我、法無我。

十五、斷諸佛不見諸法疑。

論云：前說菩薩不見彼是眾生，不見我為菩薩，不見清淨佛土，若如是，則諸佛不見諸法。

斷之文二：初、約能見五眼明見淨。

偈云：「雖不見諸法，非無了境眼，諸佛五種實，以見彼顛倒。」

文五：初、肉眼。

【「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？」「如是，世尊！如來有肉眼。」】

肉團中有清淨色，見障內色，名為肉眼，佛具諸根，故有肉眼。

二、天眼。

【「須菩提！於意云何？如來有天眼不？」「如是，世尊！如來有天眼。」】

於肉眼邊引淨天眼，見障外色。依大般若，佛肉眼能見人中無數世界，不唯障內；若佛天眼，能見諸天所有細色，除見天外，見人等事名肉眼矣。淨名云：唯佛世尊得真天眼，照見恒沙佛土，不以二相。

三、慧眼。

【「須菩提！於意云何？如來有慧眼不？」「如是，世尊！如來有慧眼。」】

以根本智照真理故。

四、法眼。

【「須菩提！於意云何？如來有法眼不？」「如是，世尊！如來有法眼。」】

後得智說法度人。

五、佛眼。

【「須菩提！於意云何？如來有佛眼不？」「如是，世尊！如來有佛眼。」】

前四在佛總名佛眼；又見佛性圓極，名為佛眼。

無著云：為令知見淨勝故，顯示有五種眼，略說有四種，謂色攝、第一諦攝、世諦攝、一切種一切應知攝。古德偈云：天眼通非礙，肉眼礙非通，法眼唯觀俗，慧眼直緣空，佛眼如千日，照異體還同。

二、約所知諸心明智淨五：

初、約一箇恒河以數沙。

【「須菩提！於意云何？如恒河中所有沙，佛說是沙不？」「如是，世尊！如來說是沙。」】

二、約一河中沙以數河。

【「須菩提！於意云何？如一恒河中所有沙，有如是沙等恒河。】

三、約沙河中沙以數界。

【「是諸恒河所有沙數，佛世界如是，寧為多不？」「甚多，世尊。」】

四、約爾所界中所有生。

【佛告須菩提：「爾所國土中，所有眾生。】

五、約一一眾生所有心三：初、總明染淨以標悉知。

【「若干種心，如來悉知。】

無著云：若干種心者，有二種：謂染及淨，即共欲心，離欲心等。

二、會妄歸真以釋悉知。

【「何以故？如來說：諸心皆為非心，是名為心。】

大雲云：由一切妄心，依真如體都無其性，佛證真如，故悉知之。諸心者，標指；非心者，妄識本空；是名心者，真心不滅。若本論釋則與此殊，偈云：「種種顛倒識，以離於實念，不住彼實智，是故說顛倒。」

三、推破雜染以釋非心。

【「所以者何？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。】

無著云：過去已滅故，未來未有故，現在第一義故。

十六、斷福德例心顛倒疑。

論云：向說心住顛倒皆不可得，若如是，福德亦是顛倒，何名善法？

斷之文二：初、問福答福。

【「須菩提！於意云何？若有人滿三千大千世界七寶，以用布施，是人以是因緣，得福多不？」「如是，世尊！此人以是因緣，得福甚多。」】

以是離相無倒行施因緣，成無漏福離於二障，既非顛倒故得福多。

二、反釋順釋。

【「須菩提！若福德有實，如來不說德福德多；以福德無故，如來說得福德多。】

偈云：佛智慧為本，非顛倒功德。論云：顯示福非顛倒，佛智為本，故福有者取相也，福無者離相也。問福性空，故福多者，前說妄心性空，妄亦應多。答福以佛智為本，順於性空，故悟性空，福則甚多，心識顛倒；違於性空，故悟性空，則心識都盡。

十七、斷無為何有相好疑。

論云：若諸佛以無為得名，云何諸佛成就相好，而名為佛，此約法身佛故以為疑。

斷之文二：初、由無身故現身。

【「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不？」「不也，世尊！如來不應以具足色身見。何以故？如來說具足色身，即非具足色身，是名具足色身。】

即隨形好也。如鏡中無物方能現物故。論云：法身畢竟非色身非諸相，然相好二種，亦非不佛，此二不離法身故。是故此二亦得言無，故說非身；亦得言有，故說成就。

二、由無相故現相。

【「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」「不也，世尊！如來不應以具足諸相見。何以故？如來說諸相具足，即非具足，是名諸相具足。」】

即三十二相也。一一如前色身中說。

十八、斷無身何以說法疑。

論云：若如來色身相好不可得見，云何言如來說法？

斷之文三：初、遮錯解。

【「須菩提！汝勿謂如來作是念：我當有所說法。莫作是念。】

谷中無人能作音聲故。

二、釋所以。

【「何以故？若人言如來有所說法，即為謗佛，不能解我所說故。】

世尊達諸法空，畢竟無執，今言有說，是謗佛執法也。

三、示正見。

【「須菩提！說法者，無法可說，是名說法。」】

偈云：如佛法亦然，所說二差別，不離於法界，說法無自相。大雲云：若言無說是真說法，若言有說不名說法，是謗佛故。

十九、斷無法如何修證疑。

論云：如來不得一法，云何離上上證轉，轉得阿耨菩提？為斷此疑示現非證法，名為阿耨菩提。

斷之文三：初、以無法為正覺。

【爾時，慧念須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聞說是法，生

信心不？」佛言：「須菩提！彼非眾生，非不眾生。何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。」須菩提白佛言：「世尊得阿耨多羅三藐三菩提，為無所得耶？」佛言：「如是，如是，須菩提！我於阿耨多羅三藐三菩提，乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提。】

偈云：彼處無少法，知菩提無上。論云：彼菩提處無有一法可證，名為阿耨菩提。

二、以平等為正覺。

【「復次須菩提！是法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提。】

偈云：法界不增減。論云：是法平等，是故名無上，以更無上上故。

三、以正助修正覺。

【「以無我、無人、無眾生、無壽者，修一切善法，則得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！所言善法者，如來說：即非善法，是名善法。】

「無我」等，是了因即正道也。修一切善法是緣因，即助道也。即得阿耨菩提是正覺也。所言善法者標指也。「即非」等者。論云：彼法無有漏法，故名非善法；以有無漏法，故名為善法。

二十、斷所說無記非因疑。

論云：若修一切善法得阿耨菩提者，則所說法不能得菩提，以是無記法故。斷者。

【「須菩提！若三千大千世界中，所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施；若人以此般若波羅蜜經，乃至四句偈等，受持讀誦為他人說，於前福德百分不及一，百千萬億分，乃至算數譬喻所不能及。】

偈云：雖言無記法，而說是彼因，是故一法寶，勝無量珍寶。論云：以離所說法，不能得大菩提故，此法能為菩提因。又言，汝法是無記，而我法是記，是故勝捨無量七寶。

二十一、斷平等云何度生疑。

論云：若法平等無高下者，云何如來度眾生？

斷之文四：初、遮其錯解。

【「須菩提！於意云何？汝等勿謂如來作是念：我當度眾生。須菩提！莫作是念。】

二、示其正見。

【「何以故？實無有眾生如來度者。】

偈云：平等真法界，佛不度眾生，以名共彼陰，不離於法界。論云：眾生假名與五陰共，不離法界。

三、反釋所以。

【「若有眾生如來度者，如來則有我人眾生壽者。】

論云：若如來有如是心，五陰中有眾生可度者，此是取相過。無著云：如來如爾炎而知，是故若有眾生想，則為有我取。

四、展轉拂跡。

【「須菩提！如來說有我者，則非有我，而凡夫之人以為有我。須菩提！凡夫者，如來說則非凡夫。」】

二十二、斷以相比之真佛疑。

論云：雖相成就不可得見如來，而以見相成就，比智則知如來法身。

斷之文五：初、問以相表佛。

【「須菩提！於意云何？可以三十二相觀如來不？」】

二、答因苗識根。

【須菩提言：「如是，如是。以三十二相觀如來。」】

大雲云：前悟色身，今迷法身。意謂法身既流出相身，即由此相，知佛證得無相法身。

三、難凡聖不分。

【佛言：「須菩提！若以三十二相觀如來者，轉輪聖王則是如來。」】

偈云：非是色身相，可比知如來，諸佛唯法身，轉輪王非佛。

四、悟佛非相見。

【須菩提白佛言：「世尊！如我解佛所說義，不應以三十二相觀如來。」】

五、即見聞不及。

【爾時，世尊而說偈言：「若以色見我，以音聲求我，是人行邪道，不能見如來。」】

魏加後偈云：「彼如來妙體，即法身諸佛，法身不可見，彼識不能知。」偈云：唯見色聞聲，是人不知佛，以真如法身，非是識境故。無著云：以彼法真如相故，非如言說而知，唯自證知故。

二十三、斷佛果非關福相疑

由前相比法身是失，又聞以色見聲求是邪，遂作念云：佛果一向無相無為，若爾則修福德之因，但成相果，相果既非佛果，佛果則不以具相而得，故佛果畢竟不關福相。故論云：有人起如是心，若不依福德得大菩提，如是諸菩薩，則失福德，及失果報。

斷之文四：初、遮毀相之念。

【「須菩提！汝若作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。』須菩提！莫作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。』】

華嚴經云：色身非是佛，音聲亦復然，亦不離色聲，見佛神通力。肇云：不偏在色聲故言非，非不身相故復言是。大雲云：若言如來不以相具，斷滅見矣，故佛止云：莫作是念。

二、出毀相之過。

【「須菩提！汝若作是念，發阿耨多羅三藐三菩提心者，說諸法斷滅。莫作是念。】

毀相則墮斷滅，斷滅是損減之過，斷見邊見之過。

三、明福相不失。

【「何以故？發阿耨多羅三藐三菩提心者，於法不說斷滅相。】

無著云：於法不說斷滅者，謂如所住法而通達，不斷一切生死影像法，於涅

槃自在行，利益眾生事，此中為遮一向寂靜故，顯示不住涅槃。偈云：不失功德因，及彼勝果報。論云：雖不依福德，得真菩提，而不失福德及彼果報，以能成就智慧莊嚴功德莊嚴。

四、明不失所以二：初、明得忍故不失。

【「須菩提！若菩薩以滿恒河沙等世界七寶布施；若復有人知一切法無我，得成於忍，此菩薩勝前菩薩所得功德。】

論云：有人起如是心，諸菩薩得出世智，失彼福德及以果報，為遮此故，偈云：得勝忍不失，以得無垢果。無我者二種無我也。

一、明不受故不失二：初、正明。

【「須菩提！以諸菩薩不受福德故。」】

論云：彼福德得有漏果報，故可訶也。無著云：此顯示不著生死故，若住生死即受福德。

二、徵釋。

【須菩提白佛言：「世尊！云何菩薩不受福德？」「須菩提！菩薩所作福德，不應貪著，是故說不受福德。】

二十四、斷化身出現受福疑。

論云：若諸菩薩不受福德，云何諸菩薩福德眾生受用？

斷之文二：初、斥錯解。

【「須菩提！若有人言，如來若來若去、若坐若臥，是人不解我所說義。】

偈云：是福德應報，為化諸眾生，自然如是業，諸佛現十方。

二、示正見。

【「何以故？如來者，無所從來，亦無所去，故名如來。】

偈云：去來化身佛，如來常不動。大雲云：眾生心水若清淨，則見佛來，來無所從；濁則見雙林示滅，則云佛去，去無可至。肇云：解極會如，體無方所，緣至物現，來無所從，感畢為隱，亦何所去。

二十五、斷法身化身有異疑。

據前不可以化相比知法身，法身無去來坐臥，即似真、化異，據遮斷滅之念，又顯不失福相，即似真、化一，故成疑也。此約微塵世界，委釋非一非異義，以斷此疑。

文二：初、約塵界破一異五：初、細末方便破麁色。

【「須菩提！若善男子、善女人，以三千大千世界碎為微塵，於意云何？是微塵眾寧為多不？」「甚多，世尊！】

偈云：於是法界處，非一亦非異。論云：彼諸佛如來，於真如法界中，非一處住，亦非異處住，為示此義故，說世界碎為微塵。故偈云：世界作微塵，此喻示彼義。

無著云：為破名色身故說界塵等，於中細末方便及無所見方便，塵甚多者，是細末方便。

大雲云：即是析塵至於細末，以此方便破麁矣。此言微塵依大乘宗，於一摶

色假想分析，至極略色為塵，非小乘宗實塵矣。

二、不念方便破微塵。

【「何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾，所以者何？佛說微塵眾，則非微塵眾，是名微塵眾。】

論云：塵碎為末，故非一處，塵眾聚故，故非異處。如是佛住法界中，非一處住，非異處住。

又若塵眾實有者，世間凡夫悉亦自知，何須佛說，秖為不知體不成就，故佛說矣。故無著云：世尊說非者，以此聚體不成就故。若異此者，佛雖不說亦自知是聚。

三、不念方便破世界。

【「世尊！如來所說三千大千世界，則非世界，是名世界。】

本論破世界不實之義可知。無著云：此破名身世界者，眾生世界。

四、俱約塵界破和合。

【「何以故？若世界實有者，則是一合相。如來說：一合相、則非一合相，是名一合相。」】

論云：若實有一世界，如來則不說三千界。大雲云：若實有一世界，冥然是一一和合矣。是則不合，有多差別，今既佛說三千，明非冥然一矣。故約三千破一界也。

無著云：為並說若世界若微塵界故，有二種摶取：為一摶取及差別摶取。大雲云：此明塵眾及眾生類俱名世界，一合相者，即是摶取。摶取為一，故云和合，故此一合有二摶取：一者一摶取，即是世界和合為一；二差別摶取，即是微塵有眾多極微，名為差別。非一合者，第一義中二界無實故。

五、佛印無中妄執有。

【「須菩提！一合相者，則是不可說，但凡夫之人貪著其事。】

論云：以彼聚集，無物可取，虛妄分別，故云妄取，若有實者即是正見。無著云：世諦說摶取，第一義不可說，彼小兒凡夫如言說取。大雲云：執見五蘊，取其和合，是貪著事，迷於事法起煩惱矣。

二、約止觀破我法二：初、除我執。初、斥錯解。

【「須菩提！若人言：佛說我見、人見、眾生見、壽者見，須菩提！於意云何？是人解我所說義不？」「世尊！是人不解如來所說義。】

二、遣言執。

【「何以故？世尊說我見、人見、眾生見、壽者見，則非我見、人見、眾生見、壽者見，是名我見、人見、眾生見、壽者見。」】

論云：我見虛妄分別，佛說即是不見。無著云：此顯示如所不分別，云何顯示如？外道說我，如來說為我見故，安置人無我；又為說有此我見故，安置法無我，如是觀察菩薩入相應三昧時，不復分別，即此觀察為入方便。

二、除法執二：初、除分別。

【「須菩提！發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知，如是見，如是信解，不生法相。】

無著云：此顯示何人無分別，於何法不分別，何方便不分別。此顯示增上心增上智故，於無分別中知見勝解。於中若智依止奢摩他故知，依止毘鉢舍那故見。此二依止三摩提故勝解，以三摩提自在故，解內攀緣影像，彼名勝解。

云何無分別，此正顯無分別。大雲云：前之方便是加行智，今不分別是根本智，即親證真如離能所取，名不分別。

二、顯本寂。

【「須菩提！所言法相者，如來說即非法相，是名法相。】

無著云：此顯示法相中，不共義及相應義，如前已說。

二十六、斷化身說法無福疑。

因聞真化非一非異，意云：若就非一化唯虛假，若就非異又唯冥合歸一，法身即化身，終無自體，若爾即所說法受持演說無福。

斷之文二：初、明說法功德。

【「須菩提！若有人滿無量阿僧祇世界七寶持用布施，若有善男子、善女人，發菩薩心者，持於此經，乃至四句偈等，受持讀誦，為人演說，其福勝彼。】

偈云：「化身示現福，非無無盡福。」論云：雖諸佛自然化身作業，而彼諸佛化身說法，有無量無盡無漏功德。

二、明說法不染。

【「云何為人演說？不取于相，如如不動。】

無著云：為說法不染故，以有如是大利益故決定演說，如是演說即無所染。

云何演說等者，顯示不可言說故；若異此者則為染說，以顛倒義故。又說時不求信敬等，亦為無染說法。大雲云：若能不以生滅心行說實相法，則如彼真如，故曰如如；又心如境如，故曰如如，「不動」者則無染義。

二十七、斷入寂如何說法疑。

論云：若諸佛如來常為眾生說法，云何言如來入涅槃。斷者。

【「何以故？一切有為法，如夢幻泡影，如露亦如電，應作如是觀。」】

釋此文為三：初、約兩論釋。

魏本中九喻。魏本云：一切有為法，如星翳燈幻，露泡夢電雲，應作如是觀。

於中文二：初、約本論斷疑。

偈云：非有為非離，諸如來涅槃，九種有為法，妙智正觀故。論云：諸佛得涅槃，化身說法故非有為，非離有為。何故示現世間，而不住有為，由妙智正觀，有為如九喻虛假故。

二、兼無著釋相。

無著云：此偈顯示四有為相。文四：

一、自性相。此見相二，用識為體，生死根本故。文三：一、星喻見。無著云：無智暗中有彼光故。有智明中無彼光故。二、翳喻相。論云：如目有翳，則見毛輪等色，觀有為法亦爾，以顛倒見故。無著云：人法我見如翳，以取無義故。三、燈喻識。燈約膏油相續不絕，識依貪愛生死無休。

二、著所住味相。論云：幻喻所依住處，以器世間種種差別，無一體實故。

無著云：味著顛倒境故。大雲云：幻出城郭誑人，識變山河不實故。

三、隨順過失相。自身及受用是過失，觀此無常是名隨順。又解云：隨順身受即是過失。文二：初、露喻身。論云：身亦如是少時住故。二、泡喻受。論云：所受用事亦復如是，以受想因三法不定故。無著云：顯示隨順苦體，以受如泡故，功德施云：觀察壽如水泡，或始生未成體，或纔生，或暫停住，即歸散滅。

四、隨順出離相。無著云：隨順人法無我故得出離。文三：初、夢喻過去。無著云：彼過去行以所念處故如夢。論云：應觀過去所有集造同於夢境，但唯念性故。功德施云：觀察作者，如夢中隨見聞之境，以念分別熏習住故。雖無作者，種種境界，分明現前。如是眾生，無始時來，有諸煩惱，善不善業，熏習而住。雖無我是能作者，而現無涯生死等事。二、電喻現在。論云：以刹那不住故。功德施云：觀察心如電，生時即滅。三、雲喻未來。論云：以於子時阿黎耶識，與一切法為種子根本，無著云：彼麁惡種子似虛空，引心出故如雲。

無著云：如是知三世行，則達無我，此顯示隨順出離相。大雲云：過未無體，現又不住，則三世空，達無我矣。

二、約諸經顯諸虛假喻之大意。

佛說一切法空，疑云：云何現見一切境界？故說如幻，幻法雖無，分明可見。又疑云：幻法既無，人何愛著？故說如陽焰，渴鹿謂之水，愛著奔趣。又疑云：渴鹿畢竟不得水，貪者如何皆得受用？故說如夢，夢中所見，亦得受用。又疑云：夢造善惡，寤無業報；夢打尊長，寤無憂懼。故說如影如響，雖全無體，明鏡對色，空谷對聲，妍媸高低，一一皆應，必無雜亂，必無參差。又疑云：苦都無實，菩薩何以作利樂事？故說如化，謂變化者，雖知不實而化事。

三、會通。

秦譯經本，夢幻泡影，空理全彰，露電二喻無常足顯，悟真空，則不住諸相，觀生滅，則警策修行，妙符破相之宗，巧示亡情之觀。魏譯九喻，秦本略者，以星、燈有體，雲種含生，恐難契空心，潛滋相想，取意之譯，妙在茲焉。

第三，流通分。

【佛說是經已，長老須菩提！及諸比丘、比丘尼、優婆塞、優婆夷，一切世間天人阿修羅，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。】

尼者此云女也。「優婆塞」，此云近事男，「優婆夷」，此云近事女，親近比丘、比丘尼而承事故。「阿修羅」，此云非天，「皆大」等者。《文殊所問經》云：有三種義，歡喜奉行：一、說者清淨，不為取著利養所染；二、所說清淨，以如實知法體；三、得果清淨。

無著云：「若聞如是義，於大乘無覺，我念過於石，究竟無因故。」天親云：「諸佛希有總持法，不可稱量深句義，從尊者聞及廣說，迴此功德施群生。」大雲云：「大聖說經妙理斯畢，二空圓極四眾奉行。」肇云：「同聽齊悟，法喜蕩心，服翫遵式，永崇不朽。」資聖云：般若深經三世佛母，聞經四句，以超惡趣之因，一念淨持，必獲菩提之記，故人天異類，莫不虔受奉行矣。

金剛決疑

姚秦　三藏法師　鳩摩羅什 譯經
明　曹溪沙門憨山釋　德清 撰論

【金剛般若波羅蜜經】

金剛二字，解者都以堅利能斷為義，此泛說也。然西域實有金剛寶，此寶最堅不可壞，且能壞一切物。謂取此寶以喻般若，能斷煩惱。此雖近理，總非佛意，特尋常宿習知見耳。

蓋般若，此云智慧，乃是佛的心，所謂佛智慧也。波羅蜜，義云到彼岸，乃指此心極盡處也。今題云金剛般若波羅蜜，標此經所說，特顯佛一片金剛心耳。且金剛心乃佛修因證果之本心，今出世教化眾生，全用此心。今教菩薩以金剛心為本修因，為入大乘之初門，故特示之以斷疑也。

以此心不是世間眾生常情，故舉世不能知佛。且佛原不是世間人，而今平空走到人間來，則人人見而生疑矣！及其日用行事，件件不與人同。說話不同，規矩不同。事事法法，與世間相反，故動而見疑。宜其諸天魔王皆欲害，調達阿闍皆要殺，而一切人皆生謗也。故曰：我出世間，一切天人阿修羅外道魔王，皆當驚疑。是也！不但天人生疑，即弟子中上首如迦葉等，舉皆疑佛。以所說法，乍空乍有，乍是乍非，或讚或斥，或獎或呵，全無一定之言。而諸弟子，聞者皆疑而不信。故曰：將非魔作佛，惱亂我心耶？上首尚乃如此，則新學可知。以佛所說法，難信難解故。

然佛出世，一番說法，則今已三十年矣，弟子猶且懷疑而不信。是則佛之含冤，蓋已久矣。今日幸喜空生，有些見處，窺見世尊一斑，忽生讚歎。故世尊因其疑而決破之。乃披露自己一片金剛真心，表白與他，使其了悟不疑。令諸聞者，群疑頓斷。故此經，乃佛的示自心，以斷弟子學佛者之疑。不是說般若能斷眾生煩惱也。如其不然，但看經中一一皆是空生之疑，疑佛之心。佛表此心以破彼疑。何嘗說以智慧斷眾生煩惱耶！故此經題，單是法，非以喻也。但斷得弟子疑，就斷得眾生煩惱。此經一味只是斷疑生信為主。

以學道之人，以信為本，以疑作障。故疑有三種：謂疑人、疑法、疑己。疑人謂認人不真。即如弟子聞佛說色身法身，大身小身，不知那箇是真佛。此疑人也。且其說法，方纔說有，卻又說空。方纔說空，卻又說不空。以其言不一，故最可疑。此疑法也。或有聞而能信，不疑於法。又見其法大，則疑自己根小，不堪領荷，不能修行。此疑己也。今此經中，三疑都有。佛隨空生所疑處，即便逐破，頓斷彼疑。所謂疑悔永已盡，安住實智中。此經之旨也。

此經，此方解者極多，都不合佛意。獨西域天親菩薩，以二十七疑分經，極是。但意出於聖人，而論傳此方，已經翻譯。且譯人有巧拙不同，言不達意，反生滯礙，使學人難省。此微妙幽旨，非口所宣，一落言銓，便成渣滓。況著粗浮

文字，何以達妙！此註述之難於描寫佛心，不無救顰之醜。即如世人作行狀，但可述事，不能傳神。此其難也。故今決疑解，妙在先得空生之疑為主。若疑情全露，則佛破疑之說，不待解而自明矣。故此解先出疑，在本文之前。節節按跡而破之。忘言領悟，自得其宗。

【如是我聞。一時佛在舍衛國，祇樹給孤獨園，與大比丘眾，千二百五十人俱。】

解：此是佛住世說法儀式。諸說備釋，此不繁衍。

【爾時世尊食時，著衣持鉢，入舍衛大城乞食。於其城中次第乞已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，敷座而坐。】

解：此是佛住世家常過活。日用處動容，與眾一般，更無別奇特。只是就裏一點，與人不同，知之者希。

【時長老須菩提，在大眾中，即從座起。偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬，而白佛言：「希有世尊！】

解：如來住世日用尋常，與人一般。就裏一點不同處，人人對面不知。今日忽被空生勘破。故歎曰「希有」！嗟乎！如來與諸弟子，周旋三十年矣，一向不知佛行履處。不知，故作等閒放過，只道與眾人一般。所以凡佛所言，多疑而不信。若不是空生覷透，則終無知佛者耶。

【「如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。】

解：此空生歎佛希有處。正是親見如來此一片苦心也。菩薩乃學佛之弟子。即昔在小乘中，初發大乘心者，乃空亂意菩薩也。一向佛為護念此輩，更無別意，只是要付囑此心耳。護念者。以佛出世本願，只欲令一切眾生與佛無異，人人成佛，方盡此心。但眾生德薄垢重，心志怯弱，不能擔荷。如嬰兒一般。佛如慈母之護念嬰兒，則無一息放下。種種周悉，調護愛念。故如保赤子。所謂護念，只欲一切眾生直至成佛而後已，故曰「付囑」。然不敢明言，但密密方便而將就之，故曰善。經云：我以無量無數方便，引導眾生，欲令一切眾生，皆悉到於一切智地。是謂護念付囑。

【「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」】

解：此空生特問安心之法也。以初在小乘時，單肯自度，不肯度生。故心小。今蒙如來二十餘年，多方淘汰，激起度生之心，故名大心眾生。為菩薩。要令下化眾生，將以上求佛果。此輩自肯利生，故曰發菩提心。此空生已信佛心矣。但見初發大心菩薩，未悟實相真空，與前所取偏空，二者難辨。以前小乘涅槃，可以取著安住其心。今既捨前空，而未得真空。所謂進無新證，退失故居，名空亂

意。

以一向執著名言，習氣未忘，要有住著。又執著一定有佛果可求，將謂求至佛果，便是住處耳。且要上求佛果，必欲下化眾生。眾生度盡，方得成佛。而今滿眼看見三千大千世界眾生無量無邊，幾時能度得盡！眾生不盡，如何得成佛果。以求住之心急，故此心不安，不能降伏。故空生特為請安住其心，降伏其心之方法耳。然空生已見佛心而嘆希有矣，且開口單問此二語者，何也？以眾心各謂世尊今日是已成之果矣，故我見世尊如此日用安心自在。即今初發心求佛果之人，其心不定，當如何安住，如何降伏耶？此問意也。

安心者，如二祖侍達磨，乞安心法。磨云：將心來與汝安。祖云：「覓心了不可得。」磨云：「與汝安心竟。」然在祖師門下，一言便了，所以為宗。今世尊便說了許多安心之法，婆心漏逗，所以為教到底只是箇覓心了不可得。故四祖以前，皆以楞伽印心。至黃梅六祖，皆以金剛印心。故此經文非文字相，不可作言語文字看，全在離言之妙。其經中，凡言於汝意云何，皆反徵其疑也。以眾心隨語起疑，雖未吐露，而心已動念，謂之意言分別，正是名言習氣耳。

【佛言：「善哉善哉！須菩提！如汝所說，如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。汝今諦聽！當為汝說。善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是降伏其心。」】

解：空生所問。意謂發心菩薩，不得似佛這等安心自在，將謂若求作佛，必須像佛日用行履一般，方纔是佛。我觀佛心如此安閒，而菩薩心不得安住，如何降伏使心安耶？佛答意云菩薩要求心安作佛，不必別求，只如汝會得我護念付囑之心，其心自安，亦不必別樣降伏。故云如汝所說，但得心安足矣，更何降伏耶！只當如此而已，故云如是。

【「唯然世尊！願樂欲聞。」】

解：唯然者。空生直信佛心無疑矣。已見佛心似不必說，但諸菩薩未領其旨，更欲樂聞也。

【佛告須菩提：「諸菩薩摩訶薩，應如是降伏其心。】

解：此佛指示安心之方法也。義在下文。前問安住降伏二事，今只許說降伏，不言安住者，以凡夫二乘，一向執著住處，此名言習氣也。今趣進大乘者，先要遣此習氣。以眾生涅槃，俱非實法，皆不可得，但以名言為體耳。名言既捨，習氣頓空。其心不待降伏，而自安恬寂滅矣。故但教降心，不言其住者，恐引習氣。所謂狂心不歇，歇即菩提。但盡凡情，別無聖解。佛不以實法繫著於人，故不言住。

【「所有一切眾生之類，若卵生、若胎生、若濕生、若化生；若有色、若無色；若有想、若無想、若非有想、若非無想，我皆令入無餘涅槃而滅度之。如是滅度無量無數無邊眾生，實無眾生得滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有我相人

相眾生相壽者相，即非菩薩。】

解：此世尊直示安心觀法也。然菩薩發心，所求者佛果、所化者眾生二者而已。所以於心不安者，以未見眾生如故。滿目都是眾生，何時方得度盡。眾生不盡，則佛果難求。轉見長遠，因此其心不安。而汲汲不休，故求降伏此心。今佛教以度生之方，以觀察無我為主。

且菩薩所見眾生之多，難盡度者，以有我相，則見人相。人人相對，則三千界內眾生何限！且生生不已，宜怖其難盡也。殊未見眾生本自如如耳。然眾生雖多，總十二類。縱有無量，亦只十二。就十二類一一觀之，收於胎卵濕化四生而已。四生之內，不過色心二法而已。在色則不過有色無色，論心亦不過有想無想。縱到極頂，則止於非有非無。如此十二，則盡眾生界矣，又何多耶。況十二類，名為眾生。眾生色心，本是假合。既為假合，則眾生本無。眾生本無，但妄見有。苟以本無而觀眾生，則眾生本自如如。眾生既如，俱成寂滅。即此盡皆令入無餘涅槃矣，又何難哉。

淨名云，一切眾生畢竟寂滅，不復更滅。如此滅度無量無數無邊眾生，其實無一眾生得滅度者。何以故？本無我故。以有我則有人，有人則有眾生壽者。但有此四相，則不名為菩薩矣，何言度生。是故菩薩度生當觀無我。無我則無人。既無我無人，則眾生界自然寂滅。眾生寂滅，則佛果非遙。又何怖其長遠耶。是故菩薩當觀無我。下文云：知一切法無我，得成於忍，此真菩薩也。

疑：佛教菩薩度生，以布施為本。其所施者，皆眾生也。今眾生皆空，則所作布施，誰為受者。故下文答云：菩薩布施，不必著眾生相。

【「復次，須菩提！菩薩於法，應無所住行於布施。所謂不住色布施，不住聲香味觸法布施。須菩提！菩薩應如是布施，不住於相。】

解：此破著相之疑也。空生因聞眾生皆空，則疑。謂眾生既空，則菩薩布施，無有受者。以六塵非有，眾生本空，故云應無所住。此教不可著眾生塵相也。又伏疑云：若不住相，何以有福？故下答以離相之福更大。

【「何以故？若菩薩不住相布施，其福德不可思量。須菩提！於意云何？東方虛空可思量不？」「不也，世尊！」「須菩提！南西北方、四維上下虛空可思量不？」「不也，世尊！」「須菩提！菩薩無住相布施，福德亦復如是不可思量。】

解：此破著相之疑，示以離相妙行也。然菩薩布施，專為求福。若求福之心著相，則福不大。故世尊權指離相之福更大，使其安心。然著相布施，局於有相。而眾生之相，一微塵耳。縱能獲福，其福幾何！今若正施眾生時，不見有施者受者，亦不見有所施之物，如此三輪皆空，無相可住。不住相之福，其福不可思議矣。故以虛空喻之。

【「須菩提！菩薩但應如所教住。】

解：此結示安心之法也。前問心不能安住，故須降伏。世尊教以降伏之方，只是以觀無我為主。無我則無人，人我兩忘，則自心寂滅。自心寂滅，則一切眾生皆寂滅矣。眾生既寂，則佛不必求。此則馳求心息，取捨情忘，內外皆空，一心不動。是則名為安心之法，故結云如。

疑：前以布施作福，下化眾生，只為上求佛果。今既眾生相空，三輪體寂，是則因為虛設矣。無相之因，何以上求有相之果乎？況現見如來身相宛然，不是無相之因可得。此以相見如來也。故佛破云：

【「須菩提！於意云何？可以身相見如來不？」「不也，世尊！不可以身相得見如來。何以故？如來所說身相，即非身相。」佛告須菩提：「凡所有相，皆是虛妄，若見諸相非相，即見如來。」】

解：此直指無相妙行也。空生由聞無相之因，遂疑此因，不能求有相之佛果。是以相見如來也。此乃著佛應化之相，未見法身真體。世尊徵破見相，空生領旨。故佛直告不可以相見如來。以如來所說之身，即法身也。故云「非身」。然法身亦非有相，即於諸法相上，見其非相，即見如來矣。不是如來法身，捨諸法之外，別有一相狀也。此則無相之因，契無相之果。明矣。

疑：若以無相之因，契無相之果。此義甚深，難信難解。遂疑：

【須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，得聞如是言說章句，生實信不？」佛告須菩提：「莫作是說！如來滅後，後五百歲，有持戒修福者，於此章句，能生信心，以此為實。當知是人，不於一佛二佛三四五佛，而種善根，已於無量千萬佛所，種諸善根。聞是章句，乃至一念生淨信者。須菩提！如來悉知悉見，是諸眾生得如是無量福德。何以故？是諸眾生，無復我相人相眾生相壽者相。無法相，亦無非法相。何以故？是諸眾生，若心取相，則為著我人眾生壽者。若取法相，即著我人眾生壽者。何以故？若取非法相，即著我人眾生壽者，是故不應取法，不應取非法。以是義故，如來常說汝等比丘，知我說法，如筏喻者。法尚應捨，何況非法？】

解：此直示佛之知見也。由前空生初執有相之因，佛以不住相布施破之。復疑無相之因，不能契有相之果，蓋執佛有相狀也，佛以法身非相破之。是以無相之因，契無相之果，明矣。如此，則因果俱空，人法雙泯，此義甚深，難信難解。故疑問佛，不知可有人，能信此法不？「頗」，猶可也。「言說章句」，即指前無相因果之說。

佛答謂豈無其人。但信此法者不是尋常之人，乃是持戒修福者，方能信耳。此人亦非於一佛二佛三四五佛而種善根，蓋從無量千萬佛所而種善根者。所謂久種深根，乃能信耳。此等大根眾生，即一念信心，我悉知見其所得福，已無量矣。此無相之福，勝過有相所求之福。明矣。何故契無相者，能得多福耶？蓋此眾生。無復我人眾生壽者之相矣。不但無此四相，即一切有無諸相，悉皆空矣。故云無

法相，亦無非法相。以此眾生，心不取相故，一切皆離。苟一念取著法非法相，即著四相。以不取相故，心境皆空，得福殊勝之若此耳。

此是如來真知見力。故我教菩薩，不應取法非法相。何以故？以一入此法，則人法皆空，頓離諸取，便起諸有矣，豈細事哉。故我常教弟子，當捨法也。然捨法即捨情，情忘則智圓矣。故曰：「法尚應捨，何況非法。」

疑：空生因聞佛說佛非色相，法不可取。遂起疑云，若佛與法，二皆無相，是無佛無法矣。爭奈現見佛成菩提，現今說法，何以言無。此疑佛自語相違也。故下按破。

【「須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」須菩提言：「如我解佛所說義，無有定法，名阿耨多羅三藐三菩提。亦無有定法，如來可說。何以故？如來所說法，皆不可取、不可說，非法、非非法。所以者何？一切賢聖，皆以無為法而有差別。」】

解：此雙遣佛法知見也。空生心中纔萌有佛有法之念，所謂意言分別也。含而未吐，佛逆破之。故召而詰之曰：「於意云何？」謂汝意下作何分別耶？且佛菩提，果有所得耶？如來果有所說法耶？此審而詰之，以勘其意。空生領旨，故陳其悟。謂已解佛說，原無定法，即是菩提；亦無有定法，如來可說。此空生深領如來不取之旨。不但如來，即一切賢聖，皆以無為法有差別故，故非可取。此開權顯實之意，已露一斑矣。

疑：空生已領無佛無法之旨。但不知契無為者，如何得福殊勝。故下如來以離相破之。

【「須菩提！於意云何？若人滿三千大千世界七寶，以用布施，是人所得福德，寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！何以故？是福德，即非福德性，是故如來說福德多。」「若復有人於此經中，受持乃至四句偈等，為他人說，其福勝彼。何以故？須菩提！一切諸佛，及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法，皆從此經出。須菩提！所謂佛、法者，即非佛、法。】

解：此以無相之福，以顯無相之法為最勝也。空生已悟無相之理。但不知契無相之理，得無相之福。此福如何勝彼有相耶？故佛先以有相布施，較量其福，不如持四句偈之福殊勝者，以一切諸佛，皆從此般若而出生故。故云般若是諸佛母，所以福大。如俗所云，母因子貴故也。是則般若乃是能出生佛、法者。而般若本非佛、法也。故云：「所謂佛、法者，即非佛、法。」

疑：既法無可說，佛無可成，俱不可得矣。且世尊昔日，為我等聲聞，說四諦法，乃是法也。我等依之而修，是得果也。我等依涅槃而住，此有所住也。如何世尊一切皆非。此大眾意言分別也。故世尊逆舉小果，逆問空生，而代破之。

【「須菩提！於意云何？須陀洹能作是念：『我得須陀洹果』不？」須菩提言：

「不也，世尊！何以故？須陀洹，名為入流，而無所入，不入色聲香味觸法，是名須陀洹。」「須菩提！於意云何？斯陀含能作是念：『我得斯陀含果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？斯陀含，名一往來，而實無往來，是名斯陀含。」「須菩提！於意云何？阿那含能作是念：『我得阿那含果』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？阿那含，名為不來，而實無不來，是故名阿那含。」「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：『我得阿羅漢道』不？」須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法，名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：『我得阿羅漢道』，即為著我人眾生壽者。世尊！佛說我得無諍三昧，人中最為第一，是第一離欲阿羅漢。世尊！我不作是念：『我是離欲阿羅漢』。世尊！我若作是念：『我得阿羅漢道』，世尊則不說須菩提是樂阿蘭那行者。以須菩提，實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行。」】

解：此的示無住真宗也。大眾因聞佛不可求，法非可取，斯則進取無可住矣。爭奈世尊昔日，教我聲聞，令離生死，安住涅槃，非無法無果可住也。而今世尊何以言佛法皆非。此小乘未忘名言習氣，執有實法，難入般若，故多起疑。

世尊假空生之悟，為眾旁通，故舉昔果逆徵之曰。於意云何，謂於汝意下如何也？梵語須陀洹，此云入流。入，逆也。謂逆生死流也。然言逆流，但約不入六塵名為逆，非是實有此可逆，有彼可入而住之也；斯陀含，此云一往來。謂有欲界一品殘思，但只消一來欲界斷之，則從此長往矣。此亦非有來往實住處也；阿那含，此云不來。謂永不來欲界受生。如此而已。亦非有不來之處可住也；阿羅漢，此云不生。以見彼諸法，一切皆無，實無諸法，一心不生。如此而已。亦未嘗作念，我是阿羅漢。亦非有住可之羅漢地也。若阿羅漢自己作念，認著我是羅漢，此則與眾生知見一般，即著四相矣。

空生以己驗之。即如世尊每每稱我得了無諍三昧，又讚我是人中最上之人，又說我是第一離欲阿羅漢。蒙世尊如此極口稱讚，然我自忖己心，並不曾一念生心，執著我是離欲羅漢也。若我有此念，世尊則不說我是樂寂靜行者。以我而觀，昔日涅槃元無住處。足知如來菩提，必無可住之理矣，復何疑哉。此決佛果有住之疑。下決佛定有成之疑。

疑：聞上開示。佛果無住，明矣。既果無所成，爭奈現見如來，從燃燈受記。是則佛定有成。既有可成之佛，豈無可住之果。下答以無所得。

【佛告須菩提：「於意云何？如來昔在燃燈佛所，於法有所得不？」「不也，世尊！如來在燃燈佛所，於法實無所得。」】

解：此示究竟無得之旨也。以聞無住之談，已悟菩提無住。遂疑菩提雖無住，而佛果必定是有成。若佛無成，如何傳授。故世尊逆問空生而決之。以燃燈佛雖云授記，但印契此心而已，實無所得。若有所得，則燃燈必不與我授記。

疑：菩提無住，佛果無得，如此，則不必莊嚴佛土矣。而世尊何以教我行菩薩行，莊嚴佛土耶？

【「須菩提！於意云何？菩薩莊嚴佛土不？」「不也，世尊！何以故？莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。」「是故須菩提！諸菩薩摩訶薩，應如是生清淨心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。】

解：此直示安心之法也。空生疑謂佛既無成，涅槃無住。若如此又何須莊嚴佛土耶？執此疑者，謂度生之行，實要莊嚴佛土，如修寺一般，此執相之愚也。故世尊逆問空生，菩薩果有莊嚴佛土不？空生領旨。答言即非莊嚴，是名莊嚴。何以明之。然而佛土者，淨土也。且此淨土，豈可以七寶累砌而為莊嚴也。以眾生所見穢土，乃惡業莊嚴，種種苦具。在諸佛所居淨土，但以清淨覺心，淨彼諸染，染業既空，則土自淨。是以清淨心而為莊嚴。然此莊嚴，非同彼也。故曰即非莊嚴，是名莊嚴。如此看來，菩薩莊嚴佛土，不假外來，只是自淨其心。心淨則土自淨。故曰，但應如是生清淨心而已，不必別求莊嚴也。

疑：既云清淨，如何生心？佛言：清淨如何生心。但不當生六塵染心而已。非有清淨可住而生心也。所謂執謝情忘，淨心自現。故曰：應無所住而生其心。三祖云：莫逐有緣，無住空忍。此為無住生心安心之法，妙不過此。故六祖一聞，言下頓悟。

疑：既不莊嚴佛土，是無佛土也。且千丈大身之佛，又何所居耶？此疑報身必居實土。

【「須菩提！譬如有人，身如須彌山王，於意云何？是身為大不？」須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身，是名大身。」】

解：此示法身真土也。因聞佛土非可莊嚴，遂疑報身必居實土。若不莊嚴，向何居住。佛以法身非身破之。意謂非土之土，常寂光也。非身之身，乃法身也。法身非相，真土無形。然身既不可以相見，而土又何可以莊嚴耶！此從離六塵相，離心緣相以來，所破群疑，直至身土皆空，心境雙絕，始是般若極則，以顯法身無住之理。故開導至此，理極忘言。但有信此法者，其福無量。故下較量福德。

【「須菩提！如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙，寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河，尚多無數，何況其沙！」「須菩提！我今實言告汝：若有善男子、善女人，以七寶滿爾所恒河沙數三千大千世界，以用布施，得福多不？」須菩提言：「甚多，世尊！」佛告須菩提：「若善男子、善女人，於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，而此福德，勝前福德。復次，須菩提！隨說是經，乃至四句偈等，當知此處，一切世間天人阿修羅，皆應供養，如佛塔廟。何況有人，盡能受持讀誦。須菩提！當知是人，成就最上第一希有之法，若是經典所在之處，則為有佛，若尊重弟子。」】

解：此以喻法顯殊勝也。說四句之福，勝河沙七寶者。以此法，乃最上第一希有之法。以此四偈，即法身全體故。如佛住世，與弟子宣說無二故也。前顯法

身已圓。群疑頓破，言忘理極。故空生領旨，遂請結經名。

【爾時須菩提白佛言:「世尊！當何名此經？我等云何奉持？」佛告須菩提:「是經名為《金剛般若波羅蜜》，以是名字，汝當奉持。所以者何？須菩提！佛說般若波羅蜜，即非般若波羅蜜，是名般若波羅蜜。】

解: 此指歸般若實際也。空生領悟，般若全體已露，更無餘法，故問結經名。世尊但告之曰:「是經名為金剛般若波羅蜜。」意謂此法無名，但此心耳。又問如何奉持。告以即以此心奉持此法。以心本非心，而法亦非法。故曰般若即非般若波羅蜜。前未聞此法時，其心未安，故初請降伏。以所知所見，滿目塵鏡，生佛迢然，淨穢殊途，取舍異趣，故其心不安，難以降伏，特起種種疑情。

初疑眾生難度，則告以眾生本空；又疑佛果難求，則告以佛不必求；次疑布施難周，則告以三輪空寂；次疑佛土難嚴，則告以心淨則嚴；次疑報身無寄，則告以法身無依。到此空生伎倆已窮，群疑冰釋。佛心已盡披露，無復遺餘。所以聞者心安自降伏矣。故問結經名。世尊不以實法贅人，但名此心而已。故以此結之。

下文乃單示法身極則，所謂百尺竿頭更進一步。只須具金剛眼，始得極盡相應。故空生感悟流涕，讚歎難量。似久客還家，宜其見慈母而生悲泣也，直至不可思議而後已。

【「須菩提！於意云何？如來有所說法不？」須菩提白佛言:「世尊！如來無所說。」】

解: 空生已悟法身之理。遂疑法身非相，誰當說法。此計法有所說也。故佛徵詰。乃悟身既非身，法亦無說。

疑: 法身非相，然非相即墮斷滅。斷滅無相當於何處見法身耶？眾有此疑，故佛徵破。

【「須菩提！於意云何？三千大千世界，所有微塵，是為多不？」須菩提言:「甚多，世尊！」「須菩提！諸微塵，如來說非微塵，是名微塵。如來說世界，非世界，是名世界。】

解: 此示諸法雖空，不入斷滅也。聞說法身非相，遂疑墮斷滅。斷滅則無處覓法身矣。世尊示以塵塵剎剎皆法身也。故詰之曰: 三千大千世界所有微塵是為多不？答言「甚多」。若以微塵世界而觀，則滿目塵境萬象樅然；若以非微塵世界而觀，則一道虛間，真空冥寂。所謂寂滅靈虛，寄森羅而顯象。縱橫幻境，在一性而融真。所以青青翠竹，總是真如。鬱鬱黃華，無非般若。山河及大地，全露法王身。要見法身，須具金剛正眼始得。故曰世界非世界是名世界。

疑: 所聞法身非相方名為佛。若非相是佛，即今現前三十二相之佛豈非佛耶？此認化身為真佛也。下以法化一體破之。

【「須菩提！於意云何？可以三十二相見如來不？」「不也，世尊！不可以三十二相得見如來。何以故？如來說三十二相，即是非相，是名三十二相。」】

解：此示法、化冥一也。莫謂有相非佛。即今三十二相，本非有相，相即非相，則應身即法身矣。到此三身一體，身土皆空，理極情忘，言詞相寂。故但讚歎能契此理，轉教之者其福無量。

【「須菩提！若有善男子、善女人，以恒河沙等身命布施。若復有人於此經中，乃至受持四句偈等，為他人說，其福甚多。」】

解：此顯法空勝益也。世尊顯理已極，群疑已破，四相頓空，我執既亡，法身獨露。故世尊較量布施恒沙身命之多，不若深心受持四句偈為他人說，其無相之福真不可量矣。空生全領此旨，感激未聞，故涕淚悲泣讚歎希有。此正前云善護念善囑付者以此故也。

已前領悟，已下陳情

【爾時須菩提，聞說是經，深解義趣，涕淚悲泣，而白佛言：「希有世尊！佛說如是甚深經典，我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經。世尊！若復有人得聞是經，信心清淨，即生實相，當知是人成就第一希有功德。世尊！是實相者，即是非相，是故如來說名實相。世尊！我今得聞如是經典，信解受持不足為難。若當來世後五百歲，其有眾生得聞是經，信解受持，是人即為第一希有。何以故？此人無我相人相眾生相壽者相。所以者何？我相即是非相，人相眾生相壽者相即是非相。何以故？離一切諸相，即名諸佛。」佛告須菩提：「如是如是！若復有人，得聞是經，不驚不怖不畏，當知是人，甚為希有。何以故？須菩提！如來說第一波羅蜜，即非第一波羅蜜，是名第一波羅蜜。】

解：此印契佛心入佛知見也。若空生輩諸小乘人與諸眾生皆執相之徒也。即佛出世以來二十餘年，所說諸法未曾離相，恐生驚疑，故窾而教之，多方淘汰，至今方始露出本心。何以故？以佛本願，欲令一切皆趣大乘究竟之地故。今將引昔小乘發大乘心，特以此金剛心地為本修因，故先用此心斷彼群疑，令生正信。故此般若乃入大乘之初門，為菩薩發覺之初心，所謂護念付囑者此心也。以小乘弟子一向未聞，而今始聞之。從昔未解，而今始悟之。如失乳兒忽遇慈母。所以空生一聞感激涕零，宜其然也。故讚歎希有。

前歎希有，乃忽爾覷見世尊此一片心，尚未備聞其說。今蒙世尊吐露，重重逐破，消盡群疑，此真希有之心也。蓋從昔已來所未聞者，誠希有之法也。空生自陳已悟。又激發同輩意謂我聞而悟自謂希有矣，若再有一人聞而能信自心清淨如此者，則實相現前，諸妄消滅。此人亦自希有之人矣。何以故？以離相之法最難信解故也。且我輩親見如來。雖是難信，然聞佛妙音，即信解亦不難。若佛滅後去聖時遙，後五百歲，五濁惡重，魔強法弱之時，能信此法者，甚為難也。

苟有能信者，則為第一希有之人也。何以故？以此人能離四相故。然四相本

是如如，了此即見法身矣。故曰：能離一切相，即名為佛。此真希有也。世尊聞說乃印許之曰：如是，如是，誠如所說。以此法大機小，聞者皆生驚疑怖畏故也。苟聞而不驚疑怖畏者，甚希有也。以我所說，不在言故。故曰：即非第一，是名第一。

疑：前言布施，乃六塵受用之物，外施也。一向難捨已捨，即捨亦要求福，世尊已教不許住相，已說無相之福更大。既而又說，不但七寶布施，不比無相之福。即將恒沙身命布施之福，亦難比之。以身命內施也。故空生遂疑謂外施可忘，身命難捨，如何能捨耶。世尊逆知其意。故特說忍辱行以破之。割截身體而不嗔恨，則我空矣。此是當機疑意如此。其經中密意，乃世尊密破菩薩我法二執。然我執即五蘊身心，且此五蘊身有假名，有實法。前破假名，今以割截身體驗破五蘊實法也。

【「須菩提！忍辱波羅蜜，如來說非忍辱波羅蜜，是名忍辱波羅蜜。何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體，我於爾時無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。何以故？我於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應生嗔恨。須菩提！又念過去於五百世，作忍辱仙人，於爾所世，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。是故須菩提，菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心。不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心，若心有住，即為非住。是故佛說菩薩心，不應住色布施。須菩提！菩薩為利益一切眾生故，應如是布施。如來說一切諸相，即是非相；又說一切眾生，即非眾生。】

解：此破五蘊實法，結答云何應住之問也。空生一聞身命布施，不達五蘊本空，遂疑而不信，甚以為難。謂外施七寶，不住於相，猶可能也。若捨身命，則不能矣。不捨身命，則我相未空。既然著相，難契真空，故世尊特說忍辱之行。當歌利王割截身體之時，若我四相未忘，則生嗔恨矣。所以不嗔者，以達五蘊本性空故。所謂割水吹光，湛然不動者，以離一切相也。是故我教菩薩當離一切相發菩提心者，不應住於六塵生心，應當生無所住之心也。此結前文總會離相之旨，以答云何應住之問也。

又示之曰：若心有住，則心境俱妄，則為非住。是故佛說菩薩不應住於色相而行布施者此也。然菩薩既為利益一切眾生，應當如是布施，方為妙行，不可執著別生臆見也。以如來說一切相，皆是真如。說一切眾生即是真如。所以前云：若見諸相非相，即見如來。故結示云諸相即是非相，眾生即非眾生。

疑：既云不住於相，則一切皆空。空即能證之智亦空無體矣。無體之法，安可作因而取果耶？答意誠令但當諦信佛言，是如來自證境界，決不虛妄。

【「須菩提！如來是真語者、實語者、如語者、不誑語者、不異語者。須菩提！如來所得法，此法無實無虛。】

解：此結令諦信也。空生聞佛所說因果皆空，疑謂果空則不必用因。因空則

不能得果。今因中行施，況不住生心，則無實果可證矣。世尊誠以但當諦信佛言，不必多起疑念，以如來所得之法非實非虛，不可以執著之情而求之也。以此破之。

疑：不住相布施生心，即此不住生心。何以得合般若？下答破：

【「須菩提！若菩薩心住於法而行布施，如人入暗，則無所見。若菩薩心，不住法而行布施，如人有目，日光明照，見種種色。】

解：此示無住之益也。有住之心，屬於無明，為心境障故。如人入暗，一無所見。無住之心諸障盡撤，人我兩忘，如日升天，朗照萬象。故此無住之心，即真實般若，佛所證者，此心而已。

疑：且此無住之心，縱是般若，如何能契佛心？下答破：

【「須菩提！當來之世，若有善男子、善女人，能於此經受持讀誦，即為如來。以佛智慧，悉知是人，悉見是人，皆得成就無量無邊功德。須菩提！若有善男子、善女人，初日分，以恒河沙等身布施；中日分，復以恒河沙等身布施；後日分，亦以恒河沙等身布施，如是無量百千萬億劫，以身布施，若復有人，聞此經典，信心不逆，其福勝彼，何況書寫受持讀誦為人解說。】

解：此示心佛平等也。空生之疑將謂己智不能契合佛智。佛意般若無文字，文字即般若。然我說此經，即全體般若。但有人能信受者，則為妙契佛智。而佛以本智，了知其人無量功德矣。此一念頓契佛心之功德，縱使一日三時以恒沙身命布施功德其福固多，但不若有一念信心，隨順般若而不逆者，可謂善入佛慧矣。其福更大。何況書寫受持讀誦，為人解說。

下讚般若殊勝：

【「須菩提！以要言之，是經有不可思議，不可稱量無邊功德。如來為發大乘者說，為發最上乘者說。若有人能受持讀誦，廣為人說，如來悉知是人，悉見是人，皆得成就不可量、不可稱、無有邊、不可思議功德。如是人等，即為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。何以故？須菩提！若樂小法者，著我見人見眾生見壽者見，即於此經不能聽受讀誦，為人解說。】

解：此讚般若獨被上上根人。前屢言著四相故麤，今言著四見故細。

【「須菩提！在在處處，若有此經，一切世間天人阿修羅，所應供養。當知此處，即為是塔，皆應恭敬，作禮圍遶，以諸華香而散其處。】

解：此讚般若法身常住。

【「復次，須菩提！善男子、善女人，受持讀誦此經，若為人輕賤，是人先世罪業，應墮惡道。以今世人輕賤故，先世罪業，則為消滅，當得阿耨多羅三藐三菩提。】

解：此讚般若有離障出纏之益。不但滅罪，且得勝果。

【「須菩提！我念過去無量阿僧祇劫，於燃燈佛前，得值八百四千萬億那由他諸佛，悉皆供養承事，無空過者。若復有人，於後末世，能受持讀誦此經，所得功德，於我所供養諸佛功德，百分不及一，千萬億分，乃至算數譬喻所不能及。須菩提！若善男子、善女人，於後末世，有受持讀誦此經，所得功德，我若具說者。或有人聞，心則狂亂，狐疑不信。須菩提！當知是經義，不可思議，果報亦不可思議。」】

解：此讚悟般若者，一念頓生佛家。生生世世，永不離佛。故此功德最為殊勝也。後世末法之中，有能信者，其功更大。以此般若之德，不可思議，故果報亦不可思議。從初問云何應住，云何降伏其心以來，通破凡夫中大心眾生修菩薩行者所執之疑。

然所執我法二執有麤有細。已前破麤二執。以所執五蘊身心為我，執我所作為緣塵六度之行，欲求菩提者為法執。然此二執，皆著相故。是破初發心菩薩未悟般若者之疑，但意顯下不見有眾生可度也。

此後乃破微細我法二執。是已悟般若之菩薩，但執有能證之智為我，有所證真如為人，能證能悟為眾生，證悟未忘潛續如命為壽者。而此四相最極微細，故為微細二執。所謂存我覺我。故向下發揮但標我字。若破此我執，則上不見有佛果可求也。經文與前問同意別，觀者應知。

【爾時須菩提白佛言：「世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」佛告須菩提：「若善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心者，當生如是心：我應滅度一切眾生，滅度一切眾生已，而無有一眾生實滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，則非菩薩。所以者何？須菩提！實無有法，發阿耨多羅三藐三菩提心者。】

解：從此以下，徵破微細我法二執也。經初問云何應住，云何降伏其心者，以初發心菩薩，乃凡夫中大心眾生始發度生之心，故種種著相，以依著自己五蘊色身修行。其所行布施，乃執著六塵麤物而求福果；其所求菩提，乃執著化佛色相之身；其土乃寶物莊嚴之土。種種所行，皆不離相，故去般若遠甚。空生起疑，被佛重重破斥，直至一切色相皆離，方契真如般若實智。而空生已悟，大眾疑消。此經文不可思議。已前半卷皆此意也。其所破我依凡夫見起，即五蘊色相之我，其四相皆麤。

今此經文以下乃是破已悟般若之菩薩，但能證之智未忘，以此執著為我，此是存我覺我之我，乃微細我法二執，四相皆細，故此經中標出一我字為首。但云我應滅度眾生，更不言布施，是知功行已圓，唯有生佛之見未泯耳，故前麤後細。

問：然此細智為我，而又問云何應住，云何降伏其心，與前問意同者何也？答：此問住，蓋此菩薩已離五蘊，但習氣未忘，故於真如智中亦求安住。且急急欲求菩提，執謂菩提有所住處。求而不得，其心不安，故問降伏，此求佛之心未

安，以生佛之見未泯，不達平等一如耳。問同意別。

故世尊破云發菩提者，當作此觀：我滅度一切眾生已，實無有一眾生得滅度者。以眾生本自如如，不待更滅，若執有滅度，則著四相，非菩薩矣。此不見有眾生可度也。然生佛本來平等，若眾生既無可滅，而此中實無有法，可容菩薩發心求菩提者。何以故？以眾生本自寂滅，即是菩提，又何容其更求耶，此不見有佛果可求也。

疑：既無實法可得菩提，且我所悟之般若豈非法耶？即世尊於燃燈佛所，因得此法，乃得成佛，豈非得菩提耶？何言無法可得？故下破之：

【「須菩提！於意云何？如來於燃燈佛所，有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」「不也，世尊！如我解佛所說義，佛於燃燈佛所，無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」佛言：「如是如是！須菩提！實無有法，如來得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提者，燃燈佛即不與我授記：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼』。以實無有法，得阿耨多羅三藐三菩提，是故燃燈佛，與我授記，作是言：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼』。】

解：此示菩提無得，以破執佛之疑也。空生疑佛於燃燈佛所，實有法可得。世尊展轉逐破妄計，正顯實無一法可得。

疑：謂般若之法，乃成佛真因。今云無法，則無因矣。無因如何得菩提果？下以法身不屬因果破之：

【「何以故？如來者，即諸法如義。若有人言：如來得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！實無有法，佛得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中無實無虛，是故如來說一切法，皆是佛法。須菩提！所言一切法者，即非一切法，是故名一切法。須菩提！譬如人身長大。」須菩提言：「世尊！如來說人身長大，則為非大身，是名大身。」】

解：此顯法身不屬因果也。空生不達法身真體，不屬因果，乃執定如來有修有得。故佛以無所得破之矣。猶恐不悟，乃直示之曰：何故言菩提無所得耶？以如來者，非色相之稱，乃是諸法當體如如之義耳。且諸法本自如如，豈假修為證得耶？故我說菩提實無有法容佛可得。宗門謂向上一路三世諸佛不許覰著，覰著則眼瞎，以此中無你取覓處故也。如來菩提並無甚奇特，但於諸法不起斷常顛倒見耳，故言無實無虛。以一切法，皆非法故。若知大身非身，則知諸法非法。

疑：因聞實無有法容其發心，遂疑云以我有此度生之法，方名菩薩。既無有法，何以得菩薩之名耶。下以無法無我破之：

【「須菩提！菩薩亦如是，若作是言：『我當滅度無量眾生』，則不名菩薩。何以故？須菩提！實無有法，名為菩薩。是故佛說一切法，無我無人無眾生無壽者。須菩提！若菩薩作是言：『我當莊嚴佛土』，是不名菩薩。何以故？如來說莊

嚴佛土者即非莊嚴，是名莊嚴。須菩提！若菩薩通達無我法者，如來說名真是菩薩。】

解：此示法身無我例破菩薩微細二執也。空生執有法度生方名菩薩。世尊告以實無有法以遣法執。恐疑無法度生如何莊嚴佛土，故世尊示以常寂光土不假莊嚴，以遣住心破我執。此二無我也。苟不達此理，則非真菩薩矣。故云通達無我、法者，如來說名真是菩薩。

疑：若菩薩不見眾生可度，無土可淨，如此如來要五眼作麼？下約知眾生心為眼，非實有五眼破之：

【「須菩提！於意云何？如來有肉眼不？」「如是，世尊！如來有肉眼。」「須菩提！於意云何？如來有天眼不？」「如是，世尊！如來有天眼。」「須菩提！於意云何？如來有慧眼不？」「如是，世尊！如來有慧眼。」「須菩提！於意云何？如來有法眼不？」「如是，世尊！如來有法眼。」「須菩提！於意云何？如來有佛眼不？」「如是，世尊！如來有佛眼。」「須菩提！於意云何？如恒河中所有沙，佛說是沙不？」「如是，世尊！如來說是沙。」「須菩提！於意云何？如一恒河中所有沙，有如是沙等恒河，是諸恒河，所有沙數，佛世界如是，寧為多不？」「甚多，世尊！」佛告須菩提：「爾所國土中，所有眾生，若干種心，如來悉知。何以故？如來說諸心，皆為非心，是名為心。所以者何？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。】

解：此示心、佛、眾生三無差別也。空生疑佛具五眼，將謂有法可見，有世界眾生當情。世尊告以所具五眼非眼也。但約見眾生心為眼耳。且如恒沙世界，無量眾生，若干種心，如來悉知悉見者，以眾生乃如來自心之眾生。故眾生凡動一念，即如來自心動也，如何不知不見耶。又疑眾生心有生滅，如來心亦生滅耶？故世尊言此中眾生心本自如如，了無生滅。與如來心寂滅平等故。如來眾生湛然不動，絕無生死去來之相。所謂心佛與眾生，是三無差別，故三際求心了不可得。

疑：世尊一往破執，謂無土可嚴，無生可度。恐空生聞而轉計，將謂生土皆空，則布施無福，亦不必修矣。故世尊以無福之福，其福甚大破之：

【「須菩提！於意云何？若有人滿三千大千世界七寶，以用布施，是人以是因緣，得福多不？」「如是，世尊！此人以是因緣，得福甚多。」「須菩提！若福德有實，如來不說得福德多，以福德無故，如來說得福德多。】

解：此示無相之福也。空生執著有相布施，將謂實有福德。殊不知能施六塵本空，則所得福德非有。故世尊以福德無故福德多破之。所言無者，非絕無也。以心量如空，故得福益大。

疑：空生因聞不許住相度生嚴土，遂起疑云：且度生嚴土乃成佛之因，所感萬德具足莊嚴之果。今云無生可度，無土可嚴，是絕無因也。又云：無菩提可證，

是無果也。因果皆絕，是無佛矣。即今現見如來具足色相，又從何而有耶？故佛以不應具足色相見如來破之：

【「須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不？」「不也，世尊！如來不應以具足色身見。何以故？如來說具足色身，即非具足色身，是名具足色身。」「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」「不也，世尊！如來不應以具足諸相見。何以故？如來說諸相具足，即非具足，是名諸相具足。」】

解：此破執報身色相之見，以顯法報冥一也。具足色身者，萬德莊嚴報身佛也。以多劫度生莊嚴佛土，感此果報以酬因故，如來說具足色身，且此報身本法身也，故云「即非具足色身」，法報冥一，故云「是名具足色身」。此破所見之相，下破能見之見。以報身即法身，故無相可見。智體如如，故見病消亡，境智冥一，故法身自顯。凡言是言非者，皆遮救之辭也。恐落是非窠臼，故左右遮之遣之。故如來說法本無可說，但遮護眾生之心病，不容起見，遣其執情，令不住著，如此而已。學者應知。

疑：空生聞說佛本無相可見，遂疑既無身相，誰當說法？故佛以無可說破之：

【「須菩提！汝勿謂如來作是念：『我當有所說法』。莫作是念！何以故？若人言如來有所說法，則為謗佛，不能解我所說故。須菩提！說法者，無法可說，是名說法。」】

解：此破報身如來有所說法之疑也。如來出世本無法可說，但就眾生所執之情，隨宜而擊破之，唯一字而已。凡曰「非」，曰「不」，乃遮止之辭。以遮止眾生之妄想耳。正是護念之意也。故曰「是名說法」。

疑：空生已悟法身之理無說無示。以此法甚深。但未來眾生，不知可能信受不？故起此疑。向下以無眾生破之：

【爾時慧命須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生，於未來世，聞說是法，生信心不？」佛言：「須菩提！彼非眾生，非不眾生。何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。」】

解：此示生法一如，以破眾生見也。空生妙悟法身，已能信能受矣。第此法甚深，不知可有眾生於未來世，能信此法不？此空生生滅之見未亡，故起未來眾生之見。世尊答以眾生本如，與法平等，何有未來之相耶！以眾生如如，三際平等，此實般若究竟之極則也。彼非眾生等六句，謂眾生本自如如，故曰彼非眾生。以真如隨緣而成眾事，故曰「非不眾生」。乃復釋之曰：所言眾生，乃是真如隨緣，眾法和合而相生。故云「眾生」者，以假名眾生。故如來說非實是眾生，以非實有生，是故名為眾生耳。

疑：法身無相無法可得，如何言修一切善法，證得菩提耶？下以無得平等破

之：

【須菩提白佛言：「世尊！佛得阿耨多羅三藐三菩提，為無所得耶？」佛言：「如是如是！須菩提！我於阿耨多羅三藐三菩提，乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提。復次，須菩提！是法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提。以無我、無人、無眾生、無壽者，修一切善法，即得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！所言善法者，如來說即非善法，是名善法。】

解：此破佛法見也。空生已悟法身清淨，無法可得。翻疑佛說修一切善法而得菩提是有得也。豈如來菩提果無所得耶？佛言實無所得。以生佛平等，無二無別，即是菩提，如此而已。豈實有所證得耶。所言修善法而得菩提者，但以離四相而修。以修即無修，故得亦無得。以無所得故，是名真善法也。

疑：善法既非，何法為勝？下以達般若者，最為殊勝：

【「須菩提！若三千大千世界中，所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施；若人以此《般若波羅蜜經》，乃至四句偈等，受持讀誦，為他人說，於前福德，百分不及一，百千萬億分，乃至算數譬喻，所不能及。】

解：此讚般若離相之功最勝也。且修善法不得菩提，是則善法非殊勝矣，又以何法為殊勝耶？佛言達般若者，最為殊勝。三千世界中，有百億須彌山，以七寶等此，可謂多矣。以此布施之福，不如達般若四句之福。以彼執相，貪求利益故。般若離相，故超勝無量，非喻可及。

疑：空生聞前說生佛平等。然既平等則無眾生矣，何言如來當度眾生？是有我人之相也。下以人我兩忘破之：

【「須菩提！於意云何？汝等勿謂如來作是念：『我當度眾生』。須菩提！莫作是念！何以故？實無有眾生，如來度者。若有眾生如來度者，如來即有我人眾生壽者。須菩提！如來說有我者，則非有我。而凡夫之人，以為有我。須菩提！凡夫者，如來說即非凡夫，是名凡夫。】

解：此破佛有人我之疑以顯法身真我也。所云生佛平等，平等則無佛無眾生，何言我當度眾生耶？眾生人也，我度眾生則有我矣。人我宛然則四相不泯，此正宗門所謂得到法身邊，未透法身向上句也。故世尊以言遣之。故云勿謂如來我有度生之念。我有此念，即是凡夫。然如來說凡夫，尚非凡夫，豈可如來尚存我見耶！此則聖凡俱泯，一道齊平，般若玄旨，於斯極矣。

疑：法身既非有我，報身不可以相見，即今三十二相，豈非佛耶？

【「須菩提！於意云何？可以三十二相觀如來不？」須菩提言：「如是如是！以三十二相觀如來。」佛言：「須菩提！若以三十二相觀如來者，轉輪聖王則是如來。」須菩提白佛言：「世尊！如我解佛所說義，不應以三十二相觀如來。」爾時

世尊而說偈言：「若以色見我，以音聲求我，是人行邪道，不能見如來。」】

解：此示應化非真，以顯法身離相也。空生已悟法身無我，報身非相，是為真佛。遂疑現見三十二相是何佛耶？是有佛見也。世尊詰之曰：果可以三十二相見如來乎？空生執以三十二相必定是佛。世尊以轉輪聖王破之。遂悟不可以三十二相觀如來。世尊示之以離相偈云：「若以色見我，以音聲求我，是人行邪道，不能見如來。」

疑：空生聞說法報無相，應化非真，故起法身斷滅之見，以不達法身真我故，佛以不斷滅破之：

【「須菩提！汝若作是念：如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！莫作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提』。須菩提！汝若作是念：發阿耨多羅三藐三菩提心者，說諸法斷滅。莫作是念！何以故？發阿耨多羅三藐三菩提心者，於法不說斷滅相。須菩提！若菩薩以滿恒河沙等世界七寶，持用布施；若復有人，知一切法無我，得成於忍，此菩薩，勝前菩薩所得功德。何以故？須菩提！以諸菩薩不受福德故。須菩提白佛言：世尊！云何菩薩不受福德？須菩提！菩薩所作福德，不應貪著，是故說不受福德。】

解：此破斷滅見也。空生聞說當以離相見佛，遂起斷滅見。謂如來不以具足相故得菩提。佛教之曰：「莫作是念」。**若作是念，則說諸法斷滅矣。然發菩提心者，於法不說斷滅相，但說知一切法無我而已。若復有人知一切法無我，得成於忍，此菩薩勝過滿恒沙界七寶布施之功德，以不受福德故也。所言不受者，非絕無也，但不貪著福德耳。所謂無作無造無受者，善惡之業亦不亡。世尊出世，說法四十九年，止說一無字而已。以九界眾生，通執一切法有我，如來但以無字破之。此金剛正眼，直觀向上一路。故宗門單傳直指，唯從此入。**

疑：既言無我無受福者，則現見如來行住坐臥，豈非如來之我耶？此乃三身一異之見未泯，未悟平等法身故也。

【「須菩提！若有人言：如來若來、若去、若坐、若臥，是人不解我所說義。何以故？如來者，無所從來，亦無所去，故名如來。】

解：此會歸法身真際也。空生向以威儀動靜者為如來。此特去來之見耳，如來豈有去來耶。至此執謝情忘，動靜不二，如如實際，妙極於斯。但一異之見未忘，三身一體之義未契。故下以微塵世界破之：

【「須菩提！若善男子、善女人，以三千大千世界，碎為微塵。於意云何？是微塵眾，寧為多不？」須菩提言：「甚多，世尊！何以故？若是微塵眾實有者，佛即不說是微塵眾。所以者何？佛說微塵眾，即非微塵眾，是名微塵眾。世尊！如來所說三千大千世界，即非世界，是名世界。何以故？若世界實有者，則是一合相。如來說一合相，即非一合相，是名一合相。」「須菩提！一合相者，即是不

可說，但凡夫之人，貪著其事。】

解：此破一異見也。空生未契三身一體，故世尊以微塵世界非一非異示之。言微塵則非一，世界即非異。微塵聚而為世界，即異而不異。世界散而為微塵，即一而不一。由是觀之，一異之相，了不可得。以不可得，故非實有也。若實有一異之相，即為一合相矣。一合者邊見也，以合一即不能異，合異即不能一故。若微塵實有，即不能聚而為世界。若世界實有，則不能散而為微塵。愚夫以此為一合相。如來說一合相則不然，以離二邊，故名一合。二邊既離，即是不可說矣。但凡夫之人不能遠離有無一異二邊，貪著其事，故不能達三身一體，平等法身之理也。

疑：既平等法身一切皆非即不可見，又何以佛說有四相見耶？故下伏破：

【「須菩提！若人言：佛說我見、人見、眾生見、壽者見。須菩提！於意云何？是人解我所說義不？」「不也，世尊！是人不解如來所說義。何以故？世尊說我見、人見、眾生見、壽者見，即非我見、人見、眾生見、壽者見，是名我見、人見、眾生見、壽者見。」「須菩提！發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法，應如是知、如是見、如是信解，不生法相。須菩提！所言法相者，如來說即非法相，是名法相。】

解：此破執有離相之見也。空生已悟平等如如法身之理。遂疑法身之體，既不可以相見，如何世尊說離四相之見耶？佛恐空生伏懷此疑，故詰之曰：假若有人言世尊說有四相之見者，汝謂此人解我所說之意不？空生遂悟佛意。答言此人不解如來所說義。何以故？以世尊說有四相之見者，非是實有相見可指說也，將為遣有相見者之執情耳，故曰「非」。此非字與諸非字不同。前屢言非，皆不是之義。今此非字乃遣絕之辭，謂遣眾生心中所執之相見耳。非佛說有此相見，乃眾生之相見耳。故曰「是名」。此是名二字亦與屢說者不同，宜深觀之。

蓋一切眾生迷倒於相見之中，所執堅固難破，故佛以金剛心智以逐破之，令見本智法身真體。初執見有五蘊身心及六塵相，故著相行施以求佛福德，世尊以無住破之；次執有菩提相，佛以無所得破之；次執布施有莊嚴佛土相，佛以無土可嚴破之；次執福德以感報相，佛以非具足色身破之；次執如來定有三身相，佛以應化非真、報身離相破之；次執定有法身相，佛以法身非相破之；次執法身定有實我相，佛以一切法無我破之；次執如來定有三身相，佛以非一非異破之。重重逐破，一切皆非，諸相銷亡，一心無寄，理極情忘，直指法身實際。

以所見之妄相既空，則能見之妄見亦泯。此真實般若究竟極則，直透法身向上一路。故佛誡之曰：「發菩提心者，於一切法應如是知、如是見、如是信解，不生法相。」到此始是真知真見真信真解，則永不起一切法相知見矣。斯則人法雙忘，聖凡俱泯，言語道斷，心行處滅。舉心即錯，動念即乖。故復遣之曰：所云法相，亦非法相，始是真實法相，非妄見者可比也。般若玄旨，妙極於斯。

疑：空生已悟法身全體，遂疑法身不會說法，其說法者，乃化身耳。且化身

所說之法，不達法身境界。如何持此法者，得福德耶？以下化身所說，即真實法。以三身一體故：

【「須菩提！若有人以滿無量阿僧祇世界七寶，持用布施；若有善男子、善女人，發菩提心者，持於此經，乃至四句偈等，受持讀誦，為人演說，其福勝彼。云何為人演說？不取於相，如如不動。】

解：此示化身佛說如如法也。空生疑化身佛所說之法，不到法身境界，如何得福？佛言：化身說即法身說，以三身不異故。即於此法能持四句，為人演說，其福最勝，以不取於相如如不動故，到此塵說刹說熾然說也。

疑：法身寂滅，如何寂而能說？下示正觀。以般若空寂，從假觀入，從假入空，故名真空。以假即真故。

【「何以故？一切有為法，如夢幻泡影，如露亦如電，應作如是觀。」】

解：此入般若真空妙觀也。以真空冥寂，藉假而觀，若六喻觀成，則真空自現。一往俱顯理體，此則正示觀法。諸修行人當從此入，法身真境，極盡於斯。

【佛說是經已，長老須菩提，及諸比丘、比丘尼，優婆塞、優婆夷，一切世間天、人、阿修羅，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。】

解：此結經常規也。凡所聞歡喜，必妙契於心，契則信之真受之切，而奉行不虛矣。

༄། །རྡོ་རྗེ་གཅོད་པའི་འགྲེལ་པ་ཐར་པར་བགྲོད་པའི་ལམ་བཟང་གསལ་བར་བྱེད་པ་ཟབ་དོན་ཉི་མའི་འོད་ཟེར་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ། །

金剛經釋·趣向解脫善道顯明甚深義日光

མཛད་པ་པོ། གྲགས་པ་བཤད་སྒྲུབ

作者：紮巴西珠

譯 序

云何應住住無住，云何修行無住行，云何降心心無住，無住生心妙無窮。

二十七疑情分絕，一十八住階位明，金剛利兮諸障斷，頂禮般若波羅蜜！

2010 年 5 月，至尊夏垻仁波切於瀋陽北塔宣說紮巴西珠尊者《金剛經釋·趣向解脫善道顯明甚深義日光》，此釋依中觀應成見辨理析義，簡明扼要，易領經玄。仁波切則廣為宣說，強征博引，複又不失深入淺出，非一“妙”字難以透得。今依聽聞，漢譯此釋，以謝師恩。

《金剛經》，又名《般若三百頌》，即大般經之第九會。此經漢譯，先後共有六譯，以秦譯最為流行。漢譯印度注疏，主要為彌勒菩薩《金剛彌勒偈》、無著菩薩《金剛般若論》、世親菩薩《金剛般若波羅蜜多經論釋》、功德施菩薩《金剛般若波羅蜜經破取著不壞假名論》。漢傳本地注疏則汗牛充棟，各宗各派競相注釋，教下如釋僧肇《金剛般若波羅蜜經注》、天臺智者《金剛般若經疏》、三論吉藏《金剛般若疏》、法相窺基《金剛般若經贊述》、華嚴宗密《金剛般若經疏論纂要》等等。宗下，自五祖、六祖專以《金剛》印心，大為弘化，多為公案機鋒，拈古頌唱，手法獨到，活潑生動，然直指本分事，非上根利器，複得明師指點，難窺其妙。藏傳丹珠爾中有二印度注疏，即無著菩薩《金剛般若論》（標為世親著）、蓮花戒大師《金剛經廣釋》。本地注疏則少，如紮巴西珠大師所云：“除一印度注疏，未見藏地注釋。”

紮巴西珠大師此釋，除開頭總科外，未分細科，然每段釋前，都有一句總示提要。為令易解故，今詳作分科，穿插其中，以供參閱。

傳曰無著菩薩修日光定，升兜率親詣彌勒菩薩，稟受金剛經八十偈，即造釋論二卷以顯行位，複傳此偈於世親菩薩，亦造釋論三卷以斷群疑。故金剛經分科，依無著菩薩即為十八住，十八住攝於三地，即信解行地、淨心地、佛地，每住皆答“云何應住”等三問。華嚴宗更廣發揮，以《華嚴經》五十三位，廣配十八住：初住配十住，二住配十行初六行，三住配

第七行，四住配末三行，五住至十四住別配十回向，第十五住配加行道暖位、頂位；第十六住配加行道忍位、世第一法，第十七住配初地，第十八住配二地至等覺、妙覺。蓮花戒大師《金剛經廣釋》，即以十八住闡說般若隱說現觀次第。

若依世親菩薩，則分二十七疑，前後兩番問答，各有斷疑，前番問答約地前凡夫菩薩，後番問答約地上聖者菩薩，故前後諸疑之間，似有重複，實則時處不同，有微細差別。雖世親菩薩以三無性唯識見釋般若，然則二十七疑分科，極合經意，與紮巴西珠大師總示提要，亦多有吻合之處，是故依此並參閱古德諸釋而行分科。

然此中何故分為二十八疑？第十一疑“斷住修降伏是我疑”，世親釋中，立為第二番問答，未設為疑，然古疏中，設此為第十一疑。第十九疑“斷甚深無人生信疑”，此段經文，秦譯本缺，後依魏本補入，故舊疏無此之疑，然世親釋中，設此為疑。故舊疏與世親釋，雖各有二十七疑，然有一處差別，今合之為二十八疑。此二十七疑，古大德曾作血脈圖，疏通各疑之關聯，譯文小注中亦略標注。

此譯稿，由蓮花藏初譯，善慧光校譯標科，此釋理路甚深，譯者水準尚淺，譯文難免錯謬，敬祈指正為盼！

।। सर्वमङ्गलं ।।

願一切吉祥！

北塔藏文翻譯組 蓮花藏、善慧光

2012 年 5 月

說　明

1、紮巴西珠大師《金剛經釋》原文並無經文，為便於對閱，以藏漢對照方式加入。

2、**【藏】**，表示《金剛經》藏文，德格版甘珠爾，T34/No.16。

3、**【奘譯】**，表示《金剛經》玄奘法師漢譯本，大藏經第 7 冊 No.220（大般若卷 577）。

4、紮巴西珠大師《金剛經釋》藏文，網路電子版。

5、註腳中，“世親菩薩云”，即引用世親菩薩《能斷金剛般若波羅蜜多經論釋》，大藏經第 25 冊 No.1513，唐義淨法師譯。

6、註腳中，“功德施菩薩云”，即引用功德施菩薩《金剛般若波羅蜜經破取著不壞假名論》，大藏經第 25 冊 No.1515。

7、紮巴西珠大師《金剛經釋》中，藏文並無詳細分科，中文科判依世親菩薩釋中二十七疑加入。

༄༅། །རྡོར་གཅོད་ཀྱི་འགྲེལ་པ་ཐར་པར་བགྲོད་པའི་ལམ་བཟང་ཟབ་དོན་གསལ་བའི་ཉི་མ་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ། །

金剛經釋・趣向解脫善道顯明甚深義日光

མཛད་པ་པོ། གྲགས་པ་བཤད་སྒྲུབ

作者： 紮巴西珠

༄༅། །ན་མོ་མཉྫུ་གྷོ་ཥ་ཡ།

【譯】南無曼殊廓卡雅！

རབ་ཡངས་སྒྲིབ་བྲལ་ཆོས་སྐུའི་མཁའ་ལ་འཕགས། །སྟོང་ཉིད་ཟབ་མོའི་འབྲུག་སྒྲའི་དཔལ་གྱིས་མཛེས། །

གདུལ་བྱའི་ཞིང་སར་དོན་གཉིས་ཆར་གྱི་རྒྱུན། །འབེབ་མཛད་ཐུབ་དབང་ཆུ་འཛིན་དབང་པོར་འདུད། །

【譯】法身離障廣大虛空際，甚深空性龍吟現吉祥，
化機剎土二利如雨降，法雲釋迦能王恭敬禮！

བརྟན་པའི་འཁོར་ལོ་དགྲ་བཅོམ་རྣམ་རོལ་གྱིས། །ཟབ་དོན་འདྲི་ཞིང་ལན་ཀུན་སྟོན་ལ་མཁས། །

ཉོན་མོངས་མེད་པའི་མཆོག་ཏུ་ལུང་བསྟན་པ། །འཕགས་པ་རབ་འབྱོར་ཞབས་ལ་གུས་ཕྱག་འཚལ། །

【譯】堅輪摧伏惑敵善遊戲，甚深妙義問難善答復，
無諍最為第一佛授記，聖者善現尊足恭敬禮！

ཟབ་དོན་འགྲེལ་པར་རྒྱལ་བས་ལུང་བསྟན་པ། །ཀླུ་སྒྲུབ་འཕགས་པ་ལྷ་དག་ཟླ་བ་གྲགས། །

བློ་བཟང་རྒྱལ་བ་གཉིས་པ་ཡབ་སྲས་སོགས། །བཤེས་གཉེན་རིམ་པར་བྱོན་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །

【譯】開顯深義佛陀所授記，聖者龍樹聖天月稱尊，
第二法王善慧三父子，善友次第降臨敬頂禮！

འདིར་རྡོར་གཅོད་དུ་གྲགས་པ་ཤེར་ཕྱིན་སུམ་བརྒྱ་པའི་འགྲེལ་པ་ཇི་ལྟར་འཚམ་པ་ཞིག་དད་པས་བཤད་པར་བྱ་སྟེ། གཞུང་འདིས་ནི་བདག་མེད་ཀྱི་དོན་འཆད་པ་གཙོ་བོར་མཛད་ཅིང་ཟློས་ཏེ་གསུངས་པ་མང་བ་དང་། འདི་ལ་རྒྱ་འགྲེལ་གཅིག་ལས་བོད་འགྲེལ་མི་སྣང་བས་ཇི་བཞིན་འཆད་དཀའ་བར་སྣང་ནའང་རང་བློས་ཇི་ལྟར་ནུས་པ་བཞིན་བཤད་པར་བྱའོ། །

【譯】此中，欲以淨信宣說《般若三百頌》別稱《能斷金剛》之釋。此經主要宣說無我之義，重複宣說之處甚多，除一印度注疏，未見藏人注釋，是故如實闡說雖極困難，然隨自慧盡力述之！

འདི་ལ་གསུམ། སྔོན་འགྲོ་།དངོས་གཞི། མཇུག་གི་རིམ་པའོ། །

此中分三：甲一、前行；甲二、正行；甲三、結行

དང་པོ་ལ་གསུམ། མཚན་བསྒྱུར་ཞིང་དོན་བཤད་པ། འགྱུར་གྱི་ཕྱག །གླེང་གཞིའོ། །

甲一、前行分三：乙一、譯名；乙二、譯禮；乙三、緣起

དང་པོ་ནི།

乙一、譯名

【藏】རྒྱ་གར་སྐད་དུ། ཨཱརྱ་བཛྲ་ཚྪེད་ཀ་ནཱ་མ་པྲཛྙཱ་པ་ར་མི་ཏཱ་མ་ཧཱ་ཡ་ན་སཱུ་ཏྲ།
བོད་སྐད་དུ། འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ།

【奘譯】**佛說大乘能斷金剛般若波羅蜜多經**

ཨཱརྱ་བཛྲ་ཞེས་སོགས་ཏེ། དེ་བོད་སྐད་དུ་བསྒྱུར་ན། ཨཱརྱ་ནི་འཕགས་པ། བཛྲ་ནི་རྡོ་རྗེ། ཚྪེད་ཀ་ནི་གཅོད་པ། པྲཛྙཱ་ནི་ཤེས་རབ། པཱ་ར་ནི་ཕ་རོལ་ཏུ། ཨི་ཏ་ནི་ཕྱིན་པ། ནཱ་མ་ནི་ཞེས་བྱ་བ། མ་ཧཱ་ནི་ཆེན་པོ། །ཡ་ན་ནི་ཐེག་པ། སཱུ་ཏྲ་ནི་མདོ་ཞེས་པར་འགྱུར་རོ། །འདིར་པཱ་ར་མི་ཏ་ཞེས་འབྱུང་བ་ནི། པཱ་ར་དང་ཨི་ཏའི་བར་དུ་རྣམ་དབྱེ་གཉིས་པའི་ཨམ་བྱིན་ནས་ཨ་ཕྱིས་ཏེ་མ་ཨི་ལ་བྱིན་ནས་མཚམས་སྦྱར་བས་མི་ཏར་སོང་བའོ། །

【譯】梵文名為：“आर्यवज्रच्छेदक प्रज्ञापारमिता नाम महायन सूत्र।”。譯為漢文：आर्य即“聖”，वज्र即“金剛”，च्छेदक即“能斷”，प्रज्ञा即“般若”，पार即“彼岸”，इत即“到”，नाम即“名曰”，महा即“大”，यन即“乘”，सूत्र即“經”。其中“पारमित”者，पार變格為第二格，即成पारम्，再與後面“इत”連聲，即為“पारमित”。

འདིའི་མཚན་དོན་བཤད་པ་ནི། བརྒྱ་བྱིན་གྱི་ལག་གི་རྡོ་རྗེ་དེ་ཕྱིའི་དངོས་པོ་གཞན་གྱིས་གཞིག་པར་མི་ནུས་ཤིང་། དེ་རི་བྲག་སོགས་ཀྱི་དངོས་པོ་གང་ལ་བརྡུན་ཀྱང་ཐལ་བར་བྱེད་ནུས་པ་ལྟར། གཞུང་འདིའི་བརྗོད་བྱ་དོན་གྱི་ཤེར་ཕྱིན་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ལ་མི་མཐུན་ཕྱོགས་ཀྱིས་མི་ཚུགས་ཤིང་། དེས་ཉོན་མོངས་པ་དང་སྡུག་བསྔལ་ཐམས་ཅད་རྩད་ནས་གཅོད་པའི་དོན་ནོ། །

【譯】經名之義者，如帝釋手中金剛，能摧山等一切諸物，而諸外物不能壞之；通達此經所詮義般若空性慧，亦複如是，能斷一切惑苦之本，而諸違品不能損之。

乙二、譯禮

【藏】སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །

【漢】**頂禮一切諸佛菩薩！**

གཉིས་པ་འགྱུར་ཕྱག་གི་དོན་ནི་སླའོ། །

【譯】第二譯禮，其義易知。

གསུམ་པ་གླེང་གཞི་ནི།

乙三、緣起

【藏】འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པ་དུས་གཅིག་ན།

【奘譯】**如是我聞：一時，**

གཞུང་འདི་སྐད་ཅེས་སྡུད་པ་པོ་བདག་གིས་ཐོས་པ་ནི་དུས་གཅིག་གི་ཚེ་ན།

【譯】結集者我聽聞如是之經，於某一時。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་མཉན་ཡོད་ན་རྒྱལ་བུ་རྒྱལ་བྱེད་ཀྱི་ཚལ་མགོན་མེད་ཟས་སྦྱིན་གྱི་ཀུན་དགའ་ར་བ་ན། དགེ་སློང་གི་དགེ་འདུན་ཆེན་པོ་ཉན་ཐོས་སྟོང་ཉིས་བརྒྱ་ལྔ་བཅུ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རབ་ཏུ་མང་པོ་དག་དང་ཐབས་གཅིག་སྟེ་ལྷན་ཅིག་ཏུ་བཞུགས་སོ། །

【奘譯】**薄伽梵在室羅筏住誓多林給孤獨園，與大**苾**芻**眾**千二百五十人俱**。

དེ་ཡང་རྒྱ་གར་ན་མཉན་ཡོད་སོགས་གྲོང་ཁྱེར་ཆེན་པོ་དྲུག་ཡོད་པ་ལས། རྒྱ་གར་ཞེས་པ་འདུལ་བའི་ཚིག་ལེ་ལས། མཉན་ཡོད་གནས་བཅས་ཙམ་པ་ཀ ཝཱ་ར་ཎཱ་སེ་ཡངས་པ་ཅན། །རྒྱལ་པོའི་ཁབ་ནི་དྲུག་པ་སྟེ། །འདི་དག་གྲོང་ཁྱེར་ཆེན་པོར་ཤེས། །

【譯】複次，天竺有“室羅筏”等六大城，如《律頌》云：“室羅伐城娑雞多，婆羅尼斯及占波，薜舍離城與王舍，此六大城隨處說。”

མཉན་ཡོད་འདི་རྒྱལ་པོ་གསལ་རྒྱལ་གྱི་མངའ་འོག་ཏུ་གཏོགས་ཤིང་། དེར་རྒྱལ་བུ་རྒྱལ་བྱེད་ཅེས་བྱ་བའི་སྐྱེད་མོའི་ཚལ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ས་གཞི་བཟང་བ་ཞིག་ཡོད་དོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་སངས་རྒྱས་ནས་ལོ་ཆ་ཤས་སོང་བའི་སྐབས་ཞིག་ན་ཁྱིམ་བདག་མགོན་མེད་ཟས་སྦྱིན་ཞེས་བྱ་བས་བཅོམ་ལྡན་འདས་འཁོར་བཅས་རྒྱུན་དུ་བཞུགས་པའི་གནས་གཙུག་ལག་ཁང་ཆེན་པོ་བཟང་བ་ཞིག་འདེབས་པར་འདོད་ནས། རྒྱལ་བུ་རྒྱལ་བྱེད་ལ་ཚལ་དེ་གང་བའི་གསེར་སྲང་སྟོང་ཕྲག་ཏུ་མ་བྱིན་ནས་རྒྱལ་བྱེད་ཀྱི་ཚལ་དེ་ཉོས་སོ། །

【譯】此“室多筏城”乃波斯匿王管轄之地，城中有一“太子誓多”園林，地基妙好，圓滿莊嚴。世尊成道已，常為駐足。“長者給孤獨”為令世尊眷屬常時安住，即欲修建莊嚴經堂，隨以千金鋪滿誓多園林，得以購置。

རྒྱལ་བྱེད་ཀྱིས་ཀུང་སྒོ་ཁང་ཕྱོགས་ནས་ས་དུམ་བུ་ཞིག་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཕུལ་ཏེ། ཚལ་དེར་མགོན་མེད་ཟས་སྦྱིན་གྱིས་ཤཱ་རི་འི་བུ་ལ་བརྟེན་ནས་ལྷ་མི་འི་བཟོ་བོས་ཀུན་དགའ་ར་བ་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་ཞིག་བཞེངས་ཏེ་ཟིན་པ་ན་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རྒྱལ་བྱེད་ཀྱི་བསམ་པ་མཁྱེན་ནས། གཙུག་ལག་ཁང་གི་མིང་ཡང་དེ་བསྟན་གྱིས་བཏགས་སོ། །

【譯】祇陀太子亦將林樹獻於世尊，給孤獨長者依止舍利弗已，天人工匠即為建造勝妙經堂。完工已，世尊了知太子之意，即立經堂此名。

མགོན་མེད་ཟས་སྦྱིན་འདིས་ཆུ་ནང་དང་ས་འོག་ན་ཡོད་པའི་རིན་པོ་ཆེའི་གཏེར་རྣམས་མཐོང་ཞིང་རང་དགར་བླངས་ནས་ལོངས་སྤྱོད་ནུས་པ་སྟོན་པའི་སྦྱིན་བདག་གི་ཆེད་དུ་བསམ་བཞིན་དུ་སྐྱེ་བ་བཟུང་བའི་སྐྱེས་ཆེན་དམ་པ་ཞིག་གོ།

【譯】給孤獨長者，能見水中、地下諸大寶藏，隨意取用。此謂施主，乃隨自意樂，受生人天善趣之勝士夫。

【藏】དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གདུལ་བྱའི་དོན་དུ་སྔ་དྲོའི་དུས་སུ་ཆོས་གོས་རྣམ་གསུམ་སྐུ་ལ་གསོལ་ཞིང་ལྷུང་བཟེད་བསྣམས་ནས་མཉན་ཡོད་ཀྱི་གྲོང་ཁྱེར་ཆེན་པོར་བསོད་སྙོམས་ཀྱི་ཕྱིར་ཏེ་ཆེད་དུ་གཤེགས་སོ། །བསོད་སྙོམས་བླངས་ཏེ་མཇུག་ཏུ་སླར་བྱོན་ནས་ཞལ་ཟས་གསོལ་བའི་བྱ་བ་མཛད་དོ། །ཟས་ཕྱི་མ་ཕྱི་དྲོའི་བསོད་སྙོམས་ཟ་བ་སྤངས་ནས། ལྷུང་བཟེད་སོགས་བཞག་ནས་ཞབས་བཀྲུས་ཤིང་བསིལ་ཏེ། གདན་བཤམས་པ་ཉིད་ལ་དཀྱིལ་མོ་ཀྲུང་བཅས་ནས་སྐུ་དྲང་པོར་སྲང་སྟེ། གཞུང་འདི་སྟོན་པར་འགྱུར་བ་མཁྱེན་པའི་དྲན་པ་མངོན་དུ་བཞག་ནས་བཞུགས་སོ། །

【奘譯】**爾時世尊，於日初分，整理裳服，執持衣鉢，入室羅筏大城乞食。時薄伽梵，於其城中，行乞食已，出還本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，於食後時，敷如常座，結跏趺坐，端身正願，住對面念。**

བཅོམ་ལྡན་འདས་བསོད་སྙོམས་ལ་འབྱོན་པ་ནི། རང་ཉིད་བསོད་སྙོམས་ཀྱི་ཟས་ཟ་དགོས་པའི་ཆེད་མིན་གྱི། གདུལ་བྱ་ལ་ཚོགས་གསོག་པ་དང་ཆོས་སྟོན་པ་སོགས་ཀྱི་ཆེད་དུའོ། །

【譯】世尊往還乞食，非因自需齋食，乃令化機積集資糧及為說法等故。

སངས་རྒྱས་ལ་ནི་བཀྲེས་སྐོམ་འབྱུང་མི་སྲིད་པར་གསེར་འོད་ལས་བཤད་ཅིང་། གསོལ་དགོས་ནའང་རང་ཉིད་ནམ་མཁའ་མཛོད་ཀྱི་ཡེ་ཤེས་ལ་དབང་བསྒྱུར་བས་ཡོ་བྱད་ཀྱིས་ཕོངས་པ་མི་སྲིད་ལ། ས་རྡོ་སོགས་གསེར་དངུལ་རིན་པོ་ཆེའི་བསྒྱུར་ནུས་ཤིང་། དེ་དག་དག་ཟས་དམན་པ་དག་ཀྱང་རོ་བརྒྱ་ལྡན་པའི་ཟས་སུ་བསྒྱུར་བ་དང་། ཟས་ངན་པ་ཅི་འདྲ་བ་ཞིག་ཡིན་ཀྱང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞལ་དུ་བཞེས་པ་ན་རོ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་གཞན་གྱིས་མྱོང་བར་མི་འགྱུར་བ་ལྷ་བུའི་ཟས་སུ་འགྱུར་ཏེ།

【譯】《金光明經》云：“如來之身無有饑渴。”若有需要，自之虛空藏智亦可自在化現，是故無有資具匱乏。土石諸物，能轉金銀珍寶，淨食味劣，亦可轉為百味妙食；縱如劣食，佛亦親納，而轉百味圓滿、他所未曾得嘗之妙食。

མངོན་རྟོགས་རྒྱན་ལས། འདི་ལ་དེ་མོ་ཞིམ་པ་རོ་མཆོག་སྣང་། ཞེས་གསུངས་པའི་དོན་ཡང་དེའོ། །

【譯】《現觀莊嚴論》[1]云：“非勝現勝味。”亦即此義。

ཐོན་སྟོན་པས་ལྷ་བས་གསུམ་དུ་ཏ་ཆས་ཀྱི་ནས་གསོལ་དགོས་པའི་ཚུལ་བསྟན་པའི་ཚེ། ཀུན་དགའ་བོའི་བསམ་པ་ལ་སྟོན་པ་རྒྱལ་པོའི་རིགས་སུ་སྐྱེས་ཀྱང་། ད་ལྟ་ཏ་ཆས་གསོལ་བའི་དུས་བྱུང་ང་སྙམ་དུ་ཡིད་སྐྱོ་བའི་ཚེ། སྟོན་

1 《現觀莊嚴論》〈法身品〉，彌勒菩薩造，法尊法師譯。

པས་ཞལ་ནས་ནས་ཀྱི་འབྲུ་གཅིག་ཕྱུང་སྟེ་འདི་ཟོ་ཞིག་ཅེས་གསུངས་ནས་བྱིན་པས་ཀུན་དགའ་བོས་ཟོས་པ་ན་ཚིམ་སྟེ། དེ་ནས་ཉིན་ཞག་བདུན་དུ་ཟས་ཟ་དགོས་པའི་འདུ་ཤེས་མ་སྐྱེས་པས་ངོ་མཚར་དུ་གྱུར་པ་བཞིན་ནོ། །

【譯】往昔導師，示現三月僅有馬麥之食，時阿難念：“佛生王族，今時卻食馬料。”心生愁憂，時佛賜其馬麥一粒：“食之！”阿難食即飽足，於七晝夜未生食想，稀有如是！

གསེར་འོད་ལས་སྟོན་པས་བསོད་སྙོམས་ལེན་པར་མཛད་ཅིང་གསོལ་བ་ལྟར་སྣང་ཡང་དོན་ལ་གསོལ་བ་མེད་ཅིང་། བཤང་གཅི་ཡང་མེད་པར་བཤད་ལ། གསང་བ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པའི་མདོ་ལས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྐུ་ནི་གསེར་གྱི་གར་བུ་ལྟ་བུ་སྟེ། སྐུ་ལ་ཁོང་སྟོང་དང་ཕོ་བ་ལོང་ཀ་རྒྱུ་མ་སོགས་ཀྱང་མེད་པར་བཤད་དེ་དོན་ལ་གནས་སོ། །

【譯】《金光明經》[2]云：“如來雖行乞取，示有食相，然無所食，亦無便利。”《密不思議經》云：“如來之身，猶如金塊，其身中空，腹腸等物，悉皆無有。”皆顯此義也。

【藏】དེ་ནས་དགེ་སློང་མང་པོ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ག་ལ་བ་དེར་དོང་སྟེ་ལྷགས་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་ཞབས་ལ་མགོ་བོས་ཕྱག་འཚལ་ཏེ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ལན་གསུམ་བསྐོར་བ་བྱས་ནས་ཕྱོགས་གཅིག་ཏུ་འཁོད་དོ། །ཡང་དེའི་ཚེ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་འཁོར་དེ་ཉིད་དུ་འདུས་པར་གྱུར་ཏེ་འདུག་གོ།

【奘譯】時諸苾芻，來詣佛所，到已頂禮世尊雙足，右繞三匝，退坐一面。具壽善現，亦於如是眾會中坐。

དེ་ནས་དགེ་སློང་མང་པོ་ཡང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་དྲུང་དུ་ལྷགས་པ་སྟེ་ཕྱིན་ནས་ལན་གསུམ་བསྐོར་བ་བྱས་ནས་ཕྱོགས་གཅིག་སྟེ་ལྷན་ཅིག་ཏུ་འཁོད་དོ། །རེར་མ་ཟད། དེའི་ཚེ་གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་ཡང་འཁོར་དེ་ཉིད་དུ་འདུས་ནས་འདུག་གོ། །

【譯】時諸比丘，來至佛前，右繞三匝，退坐一面。爾時上座善現，亦於如是眾會中坐。

གཉིས་པ་དངོས་གཞི་གཞུང་དོན་བཤད་པ་ལ་གཉིས། ཐོག་མར་ཞུས་ཚུལ་དང་། དེའི་ལན་རྣམས་རིམ་པར་བཤད་པའོ། །

甲二、正行釋經義[3]分二：乙一、約地前凡夫菩薩之問答；乙二、約地上聖者菩薩之問答

乙一、約地前凡夫菩薩之問答分二：丙一、請問；丙二、正答

དང་པོ་ནི།

[2] 《金光明最勝王經》卷一，〈如來壽量品第二〉:「如來之身無有饑渴，亦無便利羸憊之相，雖行乞取而無所食，亦無分別，然為任運利益有情，示有食相，是如來行。」(大藏經 T16, no. 665, p. 407, c21-24)

[3] 紮巴西珠大師於正行之科判，僅此“初問方式，次釋諸答”。為令易解，依世親菩薩二十七疑詳作分科，僅標漢文。

丙一、請問

【藏】དེ་ནས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་སྟན་ལས་ལངས་ཏེ་བླ་གོས་ཕྲག་པ་གཅིག་ཏུ་གཟར་ནས་པུས་མོ་གཡས་པའི་ལྷ་ང་ས་ལ་བཙུགས་ཏེ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ག་ལ་བ་དེ་ལོགས་སུ་ཐལ་མོ་སྦྱར་བ་བཏུད་དེ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་ཕན་གདགས་པའི་དམ་པ་ཇི་སྙེད་པས་ཕན་བཏགས་པ་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ཡོངས་སུ་གཏད་པའི་དམ་པ་ཇི་སྙེད་པས་ཡོངས་སུ་གཏད་པ་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས། ངོ་མཚར་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ། ངོ་མཚར་ལགས་སོ། ། བཅོམ་ལྡན་འདས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་སེམས་རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བགྱི།

【奘譯】**爾時**眾**中，具壽善現，從座而起，偏袒一肩，右膝著地，合掌恭敬，而白佛言："稀有！世尊！乃至如來、應、正等覺，能以最勝攝受，攝受諸菩薩摩訶薩；乃至如來、應、正等覺，能以最勝付囑，付囑諸菩薩摩訶薩。世尊！諸有發趣菩薩乘者，應云何住？云何修行？云何攝伏其心？"**

དེ་ནས་ཞིག་སྨྲ་བརྩམས་ཏེ་བརྗོད་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཁྱོད་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་ཆོས་ཀྱི་སྒོ་ནས་འདི་ཕྱི་རྣམས་ལ་ཕན་གདགས་པའི་དམ་པ་མཆོག་ཇི་སྙེད་པ་ཅིག་མཛད་ནས་ཕན་གདགས་པ་དང་། ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་གནས་དང་ཆོས་དང་བཀར་གདགས་པའི་ཡོངས་སུ་གཏད་པ་རྣམ་པ་གསུམ་གྱི་དམ་པ་ཇི་སྙེད་པས་ཡོངས་སུ་གཏད་པར་མཛད་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ངོ་མཚར་ཆེ་སོགས་ཞེས་སོགས་ཞེས་གསོལ་ཏོ། །

【譯】"爾時"攝略詞，即白佛言："世尊！汝由法門，於今來世，能以最勝最上攝受，攝受諸菩薩摩訶薩；複能以三最勝付囑，所謂住付囑、法付囑、攝伏付囑，付囑諸菩薩摩訶薩。世尊！甚為稀有！"

དེ་ལ་གནས་ནི་དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་ལ་གཏད་པ་དང་། ཆོས་ནི་དེས་ཕན་འདོགས་བྱེད་དུ་བཅུག་པ་དང་། བཀར་བཏགས་པ་ནི་བྱང་སེམས་ཁྱེད་རྣམས་ཀྱིས་སེམས་ཅན་ལ་ཕན་གདགས་པར་བྱའོ་ཞེས་གཏད་པ་སྟེ་སློབ་དཔོན་ཀླ་མ་ཤླིའི་དགོངས་པའོ། །ཞུས་ཚུལ་དངོས་ནི་བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་སེམས་རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བགྱི་ཞེས་དོན་ཚན་གསུམ་ཞུས་སོ། །

【譯】阿闍黎蓮花戒釋此付囑之義，謂："此中住者，依止善知識也；法者，依彼而行饒益也；攝伏者，汝等菩薩當應利益有情也。" 正請問之方式者，即以三事請問："世尊！諸有發趣菩薩乘者，應云何住？云何修行？云何攝伏其心？"

གཉིས་པ་ལན་ལ།

丙二、正答分四：丁一、答云何住；丁二、答云何修；丁三、答云何攝伏其心；丁四、廣斷眾疑

丁一、答云何住

【藏】དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར། ལེགས་སོ། །ལེགས་སོ། །རབ་འབྱོར། དེ་དེ་བཞིན་ནོ། །དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་ཕན་གདགས་པའི་དམ་པས་ཕན་བཏགས་སོ། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་ཡོངས་སུ་གཏད་པའི་དམ་པས་ཡོངས་སུ་གཏད་དོ། །རབ་འབྱོར། དེའི་ཕྱིར་ཉོན་ལ་ལེགས་པར་རབ་ཏུ་ཡིད་ལ་ཟུངས་ཤིག་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བྱ་བ་དང་། ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་དང་། ཇི་ལྟར་སེམས་རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བྱ་བ་ངས་ཁྱོད་ལ་བཤད་དོ། །

【奘譯】**作是語已，爾時世尊，告善現曰：“善哉！善哉！善現！如是！如是！如汝所說：乃至如來、應、正等覺，能以最勝攝受，攝受諸菩薩摩訶薩；乃至如來、應、正等覺，能以最勝付囑，付囑諸菩薩摩訶薩。是故善現！汝應諦聽，極善作意，吾當為汝分別解說，諸有發趣菩薩乘者，應如是住，如是修行，如是攝伏其心。”**

བཅོམ་ལྡན་འདས་རབ་འབྱོར་གྱིས་དེ་ལྟར་ཞུས་པ་ལ་ཐུགས་དགྱེས་ནས་ལེགས་སོ་དང་དེ་ཡིན་པའི་བདེན་ཁ་གནང་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་ཕན་གདགས་པ་དང་། ཡོངས་སུ་གཏད་པར་ཞལ་གྱིས་བཞེས་སོ། །རྒྱུ་མཚན་དེའི་ཕྱིར་ན། ལེགས་པར་ཉོན་ལ་ལེགས་པར་ཡིད་ལ་མི་བརྗེད་པར་ཟུངས་ཤིག་ཅེས་དང་། གོང་དུ་ཞུས་པའི་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བྱ་བ་སོགས་གསུམ་ཁྱོད་ལ་བཤད་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས།

【譯】善現是問，世尊心喜，贊言善哉，謂如汝許，如來善攝受諸菩薩、善付囑諸菩薩。是故，應善諦聽，極善思惟，勿令廢忘。前之“應云何住”等三問，當為汝說。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་བཞིན་ནོ། །ཞེས་གསོལ་ནས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་ལྟར་ཉན་པ་དང་།

【奘譯】**具壽善現白佛言：“如是！世尊！願樂欲聞！”**

ལན་ལ་རབ་འབྱོར་གྱིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དེ་བཞིན་ནོ་ཞེས་གསོལ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་གསུངས་པ་ལྟར་མཉན་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་འཆད་པར་འགྱུར་བ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར་འདི་ཉན་ཐོས་ཀྱི་ཚུལ་བཟུང་བ་ཙམ་མ་གཏོགས། དོན་ལ་འཇམ་དཔལ་གྱི་སྤྲུལ་པར་སྣང་ལ། སྟོན་པས་ཡུམ་གསུངས་པའི་ཚེ་རབ་འབྱོར་ཉིད་ཡུམ་གྱི་མདོ་ཐོག་མར་འཆད་པ་པོར་བསྐོས་ཏེ་དགོངས་གཞི་ཆེའོ། །

【譯】答中，善現白言：“如是！世尊！願樂欲聞！”世尊即為宣說。善現雖現聲聞相，實則文殊化身，大師宣說般若之際，最初敕命善現宣說，即是密意。

གཞུང་གི་བསྡུས་དོན་ལ་སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལས། སེམས་བསྐྱེད་པ་དང་། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལ་སྦྱོར་བ་དང་། གཟུགས་སྐུ་ཐོབ་པར་འདུན་པ་ནས། སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་བཙལ་བའི་བར་བཅོ་བརྒྱད་བཤད་ཅིང་། དེའི་དང་པོ་བཅུ་དྲུག་ནི་མོས་སྤྱོད་ཀྱི་ས་དང་། དེ་ནས་གཅིག་ནི་ལྷག་བསམ་དག་པའི་ས་དང་། བཅོ་བརྒྱད་པ་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་དང་སྦྱར་ནས་འཆད་དོ། །

【譯】經之攝義者，阿闍黎蓮花戒云：“發心、波羅蜜相應行、欲得色身，乃至上求佛地，宣為十八義[4]。初十六者，結合信解行地，後一結合增上清淨地，第十八者，結合佛地而為宣說[5]。”

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར། འདི་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་ཇི་ཙམ་སེམས་ཅན་དུ་བསྡུ་བས་བསྡུས་པ་སྒོང་ལས་སྐྱེས་པའམ། མངལ་ནས་སྐྱེས་པའམ། དྲོད་གཤེར་ལས་སྐྱེས་པའམ། བརྫུས་ཏེ་སྐྱེས་པའམ། གཟུགས་ཅན་ནམ། གཟུགས་མེད་པའམ། འདུ་ཤེས་ཅན་ནམ། འདུ་ཤེས་མེད་པའམ། འདུ་ཤེས་མེད་འདུ་ཤེས་མེད་མིན་ནམ། སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས་ཇི་ཙམ་སེམས་ཅན་དུ་གདགས་པས་བཏགས་པ་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཕུང་པོ་ལྷག་མ་མེད་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དབྱིངས་སུ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླའོ། །དེ་ལྟར་སེམས་ཅན་ཚད་མེད་པ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླས་ཀྱང་སེམས་ཅན་གང་ཡང་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླས་པར་གྱུར་པ་མེད་དོ། །སྙམ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【奘譯】**佛言善現：“諸有發趣菩薩乘者，應當發起如是之心：所有諸有情，有情攝所攝；若卵生、若胎生、若濕生、若化生，若有色、若無色，若有想、若無想，若非有想非無想，乃至有情界施設所施設。如是一切，我當皆令於無餘依妙涅槃界而般涅槃。雖度如是無量有情令滅度已，而無有情得滅度者。”**

འདིར་ཅུང་ཟད་བསྡུས་ནས་འཆད་པར་འདོད་པས་དང་པོ་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི། རབ་འབྱོར་འདི་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཞུགས་པས་ཐོག་མར་སེམས་བསྐྱེད་པའི་ཚེ་འདི་སྙམ་དུ་སེམས་པར་བྱ་སྟེ། བདག་གིས་ནི་སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས་དཔག་ཏུ་མེད་ཅིང་གྲངས་མེད་པ་ཞིག་ཡོད་པ་ཇི་ཙམ་པ་དེ་རྣམས་སྐྱེ་གནས་ཀྱི་སྒོ་ནས་སེམས་ཅན་གྱི་རིགས་སུ་བསྡུ་བས་བསྡུས་པ་ན། སྒོང་ལས་སྐྱེས་པའམ། དེ་བཞིན་དུ་མངལ་དང་། དྲོད་གཤེར་དང་། རྫུས་ཏེ་སྐྱེས་པ་བཞི་དང་།

【譯】此中略攝少分而說，初發菩提心者，佛言善現：諸有發趣菩薩乘者，初發

4 《金剛般若論》卷一:「一、發心；二、波羅蜜相應行；三、欲得色身；四、欲得法身；五、於修道得勝中無慢；六、不離佛出時；七、願淨佛土；八、成熟眾生；九、遠離隨順外論散亂；十、色及眾生身搏取中觀破相應行；十一、供養給侍如來；十二、遠離利養及疲乏熱惱故不起精進及退失等；十三、忍苦；十四、離寂靜味；十五、於證道時遠離喜動；十六、求教授；十七、證道；十八、上求佛地。是為十八種住處。」(大藏經 T25, no. 1510)

5 《金剛般若論》卷一:「何者地？此地有三種，謂信行地、淨心地、如來地。於中十六住處，顯示信行地；證道住處，是淨心地；究竟住處，是如來地。」(大藏經 T25, no. 1510a, p. 759, a10-13)

心時，應當發起如是之心：無量無數有情之界，所有諸有情，依其生門，有情類攝所攝，若卵生、若胎生、若濕生、若化生；

འདོད་ཁམས་དང་གཟུགས་ཁམས་ན་ཡོད་པའི་སེམས་ཅན་གཟུགས་ཅན་དང་། གཟུགས་མེད་ན་ཡོད་པའི་གཟུགས་ཅན་་མ་ཡིན་པ་དང་། འབྲས་བུ་ཆེ་བ་དང་སྲིད་རྩེའི་སེམས་ཅན་ལས་གཞན་པའི་འདུ་ཤེས་ཅན་གྱི་སེམས་ཅན་དང་། འབྲས་བུ་ཆེ་བའི་ཕྱོགས་གཅིག་གི་སེམས་ཅན་རྣམས་འདུ་ཤེས་མེད་པ་དང་། སྲིད་རྩེར་སྐྱེས་པའི་སེམས་ཅན་རྣམས་འདུ་ཤེས་རགས་པ་མེད་ཅིང་ཕྲ་བ་མེད་པའང་མ་ཡིན་པ་སྟེ།

【譯】若欲界、色界，有色有情；若無色界，無色有情；若廣果、有頂外，有想有情；若廣果一分，無想有情；若有頂所生有情眾，非有粗想非無細想有情。

མདོར་ན་སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས་ཅི་ཙམ་དུ་སེམས་ཅན་ཞེས་མིང་གིས་གདགས་པས་བཏགས་པ་དེ་དག་ཐམས་ཅད་སྒྲིབ་གཉིས་དང་སྡུག་བསྔལ་གྱི་ཕུང་པོ་ལྷག་མ་མེད་པའི་མི་གནས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དབྱིངས་སུ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླའོ་སྙམ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【譯】總之，有情界名言施設所施設，如是一切有情，我當皆令於二障及苦無餘依之無住涅槃界而般涅槃。如是作意，而發其心。

དོན་བསྡུ་ན་སེམས་ཅན་དེ་ཐམས་ཅད་མི་གནས་པའི་མྱང་འདས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ངོ་བོ་ཉིད་སྐུ་ཐོབ་པའི་ཆེད་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པའོ། །སེམས་ཅན་ཀུན་སྡུག་བསྔལ་གསུམ་པོ་ཅི་རིགས་ལས་སྐྱབ་འདོད་ཀྱི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་སྔོན་དུ་བཏང་ནས་མྱང་འདས་མཐར་ཐུག་ལ་འགོད་འདོད་ཀྱི་སེམས་གསར་དུ་བསྐྱེད་པ་དང་། སྔར་བསྐྱེད་ཟིན་པ་ཞིག་ཡིན་ན་ནི་བསྐྱེད་པ་དེ་གསལ་བཏབ་སྟེ་གོང་འཕེལ་དུ་བྱེད་པའོ། །

【譯】若攝其義，即是為令一切有情，悉皆得獲無住涅槃佛之法身、自性身，而發其心。一切有情倍受三苦，隨其所應欲令救護，依是大悲而為前行，複欲令置究竟涅槃，即新發起如是之心。若前已發，則令顯明，增長廣大。

སྐྱེ་གནས་བཞི་ལས་སྒོང་སྐྱེས་ནི། མི་དང་ཀླུ་དང་བྱ་སོགས་ལ་ཡོད་ཅིང་། མངལ་སྐྱེས་ནི་མི་དང་དུད་འགྲོ་དང་ཡི་དྭགས་ལ་འང་ཡོད་དོ། །དྲོད་སྐྱེས་ལ་ཕྱིའི་དངོས་པོ་ལོ་ཏོག་སོགས་མང་ཡང་མི་ལ་རྒྱལ་པོ་སྤྱི་བོ་སྐྱེས་ལྟ་བུ་དང་དབྱར་དུས་སུ་སྐྱེས་པའི་འབུ་སྲིན་ཕལ་ཆེར་རོ། །བརྫུས་སྐྱེས་ནི་བསྐལ་པ་དང་པོའི་མི་རྣམས་དང་ལྷ་དང་དམྱལ་བ་པ་རྣམས་དང་བར་དོ་བ་དང་ལྷ་མིན་དུད་འགྲོ་ལའང་ཡོད་དོ། །མི་ལ་སྒོང་སྐྱེས་ནི་སྟོན་པའི་དུས་སུ་དགེ་བསྙེན་ས་ག་མ་ལས་སྒོང་མང་པོ་དང་དེ་ལས་བུ་མང་པོ་ཞིག་བྱུང་བར་བཤད་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】四生之中，卵生者，人、龍、鳥類等有之；胎生者，人、畜、餓鬼中有之；濕生者，雖多為植物穀等，然亦有如人中頂生王，及夏季所生大多蟲類；化身者，劫初諸人，及諸天、地獄眾、中陰眾、阿修羅，畜生中亦有之。人中卵生者，如言佛世時，優婆塞薩噶瑪生出眾蛋，蛋中複出諸子。

གོང་གི་དེ་ནི་ཀུན་རྫོབ་པའི་སེམས་བསྐྱེད་ཚུལ་ཡིན་ལ། དེ་ལ་སྨོན་སེམས་དང་འཇུག་སེམས་གཉིས་ཏེ། གཙོ་

བོར་ཚོགས་སྦྱོར་གྱི་གནས་སྐབས་ལ་དགོངས་པར་སེམས་སོ། །

【譯】上乃發世俗菩提心之理，此分願、行二菩提心，主要指資糧道、加行道時之發心。

སེམས་བསྐྱེད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ལ་གཞན་སངས་རྒྱས་ལ་འགོད་འདོད་ཙམ་གྱིས་མི་ཚོག་གི། རང་ཡང་སངས་རྒྱས་ཐོབ་འདོད་ཞིག་ངེས་པར་དགོས་སོ། །དེའི་ཕྱིར་བྱམས་པས། སེམས་བསྐྱེད་པ་ནི་གཞན་དོན་ཕྱིར། །ཡང་དག་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད། །ཅེས་གསུངས་ཏེ།གཞན་དོན་ཕྱིར་ཞེས་པས་གཞན་མྱང་འདས་གཞན་མྱང་འདས་ལ་འགོད་འདོད་དང་། རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་ཅེས་རང་རྫོགས་བྱང་ཐོབ་འདོད་ཞིག་དགོས་ཞེས་བཤད་དོ། །

【譯】圓滿之發心性相，非但欲置他人於佛，自亦決定求證佛果。故慈氏[6]云：“發心為利他，求正等菩提。”“為利他”者，即欲安置他人於涅槃也。“求正等菩提”者，即是“自應求證圓滿菩提”也。

སེམས་བསྐྱེད་དེ་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་ལྟ་བས་ཟིན་དགོས་པར་བསྟན་པའི་ཕྱིར་དེ་ལྟར་སེམས་ཅན་ཚད་མེད་པ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླས་ཀྱང་སེམས་ཅན་གང་ཡང་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླས་པར་གྱུར་པ་མེད་དོ། །སྙམ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། ། དེ་ལྟར་སེམས་ཅན་ཚད་མེད་པ་ཞིག་མི་གནས་པའི་མྱང་འདས་ལ་ཡོངས་སུ་འགོད་པར་འདོད་ཅིང་། བཀོད་དུ་ཟིན་ཀྱང་དོན་དམ་པར་སེམས་ཅན་གང་ཡང་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཐོབ་པར་འགྱུར་བ་མེད་དོ་སྙམ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【譯】為顯發心須為通達無我正見所攝，故言“應當發起如是之心：雖度如是無量有情，令滅度已，而無有情得滅度者。” 如是無量有情欲置無住涅槃，雖令置已，然勝義上並無有情得涅槃者。當應發起如是之心也。

འདིར་མྱ་ངན་ཞེས་འབྱུང་བ་ནི་མྱ་ངན་ནི་ལས་ཉོན་གཉིས་དང་སྡུག་བསྔལ་ཏེ་དེ་ལས་བཟླས་པ་ནི་ལས་ཉོན་དང་སྡུག་བསྔལ་ལས་ཐར་པ་འམ་འདས་པའི་མྱང་འདས་སོ། །

【譯】此中所言“憂苦”者，“憂苦”即是業惑及苦；“滅度彼”者，即從業惑苦中解脫或超越之涅槃也。

དེས་ན་བཟླས་ཞེས་པ་ནི་མྱང་འདས་དང་དེ་ལ་འགོད་པའི་དོན་དུ་ཡང་འགྱུར་རོ། །གཞུང་འདིས་སོ་སྐྱེ་ལ་དོན་དམ་སེམས་བསྐྱེད་རྗེས་མཐུན་པ་ཞིག་བསྟན་ཅིང་། དོན་དམ་སེམས་བསྐྱེད་དངོས་ཀྱང་བསྟན་ཏེ་འཕགས་པ་ཁོ་ན་ཡོད་དོ། །

【譯】是故，“滅度”者，即是涅槃，亦指為令安置於彼。此段經文顯示凡夫隨順勝義發心，真實勝義發心唯聖者有。

སློབ་དཔོན་ཀཱ་མ་ལ་ཤཱི་ལས། སྐབས་འདིར་ལྟ་བའི་སྐོར་མང་པོ་ཞིག་བཤད་ཅིང་། དེ་ཡང་འདིའི་གཞུང་འོག་མ་

[6] 《現觀莊嚴論》〈種相智品〉，彌勒菩薩造。

རྣམས་ནི་སྟོང་ཉིད་ཀྱི་ལྟ་བ་དང་སྦྱར་ནས་གསུངས་པའི་དོན་ཤེས་པ་ལ་དགོས་པའི་དབང་དུ་མཛད་པ་ཡིན་པས་གལ་ཆེ་ཡང་། འདིར་མང་དུ་འགྱུར་དོགས་ནས་བསྡུས་ཏེ་མཚོན་ཙམ་མཛད་ན།

【譯】阿闍黎蓮花戒，於此處廣宣正見，因下之經文乃結合空性見而說，應知其義故為宣說。此雖重要，然恐文繁，故僅略作表述。

ཀུན་བྱང་གི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་ཡོད་པར་འཇོག་གི་དོན་དམ་དཔྱོད་བྱེད་ཀྱི་རིགས་པས་དཔྱད་ནས་དཔྱད་མི་བཟོད་ཅིང་བཏགས་དོན་མི་རྙེད་དེ། དེ་ལ་དགག་བྱ་ངོས་ཟིན་ན་འགོག་སླ་བས་ཐོག་མར་དགག་བྱ་ཇི་ལྟ་བུ་ཡིན་བརྗོད་ན། དགག་བྱ་ལ་སྤྱིར་འདོད་ཚུལ་མང་ཡང་འདིར་དབུ་མ་ཐལ་འགྱུར་བའི་ལུགས་ལྟར་བཤད་པར་བྱའོ། །

【譯】一切染淨諸法，唯是名言施設，以勝義觀察慧悉不堪察，了不可得。於此若能認明所遮，則易遮破，是故最初應明所遮若何。一般認許所遮方式雖有眾多，此中當如中觀應成派所說。

དེ་ཡང་མདོ་ལས། དེ་དག་རྟོག་པའི་དབང་གིས་བཞག་པ་ཡིན། །ཞེས་དང་། བཞི་བརྒྱ་པའི་འགྲེལ་པ་ལས། རྟོག་པ་ཡོད་པ་ཁོ་ནས་ཡོད་པ་ཉིད་དང་ཞེས་སོགས་དང་། རྗེས་དགོངས་པ་རབ་གསལ་ལས། ཆོས་རྣམས་རྟོག་པའི་དབང་གིས་བཞག་པར་གསུངས་ཏེ། ཆོས་ཐམས་ཅད་རྟོག་པས་བཏགས་པ་ཙམ་དང་རྟོག་པའི་དབང་གིས་བཞག་པར་གསུངས་པ་མང་ངོ་ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར།

【譯】複次，經云：“彼等皆依分別安立。”《四百論釋》[7]云：“唯有分別，方可有此。”宗大師《善顯密意疏》[8]云：“諸法皆由分別增上安立，說一切法唯由分別假立，及由分別增上安立者，餘證亦多。”

ཆོས་ཐམས་ཅད་རྟོག་པས་བཏགས་པའི་དཔེ་ནི། ཐག་པ་ཁྲ་བོ་ཡུལ་མི་གསལ་བ་ན་གནས་པའི་ཚེ་ཁ་ཅིག་ལ་འདི་སྦྲུལ་ལོ་སྙམ་པའི་བློ་འབྱུང་ངོ་། །དེའི་ཚེ་ཐག་པ་དེའི་ཚོགས་པ་དང་ཆ་ཤས་གང་ཡང་སྦྲུལ་དུ་མེད་ཀྱང་། དེ་ལ་སྦྲུལ་ལོ་སྙམ་པའི་སྦྲུལ་ནི་རྟོག་པས་བཏགས་པ་ཙམ་དུ་འཆར་རོ། །དེ་བཞིན་དུ་ཕུང་པོ་འདི་ལ་བརྟེན་ནས་ངའོ་སྙམ་དུ་འབྱུང་ཡང་། ཕུང་པོའི་ཚོགས་པ་དང་རྒྱུན་དང་ཆ་ཤས་གང་ཡང་ངའི་མཚན་གཞིར་འཇོག་རྒྱུ་མེད་ཅིང་། ཕུང་པོ་ལས་ངོ་བོ་ཐ་དད་པ་གཞན་ཞིག་ཀྱང་ངའི་མཚན་གཞིར་བཟུང་མེད་པས། ང་དེ་ནི་ཕུང་པོ་ལ་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་ཙམ་ཡིན་གྱི། རང་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་པ་མེད་དོ། །

【譯】諸法由分別假立者，譬喻雜色花繩若置暗處，有人乍見心生“蛇”想。爾時其繩，若聚若支皆非是蛇，然卻於彼念之為“蛇”，此“蛇”唯是分別假立。如是，依於五蘊而起“我”想，然蘊若聚若支，若或相續，悉無實我，離蘊之外，亦無有我，是故“我”者，唯依五蘊假立，無有自性成就。

དེ་ལྟར་ཡང་འཕགས་པའི་རིན་ཆེན་འཕྲེང་བ་ལས། སྐྱེས་བུ་ས་མིན་ཆུ་མ་ཡིན། །མི་མིན་རླུང་མིན་ནམ་མཁའ་

[7] བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་རྣལ་འབྱོར་སྤྱོད་པ་བཞི་བརྒྱ་པའི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་པ། 《四百論廣釋》，月稱菩薩造。〈第八品 · 淨治弟子〉：“唯有分別，方可有此。”此句出自《廣論》卷二十，《四百論釋》中未見明文。

[8] 《入中論善顯密意疏》卷四，〈釋第三勝義菩提心之二〉，宗喀巴大師造。

མིན། །རྣམ་ཤེས་མ་ཡིན་ཀུན་མིན་ན། །དེ་ལས་གཞན་པའི་སྐྱེས་བུ་གང་། །ཞེས་གསུངས་ཏེ།

【譯】聖者《寶鬘論》[9]亦云："士夫非地水，非火風非空，非識非一切，異此無士夫。"

ས་མིན་ནས་རྣམ་ཤེས་མིན་ཞེས་པས་སྐྱེས་བུའི་ཁམས་དྲུག་གི་ཆ་ཤས་རེ་རེ་བ་དང་། ཀུན་མིན་ཞེས་པས་ཁམས་དྲུག་གི་ཚོགས་པ་སྐྱེས་བུའི་བདག་ཏུ་འཇོག་པ་བཀག་ཅིང་། རྐང་པ་ཕྱི་མས་ཁམས་རྣམས་ལས་ངོ་བོ་ཐ་དད་པའི་བདག་བཀག་གོ །

【譯】"非地"乃至"非識"，遮士夫六界別別，可立士夫之我；"非一切"者，遮六界聚合，可立士夫之我；末句乃遮諸界之外，別有自性之我。

འོ་ན་སྐྱེས་བུ་སྟེ་གང་ཟག་ཇི་ལྟར་འཇོག་པ་ཡང་དེ་ཉིད་ལས། སྐྱེས་བུ་ཁམས་དྲུག་འདུས་པའི་ཕྱིར། །ཡང་དག་མ་ཡིན་ཇི་ལྟ་བར། །དེ་བཞིན་ཁམས་ནི་རེ་རེ་ཡང་། །འདུས་ཕྱིར་ཡང་དག་ཉིད་དུ་མིན། །ཞེས་གསུངས་ཏེ། རྒྱུ་མཚན་དེས་ན་སྐྱེས་བུ་ནི་རང་གི་ཁམས་དྲུག་འདུས་པའི་སྟེང་དུ་བཏགས་པ་ཙམ་མ་གཏོགས། ཡང་དག་པར་མ་གྲུབ་བོ། ། དེ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཁམས་རྣམས་ཀྱང་རང་རང་གི་ཆ་ཤས་འདུས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ཡང་དག་པར་མ་གྲུབ་ཞེས་བསྟན་ཏོ། །

【譯】若爾，士夫補特伽羅云何安立？彼論[10]複云："如六界集故，士夫非真實，如是一一界，集故亦非真。"是故士夫，唯自六界聚合之上而為假立，無有真實成就。如是諸界，亦依別別支分聚合假立，非成實有。

དེ་བཞིན་དུ་ཕུང་སོགས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀུང་རང་རང་གི་ཆ་ཤས་དང་ཚོགས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རང་དབང་དུ་གྲུབ་པ་མེད་ཅེས་སྦྱོར་རོ། །རང་གི་གཟུགས་ཕུང་ནི་ཡན་ལག་ལྔ་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་དང་། ཡན་ལག་རྣམས་ཀྱང་ཆ་ཅན་ཕུང་པོ་དང་རང་གི་ཕྱོགས་ཀྱི་ཆ་ལ་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་དང་། ཉིང་ལག་སོར་མོ་ལྟ་བུ་ཡང་རང་གི་ཆ་ཅན་དང་ཆ་ཤས་ལ་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་དང་།

【譯】如是蘊等諸法，亦依別別支分聚合假立，無有自在成就。自之色蘊，依五支而假立；而諸支分，又依具支蘊體及其支分假立，譬如手指，即依自之具支及其支分而為假立。

བུམ་པ་ནི་རང་གི་མཆུ་ཞབས་ལྟོ་བ་སོགས་ལ་བཏགས་པ་དང་། མཆུ་ཞབས་སོགས་ཀུང་རང་གི་ཆ་ཤས་དང་ཆ་ཅན་བུམ་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་སོགས་གཟུགས་ཅན་རྣམས་ལ་འགྲེ་ཞིང་། ཤེས་པ་རྣམས་ཀུང་སྐད་ཅིག་སྔ་ཕྱི་དང་དམིགས་པ་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས་དང་། འདུས་མ་བྱས་རྣམས་ཀུང་རང་གི་གདགས་གཞི་སོ་སོ་ལ་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་སྟེ། རྒྱས་པར་གཞན་དུ་བཤད་ཟིན་ཏོ། །

【譯】又如寶瓶，乃於瓶嘴、瓶座、瓶腹等上而為假立；而瓶嘴、瓶座，亦依各自支分及具支而假立。一切有色，皆可類推。識等乃依前後剎那及所緣等

[9] 《中觀寶鬘論》〈第一品 · 現前增上生與究竟決定勝〉，龍樹菩薩造。

[10] 《中觀寶鬘論》〈第一品 · 現前增上生與究竟決定勝〉，龍樹菩薩造。

而假立，無為法則依別別施設處而為假立。餘處已作廣說。

དེས་ན་བརྟེན་ནས་བྱུང་བ་དང་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་མ་ཡིན་པའི་ཆོས་མེད་པས། བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་མ་ཡིན་པར་ཡོད་པ་དེ་བཀག་པ་མཐའ་གཟུང་གི་དགག་བྱའི་ཚད་དོ། །དེ་སྐད་ཡང་། རྩ་ཤེ་ལས། གང་ཕྱིར་བརྟེན་འབྱུང་མ་ཡིན་པའི། །ཆོས་འགའ་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པས། །དེ་ཕྱིར་སྟོང་པ་མ་ཡིན་པའི། །ཆོས་འགའ་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

【譯】如是諸法，由所依而生，由所依而立，若非如是，決定無有。是故，非由所依假立而有者，正是所要認明之所遮。《中論》[11]亦云：“未曾有一法，不從因緣生，是故一切法，無不是空者。”

མདོར་ན་བདག་གམ་གང་ཟག་བཏགས་དོན་བཙལ་བའི་ཚེ་མི་རྙེད་ཀྱང་ཐ་སྙད་དུ་སྒྱུ་མ་དང་སྤྲུལ་པ་ལྟར་བྱ་བྱེད་འཐད་པ་དེ་བཞིན་དུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལའང་འདྲ་སྟེ། སྡུད་པ་ལས། བདག་ཇི་འདྲ་བར་དེ་འདྲར་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཤེས། །སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཇི་འདྲ་དེ་འདྲར་ཆོས་ཀུན་ཤེས། །ཞེས་དང་། ཏིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོ་ལས་ཀྱང་། ཇི་ལྟར་ཁྱོད་ཀྱིས་བདག་གི་འདུ་ཤེས་ནི། །ཤེས་པ་དེ་བཞིན་ཀུན་ལ་བློས་སྦྱར་བྱ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

【譯】總之，假立之我或補特伽羅，真實尋求，了不可得；然名言上，猶如幻師與所化，能化所化應乎理，一切諸法，亦複如是。《般若攝頌》云：“知諸有情與我同，複知諸法如眾生。[12]”《三摩地王經》[13]亦云：“如是若汝知我想，複應如是觀諸法。”

དེ་བཞིན་དུ་སྦྱིན་སོགས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཀྱང་ཐ་སྙད་བཏགས་པ་ཙམ་དུ་ཡོད་པ་མ་གཏོགས། རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པར་ཤེས་དགོས་པ་ལ་དགོངས་ནས་དངོས་པོ་ཅི་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ་ཞེས་སོགས་གསུངས་སོ། །གནད་ཆེ་བ་འདི་ཤེས་དགོས་ཏེ། ཇི་སྲིད་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པ་ལས་མ་གྲོལ་ཅིང་སྟོང་ཉིད་དོན་མ་རྟོགས་པ་དེ་སྲིད་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་དངོས་སུ་རྗེས་སུ་བཟུང་ཡང་ཐར་པ་ཐོབ་མི་ནུས་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

【譯】如是應知施等諸法，自性皆空，唯是名言假有。由是密意，經云：“不住於事，應行佈施。”此極重要，切應了知，乃至實執所系未得脫離，乃至空性之義未得證悟，如是縱佛親為攝受，亦無能得解脫。

མགོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས། གང་དག་སྟོང་ཉིད་མི་ཤེས་པ། །དེ་དག་ཐར་པ་བརྟེན་མ་ཡིན། །འགྲོ་དྲུག་སྲིད་པའི་བཙོན་རར་ནི། །རྨོངས་པ་དེ་དག་འཁོར་བར་འགྱུར། །ཞེས་གསུངས་ཤིང་། འཕགས་པ་ལྷས་ཀྱང་། དངོས་པོའི་འདུ་ཤེས་ཅན་ལ་ཐར་པ་མེད་ཅེས་བཤད་པའི་ཕྱིར་དང་། གཞན་ཡང་མང་ངོ། །

11 《中論》卷四，〈觀四諦品第二十四〉（大藏經, T30, no. 1564, p. 33, b13)

12 《般若攝頌》〈第一品〉：“知諸眾生與我同，複知諸法如眾生，生及無生無分別，是行最上般若行。”

13 即漢譯《月燈三昧經》（大藏經第 15 冊 No. 0639），《佛說月燈三昧經》（大藏經第 15 冊 No. 0640）

【譯】怙主龍樹[14]云：“未知空性者，彼等無解脫，諸愚恒流轉，六趣輪回獄。”聖天[15]亦云：“實執想者無解脫。”餘說甚多。

གོང་གི་ལྟར་ན། བདེན་པར་གྲུབ་པའི་སེམས་ཅན་གང་ཡང་མྱང་འདས་ཐོབ་པ་མེད་པར་སེམས་བསྐྱེད་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་ལ་དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན།

【譯】問：若順上說，諦實成就之有情，無論若何亦無能得涅槃，則何故當應發心耶？

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན། དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། གང་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་གམ། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་གམ། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན། དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**“何以故？善現！若諸菩薩摩訶薩有情想轉，不應說名菩薩摩訶薩。所以者何？善現！若諸菩薩摩訶薩不應說言有情想轉。如是命者想、士夫想、補特伽羅想、意生想、摩納婆想、作者想、受者想轉，當知亦爾。何以故？善現！無有少法名為發趣菩薩乘者。”**

རབ་འབྱོར་ཞེས་བོས་ནས་གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་སེམས་ཅན་ལ་སེམས་ཅན་དུ་བདེན་པར་གྲུབ་པའི་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱའོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་སེམས་ཅན་ལ་སེམས་ཅན་དུ་བདེན་པའི་འདུ་ཤེས་འཇུག་གམ། སྲོག་ཏུ་སྲེ་སྲོག་ལྡན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་གམ། གང་ཟག་ཏུ་བདེན་པའི་འདུ་ཤེས་བདེན་འཛིན་སྐྱེ་ཞིང་འཇུག་ན་ནི། དེ་བདེན་མེད་ཤེས་པའི་བྱང་སེམས་ཞེས་བྱར་མི་རུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】答：佛呼善現：若諸菩薩摩訶薩於諸有情，有情實有想轉，則彼菩薩不應說名通達無我之菩薩摩訶薩。所以者何？諸菩薩摩訶薩於諸有情，若有情諦實想轉，若命者有命想轉，若補特伽羅諦實想實執生轉，則彼不堪說名達無諦實之菩薩摩訶薩故。

འཇུག་པ་ལས། དོན་དམ་སེམས་བསྐྱེད་རྒྱུད་ལ་མ་སྐྱེས་ན་དོན་དམ་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བར་གསུངས་པ་ནི་སྟོང་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་མ་སྒྲོང་ན་དོན་དམ་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བའི་དོན་ཡིན་ལ། འདིར་ནི་ཚོགས་སྦྱོར་གཉིས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཡོད་པས་དེའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་བཤད་དོ། །

【譯】《入中論》[16]云：“相續未生勝義發心，不名勝義菩薩摩訶薩。”義謂若未現證空性，即不名勝義菩薩摩訶薩。此約資糧道、加行道菩薩摩訶薩而說。

[14] 龍樹菩薩《釋菩提心論》第 72 偈。
[15] 《廣百論本》卷一，〈破我品第二〉：「定知真實者，趣解脫應處」(大藏經, T30, no. 1570, p. 183, a29)
[16] 《入中論》第一品〈菩提心歡喜地〉：“從此由得彼心故，唯以菩薩名稱說。”

སེམས་ཅན་ཞེས་པའི་སྒྲ་དོན་ནི་འཁོར་བར་ཀུན་ཏུ་གདུང་བའི་སེམས་པ་ཅན་དང་། སྲོག་ནི་ཚེ་འདིའི་རིས་མཐུན་སྐལ་མཉམ་རྫོགས་པའི་བར་གནས་པ་དང་། གང་ཟག་ནི་བག་ཆགས་དམན་པས་རྒྱུད་གང་ཞིང་འཁོར་བར་ཟག་པར་བྱེད་པའི་སྒོ་ནས་བརྗོད་ཅིང་། འདིར་བདག་ཅེས་མ་བྱུང་ཡང་འོག་ཏུ་འབྱུང་བས་བདག་ནི་ངའོ་སྙམ་པའི་ངར་འཛིན་སྐྱེ་བའི་གཞིའི་དོན་ཏེ། བསླབ་བཏུས་མཆན་འགྲེལ་ལས་བཤད་དོ། །དེ་དག་ནི་གང་ཟག་གི་མིང་གི་རྣམ་གྲངས་ཡིན་ཡང་། གང་ཟག་ཡིན་ན་གོང་གི་སྒྲ་དོན་དེ་ཚང་བས་མ་ཁྱབ་ཅིང་། སེམས་ཅན་དང་གང་ཟག་གཉིས་ལ་ཡང་ཁྱབ་ཆེ་ཆུང་ཡོད་དོ། །

【譯】字義者，“有情”者，輪回中具有遍受苦惱之心者。“命”者，此生同類同分圓滿之間而住者。“補特伽羅”者，習氣下劣，故相續於輪回作有漏者，約此而說。此處未言“我”者，後文有之，“我”者，義謂心想“此即我也”，而生執我之基。此《集學論釋》所說也。此皆補特伽羅異名，然是補特伽羅者，並不完全周遍前之字義，有情與補特伽羅二者亦有大小周遍也。

丁二、答云何修

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་དངོས་པོ་ལ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ། །ཆོས་གང་ལ་ཡང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ། །གཟུགས་ལའང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ། །སྒྲ་དང་། དྲི་དང་། རོ་དང་། རེག་བྱ་དང་། ཆོས་ལའང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ། །

【奘譯】**“複次，善現！菩薩摩訶薩，不住於事應行佈施，都無所住應行佈施；不住於色應行佈施，不住聲、香、味、觸、法應行佈施。”**

དེ་ལྟར་སེམས་བསྐྱེད་ནས་སྤྱོད་པ་ལ་སློབ་ཚུལ་ནི། སྦྱིན་པས་མཚོན་ནས་ཕར་ཕྱིན་གཞན་རྣམས་ལའང་སློབ་པར་སྟོན་པས་དང་པོ་སྦྱིན་པ་ནི། ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་དངོས་པོ་ལ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ་ཞེས་པའི་དངོས་པོ་ནི་སྦྱིན་བྱའི་དངོས་པོ་སྟེ་དེ་དང་སྦྱིན་པ་པོ་དང་གང་ལ་སྦྱིན་པའི་འཁོར་གསུམ་གྱི་དངོས་པོ་གསུམ་ལ་བདེན་ཞེན་གྱིས་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་བྱེད་པའོ། །

【譯】如是發心已，云何修學？即以佈施為例，宣說修學諸波羅蜜多之理。初佈施者，佛言：“複次，善現！菩薩摩訶薩不住於事，應行佈施。”，其中“事”者，所施之物也。於彼及施者、受者，如是三輪三事，不住諦實耽著而行佈施也。

དེ་ནི་བྱམས་སྨོན་ལས། དངོས་པོ་ཀུན་ལ་མི་གནས་པར། །སེར་སྣ་མ་མཆིས་སྦྱིན་གཏོང་ཤོག །ཅེས་དང་། གང་གི་སྦྱིན་པ་གང་ལ་སྦྱིན། །སྦྱིན་པ་ཇི་ལྟར་མི་དམིགས་པའི། །སྦྱིན་པ་ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་དང་།

【譯】《慈氏發願經》[17]云：“不住一切事，施與無慳吝。”又云：“誰施施於誰，施悉不可得，如是名佈施。”

17 《佛說彌勒菩薩發願王偈》卷一：「願不住二執，所攝一切物，為利益眾生，不悋行佈施。物種侈靡盛，我應用豐足，物性等空寂，圓滿佈施度」(大藏經, T20, no. 1144, p. 601, a25-29)

དབུ་མ་འཇུག་པ་ལས། སྦྱིན་པ་སྦྱིན་བྱ་ལེན་པོ་གཏོང་པོས་སྟོང་། །འཇིག་རྟེན་འདས་པའི་ཕ་རོལ་ཕྱིན་ཅེས་བྱ། །གསུམ་པོ་དག་ལ་ཆགས་སྐྱེས་གྱུར་པ་དེ། །འཇིག་རྟེན་པ་ཡི་ཕ་རོལ་ཕྱིན་ཅེས་བསྟན། ། ཞེས་སྦྱིན་པའི་འཁོར་གསུམ་བདེན་མེད་དུ་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ་ཟིན་པའི་སྦྱིན་པ་དེ་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་སྦྱིན་པའི་ཕར་ཕྱིན་དང་། དེས་མ་ཟིན་པའི་སྦྱིན་པ་འཇིག་རྟེན་པའི་ཕར་ཕྱིན་དུ་བཤད་དེ། ཐོ་མ་འཕགས་པ་དང་ཕྱི་མ་སོ་སྐྱེ་ལ་ཡོད་པའོ། །ལམ་མ་ཞུགས་ན་སྦྱིན་པ་ཡོད་ཀྱང་སྦྱིན་པའི་ཕར་ཕྱིན་མེད་ཅིང་གཞན་ལྔ་ལའང་འདྲའོ། །

【譯】《入中論》[18]云：“施者受者施物空，施名出世波羅蜜，由於三輪生執著，波羅蜜多世間名。” 謂現證施等三輪體空之慧，由彼所攝之佈施，名出世佈施波羅蜜多；彼所未攝之佈施，名世間波羅蜜多。前者聖者有，後者凡夫有。若未入道，雖有佈施，然非佈施波羅蜜多，餘五亦同。

སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པ་ལ་བརྩོན་པ་ལྟ་བུ་ནི་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བྱ་ཞེས་པའི་དོན་དང་། དེའི་འཁོར་གསུམ་ལ་བདེན་པར་མི་ཞེན་པ་ནི་ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བྱ་ཞེས་པའི་དོན་དང་། བདེན་མེད་དུ་རྟོགས་པའི་བློ་ལ་སེམས་རྩེ་གཅིག་ཏུ་བྱེད་པ་ནི་སེམས་རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བྱ་ཞེས་པའི་དོན་དུ་བཤད་དེ། ཕར་ཕྱིན་གཞན་ལའང་སྦྱར་བར་བྱའོ། །

【譯】精進而行佈施，即“應云何住”之義；於彼三輪不著諦實，即“云何修行”之義；通達無諦實之慧，心一境性，即“云何攝伏其心”之義[19]。余諸波羅蜜亦應如是配合。

སྦྱིན་པའི་འཁོར་གསུམ་དུ་མ་ཟད་དངོས་པོ་གཞན་ཅི་ལ་ཡང་བདེན་པར་ཞེན་ཏེ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་བྱའོ། །ཅུང་ཟད་ཕྱེ་སྟེ་བཤད་པ་ནི་གཟུགས་ལ་དང་སྒྲ་དང་དྲི་དང་རོ་དང་རེག་བྱ་དང་ཆོས་ལ་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་བྱའོ་ཞེས་པ་སྟེ། གཟུགས་ནི་ཕྱི་རོལ་གྱི་གཟུགས་མིག་ཤེས་ཀྱི་ཡུལ་རྣམས་དང་། སྒྲ་ནི་རྣ་བའི་ཡུལ། དྲི་ནི་སྣའི་ཡུལ། རོ་ནི་ལྕེའི་ཡུལ། རེག་བྱ་ནི་ལུས་ཀྱི་ཡུལ་ཆོས་ནི་ཡིད་ཀྱི་ཡུལ་ཏེ། ཇི་ལྟ་ཇི་སྙེད་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དོ།

【譯】非僅施之三輪，於余諸事所有實著，都無所住應行佈施。略開廣說，即云：“不住於色，應行佈施，不住聲、香、味、觸、法，應行佈施”。“色”即外色，眼識諸境；“聲”即耳識之境；“香”即鼻識之境；“味”即舌識之境；“觸”即身識之境；“法”即意識之境，如是所有一切諸法也。

丁三、答云何攝伏其心

【藏】རབ་འབྱོར། ཅི་ནས་མཚན་མར་འདུ་ཤེས་པ་ལའང་མི་གནས་པ་དེ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་ནོ། །

【奘譯】“善現！如是菩薩摩訶薩，如不住相想，應行佈施。”

---

[18] 《入中論》第一品〈菩提心歡喜地〉，月稱菩薩造，法尊法師漢譯。

[19] 依無著菩薩，則雲十八住，一一皆答如是三問；依世親菩薩二十七疑，則兩番問答，皆是初請問三事、次正答三問、後廣斷眾疑。

རབ་འབྱོར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཐ་སྙད་བཏགས་པ་ཙམ་དུ་ཡོད་པ་མ་གཏོགས། རང་བཞིན་གྱི་གྲུབ་པ་རྡུལ་ཙམ་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པར་འཛིན་པ་ནི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་ཞེན་པ་ཡིན་པས། ཅི་ནས་ཀྱང་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པར་ཞེན་པའི་མཚན་མར་འཛིན་པའི་འདུ་ཤེས་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་གནས་པར་མི་བྱའོ། །

【譯】佛言：善現！一切諸法唯是名言假立而有，自性成就塵許亦無，是故執取自性實有，即是顛倒耽著，故諸菩薩摩訶薩，於執耽著自性實有之相想，悉不應住。

མཚན་མར་འཛིན་པ་ནི་བདེན་འཛིན་གྱི་མིང་གི་རྣམ་གྲངས་ཏེ། བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་ན་སྐྱོན་ཆེ་བའི་དཔེ་འོག་ཏུ་འཆད་དོ། །

【譯】著相者，即執取諦實之異名。若為實執所系，過患極大，下當喻明。

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པ་དེའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ནི། རབ་འབྱོར། ཚད་གཟུང་བར་སླ་བ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ཤར་ཕྱོགས་ཀྱི་ནམ་མཁའི་ཚད་གཟུང་བར་སླའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། དེ་བཞིན་དུ་ལྷོ་དང་། ནུབ་དང་། བྱང་དང་། སྟེང་དང་། འོག་གི་ཕྱོགས་དང་། ཕྱོགས་མཚམས་དང་། ཕྱོགས་བཅུའི་ནམ་མཁའི་ཚད་གཟུང་བར་སླའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་མི་གནས་པའི་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པ་དེའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡང་ཚད་གཟུང་བར་སླ་བ་མ་ཡིན་ནོ། །

【奘譯】**"何以故？善現！若菩薩摩訶薩都無所住而行佈施，其福德聚不可取量。"佛告善現："於汝意云何？東方虛空可取量不？"善現答言："不也！世尊！""善現！如是南西北方、四維上下，周遍十方，一切世界虛空，可取量不？"善現答言："不也！世尊！"佛言："善現！如是！如是！若菩薩摩訶薩都無所住而行佈施，其福德聚不可取量，亦複如是。善現！菩薩如是如不住相想應行佈施。"**

བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པའི་སྦྱིན་སོགས་ལས་བསོད་ནམས་ཆེན་པོ་འབྱུང་མོད། བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པ་དག་བྲལ་བའི་སྒོ་ནས་སྦྱིན་སོགས་བསྒྲུབས་ན་བསོད་ནམས་ལྷག་པར་ཆེ་བར་ངེས་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】實執所系而行施等，雖亦能生廣大福德，然若離諸系縛而行施等，則定能生殊勝增上福德。

དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པ་དེའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཆེ་བའི་མཐའ་ཚད་ནི་གཞན་གྱིས་གཟུང་བར་སླ་བ་མིན་ཏེ་དཀའ་བའི་ཕྱིར་རོ། །དེའི་དཔེ་སྟོན་པ་ནི། ཤར་ལ་སོགས་པ་ཕྱོགས་བཅུའི་ནམ་མཁའི་ཚད་གཟུང་བ་སླ་བ་མ་ཡིན་པ་ལྟ་བུ་སྟེ། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་དུ

ཞེས་སོགས་ཀྱིས་དཔེ་བསྟན་པའི་དོན་བསྡུས་སོ། །སྦྱིན་སོགས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་ལས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གཟུགས་སྐུ་འགྲུབ་པར་འགྱུར་ཞིང་། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ནི་མཚན་དཔེས་བརྒྱན་པའོ། །

【譯】何以故？佛言：善現！若菩薩摩訶薩，都無所住而行佈施，其福德聚廣大無邊，餘等不可取量，難可稱量。複以喻說，即如東方等十方虛空不可取量。“善現！如是…”等，即攝喻義。施等福德聚，能成諸佛色身，色身者，即相好莊嚴也。

丁四、廣斷眾疑分三：戊一、初重校量斷疑；戊二、二重校量斷疑；戊三、三重校量斷疑

戊一、初重校量斷疑分四：己一、斷無相因疑；己二、斷無相因果疑；己三、斷無相果疑；己四、初重功德校量

己一、斷無相因疑[20]（第一疑：亦名斷求佛行施住相疑）

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་ཏེ། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་མི་བལྟའོ། །དེ་ཅིའི་སྐད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པར་གང་གསུངས་པ་དེ་ཉིད་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མ་མཆིས་པའི་སྐད་དུའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？可以諸相具足觀如來不？”善現答言：“不也！世尊！不應以諸相具足觀於如來。何以故？如來說諸相具足，即非諸相具足。”**

རབ་འབྱོར་འདི་སྙམ་དུ་སེམས་ཞེས་པ་ནི། རབ་འབྱོར་ཁྱོད་ཀྱིས་དོན་འདི་ལ་ཇི་ལྟར་ཡིན་སྙམ་དུ་སེམས་པ་སྟེ་བསམ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་རྣམ་པ་གཉིས་ནི་མཚན་དཔེ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དང་ལྡན་པ་ཡིན་མོད། འོན་ཀྱང་མཚན་དཔེ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཡོད་པ་དེ་ཙམ་གྱིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་ལྟ་བ་སྟེ་འདོད་པར་བྱ་བ་ཡིན་སྙམ་མམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན།

【譯】經云：“善現！於汝意云何？”即問善現：汝於此義，其意云何？如來二種色身，具足相好，可以相好具足觀如來否？

རབ་འབྱོར་གྱིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་དེ་ལྟར་བལྟ་བ་མ་ལགས་སོ་ཞེས་གསོལ་ཏེ། རྒྱང་ཟད་དབྱེ་བ་ནི་མཚན་དཔེ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཡོད་པ་དེ་ཙམ་གྱིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བགྱིད་དེ། དེ་ཅིའི་སྐད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟུགས་ཀྱི་སྐུའི་མཚན་དཔེ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་གང་གསུངས་པ་དེ་ཉིད་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་སྒྱུ་མ་ལྟར་ཡོད་པར་གསུངས་ཀྱི། དོན་དམ་པར་མཚན་དཔེས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མ་མཆིས་པའི་སྐད་དུའོ་ཞེས་གསོལ་ཏོ། །

---

[20] 世親菩薩云：“問：若不著於法而行施者，如何為求正覺勝果行惠施耶？”功德施菩薩云：“世尊說已，聖者須菩提疑曰：若菩薩施時，法亦不住，云何以相好故行於施耶？百福相等功德法聚，名為世尊，若不住法，云何得成諸佛體相？”應無所住行於佈施，即是無相因，何得相好果？為斷此疑，而言不應以相觀如來，法身無相也。

【譯】善現答言：“世尊！不應以諸相具足觀於如來。”稍作廣釋，即謂：不應僅以相好具足觀於如來。何以故？如來說色身相好具足，乃言世俗幻有，勝義之上即非相好具足。

【藏】དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་ཙམ་དུ་རྫུན་ནོ། །ཇི་ཙམ་དུ་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མེད་པ་དེ་ཙམ་དུ་མི་རྫུན་ཏེ། དེ་ལྟར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་མཚན་དང་མཚན་མེད་པར་བལྟའོ། །

【奘譯】**說是語已，佛複告善現言：“善現！乃至諸相具足皆是虛妄，乃至非相具足皆非虛妄，如是以相非相應觀如來。”**

གཟུགས་སྐུའི་མཚན་དཔེ་རྣམས་ནི་རི་མོས་བྲིས་པའི་གཟུགས་བརྙན་ལྟར་རྐྱེན་ཚོགས་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཀུན་རྫོབ་བརྫུན་པའི་གནས་ཚུལ་ཡིན་གྱི། བདེན་པའི་རང་བཞིན་མིན་ནོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་ཇི་ཙམ་དུ་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་ཙམ་དུ་བརྫུན་ནོ་ཞེས་གསུངས། འོ་ན་མི་བརྫུན་པ་གང་ཞེ་ན། ཇི་ཙམ་དུ་མཚན་དཔེས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་རྣམས་བདེན་པར་མེད་པ་དེ་ཙམ་ནི་མི་བརྫུན་ཞིང་བདེན་ཏེ། དེ་ལྟར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་བདེན་པར་གྲུབ་པའི་མཚན་དང་མཚན་མ་མེད་པར་བལྟ་བར་བྱའོ། །

【譯】色身相好者，如圖畫影像，緣聚所生，皆世俗虛妄之物，了無諦實自性，是故佛言善現：“乃至諸相具足皆是虛妄。”若爾，云何非虛妄？乃至相好具足非諦實相，如是即非虛妄，乃真實義。如是應以實有之相非相而觀如來。

འདིས་གཟུགས་སྐུ་ལ་མཐའ་གཉིས་སེལ་ཏེ། །གཟུགས་སྐུ་དང་དེའི་མཚན་དཔེ་རྣམས་ཀུན་རྫོབ་བརྫུན་པའི་སྣང་ཚུལ་དུ་ཡོད་པས་སྐུར་འདེབས་སེལ་ཞིང་། བདེན་གྲུབ་ཀྱི་མཚན་དང་མཚན་མ་མེད་པར་བསྟན་པས་སྒྲོ་འདོགས་ཀྱི་མཐའ་སེལ་བའི་ཕྱིར་རོ། །དེའི་སྔ་མས་གཟུགས་སྐུ་དང་ཕྱི་མས་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་བསྟན་ཏེ་ངོ་བོ་ཉིད་སྐུ་གཙོ་ཆེའོ། །

【譯】此斷色身二邊，由顯色身相好，世俗幻空而有，能於色身斷損減邊；由顯實有之相非相，而斷增益邊故。前者顯示色身，後者顯示法身，主要指自性身也。

己二、斷無相因果疑[21]（第二疑，亦名斷因果俱深無信疑）**分二：庚一、標疑；庚二、釋疑**

庚一、標疑

【藏】དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། མ་འོངས་པའི་དུས་ལྔ་བརྒྱ་ཐ་མ་ལ་དམ་

[21] 世親菩薩云：“若由如是行無住施者，即因極甚深；複說如來是無為性，即是果極甚深，如何末代得有信者，令彼果報不虛棄耶？”功德施菩薩云：“須菩提複疑曰：若三種施，皆無所得，為清淨因；了相空性，為真實果。於後世中誰其信樂？將無空說，同乎石女。”無相因果，其義甚深，末法惡眾，誰能生信？若不生信，豈不空說？

པའི་ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འཇིག་པར་འགྱུར་བ་ན་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་དག་འདི་ལྟ་བུའི་མདོ་སྡེའི་ཚིག་བཤད་པ་འདི་ལ་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་བ་ལྟ་མཆིས་སམ།

【奘譯】說是語已，具壽善現複白佛言：“世尊！頗有有情於當來世，後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，聞說如是色經典句，生實想不？”

དེ་ལྟ་བུའི་ཆོས་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་བཤད་པའི་མདོ་འདི་ལ་ཡིད་ཆེས་ཤིང་མོས་པའི་སེམས་ཅན་མ་འོངས་པ་འབྱུང་ངམ་ཞེས་པ་ནི། རབ་འབྱོར་གྱིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་འོངས་པའི་དུས་ལྔ་བརྒྱའི་ཐ་མ་ལ་དམ་པའི་ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འཇིག་པར་འགྱུར་བ་ན་སོགས་ཏེ།

【譯】如是宣說法身、色身，頗有有情能於來世，於此經典，生信勝解否？是故善現問言：“世尊！於當來世，後五百歲，正法將滅時分轉時……”云云。

庚二、釋疑分三：辛一、具足三學；辛二、值逢如來；辛三、證二無我

辛一、具足三學

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། ཁྱོད་འདི་སྐད་དུ། མ་འོངས་པའི་དུས་ལྔ་བརྒྱ་ཐ་མ་ལ་དམ་པའི་ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འཇིག་པར་འགྱུར་བ་ན་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་དག་འདི་ལྟ་བུའི་མདོ་སྡེའི་ཚིག་བཤད་པ་འདི་ལ་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་བ་ལྟ་མཆིས་སམ་ཞེས་མ་ཟེར་ཅིག ། ཡང་རབ་འབྱོར། མ་འོངས་པའི་དུས་ལྔ་བརྒྱ་ཐ་མ་ལ་དམ་པའི་ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འཇིག་པར་འགྱུར་བ་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་ལྡན་པ། ཡོན་ཏན་དང་ལྡན་པ། ཤེས་རབ་དང་ལྡན་པ་དག་འབྱུང་སྟེ།

【奘譯】佛告善現：“勿作是說：頗有有情於當來世，後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，聞說如是色經典句生實想不？然複，善現！有菩薩摩訶薩於當來世，後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，具足屍羅、具德具慧。”

ལན་དུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ཁྱོད་དེ་སྐད་མ་ཟེར་ཅིག་ཅེས་པ་ནི་ཁྱོད་མ་འོངས་པ་ན་དེ་ལྟ་བུའི་གང་ཟག་འབྱུང་མི་འབྱུང་ལ་དོགས་པ་མ་ཟ་ནས་མ་འདྲི་ཤིག་ཅེས་པའི་དོན་ནོ། །

【譯】答中佛言：“善現！汝勿作是說……。”義謂汝勿起疑，而作是問：於當來世，有無如是有情？

རབ་འབྱོར་མ་འོངས་པའི་དུས་སུ་དམ་པའི་ཆོས་འཇིག་པར་འགྱུར་བའི་ཚེ་ན་ཡང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ལྷག་པ་ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་བསླབ་པ་དང་ལྡན་པ་དང་། ལྷག་པ་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་བསླབ་པའི་ཡོན་ཏན་དང་ལྡན་པ་དང་། ལྷག་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་བསླབ་པ་སྟེ་བསླབ་པ་གསུམ་དང་ལྡན་པ་དག་ངེས་པར་འབྱུང་སྟེ།

【譯】善現！有菩薩摩訶薩，於當來世，正法將滅時分轉時，具足增上戒學，具足增上定學功德，具足增上慧學，決定有此具足三學者。

辛二、值逢如來

【藏】རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་དག་ཀྱང་སངས་རྒྱས་གཅིག་

ལ་བསྙེན་བཀུར་བྱས་པ་མ་ཡིན། སངས་རྒྱས་གཅིག་ལ་དགེ་བའི་རྩ་བ་བསྐྱེད་པ་མ་ཡིན་གྱི། རབ་འབྱོར། སངས་རྒྱས་བརྒྱ་སྟོང་མང་པོ་ལ་བསྙེན་བཀུར་བྱས་ཤིང་། སངས་རྒྱས་བརྒྱ་སྟོང་དུ་མ་ལ་དགེ་བའི་རྩ་བ་དག་བསྐྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དག་འབྱུང་ངོ་། །རབ་འབྱོར། གང་དག་འདི་ལྟ་བུའི་མདོ་སྡེའི་ཚིག་བཤད་པ་འདི་ལ་སེམས་དད་པ་གཅིག་ཙམ་རྙེད་པར་འགྱུར་བ་དེ་དག་ནི།

【奘譯】**“複次，善現！彼菩薩摩訶薩非於一佛所承事供養，非於一佛所種諸善根。然複善現！彼菩薩摩訶薩於其非一、百、千佛所承事供養，於其非一、百、千佛所種諸善根，乃能聞說如是色經典句，當得一淨信心。”**

【藏】རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཁྱེན་ཏོ། །རབ་འབྱོར། དེ་དག་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས་ཏེ། རབ་འབྱོར། སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་ཅིང་རབ་ཏུ་སྡུད་པར་འགྱུར་རོ། །

【奘譯】**“善現！如來以其佛智悉已知彼，如來以其佛眼悉已見彼。善現！如來悉已覺彼一切有情，當生無量無數福聚，當攝無量無數福聚。”**

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་དག་ཀྱང་སྔོན་སངས་རྒྱས་གཅིག་ཙམ་ལ་བསྙེན་བཀུར་ཞིང་དགེ་བའི་རྩ་བ་བསྐྱེད་པ་མ་ཡིན་གྱི། སངས་རྒྱས་འབུམ་ཕྲག་དུ་མ་ལ་བསྙེན་བཀུར་ཞིང་དགེ་རྩ་བསྐྱེད་པ་ཡིན་པར་ངས་མཁྱེན་ཏོ་ཞེས་པའོ། །

【譯】彼菩薩摩訶薩往昔非於一佛承事供養、種諸善根，已於無量千萬佛所承事供養、種諸善根，我悉已知。

ཀཱ་ཤཱིས་ལྔ་བརྒྱ་ཐ་མ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་བརྒྱ་ཕྲག་ལྔའི་ཚོགས་ནི་ལྔ་བརྒྱ་སྟེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་བསྟན་པ་ལྔ་བརྒྱ་ཕྲག་ལྔའི་བར་དུ་གནས་ཞེས་གྲགས་པས་ཞེས་བཤད་པའི་ལྔ་བརྒྱ་ཕྲག་ལྔ་ནི་ལོ་ཉིས་སྟོང་ལྔ་བརྒྱའི་བར་དུ་བསྟན་པ་ལ་གནས་ཞེས་པའོ། །

【譯】蓮花戒云：“所謂‘後五百歲’者，五百聚者乃五百，即佛法住世五個五百年之間。”所說五個五百者，乃謂正法住世兩千五百年也。

བསྟན་པའི་གནས་ཚད་ལ་མདོ་དང་དགོངས་འགྲེལ་དག་ལས་བཤད་ཚུལ་མི་འདྲ་བ་མང་སྟེ། ཐུབ་པའི་བསྟན་པ་ལོ་སྟོང་དང་ཉིས་སྟོང་དང་ཉིས་སྟོང་ལྔ་བརྒྱ་དང་ལྔ་སྟོང་དུ་གནས་པར་བཤད་པའང་ཡོད་དེ་དགོངས་པ་ནི་མི་འགལ་ལོ། །མི་འགལ་བའི་ཚུལ་ནི་འགའ་ཞིག་འབྲས་བུ་དང་སྒྲུབ་པའི་དུས་དང་འགའ་ཞིག་ནི་ལུང་གི་དུས་ལ་དགོངས་ཤིང་། ལ་ལ་ནི་འཕགས་ཡུལ་གྱི་དབང་དུ་མཛད་པར་མངོན་ནོ། ། དེ་ལྟ་བུའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནི་འཕགས་ཡུལ་གྱི་འཛམ་གླིང་རྒྱན་དྲུག་ལྟ་བུ་སོགས་དང་། བོད་དུ་ནི་ས་པཎ་དང་བུ་སྟོན་དང་རྗེ་ཡབ་སྲས་ལྟ་བུའོ། །

【譯】正法住世之量，經典及諸釋等眾說紛紜，言能仁教法住世一千、兩千、兩千五百、五千年悉皆有之，其意並不相違。云何不相違？有者意謂果及成辦時量，有者意為教法時量，有者顯然依聖域而作也。是諸菩薩者，聖域

即如“瞻部六莊嚴”等，藏地則如薩迦班智達、布頓大師、宗大師父子也。

དེའི་ཚེ་སེམས་ཅན་གང་དག་འདི་ལྟ་བུའི་མདོ་སྡེ་ཡེར་ཕྱིན་སྟོན་པའི་གཞུང་རྣམས་ལ་ཐོས་བསམ་གྱིས་དད་པ་མང་པོ་ལྟ་ཅི་སེམས་དང་བ་གཅིག་ཙམ་ཞིག་རྙེད་ཅིང་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་བའི་སེམས་ཅན་དེ་རྣམས་ནི། དེ་ལྟ་ནས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཁྱེན་ཅིང་གཟིགས་ཏེ་སེམས་ཅན་དེ་དག་གིས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་ཅིང་སྡུད་པར་འགྱུར་རོ། །མཁྱེན་པ་ནི་བསམ་པ་དག་གཟིགས་པ་ནི་གཟུགས་ལ་སོགས་པའོ། །

【譯】爾時，彼諸有情，聞思如是般若經典章句，當生無量淨信，乃至得一淨信者，如來悉已知彼、悉已見彼，彼諸有情當生、當攝無量無數福聚。“知”者，知其意也；“見”者，見其色也。

辛三、證二無我

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་དག་ནི། བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་ཞིང་། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་མ་ཡིན། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་མ་ཡིན་ཏེ། གང་ཟག་ཏུའང་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**“何以故？善現！彼菩薩摩訶薩無我想轉，無有情想、無命者想、無士夫想、無補特伽羅想、無意生想、無摩納婆想、無作者想、無受者想轉。”**

རྒྱ་མཚན་དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་དག་ནི་བདག་དང་སེམས་ཅན་དང་སྲོག་དང་གང་ཟག་ཏུ་བདེན་པར་འཛིན་པའི་འདུ་ཤེས་མངོན་འགྱུར་བ་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །བདག་དང་གང་ཟག་སོགས་ཀྱི་སྒྲ་དོན་ནི་གོང་དུ་བཤད་པ་ལྟར་རོ།

【譯】何以故？彼菩薩摩訶薩，無我、無有情、無命者、無補特伽羅之實有想轉故。我、補特伽羅等之字義，如前所說。

ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལས་ནི་ངའོ་སྙམ་དུ་བདག་ཡོད་པར་འཛིན་པ་ནི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པའོ། །བདག་གིར་ཡོད་པར་འཛིན་པ་ནི་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པའོ། །བདག་དེ་ཉིད་ཀྱི་ཚེ་ཇི་སྲིད་གནས་ཀྱི་བར་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་ནི་སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པའོ། །ཡང་དང་ཡང་དུ་འགྲོ་བ་དག་ཏུ་འགྲོ་བར་འཛིན་པ་ནི་གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པའོ་ཞེས་བཤད་དེ། བདག་གིར་འཛིན་པའི་དོན་སྔ་མ་དང་ཅུང་མི་འདྲའོ། །དེ་ལྟ་བུའི་འདུ་ཤེས་རགས་པ་མི་འཇུག་པ་ནི་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་སྐབས་ལ་དགོངས་སོ། །

【譯】蓮花戒云：“心念‘此是我也！’執有我者，即是‘我想’；執有我所者，即是‘有情想’。執我乃至住壽之間，即是‘命想’。執輪回數數趣諸趣者，即是‘補特伽羅’執。”此與前之我所執，義稍不同。意謂若無如是粗想，即是證悟無我之時。

【藏】རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་དག་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། ཆོས་མེད་པར་ཡང་འདུ་ཤེས་མི་འཇུག་སྟེ། དེ་དག་ནི། འདུ་ཤེས་དང་། འདུ་ཤེས་མེད་པར་ཡང་འདུ་ཤེས་འཇུག་ པར་མི་འགྱུར་རོ། །

【奘譯】**“善現！彼菩薩摩訶薩無法想轉、無非法想轉，無想轉亦無非想轉。”**

དེ་རྣམས་བདག་ཏུ་སོགས་བདེན་ཞེན་གྱིས་མི་འཇུག་པར་མ་ཟད། གཟུགས་སོགས་ལ་ཐ་སྙད་དུ་ཆོས་སུ་བདེན་པར་འདུ་ཤེས་པ་དང་། ཆོས་སུ་མེད་པར་ཡང་བདེན་ཞེན་གྱིས་འདུ་ཤེས་མི་འཇུག་སྟེ། དེ་དག་ནི་དེ་ལྟ་བུའི་འདུ་ཤེས་ཡོད་པ་དང་འདུ་ཤེས་མེད་པར་ཡང་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་རོ། །རྣམ་པ་གཅིག་ཏུ་ནི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་དང་། ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་རྣམས་བདེན་པར་མེད་པ་ལའང་བདེན་ཞེན་གྱི་འདུ་ཤེས་མི་འཇུག་པའི་དོན་དུ་བཤད་ཀྱང་རུང་སྟེ།

【譯】彼諸菩薩，非但無有“我”等實執想轉，且於色等名言之上，無有法諦實想轉，無有非法諦實想轉，彼等無有如是想轉，亦無非想轉。亦可言為：無有色等世俗之法諦實想轉，亦無世俗諸法非實之諦實想轉。

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་དག་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན། དེ་ཉིད་དེ་དག་གི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ཞིང་། སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །གལ་ཏེ་ཆོས་མེད་པར་འདུ་ཤེས་འཇུག་ནའང་དེ་ཉིད་དེ་དག་གི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ཞིང་། སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**“所以者何？善現！若菩薩摩訶薩有法想轉，彼即應有我執、有情執、命者執、補特伽羅等執。若有非法想轉，彼亦應有我執、有情執、命者執、補特伽羅等執。”**

འདུ་ཤེས་དེ་ལྟར་འཇུག་ན་སྐྱོན་དུ་འགྱུར་བ་ནི། ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་ཡང་སོགས་དང་། ཆོས་བདག་མེད་པར་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་ཡང་ཞེས་སོགས་དང་འབྲེལ་ལོ། །

【譯】若有如是想轉，則成過失，即如“若有法想轉”，及“若有非法想轉”等所說。

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། ཡང་རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཆོས་ཀྱང་ལོག་པར་གཟུང་བར་མི་བྱ་སྟེ། ཆོས་མ་ཡིན་པ་ཡང་མི་གཟུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**“何以故？善現！不應取法，不應取非法。”**

ཡང་ཆོས་ཀྱང་ལོག་པར་གཟུང་བར་མི་བྱ་སྟེ། ཆོས་མ་ཡིན་པ་ཡང་མི་གཟུང་བའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་པའི་ཆོས་ནི་ལུང་གི་དམ་པའི་ཆོས་བདེན་ཞེན་གྱིས་ལོག་པར་མི་གཟུང་བ་དང་། ཆོས་མ་ཡིན་པ་ནི་དམ་པའི་ཆོས་མ་ཡིན་པ་མུ་སྟེགས་ཀྱི་གཞུང་སོགས་མི་གཟུང་བར་བཤད་པ་ལྟར་ན་དཔྱད་དགོས་པར་སྣང་ངོ། །

【譯】復云：“不應取法，不應取非法。”有釋“法”者，乃教之正法，不應顛倒執實而取；“非法”者，乃非正法，即外道論典，亦不應取。似應善察。

【藏】དེ་བས་ན། དེ་ལས་དགོངས་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་གཟིངས་ལྟ་བུར་ཤེས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་རྣམས་ཀྱང་སྤང་བར་བྱ་ན། ཆོས་མ་ཡིན་པ་རྣམས་ལྟ་ཅི་སྨོས་

ཞེས་གསུངས་སོ། །

【奘譯】**"是故如來密意而說筏喻法門，諸有智者，法尚應斷，何況非法！"**

རྒྱ་མཚན་དེ་བས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཚུལ་དེ་ལ་དགོངས་ནས་ཕྱིན་གྱི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་གྲུ་གཟིངས་ལྟ་བུ་སྟེ་གྲུ་གཟིངས་ནི་ཆུའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ན་མི་དགོས་པར་ཤེས་པ་ལྟ་བུ་མཐར་ཕྱིན་པའི་འཕགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ནི། འབྲས་བུ་ཐོབ་བྱེད་ཀྱི་ཐབས་ལུང་གི་ཚིགས་ལྟ་བུའི་ཆོས་རྣམས་ཀྱང་འབྲས་བུ་ཐོབ་པའི་ཚེ་འདོར་ཞིང་སྤང་བར་བྱ་ན། དམ་པའི་ཆོས་མ་ཡིན་པ་དེ་རྣམས་འདོར་བ་གཞིར་བཅས་ཏེ་ལྟ་ཅི་སྨོས་སོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

【譯】是故如來，由此密意，而說筏喻教法異門。"筏"者，若達彼岸，即不需之；如是已至究竟之諸聖智者，於得果之方便——教之正法，得果之際尚應斷舍，何況是諸非正法也！

དེ་ནི་འབྲས་བུ་ཐོབ་པའི་ཚེ་དགོས་པ་གྲུབ་ཟིན་པས་ལུང་དེ་ལྟ་བུ་རང་དོན་དུ་དགོས་པ་མེད་པ་དང་། དེ་ལ་རག་མ་ལས་པའི་དོན་ནོ། །

【譯】彼義乃謂：得果之時，所為已為成辦，是故如是教法，若為自利，已無需要，不依彼也。

己三、斷無相果疑[22]（第三疑，亦名斷無相云何得說疑）

【藏】གཞན་ཡང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་ཡང་བསྟན་ཏམ། དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་།

【奘譯】**佛複告善現言："善現！於汝意云何？頗有少法，如來、應、正等覺證得阿耨多羅三藐三菩提耶？頗有少法，如來、應、正等覺是所說耶？"**

ཡང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དང་གསུངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་ཅིང་བསྟན་ནམ་སྙམ་དུ་སེམས་སམ་ཞེས་གསུངས་པ་ན།

【譯】佛複告善現言：於汝意云何？頗有少法，如來、應、正等覺證得阿耨多羅三藐三菩提耶？頗有少法，是所說耶？

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་

[22] 世親菩薩云："不應以勝相觀於如來，彼從無為所顯性故，若如是者，複如何說？釋迦牟尼如來證於無上正等菩提，乃能宣揚所有法教，由斯道理彼非正覺，亦不說法。"功德施菩薩云："疑曰：若證時，法、非法皆舍，何故世尊以一念相應正智，現覺諸法，有所說耶？"無相因得無相果，世尊成道說法豈非有相果耶？為斷此疑，故言法身無得無說。

ལྡན་འདས། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པའི་དོན་འདི་བདག་གིས་འཚལ་བ་ལྟར་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་སོ། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བསྟན་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་སོ། །

【奘譯】**善現答言：“世尊！如我解佛所說義者，無有少法，如來、應、正等覺證得阿耨多羅三藐三菩提，亦無有少法，是如來、應、正等覺所說。”**

རབ་འབྱོར་གྱིས་ལན་དུ་བདག་གིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པའི་དོན་འཚལ་བ་སྟེ་གོ་ཞིང་ཤེས་པ་ལྟར་ན། དོན་དམ་པར་སངས་རྒྱས་པ་དང་བསྟན་པའི་ཆོས་གང་ཡང་མ་མཆིས་སོ། །

【譯】善現答言：如我所解、所了、所知佛所說義者，勝義之上，無有少法證得菩提，亦無有少法如來所說。

【藏】དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་ཡང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའམ་བསྟན་པ་དེ་ནི། གཟུང་དུ་མ་མཆིས། བརྗོད་དུ་མ་མཆིས་ཏེ། དེ་ནི། ཆོས་ཀྱང་མ་ལགས། ཆོས་མ་མཆིས་པ་ཡང་མ་ལགས་པའི་སླད་དུའོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། འཕགས་པའི་གང་ཟག་རྣམས་ནི། འདུས་མ་བྱས་ཀྱིས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བའི་སླད་དུའོ། །

【奘譯】**“何以故？世尊！如來、應、正等覺，所證、所說、所思惟法，皆不可取，不可宣說，非法非非法。何以故？以諸賢聖補特伽羅皆是無為之所顯故。”**

རྒྱ་མཚན་ནི་དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཐ་སྙད་དུ་རང་གིས་མངོན་དུ་བྱས་ཤིང་། མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའམ། ཐ་སྙད་དུ་ཆོས་བསྟན་པའོ་ཞེས་བཤད་ཀྱང་དོན་དམ་པར་སངས་རྒྱས་པ་དང་དེས་བསྟན་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་ཅིང་དེ་དག་གི་བདེན་སྟོང་ཆོས་ཉིད་དེ་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་གི་གཟིགས་ངོ་ན་ཡོད་པ་ལྟར་ཐ་སྙད་པའི་བློ་དོན་མཐུན་གྱིས་གཟུང་དུ་མ་མཆིས། ཚིག་གིས་སྤྲོས་མེད་ཀྱི་ཚུལ་དུ་བརྗོད་དུ་མ་མཆིས་ཏེ། དེ་དག་ནི་དོན་དམ་པར་ཆོས་ཀྱང་མ་ལགས། ཐ་སྙད་དུ་ཆོས་མ་མཆིས་པ་སྟེ་མེད་པ་ཡང་མ་ལགས་པའི་སླད་དུ་སྟེ་དེའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】何以故？名言之上，雖言如來現證正覺，雖言如來宣說正法；然勝義上，所證、所說之法，悉皆無有，法性諦空，如同聖者等持所見，非隨順名言之心乃能執取。無戲論理，非可言詮，彼等勝義之上“非法”，名言之上“非非法”故。

རྒྱ་མཚན་དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། འཕགས་པའི་གང་ཟག་རྣམས་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་འདུས་མ་བྱས་ཀྱི་ཆོས་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་ཤིང་བས་རབ་ཏུ་ཕྱེ་བ་སྟེ་བཞག་པའི་སླད་དུའོ་ཞེས་ཞུས་སོ། །འདི་དག་ནི་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་གཟིགས་ངོར་སྤྲོས་པ་དང་བྲལ་བ་ལ་དགོངས་སོ། །

【譯】何以故？以諸賢聖補特伽羅，皆是現證覺受諸法性空之無為法性，而為安立所顯之故。意為聖者等持慧前，離諸戲論。

དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ནི་ཐ་སྙད་དུ་སངས་རྒྱས་པར་འདོད་དགོས་མོད། དོན་དམ་པར་སངས་མ་རྒྱས་པ་

ནི། གོང་དུ་བརྗོད་པ་ལྟར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཡང་རང་གི་ཕུང་པོ་ལ་བརྟེན་ནས་བཏགས་པ་ཙམ་མ་གཏོགས། རང་གི་ཟག་མེད་ཀྱི་ཕུང་པོ་རེ་རེ་བ་དང་ཚོགས་པ་དང་དེ་ལས་ངོ་བོ་ཐ་དད་པ་གང་ཡང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མིན་ཏེ།

【譯】諸佛如來，名言應許成佛，勝義無佛可成，此如上述，如來亦是唯依自蘊而為假立，然自之無漏蘊，若別若聚，若離蘊體，悉非如來。

མགོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་རྩ་བ་ཤེས་རབ་ཀྱི་རབ་བྱེད་ཉེར་གཉིས་པ་ལས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཕུང་པོ་མིན། ། ཕུང་པོ་ལས་གཞན་མ་ཡིན་ཏེ། །དེ་ལ་ཕུང་པོ་དེར་དེ་མེད། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཕུང་ལྡན་མིན། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་གང་ཞིག་ཡོད། ། ཞེས་དང་། ཕུང་པོ་རྣམས་ལ་མ་བརྟེན་པར། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འགའ་ཡང་མེད། ། ཅེས་གསུངས་ཏེ།

【譯】怙主龍樹於《中論》第廿二品[23]中云：“非陰不離陰，此彼不相在，如來不有陰，何處有如來？”又云：“陰合有如來，則無有自性。”

འདིར་གཞུང་གི་རྐང་པ་དང་པོ་གཉིས་སུ་བྱས་པ་ནི་གོ་བདེ་བའི་ཆེད་དོ། །དེ་ལྟར་ན་དེ་འཚང་རྒྱ་བ་དང་རྒྱས་པ་ཡང་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་ཀྱང་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་དེ་མཚོན་ཙམ་སོ། །དེས་ཆོས་བསྟན་པ་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་ཚུལ་ནི་གསང་བ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པའི་མདོ་ལས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཐ་ན་ཡིག་འབྲུ་གཅིག་ཀྱང་མ་གསུངས་སོ། །གསུངས་པ་མི་འགྱུར་རོ། ། ཞེས་པའི་དོན་རྩ་ཤེས་རབ་བྱེད་ཉེར་ལྔ་པ་ལས། དམིགས་པ་ཉེར་ཞི་ཞི་བ་དང་། །དམིགས་པ་ཐམས་ཅད་ཉེར་ཞི་ཞིང་། །སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས་གང་དུ་ཡང་། །སུ་ལའང་ཆོས་འགའ་མ་བསྟན་ཏོ། །ཞེས་པའི་འགྲེལ་པར་རྗེས།

【譯】初二句易知。成佛及佛，名言雖有，然了無自性，唯是相表。所說之法，亦無自性。如《不思議秘密經》[24]云：“乃至於一字，如來無所說，未來亦不說。”《中論》第廿五品[25]釋其義云：“諸法不可得，滅一切戲論，無人亦無處，佛亦無所說。”

སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་ཉེ་བར་ཞི་ཞིང་ཞི་བའི་ངོ་བོ་ལ་མཚན་མར་མི་གནས་པའི་ཚུལ་གྱིས་གནས་པ་དེའི་ཚེ། མཚན་མར་འཛིན་པའི་དམིགས་པ་ཐམས་ཅད་ཉེ་བར་ཞི་ཞིང་མི་དམིགས་པའི་ཕྱིར་དེའི་དབང་དུ་བྱས་ན་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས་ནི་ལྷ་ཡུལ་ལམ་མི་ཡུལ་གང་དུ་ཡང་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་སམ་རྣམ་པར་བྱང་བའི་ཆོས་འགའ་ཡང་མ་བསྟན་ཏོ། །ཞེས་དང་།

【譯】宗大師[26]釋曰：“諸佛世尊，滅諸戲論，證得涅槃，於寂滅體，亦不住相，如是而住。爾時息滅一切相執所得，以無所得，故佛世尊，若於天界，若

---

[23] 《中論》卷四，〈觀如來品第二十二〉 (大藏經, T30, no. 1564, p. 29, c10-p. 30, a11)

[24] 《佛說如來不思議秘密大乘經》卷七，〈如來語密不思議品第八〉：「如來未嘗宣說一字，亦無詮表」(大藏經 T11, no. 312,)

[25] 《中論》卷四，〈觀涅槃品第二十五〉(大藏經, T30, no. 1564, p. 36, b2-16)

[26] 《中論釋 · 正理海》〈25 觀涅槃品〉，宗喀巴大師造。

於人趣，隨於何處，若淨若染，任於何法，亦無所說。”

སངས་རྒྱས་ཀྱིས་སུ་ལའང་ཆོས་མ་བསྟན་ན་གསུང་རབ་ཀྱི་ཐ་སྙད་སྣ་ཚོགས་པ་འདི་དག་ལ་མངོན་པ་ཇི་ལྟར་འབྱུར་ཞེ་ན། སྟོན་པས་ཁོ་བོ་ཅག་ལ་ཆོས་བསྟན་ཏོ་ཞེས་པ་འདི་ནི་གདུལ་བྱ་མ་རིག་པའི་གཉིད་དང་ལྡན་པའི་རྨི་ལམ་རྨི་བཞིན་པ་རྣམས་ཀྱི་རང་གི་རྣམ་རྟོག་ལས་བྱུང་བ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་གསུངས་ཤིང་། འཕགས་པ་ནམ་མཁའ་མཛོད་ཀྱིས་ཞུས་པའི་མདོ་ལས་ཀྱང་འབྱུང་སྟེ་རྟོགས་དཀའ་བའི་གནས་སོ། །འདིར་བཤད་པ་ལྟར་འོག་ནས་ཀྱང་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཆོས་མ་བསྟན་ཞེས་གསུངས་པའི་དོན་ཡང་ཤེས་པར་བྱའོ། །མདོར་ན་ཆོས་ཀྱང་མ་ལགས་ཞེས་པས་རྟག་པའི་མཐའ་དང་། ཆོས་མ་མཆིས་པ་མ་ལགས་ཞེས་པས་ཆད་པའི་མཐའ་བཀག་པ་སྟེ། སྒྲོ་སྐུར་གྱི་མཐའ་གཉིས་སྤངས་ནས་འཕགས་པའི་གང་ཟག་རྣམས་ཞེས་སོགས་ཀྱིས་ཐ་སྙད་དུ་འཕགས་པའི་གང་ཟག་ཆེན་པོ་དག་གིས་འདུས་བྱས་ཀྱི་ཆོས་ཉིད་མངོན་དུ་རྟོགས་ཤིང་མྱང་འདས་མངོན་དུ་བྱས་པར་འཇོག་ཅེས་གསུངས་པའོ། །

【譯】又云：“問：若佛於誰亦未說法，云何出現種種名言經典？答：言‘大師為吾等說法’者，乃因化機具有無明睡夢，於其夢中，由自分別心所顯現故。”《聖虛空藏請問經》[27]亦有宣說，此極難知也。如彼所釋，則後所說“佛未說法”之義，亦當了知。總之，由言“非法”而斷常邊，由言“非非法”而遮斷邊。由斷增減二邊，故言“以諸賢聖補特伽羅”等，而謂名言之上，安立聖補特伽羅現證有為法性，逮得涅槃。

དེ་ལྟར་སངས་རྒྱས་པ་དང་ཆོས་བསྟན་པ་སོགས་ཆོས་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་མེད་ཀྱང་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་པས་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་ལས་བསོད་ནམས་ཆེན་པོ་འབྱུང་མོད། དེ་ལས་ཀྱང་ཆོས་འདི་ལ་ཐོས་བསམ་སྒོམ་པའི་ཉམས་ལེན་བྱས་པའི་བསོད་ནམས་ལྷག་པར་ཆེའོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】如是，成道、說法等一切諸法，勝義雖無，名言卻有，故由行施能出廣大福德。然聞思修此等諸法所作福德，較之更為增上廣大。

己四、初重功德校量

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་མང་དུ་བསྐྱེད་དམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། མང་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ། མང་ལགས་ཏེ། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་མང་དུ་བསྐྱེད་དོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་ཉིད་ཕུང་པོ་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

[27] 《大集大虛空藏菩薩所問經》，大藏經第 13 冊 No. 0404

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？若善男子或善女人，以此三千大千世界盛滿七寶持用佈施，是善男子或善女人，由此因緣所生福聚寧為多不？”善現答言：“甚多！世尊！甚多！善逝！是善男子或善女人，由此因緣所生福聚其量甚多。何以故？世尊！福德聚福德聚者，如來說為非福德聚，是故如來說名福德聚福德聚。”**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་ཁྱོད་འདི་སྙམ་དུ་སེམས། རིགས་ཀྱི་བུ་དང་བུ་མོ་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས། ཇི་སྐད་དུ་མཛོད་ལས། གླིང་བཞི་པ་དང་ཉི་ཟླ་དང་། །རི་རབ་དང་ནི་འདོད་ལྷ་དང་། །ཚངས་པའི་འཇིག་རྟེན་སྟོང་ལ་ནི། །སྟོང་ནི་སྤྱི་ཕུད་ཡིན་པར་འདོད། །དེ་སྟོང་ལ་ནི་སྟོང་གཉིས་པ། །བར་མའི་འཇིག་རྟེན་ཁམས་ཡིན་ནོ། ། དེ་སྟོང་ལ་ནི་སྟོང་གསུམ་མོ། །ཞེས་འབྱུང་བ་ལྟར།

【譯】佛問善現：於汝意云何？若善男子或善女人，如《俱舍論》所云：“四大洲日月，蘇迷盧欲天，梵世各一千，名一小千界，此小千千倍，說名一中千，此千倍大千，皆同一成壞。[28]”

སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་གསེར་དང་དངུལ་དང་ཤེལ་དང་བཻ་ཌཱུརྻ་དང་རྡོའི་སྙིང་པོ་དང་སྤུག་དང་མུ་ཏིག་དམར་པོ་སྟེ་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་གང་བར་བྱས་ཏེ། གཞན་ལ་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན་བསོད་ནམས་ཀྱིས་ཕུང་པོ་མང་དུ་བསྐྱེད་དམ་དྲིས་པས། ལན་དུ་རབ་འབྱོར་གྱིས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་མང་བར་ཞུས་ཤིང་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་ཡང་རྨི་ལམ་དང་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་ཡོད་པར་འཇོག་ལགས་ཀྱི། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་ཉིད་དོན་དམ་པར་ཕུང་པོར་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་ཤིང་། ཐ་སྙད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་ལ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ། ། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་ཐ་སྙད་མཛད་ཅིང་གསུངས་སོ་ཞེས་གསོལ།

【譯】以此三千大千世界，盛滿金、銀、玻璃、琉璃、瑪瑙、珊瑚、紅珍珠七寶，於他持用佈施，所生福聚寧為多否？善現答言：福聚甚多！福聚縱多，亦如夢幻，唯是名言安立而有；福德聚者，勝義 “非”為“福德聚”，名言說名福德聚。

འདིས་ནི་ལས་དཀར་ནག་ཐོར་བྱས་པ་དང་ཕྱིས་བྱེད་པར་འགྱུར་བའི་འདས་པ་འགགས་ཤིང་མ་འོངས་པ་ད་ལྟ་མ་བྱུང་བས་མེད་ཀྱང་། ཕྱིར་ཡོད་པར་འདོད་དགོས་ཤིང་དེ་ཉིད་བྱེད་པ་པོའི་སེམས་རྒྱུད་དག་འབྲེལ་བ་ལས་འབྲས་བུ་འབྱུང་བར་འདོད་དགོས་ཚུལ་ལ་སོགས་བསྟན་ཏེ་ཅུང་དཀའ་བའི་གནས་ཡིན་ནོ། །

【譯】此乃顯示，黑白二業，昔已作者，不通過去；後欲作者，未來現在亦未生起，是故無有。然一般仍需承許有之，彼由關聯作者相續，而許有因有果，此中道理，略為難知。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ

[28]《阿毘達磨俱舍論本頌》卷一，〈分別世界品第三〉。

ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས། གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་གཅིག་ཙམ་བཟུང་ནས་གཞན་དག་ལ་ཡང་འཆད་ཅིང་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་ན། དེ་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། །

【奘譯】**佛複告善現言：“善現！若善男子或善女人，以此三千大千世界盛滿七寶持用佈施。若善男子或善女人，於此法門乃至四句伽陀，受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意，由是因緣所生福聚，甚多於前無量無數。”**

ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཞེས་འབྱུང་བ་ནི་འདི་བོད་སྐད་དུ་ཚིགས་བཅད་མ་ཡིན་ཀྱང་ལེགས་སྦྱར་གྱི་སྐད་ལ་ཚིགས་བཅད་དུ་བསྒྲིགས་རྒྱུ་ཡོད་པ་ལ་དགོངས་པའོ། །བཟུང་བ་ནི་ཚིག་བློ་ལ་བཟུང་བ་དང་། གླེགས་བམ་ལག་ཏུ་ཡོད་པ་ལའང་བྱར་རུང་ཞིང་ཁ་ཏོན་བྱེད་པ་དང་། ཡང་དག་པར་འཆད་པ་ནི་ཚིག་བརྗོད་ཅིང་ལེགས་པར་འཆད་པ་དང་། སྟོན་པ་ནི་དོན་ལེགས་པར་སྟོན་པ་ལ་བཤད་ཅིང་དེ་ནི་གཙོ་ཆེ་བའི་དབང་དུ་མཛད་པའོ། །

【譯】“伽陀”者，意謂藏語雖非偈頌，然梵語可成偈頌。“受持”者，乃背誦文句、手持經函並作讀誦。如理“宣說”者，即詮釋文句、善為宣說。“開示”者，善巧開釋其義。此就主要而表也。

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱི་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ནི། འདི་ལས་བྱུང་སྟེ། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ཀྱང་འདི་ལས་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**“何以故？一切如來、應、正等覺阿耨多羅三藐三菩提皆從此經出，諸佛世尊皆從此經生。**

དེ་ལྟར་བཟུང་བ་སོགས་བྱས་ན་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཆེས་གྲངས་མེད་ཅིང་དཔག་ཏུ་མེད་པ་ཞིག་བསྐྱེད་དོ། །རྒྱུ་མཚན་ནི། ཟང་ཟིང་གི་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་ལས་ཆོས་ཀྱི་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་ཕན་ཡོན་ལྷག་པར་ཆེ་ཞིང་། དེར་མ་ཟད། ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ནི་གཞུང་འདིའི་བརྗོད་བྱའི་དོན་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཤེར་ཕྱིན་འདི་ལས་ཐོབ་ཅིང་བྱུང་སྟེ། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ཀྱང་འདི་ཉམས་སུ་བླངས་པ་ལས་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་རོ། །ཐ་སྙད་དུ་དེ་ལྟར་ཡིན་ཀྱང་དོན་དམ་པར་ཐོབ་པར་བྱར་མེད་དེ།

【譯】由是受持等諸因緣所生福聚，甚多於前無量無數。何以故？非但法施功德利益，超勝增上財物佈施，且正等正覺菩提，亦皆從此經所詮義證悟空性之般若而得出故；諸佛世尊亦由修此而得生故。名言如是，勝義了無所得。

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་དེ་དག་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**“所以者何？善現！諸佛法諸佛法者，如來說為非諸佛法，是故如來說名諸佛法諸佛法。”**

སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྟོབས་བཅུ་ལ་སོགས་པ་དེ་དག་ཐ་སྙད་དུ་བཏགས་པ་ཙམ་མ་གཏོགས། དོན་དམ་པར་དེ་དག་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པ་དེའི་ཕྱིར་ཏེ། འོན་ཀྱང་ཀུན་རྫོབ་ཙམ་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ལ་དེ་དང་དེར་ཐ་སྙད་གདགས་སོ་ཞེས་པའོ། །

【譯】諸佛法者，乃佛十力等，此等唯是名言假立，勝義之上，如來說為非諸佛法，是故世俗之上，於彼彼假立說名諸佛法也。

戊二、二重校量斷疑分四：己一、斷聲聞得果疑；己二、斷菩薩得法疑；己三、斷莊嚴佛土疑；己四、二重功德校量

己一、斷聲聞得果疑[29]（第四疑，亦名斷聲聞得果是取疑）分四：庚一、預流果；庚二、一來果；庚三、不還果；庚四、阿羅漢果

ཉན་ཐོས་འཕགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་འབྲས་བུ་གང་ཐོབ་པ་དེ་ཡང་བདག་མེད་རྟོགས་ནས་ཐོབ་པ་ཡིན་གྱི། དེ་མ་རྟོགས་པར་ཐོབ་པར་མི་ནུས་སོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】聲聞聖者得獲其果，亦由證悟無我而得，若未證彼則不能得。

庚一、預流果

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་སམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། ཅི་ལའང་ཞུགས་པ་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་ཞེས་བགྱིའོ། །གཟུགས་ལའང་མ་ཞུགས། སྒྲ་ལ་མ་ལགས། དྲི་ལ་མ་ལགས། རོ་ལ་མ་ལགས། རེག་བྱ་ལ་མ་ལགས་ཆོས་ལའང་མ་ཞུགས་ཏེ། དེས་ན། རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་ཞེས་བགྱིའོ། ། བཅོམ་ལྡན་འདས། གལ་ཏེ་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་དེ་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ། །སྙམ་དུ་སེམས་པར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་དེའི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？諸預流者頗作是念：我能證得預流果不？”善現答言：“不也！世尊！諸預流者不作是念：我能證得預流之果。何以故？世尊！諸預流者無少所預，故名預流；不預色、聲、香、味、觸、法，故名預流。世尊！若預流者作如是念：我能證得預流之果，即為執我、有情、命者、士夫、補特伽羅等。”**

རབ་འབྱོར་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པས་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གི་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་བདེན་པར་ཞེན་ཅིང་སེམས་སམ་སྙམ་མམ་ཞེས་གསུངས་པ་ན། རབ་འབྱོར་གྱིས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །རྒྱུ་མཚན་ལ་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་དེ་ནི་དོན་དམ་པར་འཇུག་བྱ་གང་ལ་ཡང་ཞུགས་པ་མ་མཆིས་ཀྱང་། ཐ་སྙད་དུ་ཐར་པའི་ལམ་རྒྱུན་ལ་

---

29 世親菩薩云：“聖人皆是非集造之所顯示，為此諸聖，於彼證法不可取、不可說者，諸預流等聖人，並悉取其自果，如何此成非所取性？於其所取而宣說者，非不可說性。”功德施菩薩云：“疑曰：若所證法無有性者，四聖果云何得成？不見世間無物有果。”此源於第三疑，無為法中無得無取，何故四果取果言證？

ཞུགས་པ་ན་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【譯】經云：善現！諸預流者頗作如是實執之念：我能證得預流果不？善現答言：不也！何以故？諸預流者，勝義之上，於諸所入雖無所預，名言之上，卻可預入解脫道流，故名預流。

དོན་དམ་པར་གང་ལ་ཡང་མ་ཞུགས་ཤིང་གཟུགས་དང་སྒྲ་དང་དྲི་དང་རོ་དང་རེག་བྱ་དང་ཆོས་རྣམས་ལ་ཡང་དོན་དམ་པར་བཟུང་ནས་ཞུགས་པ་མ་ལགས་སོ། །

【譯】勝義之上，無少所預，於色、聲、香、味、觸、法等，勝義亦複不執不預。

རྗེས་འཇུག་པའི་ཊཱི་ཀ་ཆེན་དུ་སྐབས་འདི་དྲངས་ཏེ། རྒྱུན་ཞུགས་ཀྱིས་ཐོབ་མཁན་དང་ཐོབ་བྱའི་འབྲས་བུ་བདེན་པར་བཟུང་ནས། བདག་གིས་རྒྱུན་ཞུགས་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་སེམས་ན། དེ་ཉིད་དེ་ཡི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་པས་གང་ཟག་དང་འབྲས་བུ་བདེན་འཛིན་བདག་འཛིན་དུ་གསུངས་པའི་དང་པོ་ནི། གང་ཟག་གི་བདག་འཛིན་དང་། གཉིས་པ་ནི་ཆོས་ཀྱི་བདག་འཛིན་ནོ། །

【譯】如宗大師於《入中論大疏[30]》中，亦引此段經文而云：“此謂若預流者，於能得人及所得果執為實有而作是念，我能證得預流之果，即為執我。蓋執補特伽羅實有，即補特伽羅我執，執果實有，即法我執。

རྒྱུན་ཞུགས་ཀྱིས་བདེན་པར་བཟུང་ནས་བདག་གིས་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ་སྙམ་དུ་མི་འཛིན་པ་ནི། བདེན་འཛིན་གྱི་ཡུལ་སུན་ཕྱུང་བའི་དབང་དུ་མཛད་པ་ཡིན་གྱི། ལྷན་སྐྱེས་ཀྱི་འཛིན་པ་ཡང་མེད་པར་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ། །དེས་ནི་ཕྱི་མ་རྣམས་ཀྱང་ཤེས་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】所言諸預流者不執實有能證果者，約彼無有實執所著之境，非說彼身全無俱生我執也。於後三果亦應如是知。”

དོན་ནི་རྒྱུན་ཞུགས་སོགས་བཞིའི་བྲལ་བའི་འབྲས་བུ་འགོག་བདེན་ཐོབ་པ་ལ་སྟོང་ཉིད་ངེས་པར་རྟོགས་དགོས་པར་བསྟན་ཅིང་། དེ་ལ་བདེན་མེད་རྟོགས་ནས་བདེན་འཛིན་གྱི་ཞེན་ཡུལ་སུན་འབྱིན་དགོས་པར་བཤད་པའོ། །དེས་ན་བདེན་འཛིན་གྱི་ཞེན་ཡུལ་སུན་འབྱིན་སྐྱོང་མ་སྐྱོང་བའི་སྒོ་ནས་འཇོག་སྟེ། ཇི་སྲིད་གཞི་གང་ལ་བདེན་པར་གྲུབ་བམ་མ་གྲུབ་སྙམ་དུ་དཔྱོད་པ་ཞུགས་པ་ན་བདེན་ཞེན་ལས་འདའ་མི་ནུས་པའི་བར་དེ་སྲིད་དུ་བདེན་འཛིན་གྱི་ཞེན་ཡུལ་སུན་འབྱིན་མི་ནུས་པས་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པར་འཇོག་གོ །དེ་བཞིན་དུ་ལན་ཅིག་ཕྱིར་འོང་བ་དང་ཕྱིར་མི་འོང་བ་དང་དགྲ་བཅོམ་པ་གསུམ་ལ་སྦྱར་ནས་གསུངས་པ་ལྟར་ཏེ་དོན་ནི་སྔར་ལྟར་རོ། །

【譯】義謂欲得預流等滅諦離系四果，定須通達空性，應由通達彼無實有，而破實執耽著之境。是故乃依於實執耽著境，是否生起斷除覺受而為安立。乃至於法預察是否諦實有想，若未能離實有耽著，即未能破實執耽著之境，即立實執所系。一來、不還、阿羅漢三果，亦應如是配合，其義如前。

[30] 《入中論善顯密意疏》卷二，〈釋第一勝義菩提心之二〉，宗喀巴大師造，法尊法師漢譯。

རྒྱུན་ཞུགས་སོགས་བཞི་ལ་ཞུགས་པ་དང་འབྲས་གནས་བྱང་རེ་ཡོད་པས་སོ་སོར་ཕྱེ་ན་གང་ཟག་ཡ་བརྒྱད་དང་། བྱང་རེ་བསྡོམས་ན་སྐྱེས་བུ་བྱང་བཞིར་འགྱུར་རོ། །

【譯】預流等四，各有向、果二者，是故別開，即為單八僧伽；若作雙配，即為四雙僧伽。

འདིའི་བཞི་ལ་བཤད་པ་མང་དུ་ཡོད་ཀྱང་མཚོན་ཙམ་ནི་རྒྱུན་ཞུགས་དགེ་སྦྱོང་ཚུལ་གྱི་འབྲས་བུ་འགོག་བདེན་ནི་མཐོང་སྤངས་ཀུན་སྦྱོར་གསུམ་སྤངས་པའི་སྒོ་ནས་བཞག་པས། དེ་ལྟ་བུའི་འབྲས་བུ་དེ་ཐོབ་ནས་དེ་ལ་གནས་པ་ལ་ནི་རྒྱུན་ཞུགས་འབྲས་གནས་དང་། དེ་ཐོབ་ཕྱིར་དུ་འབད་ཅིང་ཞུགས་པ་ལ་དེའི་ཞུགས་པ་ཞེས་བྱ་ཞིང་། ཀུན་སྦྱོར་གསུམ་ནི། འཇིག་ལྟ་དང་། །ཚུལ་ཁྲིམས་དང་ཞུགས་མཆོག་འཛིན་དང་། །ཐེ་ཚོམ་ཉོན་མོངས་ཅན་ནོ། །འཇིག་ལྟ་ལ་ལྷན་སྐྱེས་ཡོད་ཀྱང་འདིར་ཀུན་བརྟགས་སོ། །

【譯】此四釋說甚多，若略表說，則預流沙門性滅諦果者，由斷見斷三結安立，得證如是之果住於彼者，名住預流果；為得此果勵力趣入者，名預流向[31]。見斷三結[32]者，見結、戒禁取結、疑結也。見結亦有俱生薩迦耶見，此處則指遍計薩迦耶見。

庚二、一來果

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བ་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ། །སྙམ་དུ་སེམས་སམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། གང་ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བ་ཉིད་དུ་ཞུགས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། ལན་གཅིག་ཕྱིར་འོང་བ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？諸一來者頗作是念：我能證得一來果不？”善現答言：“不也！世尊！諸一來者不作是念：我能證得一來之果。何以故？世尊！以無少法證一來性，故名一來。”**

ཕྱིར་འོང་གི་འབྲས་བུ་ནི་འདོད་ཉོན་དྲུག་པ་སྤངས་པའི་ཆ་ནས་འཇོག་ཅིང་། དེ་ལ་གནས་པ་ནི་དེའི་འབྲས་གནས་དང་། དེ་ཐོབ་ཕྱིར་དུ་བརྩོན་པས་འཇུག་པ་ནི་དེའི་ཞུགས་པའོ། །

---

[31]《大乘阿毘達磨集論》卷六，〈得品第三〉:「**何等預流向補特伽羅**？謂住順決擇分位，及住見道十五心剎那位。**何等預流果補特伽羅**？謂住見道第十六心剎那位。即此見道，亦名趣入正性決定，亦名於法現觀。若於欲界未離欲者，後入正性決定位，得預流果。若於欲界倍離欲者，後入正性決定位，得一來果。若已離欲界欲者，後入正性決定位，得不還果。若已永斷見道所斷一切煩惱，得預流果。何故但言永斷三結得預流果？最勝攝故。何故最勝？以於解脫是不發趣因故，雖已發趣複為邪出離因故，及為不正出離因故；又此三結，是迷所知境因故，迷見因故，迷對治因故。」

[32]《大乘阿毘達磨集論》卷四〈諦品第一〉:「**見結者**，即三見，謂薩迦耶見、邊執見、邪見。見結所系故，於邪出離妄計追求，妄興執著，於邪出離妄執著已，廣行不善，不行諸善，由此能招未來世苦，與苦相應。**取結者**，謂見取、戒禁取。取結所系故，於邪出離方便妄計執著，以妄執著邪出離方便故，廣行不善，不行諸善，由此能招未來世苦，與苦相應。**疑結者**，謂於諦猶豫。疑結所系故，於佛法僧寶妄生疑惑，以疑惑故於三寶所不修正行，以於三寶所不修正行故，廣行不善，不行諸善，由此能招未來世苦，與苦相應。」(大藏經, T31, no. 1605)

【譯】一來果者，由斷欲界第六煩惱而安立，安住彼果，即一來果；為得此果精進趣入，即一來向[33]。

庚三、不還果

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ཕྱིར་མི་འོང་བ་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་ཕྱིར་མི་འོང་བའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་བོ། །སྙམ་དུ་སེམས་སམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི། མ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། གང་ཕྱིར་མི་འོང་བ་ཉིད་དུ་ཞུགས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། ཕྱིར་མི་འོང་བ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？諸不還者頗作是念：我能證得不還果不？”善現答言：“不也！世尊！諸不還者不作是念：我能證得不還之果。何以故？世尊！以無少法證不還性，故名不還。”**

ཕྱིར་མི་འོང་གི་འབྲས་བུ་ནི་འདོད་ཉོན་དགུ་པ་སྤངས་པའི་ཆ་ནས་འཇོག་ཅིང་། དེ་ལ་གནས་པ་དང་དེའི་ཆེད་དུ་ཞུགས་པ་ནི་འབྲས་གནས་དང་ཞུགས་པའོ། །

【譯】不還果者，由斷欲界第九煩惱而安立，安住彼果，即不還果；為彼果而趣入，即不還向[34]。

庚四、阿羅漢果

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དགྲ་བཅོམ་པ་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་དགྲ་བཅོམ་པ་ཉིད་ཐོབ་བོ། །སྙམ་དུ་སེམས་སམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། གང་དགྲ་བཅོམ་པ་ཞེས་བགྱི་བའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། གལ་ཏེ་དགྲ་བཅོམ་པ་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་དགྲ་བཅོམ་པ་ཉིད་ཐོབ་བོ། །སྙམ་དུ་སེམས་པར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་དེའི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？諸阿羅漢頗作是念：我能證得阿羅漢不？”善現答言：“不也！世尊！諸阿羅漢不作是念：我能證得阿羅漢性。何以故？世尊！以無少法名阿羅漢，由是因緣名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作如是念：我能證得阿羅漢性，即為執我、有情、命者、士夫、補特伽羅等。”**

དགྲ་བཅོམ་པའི་འབྲས་བུ་ནི་སྲིད་རྩེའི་ཉོན་མོངས་དགུ་པ་སྤངས་པའི་ཆ་ནས་འཇོག་ཅིང་། འབྲས་བུ་དེ་ལ་གནས་པ་དང་དེ་ཐོབ་ཕྱིར་ཞུགས་པ་ནི་དགྲ་བཅོམ་འབྲས་གནས་དང་ཞུགས་པ་སྟེ་ཞིབ་ན་མང་དུ་བཤད་དགོས་

---

33 《大乘阿毘達磨集論》卷六，〈得品第三〉：「**何等一來向補特伽羅**？謂於修道中，已斷欲界五品煩惱，安住彼道。**何等一來果補特伽羅**？謂於修道中，已斷欲界第六品煩惱，安住彼道。」(大藏經, T31, no. 1605)

34 《大乘阿毘達磨集論》卷六，〈得品第三〉：「**何等不還向補特伽羅**？謂於修道中，已斷欲界第七、第八品煩惱，安住彼道。**何等不還果補特伽羅**？謂於修道中，已斷欲界第九品煩惱，安住彼道。若已永斷一切見道所斷煩惱，及已永斷欲界修道所斷一切煩惱，得不還果。何故但言永斷五順下分結得不還果？最勝攝故。何故最勝？能為下趣下界勝因故。」(大藏經,T31,no.1605)

པར་སྣང་ངོ། །

【譯】阿羅漢果者，由斷有頂第九煩惱而安立，安住彼果，即阿羅漢果；為得彼果而趣入，即阿羅漢向[35]。如若細說，顯然得長篇累牘也。

ལན་ཅིག་ཕྱིར་འོང་བའི་དོན་ནི་འདོད་ཁམས་སུ་ད་དུང་སྐྱེ་བ་ལན་གཅིག་ལེན་དགོས་པ་དང་། ཕྱིར་མི་འོང་བ་ནི་དེ་ལེན་མི་དགོས་པའོ། །གཞན་ཡང་ཕྱིར་འོང་གི་འབྲས་བུ་ནི། ཀུན་སྦྱོར་གསུམ་དང་འདོད་པ་ལ་འདུན་པ་དང་གནོད་སེམས་ཏེ་ཐ་མའི་ཆ་མཐུན་ལྔ་སྤངས་པའི་སྒོ་ནས་འཇོག་པ་དང་།

【譯】一來之義，即當欲界受生一次；不還者，無須受生；又一來果者，由斷見斷三結、欲貪、嗔恚五順下分而安立；

ཕྱིར་མི་འོང་གི་འབྲས་བུ་ནི་ཁམས་གོང་མ་གཉིས་ཀྱི་འདོད་ཆགས་དང་རྒོད་པ་དང་ང་རྒྱལ་དང་མ་རིག་པའི་ཕྱོགས་གཅིག་སྤངས་པའི་སྒོ་ནས་འཇོག་ཚུལ་ཡོད་ཅིང་། འདི་དག་རྣམས་ཉན་ཐོས་ཁོ་ན་སྟེ། འདིར་ཐལ་འགྱུར་བའི་ལུགས་སུ་ཐམས་ཅད་འཕགས་པ་ཡིན་ལ། ཀུན་བཏུས་ཀྱི་ལུགས་ལ་རྒྱུན་ཞུགས་ཞུགས་པ་ལ་སོ་སྐྱེ་ཡོད་ཀྱང་གཞན་ཐམས་ཅད་འཕགས་པའོ། །

【譯】不還果者，由斷上二界之欲貪、掉舉、我慢及一分無明而安立。此等唯是聲聞僧伽，中觀應成許其皆為聖者；《集論》則許預流向有凡夫，餘皆聖者。

མདོར་ན་རྒྱུན་ཞུགས་སོགས་བཞི་པོ་དེས་ཐོབ་མཁན་དང་ཐོབ་བྱའི་འབྲས་བུ་ལ་བདེན་ཞེན་མི་བྱེད་ཅིང་། བདེན་འཛིན་ལྷན་སྐྱེས་ཡོད་སྲིད་ཀྱང་དེའི་ཞེན་ཡུལ་སུན་མ་ཕྱུང་བ་ནི་མེད་དེ། དེ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པ་སྔོན་དུ་སོང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】總之，預流四果，於能得人、所得果，不執實有。雖有俱生實執，然無實執耽著之境，通達空性為先行故。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས། བདག་ནི། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ་རྣམས་ཀྱི་མཆོག་ཏུ་བསྟན་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་''བདག་འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་དགྲ་བཅོམ་པ་ལགས་ཀྱང་། བཅོམ་ལྡན་འདས། བདག་འདི་སྙམ་དུ། བདག་ནི། དགྲ་བཅོམ་པའོ། །སྙམ་དུ་མི་སེམས་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། གལ་ཏེ་བདག་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་དགྲ་བཅོམ་པ་ཉིད་ཐོབ་བོ། །སྙམ་དུ་སེམས་པར་གྱུར་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ལ་རིགས་ཀྱི་བུ་རབ་འབྱོར་ནི། ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ་རྣམས་ཀྱི་མཆོག་ཡིན་ཏེ། ཅི་ལའང་མི་གནས་པས་ན། ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ། ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པ་ཞེས་ལུང་མི་སྟོན་ལགས་སོ། །

[35] 《大乘阿毘達磨集論》卷六，〈得品第三〉：「**何等阿羅漢向補特伽羅**？謂已永斷有頂八品煩惱，安住彼道。**何等阿羅漢果補特伽羅**？謂已永斷有頂第九品煩惱，安住彼究竟道。若阿羅漢永斷三界一切煩惱，何故但言永斷五順上分結，得阿羅漢果？最勝攝故。何故最勝？是取上分因及不舍上分因故。」

【奘譯】“所以者何？世尊！如來、應、正等覺說我得無諍住最為第一。世尊！我雖是阿羅漢永離貪欲，而我未曾作如是念：我得阿羅漢永離貪欲。世尊！我若作如是念：我得阿羅漢永離貪欲者，如來不應記說我言：善現善男子得無諍住最為第一。以都無所住，是故如來說名無諍住無諍住。”

དེ་ནས་རབ་འབྱོར་བདག་ཐ་སྙད་དུ་ཉོན་མོངས་སྤངས་པའི་དགྲ་བཅོམ་པ་ལགས་ཀྱང་། བདག་གིས་བདག་ནི་དགྲ་བཅོམ་པའོ་སྙམ་དུ་བདེན་པར་མི་འཛིན་ལགས་སོ་ཞེས་དང་། གལ་ཏེ་དེ་ལྟར་འཛིན་ན་ནི་བདག་ཀྱང་ཉོན་མོངས་ཅན་དུ་འགྱུར་བས་དགྲ་བཅོམ་པ་མ་ཡིན་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】是故善現答言：名言之上，我雖是阿羅漢，永離貪欲，而我未曾作如是實執之念：我得阿羅漢。我若作如是念，則我未離煩惱，非是阿羅漢。

བདག་ནི་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡིན་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བདག་ལ་ཐ་སྙད་དུ་རིགས་ཀྱི་བུ་རབ་འབྱོར་ནི་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པ་རྣམས་ཀྱི་མཆོག་ཏུ་ལུང་བསྟན་ལ། དོན་དམ་པར་ཅི་ལ་ཡང་མི་གནས་པས་ན་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་གནས་པར་ཞེས་ལུང་མི་སྟོན་ཏེ། དོན་དམ་པར་གནས་བྱ་དང་གནས་བྱེད་དང་གནས་པ་པོ་གང་ཡང་མ་གྲུབ་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་བཤད་དེ། ཐལ་འགྱུར་བས་བདེན་འཛིན་ཉོན་མོངས་སུ་བཞེད་པ་དང་མཐུན་ནོ། །

【譯】我是阿羅漢，即世尊於名言之上，記說我言：善現善男子得無諍住最為第一。然勝義上，以都無所住，是故不記得無諍住。勝義之上，能住、所住、住者悉不成立故。此與應成派許實執為煩惱者相順。

己二、斷菩薩得法疑[36]（第五疑，亦名斷釋迦然燈取說疑）

དོན་དམ་པར་ཐོབ་བྱ་དང་ཐོབ་བྱེད་དང་ཐོབ་མཁན་རྣམས་མེད་པར་མ་ཟད། དོན་དམ་པར་བླང་བར་བྱ་བའི་ཆོས་ཀྱང་མེད་ཅེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】勝義之上，非但無有所得、能得及得者，勝義之上，所取之法，亦皆無有。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ།

【奘譯】佛告善現：“於汝意云何？如來昔在然燈如來、應、正等覺所，頗於少法有所取不？”

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ངས་སྔོན་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ལས་དོན་དམ་པར་གང་བླངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་མམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན།

【譯】佛問善現：於汝意云何？如來我昔在然燈如來佛所，勝義頗有少法有所取不？

[36] 世親菩薩云：“次複起疑言：世尊昔於然燈佛所有法可取，彼亦為他說其法要，以此而言如何得成無取無說？為答斯難，故雲實無有法是如來所取。”功德施菩薩云：“疑曰：若預流等不得自果，云何世尊遇然燈佛，獲無生忍？”此源自第三疑，無為法中，無取無得，何故釋迦於然燈所聞其法要，有法可取耶？

【藏】རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་སོ། །

【奘譯】善現答言："不也！世尊！如來昔在然燈如來、應、正等覺所，都無少法而有所取。"

རབ་འབྱོར་གྱིས་དེ་མ་མཆིས་སོ་ཞེས་ལན་ཕུལ། འདིར་གྲོས་སུ་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ཀྱི་མཚན་ནས་སྨོས་པ་ནི། སྟོན་པས་སྔོན་གཞོན་ནུ་ཆོས་ཀྱི་སྤྲིན་དུ་གྱུར་པའི་ཚེ། སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་བྱིན་གྱིས་བརླབས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་མི་སྐྱེ་བའི་ཆོས་ལ་བཟོད་པ་ཆེན་པོ་ཐོབ་ཅིང་། ས་བརྒྱད་པ་མངོན་དུ་མཛད་པ་ན་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་ཁྱོད་ལ་མ་འོངས་པའི་དུས་སུ་སངས་རྒྱས་ཤཱཀྱ་ཐུབ་པ་ཞེས་བྱ་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་ལུང་བསྟན་པའི་བཀའ་དྲིན་དྲན་པའི་ཆེད་དེ་འོག་ཏུ་བཤད་པར་བྱའོ། །

【譯】善現答言："不也！"此中別舉然燈如來，乃因大師昔為法雲童子時，依然燈佛加被而得無生法忍，現證八地，時然燈佛授記曰："汝於來世當得做佛，號釋迦牟尼！"為念其恩，是故應說。

མི་སྐྱེ་བའི་ཆོས་ལ་བཟོད་པ་ཆེན་པོ་ཐོབ་པ་ནི། ཉོན་མོངས་སྤངས་ཤིང་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པའི་ཆོས་ཉིད་མཐའ་དག་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པའི་མི་རྟོག་ཡེ་ཤེས་ལ་གོམས་པ་དབང་བསྒྱུར་ཐོབ་པའི་ཕྱིར་མཉམ་གཞག་གི་གནས་སྐབས་སུ་མ་ཟད། རྗེས་ཐོབ་ཀྱི་སྐབས་སུ་ཡང་འདུས་བྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་བདེན་སྟོང་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུ་འབབ་ཞིག་ཏུ་སྣང་བར་འགྱུར་རོ། །

【譯】得無生法忍者，已斷煩惱，現證諸法自性空之法性，於此無分別慧串習而得自在，是故非但於此等持之中，即使後得之時，亦能顯現有為諸法諦空如幻。

མི་སྐྱེ་བའི་ཆོས་ལ་བཟོད་པ་ཐོབ་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་བདེན་མེད་དུ་མངོན་དུ་གཟིགས་ཤིང་གང་ལུང་བསྟན་པ་དང་ཐོབ་པར་བྱ་བ་དང་འཚང་རྒྱ་བར་འགྱུར་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པར་གཟིགས་པས། མར་མེ་མཛད་ལས་བདེན་གྲུབ་ཀྱི་ཆོས་གང་ཡང་བླངས་སྙམ་དུ་ཞེན་པ་མེད་དོ། །

【譯】由得無生法忍，故見諸法了無諦實，授記者、所得者及當得成佛，悉皆性空，是故不起如是耽著：我於然燈佛所，頗有諦實之法而有所取也。

དེ་ཡང་ལུང་སྟོན་པའི་དུས་སུ་གང་དུ་ལུང་བསྟན་པའི་སངས་རྒྱས་དེ་མེད་ཅིང་། ལུང་བསྟན་པའི་དུས་ཀྱི་གང་ཟག་དེ་ལུང་བསྟན་ནས་སངས་རྒྱས་པའི་ཚེ་ཡང་མེད་ཀྱང་། ཐ་སྙད་དུ་འཚང་རྒྱ་བར་ལུང་བསྟན་པ་དང་སངས་རྒྱས་པའི་བར་གྱི་གང་ཟག་རྣམས་རྒྱུད་གཅིག་ཡིན་ཞིང་དུས་ཐ་ཕྱི་འི་ང་། རྣམས་སོ་སོར་མ་ཕྱེ་བར་ཐ་ཕྱི་འི་ང་ཀུན་ལ་རྗེས་སུ་འགྲོ་བའི་ང་ཙམ་ཞིག་ཡོད་པས་དེ་ལ་དགོངས་ནས་ཁྱོད་མ་འོངས་པ་ན་སངས་རྒྱས་དེར་འགྱུར་རོ་ཞེས་ལུང་བསྟན་པའོ། །

【譯】又，正授記時，所授記之佛無有；由授記而成佛時，所授記之補特伽羅，

亦複無有。然名言上，授記當得成佛始，乃至成佛間，其諸補特伽羅，是一相續，先後之我，別別未有分開，所有前後之我，皆有一相似總我。由此密意而予授記："汝於來世，當得作佛。"

དཔེར་ན་སྐྱེ་བ་སྔ་ཕྱི་རྣམས་དང་ཚེ་སྟོད་སྨད་ཀྱི་ང་རྣམས་ད་ལྟའི་དུས་ཀྱི་ང་འདི་མིན་ཡང་དེ་དག་གིས་བྱས་པ་ལ་ངས་བྱས་སོ་ཞེས་དང་། དེ་དག་གིས་བྱེད་པ་ཡང་ངས་བྱེད་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་ཐ་སྙད་འདོགས་ནུས་པ་བཞིན་ནོ། །

【譯】譬如，前世、後世之我，上半生、下半生之我，皆非現在之我，然彼等已作，謂"我所作"；彼等欲作，謂"我將作"。名言可作如是假立。

དེ་བཞིན་དུ་ངས་ཁང་པ་དང་།ཞྭ་གོས་ལྷམ་སོགས་འདི་དང་འདི་བྱའོ་ཞེས་བརྗོད་པའི་དུས་སུ་ཁང་པ་སོགས་མེད་ཀྱང་མ་འོངས་པ་ན་འབྱུང་འགྱུར་ལ་བསམས་ཏེ་བརྗོད་པ་ལྟ་བུ་སྟེ། ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་འབྱུང་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་སྐྱེ་བ་མེད་དོ། །རང་བཞིན་གྱིས་སྐྱེ་ན་ནི་ཁང་པ་སོགས་བྱའོ་སྙམ་པའི་དུས་ནའང་ཁང་པ་སོགས་ཡོད་ཅེས་འདོད་དགོས་ཀྱང་མེད་དོ། །

【譯】又，如言"我將造房"、"我將做衣"、"我將做帽"等，說時並無房等，然念未來有故作是說，唯是名言有，自性皆無生也。若自性生者，則思造房等時，應許房等已有，然實無也。

དེ་ལྟ་བུ་ལ་དགོངས་ནས། མ་དྲོས་པས་ཞུས་པའི་མདོ་ལས། གང་ཞིག་རྐྱེན་ལས་སྐྱེས་པ་དེ་མ་སྐྱེས། །དེ་ལ་སྐྱེ་བའི་རང་བཞིན་ཡོད་མ་ཡིན། །རྐྱེན་ལ་རག་ལས་གང་དེ་སྟོང་པར་བཤད། །གང་ཞིག་སྟོང་ཉིད་ཤེས་དེ་བག་ཡོད་ཡིན། །ཞེས་གསུངས་ཤིང་། སྔར་བཤད་པའི་བདེན་མེད་སྒྲུབ་པའི་རིགས་པ་རྣམས་ཀྱང་འདིར་ཡང་སྦྱར་རོ། །

【譯】由是密意，《阿耨達龍王請問經[37]》云："緣生彼無生，彼生無自性，待緣說為空，知空彼無逸。"於前所說無實之理，亦應於此結合。

རྒྱུ་ལས་འབྲས་བུ་རྣམས་སྐྱེ་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་མི་སྐྱེ་བའི་ཚུལ་དེ་བཞིན་ལེགས་པར་ཤེས་ན་དབུ་མའི་ལུགས་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་ལ་བྱ་བྱེད་འཐད་ཚུལ་ཤེས་ཤིང་། སྣང་སྟོང་ཟུང་འཇུག་གི་དབུ་མའི་ལམ་ཡང་རྙེད་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】雖則由因生諸果，然則自性實不生，若善達此理，即知中觀宗自性空上，安立所作、能作之理，現空雙運之中觀道亦將能得。

[37] 漢名《佛說弘道廣顯三昧經》（一名入金剛問定意經）卷二，〈無欲行品第五〉：「緣生彼無生，是不與自然，善緣斯亦空，知空彼無欲」(大藏經, T15, no. 635, p. 497, b3-4)

己三、斷莊嚴佛土疑分二：庚一、斷菩薩莊嚴佛土疑；庚二、斷佛自取法王身疑

庚一、斷菩薩莊嚴佛土疑[38]（第六疑，亦名斷嚴土違於不取疑）

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། བདག་གིས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་བསྒྲུབ་པར་བྱའོ། །ཞེས་ཟེར་ན། དེ་ནི། མི་བདེན་པར་སྨྲ་བའོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། བཀོད་པ་དེ་དག་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན། ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །རབ་འབྱོར། དེ་ལྟ་བས་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོས་འདི་ལྟར་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །ཅི་ལའང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །གཟུགས་ལའང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །སྒྲ་དང་། དྲི་དང་། རོ་དང་། རེག་བྱ་དང་། ཆོས་ལའང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“若有菩薩作如是言：我當成辦佛土功德莊嚴。如是菩薩非真實語。何以故？善現！佛土功德莊嚴佛土功德莊嚴者，如來說非莊嚴，是故如來說名佛土功德莊嚴佛土功德莊嚴。是故，善現！菩薩如是都無所住應生其心，不住於色應生其心，不住非色應生其心，不住聲、香、味、觸、法應生其心，不住非聲、香、味、觸、法應生其心，都無所住，應生其心。”**

དེ་ལྟར་འཚང་རྒྱ་བ་ལ་གང་དུ་འཚང་རྒྱ་བའི་ཞིང་དག་པ་སྒྲུབ་དགོས་པར་སྟོན་པ་ནི།

【譯】宣說欲當作佛，應須成辦嚴淨佛土。

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ལ་ལ་ཞིག་བདག་གིས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་བདེན་ཞེན་གྱིས་དོན་དམ་པར་བསྒྲུབ་པར་བྱའོ་སྙམ་ཞིང་ཟེར་ན། ཚིག་དེ་ནི་མི་བདེན་པར་སྨྲ་བའོ། །

【譯】佛告善現：若有菩薩作如是言：我當真實成辦實有佛土功德莊嚴，如是語者非真實語。

རྒྱུ་མཚན་ནི། འཚང་རྒྱ་བའི་གནས་ཀྱི་ཞིང་གི་བཀོད་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་རྣམས་ནི་རྒྱུ་རྐྱེན་དུ་མ་ཚོགས་ནས་བྱུང་བ་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུའི་བཀོད་པ་ཡིན་གྱི། དོན་དམ་པར་བཀོད་པ་དེ་དག་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། འོན་ཀྱང་མ་བརྟགས་མ་དཔྱད་པའི་བློ་ངོ་ན་ཡོད་པས་ཐ་སྙད་དུ་ཞིང་གི་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【譯】何以故？成佛所住佛土圓滿功德莊嚴者，乃由諸多因緣和合而成，是為如幻莊嚴，勝義之上如來說非莊嚴故。然於未經究竟觀察抉擇慧前，顯現為有，是故名言說名佛土功德莊嚴。”

---

[38] 世親菩薩云：“若言諸聖皆是無為所顯，彼法不是所取，亦非所說者，如何諸菩薩取嚴勝佛國土耶？”功德施菩薩云：“若智亦不能取諸佛法，何故菩薩以智取佛土功德而興誓願？”此亦源於第三疑，無為法中，無取無得，何故菩薩取莊嚴佛土耶？

སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་མ་ཟད། སྣོད་བཅུད་ཀྱི་བཀོད་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཆ་ཤས་དུ་མ་ཚོགས་པ་ལ་བཏགས་པ་སྟེ། ཁང་པ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། །དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཀྱང་རིགས་པས་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་བར་བཤིག་ན་ཅི་ཡང་མ་ཡིན་པའི་བར་འགྱུར་ཏེ་མཚོན་ཙམ་མོ། །

【譯】非但佛土，情器世界一切莊嚴，亦由眾多支分和合假立，譬如房等。此諸一切若以正理稍作顯示，即至極微壞滅，則一無所是。

དེ་ལྟ་བས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞིང་གི་བཀོད་པ་བསྒྲུབ་པར་བྱ་བ་ན་འདི་ལྟར་བདེན་ཞེན་གྱིས་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །དོན་དམ་པར་ཅི་ལ་ཡང་མི་གནས་ཤིང་གཟུགས་སྒྲ་སོགས་ཀྱི་ཆོས་གང་ལ་བདེན་ཞེན་གྱིས་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【譯】是故，菩薩成辦佛土功德莊嚴，如是不住實執應生其心。勝義之上，都無所住，不住於色、聲等諸法實有，應生其心。

庚二、斷佛自取法王身疑[39]（第七疑，亦名斷受得報身有取疑）

ཕྱིའི་ཞིང་གི་བཀོད་པ་ལྟ་བུར་མ་ཟད། བཅུད་ཀྱི་གང་ཟག་གི་ལུས་ཀྱི་བཀོད་པ་ཡང་རྐྱེན་ཚོགས་པ་ཙམ་ལ་དོན་དམ་པར་གྲུབ་པ་མེད་དོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】宣說非但外器世界莊嚴如是，情世間補特伽羅身之莊嚴，亦唯眾緣和合，勝義實無所有。

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན། སྐྱེས་བུ་ཞིག ལུས་འདི་ལྟ་བུར་གྱུར་ཏེ། འདི་ལྟ་སྟེ། རིའི་རྒྱལ་པོ་རི་རབ་ཙམ་དུ་གྱུར་ན། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ལུས་དེ་ཆེ་བ་ཡིན་ནམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། ལུས་དེ་ཆེ་བ་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ། ལུས་དེ་ཆེ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་དངོས་པོ་མ་མཆིས་པར་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། ལུས་ཞེས་བགྱིའོ། །དེ་དངོས་པོ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན། ལུས་ཆེ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【奘譯】佛告善現：“如有士夫具身大身，其色自體假使譬如妙高山王。善現！於汝意云何？彼之自體為廣大不？”善現答言：“彼之自體廣大！世尊！廣大！善逝！何以故？世尊！彼之自體，如來說非彼體故名自體，非以彼體故名自體。”

རབ་འབྱོར་དཔེར་ན་སྐྱེས་བུ་ཞིག་ལུས་རིའི་རྒྱལ་པོ་རི་རབ་ཙམ་དུ་གྱུར་ན་ལུས་དེ་ཆེ་བ་ཡིན་སྙམ་མམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་ལུས་དེ་ཆེ་བར་ཞུས་ཤིང་། ལུས་དེ་ཉིད་ཆ་དུ་མ་ཚོགས་པའི་ཕུང་པོ་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་ཡོད་ཀྱི། ཆ་ལ་མ་བལྟོས་པའི་དངོས་པོ་སྟེ་ངོ་བོར་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཐ་སྙད་དུ་ལུས་དེ་ལ་ཆེའོ་ཞེས་བྱའོ། །དེས་ན་དོན་དམ་པར་ལུས་སུ་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་པའི་ཀུན་རྫོབ་པའི་ལུས་དེ་ལ་ལུས་

[39] 世親菩薩云：“若言諸聖皆是無為所顯，彼法不是所取，亦非所說者，如何諸菩薩取嚴勝佛國土耶？又受用身如何自己取為法王，世間於彼將為法王？”功德施菩薩云：“若不取一切法，云何諸佛取遍滿自在身耶？”此亦源於第三疑，若無取無得，何故諸佛取自身為法王？

ཞེས་བྱའོ། །ལུས་ཆེ་བས་མཚོན་ནས་གཟུགས་ཆེ་ཆུང་ཐམས་ཅད་ཀུང་དེ་དང་འདྲ་བར་སྦྱར་རོ། །

【譯】問："善現！如有士夫具身大身，譬如妙高山王，彼之自體為廣大不？"
答："彼之自體廣大！彼之自體，乃眾支聚合之蘊體，唯名言有；而不觀待支分之彼體，如來說無自性，約世間名言而說彼體廣大。是故，勝義之上非成彼體，世俗之上彼之自體名為自體。" 以自體廣大為例，一切大小色法皆與此同，如是結合。

དེ་ལྟར་གསུངས་པ་ནི་སྣོད་བཅུད་ཐམས་ཅད་ཀུང་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པར་བསྒོམ་པའི་ཚུལ་བཤད་པའོ། །

【譯】如是所說者，即是宣說修行一切情器世間自性空理。

己四、二重功德校量分二：庚一、約外財施校量；庚二、約內財施校量

庚一、約外財施校量分二：辛一、舉劣顯勝；辛二、釋勝所以

辛一、舉劣顯勝分二：壬一、舉劣喻；壬二、顯增勝

壬一、舉劣喻

དེ་ལྟར་བསྒོམས་པའི་ཕན་ཡོན་སྟོན་པ་ལ་དཔེ་ནི།

【譯】宣說如是修行所得功德之喻。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་གངྒཱའི་ཀླུང་ཡང་དེ་སྙེད་ཁོ་ནར་གྱུར་ན། དེ་དག་གི་བྱེ་མ་གང་ཡིན་པ་དེ་དག་མང་བ་ཡིན་នམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། གངྒཱའི་ཀླུང་དེ་དག་ཉིད་ཀུང་མང་ལགས་ན། དེ་དག་གི་བྱེ་མ་ལྟ་སྨོས་ཀུང་མི་འཚལ།

【奘譯】**佛告善現："於汝意云何？乃至殑伽河中所有沙數，假使有如是沙等殑伽河，是諸殑伽河沙，寧為多不？"善現答言："甚多！世尊！甚多！善逝！諸殑伽河尚多無數，何況其沙！"**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་གངྒཱའི་ཀླུང་ཡང་དེ་སྙེད་ཁོ་ནར་གྱུར་ན། དེ་དག་གི་བྱེ་མ་དེ་དག་གྲངས་མང་དམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་ལ་གངྒཱའི་ཀླུང་དེ་དག་ཉིད་ཀུང་མང་ན་དེ་དག་གི་བྱེ་མ་རྣམས་མང་བ་ལྟ་སྨོས་ཀུང་ཅི་འཚལ་ཏེ་བརྗོད་མི་དགོས་སོ་ཞེས་གསོལ།

【譯】佛問善現："乃至殑伽河中所有沙數，假使有如是沙等殑伽河，是諸殑伽河沙，其數寧為多不？"答言："諸殑伽河尚多無數，何況其沙！其量無數自不待說。"

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། ཁྱོད་མོས་པར་བྱ། ཁྱོད་ཀྱིས་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ། །གངྒཱའི་ཀླུང་དེ་དག་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་དེ་སྙེད་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཀྱི་སྐྱེས་པའམ། བུད་མེད་གང་ལ་ལ་ཞིག གིས་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ལ་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད་དེ། གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་མང་དུ་བསྐྱེད་དམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། མང་

ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ། མང་ལགས་ཏེ། སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད་དེ། གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་མང་དུ་བསྐྱེད་དོ། །

【奘譯】**佛言：“善現！吾今告汝，開覺於汝：假使若善男子，或善女人，以妙七寶盛滿爾所殑伽河沙等世界，奉施如來、應、正等覺。善現！於汝意云何？是善男子或善女人，由此因緣所生福聚寧為多不？”善現答言：“甚多！世尊！甚多！善逝！是善男子或善女人，由此因緣所生福聚其量甚多。”**

དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་ཁྱོད་མོས་པ་སྐྱེ་འདོད་པ་བསྐྱེད་པ་དང་ཁྱོད་ཀྱིས་དོན་དེ་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ། །གངྒཱའི་ཀླུང་དེ་དག་གི་བྱེ་མའི་ཇི་སྙེད་པའི་གྲངས་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་རྣམས་སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད་གང་གིས་གསེར་དངུལ་སོགས་སྔར་བཤད་པ་ལྟར་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་གང་བར་བྱས་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ལ་མཆོད་དེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན་བསོད་ནམས་མང་ངམ་ཞེས་དྲིས་པའི་ལན་དུ་ཆེས་མང་བར་ཞུས་སོ། །

【譯】佛問善現：“吾今告汝，令生信解，開覺於汝，令達此義：假使若善男子，或善女人，以金銀等如前所說七寶盛滿爾所殑伽河沙數等世界，供養奉施如來，福聚寧為多不？”答言：“甚多！”

གངྒཱའི་ཀླུང་ཞེས་པ་ནི་མ་དྲོས་མཚོ་ནས་འབབ་པའི་ཆུ་བོ་གངྒཱ་ལ་བཞེད་པ་དང་། རྒྱ་མཚོ་ཆེན་པོ་ལ་བཞེད་པའི་ཚུལ་གཉིས་དང་། བྱེ་མ་ཡང་བྱེ་མ་ཡོངས་གྲགས་དང་། ཆུའི་ཐིགས་པའི་རྡུལ་ལ་བྱེད་པའི་ཚུལ་གཉིས་སྣང་ངོ།

【譯】“殑伽河”者，有二釋，一許無熱池流出之河，一許大海。“沙”者亦有二說：一指共許之沙，一許水滴塵數。

壬二、顯增勝

དཔེ་བཤད་པ་དེ་ལས་གཞུང་འདི་འདོན་ཅིང་ཉན་སེམས་བསྒོམས་པའི་ཕན་ཡོན་ལྷག་པར་ཆེའོ་ཞེས་པ་ནི།

【譯】複次宣說較此喻說，若讀誦、聞思修此經，功德更為增勝廣大。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། གང་གིས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་སྙེད་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ལ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས། གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བཟུང་ནས་གཞན་དག་ལ་ཡང་བཤད་དེ་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་བསྟན་ན། དེ་ཉིད་དེའི་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། །

【奘譯】**佛複告善現：“若以七寶盛滿爾所沙等世界，奉施如來、應、正等覺。若善男子或善女人，於此法門，乃至四句伽陀，受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意，由此因緣所生福聚，甚多於前無量無數。”**

གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཐ་ན་ཞེས་པ་ནི་མཐའོ། །གཞན་ནི་སྔར་ལྟར་རོ། །

【譯】所謂“於此法門，乃至……”者，是後文，餘者如前。

辛二、釋勝所以分四：壬一、明處尊故勝；壬二、明同說故勝；壬三、明除染故勝；壬四、明超淨故勝

壬一、明處尊故勝

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། ས་ཕྱོགས་གང་ན་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་འདོན་ཏམ། བཏོན་པའི་ས་ཕྱོགས་དེ། ལྷ་དང་། མི་དང་། ལྷ་མ་ཡིན་དུ་བཅས་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་མཆོད་རྟེན་དུ་གྱུར་པ་ཡིན་ན། སུ་ཞིག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དང་། ཚུལ་བཞིན་དུ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དེ། ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་གྱུར་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས། ས་ཕྱོགས་དེ་ན་སྟོན་པ་ཡང་བཞུགས་ཏེ། བླ་མའི་གནས་གཞན་དག་ཀྱང་གནས་སོ། །

【奘譯】**“複次，善現！若地方所於此法門，乃至為他宣說、開示四句伽陀。此地方所，尚為世間諸天及人、阿素洛等之所供養，如佛靈廟。何況有能於此法門，具足究竟、書寫、受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意！如是有情，成就最勝稀有功德。此地方所，大師所住，或隨一一尊重處所，若諸有智、同梵行者。”**

ཡང་རབ་འབྱོར་ཞེས་སོགས་ཀྱིས་རྣམ་གྲངས་སྟོན་ཏེ། འདོན་པ་སོགས་ལས་ཕན་ཡོན་དེ་ལྟར་འབྱུང་བར་མ་ཟད། གཞུང་འདི་ལེགས་པར་འདོན་པ་དང་འདིའི་དོན་སྟོན་ཅིང་ཉམས་སུ་ལེན་པའི་ས་ཕྱོགས་སམ་གནས་དེ་ནི་གཞན་གྱི་མཆོད་པའི་རྟེན་དུ་འགྱུར་བ་ཡིན་པས། དེ་ལྟ་ན་གཞུང་འདིའི་ཚིག་བློ་ལ་ལེན་ཅིང་འཛིན་པ་དང་། གླེགས་བམ་འཆད་པ་དང་། དེ་ཀློག་པ་དང་། དེའི་དོན་ཀུན་ཆུབ་པ་སྟེ་ཤེས་པ་དང་། དོན་ཚུལ་བཞིན་དུ་ཉམས་ལེན་གྱིས་ཡིད་ལ་བྱེད་པའི་གང་ཟག་དེ་ནི་ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་བ་ལྟ་ཅི་སྨོས་ཏེ། ས་ཕྱོགས་དེ་ན་སྟོན་པ་སངས་རྒྱས་སམ་བླ་མ་སྐྱེས་བུ་དམ་པ་གང་ཡང་རུང་བ་གནས་སོ། །

【譯】“複次善現……”等，開示異門：非僅讀誦等能生如是功德，若善誦此經、宣說其義、廣為修行，則此地方所，尚為他人之所供養，如佛靈廟。何況有能於此經典，受持、宣說、讀誦、究竟通利、如理修行作意！如是補特伽羅，成就最勝稀有功德！此地方所，皆為大師佛所住，或隨一尊重勝士處所。

壬二、明同說故勝

【藏】དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདིའི་མིང་ཅི་ལགས། ཇི་ལྟར་གཟུང་བར་བགྱི། དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ། འདི་དེ་ལྟར་ཟུངས་ཤིག །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གང་གསུངས་པ་དེ་ཉིད་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**說是語已，具壽善現複白佛言：“世尊！當何名此法門？我當云何奉持？”作是語已，佛告善現言：“具壽！今此法門名為能斷金剛般若波羅蜜多，如是**

名字汝當奉持。何以故？善現！如是般若波羅蜜多，如來說為非般若波羅蜜多，是故如來說名般若波羅蜜多。”

དེ་ནས་རབ་འབྱོར་གྱིས་གཞུང་འདིའི་མིང་ཅི་ལྟར་ལགས་ཞེས་ཞུས་པ་ན། ལན་དུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་འདིའི་མིང་ལ་གཞུང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ་འདིའི་མིང་དེ་ལྟར་ཟུངས་ཤིག་ཅེས་པ་ནི། བརྗོད་བྱ་དོན་གྱི་ཤེར་ཕྱིན་བརྗོད་བྱར་བྱས་ནས་སྟོན་པས་རྗོད་བྱེད་གཞུང་ལ་བརྗོད་བྱའི་མིང་གིས་བཏགས་པའོ། །

【譯】善現請問：“當何名此經典？”世尊答言：“此經名為般若波羅蜜多，如是名字汝當奉持。”所詮義之般若波羅蜜，作為所詮而宣說，故於能詮文安立所詮名也。

འདིས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕར་ཕྱིན་གྱི་མིང་གིས་མཚོན་ཏེ་ཕར་ཕྱིན་གཞན་ཡང་བསྟན་ཏོ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ་ཉིད་དོན་དམ་པར་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པར་གྲུབ་པ་མེད་ཅིང་། དེས་ན་ཐ་སྙད་དུ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཞེས་འདོགས་སོ། །

【譯】此以般若波羅蜜多之名，例表諸餘波羅蜜多。如來所說“般若波羅蜜多”，勝義上非成般若波羅蜜多，是故名言假立說名“般若波羅蜜多”。

དོན་དམ་པར་མེད་ཅིང་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་པར་བཤད་པ་འདི་འདྲ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་ཀུང་མཐའ་གཉིས་སྤངས་པའི་བདེན་གཉིས་ཟུང་དུ་འཇུག་པའི་དབུ་མའི་ལམ་སྟོན་ཏེ། དེ་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་དང་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་པ་གཉིས་དུས་གཅིག་ཏུ་གཞི་གཅིག་གི་སྟེང་དུ་འདུ་བར་སྟོན་པའོ། །

【譯】如是一切，皆以“勝義無、名言有”之同一方式宣說，由此顯示遮斷二邊之二諦雙運中觀道，所謂自性空與名言有，二者同時集於同一事上。

ཕར་ཕྱིན་ཞེས་པའི་སྒྲ་དོན་ནི། འཁོར་བའི་རྒྱ་མཚོའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པར་བྱེད་པ་དང་ཕྱིན་ཟིན་པའི་དོན་ཏེ། སྔ་མ་ལྟར་ན་སློབ་ལམ་ན་ཡོད་ཅིང་། ཕྱི་མ་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་ན་ཡོད་དེ་རྣམ་མཁྱེན་དང་དོན་གཅིག་གོ ། ཤེར་ཕྱིན་གྱི་སྒྲས་བརྗོད་པ་ཙམ་ལ་ནི། རང་བཞིན་དང་གཞུང་དང་ལམ་དང་འབྲས་བུའི་ཤེར་ཕྱིན་ལྔ་བུ་མང་སྟེ་ཁྱད་པར་ཤེས་དགོས་ཀྱང་མ་བརྗོད་དོ། །

【譯】“波羅蜜多”字義者，趣至或已至輪回大海彼岸之意。若如前者，有學道有；若如後者，佛地有，與種相智同義。此中僅以“般若波羅蜜多”之詞詮說，而如自性、經、道、果等諸多般若波羅蜜多，應知差別，然未詮說。

མདོར་ན་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱིས་ཟིན་པའི་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ལ་ཤེར་ཕྱིན་དུ་གསུངས་པའི་ཤེར་ཕྱིན་འདི་ནི་སྦྱིན་པའི་ཕར་ཕྱིན་སོགས་ཕར་ཕྱིན་དང་པོ་ལྔ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སར་འཁྲིད་པར་བྱེད་པའི་ཐབས་ཁྱད་པར་ཅན་ཡིན་ཏེ་འཆད་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】總之，證悟由菩提心所攝之空性慧，說名般若波羅蜜多。此般若波羅蜜多，乃佈施等前五波羅蜜多，引導令趣佛地之殊勝方便，於下當說。

འདིར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གང་གསུངས་པ་དེ་ཞེས་ཤེར་ཕྱིན་གསུངས་པར་བཤད་པ་ནི། འོ་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དོན་དམ་པར་གསུངས་པའི་ཆོས་གཞན་ཡོད་དམ་སྙམ་པ་ན། དེ་མེད་ཅེས་སྟོན་པ་ནི་

【譯】或問：此中言“如來說般若波羅蜜多”，若謂佛說般若波羅蜜多，則勝義之上頗有少法如來可說不？答：無有。即如下說：

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་གསུངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་གསུངས་པའི་ཆོས་དེ་དག་གང་ཡང་མ་མཆིས་སོ།།

【奘譯】佛告善現：“於汝意云何？頗有少法如來可說不？”善現答言：“不也！世尊！無有少法如來可說。”

ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་མམ་ཞེས་དྲིས་པའི་ཚེ། ལན་དུ་རབ་འབྱོར་གྱིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་གསུངས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་དོན་དམ་པར་མ་མཆིས་སོ་ཞེས་ལན་ཕུལ་ཏེ། སྔར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་བསྟན་པ་མ་མཆིས་པར་གསུངས་པའི་དོན་བཤད་པ་དང་འདྲའོ།།

【譯】佛問：“頗有少法可說不？”時善現答言：“勝義之上無有少法如來可說。”此與前之“無有少法如來所說”，所說義同。

壬三、明除染故勝

དེ་ནས་ཡང་དེ་རྡུལ་ཕྲ་རབ་དང་རྡུལ་ཕྲ་རབ་བསགས་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དོན་དམ་པར་མ་གྲུབ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】複次，開示微塵及微塵所聚世界，勝義無有。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་མང་བ་ཡིན་ནམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། སའི་རྡུལ་དེ་མང་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ། མང་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས། སའི་རྡུལ་གང་ལགས་པ་དེ། རྡུལ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། སའི་རྡུལ་ཞེས་བགྱིའོ། །འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གང་ལགས་པ་དེ་ཁམས་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་བགྱིའོ།།

【奘譯】佛告善現：“乃至三千大千世界大地微塵寧為多不？”善現答言：“此地微塵甚多！世尊！甚多！善逝！”佛言：“善現！大地微塵，如來說非微塵，是故如來說名大地微塵；諸世界，如來說非世界，是故如來說名世界。”

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་སྟོང་གསུམ་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་མང་ངམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན་ལན་དུ་དེ་མང་ངོ་ཞེས་ཞུས་ཤིང་། སའི་རྡུལ་ཕྲ་རབ་གང་ཡིན་པ་དེ་རྣམས་ནི་དོན་དམ་པར་རྡུལ་དུ་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དོན་དམ་པར་མེད་ཅིང་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་པ་དེས་ན་སའི་རྡུལ་ཞེས་བགྱིའོ།།

【譯】佛問善現：“乃至三千大千世界大地微塵寧為多不？”答言：“甚多！”大地微塵，勝義之上如來說非為大地微塵，勝義無有，名言有之，是故說名大地微塵。

དེས་ན་རྡུལ་ཕྲ་རབ་བསགས་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་དོན་དམ་པར་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་སུ་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སྐད་དུ་སྟེ། དེས་ན་ཐ་སྙད་དུ་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་བགྱིའོ། །དེ་དག་དོན་དམ་པར་གྲུབ་པ་མེད་པའི་རིགས་པ་ཕྱོགས་ཙམ་ནི། རྡུལ་ཕྲ་རབ་བསགས་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་རྣམས་ཀྱང་རྡུལ་ཕྲ་རབ་འདུས་པའི་སྟེང་དུ་བཏགས་པ་ཙམ་ཡིན་གྱི། རྡུལ་ཕྲ་རབ་རེ་རེ་བ་དང་ཚོགས་པ་དང་དེ་ལས་དོན་གཞན་ན་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་པ་ཞིག་ལོགས་སུ་མེད་དེ། དཔེར་ན་བུམ་པའི་མཆུ་ཞབས་ལྟོ་བ་སོགས་ཚོགས་པ་ལ་བུམ་པར་བཏགས་པ་བཞིན་ནོ། །

【譯】凡諸微塵所聚世界，勝義之上如來說非為世界，是故名言說名世界。何故此等勝義無有？其少分理趣者，微塵所積諸世間界，唯是極微聚集假立，極微若別若聚，或離極微，別名世界者，悉皆無有。譬如寶瓶，乃由瓶嘴、瓶座、瓶腹等為和合，假立寶瓶。

རྡུལ་ཕྲ་རབ་གཅིག་ལ་ཕྱོགས་བཞི་དང་སྟེང་འོག་གི་ཕྱོགས་དྲུག་ཡོད་དམ་མེད། ཡོད་ན་དེ་རང་གི་ཕྱོགས་ཀྱི་ཆ་དྲུག་ལས་ཆེ་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་ཕྲ་རབ་ཀྱི་དོན་མེད་ལ། དེའི་ཕྱོགས་དྲུག་མེད་ན་ནི་གོ་ས་མནོན་པའི་ནུས་པ་མེད་པའི་ཕྱིར་ན་རྡུལ་གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པར་ཐལ་ཞིང་དངོས་མེད་དུ་འང་འགྱུར་རོ། །དེས་ན་རྡུལ་ཕྲ་རབ་གཅིག་ནི་ཡན་གར་དུ་གནས་མི་ནུས་པས་གཞན་དང་ཚོགས་ཕྱིང་འདུས་པ་ལ་ལྟོས་དགོས་པས་རྡུལ་ཕྲ་རབ་རང་དབང་གིས་མ་གྲུབ་ཅིང་། དེ་མ་གྲུབ་པས་དེ་བསགས་པའི་རྡུལ་རགས་པའང་རང་དབང་གིས་མ་གྲུབ་ཅེས་བྱའོ། །

【譯】一極微有無四圍、上下之六方？若有，則由自之六方分而成大，故無極微之義；若無六方，則不能壞其位，故微塵應非有色，亦成無物[40]。故一極微，不可別住，須觀待於他之集聚，是故極微無有自主。極微若不成立，則由彼所聚粗大微塵，亦無自主。

མདོར་ན་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ནི་གཅིག་གི་རང་བཞིན་དུ་བདེན་པར་མེད་ཅིང་། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ནི་དུ་མ་ཚོགས་པའི་རང་བཞིན་དུ་བདེན་པར་མ་གྲུབ་ཅེས་སྟོང་ཉིད་བསྒོམ་པར་བཤད་པའོ། །སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལཱ་ལས་འདིའི་སྐབས་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ནི་སེམས་ཅན་གྱི་འཇིག་རྟེན་ལ་དགོངས་པར་བཤད་དེ། །སེམས་ཅན་གནས་པའི་གཞི་མ་དག་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་སོ། །

【譯】總之，極微者，無有“一”之諦實自性；世界者，無有“多”之積聚諦實自性，即是宣說串習如是空性也。阿闍黎蓮花戒言此中之世界者，意為有情世界，即有情所居之不淨世界。

---

40 《唯識二十頌》云：“六塵同時觸，微塵成六分；六塵若一位，山王成塵許。”

壬四、明超淨故勝

དེ་ནས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་སུ་མ་ཟད། སངས་རྒྱས་ཀྱི་གཟུགས་སྐུ་དང་དེའི་མཚན་དཔེ་ཡང་དོན་དམ་པར་མ་གྲུབ་ཅེས་པ་ནི།

【譯】複次，宣說非僅世界如是，佛之色身相好，勝義亦無。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་པོ་དེ་དག་གིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་སུ་བལྟའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་པོ་གང་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པ་དེ་དག་མཚན་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་ཞེས་བགྱིའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？應以三十二大士夫相觀於如來、應、正等覺不？”善現答言：“不也！世尊！不應以三十二大士夫相觀於如來、應、正等覺。何以故？世尊！三十二大士夫相，如來說為非相，是故如來說名三十二大士夫相。”**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་མཚན་སུམ་ཅུ་རྩ་གཉིས་པོ་དེ་དག་ཚོགས་པའི་སྐུ་ཙམ་ཞིག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བ་སྟེ་གཟུང་བར་བྱ་སྙམ་མམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། རབ་འབྱོར་གྱིས་དེ་མ་ལགས་ཏེ། རྒྱུ་མཚན་ནི་སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཚན་སོ་གཉིས་པོ་གང་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་པར་གསུངས་པ་དེ་དག་ནི་དོན་དམ་པར་མཚན་མ་མཆིས་པར་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ་ཞེས་སྒྲོ་འདོགས་རྟག་མཐའ་བཀག་ཅིང་། དེས་ན་ཐ་སྙད་དུ་དེ་དག་ལ་སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོའི་མཚན་རྣམས་ཞེས་བྱའོ་ཞེས་པས་སྐུར་འདེབས་ཆད་མཐའ་བཀག་པ་འདི་ལྟ་བུ་གཞན་ལ་ཡང་འདྲའོ། །

【譯】佛問善現：“於汝意云何？應以如來三十二相所聚之身，觀於如來而執取不？”善現答言：“不也！何以故？三十二佛大士夫相，如來名言說為有，勝義說為非相。”此遮增益常邊。複云：“是故名言之上，於彼說名大士夫相。”此遮損減斷邊。餘等皆同。

མཚན་བསྟན་པའི་ཤུགས་ལ་དཔེ་བྱད་བརྒྱད་ཅུ་ཡང་བསྟན་ཏེ། དཔེ་བྱད་རྣམས་ནི་མཚན་གྱི་འཁོར་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །མཚན་སོ་གཉིས་ནི་མངོན་རྟོགས་རྒྱན་ལས། ཕྱག་ཞབས་འཁོར་ལོའི་མཚན་དང་རུས་སྦལ་ཞབས། །ཞེས་སོགས་དང་། དཔེ་བྱད་བརྒྱད་ཅུ་ནི། ཐུབ་པའི་སེན་མོ་ཟངས་མདོག་དང་། །ཞེས་སོགས་ཀྱིས་བསྟན་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】宣說其相，間接亦顯八十隨好，因諸隨好乃相之眷屬故。三十二相者，《現觀莊嚴論》[41]云：“手足輪相具，足底如龜腹……”云云。八十隨好者，所謂：“佛爪赤銅色……”云云。

[41] 《現觀莊嚴論》〈法身品〉，彌勒菩薩造，法尊法師漢譯。

སངས་རྒྱས་ཀྱི་གཟུགས་སྐུ་གཉིས་ལ་མཚན་དཔེ་གསལ་རྫོགས་ཡོད་པར་མཐོང་བ་ན་བདེན་ཞེན་གྱིས་སངས་རྒྱས་ནི་མཚན་དཔེ་འདི་ཙམ་གྱི་སྒོ་ནས་འཛོག་གམ་སྙམ་ན། དེ་ནི་མ་ཡིན་ཏེ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་རྣམ་པ་གཉིས་ལ་ནི་ཆོས་སྐུ་མངོན་དུ་བྱས་པའི་སྒོ་ནས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་བརྗོད་ཀྱི། མཚན་དཔེ་དང་ལྡན་པའི་སྐུ་ཐོབ་པ་ཙམ་གྱི་སྒོ་ནས་བཞག་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ཏེ། བརྒྱད་སྟོང་པ་ལས། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་བརྙེས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་གྲངས་སུ་མི་འགྲོ་ཡི། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་བརྙེས་པས་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་གྲངས་སུ་འགྲོའི་ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】問：見佛二種色身，具足明亮圓滿相好，可以相好安立佛陀否？答：否也！於佛二種色身，乃由現證法身說名“如來”，非僅以得相好具足之色身而安立，如《八千頌》云：“得獲色身，未入如來數；得種相智，方入如來數。”

སྐུ་མཚན་དཔེས་བརྒྱན་པའི་གཟུགས་སྐུ་མཐོང་ནས་དེ་ལ་བདེན་ཞེན་གྱིས་ཕྱག་འཚལ་བ་སོགས་ལེགས་པའི་ལམ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་ཀྱིས་བསྡུས་པ་ཡིན་མོད། གང་དག་ང་ལ་གཟུགས་སུ་མཐོང་། །ཞེས་སོགས་ཀྱི་སྐབས་སུ་འཆད་པ་ལྟར་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པའི་སྐྱོན་ཅན་ཡིན་ཏེ། མངོན་རྟོགས་རྒྱན་ལས་ཀྱང་། རྒྱལ་ལ་སོགས་ལ་ཆགས་པ་ཕྲ། །ཞེས་པའི་སྐབས་སུ་ཚུལ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་བདེན་ཞེན་གྱི་ཆགས་པའི་སྐྱོན་ཡོད་པར་བཤད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】由見相好莊嚴之色身，於彼執實而行頂禮等之善道，雖亦集聚福德資糧，然如“誰見我為色”等處所說，仍有實執系縛之過，《現觀莊嚴論》[42]亦於“執佛等微細”處，言此方式，乃具實執欲貪之過故。

སྐབས་འདིར་བདེན་འཛིན་ནི་མ་རིག་པར་འདོད་དགོས་པས། མ་རིག་པས་ཀུན་ནས་བསླངས་ཏེ་དགེ་བའི་ལས་བསགས་ན་འཁོར་བས་བསྡུས་པའི་མངོན་མཐོ་དང་། མི་དགེ་བའི་ལས་བསགས་ན་ནི་ངན་འགྲོའི་ལུས་འགྲུབ་པར་གཞུང་དུ་མ་ལས་བཤད་དོ། །

【譯】此處實執者，應許為無明。以無明為等起，若行善業，則得輪回所攝之增上生；若行不善業，則得惡趣身。諸大論典所宣也。

庚二、約內財施校量分二：辛一、舉劣顯勝；辛二、釋勝所以

གཞུང་འདི་ལ་བརྟེན་ནས་དེ་ལྟར་དག་མ་དག་གི་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པར་ཤེས་ཤིང་བསྒོམས་ན་ཕན་ཡོན་ཆེའོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】複次宣說依此經典，於如是善不善一切諸法，了達性空而修，生大勝利。

辛一、舉劣顯勝

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། ཡང་རབ་འབྱོར། སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད་གང་གིས

42 《現觀莊嚴論》〈一切智品〉，彌勒菩薩造，法尊法師漢譯。

ལུས་གཉྒའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཡོངས་སུ་བཏང་བ་བས། གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བཟུང་སྟེ་གཞན་དག་ལ་ཡང་བསྟན་ན། དེ་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། །

【奘譯】**佛複告善現言：“假使若有善男子或善女人，於日日分舍施殑伽河沙等自體，如是經殑伽河沙等劫數舍施自體。複有善男子或善女人，於此法門乃至四句伽陀，受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意，由是因緣所生福聚，甚多於前無量無數。”**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་གང་ཟག་གང་གིས་རང་གི་ལུས་ཀྱི་སྦྱིན་པ་གཉྒའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་བཏང་བ་ལས་ཀྱང་། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལས་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བཟུང་ཞིང་གཞན་དག་ལ་སྟོན་ཅིང་བསྒོམས་ན་བསོད་ནམས་ལྷག་པར་ཆེའོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

【譯】佛告善現：“假使若有補特伽羅，於日日分舍施殑伽河沙等自體，若複有人，於此法門乃至四句伽陀，受持、廣為他說，如理修習，所生福聚，甚多於前。”

འདི་ནི་འཕགས་པ་ལྷས། བསོད་ནམས་ཆུང་དུས་ཆོས་འདི་ལ། །ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ཡང་མི་འགྱུར། །ཐེ་ཚོམ་ཟོས་པ་ཙམ་གྱིས་ཀྱང་། །སྲིད་པ་ཧྲུལ་པོར་བྱེད་པར་འགྱུར། །

【譯】如聖天菩薩云[43]：“薄福於此法，都不生疑惑，若誰略生疑，亦能壞三有。”

ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའི་ཕན་ཡོན་འབྱུང་བ་ལ་ཡང་དགོངས་མོད། ཕྱིས་འབྱུང་གི་གདུལ་བྱ་བློ་དམན་དང་དད་པ་དང་ལྡན་པ་རྣམས་ཕན་ཡོན་ལ་སྤྲོ་བ་སྐྱེས་ནས་གཞུང་ལ་ཐོས་བསམ་གྱིས་འཇུག་པའི་ཆེད་བསྔགས་བརྗོད་ཀྱི་ཚུལ་དུ། ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་གཟུང་ཞིང་བརྗོད་ན་ཕན་ཡོན་རྒྱ་ཆེན་པོ་དེ་ལྟ་བུ་འབྱུང་བར་གསུངས་པ་ཡིན་ཏེ། དགོངས་གཞི་དངོས་ནི་དེ་ལྟར་བསྟན་པའི་དོན་གྱི་ཤེར་ཕྱིན་ལས་དེ་ལྟ་བུའི་ཕན་ཡོན་རྫོགས་པར་ཐོབ་པར་འགྱུར་བ་ལ་དགོངས་ཀྱི། གཞུང་བཀླག་པ་ཙམ་ལས་དེ་ལྟ་བུའི་ཕན་ཡོན་གྱི་ཕྱོགས་གཅིག་ལས་རྫོགས་པར་མིན་ནོ། །ཚུལ་འདི་ནི་དེ་ལྟ་བུའི་སྐབས་གཞན་ལའང་ཤེས་དགོས་སོ། །

【譯】其意雖然亦指能生如是功德，然主要乃令當來劣慧化機具足淨信，於此功德心生歡喜，能以聞思趣入經典，為此故作讚歎，唱言若僅受持宣說四句伽陀，亦能出生如是廣大義利。其真實意趣者，由所示義般若波羅蜜多，可得如是圓滿功德；然僅讀誦經典，可得一分而非圓滿之功德也。如是之理，余處亦應了知。

辛二、釋勝所以分四：壬一、昔未曾聞勝；壬二、生真實想勝；壬三、離一切想勝；壬四、最勝共說勝

壬一、昔未曾聞勝

【藏】དེ་ནས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ཆོས་ཀྱི་ཤུགས་ཀྱིས་མཆི་མ་ཕྱུང་སྟེ། དེས་མཆི་མ་ཕྱིས་

43 《中觀四百論》〈第八 · 淨治弟子品〉，聖天菩薩造。

ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །འདི་ལྟར་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པ་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས། ངོ་མཚར་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ། ངོ་མཚར་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། བདག་གི་ཡེ་ཤེས་སྐྱེས་ཚུན་ཆད་བདག་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་སྔོན་ནམ་ཡང་མ་ཐོས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། མདོ་བཤད་པ་འདི་ལ་གང་དག་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་བའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི། ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །

【奘譯】**爾時，具壽善現，聞法威力，悲泣墮淚，俯仰抆淚，而白佛言："甚奇稀有！世尊！最極稀有！善逝！如來今者所說法門，普為發趣最上乘者作諸義利，普為發趣最勝乘者作諸義利。世尊！我昔生智以來，未曾得聞如是法門。世尊！若諸有情聞說如是甚深經典，生真實想，當知成就最勝稀有。"**

དེ་ལྟར་གསུངས་པ་ན་རབ་འབྱོར་གྱིས་ཆོས་ཟབ་མོ་འདི་ཐོས་ནས་ངོ་མཚར་སྐྱེས་པའི་ཕྱུགས་སྟོབས་ཀྱིས་སྤྱན་ལས་མཆི་མ་ཕྱུང་སྟེ། རབ་འབྱོར་དེས་མཆི་མ་ཕྱིས་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཤེར་ཕྱིན་གྱི་ཆོས་འདི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཇི་སྙེད་བྱོན་ཅིང་བཞུགས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་གསུངས་པ་ནི་ངོ་མཚར་ཆེའོ། །

【譯】如是宣說時，善現聞此甚深之法，深生稀有，由是威力悲泣墮淚，俯仰抆淚而白佛言："所有出世、現住一切如來，所說如是般若波羅蜜多法，最極稀有！

རབ་འབྱོར་བདག་གིས་ནི་རང་ལ་འཕགས་པའི་ཡེ་ཤེས་སྐྱེས་ཚུན་ཆད་ན་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་མ་ཐོས་ཤིང་། དེར་མ་ཟད་སྔོན་ནམ་ཡང་འདི་མ་ཐོས་སོ་ཞེས་པ་ནི་རབ་འབྱོར་གྱིས་སྔོན་འདི་ལྟ་བུ་མ་ཐོས་པ་མ་ཡིན་གྱི། ཤེར་ཕྱིན་གྱི་ཆོས་ཟབ་མོ་འདི་ལྟ་བུ་གཞན་གྱིས་ཐོས་པར་དཀའ་བར་བསྟན་པའོ། །

【譯】善現我自生聖智以來，未聞如是法門，複於往昔，亦未得聞。"此非謂善現往昔未曾得聞，其意乃指如是甚深般若之法，餘等難以得聞。

ངོ་མཚར་ཆེ་ཚུལ་ནི། མདོ་སྡེ་འདི་བཤད་པའི་ཚིག་དང་དོན་ལ་སེམས་ཅན་གང་དག་བདེན་ཞེན་མེད་པ་ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་སྐྱེད་པར་འགྱུར་བའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི། ཐར་པའི་བག་ཆགས་འཇོག་ཅིང་སངས་རྒྱས་ཐོབ་པའི་རྒྱུ་ཆེན་པོ་བཟུང་བས་ན་ངོ་མཚར་ཆེན་པོ་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】"最勝稀有"之理者，若諸有情聞說如是經典，於文於義，悉無實執，而生真實想，即植解脫習氣，得獲成佛勝因，是故成就最勝稀有。

壬二、生真實想勝

【藏】དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས། ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་པ་གང་ལགས་པ་དེ་ཉིད་འདུ་ཤེས་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེ་བས་ན། ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་ཡང་དག་པར་འདུ་ཤེས་ཞེས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། བདག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་བཤད་པ་ལ་རྟོག་ཅིང་མོས་པ་ནི། བདག་ལ་མོས་པ་མ་ལགས་ཀྱི། བཅོམ་ལྡན་འདས། སླད་མའི་ཚེ་སླད་མའི་དུས་ལྔ་བརྒྱ་ཐ་མ་ལ་སེམས་ཅན་གང་དག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བགྱིད་པ་དེ་དག་

ཏེ། ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། །

【奘譯】“何以故？世尊！諸真實想真實想者，如來說為非想，是故如來說名真實想真實想。世尊！我今聞說如是法門，領悟、信解，未為稀有。若諸有情於當來世，後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，當於如是甚深法門，領悟、信解、受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意，當知成就最勝稀有。”

ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་ཞེས་བཤད་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་བདེན་པར་ཞེན་པའི་འདུ་ཤེས་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་བདེན་ཞེན་མེད་ཅིང་བདེན་མེད་རྟོགས་པའི་འདུ་ཤེས་དེ་ལ་ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་ཞེས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་སོ། །

【譯】所說諸真實想者，如來說為非實有想。是故，於此無有實執且了無諦實之想，如來說名真實想也。

壬三、離一切想勝

བཅོམ་ལྡན་འདས་བདག་ཆོས་འདི་བཤད་པའི་དོན་ལ་དད་པས་རྟོག་ཅིང་ཤེས་ནས་མོས་པ་སྐྱེས་པ་འདི་ནི། བདག་ལ་ངོ་མཚར་ཆེན་པོ་བྱུང་བ་མ་ལགས་ཀྱི། སླད་མའི་དུས་སུ་སེམས་ཅན་གང་དག་སྟོང་ཉིད་ཀྱི་དོན་ལ་མོས་ཤིང་ཆོས་འདི་ལེན་པ་སོགས་བྱེད་པ་དེ་དག་ནི་ངོ་མཚར་ཆེན་པོ་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ལགས་སོ། ། ཚུལ་འདི་ངོ་མཚར་ཆེ་སྟེ། མགོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཞབས་ཀྱིས། ཆོས་རྣམས་སྟོང་པ་འདི་ཤེས་ནས། །ལས་དང་འབྲས་བུ་བསྟན་པ་གང་། །ངོ་མཚར་བས་ཀྱང་འདི་ངོ་མཚར། །རྨད་བྱུང་བས་ཀྱང་འདི་རྨད་བྱུང་། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】“世尊！我今聞說是法，於義淨信，由是領悟、而生信解，未為最勝稀有。若諸有情，於當來世，於空性義，深生信解，於是法門，受持等等，當知是人成就最勝稀有。” 此理最勝稀有，如怙主龍樹云：“了知諸法空，顯示業果者，稀有中第一，奇妙中最勝。”

གཞན་གྱི་དོན་སྔར་བཤད་ཟིན་ཅིང་། འདྲི་བ་ལ་ནི་ད་འདྲི་འབྱུང་བ་ལྟར་ན་དོན་གཞན་ལ་འདྲི་བ་དང་། ད་འབྲི་འབྱུང་བ་ལྟར་ན་ཡི་གེར་འབྲི་བ་དང་སྦྱོར་ཏེ། འོན་ཀྱང་དབུ་མཐའ་ལས། ཡི་གེ་འབྲི་མཆོད་སྦྱིན་པ་དང་། ཞེས་འབྱུང་བ་ལྟར་ན་ཕྱི་མའོ། །

【譯】餘義前已言訖。其中“འདྲི་བ”，若為“འདྲི”，則為利他而問；若為“འབྲི”，則是書寫文字。然如《辨中邊論》[44]所云：“謂書寫供養。”故為後者。

【藏】ཡང་བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་དག་ནི། བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས། བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་གང་

44 《辨中邊論》〈第七 · 辨無上乘品〉，彌勒菩薩造。

ལགས་པ་དེ་དག་ཉིད་འདུ་ཤེས་མ་མཆིས་པའི་སླད་དུའོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ནི། འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་སླད་དུའོ། །

【奘譯】**“何以故？世尊！彼諸有情無我想轉，無有情想、無命者想、無士夫想、無補特伽羅想、無意生想、無摩納婆想、無作者想、無受者想轉。所以者何？世尊！諸我想即是非想，諸有情想、命者想、士夫想、補特伽羅想、意生想、摩納婆想、作者想、受者想即是非想。何以故？諸佛世尊離一切想。”**

གཞུང་འདི་དག་གིས་ནི་ཇི་ལྟར་གནས་པ་དང་བསྒྲུབས་པ་དང་གཟུང་བར་བྱ་བའི་ཚུལ་བསྟན་ཏོ། །

【譯】此等經典即是開示應云何住、云何修行、云何受持之理。

མ་འོངས་པའི་དུས་ན་གཞུང་འདི་ལྟ་བུ་ལ་ཐོས་བསམ་བསྒོམས་པས་འཇུག་པའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་ལ་ནི། གང་ཟག་གི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་རགས་པ་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་ཞིང་། དེ་བཞིན་དུ་སེམས་ཅན་དང་སྲོག་དང་གང་ཟག་ཏུ་བདེན་ཞེན་གྱི་འདུ་ཤེས་ཅི་རིགས་འཇུག་པ་སྐྱེ་བར་མི་འགྱུར་རོ། །

【譯】若當來世，彼諸有情，聞思修如是經典而為趣入，當知無有補特伽羅我粗想轉，乃至不起有情、命者、補特伽羅種種實有想轉。

རྒྱུ་མཚན་ནི་དེ་ལྟ་བུའི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་སོགས་ནི་ཞེན་ཡུལ་ལ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་ཞུགས་པ་ཡིན་པས། དེ་ཉིད་ཡང་དག་པའི་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར་རམ། འདུ་ཤེས་དག་དོན་དམ་པར་འདུ་ཤེས་སུ་གྲུབ་པ་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར་ཞེས་པའོ་ཞུས་པ་ན།

【譯】所以者何？如是諸我想者，乃是顛倒趣入耽著之境，離一切真實想故；或諸想等，勝義之上，非成想故。”

壬四、最勝共說勝

【藏】དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་པ་དང་། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར། དེ་དེ་བཞིན་ནོ། །དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། མདོ་འདི་བཤད་པ་འདི་ལ་གང་དག་མི་སྐྲག་མི་དངང་ཞིང་དངང་བར་མི་འགྱུར་བའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི། ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་རོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་འདི་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་གང་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པ་དེ། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དཔག་ཏུ་མེད་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**作是語已，爾時世尊告具壽善現言：“如是！如是！善現！若諸有情聞說如是甚深經典，不驚、不懼、無有怖畏，當知成就最勝稀有。何以故？善現！如來說最勝波羅蜜多，謂般若波羅蜜多。善現！如來所說最勝波羅蜜多，無量諸佛世尊所共宣說，故名最勝波羅蜜多。如來說最勝波羅蜜多即非波羅蜜多，是故如來說名最勝波羅蜜多。”**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་དེ་དེ་བཞིན་ནོ་ཞེས་པ་དང་། རྒྱུ་མཚན་ནི་མ་འོངས་པ་ན་སེམས་ཅན་གང་དག་མདོ་སྡེ་འདི་བཤད་པའི་ཚིག་དོན་ཐོས་པ་ན། དེ་ལྟར་ཐམས་ཅད་བདེན་པར་མེད་ན་ལས་འབྲས་

སོགས་བྱ་བྱེད་མི་འཐད་ཅིང་མེད་པར་འགྱུར་རོ་སྙམ་དུ་ཡིད་མི་སྐྲག་ཅིང་མི་དངང་ལ། ཤིན་ཏུ་དངང་བར་མི་འགྱུར་ཡིད་ཆེས་ཏེ་མོས་པ་དེ་དག་ནི་ངོ་མཚར་རབ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】世尊告善現言：如是！所以者何？若諸有情於當來世，聞說如是經典文義，心生是念：如是一切無有諦實，業果等法能作所作無不應理。其意不驚、不懼、無有怖畏，深生信解，彼等當成最勝稀有！

བདེན་པར་གྲུབ་ན་བསྒྱུར་དུ་མི་རུང་བས་ལས་འབྲས་ལ་སོགས་པའི་བྱ་བྱེད་ཐམས་ཅད་བཞག་ཏུ་མི་རུང་ཞིང་མི་འཐད་ལ། བདེན་པར་མེད་པའམ་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་པ་ལ་བྱ་བྱེད་ཐམས་ཅད་དང་མྱང་འདས་སོགས་འཐད་པའི་ཚུལ་ནི། རྗེས་རྟེན་འབྲེལ་བསྟོད་པ་ལས། རང་བཞིན་ལྡོག་པ་མེད་པའི་ཕྱིར། ཆོས་རྣམས་རང་བཞིན་འགའ་ཡོད་ན། །མྱ་ངན་འདས་པ་མི་རུང་ཞིང་། །སྤྲོས་ཀུན་ལྡོག་པ་མེད་པར་གསུངས། །ཞེས་དང་། རང་བཞིན་གྱིས་ནི་སྟོང་པ་དང་། །བྱ་བྱེད་འཐད་པས་མི་འགལ་ཞིང་། །དེ་ལས་ལྡོག་པར་མཐོང་བ་ན། །སྟོང་ལ་བྱ་བ་མི་རུང་ཞིང་། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】若諦實有，則不可變，如是因果等法一切能所悉不容立，皆不應理。若無諦實，無有自性，如是一切能所及涅槃等，即為應理。其理如宗大師《緣起贊》[45]云：“若法有自性，則說無涅槃，及無戲論滅，自性無滅故。”又云：“自性無作待，緣起有待作，何能於一事，二無違和順。”

ངོ་མཚར་ཆེ་བའི་རྒྱུ་མཚན་ནི། ཆོས་ཀུན་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་པར་སྟོན་པའི་གཞུང་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་མཆོག་འདི་ནི་ད་ལྟ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ངས་གསུངས་ཏེ། སྔོན་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དཔག་ཏུ་མེད་པ་རྣམས་ཀྱིས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ནི་གོང་དུ་རྒྱུ་འབྲས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་རང་བཞིན་གྱི་མེད་པར་བཤད་པ་ལ་ཡིད་ཆེས་པའི་གནས་སུ་འཛིན་པའི་ཆེད་དུ་གསུངས་པའོ། །རྒྱུ་མཚན་དེས་ན་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དམ་པ་ཞེས་བྱའོ། །

【譯】何故最勝稀有？宣說諸法無有自性之經，乃是最勝波羅蜜多，現在如來我之所說，往昔無量諸佛世尊所共宣說故。於上所說因果諸法無有自性者，為令勝解安住故為宣說。是故如來說名最勝波羅蜜多。

戊三、三重校量斷疑分四：己一、斷捨身苦行疑；己二、斷自行無住疑；己三、斷得不得疑；己四、三重功德校量

己一、斷捨身苦行疑[46]（第八疑，亦名斷持說未脫苦果疑）分四：庚一、正斷其疑；庚二、指事以顯；庚三、示無住理；庚四、勸住二空

[45] 《緣起贊》，宗喀巴大師造，法尊法師譯。

[46] 世親菩薩云：“所雲於身是其苦性，彼施即是苦果性故，其福卑劣者，然此法門若有持說，彼之大士行諸苦行，此亦豈非是招苦報，如何不是得苦果耶？”功德施菩薩云：“若一切佛法中，般若波羅蜜最為上者，何用勤苦行餘度耶？為遣此疑，示現般若攝持餘度。”此源於第七疑，若舍自體無量無數，亦是苦果性，不及受持此經四句偈，則諸大士，捨身飼虎等諸苦行，豈非苦因，何故不得苦果？為斷此疑，故言苦行，慧行所攝，得諸勝果，慧行不攝，生死之因。

དེ་ནས་བཟོད་པའི་ཕར་ཕྱིན་སྐོར་སུ་འཆད་པ་ནི།

【譯】複次，宣說忍辱波羅蜜多。

庚一、正斷其疑

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མེད་དོ། །

【奘譯】**“複次，善現！如來說忍辱波羅蜜多即非波羅蜜多，是故如來說名忍辱波羅蜜多。”**

རབ་འབྱོར་བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཞེས་གང་གསུངས་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དེ་ཉིད་དོན་དམ་པར་མེད་པས་གང་གིས་བཟོད་པ་དང་ཇི་ལྟར་རམ་གང་བཟོད་པ་དང་། གང་ལ་བཟོད་པའི་འཁོར་གསུམ་ལ་བདེན་ཞེན་གྱིས་གཟུང་བར་བྱར་མི་རུང་སྟེ།

【譯】善現！如來說忍辱波羅蜜多，勝義之上，即非波羅蜜多，是故由誰忍、如何忍、於何忍，此之三輪不應執為實有。

庚二、指事以顯

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། གང་གི་ཚེ་ཀ་ལིངྐའི་རྒྱལ་པོས་ངའི་ཡན་ལག་དང་། ཉིང་ལག་རྣམ་པར་བཅད་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ང་ལ་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་སམ། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་སམ། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་སམ། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་ཀྱང་མ་བྱུང་ཞིང་། ང་ལ་འདུ་ཤེས་ཅི་ཡང་མེད་ལ། འདུ་ཤེས་མེད་པར་གྱུར་པ་ཡང་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། གལ་ཏེ་དེའི་ཚེ་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་བྱུང་ན། དེའི་ཚེ་གནོད་སེམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ཀྱང་འབྱུང་ལ། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་བྱུང་ན། དེའི་ཚེ་གནོད་སེམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ཀྱང་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**“何以故？善現！我昔過去世曾為羯利王斷肢節肉，我於爾時都無我想、或有情想、或命者想、或士夫想、或補特伽羅想、或意生想、或摩納婆想、或作者想、或受者想，我於爾時都無有想亦非無想。何以故？善現！我於爾時若有我想，即於爾時應有恚想；我於爾時若有有情想、命者想、士夫想、補特伽羅想、意生想、摩納婆想、作者想、受者想，即於爾時應有恚想。”**

རྒྱ་མཚན་ནི་རབ་འབྱོར་སྔོན་གྱི་དུས་གང་གི་ཚེ་ཀ་ལིངྐའི་རྒྱལ་པོས་ང་ཁོ་རང་གི་བཙུན་མོ་དང་འབྲེལ་ལམ་སྙམ་པའི་དོགས་དན་བྱུང་སྟེ་རལ་གྲི་ས་ངའི་ཡན་ལག་དང་ཉིད་ལག་སོར་མོ་རྣམས་བཅད་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ། ངས་བཟོད་པའི་འཁོར་གསུམ་བདེན་མེད་དུ་ཤེས་ནས་བཟོད་པ་བསྒོམས་པས། ཐ་སྙད་པའི་ང་ལ་དམིགས་ནས་ངའོ་སྙམ་དུ་བདག་ཏུ་བདེན་པར་ཞེན་པའི་འདུ་ཤེས་ནས་གང་ཟག་ཏུ་བདེན་པར་ཞེན་པའི་འདུ་ཤེས་ཀྱང་མ་བྱུང་ཞིང་།

【譯】何以故？善現！我昔過去世，羯利王疑我與其王妃有染，以利劍割我肢節，我於爾時，了知忍辱三輪無實而修忍辱，是故由緣名言我而念“此即我也”之實有我想，乃至實有補特伽羅想，悉皆無有。

དེའི་ཚེ་ང་ལ་དེ་ལྟ་བུའི་བདེན་ཞེན་གྱི་འདུ་ཤེས་ཅི་ཡང་མེད་ལ། ཐ་སྙད་དུ་འདུ་ཤེས་གཞན་མེད་པར་གྱུར་པ་ཡང་མ་ཡིན་ཏེ། བཟོད་དོ་སྙམ་པའི་སྡུག་བསྔལ་དང་ལེན་དང་གནོད་པ་ལ་ཛེ་མི་སྙམ་པ་དང་། བདེན་མེད་དུ་རྟོགས་པའི་ཆོས་ལ་ངེས་སེམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་རྣམས་ཡོད་པའི་ཕྱིར་རོ་སྙམ་དུ་དགོངས་སོ། །

【譯】我於爾時，都無如是實有之想，亦非無有餘之名言想，因有不起忍之苦、取、害想，及定解諸法無實之想故。

རྒྱུ་མཚན་ནི་གལ་ཏེ་དུས་དེའི་ཚེ་ང་ལ་ངའོ་སྙམ་དུ་དོན་དམ་པར་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་སོགས་ཡོད་ན་ནི་དེའི་ཚེ་གཞན་ལ་གནོད་སེམས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ཀྱང་འབྱུང་བར་འགྱུར་ན་དེ་མ་བྱུང་བའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་སོ། །

【譯】何以故？我於爾時，若有“此即我也”勝義我想等，即於爾時，應於他人而有恚想，然無有故。

【藏】རབ་འབྱོར། ངས་མངོན་པར་ཤེས་ཏེ། འདས་པའི་དུས་ན་ང་ཚེ་རབས་ལྔ་བརྒྱར་བཟོད་པར་སྨྲ་བ་ཞེས་བྱ་བའི་དྲང་སྲོང་དུ་གྱུར་པ་དེ་ན་ཡང་ང་ལ་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་མ་བྱུང་། སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་མ་བྱུང་ངོ་། །རབ་འབྱོར། དེ་ལྟ་བས་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོས་འདུ་ཤེས་ཐམས་ཅད་རྣམ་པར་སྤངས་ཏེ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【奘譯】**“何以故？善現！我憶過去五百生中，曾為自號忍辱仙人，我於爾時都無我想、無有情想、無命者想、無士夫想、無補特伽羅想、無意生想、無摩納婆想、無作者想、無受者想，我於爾時都無有想亦非無想。是故，善現！菩薩摩訶薩遠離一切想，應發阿耨多羅三藐三菩提心。”**

དེར་མ་ཟད། ངས་མངོན་པར་ཤེས་ཤིང་མཁྱེན་ཏེ། ང་སྔོན་ཚེ་རབས་ལྔ་བརྒྱར་བཟོད་པར་སྨྲ་བ་ཞེས་བྱ་བའི་དྲང་སྲོང་དུ་གྱུར་པའི་དུས་སུ་རྐྱེན་དེ་ལྟ་བུ་ལ་བརྟེན་ནས་གཞན་གྱིས་ངའི་ཡན་ལག་སོགས་བཅད་པ་ན་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་སོགས་མ་བྱུང་ངོ་། །

【譯】非僅如此，我憶過去五百生中，曾為自號忍辱仙人，我於爾時，依是因緣，若遇他人割我肢節，都無我想。

གལ་ཏེ་ཡན་ལག་བཅད་པའི་དུས་ཀྱི་ང་དེ་སྟོན་པ་མིན་ཞིང་། སྟོན་པ་ཡང་དེའི་དུས་ཀྱི་ང་དེ་མིན་པས། སྟོན་པས་ངའི་ཡན་ལག་རྣམས་གསུངས་པ་དེ་ཇི་ལྟར་འཐད་སྙམ་ན། བདེན་མོད། འདིའི་ལན་ཞིབ་ཏུ་བཤད་ན་མང་དུ་འགྱུར་བས། བསྡུ་ན་དེ་ནི་རྒྱུད་གཅིག་པ་ལ་དགོངས་ཤིང་སྐྱོན་མེད་ཚུལ་གོང་དུ་ཅུང་ཟད་བཤད་ཅིང་འཆད་པར་བྱའོ། །

【譯】若問：支解時我非是大師，大師亦非彼時之我，是故大師言我之肢節等，云何應理？答：雖實如是，然若詳答，恐文冗長。略而答之，其意乃指同一相續，故無過失，其理上已略說，下亦當述。

ངའོ་སྙམ་པའི་བདག་ཏུ་ཞེན་པ་ཡོད་ན་གནོད་སེམས་སོགས་འབྱུང་བ་ནི། རྣམ་འགྲེལ་ལས། བདག་ཡོད་ན་ནི་

གཞན་དུ་ཤེས། །བདག་གཞན་ཆ་ལ་འཛིན་དང་སྡང་། །འདི་དག་དང་ནི་ཡོངས་འབྲེལ་བས། །ཉེས་པ་ཐམས་ཅད་འབྱུང་བར་འགྱུར། །ཞེས་བཤད་པ་བཞིན་ནོ། །

【譯】若有“此即我也”之我執，則起恚心者，如《釋量論》[47]云：“有我則知他，我他分執嗔，由此等相系，起一切過失。”

དེ་ལྟ་བུའི་བཟོད་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་ང་སངས་རྒྱས་པས་རྒྱ་མཚན་དེ་ལྟ་བས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱིས་དེ་ལྟ་བུའི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་པ་རྣམས་པར་སྤངས་ཏེ་བླ་ན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་ཅིང་གོང་འཕེལ་དུ་བྱའོ། །

【譯】以此忍力，我得成佛。是故，諸菩薩摩訶薩遠離如是一切我想，應發阿耨多羅三藐三菩提心，令其增上。

庚三、示無住理

【藏】གཟུགས་ལ་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །སྒྲ་དང་། དྲི་དང་། རོ་དང་། རེག་བྱ་དང་། ཆོས་ལའང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །ཆོས་མེད་པ་ལའང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །ཅི་ལའང་མི་གནས་པར་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། གནས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་མི་གནས་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

【奘譯】**“不住於色應生其心，不住非色應生其心，不住聲、香、味、觸、法應生其心，不住非聲、香、味、觸、法應生其心，都無所住應生其心。何以故？善現！諸有所住則為非住。”**

བཟོད་པའི་འཁོར་གསུམ་ལ་བདེན་ཞེན་གྱིས་མི་གནས་པར་མ་ཟད། གཟུགས་སྒྲ་སོགས་ལ་ཡང་དེ་ལྟར་མི་གནས་ཤིང་། ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་གང་ཅི་ལ་ཡང་བདེན་ཞེན་གྱིས་མི་གནས་པ་དང་། ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་བདེན་པར་མེད་པའི་དོན་དམ་པ་ལ་ཡང་བདེན་ཞེན་གྱིས་གནས་པར་མི་བྱའོ། །

【譯】忍之三輪實有，非但不住，如是亦不住於色、聲等法。世俗諸法，執為實有都無所住；世俗諸法勝義無實，執為實有亦無所住。

རྒྱ་མཚན་ནི་གཟུགས་སྒྲ་སོགས་ལ་ཞེན་ཅིང་གནས་པའི་ཡུལ་གཟུགས་སོགས་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་དོན་དམ་པར་མི་གནས་པ་སྟེ་མ་གྲུབ་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་སོ། །

【譯】何以故？若於色、聲等諸色境，心有耽著而有所住，勝義之上即為非住，不可成故。

【藏】དེ་བས་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་འདི་སྐད་དུ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ།། ཞེས་གསུངས་སོ། །

【奘譯】**是故如來說諸菩薩應無所住而行佈施，不應住色、聲、香、味、觸、法而行佈施。”**

---

[47]《釋量論》卷四，法稱論師造，法尊法師譯。

དེ་བས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆེ་ལ་ཡང་དོན་དམ་པར་མི་གནས་པར་སྦྱིན་པ་སྦྱིན་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། དེས་མཚོན་ནས་ཚུལ་ཁྲིམས་སོགས་གཞན་ལའང་སྦྱོར་བར་དགོངས་སོ། །

【譯】是故如來說諸摩訶薩，勝義之上應無所住而行佈施。以彼為例，餘之持戒等亦如是配合。

庚四、勸住二空

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་འདི་ལྟར་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་གྱི་ཕྱིར་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་གཏང་བར་བྱའོ། །སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ཀྱང་འདུ་ཤེས་མེད་པ་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཅེས་གང་གསུངས་པ་དེ་བདག་ཉིད་ཀྱང་མེད་པའོ། །

【奘譯】**“複次，善現！菩薩摩訶薩為諸有情作義利故，應當如是棄舍佈施。何以故？善現！諸有情想即是非想；一切有情，如來即說為非有情。”**

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ནི་བདེན་ཞེན་མེད་པའི་ཚུལ་འདི་ལྟར་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་གཏོང་བ་དང་ཚུལ་ཁྲིམས་སྲུང་བ་སོགས་བྱའོ། །སེམས་ཅན་དུ་བདེན་པར་འདུ་ཤེས་པ་དེ་ཉིད་ཀྱང་དོན་དམ་པར་འདུ་ཤེས་མེད་པ་དང་། ཐ་སྙད་དུ་སེམས་ཅན་གང་དག་ཅེས་གསུངས་པའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་ཉིད་ཀྱང་སེམས་ཅན་དུ་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་པའོ། །

【譯】菩薩摩訶薩，應以如是無實有之理，棄舍佈施、守持戒律等。諸有情實有想，勝義之上即是非想。名言之上，如來所說一切有情，彼等即非有自性有情。

己二、斷自行無住疑[48]（第九疑，斷能證無體非因疑）分二：庚一、明不妄語；庚二、遣外執

庚一、明不妄語

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི། ཡང་དག་པར་གསུང་བ། བདེན་པར་གསུང་བ། དེ་བཞིན་ཉིད་དུ་གསུང་བ་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི། མ་ནོར་བ་དེ་བཞིན་ཉིད་གསུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**“善現！如來是實語者、諦語者、如語者、不異語者。”**

རྒྱ་མཚན་ནི་རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་ལྟར་ཆོས་རྣམས་བདེན་སྟོང་དུ་བཤད་པ་ནི་བརྫུན་དུ་གསུངས་པ་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་ཡང་དག་པར་གསུང་པ་དང་། རྣམ་པ་གཞན་དུ་མི་འགྱུར་བའི་བདེན་པར་གསུང་བ་དང་། ཆོས་རྣམས་ཀྱིས་གནས་ཚུལ་ཇི་ལྟ་བ་དེ་བཞིན་ཉིད་དུ་གསུང་བ་པོ་སྟེ། ལོག་པར་གསུང་བ་པོ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】何以故？善現！如來宣說諸法諦實空者，非是誑語，因如來是無有顛倒之實語者、無有二相之諦語者、宣諸法如所有性之如語者，即是不異語者也。

[48] 世親菩薩云：“由非彼二是實有性，而諸大師強除彼想，然諸如來與真見相應故，果不住因位，如何得見彼果之因？”此源於第三疑，果既無相，無住行何能作彼果因？

庚二、遣外執

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའམ། བསྟན་པ་དེ་ལ་ནི། བདེན་པ་ཡང་མེད། རྫུན་པ་ཡང་མེད་དོ། །

【奘譯】**"複次，善現！如來現前等所證法、或所說法、或所思法，即於其中非諦非妄。"**

རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཐོབ་བྱའི་ཆོས་གང་ཡང་སངས་རྒྱས་པའམ་བསྟན་པ་དེ་རྣམས་ལ་བདེན་པ་དོན་དམ་པའི་ཆོས་རྣམས་བདེན་པར་གྲུབ་པ་ཡང་མེད་ཅིང་། རྫུན་པ་ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་རྣམས་ཀྱང་བདེན་པར་གྲུབ་པ་མེད་དོ་ཞེས་སོ། །

【譯】善現！如來成佛所得諸法、或所說法，即於其中，勝義諸法無有諦實，是故非諦；世俗諸法，亦非實有，是故非妄。

ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལས་ནི། ཀུན་རྫོབ་རྣམས་དོན་དམ་དཔྱོད་པའི་རིག་ཤེས་ཀྱི་ངོ་བོར་མེད་པས་མི་བདེན་ཅིང་རྫུན་པ་ལ་བཀག་པ་ལྟར་སྣང་སྟེ། གཞུང་འདིས་མཐའ་གཉིས་སེལ་བའང་ཡིན་ནོ། །

【譯】若如蓮花戒所云："一切世俗，於勝義觀察慧中，皆無自性，故言非諦非妄。"乃約遮斷二邊而說也。

己三、斷得不得疑[49]（第十疑，亦名斷真如有得無得疑）

བདེན་མེད་རྟོགས་མ་རྟོགས་པའི་དབང་གིས་སྦྱིན་སོགས་ཀྱི་བྱེད་ལས་ལ་ཁྱད་པར་ཡོད་ཅེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】複次宣說依通達、未通達無諦實之力，故有施等作用差別。

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན། མིག་དང་ལྡན་པའི་མི་ཞིག་མུན་པར་ཞུགས་ན་ཅི་ཡང་མི་མཐོང་བ་དེ་བཞིན་དུ་གང་དངོས་པོར་ལྷུང་བས་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་གཏོང་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བལྟའོ། །

【奘譯】**"善現！譬如士夫入於暗室，都無所見，當知菩薩若墮於事，謂墮於事而行佈施，亦複如是。"**

འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན། མིག་དང་ལྡན་པའི་མི་ཞིག་མུན་པ་ཆེན་པོར་ཞུགས་ནས་ཡུལ་གཟུགས་ཀྱི་དངོས་པོ་ཅི་ཡང་གསལ་བར་མི་མཐོང་བ་བཞིན་དུ། བྱང་སེམས་གང་བདེན་མེད་ལ་བློ་ཁ་མ་ཕྱོགས་ཤིང་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པའི་མདོན་ཞེན་གྱི་ལྟ་བའི་གཡང་དུ་ལྷུང་ནས་སྦྱིན་པ་གཏོང་བའི་བྱང་སེམས་རྣམས་ནི་དཔེ་དེ་དང་འདྲ་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔར་བལྟ་བར་བྱའོ། །

【譯】譬如士夫入大暗室，色境諸物都無清晰所見。若諸菩薩，心離無實，實執

49 世親菩薩云："諸聖人是無為所顯者，然真如性常時遍有，如何佛果以無住心方能證得，非有住心？又複如何常時遍有實體真如，或有得者或不得者？"功德施菩薩云："若所證法無生無性非實非妄，是即諸佛第一義身，從此為因二身成滿，菩薩何故舍所證法，住於事等而行施耶？"此亦源於第三疑，一切賢聖無為所顯，真如遍諸時處，何故有得不得者？為斷此疑，故言真如常遍，無智住法則不得，有智不住法則得。

所系，墮於耽著惡見深淵，而行佈施，當知是等菩薩亦複如是。

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན། ནམ་ལངས་ཏེ་ཉི་མ་ཤར་ནས་མིག་དང་ལྡན་པའི་མིས་གཟུགས་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་དག་མཐོང་བ་དེ་བཞིན་དུ་གང་དངོས་པོར་མ་ལྷུང་བས་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་གཏོང་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔར་བལྟའོ། །

【奘譯】**“善現！譬如明眼士夫，過夜曉已，日光出時，見種種色，當知菩薩不墮於事，謂不墮事而行佈施，亦複如是。”**

ཡང་འདི་ལྟ་སྟེ། ནམ་ལངས་ཏེ་ཉི་མ་ཤར་ནས་མིག་དང་ལྡན་པའི་མིས་ཡུལ་གཟུགས་བཟང་ངན་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་མཐོང་བ་དེ་བཞིན་དུ། བྱང་སེམས་གང་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པའི་དངོས་པོར་མ་ལྷུང་བས་སྦྱིན་པ་ཡོངས་སུ་གཏོང་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ནི་དཔེ་དེ་དང་འདྲ་བར་བལྟ་བར་བྱའོ་ཞེས་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པའི་སྦྱིན་པ་ནི་མི་མུན་པར་ཞུགས་ནས་གཟུགས་མི་མཐོང་བ་དང་འདྲ་ཞིང་། བདེན་མེད་རྟོགས་པའི་སྦྱིན་པ་ནི་མིག་ལྡན་གྱིས་གཟུགས་མཐོང་བ་དང་འདྲ་བར་བཤད་ཅིང་། གཞན་ཡང་བདེན་མེད་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་མ་ཟིན་པའི་སྦྱིན་སོགས་ལྔ་ནི་དམུས་ལོང་ལྟ་བུ་དང་། བདེན་མེད་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕར་ཕྱིན་ནི་ལོང་འཁྲིད་མིག་ལྡན་དང་འདྲ་སྟེ།

【譯】複次，譬如明眼士夫，過夜曉已，日光出時，能見種種好色惡色。若諸菩薩，不墮實執所系之事，而行佈施，當知是等菩薩，亦複如是。此謂實執所系之佈施，如同入暗，不見於色；而通達無實有之佈施，則如明眼能見於色。複次，通達無實有之慧所未攝之施等五度，猶如盲夫；通達無實有之般若波羅蜜多，則如有眼之引盲者。

སྡུད་པ་ལས། དམུས་ལོང་དམིགས་བུ་མེད་པ་བྱེ་བ་ཁྲག་ཁྲིག་རྣམས། །ལམ་ཡང་མི་ཤེས་གྲོང་ཁྱེར་འཇུག་པར་ག་ལ་འགྱུར། །ཤེས་རབ་མེད་ན་མིག་མེད་པ་རོལ་ཕྱིན་ལྔ་འདི། །དམིགས་བུ་མེད་པས་བྱང་ཆུབ་རེག་པར་ནུས་མ་ཡིན། ། ཞེས་གསུངས་པའི་མཇུག་ཏུ།

【譯】《般若攝頌》[50]云：“無量盲人不見道，無一得入於城郭，修六度行闕般若，無力不能成菩提。”

ཕར་ཕྱིན་དང་པོ་ལྔ་པོ་དེ་བདེན་མེད་རྟོགས་པའི་ཤེར་ཕྱིན་གྱིས་མ་ཟིན་ན་མིག་མེད་ལྟ་བུ་དང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སར་བགྲོད་མི་ནུས་ཤིང་། ཟིན་ན་མིག་ལྡན་ལྟ་བུ་དང་དེར་བགྲོད་ནུས་སོ་ཞེས་སྟོན་མ་དང་སྦྲེལ་ནས་སྟོན་པ་ནི། གང་ཚེ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ནི་རབ་ཏུ་ཟིན་གྱུར་ན། །དེ་ཚེ་མིག་རྙེད་གྱུར་ཅིང་འདི་ཡི་མིང་ཐོབ་བོ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

【譯】意謂前五波羅蜜多，若未被通達無實有之般若波羅蜜多所攝，則如無眼，不能趣往佛地；若被般若所攝，則如有眼，而能趨彼。續前而說，即云：“若有受行於智慧，得名有眼及有力[51]。”

[50] 《佛說佛母寶德藏般若波羅蜜經》卷一，〈地獄品第七〉。
[51] 《佛說佛母寶德藏般若波羅蜜經》卷一，〈地獄品第七〉。

དཔལ་ལྡན་ཟླ་བ་གྲགས་པས་དབུ་མ་འཇུག་པ་ལས་ཀྱང་། ཇི་ལྟར་ལོང་བའི་ཚོགས་ཀུན་བདེ་བླག་ཏུ། །མིག་ལྡན་སྐྱེས་བུ་གཅིག་གིས་འདོད་པ་ཡི། །ཡུལ་དུ་འཁྲིད་པ་དེ་བཞིན་འདིར་ཡང་བློས། །མིག་ཉམས་ཡོན་ཏན་བླངས་ཏེ་རྒྱལ་ཉིད་འགྲོ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

【譯】吉祥月稱《入中論》中亦云：“如有目者能引導，無量盲人到止境，如是智慧能攝取，無眼功德趣聖果。”

己四、三重功德校量分二：庚一、舉劣顯勝；庚二、釋勝所以

དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ད་ལྟ་དང་མ་འོངས་པའི་དུས་སུ་གཞུང་འདི་འཛིན་འཆང་སོགས་བྱེད་པའི་གང་ཟག་གང་འབྱུང་བ་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ད་ལྟ་ནས་མཁྱེན་ཅིང་གཟིགས་ཏེ། སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་པ་ནི།

【譯】複次，世尊言：現在當來之世，若有補特伽羅，能於此經受持宣說，如來即為悉知悉見，是諸有情當生無量福聚。

庚一、舉劣顯勝

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། རིགས་ཀྱི་བུ་འམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་དག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དང་། གཞན་དག་ལ་ཡང་རྒྱ་ཆེར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་དེ་དག་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཁྱེན། དེ་དག་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས་ཏེ། སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་རོ། །

【奘譯】**“複次，善現！若善男子或善女人於此法門受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意，則為如來以其佛智悉知是人，則為如來以其佛眼悉見是人，則為如來悉覺是人。如是有情一切當生無量福聚。”**

སངས་རྒྱས་ཀྱིས་སེམས་ཅན་དེ་དག་ལ་ཐུགས་ཀྱིས་དགོངས་ཤིང་བསོད་ནམས་ཆེའོ་ཞེས་སྤྲོ་བ་བསྐྱེད་པའོ། །

【譯】如來心念彼等有情，並言福德廣大，乃令生喜也。

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། སྐྱེས་པའམ། བུད་མེད་གང་ཞིག་སྔ་དྲོའི་དུས་ཀྱི་ཚེ་ལུས་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཡོངས་སུ་གཏོང་ལ། ཕྱེད་ཀྱི་དུས་དང་། ཕྱི་དྲོའི་དུས་ཀྱི་ཚེ་ཡང་ལུས་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཡོངས་སུ་གཏོང་སྟེ། རྣམ་གྲངས་འདི་ལྟ་བུར་བསྐལ་པ་བྱེ་བ་ཁྲག་ཁྲིག་འབུམ་ཕྲག་དུ་མར་ལུས་ཡོངས་སུ་གཏོང་བ་བས། གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ཐོས་ནས་མི་སྤོང་ན། དེ་ཉིད་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་ན། གང་གིས་ཡི་གེར་བྲིས་ནས་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དང་། གཞན་དག་ལ་ཡང་རྒྱ་ཆེར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས།

【奘譯】**“複次，善現！假使善男子或善女人，日初時分以殑伽河沙等自體佈施，日中**

時分複以殑伽河沙等自體佈施，日後時分亦以殑伽河沙等自體佈施，由此法門，經於俱胝那庾多百千劫以自體佈施。若有聞說如是法門不生誹謗，由此因緣所生福聚，尚多於前無量無數，何況能於如是法門具足畢竟、書寫、受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意！”

གཞན་ཡང་གང་གིས་སྔ་དྲོ་དང་ཕྱི་དྲོའི་དུས་རྣམས་དང་བསྐལ་པ་མང་པོར་ལུས་ཀྱི་སྦྱིན་པ་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་ཀྱིས་མཚན་པའི་ལུས་གཏོང་ཞིང་། བཏང་བའི་ཕན་ཡོན་ལས་གང་གིས་གཞུང་འདི་རྫོགས་པར་ཐོས་ཤིང་མོས་ནས་སྨོས་མི་སྤོང་ན། དེའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་སྔ་མ་ལས་ཀྱང་ཆེ་ན་གང་གཞུང་འདི་ཡི་གེར་འབྲི་བ་སོགས་བྱས་ན་བསོད་ནམས་དེ་ལས་ཆེ་བ་ལྟ་ཅི་སྨོས་ཞེས་གསུངས། དེ་ཡང་ལེན་པ་ནས་རབ་ཏུ་སྟོན་པའི་བར་སྔ་མ་སྔ་མ་ལས་ཕྱི་མ་ཕྱི་མ་བསོད་ནམས་ཏེ་ཕན་ཡོན་ཆེ་བར་འགྱུར་རོ། །

【譯】複次，假使有情，日初、日後等諸時分，乃至多劫時分，以殑伽河沙等自體佈施；若複有人，圓滿聞說、信解如是經文，心不生謗，所生福聚尚多於前佈施功德。何況能於此經書寫等等，其福勝彼，更不待說。受持乃至廣為宣說間，後後功德勝多於前。

庚二、釋勝所以分六：辛一、德大福圓；辛二、能持正法；辛三、成就功德；辛四、遠離諸障；辛五、速證菩提；辛六、得大妙果

辛一、德大福圓

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ནི། བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་ཅིང་མཚུངས་པ་མེད་དེ། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ནི། ཐེག་པ་མཆོག་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པའི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་དོན་དང་། ཐེག་པ་ཕུལ་དུ་ཕྱིན་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པའི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་དོན་གྱི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་སོ། །

【奘譯】**“複次，善現！如是法門不可思議、不可稱量，應當希冀不可思議所感異熟。善現！如來宣說如是法門，為欲饒益趣最上乘諸有情故，為欲饒益趣最勝乘諸有情故。”**

བསྔགས་པ་ནི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདིའི་དོན་ཟབ་པ་དང་རྟོགས་དཀའ་བའི་ཕྱིར་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་ཅིང་འདི་དང་མཉམ་པའི་མཚུངས་པ་གཞན་མེད་དེ། འདི་ལ་ཐོས་བསམ་བསྒོམས་པ་བྱས་པའི་འབྲས་བུ་རྣམ་པར་སྨིན་པ་ཡང་རྒྱ་ཆེ་བ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཉིད་དུ་རིག་པ་སྐྱེ་ཤེས་པར་བྱའོ། །

【譯】稱讚者，如是法門，其義甚深，難證難悟，是故不可思議，非餘所可稱量。應知聞思修如是法門，所感異熟之果，亦複廣大不可思議。

ཆོས་འདི་ནི་ཐེག་པ་དམན་པ་ལ་མོས་པ་རྣམས་ཀྱི་ཆེད་དུ་གཙོ་བོར་མ་ཡིན་གྱི། ཐེག་པ་མཆོག་དང་ཐེག་པ་ཕུལ་དུ་ཕྱིན་པ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་ལམ་དུ་ཞུགས་པའི་སེམས་ཅན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་དོན་གྱི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་སོ། །

【譯】如來宣說如是法門，非為劣乘信解者說，乃為欲饒益趣最上乘、最勝乘大乘道諸菩薩有情而為宣說。

辛二、受持真法

【藏】གང་དག་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དང་། གཞན་དག་ལ་ཡང་རྒྱ་ཆེར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་དེ་དག་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཁྱེན། དེ་དག་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཟིགས་ཏེ། སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་རོ། །བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་དང་། མཚུངས་པ་མེད་པ་དང་། གཞལ་དུ་མེད་པ་དང་། ཚད་མེད་པ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ཏེ། སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ངའི་བྱང་ཆུབ་ཕྲག་པ་ལ་ཐོགས་པར་འགྱུར་རོ། །

【奘譯】**"善現！若有於此法門受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意，即為如來以其佛智悉知是人，即為如來以其佛眼悉見是人，則為如來悉覺是人。如是有情一切成就無量福聚，皆當成就不可思議、不可稱量無邊福聚。善現！如是一切有情，其肩荷擔如來無上正等菩提。"**

ཐེག་པ་མཆོག་དང་ཐེག་པ་ཕུལ་དུ་ཕྱིན་པ་གཉིས་ཀ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མིང་གི་རྣམ་གྲངས་སོ། །དེ་ལྟ་བུའི་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་སེམས་ཅན་གང་དག་ཆོས་འདི་ལེན་པ་དང་འཛིན་པ་སོགས་བྱེད་པ་དེ་དག་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ད་ལྟ་ནས་མཁྱེན་ཅིང་གཟིགས་ཏེ་སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་དང་། བློས་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་དང་། དེ་དང་མཚུངས་པ་མེད་པ་དང་། མཐའ་གཞལ་དུ་མེད་པ་དང་། ཚད་མེད་པ་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ཏེ་སེམས་ཅན་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཀྱང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་གོ་འཕང་ཕྲག་པ་ལ་ཐོགས་པ་ཞར་མྱུར་དུ་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】最上乘、最勝乘，乃大乘之異名。若有如是大乘有情，於此法門受持、讀誦等，即為如來悉知是人，悉見是人，如是有情皆得成就不可數、不可稱、不可量、不可思議無邊福聚。如是一切有情，其肩速得荷擔如來菩提果位。

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། དམན་པ་ལ་མོས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་མཉན་པར་མི་ནུས་ཏེ། བདག་ཏུ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱིས་མ་ཡིན། སེམས་ཅན་དུ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱིས་མ་ཡིན། སྲོག་ཏུ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱིས་མ་ཡིན་ཞིང་། གང་ཟག་ཏུ་ལྟ་བ་རྣམས་ཀྱིས་མཉན་པ་དང་། ལྷང་བ་དང་། གཟུང་བ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་མི་ནུས་ཏེ། དེ་ནི། གནས་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**"何以故？善現！如是法門非諸下劣信解有情所能聽聞，非諸我見、非諸有情見、非諸命者見、非諸士夫見、非諸補特伽羅見、非諸意生見、非諸摩納婆見、非諸作者見、非諸受者見所能聽聞。此等若能受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意，無有是處。"**

རྒྱུ་མཚན་ནི། ཆོས་དམན་པ་ལ་མོས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ནི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་ཟབ་མོ་འདི་ལ་ཐོས་བསམ་བསྒོམས་པའི་ཚུལ་གྱིས་མཉན་པར་བྱར་མི་ནུས་ཏེ། གང་ཟག་གི་བདག་ཏུ་ལྟ་བ་དག་སེམས་ཅན་དང་སྲོག་དང་གང་ཟག་ཏུ་བདེན་ཞེན་གྱིས་ལྟ་ཞིང་། འདོད་པའི་གང་ཟག་ཕྱི་རོལ་པ་ལྟ་བུ་རྣམས་ཀྱིས་གཞུང་འདིའི་ཚིག་དོན་མཉན་པ་དང་ཀློང་བ་སོགས་བྱེད་མི་ནུས་ཏེ། དེ་བྱེད་པའི་གནས་སམ་གོ་སྐབས་མེད་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེ་ལྟ་བུའི་སེམས་ཅན

རྣམས་ཀྱིས་བདག་མེད་པའི་དོན་མི་འདོད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】何以故？如是甚深法門，非諸下劣信解者，由聞思修方式所能聽聞，即如承許補特伽羅我見，著有情、命者、補特伽羅實有見，如是外道補特伽羅等，於此經典文義，不能聽聞受持，無有其能作之時處故，如是有情不許無我之義故。

辛三、成就功德

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། ས་ཕྱོགས་གང་ན་མདོ་སྡེ་འདི་སྟོན་པའི་ས་ཕྱོགས་དེ། ལྷ་དང་། མི་དང་། ལྷ་མ་ཡིན་དུ་བཅས་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱིས་མཆོད་པར་འོས་པར་འགྱུར་རོ། །ས་ཕྱོགས་དེ་ཕྱག་བྱ་བར་འོས་པ་དང་། བསྐོར་བ་བྱ་བར་འོས་པར་ཡང་འགྱུར་རོ། །ས་ཕྱོགས་དེ་ནི། མཆོད་རྟེན་ལྟ་བུར་འགྱུར་རོ། །

【奘譯】**“複次，善現！若地方所開此經典，此地方所，當為世間諸天及人、阿素洛等之所供養、禮敬、右繞，如佛靈廟。”**

ཡང་ས་ཕྱོགས་གང་ན་མདོ་སྡེ་འདི་སྟོན་པའི་ས་ཕྱོགས་དེ་ལྷ་དང་མི་དང་ལྷ་མ་ཡིན་དང་བཅས་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱིས་མཆོད་པ་དང་ཕྱག་བྱ་བ་དང་བསྐོར་བ་བྱ་བའི་འོས་སུ་འགྱུར་ཏེ། ས་ཕྱོགས་དེ་མཆོད་རྟེན་ལྟ་བུར་འགྱུར་རོ། །འདི་ནི་མངོན་རྟོགས་རྒྱན་ལས། བྱང་ཆུབ་དང་ནི་རྟེན་མཆོད་ཉིད། །

【譯】複次，若地方所，開此經典，此地方所，當為世間諸天及人、阿素洛等諸有情之所供養、禮敬、右繞，如佛靈廟。《現觀莊嚴論》云：“菩提供養依。”

ཞེས་པའི་རྩ་བའི་མདོ་ཡུམ་རྒྱས་འབྲིང་བསྡུས་གསུམ་དང་འགྲེལ་པ་རྣམས་ལས་ནི་བྱང་སེམས་སྒོམ་ལམ་པ་གང་དུ་བཞུགས་པའི་གནས་དེ་གཞན་གྱིས་བཀུར་བའི་གནས་མཆོད་རྟེན་ལྟ་བུར་གསུངས་པ་དང་འདྲ་ལ། གཙོ་བོ་ནི་གཞུང་འདིའི་བརྗོད་བྱ་དོན་གྱི་ཕེར་ཕྱིན་ཁྱད་པར་ཅན་རྒྱུད་ལ་སྐྱེས་པའི་གང་ཟག་བཞུགས་པའི་གནས་ལ་དགོངས་སོ། །གོང་དུ་འདི་ལྟ་བུ་ཞིག་སོང་ཡང་གཞི་སོ་སོའི་དབང་དུ་མཛད་པའོ། །

【譯】與其根本經《廣中略三佛母》及其諸釋中所說相同：“修道菩薩所在之處，即是餘等供養之處，猶如佛塔。”其意主要乃指，能於相續生起此經所詮義殊勝般若波羅蜜多之補特伽羅所在之處。如是，前雖已說，然依別別所依而作也。

辛四、遠離諸障

【藏】རབ་འབྱོར། རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་དག་འདི་ལྟ་བུའི་མདོ་སྡེའི་ཚིག་འདི་དག་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་དེ་དག་ནི། མནར་བར་འགྱུར། ཤིན་ཏུ་མནར་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། སེམས་ཅན་དེ་དག་གིས་ཚེ་རབས་སྔ་མའི་མི་དགེ་བའི་ལས་ངན་སོང་དུ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་བ་གང་དག་བྱས་པ་དག་ཚེ་འདི་ཉིད་ལ་མནར་བས། ཚེ་རབས་སྔ་མའི་མི་དགེ་བའི་ལས་དེ་དག་འབྱང་བར

འགྱུར་ཏེ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ཀྱང་འཐོབ་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**“複次善現！若善男子或善女人，於此經典，受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意，若遭輕毀、極遭輕毀。所以者何？善現！是諸有情，宿生所造諸不淨業，應感惡趣，以現法中，遭輕毀故，宿生所造諸不淨業，皆悉消盡，當得無上正等菩提。”**

ཡུམ་ལས་གཞན་ཡང་རབ་འབྱོར་རིགས་ཀྱི་བུའམ་བུ་མོ་གང་མདོ་སྡེ་འདི་འཛིན་འཆང་སོགས་བྱེད་ཅིང་དོན་ཉམས་སུ་ལེན་པའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་ནད་སྣ་ཚོགས་དང་འཐབ་རྩོད་འཆིང་འདྲུ་དང་བཅིང་རྡེག་སོགས་ཀྱིས་མནར་བ་དང་ཤིན་ཏུ་མནར་བའི་སྡུག་བསྔལ་གྱོང་བར་འགྱུར་བ་ཡོད་སྲིད་ཀྱང་། སྐྱོན་ཆེན་པོ་མ་ཡིན་ཏེ།

【譯】複次善現！若善男子或善女人，於此經典，受持宣說，修習其義，是諸有情，若遭種種病苦、鬥諍挑撥、繩系錘打等諸輕毀，乃至極遭輕毀，雖受此苦，然非大過。

རྒྱུ་མཚན་དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། སེམས་ཅན་དེ་དག་གིས་ནི་ཚེ་རབས་འདི་དང་སྔ་མའི་དུས་སུ་མི་དགེ་བའི་ལས་ཆེན་པོ་ངན་སོང་གསུམ་དུ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་བའི་ལས་གང་དག་བྱས་པ་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཀྱི་འབྲས་བུ་ནི་ཚེ་འདི་ཉིད་ཀྱི་ཐོག་ལ་སྨིན་ཏེ་སྡུག་བསྔལ་གྱིས་མནར་བ་དེའི་སྟོབས་ཀྱིས་ཚེ་རབས་སྔ་མའི་མི་དགེ་བའི་ལས་དེ་དག་ཐམས་ཅད་འབྱང་བ་སྟེ་དག་པར་འགྱུར་ཏེ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ཀྱང་མྱུར་དུ་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】所以者何？是諸有情，今世宿生所造諸大不淨之業，應感三惡趣，然如是所作一切業果，今生先熟，而遭苦害，以是力故，宿生所造諸不淨業，皆悉消融，得以清淨，當應速得無上正等菩提。

ཤེར་ཕྱིན་ལ་བསྒོམ་པའི་གཉེན་པོ་ཀུན་ཏུ་སྤྱོད་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་ནི་སྡིག་ལས་རྣམས་ཀྱི་རྩ་བ་བདག་འཛིན་བཅོམ་སྟེ་ཐར་པ་དང་ཐིད་མཁྱེན་པ་ཡང་ཐོབ་པར་འགྱུར་ཞེས་བཤད་ན། ངན་འགྲོར་སྐྱེ་བའི་ལས་རྣམས་འཇོམས་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས་སོ། །ཚུལ་དེ་ལྟར་རྟོག་གེ་འབར་བ་སོགས་ནས་བཤད་ཅིང་། ཐར་པ་ཆེན་པོ་ལས་ཀྱང་། ངན་འགྲོར་སྐྱེ་བའི་སྡིག་ཡོད་ཀྱང་། །མགོ་བོ་ན་བ་ཙམ་གྱིས་འབྱང་། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

【譯】以修行般若之遍行對治力，能摧一切罪業根本我執，當得解脫及種相智，況於摧毀投生惡趣之業！如是之理，《思擇燃論》等廣為宣說。《大解脫經》[52]亦云：“雖具墮生惡趣罪，僅以頭痛能消盡。”

དཔེར་ན་ས་བོན་བཏབ་ཀྱང་ཆུ་ལུད་དྲོད་གཤེར་སོགས་གཏན་མེད་ན་མྱུ་གུ་མི་སྐྱེ་བ་ལྟར་བདག་འཛིན་སྤོང་ནུས་ན་ནི། བསགས་པའི་ལས་ཅི་ཡོད་ཀྱང་གྲོགས་ཉོན་མོངས་མེད་པས་རྣམ་སྨིན་འབྱིན་མི་ནུས་ཏེ། རྣམ་འགྲེལ་ལས། སྲིད་པའི་སྲེད་ལས་རྣམ་བཀྲལ་བའི། །ལས་གཞན་འཕེན་ནུས་མ་ཡིན་ཏེ། །ལྷན་ཅིག་བྱེད་པ་ཟད་ཕྱིར་རོ། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】譬如播種，若無水、肥、溫、濕，則不生苗芽。如是若斷我執，一切所積

[52] 《大通方廣懺悔滅罪莊嚴成佛經》卷 2，大藏經第 85 冊 No. 2871.

之業，由無煩惱助伴，故不能熟。如《釋量論》[53]云：“已越有愛者，非餘所能引。俱有已盡故。”

辛五、速證菩提

【藏】རབ་འབྱོར། ངས་མངོན་པར་ཤེས་ཏེ། འདས་པའི་དུས་བསྐལ་པ་གྲངས་མེད་པའི་ཡང་ཆེས་གྲངས་མེད་པ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ཀྱི་ཕ་རོལ་གྱི་ཡང་ཆེས་ཕ་རོལ་ན། སངས་རྒྱས་བྱེ་བ་ཁྲག་ཁྲིག་འབུམ་ཕྲག་བརྒྱད་ཅུ་རྩ་བཞི་དག་བྱུང་བ་ངས་མཉེས་པར་བྱས་ཏེ། མཉེས་པར་བྱས་ནས་ཐུགས་མ་ཕྱུང་བར་བྱས་ཏེ། རབ་འབྱོར། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དག་ངས་མཉེས་པར་བྱས་ནས་ཐུགས་བྱུང་བར་མ་བྱས་པ་གང་ཡིན་པ་དང་། ཕྱི་མའི་དུས་ལྔ་བརྒྱ་པ་མར་ཤུར་པ་ན། མདོ་སྡེ་འདི་ལེན་པ་དང་། འཛིན་པ་དང་། ཀློག་པ་དང་། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་པ་གང་ཡིན་པ་ལས། རབ་འབྱོར། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་འདི་ལ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་སྔ་མས་བརྒྱའི་ཆར་ཡང་མི་ཕོད། སྟོང་གི་ཆ་དང་། འབུམ་གྱི་ཆ་དང་། གྲངས་དང་། ཆ་དང་། བགྲང་བ་དང་། དཔེ་དང་། རྒྱ་དང་། རྒྱུར་ཡང་མི་བཟོད་དོ། །

【奘譯】**“何以故？善現！我憶過去於無數劫複過無數，於然燈如來、應、正等覺先複過先，曾值八十四俱胝那庾多百千諸佛，我皆承事，既承事已，皆無違犯。善現！我於如是諸佛世尊，皆得承事，既承事已，皆無違犯。若諸有情後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，於此經典受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意。善現！我先福聚於此福聚，百分計之所不能及，如是千分、若百千分、若俱胝百千分、若俱胝那庾多百千分、若數分、若計分、若算分、若喻分、若鄔波尼殺曇分亦不能及。”**

རབ་འབྱོར་ངས་མངོན་པར་ཤེས་ཤིང་མཆེན་ཏེ། སྔོན་འདས་པའི་བསྐལ་པ་གྲངས་མེད་པའི་ཡང་ཆེས། གྲངས་མེད་པ་དང་། སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ཀྱི་སྔ་རོལ་གྱི་ཡང་ཆེས་སྔ་རོལ་གྱི་དུས་ན། སངས་རྒྱས་བྱེ་བ་ཁྲག་ཁྲིག་འབུམ་ཕྲག་བརྒྱད་ཅུ་རྩ་བཞི་དག་བྱུང་བ་དེ་དག་ངས་མཆོད་ཅིང་བསྙེན་བཀུར་བ་སོགས་ཀྱིས་ཐུགས་མཉེས་པར་བྱས་ཏེ་མི་མཉེས་པར་མ་བྱས་ཤིང་ཐུགས་ཐུན་ཕྱུང་བ་མ་བྱས་ཏེ། ངས་དེ་ལྟར་བྱས་པའི་བསོད་ནམས་དང་། ཕྱི་མའི་དུས་ལྔ་བརྒྱའི་ཐ་མ་ལ་མདོ་སྡེ་འདི་འབྲི་བ་སོགས་བྱེད་པའི་བསོད་ནམས་གང་ཡིན་པ་གཉིས་ལས།

【譯】善現！我憶過去於無數劫複過無數，於然燈如來先複過先，曾值八十四俱胝那庾多百千諸佛，我於彼等供養承事，而令歡喜，非喜不作，無有違犯。若複有人於後時、後五百歲，於此經典，作諸書寫所生福聚，與我先前所作福聚，此二之中，

བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཕྱི་མ་འདི་ཆེ་སྟེ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་སྔོན་མས་འདི་ལ་ཆ་བརྒྱར་བགོས་པའི་བརྒྱའི་ཆ་སྟེ་མ་གཅིག་ཙམ་གྱི་བར་ཉེ་བར་མི་ཕོད་མི་འགྲོ་ཞིང་། དེ་བཞིན་དུ་སྟོང་གི་ཆ་དང་འབུམ་གྱི་ཆ་དང་གྲངས་དང་ཚད་དང་བགྲང་བ་དང་དཔེ་དང་རྒྱ་དང་རྒྱུར་ཡང་འཐན་པར་མི་བཟོད་པ་སྟེ་མི་ནུས་སོ། །

53 《釋量論》卷四，法稱菩薩造，法尊法師譯。

【譯】我先福聚於後福聚，若以百分計之，於其一分亦不能及，如是千分、若百千分、若俱胝百千分、若數分、若計分、若算分、若喻分、若鄔波尼殺曇分亦不能及。

དེ་དག་ཀུན་ནི་དཔེ་མཚོན་པ་ཡིན་ཡང་། ཆ་ནི་ཆ་ཤས་ཆེ་ཆུང་དང་གྲངས་མང་ཉུང་མི་འདྲ་ཞིང་དཔེ་མི་འདྲ་བ་ཡང་དོ་ཟླ་མི་མཉམ་པ་དང་རྒྱུ་མཚན་མི་འདྲ་བ་དང་། བགྲང་བ་ནི་མཚུངས་པར་བགྲང་དུ་མི་རུང་བའོ། །

【譯】此皆喻說，然“分”支之大小與“數”之多少不同，與“喻”亦不同，等不“等”分與“因”分不同。“算”分，不堪計為“等”分也。

辛六、得大妙果

【藏】རབ་འབྱོར། གལ་ཏེ་དེའི་ཚེ་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དག་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཇི་སྙེད་རབ་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་བའི་རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ་དག་གི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ངས་བརྗོད་ན། སེམས་ཅན་རྣམས་སྨྱོ་སྨྱོ་པོར་འགྱུར་ཏེ། སེམས་འཁྲུགས་པར་འགྱུར་རོ། །ཡང་རབ་འབྱོར། ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་སྟེ། འདིའི་རྣམ་པར་སྨིན་པ་ཡང་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཉིད་དུ་རིག་པར་བྱའོ། །

【奘譯】**善現！我若具說，當於爾時，是善男子或善女人所生福聚，乃至是善男子是善女人所攝福聚，有諸有情，則便迷悶，心惑狂亂。是故善現！如來宣說如是法門，不可思議、不可稱量，應當希冀不可思議所感異熟。”**

གལ་ཏེ་དེ་དག་གིས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཇི་སྙེད་ཅིག་རབ་ཏུ་བསྐྱེད་ཅིང་འཛིན་པར་འགྱུར་བའི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་འདི་ལྟ་བུའོ་ཞེས་ལེགས་པར་ཕྱེ་ཞིང་བརྗོད་ན། བློ་དམན་པའི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཡིད་མི་ཆེས་ཤིང་ཡིད་སྨྱོས་སྨྱོས་པོར་ཏེ་སྨོངས་ནས་སེམས་རབ་ཏུ་འཁྲུགས་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】我若具說，彼等有情所生福聚，乃至如是所攝福聚，有諸劣慧有情，則便不悅，意覺迷悶，心惑狂亂。

ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་གཞུང་ཉུང་ཡང་དོན་རྒྱ་ཆེ་བས་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་ཅིང་། འདིའི་དོན་ཉམས་སུ་བླངས་པའི་རྣམ་པར་སྨིན་པའི་འབྲས་བུ་ཡང་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་བོ། །རྣམ་པར་སྨིན་པའི་འབྲས་བུ་ཞེས་པའི་རྣམ་སྨིན་གྱི་འབྲས་བུ་ཀོ་ན་ལ་མི་གཟུང་གི་།རྒྱུ་མཐུན་དང་བདག་འབྲས་དང་བྲལ་འབྲས་སོགས་ཀྱང་སྡུད་དོ། །

【譯】如是法門，文略義廣，不可思議，若修其義，異熟果報亦不可思議。此中“異熟果報”，非僅指異熟果，亦攝等流果、增上果、離系果等。

འདི་ལྟ་བུ་ཞིག་གོང་དུ་ཡང་བྱུང་མོད། སྐབས་དོན་ཐ་དད་ལ་དགོངས་ནས་གསུངས་སོ། །

【譯】如是前雖亦說，然處義有別，依是密意複說也。

乙二、約地上聖者菩薩之問答分三：丙一、請問；丙二、正答；丙三、廣斷眾疑

丙一、請問

【藏】དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བགྱི། ཇི་ལྟར་སེམས་རབ་ཏུ་གཟུང་བར་བགྱི།

【奘譯】**爾時，具壽善現複白佛言：“世尊！諸有發趣菩薩乘者，應云何住？云何修行？云何攝伏其心？”**

ཡང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཞུགས་པས་ཇི་ལྟར་གནས་པར་བགྱིས་ཞེས་སོགས་ཞུས་སོ། ། སྔར་འདི་ལྟ་བུ་ཞིག་སོང་ཡང་ཚོགས་ལམ་དང་མོས་སྤྱོད་ཀྱི་སའི་དབང་དུ་མཛད་ལ། འདིར་ནི་མཐོང་ལམ་ཐོབ་པ་ལ་ཉེ་བ་དང་དེ་ཐོབ་པའི་སྐབས་ནས་དེ་ལྟར་ཞེད་པ་ལ་དགོངས་ནས་གསུངས་ཏེ་དོན་ནི་སྔར་བཤད་ཟིན་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】複次，善現問佛：“諸有發趣菩薩乘者，應云何住……”。前已問此，然依資糧道及勝解行地而說，此處則約見道及得已而言，義如前說。

丙二、正答

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཕུང་པོ་ལྷག་མ་མེད་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་དབྱིངས་སུ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླའོ། །དེ་ལྟར་སེམས་ཅན་རྣམས་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླས་ཀྱང་སེམས་ཅན་གང་ཡང་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླས་པར་གྱུར་པ་མེད་དོ། །སྙམ་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“諸有發趣菩薩乘者，應當發起如是之心：我當皆令一切有情，於無餘依妙涅槃界，而般涅槃。雖度如是一切有情令滅度已，而無有情得滅度者。何以故？善現！若諸菩薩摩訶薩有情想轉，不應說名菩薩摩訶薩。”**

丙三、廣斷眾疑分十八

丁一、斷住修降伏是我疑[54]（第十一疑）

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། གལ་ཏེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་ལ། གང་ཟག་གི་བར་དུ་འདུ་ཤེས་འཇུག་ན་ཡང་དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱ་བའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། གང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**“所以者何？若諸菩薩摩訶薩不應說言有情想轉。如是命者想、士夫想、補特伽羅想、意生想、摩納婆想、作者想、受者想轉，當知亦爾。何以故？善現！無有少法名為發趣菩薩乘者。”**

---

[54] 世親菩薩云：“又複如前三種問答，此中重問，義有何殊？答曰：由自身行時，將己為菩薩，說名為心障，違於無住心。”功德施菩薩云：“須菩提何故複言發菩薩乘，應云何住等？欲具顯因清淨相故，何者不具？云何具顯？謂所修因，非但離於三事相想，即名清淨，要當遠離我住、我修、我降伏心，如是諸想，方得淨故。”此源於前十疑，若雲無我相，誰住、誰修、誰降，誰斷如是十疑？（依世親論，此僅問答，然舊疏多作第十疑，故兼二具之。）

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཞུགས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་བདེན་པར་གྲུབ་པ་མེད་དོ་ཞེས་མཇུག་བསྡུས་སོ། །

【譯】結攝而言，即謂：“無有少許實有之法，名為發趣菩薩乘者。”

丁二、斷佛因是有菩薩疑[55]（第十二疑）

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ། དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་ཡང་མ་མཆིས་སོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？如來昔於然燈如來、應、正等覺所，頗有少法能證阿耨多羅三藐三菩提不？”作是語已，具壽善現白佛言：“世尊！如我解佛所說義者，如來昔於然燈如來、應、正等覺所，無有少法能證阿耨多羅三藐三菩提。”**

ཡང་རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ངས་སྔོན་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་ལས་ཆོས་གང་དོན་དམ་པར་བླངས་ནས་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་དག་ཡོད་སྙམ་མམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་རབ་འབྱོར་གྱིས་དེ་མ་མཆིས་སོ་ཞེས་གསོལ་བ་དང་།

【譯】問：“善現！如來我昔於然燈佛所，勝義之上頗曾有取少法能證佛果否？”善現答言：“無有少法也。”

【藏】དེ་སྐད་ཅེས་གསོལ་པ་དང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རབ་འབྱོར། དེ་དེ་བཞིན་ནོ། །དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ལས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་དོ། །

【奘譯】**說是語已，佛告具壽善現言：“如是！如是！善現！如來昔於然燈如來、應、正等覺所，無有少法能證阿耨多羅三藐三菩提。”**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་དེ་བཞིན་ནོ་ཞེས་ཚིག་དང་། དེ་དེ་བཞིན་ནོ་ཞེས་དོན་ལ་བདེན་ཁ་གནང་སྟེ། དེ་ལྟ་བུའི་ཆོས་གང་ཡང་མེད་དོ། །

【譯】佛許詞即“如是”，義亦“如是”，皆實無虛，如是之法，少許亦無。

[55] 世親菩薩云：“若無菩薩，云何如來於然燈佛所，行菩薩行耶？”功德施菩薩云：“若無菩薩發趣大乘，則無有因，證於佛果，成滿四種利益之業，云何世尊然燈佛所，而得授記：汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。能成四種利益眾生事？”此源於第十一疑，若無菩薩，云何釋佛於然燈佛所行菩薩行，得記成佛？

【藏】རབ་འབྱོར། གལ་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་འགའ་ཞིག་ཡོད་པར་གྱུར་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་ང་ལ་བྲམ་ཟེའི་ཁྱེའུ། ཁྱོད་མ་འོངས་པའི་དུས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཤཱཀྱ་ཐུབ་པ་ཞེས་བྱ་བར་འགྱུར་རོ། །ཞེས་ལུང་མི་སྟོན་པ་ཞིག་ན། རབ་འབྱོར། འདི་ལྟར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པས། དེའི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་ང་ལ་བྲམ་ཟེའི་ཁྱེའུ། ཁྱོད་མ་འོངས་པའི་དུས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཤཱཀྱ་ཐུབ་པ་ཞེས་བྱ་བར་འགྱུར་རོ། །ཞེས་ལུང་བསྟན་ཏོ། །

【奘譯】**“何以故？善現！如來昔於然燈如來、應、正等覺所，若有少法能證阿耨多羅三藐三菩提者，然燈如來、應、正等覺不應授我記言：汝摩納婆於當來世名釋迦牟尼如來、應、正等覺。善現！以如來無有少法能證阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈如來、應、正等覺授我記言：汝摩納婆於當來世名釋迦牟尼如來、應、正等覺。”**

གལ་ཏེ་དེ་འདྲ་བའི་ཆོས་འགའ་ཞིག་ཡོད་པར་གྱུར་ན་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་ང་ལ་བྲམ་ཟེའི་ཁྱེའུ་ཁྱོད་མ་འོངས་པའི་དུས་འདི་ཙམ་ན་སངས་རྒྱས་ཤཱཀྱ་ཐུབ་པ་ཞེས་བྱ་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་ལུང་མི་སྟོན་པ་ཞིག་ན། མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་གང་ཡང་བདེན་པར་གྲུབ་པ་མེད་པའི་ཕྱིར་ན། དེའི་ཚེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་ང་ལ་དེ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ལུང་བསྟན་ཏོ། །

【譯】若有如是少法能證，然燈如來不應授我記言：“汝婆羅門童子，於當來世名為釋迦牟尼佛。”以無有少許實有之法能證圓滿菩提，是故爾時然燈如來授我如是菩提之記。

དེ་ཡང་གང་གིས་གང་ཞིག་གང་དུ་ལུང་བསྟན་པའི་ཆོས་རྣམས་ནི་ཐ་སྙད་བཏགས་ཡོད་མིང་ཙམ་ཡིན་གྱི། དོན་དམ་པར་གྲུབ་པ་མེད་པའི་ཚུལ་གོང་དུ་བརྗོད་ཟིན་ཏོ། །

【譯】複次，能記、授記、所記諸法，唯是名言假有，勝義無有成就，其理上已言畢。

སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་བྱོན་ནས་བསྐལ་པ་གྲངས་མེད་གཅིག་དང་དགུ་བཅུ་རྩ་གཅིག་ཡིན་པར་མདོ་ལས་བཤད་ཅིང་། འདུས་པའི་རྩ་རྒྱུད་ཀྱི་འགྲེལ་པ་སྒྲོན་གསལ་གྱི་མཆན་བུ་ལས་ཀྱང་རྗེས། མར་མེ་མཛད་ནི་བསྐལ་ཆེན་གྲགས་མེད་གཅིག་དང་དགུ་བཅུ་རྩ་གཅིག་གི་གོང་རོལ་དུ་བྱུང་སྟེ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

【譯】經言：“然燈佛出興於世，已越九十一無量劫。”《密集金剛根本續釋 · 明燈注》亦云：“然燈佛九十一無量大劫前，即出於世。”

དེའི་ཚེ་སྟོན་པ་བྲམ་ཟེའི་ཁྱེའུ་ཆོས་ཀྱི་སྤྲིན་དུ་གྱུར་པའི་དུས་སུ་ལུས་ལ་སངས་རྒྱས་དེ་ཉིད་ཀྱིས་ཞབས་བཞག་སྟེ་བྱིན་གྱིས་བརླབས་པས་མི་སྐྱེ་བའི་ཆོས་ལ་བཟོད་པ་ཆེན་པོ་ཐོབ་ནས་འཚང་རྒྱ་བར་ལུང་བསྟན་ཏེ། སྤྱིར་མི་

སྐྱེ་བའི་ཆོས་ལ་བཟོད་པ་ཐོབ་པ་ལ་ཆུང་འབྲིང་ཆེན་པོ་གསུམ་སྟེ། ཆུང་དུ་སྦྱོར་ལམ་བཟོད་པ་དང་། འབྲིང་མཐོང་ལམ་དང་། ཆེན་པོ་དགྲ་བཅོམ་ཐོབ་པ་ནས་འབྱུང་ཞིང་། ཐེག་ཆེན་གྱི་དབང་དུ་བྱས་ན་ས་བརྒྱད་པ་ནས་ཐོབ་བོ། བཟོད་པ་དེ་གསུམ་གང་རུང་ཐོབ་པ་ལ་འདུས་བྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་རང་བཞིན་གྱིས་སྐྱེ་བ་མེད་པར་རྟོགས་དགོས་པའི་ཕྱིར་སྟོང་ཉིད་ངེས་པར་རྟོགས་དགོས་ལ། འབྲིང་དང་ཆེན་པོ་ལ་ནི་སྟོང་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་དགོས་ཤིང་། ཆེན་པོ་ལ་ནི་ཉོན་མོངས་ཡང་སྤངས་དགོས་སོ། །

【譯】爾時，大師為法雲婆羅門童子時，佛以金足置於其身，以是加持得證上品無生法忍，授記成佛。無生法忍有上、中、下三種：下品無生法忍，加行道忍位時得；中品無生法忍，見道時得；上品無生法忍，證阿羅漢時同時得，若約大乘，則八地時得。如是三忍，欲得隨一，當應了達有為諸法自性無生，故於空性當得定解。中品及上品，則須現證空性，尤於上品複應永斷煩惱。

དེས་ན་འཚང་རྒྱ་བར་དངོས་ལུང་སྟོན་པ་ལ་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པ་སྔོན་དུ་སོང་བ་ཞིག་ངེས་པར་དགོས་པས། བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པའི་བྱང་སེམས་ལ་དངོས་ལུང་སྟོན་པར་མི་མཛད་དེ། ཐོབ་བྱ་ཐོབ་བྱེད་ཀྱིས་ཆོས་ལ་བདེན་པར་ཞེན་ནས་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པ་རྣམས་ནི་དངོས་ལུང་བསྟན་པའི་སྣོད་དུ་མི་རུང་བའི་ཕྱིར་ཏེ། བདེན་གྲུབ་ཀྱི་ཆོས་བསྒྱུར་དུ་མི་ནུས་པས་ཐོབ་བྱེད་སོགས་གང་ཡང་འཇོག་ཏུ་མི་རུང་བར་སྔར་བཤད་ཟིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】是故，欲得授記成佛，決定應以通達空性而為先行。實執所縛之菩薩，不得授記，因於所得、能得，耽為實有之法，而為實執所系者，不堪成為授記之器。若諸法諦實成就，則無能變，如是能得等法皆不能立，如前已明。

丁三、斷無因則無佛法疑[56]（第十三疑）分二：戊一、斷無佛疑；戊二、斷無法疑

戊一、斷無佛疑

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི། ཡང་དག་པ་དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་ཚིག་བླ་དྭགས་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །རབ་འབྱོར། གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ། །ཞེས་ཟེར་ན། དེ་ལོག་པར་སྨྲ་བ་ཡིན་ནོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**"所以者何？善現！言如來者，即是真實真如增語；言如來者，即是無生法性增語；言如來者，即是永斷道路增語；言如來者，即是畢竟不生增語。何以故？善現！若實無生即最勝義。善現！若如是說'如來、應、正等覺，能證阿耨多羅三藐三菩提'者，當知此言為不真實。所以者何？善現！由彼謗我起不實**

[56] 世親菩薩云："言彼行時自雲我當成佛，若言菩提非有者，佛亦是無，即總撥無，佛為除此難，文雲妙生，言如來者，即是實性真如異名。"此源於第十二疑，證得菩提始名為佛，若無所證菩提，豈有能證如來？豈不一切皆無？

執。何以故？善現！無有少法，如來、應、正等覺能證阿耨多羅三藐三菩提。”

ལུང་སྟོན་པའི་རྒྱུ་མཚན་ལ་དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་བརྗོད་པ་དེ་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་བདེན་པས་སྟོང་པ་ཡང་དག་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད་ཁོང་དུ་ཆུད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚིག་བླ་གདགས་ཏེ་དེའི་སྒོ་ནས་བརྗོད་པའི་ཕྱིར་རོ། །བསྡུ་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་པའི་དོན་ནི་སྒྲིབ་གཉིས་སྤངས་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད་མངོན་དུ་བྱས་ཤིང་ཁོང་དུ་ཆུད་པ་སྟེ། ཐུགས་དེ་བཞིན་ཉིད་ཇི་ལྟ་བ་དེ་བཞིན་དུ་གཤེགས་པའམ་མཁྱེན་པའི་དོན་ནོ། །

【譯】何故授記？言如來者，即是通達諸法諦空、真實真如之智慧增語，依此而說故。攝而言之，所謂如來者，乃現前通達斷除二障之真如，即如實來至或如實了知如所有真如之義者也。

སེམས་ཅན་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི་དོན་དམ་པར་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ་ཞེས་ཟེར་ན་ཚིག་དེ་ལོག་པར་སྨྲ་བ་ཉིད་ཡིན་ནོ། །རྒྱུ་མཚན་ནི་དོན་དམ་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །འདི་ལྟ་བུ་ཞིག་གོང་དུ་སོང་ཡང་སྐབས་སོ་སོ་དང་སྦྱར་བ་སྟེ། ཚིག་ལ་ཟློས་པ་ཡོད་ཀྱང་དོན་ལ་ཟློས་སྐྱོན་མེད་ཅིང་། འདིའི་དོན་ལེགས་པར་ཤེས་པ་ནི་རྡུ་བ་རང་བཞིན་མེད་པའི་དོན་ཤེས་པ་ལ་ཐུག་གོ།

【譯】若有人言：“勝義之上，如來證得圓滿菩提。”當知此言為不真實。何以故？勝義之上，無有少法能證菩提。如是所說，前雖已言，然應結合別別之處，文雖重複，義無重複。此中義者，應善了知，即通達明瞭本無自性之義。

戊二、斷無法疑分二：己一、正斷疑執；己二、舉喻彰身

己一、正斷疑執

【藏】རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པ་དེ་ལ་བདེན་པ་ཡང་མེད། རྫུན་པ་ཡང་མེད་དེ། དེ་བས་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་སོ། །ཞེས་གསུང་ངོ་། །རབ་འབྱོར། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཅེས་བྱ་བ་ནི། དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཆོས་མེད་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་བས་ན། ཆོས་ཐམས་ཅད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**“善現！如來現前等所證法，或所說法、或所思法，即於其中非諦非妄，是故如來說一切法皆是佛法。善現！一切法一切法者，如來說非一切法，是故如來說名一切法一切法。”**

དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་གང་སངས་རྒྱས་པའམ་བསྟན་པ་དེ་ལ་རང་བཞིན་གྱི་གྲུབ་པའི་དོན་དམ་པའི་ཆོས་བདེན་པ་ཡང་མེད་ཅིང་། དེར་གྲུབ་པའི་ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་བརྫུན་པ་ཡང་མེད་དོ། །འདི་ལ་འཆད་ཚུལ་མི་འདྲ་བ་གཞན་ཞིག་ཀྱང་སྣང་ངོ་། །

【譯】如來現前等所證法、或所說法，即於其中，勝義之上，自性所成諸法，非

是諦實；世俗之上，於此所成諸法，亦非虛妄。對此亦有其他不同解釋。

རྒྱུ་མཚན་དེ་བས་ན་བདེན་གཉིས་ཀྱིས་བསྡུས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཁྱད་པར་མེད་པར་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཁོང་དུ་ཆུད་ཅིང་མངོན་དུ་མཛད་ཅིང་། དེའི་དབང་དུ་བྱས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་བདེན་པས་སྟོང་པའི་དེ་བཞིན་ཉིད་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་སྐུ་དང་འདྲ་བས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཞེས་བྱའོ། །འདི་ནི་མངོན་རྟོགས་རྒྱན་ལས། ངེ་དག་རང་བཞིན་མཚན་ཉིད་ཅན། །

【譯】何以故？二諦所攝一切諸法，無有差別，自性皆空，是為如來現證通達。若依於此，則諸法諦空之真如，即同如來法身，是故如來說一切法皆是佛法。如《現觀莊嚴論》[57]云：“彼自性為相。”

ཞེས་དང་། རིན་པོ་ཆེ་མཐའ་ཞེས་བྱ་བའི་མདོ་ལས། འཇམ་དཔལ་གྱིས་ཤཱ་རིའི་བུ་ཁྱོད་ཆོས་ཐམས་ཅད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཁྱུ་མཆོག་དང་མཉམ་པར་མོས་སམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་འཇམ་དཔལ་འདི་ལྟར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་དབེན་པར་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་ཏེ། དེ་ལྟར་མོས་སོ་ཞེས་འབྱུང་བ་དང་འདྲའོ། །སངས་རྒྱས་དང་གཟུགས་སོགས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་མེད་པ་ཡིན་ཏེ་དེའི་ཕྱིར་ཆོས་ཐམས་ཅད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་སོ་ཞེས་གསུངས་པའི་དོན་ཡང་དེ་བཞིན་ནོ། །

【譯】又如《究竟如意寶經》云：“文殊師利言：‘舍利子！一切諸法，即同諸佛勝王，汝信解否？’答曰：‘文殊師利！世尊現證一切諸法無有自性，得成正覺，是故信解。’”佛與色等諸法，勝義悉皆無有，是故說言一切諸法即是佛法。

己二、舉喻彰身

དེ་ལ་དཔེ་སྟོན་པ་ནི།

【譯】複次以喻宣說。

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན། མི་ཞིག་ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོར་གྱུར་པ་བཞིན་ནོ། །ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མི་ཞིག་ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ལུས་མ་མཆིས་པར་གསུངས་ཏེ། དེས་ན། ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“譬如士夫具身大身。”具壽善現即白佛言：“世尊！如來所說士夫具身大身，如來說為非身，是故說名具身大身。”**

སྐྱེས་བུ་ཞིག་མིའི་ལུས་དང་ལྡན་ཞིང་ལུས་ཆེན་པོར་གྱུར་པ་བཞིན་ནོ་ཞེས་གསུངས། སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལས་འདིའི་དོན་ལ་ལུས་དང་ལྡན་པ་ནི་བྱང་སེམས་ཀྱི་ལུས་དང་ལུས་ཆེན་པོ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྐུ་ལ་སྦྱར་བ་ལྟར་སྣང་ལ། འདི་ལྟར་བཤད་པར་བྱ་སྟེ། སྐྱེས་བུ་ལུས་ཆུང་ངུ་ཞིག་རིམ་གྱིས་སྐྱེས་ནས་ཆེར་སོང་བའི་ལུས་ནི་ཐ་མ་

---

[57] 《現觀莊嚴論》〈法身品〉，彌勒菩薩造，法尊法師譯。

ལ་ལྟོས་ཏེ་ལུས་ཆེན་པོ་ཞེས་ཐ་སྙད་བྱེད་པ་ལྟར། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སེམས་བདེན་པས་སྟོང་པའི་ཆོས་ཉིད་དེ་ལ་སྒྲིབ་པ་རིམ་གྱིས་སྤྱངས་ཏེ་མཐར་སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་ཟད་ནས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་སྐུར་གྱུར་པ་ནི་དཔེ་དེའི་དོན་ནོ་ཞེས་བྱས་ན་དགོངས་པར་འགྲེལ་སྙམ་མོ། །

【譯】經言：“譬如士夫，具身大身。”阿闍黎蓮花戒云：“此中義者，‘具身’即菩薩之身，‘大身’即佛身。”此義當釋：譬如士夫，其身由小次第長大，觀待於前，即立名言說為大身；如是一切有情之心，於諦空諸法，次第斷障，最終斷盡一切諸障，證成如來法身，即是喻義。此或其意也。

丁四、斷人度生嚴土疑[58]（第十四疑）分二：戊一、斷度生疑；戊二、斷嚴土疑

戊一、斷度生疑

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་འདི་སྐད་དུ། བདག་གིས་སེམས་ཅན་རྣམས་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླའོ། །ཞེས་ཟེར་ན། དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱའོ། །

【奘譯】佛言：“善現！如是，如是！若諸菩薩作如是言：我當滅度無量有情。是則不應說名菩薩。”

དེ་ནས་རབ་འབྱོར་གྱིས་དེ་ལ་བུའི་དཔེའི་ལུས་དེ་དོན་དམ་པར་ལུས་སུ་མ་གྲུབ་ཀྱང་། ཐ་སྙད་དུ་དེ་ལྟར་འཇོག་གོ་ཞེས་ཞུས་པ་ན་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་དེ་བཞིན་ནོ་ཞེས་སོགས་གནང་ངོ་། །

【譯】如是善現白言：所喻士夫之身，勝義雖無，名言如是安立也。佛言：如是！

ཡང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཐ་སྙད་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུའི་ཚུལ་གྱིས་སེམས་ཅན་དཔག་ཏུ་མེད་པ་མི་གནས་པའི་མྱང་འདས་ལ་འགོད་པར་སེམས་བསྐྱེད་དགོས་ཀྱང་། དོན་དམ་པར་སེམས་ཅན་གང་ཡང་དེ་ལ་འགོད་པ་མེད་ཅེས་སྟོན་པ་ནི། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྙམ་དུ། བདེན་ཞེན་གྱིས་བདག་གིས་སེམས་ཅན་རྣམས་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་བཟླའོ་ཟེར་ན། དེ་བདག་མེད་ཀྱི་དོན་ཤེས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་མི་བྱའོ། །

【譯】又，菩薩摩訶薩應以名言如幻之理，發心置無量有情於無住涅槃；然勝義上，一切有情無可施設。若諸菩薩作此實有念：我當滅度無量有情。是則不應說名了知無我義之菩薩。

【藏】དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། གང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་བྱ་བའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་མཆིས་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། དེ་བས་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི། སེམས་ཅན་མེད་པ། སྲོག་མེད་པ། གང་ཟག་མེད་པའོ། །ཞེས་གསུང་ངོ། །

【奘譯】“何以故？善現！頗有少法名菩薩不？”善現答言：“不也！世尊！無有少法

[58] 世親菩薩云：“若言無有菩薩者，正覺亦無，所覺亦無，亦無眾生令入涅盤，亦不嚴淨諸佛國土，有何所為？諸菩薩等，令諸眾生入於圓寂。又複作意淨佛土耶？”此亦源於第十一疑，無發心者即無菩薩，誰為度生？誰為嚴刹？

名為菩薩。”佛告善現：“有情有情者，如來說非有情故名有情，是故如來說一切法無有有情、無有命者、無有士夫、無有補特伽羅等。”

རྒྱ་མཚན་ནི་དོན་དམ་པར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་བྱ་བའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་མམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་རབ་འབྱོར་དེ་ལྟ་བུ་ཡོད་པ་མ་ལགས་ཞེས་གསོལ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་་རབ་འབྱོར་ལ་དེ་མེད་པའི་རྒྱུ་མཚན་དེ་བས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཀུན་བྱང་གི་ཆོས་ཐམས་ཅད་གང་ཟག་གི་བདག་ཏུ་གྲུབ་པའི་སེམས་ཅན་མེད་པ། སྲོག་མེད་པ། གང་ཟག་མེད་པའོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

【譯】佛問：“何以故？勝義之上，頗有少法名菩薩否？”善現答言：“非有如是法也！”佛告善現：“以無有故，是故如來說一切染淨之法，無有補特伽羅我所成就之有情、命者、補特伽羅也。”

བསྡུ་ན་བདག་ནི་ཐོབ་པར་བྱེད་པའོ། །འདི་ནི་ཐོབ་པར་བྱ་བའི་ཆོས་སོ་སྙམ་དུ་བདེན་ཞེན་གྱིས་འཛུག་ན་མེད་པ་ལ་ཡོད་པར་རློམ་པ་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་ཅན་དུ་བཤད་པས་མི་རུང་ཞེས་པ་སྟེ་བདེན་པར་གྲུབ་ན་བསྒྱུར་དུ་མི་རུང་བའི་ཕྱིར་ཆོས་གང་ལའང་ཐོབ་བྱ་ཐོབ་བྱེད་སོགས་བཞག་ཏུ་མི་རུང་ངོ་ཞེས་གོང་དུ་བཤད་ཟིན་ཏོ། །

【譯】略而言之，乃謂若起“我乃能得者，此乃所得法”之念，而耽實有，如是高舉我慢以無為有之眾，不堪說也。因若諦實成就，則不可變，任於何法亦不可立能得、所得也。如前所說。

འདི་དག་གིས་ནི་ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བྱ་ཞེས་པའི་དོན་བདག་མེད་བསྒོམ་ཚུལ་བསྟན་ཏོ། །

【譯】此乃宣說“云何修行”之義——修習無我之理。

戊二、斷嚴土疑

དེ་ནས་སེམས་ཅན་སྒྲུང་འདས་ལ་འགོད་པ་ལ་བདེན་ཞེན་མི་བྱེད་པར་མ་ཟད། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་གཟུང་བ་ཡང་ཐ་སྙད་དུ་བྱེད་ཀྱང་བདེན་ཞེན་གྱིས་མི་བྱའོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】複次宣說：非但滅度有情，不應執為實有，諸佛淨土，亦是名言所立，亦複不可執為實有。

【藏】རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། བདག་གིས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་བསྒྲུབ་བོ། །ཞེས་ཟེར་ན། དེ་ཡང་དེ་བཞིན་དུ་བརྗོད་པར་བྱའོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ནི། དེ་དག་བཀོད་པ་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་ཆོས་རྣམས་ནི། བདག་མེད་པའོ། །ཆོས་རྣམས་ནི། བདག་མེད་པའོ། །ཞེས་མོས་པ་དེ་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའོ། །ཞེས་བརྗོད་དོ། །

【奘譯】“善現！若諸菩薩作如是言：‘我當成辦佛土功德莊嚴。’亦如是說。何以故？善現！佛土功德莊嚴佛土功德莊嚴者，如來說非莊嚴，是故如來說名佛土功德

莊嚴佛土功德莊嚴。善現！若諸菩薩於無我法無我法深信解者，如來、應、正等覺說為菩薩菩薩。”

རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྙམ་དུ། བདག་གིས་གང་དུ་འཚང་རྒྱ་བའི་གནས་ཀྱི་ཞིང་གི་བཀོད་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་རྣམ་པར་དོན་དམ་པར་བསྒྲུབ་པར་བྱའོ་ཞེས་ཞེན་ཅིང་ཚིག་གིས་ཟེར་ན། དེ་ཡང་དེ་བཞིན་དུ་བརྗོད་ཅིང་ཞེན་པར་བྱར་མི་རུང་ངོ། །

【譯】佛言：善現！若諸菩薩耽著是念而言：勝義之上，我當圓滿成辦成佛所居佛土莊嚴。則亦複如是，不應名為菩薩。

རྒྱ་མཚན་ལ་ཞིང་གི་བཀོད་པ་དེ་དག་ནི། ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཚོགས་ཤིང་འདུས་པ་སྒྱུ་མ་ལྟར་ཡོད་པ་ལས་གཞན་བདེན་པར་གྲུབ་པའི་བཀོད་པ་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་ཐ་སྙད་དུ་ཞིང་བཀོད་པ་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་འདི་སྙམ་དུ་གཟུགས་སོགས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ནི། གང་ཟག་གི་བདག་མེད་པ་དང་། ཆོས་ཀྱི་བདག་མེད་པའོ་སྙམ་དུ་མོས་ཤིང་རྟོགས་པ་དེ་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ཞེས་བརྗོད་དོ། །འདིས་ཀྱང་བདག་མེད་གཉིས་བསྒོམ་དགོས་པར་བཤད་དོ། །

【譯】何以故？如來說佛土功德莊嚴者，乃世俗和合如幻而有，即非實有莊嚴，是故名言說名佛土莊嚴。若諸菩薩於色等法，信解通達人無我、法無我，如來說名真是通達無我之菩薩。此亦宣說當修二種無我。

丁五、斷諸佛不見諸法疑[59]（第十五疑）分二：戊一、明能見五眼；戊二、明所見沙等

戊一、明能見五眼

འོ་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་བདག་མེད་ཀྱི་དོན་གཟིགས་པའི་མཁྱེན་པ་ཇི་ལྟར་ཡོད་སྙམ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སྤྱན་ལྔ་ཁྱད་པར་ཅན་ཡོད་དོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】若念：然則如來於無我義云何覺知？即為宣說如來具足殊勝五眼。

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤའི་སྤྱན་མངའའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་དེ་ལྟ་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤའི་སྤྱན་མངའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ལྷའི་སྤྱན་མངའའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་དེ་ལྟ་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ལྷའི་སྤྱན་མངའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྤྱན་མངའའམ། རབ་འབྱོར། གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་དེ་ལྟ་ལགས་ཏེ། དེ་

[59] 世親菩薩云：“經文前云：如來是無得所顯者，義成明白，若如是者，豈彼聖人全無所見？為答斯難，許有五眼。”功德施菩薩云：“複次疑曰：若清淨因離諸想者，有境可得為無有耶？是故此中說佛境界。”此源自第十四疑，若不見眾生可度，不見佛土莊嚴，不見一切諸法，是諸法無故不見，抑或諸佛自不能見耶？

བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྤྱན་མངའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཆོས་ཀྱི་སྤྱན་མངའའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་དེ་ལྟ་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཆོས་ཀྱི་སྤྱན་མངའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤྱན་མངའའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་དེ་ལྟ་ལགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤྱན་མངའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？如來等現有肉眼不？”善現答言：“如是！世尊！如來等現有肉眼。”佛言：“善現！於汝意云何？如來等現有天眼不？”善現答言：“如是！世尊！如來等現有天眼。”佛言：“善現！於汝意云何？如來等現有慧眼不？”善現答言：“如是！世尊！如來等現有慧眼。”佛言：“善現！於汝意云何？如來等現有法眼不？”善現答言：“如是！世尊！如來等現有法眼。”佛言：“善現！於汝意云何？如來等現有佛眼不？”善現答言：“如是！世尊！如來等現有佛眼。**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཤའི་སྤྱན་དང་། ལྷ་དང་། ཤེས་རབ་དང་། ཆོས་དང་། སངས་རྒྱས་སྤྱན་མངའ་འམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་རབ་འབྱོར་གྱིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་དེ་དག་མངའོ་ཞེས་གསོལ་ཏོ། །

【譯】佛問善現：如來有肉眼、天眼、慧眼、法眼、佛眼否？善現答言：如來有此五眼。

སྤྱིར་སྤྱན་ལྔས་ཡུལ་མཐོང་ཚུལ་ལ་རྒྱ་ཆེ་ཆུང་ཡོད་ཀྱང་འདིར་སངས་རྒྱས་དང་སྦྱར་ན། ཤའི་སྤྱན་གྱིས་ནི་འཇིག་རྟེན་ཁམས་ཀྱི་གཟུགས་ཕྲ་རགས་ཐམས་ཅད་མངོན་སུམ་དུ་གཟིགས་ཤིང་། ལྷའི་སྤྱན་གྱིས་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་སྐྱེ་འཆིའི་རིམས་སོགས་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་སྤྱན་གྱིས་བདག་མེད་ཕྲ་རགས་ཐམས་ཅད་དང་། ཆོས་ཀྱི་སྤྱན་གྱིས་ཀུན་རྫོབ་པའི་རབ་དབྱེ་ཐམས་ཅད་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤྱན་གྱིས་ནི་བདེན་གཉིས་ཀྱིས་བསྡུས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་མངོན་སུམ་དུ་གཟིགས་པའོ། །དེ་ལ་ཤའི་སྤྱན་དང་ལྷའི་སྤྱན་ནི་མིག་གི་དབང་པོའམ་དེ་ལ་བརྟེན་པའི་དབང་ཤེས་ཡིན་ལ། གཞན་གསུམ་ནི་ཡིད་ཤེས་སོ། །

【譯】一般而言，五眼見境方式有大有小，然此中乃約佛而言：肉眼現見世界一切粗細諸色；天眼現見一切有情生死出歿；慧眼現見一切粗細無我；法眼現見世俗一切分別；佛眼現見二諦所攝如所有一切諸法。此中，肉眼、天眼，乃眼根或依彼所生根識；餘等三眼，則是意識。

འོན་ཀྱང་དེ་དག་ནི་རང་གི་ཡུལ་སོ་སོ་བའི་དབང་དུ་བྱས་པ་སྟེ། སངས་རྒྱས་ཀྱིས་མིག་ཤེས་སོགས་དབང་ཤེས་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་ཆོས་ཐམས་ཅད་གཟིགས་པས་རྣམ་མཁྱེན་དངོས་དང་ཁྱད་པར་མེད་པར་བཤད་ཅིང་། མདོ་ལས། སངས་རྒྱས་ཀྱི་གཙུག་ཏོར་གྱིས་ཀྱང་གཟིགས་སོ་ཞེས་སོགས་དང་། མཚན་བརྗོད་དུ། སྒྲ་ཡང་རྔ་རྗེ་འབབ་བ་སྟེ། །ཞེས་པའི་སྐབས་སུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྐུའི་ཆ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་ཤེས་བྱ་མཁྱེན་པར་བཤད་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】然此乃依別別自境而為安立，佛以眼識等根識亦能見一切法，故與真實種

相智無有差別。如經云："佛之頂髻亦能見。"云云。《真實名經》[60]亦云："金剛頭髮如炎熾。"乃謂佛之一切身分皆能了知所知。

དེ་ཡང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྐུ་དང་དབང་ཤེས་ཉིད་ཤེས་དང་ངོ་བོ་གཅིག་པའི་ཚུལ་གྱིས་འདུག་པ་ལ་དགོངས་པར་སེམས་ལ། བདེ་མཆོག་ཆ་རྒྱུད་ལེའུ་ལྔ་བཅུ་པ་ལས་ཀྱང་། ཀུན་ཏུ་ཕྱག་དང་ཞབས་ལྡན་ཞིང་། །ཀུན་ཏུ་སྤྱན་དང་དབུ་དང་ཞལ། །ཞེས་པའི་སྐབས་སུ་ཡང་དེ་བཞིན་དུ་འབྱུང་ངོ་། །

【譯】推想其意乃指佛身及根識，與種相智是一體性。《勝樂本續五十品》[61]亦云："一切具手足，一切眼首面。"

戊二、明所見沙等

དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སྤྱན་དེ་ལྔ་བོ་མངའ་བས་ཆོས་ཐམས་ཅད་གཟིགས་ཤིང་། སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་སེམས་རྒྱུད་ཀྱང་གཟིགས་སོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】複次宣說如來具足五眼，是故現見一切諸法，及見有情種種相續。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་གངྒཱའི་ཀླུང་ཡང་དེ་སྙེད་དུ་གྱུར་ལ། དེ་དག་གི་བྱེ་མ་ཇི་སྙེད་པ་དེ་སྙེད་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་སུ་གྱུར་ན། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་དག་ཅི་མང་བ་ཡིན་ནམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་དེ་ལྟ་ལགས་ཏེ། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་དག་མང་བ་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་དག་ན་སེམས་ཅན་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་དག་གི་བསམ་པ་ཐ་དད་པའི་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ངས་རབ་ཏུ་ཤེས་སོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་རྒྱུན་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན། སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ཞེས་བྱའོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། འདས་པའི་སེམས་ཀྱང་དམིགས་སུ་མེད། མ་འོངས་པའི་སེམས་ཀྱང་དམིགས་སུ་མེད། ད་ལྟར་བྱུང་བའི་སེམས་ཀྱང་དམིགས་སུ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**佛告善現："於汝意云何？乃至殑伽河中所有諸沙，如來說是沙不？"善現答言："如是！世尊！如是！善逝！如來說是沙。"佛言："善現！於汝意云何？乃至殑伽河中所有沙數，假使有如是等殑伽河，乃至是諸殑伽河中所有沙數，假使有如是等世界。是諸世界寧為多不？"善現答言："如是！世尊！如是！善逝！是諸世界其數甚多。"佛言："善現！乃至爾所諸世界中所有有情，彼諸有情各有種種，其心流注我悉能知。何以故？善現！心流注心流注者，如來說非流注，是故如來說名心流注心流注。所以者何？善現！過去心不可得，未來心不可得，現在心不可得。"**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་དཔེར་ན་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མའི་གྲངས་མང་པོ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་ཙམ་དུ།

---

60 《聖妙吉祥真實名經》〈大圓鏡智十頌〉。

61 《勝樂略續》，漢譯全名《吉祥飲血王總輪一切無上瑜伽母續之最上勝樂略續》（吉祥嘿汝嘎續開示懷護摩與處等地儀軌品第五十）："一切具手足，一切眼首面……"

གངྒཱའི་ཀླུང་ཡང་གྲངས་དེ་སྙེད་ཁོ་ནར་གྱུར་ན་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་དག་མང་ངམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་རབ་འབྱོར་གྱིས་མང་ཞེས་ཞུས་པས། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ན་ཡོད་པའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་གི་བསམ་པ་སྣ་ཚོགས་པ་མི་འདྲ་བ་ཐ་དད་པའི་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་དང་རྣམ་པ་ངས་རབ་ཏུ་ཤེས་སོ།།

【譯】佛告善現：“如恒河中所有沙數，複有如是沙等恒河，如是恒河沙數世界寧為多否？”善現答言：“甚多。”佛言：“乃至爾所諸世界中所有有情，彼諸有情，種種意樂，種種差別，其心流注我悉能知。”

དེ་ལྟར་ཡིན་ཀྱང་སེམས་ཅན་གྱི་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ནི་དོན་དམ་པར་རྒྱུན་ཞེས་བྱ་བར་གྲུབ་པ་མེད་པར་ངས་བཤད་དེ། དོན་དམ་པར་མེད་པ་དེས་ན་ཐ་སྙད་དུ་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་ཞེས་བྱ་བར་བརྗོད་དོ། །འདིས་སྤྱན་ལྔ་དང་སྤྱན་ལྔའི་ཡུལ་རྣམས་ཀྱང་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་འཛོག་གི།དོན་དམ་པར་མ་གྲུབ་ཅེས་བསྟན་ཏོ། །

【譯】雖則如此，然諸有情心流注者，勝義之上如來說非流注，勝義無有故，名言說名心流注。此即宣說五眼及五眼諸境，唯是名言安立，勝義之上，悉無所成。

འདས་པའི་སེམས་རྣམས་ནི་འདས་ཟིན་པའི་ཕྱིར་དོན་དམ་པར་དམིགས་སུ་མེད། མ་འོངས་པའི་སེམས་རྣམས་ཀྱང་ད་ལྟ་མ་སྐྱེས་ཤིང་མ་བྱུང་བའི་ཕྱིར་དོན་དམ་པར་མེད།ད་ལྟར་བྱུང་བའི་སེམས་རྣམས་ཀྱང་རང་དབང་གིས་མེད་པའི་ཕྱིར་དོན་དམ་པར་མེད་དོ། །སེམས་ཞེས་པ་ནི་གཙོ་སེམས་ཙམ་མ་ཡིན་གྱི། སེམས་དང་སེམས་བྱུང་ཐམས་ཅད་སྡུད་པའོ། །

【譯】過去心已謝，是故勝義不可得；未來心現未生出，是故勝義不可得；現在心無有自在，是故勝義不可得。“心”者，非單指心王，乃攝一切心王、心所也。

སེམས་བྱུང་རྣམས་ལས་ཚོར་བ་རྣམས་ནི་བདེན་པར་འཛིན་པའི་གཞི་ཆེ་སྟེ། ཚོར་བ་བདེ་སྡུག་དྲག་པོ་བྱུང་བ་ན་བདག་ཏུ་འཛིན་པའི་བློ་ཡང་ཤུགས་དྲག་སྐྱེ་བའི་ཕྱིར་རོ། །དེས་ན་ཚོར་བ་བདེན་པར་མ་གྲུབ་པར་སྟོན་པའི་རིགས་པ་མང་ཡང་རྩ་བ་ནི། །ཞི་བ་ལྷས། གང་ཚེ་ཚོར་བོ་འགའ་མེད་ན། །ཚོར་བ་འགའ་ཡང་ཡོད་མིན་ཏེ། །

【譯】諸心所中，受心所執實最強，若生猛利苦受樂受，我執之心亦隨猛利。是故宣說無有諦實之理趣甚多，然受乃根本。如寂天菩薩[62]云：“受者纖毫自性無，是故受亦無自性。”

ཞེས་གསུངས་པ་འདི་ལྟ་བུ་ཡིན་ལ། དེ་ནི་ཚོར་བ་མྱོང་བ་པོའི་བདག་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་ན་དེ་ལ་སྐྱེ་བའི་ཚོར་བ་རང་བཞིན་གྱིས་ག་ལ་ཡོད་དེ། ཁྱད་གཞི་མེད་པའི་ཁྱད་ཆོས་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར། ཚོར་བ་བདེ་སྡུག་ནི་ལུས་ཡིད་དང་འཕྲོད་མི་འཕྲོད་པའི་ངོ་བོར་སྐྱེས་ནས་མྱོང་བ་ཡིན་གྱི། ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་ནི་མིན་ཏེ། ལུས་ཡིད་གང་རུང་མེད་ན་ཚོར་བ་ཡང་མེད་ཅིང་། ལུས་ཡོད་ཀྱང་ཡིད་མེད་ནའང་ཚོར་བ་མི་མྱོང་བའི་ཕྱིར་ཏེ། ངོ་དང་

62 《入菩薩行論》〈智慧品第九〉，寂天菩薩造，隆蓮法師譯漢。

ས་རྡོ་སོགས་བཞིག་ཀྱང་ཚོར་བ་བདེ་སྡུག་མི་འབྱུང་བ་བཞིན་ནོ། །

【譯】若覺受者我無有自性，則彼所生諸受何有自性？差別事若無，則差別法亦無有故。一切苦受、樂受，皆由合不合乎身、心而生之覺受，非依體性而生，身、心隨一若無，受亦即無，有身若無心，亦無覺受故。譬如雖毀屍體土石等物，然卻不生苦樂之受。

མདོར་ན་ཚོར་བ་ལ་སོགས་པའི་ཤེས་པ་ཀུན་ཀྱང་དམིགས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་མར་མེའི་འོད་བཞིན་དུ་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་སྐྱེའི། དེ་ལྟ་བུ་ལ་མ་བརྟེན་པར་རང་དབང་གིས་མི་སྐྱེ་བས་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་བོ། །རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ། བདེན་པར་གྲུབ་པ། དོན་དམ་པར་གྲུབ་པ། རང་གི་ངོ་བོས་གྲུབ་པ། རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་པ། རང་དབང་གིས་གྲུབ་པ། ཡང་དག་པར་གྲུབ་པ། བལྟོས་མེད་དུ་གྲུབ་པ་རྣམས་ནི་དོན་གཅིག་མིང་གི་རྣམ་གྲངས་ཙམ་མོ། །འདིས་སེམས་ཇི་ལྟར་གཟུང་བར་བྱ་བའི་ཚུལ་བསྟན་ཏོ། །

【譯】總之，一切受等諸識，皆依所緣之境，如同油燈之光，唯是名言所生。若不依彼，不能自在生起，是故無有自性。自性有、諦實有、勝義有、自體有、自相有、自在有、真實有、不觀待有，此等皆是同義異名。此即宣說“云何攝伏其心”之理。

丁六、斷福德例心顛倒疑[63]（第十六疑）

གལ་ཏེ་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་ན། སེམས་ལ་བརྟེན་ནས་སྦྱིན་པ་བཏང་བ་སོགས་ལས་འབྲས་བུ་མི་འབྱུང་ངམ་སྙམ་པ་ལ་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་སོགས་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་ཀྱང་ཐ་སྙད་དུ་སེམས་ལ་བརྟེན་ནས་འབྲས་བུ་འབྱིན་ནོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】問：若心流注無有自性，則依心所行佈施等，不生果乎？答：諸心流注雖無自性，然名言上依於此心能為生果。

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་ཡོངས་སུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ། གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་མང་དུ་བསྐྱེད་དམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། མང་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ། མང་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། དེ་དེ་བཞིན་ནོ། །དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་དེ། གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་མང་དུ་བསྐྱེད་དོ། །རབ་འབྱོར། གལ་ཏེ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོར་གྱུར་ན། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མི་གསུང་ངོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？若善男子或善女人，以此三千大千世界盛滿七寶奉施如來、應、正等覺，是善男子或善女人，由是因緣所生福聚寧為多不？”善**

[63] 世親菩薩云：“此顯流轉之心，是妄識性所緣，無有三世性故。複有何意說福聚喻耶？” 此源於第十五疑，心即流轉，虛妄顛倒，福依心生，亦是顛倒，何名善法？修之何益？

現答言：“甚多！世尊！甚多！善逝！”佛言：“善現！如是！如是！彼善男子或善女人，由此因緣所生福聚其量甚多。何以故？善現！若有福聚，如來不說福聚福聚。”

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་གང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་གསེར་དང་དངུལ་སོགས་སྔར་བཤད་པའི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་གང་བར་བྱས་ཏེ་གཞན་ལ་སྦྱིན་པ་བྱིན་ན། དེ་ལས་བསོད་ནམས་མང་དུ་བསྐྱེད་དམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་དེ་མང་ངོ་ཞེས་གསོལ་ནས།རབ་འབྱོར་ལ་དེ་དེ་བཞིན་ནོ་ཞེས་སོགས་བདེན་ཁ་བྱིན་ནོ། །

【譯】佛告善現：“若以三千大千世界盛滿如前所說金銀等諸七寶奉施於他，由是因緣所生福聚寧為多否？”答言：“甚多。”佛許善現言：“如是！”

བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དེ་དག་ནི་ཐ་སྙད་དུ་སྒྱུ་མ་ལྟར་ཚོགས་པ་ལས་བྱུང་བ་ཡིན་གྱི། དེ་ལྟ་བུ་ལ་མ་བལྟོས་པར་གལ་ཏེ་རང་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་ན་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མི་གསུང་ངོ། །རྒྱུ་མཚན་ནི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་པའི་ཕུང་པོའི་དོན་ནི་ཚོགས་པའི་དོན་ཡིན་ལ། རང་དབང་གིས་གྲུབ་ན་ཚོགས་པ་ལ་མ་བལྟོས་པར་གྲུབ་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་དགོངས་སོ། །

【譯】此等福聚，乃名言如幻和合而有，若離此觀待，自體成就，如來即不說為福聚。何以故？言“福聚”者，其“聚”之義，即是聚合之義，若是自在成就，何待聚合而成？

丁七、斷無為何有相好疑[64]（第十七疑）分二：戊一、斷色身疑；戊二、斷相好疑

戊一、斷色身疑

གལ་ཏེ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བདེན་པར་མེད་ན་དེ་ལས་འཁྲུངས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡང་མེད་པར་འགྱུར་རོ་སྙམ་ན་དེ་མི་འགྱུར་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】問：若福聚無有諦實，則此所生諸佛色身，亦成無有耶？答：不成。

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་ཏེ། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་མི་བལྟའོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ཞེས་བགྱི་བ་ནི། དེ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？可以色身圓實觀如來不？”善現答言：“不也！世尊！不可以色身圓實觀於如來。何以故？世尊！色身圓實色身圓實者，如來說非圓實，是故如來說名色身圓實色身圓實。”**

[64] 世親菩薩云：“若言如來是非集造所顯，如何如來說有諸好及眾相耶？”功德施菩薩云：“疑曰：若第一義佛境界是無所得，色相如來豈亦非有？”此源於第三疑，如來無為所顯，何以成就三十二相、八十種好而名為佛？

གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་འདི་ལ་དོན་དམ་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བ་སྟེ་བཟུང་ཞིང་འདོད་པར་བྱ་སྙམ་འམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་དེ་ནི་མ་ལགས་ཏེ། དེ་ལ་དེ་ལྟར་བལྟ་བར་མི་བགྱི་ལགས་སོ་ཞེས་གསོལ། རྒྱུ་མཚན་ནི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡང་རྒྱུ་རྐྱེན་ཚོགས་པ་ལས་གྲུབ་ཀྱི། དོན་དམ་པར་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་པ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་དང་འདྲ་སྟེ། ཐ་སྙད་དུ་གཟུགས་ཀྱི་སྐུར་གྲུབ་པ་ཞེས་བརྗོད་དོ། །

【譯】問：勝義之上，可以色身圓實觀於如來否？答言：否也！不可如是觀於如來。何以故？色身亦是因緣聚合而成，勝義無有，如同福聚，名言之上說名色身圓實。

戊二、斷相好疑

གལ་ཏེ་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཞིག་ཡོད་ན་དེའི་མཚན་དཔེ་རྣམས་བདེན་གྲུབ་ཏུ་ཡོད་སྙམ་ན་དེ་མེད་ཅེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】複次宣說：若有如是色身，則其相好諦實也否？答言否也。

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་ཏེ། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་མི་བལྟའོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པར་གང་གསུངས་པ་དེ། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？可以諸相具足觀如來不？”善現答言：“不也！世尊！不可以諸相具足觀於如來。何以故？世尊！諸相具足諸相具足者，如來說為非相具足，是故如來說名諸相具足諸相具足。”**

མཚན་དཔེ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྙམ་འམ་ཞེས་དྲིས་པའི་ལན་དུ་དེ་ལྟར་བལྟ་བར་མི་བྱའོ། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྐུ་ལ་མཚན་དཔེ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་བདེན་གྲུབ་ཏུ་ཡོད་པའི་བློ་ནས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བདེན་ཞེན་གྱིས་མི་བལྟ་སྟེ། མཚན་དཔེ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་དག་ནི་ཚོགས་ཤིང་འདུས་པའི་དངོས་པོ་སྒྱུ་མ་ལྟར་གྲུབ་པས་དོན་དམ་པར་མཚན་དཔེ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པར་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་ཀྱང་། ཐ་སྙད་དུ་དེ་སྐད་ཅེས་བརྗོད་དོ། །འདི་ལྟ་བུ་ཞིག་སྔར་ཡང་བྱུང་མོད། དེ་ནི་མོས་སྤྱོད་ཀྱི་ས་ནས་ཉམས་སུ་ལེན་པའི་དབང་དུ་མཛད་ཅིང་། འདིར་ནི་ལྷག་བསམ་དག་པ་འཕགས་པའི་ས་ནས་ཉམས་སུ་ལེན་པའི་དབང་དུ་མཛད་ཅེས་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལས་གསུངས་སོ། །

【譯】問：可以相好具足觀如來否？答：不可如是觀。不應以如來相好實有具足，耽著諦實觀於如來。相好具足者，乃如幻之物聚集而成，勝義非成相好具足，名言說名相好具足也。如是前雖亦說，然蓮花戒云：彼乃依信解行地修行而說，此乃依增上意樂清淨聖者地修行而說。

རྒྱན་ལས་སེམས་བསྐྱེད་དེ་ནི་ས་རྣམས་ལ། །མོས་དང་ལྷག་བསམ་དག་པ་དང་། །རྣམ་པར་སྨིན་པ་གཞན་དུ་

འདོད། །དེ་བཞིན་སྒྲིབ་པ་སྤངས་པའོ། །ཞེས་སོ། །དེ་ལ་མོས་སྤྱོད་ཀྱི་ས་ལ་མོས་པ་ལས་བྱུང་བ་དང་། ས་དང་པོ་བདུན་ལ་ལྷག་བསམ་དག་པ་དང་། ས་བརྒྱད་པ་ལ་སོགས་པ་གསུམ་ལ་རྣམ་པར་སྨིན་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་ལ་སྒྲིབ་པ་སྤངས་པའི་སེམས་བསྐྱེད་དོ། །འགྲེལ་ཆེན་ལས་ནི། དང་པོ་ངེས་འབྱེད་ཆ་མཐུན་བཞི་ལ་བཞག་ཀྱང་ཚོགས་ལམ་ནས་བཟུང་ན་ལེགས་སོ། །

【譯】《莊嚴經論》[65]於發心諸地云："信行與淨依，報得及無障。"此中，信行即信解行地發心，淨依即前七地之發心，報得即第八等三地之發心，無障即佛地之發心。《大釋》云："初者，雖立為四決擇分，然自資糧道始，則為善矣！"

丁八、斷無身何以說法疑[66]（第十八疑）

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འདི་སྙམ་དུ། ངས་ཆོས་བསྟན་ཏོ་ཞེས་དགོངས་སོ། །སྙམ་ན། རབ་འབྱོར། དེ་ལྟར་མི་བལྟ་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བསྟན་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མེད་དོ། །རབ་འབྱོར། སུ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་བསྟན་ཏོ། །ཞེས་ཟེར་ན། རབ་འབྱོར། དེ་ནི། མེད་པ་དང་། ལོག་པར་ཟིན་པས་ང་ལ་སྐུར་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། ཆོས་བསྟན་པ་ཞེས་བྱ་བ་དམིགས་པར་འགྱུར་བའི་ཆོས་བསྟན་པ་ཆོས་བསྟན་པ་ཞེས་བྱ་བ་དེ། གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【奘譯】**佛告善現："於汝意云何？如來頗作是念：我當有所說法耶？善現！汝今勿當作如是觀。何以故？善現！若言如來有所說法，即為謗我，為非善取。何以故？善現！說法說法者，無法可得故名說法。"**

དེ་བཞིན་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསྟན་པའི་ཆོས་མེད་ཅེས་གསུངས་པའི་དོན་ཡང་གོང་དུ་བཤད་པ་ལྟར་རོ། །གལ་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དོན་དམ་པར་ཆོས་བསྟན་ཏོ་ཞེས་བདེན་ཞེན་གྱིས་དམ་བཅའ་ཞིང་ཟེར་ན། དེ་ནི་མེད་པ་ལ་ཡོད་པར་ཞེན་ཅིང་ལོག་པར་རྟོག་པའི་བདེན་འཛིན་གྱིས་ཟིན་པའི་བཅིངས་པ་ཡིན་པས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ང་ལ་སྐུར་བ་བཏབ་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】"如來無所說法"者，其義亦如前說。若以實執而起念言：如來勝義有所說法。彼則於無執有，為邪分別實執所系，即為誹謗如來我也。

རྒྱ་མཚན་ནི་ཆོས་དང་ཆོས་བསྟན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་ཐ་སྙད་ཙམ་མ་གཏོགས་གང་ཡང་དོན་དམ་པར་མ་གྲུབ་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་པའི་དོན་ནི་ཐུར་བཤད་ཟིན་ཅིང་། འདིར་ཁུང་གིས་བརྗོད་ན། མདོ་ལས། མིང་ནི་གང་དག་གང་གིས་ནི། །ཆོས་རྣམས་གང་དང་གང་བརྗོད་པ། །དེ་དང་དེ་ནི་ཡོད་མ་ཡིན། །དེ་ནི་ཆོས་རྣམས་ཆོས་ཉིད་

[65] 《大乘莊嚴經論》卷二，〈發心品第五〉，大藏經, T31, no. 1604, p. 595, c8)

[66] 世親菩薩云："若言不應以色身圓滿及具相身觀如來者，如何如來有所說法耶？"功德施菩薩云："若第一義佛境界及色相身皆無有體，豈具足眾德，言說相身亦複非有？"此源於第十七疑，若不以身相見，何以如來有說法耶？

དོ། །ཞེས་དང་།

【譯】何以故？法及說法者，唯是名言假立，勝義悉皆不成。其義前已說訖。若引經教詮說，則如經云[67]："若以彼彼名，詮說彼彼法，彼彼皆非有，彼即諸法性。"

རིན་པོ་ཆེ་མཐའི་མདོ་ལས་ཀྱང་། འཇམ་དཔལ་གྱིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་འདི་ན་གང་དང་གང་གིས་གང་དང་གང་བརྗོད་པའི་ཆོས་དེ་དང་དེ་ལ། ཆོས་དེ་དང་དེ་མ་མཆིས་ལགས་སོ། །གང་མ་མཆིས་པ་དེ་ནི་སྟོང་པ་ལགས་སོ། །ཞེས་དང་།

【譯】《究竟如意寶經》亦云："文殊師利白佛言：彼彼詮說彼彼法，則於彼彼中，無有彼彼法，無有者，即是空也。"

རྣམ་འགྲེལ་ལས་ཀྱང་། སྒྲ་རྣམས་ཀྱི་ནི་བརྡར་བཏགས་སྟོན། །དེ་ནི་ཐ་སྙད་ཆེད་དུ་བྱས། །དེ་ཚེ་རང་གི་མཚན་ཉིད་མེད། །ཅེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】《釋量論》[68]亦云："諸聲顯立名，彼為名言作，爾時無自相。"

འདི་དག་གི་དོན་རྒྱ་ཆེ་ཡང་མདོར་ཙམ་ནི། བུམ་སོགས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ལ་ནི་དེ་དང་དེའོ་ཞེས་བརྗོད་པའི་ཚེ་སྒྲས་ནི་དངོས་སུ་དོན་སྤྱི་བརྗོད་ཀྱི། བུམ་སོགས་རང་མཚན་རྣམས་ནི་སྒྲའི་དངོས་ཀྱི་བརྗོད་བྱར་རང་དབང་དུ་མེད་པས། དེ་དག་ནི་རང་རང་གི་མིང་གི་ཐ་སྙད་འཇུག་པའི་གཞིར་རང་དབང་གིས་མ་གྲུབ་ཅིང་། སྒྲ་དེ་དང་དེའི་བརྗོད་བྱའི་རང་ལྡོག་རྣམས་ནི་བདེན་པར་མ་གྲུབ་ཅེས་སྟོན་པའོ། །

【譯】其義廣大，略而說之，如瓶等諸法，言為彼彼之時，乃以聲詮其義共相，然瓶等自相，於聲所詮，無有自在轉。是故各各之名皆是名言安立，無能自在成就。彼聲及彼所詮，各自反體，悉無實有。

དེར་གྲུབ་ན་ནི་གནོད་བྱེད་ཅི་ཡོད་ཞེ་ན། ཡོད་དེ། འཕགས་པ་ཐོགས་མེད་ཀྱིས་ཐེག་བསྡུས་ལས། མིང་གི་སྔ་རོལ་བློ་མེད་ཕྱིར། །མང་བའི་ཕྱིར་དང་མ་འདེས་ཕྱིར། །དེ་ཡི་བདག་ཉིད་བདག་མང་དང་། །བདག་འདེས་འགལ་བས་འགྲུབ་པར་འགྱུར། །

【譯】問：若自性成就，有何妨難？答：其有妨難，如聖無著《攝大乘論》云："由名前覺無，多名不決定，成稱體多體，雜體相違故。[69]"

ཞེས་གསུངས་པའི་དོན་བསྡུས་ཏེ་བརྗོད་ན། སྒྲ་རྣམས་ནི་དོན་དེ་དང་དེ་ལ་ཐ་སྙད་ཀྱི་དབང་གིས་འཇུག་གི་

---

[67] 《仁王護國般若波羅蜜多經疏》卷一，〈序品第一〉：「清辯菩薩為證己義引經偈雲。由立此此名，詮於彼彼法。彼皆性非有，由法性皆然。」(大藏經, T33, no. 1709, p. 431, b12-14)

[68] 《釋量論》卷一，法稱菩薩造，法尊法師譯。

[69] 《攝大乘論釋》卷五：「論曰：複次，雲何得知，如依他起自性、遍計所執自性顯現而非稱體？由名前覺無稱體相違故，由名有眾多多體相違故，由名不決定雜體相違故。此中有二頌：由名前覺無，多名不決定，成稱體多體，雜體相違故。法無而可得，無染而有淨，應知如幻等，亦複似虛空。」(大藏經, T31, no. 1597, p. 343, a24-b28)

།དངོས་པོའི་དབང་གིས་མི་འཇུག་སྟེ། བུམ་སོགས་ཀྱི་ཆོས་གང་ལ་ཡང་དེའི་མིང་མ་བཏགས་པའི་སྔ་རོལ་དུ་བུམ་སོགས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་མི་སྐྱེ་བ་དང་། དོན་གཅིག་ལ་ཡང་མིང་སྣ་ཚོགས་ཀྱིས་བརྗོད་ཆོག་པ་དང་། དོན་དུ་མ་ལ་ཡང་མིང་གཅིག་གིས་བརྗོད་ཆོག་པའི་ཕྱིར།

【譯】若攝其義，即謂聲者，是於彼及彼義，依名言而立，非依實體而立，如瓶等諸法，未立名前，不生瓶想。又於一義，可立多名；而於多義，可立一名。

དངོས་པོའི་དབང་གིས་འཇུག་ན་ནི། མིང་མ་བཏགས་པའི་སྔོན་དུ་ཡང་དེའོ་སྙམ་པའི་འདུ་ཤེས་འབྱུང་བར་ཐལ་བ་དང་། དོན་གཅིག་དུ་མར་ཐལ་ཞིང་དོན་དུ་མ་ཡང་ཅིག་ཤུར་ལ། བུམ་སོགས་མེད་པའི་གཞིར་ཡང་དེ་དག་གི་མིང་ནས་བརྗོད་པ་ཡོད་པའི་ཕྱིར་དེ་ན་བུམ་སོགས་ཀུང་ཡོད་པར་འགྱུར་བས་སེམས་ཅན་འགའ་ཡང་བུམ་སོགས་ཀུན་གྱིས་མི་ཐོངས་པར་ཐལ་བར་འགྱུར་བ་སོགས་མང་ངོ། །

【譯】若由實體安立，則未立名之前，應生"是瓶"之想。複次一義應成多體，多義應成一體，於非瓶等事，亦可立瓶等名，如是應皆成瓶，乃至某些有情，亦應成為瓶等，過失極多。

丁九、斷甚深無人生信疑[70]（第十九疑）

【藏】དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས། མ་འོངས་པའི་དུས་ན་སེམས་ཅན་གང་དག་འདི་ལྟ་བུའི་ཆོས་བསྟན་པ་འདི་ཐོས་ནས་མངོན་པར་ཡིད་ཆེས་པར་འགྱུར་བ་མཆིས་སམ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། དེ་དག་ནི། སེམས་ཅན་ཡང་མ་ཡིན། སེམས་ཅན་མེད་པ་ཡང་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། སེམས་ཅན་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་དག་སེམས་ཅན་མེད་པར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན། སེམས་ཅན་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**爾時，具壽善現白佛言："世尊！於當來世後時、後分、後五百歲，正法將滅時分轉時，頗有有情，聞說如是色類法已，能深信不？"佛言："善現！彼非有情、非不有情。何以故？善現！一切有情者，如來說非有情，故名一切有情。"**

དེ་ནས་རབ་འབྱོར་གྱིས་མ་འོངས་པ་ན་སེམས་ཅན་གང་དག་འདི་ལྟ་བུའི་ཆོས་ཟབ་མོ་བཤད་པ་འདི་ཐོས་ན་ཡིད་ཆེས་པར་འགྱུར་རམ་ཞེས་ཞུས་པ་འདི་ལྟ་བུ་ཞིག་གོང་དུ་ཡང་སོང་མོད། གཞི་དང་དགོས་པ་ཐ་དད་པའི་དབང་གིས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཀུང་དེའི་ལན་སོང་ཟིན་པ་ལ་དགོངས་ནས། སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་སེམས་ཅན་དུ་དོན་དམ་པར་གྲུབ་པ་ཡང་མ་ཡིན། ཐ་སྙད་དུ་སེམས་ཅན་མེད་པ་ཡང་མ་ཡིན་ནོ། །

【譯】爾時，善現白佛言："於當來世，頗有有情，聞說如是甚深色類法已，能

[70] 世親菩薩云："如是甚深之法，如何當有敬信之人？"此源於第十八疑，無說之說，不離法身，其義甚深，何人能信？（此段經文，秦譯本無，魏本則具，故舊疏多無此疑，然二論皆釋，故亦增之。據傳：唐大興善寺釋靈幽，長慶二年暴亡，冥王問其所作，答曰：一生持金剛經。王命坐誦，地獄諸苦，一時停息。王曰："經中尚少一章，真本在濠州鐘離寺石碑上，師算合終，增壽十年，歸勸世人持誦。"幽師還魂，具奏，敕中使往濠視碑，果然，考之二論，皆有釋文，遂增入流通。此後秦本亦複添之。）

深信否？”此前亦說，然所依、所為不同也。佛之回答，亦如前說，由是密意，彼等有情勝義非成有情，名言亦非不有情。

རྒྱུ་མཚན་ནི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དོན་དམ་པར་སེམས་ཅན་མེད་པར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། ཀུན་རྫོབ་ཏུ་སེམས་ཅན་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །ཀུན་རྫོབ་ཏུ་སེམས་ཅན་འདོག་ཚུལ་ནི། མདོ་ལས། ཇི་ལྟར་ཡན་ལག་ཚོགས་རྣམས་ལ། །བརྟེན་ནས་ཤིང་རྟར་བརྗོད་པ་ལྟར། །དེ་བཞིན་ཕུང་པོ་རྣམས་བརྟེན་ནས། །ཀུན་རྫོབ་སེམས་ཅན་ཞེས་བྱའོ། །ཞེས་འབྱུང་བ་ལྟར་རོ། །

【譯】何以故？一切有情者，如來說勝義非有情，世俗故名一切有情。如經[71]云：“如即攬眾分，假想立為車，世俗立有情，應知攬諸蘊。”

丁十、斷無法如何修證疑 [72]（第二十疑）分三：戊一、無法可得為正覺；戊二、平等為正覺；戊三、正助修善成正覺

戊一、無法可得為正覺

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་དམ། ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་མ་མཆིས་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། དེ་དེ་བཞིན་ནོ། །དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། དེ་ཆོས་ཅུང་ཟད་ཀྱང་མེད་ཅིང་མི་དམིགས་ཏེ། དེས་ན། བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཅེས་བྱའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？頗有少法，如來、應、正等覺現證無上正等菩提耶？”具壽善現白佛言：“世尊！如我解佛所說義者，無有少法，如來、應、正等覺現證無上正等菩提。”佛言：“善現！如是！如是！於中少法無有無得，故名無上正等菩提。”**

སྔོན་བཞིན་དུ་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དེ་གང་ཡང་ཡོད་སྙམ་འམ་ཞེས་དྲིས་པའི་ལན་དུ་དེ་མེད་ཚུལ་ཞུས་པ་ན། དེ་དེ་བཞིན་ནོ་ཞེས་སོགས་གནང་སྟེ། དེ་ལ་དོན་དམ་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་ཅུང་ཟད་ཀྱང་དམིགས་སུ་མེད་དེ། ཐ་སྙད་དུ་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སངས་རྒྱས་པའོ་ཞེས་བརྗོད་དོ། །

【譯】亦如前問：“頗有少法能成菩提？”答曰：“無有。”佛許“如是”云云。勝義之上，於中少許成佛之法亦無可得，名言之上故名無上正等菩提也。

གོང་དུ་འདི་ལྟ་བུ་ཞིག་སོང་བ་ནི་སློབ་ལམ་གྱི་དབང་དུ་མཛད་ཅིང་། འདི་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་

---

[71] 《阿毘達磨俱舍論》卷二十九，〈破執我品第九〉：「如即攬眾分，假想立為車，世俗立有情，應知攬諸蘊」(大藏經, T29, no. 1558, p. 154, b20-21)

[72] 世親菩薩云：“若言如來曾無有法，是所覺知者，云何離其後後正知次第，而名無上正等覺耶？為答此難，非是有法可覺，方名無上正覺”功德施菩薩云：“若第一義佛境界色身言說身皆不可得，法身體性豈亦然耶？”此即舊疏第十八疑，源於第三、第十二、第十三疑，彼等皆言無有少法得無上菩提。

གཟིགས་པའི་རིག་ངོར་མེད་པ་ལ་དགོངས་སོ་ཞེས་ཀ་ཤཱི་ས་བཤད་དོ། །

【譯】此理於前已宣，然蓮花戒云：彼約有學道而說；此則依佛智而言，即佛現觀如所有之智前，悉皆無有也。

戊二、平等為正覺

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། ཆོས་དེ་ནི། མཉམ་པ་སྟེ། དེ་ལ་མི་མཉམ་པ་གང་ཡང་མེད་པས་དེས་ན། བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཅེས་བྱའོ། །

【奘譯】**“複次，善現！是法平等，於其中間無不平等，故名無上正等菩提。”**

ཡང་རབ་འབྱོར་ཆོས་གང་ཡིན་པ་དེ་ཐམས་ཅད་ནི་བདེན་པར་མ་གྲུབ་པར་མཚུངས་པས་མཉམ་པ་སྟེ། དེ་ལྟ་བུའི་མཉམ་པ་དེའི་དབང་དུ་བྱས་པ་ལ་མི་མཉམ་པའི་ཆོས་གང་ཡང་མེད་པས་སོ། །

【譯】複次，善現！是一切法，皆無諦實，相同平等，由是平等，其中無有不等之法。

戊三、正助修善成正覺

【藏】བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དེ་ནི། བདག་མེད་པ་དང་། སེམས་ཅན་མེད་པ་དང་། སྲོག་མེད་པ་དང་། གང་ཟག་མེད་པར་མཉམ་པ་སྟེ། དགེ་བའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་འཚང་རྒྱའོ། །རབ་འབྱོར། དགེ་བའི་ཆོས་རྣམས་དགེ་བའི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཆོས་མེད་པ་ཉིད་དུ་གསུངས་ཏེ། དེས་ན་དགེ་བའི་ཆོས་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**“以無我性、無有情性、無命者性、無士夫性、無補特伽羅等性平等，故名無上正等菩提。一切善法無不現證、一切善法無不妙覺。善現！善法善法者，如來一切說為非法，是故如來說名善法善法。”**

མཉམ་པ་དེ་ཡང་སེམས་ཅན་མེད་པ། སྲོག་མེད་པ། གང་ཟག་གི་བདག་མེད་པར་མཉམ་པ་སྟེ། དོན་དམ་པར་ཆོས་སུ་གྲུབ་པ་མེད་ཀྱང་ཐ་སྙད་དུ་སྦྱིན་སོགས་དགེ་བའི་ཆོས་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་སངས་རྒྱས་ཤིང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཐུགས་རྒྱུད་ཀྱི་དགེ་བའི་ཆོས་རྣམས་ལའང་སངས་རྒྱས་ཞེས་བྱའོ། །

【譯】如是平等，亦即無有情、無命者、無補特伽羅我平等。勝義之上法雖不成，名言之上卻由施等一切善法成就如來，佛相續中一切善法亦名為佛。

སེམས་ཅན་མེད་པ་སོགས་གསུམ་གྱིས་སྒྲོ་འདོགས་ཀྱི་མཐའ་བཀག་ཅིང་། དགེ་བའི་ཆོས་དེ་དག་ཞེས་སོགས་ཀྱིས་སྐུར་འདེབས་ཀྱི་མཐའ་བཀག་པའི་སྒོ་ནས་མཐའ་གཉིས་བསལ་ཏེ།

【譯】其中“無有情性”等三者，遮增益邊；“一切善法”等，遮損減邊，由是斷除二邊。

丁十一、斷所說無記非因疑[73]（第二十一疑）

【藏】རབ་འབྱོར། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་རི་རབ་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་རི་རབ་གང་དག་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་ཙམ་གྱི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱི་ཕུང་པོ་མངོན་པར་བསྟུས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས། གང་གིས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བཟུང་ནས་གཞན་དག་ལ་ཡང་བསྟན་ན། རབ་འབྱོར། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་འདི་ལ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་སྔ་མ་དེས་བརྒྱའི་ཆར་ཡང་མི་ཕོད་པ་ནས་རྒྱུའི་བར་དུ་ཡང་ཉེ་བར་མི་བཟོད་དོ། །

【奘譯】**“複次，善現！若善男子或善女人集七寶聚，量等三千大千世界其中所有妙高山王，持用佈施。若善男子或善女人，於此般若波羅蜜多經中乃至四句伽陀，受持、讀誦、究竟通利，及廣為他宣說、開示、如理作意。善現！前說福聚於此福聚，百分計之所不能及，如是千分、若百千分、若俱胝百千分、若俱胝那庾多百千分、若數分、若計分、若算分、若喻分、若鄔波尼殺曇分亦不能及。”**

དོན་དམ་པར་ཆོས་རྣམས་མ་གྲུབ་ནའང་ཐ་སྙད་དུ་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་དེའི་རྒྱལ་པོ་རི་རབ་ཇི་སྙེད་པ་དེ་ལྟ་བུའི་ཚད་ཀྱི་གསེར་ལ་སོགས་པའི་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱི་ཕུང་པོ་རྣམས་བསྟུས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས་ཀྱང་། གང་ཟག གང་གིས་གཞུང་འདི་ཡོངས་རྫོགས་ལྟ་ཅི། འབྲས་བུ་སངས་རྒྱས་ཐོབ་པའི་ཆེད་དུ་དམིགས་ནས། ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་གཅིག་ཙམ་དང་། དེའི་དོན་ལེགས་པར་བཟུང་ནས་གཞན་དག་ལ་ཡང་བསྟན་ན། སྔ་མ་སྦྱིན་པའི་བསོད་ནམས་དེས་ཕྱི་མ་འདི་ལ་ཆ་བརྒྱར་བགོས་པའི་གཅིག་གི་ཆར་ཡང་ཉེ་བར་མི་འགྲོ་བ་ནས་རྒྱུའི་བར་དུ་མི་བཟོད་དོ་ཞེས་པའི་དོན་ནི་སྔར་བཤད་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】勝義之上雖無諸法，然名言中，若有有情，以此三千大千世界量如妙高山王之金等七寶聚，持用佈施。若複有人，為得佛果圓滿此經，乃至四句伽陀，善持其義，廣為他說，前說施福於此福聚，百分計之所不能及、算數譬喻亦不能及。如前說。

དེ་ལྟ་བུའི་སྦྱིན་པའི་བསོད་ནམས་ལས་ཀྱང་ཤེར་ཕྱིན་འདི་ལ་ཐོས་བསམ་བྱས་པའི་ཕན་ཡོན་ཆེ་བར་བཤད་པའི་དགོངས་པ་ནི་སྟོང་ཉིད་མ་རྟོགས་པའི་སྦྱིན་འབྲས་ཆེ་ཡང་མངོན་མཐོ་ལྷ་མིའི་གོ་འཕང་ཐོབ་པར་འགྱུར་གྱི། ཤེར་ཕྱིན་ལ་ཐོས་བསམ་སོགས་བྱས་ན་ངེས་ལེགས་ཐར་པ་དང་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་གོ་འཕང་ཐོབ་པར་འགྱུར་བ་ལ་དགོངས་པ་སྟེ། འོན་ཀྱང་འདི་ནི་སྒོམ་ལམ་གྱི་སྐབས་ལ་དགོངས་སམ་སྙམ་མོ། །

【譯】何故宣說施等福聚不及聞思般若功德廣大？其意乃謂：未證空性之佈施，果亦廣大，可得人天增上生果位；然若聞思般若，則更得決定勝解脫及種相智果位。然此或許乃指修道之際也。

[73] 世親菩薩云：“若要以善法獲大菩提者，所有說法亦應不獲菩提，是無記性故。”此源自第二十疑之修善法。

丁十二、斷平等云何度生疑[74]（第二十二疑）

དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སེམས་ཅན་དུ་བདེན་ཞེན་མེད་ཅེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】複次宣說如來無有有情諦實執。

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འདི་སྙམ་དུ། ངས་སེམས་ཅན་རྣམས་དཀྲོལ་ལོ་ཞེས་དགོངས་སོ། །སྙམ་ན། རབ་འབྱོར། དེ་དེ་ལྟར་མི་བལྟའོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་བཀྲོལ་བའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །རབ་འབྱོར། གལ་ཏེ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་ཞིག་བཀྲོལ་བར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་བདག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར། སེམས་ཅན་དུ་འཛིན་པ་དང་། སྲོག་ཏུ་འཛིན་པ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པར་འགྱུར་རོ། །

【奘譯】佛告善現：“於汝意云何？如來頗作是念：我當度脫諸有情耶？善現！汝今勿當作如是觀。何以故？善現！無少有情如來度者。善現！若有有情如來度者，如來即應有其我執、有有情執、有命者執、有士夫執、有補特伽羅等執。”

རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་རྗེས་ཐོབ་ནའང་འདི་སྙམ་དུ་ངས་གདུལ་བྱའི་སེམས་ཅན་རྣམས་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པ་ལས་དོན་དམ་པར་བཀྲོལ་བར་བྱའོ་ཞེས་ཐུགས་ལ་དགོངས་པ་ཡོད་དམ་སྙམ་ན། རབ་འབྱོར་ཁྱོད་དེ་ལྟར་མི་བལྟའོ། །རྒྱུ་མཚན་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དོན་དམ་པར་སེམས་ཅན་གང་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པ་ལས་བཀྲོལ་ཏེ་ཐར་བར་བྱས་པའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】善現！如來後得時頗作是念：勝義之上，我當從實執所系中度脫化機有情耶？善現！汝今勿當作如是觀。何以故？勝義之上，無少有情可從實執所系中度脫令作解脫者也。

གལ་ཏེ་དེ་ལྟ་བུའི་བློ་ཞིག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་ཡོད་ན་ནི། དེ་ཉིད་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་བདག་དང་སེམས་ཅན་དང་གང་ཟག་དང་སྲོག་ཏུ་བདེན་པར་འཛིན་པའི་སྐྱོན་དུ་འགྱུར་ན། དེ་ནི་མི་རིགས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་བདག་ཏུ་འཛིན་ཅིང་ཞེན་པ་སོགས་མེད་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་བདག་ཏུ་འཛིན་པའི་མངོན་ཞེན་ཐམས་ཅད་སྤངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】如來若有如是之念，如來即應有我執、有情執、補特伽羅執、命者執等諸過失，此不應理，如來無有我執耽著等故，彼已永斷一切我執耽著故。

དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཐ་སྙད་དུ་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པའི་སེམས་ཅན་བཀྲོལ་བ་ཡོད་ཀྱང་། དོན་དམ་པར་བཅིངས་པ་དེ་ལས་བཀྲོལ་བ་མེད་དེ། དོན་དམ་པར་ཡོད་ན་བསྒྱུར་དུ་མེད་པས་བཀྲོལ་དུ་ཡང་མི་རུང་ཞིང་

[74] 世親菩薩云：“若言彼法性相平等故，無不平者，即無能度所度，云何如來說脫有情耶？”功德施菩薩云：“若如來說非眾生者，云何不與餘教相違？如有經言：無量眾生，以得我為善知識故，生等諸苦，並皆解脫。”此源於第二十疑之是法平等，若法平等，云何如來度生耶？

མི་ནུས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】名言之上，如來雖有實執所系有情可度，勝義卻無可度者。勝義若有，則無能轉，不堪亦無能度脫故。

【藏】རབ་འབྱོར། བདག་ཏུ་འཛིན་ཅེས་བྱ་བ་ནི། དེ་འཛིན་པ་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ན། དེ་ཡང་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱིས་བཟུང་ངོ་། །རབ་འབྱོར། བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་དག་སྐྱེ་བོ་མེད་པ་ཉིད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན། བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**“善現！我等執者，如來說為非執，故名我等執，而諸愚夫異生強有此執。善現！愚夫異生者，如來說為非生，故名愚夫異生。”**

རབ་འབྱོར་བདག་ཏུ་འཛིན་པའི་བདག་འཛིན་ཞེས་བྱ་བ་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་སྤངས་ཤིང་རང་ལ་དེ་ལྟ་བུའི་བདེན་ཞེན་མེད་པར་གསུངས་ཏེ། དེ་ལྟ་ནའང་བདེན་མེད་མི་ཤེས་པའི་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་ཀུན་ལ་བདག་ཏུ་ཞེན་ཅིང་བཟུང་ངོ་། །

【譯】善現！所謂“我執我執”者，如來說為已斷我執，自非有執，而諸愚夫異生不了無實，而於諸法強有此執。

འདིར་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཀྱི་དོན་མི་ཤེས་པའི་སོ་སྐྱེ་ལ་བྱིས་པའི་མིང་བཏགས་པ་སྟེ།འཕགས་པས་ནི་ཆོས་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་གཟིགས་པས་བྱིས་པ་ཞེས་མི་བྱ་བར་མཁས་པ་ཞེས་བྱ་ལ། དེ་ལྟ་བུའི་སོ་སྐྱེ་རྣམས་ཀྱིས་དེ་ལྟར་མི་ཤེས་པའི་ཕྱིར་བྱིས་པ་དང་འདྲ་བས་དེའི་མིང་གིས་བརྗོད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】此中，於不了真實義之異生，假立愚夫之名，聖者現證真如法性，是故不名愚夫，而名智者。是等異生不了真如，同於愚夫，故說此名。

དེ་འཛིན་པ་མེད་ཅེས་པའི་དོན་ནི་བདག་འཛིན་གྱིས་བཟུང་བའི་དོན་ལྟར་མེད་ཅེས་བཤད་ཀྱང་རུང་བར་སེམས། བྱིས་པ་ཞེས་དམིགས་བསལ་མཛད་པ་ནི། བདག་མེད་ཀྱི་དོན་ལ་མཁས་ཤིང་ཤེས་པའི་སོ་སྐྱེ་རྣམས་ལ་བྱིས་པ་ཞེས་མི་བྱ་བའི་ཆེད་དོ། །

【譯】“非執”之義，亦可釋為無有我執。若斷愚夫有所得，了知無我之義，如是異生，不名愚夫。

རབ་འབྱོར་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་དེ་དག་དོན་དམ་པར་སྐྱེ་བོ་ཉིད་དུ་གྲུབ་པ་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། ཐ་སྙད་དུ་མིང་གིས་དེ་སྐད་ཅེས་བརྗོད་དོ། །སོ་སོའི་སྐྱེ་བོའི་སྒྲ་དོན་ནི། ལས་སྟོབས་ཀྱིས་འགྲོ་བ་སོ་སོ་ཐ་དད་པ་རྣམས་སུ་སྐྱེ་བས་ན་དེ་ལྟར་དུ་བཤད་དོ། །

【譯】善現！愚夫異生者，勝義之上，如來說為非生，名言之上假說是名。異生字義者，由業力故，別別相異受生諸趣，故名異生。

丁十三、斷以相比之如來疑[75]（第二十三疑）**分二：戊一、問答略顯；戊二、舉頌廣成**

戊一、問答略顯

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟའམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་ཏེ། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་མི་བལྟའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། དེ་དེ་བཞིན་ཏེ། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་མི་བལྟའོ། །རབ་འབྱོར། གལ་ཏེ་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་གྱུར་ན། འཁོར་ལོས་བསྒྱུར་བའི་རྒྱལ་པོ་ཡང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་འགྱུར་ཏེ། དེ་བས་ན། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་མི་བལྟའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？可以諸相具足觀如來不？”善現答言：“如我解佛所說義者，不應以諸相具足觀於如來。”佛言：“善現！善哉！善哉！如是！如是！如汝所說。不應以諸相具足觀於如來。善現！若以諸相具足觀如來者，轉輪聖王應是如來，是故不應以諸相具足觀於如來，如是應以諸相非相觀於如來。”**

ཡང་རབ་འབྱོར་ལ་མཚན་དཔེ་ལྡན་སུམ་ཚོགས་པ་ཡོད་པ་ཙམ་གྱིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་ཞིང་འདོད་པར་བྱ་སྙམ་མམ་ཞེས་དྲིས། འམ་དང་མམ་གཉིས་ནི་འགྱུར་ཁྱད་ཙམ་ཡིན་ཅིང་དོན་ལ་ཁྱད་མེད་དོ། །ལན་དུ་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ་ཞེས་སོགས་ཞུས། གོང་དུ་ཡང་འདི་ལྟ་བུ་ཞིག་བྱུང་ཀྱང་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་གཙོ་བོར་སྟོན་པའི་ཆེད་དུ་མིན་ལ། འདིར་ནི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་སྟོན་པའི་ཆེད་དུ་སྨྲར་དྲིས་སོ། །

【譯】佛問善現：“可以相好具足觀如來否？”其中疑問詞有用“འམ”、有用“མམ”，僅是譯文差別，義則無別。答曰：“否也。”如是前雖亦說，然主要不是宣說法身，此則為說法身故而重問。

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་དེ་བཞིན་ནོ་ཞེས་སོགས་གནང་སྟེ། མཚན་དཔེ་ཡོད་ཙམ་གྱི་སྐུ་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་བར་མི་བྱའོ། །རབ་འབྱོར་གལ་ཏེ་དེ་ལྟར་བལྟ་བར་བྱེད་ན་ནི་འཁོར་ལོ་སྒྱུར་བའི་རྒྱལ་པོ་ལ་འང་མཚན་དཔེ་ཡོད་པས་དེ་ཉིད་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་འདོད་དགོས་པར་ཐལ་བར་འགྱུར་ན། དེ་མི་འདོད་པའི་ཕྱིར་ན་མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མངའ་བ་ཙམ་གྱིས་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་བལྟ་ཞིང་འདོད་པར་མི་བྱའོ། །ཞེས་གསུངས་པ་དང་།

【譯】佛言：如是！不應以相好具足之身觀於如來。善現！若如是觀，轉輪聖王亦是相好具足，則應許彼為如來，然彼非是，是故不應以諸相具足觀於如來。

【藏】དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་

[75] 世親菩薩云：“若言不應以其具相觀於如來，非彼自性故，由是法身自性故，然彼如來自性法身，可以具相而比知之，有作斯難。”此源於第十七疑之具足色身，若無身現身，無相現相，反之亦可由身知無身，由相知無相耶？

ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པའི་དོན་བདག་གིས་འཚལ་བ་ལྟར་ན། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པར་མི་བལྟའོ། །

【奘譯】（無）

དེ་ནས་རབ་འབྱོར་གྱིས་བདག་གིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པའི་དོན་ཤེས་པ་ལྟར་ན་དེ་ལྟར་མི་བལྟའོ་ཞེས་ཞུས་སོ། །

【譯】如是善現白言：“如我解佛所說義，不應如是觀。”

འཁོར་ལོ་སྒྱུར་བའི་རྒྱལ་པོ་ལ་མཚན་སོ་གཉིས་ཡོད་ཀྱང་དེ་ཙམ་མི་གསལ་ཞིང་མ་རྫོགས་ལ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཚན་དཔེ་རྣམས་ནི་གསལ་ཞིང་རྫོགས་པ་ཡིན་ཏེ། ཇི་སྐད་དུ། འཁོར་ལོ་སྒྱུར་བ་ཐམས་ཅད་ལ། །འདི་དག་ཡོད་པར་འདོད་མོད་ཀྱིས། །ཞེས་དང་། ཐུབ་མཚན་ཡུལ་ན་གནས་པ་དང་། །གསལ་ལ་རྫོགས་པས་འཕགས་པ་ཡིན། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】轉輪聖王雖有卅二相，然不顯明亦不圓滿，而如來相好淨明圓滿，如經云：“雖許諸輪王，悉皆具相好。”又云：“能仁相住境，明圓故殊勝。”

戊二、舉頌廣成

དེས་ནི་གཟུགས་སྐུ་བསྟན་ནས་ཆོས་སྐུ་སྟོན་པ་ནི།

【譯】色身已明，複次宣說法身。

【藏】དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེའི་ཚེ་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་འདི་དག་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །
གང་དག་ང་ལ་གཟུགས་སུ་མཐོང་། །གང་དག་ང་ལ་སྒྲར་ཤེས་པ། །
ལོག་པར་སྤོང་བས་ཞུགས་པ་སྟེ། །སྐྱེ་བོ་དེ་དག་ང་མི་མཐོང་། །
སངས་རྒྱས་རྣམས་ནི་ཆོས་ཉིད་བལྟ། །འདྲེན་པ་རྣམས་ནི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ། །
ཆོས་ཉིད་ཤེས་པར་བྱ་མིན་པས། །དེ་ནི་རྣམ་པར་ཤེས་མི་ནུས། །

【奘譯】**爾時，世尊而說頌曰：**

“諸以色觀我，以音聲尋我，彼生履邪斷，不能當見我。
應觀佛法性，即導師法身，法性非所識，故彼不能了。”

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚིགས་སུ་བཅད་དེ་བཀའ་སྩལ་བ་ནི། གང་དག་ང་ལ་གཟུགས་སུ་མཐོང་། །ཞེས་སོགས་གསུངས་ཏེ། འདིའི་དོན་དབུ་མ་རྩ་བ་ཤེས་རབ་ཀྱི་འགྲེལ་པར་རྗེ་ཉིད་ཀྱིས་ལུང་དེ་དྲངས་ནས། དོན་འདི་ལྟར་བཤད་དེ། ཚིག་དེ་དག་གིས་ནི་གཟུགས་སྒྲ་ལ་སོགས་པའི་སྤྲོས་པའི་ཆོས་སུ་བདེན་པར་འཛིན་པས་ནི། སངས་རྒྱས་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་ལོག་པར་ཞུགས་ཤིང་སྤོང་བ་ཡིན་པས། དེས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མི་མཐོང་བས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ནི་ཆོས་ཉིད་དུ་བལྟ་བར་བྱ་བ་དང་ཆོས་ཀྱི་སྐུའོ། །

【譯】世尊即說頌言：“若以色觀我……。”其義者，宗大師《中論釋》中引此而言：“其義云何？由是文詞，於色聲等戲論諸法，執為實有，是故斷佛真如，趣於邪道，不能見佛真如。是故應觀諸佛真如法性，即是法身也。

ཆོས་ཀྱི་སྐུ་དེ་ནི་སྔར་སྨྲར་བཟུང་བའི་ཚུལ་གྱིས་ཤེས་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་ཏེ། ཚུལ་དེས་ཤེས་པར་མི་ནུས་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་བསྟན་ཏེ་སྤྲོས་པས་བློ་མིག་ཉམས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་དེ་ཉིད་མི་མཐོང་བའི་ཤེས་བྱེད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དང་ཞེས་གསུངས་པ་སྨྲར་རོ། །

【譯】而法身者，非是由前執取方式所可了知，即所宣‘依彼方式不能了知故’。由戲論故，失卻慧眼，不見如來，即其能立故。”

ཚིག་དོན་ནི། སེམས་ཅན་གང་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ངའི་མཚན་དཔེ་སོགས་མཐོང་ནས་ང་ལ་གཟུགས་སུ་བདེན་ཞེན་གྱིས་ལྟ་ཞིང་མཐོང་བ་སྟེ་འཛིན་པ་དང་། སེམས་ཅན་གང་དག་ང་ལ་ངའི་མིང་སོགས་ཐོས་ཤིང་སྒྲར་བརྗོད་པའི་སྒོ་ནས་བདེན་པར་ཤེས་པ་སྟེ་ཞེན་ནས་འཛིན་པ་སོགས་མདོར་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་མིང་དང་གཟུགས་ཀྱི་སྐུར་བདེན་པར་ཞེན་པའི་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པ་དེ་དག་ནི། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ལྟ་བ་ལ་ལོག་པར་ཞུགས་པ་སྟེ། སྐྱེ་བོ་དེ་དག་གིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ངའི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་སྟོང་པ་ཉིད་མི་མཐོང་ངོ། །

【譯】其詞義者，或有有情，由見如來我之相好，即執色觀我；或有有情，由聞如來我之名號，即執音聲尋我，由是耽著，而起諸執。總之，於如來名、色，耽著諦實，而為實執所系，彼等趣入邪道觀於如來法身，如是士夫，不見如來法身空性。

མི་མཐོང་བའི་རྒྱུ་མཚན་ནི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྐུ་དེ་ནི་ཆོས་ཉིད་ཀྱི་སྐུར་ལྟ་དགོས་ཤིང་། འདྲེན་པ་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ཆོས་ཉིད་དོན་དམ་བདེན་པ་དེ་ནི། བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པའི་བློས་ཤེས་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་ཏེ། ཆོས་སྐུ་དེ་ནི་བློ་དེས་རྣམ་པར་ཤེས་མི་ནུས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་སྐུ་སྟོང་པ་ཉིད་ཤེས་པ་ལ་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་དགོས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】何故不見？諸佛自性法身，當應觀為法性之身。諸佛導師法身，即是真實法性，不應以實執所系之心了知，法身非彼之心所可了故，欲知諸佛法身空性，當應通達空性故。

དེས་མཚོན་ཏེ་ཆོས་གང་ལ་ཡང་བདེན་ཞེན་ཡོད་ན་ཆོས་དེའི་ཆོས་ཉིད་མི་མཐོང་བ་ནི་འདྲའོ། །

【譯】由此所表，即於何法，若執諦實，則不能見彼之法性，理皆相同。

གཟུགས་སོགས་ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་གང་ཡིན་ཡང་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པ་དེའི་ཚེ་སྤྲོས་བཅས་ཀྱི་རྣམ་པ་ཤར་བའི་ཚུལ་གྱིས་རྟོགས་དགོས་ལ། དེ་དག་གི་ཆོས་ཉིད་དོན་དམ་པའི་ཆོས་གང་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པ་དེའི་ཚེ་སྤྲོས་པ་རྣམ་པར་བཅད་པའི་ཚུལ་གྱིས་རྟོགས་དགོས་ཏེ། བདེན་གཉིས་སོ་སོའི་མཐོང་ཚུལ་གྱི་ཁྱད་པར་འདི་ནི་རྟོགས་པར་དཀའ་བའི་གནས་སོ། །དེར་མ་ཟད། ཆོས་གང་ཡིན་ཡང་དེ་བདེན་མེད་དུ་མངོན་སུམ་དུ་མ་རྟོགས་ཀྱང་། དོན་སྤྱིའི་ཚུལ་གྱིས་རྟོགས་པའི་བློ་དེའི་སྣང་ངོར་སྤྲོས་པ་འཆར་ཡང་དེས་ངོར་སྤྲོས་པ་གཅོད་དགོས་སོ། །

【譯】現證色等世俗諸法，應以戲論共顯方式而證；現證彼等法性勝義諸法，應以離諸戲論方式而證。二諦別別觀理，其之差別是為難處。非僅如是，隨於何法，雖未現證彼無實有，然以義共相證知時，其心顯現之上，雖有戲論，然定解之際，應離戲論。

དེའི་དོན་བསྡུ་བ་ནི། དེ་ལྟར་ཆོས་སྐུའི་དབང་དུ་བྱས་ན་མཚན་དཔེ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཙམ་གྱིས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་བླ་ན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སངས་རྒྱས་པ་མེད་དོ། །

【譯】總攝其義，如是若依法身，則以相好具足，不得如來無上正等菩提。

丁十四、斷佛果非關福相疑[76]（第二十四疑）分二：戊一、遮止斷見；戊二、功德校量

戊一、遮止斷見

དེ་ལ་ཆད་ལྟ་འགོག་པ་ནི།

【譯】複次遮止斷見。

【藏】རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་སོ། །སྙམ་དུ་འཛིན་ན། རབ་འབྱོར། ཁྱོད་ཀྱིས་དེ་ལྟར་མི་བལྟ་སྟེ། རབ་འབྱོར། མཚན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པ་མེད་དོ། ། རབ་འབྱོར། འདི་སྙམ་དུ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་ལ་ལ་ཞིག་རྣམ་པར་བཤིག་གམ། ཆད་པར་བཏགས་པ་སྙམ་དུ་འཛིན་ན། རབ་འབྱོར། དེ་ལྟར་མི་བལྟ་སྟེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་གང་ཡང་རྣམ་པར་བཤིག་པའམ། ཆད་པར་བཏགས་པ་མེད་དོ། །

【奘譯】**佛告善現：“於汝意云何？如來、應、正等覺，以諸相具足現證無上正等覺耶？善現！汝今勿當作如是觀。何以故？善現！如來、應、正等覺不以諸相具足現證無上正等菩提。複次，善現！如是發趣菩薩乘者，頗施設少法若壞若斷耶？善現！汝今勿當作如是觀。諸有發趣菩薩乘者，終不施設少法若壞若斷。”**

རབ་འབྱོར་ཁྱོད་འདི་སྙམ་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་གཟུགས་སོགས་ཀྱི་ཆོས་གང་ལ་ལ་ཞིག་དོན་དམ་པར་མ་གྲུབ་པར་རྟོགས་པ་ན། ཆོས་དེ་རིགས་པས་རྣམ་པར་བཤིག་པའམ། མེད་པར་བྱས་ཏེ་ཆད་པར་བཏགས་པའོ་སྙམ་དུ་སེམས་ཤིང་འཛིན་ན། དེ་ལྟར་བལྟ་ཞིང་འདོད་པར་མི་བྱ་སྟེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་གང་ཡང་རྣམ་པར་བཤིག་པའམ་ཆད་པར་བཏགས་པ་མེད་དེ། དེ་ལྟར་རྟོགས་པ་དེའི་ཚེ་ཆོས་དེ་བདེན་མེད་དུ་རྟོགས་པ་ཡིན་གྱི། ཆོས་དེ་མེད་པར་རྟོགས་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །

---

[76] 世親菩薩云：“若言福不證菩提者，此即菩薩福業，其果應斷。”功德施菩薩云：“若智亦不能知法性者，云何諸佛具丈夫相而證菩提，以見具足丈夫相者，得菩提故？”此源於第二十三疑之不應觀相觀如來。

【譯】佛言：善現！於汝意云何？發趣菩薩乘者，若通達色等諸法勝義無有，即以正理施設彼法壞滅，或作無有而斷滅耶？莫作如是許、如是觀！彼諸菩薩，終不施設少法若壞若斷，達彼之時，乃是通達彼法無有諦實，非是通達彼法無有故。

དེ་ལྟར་རྟོགས་པའི་བློའི་ངེས་དོན་ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་དེ་དག་མེད་ཀྱང་བློ་དེས་དེ་དག་མེད་པར་རྟོགས་པ་མ་ཡིན་ཏེ། བློ་དེའི་ངོར་མེད་ཀྱང་སྤྱིར་ཡོད་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དཔེར་ན་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་པའི་བློ་ངོར་བདེན་སྟོང་དུ་སྣང་བའི་བུམ་སོགས་མེད་ཀྱང་སྤྱིར་དེ་ཡོད་པ་བཞིན་ནོ། །

【譯】通達如是之慧前，雖無彼等世俗之法，然非此慧通達彼等無有。此慧之前雖無，然一般還是有故，譬如實執所系心前，瓶等諦空顯現雖無，一般顯現卻有故。

戊二、功德校量

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གངྒཱའི་བྱེ་མ་སྙེད་དག་ རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པར་བྱིན་པ་བས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་ཞིག་ཆོས་རྣམས་བདག་མེད་ཅིང་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ལ་བཟོད་པ་ཐོབ་ན། དེ་ཉིད་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཆེས་མང་དུ་བསྐྱེད་དོ། །

【奘譯】**“複次，善現！若善男子或善女人，以殑伽河沙等世界盛滿七寶，奉施如來、應、正等覺。若有菩薩於諸無我無生法中，獲得堪忍，由是因緣所生福聚甚多於彼。”**

ཡང་གང་ཟག་གང་གིས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་གངྒཱའི་ཀླུང་གི་བྱེ་མ་སྙེད་དག་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པའི་བསོད་ནམས་ལས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་ཤེར་ཕྱིན་གྱི་གཞུང་འདི་ལ་བརྟེན་ནས་བདག་མེད་པའི་དོན་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་ཤིང་། དོན་དམ་པར་སྐྱེ་བ་མེད་པ་སྟེ་མི་སྐྱེ་བའི་ཆོས་ལ་བཟོད་པ་ཆེན་པོ་ཐོབ་ན། གང་ཟག་དེ་ཉིད་ཀྱིས་བཟོད་པ་ཐོབ་པའི་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཆེས་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་པར་འགྱུར་ རོ། །མི་སྐྱེ་བའི་ཆོས་ལ་བཟོད་པ་ཐོབ་ཞེས་པའི་དོན་སྔར་བཤད་ཟིན་ཏོ། །

【譯】複次，若複有人，以恒河沙等世界盛滿七寶，而行奉施；若有菩薩，依此般若經典法門，現證無我之義，於諸勝義無生法中，得成大忍，由是得忍因緣所生福聚，勝多於前無量無數。無生法忍，義如前說。

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་མི་བྱའོ། །ཚེ་དང་ལྡན་པ་རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་མི་བགྱི་ལགས་སམ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། ཡོངས་སུ་གཟུང་མོད་ཀྱི། ལོག་པར་མི་གཟུང་སྟེ། དེས་ན། ཡོངས་སུ་གཟུང་བ་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**“複次，善現！菩薩不應攝受福聚。”善現即白佛言：“世尊！云何菩薩不應**

攝受福聚？”佛言：“善現！所應攝受不應攝受，是故說名所應攝受。”

ཡང་རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱིས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་བདེན་ཞེན་གྱིས་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་མི་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་པ་ན། རབ་འབྱོར་གྱིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་གཟུང་བར་མི་བགྱིས་ལགས་སམ་ཞེས་ཐ་སྙད་དུ་བསོད་ནམས་མི་བཟུང་ངམ་སྙམ་པའི་དོགས་པ་བྱུང་བ་ལྟར་བཅོས་ནས་ཞུས་པ་ན།

【譯】複次，佛言：“善現！菩薩不應以實有攝受福聚。”善現心即起疑：名言之上不應攝受福聚耶？故白佛言：“世尊！云何菩薩不應攝受福聚？”

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཐ་སྙད་དུ་བསོད་ནམས་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་བྱ་དགོས་མོད་ཀྱི། བསོད་ནམས་ལ་བདེན་ཞེན་གྱིས་ལྟ་བའི་ལོག་པར་མི་གཟུང་སྟེ། དེས་ན་ཐ་སྙད་དུ་བསོད་ནམས་ཡོངས་སུ་གཟུང་བ་ཞེས་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། འདིའི་གཟུང་བར་མི་བྱའོ་ཞེས་པས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ལ་བདེན་གྲུབ་ཏུ་ཞེན་པའི་རྟག་ལྟ་དང་། ཡོངས་སུ་གཟུང་མོད་ཀྱིས་ཞེས་ཆད་པར་ལྟ་བ་སེལ་ལོ། །

【譯】如來為斷其疑，即言：名言之上，雖應攝受福德，然不應以實有邪見攝受福德，是故名言說名所應攝受福德。“不應攝受”者，斷除耽著福聚實有之常見；“所應攝受”者，斷除斷見。

丁十五、斷化身出現受福疑 [77] （第二十五疑）

【藏】རབ་འབྱོར། གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་བཞུད་དམ། བྱོན་ཏམ། བཞེངས་སམ། བཞུགས་སམ། མནལ་བར་མཛད་དོ། །ཞེས་དེ་སྐད་ཟེར་ན། དེས་ན་ངས་བཤད་པའི་དོན་མི་ཤེས་སོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ནི། གར་ཡང་མ་བཞུད། གང་ནས་ཀྱང་མ་བྱོན་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དགྲ་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**“複次，善現！若有說言：如來若去、若來、若住、若坐、若臥。是人不解我所說義。何以故？善現！言如來者即是真實、真如增語，都無所去、無所從來，故名如來、應、正等覺。”**

ཡང་རབ་འབྱོར་ལ་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་ཞིག་བདེན་ཞེན་གྱིས་འདི་སྐམ་དུ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི་ཕར་གཞན་དུ་བཞུད་པ་སྟེ་འགྲོ་བའམ། ཚུར་བྱོན་ཏམ། ཡར་བཞེངས་སམ། སྟན་ལ་བཞུགས་སམ། གཉིད་དུ་མནལ་བར་མཛད་དམ་ཞེས་ཟེར་ཞིང་འདྲི་ན། འདྲི་བ་པོ་དེས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ངས་རང་ཉིད་འབྱོན་བཞུད་སོགས་དོན་དམ་པར་མེད་པར་བཤད་པའི་དོན་མི་ཤེས་སོ། །

【譯】複次，若有有情由實執想而作問言：“如來若去他方、若來此處、若住於前、若坐於墊、若臥於眠乎？”如是問者，不解如來我所說勝義自無來去之義。

---

77 功德施菩薩云：“若第一義無福可取，何故餘經作如是說：如來福智資糧圓滿，坐菩提座，趣於涅槃？”此源於第二十四疑不受福德。

རྒྱ་མཚན་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི་དོན་དམ་པར་ཕྱོགས་གར་ཡང་ཕར་མ་བཞུད། ཕྱོགས་གང་ནས་ཀྱང་ཚུར་མ་བྱོན་པའི་ཕྱིར་ཏེ། རྒྱ་མཚན་དེ་བས་ན་ཐ་སྙད་དུ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཞེས་བྱའོ། །

【譯】何以故？善現！言如來者，勝義之上，縱於何方，都無所去；亦無何方，而可從來。是故名言之上，說名如來正等正覺。

དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཞེས་པའི་སྒྲ་དོན་ནི། མདོ་ལས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སྟོང་པ་ཉིད་རབ་ཏུ་གཟིགས། རབ་ཏུ་མཁྱེན། ལེགས་པར་མངོན་དུ་བྱས་པ་དེའི་ཕྱིར་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཞེས་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར། སྟོང་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་གཟིགས་པའི་སྒོ་ནས་ཡིན་ལ། ཐ་སྙད་དུ་འབྱོན་བཞུད་སོགས་ཡོད་ཀྱང་། ཆོས་སྐུ་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་ན་ནི། འབྱོན་བཞུད་སོགས་དོན་དམ་པར་མེད་དེ། འཕགས་པ་བརྒྱད་སྟོང་པའི་རྟག་ཏུ་ངུས་ཆོས་འཕགས་བསྙེན་པའི་སྐོར་ནས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འབྱོན་བཞུད་སོགས་ཇི་ལྟར་ཡིན།

【譯】所謂“如來”，其聲義者，如經云：“如來善見空性，善知空性，善證空性，是故名為一切種相智。”乃依現見空性而言。名言之上雖有來去，然依法身空性，勝義之上無來無去。如《聖八千頌》中，常啼、法勝菩薩傳中所宣如來云何來去。

རྟག་ཏུ་ངུས་ཆོས་འཕགས་ལ་དྲིས་པའི་ཚུལ་རྣམས་ནི། རྗེས་རྟག་ཏུ་ངུའི་རྟོག་བརྗོད་དུ་རྒྱས་པར་བཤད་པ་རྣམས་བཀོད་ན་མང་དུ་དོགས་པས་མདོར་བསྡུས་ཞིག་བརྗོད་ན། སོས་ཀའི་དུས་སུ་རི་ཐང་མཚམས་སུ་བྱེ་མ་ལམ་གད་པ་སྐྱེ་བོ་སོགས་དང་ཉེ་བ་ན་སྨིག་རྒྱུ་ཐོ་ཁྱེགས་ཁྱེགས་འགྲོ་བ་མཐོང་མོད། སྨིག་རྒྱུའི་ཆུ་དེ་དང་པོར་གང་ནས་ཀྱང་ཚུར་མ་འོངས་ཤིང་། མཐར་ཕྱོགས་གང་དུ་ཡང་དངོས་སུ་འགྲོ་བར་མི་འགྱུར་བ་དེ་བཞིན་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་འབྱོན་བཞུད་སོགས་ཀྱང་དེ་ལྟ་བུ་དང་།

【譯】常啼菩薩請問法勝菩薩此理者，宗大師於常啼分別詮說品中廣為宣說，然恐文繁，故略作宣說：譬如陽春時分，有人游於曠野，雖見陽焰湧動，然陽焰水，初無所來，終無所去，如來來去亦複如是。

དེ་བཞིན་དུ་སྒྱུ་མ་མཁན་གྱིས་རྫེའུ་ཤིང་བུ་སོགས་མི་དང་དུད་འགྲོ་སོགས་གང་ཟག་ཏུ་སྤྲུལ་པ་དང་། ཡང་རྨི་ལམ་དུ་སངས་རྒྱས་སམ་སེམས་ཅན་གྱི་གཟུགས་སྣ་སོགས་འཆར་བ་དང་། པི་ཝང་ལས་སྒྲ་འབྱུང་བ་རྣམས་ནི་དང་པོ་གང་ནས་ཀྱང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མ་བྱུང་། མཐར་གང་དུ་ཡང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་འགྲོ་བ་མེད་པའི་དཔེ་དེ་བཞིན་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་འབྱོན་བཞུད་སོགས་ཀྱང་དེ་དང་མཚུངས་པར་བཤད་དོ། །

【譯】譬如幻師，以木石等，幻化人畜有情；又如夢中見佛、見有情種種色身；複如箜篌能出妙音，如是等等，初無自性所來，終無自性所去。如來來去亦複如是。

གཞན་ཡང་། བཀྲེས་སྐོམ་ཞུས་པ་ལས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཙམ་དུ་མ་ཟད། སྐྱེ་བ་གང་ནས་ཀྱང་མ་འོངས། གང་དུ་ཡང་མི་འགྲོ་།ཞེས་སོགས་ཆོས་གཞན་ལའང་སྦྱར་ནས་གསུངས་པའི་མཇུག་ཏུ་དཔེ་དང་སྦྱོར་བ་ནི། རྔ་བརྡུང་བ་ལས་སྒྲ་འབྱུང་མོད། སྒྲ་དེ་དང་པོར་རྔའི་ཤིང་དང་ཕྲགས་པ་དང་བརྡུང་མཁན་གྱི་ལག་པ་དང་དབྱུག་

གྱི་སོགས་ལ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མི་གནས་ཤིང་མི་འབྱུང་ལ་མཐར་གང་དུ་ཡང་མི་འགྲོ་མོད། རྐྱེན་ཚོགས་ན་ཐ་སྙད་དུ་སྐྱེ་འགག་བྱེད་པར་བཤད་པ་བཞིན་འདོད་དགོས་ཏེ།

【譯】複次《長姆請問經》[78]云："非唯如來，生無所從來，亦無所去。"云云，結合余法宣說。最後合喻而說，譬如擊鼓出聲，此聲自性，最初非出非住鼓架、鼓皮、擊鼓者手、鼓槌等等，最終亦無所去，乃因緣聚合，名言安立生滅，應許如是。

དེ་ཉིད་ལས། སུས་ඐ་སྔའི་ཚུལ་རབ་ཏུ་ཤེས་པ་དེས་ནི་སྟོང་པ་ཉིད་རབ་ཏུ་ཤེས་སོ། །ཞེས་ཀྱང་གསུངས་སོ། །གཞན་ཡང་ཇི་སྐད་དུ། འཇམ་དཔལ་རང་བཞིན་ཆོས་རྣམས་ཀུན་གྱི་དངོས། །གནས་མེད་འགྲོ་འོང་བྲལ་བ་ནམ་མཁའ་བཞིན། ། ཞེས་གསུངས་པས།

【譯】彼云："誰善了前聲之理，彼即善了空性。"複次又云："文殊諸法自性體，無住來去若虛空。"

ཆོས་སྐུ་སྟོང་པ་ཉིད་དེ་ནི་ནམ་མཁའ་ལྟ་བུ་སྟེ་དོན་དམ་པར་འདི་ན་གནས་ཞེས་བསྟན་དུ་མེད་ཅིང་། ནམ་མཁའ་ནི་གཞན་དུ་འགྲོ་འོང་མི་བྱེད་པ་ལྟར་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་སྟོང་པ་ཉིད་དེ་ཡང་འདི་ནས་ཕར་འགྲོ་ཞིང་དེ་ནས་ཚུར་འོང་བ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་པ་སྟེ་མཚོན་ཙམ་མོ། །

【譯】是故法身空性，猶如虛空，勝義無住。如同虛空非有來去，如是法身空性，亦無此來彼去。

丁十六、斷法身化身一異疑 [79]（第二十六疑）分二：戊一、約塵界破一異；戊二、約止觀破我法

戊一、約塵界破一異分三：己一、標界塵一異顯無性；己二、釋微塵喻破異；己三、釋世界喻破一

己一、標界塵一異顯無性

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་རྣམས་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་དག་འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་བཞིན་དུ་ཕྱེ་མར་བྱས་ན། རབ་འབྱོར། འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་དེ་མང་བ་ཡིན་ནམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་དེ་ལྟར་ལགས་ཏེ། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་དེ་མང་བ་ལགས་སོ། །

【奘譯】**"複次，善現！若善男子或善女人，乃至三千大千世界大地極微塵量等世界，即以如是無數世界色像為量如極微聚。善現！於汝意云何？是極微聚寧為多不？"善現答言："是極微聚。甚多！世尊！甚多！善逝！"**

---

[78] 《佛說老女人經》卷一：「生無所從來，去亦無所至……有人持桴打鼓，鼓便有聲，是聲亦空，當來聲亦空，過去聲亦空，是聲亦不從皮，亦不從[壴*桑]，亦不從桴從人手出，合會諸物乃成鼓聲，聲從空盡空，萬物亦爾。」(大藏經, T14, no. 559, p. 912, a5-22)

[79] 功德施菩薩云："若生死涅槃不可得，故無去來者，如來豈如須彌山等積聚一合而安住耶？為遣此中是一是常、無分有分一合見故，經雲……"此源於第二十三、二十四疑，所謂諸法斷滅相，諸法無來無去。

ཡང་རབ་འབྱོར་ལ་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་ཞིག་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་སའི་རྡུལ་ཇི་སྙེད་ཡོད་པ་དེ་ཐམས་ཅད་དཔེར་ན། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་བཞིན་དུ་ཤིན་ཏུ་ཆུང་བའི་གཟུགས་སུ་ཕྱེ་མར་བྱས་ན། ཕྱེ་མར་བྱས་པའི་ཚོགས་དེ་དག་མང་ངམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་དེ་མང་ ངོ་ཞེས་ཞུས་ཤིང་།

【譯】複次，佛問善現："若有有情，乃至三千大千世界所有微塵，即以如是量等世界，碎為如極微聚最小之色，如是所碎極微聚寧為多否？"答言："甚多！"

己二、釋微塵喻破異

【藏】དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས། གལ་ཏེ་ཚོགས་ཤིག་མཆིས་པར་གྱུར་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་བཀའ་མི་སྩོལ་བའི་སླད་དུའོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ་ཚོགས་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་བགྱིའོ། །

【奘譯】**"何以故？世尊！若極微聚是實有者，佛不應說為極微聚。所以者何？如來說極微聚即為非聚，故名極微聚。"**

གལ་ཏེ་རྡུལ་གྱི་ཚོགས་ཤིག་དོན་དམ་པར་མཆིས་པར་གྱུར་ན་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཐ་སྙད་དུ་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་བཀའ་མི་སྩོལ་ཏེ། དེ་རྣམས་དོན་དམ་པར་ཡོད་ན་དེར་ཡོད་ཅེས་གསུངས་དགོས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་རྣམས་དོན་དམ་པར་མེད་པའི་རང་བཞིན་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ་ནི། དེ་རྣམས་དོན་དམ་པར་ཚོགས་སུ་གྲུབ་པ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་མཁྱེན་ནས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་ཐ་སྙད་དུ་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཀྱི་ཚོགས་ཞེས་བགྱིའོ། །

【譯】若極微聚勝義實有，如來名言不應說為極微聚，因彼等勝義若有，則應說彼有故。如來說彼等勝義自性無有之極微聚，乃因如來了知彼等勝義非聚，是故名言說名極微聚。

གཟུགས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཆུང་མཐའ་ནི་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཡིན་ཞིང་དེ་ལས་ཆུང་བའི་རྡུལ་མེད་ལ། དེ་ནི་ཆ་མེད་དུ་འདོད་པ་ཡོད་ཀྱང་དེ་ལ་རིགས་པས་གནོད་པས་ཆ་བཅས་སུ་ཁས་ལེན་དགོས་ཤིང་། ཆ་བཅས་ཀྱང་འདི་ལ་ཕྱོགས་བཞི་དང་སྟེང་འོག་ཏུ་རྡུལ་དྲུག་གིས་བསྐོར་ནས་གནས་པས་འགྲུབ་ལ། མེད་ན་དེ་ལ་རིགས་པའི་གནོད་བྱེད་སྔོན་ཙམ་མཚོན་ཙམ་སྔར་བཤད་ཟིན་ཏོ། །

【譯】色法之中，最極微粒，是為極微，彼不可再分微塵。雖有許彼為無方分者，然妨難正理，應許為有方分。有分方亦由四方上下六塵圍繞而成，如若無有，則違正理，其理如前已略說。

རྡུལ་ཕྲ་རབ་ནས་རགས་པ་བརྩམ་ཚུལ་ནི།

རྡུལ་ཕྲ་རབ་བདུན་ལ་རྡུལ་ཕྲན་གཅིག །དེ་བདུན་ལ་རྡུལ་ཕྲ་མོ་གཅིག །

དེ་བདུན་ལ་ལྕགས་རྡུལ་གཅིག །དེ་བདུན་ལ་ཆུ་རྡུལ་གཅིག །དེ་བདུན་ལ་རི་བོང་གི་རྡུལ་གཅིག །

དེ་བདུན་ལ་ལུག་རྡུལ་གཅིག །དེ་བདུན་ལ་གླང་རྡུལ་གཅིག །དེ་བདུན་ལ་ཉི་ཟེར་རྡུལ་གཅིག །
དེ་བདུན་ལ་སྲོ་མའི་རྡུལ་གཅིག །དེ་བདུན་ལ་ཤིག་རྡུལ་གཅིག །དེ་བདུན་ལ་སོར་གཅིག །
སོར་ཉེར་བཞི་ལ་ཁྲུ་གང་། ཁྲུ་བཞི་ལ་འདོམ་གང་། འདོམ་ལྔ་བརྒྱ་ལ་རྒྱང་གྲགས་གཅིག །
རྒྱང་གྲགས་བརྒྱད་ལ་དཔག་ཚད་གཅིག་ཡོད་དེ་གཞན་ཡང་མཚོན་ནོ། །

【譯】極微成粗大微塵之理者，七極微為一微塵，七微塵為一金塵，七金塵為一水塵，七水塵為一兔毛塵，七兔毛塵為一羊毛塵，七羊毛塵為一牛毛塵，七牛毛塵為一日光塵，七日光塵為一蟣塵，七蟣塵為一虱塵，七虱塵為一指，二十四指為一肘，四肘為一弓，五百弓為一俱盧舍，八俱盧舍為一踰繕那。

己三、釋世界喻破一

རྡུལ་ཕྲ་རབ་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་པར་བཤད་ནས་དེ་བསགས་པའི་རགས་པ་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་མེད་དོ་ཞེས་སྟོན་པ་ནི།

【譯】複次宣說：若言極微無有自性，則彼所集粗大微塵亦無自性。

【藏】དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་གང་གསུངས་པ་དེ། ཁམས་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན། སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་བགྱིའོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས། གལ་ཏེ་ཁམས་ཤིག་མཆིས་པར་གྱུར་ན། དེ་ཉིད་རིལ་པོར་འཛིན་པར་འགྱུར་བའི་སླད་དུའོ། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་རིལ་པོར་འཛིན་པར་གང་གསུངས་པ་དེ། འཛིན་པ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན། རིལ་པོར་འཛིན་པ་ཞེས་བགྱིའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། རིལ་པོར་འཛིན་པ་ཉིད་ནི། ཐ་སྙད་དེ། ཆོས་དེ་ནི། བརྗོད་དུ་མེད་པ་ཡིན་ན། དེ་ཡང་བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱིས་བཟུང་ངོ། །

【奘譯】**“如來說三千大千世界即非世界，故名三千大千世界。何以故？世尊！若世界是實有者，即為一合執。如來說一合執即為非執，故名一合執。” 佛言：“善現！此一合執不可言說、不可戲論，然彼一切愚夫異生強執是法。”**

སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་ཡང་དོན་དམ་པར་ཁམས་སུ་གྲུབ་པ་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་ཏེ། དེས་ན་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་མིང་གིས་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་པོའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ཞེས་བྱའོ། །འདིས་སྣོད་བཅུད་གཉིས་ཀ་མཚོན་ནོ། །

【譯】如來所說三千大千世界，勝義之上非成世界，是故名言說名三千大千世界。此表情、器二世界。

གལ་ཏེ་དོན་དམ་པར་སྣོད་བཅུད་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་ལྟ་བུ་ཞིག་མཆིས་པར་གྱུར་ན་ནི། དེ་ཉིད་ཚོགས་ཤིང་འདུས་པ་ལ་མ་བལྟོས་པར་རགས་པ་རིལ་པོ་གཅིག་ཏུ་གྲུབ་ཅིང་འཛིན་དགོས་པར་འགྱུར་བར་སླད་དུ་སྟེ།

དེ་ལྟར་གྲུབ་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ཀྱང་གཟིགས་དགོས་པར་འགྱུར་རོ། །

【譯】勝義之上，情器世界若是實有者，則應是非聚集而成之一合執，若如是，應為如來所見。

དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་དེ་ལྟ་བུའི་སྣོད་བཅུད་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་རྣམས་ཚོགས་ཤིང་མ་འདུས་པའི་རིལ་པོ་རགས་པ་ཆ་མེད་གཅིག་ཏུ་གྲུབ་པར་མ་གཟིགས་པས། འཇིག་རྟེན་ན་རིལ་པོར་རགས་པ་ཞིང་པོ་ཆ་མེད་གཅིག་ཏུ་གྲུབ་པར་འཛིན་པ་གང་གསུངས་པའི་འཛིན་པ་དེ་ཡང་དོན་དམ་པར་འཛིན་པར་གྲུབ་པར་མ་མཆིས་སོ་ཞེས་པའི་ལྟ་མས་གཟུང་བྱ་དང་། འདིས་འཛིན་པ་ཡང་དོན་དམ་པར་གྲུབ་པར་སྟོན་པར་བཤད་དོ། །

【譯】然如來未見如是情器世界，非聚集而成之無分粗大一合體，是故如來說世界無分粗體而成之一合執，勝義即是非執。此謂前者顯示所取勝義無有，此者顯示能取勝義無有。

ཕྱི་མ་འདིས་བཅུད་ཀྱི་འཇིག་རྟེན་སྟོན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ན་བཅུད་ཀྱི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་ལུས་ནི་རྡུལ་ཕྲ་རབ་བསགས་པ་ལས་བྱུང་བའི་རགས་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་རྡུལ་ཕྲ་མོ་ཚོགས་ཤིང་འདུས་པ་ལ་མ་བལྟོས་པར་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་རགས་པ་རིལ་པོ་ཆ་མེད་གཅིག་ཏུ་འཛིན་པ་འགོག་པ་ཡིན་ནོ། །ཕྲ་རབ་བསགས་པའི་རགས་པ་རྣམས་ནི་ཚོགས་ཤིང་འདུས་པའི་རྫུན་པ་ཡིན་པར་དེས་སླ་ཡང་། རྡུལ་ཕྲ་རབ་ནི་རྫུན་''པར་ཚུང་ངེས་དཀའ་བའི་དབང་གིས་དེ་ཆ་མེད་དང་རྟག་པ་དང་དོན་དམ་བདེན་པར་འདོད་པ་ཡང་བྱུང་ངོ། །

【譯】若依此後者所說之情世界，則情世界諸有情之身，即是極微積聚所成之粗體，乃遮非依極微聚集，而乃自性成就無分粗大一合執也。極微所積之粗體，聚集而成，故是虛假，此則易解；極微本身，亦是虛假，則難定解，是故有許彼為無分方，有許彼是常，有許彼為勝義實有。

དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་ལ་རིལ་པོར་འཛིན་པ་དེ་ཉིད་ནི་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་ཅིང་དོན་དམ་པར་མེད་ལ། གཟུང་བྱའི་ཆོས་དེ་ནི་དོན་དམ་པར་བརྗོད་དུ་མེད་པ་ཡིན་ན་ཡང་། བྱིས་པ་སོ་སོ་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱིས་དེ་དོན་དམ་པར་བརྗོད་དུ་ཡོད་པར་ཞེན་ནས་བཟུང་ངོ། །འདི་དག་གིས་ཟབ་པ་དང་རྒྱ་ཆེ་བ་ཕྱོགས་གཉིས་ཀ་བཤད་དོ། །

【譯】是故佛告善現：此一合執，世間名言有，勝義無有。所取之法，勝義不可言說，然彼愚夫異生耽著勝義有可言說，而強執是法。此就甚深、廣大兩方面而說。

འོན་ཀྱང་དོན་དམ་པར་བརྗོད་དུ་མེད་ཚུལ་ལེགས་པར་ཤེས་པ་རྗོད་བྱེད་སྒྲ་རྣམས་ནི་རང་ཡུལ་ལ་དངོས་པོའི་དབང་གིས་མི་འཇུག་ཅིང་། འདོད་པའི་དབང་དང་ཐ་སྙད་ཀྱི་དབང་གིས་འཇུག་ཚུལ་འདི་ལེགས་པར་ཤེས་དགོས་པར་སྣང་ངོ། །

【譯】然欲善了勝義不可言說之理，似應善了如是之理：能詮諸聲，非依自境實體而立，乃隨自欲及依名言而為安立。

戊二、約止觀破我法

【藏】རབ་འབྱོར། གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ཏུ་ལྟ་བར་གསུངས་ཤིང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་སེམས་ཅན་དུ་ལྟ་བ་དང་། སྲོག་ཏུ་ལྟ་བ་དང་། གང་ཟག་ཏུ་ལྟ་བར་གསུངས་སོ། །ཞེས་ཟེར་ན། རབ་འབྱོར། དེ་ཡང་ཡང་དག་པར་སྨྲ་བས་སྨྲ་བ་ཡིན་ནམ། རབ་འབྱོར་གྱིས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི། མ་ལགས་སོ། །བདེ་བར་གཤེགས་པ། དེ་ནི། མ་ལགས་སོ། །དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བདག་ཏུ་ལྟ་བར་གང་གསུངས་པ་དེ། ལྟ་བ་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན། བདག་ཏུ་ལྟ་བ་ཞེས་བགྱིའོ། །

【奘譯】**“何以故？善現！若作是言：如來宣說我見、有情見、命者見、士夫見、補特伽羅見、意生見、摩納婆見、作者見、受者見。於汝意云何？如是所說為正語不？”善現答言：“不也！世尊！不也！善逝！如是所說非為正語。所以者何？如來所說我見、有情見、命者見、士夫見、補特伽羅見、意生見、摩納婆見、作者見、受者見，即為非見，故名我見乃至受者見。”**

དེ་ནས་རབ་འབྱོར་སེམས་ཅན་གང་ལ་ལ་ཞིག་འདི་སྐད་དུ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གང་ཟག་གི་བདག་ཏུ་ལྟ་བ་དང་། །སེམས་ཅན་དང་སྲོག་དང་གང་ཟག་ཏུ་ལྟ་བར་རང་ལུགས་ལ་གསུངས་སོ་ཞེས་ཟེར་ན། དེ་ཡང་དག་པ་སྟེ་ལེགས་པར་སྨྲ་བས་སྨྲ་བ་ཡིན་ནམ་ཞེས་དྲིས་པ་ན། ལན་དུ་རབ་འབྱོར་གྱིས་དེ་མ་ལགས་སོ། །

【譯】複次，佛問：“善現！若有有情作是言：如來自宗宣說補特伽羅我見、有情見、命者見、補特伽羅見。如是所說是為善說、是為正語否？”善現答言：“否也。”

རྒྱུ་མཚན་དེ་ཅིའི་སླད་དུ་ཞེ་ན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གཞན་གྱིས་བདག་ཏུ་ལྟ་བ་སོགས་སུ་གང་གསུངས་པ་དེ་ནི། བདག་ཏུ་ལྟ་བ་སོགས་རྣམ་པར་བཤིག་པ་དང་། ལྟ་བ་དེ་དག་གི་ཞེན་ཡུལ་མེད་པ་དང་ལྟ་བ་དེ་ཡང་དོན་དམ་པར་མ་མཆིས་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་སླད་དུ་སྟེ། དེས་ན་ཐ་སྙད་དུ་བདག་ཏུ་ལྟ་བ་སོགས་ཞེས་བགྱིའོ། །

【譯】何以故？如來宣說我見等，即是摧壞此諸我見，無有彼見耽著境，勝義之上即是非見，是故名言說為我見等。

【藏】དེ་ནས་མཇུག་སྡུད་པར་བཞེད་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་འདི་ལྟར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པར་བྱ། བལྟ་བར་བྱ། མོས་པར་བྱ་སྟེ། ཅི་ནས་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་པ་ལ་ཡང་མི་གནས་པ་དེ་ལྟར་མོས་པར་བྱའོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར། ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། འདུ་ཤེས་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན། ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**佛告善現：“諸有發趣菩薩乘者，於一切法，應如是知、應如是見、應如是信解，如是不住法想。何以故？善現！法想法想者，如來說為非想，是故如來說名法想法想。”**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རབ་འབྱོར་འདི་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐེག་པ་ལ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པས། ཇི་སྐད་བཤད་པ་འདི་ལྟར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་སྦྱར་ནས་ཤེས་པ་དང་བལྟ་བ་དང་མོས་པར་བྱ་ཞེས་པའི་ཤེས་པ་ནི་ཐོས་པའི་ཤེས་རབ། ལྟ་བ་ནི་བསམ་པའི་ཤེས་རབ། མོས་པ་ནི་བསྒོམས་པའི་ཤེས་རབ་བསྐྱེད་པར་བྱ་ཞེས་པའོ། །ཅི་ནས་ཀྱང་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཞེས་པ་ནི་ཆོས་གང་ལ་ཡང་བདེན་པར་གྲུབ་སྙམ་པའི་འདུ་ཤེས་བདེན་འཛིན་མི་སྐྱེ་ཞིང་། བདེན་པའི་འདུ་ཤེས་ལ་མི་གནས་པར་བྱའོ། །

【譯】佛告善現：“諸有發趣菩薩乘者，於所說一切法，應如是知、應如是見、應如是信解。”“知”者，所生聞慧；見者，所生思慧；信解者，所生修慧也。“如是不住法想”者，任於何法，不應生起諦實耽著實有法想，不應住於實有法想也。

རྒྱུ་མཚན་དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རབ་འབྱོར་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ནི། འདུ་ཤེས་པའི་ཡུལ་དང་འདུ་ཤེས་པ་ཉིད་ཀྱང་དོན་དམ་པར་འདུ་ཤེས་མེད་པར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། དེས་ན་ཐ་སྙད་དུ་ཆོས་སུ་འདུ་ཤེས་ཞེས་བཤིའོ། །

【譯】何以故？善現！如來說法想者，想及想境，勝義悉皆非想，是故名言說名法想。

དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན་དང་། དེ་ཅིའི་སྐད་དུ་ཞེ་ན་གཉིས་ཀྱི་ཕྱིར་དང་སྐད་དུ་ནི་གཏན་ཚིགས་སམ། རྒྱུ་མཚན་ཡིན་ཞིང་སྐད་དོད་ལ་ཐ་ཞེས་པར་འདྲ་ཡང་། ཐོ་མ་ནི་སྟོན་པའི་གསུངས་ཏེ་ཞེ་ས་མེད་ལ། ཕྱི་མ་རབ་འབྱོར་གྱི་གསུང་ནི་ཞེ་སར་བསྒྱུར་བའོ། །

【譯】“何以故”及“所以者何”中，“ཕྱིར”及“སྐད་དུ”，即原因或理由，其梵文對字相同。然前者大師所說，故非敬語；後者善現所說，故用敬語。

དེ་ལྟར་བདེན་མེད་ཡང་དང་ཡང་དུ་བཤད་ནས་བདེན་འཛིན་ནན་ཏན་དུ་མཛད་ནས་བཀག་གོ །

【譯】如是數數宣說無有諦實，以切實遮除實有執也。

འགོག་ཚུལ་ནི། བདེན་འཛིན་གྱིས་གཟུང་བ་ལྟར་དེའི་ཞེན་ཡུལ་ལ་རིགས་པའི་གནོད་བྱེད་བསྟན་ནས་འགོག་པ་ཡིན་གྱི། ཚེར་མ་འདོན་པ་ལྟར་མིན་ཏེ། འཕགས་པ་ལྟས། ཡུལ་ལ་བདག་མེད་མཐོང་ན་ནི། །སྲིད་པའི་ས་བོན་འགག་པར་འགྱུར། །ཞེས་དང་། རྣམ་འགྲེལ་ལས། འདི་ཡུལ་སུན་དབྱུང་མེད་པར་ནི། །དེ་སྤོང་བ་ནི་ནུས་མ་ཡིན། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】遮止方式者，即是宣說若以實執執取，則於彼耽著境有正理妨難，由是遮止，非如拔刺也。如聖者[80]云：“見境無我時，諸有種皆滅。”《釋量論》[81]亦云：“未破除此境，非能斷彼貪。”

[80] 《廣百論本》卷一，〈破邊執品第六〉：「識為諸有種，境是識所行，見境無我時，諸有種皆滅」(大藏經, T30, no. 1570, p. 185, c10-11)

[81] 《釋量論》卷四，法稱菩薩造，法尊法師譯。

འགོག་པའི་རྒྱུ་མཚན་ནི། བདེན་འཛིན་མ་རིག་པ་ཡིན་པས་དེའི་དབང་གིས་འཁོར་བ་འཁོར་བ་དང་། བདེན་འཛིན་སྤོང་བ་ལ་བདེན་མེད་རྟོགས་དགོས་ཤིང་དེ་རྟོགས་ནས་བསྒོམས་སྟོབས་ཀྱིས་འཁོར་བ་ལས་གྲོལ་ནས་ཐར་པ་དང་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་གོ་འཕང་ཡང་ཐོབ་པར་འགྱུར་སྙམ་དུ་དགོངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

【譯】何故遮止？實執即是無明，依彼輪轉輪回。欲斷實執，需證無我，由串修無我之力，能出輪回而得解脫，乃至得獲一切相智果位，故應遮止。

མདོ་སྡུད་པ་ལས། འཁོར་བར་ཆགས་པའི་ཡིད་དང་ལྡན་རྣམས་རྟག་ཏུ་འཁོར། །བདག་དང་བདག་གི་ཆོས་གཉིས་ཡང་དག་མིན་སྙོང་སྟེ། །བྱིས་པ་བདག་ཉིད་ཀྱིས་ནི་མཁའ་ལ་མདུད་པ་བོར། །དཔེར་ན་དོགས་པའི་འདུ་ཤེས་ཀྱིས་ནི་དུག་ལངས་པ། །དུག་དེ་ཁོང་དུ་སོང་བ་མེད་ཀྱང་བརྒྱལ་བར་འགྱུར། །དེ་བཞིན་བྱིས་པ་བདག་དང་བདག་གིར་ཁས་ལེན་པ། །བདག་དེར་འདུ་ཤེས་ཡང་དག་མིན་རྟོག་སྐྱེ་ཞིང་འཛིག །ཇི་ལྟར་འཛིན་པ་དེ་ལྟར་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་བསྟན། །བདག་དང་བདག་གིར་མི་དམིགས་རྣམ་པར་བྱང་བར་གསུངས། །

【譯】《般若攝頌》[82]云：“系著色欲及飲食，常在輪回不休息，此愚迷人所見倒，於不實法生實想。譬如得食疑有毒，以虛妄見而不食，愚人妄心生我想，以我想故有生死。亦如恒說諸煩惱，於諸煩惱不著相，煩惱清淨俱無有，如是菩薩知般若。”

ཞེས་དང་། སེམས་ཅན་ཐ་མ་འབྲིང་དང་མཆོག་གྱུར་ཇི་སྙེད་པ། །དེ་ཀུན་མ་རིག་ལས་བྱུང་བདེ་བར་གཤེགས་པས་གསུངས། །རྐྱེན་རྣམས་ཚོགས་ནས་སྡུག་བསྔལ་འཁྲུལ་འཁོར་རབ་ཏུ་འབྱུང་། །མ་རིག་འཁྲུལ་འཁོར་དེ་ནི་ཟད་མེད་འཕེལ་བ་མེད། །ཡེ་ཤེས་ཚུལ་སྒོ་ཐབས་དང་རྩ་བ་ཇི་སྙེད་པ། །དེ་ཀུན་ཤེས་རབ་ཕ་རོལ་ཕྱིན་པ་མཆོག་ལས་བྱུང་། །རྐྱེན་རྣམས་ཚོགས་ནས་ཡེ་ཤེས་འཁྲུལ་འཁོར་རབ་ཏུ་འབྱུང་། །ཤེས་རབ་ཕ་རོལ་ཕྱིན་ལ་ཟད་མེད་འཕེལ་བ་མེད། ། ཅེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

【譯】又[83]云：“世間上中下眾生，一切皆從無明生，因緣和合轉苦身，無明無增亦無減。乃至方便諸法門，皆從般若所生出，彼方便法隨緣轉，般若無增亦無減。”

མདོར་ན། བདག་མེད་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ་ནི་ཐར་པ་ཐོབ་བྱེད་ཀྱི་རྒྱུ་ཀུན་གྱི་གཙོ་བོ་ཡིན་ཏེ། དེ་མེད་ན་འཁོར་བ་ལས་གྲོལ་བའི་ཐར་པ་ཐོབ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར་ཏེ། ཏིང་འཛིན་རྒྱལ་པོ་ལས། གལ་ཏེ་བདག་མེད་ཆོས་ལ་སོ་སོར་རྟོག །སོ་སོར་དེར་བརྟག་གང་ཞིག་སྒོམ་བྱེད་པ། །ཐར་པ་མྱ་ངན་འདས་ཐོབ་འབྲས་བུའི་རྒྱུ། །རྒྱུ་གཞན་གང་ཡིན་དེས་ནི་ཞིར་མི་འགྱུར། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུ་གཞན་ཡང་ཁུངས་མང་ཡང་ཤིན་ཏུ་གལ་ཆེའོ། །

【譯】總之，通達無我慧，乃得解脫之主因，彼若無有，則不得輪回解脫。如《三

[82]《佛說佛母寶德藏般若波羅蜜經》卷二，〈善友品第二十二〉(大藏經, T08, no. 229, p. 682, a9-15)
[83]《佛說佛母寶德藏般若波羅蜜經》卷三，〈散華品第二十八〉(大藏經, T08, no. 229, p. 683, a29-b4)

摩地王經》[84]云：“若觀無我法，別別而修行，此為涅槃因，餘因無寂靜。”餘因雖多，然此最極重要也。

丁十七、斷化身說法無福疑[85]（第二十七疑）

དེ་ལྟར་གལ་ཆེ་བ་ལ་དགོངས་ཏེ་ཕན་ཡོན་བསྟན་པའི་སྒོ་ནས་མཇུག་བསྡུ་བ་ནི།

【譯】複次，如是極為重要，故由宣說功德利益而結攝。

【藏】ཡང་རབ་འབྱོར། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་གང་གིས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དཔག་ཏུ་མེད་ཅིང་གྲངས་མེད་པ་དག་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་རབ་ཏུ་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་འདི་ལས་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བླངས་ནས་འཛིན་ཏམ། ཀློག་གམ། ཀུན་ཆུབ་པར་བྱེད་དམ། གཞན་དག་ལ་ཡང་རྒྱ་ཆེར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་ན། དེ་ཉིད་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། །ཇི་ལྟར་ཡང་དག པར་རབ་ཏུ་སྟོན་ཅེ་ན། ཇི་ལྟར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་མི་སྟོན་པ་དེ་བཞིན་དུ་སྟེ། དེས་ན། ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་ཞེས་བྱའོ། །

【奘譯】**“複次，善現！若菩薩摩訶薩以無量無數世界盛滿七寶，奉施如來、應、正等覺。若善男子或善女人，於此般若波羅蜜多經中乃至四句伽陀，受持、讀誦、究竟通利、如理作意，及廣為他宣說、開示，由此因緣所生福聚，甚多於前無量無數。云何為他宣說、開示？如不為他宣說、開示，故名為他宣說、開示。”**

རབ་འབྱོར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་གང་གིས་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་དཔག་ཏུ་"མེད་པ་དག་གསེར་དངུལ་མུ་ཏིག་སོགས་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་གང་བར་བྱས་ཏེ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས་ཀྱང་། རིགས་ཀྱི་བུའམ། རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་གང་གིས་གཞུང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་འདི་རྫོགས་པར་ལྟ་ཤོག །ཐ་ན་ཟབ་མོ་སྟོན་པའི་ཚིག་རྐང་པ་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བྲིས་ནས་བློ་ལ་འཛིན་ཏམ། གླེགས་བམ་ཀློག་གམ། གླེགས་བམ་ཡོངས་རྫོགས་ལག་ཏུ་འཆང་ངམ། དེའི་ཚིག་དོན་རྣམས་ཀུན་ཆུབ་པ་སྐྱེ་ཤེས་པར་བྱེད་དམ། རང་གིས་ཚིག་དོན་ཤེས་པ་ལྟར་སེམས་ཅན་གཞན་དག་ལ་ཡང་རྒྱ་ཆེར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པར་བྱེད་ན། གང་ཟག་དེ་ཉིད་དེ་ལྟ་བུ་བྱས་པའི་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཏེ་དོན་ལ་ཕན་ཡོན་ཆེས་མང་དུ་གྲངས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། །

【譯】佛言：善現！若菩薩摩訶薩以無量無數世界盛滿金銀珍珠等七寶，而行佈施；若善男子或善女人，於此般若波羅蜜多經圓滿受持，乃至四句伽陀，書寫受持，讀誦經函，手持經函，究竟通利善了文義，如自所了，為他有情如理廣說，由此因緣，所生福德，甚多於前無量無數。

བསོད་ནམས་ཞེས་པ་ནི་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་གཉིས་ཀ་མཚོན་ཞིང་། སྦྱིན་པ་ཚུལ་ཁྲིམས་བཟོད་

---

84 漢譯《月燈三昧經》，大藏經第 15 冊 No. 0639。

85 此源於第二十六疑，微塵喻化身，世界喻法身，化身法身，非一非異，是故化身示現，終無自體，則其所說，亦虛非實，若為持說，當有何福？

པ་གསུམ་ལས་ནི་གཙོ་བོར་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་གསོག་ལ། བསམ་གཏན་ཤེས་རབ་གཉིས་ཀྱིས་ནི་གཙོ་བོར་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་གསོག་ཅིང་། བརྩོན་འགྲུས་ལས་ནི་དེ་གཉིས་ཀ་འབྱུང་ངོ་། །དེས་ན་ཤེར་ཕྱིན་ལ་ཐོས་བསམ་སོགས་བྱེད་པ་ནི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་གསོག་པ་གཙོ་ཆེའོ། ། འོ་ན་གཞུང་འདིར་ཕན་ཡོན་འཆད་པའི་སྐབས་རྣམས་སུ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ཞེས་པ་མང་དུ་འབྱུང་བ་ཇི་ལྟར་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་ནི་ཚོགས་གཉིས་ཀྱི་ནང་ཚན་གྱི་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་ཙམ་ལ་དགོངས་པ་མ་ཡིན་གྱི། ཕན་ཡོན་ལ་བསོད་ནམས་ཀྱི་མིང་གིས་བརྗོད་པའོ། །

【譯】“福德”者，乃表福德、智慧二種資糧。佈施、持戒、忍辱三者，主要積聚福德資糧；靜慮、般若二者，主要積聚智慧資糧，精進則通二者。是故聞思般若，主要乃積智慧資糧。問：若爾，云何此經宣說功德利益等處，多次出現“福德聚”耶？答：其意非單指二種資糧中之福德資糧，僅是以福德之名而宣功德利益也。

གཞུང་འདི་སྟོན་ཚུལ་ཇི་ལྟར་བྱ་བ་ནི། ཇི་ལྟར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་ཅེ་ན། དེ་ཡང་བརྗོད་ཅིང་སྟོན་པ་དང་། ཉན་པ་རྣམས་ནི་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་འཇོག་ཅིང་། དོན་དམ་པར་བརྗོད་བྱ་རྗོད་བྱེད་སོགས་མེད་པས་དོན་ཇི་ལྟར་ཡང་དག་པར་རྣམ་དོན་དམ་པར་རམ་རབ་ཏུ་མི་སྟོན་ཀྱང་ཐ་སྙད་དུ་སྟོན་པ་དེ་བཞིན་དུ། འདིར་ཡང་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་ཚིག་དང་དོན་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་ཏེ། རྒྱུ་མཚན་དེས་ན། ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་ཞེས་བྱའོ། །

【譯】應如何宣說此經之理者，即曰：云何為他宣說？宣說、說者、聽者，唯是名言安立，勝義之上無有能詮、所詮，故勝義之上不為他宣說、開示，而名言上為他宣說，即名言之上，於彼文義無有顛倒如理宣說，是故說名為他宣說。

འདི་ལེགས་པར་ཤེས་པ་ནི། རྗོད་བྱེད་ཀྱི་སྒྲ་རྣམས་ནི་རང་ཡུལ་ལ་བརྡ་དང་ཐ་སྙད་ཀྱི་དབང་གི་འཇུག་ཅིང་། དངོས་པོའི་དབང་གིས་མི་འཇུག་པའི་ཚུལ་''ལེགས་པར་ཤེས་དགོས་ཏེ་གོང་དུ་མཚོན་ཙམ་ཞིག་བཤད་ཀྱང་། འདིར་ཡང་དངོས་པོའི་དབང་གིས་མི་འཇུག་པའི་རྒྱུ་མཚན་ནི་དོན་གཅིག་ལའང་མིང་སྣ་ཚོགས་ཀྱིས་བརྗོད་ཆོག་པ་ལྟ་བུ་སྟེ། དཔེར་ན་རྟ་ལྟ་བུ་གཅིག་ལ་ཡང་རྒྱ་གར་རྒྱ་ནག་བོད་སོག་པོ་སོགས་ཀྱིས་རང་རང་གི་ཡུལ་སྐད་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་མིང་གིས་བརྗོད་པ་བཞིན་དང་། ཤེར་ཕྱིན་བྱམས་པས་ཞུས་པ་ལས་གཟུགས་སོགས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་ཡང་མིང་གློ་བུར་དུ་བཏགས་པར་གསུངས་པས་མིང་འཇུག་པ་ནི་བརྡའི་དབང་ཡིན་གྱི། དངོས་པོའི་དབང་གིས་མིན་នོ། །

【譯】此中“善知”者，即善知此理：能詮之聲乃指自境名號或名言，非指實體，前已略說。何故非以實體安立？如一義可由種種之名而詮，譬如“馬”，印度、漢地、藏地、蒙地，各以自方之名而說。《般若彌勒請問經》中云：“色等一切諸法，皆以客名假立。”是故名者，乃依名號，非依實體。

དེས་ན་མིང་ལ་བརྟེན་ནས་དོན་གོ་བ་ཡང་བརྡ་སྦྱར་དགོས་པའི་དབང་གིས་ཡིན་གྱི། བརྡ་མ་སྦྱར་ན་དོན་གོ་མི་

ཤུས་ཏེ། དཔེར་ན་བྱིས་པ་ཆུང་དུ་བརྡ་མི་ཤེས་པ་ལ་མིང་དེ་དང་དེ་བརྗོད་ཀྱང་སྒྲ་ཙམ་ཞིག་ཐོས་པར་འགྱུར་ཞིང་། དོན་དེ་དང་དེ་མི་གོ་བ་ལྟར་རོ། །དེ་བཞིན་དུ་གཞན་ཀུན་གྱིས་ཀྱང་དོན་དེ་གོ་བ་ནི་བརྡའི་དབང་གིས་ཡིན་གྱི། བརྡ་མེད་ན་བྱིས་པ་ཆུང་དུ་ལྟར་སྒྲ་ཙམ་ཞིག་ཐོས་པར་འགྱུར་གྱི་དོན་གོ་བར་མི་འགྱུར་རོ། །

【譯】是故依名了義，需依立名法，不知立名法，不能了義。譬如幼童，不知立名法，雖說彼彼之名，僅聞其音，不知其義。如是餘等一切，若了其義，乃依立名法，無有彼法，則如幼童，唯聞其聲，不知其義也。

ཆོས་རྣམས་དོན་དམ་དཔྱོད་བྱེད་ཀྱི་རིགས་པས་དཔྱད་མི་བཟོད་ཅིང་། འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་གི་གཟིགས་ངོར་གཉིས་སྣང་གི་སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་ཉེ་བར་ཞི་བས་དེའི་ངོར་སྤྲོས་བཅས་ཀྱི་ཚུལ་དུ་བརྗོད་མི་ནུས་པ་ནི་སྔ་མ་ལས་ཀྱང་ཟབ་སྟེ། སྨྲ་བསམ་བརྗོད་མེད་ཤེས་རབ་ཕ་རོལ་ཕྱིན། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

【譯】一切諸法，以勝義觀察理，皆不堪察，聖者等持定現前中，一切二顯戲論悉皆寂滅，是故彼前，不可戲論。此亦較前甚深，如云：“離諸言思般若波羅蜜。”

丁十八、斷入寂如何說法疑[86]（第二十八疑）

དེ་ནས་འདུས་བྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་རང་བཞིན་མེད་ཅིག་མི་རྟག་པར་བསྟན་ནས་མཇུག་བསྡུ་བ་ནི།

【譯】複次宣說一切有為法，無有自性，皆是無常，而攝尾義。

【藏】སྐར་མ་རབ་རིབ་མར་མེ་དང་། །སྒྱུ་མ་ཟིལ་བ་ཆུ་བུར་དང་། །རྨི་ལམ་གློག་དང་སྤྲིན་ལྟ་བུ། །འདུས་བྱས་དེ་ལྟར་བལྟ་བར་བྱ། །

【奘譯】**爾時，世尊而說頌曰：**“諸和合所爲，如星翳燈幻，露泡夢電雲，應作如是觀。”

སྐར་མ་རབ་རིབ་མར་མེ་དང་། །ཞེས་གསུངས་ཏེ། གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ཕུང་པོ་ལྔ་སོགས་ལ་མཚོན་ན། དཔེ་ཇི་ལྟར་ན། སྐར་མ་རྣམས་ནི་མཚན་མོར་སྣང་ཞིང་། ཉིན་མོར་མི་སྣང་བ་དེ་བཞིན་དུ་ཕུང་སོགས་ཀྱི་འདུས་བྱས་རྣམས་ནི་མ་རིག་པའི་མུན་པ་ཡོད་ན་དོན་དམ་པར་སྣང་གི་།བདེན་མེད་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཉི་མ་ཤར་བ་ན་དོན་དམ་པར་མི་སྣང་བས་སྐར་མ་བཞིན་དུ་བལྟའོ། །

【譯】“如星翳燈幻”者，即於色等五蘊以喻例說，如“星”，夜明日隱，如是蘊等諸法，無明暗中，顯為勝義有，而於達無諦實之慧光中，不見勝義有，是故應觀如星。

རྡུལ་སོགས་རབ་རིབ་ཀྱིས་མིག་བསྒྲིབས་པའི་ཚེ་དོན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་མི་སྣང་བར་གཞན་དུ་མཐོང་བ་ལྟར་མ་རིག་པའི་རབ་རིབ་ཀྱིས་བློ་མིག་བསྒྲིབས་པའི་ངོར་འདུས་བྱས་རྣམས་ཀྱང་དོན་གཞན་དུ་སྣང་ངོ། །མར་མེ་ནི་སྡོང་བུ་ལ་བརྟེན་ནས་སྦྱར་དུ་སྐྱེ་ཞིང་འཇིག་པ་དེ་བཞིན་དུ་འདུས་བྱས་རྣམས་ནི་རང་རང་གི་རྒྱུ་རྐྱེན་ལ་བརྟེན་

[86] 世親菩薩云：“若言如來為多化身無盡說法，如何彼複說有涅槃耶？”此源於第二十七疑如如不動，若言如如不動，常為眾生說法，何故入涅槃耶？

ནས་མྱུར་དུ་རྒྱེ་འཇིག་བྱེད་དོ། །སྒྱུ་མ་ནི་དོན་གཞན་དུ་སྣང་བ་ལྟར་འདུས་བྱས་རྣམས་ནི་བློ་འཁྲུལ་པའི་ངོར་
བདེན་པར་སྣང་ངོ། །

【譯】塵等諸“翳”障覆眼時，於物不能如實觀見，而現別物，如是無明翳病，障覆慧眼之時，於一切有為法，亦現別義。油“燈”依於燈炷，而速生速滅，如是一切有為法，亦依各自因緣，而速生速滅。“幻”者，即幻現他物，如是一切有為法，於錯亂識前，亦現為諦實有。

ཟིལ་པ་ནི་མྱུར་དུ་འཇིག་པ་ལྟར་འདུས་བྱས་རྣམས་ནི་རང་གི་དུས་གཉིས་པར་མི་སྡོད་པར་མྱུར་དུ་འཇིག་གོ
།ཆུ་བུར་ནི་ཆུ་འཁྲུགས་པ་སོགས་ལས་གློ་བུར་དུ་འབྱུང་ཞིང་འཇིག་པ་ལྟར་འདུས་བྱས་རྣམས་ནི་རྐྱེན་ཚོགས་ན་
གློ་བུར་དུ་འབྱུང་ཞིང་འཇིག་གོ །

【譯】“露”者，速速壞滅，如是一切有為法，於自時分，不住第二剎那，速疾壞滅。“泡”者，如波濤等，攸忽而起，攸忽而滅，如是一切有為法，眾緣聚散，而候忽生滅。

རྨི་ལམ་ནི་གཉིད་ཀྱིས་བསླད་པའི་ཚེ་འཁྲུལ་སྣང་ཡིན་པ་ལྟར་འདུས་བྱས་རྣམས་ནི་མ་རིག་པས་བསླད་པའི་
ངོར་བདེན་སྣང་དུ་འཆར་རོ། །གློག་ནི་མྱུར་དུ་འབྱུང་ཞིང་འཇིག་པ་ལྟར་འདུས་བྱས་རྣམས་ནི་རྐྱེན་ཚོགས་ན་
མྱུར་དུ་འབྱུང་ཞིང་འཇིག་གོ།།སྤྲིན་ནི་ཀླུ་སོགས་ཀྱི་བསམ་པའི་དབང་གིས་མཁའ་ལ་རྒྱེ་ཞིང་འཇིག་པ་ལྟར་
འདུས་བྱས་རྣམས་ནི། ཐུན་མོང་དང་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པའི་ལས་དབང་གིས་རྒྱེ་འཇིག་བྱེད་པར་འགྱུར་ཞེས་
པའི་དཔེ་རྣམས་ཀྱིས་ཀུང་འདུས་བྱས་ཐམས་ཅད་བདེན་མེད་དུ་བཤད་དོ། །

【譯】“夢”者，即是睡時之錯亂顯現，如是一切有為法，於無明昏睡中，顯現為假有。“電”者，剎那生滅，如是一切有為法，因緣聚散，而速生滅。“雲”者，依於龍等作意，而於虛空聚集飄散，如是一切有為法，依於共不共業力，而作生滅。如是諸喻，皆為宣說一切有為法無有諦實。

དེ་དག་ནི་འདུས་བྱས་རྣམས་ལ་ཐུན་མོང་དུ་སྦྱར་ནས་བཤད་པ་སྟེ། མདོ་ལས་ནི། གཟུགས་ནི་དབུ་བ་རྡོག་པ་
འདྲ། །ཚོར་བ་ཆུ་ཡི་ཆུ་བུར་བཞིན། །འདུ་ཤེས་སྨིག་རྒྱུ་ལྟ་བུ་སྟེ། །འདུ་བྱེད་རྣམས་ནི་ཆུ་ཤིང་བཞིན། །རྣམ་
པར་ཤེས་པ་སྒྱུ་མ་ལྟར། །ཉི་མའི་གཉེན་གྱིས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

【譯】彼等於一切有為法，共通結合而說者，如經[87]云：“觀色如聚沫，受如水上泡，想如春時焰，諸行如芭蕉，諸識法如幻，日種性尊說。”

ཞེས་བཤད་ཅེས་མགོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་གསུང་ངོ། །སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལས་ནི་ཕྱི་མ་གསུམ་དུས་གསུམ་དང་སྦྱར་
ནས་ཐེ་མ་ལས་མི་འདྲ་བར་བཤད་ཀྱང་མི་འགལ་ལོ། །མདོར་ན་འདུས་བྱས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་གོང་དུ་བཤད་
པའི་དཔེ་དགུ་པོ་དེ་ལྟར་མི་རྟག་པ་དང་རང་བཞིན་མེད་པར་བལྟའོ་ཞེས་སོ། །འདིས་ཀྱང་གང་ཟག་དང་ཆོས་

---

87 《雜阿含經》卷十，（大藏經, T02, no. 99, p. 69, a18-20)

ཀྱི་བདག་མེད་པ་གཉིས་ཀ་བསྟན་པར་གཟུང་ངོ། །

【譯】蓮花戒大師，於後三喻配合三時，雖異前說，然不相違。總之，於一切有為法，應如上說九喻，而觀無常、無有自性。此亦可視為宣說補特伽羅無我及法無我。

གསུམ་པ་མཇུག་གི་དོན་ནི།

甲三、結行

【藏】བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ནས་གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་དག་དང་། འཁོར་བཞི་པོ་དགེ་སློང་དང་། དགེ་སློང་མ་དང་། དགེ་བསྙེན་དང་། དགེ་བསྙེན་མ་དེ་དག་དང་། ལྷ་དང་། མི་དང་། ལྷ་མ་ཡིན་དང་། དྲི་ཟར་བཅས་པའི་འཇིག་རྟེན་ཡི་རང་སྟེ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པ་ལ་མངོན་པར་བསྟོད་དོ། །

【奘譯】**時，薄伽梵說是經已。尊者善現及諸苾芻、苾芻尼、鄔波索迦、鄔波斯迦，並諸世間天、人、阿素洛、健達縛等，聞薄伽梵所說經已，皆大歡喜、信受奉行。**

【藏】འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ་རྫོགས་སོ།། །།

【漢譯】**大乘聖能斷金剛般若波羅蜜多經 終**

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ནས། དེ་ལ་གནས་བརྟན་རབ་འབྱོར་དང་། དེ་ལས་གཞན་པའི་དགེ་སློང་སྟོང་ཉིས་བརྒྱ་ལྔ་བཅུ་པོ་དེ་དག་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་དག་དང་། དགེ་སློང་ཕ་དང་། དགེ་སློང་མ་དང་། དགེ་བསྙེན་ཕ་དང་། དགེ་བསྙེན་མའི་འཁོར་རྣམ་པ་བཞི་པོ་དང་། གཞན་ཡང་ལྷ་དང་མི་དང་ལྷ་མ་ཡིན་དང་དྲི་ཟར་བཅས་པའི་འཇིག་རྟེན་གྱི་སེམས་ཅན་རྣམས་ཡི་རང་ཞིང་དགའ་སྟེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཇི་སྐད་གསུངས་པ་ལ་མངོན་པར་བསྟོད་དོ་ཞེས་སོ། །

【譯】世尊說是經已，尊者善現等一千二百比丘，及諸菩薩，比丘、比丘尼、鄔波索迦、鄔波斯迦四眾弟子，並諸世間天、人、阿素洛、健達縛等，聞佛所說，皆大歡喜、信受奉行。

འདིའི་མཇུག་ཏུ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པའི་སྙིང་པོའི་སྔགས་ཞེས་པ་ཞིག་འབྱུང་བ་འདི་མདོ་རྒྱུད་ན་ཡོད་པར་མ་མཐོང་བས། གཞན་ཞིག་གིས་བྱས་ནས་བཙུག་པར་ངེས་སོ། །དེར་མ་ཟད་སྙིང་པོ་འདི་ལན་གཅིག་བཟླས་པས་རྡོར་གཅོད་ཚར་ཁྲི་དགུ་སྟོང་བཀླག་པ་དང་མཉམ་མོ་ཞེས་པ་ནི་བསྟགས་བརྗོད་ཏུ་ཅང་ཐལ་བ་སྟེ། འོན་ཀྱང་ཉན་མི་ཚུགས་པ་ནི་མིན་ནོ། །

【譯】經末附有金剛心咒，然經續中未見其有，應是他人加入。且言誦此心咒一遍，即同念誦《金剛經》九千萬遍，此說太過，然非無功德。

དེ་ལྟར་གསུང་རབ་འདི་ལ་སོགས་པ་གཞུང་མང་པོའི་དགོངས་འགྲེལ་འབད་པ་བྱས་པ་ནི། གསང་བ་བསམ་

གྱིས་མི་ཁྱབ་པའི་མདོ་ལས། བྱང་ཆུབ་སེམས་ཀྱི་བསོད་ནམས་དང་། །དམ་ཆོས་འཛིན་པའི་བསོད་ནམས་གང་། །སྟོང་པ་ཉིད་ལ་མོས་པ་ཡི། །བཅུ་དྲུག་ཆར་ཡང་མི་ཕོད་དོ། ། ཞེས་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་དོན་འཆད་ཅིང་མོས་པ་ལས་ཕན་ཡོན་ཆེན་པོ་འབྱུང་བར་གསུངས་པ་དང་།

【譯】如是佛語之經，應勵力廣作其釋，如《佛說如來不思議秘密大乘經》[88]云："菩提妙心福無盡，護持正法德難量，然較信解空性福，十六分中不及一。"乃言信解、宣說空性妙義，能生殊勝功德。

ལྷའི་བུ་བློ་གྲོས་རབ་གནས་ཀྱིས་ཞུས་པའི་མདོ་ལས། ཆོས་རྣམས་ཐམས་ཅད་བཀའ་བསྟན་གཉིས་སུ་འདུ། །ལེགས་པར་བཤད་དང་དེ་ཡི་དགོངས་འགྲེལ་བ། །དེ་ཡི་དབང་གིས་ཤཱཀྱའི་བསྟན་པ་ཡང་། །འཇིག་རྟེན་ཁམས་འདིར་ཡུན་རིང་གནས་པར་འགྱུར། ། ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་ཐུབ་པའི་བསྟན་པ་ལ་ཕན་ཅུང་ཟད་རེ་ཞེ་ཐོགས་བསམས་ནས་ཡིན་གྱི་གཞན་མིན་ནོ། །

【譯】《善住慧天子請問經》[89]云："一切正法經論攝，善說廣解釋密意，由彼力故釋迦教，得此世間常恒住。"如其所說，亦是希冀於能仁聖教稍有利益，故作此論，非為他意。

སྟོན་པས་ཤེར་ཕྱིན་བྱང་ཕྱོགས་ནས་བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་རྒྱུད་དུ་དར་བར་འགྱུར་ཞེས་ལུང་བསྟན་འདུག་པ་བཞིན། བྱང་ཕྱོགས་འདིར་རྗེ་ཉིད་ཀྱིས་འཕགས་པ་ཡབ་སྲས་ཀྱི་དགོངས་པ་ལྟར་ཤེར་ཕྱིན་གྱི་སྙིང་པོ་ལྟ་བ་རྣམ་པར་དག་པ་གསལ་བར་མཛད་པའི་སྲོལ་དུ་ཞུགས་ནས། ཚོ་བོས་ཀུང་རྗེའི་དགོངས་པ་འགྲེལ་པའི་ལྟ་བའི་རྣམ་གཞག་དུ་མ་བྱས་པ་རྣམ་ཕྱོགས་མང་པོར་དར་ཞིང་། ཁྱད་པར་དུ་རྩ་འཇུག་གཉིས་ཀྱི་འགྲེལ་པ་དང་། ཤེར་སྙིང་དང་ཟབ་མོའི་གཞུང་འདིའི་དགོངས་པ་བློས་ཅི་ནུས་སུ་བཀྲལ་བ་འདི་དག་ཀྱང་། རྒྱལ་བས་ཇི་ལྟར་བསྟན་པའི་ཕྱོགས་སུ་འགྲོ་འམ་སྙམ་ནས་ཡིན་པས། དེའི་ཕྱིར་རྩོལ་འདི་ལ་འབད་པ་ནི་དོན་མཆིས་པ་ཡིན་ནོ།། །།

【譯】大師授記曰："《般若經》由北向北，輾轉盛行。"於此北方，猶如聖者父子意趣，宗大師詳明般若心要清淨正見，入此宗規，我未作宗大師密意釋正見安立，多方已為盛行，特於《中論》、《入中論》二釋，及般若心經、此甚深經之意趣，隨力隨慧而作注釋，乃念隨順趣入如來所宣如是經教，故作精勤，是為本意。

རྫོགས་པ།

【譯】釋竟。

སྔོན་བསགས་ལེགས་སྤྱད་མང་ཐོས་རླུང་ཤུགས་ཀྱིས། །ལུག་དང་རིགས་པའི་གཏོག་སྒྲོ་རབ་བསྐྱོད་དེ། ། ཟབ་དོན་མཁའ་ལ་བགྲོད་པའི་ཁྱིས་སྐྱེས་ཁྱོད། །དོན་མིན་འཁྱིལ་པའི་གཡང་སར་མ་ལྷུང་ངམ། །

---

[88] 《佛說如來不思議秘密大乘經》卷六，〈如來身密不思議品第七〉：「大菩提心所生福，護持正法福無邊，空解脫門若校量，十六分中不及一。」(大藏經, T11, no. 312, p. 718, b23-27)

[89] 《聖善住意天子所問經》，大藏經第 12 冊 No. 0341

【譯】昔聚善行多聞風力勁，教法正理雙翅頻舞動，
甚深要義虛空自在行，不墮無義顛倒深險坑。

གལ་ཏེ་ཚུལ་འདིར་ཉེས་བཤད་ཆ་མཆིས་ན། །ཐུབ་དབང་ཉིད་དྲུང་བཤགས་ཤིང་བཟོད་གསོལ་གྱི། །

བརྩེ་བའི་ཐུགས་ཀྱིས་ཉོངས་པའི་དྲི་སྦྱངས་ནས། །བྱང་ཆུབ་བར་དུ་རྗེས་སུ་འཛིན་གྱུར་ཅིག །

【譯】若此經釋具有少分過，能仁尊前懺悔祈寬恕，
願以大悲淨化此過惡，直至菩提之間永攝受。

ཚིས་ཟབ་ཟབ་མོའི་མདོ་དོན་བཀྲལ་བའི་དགེས། །གཞུང་མང་མང་དུ་ཐོས་པའི་བློ་ལྡན་བདག །

སྐྱེ་ཀུན་ཀུན་མཁྱེན་ལམ་སྒྲུབ་རྟེན་རྙེད་ཚོགས། །རབ་རྫོགས་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་སྐྱུར་ཐོབ་ཤོག ། ||

【譯】經義甚深深要所釋善，眾論廣聞聞慧盡具足，
相智道成成辦資糧獲，圓滿佛果果位願速證。

ཅེས་རྫོར་གཅོད་ཀྱི་འགྲེལ་པ་ཐར་པར་བགྲོད་པའི་ལམ་བཟང་ཟབ་དོན་སྣང་བའི་ཉི་མ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནི།
ཤཱཀྱའི་དགེ་སློང་གྲགས་པ་བཤད་སྒྲུབ་ཅེས་བྱ་བ་རང་ལོ་བཅུ་ཕྲག་བདུན་པ་རབ་བྱུང་བཅུ་གཉིས་པའི་ཤིང་བྱི་
ལོར་དད་པས་ཙ་ནེའི་དགོན་ཉིད་དུ་སྦྱར་བའི་ཡི་གེ་པ་ནི་ཏཱ་ཡི་ལ་ཤུང་བློ་བཟང་དོན་གྲུབ་བོ།།

【譯】此《金剛經釋 · 趣向解脫善道顯明甚深義日光》，釋迦比丘紮巴西珠，第
二繞迴木鼠年，著於卓尼寺，時年七十。達伊拉隴羅桑頓珠記錄。

蓮花藏 善慧光

公元二零一二年五月譯於瀋陽北塔翻譯組

功德回向

回向 先父曹承節 先祖曹傳元 及曹氏列祖列宗 乃至一切如母有情:

普願如是等，生生世世中，遠離八無暇，具足十圓滿，

歸依三寶尊，發起菩提心，速乘般若船，早得越苦海，

速得戒定道，早登涅槃山，速會無為舍，早同法性身，

速得智慧眼，悉了一切法，速得善方便，普度一切眾。

普為出資及讀誦受持 輾轉流通者回向偈曰:

願以此功德，消除宿現業，增長諸福慧，圓成勝善根。
所有刀兵劫，及與饑饉等，鹹皆盡滅除，世界永升平。
讀誦受持人，輾轉流通者，現眷咸安樂，先亡獲超升。
風雨常調順，人民悉安寧，法界諸含識，同證無上道。

南無護法韋馱尊天菩薩

तारका तिमिरं दीपो मायावश्याय वुद्बुदम्।
स्वप्नं च विद्युदभ्रं च एवं द्रष्टव्य संस्कृतम्॥

སྐར་མ་རབ་རིབ་མར་མེ་དང་། །སྒྱུ་མ་ཟིལ་པ་ཆུ་བུར་དང་། །
རྨི་ལམ་གློག་དང་སྤྲིན་ལྟ་བུ། །འདུས་བྱས་ཐམས་ཅད་དེ་ལྟར་ལྟ། །

一切有爲法　如夢幻泡影
如露亦如電　應作如是觀

正法永住　流通十方